Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (11751) | 1981 чылдың ноябрь 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Российниң Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязын 1981 чылдың декабрь 1-де Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981 чылдың октябрь 30.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КӨСКҮ ЧЕДИИШКИННЕР

Улуг Октябрьга уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришкеш, республиканың «Водоканал» бүдүрүлге эргелелиниң коллективи улуг чедиишкинни чедип алган. Коммунал-хандырылга бүдүрүлгелериниң аразындан үшкү кварталда тиилекчи болуп үнгеш, ол коллектив СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Шилчиир вымпели-биле шаңнаткан.

Олар Кызыл районнуң, Чаа Шагаан-Арыгның болгаш Бай-Хаактың чурттакчыларын ижер суг-биле хандырып турар. Чыл эгезиндеп бээр эргелел суг сайгарар планын 105,3 хуу күүсеткен. Оңаалдага немей херeглекчилерге 250 муң кубометр сугну берген.

Бо чедиишкиннер аңаа келбээн. Насос станцияларын, агрегаттарны үзүктел чок ажыглап, септелге салбырының ажылын экижидип, ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап келгениниң түңнелинде ол бүгү чедип алдынган. Күш-ажылчы маргылдаада эргелелдиң бүгү участоктары киржип турар. Олар чүгле бедик көргүзүглер чедип алыр дээш эвес, а электроэнергияны, чиг-этти, материалдарны камнаарының талазы-биле хемчеглерни чорудуп турарлар. Сугнуң боттунезин чиигедип тургаш, пландан ажыр 170 муң рубль орулганы киирип алган.

Байырлал мурнунуң зэлчээнге эки түңнелдерни Кызыл хоорайның канализация участогунуң коллективи чедип алган. Ол коллектив ийи кварталды улаштыр «Водоканал» эргелелинге социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Мастер Г. И. Гордеев, бригадир Д. В. Толстиков, слесарь Л. П. Герасимов хөй чылдар иштинде мурнакчы ишчилерге санадып келгеннер. Олар канализация четкилеринге болу бээр аварияларны чогуур үезинде эки шынарлыг, шалыпкын кылып билирлер.

«Водоканал» эргелелдиң коллективи Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткуур дээш чаа беш чылдың бирги чылында чоңга ачы-дуза чедиреринин планын хуусаа бетинде күүседир сорулганы салып турарлар.

В. МААДЫР-ООЛ.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында эки көргүзүглерни «Тыва дагдүгү» комбинаттың септелге-механика цегиниң коллективи бедик темпилиг ажылдааш чедип ап турар.

Септекчилер сентябрьның планын 112 хуу күүсеткеш, чедиишкиниг болган. Аңаа слесарь-каңнакчы болгаш чондурукчу Александр Егорович биле Гаскира Хадыевна Лимоновтар төлептиг үлүүн кииргеннер. Ук цехке ол өг-бүле ийи чыл ажыг ажылдаан. Ол үеде оларның арга-дуржулгазы бедээн. Олар сентябрь айда 8000 рубль хемчээлдиг ажылдарны кылыр тургаш, ону күүседип шыдаан.

Септелге-механика цеги Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга уткуштур кедурлүүшкүннүг ажылдап турар.

* * *

Комбинатта энергия цегиниң коллективи октябрьның ийиги неделязының планын чедиишкиниг күүсеткен. 960 муң киловатт-шак электроэнергия ажылдап үндүрер планын 1076 муң киловатт-шак чедирген. А оон 1,5 муң киловатт-шакты бүдүрүлгениң иштики херeглелинден камнап алган.

Бо хүннерде Н. А. Пронин удурткан № 1 ээлчег өскелерни мурнай берген. Коллектив бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерлиг болгаш боттуң хереглелинге хөй электроэнергияны камнап алган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Ажыглалга кирер объектиде

ХУУСАА УЗААН

Кызыл-Мажалыктың № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаэы бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг 2909 дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарындан аңгыда арткан тудугларны ажыглалга кирериниң чыл планының графигин үзериниң кырында келген. Коллектив бо чылдың эрткен тос айларында 1,544 муң рубльди шиңгээдип алган. Ооң иштинден бодунуң күжү-биле чүгле 90 муң рубльдиң ажылдарын кылгаш, планын 81 хуу күүсеткен. Оон аңгыда керээ ёзугаар кылыр ажылдарның тос айларда планы 82 хуу четкен. Ооң чылдагааны чүдел?

КМК-ның тудуп турары улуг объектилериниң бирээзи — «Барлык» совхозта 400 олуттуг Культура бажыңын партия райкомунуң бюрозунуң бадылааны график ёзугаар сентябрь айда-ла ажыглалга киирер ужурлуг турза-даа, ону чыл төнчүзүнге чедир безин ажыглалга киирери билдинмес болуп артпышаан. Кызыл-Мажалык суурда 18 аал иштиг чурттаар бажыңның, «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырында комбайннар септээр бокстуң ажыглалга кирер хуусаазы база эрткен. Мехколоннаның начальниги Т. Сарыглар, партия организациязының секретары Н. Сапыяк, кол инженер С. Шестаков бо тудугларның ажыглалга кирер хуусаазының хожудап турарын тудуг материалдарының, ылаңгыя кабельдиң, аар чүък көдүрер кранның, тудугжу кадрларның чедишпези дээш ышкаш хөй-ле чылдагааннар-биле тайылбырлап турар. Оларның аразында чөптүг чамдык чылдагааннар бар-даа болза, тудуг организациязының бодунуң буруузу-биле болган четпестер база кайы хөй. Чижээ, «Барлык» совхозта Культура бажыңының чылыдылга системазын кажан кабель келирин манавайн, ооң одалга системазын кылгаш, шеверлел ажылдарын шуудады берип болур турган. Оон аңгыда тудугнуң даштыкы девискээрин аштап, арыглап, чаагайжыдылгазын шагда-ла эгелээр турбуже, бо ажылче чүгле чаа эгелеп кирген. Моңаа адак-ла дизе, 40 кижи ажылдаар турда, херек кырында 20 хире кижи ажылдап турар. Мехколоннаның бодунда ажылчыннар чедишпес чүве болганда, совхоз ажылчыннарын бо ажылче хаара тударының аргаларын өөренип көөр болза эки. Сезоннуг ажылдар колдуу адакталы бергенде совхозтан ук тудугга ажылдаар хостуг ажылчын күш тыпты бээри чайлаш чок. Оон аңгыда КМК-да тудуг ажылдарының шынары база кудуку деңнелде болуп турар. Кызыл-Мажалыкта 18 аал чурттаар бажыңның бирги каъдын тускай комиссия көргениниң соонда бускаш, катап тудуп эгелээн. Ооң ужурунда ук бажың ажыглалга кирер хуусаазындан хожудап турар.

Бо хүннерде мехколоннада иштизи-биле 120 хире кижи ажылдап турар. Мында тудугжуларның чеди бригадазының чүгле ийизи бот-орулгачарылгалыг системаже шилчээн. Оларның бирээзи —Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Шойдар-оол Күжүгеттиң удурткан коллективи тос айларның планныг даалгаларын 180 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа чедиишкин чүгле ук бригаданың чедиишкини болуп артпышаан, оларның мурнакчы арга-дуржулгазын коллективке нептередип таратпаан. КМК-да янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылчыннарның ажылдап үнер, кирер чоруу мурнуку чылдардан көвүдеп турары дүвүренчиг.

Ажылчыннарның профессионалдыг өөредилгезин организаставайн, мергежил аайы-биле конкурстарны чорутпайн турарындан, тудугжуларның иштинден холушкак мергежилди шиңгээдип алган кижилер кончуг эвээш болгаш оларның дыка хөйүнүң разряды куду болуп артпышаан.

Коллективке партийжи өзекти быжыглаар, коммунистерниң хүрээлеңин өстүрер талазы-биле ажылды КМК-ның партия эге организациязы ам-даа четпес тургускан. Мында ажылдап турар 120 кижиниң чүгле 12-зи коммунист болгаш 10-у комсомолчу болуп турар. Эге организацияның чанында администрацияның ажылын контрольдаар комиссияны тургуспаан. Партия организациязының талазындан контроль кошкак болганының уржуундан удуртукчу кадрларның талазындан безин күш-ажылдың сагылгачурумун хажыдаа бээр таварылгалар бар. Көскү агитацияны четпес ажыглап турар. Мехколоннаның тудуп турар объектилериниң чаңгызында-даа паспорт чок, ынчангаш ук тудугларны кажан эгелээнил, кажан дужаарыл, ында кымның бригадазы ажылдап турарыл деп чүве билдинмес.

Чыл төнчүзүнге чедир эвээш хуусаа арткан. Бо арткан үеде — № 741 мехколоннаның администрациязы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестерни чайладып, ажыглалга кирер объектилерни чогуур хуусаазында, эки шынарлыг кылдыр дужаар дээш бүгү-ле хемчеглерни алыр ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КЫШТАГЛАРДА...

«Улуг Октябрь» совхозтуң малчыннары ам колдуунда кыштагларында көжүп хонгулап алган. Ужурунда болза, мынчап бүгү кажаа-хораа, бажың-балгат ынак септеттинген, чылыглаттынган турар. Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айын СЭКП обкому чарлаан болгай. Ол шалыпчы ай үргүлчүлеп турар. Бистиң совхозта өдек-кыштаг септелгези ала-чайгаарлаашкынче шилчээн деп болур. Ону бадыткаары-биле мындыг фактыларны чижекке көргүзүп болур.

Сарголда Күжүгет Дээкоолдуң кыштаанда хөй кажаазының чүгле ханазын салгаш, ооң кырын дуглавайн, чадагай хевээр ара каапкан. Ооң кол чылдагааны—эргежок чүгула материал чогунда.

— Ам хар чаап, кыштың соогу келир дей берди. Хойларны ам безин киирер дээрге, кыры дуглаглыг чаглак чок-тур. Кодаңда хөй декабрьде төрүүр. Кажааның кырын дуглаттырып бээрин совхоз дирекциязындан каш удаа диледим. Ам-даа боттуг хемчег албаан—деп, хойжу хомудап чугаалап турар.

Оон аңгыда Сарголда кыштагларның кажааларының шилдери буступ калгылаан. Ону шилдээр шил чок боор турар. Белдир-Шат деп черде бир кыштаг бар. Аңаа амга чедир шуут септелге кылбаан, мал кыштадыр арга чок. Кажааның өдээ доңнелген, ону ийи-үш чыл дире хоптарбаан. Ол хиреде, белен эвес кыштагда бир кодан хойну чедирген.

Кышты ындыг байдалдыг уткуп болбас. Аңаа хамык чүвени баш удур белеткээр ужурлуг.

А. ХОМУШКУ.

Каа-Хем район.

ШЫЛГАРААН

Каа-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, харылзаа организацияларының аразынга калбарган социалистиг чарышка элээн каш күш-ажылчы коллективтер көскү чедиишкиннерлиг болуп, күш-ажылчы маргылдаага шылгараан. Ылаңгыя эрткен айларның түңнели-биле алырга, районнуң харылзаа белдири бүдүрүлге планын 101,1 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101,6 хуу, бараан саарылгазын 104,9 хуу чедирип шыдаан. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, күш-ажылчы көргүзүглер, ажылдың шынары болгаш ажыктыг чоруу элээн бедик болган.

Районнуң харылзаа белдириниң шалыпчы коллективинге бедик күш-ажылчы чедиишкиннери, социалистиг чарышка тиилекчи болганы дээш СЭКП райкомунуң, район Совединиң күүсекчи комитединиң шилчиир кызыл тугун 200 рубль акша шаңналы-биле кады тывыскан.

А. ОКСУР.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

БЫЖЫГ СӨС

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылының бүдүрүлге программазын коммунистер—партия съездизиниң делегаттары Улуг Октябрьның байырлалынга чедир күүседир деп быжыг сөзүн бергеннер. Ол сөстер ажыл-херектерден карышпаан: бедик хүлээлгелерин күүсеткениниң дугайында медээлер чер болгандан кирип турар.

«1981 чылдың оңаалдаларын — ноябрь 7-ге чедир» деп патриотчу шимчээшкинниң эгелекчилери москвачыларның ады-сураа бүгү чуртта билдингир — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары: аргыкчы Валентина Погибелева, электровоз машинизи Виктор Соколов, тудугжу Анатолий Суровцев чыл планын бети дээрге-ле 55 хүн мурнады күүседирин хүлээнгеннер. Съезд соондагы үеде олар болгаш оларның коллективтери чүнү кылганының дугайын, таварышкан бергелерниң дугайын база оларны канчаар ажып эрткенин мурнакчы ажылчыннар СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

В. ПОГИБЕЛЕВА — «Трехгорная мануфактура» комбинат: чыл оңаалдазын июньда-ла күүседипкен мен. Беш чыл дургузунда ийи беш чылдың планын күүседип шыдаарымны билип алдым. Ажылымны өөредилге-биле чергелештир чорудуп турар болганымда, ол чиик эвес болдур ийин — партияның Дээди школазында бот-өөредилге-биле өөренип турар мен. Хөй-хөй кижилер база мен ышкаш, ажылдап болгаш өөренип турар болгай.

Бергелерин ажып эртпишаан, бурунгаарлаар апаар. Чаңгыс чүгле мергежилимге оорганаттынмайн, курлавырларны тыптынып турар мен. Ажыл бүрүзүнге секунданы канчаар артыр камнап алырын, машиналарны эргип көөрүнүң графигин кызырып, болдумнуң харылзаар зонамга ажылдаарының дүрген аргаларын сайзыраңгайжыдып турар мен. Менде ам сес аргыг машиназы — 2816 ээргиш бар. Ол кызыгаарын кылдыр сагындырар. Шупту чүве кылдынган ышкаш кылдыр билдинер, ынчалза-даа чаа-чаа курлавырлар тыптып келир-дир.

В. СОКОЛОВ — Москва-Сортировочная локомотив депозу: амгы беш чылда мээң сөөрткеним чүъктерлиг аар деңнелиг составтарны чаңгыс шугумга шуушту тургузуптар болза, үш чүс километр чыгам кылдыр шөйлүг бээр. 1981 чылдың планын июльда доозупкаш, ооң соонда дыштаным чордум. Чыл бүрү-ле чыл оңаалдазын күүседипкеш, ооң соонда дыштаныр мен.

Москва чанынга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканының 40 чылынга тураскаадып, декабрь беште болур ниити хоорайның коммунистиг субботнииниң хүнүнге киириштир үлүг-хуумну шагда-за ажылдап каапкан мен. Ол хүн хөй чүүлдер сагышка кирер болду: дайын чылдарында Уралга бичии оолчугаш станокка ажылдап, болганчок-да 30 шактар дургузунда удувайн турдум. Дайын соондагы катаптургузуушкун үезин база ол хүн сактып турдум, ол үениң байдалы Леонид Ильич Брежневтиң сураглыг номунда тодаргай кирген. Бүгү-ле чүүлдерни ол ырак чылдарны-биле шууштугуруп чоруур мен.

Дүрген маңнаар, аар деңнелиг составтарны башкарарынга өөредип турар кижилеримге: эң-не харысалгалыг черлерге барып турунар деп, соксаал чокка чугаалап турар мен. Тергиин машинист болу берген база бир өөреникчимни сөөлгү үеде кижизидип каанымга өөрүүр мен.

А. СУРОВЦЕВ — бажың тудуунуң № 1 комбинады: съезд соондагы үеде мээң амыдыралымга хөй чүүлдер өскерилген. Хожудап турар бригадаже шилчээним чүгула чүүл болган. Мээң бригадам чыл оңаалдазын боттандырып доозуптарга, чаа коллективти хүлээп алганым ол.

Хөй чылдарда кады ажылдап, төрелдежи берген өөрүмден чарлыры берге чорду. Хожудап турарларны кым башкарарыл дээрзиниң дугайында чугаа парткомга туруп келирге: чайгылыш чокка — мен дээп мен. Комплекстиг чаа бригада мурнакчыларның санынга кире бээр дээрзинге идегээр мен.

АВТОМАТТЫГ «ВЕНЕРА-13» СТАНЦИЯ ПЛАНЕТАЛАР АРАЗЫНЫҢ ОРУУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Октаргай делгемин болгаш хүн системазын шинчилээриниң программазын ёзугаар 1981 чылдың октябрь 30-де планеталар аразының автоматтыг «Венера-13» станцияны Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Станцияны салып үндүргени кол сорулгазы — Венера планетаның эртем шинчилелдерин уламчылаары болур. Чер — Венера аразында оруукка станция октаргай делгемиңде рентген гамма-херелдер болгаш магниттиг шөлдерин, хүн хадын, космос херелдерин болгаш планеталар аразының плазмазын шинчилээр. Совет эртем аппаратуралары-биле чергелештир станцияда Францияның болгаш Австрияның специалистериниң кылганы херекселдер база бар.

«Венера-13» станцияны Черниң кылымал эдеринчизиниң орбитазындан салып үндүрген. Баллистиктиг хемчээшкиннерниң медээлерин ёзугаар, траекторияның параметрлери санап кааныңга чоок болуп турар. Ук станция Венераның чоок-кавызынга 1982 чылдың мартта чедер ужурлуг.

«Венера-13» станцияның борт системаларының болгаш эртем аппаратураларының ажылы эки.

ЧОГААДЫКЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

(Тываның херээженнериниң IX съездизинден)

Кызылда хөгжүм-шии театрының улуг залын Тываның херээженнериниң IX съездизиниң киржикчилери — республиканың херээжен ажыл-ишчилериниң төлептиг төлээлекчилери, чалаткан аалчылар долдур олурупкан. Чыылганнарның аразында Тываның алдарлыг уруглары, ССРЭ-ниң беш орденнериниң эдилекчизи, культураның алдарлыг ажылдакчызы Х. А. Тока-Анчымаа, республиканың алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи Маадыр-ие Д. М. Бичеоол, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга 16 чыл дургузунда ажылдап, республиканың херээженнер чөвүлелин хөй чылдарда баштаан хүндүлүг Б. Ш. Долчаңмаа ышкаш херээженнер шимчээшкининиң хоочуннары, улус ажыл-агыйының мурнакчылары, партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының ажылдакчылары, сураглыг кижилер бар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозун съездиниң хүндүлүг президиумунге улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» айтырыгның талазы-биле илеткелди кылыры-биле республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбуга сөс берген.

Херээженнерниң съездизи кайгамчыктыг болуушкуннуң — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чылында демдеглеттингени-биле онзагай болуп, партияның съездизиниң шиитпирлери-биле холбашкан бүгү-ниитиниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эртип турарын аңаа демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, Совет Тываның херээженнери партияның сагыш салыышкынынга шудургу күш-ажылы, хөй-ниитичи болгаш политиктиг идепкейи-биле харылап турарының хөй чижектерин илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалааннар.

Амгы үеде республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турарларның 49,6 хуузу, партияның область организациязының хүрээлеңиниң 38 хуузу, чер-чер Советтериниң депутаттарының 47,5 хуузу херээженнер. Бистиң херээженнеривистиң иштинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 53, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң—4 депутаттары бар.

Тываның экономиказын хөгжүдер дээш шалыпчы күш-ажылдың тугун бедик тутканнарның, 1981 чылдың оңаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш патриотчу шимчээшкиннерниң эгелекчилери болганнарның иштинде чүс-чүс херээженнер бар. Олар коммунистиг тургузуушкуннуң чугула участоктарында эр кижилер-биле бир деңге ажылдап турарлар.

Шывап-ла партияның пландарын боттандырар дээш харысалгазы ханы медереп билип турар, кайгамчык ажыл-ишчилер бисте хөй. Чижээ, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады У. Т. Моңгуш — оларның бирээзи. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызынга ол 18 чыл ажыг үеде ажылдап, нарын дериңкиннерниң үзүктел чок эки ажылдаарын хандырып келген. Аныяктарның дагдыныкчызы болбушаан, машинистиң профессиязын шиңгээдип алырынга хөй аныяк ажылчыннарга дузалаан. А тудугжунуң профессиязы нарын болгаш чымыштыг. Бо ажылга Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. И. Ельшованың ачы-хавыяазы улуг. Бедик харысалгалыг, төлептиг ол коммунист Кызыл хоорайның хөй тудугларының шеверлел ажылдарын эки шынарлыг кылырынга үлүүн киирген. Коммунистер ону партияның XXV съездизиниң делегадынга соңгаан турган. М. В. Сафронова, Е. Г. Бизяева, Н. Б. Оюн ышкаш сураглыг бригадирлер безин ону «Бистиң дагдыныкчывыс, бистиң ававыс» дижип чоргаарал-биле адап турарлар. Төлептиг дыштанылгаже үнзе-даа, ол апаа-ла орбас, тудуг черлеринге барып, аныяктарга дузалап, чаагай арга-сүмезин берип чоруур. Сураглыг кижилеривистиң бирээзи —Кызылда даараныкчы Р. Д. Сумбаа оңгу беш чылдың планын дөрт чартык чылда күүсеткен, ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчыларны шуптузун адаары-даа, санаары-даа берге. Оларның дугайында чылыг сөстерни, эки күзээшкиннерни съездиге чугаалап турганнар.

Тывага улусчу эрге-чагырганың баштайгы үезинде-ле төрүттүнген херээженнер шимчээшкини амгы үеде улам ыңай сайзыраңгайжаан, ажылдың арга-дуржулгазы байып, херээженнерниң хөй-ниитичи ролю көскүзү-биле бедээн. Ам республикада хоорайларның, районнарның 18, бүдүрүлге, албан черлеринде, организацияларда 253 херээженнер чөвүлелдери ажылдап турар. Олар боттарының кол сорулгалары — социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче херээженнерниң киржилгезин идепкейжидип, оларның күш-ажылының, амыдырал-чуртталгазының, дыштанылгазының байдалдарын экижидер, аныяк салгалды, херээженнерни коммунистиг ёзуга кижизидеринге партия организацияларынга идепкейлиг дузалажып турарлар. Херээженнерниң аажы-чаң кижизидилгези, амыдыралдың культуразын бедилери, чаагай национал чаңчылдарны хевээр артырары, чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле идей-кижизидилгелиг ажыл, не-чаштың кадыкшылын камгалаары болгаш өске-даа айтырыгларже съездиниң киржикчилери улуг кичээнгейни салган.

Республиканың херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышты калбартып турар. Ооң негелделеринге дүүштүр кылып чоруткан ажылдың методтары солун, хөй талалыг. Олар чер-черде херээженнерге боттуг дузаны чедирип, районнарның херээ-

(Уланчызы 3-кү арында).

ЧУРУМАЛ: съездиниң бөлүк киржикчилери чапсар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Специалистиң индири

ОДАРНЫ АЖЫГЛААРЫН ЭКИЖИДЕР

Чайгаар бүткен чер одарларын чеп ажыглап турганы, хой ажылындан чиик карыгдалыг дүктүг болгаш эътти алырын он бирги беш чылдың Кол угланыышкыннарында баш удур керген. Ол ылаңгыя бистиң республикага бүрүнү-биле хамааржыр. Тываның девискээри чайгаар бүткен одар-белчиирлер-биле кончуг байлак. Ооң хемчээли 4 миллион гектар чедип турар. 1,5 миллион гектарны мал одарынга ажыглап болур. Ындыг болганда, республиканың совхозтары экономиказының үндезини болуп турар хой ажылының ажыктыын бедидип, оон эвээш чарыгдалдыг элбек продукцияны ап болур аргалыг.

Мал кыштаглаашкынынга организастыг белеткенииниң шалыпчы айы ам үргүлчүлеп турар. Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери өдек-кыштаг септелгезин организастаары-биле чергелештир, малды кыш ажырарының кол курлавыры болур чер одарын чеп,ажыктыг ажыглаар дуганын амдыгааштан эгелеп бодап көөрү эргежок чугула. Чүге дээрге, бо чылдың чайы кааң болган уржуунда, малдың бедүүн чемнери херегленттиниериндеп ыракта эвээш белеткеттинген болгай. Ол чорук чер одарын ажыглаарынче онза кичээнгейни салырын негеп турар.

Чер одарларын ажыглап турарынга хамаарыштыр бар четпестерни айытса чогуур. Чылдың дөрт эзвчээнде: чазын, чайын, күзүн болгаш кыжын шээр мал чер одарын ажыглаар болганда, одарлар аразында сырый харылзаалыг турар. Аргалыг-ла болза, сезон бүрүзүнде ажыглаар одарлар аңгы-аңгы болур болза эки.

Амгы үеде бисте байдал ындыг эвес-тир. Чижээ, часкы болгаш чайгы одарларны шоолуг ажыглавайн, малды колдуунда-ла кышкы одарга тургузуп, оът-сигенниң дазылын тура бастырып, одарының дүжүткүрүн кудуладып, харын-даа ажыглаалдан үндүрүп турары ховар эвес. Ындыг чоруктар район, ажыл-агый бүрүзүнде бар. Ылаңгыя Кызыл, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Эрзин болгаш Барыын-Хемчик районнарның совхозтарында сезоннуг одарларны барымдаалавайн турары хараадаачыг. Чамдык совхозтарның малчыннары кыштагга октябрь айда көжүп хонуп алгаш, аңаа мырыңай дараазында чылдың июньга чедир, тодаргайлаарга сес ай дургузунда олурар-дыр. Хойнуң дуюу бичии, шиштегер болгаш, ооң черже базыышкыны дыка ханылап кирер, сигенниң дазылын одура базып каар. Ындыг болганда, чаңгыс одарга ол хире үр турарга, оът-сиген үнер хамаан чок, узуткаттынып турбайн канчаар.

Чаңгыс хонаштан көшпейн үр олурарының хоралыын совхозтарның тускай эртемниглери-даа, малчыннар-даа чедир билбейн турар. Азы: «Көжери берге, ынаа-хорза чедиппес», «Оът-сиген дөмей-ле үнүп кээр» деп сылдаг-биле сезон үезинде олар солуп көжерин чылзып турар. Одарны ёзулуг-ла ажыл-агыйжы, ээзи ёзу-биле ажыглаар дээр болза, шак ындыг чорукдарны чайладыр херек.

Шаанда хуу ажылдыг араттар чазың, чайын, күзүн болгаш кыжын хонар дөрт улуг хонаштыг турган. Оларны солуп көжер үелерлиг, ону барымдаалаары албан. Ам чүге ынчаар кылып болбазыл? Ол чүгле болдувар эвес, харын одарны ажыглаарын эртемге үндезилеп чорудар херек.

Сезоннуг одарларны чеп ажыглап турар черлер чок деп база-ла болбас. Бо талазы-биле чамдык ажыктыг дуржулга Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында мөөңнеттинген. Маңаа «Тээли» совхозтуң малчыннарының дуржулгазын ап көрээлиңер. Ында малчыннар күзээр хонаштарлыг. Ол колдуунда кара суглуг, өргү өдектер. Күзеглерде кыры дуглаглыг бөдүүн кажаалар бар. Аңаа мал декабрьга чедир турар. Оон соок дүжүп келгенде ёзулуг кыштаанче көжер болгаш малдың оолдаашкынын аңаа эрттирер. Чазын хонар черлерде база бар, мында бөдүүн немере-чагдакты кылган. Одарны шак ынчаар, сезон барымдаалап солуп турарга, черниң оът-сигенин шоолуг таптай бастынмас, узуткаттынмас, дүжүткүрү чылдың-на хевээр болур. Бо дуржулганы өске районнарның ажыл-агыйларынга база ажыглаар болза чогуур.

Күскү, часкы хонаштарга бөдүүн немере-чагдакты, кудукту кылыр. Аңаа улуг чарыгдал негеттинмес, ажыл-агый бүрүзүнге кылып болур. Чааг болгаш күзег черлерин ажыглаары-биле чаш мал киирер, көжүрүп ап чоруур чиик кажааларның төлевилелин чогаатса чогуур. Азыглаарынга, ортузунга адагаштар, оргалар салгаш, ону полиэтилен азы брезент шывыг-биле-даа шып ап болгай. Күскү, часкы соок үелерде мал аңаа чаглактанып, чылыг туруп болур.

Бо кыш берге болур дээри үстүнде айыттынган болгай. Хар эрте-ле кылынвадыр чаап турар апарган. Ынчангаш малды аргыспазы-биле кыштаг чоогунуң одарын ажыл-агыйларның тускай эртемниглери малчыннар-биле кады кезип көргеш, кыжын мал кадарарынга шын таарыштыр хуваары эргежок чугула. Ону амдыгааштан кылыр ужурлуг. Күскээр кыжын, улуг соок дүжүп, хар кылынвап келгенде одарладыр, төрүүр болгаш төрээн хой одарладыр черлерни тус-тус үскүлээр. Аңгылаан участок бүрүзүн малчын кижи каш хонук хуусаада мал кадарып ажыглаары база айыттынган турза чогуур. Чамдык малчыннар малын кадарбас, аңаа-ла «салап» каар болгулаар. Ынчаар «оът баштаан» хойлар каш хонукта-ла бүгү одарны шыырап кааптар. Ол чорук кончуг хоралыг. Бирээде, бүгү одарны шыырап, оъдун таптай базар. Ийиде, семис мал оът баштап маңнааш, деридип, буларзар болгаш ооң уламындан кужун чидирип, арыптар. Малды кадарчы чокка сула салыр чорукту черле болдурбас. Ынчангаш зоотехниктер, бригадирлер хойжуларның одар ажыглап турарын доктаамал хынап көөр хүлээлгелиг.

К. ИРГИТ,

республиканың Кадаг ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының кылдызының улуг зоотехниги.

ДҮККҮР-ЭЪТКИР УКСААЛАР

СОВЕТ МЕРИНОС. Бо эң-не хөй санныг, чинге-нарын дүктүг уксаа. Ук уксааны тургузарынга бистиң чуртувуста өстүрүп турар нарын дүктүг хөй-хөй хой уксаалары киришкен.

Ол уксааның хойлары дыка улуг болгаш дүгү хөй. Дүгүнүң шынары эки. Төлгүрү—төрүүр 100 хойга онааштыр 115—135 хураган.

Бо уксааның коданнарының хөй нурузун эң-не продуктулуг уксаалар-биле экижидери негеттинип турар. Кыргын алыр дүгүнүң талазы-биле өске уксаалардан дудак чок совет мериностарның эң эки коданнары Зимовников (Ростов область), Левокум (Ставрополь край), Элистин (Калмык АССР) кудукса станцияларының девискээрлеринде туруп турар.

КРАСНОЯРСК УКСАА. Бо уксааны Красноярск крайның ажыл-агыйларынга мериностарны болгаш дээди салгалдың чаңгыс аай чартык-нарын углуг, чинге дүктүг хайнактарын прекос, рамбулье болгаш асканий уксааларының кошкарлары-биле хайнакташтырып тургаш, тургускан. Уксааны 1963 чылда бадылаан.

Уксаада ийи хевирниң — учум болгаш хакас — хойлары Сибирьниң кадыг-дошкун бойдус байдалдарынга эки таарышкан.

Учум хевирниң хойларының мага-боду улуг-шырак, дартагар, ниити хевири-биле прекос уксааның хойлары-биле дөмейлежир. Төлгүрү — төрүүр 100 хойдан 125-130 хураган. Ол хевирниң хойларының эң эки коданнары Красноярск крайның «Учумский» уксаажыдылга заводунда база «Ужурский» уксаажыдылга станциязында туруп турар.

Хакас хевирниң хойлары арай бичежек, ынчалзажок дүккүрү хөлчок болгаш кежи хөлбергей. Хакас хевирниң хойларының эң эки уксаалыг коданнары Хакас автономнуг областың «Московский», «Аскизский» уксаажыдылга совхозтарында болгаш «Коммунизмче орук» совхозтуң уксаажыдылга фермазында мөөңнеттинген.

ЗАБАЙКАЛ УКСАА. Бо уксааны Чита областың совхозтарынга болгаш колхозтарынга ол черниң бөдүүн дүктүг хойларын нарын дүктүг янзы-бүрү уксааларның (кавказ, рамбулье, прекос болгаш өске-даа) кошкарлары-биле хайнакташтырып тургаш, тургускан. Ук уксааны 1956 чылда бадылаан.

Ол уксааның хойлары дыка улуг, кежиниң катташкаа өйтап, дүгү сырый болгаш дүгүнүң чиңгези 60-64-кү шынарлыы. Ол хойлар Чөөн Сибирьниң чуга харлыг, ынчалза-даа хаттыг болгаш соок кыжының байдалдарынга бүдүн чыл дургузунда чер одарынга турарынга эки таарышкан.

Забайкал уксааның хойларының эң эки коданнары Чита областың «Комсомолец», Карл Маркс аттыг уксаажыдылга заводтарында болгаш «Красный великан» уксаажыдылга совхозунда турар.

М. САННИКОВ.

Бистиң республикага хой ажылын хөгжүдери-биле чергелештир дүккүр уксаалыг өшкү ажылын сайзырадырының перспективтиг планын ажылдап кылганы болгаш бо талазы-биле чамдык совхозтарны специализастааны билдингир. Оларның бирээзи — Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хол» совхозтуң өшкүзүнүң саны ам 17 муң 857 баш четкен.

Ажыл-агыйның иштики тускайлаашкынының ёзугаар, өшкү коданнарын колдуунда Кызыл-Тайга болгаш Ишкин салбырларының Үстүү-Ишкин, Чаңгыс-Шиви бригадаларында тургускан. Хүлээнген ажыл-хереэнге ак сеткилдиг, кызымаа-биле чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар кадарчылар кайы-даа бригадада бар.

ДАМБЫЙ-ООЛ БАДЫЕВИЧ ОНДАР (чурукта) совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи. Ол ам үжен ажыг чыл иштинде өшкү, сарлык кадарып, эки түңнелдерни чедип ап келген. Дуржулгалыг малчын бо кыштаглаашкынче база-ла эки белеткелдиг кирген.

Ниитиниң малының баш санын өстүреринге Чаңгыс-Шиви бригадазының өшкү кадарчызы РАИСА ЛАМАЖАПОВНА Түлүш (чурукта) база бодунуң төлептиг үлүүн киирип чоруур. Ол кадарган малының баш санын чыл бүрүде ончаменди камгалап ап, дүк кыргыырының планын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чорупп турар.

С.Б. УЙНУКЭЙНИҢ чураан чуруктары.

Билир силер бе?

МАЛ ХОНУКТА ЧЕЖЕ СУГ ИЖЕРИЛ?

Малдарны болгаш куштарны ижер шаа-биле суггарар херек. Изиг хүнде малдың суг ижери көвүдээр. Малдарның хонукта сугга херегледи мындыг болур:

Саар инекке	80 литр
Бугага болгаш хунажынга	50 литр
6 ай чедир назылыг бызаага	20 литр
Улуг хойга	10 литр
Төрүүр болгаш аскыр хаванга	25 литр
Оол эмзирер хаванга	60 литр
Семиртилгеде хаванга	15 литр
Дагаага	1 литр.

Сугнуң температуразы чугула ужур-дузалыг болур. Хөлчок соок суг малдың организмин хөлүн эрттир соодуптар чадавас, боос малдар оон ара салыптар. Изиг сугну мал шоолуг ижиксевес, изиг суг чем хуулдурар системаның ажылдаарын баксырадыр. Эң-не өй-тап температура 12 градус чылыг болуру.

АЖЫЛ-ИЖИ МАКТАЛДЫГ

Ынчан чеди айның ортаа үези чүве. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырындан ырак эвесте, Хемчик хемниң чанында, Чадырлыг-Арыгга чеде бердим. Бера талдар баарынга көк-сула аңгызының кыдыында хепээннер, кескен сиген-даа бар. Ында кыдыраш карактарлыг, хөңү сынныг, аныяк уруг дырбааш-биле сиген бөлүп тур. Ооң-биле мендилешкеш, айтырдым:

—Кайызының сигени боор?

— Ачамның сигени-дир, а мен дузалажып тур мен — деп, уруг харыылады.

Ол аразында судак артында улус чугаалашты, оон ийи кижи көстүп келди. Бирээзи айыыр, а өскези сиген кадыыры туткан. Чедип келзе-ле Кужугет Дашович Ыгый-оол болду. Чанында чолдаксымаар, кыдыраш карактарлыг өөл кылаштап олур, тос-он класс өөреникчизи болгу дег. Өнмүүм-биле мендилешкеш, чугаалажы бердим.

— Уругларым-биле сигенней турарым бо-дур ийин. Беш хүн улай кестивис, а бо-гүн каай аас боорга, боле бердивис. Чазын бо аңгысты, дөө көстүп турган көк-суланы уругларым-биле ийи удаа суггардым. Кааң чай турза-даа, суггаттыг болганындан аңгыста оът-сиген-даа, көк-сула-даа эки үнген. Аңгысты удавас кезер бис, а көк-суланы сес ай төнчүзүнде кестирер.

...Кужугет Дашович-биле чоокта чаа база ужуражы бердим. Эрткен күстүң салгынсырынынга додуккан арнында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү чайнап турду. Ак-ак ангор өшкүлер аңгыста чаттыда берген оъттап чорлар.

— Сигенни 15, көк-суланы 8, будук-бүрүнү 3 тонна кылдыр белеткеп алдым. Өдекти 12 тоннаны белдүм. Эрткен чылын төрүүр 100 өшкүге онааштыр 94 анайны, баш бүрүзүнден бир килограмм ажыг дүк алдым. Бо чылын Чодураага кыштаар мен. Кыштаг септеттинген, сигенширбиништи кыштагга аппарып алдым. Чазаамда сарыг бүрү чыырын үргүлчүлеп тур мен. Кыш-даа эгеледи. Ам күзээмде олур мен — деп, ол чугаалады.

Кужугет Дашович болгаш ооң кадайы Кужугет Бичеооловна 15 чыл кадарчылаан. Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырының мурнакчы малчыннары. Олар ниитиниң малын ак сеткилдиг малдап турарындан аңгыда, үлегерлиг ада-ие боор турар. Өг-бүледе беш уруг бар. Улуг оглу Виктор 1978 чылда он классты дооскаш, чолаачылар курузунга өөренгеш, амгы үеде Кызыл районнуң «Тииилелге» совхозунда чолаачылап турар. Урана ам төрээн суурунда садыгжылай берген. Ортун оглу Володя онгу класста, оон бичези Чечек сес класста, эң хеймери Чойганмаа дөрт класста. Бо ак сеткилдиг, кызымаккай малчыннарны совхозтуң дирекциязы, партком мактап турар.

— Он бирги беш чылдың ийиги чылын бедик көргүзүглүг үткүвүшаан, СЭКП-ның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар изиг күзелдиг, быжыг соруктуг ажылдап тур бис — деп, Кужугет Дашович чугаалап турар.

Т. ХУРАГАН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ХОЙ СҮДҮ

Хой ажылы дыка хөй эътти чуртка берип турар. Хураганнарны семирти азырааш, эътке дужаары улуг ужур-дузалыг. Холуттунган улуг хойларны база-ла семирти азыралга тургузар. ССРЭ-де бүдүрүп турар эъттиң 8—10 хуузу хой эъди болуп турар. Горький, литва, латвия уксааның хойлары аажок эъткир шынарлыг. Ол уксааларның хураганнарын семирти азыраарга азы одарладып семиртирге, 7-8 айлыында дириг деңзизи 50—55 килограмм чедип турар.

Хой сүдү база бедик хоолулуг. Ында кургаг бүдүмелдер 18 хуу, ооң иштинде үс 6,7 хуу, белок — 5,8 хуу, чигир 4,7 хуу, минералдыг бүдүмелдер — 0,7 хуу чедип турар. Хойнуң сүдүн беш ай дургузунда саап болур. Ол үениң иштинде чаңгыс хой 220 килограмм чедир сүттү берип болур аргалыг. Хой сүдүнден быштак болгаш өске-даа амданныг чемнерни белеткеп турар.

МЕҢГИЛИГ-Тайганың кылчең бажының кырындан күскү хүн харап келгеш, ат-сураглыг Дөгээ даанче көргеш, байыр чедириш, хүлүмзүрээн чүве дег, өкпең-сарыг хереллерин харам чокка куттуудур чажыпкан. Дүне чаггап быскан хар хүн хереллинге янзы-бүрү өң-биле чайнай бээрге, чер кырында өң-баазын шуру-суузун чажып каан ышкаш апарган. Олче көөрге ана карак шокараннаар. «Кандыг кончуг чараш чоор!» деп, Төмүр-оол магадап боданган. Дээрниң аязы күзүңгү-ле.

Агаар арыг, шүүлен.

Кыштаг бедик черде, Дөгээ кырында болгаш, кайы ыракта бараан көстүп турар. Иштии-Дөгээниң артында хараганныг ханы ойлар, чуруп каан чүве дег, мыя бо көстүп чыдар. Быскан харга ында оът-сиген улам-на өңгүр, мырыңай сарыг-чайт апарган.

Долгандыр эргий көрүп, сонуурганп, кезек тургаш, Төмүр-оол кажаада хойларын ажыдыпкан. Күскү семис хойлар оъттап үнер хөөн чок хевирлиг, чамдыызы чыткылаар, өскелери тургулаар.

ТӨМҮР-ООЛ Дотпааның хой кадарып эгелээн баштайгы эртениң ол. Семис хойларның адаа аар болгаш оът баштап маңнашпас, оожум шөшпүртүп чоруур. Шаттың оъду хөлчок чаагай үнген, кадар-оът, сарыг сиген шуутла сүстүп чыдар. Агы, каңгының чаагай чыды айызаан дег, думчукка кээп кагар. Чымчак салгын арынны сүйбап турар. Чайын чиртиледир ырлажып турар хову кушкаштары ам шимээн чок барган. Кырлаң кырындан харап кээрге, үткүштүр үнүп орган дилги Төмүр-оолду көре тыртып кааш, карак-кулак чок караш-ла дээн. Хондур суксаан хойлар чаш хар-биле кады кадар-оът үнгээш, чер албайн, бир оргулаашка доктаап турупкан.

Артыы-Дөгээниң дүңгегер бажы мыя бо чанында көстүп чыдар. Оон артында Сесерлиг хем дыйлайып баткаш, ынаар-ла Улуг-Хемче шургуп кире берген. Сесерлигниң ол чарыында хойжулар кыштагларының бараан карара берген чыткылаар. Төмүр-оол бараан харап олурганш, чалгаарай берген. Сураглыг ырның боду чаарты чогаады аарак:

Дөртен аъттыг чарыштырган
Дөңгеликтиг Дөгээ баары.
Дөрт-ле чүзүн малдар турлаа...

Төнмес оъттуг Дөгээ-ле даа —дээш, хөрээн алгыткаш, хөөмейин салыптарга, ана сыын адып турган ышкаш, кыңгырт дээн. Чанында чалым хаяга сыгыт чаңгыланырга, оъттап чораан хойлар бежин бажын көдүрүп келгеннер.

Алдан аъттыг чарыштырган
Ажык шөлдүг Дөгээ баары.
Алды чүзүн малдар оъттаар
Арбын оъттуг Дөгээ-ле даа.

Ыяңгылыг сыгыт чалымга база катап чаңгыланы берген. Ындазында арай уяранчыг, кударанчыг-даа ыыдыр сагындырган. Хойлары чаңгыс черде чаттылып оъттавышаан.

БОДУМГА таарыжыр мергежилди шилип алган мен» деп, Төмүр-оол Дотпаа ынчаар бодап чораан. Ол тускай курс доосташ, чолаачылаар-даа, трактористээр-даа эргениң шынзылгазын алган. «Саян» совхозка баштай трактористеп турган. Ооң соонда чолаачылай берген. Аныяк кижиге таарыжыр ажыл ол болбайн аан. Ынчалзажок ол мергежилин ара каар ужурга таварышкан.

Салчак Дотпаа ашакты мырыңай кара чажындан тура мал-биле кады өскен дизе хөөрем чок. Ол Баян-Колга тургустунган «Малчын» колхозтуң баштайгы хүнүнден эгелээш-ле мал кадара берген. Сесерлиг девискээринге турган шыдал-быразы хирелиг дөрт бичии ажыл-агый Өөктүң «Саян» совхозка каттышкан соонда-даа, Салчак Дотпаа малчыннавышаан турган. Бир-ле катап Төмүр-оол Дотпаа малчын ачазының аалынга халдып чеде берген. Ашак оглунуң кайыын келгенин,

канчаар ажылдап турарын сонуурганп айтырып олургаш, мынча дээн:

— Чолаачылап-ла турар кижи-дир сен. Ол эки болбайн аан. Амгы үеде бистиң чуртувуста кандыг-даа ажыл хүндүткелдиг болгай. Ынчалзажок сенээ бир чүве сүмелээр бодаан кижи мен. Чедип келгениң боол-тур харын...

Салчак Дотпаа ашак мынча дээш, чугаазын ара соксааш, оглу чүү дээр эвес деп хевирлиг, ооң арнынче көргеш, элээн мыт чок олурган.

— Чүнү сүмелээриң ол? — деп, оглу сонуургааш, ашактың чугаалаарын-даа манавайн, айтырган.

— Мал эдерген кижинин хырны тодуг чоруур дижир чүве — деп, Салчак Кежегеевич чугаазын уламчылаан. — Хой кадарып турар дуңмаң Борис бар болгай. Ооң өг-бүлезиниң иштиaарып турар, мал кадарар арга чок улус ышкажыл. Кадарган хоюн өске кижиге хүлээдип берзин дээш, дирекцияга баарга, ону солуур кижи тыппаанпар-дыр. Мен бүгү назынымда малчыннап келдим. Ам-даа даштын коданда хөйнүн малы турбушаан. Малчын кижиниң ажы-төлү база малчын болурга, эки чаагай. Сен ол Бористиң хөөн хүлээп аазынга кандыгыл деп сүмелеп орар кижи-дир мен.

Төмүр-оол дораан-на мынча дээн:

— Мен дээрге чолаачы кижи ышкажыл мен!

— А чолаачы кижи мал кадарбас боор бе? Ам харын хойжу улус механизатор мергежилди чедип алыр деп турар ышкажыл. Сен аңаа чогум-на таарыжыр кижи-дир сен. Механизатор-хойжу.

Ачазының сүмезин шынап-ла чептиг-дир деп, Төмүр-оол билген. Ынчалзажок дораан-на аайга кире бербээн.

— Бодавып көөр мен. Сээң сүмең чептиг хире-дир — деп кааш, чоруй барган.

ООҢ СООНДА конторага баргаш, «малчыннап көрзүмзе кандыгыл?» деп, совхоз директорунга болгаш кол зоотехникке чугаалаарга, олары мырыңай амырай берген.

— «Чыткан теве аксынга каңмыыл кирген» деп чүве бодур! Бисте кадарчы чок каш-даа кодан бар. Күзелдиним-биле хойжу кылдыр хүлээп алыр мен — деп, ынчан совхоз директору турган Пашенко чугаалаан.

Төмүр-оол Салчакович Дотпаа 1976 чылда ынчаар хойжулай берген. Төмүр-оол биле Дииженмаа Дотпаалар баштайгы кыжын Дөгээниң Калбак-Хаяда кыштагга эрткен. Ол кыш оларга дыка берге болган. Чаа чылдың шагаазын уткуп, Төмүр-оол биле Дииженмаа бажыңынга чылыдыр от салгаш, дең кыпсып алгаш олурганнар.

— Соок-даа дыңзыды. Хойлар оолдап эгелээр, ол-ла берге-дир — деп, Төмүр-оол боданган аяннаг чугаалаан.

— Хойларывысты январьдан эгелеп оолдаар дээн-не болгай—деп, Дииженмаа аваа улашкан. — Ам дүне хайгаарап турбааже хоржок ыйнаан.

— Ындыг харын. Ынчаш кажаа иштинге барып көөр бис.

Чаа чылды уткааш, ийилээ даштыгаа үнүп келген. Аяс дээрде сылдыстар чашкан тараа дег, чивеңнешкен турган. Соок чывар чаакты ажыннадыр чылгап турар. Хой кажаазының иштинче кире бергеннер. Хойларның тынызы чылыын дээн. Бир-ле черде чаш хураган эткен ышкаш болган.

— Ойт, хой төрүпкен-дир, көрдүң бе!

— Шынап-ла чаш хураган эде-дир.

Баштай төрээн хойну хураганы-биле кады тускай уяжытаашке киирип алганнар. Оон эгелээш-ле кодан хоюн дүн, хүн чок тө каап туруп берген. Совхозтан сакманчылар чедип келгеш, чаш хураганнарның ажаап, доруктурарынга дузалашкан. Ынчалзажок арга-дуржулга чок аныяк улуска баштайгы оолдаашкыны улуг бергедээшкиниг эрткен. Элээн хураган хорамчалыг болган.

1976 ЧЫЛДА ийиги удаа оолдар 400 хойну кадарып кыштааннар. Төрүүр 100 хойга онаашты 91 хураган доруктурган. «Ол багай эвес көргүзүг-дүр» деп, совхозтуң удуртукчулары-даа, малчыннар-даа Төмүр-оол биле Дииженмааны мактаан. Олар кожээ, кызымаан баштайгы чылында-ла көргүзе берген. Аныяк хойжулар төрүүр 100 хойга онаашты ийиги чылында 95, үшкүзүнде — 97, дөрткүзүнде — 102, а 1980 чылда 107 болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылында 118 хураганны менди доруктурган.

Төмүр-оол Салчаковичиниң хойжу стажы ындыг-ла үр эвес-даа болза, көргүзүү чыл бүрүде бедип келген. Дүк планын үргүлчү ажыр күүседип турган. Бо эрткен чылдарда Төмүр-оол биле Дииженмаа Дотпаалар хойну азырап өстүрериниң арга-дуржулгазын чедип алган, ам «Саян» совхозтуң шырак малчыннары кылдыр санадып турар.

БАЗА-ЛА Калбак-Хаяда кыштаа. База-ла башкы хар бысканнай чаапкан. Хоюн кадарып үндүрер дээш чаа-ла ажыдып турда, кодаңга бардывыс. Коданның кол ээзи Төмүр-оол Салчакович узун эвес сынныг, кижи ортузу чаа-ла чедип чоруур назылыг хире, хүрең арынныг, дозурап карактарлыг, чазык чаңныг эр болду. Ол бодунуң ажыл-ижин биске сонуургатты. Өдек-кыштаан боду бүрүнү-биле септеп алган. Мал чемин база дүжүрген. Хойларның семис-шырыа-даа аажок.

— «Дөртен аъттыг чарыштырган» деп ырыда кирген Дөгээни ээлеп олурар мындыг кижи мен — деп, малчын хөөрей-дир. — Оъду изиг, шээр малга таарыжыр чер-дир. Черле ынчаш кижи боду кежээ, кызымак болза, малды хоратпайн өстүрүп болур дээрзинге бо аразында бүзүрей-дим. Онгу беш чылда хойжулап эгеледим. Ону шору көргүзүглүг дооскаш, ам чаа беш чылче кирген мындыг. Бо чылын түңнелим эң-не бедик болду. Өдек-кыштаамны мяк септээш, 10 тонна сигенни кескеш, дүжүрүп алдым. Келир чылын-даа хой бүрүзүнден хураган алыр сорулганы салдым. Сиген-ширбииш эвээш болганда, кыш берге болур апаар. Ниитиниң малын кыштан менди ажырар дээш бүгү күштү салыр бис.

Коммунист Төмүр-оол биле кожээ Совет депутады Дииженмаа Дотпаааларның ажыл-ижи үлегерлиг. Бажың-балгадының иштиниң арыг-силиин ала кылаңнаар. Бажыңның печказын боттары эде кылгаш, хаваны чугайлап, шаланы будуп алган. Малчыннарның бай-шыдалгыры каракка илден: Москвичилиг, телевизорлуг, радиоприемниктиг, хеп чуур машиналыг. Бо өг-бүле чүгле мурнакчы малчын эвес, харын хой ажы-төлдү үлегерлиг өстүрүп, кижизидип турар. Дотпаааларның чеди уруглары шуптузу Сесерлиг школазында эки өөренип турар.

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: хойжу Т. С. Дотпаа.

В. ЧАМЗЫРЫНЫН фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

женнер чөвүлелдериниң удуртукчуларының илеткелдерин, бөлүктер даргаларының отчёттарын дыңнап, семинарларны, мурнакчылар слёттарын, дуржулга солчуушкуннарын, конференцияларны, диспуттарны, ужуражылгаларны, идей-кижизидилгелиг өске-даа ажылдарны организастап турар. Ажылга эки түңнелдерни Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарның херээженнер чөвүлелдери чедип алган. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл, Тес-Хем районнарда ажыктыг хөй ажылдарны чөвүлелдер кылып турар. Кижизидилге ажылынга агиткартираларның, херээженнер клубтарының ролю бедээн.

Чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылын Каа-Хем районнуң херээженнер чөвүлели өөренип көргеш чугаалашкан. Ажылда шыңгыы четпестерни илередип, ону чайладырынга практиктиг дузаны чедирген. Улуг-Хем районнуң херээженнер чөвүлели малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону районнуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга бадыладыры-биле киирген. Ам ооң күүселдезин доктаамал хынап, малчыннарның амыдыралының культуразын бедидериниң өске-даа чугула айтырыгларын кичээнгейниң төвүнде тургускан.

Херээженнер ортузунга организакчы болгаш кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле херээженнер чөвүлелдериниң ажылын республиканың херээженнер чөвүлели отчёттуг үеде удуртуп келген. «Малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидер талазы-биле Улуг-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дугайында», «Республикада агиткартираларның ажылын улам экижидер дугайында», өске-даа айтырыгларны республиканың херээженнер чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан. «Кызыл хоорайда уруглар албан черлериниң ажылының дугайында», «Республикада херээженнерниң кадыкшылын камгалаар эмнелге албан черлериниң ажылын экижидер дугайында», «Ниитилелге ажыктыг күш-ажылга херээженнерни киириштирер дугайында», өске-даа айтырыгларны херээженнер чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга сайгарган.

Херээженнерниң, школачыларның чогаадыкчы ажылдарының делгелгелерин, херээженнер спартакиадазын организастап эрттирген.

Республикада чамдык херээженнер чөвүлелдериниң ажылы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге ам-даа четпейн турарын съездиге демдеглээн. Планныг онаалдаларны күүседиринче херээженнерни эвилелдээр талазы-биле ажылда четпестер бар. Чамдык чедиишкиннер туразында, районнарның хөй пурууда, Кызыл хоорай эрткен айларда социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Үлетпүрде продукция бүдүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнары күүсеттинмейн турар. 16 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң, 13 бүдүрүлге сайгарылганың планнарын боттандырбаан. Ол дээрге дүвүренчиг фактылар-дыр. Ажылда кол четпестерниң бирээзи — күш-ажылды четпес организастааны, ажыл шагы үзер чоруктуң бары, ажылчыннарның мергежилиниң ам-даа чавыс болуп турары дээрзин съездиге демдеглээн.

Совет Тываның херээженнери партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын идии-биле деткип, чүүлдүгзүнмүшаан, Төрээн чурттуң чечектелиишкини дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин съездиниң киржикчилери илергейлеп турганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны У. Т. Монгуш Тываның херээженнериниң съездизинге сөс алгаш:

— Партия болгаш чазактың сагыш салыышкынының ачызында мен, бөдүүн тыва херээжен кижи, эртем-билигни, ынак мергежилди чедип алган мен — деп, ол чугаалаан. Чурттуң коммунистериниң дээди шуулганынга киржир аас-кежиктиг болганынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш, хөй-нити организациялары-биле бир демниг ажылдап, боттарының коллективтеринде ажыктыг, солун хемчеглерни ап чорудуп турарын «Алдан-Маадыр» совхозта, республика эмнелгезинде, Хову-Аксыда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары А. Т. Ондар, М. С. Спмакова, Н. П. Миткус олар болгаш өскелер-даа съездиге чугаалаан.

Индирде — «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу К. А. Кечил-оол. Совхозта ажылдап турарларның чартыктан ажыг кезии херээженнер. Оларның хөй кезии совхозтуң тос айларында планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүсеткенинге үлүүн киирген. съездиге ол дыңнаткаш, 1982 чылда бодунуң хүлээнгени бир дугаар төрүүр аныяк хойлардан чүс бүрүзүнден онааштыр 100 хураганы алырын хойжу хүлээнген.

Красноярскиниң кедээ ажыл-агый институдунуң проректору, совет херээженнер комитединиң кежигүнү В. Н. Свадченко Тываның херээженнер съездизиниң киржикчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалааш, чер кырынга тайбың, уругларның аас-кежии дээш демиселге Сибирьниң херээженнериниң киириштирип турар улуг үлүүн, тайбыңның совет фондузунга салыышкынының дугайын чугаалаан.

МАР-ның Убса-Нур болгаш Завхан аймактарындан келген делегацияларның өмүнээзинден Нингэрийн Балам болгаш Чойжилжавин Дэнсмаа олар съездиниң делегаттарынга акы-дуңма Моолдуң херээженнеринден изиг байырны чедиргеннер. Нити сорулгалары база идеалдары чаңгыс аай совет херээженнер-биле, ооң иштинде Тываның херээженнери-биле Моолдуң херээженнерин быжыг найырал, кады ажылдажылга холбаштырып турарын олар онаалап демдеглээн. Бо бүгү тайбың дээш демиселге оларның күжениишкиннерин улам сырый каттыштырып турар.

Съездиге СЭКП обкомунуң нийти секретары П. И. Кравченко киржип, чүве чугаалааш, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге херээженнерниң телептиг үлүүн партияның Тыва обкому бедии-биле үнелеп көрүп турарын демдеглээн. Кедээниң культуразын бедидер, не-херээженнер болгаш уруглар кижизидилгезиниң, ниитилелге херээжен кижилерниң ролюн бедидер талазы-биле шиитпирлеве чогуур чугула айтырыгларга ол доктааган.

Съездиге республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак олар база киришкен.

Съезд Тываның бүгү херээженнеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

В. МААДЫР.

МАЛЧЫННАР ДУГУРУШКАННАР

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү малчыннарының хуралы болуп эрткен. Хуралга малчыннарның алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин чугаалашкан. Илеткелчи, совхозтуң кол зоотехниги Эрес-оол Куулар мал ажылында чамдык чедиишкиннерни түңнеп чугаалаан.

Совхоз күрүнеге эът, сүт, дүк садарының 9 айлар планнарын ажыр күүсеткен. Совхоз бүдүрүлгезинде мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Саанчылар Марина Донгак, Өшкү-Саар Монгуш, хойжулар Чаш-оол Монгуш, Тамара Монгуш, Шоюн-оол Соян, Дукар Ондар, Допуй-оол Достайган, Сонай-оол Сарыглар олар шудургу ажылдааш, мурнакчыларның одуруунда кирген нер. Ол малчыннар боттары четчир хемчээлдиг мал чемин база белеткеп алганнар. Олар социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп, шаңнал-макталды үргүлчү ап келгеннер.

Совхозтуң ирт кадарчылары Байыр-оол Куулар, Канчык-оол Куулар малдың чайгы ажаалдазын экижидип, одарын солуп кежүп тургаш, малдан немелде денди алырын чедип алганнар. Олар үшкү кварталдың түңнели-биле база-ла мурнакчыларның одуруунче киргеш, 150-150 рубльдиң акша шаңналын чаалап алганнар.

Боттарының сула ажылы, чалгаа чоруу-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедир күүсетпээн, 100 хойдан хураган алырының планын ыракта кудулатканнарны малчыннар боттарының хуралынга шыңгыы шүгүмчүлээннер. Хавва Саая 100 хойдан 54, Экер-оол Монгуш 48, Константин Ооржак 35, Ойкааты Куулар 54, Сарбаа Куулар 44 хураган алган. Ол малчыннарның кодаңнарындан малдың өлүп хоравр чоруу база хөй болган.

Моон соңгаар мал ажылынга телептиг кижилерни шилип ап, аныяктарны мал ажылынче хаара тудуп, малчыннар ортузунга социалистиг чарышты бедик деңнелге организастап тургаш, совхозтуң мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алырын малчыннар боттарының хуралынга дугурушканнар.

Ч. МОНГУШ.

Партийжи информациялар

БЮРОНУҢ ХҮН АЙТЫРЫЫ

Районда мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң байдалын СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу чугаалашкаш, ол ажыл «Большевик», «Тыва» совхозтарда эки чоруп турарын демдеглээн. Ылаңгыя малды кышкы азыралче организастыг шилчидер дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын «Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери амыдыралга боттандырып, комсомолчу-аныяктарның комплекстиг септелге бригадазын организастааш, мал кажааларын, чуртталга бажыңнарын шынарлыг септеп, чылыглаан.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар мал кыштаглаашкынынга белеткелдерин дыка оожум темпилиг чорудуп турарын райком бюрозу айыткан. Чижээ, Карл Маркс аттыг совхозта кыштаглар септелгелери багай, мал чемнерин үлеп таарыштырар транспортёрну шын эвес монтаждап кааны илерээн. «Чыраа-Бажы» совхозта бызаа кажаазы үрелик. Хөй-хөй хойжуларның кыштаглары кышка белен эвес.

Ол бүгү болгаш өске-даа четпестерни эң-не кыска хуусаада чайладырын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, парткомнарга райкомнуң бюрозу даалган. Малды кышкы ажаалда-азыралче организастыг шилчидерниң район штавы ажылдап турар.

ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛ

Өвүрде «Кызыл туг» совхозтуң коммунистериниң отчёттуг хуралы болуп эрткен. Аңаа ук ажыл-агыйның партия комитединиң ажылының дугайында отчёт илеткелди ооң секретары Эрес-оол Ондар кылган. Саглының ажылчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылында багай эвес ажылдаан. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планнары чедиишкинниг күүсеттинип турар. Ол болза чон ортузунда партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарның түңнели дээрзин коммунистерниң отчёттуг хуралы демдеглээн.

Совхоз бүдүрүлгезинде коммунистерниң мурнакчы ролю бедээн. Хорумнуг-Ойнуң хойжу бригадазы коммунист Сундуй-оол Маадыр-оолдуң удуртулгазы-биле бо чылдың нийти болгаш үшкү кварталдарында районга чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар. Тос коммунист чүс хойга онааштыр 85-теп 97 чедир хураганы камгалап алган.

Халыында хойжуларда, совхоз төвүнде база кедээ Советте партия бөлүктериниң эки ажылын отчёт хуралга демдеглээн.

Коммунистер партия комитединиң, эге организацияларның ажылында четпестерни база айтып, моон соңгаар практиктиг сорулгаларны тодараткан доктаалды хүлээп алган.

Парткомнуң чаа составын хурал соңгаан болгаш ооң секретарынга Бичии Монгуш соңгуткан.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ДЕТКИП ТУРАР

Совет-соңгу-йемен чугаалажылышкыннар, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ЙАР-ның президентизи А. А. Салехтиң Кремльге чугаалары бүгү делегейде калбак үнелээшкинни болдурган. Совет даштыкы политиканың тайбыңга ханы ынакшылдыын Л. И. Брежнев база дагын бадыткаан, тайбыңга ынак чурттарның болгаш улустарның идепкейлиг, чаңгыс аай күчүлүг күш кылдыр каттышкан күжениишкиннери-биле улустарның эргелерин болгаш Чер кырынга тайбыңны камгалап ап болур. Чаа дайын планнарын кылып турарларның дерзии бодалдарын черле үзе шаап болур деп быжыг бүзүрелин илергейлээн дээрзин даштыкы информация агентилелдериниң, парлалганың, теле-радио компанияларның тайылбырларында демдеглеп турар.

Совет-соңгу-йемен чугаалажылышкыннар — ЙАР-ның массалыг информация чепсектериниң кол кичээнгейинде. Ол чугаалажылышкыннар Чер кырынга, ооң иштинде Чоокку Чөөн чүкке тайбыңның болгаш чөптүг чоруктуң тиилелгезин дээш чайгылыш чок демиселди чорудуп турар бүгү күштерниң туруштарын быжыглаарынга идиг бээр деп, «Ас-Саура» солун мурнуку чүүлүнге бижээн. Ол чугаалажылышкыннар ийи чурттуң — ССРЭ-ниң болгаш ЙАР-ның — аразынга найыралдың, кады ажылдажылганың харылзааларын улам быжыглаарынга болгаш калбартырынга чаа чугула идигни бээр дээрзинге чигзиниг чок.

ССРЭ-ниң болгаш ЙАР-ның 50 ажыг чыл найыралының үндезини улустарның хостуг болгаш хамааржыышпас догуннаар ыдыктыг эргелерин, оларның бот-эргелерин шыңгыы хүндүлээриниң ленинчи принциптери, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың принциптери болуп турар деп, ЙАР-ның найысылалы — Сананың радиозу онзалап демдеглээн. Эң аар-берге шылгалдаларның үелеринде Совет Эвилели ЙАР-ның талазынга туруп келгенин йемен улус кажан-даа утпас.

ССРЭ-ниң планетага тайбыңны быжыглаарынче, Чоокку Чөөн чүк кризизин бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээрин чедип алырынче, ол кавыга чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынче угланган чайгылыш чок политиктиг шугуму Палестинаны Хостаарының Организациязын киириштир сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгези-биле Чоокку Чөөн чүк дугайты делегей конференциязын чыылдырарының эргежок чугулазын онзалап демдеглээш Л. И. Брежневтиң чугаазында база дагын бадыткаттынган деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн.

Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг болгаш чөптүг таарыштыр шиитпирлээшкинниң оруктарынга хамаарыштыр совет тайбың инициативаның чугула ужур-дузалыын Иорданияның «Джордан таймс» солуну демдеглээн. Таарыштыр ындыг шиитпирлээшкинниң чогу чүгле агрессорга болгаш араб делегейге тергиидел чүткүлдүг даштыкы монополияларга ажыктыг-дыр деп, ол солун бижээн.

Болгарияның «Работническо дело», Чехословакияның «Руде право», Францияның «Юманите», АКШ-тың «Вашингтон пост» солуннары болгаш өске-даа чурттарның парлалга органнары база Л. И. Брежневтиң Кремльге шайлалга үезинде чугаазының допчулалын парлап, боттарының тайылбырларын ол чугаага капсырлаштырып парлаан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган 80 чылдарның Тайбың программазы, ядролуг дайынның айыылын узуткаарынче угланган Совет Эвилелиниң тайбың саналдары — тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселге ССРЭ-ниң шиитпирлиг кол рольдуунуң тодаргай бадыткаашкыны-дыр деп, «Кампучия» солун бижээн.

Индий-Кыдаттың акы-дуңма үш чурттарында революцияның чедиишкиннг хөгжүлдезин социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң деткээн социал депшилгениң, чаа амыдыралдың оруу-биле ол чурттарның шапкын хөгжүүрүнүң магадылалы болуп турар деп солуннуң мурнуку чүүлүнде онзалап демдеглээн.

Кампучи улустуң чөптүг демиселин Совет Эвилелиниң чайгылыш чокка деткип турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Кампучияның Улусчу-Революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Кампучия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Пен Сованның чоокта чаа Москвага ужуражылгазы база катап бадыткаан.

Кажан АКШ делегейге тергиидээрин оралдажып, ядролуг күчүзүн улгаттырып, өске чурттарның девискээрлеринге шериг баазаларын эндере тургузуп, реаксылыг ёзу-чуруумнарны деткип, дайын айыылын күштелдирип турар амгы үеде делегейге тайбыңны камгалаарынче угланган ССРЭ-ниң могаг-шылаг чок күжениишкиннери онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, солун бижээн. Дайынзырак антисоветизмге үндезилээш, АКШ-тың болгаш Кыдаттың сүлчээзи дыка айыылдыг болуп турар.

Айыыл чок чорукту быжыглаарынче, боо-чепсекти узуткаарынче, делегейниң улустарының аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче угланган СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынак даштыкы политиказын кампучи улустуң бүрүн деткип турарын солуннуң мурнуку чүүлүнде демдеглээн.

УЛАМ КАЛБАРТЫР

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Социалистиг чурттарның национал фронтуларының болгаш массалыг хөй-нити организацияларының дөртку конференциязы Гаваннаның Конгресстер ордузунга болуп эрткен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазын идепкейлиг-биле бүрүн деткип турарын конференцияның делегаттары медеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чайгылыш чокка чорудуп турары тайбыңның ленинчи политиказын шуулганның киржикчилери бедии-биле үнелээн болгаш АКШ-тың база ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң өөскүткени чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрүп турарын ыңчыктырбазынга тайбың политиказының шиитпирлиг ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың бүрүн хосталыышкын дээш демиселдеп турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында акы-дуңма социалистиг чурттарның төлээлекчилери медеглээн. Никарагуада болгаш Гренадада революцияларга олар изиг байыр чедирген болгаш Сальвадорнуң улузунуң чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн.

Конференцияга киржири-биле келген Никарагуаның, Эфиопияның, Бениниң, Мозамбиктиң, Лаостуң, Кампучияның болгаш Афганистанның төлээлекчилеринге делегаттар изиг байыр чедирген.

Ажыл дуржулгазының солчулгазы конференцияга калбаа-биле болган. Акы-дуңма чурттарның кады ажылдажылгазын улам-на калбартырының аргаларын шуулганның киржикчилери дугурушкан.

Г. ПЕТРОВ.

ПРОФТӨПТҮҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПАНАМА. (СЭТА). Панамада АКШ-тың элчини Эмблер Мосту дипломаттың бүрүн эргелеринге таарышпас үүлгедиишкиннерни дээш чурттан үндүрерин Панаманың ажылчы чоннарының национал профтөвү (НППТ) негээн. Америк элчин «Ротарио» клубка чүве чугаалап тургаш, Совет Эвилелинге удур чүүлдерни чулчуруп, «Латин Америкаже коммунистиг шургуушкунну болдурбазы-биле» олар чүнү кылыр ужурлуун панамажыларга кара туразында өөредип турганын НППТ-ниң ында пептереткен медеглелинде айыткан.

Э. Мостуң ындыг чулчуруушкунну дээрге, Панаманың иштики херектеринге каржы холгаарлаашкын болурун ол документиде демдеглээн. Панама улус ооң кол дайзыны кым боор турарын эки билир — чогум-на Каттышкан Штаттар хөй-хөй он чылдарның дургузунда Панаманың национал байлакшылын кам-хайыра чокка мөлчүп, аңаа хамаарыштыр базымчалааларының болгаш кыжаныышкынның политиказын чорудуп турар.

АКШ-тың элчиниң кара туразында медеглелин Панаманың культура ажылдакчылары база буруу шапканнар. Бодунуң өңнүктерин канчаар шилип алырын болгаш харылдаа Панаманың девискээриң деп Никарагуага, Кубага болгаш Совет Эвилелинге удур каржы, хоп-мегечи халдаашкыннар кылырын панама улуска айтып бээрин кымга-даа чөпшээревес деп оларның парлааны медеглелде демдеглээн.

АКШ-тың элчиниң бо ышкаш үүлгедиишкини Панаманың эң каржы реакциязының туружу-биле сырый холбаалыг боор, панама чазактың хамаарышпас даштыкы политиказын сандарадырынче угланган документиде демдеглээн.

Дүвүрээшкинни илереткен

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Европага ядролуг чепсекти узуткаар дээш шимчээшкинниң калбарганы чазактарга чогумчалыг салдарны чедирер апаар деп, Швецияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының даргазы, Боо-чепсек хоруудаар болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссияның даргазы У. Пальме КНО-нуң штаб-квартиразынга медеглээн. Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрүп турары-биле холбаштыр бөдүүн кижилерниң ханы дүвүрээшкини Барыын Европа чурттарында калбарган массалыг чыскаалдар тодаргай херечилеп турар-дыр деп, ол демдеглээн. Чепсеглениишкиннерни шак ынчаар эндере бүдүрер чорук кижи төрелгетенни узуткаарынче чоокшуладып турар дээрзин сарыылдыг сеткил техниканы билбес кижилерге безин шыны-биле сагыындырып турар-дыр деп, У. Пальме чугаалаан.

Ядролуг халапты болдурбас кол сорулгалыг массалыг шимчээшкинни үнелеп көрүп турары дээш Совет чазактың туружунга швед дипломаттыг ажылдакчы байыр чедирген. А Рейганның администрациязы Барыын Европа чурттарында ол шимчээшкинни «киленнээшкин-биле» көрүп турар.

Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүреринче угланыышкынның мугулай болгаш сарыыл чогун У. Пальме демдеглеп, буруу шапкан болгаш айыыл чок чорукту чүгле чугаалажылышкыннарның база кады ажылдажылганың аргазы-биле хандырып болурун айыткан.

Делегейни «соок дайынның» тамызынче киир идер болгаш боо-чепсекти эндере бүдүреринче албадаар дээш АКШ-тың администрациязының кылып турар оралдажылгаларын делегейниң демократтыг хөй-нитизи дүвүредип турар.

Вашингтоннуң милитаристиг планнарынга удур ажылчы чоннарның массалыг чыскаалдарын Австралияның тайбың комитеди организастап эрттирген.

ЧУРУКТА: Сиднейге болган антимилитаристиг чыскаал.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

КАҢ ЭЗИЛДИРИКЧИЛЕРИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Барыын Германияның каң эзилдирер ажылчыннарының конференциязын Герман Коммунистиг партияның инициативазын ёзугаар Рур районнуң үлетпүр болгаш культура төвү — Дуйсбург хоорайга чыылдырган. «Социал херегледдерге акша-хөреңгилерни кызыгаарының политиказынга удур, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүреринге удур, ажылчы чоннарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эви дээш!» деп лозунгнуң адаа-биле конференция болуп эрткен. Ажылчы чоннарның социал-экономиктиг эргелеринче капиталистиг монополияларның халдаашкыннарынга удур демисел-биле холбашкан хөй айтырыгларны конференцияның киржикчилери чугаалажып көрген. Германияның Федеративтиг Республиказының каң эзилдирер үлетпүрүнүң амгы үеде таварышканы чидиг кризис коммунистерниң көдүргеп айтырыгларының онза чугулазын бадыткап турар. «Нийти рынокутуң» политиказының түңнелинде ГФР-ниң экономиказының ол адырында адааннашкак демисел күштелген, бүдүрүлге кызырлып, ажыл чоктарының саны көвүдеп турар.

Ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары дээш демисел тайбың дээш демисел-биле тудуш холбаалыг болуп турарын Герман Коммунистиг партияның даргазы Г. Мис конференцияга чугаазынга демдеглээн. Боо-чепсекти дүжүрер болгаш чавырлыышкынны быжыглаар дээш демиселди улам-на күштелдирериниң эргежок чугулазын ол онзалап айыткан. Чавырлыышкынче болгаш кады ажылдажылгаже угланыышкын хевээр артар бе, азы «соок дайынче» катап эгиллишкин болдунар бе деп айтырыгның канчаар шиитпирлеттинеринден ажылчы чоннарның амгы болгаш келир үези дыка хамаарыжыр апаар.

Барыын Германияның каң эзилдирикчилери ГФР-ниң бүгү ажылчы чоннары-биле бир демей, тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаарынга онза сонуургалдыг дээрзин Герман Коммунистиг партияның баштаар черинин президиумунуң болгаш секретарьадының кежигүнү Л. Мюллер айыткан.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш НАТО-нуң хартаачыларының чепсеглениишкиннерни эндере бүдүреринче, делегей байдалын чидиглендиреринче, Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны белеткээринче угланган айыылдыг политиказын конференцияның киржикчилери шыңгыы буруу шапкан. Ындыг политика бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга үндезини-биле черүшкек болуп турар деп, Дортмундуда «Хеш» концернниң профэвилел активчизи Альфред Мурп медеглээрге, ооң чугаазын конференцияның киржикчилери адыш часкаашкыны-биле уткаан.

С. СОСНОВСКИЙ.

АКЭЛ-ДИҢ ТУРУЖУ

НИКОСИЯ. (СЭТА). НАТО-нуң милитаристиг бөлүктериниң деткимчези-биле АКШ-тың президентизи Рейганның чорудуп турар агрессчи политиказы бүгү кижи төрелгетенге канчаар-даа аажок улуг айыылдыг боор турар. Ол политиканың үндезини күш туружу-биле өске улустарга болдунуң тура-соруун албадап болурунуң аргазының дугайында буурап дүшкен империалистиг теанс боор турарын Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) ТК-зының пленумунга АКЭЛ-дин чиңгине секретары Э. Папаиоанну медеглээн. Америк империализм «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур аргазының дугайында айыылдыг теорияны илдип үндүрген деп, ол уламчылап чугаалаан. Оон артык мегe чорук турбас, чүге дээрге, ядролуг дайынны эгелээн соонда ооң чүгле чамдык хевирлерин ажыглаары-биле кызыгаарлаттынып шыдавас апаар.

Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүреринге болгаш күш дөгээр туруштуң политиказынга удур Совет Эвилелиниң бөмбүрзектиң бүгү чурттарының болгаш улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар тайбың программазын, боо-чепсекти дүжүреринче, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырып, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган тодаргай хөделиишкиннерин кылып турар.

Империалистиг бөлүктерниң боттандырып турары боо-чепсекти эндере бүдүрери-биле холбаштыр сагыш-сеткилдиң дүвүрээшкинин болдурар үндезиннер кипр улуста чедер болгаш артар-даа деп, АКЭЛ-диң чиңгине секретары чугаалаан. Кипр черде турар англи шериг баазаларын сээлгү үеде Каттышкан Штаттар чөөн талакы Чер ортузунуң далайынга болгаш Чоокку Чөөн чүкке агрессчи үүлгедиишкиннер кылырынга ажыглап турар апарганы билдингир. Ол дээрге Кипрге шыңгыы айыылдыг чүүл-дүр. Оон ужурундан ортулукта англи шериг баазаларын узуткаары болгаш ону долуу-биле дүжүрери кипр улустуң болунуң бүдүн турар чоруу дээш демисели-биле дорт холбаалыг-дыр.

ЛОНДОН. Великобританияның чүс-чүс ажылчы чоннары херек кырында хүнүн-не чурттуң ажыл чок кижилериниң санынга немежип турар. Оларның саны амгы үеде 3 млн. кижи чедип турар. Англияның эң улуг дээн «Бритиш эйрузйз» дээр ужар чүүл компаниязы 1.000 албанхаакчыларны ажылдан үндүрериниң дугайын чарлаан. Ол болза, компанияның баштаар черинин чүгле баштайгы ындыг базымы-дыр. Ол дыка хөй массалыг үндүрүүшкүнну планнаан болгаш ооң түңнелинде нииитизи-биле 9 муң хире кижи ажыл чок артар.

* * *

ДЕЛИ. Индияның электри станцияларының ниити күчүзү 30 млн. киловатт ажа берген. Чурттуң энергетика министри Гани Хан Чоудхури Малда хоорайга чүве чугаалааш, ол дугайын дыңнаткан. Министрниң чугаалааны-биле алырга, амгы, алдыгы (1980—1985 чылдарда) беш чылда Индияга 20 млн. киловатт күчүлүг энергетика объектилерин ажыглалга киирерин планнаан.

* * *

ВАШИНГТОН. АКШ-тың чаа экономиктиг көргүзүглерин тодарадырының чаа системазын ажыглап эгелээрин чарлаан. Ол система американнарның амыдырал деңнелинге дорт салдар чедирер хөй-хөй факторларны херексевес болур ужурлуг. Чижээ, хоорайларда амыдыралдың өртек-үнезин санаарда квартира холезизин бедидеринге салдарлыг тудуг материалдарынга өртектериниң улгадырын кичээнгейге албас.

Вашингтоннуң администрациязы ындыг кажар арганың дузазы-биле Р. Рейганның экономиктиг политиказының буураашын чажырар болгаш үндүрүг-дадывыр төлекчилерин төөредирин күзеп турар.

* * *

ЛУСАКА. Москвага «Тайбың болгаш социал депшилге дээш» деп темага болган совет-африкан эртем-политиктиг конференция ССРЭ биле Африка күрүнелериниң аразынга харылзааларны улам быжыглап, калбартырының херээнге чугула салыышкын болганын Замбияның юстициязының күрүне министри Л. Сондаши аңаа чугаалаан.

Москвадан чурдунга чеде бергеш, журналистер мурнунга чүве чугаалап тургаш, Л. Сондаши, «ССРЭ — Африка» деп конференция совет-африкан харылзааларының байдалын болгаш перспективаларын чугаалажыр, делегейниң амгы байдалын көөр, экономиктиг база социал хөгжүлдениң кол-кол айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчур арганы бергенин демдеглээн. Африка чурттары социал, экономиктиг, техниктиг болгаш культура талазы-биле Совет Эвилелиниң улуг дузаламчызын болгаш деткимчезин бедии-биле үнелеп турарын ол база демдеглээн.

* * *

ТОКИО. Японияның эң улуг «Мицуи тоацу» деп химиктиг концерн беш ажылчын бүрүзүн ажылдан үндүрер дугайын чарлаан. Ол ышкаш компанияның ийи заводун хаарын, арткан бүдүрүлге черлеринге ажыл төлевирин чаңгыс деңнелге тударын база планнап турар. «Мицуи тоацудан» үндүрген 1.500 кижи чуртта ажыл чоктарының санынга немежип кирер. Чүгле сөөлгү үе иштинде безин 20 муң ажыг химиктиг үлетпүр ажылчыннары оларның санынга немешкен.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Чаңгы-бүрү медээлер

«ЧАЛЫМ-ХАЯНЫҢ» ЧАА ШИИЛЕРИ

Республиканың хөгжүм-шии театрының чаңында аныяк драматургтарның «Чалым-Хая» чогаал каттыжылгазы ажылдап турар. Ооң киржикчилериниң дээре дээн чогаалдарын тургузуп, көрүкчүлерге барaалгадып-даа келген. Ол дээрге — В. Серен-оолдуң «Сөөскеннер чечектелип турда», К. Сапык-оолдуң «Ыглаар-Дуруг» деп шиилери. Чоокта чаа ук каттыжылганың база бир аныяк кежигүнү Чылгычы Ондарның «730 дүннер болгаш хүннер» деп шиизи көрүкчүлерже эжикти ажыткан. Ук шии бо хүннерде Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-ишчилеринде аалдап чоруп турар.

«Чалым-Хаяның» чаа шиилери көрүкчүлерже базымнарны удаа-дараа кылып турары өөрүнчүг. Театрның чогаадыкчы бөлүктери бо хүннерде ук каттыжылганың ийи авторларының ажылдарын тургузуп турар. Ол болза — «Чалым-Хаяның» удурткуузу, хоочун драматург — Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. Кудажының «Дээрде кыс» база Е. Танованың «Илбилиг согун», деп шиилери-дир. Бо шиилерниң кайызы-даа «Чалым-Хаядан» чалгын-чакпазы частып үнген ажылдар.

«Дээрде кыс» —чаа Шагаан-Арыгның аныяк тудугжуларынга тураскааттынган ыры-хөгжүмнүг комедия. Ооң музыказын композитор Р. Кенденбиль бижээн. Тургузуп турар режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн. Чурук каасталгазы — Римма Кенденбильдиң. Шиide хоочун база аныякдаа артистер белеткенип турар.

Е. Танованың «Илбилиг согуну» — бичии чаштарга бижиттинген фантастиктиг, тоолчургу шии. Бистиң аныяк көрүкчүлеривис шииниң маадырлары-биле чүгле бөгүнгү эвес, а харын эрткен болгаш келир үеже-даа аян-чорук кылып болур. Ук шиини Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кадр-оол Сагды тургузуп турар, а чурук-каасталгазын Д.-С. Ооржак кылган.

В. БОЛАТ.

ШАҢНАТКАН

ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның база ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунуң коллегиязы аныяктарның ниити билиин көдүрер талазы-биле көрүлдениң түңнелин чугаалашкан. Ону «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп девизтиң адаа-биле эрттирген. Ол көрүлдени чүгле улус ажылагыйында ажылдап турар аныяктар аразынга организастап чоруткан. Аныяк салгалдың амыдыралга быжыг туруштуг болур чоруунга, оларның күш-ажылчы идепкейин көдүрериниге ук көрүлде таарымчалыг байдалды тургузуп, улуг салдарны чедиргенин демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Бии-Хем районунуң Туран хоорайда аныяктарның кежээки ортумак школазы көрүлдениң түңнелинде ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунуң дипломну-биле шаңнатkan.

Л. АЛЕНКИН.
Москва.

МАЛЧЫНГА ДУЗА

«Ак-Чыраа» совхозтуң төп салбырының албан организация черлери малчыннарга шеф дузазын үргүлчү чедирип турар. Чоокта чаа контора, библиотека, почта ажылдакчылары шек кадарчызы Домаа Удувастың Сарыг-Хөлде кыштаанга шефтээн. Олар ийи өрээл бажыңны, чаш былаалар клеткаларын малгаштап чугайлаан, 5 автомашина өдекти бөлүп дүжүрген.

Шеф дузазы-биле Эндерик Биче-оолдуң чүс он беш казыра турар кажаазының кырын шып чылыглаан, 28 тонна сигенни кыштагда чедирген.

И. ДАМДЫН.
Өвүр район.

Уран-шевер кылыглар делгелгези

ЧАРАЖЫН ААР!

Республиканың херээженнериниң тоску съездизинге тураскааткан уран, шевер кылыглар делгелгезин съездиниң делегаттары болгаш найысылалдың чурттакчылары улуг сонуургал-биле көрген. Делгелгеге республиканың барык район бүрүзү идепкейлиг киришкеш, боттарының уран, шеверлерин, сиилбикчилерин аңаа илереткен. Делгелге организастаан өрээлге кире берген кижи бүрүзү районнар аайы-биле адрестээш азып делгээн чүүлдерни магадап көрүп, ындыг чараш, уран ажылдарны холу-биле аргып, даарап, чазап сиилбээн алдын холдуг херээженнерге чоргааралы хайныгып кээр.

Экспонаттарның композициязының, национал сюжединиң байлак болганындан, оларны делгеп салганындан, ооң бедик утказындан делгелге көрүштүг, сонуурганчыг болган.

Национал хевирлерни хептерниң амгы үениң байдалынга таарыштыр даарап кылганы эки болгаш олар экспонаттарның хөй кезии болган. Ылангыя Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунда «Хаая» агитквартираның кылганы тыва өг македи көрүштүг, солун. Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазында башкы Нина Михайловна Чувашеваның аргып, каастап кылганы хевистери, Кызыл районнуң төвүнде № 3 уруглар садының кижизидикчи башкызы Валентина Сашкованың угулзалаи аргаан аржыылдары, Өвүр районундан Чүчай Седеновна Адыгжының даараан хөвеңниг тонун, Кызыл хоорайның столоваялар, ресторанар трезиниң ажылдакчыларының ногаа аймаандан кылган «Астра» чечээн канчап магадавас боор.

Арган, даараан чүүлдерден аңгыда, чонар-даштан чазап, сиилбээн суй-белектер херээженнерниң уран холдарының база бир онзагай шынарын херечилеп турар.

Делгелгени жюри түңнеп, үнелээш, бирги черни бир, ийиги черни ийи-ийи, үшкү черни база ийи-ийи районнарга тывыскан болгаш тиилекчилерге хүндүлел бижиктерни тывыскан: бирги черни Тес-Хем, ийигизин — Тожу, Барыын-Хемчик, үшкүзүн — Кызыл, Бай-Тайга районнар ээлээн.

Ол ышкаш делгелгеге идепкейлиг киришкеннерден үжен ажыг кижиге шаңналдарны, өртектиг белектерни тывыскан.

В. САТ.

ЧУРУКТАРДА: делгелгени көрүкчүлерниң көрүп турары.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

О. Ю. ШМИДТИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Совет Эвилелиниң Маадыры, академик Отто Юльевич Шмидт бодунуң үе-чергелеринде болгаш амгы салгалда шылгараңгай шинчилекчи, совет Төрээн чуртунуң патриоду, күрүне болгаш хөй-ниити ажылданчы. Арктиканы шинчилээринге болгаш шиңгээдиринге улуг салыышкынны киирген эртемден боор арткан. Ооң 90 харлаанынга тураскаатыныан байырлыг кежээни Москваның эртемнер бажыңынга октябрь 30-де эрттирген.

Көскү эртемденнер, Арктиканың шинчилекчилери, уран чүүл ажылдакчылары О. Ю. Шмидтиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалааннар. Поляр куржагларын, Памирниң бедиктерин шинчилээни, алгебра, геофизика талазы-биле онзагай шинчилелдер, Черниң тывылганының дугайында үре-түңнелдиг бодалдар эртемденниң адын сурагжыткан деп, чүве чугаалааннар демдеглээн.

СЭТА.

ВИШНЯЛЫГ САДТАР ЧЕЧЕКТЕЛИР

Орус черниң оргулаажында вишнялыг сад ам база катап өзүп эгелээн. Ол чараш каттың мурнунда таварышкан айыылы ам чайлаттынган. Чурттуң дыка хөй районнарында үнүштерге салдарын халдаткан коккомикоз деп халдавырлыг аарыгны селекционерлер узуткааннар.

Ам күскү үнүш тарылгазының үезинде вишня олурттулгазы Орёлдуң черинден эгелээн. Агаар-бойдустуң берге чылдарында шыдамык үнүштерниң чурту ол-ла болгай. Орёлдуң кат-чимис станциязының дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы вишняның байлак дүжүдүн бо чылын чыып алган. А эләэн каш чылдар мурнунда ону олуртуруп болдунмас херек деп санап турган чүве-дир. Шынап-ла аныяк ыяштарны олуртуп каарга-ла, ийи-үш чыл эрткенде кургап каар турган. А эрги ыяштардан өөделиг дүжүт алдынмас, колдуунда база кургаг болур.

Садтарның ол дайзынын тиилээр күш чок ышкаш сагындырган. Совет болгаш даштыкы эртемденнерниң күжениишкинин база улуг-ла чедиишкин бербейн турган. Коккомикозка удур демиселдиң өске айыыл чок аргазы база херек апарган. Ол аарыг халдаан соонда вишняларның бүрүлери өкпең кызыл апаар, ол дээрге халаптың диргелип келгени ол.

Ол аарыгта удур вишняның баштайгы сортун селекционер эртемденнерден бир дугаарында көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору Аделина Фроловна Колесникова өстүрген. Шинчилекчиге чедиишкин дораан келбээн, үр үениң дургузунда берге орукту эрткен. Делегейниң барык бүгү чүгүнден Орлов крайга шинчилээри-биле әкелген үнүштерни санаары берге.

Аделина Фроловна гибридизация дузазы-биле вишняның элээн каш сорттарын өстүрүп үндүрген, ам олар Орёлдуң садтарының каастакчылары апарганнар. Чүгле Орёлда эвес, баштайгы үнүштер Тургенев-када база чечектелген. Бо чылын аңаа база бедик дүжүттү алган. Ол аарыгны шыдамык ажып эртип турар өске сорттар — лесковка, орловчанка, студенческая оларда база бар.

Тарып олуртур он-он муң материалдарны кара хөрзүннүг эвес зонаның тускайлаттынган ажыл-агыйларынче, РСФСР-ниң төп кара хөрзүннүг зоназынче чорудуп турар. Вишня чечектелген сад долу күжү-биле каяа-даа чечектели бээринге специалистер бүзүрелдиглер. Амгы үеде тарып олуртуп турар ыяштарывыс ол үениң келирин бадыткаан.

Ю. ЛИХОПЕК,
СЭТА-ның корр.
Орёл.

ТЕРЕКТЕР

Чечен чугаа

Ажыл шагы төнер чоокшулай бергенде, цех начальниги ажылчыннарны чыып алган. Ооң делгем кабинединге келген улус шупту олурупканда, Иван Иргитович чугаазын эгелээн:

— Бистиң коллективке будук-бүрү белеткээр талазы-биле план берген. Үжен тоннаны кылыр улус-тур бис. Даарта эртен чеди шакта хоорайдан үнүптер бис. Бичежек балдыларадан, улуг бижектерден ап алыңар.

Ооң ол катап баргаш каш хүн ажылдаарын база тодарадыпкан. Бир неделя болгаш оларны өске ажылчыннар солуп алыр болган. Хурал-суглаа болурга, үргүлчү санал берген турар, чугаазы хөй, турамык Калчан-Кара Хаайлыгны бригадир кылып каан.

..Хоорайдан алдан ажыг километр ырап келгеш, машина он талаже ээпкен. Бичии болганда чаш теректер, талдар үнген сэйлыг ортулукка ол доктаай берген. Үр болбаанда, кара суг кыдыы черге бир кара, бир ак ийи майгын көстүп келген. Келген улус кежээге чедир ажылдаар-дыр деп дутурушканнар.

Баштай-ла майгыннар артында кезек чаш терек терлиг дазырга барганнар. Хем кыдыын каастап турар терек, талдар салгынга бүрүлерин сылыраадып, чайгы хүнге дөгеленип, маажым турганнар.

Ажыл эгелээн. Аңаа чамдык кижилерниң «чес, холаазы» дораан көстүү берген. Улустуң улуу, амыдыралдың аар, бергезин хөй чылдарда көрүп келген кижи болгаш Шыдыраа Сыгыр-оолович бир дөс чаш теректерге чедип келгеш боданган: «Ам-даа чаш чүвелер-дир ийин. Кижи болза, авазының аа сүдүн ам-даа эммишаан хевээр аан. Кандаашкынның хайы — бойдустуң чаш төлдерин үзе, чаза кезеринге чыгап келгени болдур». Ынчаар боданмышаан, бичежек теректиң чиңге будуун одура шаапкаш, артынче октапкан. Терек сирлеш дээн. Артында-ла «Үе!» деп човуурталкан ышкаш болган. Шыдыраа Сыгыр-оолович чаш ыяшты кээргей берген, ескээр көрнү берген. Ооң караңның уунга Калчан-Кара Хаайлыг көстүп келген. Ол бир аныяк теректи шуут-ла дөзүнден ужура шаап алган мениип турган. Ыяштың будуктарын шуптузун одура шапкылаш, чүгле унун арттырып каан. Будуктарны чаңгыс черге бөлүп каш, эрээн кончуг хөөрээн:

— Калчан-Караның боду күштүг, балдызы чиндиг болдур ийни. Мен ышкаш ажылдаар болбас ийикпе.

Шыдыраа Сыгыр-оолович бригадирниң арттырып каан «чанагаш» ыяжын көргеш, баары ажыш дээн. Ооң ырак эвесте өске аныяк эрлер база ла аас-дылдыг, кандыг-даа эткe ээзиг мөзүү чок Калчан-Кара Хаайлыгны өттүнүп турганнар. Ол шыдашпайн баргаш, алгырган:

— Соксаңар, оолдар! Бойдустуң чайгаар бүткен эртинезин ынчаар үрегдээривис болур бе? Оваарнып көрүңер! Кандыг-даа ажыл уштуг-баштыг болгай.

Чаңында оолдарга чеде бергеш, канчаар кылырын ол тайылбырлап турда, ону Хаайлыг үзе кирген:

— Ажылдаан улуска шаптык катпа. Бистер база мелегей эвес улус боор бис. Мынча хөй ыяш-даштың чежезин-даа кезерге, чүзү канчап баар?

— Чүвени ынчаар кыдыраа бодаарыңарга болур бе?— деп, Шыдыраа Сыгыр-оолович үнүн көдүрбейн чугаалаан.— Будук-бүрүзү белеткээр дээш ыяш бүрүзүн одура шаап, тенеглезин дивээн болгай. Бодап көрүңер. Чаңгыс ыяш будуун кезерге безин, силерниң салааларның бирээзин одура шаапканы-биле дөмей болбас-тыр бе? Ыяштың салаа хире чиңге-чиңге будуун одура кезер, ооң бөлер херек. Арга-арыг дээрге, бистиң тынар агаарывысты берип турар эртине-дир ол. Ынчаар билир херек.

Бо чугаа соонда ажылчыннарның хөй кезии Шыдыраа Сыгыр-ооловичини бүрүн деткээннер. Калчан-Кара Хаайлыг бодунуң частырыын чүгле ынчан билген. Ажылдың эгезинде-ле, бригадир кижи, будук-бүрү белеткээр чурумун ажылчыннарга тайылбырлап бээр турган. Бодун туттунмайн барганынга хейде ыяткаш, улустан шала озалааш туруп алгаш, ажылдап эгелээн. Өске кижилер база аңаа турбаан. Будук-бүрүзүн бөле чыгаш, ону хендирлер-биле баглааш, хөлегелиг черлерге азып тургулаан.

Ажыл ийи шак хире үргүлчүлээн соонда бичежек сайлыг дазырның будук-бүрүзүн кезип ап болгу дег чери төнген. Шыдыраа Сыгыр-оолович хая көрген. Ооң соонда будуктары чок чаш теректерниң чүгле ходугур уннары туруп калгылаан болган. Бир-ле черден эккелгеш черде киир шапкылап каан өргеннерге оларны ол дыка дөмейлээн. Артында-ла шаарарып калган. Оларның мурнунда агып чыдар улуг хемниң суу безин кылаңзайнып көстүп чыткан. Ону көргеш Шыдыраа Сыгыр-оолович бажын чайгаан, ооң сагыш-сеткили дойлуп, чүрээ күштүг шапкыланып турар ышкаш апарган. Кээргээчел сеткилдиг кижиге ындыг ажыл таарышпазын ынчаарда билген.

— Ам болзун! Чаш теректер будуктары одура кезери — эът-кежим дамырларын үзе тыртып турганы-биле дөмей апаар-дыр. Соксазын бо — дээш, ол папирозун уштуп ап, үштай туткулааш, ону кыпсып алгаш, хандыр-хандыр соргулаан.

—Мен доктаамал поварлап көрейн. Чем кылып, шай хайындырып шыдаар мен — деп, Шыдыраа Сыгыр-оолович кежээ ажыл соонда бригадирден дилээн.

Калчан-Кара Хаайлыг хоочун ажылчынның иштики сагыш-сеткилинде кижизиг кижиниң эки мөзүү сингенин билип, элээн мыт чок ора, чөпшээрежипкен.

Даартазында хүнден эгелээш Шыдыраа Сыгыр-оолович поварлап кирипкен. Хостуг үелерде ол будук-бүрүзүн бөле шарып, шөйүп каан чиңге сывырындак демирлерге ону азарынга дузалажып турган.

Ш. ДОРЖУ.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КЫЗЫЛДЫҢ БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Найысылал Кызылдың шыдыраачылары элээн каш айларда маргылдаалардан хостуг болуп, чапсарлаашкын кылганының соонда база катап чыглып келгеш, 1981 чылдың чемпиону ат дээш ойнап кирипкеннер. Хоорайның шыдыраа клувунда эгелээн бо маргылдаада шупту 24 шыдыраачы киржип турар. Оларның 15-и — бирги разрядчылар, а артканнары ийиги разрядчылар болза-даа, тус-тус бүдүрүлге, албан организация, өөредилге черлериниң шыырак диргкен шыдыраачылары. Тыва АССР-ниң чемпиону, динамочу В. Луканов, эрткен чылгы маргылдаага найысылалдың бирги черин ээлээн С. Лямин ышкаш дуржулгалыг бирги разрядчылар-биле кады аныяк спортчулар —№ 2 школаның сески классчызы О. Монгуш, № 15 школаның өөреникчизи Ю. Шестов болгаш өскелер-даа мергежилин бедидип, арга-дуржулгазын мөөңнээр.

Маргылдааның киржикчилери швейцар система-биле 8 салыг ойнаар. Салыгның төнчүзүнге чедир ойнап доозарынга ойнакчыларның кайызынга-даа 2—2 шак бээри көрдүнген.

Чемпионаттың негелдезин ёзутаар шаңналдыг черлерни ээлээннер Кызыл хоорайның спортчу ат-алдарын камгалап, республиканың бирги чери дээш ойнаар эргениң ээлери болур.

Хоочуннарның одуруунда сеналттырып турар А. Сулейманов, Д. Монгуш, В. Луканов, В. Заворин маргылдааны арыг тиилелгелер-биле эгелээш, хоомай эвес белеткелдиин көргүскен. Ынчаарга республика эмнелгезиниң ажылдакчызы ийиги разрядчы В. Шлеменко баштайгы удуу-биле өскелерниң кичээнгейин бодунче хаара туткан. Ол хоорай чемпиону С. Ляминиң аштырыышкынга таварыштырып, шаап халдаар дидим, чараш көштери-биле көрүкчүлерни магадаткан. Өске ийиги разрядчы О. Донгак чемпионатты чедиишкинниг эгелээннерниң бирээзи.

Хоорайның элээди оолдар аразынга чемпиону Ю. Шестов маргылдааны чангыс чидириглиг эгелезе-даа, В. Моисеевти уткаш, Ш. Монгуш-биле хайымнашкаш, шыдыраа көштериниң теория кырынга эки билиин бадыткан шылаан. № 2 школаның өөреникчизи О. Монгуш баштайгы ийи салыгдан 1,5 санны алгаш, үшкүзүнде Н. Онуфриевке уттурган.

Маргылдаа вторник, четверг хүннеринде 18 шак 30 минутада, субботада 15 шакта, воскресеньеде 10 шакта шыдыраа клувунга болуп эртип турар.

Д. ЧААН-ООЛ.

МӨГЕЛЕР ХҮРЕШКЕН

Комсомолдуң төруттүнген хүнү—октябрь 29-ка, Октябрь байырлалынга уткуштур спортчу оюннар профессионал-техниктиг училищелерде калбарган. Эрткен суббота, воскресенье хүннеринде Кызылдың № 1 көдээ профессионал-техниктиг училищеге хостуг хүрешке маргылдаалар эрткен. Мөңгүн-оол Ондар, Александр Шмит, Николай Донгак, Мерген Дилгиикек, Валерий Сат, Александр Монгуш олар бирги черлерже үнүп, чемпион аттарны чаалап алганнар.

Хостуг хүреш маргылдааларының соонда эң шилиндек 16 мөге тыва хүрешке кирипкен. Аңаа Алексей Монгуш шүүлген, Артур Сереэдар үжүүрлешкен.

К. МОНГУШ.
Кызыл хоорай.

БУРУНГУ ТУРАСКААЛДАР

Гродно хоорайның мырыңай ортузунда турар Шооча дагда Киев Русь үезиниң тураскаалы тывылган. Ол дээрге XII векте туткан ордунуң бузундулары-дыр.

Ордунуң улуг өрээлиниң хевири тода билдингир. Ооң ханаларын човуп каан даштан болгаш чуга тууйбулардан салган. Оларның чамдыктарында кылган ус-шеверниң таңмалары бар. Артып калган плиткаларындан алгаш көөрге, шалазын каастап чурааn турган.

Киев Русь үезиниң орду архитектуразының тудуглары ам-даа эвээш тывылган боол турар. Оларның хөй кезинде чүгле таваклары бар. А мында болза орду ханалары барык ийиги каътка чедир бар. Оларны хаңы шинчилээри ол үеде тудугнуң болгаш архитектураның хөгжүлдезиниң дугайында солун эртем түңнелдерин үндүреринге дузалаар.

(СЭТА-ның корр.)
ГРОДНО.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзутаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 5—10 градус, дүнелерде 10—15 градус соок болур.

Телевидение

НОЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — Алжирниң улустуң танцызының концерти. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-нептереддиг программа. 11.45— «Эртенги почта». Музыка программазы. 14.15 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева чорудар. 14.45— В. Черных — «Бобровтуң херээ». Воронежтиң А. Кольцов аттыг шии театрының шиизи. 17.10— «Делегей панорамазы». 17.55— Мультфильмнер программазы. 18.30—18.45— Чапсар. 18.45— «Цирк арназында». 19.20— «Экранда—кинокомедия». «Дерттуң чүректери». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол дугайында дончулал. 22.05—23.10 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүүкчү Р. Рождественский чорудар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—«Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 38-ки армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.45 — «Ырлажыылы, өңнүктер». Музыка программазы. 17.25 — «Кино көрүкчүнүң эдерикчизи». 18.10 — «Бо-даа база ооң дугайында». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 19.25— «Авам дугайында». Эртем-нептереддиг фильм. 19.35—«Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Грек улустуң танцылары». Греция. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15— Бурунгу музыка концерти. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Чаа эрикче». Уран-чечен фильм.

рыштар». 17.10 — «В. И. Ленинниң совет чурулга уран чүүлүнде овур-хевири». 17.40 — «Улустуң аалгалары». 17.55 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». Ждановонуң «Азовсталь» заводунуң ийиги курлавырларны таарыштыр ажыглаар талазы-биле дуржулгазының дугайы.

КЫЗЫЛДАН

18. 25 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.40 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.10 — Мультфильм. 19.15 — «Чогаалчы болгаш үе».

МОСКВАДАН

19.40 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының «Любовь Яровая» деп фильм-шиизиниң баштайгы үндүрүлгези. К. Треневтиң шиизин ёзутаар тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының «Любовь Яровая» деп фильм-шиизиниң уламчызы. Ол тенерге — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Өртемчейже эртирилге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Эртем амыдыралы». 12.40 — Төөгү 6-гы класс. Ортааки вектиң хоорайында. 13.10 — «Беш чыл — мээн чалыы назыным». 3-кү дамчыдылга. 13.55 — Физика. 6-гы класс. Делегейлерни шимчедип турар күш. 14.25— «Мариетта Шагинян». 1-ги фильм. 15.25 — Бойдус дугайында эртем. 4-кү класс. Ильменниң камгалалдыг черинге аян-чорук. 15.45 — «Бистиң херим иштиниң олимпийжилери». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.40 — Чапсар. 18.40 — В. Маяковский. «Бүгү үн-биле». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Лазарев номчуур. («Орбита-3»). 18.55 — «БАМ-ны тудуп тур бис» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.40 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 19.55 — Чарлалдар.

НОЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Уругларга фильм. «Ырак чурттар». 10.25 — В. Моцарт. Скрипкага болгаш альтыга дуэт. 10.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.45 — Телемедээлер. 11.50— 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Алжир Улус Демократтыг Республиканың национал байырлалы — Революция байырлалынга уткуштур. Кинопрограмма. 15.15 — «Авам школазы». 15.45 — «Революцияның шүлүглелдери». Концерт-фильм. 16.25 — «Хөглүг чалыылар».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбай чугаалап тур». 20.15 — Күрүнениң кубань казак хоруның концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Оттуг көвүрүг». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 23.00 — 00.45 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. 1-ги лига. «Локомотив» (Москва) — «Металлист» (Харьков).

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо меңге делегейниң камнанар» 9.30, «Харын кежүүшкүн» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Онза кичээнгейниң зоназында» 9.30, 13.00, 18.20, Киночымыңды 11.30, «Бо Пеле-дир» 15.00, 16.40, 20.20 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сашка» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мартин болгаш илбичи» 10.30, «Миллиардер-хөреңгитен кымыл?» 12.30, 14.30, 16.30, 18.20, 20.10 (узаткан) шактарда.

НОЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкүзү турбас» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.30, 11.10, 15.15, «Харын кежүүшкүн» 13.25, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бо Пеле-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» 14.30, 17.10 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлыгның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг №

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01761

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 254 (11752) | 1981 чылдың ноябрь 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ОКТЯБРЬГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга кирипшиндаан, күш-ажылчы хөй-хөй коллективтер Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга уткуштур алганы социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттап турарын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турарлар.

МОСКВА. Чурттуң хөй-хөй хоорайларының байырлал мурнунуң каас-шиник кылдыр белеткенгенинге Москваның «Трёхгорная мануфактура» комбинадының коллективиниң киирген үлүг-хуузу улуг. Октябрь мурнунуң чарыжының хүннеринде олар чартык миллион метр ажыг пөстерни пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Чаңчыл ёзугаар ол кызыл өңнүг пөстерни туктар болгаш транспарантылар кылырынга ажыглаар.

ВОЛГОГРАД. Волганың СЭКП-ның XXII съездизи аттыг гидроэлектростанциязының коллективи электроэнергия бүдүрүп үндүрериниң чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эде дериниишкиниң программазын ёзугаар ажылдап турза-даа, мында сес генераторларны эде кылган. Ол — агрегаттарның күчүзүн 40 муң киловатт чедирген болгаш оларны ажыглаарынга эптиг кылдыр кылган. Чыл төнчүзүнге чедир ол гидростанция ам-даа ийи миллиард чыгыы киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрер.

ИРКУТСК. Сибирь хоорайның чаа-чаа чуртталга шөлдериниң хөй каът чаа-чаа бажыңнар байырлал мурнунуң хүннеринде каастай берген. «Чыл планын — ноябрь 7-ге чедир» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган чарышта чүгле тудугжулар эвес, конструкциялар, материалдар-биле хандырыкчылар, транспортчулар база киржип турар. Олар бүгү күжүн каттыштырган, тудуг конвейериниң ажылын шапкынчыткан. Ооң түңнели кокку: Усолье-Сибирскиниң, Тайшеттиң, Братскиниң, Ангарскиниң бүдүрүлгелериниң чүс-чүс ажылдакчылары чаа бажыңнарже байырлал мурнунуң хүннеринде көжерлер. «Сибирь үлетпүр тудуг» трестиң делгем панельден бажың кылыр эргелелиниң коллективи чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң талазы-биле чыл планын чедиишкинниг күүсеткен.

ПАВЛОДАР. Павлодарның алюминий заводунуң ховар металлдар ажылдап кылыр цеги долу күш-биле ажылдап эгелээн. Ол аныяк бүдүрүлгениң коллективи сөглээн сөзүнге ээ болуп, чыл планынга немештир чаа продукцияны бүдүрүп үндүрген.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

1982 ЧЫЛДЫҢ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА СОВХОЗТАРНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАШ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ БЕЛЕТКЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТАҢДЫ РАЙОННУҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

1982 чылдың хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын хуусаа бетинде болгаш бедик шынарлыг белеткээр талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржир деп совхозтарның болгаш Сельхозтехкүркомнуң бүдүрүлгелериниң мурнакчы коллективтерининң кыйгырыынга харыылавышаан, Таңды районнуң совхозтарының механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тракторларны, автомобильдерни, хөрзүн сайзырады ажылдаар болгаш тарылга машиналарын, мал чемнери белеткээр, суггарылга болгаш үнүштер камгалаар, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер төгер техниканы, тараа болгаш картофель ажаап алыр комбайннарны септээрин хуусаа бетинде болгаш бедик шынарлыг доозар, тараа арыглаар-кургадыр болгаш картофель сорттаар пунктуларны, тарааны, дазыл чемиштерни кадагалаар черлерни бүрүн белен байдалга тургузар деп хүлээлгени алган.

Аңдарар, тарыыр, мал чеми белеткээр болгаш ажаап алыышкынның агрегат бүрүзүнге ийи механизатор ажылдаар кылдыр четчелээри-биле кыжыы-кышкы үеде совхозтарга болгаш көдээ профессионал-техниктиг училищелерге механизаторларның бүгү-нийти өөредилгезиниң курстарынга 125 механизаторларны белеткээр, 120 тракторист-машинистерниң мергежилин бедидер.

Бүгү-ле ажыл-агыйларга, бригадаларга, септелге мастерскаяларынга хову ажылдарының үезинде техниканың идегелдиг болгаш үзүктелиишкин чокка ажылдаарын хандырары-биле септелгениң специализастаан звеноларын, септелгениң чорууп турарын контрольдаар болгаш септеттинген машина бүрүзүн хүлээп алыр комиссияларны тургузар. 1982 чылдың хову ажылдары массалыг эгелээринин мурнунда бүгү ажыл-агыйларга Ипатовтуң чер ажылдыкчыларының дуржулгазын ёзугаар тарылганың, мал чемнери белеткээриниң, ажаап алыышкынның комплекстерин, отрядтарны болгаш звеноларны организастаар.

1982 чылдың хову ажылдарынга совхозтарның көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткээр талазы-биле совхозтарның база Сельхозтехкүркомнуң бүдүрүлгелериниң бүгү хову ажылдакчыларынга, механизаторларынга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларынга Таңды районнуң ажыл-агыйларының механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының кыйгырыын СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чүүлдүг деп көрген.

СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, профоблчөвүлелге, ВЛКСМ обкомунга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүркомга, «Скотпром» треске дараазында чүүлдерни хүлээткен:

— Таңды районнуң механизаторларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының кыйгырыын Сельхозтехкүркомнуң септелге бригадаларының, звеноларының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтеринге, совхозтарның бүгү механизаторларының болгаш хову ажылдакчыларының өргүзүнге он хонук хуусаада калбаа-биле чугаалажып көөр, организас-техниктиг хемчеглер комплекизин ажылдап кылыр болгаш боттандырар. 1982 чылдың хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде база эки шынарлыг белеткээр болгаш ону чөп ажыглаар дээш дээштиг социалистиг чарышты калбартыр;

— ажыл-агый, бригада бүдүрүлге, Сельхозтехкүрком бүдүрүлгезиниң септелге мастерская бүрүзүнге тракторларны, тараа комбайннарын, хөрзүн болбаазырадыр, тарылга чорудар болгаш өске-даа машиналарны септээр талазы-биле специализастаан звеноларны тургузар, оларны эң-не бедик мергежилдиг механизаторлар-биле болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле четчелээр, а ол ышкаш септээн техниканы контрольдаар база хүлээп алыр талазы-биле тускай комиссияларны тургузар;

— мастерская, бригада болгаш звено бүрүзүнге он хонуктуң график-даалгаларын доктаадыр, участок бүрүзүнге бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың чогуур байдалдарын тургузар, материалдыг болгаш моральдыг мактап-шаңнаарының депшилгелиг хемчеглерин айыткан социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылыр, түңнелдерин чогуур үезинде, шынарлыг кылырын база калбаа-биле чырдаарын хандырар;

— техниканың хыналдазын, кышкы үеде кадагалаар черлеринге чедирерин, а ол ышкаш септелгеге киирер фондузу — совхозтарның болгаш Сельхозтехкүрком бүдүрүлгелериниң мастерскаяларынга чедирерин ноябрь 20-ге чедир доозар, оларны кадагалаарын болгаш септелгеге хүлээп алырын күрүне стандартынга дүүштүр чорударын хандырар;

— септелге бүдүрүлгелерин артык кезектер-биле, херекселдер, материалдар, технологтуг карталар-биле болгаш техниктиг өске-даа документация-биле бүрүн хандырарының дүрген хемчеглерин ап чорудар;

— септеттинген машина бүрүзүн бүгү чер болганга ылап-ла хынап көөр база шенелдезин чорудар болгаш оларны тускай комиссиялар хүлээп алыр;

— тракторларның, автомобильдерниң, мал фермаларының механизмнериниң, дериг-херекселдериниң, мал чемин белеткээр цехтериниң кышкы үеде үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырарынга бүрүн четчелээн машиналарның, белдирлериниң болгаш агрегаттарның солуур фондуларының четчир курлавырын бүгү ажыл-агыйларга, Сельхозтехкүрком бүдүрүлгелеринге тургузар, техниктиг хандырылганы чорудар болгаш техниканың аварийлыг үрелиишкинин чайладыр бүгү пунктуларны, транспорт херекселдерин белен тургузар.

1982 чылдың хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээр дээш совхозтарның болгаш Сельхозтехкүрком бүдүрүлгелериниң механизаторларының база инженер-техниктиг ажылдакчыларының социалистиг чарыжының чорууп турарын калбаа-биле чырыдарын, мурнакчы дуржулганы, мастерскаяларның, бригадаларның коллективтериниң база тус-тус мурнакчыларның чедиишкиннерин нептередиринге бүгү талалыг идигни бээрин республика болгаш районнар солуннарының редакцияларынга, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге даалкан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОВХОЗТАРЫНЫҢ БОЛГАШ СЕЛЬХОЗТЕХКҮРКОМУНУҢ СЕПТЕЛГЕ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ БҮГҮ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНГА, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТАҢДЫ РАЙОННУҢ СОВХОЗТАРЫНЫҢ БОЛГАШ ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫНЫҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНЫҢ, ИНЖЕНЕР-ТЕХНИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН 1982 ЧЫЛДЫҢ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАШ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

КЫЙГЫРЫЫ

Бистер, Таңды районнуң совхозтарының болгаш Дуржулга станциязының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, 1981 чылдың болгаш нийти он бирги беш чылдың пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар бис. Көдээ ажыл-агыйга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыры дээш демиселге төрээн Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың мерген угаанныг аграр политиказы бисти сорук киирип турар.

Совет кижилерниң чаагай чорууң улам экижидеринче угланган чаңгыс аай агымчем программазын ажылдап кылыр дугайында бистиң партияның XXVI съездизиниң айтыышкынын бистер онза чоргаарланыышкын болгаш сеткил ханыышкыны-биле уткуп, хүлээп алган бис. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев съездиге кылган болуунуң илеткелинге «...амгы үеде ажылдың төвү капитал салыышкыннарындан беримчеже, көдээ ажыл-агыйның продуктулуун өстүреринче, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырлары-биле ооң харылзааларын ханыладырынче болгаш сайзыраңгайжыдарынче шилчиттинер болгаш ол дээрге, 80 чылдарга аграр политиказының онзаланчак чүүлдери болур» — деп, онзалап демдеглээн.

Бистер ол айтыышкыннарны барымдаалааш, бо көдээ ажыл-агый чылын улам чедиишкиннииг доозуп, 1982 чылдың көдээ ажыл-агый ажылдарын чорударынга бүгү талалыг белеткелди кылыр дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче кыйгырып тур бис.

Бистер республиканың механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын машиналарның ажылын организастаарының, ажыглаарының, септээриниң болгаш техниктиг хандырылгазының чаа-чаа хевирлерин калбаа-биле ажыглаарынче, техниканың бүдүн-бүрүн болурун хандырарынче, аңаа туруушкуннарны кызырарынче, ажылдың шынарын экижидеринче, механизатор кадрларны белеткээрин көвүдедип, экижидеринче күжүн угландырарынче кыйгырып тур бис.

Чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, бүгү-ле чүүлдерге кызымаккай болгаш организастыг болурунче көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган, хүлээниривис болза:

— 1981 чылдың ноябрь 10-га чедир бүгү көдээ ажыл-агый техниказын кышкы кадагалалга тургузарын доозар болгаш оларны материал харыысалгалыг кижилерге болгаш механизаторларга быжыглаар;

— 1981 чылдың ноябрь 20-ге чедир септелге негеттинер турар бүгү машиналарны, кезектерин болгаш агрегаттарны тодараткаш, септелге мастерскаяларынга чедирер;

— 1981 чылдың декабрь 25-ке чедир тракторлар септээриниң дөрткү кварталда планын күүседир; тракторларның болгаш автомобильдерниң септелгезин 1982 чылдың апрель 1-ге чедир бүрүн доозар;

— 1982 чылдың январь 1-ге чедир аңдазыннарның, культиваторларның, сеялкаларның 60 хуузун белеткээр; 1982 чылдың март 1-ге чедир ол машиналарның бүгү парыгын белениниң шугумунга тургузар;

— бүгү суггарылга техниказын 1982 чылдың апрель 1-ге чедир белеткээр;

— 1982 чылдың май 20-ге чедир сиген кезер машиналарны, дырбааштарны, пресс-чыыкчыларны, витаминниг далган белеткээр агрегаттарны болгаш мал чеми кылыр өске-даа техниканы белеткээрин доозар;

— кышкы үеде тараа ажаап алыр комбайннарның 70 хуузун белеткээр болгаш оларның септелгезин 1982 чылдың июнь 1-ге чедир доозар;

— мал кыштаглаашкынның болгаш хову ажылдарын чорударының үелеринде техниканың үзүк-соксаал чокка ажылдаарын хандырары-биле белдирлерни болгаш агрегаттарны солуур эргежок чугула фондузу тургузар болгаш машиналарның ёзулуг техниктиг хандырылгазын организастаар;

— машина-трактор парыгының кылыр ажылын алды хуу бедидер;

— септелгеге болгаш техниктиг хандырылгага чарыгдалдарны үш хуу кызырар;

— кывар-чаар материалдарны дөрт хуу камнап алыр;

— кышкы үеде совхозтарга механизаторларның бүгү-нийти өөредилгезиниң курстарынга болгаш профтехучилищелерге үшкү класстың 125 тракторист-машинистерин белеткээр:

— 120 механизаторларның мергежилин бедидер;

— ажаап алыышкын ажылдарының үезинде аңаа киржир тараа ажаап алыр комбайннарны комбайнерлер дузалакчылары-биле хандырар;

— хөрзүннү чогуур үезинде болгаш шынарлыг болбаазырадыр болгаш чаштырылганы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер сорулга-биле районнуң ажыл-агыйларынга К-700 болгаш Т-150 тракторларның тускайжыттынган отрядтарын тургузар болгаш оларны ийи ээлчегде ажылдаар кылдыр ылап-ла четчелээр;

— часкы хову ажылдарын, мал чемнери белеткээрин болгаш дүжүт ажаап алырын чорударының ипатовчу аргазын районнуң ажыл-агыйларынга калбаа-биле ажыглаар.

Бо дээрге белен эвес-даа болза, күүсеттинер сорулга дээрзин билир бис. Септелге ажылдарын организастыг чорудары-биле бүгү септелге мастерскаяларын белеткеп, машиналарны септелгеден үндүрериниң графигин тургузуп, эң дээре механизаторлардан тускайжыттынган бригадаларны организастаар, машиналарны катап тургузарының депшилгелиг агрегат аргазын, күш-ажыл төлевириниң аккорд-шаңнал аргазын ажыглаар бис. Техниканы септелгеден хүлээп алырының комиссияларының дээштиг ажылын хандырар бис.

Таңды районнуң көдээ ажыл-агыйының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Сельхозтехкүркомнуң Кызылда районнар аразында каттыжыышкынының ажылчыннары болгаш специалистерин инициативаны деткээш, тракторларның, комбайннарның, автомобильдерниң септелге планын, а ол ышкаш белдирлерни болгаш агрегаттарны септелгеден үндүрерин хуусаадан эрте күүседири, артык кезектер-биле магадылалдыг хандырар дээш уткуштур социалистиг хүлээлгелерни алырынче кыйгырып тур бис.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының хову ажылдарынга совхозтарның көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде, шынарлыг белеткээри-биле бүгү билиин, күжүн болгаш чогаадыкчы мергежилин бээринче республиканың совхозтарының болгаш Сельхозтехкүркомнуң септелге бүдүрүлгелериниң бүгү механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Кыйгырыгны Таңды районнуң совхозтарының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының коллективтериниң нийти хуралдарынга хүлээп алган.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КУРЛАВЫШААН, ХУМАГАЛААР

Волгоградтың «Лебяжья поляна» совхозунуң ажыл-ишчилери хүннээрек кускү хүннерни ёзулуг-ла ээ ёзу-биле ажыглаанпар. Мал чемнерин камнап тургаш, олар одар сезонун дыка узаткан.

Ынчалза-даа эң-не хөй ажыкты чүгле каан-аас агаар-бойдус эвес, харын база люцернаның шөлдериниң дужуткуруунуң дугайында сагыш салыр чорук берген. Ооң орай кускү одарладыышкынга тускайлаан, участоктарын чемиштиткен, оларны ылаң катап суггарган. Бо хүннерде кожазында ажыл-агыйларга бодаарга, ол черлерниң оът-сигени терең. саар инектерни мында оъткарып турар. Инектерниң продуктулуун улгаттырар төлээде, чайгы лагерьлерге инектерни чемгерерин күштелдирип, мал чеми свёкла-биле немей чемгерип турган. Ооң түңнелинде малчыннар концентраттарны камнап албышаан, күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседипкеннер. Совхоз оът бүдүрер планын база доозуп, ону эрткен чылдыындан 25 тонна хөйнү саткан.

Оларның-биле чаржып турар «Рассвет» совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының кыштаглаашкынга белеткелиниң область көрүлдезиниң хүннеринде кожаларынга чораан. агаар-бойдустуң парын байдалдарында чедип алган ындыг чедиишкиннерниң чылдагааннарын кичээнгейлиг анализтеп көргеннер. Ол ийи ажыл-агыйлар дөмей байдалдарда турар. А оларның коллективтериниң ажылының түңнелдери дөмей эвес болган. «Лебяжья поляна» малчыннарының Бүгү-россия чарыжынга бирги черни чедип алган. Ынчаарга «Рассвет» продукция садар планын күүседип шыдаваан. Олар кыштаглаашкынга аңгы-аңгы кылдыр белеткенген.

Сигенни пландан 1,5 катап ажыр белеткеп ап, тергиин шынарлыг силосту болгаш силосту артыкпылдыг кылдыр курлавырлаарынга багай агаар «Лебяжья полянага» шаптыктап шыдаваан. Оларның байлак болуруп суггаттыг черлерни долузу-биле ажыглаары хандырган. Ындыг черлер сүт-сүт мочургаларлыг кукурузаны болгаш люцернаны-даа кожаларындан хөйнү берген. Дазылында чемиштиглер база-ла курлавырларны улам байлакшыдып, немээн.

Ол бүгү курлавырларны мурнакчыларның үлегерин ёзугаар «Рассветке» ылап-ла ажыглаар деп шиитпирлээн. Ынчалза-даа ону келир чылын ажыглаары-биле өөренир ужурлуг. Ынчаарга «Лебяжья полянаның» ажыл-ишчилериниң мал чемнерин камныг чарыгдаар талазы-биле дуржулгазын бот-боттарының аразынга хыналда соонда дораан-на ажыглап эгелээн. Оларның-биле чаржып турарларының эдилгелери база-ла эвээш эвес курлавырлар болурунга база бүзүреткен.

П. БИРЮКОВА,
СЭТА-ның корр.

ВОЛГОГРАД.

ПАРАДКА КИРЖИРЛЕРНИҢ ХУРАЛЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскаал кылдыр Кызыл шөлге болур Москва гарнизонунуң шериглериниң шериг парадынга киржирлерниң байырлыг хуралы октябрь 31-де Москвага болуп эрткен.

Москваның Ленин орденниг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник П. Г. Лушев хуралга чүве чугаалаан болгаш парадка киржир шериг кезектериниң дайынчылары оларның мурнунга салган хүндүлүг сорулганы алдарлыы-биле күүседир дээш бүгү күжүн, дуржулгазын болгаш билиин бээр дээрзин эм болур парадтың киржикчилериниң өмүнээзинден СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бүзүреткен.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазынга эш Х. К. Чамзыны соңгуур дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазынга эш Хирлиг-оол Кыргысович Чамзыны соңгуур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың ноябрь 2.

ОБЪЕКТИЛЕРНИ БЕЛЕТКЕВЭЭН

Хоочун тудугжу Чүлдүм-оол Чылбак-оолович Донгактың бригадазы Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар. Бригада октябрьның 25-ке чедир 29 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген азы айның планындан ажыр 8 муң рубльдиң ажылдарын кылган.

Коммунист Ч. Ч. Донгактың бригадазы үшкү кварталда багай эвес түңнелдиг болган. Олар 72 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң планын 104,5 хуу күүсеткен.

Бригадада онзашкан ажылынга харыысалгалыг, эки ажылдап турар мурнакчылар хөй. Коммунистер Алексей Куулар, Биче-оол Кызыл-оол, Картына Монгуш олар эштеринге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар. Көк-оол Оюн, Оңчулмаа Донгак, Михаил Монгуш, Алеша Хомушку болгаш оон-даа өскелер үлүг-нормазын ажыр күүседип келгеннер. Каңнакчы Сереңкоңгар бо бригадада он чыл ажыг ажылдап келген болгаш төлептиг ажыл-ижи дээш шаңнал-макталды хөй удаа ап келген.

1981 чылдың чугула объектилериниң бирээзи № 3 школаны ажыглалга киирериниче ук бригада боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирген. Школаны тудуп дооскаш Ч. Донгактың бригадазы чаа объектиже шилчээн. Дружба биле Титов кудумчузунуң белдиринде 149 квартиралыг № 14 чуртталга бажыңының тавааң салырын бригада октябрьның 8-тен эгелээн. Ынчалза-даа мында ажыл шуудаваан. Аңаа сай төгерин № 14 механизация эргелели Ч. Донгактың бригадазы ук объектиге келириниң мурнунда-ла доозар тургаш, октябрьның 27-ге чедир чүгле 100 кубометр хирени төккен. Бир эвес ажылды мындыг темп-биле чорудар болза, ол хире хөй хемчээлдиг сайны төгеринге ийи ай хире хуусаа негеттинер-дир.

Ужуру болза хүнде-ле 200-300 кубометр сайны эккеп тен тургаш, ону кылырын 6-8 хонук иштинде кылгаш, дескилеп дооскаш, бажыңның тавааң бетоннап кударын чылыг хүннер турда доозуптарының аргазы турган.

№ 14 механизация эргелели ажылды ынчаар хандырарын «Кызыл тудуг» эргелели чедип албаанындан Ч. Донгактың бригадазының кыжын ажылдаар объектизиниң тудуу база ара соксаарының кырында келген. Бо объектиниң бетоннаар ажылдарын өйшаанда кылып алган болза, бажыңның тавааң кылырын дооскаш, ханаларын салырын бригада саадалга чок кирип тер турган.

Ам бо хүннерде ол бригада ажыл чок олурбазы-биле № 19 чуртталга бажыңында А. Г. Пашковтуң бригадазынга дузалажып турар. Мында база-ла байдал багай. Янзы-бүрү чылдагааннардан ажыл үзүктелип, бригадалар долу күш-биле ажылдавайн турар. Чижээ, 26-27-ниң хүннеринде олар кылыр ажыл чок аңаа олурар ужурга таварышкан. Чүге дээрге, бир кранның башкарыкчызы ажылга келбээн, а өске кран үрелген, септеп тура хүнзээн, а септей алырга, солярка чогундан кран база ажылдаваан.

Бо чижектен алгаш көөрге, «Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы бригадаларының бирээзи кышкы үеде доктаамал ажылдаар объектизи чок артып турар-дыр.

Кышкы үеде тудугжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан, оларның ажылдаар объектилери белен эвезин «Кызыл тудуг» эргелелиниң өске-даа объектилеринден көрүп болур.

Н. ООРЖАК.

БРИГАДАНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларынга № 48 тудуг эргелелинден аныяк коммунист Екатерина Сарыгларның удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы улам-на сорук кирип, байырлалга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ук бригадада Ольга Донгак, Зоя Куулар, Татьяна Ооржак, Роза Донгак, Клара Чамзы ышкаш ажыл-ишке төлептиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг мурнакчылар мында бар. Бригадир Екатерина Сарыглар № 48 тудуг эргелелинде ам 7 чыл ажыг ажылдаан. Бригадир боду ажылды эки билир болгаш бригада кежигүннеринге негелделиг, арга-сүмезин кадарынга белен. Ол мооң мурнунда № 48 тудуг эргелелиниң комсомол эге организациязының секретарынга 2 чыл ажыг ажылдаан. Аныяк коммунист Е. Сарыгларны «Тыва тудуг» трестиң парткому комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуру-биле чоокта чаа шилчиткен.

Планныг онаалдаларын күүседир дээш бригада кежигүннериниң күзел сүткүлү быжыг. Ынчалза-даа ажылга шаптыктап турар чамдык чүүлдер ол-даа, өске-даа шеверлекчи бригадаларның кежигүннерин дүвүредип турар. Чүл дээрге, бо бажыңга шевирлел ажылдарын олар айның төнчүзүнге чедир доозуптар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: Е. Ө. Сарыгларның бригадазының кежигүннери.

Б. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТКАН

Чаа-Суур — «Торгалыг» совхозтуң улуг салбыры. Ында хойнуң болгаш өшкүнүң ийи бригадазы, сүт бээр фермазы бар. Мал чеми белеткээр механизастаттынган хову бригадазы база аңаа хамааржыр. Бо бүгүнү барымдаалап алырга, совхозтуң ажыл-агыйының улуг кезээ бо салбырда-дыр.

Ындыг турбуже бо улуг салбырже совхозтуң удуртулгазының талазындан кичээнгей сөөлгү үеде ылаңгый-ле кошкаан. Ону мындыг фактылар-биле бадыткап болур. Салбырның албан организация черлериниң, ол ышкаш мал бригадаларының кышка белеткелин багай. Оттулар чүүл: хөмүр-даш болгаш ыяш амга чедир дужуртунмаан. Чижээ, хойнуң бригадаларда чуртталга бажыңнары, чунар-бажыңнар, кызыл-булуңнар болгаш кажаалар чедир септеттинмээн. Салбырда септелге кылыр звено амга чедир тургустунмаан.

Ооң аңгыда, салбырда машина-техниканың ажыглалы багай. Мурнунда маңаа улуг септелге мастерскаязы турган. Ол ам үрелип сандараан, барык-ла кагдынган. Машина-техника тургузар гараж безин септеттинмээн, ажиктери бустуртулап калгылаан. Соңгаларының кастактары чок. Ооң девискээринде көдээ ажыл-агый машиналарын орта аайлап кагбаан, кайы-даа маан чок октагылапкан. Ам оларның эргиi, чаазын ылгаары берге. Ооң туржук чугула эт-херексел, артык кезектер суп шыгжаар склад безин кылдынмаан. Байдал мындыг турда, машина-техниканы эки эдилээр, хумагалаар дугайында кандыг чугаа турар боор! Ооң уламындан чолаачылар, трактористер машиналарының боттарының бажыңнарының чанынга тургузуп, адаа хондуруп турар. Ам соок кыш келген, даштыгаа турар машиналарны канчап «эргизип» ажылдадырыл?

Салбырда байдал мындыг турда, совхоз директору М. Лапов, салбыр эргелекчизи В. Бюрбю олар кандыг-даа хемчег албайн турары илдептиг. Амдыгаапгытан эгелеп дээштиг хемчег албаза, кыжын бергедээри чайлаш чок.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ажылчын.

Өвүр район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

Төлевилел ёзугаар бедик шынар дээш

Он бирги беш чылдың кол сорулгазы совет кижилерниң чаагай чорууун улам-на бедидери болур. Ону чедип алырда улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдезин хандырары, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаары чугула. Бо талазы-биле чурттаалга болгаш үлетпүр тудуун улам хөгжүдери база чугула боор турар. Бо беш чылда тудугжуларның болгаш тудуг төлевилекчилерниң мурнунда белен эвес сорулга салдынган. Оларның кол сорулгазы тудугну төлевилээрин болгаш тударын эки шынарлыг, шапкын болгаш амгы үениң негелделеринге дүүштүр боттандырып чорудары болур.

Төлевилелдиң шынарын улам экижидеринге төлевилелдер болгаш смета экспертизазының органнарының ажылы улуг рольду ойнап турары билдингир. Амгы үеде бистиң республикада төлевилелдер экспертизазын Тыва АССР-ниң Күртудуу штаттан дашкаар фондунуң күсели-биле хаара туткан специалистер дузазы-биле кылып турар. Ынчангаш специалистерниң мергежили тудуг нормаларының бүгү негелделерин ынк билир деңнелге четпейн турар. Ортумаа-биле чыл санында-ла олар ниити түңү 32 миллион рубль 35-40 төлевилелдерге экспертизаа-хыналдаларын кылып турар. Ол дээрге, колдуунда-ла чер-чер Советтериниң чурттаалга тудуглары боор турар.

Төлевилелдер экспертизазын Кедээ ажыл-агый министерствозунуң тудугларындан аңгыда өске бүгү министерстволарга болгаш ведомстволарга чорутпайн турар деп чугаалап болур. Ооң түңнелинде тудуг нормаларын болгаш төлевилелдерни хажыдар, тудуг-монтаж ажылының үезинде хөй сааныг эдиглерни кылыр таварылгалар бар боор турар.

1980 чылда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга үндезилээш Кедээ ажыл-агый министерствозунга 3 кижи составтыг эксперт бөлүүн тургускан. Бөлүктүң составы эвээш-даа болза, төлевилел-документацияларны хынаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылганын айтыр ужурлуг. Чижээ, бөлүктүң кежигүннериниң киирген саналдарын хүлээп алганының түңнелинде капитал салыышкынының ажыктыг чоруу улгаткан болгаш тудугнуң бот-үнезин 0,5 миллион рубльге чиигедир аргалыг болган. «Кызыл тараачын» совхозтуң 200 инек турар кажаазының төлевилелин хынап көргениниң түңнелинде ооң смета ёзугаар өртээн 20 муң рубльге чиигеткен. Ол ышкаш «Нарын» совхозта 400 олуттуг Культура бажының тударда монтаж ажылдарын механизастаарының эргежок чугулазын саналдаан. «Шамбалыг» совхозта 400 инек кирер кажаазының инженер четкилериниң бот-үнезин 30 хуу чиигеткен. Ол бүгү болза, экспертиза органнарының ажылының чугулазын бадыткап турар чижектер-дир.

1980 чылда төлевилелдерни экспертизага киирип, хынаашының түңнелинде эде кылыр азы дуржулгага катап киирер төлевилелдерниң хуузу 30 хире болган. Илереттинген четпестер колдуунда-ла ажылчын шыйыышкыннарны долу хемчээлдиг-биле кылбазы, шын эвес санаашкыннар, херек кырында кылдынар ажылдарның өртек-үнелерин шын эвес санааны, документацияны куду шынарлыг долдурары боор турар. Төп төлевилел организацияларының тыва филиалдарының ажылдап кылган документацияларын үргүлчү-ле долу хемчээлдиг кылдынмаан болгаш чедир санаваан болгудаар. Ындыг турбуже экспертизаны бисте ам-даа чогуур деңнелге тургуспаан, төлевилел-смета херээн органзастаарынга, ооң шынарын экижидеринге дээштиг салдар чедирбейн турар.

Эксперт организацияларының мурнунда салдынган сорулгалар улуг боор турары-биле холбаштыр оларның ажылын боттуу-биле экижидери негеттинип турар. Республикада тудуг ажылдарының хемчээли улам улгадып турар. Ынчалза-даа тускай экспертиза организациязының ам-даа чок боор турары канчап-даа таарышпас. Республиканың Күртудуу келир чылын бо талазы-биле айтырыгны үае шиитпирлээр ужурлуг. Чугаа болза, эксперт килдизин тургузарының дугайында боор турар-дыр.

Төлевилел шиитпирлериниң сөөлгү түңнели — тудугнуң шынарының дугайында каш сөс. Шынар айтырыы нарын, ынчалза-даа төлевилелдерни ында айыттынган чүүлдерни хажык чок күүседири ооң кол магадылалы болур. Ынчалза-даа ындыг негелделерни республикада үрел турарының фактылары кайы көвей. Тудуг төлевилелдерин үрээр чорук кедээ тудугжуларда хөй боор турар. Олар авторлар-биле дугуржулга чокка-ла тудуг кезектерин болгаш конструкцияларын солуур, өрээлдерниң турар черлерин өскертип турарлар.

Республиканың тудугларында төлевилелдерни шынар талазы-биле канчаар боттандырып турарының дугайында каш сөс. Тудугнуң шынары дыка хөй коллективтерниң ниити ажылындан хамааржыр-даа болза, төлевилел аң кол черни ээлээри билдингир. Ынчалза-даа ол негелде күүсеттинмейн баар таварылгалар ам-даа бар. Ол ышкаш төлевилелди хажыдар чоруктар дыка хөй.

Тудуг организацияларында «Тыва кедээ тудуг» тресте төлевилел авторлары-биле харылзашпайн-даа тудугларның кезектерин солуур азы эде планнаашкын кылыр чоруктар хөй. Ындыг чорук-биле чагыкчылар база эптежип олурар болгулаар. Төлевилелди хажыдар чоруктарның чижээн мал тарып боозадыр станцияның, Сельхозтехкүркомнуң өөредилге комбинадының, 400 автомобиль турар гаражтың болгаш өске-даа тудугларның төлевилелдерин үреп, туүйбуну бетон кезектер-биле солаанындан көрүп болур. 81-ги тудуг эргелелиниң кылып турар судно септээр мастерскаазынга төлевилелде көрдүнмээн, улуг хемчээлдиг бетон адагаштарны тургусканының түңнелинде, оларны кымның-биле-даа дугурушпайн, одура кезип, тургузар ужурга таварышкан. Ол ышкаш төлевилел хажыдып, шын эвес кылдынган тудуглар өске черлерден база илереттинген. Чижээ, Кара-Хаак суурда школаның, Чаа Шагаан-Арыгга 60 квартиралыг чурттаалга бажыңының тудугларында төлевилелдерни дыка хажыткан боор турар.

Тудуг ажылының культуразын дашчылар, бызанчылар болгаш шеверлекчилер-даа сагывайн турар. Ооң түңнелинде база-ла тудугнуң шынары кудулаар, төлевилелге дүүшпес чоруктар болдунар. Ол дугайында чижектерни Кызылдың болгаш районнарның-даа тудугларындан хөйнү айтып болур. Туүйбуну салырының, өрээлдерниң ханаларын тургузарының болгаш өске-даа ниити тудуг ажылдарының үезинде оюк-делик, чарык кылдыр үрей кылдынган чүүлдерни шеверлел үезинде дуй чаап каары билдингир. Ынчалза-даа бистиң шеверлекчилеривистиң ажылының шынары ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар болганда, ол бүгү база-ла эки кылдынмайн турар.

Төлевилел организацияларының тудугну канчаар чорудуп турарынга авторнуң хайгааралын ССРЭ-ниң Күртудуунуң 1973 чылда хүлээп алганы тускай Дүрүмнүң ёзугаар боттандырары билдингир. Ол документиде айыткаының ёзугаар чурттуң сейсмиктиг районнарынга тудугнуң смета өртээ хамаан чокка, оларны шуптузун хайгаараар ужурлуг. Ынчаарга төлевилел организацияларында авторжу хайгаарал бисте канчыгыл? Ажы-биле чугаалаарга, бүгү хевирниң тудугларынга авторжу хайгаарал бистиң республикада четпес чорук турар.

«Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва филиалының күүсеткен төлевилелдерин ёзугаар 1981 чылда 68 тудуг объектилеринге авторнуң хайгааралын чорудар керээ чардынган турган. Ынчалза-даа авторлар ол тудугларның чүгле Кызыл болгаш Чаа Шагаан-Арыг хоорайда объектилериниң 20-ле хуузунга барганнар.

Ол ышкаш «Сибирьсельхозтехпроектиң» Тыва филиалының төлевилелдерин ёзугаар тудуп турар 60 объектилерниң чүгле 20-зинге хайгааралды кылып турар. «Красноярск ЦМПИ» институттуң филиалы бөлүүнүң төлевилелдерин ёзугаар кылдынып турар тудугларның чүгле 10 хуузунга автор хайгааралын кылганы база дыка четпес боор турар.

Төлевилелдиң күүселдезин хынаарында өске-даа четпестерни чижекке көргүзүп болур. Эң ылангыя бо талазы-биле ажыл республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунда багай чорup турар. Төлевилел организациялары чагыкчы совхозтар-биле хайгаарал дугайында чаңгыс-даа керээ чарбаан, ооң түңнелинде тудуглар үрей кылдынар, эде тудар чоруктарга бо-ла таваржып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тудугну төлевилээриниң болгаш ооң шынарының талазы-биле шыңгыы негелделерин амыдыралга күүседип, төлевилел организацияларының ажылын аңаа дүүштүр чорудары төлевилел-смета хыналдазының органнарының чугула сорулгазы болур.

Э. БОГДАНОВА,
республиканың Күртудуунуң даргазының оралакчызы.

ДАГЛЫГ ХЕМЧЕ ОРУК

Теректиг — Хемчикче киир аккан улуг хемнерниң бирээзи. Ол чоокка чедир-ле колдуунда ээн чыдып, аң-мең чуума турлаа болуп келген. Моон мурнунда кадыр-берт бо хемче машина утлаар хамааныок, артынчактыг аът мунган кижи безин чорууру берге турган. Даг-даштыг бо ээн оранның одар-белчиирин чүгле Карл Маркс аттыг совхозтуң эвээш санныг өшкү, сарлык кадарчылары шиңгээдип ап, кыштаар, чайлаар турлагларны мында кылгылаан.

Чедир ажыглаттынмайн чыдар кур одар-белчиирни улам хандыр шиңгээдип, мында чурттап турар малчыннар-биле харылзааны экижидер сорулга-биле Теректиг хемниң иштин өрү машина оруун казып кылырын совхозтуң удуртулгазы бо чылын шиитпирлээн. Ынчангаш ол харыысалгалыг ажылды орук кылырынга дуржулгалыг мастер Сат Байыр-оолга база аныяк трактористер Иргит Бичииҗик биле Григорий Түлүшке дааскан. Олар июль айның эгезинден эгелеп ажылдап киргеш, канчаар-даа аажок улуг күштү үндүрүп тургаш, хая-даштыг кадыр-берт одуругларны таварты 30 километр хире хемчээлдиг орукту казып, машиналар хостуг чорууп турар кылдыр кылганнар.

— Бо орукту кылып турарының кол-ла сорулгазы болза, малчыннар-биле харылзажырын экижидери-биле чергелештир, хемниң бажындан тудуг кылыр ыяш белеткеп, сөөртүп алыры — деп, Б. Сат чугаалады. — Чайын кызып ажылдааш, черниң эң берге кезектерин таартыр орукту кылып эрттирип келгенивис бо. Моон ыңай чер делгемчий боор болгаш арткан 8 километр хире орукту кылырынга улуг бергедээшкин таварышпас ужурлуг. Ынчангаш ук орукту кышкы үеде ыяш сөөртүп ажыглаар кылдыр казып доозар дээш улам күженнишкиниг ажылдап тур бис.

Орукту чер хандыр доңмаанда кылып доозары-биле совхозтан чоокта чаа шеф ажылын органзастаан болгаш 10 ажыг кижи аңаа ийи хүн иштинде ажылдааш, улуг үүлени бүдүрген.

— Бо черниң кадыр-бертил, орук-харылзааның бергезин чугаалааш канчаар боор. Чүгле аът күжү-биле көжүп-дүжүп, мал кадарып чоруур улус-ла болгай бис. Машина оруу кылып каарга, ам көжер, аргыжарда-даа, малга сиген-ширбиил чедирерде-даа магалыг болду — деп, мында чурттап турар малчыннарның бирээзи, өшкү кадарчызы Ольга Доржуевна Сат биске чугаалады.

Малчынның сөстеринге каттыжып, ооң өөрүшкүзүн үлешпес аргажок.

В. ЧАМЗЫН.

ЧУРУКТАРДА: орук мастери Б. Сат. шефчилерниң ажылдап турары.

С-Б. УИНУКЕЙНИҢ чураан чуруктары.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйы чыл санында-ла аңчылар сезону эгелээр мурнунда аңчылар слёдун эртирер чаңчылдыг. Районнуң мурнакчы ажылчыннарының слёдунга эрткен аңныыр сезонунуң түңнелдериниң дугайында болгаш бо чылгы аңныыр сезонунда кылыр ажылдарның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Он бирги беш чылдың эге сезонунда «Хемчиктиң» аңчылары шудургу ажылдааның түңнелинде бирги кварталда өлүк планын ажыр күүсеткен. 1981 чылдың бирги кварталында районнуң аңчылары 8900 рубльдиң өлүүн тып, күрүнеге дужааган.

Эки көргүзүглерни чедип ап, төлептиг үлүг-хуузун киириштирип турар аңчылар бистиңде хөй.

Бистиң ажыл-агыйда Иргит Кара-оолдуң удурткан 7 кижи составтыг аңчылар бригадазы 15 киштиң, 300 диинни дужаап, боттарының бригадазынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Ол ышкаш Даваа Ооржактың удурткан 6 кижи составтыг аңчылар бригадазы 3 муң рубльдиң өлүүн дужааган болгаш тиилекчилерниң одуруунда чорup турар. Николай Баскактың бригадазы база эки түңнелдерлиг болган. Аңнаарынга хандыкшылдыг аңчылардан Василий Үзек, Соскур-оол Ондар, 300-300 диин кештерин дужааганнар. Чыраа-Бажындан Мыртык-оол Куулар, Сүт-Хөлден Шойдаа Ондар, Шемиден Шөйбек Ооржак, Хайыраканнан Данзы Ооржак болгаш оон-даа өскелер эки көргүзүглерни чедип алганнар.

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының аңчылары IV кварталда 70 муң рубльдиң өлүүн тып, күрүнеге киирер болгаш сайгарар дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Дуржулгалыг аңчы Иргит Кара-оолдуң бригадазы бо аңныыр сезонунда 4900 рубльдиң эки шынарлыг өлүүн күрүнеге дужаар деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Өскелерге үлегер-чижээн көргүскен.

Аныяк аңчыларны аңнаарынга өөредип, оларга боттарының байлак дуржулгазын дамчыдып берип чоруур мурнакчы аңчыларга Н. Н. Баскаков, Д. Д. Ооржак болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Партия, чазак долгандыр турар бойдусту камгалаарының, оон байлаа — аң-меңни камгалап өстүрериниң дугайында база доктаамал сагыш салып турар. Ол дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, партия, чазактың доктаал-хоойлузунда хөйү-биле айыткылаан. Районнуң партия, совет органнары база аңныыр-тывыш ажыл-агыйы хөй-ниитиниң ортузунга бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Бистиң районнуң девискээринде Шеминиң заказниги (камгалалдыг чер) ажылдап турар. Районнуң охотоведи И. В. Ятин, заказниктиң егери Александр Биченей, штаттан дашкаар инспекторлар аң-мең, бойдус камгалалының талазы-биле үнүүшкүннерни, рейдилерни кылып, чонга массалыг тайылбыр ажылын чорудуп турар.

Ынчалза-даа бо чугула ажыл-херекте четпестер хөй. Аң-меңни, балыкты кайы хамаан чок кырып, төтчеглээр чоруктар ам-даа эвээш эвес. Аңнаарының чурумун аңчылар боттары безин үрей бээр таварылгалар тургулаар. Аңнаар үези четпээнде-ле дүгү чедишпээн кара диин боолаар чоруктар турган. Каяа-даа ажылдавас, маңгыстаалчак амыдыралдыг ийи чаңгыс кижилер, өске черлерден келгеннер кандыг-даа чөпшээрел бижик чокка аң-балык төтчеглеп-кырар, чамдыкта түр керээ чарып алгаш аңнаар, оон туржук аңчыларны төөредип, улуг өртек-биле аң кежин садып алыр фактылар бар. Совет база административтиг органнар, аңныыр-тывыш ажыл-агыйлары болгаш бүгү хөй-ниити ындыг фактыларга удур шыңгыы хемчеглерни чорудар, тайганың аң-меңин, балык-байлаан ажыктыг, чөп ажыглаар хүлээлгелиг.

Ниитизи-биле штаттыг болгаш аңнаарынга хандыкшылдыг эки тураның аңчылары 400 ажыг кижи бистиң районнуң болгаш Барыын-Хемчик, Бай-Тайганың аң-мең элбек тайга-таңдыларынче аңнап үнерлер.

Оларны аңнаар черлеринге чедирер вертолёттар, машиналар, аъттар бар. Аңчыларга эргежок чугула аъш-чемни, ок-чемзекти четчири-биле белеткээн.

Аң-меңниң дужуду кайы черде кандыызын баш бурунгаар тодарадып, хайгаарап көрген.

Аңчыларның турум бир баазазын Кара-Хөлде кылган, ол чаа бажыңчыгаштарны немей туткан. Эрги бажыңнарның септелгезин кылган. Аңныыр-тывыш ажылдарының болгаш эки тураның аңчыларының аңнаар черлериниң девискээрин тодараткан. Аң-өлүктүң, белеткелиниң шынарын бедидериниң дугайында беседаларны чорудкан.

Ол ышкаш аңнаарының чурумун сагыыр, аң-мең камгалалын шыңгыырадыр талазы-биле бистиң аңныыр-тывыш ажыл-агыйы ажылын күштелдирген. Манаа холбаштыр аңныыр ажыл-агыйының тускай эртемниглери, инспекторлар, егерьлер контрольду күштелдирер, учёт-отчётту шыңгыырадыр ужурлуг.

Бистиң аңчыларывыс бо сезонда мурнунда салдынган сорулгаларын күүседип шыдаар дээрзинге бүзүределдиг.

А. ДОНГАК.

ШЫҢГЫЫ САГЫНДЫРГАН

Балгазын суурда столовая ажылдакчыларының каржы-халалыын илереткен бөлүк авторларның шүүмчүлелдиг чагаазы редакцияга келген.

Чемненикчилерге каржы чоруу дээш улуг повар В. Н. Элтеко, буфет эргелекчизи Г. В. Евдокимова, чем үлекчизи Т. А. Громова оларны администрация шыңгыы сагындырганын сельпо даргазы Н. А. Черепанов редакцияга дыңнаткан.

ЧАА ХООРАЙ — ПОГОДНЫЙ

Камчатка чартык ортулукта тургустунган Усть-Камчатск хоорай тайфун болгаш цунами деп хаттардан айыылдыг девискээрде туруп турар. Ону өөренип көргеш, ол хаттарга удур девискээрде чаа хоорайны — Погодныйны тудуп турар. СЭКП Усть-Камчатск райкомунуң секретары Борис Чиколенко ПМА-ның корр. Слава Тайнеуга ол дугайын чугаалаан.

— Ол хаттардан айыылдыг черге Усть-Камчатскини канчап тудуп эгелей бергенил?

— Камчатка хемниң аксы шаандан бээр-ле улустуң чурттаарынга айыылдыг чер болгай. Тайфуннар болгаш цунами хаттар улуг-улуг чалгыдарны болдуруп, суурларга когаралды чедирип турган. Колдуунда-ла балыктаарынга ынак кижилер аңаа чурттап турганнар. Үнелиг дыка хөй балыктар Камчатка хемче кирип кээрлер. Ынчангаш ол балыктардан консерваларны кылып турар. Усть-Камчатскиниң база бир эптиг чүүлү — океанның транспорт судноларының ынаар кирип турары. Консерва кылыр бүдүрүлгелерни баштай-ла эрик чоогунче тудуп эгелээн. Ооң чанынга чурттаалга бажыңнарының тудуу калбарган. Ол суур чоорту-ла хоорай апарган. Цунами деп хаттар үргүлчү-ле келбес, ынчангаш улус ону эрте бээрге-ле, херекке албайн баарлар.

— Ынчалза-даа улустуң чурттап турар ол чери айыылдыг ышкажыл?

— Цунами хадып келир деп айыылдаашкынның турар болдур мөөн. Ол маашкынны чамдык кижилер шыдажып эртип шыдавас-тыр. Чылдың-на үш муң хире кижи Усть-Камчатскиден чорup турар болгаш ол-ла хире кижи бээр кээп турар. Кадрларның ажылдап үнер-кирер чоруу үлетпүрнүң хөгжүлдезинге таарымча чок байдалды тургузуп турар. Ол бүгү байдал чамдык айтырыгларны эде көөрүнче албадаан. Усть-Камчатскиге чурттаары улуска айыылдыг болганындан эрги хоорайдан оларны көжүрүп, цунамиге удур черде чаа хоорайны тудуп эгелээнивис ол.

Эрик кырында чаа черде ол хоорай ийи каът бажыңнардан тургустунган, 60 аал чурттаар ийи каът ол бир бажыңнарда улус чурттап эгелээн. Бо чылын база үш ындыг бажыңнарны ажыглалга киирер, а 1985 чылда — Погодный деп аттыг чаа хоорайже эрги хоорайның чурттакчыларын бүрүнү-биле көжүрүп киирер бис. Ол хоорайга 25 муң кижи чурттаар.

— Эрги хоорайны канчаарыл?

— Эрги бажыңнарны бузар. Чамдык каража турар апаар. Улуг панельден туткан бажыңның өртээ материкте туттунган бажыңнарга деңнээрге, 2,5 катап аар болгай. Бажың бүрүзүнүң өртээ — миллион рубль. Агаар-бойдузу берге бо черге улус коргуушкун чок чурттаар ужурлуг. Чүгле консерва заводу эң таарымчалыг черде тургустунганындан ол черинге хевээр артар. Ону база-ла камгалалдыг кылыр бис.

— Чаа хоорайны тудуп турары-биле болгаш ооң чонунуң санының өзүп турары-биле чергелештир чаа-чаа айтырыглар база тургустунар апаар. Чижээлээрге, чоннуң культура хандырылгазының болгаш садыг черлериниң ажылы дээш ышкаш...

— Чурттакчыларны чаа бажыңнарже көжүрери — ажылдың чүгле эгези-дир. Погодныйга чурттаалга бажыңнарының тудуу-биле чергелештир социал-амыдыралдың чамдык айтырыгларын база шиитпирлеттинер. Хоорайга херек бүгү чүүлдер — уруглар болгаш медицина албан черлеринден эгелээш кафе, ресторанnarga, кинотеатрларга чедир — шупту туттунар апаар. Бистиң районувус эрткен чылдан эгелээш «Орбита» станциязын дамчыштыр теледамчыдылгаларны хүлээп ап турар. Погодныйның транспорт талазы-биле харылзаазы база улам экижиир. Амгы үениң пассажирлер эргиттирер болгаш чүък сөөртүр улуг самолеттарны хүлээп алыр чаа аэропорт туттунар. Ооң баштайгы ээлчээ ажыглалда кирген.

(ПМА).

ДУЗАЛААР ҮЕ КЕЛГЕН

Он бирги беш чылдың бирги чылының он айларының дургузунда «Тиилелге» совхозтуң чанында Балгазынга хамааржыр хову лесничествозу багай эвес ажылдап келген. Он кижиден тургустунган коллектив бо чылын 80 гектар черге ыяш олуртур планныг. Олар оозун 81 гектар кылдыр күүсеткен. Арга-ыяштыг черлерни долгандыр өртке удур дилиндектерни аңдарган. Ол ышкаш 20 тонна витаминниг далган белеткээр план алгаш, ону база күүсеткен. Барык 250 гектар черниң арга-ыяжын арыглап-аштаар ажылдарны органзастап чорутkan. Ам хадыы чочагайы болгаш бүрү чыыр ажылдарга киржирлер. Лесничествонуң ажылчыннары бо күзүн 50 гектар черге ыяш олуртур планныг. Ол черни белеткеп алганнар. Аңаа олуртур ыяштарны Бай-Хаактан сөөртүр. Техника белен. Аңаа эккеп олуртур ыяштарының сөөртүлгезин эгелеп турар.

Хову лесничествозунда ажыл-херек багай эвес бот-таныл турарын үстүнде чижектер бадыткап турар. Ынчалза-даа оларны хуузуредип турар айтырыглар база бар болгулаан.

— Хову-шөлдерни хаттан үрелир чоруун болдурбас дээш бистер чылдың-на эвээш эвес күштү үндүрүп тургаш, дилиндектерге чаа ыяштарны немей олуртуп келдивис. Ыяш олуртур планывысты күүсетпейн баар таварылга биске турбаан — деп, лесничий Базыр Чаңмаазович чугаалааш, уламчылады: — Ынчалза-даа бистиң ол ажылывыс түңнелдиг болбайн турарынга хомудап турар бис. Келир чылын планывыс база улуг. Ынчан 100 гектар черге ыяш олуртур. Ооң түңнели та кандыг болур...

Лесничий болгаш ооң эштериниң хомудалы чөптүг. Херектиң ужуру болза мындыг. Хову лесничествозунуң ажылчыннары бо чылын 81 гектар черге бальзам теректерин олуртканының үстүнде бижидим. Олар чулук тыртып, багай эвес үнгеннер. Бүрүлерин четчип үнгеш, хову черни каастап турган. Чай төнүп турда, лесничествонуң чөпшээрели чокка ол дилиндектер чоогунга хойжулар хонуп алган. Шак ындыг байдал-биле 132 гектар арга-ыяш дилиндээ үрелген. Ону «Тиилелге» совхозтуң хою, малы чиш, будуун сып, чаза базып кааткан. Лесничество баштаар черни күрүнеге чедирген когаралды санап көргеш, 59.290 рубль 50 көпеектиң актызын тургускаш, совхоз директору В. Оюнга берип каан. Ол актыга директор ат салбайн, сейфте шоочалап алганындан бээр ээзи үе эрте берген. Мында совхозтуң кол агрономы Н. Кара-Салдың буруузу база бар. Шыныңда, тараа шөлдеринге эртежик хойжулар хондурарын ол чөпшээревес ужурлуг турган.

Бойдустуң байлаан ээ ёзу-биле көрбес чоруктуң база бир чижээ бар. Совхозтуң ажылчыннары бүрү далганы белеткээр дээш хадылыг черге ажылдап турган. Ооң түңнели база-ла өөрүнчүг эвес болган. Олар 401 хадыны шуут одура шапкаш, оларның будуувудан алырын алгаш, үнүн ээй-баш чок октапкаш чорупу баргылаан. Будук-бүрүнү белеткээриниң чурумун сагып, өрт үне бээриниң дугайында сагындырыгларны хову лесничествозу каш удаа сагындырып турда-ла совхозтуң ажылчыннары кара туразы-биле каржы үрээшкиннерни кылганнар. Буруулуг кижилерни тыпкаш, оларга штраф онаар турбуже, совхозтуң директору В. Оюн бойдус камгалалы ышкаш чугула айтырыгны тоомчага көрбейн турары, мырынай эдеп!

Моон мурнунда «Тиилелге» совхоз Таңды районнуң девискээринге турда, хову лесничествозун Балгазынның ыяш ажыл-агыйы уштап-баштап, удуртуп-даа келген. Кызыл районну ажыттынган соонда хову лесничествозу «өскүссүрей» берген. Ам кайы-даа районга хамаарылга чок ышкаш апарган. Балгазынның ыяш ажыл-агыйының директору П. А. Москаленко Кызыл киирерде безин бо лесничествоже кирбестээн. Май айдан бээр ооң бичии конторазынче баш сукпастаан. Ында ажылчыннарның амыдырал-чурттаалгазын сонуургавас, ажыл-херээн хайгааравас болу берген. Бүдүрүлге хуралдары-даа эрттиреде лесничествонуң төлээлерин чалап албастаан. Телефон харылзаавы чок. Ынчангаш чаңгыс эрнил-даа херек апарганда мяап-ла Балгазынче машиналыг чоруур ужурга таваржып турар. А ооң кадында лесничествонуң чаңгыс машиназынга үшкү кварталда бензин бербээн. Ол айтырыгны тургузуп чеде бээрге: «Боттарыңар тып алыңар» дээр. Ол-ла. Кандыг-даа айтырыг тургузарга ынча дээр. Ооң ыңай ажылчыннарның хандырылгазы багай. Экижидерин ам-даа аазавышаан. Директор П. А. Москаленко ажылчыннарга каржы, доңгуй. Улус-биле эп-чөптүг чугаалашпас. Удуртукчу кижиниң ындыг аажы-чаңы, амыдыралчы чугула айтырыгларны шиитпирлээринге коллективте ажылдап турар кижилерге берге болуп турар.

Юридиктиг дүрүм ёзугаар хову лесничествозу Балгазынның ыяш ажыл-агый черинге чагыртыр болганда, ооң директору П. А. Москаленко айтырыг бүрүзүн болур-чогуур-биле харыылап, лесничествонуң ажылчыннарынга боттуг дузаны көргүзер үези келбээн бе?

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

ЧӨӨП АЖЫГЛААР

Партияның болгаш чазактың чугула документилери-биле ажылчы чонну таныштырарының бир эптиг болгаш дээштиг хевири — радио пропаганданың нептереңгей хевирлериниң бирээзи. Радио дамчыштыр пропаганданы чонга улам чоокшуладыр сорулга-биле районнарда тус черниң радио дамчыдылга редакцияларын тургусканы таварылга эвес.

Бистиң районнуң радио дамчыдылга редакциязы районнуң ажылчы чонунга партияның иштики, даштыкы политиказын, делегей амыдыралында болуушкуннарны болгаш райондан медээлерни неделяда ийи удаа бир шак дургузунда орус, тыва дылдарга дыңнадып, таныштырып турар. Бо чылдың тос айларында районнуң радио дамчыдылгазы эфирже 70 катап үнүп, янзы-бүрү темаларга бир муң ажыг дамчыдылганы кылган.

СЭКП райкомунуң квартал айы-биле бадылаан планын ёзугаар шаг-үениң ажыл-агый кампаниязының байдалынга колдады радио дамчыдылгазын чорудуп турар бис. Дамчыдылгага албан организация черлериниң удуртукчулары, тускай эртемниглер, бүдүрүлгениң мурнакчылары, малчыннар, аңчылар, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары идепкейлиг киржип турар. Ооң-биле кады дамчыдылгага репортажтарны, интервьюларны, концерттерни база үе-үелеп киирип турарывыс дамчыдылганы улам утка-шынар киирип, дыңнакчыларның сонуургалын улгаттырып турар.

Районнуң радио дамчыдылгазынга идепкейлиг киржип турарларны адакай-дыр мен. Ындыгларга районнуң балык инспектору А. Дорофеев, кино четкизиниң директору П. Акулов, СЭКП райкомундан Ч. Сотпа, коммунал ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. Амбаржи, кожээки школа директору В. Оюн, районнуң улус чыргалдалының килдизиниң эргелекчизи В. Шагжы оларны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ажылывыста чамдык четпестер ам-даа бар. Чамдык темаларга планнаттынган дамчыдылгалар янзы-бүрү чылдагааннар-биле үстүр ийикпе, азы соксаарлап бээр. Ол ышкаш аныяктар кижизидилгезинге, эрге-хоойлу пропагандазынга, садыг, белеткел ажылының талазы-биле дамчыдылгалар эвээш.

Партия, комсомол чыыжыларының, экономиктиг өөредилгениң эгелээни-биле радио индирип пропагандистерниң ажылдаары база чугула.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
районнуң радио дамчыдылгазының редактор-организатору.

Кол угланыышкыннар одуругларындан

ШКОЛАГА УНИВЕРСИТЕТ ЧҮГЕ ХЕРЕГИЛ?

Минскиниң № 20 школазынга дааранырын, аргыырын, фото-чурук тырттырарын, ол хамаан чоп танцылаарын безин чөпшээрээн. Ында ажыттынган сонуургал аайынче клубтарга болгаш бөлгүмнерге кижи бүрүзү сагыш-сеткилинге таарыжыр херекти тып ап болур. Педагогтар аныяк кижилерниң хандыкшылын, сонуургаар чүүлдеринге идиг бээрин кижизидилге ажылының курлавыры кылдыр көрүп турарлар — өөреникчилер школага хандыкшылын, ниити билиг артемнерин харылзаалгалыг-биле көрүп, өөредилгезин шыңгыыратканнар.

Ол школа ажылдап турар аныяктарның өөредилгезиниң, кижизидилгезиниң болгаш культурлуг дециелин бедидериниң төвү болу берген. Өөредилге черлериниң чаңчыл апарган ажыл чурумун кичээлдериниң хевирлерин калбартыр, аныяк кижилерни бот-боттарының аразынга харылзажырының, уругларны кижизидериниң чурумунга чаңчыктырар, бажың ажылын кылырынга өөредир сорулга-биле ынчаар өскертген. Ында башкылар-биле кады эмчилер социологтар, психологтар, өске-даа специалистер база өөредилгени чорудуп турарлар.

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң дааскаңы-биле чурттуң өске-даа республикаларында ышкаш, Белоруссияда ажылдап турар аныяктарны өөредириниң таарымчалыг аргаларын тывап, шилип алыр сорулгалыг шенелдени кылып турар.

— Кежээки школаларның келир үези дээрге, оларның ажылын улам калбартыры деп көрүп турар бис. Республиканың элээн кащ өөредилге черлеринде ниити, соксаал чок өөредилгениң, бүдүрүлге белеткелиниң болгаш ажылдап турар аныяктарның культурлуг дециелин бедидериниң төптерин тургускан бис —деп, БССР-ниң чырыдыышкын министериниң оралакчызы Р. Серпов чугаалаан. — Оларга өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин шилип алырын сүмелээн: неделяда дөрт катап кичээлдээрин, кижи бүрүзү-биле консультацияны кылырын, ол ышкаш өөредилгени кижилерниң сонуургалы-биле холбаары, мергежилин бедидери, дыштанылганы аки органнаастаары дээш өске-даа. Оон түңнелинде аныяк кижилерниң школаже хандыкшылын болгаш сонуургалын дораанна улгаттырган: ындыг билиг болгаш кижизидилге университеттери ажылдап турар черлерге өөреникчилер чырыының айтырыы чок болган.

Аңгы-аңгы школаларда тургускан төптерниң хевир тургузуу дөмей эвес. Чижээ, ажылдап турар аныяктарның № 19 школазынга бааза бүдүрүлгези — Минскиниң мотоңадаг терге кылыр заводу-биле дугуруушкаш, кол-ла кичээңгейни профессия белеткелинче угландырган. Ында курстарга он мергежилге өөредип турар. Ортумак билиг чок практиктерниң школа материалдарын, техниктиг эртемнерин шиңгээдир, коллективке кижизидилге ажылының үндезиннерин өөренир мастерлер класстарын бааа ажыткан. Ынчаарга № 20 школага ындыг чүүлдерни кылбаан — школаны шефтеп турар «Интеграл» каттыжыышкыны специалистер белеткээр сайзыраңгай системалыг. Оон ужурундан аңаа бүгү күштү аныяктарның дыштанылгазын органнаастаарынче, оларның культурлуг деңнелин бедидеринче мөөйиэзи.

Моон алгаш көөрге, кежээки школалар чаа хевирже кирип турар-дыр. Ам безин олар чүгле өөреникчилерге эвес, бүдүн-бүдүн микрорайоннарның аныяк кижилеринге кижизидилге болгаш культура төвү болу бергилээн: чүге дээрге, школа «университеттерниниң» эжиктери, бөлгүмнер болгаш клубтар-даа кижи бүрүзүнге ажык.

В. СВЕРКУНОВ,
СЭТА-ның корр.
Минск.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРГА

БУДАПЕШТ. Венгрияга чуртталга бажыңнарының тудуун калбартыр талазы-биле директиваларының кол-ла айтырышкыны — ажылчыннарның, хөй уругларлыг өг-бүлелерниң, чаа өгленгеннерниң чуртталга айтырыын шалыпкыны-биле шиитпирлээри болур. Ол директиваларны ВСАП Төп Комитединиң чоокта чаа болган пленуму республиканың хой-ниити организацияларынга болгаш күрүне органнарынга чугаалажып көөр кылдыр шиитпирлээн. Ол документ партияның социал политиказының кол угланыышкыннарының бирээзин илередип турар.

Венгрияда чонну чурттаар бажыңнар-биле хандырарын план ёзугаар, үр хуусаа-биле көрген. Чуртталга тудуунуң баштайгы 15 чылдыг болгаш 1975 чылда доозулган перспективтиг планын чедиишкинниг боттандырганының түңнелинде бир миллион ажыл венгр өг-бүле чаа квартираларны алган. Ооң дүрүм ёзугаар уламчылалы нийги программа боол турар. Оңу ёзугаар эрткен беш чылда-ла 450 муң ажыг өг-бүле квартира дүлгүүрлерин хүлээп алган.

Чуртталга тудуунуң нийги перспективтиг программазын ёзугаар 1,2 млн. венгр өг-бүле чаа квартиралар алыр.

* * *

ПРАГА. Бодунуң тургустунганындан бээр 30 чыл болганын демдеглээн «Водни ставбы» каттыжыышкынның специалистериниң киришкээни тудуун ЧССР-ниң тудуг картазындан тывары берге. Ол бүдүрүлге черинин күш-ажылчы намдарында — Влтава хемде плотиналары болгаш суг каналдарының системаларының тудуу, республиканың аңгы-аңгы областарында демир-орук көвүрүглери-даа болгаш эң чугула суг комплекстери бар.

Чехословак найысылалдын амгы шинчизин улам сайзырадып, чараш болдурарынга ол каттыжыышкынның ажылдакчыларының үлүү база улуг. Оларның киржилгези-биле национал театрны чаартып турар. Праганың Культура ордузунуң улуг-чаагай ансамблин болгаш чуртта эң улуг дээн «Котва» универмагты база туткан. «Водни ставбының» бригадалары Прага метрозунуң тудуунда социалистиг чарышта мурнакчыларда санаттырып турар. «Водни ставбының» ажылдакчылары чылдың-на үш миллиард крон-акша хемчээлдиг ажылдарны кылып турар.

* * *

КУБА АВИАТОРЛАРНЫҢ АТ-АЛДАРЫ

ГАВАНА. Кудуруунда ак-көк-кызыл өңнүг демдектиг, болгаш «Кубана де авиасьон» деп бижиктиг самолёттарны европа, латин-америк болгаш африк-даа найысылалдарның аэропорттарындан бо-ла көрүп болур. Куба компанияның ат-алдары болгаш сураа алгаан. Бедик мергежилдиг ужудукчу состав, кубаларның эптиг-ээлдек аажы-чаңы, шынарлыг хандырылга, идегелдиг техника — бо-ла бүгү чүүлдер пассажирлерни сонуургадып, оларны хаара тудуп турар. Чурттар аразының болгаш иштикинин-даа шугумнарынга «Кубананың» самолёттары чылдың-на 800 муң ажыг кижини чедирип турар.

Кубаның иштики агаар оруктарынга ужар-чүүл харылзаазының четкилерин база дыка калбарткан.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле сырый кады ажылдажылганың ачызында Кубаның хамаатты ужар чүүлү бүзүрелдиг-биле хөгжээн.

Совет Эвилели амгы үеде техниктиг дуза чедирип, Кубага ужар чүүл техниказын болгаш магадылал кезектерин бээринден аңгыда, национал кадрлар белеткээринге база дузалап турар.

* * *

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

ВЬЕНТЬЯН. Лаоста ажылчы чоннарның бо чылдың декабрь айда ЛУДР-ниң алды чыл болур оюнга аддар болдурган социалистиг чарыжы калбарган. Пөс-таавычылар, ыяш белеткелчилери, транспортчулар, орукчулар, чоннуң уран-шеверлери боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Кедээ кооператорлар кедурлүүшкүннүг ажылдавышаан, чурттуң кол аъш-чем культуразы — ристин ажаап алыышкынынче эгелеп киришкеннер. Олар бо чылын бир миллион тоннадан эвээш эвес ристаараны ажаап алырын хүлээнгеп ажылдап турар.

(СЭТА).

СУРТААЛЧЫ КАЖАРЛААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дайын белеткелинге удур Барыын Европаның чурттарында калбарган массалыг шимчээшкинни херекке албайн баарын АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер Эн-би-си телекомпаниязынга интервьюзунга база катап оралдашкан. Европа дипте «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээн Рейганның администрациязының ажылдыг планнарынга удурланыышкынның күчүлүг чыскаалдары болгаш митингилери «ээвээш санныг кижилерниң» хөделиишкиннери-дир деп, ол ындыр арын чогу-биле чугаалаан.

Пропагандычы сорулгалыг ындыг хевирлиг овуузунуг медеглелдерни АКШ-тың администрациязының өске-даа удуртукчулары сөөлгү үеде кылып, ядролуг чепсеглениишкиннерге Барыын Европаның улустарының шыңгыы удурланыышкынын херекке албазының, делегейниң ол районунда чурттарның чазактарынга ыйыыышкынны кылырының оралдажыышкыннарын күштелдирип турар. Чижээ, АКШ-тың оралакчы президентизи Дж. Буш Барыын Европа чурттарының сан-хөө ажылдакчыларының мурнунга чуве чугаалааш, Барыын Европа күрүнелеринде чыскаалдар, митингилер хемчээлиниң талазы-биле «шоолуг эвес чүве-дир» деп бадыткаан. «Шуугаашкыннарның шеглээрин» Барыын Европаның чурттакчыларынга ажыы-биле «сүмелээн» болгаш делегейниң ол диваниң найысылалдарында харысаалгалыг кижилер «кортуктарның үнүн дыңнавас» дээринге «идегелин» ол илергейлээн.

Вашингтоннуң пропагандысчи овуузунуң дөрт өттүнгеп Англияның даштыкы херектер министри кызыгуурган Каррингтон Люксембургка база ындыг хевирлиг чүве чугаалаан. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның чурттарынга нептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарынга удур чоннуң күчүлүг шимчээшкининиң ол баштарын оралдажыы, ук шимчээшкин «дайынның кыптыгып келир айыылын» улгаттырып турар деп чулчуруп чугаалаан. Оон чугаазынга холбаштыр Лондоннуң «Гардиан» солунунуң демдеглээни болза: «Барыын Европага ядролуг чепсекти уаутканың идеязын деткээн антимилитаристиг шимчээшкинге удур Вашингтоннуң болгаш НАТО-нуң өөскүткен кампаниязы ол шимчээшкинден корткан дүвүрээшкинни херечилеп турар-дыр».

НАТО чурттарының найысылалдарында дүвүрээшкинде чеоле чылдагаан бар. Ол дугайын «Паблик опиньон» деп америк журналдың чорутканы хөй-ниитиниң санал-оналын ап көргениниң түңнелдери херечилеп турар.

Барыын Европа чурттарынга ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн нептередиринге удурланыышкынның шимчээшкини чаа-ла эгелеп турган үеде — 1981 чылдың чазынында хөй-ниитиниң санал-оналып журнал алган. Ынчаарда бежин боттарының санал-оналын илергейлээшкиниң хөй нурууну ракета-ядролуг америк чаа чепсекти боттарының девискээрлеринге экеп нептерединге удурланган. Голландияга ынчаарда санал-онал алган үеде, аңаа киришкеннерниң 68 хуузу Вашингтоннуң болгаш НАТО-нуң айыылдыг планнарынга удурланып турган.

Совет Эвилели Барыын Европага «кыжанып» турар дээн Вашингтоннуң болгаш НАТО-нуң стратегтериниң нугулдаашкынин тураа-даа, Германияның Федеративтиг Республиказының, Англияның, Голландияның болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарының чонунуң хөй нуруузу милитаристиг планнарга удурланып, Европага боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны чорудары дээш амгы үеде турдуп турар.

БҮДҮРҮЛГЕ ЭЭЛЕРИНИҢ ААЙЫНГА КИРГЕН

БОГОТА. (СЭТА). Октябрьның 21-де эрттирген бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынының киржикчилерин истеп сүрери Колумбияда үргүлчүлепипаан.

Эрге-чагыргалар үлетпүр бүдүрүлге ээлериниң аайынче кирип, Колумбияның ажылчы чоннарының профэвилел конфедерациязының КАПК юридиктиг эргелерин алды ай хуусаага казыыр дугайын чарлаан. Чурттуң ол кол профэвилел каттыжыышкынында чартык миллион ажыг кижи санаттынып турар.

Ажыл соксадыышкынын деткээн чүс-чүс автобус чолаачылары улуг түңнүг акша торгаашкынынга таваржыкканнар. Башкылар аразында ажылдан уштурушкун боол турар.

Колумбияның чагырыкчы бөлүктери ажыл соксадынчыларының ёзулуг негелделериниң болгаш ажылчы чоннарың организастыг шимчээшкининиң түңнелдериниң дугайын чонга шын эвес кылдыр лывадып, тайылбырлаарын оралдажып турар. Чаа профтепту тургузар дугайында чарлаан чамдык пекинче бөлүттежиишкиннер оларны деткип турар. Колумбияның ажылчы чоннарының эргеажыктары дээш демиселиниң хоочуну — КАПК-га удур меге бурууладыышкыннарны кылып турарлар.

* * *

МЕХИКО. (СЭТА). Латин Американың ажылчы чоннарының профэвилелиниң чаңгыс ээнин доктаамал конгрези Колумбияда репрессияларны буруу шапкан. Колумбияның эрге-чагыргаларының профэвилелдеринге удур үүлгедиишкиннери чурттуң ажылчын ангызының демократтыг хосталгаларын болгаш дүрүм ёзугаар эргелерин эңне каржызы-биле үрээн чорук болурун ында тараткан медеглелде демдеглээн.

АНГЛИ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛОНДОН, (СЭТА). Тайбың дээш, чепсеглениишкиннерни дүжүрер дээш, Англияны ханы кризистен уштуп алыр сорулгалыг демократтыг социал-экономиктиг чаартылгалар дээш демиселдиң калбак программазын Великобританияның Коммунистиг партиязы (ВКП) чарлаан. Ол стратегияның кол угланыышкыннарын партияның XXXVII национал съездиниң делегаттарының чугаалажып көөрүнге ВКП-ның күүскомунуң киирген резолюциялар төлевилелдеринде айыткан. Великобританияның Компартиязының съезди бо чылдың ноябрь 14-17-де Лондонга болур.

Чепсеглениишкиннерни дүжүрериниң айтырыын эки үре-түңнелдиг шиитпирлээри дээш Великобританияның Компартиязының удуртулгазы туржуп, британ черге чаа америк ракета-ядролуг чепсекти экеп нептерединден ойталаарын, а ол ышкаш «трайдент» дээр баллистиктиг ракеталар-биле англи атомнуг суг адааның дайынчы хемелерин чепсеглээр дээн планны күш чок болдурарын негеп турар. Британ ортулуктарда ядролуг чепсектиң бүгү баазаларын уаутканың, НАТО-нуң агрессчи блогундан чуртту үндүрериниң, нейтронуг чепсекти бүдүрер болгаш «дүргей хөделиириниң күштерин» тургускан АКШ-тың айыылдыг, тайбың херээнге өжээтен үүлгедиглериң Англияның деткиирин соксадырының эргежок чугулазын резолюцияларның төлевилелинде айыткан.

Ядролуг дайынның кыжаныыышкыны-биле холбаштыр улам-на ханы дүвүрээшкинниң англичаннарның илергейлеп турарын Великобританияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы айыткан болгаш чавырлыышкын херээн божаңнагканының харысалгазы Каттышкан Штаттарга онаажып турарын демдеглээн. АКШ чепсеглениишкиннерниң эндере бүдүрүп, ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европага аппарып нептередир сорулга-биле НАТО чурттарынче ыыыышкынны кылып, СБК-2 керээни күштүг болдуруп бадылаарындан ойталап турар. Ынчаарга Совет Эвилели тайбыңны күзеп, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырлыдырарынче угланган хөй саналдарны киирген. резолюция төлевилелинде онзалап демдеглээн.

АКШ-тың дайынзырак планнарын бүрүн деткээн Англияның консервативтиг чазааның даштыкы политиказын ВКП-ның күүскому шүгүмчүлээн. Англи чазак амгы үеде антисоветтиг кампанияны калбартпышаан, Европада байдалды улам чидиглендирип турар.

Чурттуң иштики политиктиг айтырыгларының талазы-биле резолюция төлевилелин Великобританияның Коммунистиг партиязының күүскому база киирген. Консервативтиг чазактың милитаристиг даштыкы политиктиг угланыышкыны чуртта кризисти ханыладып турар. Амгы үеде экономиктиг ханы кризиске Великобритания таваржып турар. М. Тэтчерниң чазаа ажылчы чоннар массаларының амыдырал дециелин кудуладып, ажылчын олуттарын кызырып, демократтыг эргелерни кызыгаарлап, чурттуң национал хамаарышпас чоруун божаңнадып турар.

СЕГИРЖИП АЛЫЫШКЫННАР

ТОКИО. (СЭТА). Элээн каш хүннер мурнунда Индонезияның Банда-Ачех (Суматра ортулуу) хоорайынга ала-чайгаар-ла кыптыгып үнген Кыдатка удур шимчээшкин уламна массалыг болгаш органнзастыг байдалдыг боол келчыдар. Япон солуннарының болгаш Киодо Цусин агентилелдиң корреспондентилериниң Индонезиядан дыңнадып турары-биле алырга, ында үндезин чоп-биле этниктиг кыдаттар аразында кадыг-дошкун сегиржип алыышкыннар үргүлчүлеп турар.

Студентилер эң идепкейлиг киргүзүп, Кыдатка удур кыйгырыглар-биле чыскаалды кылып, хуацолорның лавгылары садыгларын ыяш-даш-биле хеме шаап турганнар. Студентилерге Банда-Ачехтиң дыка хөй чурттакчылары каттыжыкан болгаш хоорай садыынга ук черниң кыдат общиназының төлээлекчилериниң кара туразында алжылаашкыннарга удурланыышкынын илереткеннер. «Нихон кэйдзай» солунунуң бижээни-биле алырга, хөлзээшкиннер түңнелинде олурткен болгаш балыглаттырган кижилер база бар.

Индонезияда Кыдатка удур ээлчеглиг шимчээшкин ол чурттуң экономиказында башкарыкчы албан-дужаалдарны ээлеп алган хуацяоларның үүлгедиишкиннеринге чоннуң таарыышпайн турарының күштелиишкини-биле болганын тус черниң хайгаарыкчылары айтып турар.

●

ГФР. Барыын Германияның найысылалы бодунуң төөгүзүнүң бүгү дургузунда ындыг болуушкунну көрүп көрбээн. 250 муң ажыг тайбың талалакчылары чурттуң бүгү-ле булуңнарындан Бонига чыглып келгеш, канчаар-даа аажок улуг чыскаалды кылганнар. Олар аңаа ГФР-ни АКШ-тың ракета-ядролуг шөлүнче хуулдурарынга шиитпирлиг удурланыышкынны илередип, боттарының тайбынче, чавырлыышкынче болгаш боо-чепсекти дүжүреринче чүткүлдүг тура-соруун бадыткаар дээш чыылганнар.

Бо чуруктарны хоорайның ортузунга митинг болган чер — университеттиң Хофгартен паркынга тырттырган. Оон киржикчилериниң бирээзи.

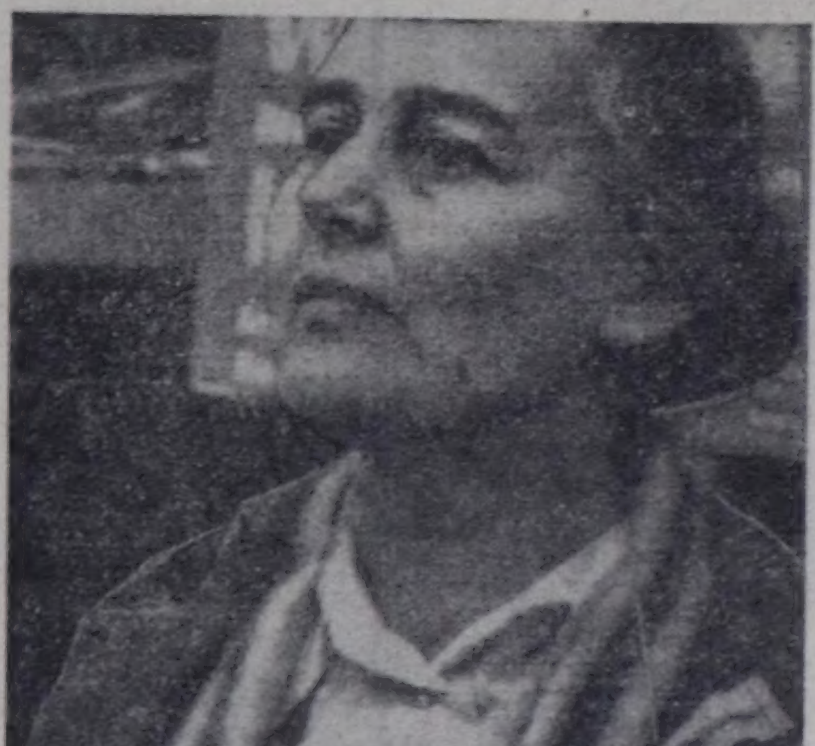

А. ГРИГОРЬЕВАНЫН фотолары. (СЭТА).

Хунтаның кем-буруулуг политиказы

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Сальвадорда калчаалыг реаксылыг хунта эң-не кадыг-дошкун үүлгедиишкиннерниң дузазы-биле эрге-чагыргага бодунуң турарын узадырын оралдашкаш, өлүм-чидимни болгаш террорну кедередип турар деп, Революстуг-Демократтыг Фронтунуң даргазы, Фарабундо Марти аттыг Национал Хосталга Фронтузунуң Каттышкан национал-дипломаттыг РДФИ комиссияның кежигүнү Гильермо Унго чугаалаан. Ол СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга кем-буруулуг политиказын бүгү делегейде килеңнээшкинни болдурган сальвадор корумчурумга иштикиде-даа, даштыкыда-даа удурланыышкынның улгадып турарын айыткан.

Хунтага бүгү талалыг саңхөө болгаш шериг деткимчезин кылып, Сальвадорже бодунуң шериг «чөвүлекчилерин» чорудуп берип турар Вашингтоннуң деткимчези эвес болза, ханныг ёзу-чурумнуң хүннери үстүр ийик деп патриоттарның төлээлекчизи демдеглээн. Хунта бодунуң талалакчыларын чурттуң иштинге болгаш даштыкыга-даа кайы хире чидиргениниң хемчээли-биле, тура халышкан улуска удур оон бодунуң тиилээр күжү чок демиселинге чаа-чаа аштырыышкыннарга таварышкан тудум-на ол деткимче улгадып турар.

Оон чуртунуң улузунуң (маадырлыг) демиселинге делегейге калбак ап-сеткил каттыштырылгазының чугула ужур-дузазын сальвадор удуртукчу айыткан. Бистер шынныг херек дээш демисежип турар болганывыста база бистиң талавыста — бөмбүрзектиң бурунгаар депшилгелиг бүгү күштери туржуп турда, тиилелгеге бүзүреэр бис деп ол чугаалаан.

ШЕРИГ БЛОГУН ТУРГУЗУП ТУРАР

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Азияның улустарының тайбың болгаш доктаамал чорукче чүткүлүнге удур вашингтончу стратегтер Японияның болгаш АКШ-тың өске-даа эвилелчилериниң милитаристиг бөлүктери-биле кады Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш Оожум океан девискээринге чаа шериг бөлүглениишкинин тургузар, олче ук девискээрниң хөгжүп эгелеп турар элээн каш чурттарын элезедип киирер оралдажыышкыннарын соксатпайн турар. Ол дугайын «Оожум океанның соңгу кезээнге айыыл чок чоруктуң магадылалдарының» айтырыгларының дугайында октябрь 30-де ында доозулган конференция херечилеп турар. Аңаа АКШ-тан, Япониядан, Великобританиядан, Австралиядан, Мурнуу Корейден, Тайваньдан барган шериг айтырыгларының специалистери, а ол ышкаш АСЕАН кежигүнү чурттарның төлээлекчилери киришкеннер. Стратегтиг шинчилелдерниң япон төвү болгаш АКШ-тың национал стратегиязының информация төвү ооң органнзакчылары болган.

Аңаа болган санал-оналдарны алгаш көөрге, барыын стратегтерге тайбыңның болгаш азия улустарының айыыл чок чоруунуң салым-хуузу сонуургалдыг эвес деп чүве билдингир. Ол конференция Пентагонга болгаш оон Токиода чалчааларынга боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирерин азия улустарга албадаар болгаш Оожум океан девискээринге ээлчеглиг агрессчи эвилелди тургузарының идеязын бижыглаарынга херек болган. Чижээ, «7-ги америк флоттуң хөделиишкиннерин хандырарынга кады ажылдаарын» болгаш «далайлар турушарын камгалаар» шериг күжениишкиннерин углап-башкарарынга киржирин океан ындының специалистери Япониядан болгаш өске-даа чурттардан ноғэээн Киодо цусин дыңнаткан. Ол кыйгырыгны Канберраның болгаш Сеулдуң төлээлекчилери бүрүнү-биле деткээн. Ынчаарга Австралияның төлээлекчилери Японияны болгаш Канаданы АНЗЮС бөлүттежиишкинге кадарының болгаш беш талалыг Джакандзюз шериг керээзин тургузарының эргежок чугула апарганының дугайын медеглээн. Пентагоннуң адмиралдарының командылалы-биле эң улуг хемчээлдиг «Римпак» дээр шериг-далайның дайынчы өөредилгезинде чогум-на ол беш чурттарның киржип турары ынчангаш таварылга эвес.

Ынчалза-даа Пентагоннуң баштаглазы-биле Оожум океанга агрессчи шериг эвилелдин тургузарының ажык оралдажыышкыннарын Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң ассоциациязының элээн каш төлээлекчилери оварымчалыы-биле көрүп турарлар. Ол чурттарның улустары япон милитаристериниң агрессиязын ам-даа утпаан. «АСЕАН-ның чурттары чаа бөлүттежиишкинниң тургузарының айыылдыын айыткан»... деп, «Санкэй симбун» солун бижээн. Филиппинниң төлээлекчизи япон шеригниң күжүн улгаттырып турарынга холбаштыр сагышсырап турарын илереткен деп Киодо агентилел дыңнаткан.

В. КУЧКО.

КЫДАТ МИНИСТРНИҢ УЛЧУУШКУНУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк найысылалда КУР-нуң даштыкы херектер министри Хуан Хуа чеде берген. Ооң ол аян-чоруу чоокта чаа КУР-нуң Күрүнегелиңиң премьери Чжао Цзыянның-биле Канкунга (Мексика) президент Рейганның ужуражыышкыннарының соонда дораан болган.

Хайгаарыкчыларның баш удур бодап турары-биле алырга, чугаалажыышкыннарын кол айтырыгларының бирээзи Кыдатка америк боо-чепсекти бээри болур. Ук черниң солуннарының дыңнадып турары-биле алырга, кыдатта АКШ-тан америк боо-чепсектерде эң күштүг деп турар реактивтиг «Редай» дээр ракеталарны, агаарже салыр ракеталар «Стингерни», танкыга удур башкарылгалыг ракеталарны садып алыр деп турар. АКШ-тың чазаа баранпарны болгаш нийи хевирлиг ажыглалдың технологияларын (вертолёттарны, транспорт самолёттарын, чүък машиналарын, радиолокаторларны) КУР-га садарының 500 лицензияларын бадылаан.

Делегей айтырыгларын чугаалажырының үезинде АКШ-биле КУР-нуң аразында кандыг-даа билдингир чөрүлдээлерни тус черниң бөлүктери баш удур көрбейн турар. Пекинниң баштыңнары америк империализмниң шериг-стратегтиг чүгүмде шагда-ла чимзенип чорудуп турар. Олар АКШ-биле кады Афганистанга удур чажыт дайынны ыдып, Вьетнамга, Лаоска, Кампучияга удур турушту ээлеп, Индий океанда болгаш Чоокку Чөөн чүкте америк шериг баазаларының калбарып турарынга амырап, Барыын Европага ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын тургузар дээн НАТО-нуң планнарын деткип, НАТО бөлүттежиишкининиң шериг күчүзүн күштелдирерин оралдажып турарлар. Пекинниң чагырыкчылары империализм-биле шериг-стратегтиг эвилел тургузарының оруунче киргеш, Тайвань дугайында айтырыгга херек кырында дүжүп бериишкинни кылып турар. Хейгтиң чугаалап турары-биле алырга, АКШ-тың Тайбэй-биле сырый харылзааларны үргүлчүлээр деп турарын кыдаттар «чепсүүп көргеннер».

Сөс кырында кандыг-даа «диллмирээшкиннер болгаш кызаннаараштар» боол турза, кыдат удуртукчулары улуг күрүнениң суверенитетин кудукөрүп, бастып турар «ийи Кыдаттың» байдалы-биле херек кырында эптежи бергеннер.

Ынчалза-даа Тайваньга амгы үениң «F-16» дээр шуургедекчи - бомбардировщиктерин садар дугайында Вашингтоннуң чарлаан планнары Пекинниң чагырыкчыларын оларның боттарының-на улузунуң мурнунга дыка бергедээшкинге тургузуп турар.

Кыдат премьер президент Рейган-биле Канкунга ужуражыышкын үезинде харыы хемчеглерни алырын болгаш КУР биле АКШ-тың харылзааларының «деңнелин чавызадырын» кыжаныы турган. Ооң оозу Каттышкан Штаттарга улуг-ла сагындырыг болбайн барган, чүге дээрге, Пекин дөмей-ле оларның «карманында кирген» деп санап турар. Кандыг-даа таварылганы ап көөр чүве болза, курсекретарь Хейгтиң медеглээни-биле алырга, Рейганның администрациязы «Тайваньның мурнунга бодунуң хүлээлгелерин күүседир» апаарын кыдаттарга тайылбырлаан боол турар.

Хайгаарыкчыларның бодап турары-биле алырга, Хуан Хуаның бо аян-чоруу АКШ-тың империалистериниң бичии дузалакчызы болгаш чалчаазы болур чаржыынчыг рольду улам быжыглаар. Пекинниң амгы удуртукчулары ындыг рольду боттарының чуртунга шилип алганы билдингир.

АЧЫ-ДУЗАЗЫ УЛУГ

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилели, ооң районнарда салбырлары ыры уран чүүлүн сайзырадып калбартыры-биле элээн ажылдарны кылган.

Совет кижилерниң эстетиктиг кижизидилгезин бедик деңнелге тургузарынга ыры ниитилели албан организациялар, школалар болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери-биле кады ажылдап турар. Ниитилел бодунуң мурнунда салдынган тускай сорулгаларлыг. Ол сорулгаларны уран чүүлдүң хөй-хөй коллективтери-биле сырый харылзааларны тудуп турбушаа күүседир ужурлуг. Ыраажылар ниитилели бирги ээлчегде бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге дузалажыр хүлээлгелиг. Ол ышкаш чурттакчы чоннуң ортузунга культура-массалыг ажылды чорудар, лекция, беседалар кылып, уран чүүл делгелгелерин, ужуражылгаларны, музыка-литературлуг байырлалдарны организастап эрттирер. Ниити ырының удуртукчулары школаларда ыры башкылары-биле методиктиг семинарларны эрттирер. Уран чүүл коллективтериниң аразынга конкурстарны эрттиреринге дузалажыр. Бо бүгүнү ук ниитилелдиң уставында айтып турар.

Ук ниитилелдиң кежигүнүнге ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң студентилерин, школа өөреникчилерин, албан-хаакчыларны, ажылчыннарны болгаш харын-даа бүдүн албан организацияларны, совхозтарны, бүдүрүлгелерни, өөредилге черлерин бөлүү-биле хүлээп ап турар.

Ол ниитилелге кирген коллективтер сонгуттурган даргаларлыг турар. Ооң кежигүннери билеттерлиг болгаш херек демдектерлиг болур. Олар тускай дадывырны чылда бир катап төлээр. Дадывырдан кирген акшаны ниитилелдиң янзы-бүрү херектелинге, конкурстарга, түс-түс шаңналдарга үндүрүп чарыгдаар.

Ыраажылар ниитилелинге коллективтии-биле киргеш, ажылын багай эвес чорудуп турарлар бистиң республикада бар. Чижээ, Өвүр районнуң Торгалыгда музыка школазы бо чылын солун концертти белеткээш, эки үнелелди чедип алган. Өөредилге чылының төнчүзүнде олар Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнарга солун концерттиг аалдап чораан. Ол ышкаш Барыын-Хемчик районда, «Сыгырга», «Хемчик» ансамбльдер чоннуң сонуургалын чаалап алган болгаш республиканың ажыл-иштичилеринге боттарының концерттери-биле аалдап чедер дээш белеткелдерни чорудуп турарлар. Ындыг чижектиг ажылдар Кызыл хоорайда база багай эвес чорup турар. Бо чылын майда Кызыл хоорайның ыраажылар ниитилелиниң ыры байырлалы болуп эртенин чок улуг сонуургал-биле көрген болгаш ындыг байырлалдарны чаңчыл кылдыр чылдың-на эрттирерин сүмелээн.

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурга республиканың номга ынактар ниитилелиниң организастап эрттиргени чогаалчы Сергей Пюрбюге тураскааткан байырлал кежээзи болган. Анаа ыраажылар ниитилели база идепкейлии-биле киришкен.

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң бодунда бичии оолдарның хорун тургускан. Ону Москваның Гнесиных аттыг институдунуң доозукчузу Александр Сергеевич Гапуров удуртуп турар. Оларның концерти Кызылдың болгаш районнарның школачыларынга бараалгадып келген.

Амгы хүннерде республиканың эртем-методиктиг төвү-биле ыраажылар ниитилели хорларны тургузуп турар. Чижээ, Культура министерствозунуң аппарадының ажылдакчыларының хорун тургускан. Ону ыраажылар ниитилелиниң даргазының оралакчызы Т. Ч. Даваа удуртуп турар.

Республиканың ыраажылар ниитилели бо чылын чер-черде эге организацияларны тургузуп, кежигүннериниң саның өстүрген. Бо чылын ниитизи-биле 410 чаа кежигүннерни киирип алган. Республиканың ыраажылар ниитилели Культура министерствозу, профорганнар-биле. Композиторлар эвилели болгаш өске-даа чогаадыкчы организациялар-биле кады лекция, беседаларны, ужуражылгаларны, көрүлделерни организастап, ыры репертуары-биле хандырып турар.

Чамдык кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир ыраажылар ниитилелиниң чер-черге коллективтерин организастап тургузары-биле чамдык албан организацияларның удуртукчулары-биле чугаа кылып дугуржуп турар үеде «Ыраажылар ниитилелиниң ажыы чүл?» дээр эпчок айтырыгларны тургузуп каарлар-даа бар болгулаар.

Бир эвес совхозтар, албан бүдүрүлгелер, өөредилге черлери ыраажылар ниитилелинге коллективтии-биле киргеш, ажылды чогумчалыы-биле чорудар болза, ниити ажыл-херектерни бедик деңнелге чедирери чугаажок.

Р. БАЛДАН,
ыраажылар ниитилелиниң баштаар черниң улуг методизи.

ЧУРУКТАРДА: бичии ыраажылар; концертмейстер Л. В. Астанина болгаш хормейстер А. С. Гапуров.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солуннуң чагыдылгазын ноябрь 20-ге чедир узаткан.

Солунну чагыдып алырынче далажыңар!

НАРЫН САЛЫГГА ХАЙЫМ

МЕРАНО, ноябрь 2. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Маргылдааның он бирги салыы чидиг демисселдиң түңнелинде 36-гы коште хайым боол доозулган.

Мерзе гамбидиниң ак талазының кара тевезин 14 шөлче үндүрер хевири хөй чылдарда ажыглаттынып келген-даа болза, шыдыраа теориязында кандыг-даа ат-сывы чок боол артып турар. Салыгның ол хевири 1978 чылда Багиога маргылдаага база таварышкан болгаш эки хыналданы анаа эрткен деп болур турган. Ынчалзажок шыдыраа теориязы чаңгыс черде турбас, сайгарылга ажылдары доктаамал чоруп, чаа коштерниң херек кырында шенелдеп эртип турар. Ынчангаш салыгның ол хевири Мерапога база катап костүп келгени ол.

Каразы-биле ойнап орган Карпов 14-кү кошке Багиога ойнааныйдан аңгы уламчылалды ажыглаан. Ооң соондагы 4 коштер бо чылын Москвага эрткен «сыдыстар» маргылдаазы деп адаткан делегей маргылдаазынга Л. Портиш биле А. Белявскийниң оюнунга таварышканы ышкаш болган. Ооң соонда кордакчы чаа кош ажыглаан.

Бир ооолду халаска бериикеш, чемпион ак таланы солуттунар арга чок болдурган. Ынчалзажок кордакчы камгаланып шыдапкан, оон дедиешкен. Карпов база бир ооолду бергеш, оюнну катап улам чидиглендирерин кызыткан.

Корчной үр бодангаш, бир ооолду катап эгиткен. Чемпион атакалаарын кызыткан, кордакчы оюнну дүрген-не төнчү чадазынче шилчидери-биле бодалар солчуруунче кызыткан. Карпов ооолду алыр болза, улаштыр солчулгалар эгелээр апарган, ынчангаш хайымга чөпшээрешкен.

Маргылдааның саны 4:1 хевээр. Карпов мурнавышаан. Он ийиги салыг ноябрь 2-де болур турган. Агы-биле А. Карпов ойнаар ужурлуг.

НОЯБРЬ 3-ТЕН 5-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе» Информастыг программа. 8.45 — К. Тренев. «Любовь Яровая». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Телефильмнерниң Ереванга болган 9-кү Бүгү-эвилел фестивалының шаңналдыг документалдыг фильмнери. «Улуг салгал». 15.25 — «Орус чугаа». 15.55 — «Партбилет дугайында сөс». 16.40 — «Ырак болгаш чоок ырылар». 17.30 — «Эртем амыдыралы». 1981 чылдың Ленинчи комсомол шаңналдарының эдилекчилери эртем болгаш техника дугайында. 18.15 — «Чуруң бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ биле Вьетнам Социалистиг Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганының оюнга. Күрүнениң ыры болгаш танцының «Тхонг Лонг» ансамбльдиниң концерти (Вьетнам). 19.25 — Чурттуң экраннарынга үнгенинден бээр 45 чыл болган. «Балтиканың депутады» деп уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ВЦСПС-тиң шаңналдары дээш чурттар аразының фигурлуг чуңгулаашкынга маргылдаазының киржикчилериниң көргүзүү. 22.20—Бөгүн делегейде. 22.35—23.35 — «Ажылдаар чери — космос». Эртем-тайылбырлыг фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.30 — География. 6-гы класс. Австралияның үнүштери болгаш дириг амытаннары. 13.00— Э. Хемингуэй. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.50 — Музыка. 7-ги класс. П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 14.20 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Күрүне болгаш ССРЭ-де кижи. 14.50 — «Мариетта Шагинян». 2-ги фильм. 15.40 — «Кызыгаар чок дип». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00 — 18.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Оттуган». Дамчыдылга. 19.15 — Документалдыг фильм. 19.35 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 20.05 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.10 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хол хаптары». Мультфильм. 20.25 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшылга черлери. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Оттуг ковуругу». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 23.00 — 00.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Торпедо» (Горький).

НОЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Балтиканың депутады». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино аянчоруктарының клуву». 11.35— Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Эки ажылдары каяан-даа берге». Документалдыг телефильм. 15.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.05 — Делегей конкурстарының лауреады А. Гавриловтуң концерти. 16.45 — «Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Урутларга фильм. 17.50 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.10— «Найырал». Совет-моол найыралының Топ ниитилелиниң даргазының оралакчызы, Совет-моол ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черниң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киржир.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы З. Е. Шинниң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.20 — «Экранга эң баштай». «Беш кежээлер». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — А. Блок — «Он ийи». Концерт-фильм. 22.00 — Бут бөмбүгүнүң кубоктар эдилекчилериниң кубогу дээш. «Динамо» (Тбилиси) — «Бастиа» (Франция). Чапсарда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге. 00.00 — 00.45 — Европага бут бөмбүгүнүң чемпионнарының кубогу дээш. «Динамо» (Киев) — «Аустрия» (Австрия). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ада-иелер, силерге». Өг-бүлеге болгаш школага күш-ажылга кижизидилге дугайында. 12.30 — И. С. Тургенев. «Бежин шыгы». 6-гы класс. 13.00 — Революстуг плакат. 13.30 — Төөгү. 4-кү класс. Крепостной мастерлерниң чогаадылгазының дугайында. 14.00 — Химия. 10-гу класс. Синтетиктиг каучук. 14.30 — Номну камнаар. 15.00 — Төөгү арыннары. Октябрьның бүдүүзүнде. В. И. Ленинниң соолгу чажыт ажылы. 15.40 — «Энергетика болгаш водород дугайында болдарлар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00—19.00 — Чапсар. 19.00 — П. И. Чайковскийниң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Лисициан күүседир. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Ленин. Октябрь. Тыва». Литература-музыкалыг телекомпозиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Аныяк назы дугайында чечен чугаалар». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мульт-фильмнер программазы: «Тенниг тоннуг хаван оглу», «Хоглуг чайганыг», «Чаан канчап тамыжке душкенил». 9.35 — «Беш кежээлер». Уран-чечен фильм. 11.15 — Топ телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг болгаш эстрада музыказының оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 11.40 — Телемедээлер. 11.45— 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Кино программазы: «Изиг кижи», «Варпет Мартин». 15.00 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.30 — Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. С. Титов-биле «Орлёнок» телестудияның аныяккорреспондентериниң ужуражылгазы. 16.15 — Бадминтонга делегей маргылдаазы. 16.45— РСФСР биле Моол Арат Республиканың аразынга найыралдыг харылзааларны тургузар дугайында дугуржулганың 60 чыл болурунга. «Найыралга болгаш аңы-дуңмалышкы чорукка шынчы» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. Моол Арат Республиканың ыры болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти. 17.40 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Бүдүрүлгени интенсификастаары. Дамчыдылганы—ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү И. Г. Бунич чорудар. Дамчыдылгага академик Д. М. Гвишиани киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.30 — Бут бөмбүгүнге УЭФА кубогу дээш. «Кайзерслаутерн» (ГФР) — «Спартак» (Москва). ГФР-ден дамчыдылга. Чапсар үезинде — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге. 20.15 — Бут бөмбүгүнге кубоктугларның кубогу дээш. «Эйнтрахт» (ГФР) — СКА (Донда Ростов). 2-ги тайм. ГФР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— —23.25 — Останкино концерт студиязынга политиктиг ыры кежээзи. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Хөлеге дүъште чидер». Уран-чечен телефильм. 1-ги кезээ. 13.20 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». Эртем-тайылбырлыг телефильм. «Вектиң изиргенчек чажыттары». 14.25—«Канада — найыралдыг өг-бүле». 14.55 — «Үжелээ Простоквашинодан». Мультфильм. 15.15 —«Билир болгаш кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Малышок». 18.50— Мультфильм. 19.00 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.15 — Чарлалдар. 19.20 — «Горизонт.» Киноальманах.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 —«Музейлер болгаш делегеге залдарынга». 20.45 — М. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко күүседир. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаяапныг». Уран-чечен телефильм. 22.50 — 00.45 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва).

СИЛЕРНИҢ БИБЛИОТЕКАҢАРГА

—Дүн, хүн чок хадаан шуурган
Дувүнү каракче
Дүржоктанып саарган...
Ам-даа буруңгаар-ла, буруңгаар,
Ажылчын чон.

Бо дээрге революстуг шуурганның ыраажызы Александр Блоктуң «Он ийи» деп сураглыг шүлүглелинден одуруглар-дыр дээрзин поэзияга ынактар дораан-на эскерип каар. Ийе, ол шын. Бо шүлүглелдиң ады-биле адаан номну Тываның ном үндүрер чери чырыкче үндүргени — тыва номчукчунуң А. Блок-биле хандыр таныжарынга кол дүлгүүр болур. Силерниң библиотекаңарга немежир бо хүрең-кызыл карттыг дептержигеш, ооң мурнунда тыва дылга үнгүлээн А. Пушкинниң, М. Лермонтовтуң, Н. Некрасовтуң болгаш С. Есенинниң чыындылары ышкаш хемчээлдиг. Ооң эге чүүлүн шүлүкчү А. Даржай бижээн, а чурук каасталгазын Ю. Курский кылган.

Ийи муң экземпляр тиражтыг үнген чыындыда шүлүкчүнүң «Кайгамчык агай дугайында шүлүктер» (1901-1902), «Чаңы-бүрү шүлүктер» (1903-1916), «Кармен», «Айлаң куштуң сесерлии», «Хат чүнү ырлап турарыл», «Он ийи», «Скифтер», «Пушкин бажыңынга» деп шүлүктери болгаш шүлүглелдери киргилээн. Ук чогаалдарны Ю. Кюнзегеш, М. Кенин-Лопсан, О. Сувакпит, А. Даржай, М. Өлчейоол, В. Монгуш олар очулдурган.

В. БОЛАТ.

70 ТОННАНЫ ЧЫГГАН

Барыын-Хемчик районнуң школачылары мал чемин белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле СЭКП обкомунуң доктаалын күүседири-биле «Сарыг бүрү» операциязынга идепкейлиг киржип, 70 ажыг тонна сарыг бүрүнү чыгганнар.

Аянгаты ортумак школаның өөреникчилери он тонна бүрү чыыр хүлээлгезин ээрби тонна чедирген. Барлык ортумак школаның өөреникчилери он тонна бүрүнү чыып, совхозка дужааган. Бо школаның 9 «б» клазының оолдар, уруглары 2,5 тонна бүрүнү белеткеп, класстар аразының социалистиг чарыжынга тиилээн.

В. ХОМУШКУ.

ЧАА ХООРАЙНЫҢ КЫСТАРЫ

Типография ажылчыннары Светлана Хертек, Наташа Хигет, Ульяна Монгуш Чаа Шагаан-Арыгта ажылдап эгелээниниң баштайгы ийи чылдарының дугайын бо-ла чугаалажы бээрлер. Ынчан типографияны чаа тургускан, хамык чүвениң байдалы орта билдинмес, күш-ажылчы коллектив чап-чаа-ла хевирлеттинип орган.

— Дыка-ла берге турган, солуннуң чырыкче үнер арыннарын оранчок орайтадыр кылып ап турган бис. Мергежил чок турганывыс ол-дур ийин. Солун бүдүрери амыр эвес деп чүвени кым билип чораан боор, өске ажыл болза ара соксап, даартагы хүнче чылдырып-даа болгай— деп, олар ам сактып орарлар.

Аныяк уруглар эртем-мергежилинге баш удур өөренмишаан ажылдап тура-даа, район солунун чаңгыс-даа үзүктелиишкин болгаш оозалдаашкынга таварыштырбаан. Долу күжениишкиннинг ажыл база аныяк коллективтиң хөй-нииги ажылынга калбаа-биле киржилге уругларның салымчаяанын ажыткан. Ам олар кандыг-даа полиграфия бүдүрүлгелеринге ажылдап болур бедик мергежилдиг ажылчыннар апарган. Амыдыралчы дуржулга база мөөнеттинген, ажылдап эгелээни хоорай төрээн аал-оралы-биле дөмей апарган.

Ажылга быжыгып, бир бүдүрүлгеге доктаап ажылдаарының үлегерин эжишки кыстар көргүскен. «Ол чер хоржок, бо чер хоржок» деп чылдагаан какпайн, чаңгыс коллективке турумчуурга, аныяк кижилерге боттарынга ажыктыг.

Уруглар баштайгы чылдарында «хүлээнгени күштүг» боорга артып каап, чер-чурттунче каш-даа катап чана бер часкылап турганнар. Ооң аңгыда аныяктарны хаара туда бээр өске-даа булуңнар, хоорай-суурлар республикада хайы хөй. Ынчалза-даа Чаа Шагаан-Арыг уругларга чоорту эргим, энерелдиг апарган. Көөрге-ле элезинниг, хадып чыдар Чаа Шагаан-Арыг, чогум ийиге бээрге, чаагай чер. Маңаа ногаа өзүүчел болгаш чаагай болур, бажыңнар чанында суг дамчыдылгазын киирген. Аныяк хоорайның кудумчулары аян-шинчилиг, машина маңнаар, кижи кылаштаар черлерниң доозазын асфальт-биле шып каан.

Чаагайжыды туттунган бажыңнарга, общежитиелерге чурттаарга таарымчалыг болбайн канчаар, ол дээрге база-ла кежик-тир. Светлана, Наташа, Ульяна Чаа Шагаан-Арыгта ажылдап келгеш, отоос салып, хөмүр-даш база одаар ыяш киирип көрбээн. Светлананың өг-бүлези бо чылын чаагайжыды кылган квартира алган. Бергелерни ажып эртерге, күш-ажылчы макталды чаалап алырга, аныяк кижилерге кежик-чол, аас-кежик уткуп чедип келир деп чүүлге ону бадыткал кылдыр киирип болур.

Баштай Светлананың дугайында. Ол ам СЭКП кежигүнү. бүдүрүлгеде кол өзек кижи. Бо аныяк ажылчынның чугаазы, саналдары белеп анаа эртпес. бир-ле ажылга херектиг база чугула чүүл кылдыр шилчий бээр. «Ол-бо чүүлдерни мынчаар кылза кандыгыл? Чамдык четпес кезектерни курлавырлап албаска, даарта азы оон соонда-даа хүннерде саадаашкынга азы үрелиишкинге таваржы бээр бис»— деп, ол сүмеп кылгылаар.

Аныяк коммунистиң ойлаанда киирген саналдарын бүдүрүлге коллективиниң удуртукчулары чай-кыс чок апарганындан, хүниүн үүрмек айтырыгларындан уштунуп чадааш, чамдыкта кулак-дашты-биле эрттирилепкен таварылгалар база тургудаан. Ынчан, шыпап-ла бергедээшкиннер туруп кээр турган, линотип машиналарының кайы-бирээзиниң ээлгени корттулчуннары үжүктер кудар херекселчигештерже шуткулбайн баар, шуут шак-даа дүжер.

— Светаның үжүктер өрүүрүнүң темпизи дыка-ла дүрген. Грамматиктиг, орфографтыг частырыглар таварыжы бээрге, удур эдип кааптар — деп, район типографиязының эдикчизи коммунист Ш. К. Кыргыс аныяк ажылчынны мактааның кижи бо-ла дыңнаар.

Бодунуң мергежилиниң талазы-биле Светлана Хертектен дудавас линотипист — Наташа Хигет. Светлана биле Наташа ийиге тураскааткан шүлүктү Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы чурттуг чогаалчы Салчак Молдурга бижээн. Автор Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугларын, аныяк ажылчыннарың караа-биле сонуургап көөр дээш чедип келген чүве-дир. Ол чайның изиг хүннеринде чаа редакцияга кээп, харын-даа корреспондентилей берген.

Бедик тайга-сын чурттуг кижиге элезинниг хову изиг болгаш бачым болгап. Ынчалза-даа ол редакцияның даалгазын күүседип, хайымныг күш-ажылдыг аныяк ажылчыннарны демир-үжүү-биле алгап, кижилерни эки ажылче хей-аът кирип турган.

Шүлүкчүнүң чогааткаиы одуруглары улуг онзагай чүүлдер-даа чок. аныяк кыстарның ажыл-ижинге эрес-не жээзин, кызымаан мактап каан. ол-ла. Аал-оранындан ырап келген. моон мурнунда школачы амыдыралдан өске кандыг-даа дуржулгазы чок Наташага ада-иези ышкаш улгады берген, чогаалчы акыйның чылыг, деткимчелиг сөс-домаа чугула болгаш херек болганы магат чок.

Линотипист уругларның акызы Салчак Молдурга үрдаа болбаан, «мында иши аажок-тур, дуңмаларым» — дээш, Мөңгүн-Тайгаже «бош туна» берген, ооң каш одуруг кыска шүлүкчүтежи ажылчыннарның сагыш-сеткилинде эртып калган.

Редакцияның, типографияның кежигүннери, ылангыя хоочун коммунист Д. Х. Ондар, Ш. К. Кыргыс, А. О. Достай-оол болгаш өске-даа улуг кижилерниң аныяктарга деткимчези эки салдарлыг болган. Чогаалчы шүүү-биле уругларга бараан болган, коллективтиң хоочун кежигүннери кылып билир чүүлдери, амыдыралчы дуржулгазы-биле аныяк уругларны коллективтиң ээлери кылдыр кижизидеринге үлүүн каткан.

Аныпап айбылаар деп үлегер домакта дег, Наташага эң берге ажылдыг хүннер таварышкылаан. Светлана, Ульяна өг-бүлелиг. уруг-дарыглыг болуп, ажы-төлүн өстүрери-биле узун хуусаалыг шөлээлерже үнгүлей бээрге, ол линотип машиналарының каракчаңгыс ээзи боол турган. Берге үелерде кижилерни «чесхолазы» нестүр, Наташа Хигет болуп шыдамык, карак кызыл болгаш тура-сорукту ажылчын кылдыр бадыткап, ажылдың кандыг-даа бачымында эр-хей боол келген.

Типография он айларның планның онаалдаларын социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен. бо күш-ажылчы чедиишкинде аныяк ажылчыннарның киирген үлүү улуг.

А. ОКСУР.

БРАК ДЭЭШ БОДУНУҢ КАРМАНЫНДАН

Ленинградка «Союз» каттыжышкынның бөлүк ажылдакчылары брак продукция үндүргеш чедирген когаралды бодунуң карманындан төлээн. Хоорай прокуратуразының негелдезин ёзугаар оларга материалдыг харысалганы сингезен.

Ооң мурнунда «бүгү бүдүрүлге» буруулуг боол, бракты кылган кижилер чаштынып артып каар турган болза, ам ындыг эвес. Цех начальниктеринден, техниктиг контроль килдизиниң удуртукчуларындан база мастерлерден — шупту он беш кижиден чедирген когаралы дээш бүдүн айның шалыңын прокуратураның киирип келгенин ёзугаар тырткан.

— Бистиң киржилгевис эки рольду ойнаар ужурлуг. Ажыл-агый чорудулгазынга күрүне чурумун үрээн дээш хууда хөрециизинден төлээн кижилер ам база катап хоойлу-дүрүм хажыдарындан кичээнир апаар — деп, хоорай прокурорунуң бирги оралакчызы В. Немченко СЭТА-ның корреспондентилеринге чугаалаан. — Мебель кылыр «Ладога», идик кылыр «Скороход» каттыжышкыннарның, Колпинскийниң шуткулга-механика заводунуң чамдык ажылдакчыларын база торгаан. Олар база-ла стандарттарга дүүшпес продукция бүдүрүп турган. РСФСР-ниң Кеземче кодексиниң 152 чүүлүн удуртулга болдургаш, бистер база улуг хемчээлдиг брак үндүрүп турар элээн каш бүдүрүлгелерге херек оттургаш, истелгени чорудуп тур бис.

Бракты баш удур болдурбазының хемчеглерин ап турар бис. Бир чижек: шынары шөолуг эки эвес продукциялыг бүдүрүлгелерниң удуртукчуларын келдирткеш, оларга «Хоойлу-дүрүм хажыдышкынын болдурбазының дугайында албан ёзузунуң сагындырыын» тыксып турар бис. Ында илереттинген четпестерни чайладырының хуусаазын айтып каан. Ындыг хемчег дыка дээштиг болгаш эки түңнелди берип турар.

Шынар хыналдазын чорудар мурнунда прокуратура улуг белеткелди, организакчы ажылды чорудуп турар. Нииты харгалзаал килдизи оларны Күрстандарт болгаш арбитраж органнары-биле кады кылыр.

Юристер бүдүрүлгелерге үргүлчү барып, чоннуң хереглел бараанннарының бедик шынарлыг дээш демиселдиң эргехоойлу талазы-биле үндезилелдиин тайылбырлап турарлар.

Ленинград.

В. ГАНШИН,
Л. ФРОЛОВ.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкүзү турбас» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 9.30, 11.10, 15.15, «Харын кожуушкун» 13.25, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онаа кичээнгейниң зоназында» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

Агаар

Бөгүн республиканың болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын угулут хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 5—10 градус, дүнелерде 10—15 градус соок болур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3.ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01524

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 255 (11753) | 1981 чылдың ноябрь 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ҮЛЕГЕРЛИГ КОРУМ-ЧУРУМ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр республиканың чер-черлеринде партия организациялары, совет, ажыл-агый болгаш эрге-чурум камгалаарының органнары ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле болур-чогуур ажылды чорудуп турар. Пропаганданың амыдырал-биле харылзаазын улам быжыглаар, оон ажыктыын бедидеринге холбашкан хемчеглерни ап турар.

Партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларының кижилер-биле идей-кижизидилгелиг ажылының чаа, ажыктыг хевирлерин илереп турар. Бай-Тайга, Эрзин, Өвүр ышкаш чамдык районнарга болгаш хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерге, чурттакчылыг черлерге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, эрге-чурум үрээшкиннерин эвээжедир дээш доктаамал демиселди чорудуп келген. Ындыг черлерде кижизидилгени, профилактика ажылын күштелдиринге үндезилээш, социалистиг нииити чурттапганың нормаларын кижилер шыңгыы сагаан турарын, хоойлу-дүрүмнүг болгаш корум-чурумну быжыглаарын, кем-херек үүлгедиишкиннерин эвээжедирин чедип ап турар.

Ооң-биле чергелештир СЭКП обкомунуң чоокта чаа эрткен IV пленумунга «Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкаш, хүлээп алган доктаалында бо чугула ажыл-херекте четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер хөй дээрзин демдеглээн. Ылаңгыя партия комитеттериниң база эге организацияларның хоойлу-дүрүмнүг болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле ап турар организастыг, кижизидикчи болгаш профилактиктиг хемчеглери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге ам-даа четпейн турарын ол доктаалда айыткан.

Чамдык районнарда, суурларда болгаш күш-ажылчы коллективтерде күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумунуң үрекчилеринге эптеш чок байдалды тургуспаан, ийи-чаңгыс кижилерниң хөй-ниитиге удур үүлгедиглери чоннуң бүгү-нииити буруу шавыышкыннарынга таварышпайн турар. Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда база Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда кем-херек үүлгедир чорук ам-даа хөй болуп артышаан. Ооң бир кол чылдагааны—чамдык кижилерниң арагалаашкынындан боор турар. Чамдык партия, совет, эрге-чурум камгалаар органнар болгаш хөй-нииити организациялары арагалаашкынга удур культура-кижизидилгениң комплекстиг ажылдарын, эмнелге-профилактиктиг болгаш административтиг хемчеглерни четпес боттандырып турар. Аныяктарның чамдык кезээниң, ылаңгыя назы четпээннер ортузунда эрге-чурум үрээр чорук дүвүренчиг боор артышаан.

СЭКП обкомунуң IV пленумунуң доктаалында демдеглеттинген база өске-даа четпестерни шиитпирлиг чайладыр талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, ажылчы чоннарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин улам ыңай экижидеринче, хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну быжыглаарынче партия, совет, ажыл-агый болгаш эрге-чурум камгалаар органнарның, бүгү активтиң, коммунистерниң күженииишкиннерин угландырарын СЭКП Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга база парткомнарга ол пленумнуң доктаалында дагзып турар.

Бо чугула ажыл-херектиң талазы-биле байдалды партия комитеттеринге, эге организацияларга доктаамал сайгарып көрүп турарын, корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселге бүгү партия, күрүне, хөй-нииити организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң, идеология албан черлериниң, школаның болгаш өг-бүлелерниң күженииишкиннерин каттыштырып база таарыштырып дүүштүрерин ол-ла доктаалда онза чугулалап айыткан. Совет хоойлуларны база социалистиг нииити чурттапганың дүрүмүн шыңгыы сагыырының, нииитилел мурнунга харысаалганы бедии-биле медерел билириниң, хамаатыларның эргелериниң база хүлээлгелериниң чарылбас тудуш холбаазының дугайын чонга ханы база чедингир кылдыр тайылбырлаарының эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган.

Республикага хөй-ниитиниң чогумчалыг корум-чурумун хандырарынга холбаштыр партия организацияларының органиазакчы база политиктиг ажылының, күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар черинниң аайы-биле идей-кижизидилгелиг ажылдың хевирлерин база арга-методтарын доктаамал сайзырангайжыдар ужурлуг. Нииитилелге ажыктыг ажылдап оспаксыраар, мангысталчак амыдыралдыг кижилерге, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумунуң үрекчилеринге эптеш чок байдалды тургузар. Маңаа профэвилел, комсомол организацияларының, эш-хуузунуң судтарының, улусчу дружиналарның, профилактика база хереэженнер чөвүлелдериниң болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының аргаларын калбаа-биле ажыглаар херек.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү база корум-чурумну быжыглаар дээш улус депутаттарының Советтериниң ролюн база харысаалгазын, бо чугула ажыл-херекке Советтерниң комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң идепкейин улам бедидери эргежок чугула. Хөй-ниитиниң чогумчалыг корум-чурумун хандырар база эрге-чурум үрээшкиннерин үндезинни-биле узуткаар талазы-биле хоойлу-дүрүм камгалаар органнарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарның албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын улам күштелдирер херек.

Күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар черинниң аайы-биле политкижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдың деңнелин профэвилел организациялары бүгү талалыг бедидер хүлээлгелиглер, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, камналганы база хумагалыг чорукту күштелдиреринге социалистиг чарышты улам долу ажыглаары эргежок чугула. Чоннуң угаан-бодал херектелдерин хандырарынга болгаш культурлуг дыштаныылгазын организастаарынга культура-чырыдыышкын албан черлери спортчу организациялар-биле кады Культура бажыңнарын, клубтарны база библиотекаларны, киночеткилерни, спортчу дериглерин калбаа-биле ажыктыг кылдыр ажыглаар херек.

Аныяк өскенннер болгаш назы четпээннер ортузунга идей-политиктиг, мөзү-шынар, эрге-хоойлу кижизидилгезин күштелдирер, оларның аразындан эрге-чурум үрээшкиннерин үндезинни-биле узуткаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры чер-черде партия, комсомол организацияларындан, республиканың Чырыдыышкын министерствозундан, профтехөөредилге эргелелинден негеттинип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр, партия обкомунуң IV пленумунуң доктаалын боттандырар талазы-биле хөй талалыг, улуг ажылдар ам-даа чоруттунар апаар. Ында айыттынган сорулгаларны күүседир, каяа-даа үлегерлиг корум-чурум бадыткаттынган турары дээш бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары база ажыл-агый, административтиг органнар болгаш бүгү хөй-нииити, коммунистер улам күженииишкинниг ажылды чорудар ужурлуг.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КЫЗЫЛ ТУКТУ ЧААЛАП АЛГАН

Партия Каа-Хем райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском каттышкан хуралынга районда мал ажылының талазы-биле социалистиг чарыштың тос айларының түңнелин үндүрген.

Районнуң малчыннары тос айларда күрүнеге сүт садарының планын—107,7 хуу, эътти—101,8, дүк дужаарының чыл онаалдазын—113,4 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйларның район чарыжынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз шылгарап, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын бүрүнү-биле хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Эрткен тос айларда «Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилери база-ла эки түңнелдиг болган. Аңаа тураскаадып, район төвүнде Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

Каа-хемчилер Улуг Октябрьга уткуштур ам-даа кызымак ажылдаарын хүлээнген.

ОЛ КАНЧААР ЧОРУП ТУРАРЫЛ

Үрезин белеткели

Республиканың совхозтары тараа культураларының ажаалдазын доосказш, келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салып, үрезиннерни аштап арыглаарын чорудa берген. Бо чылдың октябрь 26-да байдал-биле алырга, республикада тараа культураларының 8,2 муң тонна үрезинин урган. Ол планның 18 хуузу. Ажыл-агыйлардан: «Тиилелге» келир чылын чажары-биле 1600 тонна (61,6 хуу). СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз—508 тонна (46 хуу). «Улуг Октябрь» — 452 тонна (47 хуу). «Революцияның халбыжы»—745 тонна (37,8 хуу), «Сүт-Хөл» — 150 тонна (41 хуу) болгаш «Бүрен» — 258 тонна (33 хуу) үрезинни уруп алган.

Бо чылдың чайы кааң болганындан үрезин участоктарынга тараа үнмээн ужурунда республиканың хөй-хөй совхозтары боттарын үрезин-биле хандыртынып шыдаваан. Амгы үеде ажыл-агыйларның чер ажылдыглларының болгаш агрономнарының мурнунда салдынган сорулга болза, бар үрезиннерни чогуур үезинде арыглап белеткээри болур. Үрезиннерни чажар бедик шынарынга чедир аштап арыглаарын декабрьда улуг соок эгелээр бетинде доозары эргежок чугула.

Районнарда күрүрезин инспекциялары ниитизи-биле 4,8 муң тонна үрезин тарааны хынап көрген. Ол—бар үрезинниң 60 хуузу. Ооң иштинден 3,3 муң тонна үрезин азы 69 хуузу чажарынга таарыжыр болган. Хынаан үрезинниң 22 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы. Үрезиннер колдуунда-ла арыглаттынганының талазы-биле чажар шынарынга четпейн турар.

Республиканың үрезин бар ажыл-агыйларында тараа арыглаар машиналар болгаш механизастаттынган арыглал пунктулары ажылдап турар. Ынчалзажок оларның ажылдап турары бүдүрүкчүлүг эвес. Чижээ, «Шамбалыг» совхозта бар үрезинниң чүгле 30 хуузу. «Сүт-Хөл» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарда — деңгүп-ле 15—18 хуузу арыглаттынган. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Россия» совхозтарда үрезин арыглаашкынын кончуг оожум чорудуп турар. Үрезин арыглаарын дүргедедириниң болгаш ону ноябрь 15-ке чедир доозарының дээштиг хемчеглерин үстүнде айыткан ажыл-агыйларның кол агрономнары алыр ужурлуг.

Картофель үрезини уарының планын республиканың совхозтары 78 хуу күүсеткен азы 6000 тонна хирени курлавырлап алган. Ооң планын Бии-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары күүседип, четчир санныг үрезинни урган. Арткан районнар планынга чедирбээн. «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Күш-ажылдың хостуу», «Октябрь 30 чылы», «Хемчик», «Дөң-Терезин» болгаш «Шекпээр» дээн ышкаш совхозтар четчир үрезинни уруп алыр болдунар аргалыг турган-ла, ону боттандырбаан. Чамдык совхозтарның удуртукчулары картофель шыгжаар чер кылып алыр дугайында сагыш салбаан. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозка 500 тонна кирер шыгжавыр черин чай дургузунда тудуп ап шыдаваан. «Хемчик» совхоз 500 тонна кирер шыгжавыр черинде чүгле 270 тонна картофель урган. «Дөң-Терезин» совхозка 1980 чылда туткан, 500 тонна кирер шыгжавыр чери бо чылын картофель уарынга таарышпас болган. «Октябрь 30 чылы» совхоз шыгжавыр чери 500 тонна кирер кылдыр чаарткан, а ол хирезинде ында чүгле 110 тоннаны урган.

Үстүнде айыткан ажыл-агыйлар үрезин кылыр картофельди садыг болгаш белеткел организацияларынга сайгарыпкан. А ам боттарында үрезин чедишпес. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуундан чазын барып үрезин кылыр картофельди үш дакпыр аар өртек-биле садып алыр ужурга таваржыр апаар.

Ам четпес картофель үрезинин тыптынып алырының аргазы бар. Совхозтарның ажылчыннарындан болгаш албан хаакчыларындан картофель садып алырының керээзин ам чаргаш, келир чылдың чазынга чедир кадагалаары-биле хол үжүүн ёзутаар оларга арттырып каар. Ындыг турбуже Каа-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары ол ажылды амга чедир чорутпаан.

Бо чылын хөй чылдыг сигеннерни үрезинин алыры-биле 2215 гектарга тараан. А херек кырында 1314 гектарны ажааган, оон 112 тонна сиген үрезинни алган. Дыка хөй совхозтар хөй чылдыг сигеннерниң үрезин участоктарын янзы-бүрү сылдаг-биле сиген кылдыр кескилеп алган. Чижээ, «Барлык» совхоз 300 гектар үрезин участогунуң чүгле 200 гектарындан үрезин алган, «ҮТКА 25 чылы» совхоз 200 гектардан 53 гектарны үрезин кылдыр ажаап алган. Бо совхозтарның удуртукчулары келир чылын тарыыр хөй чылдыг сигеннер үрезинин кайыын алыр бодап турарыл? Үрезин участоктарын шак ынчаар ээ-харысалга чок көөр чорукларны моон соңгаар болдурбас херек.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың Көдээ ажыл-агыйы министерствозунуң кол агрономy.

«Тывашвейбыт» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде күш-ажылчы маргылдааны улам-на идепкейжиткен. Оларның аразында «Чечек» ательениң дааранықчы бригадалары байырлалды багай эвес көргүзүглерлиг уткуп турар. Хоочун дааранықчы Мария Николаевна Ильичёваның удурткан бригада октябрьның 25-те ол айның планын 100,3 хуу күүсеткен.

Ында аныяктарның дагдыныкчызы Нина Андреевна Сухорослова 31 чыл ажыг ажылдап келген, ол бодунуң байлак дуржулгазын эш-өөрүнге күзелдиг-биле дамчыдып бээринге белен. В. Русина, З. Шынарап, Ч. Монгуш, Н. Середкина, Т. Елисеева болгаш оон-даа өскелер ажылынга кызымак, эки ажылдап турарлар. Мария Павловна Глухенко хөй чылдарда ажылдааш, пенсияже үнген. Ынчалза-даа дуржулгалыг дааранықчы бригаданың ажыл-херээнде төлептиг үлүүн киирип, ажылдавышаан.

Бригадир Мария Николаевна бодунуң ынак мергежилинде 30 чыл ажыг ажылдап келген. Ооң бригадазының дааранган хептерниң шынары багай эвес үнелелди ап келгенинде бедик мергежилдиг мастер М. Ильичеваның билиг-мергежилин харам чок, ажылды эки башкарып турары улуг рольду ойнап турар.

ЧУРУКТАРДА: хоочун дааранықчы Г. Сайзуу; М. Н. Ильичеваның бригадазының кежигүннери.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВ БИЛЕ И. ГАНДИНИҢ АРАЗЫНГА ДОРТ ТЕЛЕФОН ДАМЧЫШТЫР БАЙЫР ЧЕДИРИШКЕНИ

ССРЭ—ИНДИЯ: тропосфера харылзаазының шугуму ажыттынган

Совет болгаш индий специалистерниң эртем-техниктиг кады ажылдажылгазында чугула болуушкун болган: ССРЭ биле Индияның аразында тропосфера харылзаазының шугуму ажыттынган.

Ноябрь 2-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле Индияның Премьер-Министри И. Гандиниң аразынга ийи чурт аразынга тропосфера харылзаазының шугумунуң ажыттынганы-биле холбаштыр дорт телефон-биле байыр чедириишкинни болган.

13 шакта Л. И. Брежневтиң ажылдаар кабинединге дорт харылзаа аппаратының телефону кыңгырткайны берген. Леонид Ильич телефон тулазын тудуп алган. Индира Ганди аңаа байыр чедирген.

Л. И. БРЕЖНЕВКЕ И. ГАНДИНИҢ БАЙЫРЫ

Дээрги мындаагылар,

Индия биле ССРЭ-ниң аразында тропосфера харылзаазының шугумунуң ажыттынганы-биле холбаштыр Индияның чазааның болгаш чонунуң өмүнээзинден база бодумнуң хуумда байыр чедирип тур мен.

Харылзааның бо шугуму — индий-совет экономиктиг, эртем болгаш техниктиг кады ажылдажылганың чугула болуушкуну-дур. Бодунуң технологиязын бистиң ийи улустарывыстың чаагай чоруу дээш бистер-биле солужарынга Совет Эвилелиниң белени бедии-биле үнелеп көрүп турар бис. Индий тускай эртемниглер-биле кады ажылдап турган, бо техника талазы-биле шылгараңгай улуг чедиишкинни болдурган совет инженерлерге болгаш техниктерге Силерни дамчыштыр бодумнуң байырымны чедирип тур мен. Дээрги мындаагылар. Харылзааның бо шугуму индий-совет кады ажылдажылганы улам быжыглаарынга идиглиг болурунга бүзүрээр мен.

Силерни мээң бедии-биле хүндүлеп турарымга бүзүредилгени хүлээп ап көрүңер.

* * *

Изиг байыр чедиргени дээш Л. И. Брежнев четтиргенин илереткеш, И. Гандиге даразының байырын чедирген.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ И. ГАНДИГЕ БАЙЫРЫ

Дээрги хүндүлүг Премьер-Министр,

Бистиң чурттарның аразынга тропосфера харылзаазының шугумунуң ажыттынганы-биле холбаштыр Силерге, найыралчы Индияның чазаанга болгаш чонунга совет улустуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден база бодумнуң хуумда байыр чедирип тур мен.

Ол шугум — Совет Эвилели биле Индияның аразында сырый харылзааларны быжыглаарының база бир каналы, бистиң улустарывыстың үндезин эрге-ажыктарынга дүүшкен хөй талалыг деңнелдиг кады ажылдажылгазының чаа чедиишкини боор турар. Боттарының күш-ажылы-биле Москва биле Делини улам чоокшулаштырган индий болгаш совет ажылчыннарга, инженерлерге база техниктерге сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни илереди тур мен.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ-биле быжыглаттынган Совет Эвилели биле Индияның аразында харылзаалар моондаа соңгаар чедиишкинниг хөгжүүрүнге бүзүрээр мен.

Силерге чаагай кадыкшылды болгаш чедиишкиннерни күзедим. Эп-найыралчы индий улуска изиг байыр чедирип тур мен.

* * *

Байыр чедириишкиннерниң үезинде Л. И. Брежневтиң Кремльде ажылдаар кабинединге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Индияның ССРЭ-де элчини В. К. Ахуджа, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олар олурушканнар.

* * *

Делиге, Дели —Москва аразының дорт харылзааның телефонун тургускан Премьер-Министрниң кабинединге, байыр чедириишкинниниң үезинде Индияның даштыкы херектер министри Н. Рао, Индияның харылзаа министри Ч. М. Стефен, ССРЭ-ниң харылзаа министри В. А. Шамшин, ССРЭ-ниң Индияда элчини Ю. В. Воронцов олар олурганнар.

(СЭТА).

ХАРЫЛЗАА ШУГУМУ АЖЫТТЫНГАН

ДЕЛИ. (СЭТА). ССРЭ биле Индияның аразында тропосфера харылзаазының шугумунуң ажыттынганының дугайында Совет-индий протоколга аңаа ат салган. Шугумну 1977 чылдың апрель 27-деги Совет-индий дугуржулганы, а ол ышкаш ССРЭ биле Индияның аразынга экономиктиг садыг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың 1979 чылдың март 14-теги үр хуусаалыг программазын ёзугаар кылып тургускан.

Совет таладан ССРЭ-ниң харылзаа министри В. А. Шамшин, индий таладан — Индияның харылзаа министри Ч. М. Стефен протоколга ат салган.

Ч. М. Стефен протоколга ат салырының ёзулалынга чүве чугаалааш, совет эртемденнерге, техниктерге болгаш специалистерге совет-индий кады ажылдажылганың чаа болбаазырангай төлевилелин чедиишкинниг боттандырарының херээнге улуг салыышкыны дээш ханызы-биле өөрүп четтириишкинни илереткен. Чылдың-на Индияда үлетпүрнүң янзы-бүрү хөй тудугларының ажыглалда кирип турарын министр чугаалаан. Ынчалза-даа бөгүн бистер онза болуушкунну көрүп турар-дыр бис. Совет-индий кады ажылдажылганың ажыдыышкынынга бир-ле дугаарында ийи чурттуң шылгараңгай удуртукчулары — Л. И. Брежнев болгаш И. Ганди киришкеннер. Бо факт болза, кайы-даа талага үре-түңнелдиг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам калбартырынче бистиң улустарывыстың чүткүлүн көргүзүп турар-дыр деп, Ч. М. Стефен демдеглээн.

ЛАУРЕАТТАРГА ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң эң чугула угланыышкыннарының талазы-биле комплекстиг эртем-шинчилелдерни, төлевилел-конструктор болгаш технологтуг чогаадылгаларны күүсеткени дээш база оларны бүдүрүлгеге шиңгээдип нептереткени дээш хөй бөлүк эртемденнерге болгаш специалистерге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылда Эртем болгаш техника талазы-биле шаңналының лауреаттарының дипломнарын болгаш хөрек демдектерин тывыскан.

Шаңнатканнарның аразында — демирге үндезилээш, порошок кылыгларын бүдүрериниң теориязын болгаш технологиязын ажылдап кылган эртемденнер, электроннуг санал га машиназының үшкү үндүрүлгезинге үндезилеттинидир бүдүрүлгени автоматтыг эргелеп башкарарының «Сигма» деп адаптивтиг системазының чогаадыкчылары, дадарыышкынга үреэбес никель чок чаа каңны бүдүрерин чогааткан авторлар бар.

Хибинскиниң апатит рудаларын үлетпүрге шиңгээдип алырынга киришкеннерге, Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ комплекизиниң байлааң ажыглаарының чаа методтарын чогааткан болгаш шиңгээткеннерге бедик шаңналдарны база тывыскан. Дээштиг медицина эмнерин, автомобильдерниң чаа дугуйларын кылымал каучукка үндезилээш, ажылдап кылганнар шаңналдың лауреаттары болган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазы академик Г. И. Марчук шаңналдарны тывыскан болгаш лауреаттарга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирбишаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн. (СЭТА).

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң автобаазазының коллективи шалыпчы ажылдап турар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен он айларының планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Байырлал бүдүүзүнүң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда А. П. Иванов удурткан чолаачылар бригадазы чорүп орар. Оларның ортузунда күш-ажылчы маргылдааның бирги черин коммунист С. И. Медведев эээлээн. Бо чылдың планныг даалгазын ол хуусаадан эрте күүсеткен. Сергей Иванович бердинген онаалданы чүгле ажыр күүседип турар эвес, машиназын камныг эдилеп, ооң техниктиг ажаалдазын чогуур хуусаазында кылып келген. Хумагалыг чолаачы кывар-чаар материалдарның камналгазын чедип алган. Хоочун чолаачы И. Ф. Мишин база бо хүннерде чыл планын күүседир. Аныяктар хоочуннарның үлегерин эдерип турар. Ындыгларга Сергей Наумов, Сергей Помазсочкин хамаарыжыр, олар 1981 чылдың планын боттандырар чоокшулай бергеннер.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Профэвилел амыдыралы

САГЫЛГА-ЧУРУМ—КОЛ НЕГЕЛДЕ

ЭКП-ның XXVI съездизиниң профэвилел организацияларының мурнунга салган эң чугула сорулгаларының бирээзи—күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге ажылын улам ыңай экижидери болур. Ажыл-ишчилерни бедик медерелдиг, сагылга-чурумнуг чорукка кижизидериниң комплекстиг көөр, ооң бүгү аргаларын улам долу ажыглаар талазы-биле улуг сорулгаларны партия айыткан.

Автотранспорт, орук ажыл-агыйларының болгаш нефть продуктуларының күрүне комитединиң организацияларының профэвилел местькомнары, бүдүрүлгелерниң администрациялары партияның айтышкыннарынга дүүштүр коллективтерге идей-кижизидилгелиг ажылды чорудар, ажылчының бүрүзүн быжыг сагылга-чурумнуг чорукка кижизидер талазы-биле әләэн ажылды чорудуп келген.

Маңаа кол черни социалистиг чарыш ээлеп турар. Амгы үеде социалистиг чарышта 6 муң ажыг автотранспортчулар, орукчулар болгаш Нефть продуктуларның күрүне комитединиң организацияларының ажылдакчылары киржип турар. Күш-ажылды коммунистиг өзу-биле көөр дээш шимчээшкинде дөрт чартык муң ажыг кижи хаара туттунган. Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы коллективтериниң эгелээшкинин деткивишаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын Улуг Октябрьның бо чылгы байырлалынга алдар кылдыр күүседирин 350 ажыг чолаачылар, септекчилер, орукчулар хүлээген.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында Кызылдың № 2 АТБ-зи, Хову-Аксының АТБ-зи, вокзалдар каттыжыышкыны, № 2 орук-тудуг участогу болгаш өске-даа коллективтер кирген. Тус-тус кижилер ортузунда социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй. Чижээ, Минусинск АТБ-зинде чолаачы П. Петрик, Кызылдың № 3 АТБ-зинде В. Васильев, Ю. Потапов, В. Панкратов, Ак-Довурак АТБ-зинде Садовников, Богданов олар ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Үстүнде коллективтерниң администрациялары, профэвилел местькомнары кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылды экижидер талазы-биле ажылды тодаргай угланыышкынныг чорудуп келген. Ылангыя ниитилел-политиктиг, делегей байдалының дугайында, медицина темаларынга лекцияларны организастап турар.

ПРОФЭВИЛЕЛ местькомнары чарышты организаставышаан, ажылдап турар аныяктарның нити билииниң деңнелин бедидеринче кичээнгейни салган. Коммунистиг күш-ажыл школаларынга ажылчыннарның өөредилгезин организастап турар. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, № 1 АТБ-де, № 1 орук-тудуг участогунда, өске-даа бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда «Коммунистиг күш-ажыл школаларының дыңнакчыларынга дуза» деп стендилерни организастаан. Коммунистиг күш-ажыл школаларының удуртукчулары кичээлдерни коллективтерниң амыдыралында чижектер-биле холбап турар.

Бүдүрүлгелерниң, албан-организацияларның удуртукчуларының, администрацияның күш-ажыл хоойлузун сагып турарынга контрольду боттандырары-биле автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң чанынга хоойлу-дүрүм талазы-биле штаттан дашкаар инспекцияны тургускан. Ооң ажылын план езугаар чорудуп келген. Профэвилел обкомунуң президиумунуң хуралынга Кызылдың КМК-зында, орук септелге-тудуг участогунда, № 1 орук-тудуг участогунда күш-ажыл хоойлузун сагып турарының Тываның автосептелге заводунда күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң байдалының, Тураның орук-септелге тудуг участогунда профэвилел организациязының болгаш администрацияның коллективте культура-массалыг ажылды организастап турарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дагдынышкын чөвүлелдери дээштиг салдарны чедирип турар. Ол чөвүлелдерни бүгү автотранспорт болгаш орук ажыл-агыйларынга тургускан. Ынчалза-даа оларның ажылы амдаа чогуур деңнелде тургустунмааның чугаалаза чогуур. Автобүдүрүлгелерде болгаш орук ажыл-агыйларында бригаданың кежээлиг ажылдаар аргазын нептередип тураа-даа, бо ажыл ам-даа оожум чорып турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга эш-хуузунуң судтары улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчалза-даа дыка хөй коллективтерде эш-хуузунуң судтарының ажылынга профэвилел местькомнары кошкак дузалажып келген.

АЖЫЛ-ХЕРЕКТИҢ байдалын анализтеп көөрге, бисте ажыл шагының чидириглери ам-даа хөй болуп турар. Бо чылдың эрткен айларында ооң чидирии 4668 кижи-хүн болган. Автотранспортта озал-ондактың саны хөй. Эрткен айларда автотранспорт ажылдакчыларының буруузу-биле орукка чээрби ажыг озал-ондак болган.

Ооң ангыда арагалаашкын болгаш алкоголизм-биле демиселдиң кошкаандан бистиң профэвилел обкомунга хамаарышкан коллективтерден чамдык кижилер милицияның эмнелгелиг сергедир черинге кирген. Ылангыя пассажирлер АТБ-зинден аная киргеннерниң саны хөй. Байдал мындыг турбуже, коллективтерде эш-хуузунуң судтары кошкак ажылдап, корум-чурум үрекчилери-биле баш бурунгаар профилактика ажылын чорутпайн турар. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладырынче профэвилел местькомнарының кичээнгейи угланган.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринге, бистиң амыдыралывыстың социалистиг овур-хевирин сайзыраңгайжыдарынга идигни бээр дээрзин уттуп болбас ужурлуг бис.

С. ДУШИНИНА,
Автотранспорт бүдүрүлгелериниң, орук ажыл-агыйларының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

ДОННУҢ ТОМАТ ПЛАНТАЦИЯЗЫНДА

Ростов область. «Дон» деп агроүлетпүр комплекизиниң ажыл-ишчилери бо чылын чүс миллион банкадан эвээш эвес консерва продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн.

Каттыжыышкынның ажыл-агыйларында амгы үеде томат дүжүдүнүң ажаалдазы чорупт турар. «Донской» совхозтуң механизаторлары улуг чедиишкиннерлиг болган. Томат дүжүдүн мында СКТ-2 деп комбайннар-биле чорудуп турар. Ындыг комбайн бүрүзү сезон дургузунда чүс кижиниң күш-ажылын чиигедип, дүжүттүң чидириин эвээжедип турар. Ногаа аймаан чүдүрерин, дүжүрерин мында бүрүн механизастаан. Томат бүдүрерин база автоматчыткан. Ооң түңнелинде хүн бүрүде ийи тонна чедир продукцияны белеткеп турар.

ЧУРУКТА: белен продукцияның чаа склады. Ол складтың ачызында «Дон» деп агроүлетпүр комплекизиниң коллективи белен продукцияны дүрген сайгарып турар.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Ольга Доржуевна Сат Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунга өшкү кадарып эгелээнден бээр ам дөрт чыл чедип турар. Ол хүлээнген ажыл-херээн ак сеткилдиг кылып, малдың баш санын болгаш чаш төлүн камгалап, өстүреринге чыл бүрүде багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Кадарчы бо чылын төрүүр 100 өшкүге онаштыр 80 анайны камгалап ап, дүк кыргыырының планын ажыр күүсеткен.

Ольга биле Декей-оол Саттарның малчын өг-бүлези амгы кыштаглаашкынга баш бурунгаар эки белеткенип, боттарының күжү-биле 10 тонна сигенни белеткеп алганнар.

ЧУРУКТА: өшкү кадарчызы О. Сат.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың авиабүдүрүлгезинде Сергей Борисович Сухановтуң удурткан звенозунуң ажылы мактаалдыг. Мурнакчы коллективтиң ужудукчуларының билиг-мергежили бедик. Ынчангаш олар пассажирлер аргыштырарының планныг даалгаларын ай, квартал санында ажыр күүседип база кывар-чаар чүүлдерни камнап ап келген. АН-2 маркалыг самолёттарның мергежилдиг башкарбышаан, республиканың ырак-чоок булуңнарынче орук кижилерин дыка хөйнү аргыштырып келген.

Комсомолчу Сергей Сухановтуң удурткан звенозу коллективтиң ортузунда калбарган чарышка идепкейлиг киришкеш, бо чылдың арткан айларының пассажирлер аргыштырарының планын ажыр күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: звено командири, комсомолчу Сергей Суханов.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

«Шыңга» харыы

ЧАГЫГНЫ КИИРГЕН

Бо чылдың октябрь 1-де үнген № 228 «Шыңга» «Козур дажын аштап алза...» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг материалга хамаарыштыр Торгалыг кожуун Советтиң даргазы Т. С. Санданның харыылааны болза:

Торгалыг суурнуң турар чери черле даштыг болганындан ооң девискээринде бөлүк-бөлүк хорум даштар бар. Суурнуң кудумчуларын болгаш аэропорт шөлүн аштап арыглаары-биле чыл дургузунда шефтээшкиннерни 2-3 удаа чорудуп келген. Суурнуң девискээрин аштаан чурттакчыларның оваалай чыгган даштарын автомашиналарга хол-биле чүдүрүп турар. Ооң түңнелинде чамдык аар даштар ол черинге чыдып каар.

Суурувустуң кудумчуларын, кижилер кылаштаар оруктарны аштаар, сай, элезин төккеш, ону дескилеп, чалдаар талазы-биле дуза көргүзерин чогуур органнарже дилегни киирген.

Чаагайжыдылга ажылдарын кылып чорударынга 1981 чылда 13 муң рубль көрдүнген. Торгалыг суурга чаагайжыдылга ажылдарын 1982 чылда кылыры-биле чагыгны «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынынга киирген.

БЕДИК АТКА ТӨЛЕПТИГ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны Шолбан-оол Ооржак Алаштың ол-бо талаларынга каш чылдарда улаштыр күзеглээн. Аал адаанда шелде ыңай-бээр маңнашкан машиналарның, тараа кескен комбайннарның даажы мырыңай мыя бо дыңналыр. Хүн-дүс-даа, дүне-даа ол даашшимээн үстүр эвес. «Удавас тараа кезилдези доостур, тараазын ажаап каапкан хоорзунга хойну кадарарга магалыг. Хойлар кончуг семирир»—деп, малчын боданып орган. Шолбан-оол, Хурал Ооржактар хой малды өстүрериниң берге болгаш харыысалгалыг херээнге бүгү сеткил-чүрээнден бердинген, мергежээн. Алазының изин баскан малчын ам 16 чылдың иштинде кадарчылап келген. Баштайгы чылында төрүүр кодан хүлээп алгаш 100 башка онаштыр 110 хураганны камгалап алган. Шак ынчаар-ла чылдан чылче эки көргүзүглерлиг болуп келген. Ам ооң коданында 376 хой бар. Малчын бо чылын 100 башка онаштыр 106 хураганны ап, бир хойдан ортумаа-биле 1,7 кг дүктү кыргааш, мурнакчыларның одуруунда кирген. Кандааштынныг берге чылын 15 тонна сиген белеткеп алыр планын 40 тонна чедирип, 12 тоннзын Чодураалыг-Сайырның Куржаангыда кыштаанда сөөртүп чедирип, кыштааның септелгезин ыяк кылып алган.

Совхозтуң дирекциязы, парткому ажыл-агыйның хой орулга бээр адыры—хой ажылынга коммунистерни, аныяктарны быжыглаарынче чугула кичээнгейни салып турар. Ону Шолбан-оол Ангыр-оолович чүүлдүгзүнүп деткээш кадарчылаар күзелин шериг албанындан халажып келгеш-ле илереткеш, бо хүннерге дээр мурнакчы малчын болуп ажылдап турары бо. Аныяк малчын эрткен чылын партия кежигүнүнге кирген. Аныяк коммунистер совхоз төвүнге чыгдып, өөренип турда, ийи ужурашкаш, партийжи даалгазын канчаар күүседип турарын айтырдым: «Коммунист кижи болганымда, партийжи даалга, хөй-нити ажылды кол хүлээлгемден дудак чок чугула, ону бедик харыысалга бүзүрел деп көөр мен. Ынчангаш кижиниң өзүлүг бүдүжү, ажыл-ишчи мөзүзү хөй-ниттиниң херээнге идепкейлиг киржилгезинден база көстүр»—деп чугаалады.

Малчыннар хөй-нитти даалгаларын ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Хурал, Шолбан-оол Ооржактарның өг-бүлези культурлуг, үлегерлиг өг-бүле дээш чарышка тиилекчи болуп, херээженнер чөвүлелиниң «Үлегерлиг малчын өг-бүле» деп шилчиир вымпелин чаалап алган. Олар дөрт уругларының ада-иези. Уругларының өөредилгези, корум-чурумну дээш доктаамал кичээнгейни салып турарындан олары школаның эки өөреникчилери деп мактадып турар.

Коммунистиң бедик адын арыг эдилеп, партийжи даалганы дажык чок күүседип чоруур ажыл-ишчи, эки мөзү-шынарлыг малчын ниитиниң хоюнуң баш санын өстүреринге, ооң продуктулуун бедидеринге улуг салдышкыныг киирип келген болгаш киирип-даа чоруур.

З. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

ТУДУГНУ ДҮРГЕН ДООЗАР

Хоорай Совединиң тудуг талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң хуралынга Кызылдың чаа автовокзал тудуунуң ажылының чорупт турарын чугаалашкан. Аңаа илеткелди 81-ги тудуг эргелелиниң начальниги В. ЛЕПУХОВ, эдеринчи илеткелди Тыва транспорт эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң начальниги В. МОРОЗОВ кылган.

Доктаамал комиссияның хуралынга ажыглалга кирер ужурлуг ол тудугнуң ажылының кошкак чорупт турарын демдеглээн. Тудуг-монтаж ажылдарының тос айлар планы чүгле 70 хуу күүсеттинген. 270 муң рубльди шиңгээдип алыр тургаш, 189 муң рубльди шиңгээдип алган. График ёзугаар ол тудуг бо чылдың октябрьда ажыглалга кирген турар ужурлуг. Тудугжу күштү ында-мында өске үүрмек тудуг ажылдарын кылыры-биле чардыктырып турганының хоразында, автовокзалдың тудуу ара соксаан.

Бо хүннерде тудугжулар автовокзалдың тудуун уламчылаары-биле ажылын катап эгелээн.

Тудугда кылыр ажылдар ам-даа хөй. Иштики, даштыкы шеверлел ажылдары, чылыг системазын төп система-биле кожары, бажыңны долгандыр асфальтылаары болгаш оон-даа өске.

Бо хүннерде арткан ажылдарны чедир тодарадып, тудугжуларның ажылын организастаарын экижиткеш, ажыглалга кирер тудугнуң темпизин дүргедетпес болза, план күүселдези үстүп, ол тудуг бо чылын ажыглалга кирбейн баарының кырында келген.

Ол тудугну чорудуп турар 81-ги тудуг эргелелиниң начальниги В. Лепуховка тудугну дүргедеткеш, ноябрьда ажыглалга киирерин доктаамал комиссияның хуралындан даасган.

Б. МОНГУШ.

ХОЖУДААШКЫННАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтери Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар.

Эрткен айларда социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган коллективтер бар. Оларга энергоцехти, чурттал-га-коммунал эргелелин, ажылчын хандырылга салбырын болгаш септелге-тудуг участогун хамаарыштырып болур.

Бо цехтерде коммунистер ажыл-херекке идепкейлиг киржип, эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Коммунистер В. Перцев (энергоцехтен), М. Морозова (ажылчын хандырылга цегинден), Д. Хураган (септелге-тудуг участогундан), В. Колосов (рудниктен), С. Туровец (транспорт цегинден), Өлзей Чайкина, Уйнукпан Монгуш, Валентина Ипатова (фабрикадан) болгаш оон-даа өскелер эки көргүзүглерни чедип ап келгеннер.

Комбинаттың транспорт цегинде чамдык бергедээшкиннер бар-даа болза, дыка хөй чолаачылар хуу планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарлар. Амгы үеде 38 чолаачылар үеиң мурнап, ноябрь-декабрьның үлүүнде ажылдап турар. А чолаачылар Григорий Карпов, Радик Хасанов, Виктор Кузьмич олар он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын күүседипкен, ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Он бирги беш чылдың бирги чылының баштайгы дөрт айларында «Тыва даг-дүгү» комбинат планын күүседип турган болза, оон соонда беш айларда план күүсеттинмээн. Түңнелинде комбинат эрткен тос айларның күрүне планын нити продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының талазы-биле 95,3 хуу күүсеткен.

Даг-дүгүн бүдүрери даг ажылдарындан, дагжыларның фабрикага берип турар рудазының шынарындан эгелээр. Ынчалза-даа рудниктиң ажылдап турары деңдески эвес, фабрикаже руда бээрин үзүктелдирип, чамдыкта руда арызында демир-дес холушкак боорундан фабрикада дериглелерни үрелишкиннерге чедирип келген.

Бульдозер болгаш экскаваторлар экипажтарында, чер өрүмнээр станоктар бригадаларында күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер, техниканың кышкы үеде ажылдаарынга белеткелди дарый доозары негеттинип турар. Даг массазын сөөртүрүнде ажылдап турар «БелАЗ-540» күчүлүг машиналарны өскээр ажыглаар, оларның капитал септелгезин куду шынарлыг кылыры база-ла уламчылап турар. Мындыг эдип ап болур чылдагаалдардан арыглал фабриказы таарымчалыг ажылдаар аргазы чидирген. Оон уламындан эрткен чылын ол үези-биле деңнээрге 4300 тонна даг-дүгү азы 933 муң рубльдиң нити продукциязы чедир бердинмээн.

Фабриканың цехтеринде дериг-херекселдерниң хуусаазындан эрте ажыглалдан үнер таварылгаларын көвүдээн. Довурак-доозун сордурар херекселдер ажылдавас, ынчангаш бодүүн рудалардан даг-дүгү ылгаар цехте доозун нормазындан дыка ажыг. Арыглал фабриказында (директору С. М. Амирханов, партбюро секретары С. М. Суздуй-оол) ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылы суларааның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның харыысалгазының кошкааның отчёт соңгулдалыг хуралга коммунистер шүгүмчүлээн. Оон уламындан ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу көвүдээн, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар эвээжевейн турар.

Фабриканың администрациязының, партия, хөй-нити организацияларының мурнунда ам кол сорулга—четпестерни ажып эртер, күрүне планының күүселдезин дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын угаадып тайылбырлаары чугула. Оон-биле кады ажылчын турушта ргатурга чуруму тудуп, дериг-херекселдерге аварияларны баш удур болдурбазынче угланган планныг септелге ажылдарын график ёзугаар чорудары күштелдирери чугула. Комбинаттың удуртулгазының талазындан фабриканың ажылын хайгааралга ап, артык кезектер, материалдар-биле дузалаары база негеттинип турар.

Цехтерни кышкы үеде ажылдаарынга белеткээри ам-даа доозулбааның база айтыр апаар.

Эрткен үениң иштинде комбинаттың партия комитеди болгаш цехтерниң партия организациялары парткомнуң, партбюроларының политиктиг болгаш организакчы ажылын экижидери-биле тодаргай ажылдарны кылып чорупткан. Амгы үеде комбинаттың партия организациязы 10 цехтерниң партия организацияларында болгаш 11 партия бөлүктеринде каттышкан 259 кижи составтыг. Партия организациялары күрүне планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче коллективтиң күжүн мөөңнеп, олче кичээнгейни угландырып келген.

Комбинаттың профэвилел организациязы бодунуң хүрээлелинде 3840 кижини хаара туткан массалыг организация. Профэвилел социалистиг чарышты организастаарынга, ооң түңнелдерин үндүрүп, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын хайгааралга ап келген.

Комбинатта комсомол организациязы комсомолчу-аныяктар коллективтериниң, эзлечелериниң, бригадаларының арасында база тус-тус комсомолчуларның арасында социалистиг чарышты организастаарынга, аныяктарны коммунистиг мөзү-шынарга кижизидери дээш эвээш эвес ажылды кылган. Комбинатта ниитизи-биле 1870 ажыг аныяк ажылчыннар, 17 комсомолчу-аныяктар коллективтери бар.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи 1981 чылдың планнарын күүседир дээш эки дүрүжүлгаларын быжыглап, нептередип, ажылда четпестерни чайладыр, Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

орук демдеглели

ТУРЛАГ-ХОНАШ КЕЗИП ЧОРААШ...

Алдыы-Ишкин. Сытыглар-лыг, кырлагар, каттышкак-каттышкак кадыр даглар. Бедик тайгаларның бажында саарыл-ланып, шимээргеп бадып чыдар шапкын хемнер.

Кадыр-берт белдеп, а чамдык черлерге аът оруу-биле чорупт тургаш, «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннарынга четтивис. Чолаачывыс дуржулгалыг болгаш берге оруктарга торулбазы. Баштай Күр-Шеле деп черде Ч. Монгуштуң кыштаанга бардывыс.

Малчынның ачазы, назы дөгүй берген-даа болза, шимчээкири аажок ашак кижи бисти уткуп, кылаштап келди.

— Бо кыштагга чоокта чаа көжүп келдивис. Кажааларын септеттинмээн чер-дир. Кажааны бичииледир өрээлдээш, септеп бээр былаңчыдардан дүрген чорударын салбыр эргелекчизинге чугаалап көрүңер —деп, таныжып чугаалажып, элээн апарганывыста, малчын диледи. Ооң ийи ашта база аарааи. Сут-Хөл эмчизинче дүрген дуза машиназы бадыра берди. Чаңгыс херээжен кижи канчаптар мен, харын ачам, уруум Света дузалажып турлар.

— Кызым бо чоогаңы харжорту дола бээр чер-ле болгай. Ам белен хайып эгелей берген. Кыштагларны машина чедер хем уну, хат ооруу чоок черлерге таарыштыр тудар апартап үе-дир ийин бо— деп, ашак улашты.

Эвилең-ээлдек малчынның аалынга хонгаш, Карл Маркс аттыг совхозтуң Теректиг деп черде Сат Байыр-оол удурткан бригаданың кылып турары чаа оруктуу бары соңуургап көөрү-биле хаптывыс. Келергей кадыр одуругларны таварааи бо орукту бульдозер-биле үш кижи кылып чайлааш, ам хейниң бажынга чедирер чоокшулай берген. Ону кылганының кол сорулгазы—ол хемде чурттап турар малчыннар-биле харылзааны экижидери болгаш тайгадан тудуг ыяжын белеткеп, сөөртүрү.

Бир даг өскезинге чеже-даа дөмейлешпес болза, оларның аразында дөмей хевиллер ыяап-ла тура бээр-дир. Ийме, Кызыл-Тайганы көөрге, Улуг-Хемде база-ла Ийме деп аттыг болгаш Буура даа-биле дөмей болду.

«Үрбүн, Кашпал хаяазынга
Уштун, кулун, турлун.
кулун...»

деп улустуң ырлажып турар кожамыкын сактып келдим. Долгандыр турар бойдус кижиниң аажы-чаңын, сеткил-сагыжын, бодалдарын база хевирлээр болгай—даглыг, хейниг черлерниң улузу кезээде алгыржып чугаалажыр, аажы-чаңы өткүт, ажык болгаш чоргаар болур. Ол ынчаар чораан, ону база-ла эскерип чордум.

Чаа оруктуң тонген черинге машинавыс тургузуп каапкаш, ону кылырын уламчылап турган улусче кадыр одуругла чоруптувус.

— Эөй! Бээр, бээр!—деп, хем унунда улус алгырышты. Чеде бээривиске, он ажыг кижи кадыр өзен ангызын ыяш-даа ажын аштап, шимрап-ла ажылдап турлар.

— Кол дуунда үш кижи ажылдап турдувус. Дүүн совхоз төвүнден шефчилер чедип келген, дузалажып турары бо. Берге-ле чер-дир! Бульдозерлиң бөөй үрелген. Ийменейсептээр дээш бадыра бардым, бөгүн дедир чедип кээр боор, — деп, орук мастери Б. Сат чугаалай-дыр.

— Ам чүү хире чер артканы ыл?— деп айтырдым.

— Үжен хире километрни казып эрттирип келдивис. Ам 7—8 километр хире-ле чер арткан. Хемниң алыс бажы делгем чер-дир—деп, ол харыылады.

Теректигниң ол чаа оруу-биле дедир эртеш, ам Ишкин салбырның Чаңгыс-Шиви бригадазының малчыннарынче чоруптувус. Ол бригаданың төвүнде магазинни, кызыл-булуңну, чунар-бажыңны кылганы совхозтуң удуртукчулары ырак-ыраак черде чурттап, ажылдап турар малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни кошкатпайн турарының херечизи-дир.

Кезээде хөлегелиг чылар кара-дагларлыг Талды-Чул деп хемниң аксында күзег чуртка келдивис. Машина оруу маңаа тонген. Ында салбырның дуржулгалыг малчыннарының бирээзи Раиса Ламажаповна Түлүш чурттап турар болду.

— Республиканың база бир мурнакчы малчыны чораан мээң авамның чурту-дур бо. Баштай ада-иемге сакманшиктеп турдум. Оон соортуу дузалакчы кадарчылай берген мен. Кырганнарым пенсияже үнерге, оларның кодан өшкүзүн хүлээп алгаш, ам 10 чыл ажыр кадарып турарым бо— деп, ол чугаалай-дыр.

Кажаага бардывыс. Оон иштин кылаң тас кылдыр аштап, чугайлап каан болду. Чаш хураганнар тургузар өрээлдер, септеп чугайлап каан печка, паш, соок суг кудар доскаарлар...

А кыштагда кажаазын чазып-ла септеп, чылыгдап, арыглап алган. Олут орбас, эрес-кежээ кижиниң ажылын магадап тур мен. Даштын аъттыг кижи чортуп келди. Ол база-ла Ишкинниң хоочун малчыннарының бирээзи Дамбый-оол Ондар болду. Ол өшкү ажылынга 20 ажыг чыл болган, 8 чыл сарлык-даа кадарган, бригадирлеп-даа чораан. Ниитизи-биле мал ажылынга 31 чыл ажылдаан. Ол чыл бүрүде багай эвес көргүзүглерни чедип ап, совхозунга хой өшкү, сарлыкты өстүрүп бергенин, ам назы доғуп, пенсияже үнер чоокшулааның биске чугаалай-дыр.

Ишкин салбырның дужунга—чоннуң аргыжар оруунга—Хемчик кежир көвүрүг тударының айтырыы кайы шагдан бээр тургустунуп, ынчага чедир шиитпирлеттинмейн келген. Район төвү болгаш Кызыл чоруур дээн улус Ийме автобузунга олурар дээш хемелеп кежип турар. Ынчап турда, озал-ондактыг таварылгалар-даа чаңгыс эвес удаа болгулаан.

База бир айтырыг. Барган малчыннарывыстан солун-сеткүүл чагыдылгазын база ону канчаар чедирип турарын айтырарывыска, эки дээр кижи черле чок болду.

— Солун-сеткүүлдү чагыдарын чагыдып алыр-дыр бис, а четче, ой-шаанда черле эккелбес-тир — деп, каш-даа кижи чугаалады.

Бараан дажып турар автолавкаларга, малчыннарның ол немелде магазинге янзы-бүрү номнарны, журналдарны-даа чүге салбас болбас деп? Кызылга болгай бир делгелгеңи бо-ла саттыр-дыр мен. Ында тиккен ак өгде амгы үениң эстетиктиг негелдезинге дүүштүр кылган эт-херекселдер шупту бар болган чүве. А малчыннарның эдилеп турары шойдан кылып каан суугуларының кежер-дүжерде аар болгаш таарымча чогун Ишкинниң аалдарынга чораан, база катап эскердим. Ол ышкаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадында кылып турар тыва угулзаларлыг аптараларны, стол, сандайларны малчыннарга чүге чедирип, сатпайн турарыл? Бо-ла бүгү айтырыглар кижиниң сеткил-сагыжын чайгаар-ла дүвүредип, ойуп келир-дир.

С-Б. УЙНУКЕЙ.

СОВЕТ ФИЛОСОФТАР КАНДЫГ АЙТЫРЫГЛАРНЫ ШИИТПИРЛЕП ТУРАРЫЛ

Совет ниитилел эртемденнериниң мурнунда салдынган чугула айтырыгларның дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Философия институдунуң директору, ССРЭ-ниң Философия ниитилелиниң ораллыкчы президентизи профессор Борис УКРАИНЦЕВ ИМА-ның корреспондентизи Александр САНСАЙНЫҢ дилээнин ёзугаар чугаалап берген.

— Орус анархизмниң теоретиги мыыгуурткан Петр Кропоткин 20 чылдарның эгезинде В. И. Ленин-биле беседазынга мындыг айтырыгны [illegible] ниитилел туруштарының шиитпирлээр болган турары эң-не берге болгаш нарын айтырыг чүү ирги? Чаа кижинин кижизидери чогум-на мындыг берге болгаш нарын айтырыг болуп турарын Владимир Ильич чугаалаан.

[illegible] рулганы шиитпирлээр талазы-биле чугула роль совет философтарга хамааржыр.

Амгы делегейге кижинин [illegible] перспективаларының бол[illegible]

[illegible] луунда мировоззрениениң философияның айтырыглары болуп турар. Бо айтырыгларга харыыны өске эртемнер-биле [illegible] философтар бээр ужурлуг.

Ниитилел диалектика [illegible] туруштарын шиитпирлээр эң чугула айтырыглар [illegible] уелээн ажылдарны ки[illegible]

Социализм: теория болгаш практика

Кижи — ол дээрге ниитилелдиң узун хуусаалыг хогжүлдезиниң чогум-на кайгамчык продуктузу-дур. Физиктер атомну шинчилээшкиннээн, болуунга дүшкен хоойлуларлыг бүдүн делегейни ажыткаан. Кижиниң, ооң угаанының [illegible] мракта-ла нарын болуп турар. Бистиң чуртувуска төөгүлүг кыска хуусаада кижинин принципилиг чаа хевиринин тургустунганы бөгүүн социализм [illegible]

[illegible] гаш хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар чуулдеринин дугайында [illegible] кыынарының болгаш өске-даа ниитилел айтырыгларының дугайында совет философтар ниитилелдерни боттандырар сорулгалыг. Кижиниң мораль [illegible] бистиң чуртувустуң хамаатыларының идей политиктиг, куш-ажылчы болгаш ажылчаң кижизидилгезиниң айтырыглары совет философтар[illegible]

[illegible] лыр сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи совет философтарның мурнунга салган. Ол сорулганы шиитпирлээрин че чуртуң бүгү философия албан черлериниң, ооң иштинде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Философия институдунуң [illegible] республикаларның эртемнер академияларының философия институттарының кужениишкиннери амгы үеде угланган болуп турар. Чижээ, бистиң [illegible]

[illegible] Ниитилел эртемнериниң методологиктиг айтырыгларын деп номну парлаан эртем ажылдакчыларының аразынга улуг сонуургалды болдурган. Ол ном чүгле эртемденнерниң эвес, харын-даа партия, совет ажылдакчылар[illegible] Ынчаарга бүгү ниити харылзааларны [illegible] арганы бээр. Ол айтырыг диалектика мышкаш шаг[illegible] тургустунуп келген. Хогжүлдениң үе-чада бүрүзүнде ук [illegible] ниң ролюнуң дугайында ном чоокку үеде парлаттынар. Эртемниг коммунизмниң төөгүзү болгаш теориязы деп түңнээшкиннинг чаа ажылды кылып эгелээри шиитпирлеттин[illegible]

(ИМА).

Даштыкыда культураның чаа чүүлдери

ХАНОЙ. Вьетнам наадымал чуруктар урак чүүлдерининң мастерлериниң Ханойда ажыттынган делгелгезин улуг чедиишкиннинг болуп турар. Ханойнуң барык бир чүс кол-кол чурукчуларының болгаш скульпторларының ийи чүс ажыг чуруктар чогаалдарын мында делгээн. Делгээн чүүлдерниң кол темазы — төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улусту демиселин, ажылчын ангының болгаш тараачыннарның социалистиг ниитилелди тургузар дээш эрес-шудургу ажыл-ижи. Бо делгелге Вьетнамның Коммунистиг партиязының ам болур V съездизинге Ханойнуң чурукчу болгаш чонукчу мастерлерининң чогаадыкчы рапорту болу берген.

• • •

Вьетнамның соңгу талазында чурттап турар биче национальностарның [illegible] айтырыгларының талазы-биле [illegible] конференцияны Ханойга бол[illegible]

[illegible] ышкаш делегейниң тайбыңынга болгаш аныы чок чоруунга кыжанышкыны кылдыр көрген, бүрүү шаап турар. Бир эвес Израиль ол резолюцияны [illegible] болза, Кол Ассамблея ол айтырыгны Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чугаалажыыл көөр кылдыр тургузуптар деп документиде онзалап демдеглээн. Ол резолюцияга удур чүгле Израиль биле АКШ бадылаан.

• • •

МАДРИД. Пабло Пикассонуң кайгамчыктыг эртине чуруу — «Герника» [illegible] турар улуг чуруун — уктуг испан чурукчунуң [illegible] хүнүнден бээр 100 чылының хүнүнде ооң төрээн чуртунга бир-ле дугаарында октябрь 25-те чедиро берген.

Дайынның эң чүткүлдүг сойгалап турар болгаш Испанияга хамааты дайынның үезинде тайбың баск хоорайны гитлерлер [illegible] арааттаныг [illegible] П. Пикассоның чуруун ол [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ КЕРЭЭЗИ

[illegible]

В. ХРЕКОВ,
СЭТА-ның корр.

Ханой.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ИМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ПРИНЦИПТЕРИНГЕ ШЫНЧЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрер дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпиринге болгаш Барыын Европаның элээн каш чурттарынга ортумак мракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн неп[ер]едир дээн планга удур Европада күчүлүг шимчээшкин дайынга удур демиселдиң улам-на өзүлдезиниң тодаргай херечизи-дир деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары А. Куньял мелегаазэн. Франция Компартиянын Чингине секретары Ж. Марше баштаан Франциянын Коммунистиг партиязының делегациязының Португалияга кээргениң хамаарыштыр [illegible] Куньял ханы киленнээшкин-биле бүрүү шапкан. Рейганның дайынзырак политиказы бүрүн буурап дужер болгаш чавырлыышкының чугаалажышкыннарының тайбың кожа-Чөлбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказы тиилээр дээрзинге идегелдээн. Португалияның Компартиязының Чингине секретары илергейлээн. Тайбыш хогжулдениң ам империализм эвес, а Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар баштаан амгы үениң революстуг кол күштери тодаргайлаан [illegible] дээш демиселин турар улустар-биле оларның эп-сеткил каттыштырылгазын А. Куньял бадыткаан.

Францияның коммунистериниң өмүнээзинден Ж. Марше Португалияның коммунистеринге акы-дуңманың изиг байырын чедирген. Эрткен үениң реакцылыг күштери оскунган туруштарын бүгү-ле кужениишкиннер-биле катап чедип алырын, стратегтиг деп байдалды үрээрип, шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштуг болурун оралдажып турар-дыр деп, ол айыткан. Империалистиг агрессчи күштерниң улам өскүткени боо-чепсектерни эңдере бүдүрүп турары кижи төрелгетенге өлүмнуг айыылдыг болуп турар-дыр деп, Ж. Марше чугаалаан.

[illegible]

ШИИТПИРЛИГ ЧОРУК

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

• • •

НЬЮ-ЙОРК. [illegible]

ПАРТИЗАННАРНЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). [illegible]

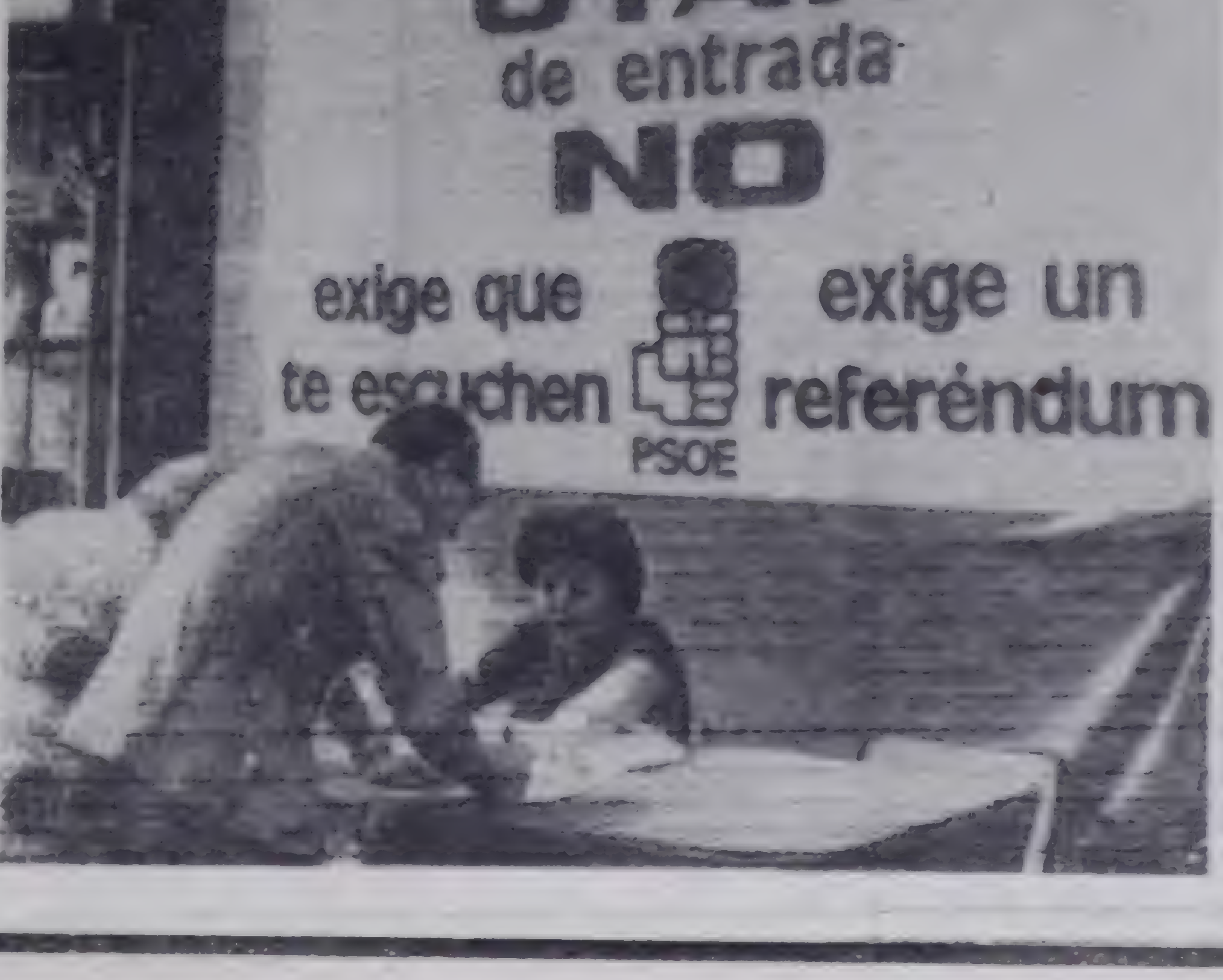

МАДРИД. Испан улустуң кузел-сонуун чөрүштүр чуртту НАТО-га киирер дээн чазактың [illegible] Испанияны удаа калбарып турар. Испанияның НАТО-га киирер, ооң киирбес дугайында айтырыгга хамааржыштыр ниити-национал[д]ыг саналоналды алырын негээн кыйгырыгның адаанга 250 муң ажыг испан хамаатылар — чуртунуң аныы бүрү хой-ниити организацияларының төлээлекчилери ат салган.

ЧУРУКТА: ниити-национал[д]ыг саналоналдап алырын негээн кыйгырыгның адаанга ат [illegible] турары.

ЭФЭ—СЭТА-ның фотозу.

ПУР-НУҢ СЕЙМИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible]

ШЫН

ДЕЛГЕЛГЕ СООНДА...

РЕСПУБЛИКАНЫҢ херээженнерниң уран чогаадылга делгелгезинде кижиниң сонуургалын хаара туда бээр чүүлдер эвээш эвес. Тожу, Эрзин, Барыын-Хемчик районнарның шеверлериниң кылыглары көрүкчүлер бедик үнелелди ап, доктаап турганнар.

— Идиктерниң чаражын көрдээн — деп, аныяк кижилерниң бирээзи өске өөрүнүң [illegible] Тожунуң амыдырал хандырылга комбинадының бүдүргени идик-хепче сонуургады берди.

Олар ошкү чеегүнден кылган чүң хөйлеңнерни, [illegible] чараш [illegible] көрдүлер.

— Кижи олар дег шевер болган болза! — деп, аныяк кижи күзелин илеретти.

Делгелгеде национал идик-хеп аймаа, тыва тоннарны, хевистерни калбаа-биле салган. Идик угун, кадыг идикти шуут көрбээннерге делгелге бир онзагай ажылдың [illegible] сагындыр ган. Чалыы салгалдың делгелгеге келген төлээзи адаёгбелериниң кедип чораан национал хевин, шаандакы амыдыралдың [illegible] эдилелдерин амгы үениң байдалынга, негелделеринге дүүштүр кылганын уран-шевер кылыглардан көрүп алган.

Ылаңгыя Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң «Хаая» агит-квартиразының кежигүннериниң белеткээни бичии өг-күгени делгелгени элээн каастап турган. Шуут бурун өгдүр ийин, даштыкы кожаланыдан эгелээш иштики дериг-херекселдеринге чедир. Чүтле аптаразын кылырынга, оон каасталгазын чорударынга безин хөй-ле шевер холдар киришкен. Улгады берген шевер угбалар аныяктарга өг ээрегениң эдилелдерин канчаар кылырын айтып берип тура, өг-бүле кижилерниң эп-найыралының, чылыг харылзааларының дугайында чугаалап, боттарының амыдыралдыг байдалын туржулгазын дамчыдып берип турган болгай. Тыва өгжүтешти, оон дериг-херекселдерин кылганы тайылбыр чокка билдингир. Шаандакы амыдыралдың эдилелдерин дамчыштыр бо үнгү амыдыралга чугула херек өг-бүлениң ээрегей, тодуг-догаа аас-кежиин боттарының билир аайы-биле чуруп көргүскени көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ ыяштан, чонар-даштан база кижиниң чамдыкта херекке албас чүүлдеринден безин кылып каан дириг амытаннар дүрзүлери, тоолчургу овур-хевирлерни [illegible] зилиичи ужур-уткалыг боор турарын максы-даа болза демдеглээр-дир мен. Чижээ, Н. А. Потехина бойдустуң тыывыыксыг, тоолчургу талаларын оваарып көрүп, ыяш будуундан, кадырып каан бажындан овур-хевирлерни кылып каан.

Бо хүннерде суурнуң чурттакчыларынга, кодээниң малчыннарынга кедер идик-хептер, эдилээринге таарымчалыг национал дериг-херекселдер кылыр хоочуннарның саны эвээжеп олурары билдингир. Аныяктарның чамдык кезии дуржулгалыг кижилерниң уран аргаларын шиңгээдип алырын херекке албайн чоруур.

Олар чүгле белен садыг хевин кедеринге ойлежип, кажан ойлу берген идикти улдуруп албайн, «эрги идик» дээш октаптар таварылгалар бар. Ол айтырыгны чүге кедурдун дээр чадавас. Анаа долу харыызы, бодум хуумда, республиканың херээженнерниң уран кылыглар чогаадылгазындан көрүп алдым. Ынчангаш анаа хамаарышкан бодалдарымны илередиксеедим.

Делгелгеде бистиң черниң кадыг-дошкун агаар бойдузунга таарыштыр кылган хой кежи тоннар, кидис идиктер, түн хөйлеңнер элбек. Кажан суурларга чоруурга, кышкы үеде безин, шээр мал кежиинден кылган чылыг херек-тээштерлиг, алгы тоннарлыг механизаторларны ховар көөр-дүр. Амыдыралды дуржулгазы эвээжинден, аныяк кижилер тос-тостуң соогунда безин чуга пөс идик-хептиг чоргулаар, ынчангаш соокка электеп чыргаланып хоочу-раар чоруктар бар.

Олар алгы-кеш, акпа-меңгиң чедишпезинден эвес, чылыг идик-хеп даарадып албаанындан, тос-тостуң соогунда дидирелип дона бергилээш чоргулаар. Кышкы үеде даштыгаа, соок черлерге ажылдаар тудугжуларга, чолаачыларга, малчыннарга база өске-даа ажыл-ишчилерге таарымчалыг идик-хепти каан-даа [illegible] кылып болурунуң аргалыын бо делгелге бадыткаан.

ЫЛАҢГЫЯ бо талазы-биле байлак дуржулга агаар-бойдустуг байдалы, ажыл-агыйлары бистиң-биле дөмей республикаларда, областарда база көвей. Чижээ, Киргизияның мурнуу чүгүнде ырак дагларда Ачи суурда даараныг фабриказы ажыттынган. Бо суур үлетпүр төптеринден ораптыр ыракта, күскү каттаныс, тараа дужудуун ажаалдазыныг үезинде анаа ажыл эниежок апаар, өске үелерде кылыр иш эвээжей бээр. Амгы үеде үш чүс хире кижи суурнуң фабриказында ажылдап турар, олар баш удур тускай курстарны эрткеннер.

Он-он дааранырга, идик-хеп, ыяш кылыглар, постаавы бүдүрүлгелерин төптен ырак суурларга ажыдарын он бир-бир беш чылда көрген. Күш-ажылдың курлавырын долузу-биле ажыглаарынга, колхозтуң ажыл-ишчилеринге чылыг [illegible]-хепти даарап бээринге ук бүдүрүлгелер улуг идиглиг бээр. Улус депутаттарының саналы-биле идик-хеп кылыр «Эмгек» деп күш-ажыл каттыжыышкыны республикада тургустунган. Ында хөй урутларлыг келер, пенсионерлер ажылдап турар. Олар хойжуларга чылыг хепти даарап, кухняга херек аяк-саваны база янзы-бүрү суй-белектер кылып турарлар. Күш-ажылчы коллективтиң каттыжыышкыны чүгле бо чылын безин беш миллион ажыт рубльдиң продукциязын бүдүрген.

БИР ЭВЕС Киргизияның бо дуржулгазын база ол ышкаш бистиң республиканың уран-шевер херээженнерниң черлерде ажылдап турарының арга-хоргазын ажыглап, ону өөренип алыр болза, идик-хеп даараар бүдүрүлге каттыжыышкынын тургузуп болурунуң аргазы бар ышкажыл. Чүге дээрге, бирээде, кодээниң херээжен ажыл-ишчилериниң кыжын ажылы элээн кызырлып турар, хостут үе эвээш эвес. Ийиде, суурнуң чурттакчыларының дуаалал ажыл-агыйының артыкшылы элээн немежип олурар. Ылаңгыя хой, өшкү азырап турарларның саны өскен. Ынчангаш алгы-кеш, дүк болгаш өске-даа продукция бар. Харын ол бүгүнүң ажыглалы багай. Эттеп-божалап албаан. Анаа-да кадып каттап алгылар чамдык өглер, бажыңнар дагтыында чыткылаар боор-дур. Харын-даа дүктүг хөмнерни, алгыларны бажыңнар [illegible] аксында идик аштаар чүүл кылдыр салып каан чыткылаары кайнап-даа таварылгас.

Херээженнерниң уран кылыглар делгелгезиниң соонда сеткил-сагыжымга тургустуна берген чамдык бодалдарымны бо чүүлде киирдим. Бистиң уран-шевер ажыл-ишчилеривис боттарының күш-ажылчы [illegible]-биле, [illegible] лиг хөй-ниитиниң ёзуу-биле моон-даа соңгаар солун-солун ажылдарны кылырынга, эгелээшкинни үндүреринге идегел улуг.

А. ОКСУР.

НОЯБРЬНЫҢ ЭКРАНЫ

«Ленин Парижте» деп кино бистиң [illegible] база бир чаа арын. 1911—1912 чылдарда баштыкчыныҥ анаа турган чылдарының дугайын чугаалап турар. 1905 чылдың үнген революцияны аштырган соонда, истеп сүрүүшкүн эгелээн. Дыка хөй кижилерни тудуп хоругдаан, чамдыктарын шөлүпкен, өскелерни даштыкыже-даа чоруй баргылааннар. Лениниң бистиг өңнүктери Парижке турумчуй бергеннер. Ленин Лонжюмода школа организастааш, революсчуларны дадыктырып турган.

Кинонуң сценарийин бир янзы тургускан. Лениниң Парижке турган үезинде болуушкуннарны ында кол көргүскен, баштыкчы чүгле эң харысаалгалыг үелерде көстүп кээп турар. Төөгүнүң аңгы-аңгы үелеринде эрткен болуушкуннарны кончут таарымчалыг кылдыр кожуп каан. Кинону Е. Габрилович биле С. Юткевич олар тургускан. Олар Ленинге тураскааткан киноларны кашты-даа тургусканнар. Баштыкчының ролюнда Ю. Каюров ойнап турар.

Ыраккы Чөөн чүкке хамааты дайынның болуушкуннарының дугайында «Агымга удур» деп кинода чугаалап турар. Оон кол маадыры комиссар Челноков элээн нарын байдалдарга таваржыр. Кинону Свердловскиниң кино-студиязы тургускан. Тургускан режиссеру — Б. Халзанов, рольдарда — Челноковтуңда — В. Зайцев, Сабольда — П. Вельяминов олар ойнаан.

«Тегеран-43» Москвага болган делегейниң XII кинофестивалының шаңналын алган кино. Ында амгы чүс чылдың дөртен чылдарында болуушкуннарны көргүскен. Тегеранга болган улуг үш күрүнелерниң баштыңчыларының ужуражылгазының үезинде оларның амы-тынынче халдаар дээн чоруктуң канчаар тыптып келгенин, ону боттандырар дээниниң дугайын чугаалап турар. Кинода болуушкуннар ийи угланыышкынныг-биле көргүстүнген. 1943 чыл болгаш амгы үе. Амгы капиталистиг ниитилелдиң эң коргунчуг чүүлү — политиктиг терроризм дугайын кинода сойгалап илередип турар.

Ийи сериалыг өңнүг ол кинода хөй санныг сураглыг артистер киирген: И. Костолевский, А. Джигарханян, Н. Белохвостикова, Ален Делон. Кинону Москвага, Бакуга, Парижке, Лондонга, Берлинге, Нью-Йоркка тырттырган.

«Үшкү орук чок» деп «Беларусьфильм» киностудиязының чаа кинозу амыдыралы тоолчургу чугаа апарган кижиниң дугайын чугаалап турар. Ол дээрге Совет Эвилелиниң Маадыры В. З. Корж-тур. Эмчилер анаа [illegible] ийи аңгы байдалдыг тайылбырлап бергеннер. Чок-ла болза» чүүже-даа сагыш салбайн шөлээ тайбын болуру, ынчан ол хөй чылдарда чурттап болур. Чок-ла болза — өлүм. Үшкү орук чок. Ол ийиги орукту шилип алгаш, он чыл чурттаан. Ук чылдарны ол кижилерге бераан болдурган.

Совет улустарның интернационалчы улуг найыралынга «Ленинградчылар — ажы-төлдерим» деп кинону тураскааткан. «Узбекфильм» киностудиязының бо кинозу Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ленинградтан көжүрүп чорутткан муң-муң ажы-төлдериниң дугайында көргүзүп турар.

Польша кинематографистер «Мосфильм» киностудия-биле кады «Хаанының сөөлгү дамдызынга чедир» деп кинону тургускан. Ында болуушкуннар 1941—43 чылдарга хамааржыр. Ол берге үеде поляктар Польша шериин тургузуп турган.

«Арыг-шынчы, угаанныг, кадайы чок...» деп «Мосфильм»ге үндүрген кинода БАМ-да бригадир Артем Дольников шелээ үезинде тереен болуушунга келгеш, дүштүг чыштып ап турарын көргүскен.

Аажы-чаңы аңгы, ийи аныяк кижи — Альпа биле матрос Саша четпестерге удур канчаар демисежип турарын «Матростарда айтырыгны чок бе? деп кинодан көрүп болур силер. Горький аттыг киностудияга үндүрген бо кинода М. Пуговкин, Л. Хитяева, Н. Казначеева, В. Андреев ышкаш сураглыг артистер ойнаан.

«Москва карак чажынга бүзүревес», «Кызыл калина кат» дээн ышкаш моон мурнунда чаап турган солун киноларны база көрүп болур силер.

Кинопрокат конторазының улуг редактору.

ЧУРУКТА: «Ленин Парижте» деп кинодан кадр.

П. БОЛЬШИНИНА.

Шыдыраа

МАЙЯ ЧЕБУРДАНИДЗЕ: «Аас-кежиктиг мен»

Делегейниң шыдыраа оваадайын ийи дугаар чаалап алган соонда, Майя Чебурданидзе маргылдаа эгелээр мурнунда журналистерге аазаан сөзүнге ээ болуп, оларны бажыңынче чалаан.

— Ам силерниң кандыг-даа айтырыгларга харыылап шыдаар мен — дээш, ийи дакпыр чемпион хүлүмзүрээн.

— **Бодуңарның удурланыкчыңарның дугайында чүнү чугаалап болур силер?**

— Нана Александрияның бедик мергежилдиин билир болгаш ужуражылганың нарын болурун эндевейн, анаа дыка белеткенген мен. Ол мээң бодап турганымдан бээзи артык кылдыр ойнаан. Бедик теориктиг белеткел, техника болгаш тактика талазы-биле янзы-бүрү аргалар Нанада бар болду.

— **Бодуңарның оюнуңарны канчаар үнелеп турар силер?**

— Дыка шыырак удурланыкчы-биле ойнааш чедишкин чедип алган кижиге өөрүшкүлүг болуру чугаажок. А чогаадыкчы талазын алгаш көөр болза, бо маргылдааны ылдыг кончут эки эвес деп санаар мен, чүге дээрге кайы-даа таланың частырыглары эмгежок болган.

— **Тиилелгени чедип алырыңарга кажан бүзүреп эгеледиңер?**

— Ылыктыг сеези саны алганым он бежен [illegible] соонда.

— **Моон соңгааргы планнарыңар чүл?**

— Бо маргылдаа дыка нарын болган, хөй күштү негээн. Ам дыштаныш алыры чугула. Оон соонда кол кичээнгейимни институтта өөредилгеже угландырар мен. (Чебурданидзе — Тбилисиниң медицина институтунуң студентказы).

— **Делегей чемпионадының залчетелиг оюннары удаваас эгелээр болгай. Силерниң удурланыкчыңар кым болур деп бодаар силер?**

— Совет шыдыраачыларның бирлээн болурунга чигзинмейн турар мен, мээң чаңгыс чер чурттуум-на боор.

— **Даштыкы шыдыраачылардан кым совет спортчуларга удур шыырак ойнап болуру?**

— Ажыы-биле чугаалаарга, ол айтырыгга чүү деп-даа харыылап шыдавас мен. Совет шыдыраачы херээженнерниң мергежилин даштыкы спортчуларындан дыка бедик болур ийин.

— **Херээженнерниң эр улус маргылдаазынга киржири «мода» апарган чүве-дир. Келир үеде ол кандыг болуру?**

— Ол «мода» эвес-тир. Шыдырааны эр аазы херээжен улустуң деп ылгаан херээ чок. Делегейниң беш дакпыр чемпиону Нона Гаприндашвили эр улус аразынга гроссмейстер атты чаалап алган болгай, оон салгакчызы Вера Менчик ону база бадыткады. Эр улус маргылдаазынга киржиринге мен база ынак мен. Шыдыраага ол черле дузалыг.

— **Мерано маргылдаа канчаар доостур деп бодаар силер?**

— Карпов тиилээр деп бүзүрээр мен. Бо хүннерде ол делегейниң эң шыырак шыдыраачызы болгай.

— **Шыдыраага силерниң идеалыңар чүл?**

— Карповтуң техниказын, Алехинниң тактиказын, Напаблашвилиның эндиштиин чедишкиннииг ажыглап турар мастер болур.

— **Өске сонуургалыңар чүл?**

— Литература, кино, музыка болгаш театр. Футболчуларның оюннарын кичээнгейлиг хайгаарап турар мен.

— **Аас-кежик деп чүл?**

— Салган сорулгазын чедип ап турар кижи бүрүзү аас-кежиктиг. Мен — аас-кежиктиг мен!

Я. ГОРЕЛОВ,
Ш. ШАЛОЛАШВИЛИ,
СЭТА-ның корр.
Тбилиси.

ДҮҮН УЛАМЧЫЛААН

МЕРАНО. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш болуп турар шыдыраа маргылдаазының 12-ги салыын дүүн тоңдур ойнаары-биле соңгаарлаткан. Анатолий Карпов агы-биле ойнаар.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

Аар атлетика. А. Курыновтуң алдарынга тураскааткан Казаньга маргылдааларга олимпийжи чемпион Леонид Тараненко (110 кг чедир деңзи) делегейниң ийи рекордун чааргкан. Ийи кодурериге ол немелде шенелдеге 192,5 кг-ны кодурген болгаш ийи хевирге ниити түңүн 425 кг [illegible].

Гандбол. Люцернеге (Швейцария) эрткен делегей маргылдаазында ССРЭ-ниң [illegible] командазы олимпийжи [illegible] — ГДР-ниң спорт-[illegible] [illegible] оюнга уткаш, бирги черни ээлээн.

Футбол. Эрткен субботада боттарының шөлүнге «Зенит»-ти 3:0 санга уткаш, Киевтиң [illegible] маргылдааның төнеринге чедир ийи оюн арткан [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] деп атты база катап, оңгу удаа чаалап алган.

Фигурлуг чуңгулаашкын. Ленинградта эртип турар маргылдаада совет фигуристер программаның бүгү хевирлеринге мурнап чорут турар. Чаңгыстап чуңгулаарынга ленинградчы Наталья Стрелкова болгаш Одесса чурттуг Борис Успенский бирги черни ээлээннер. Эжеш чуңгулаашкынга аныяктар аразынга делегей чемпионнары ленинградчылар Лариса Селезнева биле Олег Макаров тандылар — москвачылар Марина Климова биле Сергей Пономаренко олар шылгараанныг. Маргылдаага Венгрияның, ГДР-ниң, Италияның, Польшаның, Финляндияның, ГФР-ниң, Чехословакияның спортчулары киришкен.

Футбол. Венгрияның шилиндек командазы Норвегияның командазын 4:1 санга Будапештиге уткан. [illegible] маргылдааларының Европаның дертиг бөлүүнден бирги черни [illegible]. Ол ам Испанияга эртер 1982 чылдың делегей чемпионадының түңнел чадазынга киржир.

Шыкка хоккей. ССРЭ-ниң херээженнер аразынга үшкү чемпионадының алдын медальдарын Москва областың спартакчыларынга тыпсыры шиитпирлээн. Ол дугайында шиитпирни спорт-техниктиг комиссияның болгаш Бүгү-эвилелдиң судьялар коллегиязының президиумунуң каттышкан хуралынга СКИФ (Москва) командазының «Спартак»-биле түңнел маргылдаазының санынга хамаарыштыр удурланыышкынның хүлээп албаан соонда үндүрген. Мөңгүн медальдарны СКИФ-тиң спортчулары алыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

ПСКОВТУҢ ДАШ УГУЛЗАЛАРЫ

Ногаан сад-биле чержалашкан Покровскиниң архитектура шиээзи кайгамчыктыг [illegible] болуп, П[illegible] [illegible] [illegible]. Катап тургустунган [illegible] чурттакчыларынга [illegible] [illegible] берген.

[illegible] эң баштай бодаралдың дуганы үлээп алган. Бурунгу Орус [illegible] тургуларынга ол хамааржыр. Ол дээрге бот-боттарынга тергиин дөмей кылдыр туттунган ийи хүрээ болур. Оларны «ийиштер» деп адап турары-даа чоп. Ханаларның дең-дескизи, бөрттерниң, дөмейи — 400 чыл мурнунда чурттап турган үе-шевер кижилерниң кайгамчык уран-мергежиин бадыткаан.

Псковчулар удаваас комплекстиң өске объектилери-биле таныжарлар. Бир дуганында, шаанда Европага эң-не улуг диртип турган дуганны сонуургаарлар. Архитектор В. Смирновтуң үдурткан чааргыкчыларының кызымак күш-ажылы 42 метр дурттуг дуганны чааргкан, оон мурнуку хевири база катап тос-туп келген. Чер адааның оруктары болгаш галереялары [illegible], аялап, сексе-[illegible]. Төөгүнүң чамдык чүүлдерин [illegible] кижилер [illegible] база хамаарышкан бир дуганында — электрик чырыын киирген, шиээниң нарын кезектерин көөрүнге ол чугула апарган.

Бурунгу Орустуң уран чүүлүнүң тураскаалынга Покровскиниң комплекс [illegible] база хамааржыр. Ливон дайынының [illegible] чылдарында эң-не ор шылгалдазы олар эрткеннер. Дайзын шиээни 170 хонук дургузунда бүзээлеп келзе-даа, оон камгалакчыларының шыдыыжындан олар дезип чанар ужурга таварышканнар. Ол маадырлыг чоруктуң дугайында Н. Карамзин «Псков Россияны эң-не улуг айыыл-халаптан камгалаан» деп бижээн. Орус чонуң чепсээниң бүдүн комплекстиң экспонаттарының аразында киирген. Катап тургустунган хүрээде оларның бирээзи шыгжаттынган.

А. АМАЕВ.
СЭТА-ның корр.
Псков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Арга-арыт, бүгү бойдус аккыр тонун кедивиткен» деп фотоэтюду.

СУББОТНИК БОЛГАН

Ак-Довурактың аныяктары, комсомолчу-аныяктар коллективтери чоокта, Октябрь байырлалының бүдүүзүнде субботник организастаан. Аңаа 1847 кижи киришкен. Оларның хөй нуруузу демир бүзүндүзүн аштаарынга, хоорай чаагайжыдылгазынга ажылдаан. Элээн каш комсомолчулар, оолдар, кыстар боттарының объектилеринге ажылдап дүшкээн.

Олар субботник хүнүнде 1500 рубльдиң ажылын кылган. Ажылдаан акшаның мунун чаа хогжуп орар чурттарның тудугларының фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге быскап хар чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 2—7, чамдык районнарга 8—13 градус соок.

Кызылга бораннаар. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 13—15, хүндүс 2—4 градус соок.

КИНО

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкү орук чок» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ожаап негекчилери» 9.30, 13.40, 18.55, «Харын кожуушкун» 11.10, 15.15, 17.05, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оюн кичээнгейниң зоназында» 15.00, 16.50, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бо — Пеле-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

АРАГАНЫҢ АСПААНЧЕ КИРГЕШ...

Суд залындан

Чер-черге чоруп чораш, арага садар магазиннер чанында ийи-үш кылдыр бөлүгленип алган кижилерни бо-ла эскерип болур. А чамдык черлерниң чурттакчылары оларны арнындан таныыр болу бээр. Ажыл-даа шагында, кажан-даа көөрге, магазин чанындан ыравас кижилер көстүлең апаар. Чүге? Адыр бүрүзүнде ажыл-иш хайнып турда, оон хоорук, арага ижип алгаш, арыннары чаарып, эрткен-дүшкен кижилерге шоваргып, оларга «кужун» көргүзүп турарга чаржынчыг көзүлбейн канчаар. Чаржынчы-биле олар өскелерге коскүлен. Оларның хөй кезии аныяк оолдар болур болгай. Мындыг аныяк-чалыы назында кижи мындыг чаржынчыг кестүрү харын коргунчуг. Ындыг кижилерниң хөй кезии кайда-даа ажылдавайн турар болгулаар. Баар, хүнзээр чери-ле ол — ээнтир суксун садар магазиннер. Арын-нүүрүн оскунган ындыг ийи-чаңгыс кижилер бистиң аравыста бар. Оларны эде кижизидип, амыдыралдын арыг-чаагай оруунга катап тургузуп, дуза көргүзеринче кичээңгей улуг. Милиция, суд, прокуратура органнары хөй-ниитиниң күжүнге даянып, ниитилелге ажыктыг ажыл кылырындан оспаксыраар кижилер-биле ажылды доктаамал чорудуп турар болгаш аңаа кижизидилге ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар.

Кызыл хоорайның улус суду 1981 чылдың эрткен айларында маңгыстылчак амыдырал-биле чурттап турар кижилерге хамаарыштыр элээн каш херектерни сайгарып көрген. Аңаа хамаарыштыр толарын чижектерни мында киирейн. Мария Даниловна Гордецкая, 1941 чылда төрүттүнген. Кызыл хоорайның улус судунуң сандайынга ону чүү эккелгенил? М. Гордецкая арага ижеринче сундуккаш, ажылга харысаалгазын уттуп, ажыл шагы үзер болу берген. Арага, тура-соруу чок чорук ону чоорту амыдыралдың шын оруундан үндүрген. Араганың аспаанче кирген бо херээжен кижи ажылын шуут каттан. Кызыл хооркуускомунуң ниитиги херектер килдизи Гордецкаяны хайгааралга ап, көрдүнген хуусаа иштинде ажылга кирип алырын каш удаа сүмелеп турган. Аңаа чөпшээрежип, документиге хол үжүүн салып берген тура-ле ажыл чок, арагалаарын ол уламчылавышаан турган. Оон түңнели суд. Суд хамаатыга Гордецкаяга хамаарыштыр чепгүг шиитпир үндүрген.

Хөй ниити, Марченконуң төрүл-төрелдери оон ажылга кирип алырын чаңгыс хүн эвес, ай-ай-биле сагындырып келген. Арагадан ону каш-даа эмнээн, түңнел чок. А ол чогум ажыл кылбайн, бо үениң дургузунда чүнүң-биле амыдырап келгенил, арага садып ижер акшаны кайыын ап турганыл деп айтырыг тургустунуп келир. Акшаны ол чаңгыс бажынга кады чурттап турган кижилерден (хооблу ёзугаар садылашпааннар) ишкен, азы оон пезинден алыр турган. Чамдыкта шилдер саткаш, оон акшазын арагага чедирип алыр арга тургулаан.

Ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылырындан оспаксыраар, арагаже сундугуг кижилерни кажан оларны суд залынга тургузуп келирге, оларның хуузу амыдыралы бот-боттарынга харын-даа дөмейлешпейн сагындырар.

Кызыл хоорайның улус суду чоокта чаа Анатолий Марченконуң херээн сайгарып көрген. Оон хары 23. Анатолий чеди класс соонда өөредилгезин ара каскан. Ажылга кирип албаан. Үстүнде Гордецкая-биле дөмей, Анатолийге ажыл сүмелеп, сагындырып, оон-биле чаңгыс эвес удаа чугаалажып келген. Аданиниң карак чажы безин аңаа дуза болбаан. Милиция ажылдакчылары Анатолийниң ыяш болбазырадып кылыр комбинатка ажылдадып киирип каан. Ол аңаа чүгле 18 хонук ажылдаан.

Гордецкая биле Марченко ышкаш кижилерниң херээн сайгарып көөрде, суд ол кымыл, чүү кижил ол дээрзин хавы өөренип көөр. Ук кижиге хамаарыштыр профилактиктиг хемчеглер алдының турган-турбаанын база кичээнгейге алыр. Бир эвес алдының турган хемчеглер дээш чок болза, суд болдунуң чоуур шиитпирин үндүрер.

В. СУСЛИН,
прокурор.

Телевидение

НОЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Балтиканың депутаттары». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино аңнаорукчуларының клуву». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Эки ажылдаары кажан-даа берге». Документалдыг телефильм. 15.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.05 — Делегей конкурстарының лауреады А. Гавриловтуң концерти. 16.45 — «Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Уругларга фильм. 17.50 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.10 — «Найырал». Совет-моол найыралының Топ ниитилелиниң даргазының оралакчызы, Совет-моол ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу киржир.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйын министриниң оралакчызы З. Б. Шиниин чугаазы.

МОСКВАДАН

19.30 — «Экранга эң баштап». «Беш кежикчилер». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — А. Блок — «Он ийи». Концерт-фильм. 22.00 — Бут бөмбүүнүң кубоктар эдилекчилериниң кубогу дээш. «Динамо» (Тбилиси) — «Бастиа» (Франция). Чапсарда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге. 00.00 — 00.45 — Европага бут бөмбүүнүң чемпионнарының кубогу дээш. «Динамо» (Киев) — «Аустрия» (Австрия). 2-ги тайм. Кинодан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ада-чөлер, силерге». Өг-бүлеге болгаш школага күш-ажылга кижизидилге дугайында. 12.30 — И. С. Тургенев «Бежин шалгыны». 6-гы класс. 13.00 — Революстуг плакат. 13.30 — Төөгү. 4-кү класс. Крепостной мастерлерниң чогаадылгазының дугайында. 14.00 — Химия. 10-гу класс. Синтетиктиг науктук. 14.30 — Номчу кампанар. 15.00 — Төөгү арыннары. Октябрьның бүдүүзүнде. В. И. Лениниң сөөлгү чажыт ажылы. 15.40 — «Энергетика болгаш водород дугайында бодалдар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00—19.00 — Чапсар. 19.00 — П. И. Чайковскийниң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Лисициан күүседир. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Ленин. Октябрь. Тыва». Литература-музыкалыг телекомпозиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удур, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Аныяк назы дугайында чечен чугаалар». Уран-чечен фильм.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-65, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг [illegible] 2-27-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01529

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (11754) | 1981 чылдың ноябрь 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны, социализмниң чаалап, алыышкыннарын быжыглаарынга оларның чайгылыш чок шинтпирлиг чоруу делгерезин!

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылынга чемсуур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чуурганы, дүктү болгаш өске-даа продукцияның бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ТК-ларының секретарьларының чөвүлел хуралының киржикчилерин

Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының ТК-ларының делегей болгаш идеология айтырыгларының талазы-биле секретарьларының Кремльге болган чөвүлел хуралының киржикчилерин ноябрь 4-те хүлээп алган.

Ужуражылгаже кирип келгеннер: Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары А. Лилов, БКП ТК-ның секретарьлары Д. Станишев, С. Михайлов; Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары М. Овари, ВСАП ТК-зының секретары А. Денеш; Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары Нгуен Зуй Чинь; Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Политбюро кежигүннери, ТК-ның секретарьлары ... жав, МАРН ТК-ның секретары Г. Адья; Польшаның Катчышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүннери, ТК-ның секретарьлары С. Ольшовский, Ю. Чирек, ПКАП ТК-ның секретары М. Ожеховский; Румынияның Коммунистиг партиязының Политкүүскомунуң кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары П. Енаке; СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретарьлары М. В. Зимянин, К. В. Русаков. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Президиум кежигүнү, ТК-ның секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның секретарьлары Я. Гавлин, Я. Фойтик.

Делегей байдалының дүшкүүрлүг болуп кевээр арткан байдалы-биле холбаштыр социалистиг чурттарның мурнунга тургустунган айтырыгларга Л. И. Брежнев ужуражылганың ...

... кандыг болур ирги деп эвес, харын-даа оон-даа шыңгай байдал кедизинде барып кандыг болурул деп айтырыг амгы үеде тургустунуп турар-дыр.

Делегейде дүшкүүрлүг чорукту чидиглендиришкинниң үр хуусаалыг апар чылдарын Л. И. Брежнев демдеглээш, оон-биле кады эң реакцыылыг империалистиг ... салып турары улустарга айыыдыг боо-чепсектерни эңдере бүдүрери-биле холбаштыр делегейниң хөй-ниитизиниң өзүп турар дүвүрээзинин айыткан. Тайбыңның болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың политиказы дүшкүүрлүг чорукту чоруу эрттир чидиглендирериниң политиказын чая база бээриңге бузуредин ол илереткен.

Чавырлыышкынның чорудуу болуунун тыптып келгенинге колдуунда социалистиг күрүнелерниң кады идепкейлиг политиказының ачызы болган. Найыралдыг болгаш дугуржулгалыг хөделип турган, ол ...

... кол чугула үндезиннериниң бирээзи — интернационализм болур деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Кайы-бир социалистиг чуртка, Кубага азы Вьетнамга-даа хамаарыштыр дижиндеткимчелиг көргүзүп тура, бис ынчан социалистиг дем каттыжылгазын болгаш ниитизи-биле тайбыңның хереэн быжыглап турарывыс ол болур. Поляк эштерниң берге политиктиг болгаш экономиктиг кризисти ажып эртеринге кужениишкиннерин ... социалистиг чурттарның көргүзүп турары деткимчеге ол база хамаарыжыр.

Болуп эрткен чөвүлел хурал акы-дуңма партияларның делегей ареназынга ажыл-чорудулгазын улам эки дүүштүрерингe бараан болур, оларның идей-теоретиктиг кады ажылынга, марксизм-ленинизмниң ат-алдарының улам шыңгай өзеринге салдарлыг болур боор деп бүзүрелин Л. И. Брежнев түңнелинде илереткен.

...

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Совет болгаш моол улустарның тооргузунда кайгамчыктыг хуу-биле — Моолдуң болгаш РСФСР-ниң аразынга найыралчы харылзааларны доктаадып тургузар дугайында дугуржулгага ат салган хүндей бээр 60 чылын таварыштыр эштер Л. И. Брежнев болгаш Н. А. Тихонов олар МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбал-биле болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ж. Батмунх-биле байыр чедириишкиннерлиг телеграммалар солушкан. Совет удуртукчуларының телеграммазында чугаалап турары болза:

«Эрткен чылдар революкчу ханы чаартылгаларның, хайгааралдыг ажыл-иштиң, социализм байзыннарының чаагайжыдыышкыннаринге улуг дем каткан демиселдиң чылдары совет-моол найыралды чүс-чүс чылдарда быжыглаан. Владимир Ильич Ленинниң болгаш Дамдины Сухэ-Баторнуң ... дыңган керээниң быжыг баазазынга үре-түңнелдиг хөгжүп үргүлчүлеввишаан. Ол Керээ бистиң чурттарывыстың аразында янзы-бүрү талалыг харылзааларның хөй чылдарлагы практиказын бодунда шиңгээдип, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунун сорулгаларын шиитпирлээрде бистиң партияларывыстың, чазактарывыстың болгаш улустарывыстың чаа аргаларын база перспективаларын илергейлеп көргүскен. Политиканың болгаш экономиканың, культураның болгаш эртемниң талаларынга план ёзугаар болгаш ажыктыг кады ажылдажылга, делегей аренazынга кужениишкиннерни дүүштүрүп турары — ол-ла бүгү чүүлдер улам-на ханы болгаш ханы болгу бар чыдар бистиң харылзааларывыстың бышканының белиг деңнелдииниң дугайын херечилеп турар.

Совет-моол найырал болгаш кады ажылдажылга — делегейде социалистиг дем каттыжылгазының ...

...

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

1981-82 ЧЫЛДА МАЛ КЫШТАГЛААШКЫНЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР, МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БОЛГАШ БЕЛЕТКЭЭРИН КӨВҮДЕДИР, МАЛДЫҢ БАЖЫН МЕНДИ КАМГАЛААРЫН ЭКИЖИДЕР БАЗА ООҢ ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ «САЯН» БОЛГАШ «АЛДАН-МААДЫР» СОВХОЗТАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының даалгаларын күүседир болгаш ажыр күүседир талазы-биле Бүгү эвилелдиң социалистиг чарышка кириппишаан, «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның ишчилери 1981-82 чылдарның кыштаглаашкынын организастыг, бедик деңнелге эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш көвүдедирин чедип алыр, кышкы үеде малдың баш санын бүрүн камгалап алыр болгаш оон продуктулуун бедидер талазы-биле республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг үндүргеннер.

...

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

...

Кыйгырыгны «Саян» совхозтуң малчыннарының ниити хуралынга хүлээп алган.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

...

Кыйгырыгны «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилериниң ниити хуралынга хүлээп алган.

АВСТРИ ЧЕРГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

...

(СЭТА).

Советтер амыдыралы

АЙТЫРЫГ БҮРҮЗҮН— КИЧЭЭНГЕЙГЕ

Улуг-Хемниң чер-чер Советтериниң күскомнары сессияларны эрттирериниң хуусааларын сагыш, оон организастыг белеткелин элээн экижиткен. Сессияның материалдарын [illegible] хуралдарынга баш бурунгаар сайгарып чугаалажып көрүп турар. Сессияның айтырыгларын [illegible] Үзүүнүң кодээ Советтери улуг дуржулганы шиңгээдип алган. Сессияның айтырыын [illegible] ажылынга депутаттар, доктаамал комиссиялар [illegible]

Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин, соңгукчуларның чагыгларын [illegible] кыдырып турар. [illegible]

Район Советиниң күскомунда [illegible]

[illegible]

киң, комудал кирген. Оон иштинде 86-ны хууда хүлээп алышкынга чорутказ. Олардан 69-ту ээлеринге харылааш, [illegible] 34 комудал-билдириишкиниң чогуур хемчээн алган. Өске организацияларже 17-ни шилчиткен.

«Улус депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күскомунуң ажылының стилин болгаш методун сайзыраткан [illegible] СЭКП обкомунуң хүлээп алганы доктаалының [illegible] улуг. Анаа холбаштыр элээн түңнелдиг ажылдар кылдынган.

Райкүском соңгукчуларның чагыгларының [illegible] контрольга ап, ону сессияларга, чоннуң чурттап турар черинин [illegible] дыңнадып берип турар. Жданов аттыг совхозтуң Хайчык салбырының товун электриниктер. Торгалыг суурнуң кудумчуларын чаагайжыдар. Чодураа суурга үлетпүр комбинадының салбырын ажыдар. Арыскан кодээ клуб тудуун доозар болгаш өске-даа чугула чагыглар күүсеттинген.

Советтерниң [illegible] масалыг ажылында чугула роль [illegible]

[illegible]

Д. АРАКЧАА.
Улуг-Хем район.

БОТТАНГАН КҮЗЕЛ

[illegible]

О. АРАКЧАА.
«Ленинчи оруу» солунунуң корреспондентизи.

СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН

[illegible]

ҮЛЕГЕРЛИГ ӨГ-БҮЛЕ

[illegible]

Р. ЧУДАК.
башкы.

Э. М. Ивлев Кызылдың № 1 автобудуруулгезинге бодунуң күш-ажылчы базымын эгелээн. Ол мында мотористеп тургаш, Совет Армияның хүрээлелинге албан эрттирери-биле үдеткен.

Шериг албанындан халашкаш катап-ла төрээн коллективинге кээп, чолаачылап эгелээн. Чылдар эрткен тудум оон ажылга арга-дуржулгазы улгаткан. Онгу беш чылдың соолгу чылында ол 1800 тонна чүъкту сөөртекеп болгаш 502 литр кывар-чаар материалдарын камнап алган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Эдуард Малофеевич база-ла багай эвес ажылдап, чылдың 9 айларында чүък сөөртүрүнүң тонна-километр планын 121 хуу, чүък сайгарылгазын 113 хуу күүсеткен. М. А. Сувонеев бригадирлээн КамАЗ автомашиналар бригадазында Э. Ивлев социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: чолаачы Э. М. Ивлев.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

НЕГЕЛДЕ КАЯА-ДАА ДӨМЕЙ

[illegible]

М. ДОНУЛ.

МАСТЕРСКАЯНЫҢ БИР ХҮНҮ

[illegible]

зы.

— А мурнакчылар кымнарыл, Галина Григорьевна? —Ол [illegible]

[illegible]

Удаваанда олар анаа ол септээр ээн моторун оваарымчалыг тургузуп алган. [illegible]

[illegible]

Амгы үеде каттыжышкынның [illegible] социалистиг Улуг революцияның 64 чылының байырлалынга уткуштур аразында социалистиг чарыжыны калбартып, шудургу ажылдап турарлар.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: мурнакчы септекчи, коммунист Даржай Бодании.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧЫЛДА АЙЫНДА

1981 чылдың сентябрь 1-ден октябрь 1-те чедир үени Эрзин районунуң [illegible]

[illegible]

А. БЕГЗИ.

[illegible]

Н. СОЯН

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

[illegible]

В. ДОНГАК.

«Шынга» харыы

ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРГЕН

1980 чылдың сентябрь 28-де «Шын» солунга «Стандартты сагыва» деп эге-биле корреспонденция парлаттынган. [illegible]

КОРУМ-ЧУРУМНУ БЫЖЫГЛААР

Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы болуп эрткен. «Эрге-чурум камгалалының экижидер болгаш корум-чурум ужурлуг кижилер-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП хоорнуунуң бирги секретары А. Н. Пожидаевтиң илеткелин аңаа дыңнап, чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң [illegible] партияның область комитединиң доктаалдарын удуртулга болдурган, партия хоорному, хоорккүскоом, партия, профэвилел, комсомол, хөй-ниити организацияларының ажылчы чоннарының идей-политиктиг, [illegible] кижизидилгезин экижидер, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-ниити корум-чурумну быжыглаар дээш ажылды чорудуп турарын актив хуралынга демдеглээн. [illegible]

[illegible] 1979 чылдыынга деңнээрге 1980 чылда кем-херек үүлге- [illegible] Бо чылдың төө айлары-да кем-херек үүлгедиишкиннери эрткен чылдың ол үеже-биле деңнээрге кызырылган, ындыг-даа болза айыылдыг кем-херек [illegible] кызырылбайн турар. [illegible] Чамдык ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар арага-дарыга хандыкшыы турарындан [illegible] коллективинге кээргелдии чедирип турар.

[illegible] бергген эштер [illegible] ниң, суртуулдарының, өөреникчилериниң аразында корум-чурум, кем-херек үүлгедир чоруктар барын чугаалап, оларның ортузунга кижизидилге ажылының экижилериниң чугаазын айыткан.

Хоорайның административтиг органнарының ажылынга [illegible] партия активиниң хуралынга [illegible]

Партия активиниң хуралынга чоннуң чугтаан турар [illegible]

Ынчаалза-даа СЭКП обкомунуң IV пленумунуң партия хоорномунун, улус депутаттарының хоорай Совединиң [illegible]

[illegible] СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Лорунов партия активиниң хуралынга олуруп, түвек түскээн.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Бомбуурзектиң судалы

ДАЙЫН КЫПСЫКЧЫЛАРЫНГА ШЫҢГЫЫ КИЧЭЭНДИРИГ

Чепсегленишкинниң дужурер дээш хөделиишкиннер неделязы кажан-даа туруп көрбээн кайгамчык улуг хемчээлдерлиг чыскаалдар-биле демдеглеттинген. Ону Каттышкан Нацийлар Организациязының болгаш Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыы ёзугаар эрттирген. Империалистерниң авантюристиг планнарын үзе шаварын, ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерниң чаа золчааны болдурбазын шиитпирлиг негеен тайбын талалакчыларының үни бистиң оранывыстың бүгү булуңнарынга дайын кыпсыкчыларынга ол шыңгыы кичээндириг кылдыр чаңгыланган.

● ЛОНДОН. Чепсегленишкинниң дужурер дээш хөде- [illegible] Лондонга моон мурнунда көстүп көрбээн улуг хемчээлдиг — 250 муң кижи киржикчилиг чыскаалы-биле, дайынзырак чорукка удур эске-даа он-он англи хоорайларга чыскаалдар-биле, хөй кижи киржикчилерлиг митингилер болгаш [illegible]

[illegible] болуштериниң Барыын Европа чурттарын америк ядролуг ракеталарны алыш үндүрер шол болдурар дээр оралдажыышкынна [illegible] ля үезинде миллион-миллион [illegible]

[illegible] ниң мурнунга чүве чугаалап тура мынча дээн: бир талазында, боо-чепсекти эндерилдир бүдүрүп турар чоруң. Европага [illegible] дайынныг кыжаныы, шериг чарыгдалдарын үрдүнүрүп турары, өске [illegible]

● ОТТАВА. Чепсегленишкинниң дужурер дээш хөделиишкиннер неделязы [illegible] [illegible] деп лозуннар-биле Каналаның эң улуг үлетпүрлүг төвү — Торонтога массалыг чыскаал болган. Чыскаал соонда эрттирген митингиниң киржикчилери АКШ-тың амгы администрациязының [illegible] ниң ядролуг дайынның тамы-

[illegible] ыннте чыгап турар дерзии политиказын шииттирлиг бузуу шапкан

● БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның [illegible] профэвилел, хөй-ниити [illegible] шажынчы чүс ажыг ажылдан- [illegible]

● КОЛОМБО. [illegible] [illegible] нейтроннуг бомбаны бүдүрерин доп дораан соксадырын негээн.

(СЭТА).

КОСМОСТУ — ТАЙБЫҢГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космос делгемин тайбын сорулгаларга шиңчилээриниң болгаш ооргтаа алдынган чаагай түңнелдерин бүгү күрүнелерге [illegible] ниити сонуургалдыг нациаларның делегей шинчилежилгезин бадыткаан. Каттышкан Нацийлар Организациязының Кол Ассамблеязының Тускай Комитединиң хүлээп алган резолюцияларының кол утказы мындыг болуп турар.

Космос делгемин тайбын [illegible]

[illegible] дажылгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көрүшкен. Чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин космоска [illegible] рин болдурбазының онза чугулазын демдеглээн.

Космос делгемин тайбын сорулгаларга ажыглаар талазы-биле КНО-нуң кийиги конференциязы [illegible] чиглерин резолюцияларда айыткан. Ол конференция 1982 чылдың август 9-тан 21-ге чедир болур ужурлуг.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Барыын Германияның хоорайы — Людвигсхафенниң хүннери Азербайджанның индустриалдыг аныяк төвү Сумгаитке боор эрткен. Каспий биле Рейнде турар ол ийи хоорайның чурттакчылары дөрт чыл ажыг [illegible] ажылдажылганы кылып келген.

Людвигсхафенниң обербургомистри доктор Вернер Людвигтиң баштаткан ГФР-ден келген делегация үш хүн дургузунда Сумгаит болгаш Баку-биле таныжып, эдээн кааш улуг бүдүрүлге черлеринге барып, ажылчыннар-биле ужуражылгалар.

ЧУРУКТА: Людвигсхафенниң чаңгы Лизе Лотте (солагай талазында) болгаш Рихард Ланг (оң талазындан ийиги) олар болгаш сумгаитчилер Кан эзилдирикчиан Алмахмери Сулейманова (солагай талазындан ийиги), немец дыл башкызы Сима Мамедова (ортузунда), химик Агахан Агаев (оң талазында).

Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникозы.

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ГДР-НИҢ ДАШТЫНЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРЛИН. Тайбын дээш дүшкүрлүг чорукту чавырыдырар дээш демиселге чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг [illegible] чугула чүүл болуп турар деп. ГДР-ниң Даштыкы херектер министри О. Фишер онзалап [illegible]

[illegible] ниң болгаш фашизмге удур [illegible] өске-даа каттыжыышкыннарының хоочуннары бүгү чурттан Милаңга чедип келген. «Дайынның болдурбас», «Ядролуг өлүмнү болдурбас», «Италия девискээринге кандыг-даа америк баазаларны тургуспас» деп лозуннар чыскаалчыларның [illegible] туткан.

Сапай чартык [illegible] сөөк националдыг күштер дээрни чүвеге киржир деп [illegible]

[illegible] удур демиселдиң мурнуу одуруунга чорбуттаан. Компартия болуушкун [illegible] алган, ол чорук бир эвес соңгу удур мурнунуң демисели [illegible] улуг чедиишкин болган деп чугаалаан.

[illegible] талазы-биле болуушкун программазын чайгылыш чок барымдаалап турар. [illegible] социалистиг оруунга бердинген болгаш ол бодал-биле [illegible]

КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

САНА. СССР-ниң болгаш Йемен [illegible]

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ЧЕПСЕГЛЕНИШКИННИ ДУЖУРЕР ДЭЭШ

РИМ. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин удур, тайбын болгаш чепсегленишкинниң дужурер дээш [illegible]

ГКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АФИНЫ. [illegible]

АЛЖИР ЧАЗАНТЫҢ ХУРАЛЫ

ЭЛЬ-ДЖАЗАИР. [illegible]

(СЭТА).

РЕАКЦИЯГА УДУР ДЕМИСЕЛ

КАРАКАС. (СЭТА). [illegible]

ЭРТЕМДЕННЕР ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

СОФИЯ. (СЭТА). [illegible]

[illegible] га киришкен делегацияларның [illegible] Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиндики секретары, Болгария Улус Республиказының Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков хүлээп алган.

АНГОЛАГА УДУР ҮҮЛГЕДИГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

СОҢГУЛДА

ТУНИС. (СЭТА). Тунис Республиказының төлээлекчилер палатазынга хуусаа бетинниң соңгулдазы болган. Күш-ажылдың бүгү-ниити тунис каттыжыышкыны-биле эвилелдежип алган, чатырыкчы социалистиг Дустур партия аңаа тииләэн.

Гималаи ажылдыр харылзаа

Хөй каналдыг дөрт харылзаа ээ-найыралчы чурттар — ССРЭ биле Индияның найысылалдарын идегелдиг харылзаштырган. Ол шугум үш участоктардан тургустунган: бирээзи бистиң чурттуң девискээри-биле Москвадан Дангара (Таджик ССР) суурга четкен. Ийигизи Индияда, Делиден Чарар-и-Шариф суурнуң чанында тропосфера станциязынга четкен. Үшкүзү, тускай тургускан участок, шугумнуң «дал ортузу» — тропосферада.

Харылзааның ол шуут чаа [illegible] бээрин СЭТА-ның корреспондентизи Б. Грищенко [illegible]

[illegible] томобиль-биле эптээн дериг-херекселдерни ажыглаан, [illegible]

Индий специалистер ботта- [illegible] 90-90 дөрбелчин метр ийи антеннаны кылгаш, ССРЭ-же чорудуп берген болгаш оларны [illegible] Артказ бүгү совет дериг-херекселдерни ССРЭ-ге, индий тудуглары — Индияга кылып тургускулаан.

РЭЩИ-ниң лабораторжа начальниги техниктиг эртемнер доктору А. С. Немировский [illegible]

[illegible]

Москва—Дели [illegible]

МОСКВА.

И. ГАНДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Делегейде [illegible] тыр америк администрациязының бодалы хогжүүр орар чурттарга кеңгус албан [illegible]

ИДЕПКЕЙЛИГ ХӨДЕЛИИШКИНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ТУНИС. (СЭТА). [illegible]

УТТУНДУРБАС БОЛУУШКУННАРНЫҢ ХЕРЕЧИЛЕРИ

ССРЭ-ниң Революцияның төп музейинде кирген чаа материалдар Совет эрге-чагырганың тургустунуп, быжыгып келген үезинин уттундурбас болуушкуннарының дугайын көргүзүп турар.

Бистиң мурнувуста — үр апарганындан саргарып калган хуудус чыдыр. Ол болза, 9-ку армияның Революстуг Шериг Чөвүлелиниң Политкиндизиниң шериг кезектериниң комиссарларынга инструкциязы-дыр. Кажан-кезээде мурнунга туржуру —эң берге черлерге чорууру, революсчу дайынчыларның хүрээлелерин быжыглаары, оларның политиктиг каңналыышкынының, культурлуг өзүлдезиниң, амыдырал-чуртталгазының дугайында сагыш салыры — бо бүгү болза, Кызыл Армияда болдунун төлээлекчилеринден партияның негелдези ол-дур. Хамааты дайынның комиссарлары ол сорулганы алдарлыг-биле күүседип-даа турганнар.

Ленинчи партияның хоочуну, Москвага Октябрь тулчуушкуннарының киржикчизи В. И. Тагунова-Суздальцева ол төөгүлүг документиниң от-кос дег фронтучу оруктарны дургаар ап чораан. Комиссар Тагунова-Суздальцеваның шериг кезектеринге партколлективтерни баштап, фронтунуң штавының организас-мобилизасчы килдизиниң эргелекчизи турганы Соңгу-Барыын фронтунуң дайынчылары болгаш командирлери-даа ону эки билир болгаш аназ ынак турганнар. Ол төөгүлүг документ үр чылдар иштинде ооң өг-бүлезинге камгалаттынып чораан болгаш чоокта чаа ону музейге дамчыдып берген.

Москва чурттуг К. Н. Болдыревадан келген материалдар ажылчыннардан болгаш тараачыннардан үнген кижилерден удуртукчу кадрларны белеткээр дугайында партияның сагыш салыышкынының дугайында тоңаргайы-биле чугаалап турар. Кедээ комсомол бөлүүнүң секретары турган ооң ачазының холу-биле бижээн демдеглелдери күш-ажылчы улустуң эң калбак кезектериниң билиглерже ханылап турганы үезиниң кайгамчыктыг кодурлуушкунунуң дугайын төөгүп турар. Тараачын кижиниң оглу Николай Болдырев сураглыг эртемден апарган.

Найысылалдың чурттакчызы Р. О. Турецкая музейге эң ховар дээн фото-чуруктарны база дамчыдып берген. Оларның иштинде герман болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы Клара Цеткинни тырттырып алган. Оон өске фотографиядан бистиң чуртка стахановчу шимчээшкининиң эгелекчилери — даргаң А. Х. Бусыгинниң болгаш пөс-таалыччылар Виноградоваларны көөр бис.

Чаа чүүлдерниң аразында «Правда» солунунуң ажылдакчызы И. И. Новохатныйның редакция секретары М. И. Ульянованың ат салганы шыңзылгазы, бистиң революстуг төөгүвүстүң маадырлыг арыннарын ажыдып турар өске-даа делгемирлер бар.

А. СИВЦОВ.
СЭТА-ның корр.
Москва.

МОСКВА. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының А. А. Байков аттыг металлургия институдунуң эртемденнери химиктиг болгаш физиктиг шынарларын баш удур чагаап комплекстиг чаа эзилдиргилерни прогнозтап тургузарының аргазын ажылдап кылган. Ол шинчилелдерге үе-шакты болгаш материалдыг чарыгдалдарны дыка хөй катап эккежедир болгаш оларны бүдүрүлгеге шиңгээлиринин хуусаазын кызырар арганы бээр.

Эртемденнер порошоктуг металлургияны үлетпүрге ажыглап, шиңгээлиринче оңза киирзенгей салып турар. Ол институтта демир кескиндилерин металл порошокче плазмалыг хуулдурарының аргазын ажылдап кылган.

Электроннуг микроскопияның аргалы-биле институтта демир материалдарының үрелиринин байдалдарын шинчилеп турар.

ЧУРУКТА: электроннуг эң улуг микроскоп-биле демирлерниң үрелиринин байдалын шинчилеп турары.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруи улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалды хүлээп алгандан бээр бир ай ашкан. Партия болгаш күрүнениң чоннуң кадыкшылы дээш сагыш салыышкынын илереткен бо доктаалда күш-культура болгаш спорт-биле тургулчуг ажылдаары күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлгезин [illegible] чаңгыс [illegible] рипге, күш-ажылчы сагылгачурумну быжыглаарынга болгаш кадрларның ажылга [illegible] рынга идиг берип турар деп [illegible].

Ук доктаалдың [illegible] амыдыраар [illegible] ның хемчеглерни Каа-Хем районнуң партия болгаш Советтер органнары ап эгелээн. Ылаңгыя улус депутаттарының район Советиниң күүсекзи комитеди «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруи улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалды [illegible] көрүп, ооң күүселдезин чедип [illegible] шиитпирин хүлээп алган. Ында демдеглээни байза, күш-культура болгаш спорттуң [illegible] 1981 чылда СЭКП-ның XXV съездинин аттыг совхозка спорт залдыг Культура бажыңын ажыглалга киирген. Сарыг-Септе бодуун деритгелиг спорт шөлүн эде кылган. 1980—1981 чылдарның дургузунда ниити болгаш үш ку разрядтарлыг 186 спортчуларны белеткээн. 201 оолдар [illegible] разрядтарын чедип алган. «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен» деп комплекстиң херек демдектериниң эдилекчилериниң саны районда 1191 кижи чедип турар.

Үстүнде киирген[illegible] сан-чурагаштардан алырга, районда күш-культура болгаш спорт шимчээшкини сайзыралды ап турар-дыр. Ылаңгыя чаа туттунган ниити өөредилге база культура черлеринге, бичии-даа болза спорт залдарын тударын мында чаагай чаңчыл болу берген. Спорт [illegible] бичии болгаш элээди уругларның күш-дамыр кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип эгелей берген. Күш-культура кичээлдерин эрттирерин-ге, спортчу оюннар организастаарынга дыка эптиг апарган.

Күш-культура болгаш спорттуң материал-техниктиг баазазының эвээш-бичии-даа болза немежип олурары-биле чергелештир спорт организакчыларның саны, оларның мергежилин өзүп олурар. Чижээ, Бүрен-Хем школазының күш-культура башкызы Александр Адымаачы Красноярскиде педагогика институдунуң күш-культура салбырын дооскан. Аныяк башкы спорттуң янзы-бүрү хевирлерин суурнуң чалыы салгалының ортузунга массалыг болдурар дээш элээн идепкейжи өзү-биле ажылдап турар. Ылаңгыя волейболдуг хаак спортун бүрен-хемчилер улам массалыг кылдыр көдүрерин чедип алырының аргалары бар.

Ынчаңмыже районнуң спорт комитеди, спорттуң хөй-нииити организациялары күш-дамыр сайзырадылгазын Каа-Хемниң чурттакчыларының хүн бүрүдеги амыдыралынга нептеределринче угланган чогуур хемчеглерни албайн турар, бар материалдыг баазаны, күш-культураны сайзырадырынга агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалдарын чөп ажыглавайн турар.

Дыштаныл[illegible] хүннеринде, байырлалдарда массалыг спортчу оюннарны совхозтар төптеринге, салбырларга, Сарыг-Септиң бүдүрүлге албан организацияларынга эрттирип турары эвээш. Райпо, үлетпүр комбинады, СЭКП райкомунуң база район Советиниң күүсекчи комитединиң болгаш чамдык өске-даа хөй кижилерлиг коллективтеринин девискээрлеринде [illegible] ойнаар, стол теннизинге маргылдаалар [illegible] спорт шөлчүгештери чок. Спортчу шөлчүгештер чокта күш-дамыр культуразын [illegible] бергe.

Район Советиниң күүсекчи комитеди Сарыг-Сепке хаак баазазын ажыдып, аңаа про[illegible] районнуң спорт комитединге дааскан. Бо чүгле херектиг күүселдези саадап турар. Каа-Хемниң харыңчал терезин чүү дээр, кижи алачайгаар-ла хаактакенаазы кезир. Тываның улустуң чогаалчызы Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп номунда мынчыг одуруглар сактып көрээлиңер: «Акыларымның болгаш угбаларымның келип чораан багай дыдык, эжектери ойбак майыктаажы менээ шылчап келген чораан. Бичиирап, тайга азы ховуже кирер апарганда, иштимниң удунуунуң дыдыын дуглай ыяш баглап алыр мен. Ол ыяш дээрге, [illegible] [illegible] чораан». Ядыы араттарның амыдыралының байдалы четпес-даа болза, оларның ажы-төлү хаактаар, чуңгулаарынга ынак чорааның, ол чорук кижиге чугула херек боон турганының үстүнде одуруглардан билип ап болур. Күш-культураны болгаш спортту улам сайзырадыры-биле күш-ажылчы коллективтер, өг-бүле бүрүзү спортчу дериг-херекселдерни [illegible] алган турары күзенчиг. Ол бүгү чүгле спорттуң өарыг бодунга херек эвес. «Совет аныяктар чүгле бүгү талазы-биле [illegible] [illegible] чараш, кадык-шыырак, каң [illegible] шыырак болур ужурлуг. Пионер, комсомолчу, аныяк кижи бүрүзү-ле ГТО-нуң херек [illegible] культурага, спортка, туруштуг доктаамал киришкен турарын чедип алыр» —деп, СЭКП Төп Комитеди-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] спортту пропагандалаарынче [illegible] айыткан.

Күш-культура болгаш спортту пропагандалаарынга Каа-Хем районнуң партия организациялары, кедээ Советтери, калбак хөй-нииттиң кежигүннери хоңа пара[illegible]зын, ам-даа калбаа-биле [illegible]. Сарыг-Септиң кулдумчуларында, бүдүрүлгелерниң, албан-организацияларның [illegible] районнуң совхозтарында болгаш өске-даа күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарынче хөй-нииттиң кичээнгейин хаара тудуп турар спортчу көскү агитация, дыштаныр хүннерде массалыг оюннар болуруп чарлаан чарлалдар копчуг эвээш.

Отчёт өзүлдээр алырга, ГТО-нуң херек демдээниң эдилекчилери районда 1119 кижи чедип турар. Ынчалза-даа «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен» деп херек демдээн [illegible] лар көзүлбес.

Районнуң ажылчы чоннарының күш-дамыр кижизидилгезиниң, спортчу амыдыралының кол чугула талазы күш-культура болгаш спортту массалыг болуруп чедип алыры. Ону күүселдеге боттандырары [illegible] чугула боор турар.

А. ОКСУР.

Республиканың культура амыдыралындан

ТАНЦЫ КЕЖЭЭЗИ

Танцы— уран чүүлдүң бир хевири. Ооң тыптып келгени [illegible] дыг. Кижилер чугаалаарының мурнунда-ла болалында бар чүүлдерни азы сагыш-сеткилиниң хөлзээшкинин шимчээшкин-биле илередирин оралдажып чорааннар. Олар ол шимчээшкинин суғнуң агымы болгаш чалгыындан, хат, шуургандан чайганган оът-сиген болгаш ыяш-даштан, диириг амытаннарның шимчээшкинин [illegible] рындан көрүп ап, ол-ла бүгүнү өттүнүп чорук сөөлзүреди улам сайзырадып [illegible]. Ол дугайын тыва улустуң «Ээн дег девиир», «ол хаак дег ээлгир», «хат-казыргы» дег ээргиштелир, «агым суг дег адаа чиик» деп деңнелге состери херечилеп турар.

Хандагайтының Культура бажыңынга танцы кежээзи болган [illegible] методист Елена Чульдум болгаш танцы бөлүүнүң киржикчилери эки белеткээннер. Зал долу кижи. Янзы-бүрү үелерде танцыларның сайзыралының [illegible] бөлгүмниң удуртукчузунуң чугаазы солун болган. Оон улаштыр тыва улустуң «Декей-оо», «Ак[illegible]», «Аныяктар» деп танцыларын, «Хороводту» танцы бөлүү көнчүг чараш күүсеткен. Орус улустуң казыргы дег плясказын Килчин Демир-оол танцылай бээрге, чыылганнар магадаан. Национал танцылар, эң ылаңгыя Октябрь революциязының соонда улам сайзырап, чаа утка-шынар-биле долдуртунуп, өөрүшкүнү, аас-кежиктиг амыдыралды улам хандыр көргүскен. Оларның чижээнге узбек, грузин, моол улустарның танцыларын бөлгүмниң киржикчилери күүсеткен.

Чоннуң культурлуг дыштаныылгазын чөп организастаарынга мындыг темалыг кежээлерни моон-даа соңгаар эрттирерин күзээр.

Х. БОЛАТ-ООЛ.

КАЙЫЗЫН КАНДЫГ ДЭЭРИЛ

Чүгле бистиң республикада эвес, харын оон дашкаар-даа ады-сураа элээн билдингир апарган «Аян» ыры-хөгжүм ансамбли Барыын-Хемчиктиң ажыл-шинчилеринге байлак, солун программалыг концерттиг аалдап чораан барган.

Районнуң кодээ суурларынга гастрольдан дооскаш, Кызыл-Мажалыктың чурттакчыларынга аян тудкан. Тыва эстрадалың баштайгылары болур аныяк артистерни көрүкчүлер чылыы-биле хүлээп ап, оларның күүсеткени тыва улустуң, совет болгаш даштыкы композиторларның ырларын сеткил ханып дыңнаан. Ылаңгыя тыва улустуң «Декей-оо», «Колхозумну», ол ышкаш моол, украин болгаш япон улустуң ырларын ырлааны дыңнакчыларга солун болган.

Концерттиң башкарыкчызы Кежиктиг Демир-оолдуң күүсеткени хөглүг, баштак ырлары, ансамбльдиң солистери Михаил Айыжының, Надежда Иргиттиң хоюг, өткүт, таалангыг үннерни зал сыңмас көрүкчүлер магадап, оларны сценаже катап-катап чалап турган. Черле ындаш аныяк артистерниң кайызын кандыг дээрил. Шуптузу-ла талантылыг, тывынгырын көргүскеннер.

Концерт төнген соонда, кызыл-мажалыкчыларның мурнундан райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи А. С. Конгар байлак, солун программалыг концертти дээш, ыры хөгжүмнүг «Аян» ансамбльдың аныяк коллективинге өөрүп четтиргенин илередип, чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн.

В. ХОМУШКУ.

КОРЧНОЙ ХУЛИГАННАП ТУРГАН

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдааның он ийиги салыы соңгаарлаттынып турган. Ынчаарда А. Карпов артык оолдуг болган.

Салыгны ап-ла эге-биле ойнаан болгаш Грюнфельдиниң камгалалы кылдыр доравы шилээн. Делегей чемпиону шыдыраазының агы-биле ойнаан болгаш холдуң төп кезээн бежы-биле хөлеп, кайы-даа талага идепкейлиг көжер аргалыг турган.

«Ам шыдыраа маргылдаазының дугайында эвес, а Корчнойнуң хулиганзыг болгаан төлеп чок хөделиишкиннериниң дугайында айтыры [illegible] турар. Салыг үезинде Корчной кандыг-даа [illegible] чокка хенертен алгырып, делегей чемпиону бистер [illegible] дорамчылап эгелээн. Ооң чидип берген ыдыр эскерип берген арын-шыраны бар [illegible] болгаш телевидение экранынга илдең көстүп келген. Арбитр ол үеде шыдыраа столунга чедип келгеш, Корчнойнуң эктин суйбап, ооң сириңнеп холун тудуп каан. Хулиганзыг хөделиишкиннер кылган Корчнойга хамаарыштыр шыңгыы хемчээл алырының оруунга ол арбитр маргылдааның дүрүмүн уттуп, мөгедычыл бичии оолду кегүдүп, эргелеткен ышкаш болган...

Корчной хулиганзыг ол дуржок үүлгедиглерин баш бурунгаар планнап алгач турган. Хайым болур кылдыр ойнаарының «бүдүрүлдиг үңзеинин» кылдыр хулиганзыг хөделиишкиннерин баш бурунгаар ооң планнап алганын барыын-герман «Шпигель» журнал демдеглээн. Он ийиги салыг үезинде Корчнойнуң дуржок үүлгеделерин Италияның «Коррьера дела сера» солуну [illegible] кижиниң хулиганзыг хөделиишкинни-биле деңнейлеп бижээн.

Спорттуң бөлүүн болгаш бүгү-ниити хүлээп көрдүнген норма-чижектерин Корчной каржызы-биле үрел турар. Чижээ, он ийиги салыгның эгелиинде маргылдааның киржикчилери чаңчыл ёзугаар хол тудушпайн турарын Корчной ойталаан. Маргылдаа үезинде төлептиг болуруп делегей чемпиону А. Карпов Корчнойга саналдаан турган. Ол чөптүг саналды күүседиринден база ойталаан.

Корчнойнуң төлеп чок болгаш хулиганзыг ажыл-чорудулгазынга удурланыышкынның делегей чемпиону маргылдааның хомудал сайгарар комитединге киирген. Шыдыраа хоойлуларында база спортчу этиканың норма-чижектеринде көрдүнген хемчеглерни чогуур үезинде алырының эргежок чугулазынче арбитрлерниң кичээнгейин угландырарын А. Карпов дилээн.

Гроссмейстер С. Глигорич баштаан хомудал сайгарар комитет делегей чемпионунуң удурланыышкынын хүлээп алган. Маргылдааның доктааттынган чурумун үрээни дээш комитет Корчнойну сагындырган. Чурум үрээшкинин ийиги удаа кылыр болза, 1500,0 швейцар франк акшага ону торгаарын база сагындырган.

• • •

Шыдыраа маргылдаазының соңгаарлаттынган он ийиги салыы 47-ги кош соолунде хайым болуп дооскулган. Делегей чемпиону А. Карпов 4:1 санныг болуп, мурнап турар.

Дараазында салыг ноябрь 5-те болур ужурлуг.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

Кызыл хоорайның хууда бирги чери дээш маргылдааның баштайгы чартыын чүгле ийи шыдыраачы В. Заворин биле Н. Онуфриев аштырыышкын чок ойнап, 4 салыгдан 4 санны алганнар. Олар бешки оюнда ужуражы бергеш, хайымнашкан.

[illegible] В. Завориңге уттуруп каан В. Луканов алды дугаар салыгда Н. Онуфриевти утккаш, 5 санныг болуп, маргылдаала байдалын экижидип ап шыдаан. В. Заворин ол хүн ийиги разрядтыг О. Донгакты дужуп бээринче албадааш, өске артканнарын мурнап берген.

ЧАҢГЫС САЛЫГ АРТКАНДА

Маргылдааны эки эгелээннерниң бирээзи К. Сат Н. Онуфриев биле В. Лукановка ийн улаштыр уттурза-даа, сөөлгүлүг оюннарда 2 удуг саннарын ап үнген. Ылаңгыя В. Заворинниң тиилелгелиг [illegible] даштыр, шаңналдыг черже үнүп болурунуң магадылалын бодунга тургускан.

Чедиги салыгда В. Завориннин аштырыышкыны Б. Ооржакты уткан республика чемпиону В. Лукановка маргылдааның киржикчилерин баштаар арганы берип, дүрэкүлгелыг бирги разрядтыг чемпиону атка [illegible] [illegible].

Найысылалдың шыырак шыдыраачызы Д. Ондар Н. Онуфриев-биле [illegible] [illegible] [illegible] утуан.

Ш. Монгуш, Н. Куулар, С. Лямин чедиги салыгда боттарының удурланыкчыларын удуп алгылаан. Б. Куулар биле С. Донгак хайымнашкан.

Чаңгыс салыг артканда В. Луканов—6, В. Заворин—5,5, К. Сат, Д. Ондар—5, Н. Онуфриев, Ш. Монгуш—4,5, С. Лямин, Б. Кужугет, Б. Ооржак, С. Донгак, О. Донгак, Н. Куулар—1 санныг.

Д. ЧААН-ООЛ.

НОЯБРЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.05— «Чымыштыг чай». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 10.15 — [illegible] концерти. 11.00 — Эртемтайылбырлыг фильмнер программазы: «Гигантыларның өлгени», «Үстюрттуң муфлону». 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.30 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «[illegible]», «Ажылчын минутаның үнези», «Шувелянның боодалдары». 15.15— «Бичиилерниң чогаадылгазы». Уруглар «Трембита» ансамблиниң концерти. 15.45— «Москва болгаш москвачылар». «Чыл даалгазын — ноябрь 7-ге чедир» деп эгелээшкиниң дугайында. 16.15— С. Прокофьев. Оркестр-биле фортепианоға № 1 концерт. 16.30— Н. Островский. Чогаал ажылының арыннары. 17.20— Мультфильмнер программазы: «Октябрьның марыжы», «Бу[illegible]».

КЫЗЫЛДАН

17.35— «Октябрьның тиилелгези [illegible]». 18.05— Телемедээлер [illegible].

МОСКВАДАН

18.20 — Бөгүн дээштиде. 18.35 — «Театр ужуражыышкыннары». 20.15— «Үе». Информастыг программа. 20.55—00.00— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга [illegible] байырлыг хурал. Байырлыг концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дорт дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Миколка-паровоз». 13.30 — «Простоквашинода каникулдар». Мультфильм. 13.50— БАМ-ны тудуп тур бис. 14.20 — Революцияның болгаш хамааты дайынның ырлары. 14.40 — «Маадырлыг чорук». 15.10 — Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң тембрлиг баяннар оркестриниң концерти. 16.00 - 18.20— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Алдын эшелон». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

19.55 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!». «Таптыг-ла 3.15-те». Мультфильм. 20.15— «Үе». Информастыг программа. 20.55 — Совет композиторларның чогаалдарындан симфония концерти. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфония оркестри күүседир. 22.00— Документалдыг фильмнер программазы. «[illegible]», «Амур парларының улчуп чоруур черлеринде». 22.45—00.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск).

НОЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Хөглүг аялгалар». Аныяк ыраажылар концерти. 10.05—«Чалгаа[illegible]» баштайгы [illegible] үндүрүлгези. 10.35 — «Улуг Октябрь». Совет шүлүкчүлерниң чогаалдары.

КЫЗЫЛДАН

10.55 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга холбаштыр Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдар.

МОСКВАДАН

12.20 — «Төрээн чурттa». Кинопрограмма. 13.05— ССРЭ улустарының ырлары болгаш танцылары. 13.45— Москва. Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турраскааткан шериг парадызы болгаш ажылчы чоннар чыскаалы. Төнгүзүнде — пионерлерниң байырлыг концерти. 16.20— «[illegible]». Мультфильм. 16.40— «Ленин 1918 чылда». Уран-чечен фильм. 18.30—18.45—Чапсар. 18.45— «[illegible]». 21.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турраскааткан шериг парадының болгаш ажылчы чоннар чыскаалының дугайында репортаж. 22.15 — «Спорт аялгалары». Совет болгаш даштыкы спортчуларның көргүзүү. 22.35—00.35 — Эстрада программазы. Төнгүзүнде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.15— Москва, Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турраскааткан шериг парадызы болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы. Төнгүзүнде — пионерлерниң байырлыг концерти. 16.15 — «Сагыш-сеткилдиң хаймыжындан». Мурманск хоорайның балыкчылары-биле ужуражылга. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. М. Леонтьева чорудар. 18.05— «Ацывктар адрезы». 19.15 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!». «Айболит цирктее». 19.30 — Д. Фурмановтуң төрүттүнгенинден хүнүндең бээр 90 чылынга уткуштур. «Чапаев». Уран-чечен фильм. 21.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турраскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннар чыскаалы. 22.15— Россияның чурээ». Уран-чечен фильм.

23.50 — «Россияның чурээ» Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Телемедээлер. 8.20 — «[illegible]». 8.40 — «Оттуруңар». 9.10—Эртен болгаш тандыы талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары. 9.50 — «Совет Эвилелиниң [illegible] болаан боол тур мен!». 10.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.25 — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттарының болгаш үлетпүр болгаш [illegible] ажыл-агый ажылдакчылары. 12.25—«Алдын маныштаазтар». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги, 2-ги сериялары. 14.35 — «Совет Эвилелиниң даштыкы [illegible] көргени». 14.50— «Музыкалыг киоск». 15.20 — Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары. 16.45—«Чалгынныг мастер». Мультфильм. 17.00 — «Ыры мээң чурээмде...» Киноконцерт. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—«Кино [illegible]». 19.45— «[illegible]». Парны [illegible] болганы». Музыкалыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Г. Свиридовтуң «Оттуруңар» деп [illegible] биле. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—«Д. Фурманов. Чогаал ажылының арыннары». Төрүттүнгенинден бээр 90 чылынга уткуштур. 22.15 — А. Бородин. Дм. Шостакович аттыг квартет № 2 квартетти күүседир. 23.00—00.55— ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Төнгүзүнде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

11.20 —«Челээш» Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Мун болгаш чаңгыс уттулаа» (Турция). 14.50 — Уругларга фильм. «Манаш». —16.00 —«Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 16.45 — «Диириг амытаннар амыдыралы». 17.45 —Кременчугтуң автозаводунуң Культура ордузунуң танцының «Свитанок» ансамблиниң көргүзүү. 18.00 — «Бо бүгүдаа ооң дугайында». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 3-кү серия. 19.05 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. 19.50 — Совет чурукчулар чогаалдарындан композиция. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15— «Хүннүң шыгжамыры». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак». — «Черноморец» (Одесса).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ НОЯБРЬ АЙДА РЕПЕРТУАРЫ

Ноябрь 6 — О. Чылгычы— «730 хүннер болгаш дүннер».

Ноябрь 12 — Э. Лабиш — «Терезин шляпа».

Ноябрь 13,14 —Т. Сметанин — «Лоокуут биле Нюргуун».

Ноябрь 15 —С. Михалков— «Үш хаваннак» [illegible] — «Кожагелер» [illegible].

Ноябрь 18, 21 — М. Тиимезиң — «Ынакшааннарның амы-тынынга четтингени».

Ноябрь 20 — В. Шукшин— «Эртен эрте оттуп кээрге».

Ноябрь 22 — [illegible] — «Дөрт нийстер» [illegible]. Э. Лабиш — «Терезин шляпа» [illegible].

Хүндүс шиилер 12 шакта, кежээлери 19 шакта эгелээр. Касса 11.30 шактан 19.30 шакка чедир ажылдаар. Коллективтиг чагыглары 2-35-86, 2-25-49 телефоннар дамчыштыр [illegible].

Агаар

Бөгүн республиканың [illegible] чамдык черлеринге [illegible] Соңгу-барыын [illegible] хаттың дүргени секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы 2-7, чамдык районнарда 8-10 градус чедир соор.

КИНО

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкү орук чок» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас өшээн негекчилери» 9.30, 17.05, 21.00. Киночымыдда 11.10, «Харыы кожуушкун» 12.55, 15.15, 18.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Коммунист» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сашка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

1946 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны

Салчак Алыдаевич ЧҮЛЬДҮМНҮҢ

аар аараанының соонда мөчээнин СЭКП Бай-Тайга райкому, район Советиниң күүскому, «Бай-Тал» совхозтуң парткому, дирекциязы болгаш ында кодээ Советтиң күүскому хараадал-биле дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге база чоок кижилеринге ханы кажыы халап илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийный амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2467

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның [illegible] Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле управлениениң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4). ТС—01530.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 257 (11755) | 1981 чылдың ноябрь 6, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БҮГҮ УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Эргип четпес улуг Төрээн чуртувустуң муң-муң хоорайларында болгаш суурларында бүгү улустуң байырлалы келген. Совет чурту кызыл туктар, транспарантылар, лозуңнар-биле шиметтинген. Бистер эң-не өндүр улуг байырлалды — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ээлчеглиг өюн байырлап турарывыс бо.

Владимир Ильич Ленинниң болгаш ленинчи партияның удурткылгазы-биле улус массалар Улуг революцияны боттандыргаш, дарлап-мөлчүгделдиң хөй чүс чылдарда туруп келген тургузуун чылча шапкан, социализмче оруну ажыткан.

Совет эрге-чагырганың эң баштайгы декредн — Тайбың дугайында декрет болган, бистиң партиявыс бодунуң даштыкы политиказынга тайбыңга ынак ленинчи угланыышкынны чайгылыш чок шынчы барымдаалап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени 80 чылдарда Тайбың программазын амыдыралга боттандырар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Тайбыңны болгаш чавырлыышкынны быжыглаар дээш, империализмниң болгаш реакцияның чаа-чаа чимзениишкиннерингэ удур, нейтронуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектерниң өске-даа хевирлерин хоруур дээш бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң чорудуп турар демиселин бүгү бөмбүрзектиң депшилгелиг хөй-ниитизиниң изиг деткимчезинге даянып турар. «Совет удурткулганың болгаш ниитизи-биле совет улустуң бодалдары база күзээшкиннери ядролуг дайынны болдурбазынче, өөң кыптыгэ бөзриниң айыылын чайладырынче угланган» — деп, Л. И. Брежнев «Правданың» корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга чоокта чаа демдеглээн.

Октябрь революциязының кайгамчык ужур-дузазы оон сорулгаларының бүрүнүнде болгаш хей-аът киришкиниңде, оон кескү чедиишкиннеринде болгаш улуг салдарлыында. Бөгүнгү оон кол түңнели — ССРЭ-де тургустунган сайзыраңгай социалистиг ниитилел, үш дилтиң элээн каш чурттарында чаа тургузугнуң догуннааны, делегейниң социалистиг дем каттыжылгазының тывылганы болгаш быжыканы.

Бистиң чуртувуста чаңчыл болу бергенин ёзугаар алдарлыг хүнну демдеглээри бүгү-ле кылдыкган чүүлдерниң, ам кылыр ужурлуг ажыл-херектерниң көрүлдези болуп турар.

Партия совет улусту социалистиг чарыштың тугун улам бедик көдүреринче, ниитилел ажыл-агыйынга камналга болгаш хумаагалыг чорук дээш бүгү чонуң шимчээшкининге идепкейлиг киржиринче, меңерелдиг сагылга-чурумну быжыглаарынче, чогаадыкчы инициативалыг болурунче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кыйгырып турар.

Бо чылдың байырлалы онзагай: бистер ону төөгүлүг болуушкун—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болуп эрткен чылында, он бирги беш чылдың баштайгы чылы деестур чоокшулап орда, байырлап турар-дыр бис. Харын чөгүм-на ынчангаш байыр-хөглүг сеткил-сагыжывыс ажыл-херекчи хөөн-биле каксырлажып турар. Бүгү республикада беш чылдың даалгаларын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш массалыг социалистиг чарыш чорул турар.

Бо чылдың үш кварталдарында үлетпүр продукциязын сайгарарының, аңаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле күрүне планнары күүсеттинген. Электри болгаш чылыг энергиязын ажылдап үндүрери, тудуг ылжы соортуруг дилиг материалдары бүдүрери, хөмүрдаш казары, даараан кылыглар, амыдырал-культура барааннарын, мебель бүдүрерин көрдүнген планнардан ажырган. Нинти ажыглалдың автотранспорту-биле көрдүнгенинден дыка хөй пассажирлерни болгаш чүъкту сөөртүген. Харылзааның, садыгның, коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары тос айларда социалистиг хүлээлгелерин база күүседипкен.

Бо чылдың үшкү кварталында социалистиг чарыштың тиилекчилери болгаш, Тыва электри четкилериниң, «Кодээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, № 2 АТБ-ниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Бии-Хем районнуң чуртталга-коммунал бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алган.

Шилчиир чоруур Кызыл туктарны, вымпелдерни база акша шаңналдарын мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарыштың тиилекчилери болган Каа-Хем районга, СЭКП-ның XXV съездизи атты совхозка, «Тере-Хөл», Жданов атты, «Мөрен» совхозтарга база Кызылдың куш фабриказынга тывыскан.

Чедиишкиннер бар, ынчалза-даа шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар эвээш эвес дээрзин Тываның ажыл-кижилери эки билип, бүгү күжүн оларны шиитпирлээринче угландырып турар.

Советтер чурту 64 харлаан. Төөгү талазы-биле ол эвээш хуусаа, ынчалзажок бо үениң иштинде бистиң чуртувус улуг болгаш белен эвес орукту эрткен. Бисти ленинчи Коммунистиг партия баштап турар болгаш, бистер тиилелгелерни ургүлчү чедип ап келген бис. Партийжи съезд чурттуң мурнунда чаа-чаа перспективаларны ажыткан, ынчангаш совет улус тайбың тургузуушкунуң төөгүзүнге чаа-чаа арыннарны киир бижиир.

— ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ДЕЛГЕРЕЗИН!

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

ОКТЯБРЬНЫҢ МАРЫЖЫ

Оранывыс часкы чер дег,
шиметтинди.
Октябрьның байырлалы
моорлап келди.
Тиилелгевис бадыткалы —
Кызыл туктар
Тиг чок дээрде, чалар от дег,
чалгып турлар.
Улуг, бичө! Дашкаар үнүп
чыскаалыңар!
Ураалажып, ырлап, хөглеп
базаалыңар!

Бирээ,
ийи,
үш!

Бирээ,
ийи,
үш!

Делегейниң бодуун чонун,
бистер ышкаш,
Ленин-биле бөгүн база
чыскаалыкса.
Базар-орук — эгес кузел
бисте домей.
Баскан бутту олар-биле
деңге базаал.
Улуг, бичө! Чамбы-диипке
диртиледир
Ураалажып, ырлап, хөглеп
базаалыңар!

Бирээ,
ийи,
үш!

Бирээ,
ийи,
үш!

Күчүвүстү, эңниисти
көргүзүптээл.
Хортан дайзын коргуп,
сүртеп
девидезин.
Күзелливис — тайбың херээ
улам мандып,
[illegible]
[illegible]
Улуг, бичө! Октябрьны
алдаржыдып,
Ураалажып, ырлап, хөглеп
базаалыңар!

Бирээ,
ийи,
үш!

Бирээ,
ийи,
үш!

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан плакады.

Партияның болгаш күрүнениң мурнунга ачы-хавыяазы дээш

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ноябрь 5-те Кремльге Октябрь Революциязы орденин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога тывыскан.

Орденни тыпсыыш турда, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары турган.

Эш Л. И. Брежнев эш А. П. Кириленкога мынча деп чугаалаан:

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыяаң дээш база чедер беш харлааның-биле холбаштыр сени шаңнаан Октябрь Революциязы ордени [illegible] дыка өөрүнчүг-дүр.

Бо чыл сенээ кайгамчыктыг ойлар-биле демдеглеттинген: төрүттүнгең хүнүңден бээр 75 чыл болганы, партияга баткаап келгениңниң 50 чылы.

Сендэ — ажыл-чорудулганың байлак дуржулгазы бар. Ол үлетпүрнүң-даа, кодээ ажыл-агыйының-даа айтырыгларын, тайбың-даа, дайын-даа үелериниң баидалдарын хаара тудуп турар.

Бис сени чуткулдуг ажылдакчы, бүдүрүлгени болгаш экономиканы, ажылчы чоннарның ажыл-ыңин болгаш күзел-чүткүлдерин билир, бистиң ленинчи партиявыстың идеалдарынга кызыгаар чок бердинген кижи деп билир бис.

Леонид Ильич Брежнев Андрей Павлович Кириленкога [illegible] эң-не чылыг байыр чедиришкинни болгаш чагаай кадыкшылды база оон харысалгалыг ажыл-херектеринге чаа-чаа чедиишкиннерни сеткилиниң хапызындан күзеп турарын демдеглээн.

Харыы сөзүнге эш А. П. Кириленко партия ажылы күш-ажыл кижилери-биле — ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле, бүдүрүлге удуртукчулары, эртемденнер, күрүнениң болгаш партияның улуг ажылдакчылары-биле чоок харылзажыр арганы аңаа берген деп демдеглээн. Ол мени чаа билиглер-биле, чаа дуржулга-биле байыткап, амыдыралдың тургузуп келгени парын айтырыгларны шиитпирлээринге [illegible] чок дузалап келген деп, ол чугаалаан.

Мээң амыдыралымга эң-не [illegible] болза, эргим Леонид Ильич, Силерниң баштап турарыңар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң найыралдыг, сырый каттышкан [illegible] болган!

Силер, Леонид Ильич, ленинчи партияның херээнге кызыгаар чок бараан болганыңар дээш, бүгү делегейге тайбың дээш бодуңарның турушту болгаш могаг чок демисе [illegible] бак улус массаларының оң бедик бүзүрелин болгаш ынакшылын эдилеп турар силер.

А. П. Кириленко Л. И. Брежневке, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга бодунуң бүгү күштерин мооң соңгаар-даа партияның ленинчи угланыышкынын амыдыралга боттандырарынга, социалистиг Төрээн чурттуң улам ыңай чечектелиринге бээрин бүзүреткен.

Аңаа турганнар А. П. Кириленкога изиг байыр чедиргеш болгаш Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга улам чедиишкиннерни [illegible] күзээннер.

Оон соонда Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның тургускаан «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» демдекти эштер А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев оларга тывыскан.

Леонид Ильич хүндүткелдиг демдекти алганы-биле оларга байыр чедирген болгаш кадыкшылды база ажылга улам [illegible] күзээн.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ноябрь 5-те Кремльге чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга күрүне шаңналдарын тывыскан.

Бистиң күрүневистиң ажылдыг бөлүк ажылдакчыларынга, улустуң таныыры болгаш хүндүлээри кижилерге Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын [illegible] тыпсып турарын эш Л. И. Брежнев шаңнаткаппарга хамаарыштыр чугаалаан.

Оон улаштыр чугаалааны [illegible]

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин тургузарынга киирген [illegible] турары дээш. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында болгаш [illegible] болган маадырлыг чорууп көргүскени дээш база алдан харлааны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Маршалы Виктор Георгиевич Куликовка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Эш Куликов Варшава Керээзиниң чурттарының каттышкан Чепсектиг Күштериниң кол командылакчызы болуп турар. Ол харысалгалыг ишке чедиишкинниг болурун шуптувус күзеп тур бис.

Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыязы дээш база чедер харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң саң министри Василий Федорович Гарбузовка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Чурттуң кол саң хөөмчүүнге оон белен эвес болгаш чоңга чугула ажылынга мооң соңгаарты чедиишкиннерни күзээлинер.

Ленин ордени-биле [illegible] эштер шаңнатканнар.

— ССРЭ-ниң кадык-камгалал министериниң [illegible] Кадык камгалал министерствонуң чанында дөртү [illegible] эргелелдиң начальниги Евгений Иванович Чазовка—эрткен беш чылда чоннуң кадык камгалалынга болгаш медицина эртемнериниң [illegible] дээш тывыскан. Евгений Иванович чүгле улуг специалист болгаш чоннуң кадыкшылын айбаныныг [illegible] чызы эвес, а ол бистиң үевисте чугула черни ээлеп турар тайбың дээш демиселчи [illegible]

— Делегей экономиказының болгаш делегейге харылзаалар институдунуң [illegible] чызы Сергей Степанович Пахомовка—хөй чылдарда [illegible] рик-политиктиг, эртем болгаш [illegible] ажыл-чорудулгазы дээш тывыскан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кылдыс эртемизи Алексей Николаевич [illegible] Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында [illegible] Дээди Советтиң Президиумунуң аппарадынга хөй чылдарда ак сеткилдиг [illegible] [illegible]

[illegible] чангаш оларга шаңналдарын тыпсыры мээң дыка өөрүнчүг-дүр.

Л. И. Брежнев шаңнатканнарга чүректиң хапызындан изиг байырны чедирген болгаш быжыг кадыкшылды, чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Боттарының ажылын бедикбиле үнелээни дээш шаңнатканнар өрүү четтиргенин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Леонид Ильич Брежневке бодунга чүректиң хапызындан илереткеннер. Төрээн партиязынга болгаш совет улуска мооң соңгаар-даа шынчы бараан болурун олар бүзүреткеннер.

Аңаа турганнар — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиңгине [illegible] А. И. Блатов [illegible]

(СЭТА).

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС: 6-гы агрегат ажылдап эгелээн

Делегейде эң улуг дээн Саян-Шушенск ГЭС-тиң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң бүдүүзүнде алдыгы гидроагрегатты хуусаа бетинде ажыглалга киирер деп бедиткен социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алганнар.

Олар сөглээн сөзүнге ээ болуп, кайгамчыктыг күш-ажылчы чедиишкинни чедип ап, байырлалга белек кылдыр ГЭС-тиң алдыгы гидроагрегадын дүүн ажыглалга кииргеннер. Ынчангаш ГЭС-тиң планнаттынганын ёзугаар ажыглалга кирзе чогуур 10 гидроагрегадының алдызы улус ажыл-агыйынга тогун берип эгелээн.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу канчаар чоруп турарын чүгле бистиң чуртувуста улуу-биле сонуургап турар эвес, а харын даштыкы чурттарның парлалгазы, массалыг информацияны мээ ажылдап турар совет кижилериниң маадырлыг ажыл-ижиниң дугайында материалдарны парлап турарлар.

Сибирь чериниң эң улуг хемнериниң бирээзи — Енисейде туттунуп турар бо кайгамчык улуг тудугда үүле-херектиң канчаар бүдүп турарынга бистиң республиканың ажылчы чонунуң сонуургалы улуг. Оон ыңай болбазынга дээ арга чок. Чүге дээрге бо ГЭС [illegible]

(Уланчызы 3-кү арында)

ЛЕНИННИҢ, ОКТЯБРЬНЫҢ ИЕ-ТӨРЭЭН ТЫВА

КОММУНИЗМ ОТТАРЫ

Республиканың үлетпүр бүдүрүглелериниң, тудуг, транспорт организацияларының күш-ажылчы коллективтери Улуг Октябрьның байырлалын чедиишкиннерлиг уткуп турар. Бо чылдың эрткен үезинде планнын ажыр 1.383 муң рубльдиң үлетпүр продукциязы сайгарттынган, продукцияны бүдүрери кол хевирлер айы-биле ажыр күүсеттинген, хөй түмен рубльдиң кол фондулары, 56,2 муң дөрбелчин метр чурттаглга шөлү, 2070 ажыг олуттуг школалар, 400 ажыг орунунуг уруглар садтары база 280 километр электри дамчыдыгның шугумнары ажыглалга кирген.

Бо бүгү чедиишкиннер дээрге-ле Улуг Октябрьның ачызында чаартынган Тыва черде беш чылдың базымнары-дыр. Совет Тываның кедээ чонунуң амыдыралынга Ильичиниң лампочкаларының чырыын чедирерииге улуг-хуузун киирип турар «Кедээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Эргелелдиң начальниги А. В. ПЕРВУХИННИҢ чүүлүн моон адаанда парладывыс.

«Коммунизм дээрге-ле —совет эрге-чагырга болгаш бүгү чурттуң электрижидери-дир» деп Владимир Ильич Ленинниң ол кайгамчык сөстери бөгүн бистиң амыдыралывыста долузу-биле бадыткаттынып турар. Анаык Тыва республиказында совет кодээниң амыдыралын кижи магадап хаймас болган. Күчүлүг энергияның чырыы кодээ суурларда, харын-даа фермаларда, хойжуларның коданнарында дүн, хүн дивес доктаамал чырып турар апарган.

Бо бүгү мынчаар калбарып, сайзыраарынга «Кедээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи боттарының эвээш эвес улуг-хуузун киирип, ажылдап келген.

Бистиң республикага энергетиканың шапкын хөгжүлдези ынчангы сеткин беш чылдың төнчүзүнден эгелээн дээ болур. Бистиң манаа энергетиканың хөгжүлдезиниң төөгүзүнден чаңгыс аргы чугаалаайн. 1949-50 чылдарга чедир кодээ районнарывыска колдуунда-ла дизельдиг, локомобильдиг үүрмек подстанциялар ажылдап турган. Сосновкага, Элегесте эвээш күчүлүг гидроэлектростанциялар база туттунгулаан. 1950-51 чылдардан 1960 чылдарга чедир энергия алырының кол дөстери улуг эвес (20—70 кват) күчүлүг дизельдиг станциялар болуп келген. Ындыг дизельдер районнар төптеринге тургузулаан. Ол станциялар электри чырыын доктаамал эвес, чүгле кежээки үелерде берип турган.

1959-60 чылдарда улуг күштүг электри шугумнарының тудуу эгелээн. Кызылдың электростанциязындан энергияны Тандының районунуң ажыл-агыйлары баштайын-на ап эгелээн. Ол чылдардан эгелээш-ле кодээ ажыл-агый күрүнениң энергия системазындан хандыртынып эгелээн болгай. Энергетиканың шапкын хөгжүлдезиниң үези ол.

Саян артындан күчүлүг энергияның келгени-биле совет кодээни электрижидери улам калбарган. Совхозтар төптеринде пилорамалар, тараа кургадыр, арыглаар шаңнар, мал чеми болбаазырадыр, белеткээр агрегаттар ток күжү-биле ажылдаар механизастаттынган. Суурлар электри энергиязын дүн, хүн дивес доктаамал ажыглап турар апарганы ол.

Кодээниң чурттакчыларының амыдыралында дыка хөй өскерилгелерни энергия база болдурган. Соодуукчу, хеп чуур машина, телевизор дээш ышкаш амыдыралга ажыглаар ажыл-херекке ажыглаар техниканы чон ажыглаар, эдилээр аргалыг болган.

Энергияның ачызында совет кодээниң амыдыралында бүгү-ле чаартылгаларны, эки чүүлдерни санаары берге.

Ам бистиң коллективтиң ажыл-агыйжы чамдык көргүзүглерин чугаалап көрейн. Өнгү беш чылда 6281 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген болгаш 10 киловольтунуң 1414 километр, чавыс вольтунуң 658 километр шугумнарын ажыглалга кирген. Оон аңгыда трансформаторлуг 305 подстанциялар, 25 санныг АВМ-нерин тургускан, хереглекчилер чаа электри күчүлерин немей алган.

Хойжуларның турлагларын, фермаларны электрижидерин өнгү беш чылда калбарткан. Ында насос станцияларын, мал чеми болбаазырадыр агрегаттарны тургускулаан. Кажаалар иштинде коданда электри чырыын киирери малчыларның ажылынга улуг чиигелдени берген.

Фермаларда инектер саары, малга чемни бээри, суггарары, мал чемин болбаазырадыры механизастаттынган. Семиртилге шөлдеринде бүгү-ле бүдүрүлге чорудулгазы колдуунда механизастаттынган.

Эрзин районнуң хойжу бригадалар төптеринге колдуунда дизельдер-биле электри чырыын киирткен. Улуг-Хем районда барык 100 хире хойжу коданнар электри чырыын алган. Ол районда Жданов аттыг совхозта 17 турлагга электри чырыын 60 чылдың чаа киирдивис. «Шивилиг» совхозта база малга чаа улуг комплекс дужааттынган, ында бүгү ажылдар механизастаттынган.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр дээш оон-даа өске районнарның хөй санныг хойжу коданнары электри чырыы-биле хандыртынган.

Республиканың партия, совет органнары мал ажылын электрижидерин чугулалап кө-

рүп турар. «Совхозтарның хойжу турлагларын болгаш сүт-барааң фермаларын электрижидерниң техниктиг кыштаглар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Бо доктаал дээрге бистиң ажыл-херээвиске дорт-ла удуртулга болур-дур. Ук доктаалда 1981-85 чылдарда 1405 хойжуларның кыштаглар күрүнениң электри четкизинден электрижидери, 435 кыштагларга бичии хемчээлдиг кожуруп чорууру электри станцияларын тургузары айыттынган. Ооң түңнелинде 1986 чылдың эгезинде 2344 кыштаг турлаглар электрижидитинген турар ужурлуг.

Бистиң «Кедээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелели он бирги беш чылда ниитизи-биле 2260 километрге шөйүлген электри шугумнарын тудары болгаш дыка хөй коданнарны электрижидери, 400 ажыг дизельдиг станцияларны тургузары көрдүнүп турар. Кедээ ажыл-агыйның бүгү адырлары хөгжүп, сайзыраан, ынчангаш энергия ажыглакчыларының саны-даа, хемчээли-даа улгаткан. Он бирги беш чылда электри энергия-биле хандырылга бирги категорияга хамааржыр апаар. Ол дээрге энергия дамчыдылгазынга бичии-даа узуктелиишкин болбазы-дыр. Улуг энергияны амгы үеде чаңгыс таладан Абаза—Ак-Довурак дамчыштыр ап турар болзувусса, а ажаан Саян-Шушенскийден өйнге шугум биске чедип келир, ынчан электри дамчыдылгазының четкизин дээрбектелдир тутчу бээр. Ам ынчаш шугумге кандыг-бир үрелиишкин болза-даа, а энергияны дамчыдары соксавас, бир талазынга сегтелген-даа кылып турда, өске талазындан дамчыдыптар апаар. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлге чорудулгазынга кандыг-даа узуктелиишкин турбас.

Ажыл-херекке төлептиг улуг-хуузун киирип, эки ажылдап турар мурнакчыларывысты байырлап таварыштыр алдап демдеглээри өөрүнчүг-дүр. Николай Краснобаевтиң, Константин Тупицынның, Леонид Каперсаттың удурткан бригадалары социалистиг чарыштың тиилекчилери. Электрослесарь А. С. Севээ, чолаачы В. М. Скромных, токарь Л. А. Ильиных болгаш оон-даа өскелер онзагай ажылынга ак сеткилдиг, кызымак ажылдап келгеннер.

Бистиң коллектив өнгү беш чылда-даа, чаа беш чылдың баштайгы чылында-даа бедик тура-соруун кошкатпайн, социалистиг хүлээлгелерин, күрүне пландарын чедиишкинниг күүседип келген чүве. Моон соңгаар-даа улам-на кызымак, чогаадыкчы ээ-биле ажылдаарын бүгү коллективтиң мурнунда шыңгыы апаар-дыр.

ЧУРУКТА: хууда чагыглар ээзи хеп даараар «Чечек» ательезинде Н. Я. Януишкинаның мурнакчы бригадазының кежигүннери.
В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ӨӨРҮВЕС АРГАМ ЧОК

Октябрьның ачызында сагыш амыр ажылдап, чурттап чоруурумга чоргаарланыр мен. Уругларым эмчи, башкы, инженер, ужудукчу, даараныкчы дээш өске-даа мергежилди чедип алган, республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруурлар.

Бодум пенсияда мен. Тандыда районда «Революцияның чалбыышы» совхоз колхоз турган үеден бээр малчынмап, чонумга бараан бооп келдим. Күрүнеге өстүрүп берген мал-маганым эвээш эвес. Ажылдааш- акша-шалыңны албышаан, хөй уругларлыг ээш күрүнениң акша дузаламчызын база четтирип келдим.

Уругларым магалыг үеде ажылдап, чурттап чор. Аңаа өөрүвес аргам чок. Бүгү-ле чүве бар-дыр. Чүгле ол кежикти улам сайзырангаймылар дээш ак сеткилдиг, төлептиг ажылдаарын ажы-төлүмге чагып чор мен.

Пенсияжа үнзе-даа, уругларымның ажы-төлүн өстүржүп, суурнуң хөй-ниити ажылдарынга-даа киржи бээр-дир мен. Оон аңгыда бажың девискээринге ногаа аймаа, картофельди чылдың тарып ап-дыр бис. Хаван, дагаа болгаш инекти-даа азырап, ажыын көрүп ор бис. Дузалаа ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партия чазактың сагыш салышкынының ачызы ол. Бо хүндеи алгаш көөрге, шынап-ла, совет чонну, бистерниң амыдыралывыс совет Конституцияда быжыг-биле камгалаттынган-дыр.

Х. КАШПЫК ООЛ.
Маадыр-ие, күш-ажылдың хоочуну.
Балгазын суур.

Бистиң республиканың хову-шөлдериниң, фермаларының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың планнарының даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир. Улуг Октябрьны төлептиг уткуур дээш партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларынга дүүштүр бир демниг кызымаккай ажылдап турарлар. Бо каан-хадыын берге чылда ылаңгыя бистиң малчыннарывыс, ногаажыларывыс, картофель өстүрүкчүлеривис эң-не чүткүлдүг ажылдап, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Малчыннар бода малдың өлүп хораар чорууң, эрткен чылдаазынга деңнээрге, 27 хуу, шээр малдың 33 хуу, чыгтыының ийи катап кызырган болгаш малдан төл, продукция алырын көвүдеткен. Бо чылын 102 хойжу торгүр 100 хойдан-на 100-тен хөй хураганны камгалап, өстүрген. Күрүнеге дүк садарының чыл планы ноябрь 1-ге чедир 107,1 хуу, сүттүң 87,4 хуу, эъттиң 89,2 хуу күүсеттинген. Кызылдың күш фабриказының ажылдакчыларының чедиишкиннери база-ла өөртүп турар. Олар чуурга садарының чыл планын 100,8 хуу күүсеткен. Картофельдиң дүжүдү эрткен чылдыындан 5237 тонна, ногааларның бүдүн чартык катап хөй алдынган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниге болгаш күрүнеге садарынга эки көргүзүглерни Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери чедип алгаш, ол дугайын СЭКП обкомунга рапорттаанын билир бис. Олар күрүнеге эът садарының чыл планын октябрь 1-де 112,4 хуу, сүттүн—104 хуу, дүктүүн—107,7 хуу күүсеткен болгаш чыл төнчүзүнге чедир 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү күрүнеге немей садарын хүлээнгеннер.

СОРУК КИРИИШКИН

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар. Совхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын ноябрь 1-ге чедир 110,6 хуу, эъттиңин 112,5 хуу, дүктүүн 109,8 хуу күүсеткен. Малдың баш санын өстүрериниң планы база чедиишкинниг күүсеттинген.

Мал чеми бүдүрерин совхозта тускай ажыр кылдыр ангылап, кыжын, чайын доктаамал ажылдап турар механизастаан бригаданы тургускан чорук малга быжыг чемсүүрну тургузары ышкаш онза чугула айтырыгны шиитпирлээринге улуг идигни берген. Ук бригаданың механизаторлары эки шынарлыг сигенни, сенажты болгаш силос массазын хөй-биле белеткээш, малды кыштан чүгле хүр-менди ажырарындан аңгыда, оон продуктулуун бедидеринге улуг улуг-хуузун киирип турар. Кыштаглаашкын үезинде ажыглаан чемнерниң артканын, ылаңгыя сенажты, торумал сигеннерниң ногаан массазын чайын олар эъттээн малга немелде чем кылдыр берип келгеннер. Саар инектерниң сүттерин бедиткен болгаш ажыл-агыйга сүттү бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге, ук продукцияны садарының чыл планын хуусаа бетинде чедиишкиннг күүседиринге онза ужур-дузалыг болган. Ол ышкаш кыжын, чайын малды чемгерериниң, суггарарының, кажаалар иштин аштап арыглаарының аар ажылдарын механизастааны саанчыларның, садарчыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улгаттырган, а бодуун чемнерни чүгле болбаазыраткаш, ону долу рацион-биле берип турганывыс эки түңнелдерни берген.

Оон-биле чергелештир коллективте кижи бүрүзүнүң хүлээнген ажыл-херээнге ак сеткилдиг, харысаалгалыг, кызымаккайы мамаа чугула рольду ойнап турары билдингир. Ферманың мурнакчы саанчылары И. Черепанова, И. Иродова, С. Сувакшыг, Р. Ожегина дээш өскелер-даа эки шынарлыг хөй сүттү саап ап, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Амгы үеде бир инектен саггаң сүт 1530 килограмм болуп, чылда бердинген онаалдага бичии-ле четпейн турар.

Малга быжыг чем баазазын тургузуп, курлавырлаан чемнерни чөп ажыглап турарывыс күрүнеге дужаар малды эки семиртип, дүк бүдүрерин көвүдедир арганы берип турар. Бода мал семиртиринге тускайлаан «Суглак» каттыжышкынга чыл бүрүде дужаап, семиртип турар шарыжыктарывыс чылда алыр эъттиң чартык кезиин берип турар. Ол ышкаш күрүнеге садар шээр малдың дириг деңнээни 40 ажыг килограмм чедир семиртиң, дужаап турар бис. Мында улуг курлавырлар бар.

Бистиң малчыннарывыс бо кыштаглаашкынга база-ла эй-шаанда, эки белеткенген. Ферманың кыштыг турлаа, шээр мал коданнарының кыштаглары бүрүн септеттинген. Ам кыштагларже мал чемнерин сөөртүп чедирери колдуунда дооступ турар. Ол ышкаш малдың суггарылгазын чогумчалыг хандырарынче чугула кичээнгейни салып турар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кыштаглаашкынның бүгү-ле чымыштыг ажылдары кидин түлүк чорүп турар. Он бирги беш чылдың ийиги чылында мал продуктуларын бүдүрериниң база садарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседиривис ниитиниң малын кыштан хүр ажырганывыстан кол хамааржырын эки билип, өлче бүгү күжүвүсту, аргакурлавырларывысты мөөңнеп турар бис.

Ажыл-агыйда бар чамдык чедиишкиннер байырлал бүдүүзүнде бисти өөртүп, моон соңгаар улам соруук киирип турар.

Н. СУХОВ.
Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ АЛДАРЖЫДААЛЫ!

БИСТИҢ УЛУГ ТӨРЭЭН ЧУРТУВУС УЛАМ-НА КҮШТҮГ, БАЙЛАК БОЛГАШ КААС-ЧАРАШ БОЛЗУН!

БҮГҮ ЧҮВЕНИ КИЖИГЕ, КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЧОННУУ

...1917 чылдың ноябрь ортан үезинде эрге-чагырга Советтерниң холунче шилчээн деп медээ Тывага дыңналып эгелээн. 1917 чылдың декабрь 7-де Тываның орус чурттакчы чонунуң III съездизи Белоцарскиге ажыттынган. Ооң делегаттары 58 кижи. Аңаа эрге-чагырганың ажыл-агый отчёдун дыңнааары, ооң чаа кежигүннерин соңгууру көрдүнген турган. Съезд эгелээриниң мурнунда ооң делегаттарының ортузунга Советтер тургузар талазы-биле агитация ажылын чорудкан. Съездиниң дааразында хуралынга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның Урянхай Совединиң органнаастаар айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыг ийи таланың чидиг демиселиниң байдалынга арткен. Тываның ажылчыннарының болгаш күш-ажылчы тараачыннарының край Совединиң тургузуп, эрге-чагырганы ооң холунче шилчидер дээн оралдажыышкыны бо удаада эзинге четпээн. Дайзынның күжү улуг болган. 1917 чылдың декабрьдан эгелеп, Тывага демисел улам чидыгланган. Усинскиге большевиктер бөлүү тургустунган. Тывада байдалга ооң салдары улуг болган. 1918 чылдың январьда Белоцарскиге тургустунган Совет-биле деңге ажылчыннар депутаттарының Үстүү-Усинск Совединиң тургустунган. Минусинск болгаш Усинскиниң большевиктер организацияларының демниг ажылының түңнели ол.

1918 чылдың февральда тараачыннар депутаттарының Советтери Туранга, Өөкке, Бояровкага тургустунган. Туран биле Өөкке Советтер тургузарынга Усинскиден С. К. Беспалов, ол-ла Советтиң кежигүнү, кызыл гвардейжи А. Т. Малышев олар келген. Туе черниң кулактарының талазындан удурланыышкыннар турза-даа, ядыылар болгаш хелечиктер бодунуун алган. Туранга, Өөкке Советтер тургустунган.

1918 чылдың мартта Тываның орус чурттакчы чонунуң IV съездизи ажыттынган. Аңаа край Совединиң тургускан болгаш бүгү эрге-чагырганы оон холунче шилчиткен. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның Урянхай край Совединиң тургустунуп, эрге-чагырганы холга бүрүн алган. Улуг Октябрьның Тывага тиилээни ол болур.

Төөгүже, эрткен оруунче хая көрнүп, ол дугайын чугаалажы бергеш, аңаа база катап бедик үнеледи бербишаан, оон бээр бөгүнгү сайзыралывысты, чедиишкиннеривисти бердигийре-биле демдеглеп чаагай чаңчылдыг бис. Совет эрге-чагырга дээш Тывага баштайгы Советтер дээш чыгыг демиселдиң төөгүлүг хүннеринден бээр эвээш эвес үе эртсе-даа, ол уттундурбаан, төөгүде мөңге арткан. Бөгүнгү чаагай амыдырал-чуртталгавыстың эгези ол.

Күрүне хераан эргелел-башкарар херекке бистиң чуртувустуң ажылчы чонунуң киржилгезиниң арга-хевири аңгыы-аңгы, хөй талалыг. Чүнү-даа мурнай улус депутаттарының чер-чер Советтерин дамчыштыр ол илереттинер. ССРЭ Конституциязы болгаш аңаа үнелээлеттиниң. Советтерге хамаарыштыр хүлээп алдынган хоойлулар эрге-чагырга органнарынга, депутаттарга экономика, культура, социал-тургузуушкун айтырыгларын шиитпирлежир калбак эргени тывыскан.

Бөгүнгү Советтер... Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев Советтерге хамаарыштыр дараазында үнелелди берген: «Чер-чер Советтерниң ажыл-чорудулгазында хөй солун, чаа чүүлдер көстүп келгилээн. Олар түс чериниң ажыл-агыйының, чонунуң хандырылгазының айтырыгларынче кичээнгейни кошкатпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг байдалын хандырарынга улам улуг салдарын киирип турар».

Улус депутаттарының Туран хоорай Садели партияның съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бодунуң девискээринде экономика болгаш социал тургузуушкунун пландарын амыдыралга боттандырып турар.

Советтиң девискээри улуг. Ында алды муң кижи чурттап турар. Советтиң девискээринде «Шивилиг» совхоз, Найырал, Билелиг суурлар кирип турар. Советтиң төвү—Туран. Хоорай Совединиң күүскомунуң кол кичээнгейинде — культура болгаш ажыл-агый айтырыглары. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге Советтиң депутаттары, доктаамал комиссиялар идепкейлиг киржип турар. Ылангыя чагыглар күүседир талазы-биле улуг ажылдар кылдынып турар. Чагыг бүрүзүнүң күүселдези чонунуң чаагай чоруун бедидеринче угланган. Эрткен соңгу чыышта соңгукчулардан кирген 18 чагыгның 11-и бо хүннерде амыдыралда боттанган. Оон түңнелинде Туран хоорай чыл санында сайзырап, улам сайзыран турар. Хоорайның чурттакчыларының ажылдаарында урутаар, культура албан черлери, школалар, Культура бажыңы, Пионерлер бажыңы, садыг магазин, амыдырал хандырылга черлери бар. Олар ам-даа немей туттунуп турар. Ылангыя чуртталга шөлү хөйү-биле ажыглалга кирип турар.

Депутаттарның хоорайның чурттакчыларының күжү-биле чурттакчылыг черлер өскерилгелиг чаагайжыттынган. Чижээ, Туран хоорайның Молодёжная, Красный партизан, Титов кудумчуларын чаагайжыды кылган. Соңгукчуларның дилээ-биле бажыңнар чанында уруглар ойнаар шөлчүгештерни тургускан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының албанының ажылын экижидиң, чонга ачы-дуза чедиреринин хемчеглерин улгаттырарынче Совет улуг кичээнгейни угландырган. Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң чонга ачы-дуза чедирериниң хевирлери калбарган. Коллективтиң ачы-дуза чурттакчы чон кузелдии-биле ап турар. Ук бүдүрүлге черинге хоорайның, кодээниң чурттакчылары хептин химиктиг арга-биле аштадын, чугдуруп ап, амыдыралдың ажыл дериг-херекселдерин, радио аппаратураларын септедип ап турар. Кодээ черлерде хандырылга база хоорайдаазы дег. Чижээ, «Шивилиг» совхозтуң кодээ ишчилери ында хүлээп алыр пунктуну дамчыштыр үстүнде ачы-дузаны ап келген. Ол чүүлдер шупту чоннуң амыдыралының чаагай чоруун бедидеринче угланган.

Советтиң девискээринде ажыл-агыйлар, бүдүрүлге черлери он бирги беш чылдың баштайгызында бедиткен социалистиг хүлээлгелерлиг. Бо хүннерде бүгү күш ооң күүселдезинче угланган. Улус ажыл-агый пландарын күүсэдиринге Советтиң киржилгези улуг.

Советтиң девискээринде ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээринге доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүүлериниң киржилгези улуг. Чижээ, «Шивилиг» совхозта, Билелиг суурда депутаттар бөлүктери кодээ ишчилериниң күрүне пландарын күүседиринге киржип боттуг дузаны көргүзүп келген.

Советтер тургустунуп келген үезинден бээр чоннуң эрге-чагыргазының органы болуп арткан. Советтиң девискээринге Тывага баштайгы Советтерниң бирээзиниң тургустунуп турганы төөгүнүң арыннарында арткан. Олар бистиң чоннуң эрге-чагыргазы болгаш төрээн черинге чоргаарланыр бис.

В. ВИГОВСКИЙ.
Туран хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

ОКТЯБРЬ МУРНУНУҢ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

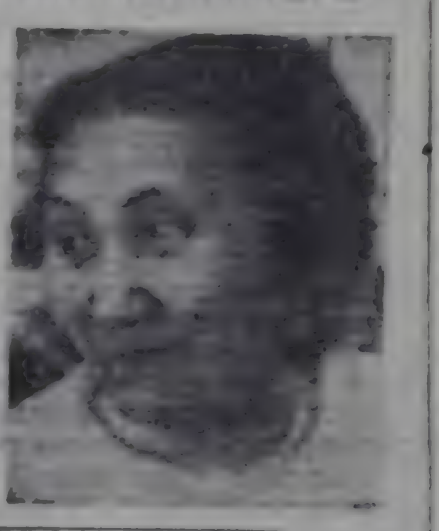

Тыгаа Сояновна Шимек — Кызылдың даараныгга фабриказында мурнакчыларның бирээзи. Оон 25 чыл дургузунда даараан хептерин санаары белен эвес.

Т. С. Шимек бо чылдың он айларының планын хуусаа бетинде күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизинге санаткан. Ол «Күш-ажылчы шылгаралы» болгаш Ленинчи юбилей медальдарының эдилекчизи.

Кызылдың алгы заводунуң идиктер даараар цехинде Г. И. Гавриченко удурткан бригада кежигүннери он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын Улуг Октябрьның 64 чыл оюнда күүседир деп хүлээнгеш, ону октябрь айның эгезинде-ле күүсеткеш, ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

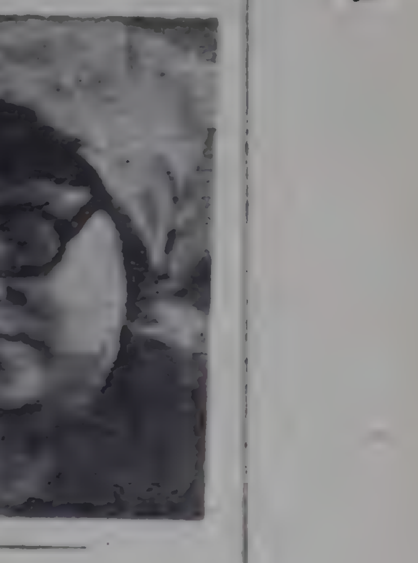

Кызылдың даараныгга фабриказының Хову-Аксында цехиниң даараныкчы моторизи комсомолчу Татьяна Трущева база он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын Октябрьга алдар кылдыр он айлар дургузунда күүсеткеш, ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының Чеченниг бригадазының хойжулары бо чылын чедиишкиннинг ажылдап, төрүүр 100 хойга оналдыр 106 хураганны менди камгалап, доруктурган.

Ол бригаданың мурнакчы хойжузу Оидар Сокеноол 102 хураганны камгалап, өстүрген болгаш дүк кыргыыц, садарының планын ажыр күүсеткен.

Владимир Белекович Ооп — Таңдыда «Коммунизмниң херели» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Эрткен өнгү беш чылда анаак коммунист ук ажыл-агыйга механизаторлар аразында социалистиг чарыштың каш дакпыр тиилекчизинге санаткан.

Дуржулгалыг механизатор чаа беш чылда оон-даа кызымак ажылдаарын хүлээнген.

ТУГУ КИИСКЭЭН ЧЕРИ ЧЕЧЕКТЕЛГЕН

ЭРТЕМ-БИЛИГ ОРУУ-БИЛЕ

Улус өөредилгези

Тыва улустуң амыдыралында бүгү хамы революстуг чаартылгалар Улуг Октябрьның тиилелгези-биле тудуш холбаалыг. Улустарның социал болгаш национал деңг эрге чок чоруун узуткавышаан, Октябрь революциязы тыва чонну хостаганының болгаш деңг эргениң, найыралдың болгаш акы-дунмалышкы чоруктуң, чечектелиишкиниң болгаш хөгжүлдениң оруунче киирген.

1944 чылдың октябрьда Тываның ССРЭ-ге эки тура-биле каттышканы тываларның төөгүзүнге чаа үе-чада боон, Совет Тываның экономиктиг болгаш культуралыг шапкын хөгжүлдезинге кончуг улуг орукту ажыткан. Ленинчи партияның хүн бүрүде ада сагыш салышкынының база акы-дунмалышкы бүгү чоннуң ачы-дузазының ачызында Тыва бижик-билиг чок караңгы-будуулуун чоруктан амгы үениң хөгжүлдезинче улуг базымны кылган. Ол ам шапкын хөгжүлделиг механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг, үлетпүрлүг болгаш бедик социалистиг культуралыг, деңг эргелиг автономнуг республика болу берген.

Тывага совет эрге-чагырганың үезинде чедип алдынган улус өөредилгезиниң хөгжүлдезин чугаалап тура, ооң эге үнделгезиниң дугайында чугаалаары чугула.

Бистиң республикавыста чүгле 1949—1950 өөредилге чылында бүгү-ниити эге, а 1951—1952 өөредилге чылында — чеди чыл өөредилгезинче шилчилге эгелээн. Бо эрткен кыска төөгүлүг үениң иштинде школаларның болгаш уруглар албан черлериниң четкизиниң сайзыралынга сан-даа, шынар-даа талазы-биле улуг чаартылгалар болган. Амгы үеде республикада 101 ортумак, 32 сес чылдыг, 15 эге школа бар. Бүгү хемчээлдиң школаларында 66500 ажыг өөреникчилер хаара туттунган, азы 1944 чылда турганындан 16 катап хөй. 17 муң ажыг азы школа назыны четпес уругларның 38 хуузу ясли, уруглар садтарында турар.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезин бистиң республикавыста колдуу боттанган деп бөгүн демдеглеп турар. Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга кол черни ортумак школалар ээлеп турар, оларда бүгү өөреникчилерниң 85 хуузу өөренип турар.

Өвгү беш чыл мурнунда бирги класска өөренип кирген уругларның 8 болгаш 10 класстар доозуп турар өөреникчилерниң саны өзүп, школаны ара каар турарларның саны кызырылган. Бо көргүзүглер чылдан чылче экижип орар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга ажылчын аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларының ролю бедип орар. Республикада 16 кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларының 97 өөредилге-консультация пункттары чер-черлерде ажылдап турар. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга өөреникчилер хүлээп алырының планы сөөлгү чылдарда күүсеттинип турар болгаш чылдың-на 7 муң ажыг аныяктар өөредилгеге хаара туттунуп турар. Ортумак эртем чок ажылчын аныяктарның дадызын улус өөредилгезиниң ажылдакчылары чер-черде чылдың-на кылып турар. Бүгү-эвилелдиң «Аныяк ажылчын бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдезинче профэвилел, комсомол организациялары болгаш улус өөредилгезиниң органнары чогуур кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде эрткен өөредилге чылында хүндүскү школаны 3230 өөреникчи дооскан болза, кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школа дамчыштыр 1779 аныяктар ажылдавышаан, ортумак эртемни чедип алганнар.

Школаларның болгаш өске-даа уруглар албан черлериниң өөредилге-материалдыг баазазын быжыглап, экижидериниң талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Школалар, уруглар албан черлериниң тудуглары партия болгаш совет органнарының кичээнгейиниң төвүнде. Өвгү беш чылда 6632 олуттуг чаа школалар, 2476 орунуг интернаттар, 2610 олуттуг уруглар садтары туттунган. Чаа өөредилге чылында Кызыл хоорайга 1568 олуттуг школаның тудуу доозулган. Чаа Шагаан-Арыгның школачылары 310 олуттуг чаа школаже кирген. Чаданың № 3 школазынга спортзалды болгаш 240 өөреникчи өөренир 6 класс немей туттунган.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин улам-на сайзырангайжыдарынга бир кол чүүл школаларның болгаш улус өөредилгезиниң килдистериниң ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидери болур. СЭКП ТК-ның партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев тодаргайы-биле мындыг сорулганы улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга салган: «Школага өөредилгениң, күш-ажылга болгаш аажы-чаңга кижизидилгениң шынарын бедидери бөгүн эң чугула чүүл болур...»

Республиканың школаларының мурнакчы башкы коллективтери өөредилге кижизидилгелиг ажылды экижидеринге элээн чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен өөредилге чылында 2325 башкы болгаш 1844 класс чүс хуу өөредилгени чедип алган. Өөредилге болгаш кижизидилгениң сырый холбаштырыын, идей-политиктиг, аажы-чаң болгаш күш-ажылга кижизидилгени деңге чорудуп турар школаларга өөредилгениң шынары бедик болгаш корум-чурум үрээшкиннери чок боор турар.

Өөреникчилерниң күш-ажылга өөредилгезиниң болгаш белеткелиниң шынарын бедидер, оларны амыдыралга болгаш улус ажыл-агыйынга ажылдаарынга белеткээр улуг социал сорулганы школаларның мурнунга партияның XXVI съездизи салган. 1980—1981 өөредилге чылында ниити билигниң хүндүскү ортумак школазын 3230 өөреникчи дооскан. Оларның 2519-у тускай күш-ажыл мергежилин кады чедип алган. 912 кижи трактор башкарарының, 254 кижи чолаачылаарының херечилелдерин алганнар. Школаның доозукчуларындан 1982 кижи улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдап кирген, 1231 кижи өөредилге черлеринче киргилээн. Чайгы дыштанылгада өөреникчилерниң янзы-бүрү күш-ажыл каттыжыышкыннарынга 18 муң ажыг кижи хаара туттунган.

1981—1982 өөредилге чылында школаларда үстүкү класстарның өөреникчилери күш-ажылчы 19 мергежилге өөренип турар. 54 школада автомашинаны 1653 өөреникчи, 31 школада трактор болгаш көдээ ажыл-агыйның машиналарын 1888 өөреникчи, 34 школада мал ажылының үнделгезиннерин 1802 өөреникчи өөренип турар. Кызыл хоорайда школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинадында тудугжулар белеткээр мергежилди бо чылын немей ажыткан болгаш моон соңгаар улуг херээн өөренирин ортумак школаларга калбартыр ниир.

Башкы кадрларның билиг-мергежилинден школаларның ажылының шынары болгаш ажыктыы хамаарышкыр дээрин билдингир. Республикада 6690 ажыг башкылар аныяк өскенниң школаларда өөредип, кижизидип турарлар. Сөөлгү чылдарда оларның билиг деңнели бедээн. Бир эвес 1975 чылда 1—3 класска чедир ажылдап турган башкыларның 91 хуузу чогуур дооскан башкы эртемниг турган болза, 1980 чылда ук көргүзүг 97,3 хуу чедир өскен. Амгы үеде IV—X класста ажылдап турар башкыларның 85 хуузу дээди эртемниг.

Совет Тыва кыска үе иштинде культура болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле дүргенчечектелиишкин хөгжээн. Бо бүгү Улуг Октябрьның идеяларының болгаш СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының амыдыралга кескү боттанышкыны-дыр.

Н. КОНГАР.
Тыва АССР-ниң чырыдылганың министри.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы С. С. Тандын-оол.

ТӨӨГҮ БАДЫТКААН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээниниң ачызында баштайгы социалистиг күрүне чер кырынга тургустунган. Ам бистиң Төрээн чуртувус 64 харлаар. Бо төөгү талазы-биле кыска үениң дургузунда совет кижилер сайзырангай социализмни тудуп тургускан.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының ачызында бистиң аныяк автономнуг республикавыс калбак сайзыралды чедип алган. Бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары бурунгаар хөгжүп олурар. Суур бүрүзүнде школа, клуб, эмнелге, библиотека четкилери калбарган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хөй националдыг ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, тайбың программазын чүүлдүгзүнүп, тайбың дээш демиселдиң кол бурунгаар бистиң чуртувус боор турарынга совет кижи чорталанмас арга чок.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП-ниң, Совет күрүнениң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын деткиир тур мен. Империалистиг күштерниң, оларның шериг-үлетпүр комплекзиниң дайын оду-биле, шериг күжү-биле улустар аразының харылзаазын бузуптаар хоралакчы политиказы бууралашкынга таварышрын билир мен. Күш дегээриниң политиказында кандыг-даа перспектива чогун кижи төрелгетенниң төөгүзү бадыткаан.

Октябрьның байырлалының хүннеринде бистиң СЭКП-ниң тайбың политиказынга, эрес-маадырлыг совет чонга чоргаарланып, хөрекке хайнып келген хөөн-сеткилимни бижидим.

А. ДОСТАЙ-ООЛ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.
Улуг-Хем район.

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС:
6-гы агрегат ажылдап эгелээн

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынга).

А ГЭС-тиң плотиназындан кодуруглен суг-суунуң ачызында Тыва АССР биле Красноярск крайның аразынга хем транспорту чогуур сайзыралды ап, найыралдың оруун улам калбартыр. Ооң ачызында улуг-улуг пароходтар, чүък сөөртүр транспорт Улуг-Хемниң ору, куду чоктап, бадып турар апаар. А амгы үеде чаа черлерже көжүрүп турарывыс Үрбүн, Чаа-Хөл, Кара-Тал суурларының болгаш Шагаан-Арыг хоорайның турган черлеринге Саян далайы туруптарынга чедир мындыг-ла кончуг хөй эвес үе арткан.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң алдыгы гидроагрегадын ажыглаалга кииреринин бүдүрүүзүнде анаа чедип, улуг үүле-херектиң канчаар боттаныр турарын херек кырында көрдүвүс. Шынап-ла Саяннарда комсомолчу шалыпчы тудугнуң монтажниктери, бетонщиктери, арматурщиктери, чолаачылары болгаш участок бүрүзүнде быжытлаттынган ажылчыннар бичии-даа чай чок ажылдап турар болду.

Эң-не харыысалгалыг ажылдар суг-биле хаде чаннер трубина дериг-херекселдерин эптеп, кылыр черде болду. Ында ол-не харыысалгалыг, бедик мергежилдиг бригадалар ажылдап турар. Оларның бирээзин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, Ленин орденниң эдилекчизи Вячеслав Сергеевич Демиденко удуртуп турар. Шак мындыг бедик мергежилдиг, хоочун тудугжулар ажылдап турар черге барган, оларның бүдүрүп турар үүле-херээн көөрге солун-на чорду.

Бо улуг бүдүрүлгениң баштайгы гидроагрегады 1978 чылдың декабрьның ортан үезинде ажыглаалга кирген. Оон бээр ук ГЭС 9 миллиард киловатт-шак электри энергиязын улус ажыл-агыйынга херектээри-биле бүдүрүп үндүрген. Ам алдыгы агрегаттың ажыглаалга кирген-биле холбаштыр ол сан бо чылдың төнчүзүнде 10 миллиардка чедер.

Улуг Октябрьның хереллиниң ачызында кадыг-доңгун агаар бойдуустуг Саяннарда Ильичиниң сайгылгааннары хүндүс-даа, дүне-даа узуттеп чок улам-на чырып турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Саян-Шушенск ГЭС-тиң иштики хевири (бирги арында); ам эптеп эгелээр чедиги агрегаттың суг күжү-биле долгаар улуг дугуюн баржадан хүлүрүп турары (үстүнде); алдыгы агрегатты кирериниң мурнунда ооң шугумун хынаан турары.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң шалыпчы чолаачыларының бирээзи Юрий Дагба-Лама Улуг Октябрьның байырлалын бедик күш-ажылчы көргүзүглер-биле уткуп турар. Ол он бирги беш чылдың баштайгы чылының планының онаалдаларын бо хүннерде күүседипкен.

Чолаачы чүък сөөртүр планын 151, эртер тонна километрин 121 хуу боттандырган, бүдүрүлгеде калбарган социалистиг чарышкының мурнуку одуруун ээлеп турар. Эрткен айларның дургузунда Юрий Дагба-Лама 272 рубльдиң артык кезектерин, 700 ажыг литр кывар-чаар материалдың камналгазын чедип алган.

А. ОКСУР.

ЛЕНИННИҢ АЖЫЛДАРЫ ВЬЕТНАМ ДЫЛДА

ХАНОЙ. (СЭТА). В. И. Лениниң чогаалдарының 55 томнуг [illegible] вьетнам дылга парлап үндүрерин дооскан. Акы-дунмалышкы чурттарның [illegible] — вьетнам «Ши Тхат» («Шын») болгаш совет «Прогресс» дээр [illegible] үндүрер черлер оларны парлап үндүрерин боттандырган. [illegible] Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн таварыштыр база Вьетнамның Коммунистиг партиязының [illegible] V съездизинге уткуштур чедиишкинниг дооскан.

Долу чыындыда үш муң ажыг ленинчи ажылдарны болгаш чагаалары киирген. [illegible] Е. И. Лениниң чогаалдарының [illegible] мурнунда вьетнам дылга үнген чыындыларынга киирбээн турган. Оларның [illegible] 1100 ажылдарны Вьетнамда бир-ле [illegible] Ооң-биле кады «Ши Тхат» болгаш «Прогресс» делегей пролетариадының баштының эң чугула [illegible] ажылдарын [illegible] кылдыр база парлап үндүрген.

В. И. Лениниң чогаалдарының долу чыындызының вьетнам дылда парлаттынып [illegible] социалистиг болгаш [illegible] дал амыдыралынга чугула болуушкун, акы-дунмалышкы социалистиг [illegible] — ССРЭ-ниң болгаш ВСР-ниң [illegible] найыралдың база бүгү талалыг кады ажылдаашкынның [illegible] үре-түңнели болуп турар-дыр. ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солун онзалап демдеглээн. Бо парлап үндүргениниң В. И. Лениниң ажылдарын төрээн дылынга өөренир арганы бистиң [illegible] база бөгүнгү [illegible] үр перспективада-даа ВКП-ның политиказын амыдыралга [illegible] боттандырарынга [illegible] теориястыг [illegible] турар деп, «Нян зан» бижээн.

ОРУКТАР — СУДАЛДАР

Транспорт

Улуг Октябрьның күштүг чалгыындан одунгаш, чаартылган черлерниң, чалгыыналган чоннуг хоорай, суурларны судалдандыр тудуштурган оруктар-биле улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүъкту Шагаан-Арыг АТБ-ниң чолаачылары сөөртүп турар. Бо бичии коллектив районнуң хөгжүлдезинге элээн эвес үлүүн киирип келген хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи. Эрткен айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мында 108,5 хуу улгаткан, ооң-биле чергелештир чүък сөөртүрүнүң планы 101,9 база пассажирлер дажыглаарының онаалдазы 113,5 хуу күүсеттинген. Байырлал бүдүүзүнде чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын АТБ-де местком даргазы Т. Т. ШАБОЛИН мынчаар чугаалаан:

— Бистиң коллективтиң чолаачылары, септекчилери бо чылдың планныг даалгаларын [illegible] күүседир дээш [illegible] ажылдап турар. Түс-түс ажыл-иштиң коллективтериниң ортузунга күш-ажылчы маргылдааның түңнелин чоокта чаа үндүргүвүс. Чолаачылар бригадаларының аразында чарышка бирги черни Владимир Пономарёвтуң удурткан бензин сөөртүр автомашиналар чолаачыларының бригадазы, ийигизин — Владимир [illegible] чүък сөөртүр чолаачылары, үшкүзүн — Николай Верзилов биле Январь Кырлыг-Караның пассажирлер дажыглаар автобустар чолаачыларының бригадалары ээлээш, шаңнал-макталга төлептиг болганнар. Чолаачы бригадаларлап деңгдески ажылдап, ай, квартал даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келген мурнакчы коллективтер хөй. Ооң чижээнге хоорай иштиниң болгаш район төвү-биле суурлар аразының маршруттарында эдчежип ажылдап, пассажирлер дажыглап турар автобустар чолаачыларының ийи бригадазының ажылын ап болур. Оларның кайызы-даа коммунистиг күш-ажылдың бригадазы бедик атты төлептии-биле эдилеп чоруур. Ук бригадалар, нерзалиг арга-биле ажылдап келген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруу бедик боорда, планныг даалгалар, алдынган хүлээлгелер күүсеттинип турар.

Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның чолаачылары боттарынга дузалажып, демнежип келгеш, пассажирлер аргалыштыр [illegible] нимлиден чоннуң негелде-хомудалдарының саны кызырылган. Ында хаара туттунган чолаачыларның-даа, септекчилерниң-даа сорулгазы чаңгыс — планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни хуусаазында эрте күүседири. Көржлиг аргаже шилчээн бригаданың ажылын билдилиг уштап башкарарынга бригадирниң ролю улуг. Ол болуп хүлээлгезиниң беш салаазы дег билиринден аңгыда, автотранспорттуң маршрудунче чогуур үезинде үнгени, ээп келири, чолаачы, септекчи бүрүзүн даанган ажылынга хамаарылгазын хайгааралга алышаан, оларның бүдүрүкчү көргүзүглерин дыңнадып шаңнал-макталды кижи бүрүзүнүң үлүүнге таарыштыр хуваар. Ынчангаш мурнакчылар бригадирлер Н. Верзилов, Я. Кырлыг-Кара даанган хүлээлгезин эки күүседип келгенинден оларның бригадалары эрткен айның планын 110—115 хуу күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты [illegible] алган хүлээлгезин улуг-ла күүседип келген автобус чолаачылары хөй. [illegible] дуржулгалыг чолаачылар Сергей Беликов, Сергей Куулар, Николай Верзилов, Январь Кырлыг-Кара болгаш [illegible] пассажирлер аргыштырарының ай даалгаларын 110—115 хуу күүседип турар.

Түс-түс бригадалар аразында чарышты [illegible] ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерин хөйге дыңнадып, оларга тураскаатканы Күш-ажылдың алдар тугун кодуруп, материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп келгени коллективтиң алган даалгазын күүседиринге улуг салдарлыг.

Бүдүрүлгениң чолаачылары, септекчилери билиг-мергежилин бедидип, бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап, Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

САНА. (СЭТА). Йемен Араб Республиканың президентизи Али Абдалла Салехтиң ССРЭ-ге албанның найыралчы аян-чоруунуң түңнелдери республиканың министрлер чөвүлелиниң, консультативтиг чөвүлелиниң болгаш чепсектиг күштериниң командылал чериниң тывылажыныериниң каттышкан калбак хуралынга чугаалашкан.

ЙАР-ның оралакчы президентизи Абдель Керим аль-Арани ол хуралга чыве чугаалааш, президент А. А. Салехтиң Москваже чедиишкининиг аян-чоруу хөй-хөй талаларга совет-йемен найыралчы харылзааларны улам мынай өстүреринге болгаш хайыыдырынга таарымчалыг улуг салдарын чедирер деп, онзалап демдеглээн.

Йемен улустуң чуртун хөгжүдериниң херээнге чедирип турар дузаламчызы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка, найыралчы бүгү совет улуска, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке өөрүп четтириишкинин ЙАР-ның министрлер чөвүлели болгаш консультативтиг чөвүлели хүлээп алган доктаалынга илергейлээн.

БАЙЫРЛАЛДЫ ТАВАРЫШТЫР

● **МАНАГУА.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылынга тураскааткан ай Никарагуада [illegible]. Бо ай Чер кырынга баштайгы тиилекчилиг социалистиг революцияның мөңге ужур-дузазын бистиң чонувустуң [illegible] совет улуска хамаарыштыр никарагуа улустуң хүндүткелдиг болгаш найыралдыг сеткилин улам мынай быжыглаар арганы бээр деп, социалистиг чурттар-биле найыралдыг [illegible] секретары Сокорро Галан медеглээн.

● **КОЛОМБО.** Найыралдың «Дюбилеум холл» дээр делгелге залын «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы делгерезин!» дээн лозунг-биле совет болгаш ланка тукталар-биле шимээн. Улуг Октябрьның 64 чыл [illegible] совет харуузу амыдырал-чуртталгазының болгаш чедиишкиннериниң дугайында [illegible] ажыттынган.

Россияга Октябрь революциязы кижи төрелгетен төөгүзүнге эргилделиг үе болу берген деп, [illegible] министри Гамини Дисанаяке делгелгени ажыдып тура чугаалаан.

Амгы үениң кол сорулгазы

ЛОС-АНДЖЕЛЕС. (СЭТА) «Эмчилер социал харыысалга дээш демиселде» деп массалыг организацияның иниативазы-биле организастаар америк хөй-ниитиниң конференциязы «Ядролуг дайынга удур-ла дериин белеткелдерни соксадыры — амгы үениң кол сорулгазы-дыр» деп лозунг-биле болуп эрткен. Шериг күжүнүн талазы-биле артык күштүг болур ужурлуг чедиишкин алыр дээш кижи төрелгетенниң салым-чолун ядролуг халапче чыгап турар Вашингтонның эйгылдыг угланыышкынның конференцияга киришкен суралгыг эртемденнер, шериг экспертери шыңгыы бүрүү шөлкан.

Ынчалдыр таанда «бүдүрүп болур», харын-даа «ядролуг дайынны «чаалаш чок» дээр бадыткалдар-биле ядролуг чепсектиң ажыглаарының янзы-бүрү чыдактарын тывырынче угланган ол политика телегенин ядролуг халапче хүн бүрүде чоокшулатып турар-дыр деп, шериг литырыгларының талазы-биле информация төвүнүң директору контр-адмирал Дж. Ларок медеглээн. Каттышкан Штаттар бооп-чепсектерин эндере бүдүрериниң бүгү үе-чадазының эгелекчизи болганда, ол эндере бүдүрүүшкүнну соксадыр дээш харыысалга АКШ-ка онаажыр апаар деп, ол онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсеглениишкиннерге контроль талазы-биле бот-боттарынга ажыктыг чогуур хүгүржүлгелерни кылыр талазы ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны америк удуртукчулар кылыр ужурлуг.

Суг адаанга чоруур хеме дугайында

Балтийж далайга өөредилге [illegible] суг адааның дизельдиг 137 дугаарлыг совет хеме бо чылдың октябрь 27-ден 28-же дүне [illegible] Швецияның мурнуу чоок талазында сымы черге олуруптан.

Амгы үеде ук хеме [illegible] уйтулгап болгаш ол [illegible] чок черде турар. [illegible] суг адааның [illegible] шеед эрге-чагыргазы [illegible] турар.

(СЭТА).

Улам уран куттулзун!

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ТӨӨГҮ-РЕВОЛЮСТУГ ЧЕРЛЕРИ-БИЛЕ

Ленинградчылар болгаш Неваның кыдыында хоорайның аалчылары В. И. Ленинниң ады-биле. оон Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга белеткел болгаш ону боттандырган ажыл-херектери-биле холбашкан черлерни сонуургал-биле көөрлер.

ЧУРУКТА: Смольный чаны.
О. ПОРОХНИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮННЭЭРЕКТЭЭН «ХҮННЭЭРЕКТЕ»

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң эске-даа черлериниң ышкаш Тандыг-Уланың эгээде металлургтар комбинадының «Хүннээрек» дээр ясли-садынга ажыл хүнү эртенгиниң чеди шактан он тос шакка чедир уламчылаар. 1978 чылда ажыглаалга кирген ол ясли-садта «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ажы-төлдери — 140 чаштар алды бөлүкте үстүп алган тежээлип турарлар.

Ада-иелери ажылдап турарының үезинде оларның анаа турарынга таарышкан бүгү-ле чүүлдерни ында тургузукан. Чыраа ойнаар, [illegible] чемненир өрээлдер, ойнаарактар, [illegible] бассейн. Ажы-чемни чаагай амданныг болгаш чүүл-бүрү. Бижиилдикчилер А. Р. Ситникованың болгаш З. Д. Дарганың, уруглар [illegible] эмчи сестразы Л. И. Бибанованың өзүп орар чаш салгакчылар дээш эрес-шудургу, бердинген ажыл-ижиниң түңнелинде «Хүннээректиң» Хову-Аксынга мактап чугаалаар.

ЧУРУКТА: «Хүннээректиң» алды бөлүүнүң бирээзиниң чараш, чаптанчыг чаштары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Л. ФОТИЕВА

ИЛЬИЧИНИҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

• Сактыышкын •

Владимир Ильич Ленинни бодум чылдан эки билип алган эвес, а харын Совет эрге-чагырганың үезинде беш чыл дургузунда оон туут-ла дорт удуртулгазы-биле ажылдап чорааным.

Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң секретариады чеди кижиден тургустунган. [illegible] бистиң [illegible] тарь ажылын [illegible] аңаа бистиң Ленин өөредип [illegible] кандыг-даа ажылды хандыр билирин нат кылгаан бис. Чижээ, айтыышкын берип тура, ол чагаалар [illegible] бичии-даа моондак чок адрезинге дүргеп чедирерин. Улус Комиссарлар Чөвүлелинге илеткел кылыр кижилерни кыйгыртырын канчаар органнзастаарын, олар 15 минутадан хөй манзваның болгаш эске-даа чүүлдерни Ленин тодаргай айтып бээр [illegible].

Владимир Ильич ажыл-херек хензиг-даа болза, бир эвес ол революцияның херээнге ажыктыг-ла болза, кандыг-даа ажылды кылырын чугула деп санап чораан.

Бир мындыг таварылганы сактыр-дыр мен. Улус Комиссарлар Чөвүлелинге кончуг чугула илеткелди бир шериг специалист кижи чедимче чок кылырга. Ленин мынча дээн: «Даарта мээң хуралдуңуң бир шакта чедип келиңер, илеткелди канчаар кылырын өөредип каар мен». Хуралга [illegible] сумелерни бэрымдаалап ол ажылдакчы илеткелди хондур мак эки кылдыр кылып алгаш келгенге, Владимир Ильич аажок өөрээн. Ол кижи чоруй барган соонда, бистиңге Владимир Ильич кире дүшкеш: «Бир эвес күзээрле болза, кижилер илеткелди кылыптар ышкажыл» — дээш, өөрүшкүлүг хүлүмзүрээн. Владимир Ильич [illegible] өскелеп башкарарының аар-берге болгаш чаа херээнге бичии-даа чедиишкиннер болза, өөрүүр чораан.

Гамзат ЦАДАСА

ОКТЯБРЬ

Акшый берген назынымда ургүлчү-ле
Эрткен өруум сактып бодап келир-дир мен.
Арай эрте төрүттүндүм — хомуданчыым.
Эки хүннер хөй-ле хүннер хилис барган.

Хая көрнүп, эрткен өйнү сактып көрейн.
Октябрьның мурнунда мен кандыг чордум?
Оолчугаш мен аас-кежик көрүшкүн мен бе?
Карактыг бол, чырык көрүп чоржук мен бе?

Октябрь, сээң чуртувуска кыпсып берген
Хүнден артык буян чырыыңң көрбейн, билбейн,
Олчаан барган үе-чергем, өңнүктерим
Хүннүң сактыр, чүрээм ыстап саргып кээр-дир.

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

ИЛЬИЧИДЕ

Улуг-Хемге ессүмзе-даа,
[illegible] төрүттүнген
Волга хеми тыва оол мээн
[illegible] эргим.

Өрү-куду [illegible]
Өскен хемим суксуннадыр
Ильичиниң хемниң суун
Ишкен ышкаш кыным бээр мен.

Аар-берге човулаңдан
Азырып аар эки бодап
Баштынчым мээң хемим суундан
Паштанган-даа чадавас боор

Шалуугаштың чылдарында
Шөлээн черге дүш боор тынып.
Чавтыыр бөөлүг [illegible]-биле
Шайлааның-даа канчап билир

Соңгу, мурнуу — ийи чүкче
Солуй аккан ийи хемни
Төрелдеш көөр [illegible]
Довуу чогум Ильичиде

К. ЧАШ-ООЛ.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУННУҢ САЛДАРЫ

АЛДАН дөрт чыл. Ол дааргө бистиң эрткенивис улуг болгаш алдарлыг орук-тур. Ол чылдарда бистиң чуртувус чүс-чүс чылдарның хожудаашкыныы, культура чок болгаш үжүк-бижик билбес чорукту, аш-чутту, аарыг-аржыкты болгаш хоозураалды ажып эрткен. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашист араатаннарны чылча шапкан болгаш катап тургузуушкунуң чылдарында чайынналчак күш-ажылчы тиилелгени чедип алган.

Бистиң бөгүнгү экономиктиг күш-шыдалывыстың бодап четпес сан-түңнер илередип турар. Бөгүнгү совет кижи октаргай делгеминге ай-айы-биле ажылдап, турттап турар; чаа-чаа хоорай болгаш суурлар өзүп, чер адааның шыгжамырлары ажыттынып [illegible]

Октябрьның буянын, орус улустуң ачы-дузазын шын илереткен. Тыва кижи бот-догуннаан күрүнелиг болуп, чырык көрүп, хосталганы тыныш, тайбың болгаш аас-кежиктиг амыдыралче кирген, культура одаглары ажыттынган...

Октябрь!
Төнчүзү чок төөгүнү
капитаннап,
Төре алчып, бедиктерже
базып орар,
Ангызы чок ниитилелдиң
чурттакчызы —
Ажы-дуюма хоор чоннуң
Буяны сен!

БӨГҮНГҮ социалистиг Тывада — Тандым-Уланың эдектеринде, Саянның оорапттарында, Улуг-Хемниң эриктеринде, ховуларның делгемнеринде, хемнерниң шыналарында тараалар далайлаштыр чалгып, ногаа-чимис [illegible]

[illegible]

Очаландап кедилерни
Орус арат айтып берген.
Октябрьның хүнескаалы
Ол-ла черден өскүп үнген.

[illegible]

О. СУВАКПИТ,
чогаалчы.

СИЙЛБИКЧИНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕН

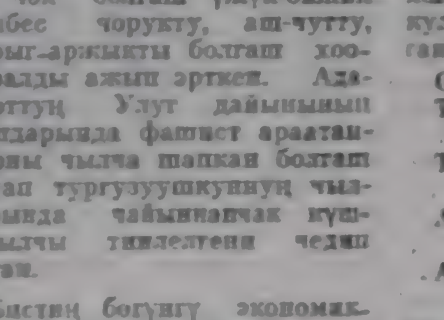

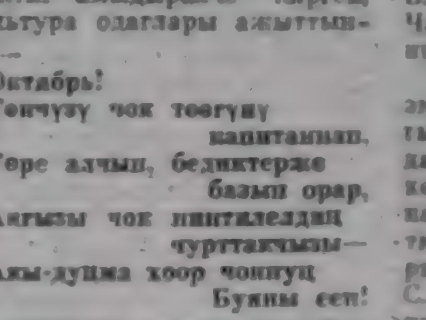

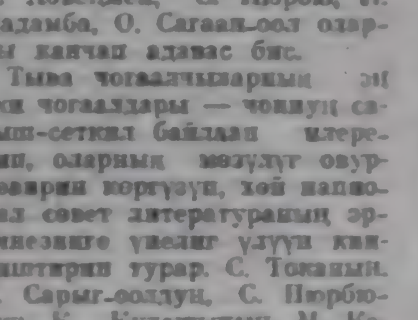

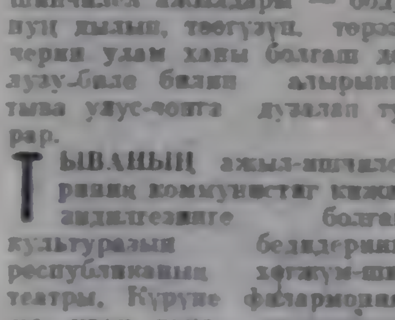

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ ЧҮҮ БОЛУРУЛ

ХӨГЖҮМ ШИИ ТЕАТРЫ

Ноябрь 8-те О. Чылгычының «730 хүннер болгаш дүннер» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

КУРУНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Ноябрь 7-де ыры-хөгжүмнүг «Аян» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 база 18 шактарда.

Ноябрь 8-те — «Саян» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де [illegible] Октябрьның [illegible] деп аас журналы. Эгелээри 14 шакта.

Дискотека — 20 шакта.

Ноябрь 8-те ыры-хөгжүмнүг «Аялга» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«Октябрьның алдарлыг херектериниң төлептиг болу» деп утренник. Эгелээри 14 шакта.

Дискотека эгелээри 20 шакта.

«ГЕОЛОГ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де — «Бистиң Октябрь» деп номчулга конкурзу. Эгелээри 14 шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

Ноябрь 7-де — Стол теннизинге маргылдаа. Эгелээри 14 шакта.

Ноябрь 8-те — Стол теннизинге блиц-турнир. Эгелээри 10 шакта. Шыдыраага блиц-турнир 11 шакта болур.

«ХЕРЕЛ» СПОРТ ЗАЛГА

Ноябрь 8-те баскетболга [illegible] коллективтерниң аразынга блиц-турнир. Эгелээри 10 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

БАСКЕТБОЛ

Спорттуң 60 хевиринге Өвүр районнуң школачыларының бирги чери дээш маргылдаазы Торгалыг суурга болуп эрткен. Аңаа районнуң бүгү школаларындан 10 команда киришкен.

Солун, хөглүг [illegible] уелинде каны командаларның эки белеткелдиин, аажыгыр-кашпагайын [illegible] берге болган. Чүге дээрге барык команда бүрүзү үк маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, баскетбол шөлүнге чараш оюнну көргүскеннер.

Чемпион ат дээш түңнел ужуражылгада Чаа-Суур биле Хандагайты школаларының өөреникчилери бот-боттарының аразында ужуражы бергеннер. Мында Хандагайтының өөреникчилери артык күштүүн көргүзүп, бирги черже үнген. Маргылдааның эртинекчилери — Торгалыг школазының [illegible] үшкү черде болганнар.

Д. САТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.05— «Чымыштыг чай». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүргези. 10.15 — Оренбургтуң Курүнениң орус улустуң ыры концерти. 11.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Гигантыларның өлгени», «Устюрттуң муфлону». 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.30 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Эки хүннүң амыы дээш», «Ажылчын минутаның үнези», «Шувелянның боодалдары». 15.15— «Бичиилерниң чогаадылгазы». Уругларның «Трембита» ансамбльдиң концерти. 15.45— «Москва болгаш москвачылар». «Чыл доолгазы — ноябрь 7-ге чедир» деп эгелээшкинниң дугайында. 16.15— С. Прокофьев. Оркестр-биле фортепианога № 1 концерт. 16.30 — Н. Островский. Чогаал [illegible] арыннары. 17.20— Мультфильмнер программазы: «Октябрьның маршы», «[illegible]».

КЫЗЫЛДАН

17.35— «Октябрьның [illegible] тутуу». 18.05— Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.30 — Бөгүн делегейде. 18.35 — «Театр ужуражылгалары». 20.15— «Үе». Информастыг программа. 20.55—00.00— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турасаатаан байырлыг хурал. Байырлыг концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дорт дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Миколка-паровоз». 13.30 — «Простоквашинода каникулдар». Мультфильм. 13.50— БАМ-ны тудуп тур бис. 14.20 — Революцияның болгаш хамааты дайынының ырылары 14.40 — «Маадырлыг чорук». 15.10 — Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң тембрлиг баяннар оркестриниң концерти. 18.00—18.20— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Алдын эшелон». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

19.35 — «Гамчыктыг [illegible] чаптар». «Таптыг-ла [illegible]». Мультфильм. 20.15— «Үе». Информастыг программа. 20.55 — Совет композиторларның чогаалдарындан симфония концерти. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң улуг симфония оркестри күүседир. 22.00 — Документалдыг фильмнер программазы: «Ыдыктыг Байкал», «Амур парларының хлчуп чоруур черлеринде». 22.15—00.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Химик» (Воскресенск).

Агаар

Республикада, Кызылда бичие булуттаар, хар чагбас. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг [illegible] 3—8 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 7—10 градус чедир соор

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

НОЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ленин Парижте» 12.00, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 (уззаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.30. «Туттурбас ажлоп негевчилери» 11.00, 11.30. «Агымынынга удур» 12.40, 16.10, 18.02, 19.50 (уззаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сашка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уззаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981-82 өөредилге чылында [illegible] чарлап тур. Белеткел салбыры физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге [illegible] хүлээп алыр. Белеткел салбырынга кирер кижилер [illegible] туруг черлериниң совхозтарга, транспорт, [illegible] хереглел кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес ажылдаан [illegible] болур. Ол ышкаш Совет Армиядан [illegible] хүлээп ап турар. Ажыл стажы [illegible] болур ужурлуг.

Белеткел салбырынга кирер кижилер дараазында документтерни кирер:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.
2. Ортумак билиг дугайында документ (бодун).
3. Күш-ажыл дептерииниң хоолгазы.
4. 3х4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук.
5. № 286 майыктың эмчи шынзылгазы.
6. Ажылдап турар черинден (азы шериг чергезинден) чоруткан бижик болгаш характеристиказы.

Өөренир кижилерге 7 ай [illegible] айда 40 рубль стипендия-биле [illegible] хандырар.

Документтерни [illegible] кирериниң [illegible] чангыс бирги курсче [illegible].

[illegible] беседа 1981 чылдың ноябрь 25-те болур. Документтерни Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 44 [illegible].

ДИРЕКЦИЯ.

«Шын» солуннуң редакциязынга I-II класстың чолаачылары дарый негеттинип турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-83, [illegible]

Тиражы 17966. Чагыг № 2480

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] ЖС—02535

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 258 (11756) | 1981 чылдың ноябрь 7, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Владимир Ильич Ленин

ДҮҮН КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА

Улуг Октябрь кижи төрелгетенниң амыдыралынга чаа үениң демдээ болу берген. Бөмбүрзекке тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың чаргактыы болган баштайгы социалистиг күрүне делегей тоогузунуң чорудулгазынга канчаар-даа алжок улуг салдарны чедирип турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хереезиниң көскү уламчылакчызы, революстуг ленинчи идеалдарның дириг [illegible] ниң дептшилгелиг кижилери Советтер чуртунуң бүгү-ле бүдүрген херектеринден, бистиң чоңувустуң бөгүнгү чедиишкиннеринден болгаш пленнарын даа көрүп турар.

Бүдүрүлгениң [illegible] болгаш чаартыкчылары, партияның хоочуннары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флотунуң дайынчылары, Москва чоогунуң ажылчы чоннарының төлээлекчилери ноябрьның 6-да Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга чыглып келген. Улус депутаттарының Москва Совединиң болгаш СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы ында болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп, дыңмыттыг алгыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ол ышкаш президиумда — Австралияның Социалистиг партиязының Даргазы П. М. Клеков, Мальтаның Компартиязының Чиңгине секретары А. Вассало, Панаманың Улусчу партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Р. Дарио Соуса, АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы Г. Уинстон, Уругвайның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Р. Арисменди, Финляндияның Компартиязының Хүндүлүг даргазы В. Песси, Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Л. Корвалан, Ливанның Демократтыг—социалистиг партиязының Даргазы В. Джумблат.

Залда [illegible] аалчылар, дашчыкы дипломаттар.

Байырлыг хуралды Моссоветтиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан.

«Улуг Октябрьның тугунуң адаа-биле» деп илеткелди кылган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту хуралдың киржикчилери чылыы-биле уткаан.

Илеткелди улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыннары чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хурал доозулган. Залга Совет Эвилелиниң Гимнизи чаңгыланы берген.

Оон соонда болган байырлал концерти улуг чедиишкинниг эрткен. Концертти Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары көрген.

• • • • • •

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдар эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, чурттуң өске-даа хоорайларынга болгулаан.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга холбаштыр Кремльдиң Съездилер ордузунга 1981 чылдың ноябрь 6-да болган байырлыг хуралга эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ илеткели

Эргим эштер!

Алдан дөрт чыл мурнунда Россияның пролетариады, ажылчы чоннары Владимир Ильич Ленинге баштаткан большевиктер партиязының удурткулгазы-биле тиилелгелиг социалистиг революцияны өөскүдүп үндүргеннер. Ол бистиң чуртуң улустарының салым-хуузунга үндезин өскерлделии болдуруп, оларны өзулуг хамаарышпас хөгжүлдезин, бүгү талалыг социал-экономиктиг болгаш культура депшилгезин оруунче киирген.

Советтер республиказының ажылчыннары болгаш тараачыннары эрге-чагырганы боттарының холунга алгаш, бүгү делегей тоогузунуң чаа үе-чадазының — капитализмден социализмче шилчилдениниң үе-чадазын салганнар. Бистер ол үттүндүрбас хүннерден эгелээш социалистиг чыл санаашкыны-биле үеии санап турар бис.

1917 чылдың Октябры бүгү-ле мөлчүткен, демисежип турар улустарга боттарының келир үедеги тиилелгезин чедип алыр арганы берген. «Бистиң революциявыстың чамдык кол-кол хевирлери түс чериниң-даа эвес, национал-онзаланчак-даа эвес, чүгле орус-даа эвес, а бүгү делегейге улуг-дузалыг болуп турар» (ЧДЧ. 41 том, арын 3) деп, В. И. Ленин айтып чораан.

ХХ вектиң бүгү-ле эң улуг социал чаартылгалары шуптузу бодунуң үндезинин Октябрь революциязындан алган. Ооң күчүлүг салдарындан делегейниң революстуг өзу-биле чаартыры [illegible] демисежип турарларның хүрээлеңи чайгылыш чок немежип база быжыгып турар.

Келир үе оларныы болур!

Улуг Октябрь чаа ниитилелди тургузарының дөрт оруун салган. Ооң шыңныын амыдырал боду-ла бүзүрелдии-биле бадыткаан. Бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыс совет улуска ол шылгаттынган угланыышкын-биле тиилелгеден тиилелгеже чедир баштап бар чоруур.

СЭКП-ниң ХХVI съездизи коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа депгемнерни ажыткан, амгы үениң эң улуг болуушкуну болган. Ол партияга болгаш улуска тодаргай база чайынналчак политиктиг угланыышкынны берген, бистиң ниитилелдиң моон соңгаарты хөгжүлдезиниң практиктиг сорулгаларын айыткан, тайбыңның камгалаары болгаш быжыглаары дээш демиселге күчүлүг ниитини берген. Съездиниң идеялары, оларны шиитпирлери бистиң чуртта күш-ажылчы улуг [illegible] болгаш политиктиг бүгү байдалды тодарадып, делегей байдалын чогумчуларынга [illegible] бараан боон турар.

Совет кижилер партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, бистиң [illegible] шылгараңгай партия болгаш күрүне ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң хой талалыг ажыл-чорудулгазын изии-биле чүүлдүгзүнүп, чаңгыс үн-биле деткип турарлар!

Бистиң чурттуң ажылчы чоннары, социализмниң акы-дуңма чурттарының улустары, чер бөмбүрзээниң милион-милион кижилери Леонид Ильич Брежневти совет улустуң алдарлыг оглу, шылгаттынган интернационалчы, тайбың болгаш социал депшилге дээш, кижи төрелгетенниң эң эки келир үези дээш шылгараңгай угаанныг болгаш чайгылыш чок демиселчи, Ленинниң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хереезиниң шынчы уламчылакчызы кылдыр үнелеп көрүп турарлар.

Эштер! Октябрь байырлалы совет кижи бүрүзүнге онза үнелиг болгаш чоок. Ол — чер кырынга эң баштайгы социалистиг күрүнениң, бистиң төрээн Совет эрге-чагыргавыстың төрүттүнген хүнү-дүр. Партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың омунаазындан бо [illegible] байырлал-биле холбаштыр байырлыг хуралдың киржикчилеринге, ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенцияга, Чепсектиг Күштерниң дайынчыларынга, бүгү совет кижилерге байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер!

Үттүндүрбес сурагдыг он чеди чылда эрги делегейниң штурмчаарынче кирген кижилерге — Октябрь революциязының хоочуп киржикчилеринге онза өөрүп четтиришкиниң сестерин чедирип тур бис. Оларга алдар болгаш хүндү!

Бүгү делегейде аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыс совет улус-биле кады Октябрьның оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турарлар. Бистер бүгү-ле даштыкы өңнүктеривиске болгаш [illegible] революстуг изиг байыр чедирип тур бис!

Чадаларын эртер ужурлуг, ынчангаш түгле сайзыраңгай социалистиг ниитилел коммунистиг тургузуушкунче эгелеп кирериниң болдунар арганы берип турар. Ынчаарга, ам бистиң билиривисте ышкаш, социализмниң хөгжүүрү, сайзыраңгайжылыры — ооң ундезиннерин тургузарынга бодаарга, бичи эвес нарын, бичие эвес харысалгалыг сорулга болуп турар» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн (Л. И. Брежнев. Ленинчи угланыышкын-биле. Чугаалары болгаш чүүлдери, т. 6, арын 535).

Октябрьның байырлалын чурт чогаалыкчы күштериниң чечектелиишкининде уткуп турар. Ол күчүлүг экономиктиг күчү-шыдалдыг. Бөгүн Совет Эвилели үлетпүр продукциязын барык-ла Барыын Европаның бүгү чурттарын катай алганы дег, ынчаны бүдүрүп үндүрүп турар, а ооң хой-хой эң чугула хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле делегейде бирги черни бүзүрелдии-биле ээлеп турар.

Чоннуң амыдыралының депшилгезинге болгаш овур-хевиринге ханы чаартылгалар болгулаан. Ажыл чокталыышкын, түрегдел, даартагы хүнүнге бүзүрел чок чорук — капитализм үезинде эттинмес болуп турган болгаш ындыг болуп артып-даа турар ол бүгү хоралыг өөлгеннар эрткен үеже эгиттинмес кылдыр эрте берген.

Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралы доктаамал өзүп турар. Чүгле сөөлгү үш беш чылдар дургузунда чоннуң кижи санынга опаштыр боттуг орулгалары ийи катап көвүдээн. Ол-ла үениң дургузунда 160 миллион ажыг совет кижилер чаа бажыңнарже көжүп киргилээн. Совет кижи бүрүзүнге халас медицина дузаламчызын көргүзүп, чөптүг социал хандырылганы магадылап турар.

Лозуну — бүгү чүвени кижиге, бүгү кежикти кижиниң чаагай чоруунга деп кыйгырыг болуп турар бистиң партиявыстың ленинчи политиказының кескү түңнелдери ындыг-дыр. Совет кижилер ол политиканың магалыг үре-түңнелдерин көрүп база партияның сагыш салыышкынынга шалыпчы күш-ажылы-биле, чаа патриоттуг бүдүрүлгелиг чедиишкиннери-биле харыылап турар.

Эштер! Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче канчаар-даа алжок улуг көдүрлүүшкүн-биле кирген. Бо чыл улус ажыл-агыйынга чиик эвес болуп турза-даа, экономиканың улам ыңай өөскүлдези хандыртынган. Индустрияга, транспортка, тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Аар үлетпүрнүң дыка хөй кол адырлары мурнап турар темпилер-биле хөгжип турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

I. ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ — КОММУНИЗМЧЕ

Эштер! Коммунизмче бүдүрелдиг бар чоруур совет улустуң эрес-маадырлыг чоруунуң өндүр чаагайы бөгүнгү бедиктерден онза тодаргай көстүп турар.

Бистер боттарывыстың анаяк социалистиг Ада-чуртувусту камгалап алгаш, хамааты дайынның чылдарында интики контрреволюцияны болгаш даштыкы интервентилерниң аг-шериглерин чылча шаапкан бис.

Бистер бустуушкунну болгаш аш-түреңи шыдажып эрткеш, биске удур капиталистиг бүзээлээшкинниң эң аар-берге байдалдарында чуртту индустрияластаарын, [illegible] культура революциязын чедиишкинниг боттандырып чоруткаш, [illegible] хаарип хандырган бис.

Бистер Ада-чурттуң Улуг дайынынга [illegible] шылгалдаларны тудуп эрткеш, боттарывыс Төрээн чурттувустуң хостуг болгаш хамаарышпас чоруун камгалапап, Европаның болгаш өскелаа диптерниң улустарын фашистиг кулданыышкындан хостаарынга шиитпирлиг улуг киирген бис.

Дайын сооңунда берге үелерде, [illegible] күзүрлүг байдалында, бистер мун-мун хоорайларны болгаш суурларны, заводтарны болгаш фабрикаларны буурулдуларның орнунда база катап тудуп тургускан бис.

Бистиң эрткен оруувус бис эвес болган. Бистерге бүгү делегейге [illegible] [illegible] шиитпирлээн-даа бис. Улуг революция массаларының улуг энергиязын хайныктырган, а Ленинниң партиязы ол энергияны төлевилээн эчис сорулгаже углап баштаан.

Коммунистиг партияның бүгү совет улустуң карак кызыл революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының кол түңнели болза бистиң чуртувуска сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болур. Ол ниитилел социал депшилгениң эң дээди чедиишкини болуп турар. Ынчангаш бис аңаа чоргаарланыр эргелиг бис!

Сайзыраңгай социалистиг ниитилел — коммунизмче оруктa хоойлу ёзугаар болур [illegible], эргежок чугула болгаш тоогу талазы-биле үр [illegible] [illegible]

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «САКТЫЫШКЫННАРЫ»

Леонид Ильич Брежневтиң «Сактыышкыннарын» «Новый мир» журналдың ноябрьда номериниң эге арыннарында парлаан.

«Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнарны бүгү делегейде номчукчулар улуг сонуургал-биле уткаан. Бодунуң күш-ажылчы баштайгы чылдарында ужурашкан ажылчын кижилерниң дугайында Леонид Ильич ол сактыышкыннарынга бижээн. Ажылчын аңгының төөгүлүг бедик хүлээлгезиниң дугайында, ленинчи [illegible] удуртулгазы-биле ооң кызыгы революстуг маадырлыг чоруунуң дугайын «Завод кызыл ёзугаар амыдырап» [illegible] эгениң адаанга парлаан.

Солун хөй болуушкуннарны «Сактыышкыннарга» [illegible] Курскиниң суурунга, [illegible] сияга болгаш Украина [illegible] тивизацияның чылдары, студент чораан үези, Чита [illegible] тунга танк шериинге турганы, Днепродзержинскиге харыылаалыг партийжи ажыл-чорудулгазының эгези «Сактыышкыннарга» бижиттинген. Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннары» амгы үениң [illegible]-биле, келир үе-биле, барык [illegible] холбаалыг.

«Новый мир» журналдың [illegible] улуг сонуургал-биле номчуур.

(СЭТА)

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Партияның, күш-ажылдың, дайынның хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, эртемниң, культураның ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары дүүн Кызылда хөгжүм-шии театрынга чыглып келген. СЭКП Кызыл хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы анаа болган.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң [illegible] байырлыг хуралдың президиумунга [illegible]

[illegible] СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Шырап, Кравченко [illegible]

Хурал соонда оон киржикчилеринге байырлалдың концерти көргүскен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылы [illegible] Шагаан-Арыг, Чадаана, Турал, Ак-Довурак [illegible] районнар төптеринге база болган.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адреезинге СЭКП-ниң Бурят, Калмык, Якут обкомнарындан, Бурят, Калмык, Якут АССР-лериниң Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, СЭКП-ниң Алтай, Красноярск крайкомнарындан, ол крайларның күүскомнарындан, партияның Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан, ол черлерниң облкүүскомнарындан, ССРЭ-ниң КАЧК-ның кызыгаар шериглериниң Шериг Чөвүлелинден болгаш Политиктиг Кол эргелелинден, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң Шериг Чөвүлелинден болгаш политиктиг эргелелинден, МАРН Ховд, Убса-Нур, Баян-Ольгий аймак комитеттеринден болгаш ол аймактарның улус хуралдарының күүскомнарындан байыр чедирген телеграммалар келген.

Телеграммаларда республиканың ажылчы чоннарынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң байырлалы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедириишкиннерин, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги 5-ти чылдың бирги чылының пленнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чаа улуг чедиишкиннерни, а ол ышкаш быжыг кадыкшылды, улуг аас-кежикти күзээн [illegible]

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1981 чылдың ноябрь 7 | № 258 | Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Совет Чепсектиг Күштериниң хоочуннары эштер!

Бөгүн совет улус болгаш ооң дайынчылары, [illegible] чурттарының ажылчы чоннары, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн байырлап турар.

Улуг Октябрьның байырлалын бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң бедээлинде демдеглеп турар. Партияның айыткан коммунистиг тургузуушкунунуң өндүр улуг сорулгалары совет кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Он бирги беш чылдың [illegible] өндүр болгаш ажыр күүседир дээш ажылдың [illegible] социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Чоннуң чаагай байдалы чайгылыш чокка экижип, Совет күрүнениң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчү-күжү улгадып турар. Совет ниитилелдиң [illegible] быжыгып турар.

Партияның XXVI съездизиниң көдүрген 80 чылдарның Тайбың [illegible] СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак чайгылыш чокка боттандырып, делегей харылзааларынга тайбың кады [illegible] чорудуп турар. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак инициативаларын социализмниң акы-дуңма чурттары деткип турар. Делегейниң калбак хой-ниитизи ол инициативаларны билип деткип турар.

[illegible] Американың Каттышкан Штаттары баштаан империалистиг күштер Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак угланыышкынынга калчаалыы-биле удурланып, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чиңгелендирип турар. Ортумак ыраккшылыг американ ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага экээп тургузар дугайында НАТО блогунуң [illegible] терни кедергей эңдере бүдүрүп турары делегейниң янзы-бүрү районнарынга кризистиг байдалды өскүдер дээн реакциялыг [illegible] рип турар. Империалистиг реакцияның [illegible] сырый халбажып турар.

Бо байдалдарда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, бүгү совет улус дайын кыжаныышкынын кошкадыр, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгыргырбас дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп, чурттуң камгаланыр арга-шинээн быжыглаарынга, Совет Чепсектиг Күштериниң серемчилелин болгаш дайынчы белен чоруун бедидеринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар.

СЭКП Төп Комитеди, эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозу доктаадыр сырый каттышкан Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары бодунуң чоруун [illegible] чок бердинген совет кижилерниң тайбың күш-ажылын бедик серемчилелдиг камгалап турар. Олар акы-дуңма армияларның дайынчылары-биле кады боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин кандыг-даа минутада [illegible], кандыг-даа агрессорга [illegible] сүтүр шавыышкынны бээринге белен.

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу-биле холбаштыр силерге байыр чедирип тур мен. Дайынчы [illegible] дайынчы мергежилдиң сайзыраңгайжыларынга, сагылга-чурумну болгаш уставтың чурумун [illegible] [illegible] байыр чедирип тур мен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга алдар кылдыр дужаарым болза:

Бөгүн, ноябрь 7-де түс чериниң-биле 21 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, Маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, Маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининград, Львов, Донда Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга артиллерияның үжен [illegible] салюдту [illegible]

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюу делгерезин!

ССРЭ-ниң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук [illegible] болгаш организаакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы
Д. УСТИНОВ.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Улам-на чаа-чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирип турар. Дыка хөй электростанцияларда улуг-улуг энергоблоктар ажыглалда кирген. «Ленинградта В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанция бүрүн хемчээлдиг күчүзүнде четкен. КамАЗ-тың дериин тургузары доозулган. «Чүс чылдың тудуузу» — Байкал-Амур магистральынга бөгүнгө чедир 2200 километр орукту кылган.

Бо чыл ... бээрге болган. Соок, үр час, чурттуң делгем районнарында үр каңдаашкын хуужуу, ... культуралар... ... кижилер ... ажылдаан. Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар ... бүдүрүлгелерин ... үстеткен.

... чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында сагыш салырышкыы — ...

... лерниң системазын боттандырып чорударын көрүп турар. Ол ажылды доктаамал, тодаргай, ажыл-херекчи ёзу-биле чорудар херек. Камналга шугумун шыңгыы сагыыры — бистиң ниити сагыш салырышкывыс, ынчангаш маңаа хажыдыышкынга артып каар хайгааракчылар чок турар ужурлуг. Ниитиниң байлаан шуптузун камнаар хүлээлгелиг бис!

Экономиканы интенсификастаары ооң структуразынга ... кирерин негеп турар, бүгү улус ажыл-агыйынга ... бедик негелделерин салып турар.

Олар чүгле—энергетика комплекизиниң ... ооң структуразын ... дериинче онза кичээнгейни СЭКП-ниң XXVI съездизи угландырган. Нефтиниң олаар ... эвээжедир, ону газ, хомур-даш-биле солуур... энергияның чаа үнер дөстериниң шапкын ажыглаарының дугайында чугаа мында чоруп турар.

Совет Эвилелиниң чаңгыс бот энергия системазын тур...

[illegible]

II. ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

[illegible]

III. ОКТЯБРЬНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫН КАМГАЛААРЫ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

[illegible]

(Уланчызы 3-кү арында).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

бистиң тайбың [illegible] санал-оналдарывыс болгаш [illegible] өске кандыг-даа согуушу болдурбазы, ядролуг дайынны болдурбазы, оон тургустунуп [illegible] дыры болур.

[illegible] хорааш турар ужурлуг: КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлгү сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген ядролуг чепсекти бир дугаар ажыглавас талазы-биле саналының утказы чогум-на ында. Ол санал бүгү делегейде улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткуп хүлээп алдынган. Бир эвес ону американ тала деткээн болза, чер бөмбүрзээнде кижилерниң сагыжы оожурган, улуг тынар ийик, ядролуг ус[illegible] бүзүрел улгадыр ийик. Каттышкан Штаттар ам дээрезинде ону кылбаалы хараа[illegible].

«[illegible] чеди[illegible] өлүр деп шииткирлеп алган кижи ядролуг дайынга тиилекчи болуруң кордавышааан, ядролуг дайынны эгелеп болур. Халдакчы тала чеже-даа кү[illegible] болза, ядролуг дайынны эгелээринин кандыг-даа аргазын шилип алза, болунуң сорулгаларын ол чедип ап шыдавас, келемчениң согуу чайлап чок болур» деп, эш Л. И. Брежнев чоокта чаа «Правда» солунунуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызында демдеглээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удурткучузунуң чугаалаан ол принципиалдыг туруушкун бистиң шериг доктринавыс-биле дүгжүп турар. Бир эвес Совет Эвилели бодунуң камгаланыр аргазын быжыглап турар, бодунуң Чепсектиг Күштериниң доктаамал дайынчы белеткелде тудуп турар болза, ол дээрге империализмниң агрессчи бөлүк[illegible] талазындан чаныр[illegible] дайын кыжаныынга удур ону кылыр ужурлуг апарганы ол.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис шынап-ла сүр-күчүлүг. Совет черже семеп диттигиннер чангыс эвес удаа аарберге аштырышкынга таварышкылаан. Совет улустуң [illegible] социалистиг күрүнелерниң улустарының [illegible] камгалалынга бис, херек апарза, [illegible] ажыглаар бис. Ынчалдыжок Советтер чурту халдакчы орукче кажан-даа туруп көрбээн болгаш турбас-даа.

Ол бүгү СЭКП-ниң Программазында, Коммунистиг партияның съездилериниң шииткирлеринде бүрүнү-биле тодараттынган, ССРЭ Конституциязында хоойлужуттунуп быжыглаттынган. Ол дугайында эш Леонид Ильич Брежнев, партияның болгаш [illegible] удуртукчулары чангыс эвес удаа чугаалап келген.

[illegible] ындыг-дыр. Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дайзыннары аваа удур чүнү-даа тургузуп шыдавас. Олар «совет дайын айыылының» дугайында хоозун [illegible] чарыырга ажыглаан. Совет Эвилелиниң бодунуң Чепсектиг Күштериниң күчүзүн кандыг-ла бир «ведергей» улгаттырып турарының дугайын, ол барыын талага кыжаныг болуп турар деп [illegible] турарлар. Совет тала бо талазы-биле [illegible] тайылбырларны берген болгаш.

Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында, Варшава Керээзи биле НАТО-нуң аразында стратегтиг ядролуг бо чепсек, ортумак ырактыг ядролуг чепсектер болгаш аңаа [illegible] барык дең байдалда туруп турар деп база катап бүгү харысалгалыг-биле бадыткап болур мен.

«Совет дайын кыжаныынын» дугайында шаанга кир[illegible] оон хоозун чүүл АКШ-тың гегемонисчи чүткүлдерин, НАТО-нуң милитарисчи белеткелдерин [illegible] рыңга көжеге болуп турар. Ону делегейниң хөй-ниитизинге совет тайбың [illegible] валарның салдарын кошкадыр дээш, коргуушкунну, каразылганың байдалын болгаш улустар аразында өжээннешкек чорукту хөөктүрер дээш ажыглаарын оралдажып турар-дыр.

Ындыг байдал тайбыңны [illegible] кажан-даа дөгүм боон көрбээн. Харын делир болуп, ону чепсектер бүдүреринге, дайынга байып ап турар кижилер боттарының кара сагыштыг сорулгаларынга кезээде ажыглап келген. Ынчангаш делегейниң политиктиг байдалының амгы хоралакчылары оон база ылгалбас. Совет шериг күчүзүн [illegible] агрессчи [illegible] оруунда ажып эрттинмес мооңдак кылдыр көрүп турарындан оларны ол коргудуп турар. Оларга ол шынап-ла мооңдак. Ынчаарга чер кырынга тайбыңга бистиң күчүвүс — кажан-даа аажок ке[illegible].

Эштер! Октябрьның чаалап алышкыннарын камгалаары — бүгү улустуң херээ. Оон эчис сорулгалары калбак ажылчы чон массаларның үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. В. И. Ленин Совет күрүнениң быжыының болгаш [illegible] ооң Чепсектиг Күштериниң күчү-шыдалының тептинмес үнер дөзүн оон көрген.

Дайын шылгалдазының чылдарында совет кижилерниң өлүм чок массалыг маадырлыг чоруу бүгү делегейге мынчыг чүүлдү боттуу-биле көргүскен: социалистиг Ада-чурттун камгалаары төрээн, хандамырындан херээ болуп турар улус тиилеттирбес!

Тайбың тургузуушкунунуң [illegible] социалистиг Төрээн чурттуң камгалаары бүгү улустуң херээ болуп артар. [illegible] чурттуң камгаланыр аргазының [illegible] Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчүзүнүң материалдыг үндезиннерин тургустунуп база быжыглаттынып турар. Армия болгаш Флоттуң бүгү талалыг [illegible] социал-политиктиг болгаш [illegible] талазы-биле таарымчалыг [illegible] хандыртынып турар.

Совет Чепсектиг Күштер — чоннуң чардыкмас тудуш кезээ, олар-биле кады чангыс амыдыралдыг чурттап турар. Армияның болгаш Флоттуң [illegible] чон боттарының [illegible] бистиң Конституциявыстың [illegible] турары шериг [illegible] оларга [illegible] дайынчылар [illegible] турар. Олар совет улустуң маадырлыг [illegible] чаңчылдарын [illegible] идейлиг [illegible] турар.

Совет дайынчыларда чоннуң эң эки шынарлары — ооң угааны болгаш талантызы, патриотизми болгаш бедик медереллии, күш-ажылга ынакшылы болгаш бодун бердинигени сиңниккен. Олар Октябрьның [illegible] дивген, бодунуң Төрээн чуртун идегелдиг камгалап шыдаар болгаш оон хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг чоруктар кылырынга беленнер. Ындыг кижилерге кезээде идегеп болур!

Өзүп орар салгалды кижизидеринге, Армияга болгаш Флотка [illegible] белеткээринге боттарының салыышкынын, харын улуг са[illegible] кижи-ажылчы коллективтер, Ленинчи комсомол, ДОСААФ болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары киирип турар. Ынчаарга ол салыышкынны [illegible] деп турар!

Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар, коммунистиг тургузуушкунга тайбың байдалдарны хандырар дугайында бүгү улусчу сагыш сагылгалыг [illegible] илерели Коммунистиг партияның политиказында, шериг тургузуушкунун, Чепсектиг Күштерниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын оон хүн бүрү удуртуп турарындан көстүп турар. Партия болза тайбың дээш турушттуг демисел-биле кандыг-даа агрессорга ойтур шавыышкын бээринге белен чорукту чар[illegible] вин кезээде барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар. Амдызында чер кырында от-биле ойнаарынга ынактар бар турар үеде бис ол принциптен чангыс базым-даа ойталавас бис!

Камгалал талазы-биле совет улустуң күженишкиннери социалистиг дем каттыжылгазының бүгү чурттарының улустарының ниити камгалал күженишкиннери-биле [illegible] турар. Оларның тускай эргезин болгаш айыыл чок чоруун камгалаарынга Варшава Керээзиниң Организациязы идегелдиг барааш болуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш [illegible] лерниң чорудуп турар камгалал хемчеглериниң тодаргай утка-шынары делегейниң шериг [illegible] хамааржыр. Ол байдал бодувустуң камгалалывысты [illegible] чугулазын бистен негеп турар. Ынчангаш бис ону кылып-даа турар бис. Ынчалзажок бистиң партиявыстың XXVI [illegible] тарының материалдыг болгаш [illegible] дайынга белеткел эвес, а тай[illegible] ты хүнче дорт орук ол-дур дээр дугайында түңнелди со[illegible] турар.

Социализмниң чаалап алышкыннарын камгалап тура, Октябрьның чарлааны делегей харылзааларының чаа эгелерин шиитпирлиг камгалап албышаан, бис тайбыңның болгаш социал [illegible] херээн камгалап турар бис! Бо улуг херекке бис моон соңгаар-даа шынчы болур бис!

Эштер!

Чаа ниитилелди тургузарының болгаш ону камгалаарының [illegible] Коммунистиг партияның удур[illegible] бистиң чуртувустуң база социализмниң акы-дуңма чурттарының [illegible] турар.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң маадырлыг эртемнери [illegible] амгы үезин болгаш [illegible] совет кижилер СЭКП-ниң мерген удуртулгазы-биле [illegible] турар. Оларның сагыш-сеткилиниң эң ханы кыптыгыышкынын келир үеже салым-чолу партия-биле тудуш. Бистиң үениң угааны, алдар-адын, арын-нүүрүн олар партиядан көрбүшаан, ооң удуртулгазы-биле, Ленинниң Улуг Октябрьның [illegible] чок чорук орарлар.

Революсчу тулчуушкуннарга [illegible] бүгү совет улустуң авангарды болур ролюн төлептиг күүседип турар. Ол — совет ниитилелдиң удурттукчузу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының дөзү боор турар. СЭКП-ниң бүгү революсчу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазы кезээде дириг, доктаамал сайзырап турар өөредигге — марксизм-ленинизмге үндезилеттинген.

Партия бодунуң күчүлүг күжүн [illegible] деп ап турар. Ленинниң сөстери-биле алырга, бистиң партиявыс бодунуң күжүн [illegible] массалар-биле, чамдык таварылгаларда оон-биле шуут каттыжа бээр чоруундан ап турар (ЧДЧ, том. 41, арын 7). Бистиң партиявыс чонга кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле ооң улуг идегелин [illegible] алган. Коммунистерниң партиязындан [illegible] дан өске эрге-ажык чок.

Совет эрге-чагыргазының чылдарында бистиң чедип алган [illegible] рин. Төрээн чуртувусту улам бай-шыдалдыг болгаш чаагай болдурарын Коммунистиг партия база совет улус боттарының патриотчу болгаш интернационалдыг хүлээлгези кылдыр санап турар.

Совет улус Октябрьның чыраткыланчак байырлалын демдеглеп тура, төрээн Коммунистиг партиязын, ооң эш Леонид Ильич Брежнев баштаткан ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттыжып турар. Эш Леонид Ильич Брежневтиң төрүттүнгенинден бээр 75 харлаар юбилейин удавас демдеглээр бис. Леонид Ильичиниң чоннуң чаагай чоруу дээш, коммунизм идеалдарының тиилелгези база тайбың дээш могаг-шылаг чок, үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы [illegible] ның болгаш кедээниң ажылчыннарынга. Армия болгаш Флоттуң дайынчыларынга Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингениниң сорук киирикчи үлегер-чижээ болур.

Совет кижилерниң алдарлыг патриотчу ажыл-херээнде болгаш чедиишкиннеринде оларның Октябрьның Улуг херээнге шынчы чоруу илергейлеттинип турар.

Октябрьның херээнге шынчы чорук — ол дээрге социалистиг дем каттыштырылга чурттарының акы-дуңма кады ажылдажылгазын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, улустарының национал-хосталгалыг демисели-биле акы-дуңма кады ажылдажылгазын чайгылыш чок хаалыдыры болгаш хөгжүдери-дир.

Октябрьның херээнге шынчы чорук дээрге политиктиг бедик серемчилел, бодунуң Төрээн чуртун болгаш социализмниң [illegible] рын бүзүрелдиг камгалаарынга кезээде белен чорук база бөмбүрзээкке тайбың дээш амыр-дыш чок демисел-дир.

Октябрьның херээнге шынчы чорук совет улуска тиилеттирбес күштү бериш турар. Коммунизм тургузуушкунунда чаа-чаа тиилелгелериниң болгаш чедиишкиннериниң үндезини-даа ында!

Эштер! Алдан бир чыл мурнунда болуп эрткен, Октябрьның үш чыл оюнга турасакаткан байырлыг хуралга Владимир Ильич Ленин: «Тиилелгелерни чедип ап турар аңгылыг толээлекчилерни бистер дир [illegible]» деп [illegible] (ЧДЧ, т. 42, арын 3). Октябрьның идип үндүргени улуг идеялар чедип алдынар дээрзин бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү төөгүзү, бистиң бо хүннерде чедип ап турар чедиишкиннеривис херечилеп турар.

Ленинниң төрээн чурту, Улуг Октябрьның төрээн чурту — бистиң совет Төрээн чуртувус сайзырап, чечектелип турзун!

Маадырлыг улуска, тургузукчу улуска — совет улуска алдар!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организаторы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Улуг Октябрьга алдар!

(Д. Ф. Устиновтуң илеткелин адын часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

ДЕПШИЛГЕНИҢ МУРНУКУ ОДУРУГЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң эртемден секретары, профессор Н. С. Аржанников-биле беседа.

Бо чыл, бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң чылы, эртемденнерниң болгаш специалистерниң чайынналчак [illegible] демдеглеттинген. Чурттуң мурнунда туруп турар экономиктиг болгаш социал сорулгаларны [illegible] агыйның интенсивтиг хөгжүдериниң [illegible] дүргедеринге идигни берип турар бойдус [illegible] талазы-биле [illegible] рин, а ол ышкаш ажылдап кылыышкыннарны ол кангам[illegible] болуушкунну тывар рыштыр дооскан турган. Ол [illegible] эң экилерин 1981 чылдың эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне шаңналы-биле демдеглээн. Оларның лацамазын чайгыыл өзүгаар физика-математика эртемнериниң [illegible] шинчилелдер ажылын турар.

Физиктерниң үш бөлүүнге [illegible] Бедик температуралыг плазма [illegible] ле бөлүктүң ажылын ыңаңгыя энергияның перспективалыг үнер дөстерин тургузары-биле холбашкан термоядролуг шинчилелдерин хөгжүдеринге улуг салыышкын деп санаар чогуур. Авторлар диагностиканың онзагай методтарын, аппаратураны болгаш чүгле совет эвес, харын дашты специалистерниң бедик үнелээшкинин ам бедип чедип [illegible] тургускан.

Ылап дорт хереллерниң разрядтарга турасакаттынган ниити шинчилээшкиниң теоретиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ооң чорудулгазында [illegible] га херглээр, металлдар бузундан эгелээш, инерттиг газтарга чедир — янзы-бүрү чүүлдерге хереллениир плазма [illegible] болгаш өөренип көрген. Ындыг разрядтарның хевирлеттинеринин болгаш турум болуру [illegible] рыңга чугула физиктиг принциптерин авторлар [illegible].

Сут-биле аңгылаар электроннарның [illegible] импульстуг дүргедедикчилериниң эртем-техниктиг [illegible] ажылдап кылыры болгаш тургузары — Күрүне шаңналын тывыскан өске коллективтиң [illegible] Ындыг дүргедедикчилерни тургузар чорук башкартынар термоядролуг синтезтин, рентген база СВЧ-херелдениишкиннериниң күчүлүг импульстарын генерацияларының та[illegible] плангин берип турар. Сутну [illegible] чорук «[illegible]», «[illegible]», «Ангара» дээр күчүлүг бичии [illegible] аргазын берген. Эртем шинчи[illegible]

[illegible] болуруудан аңгыда, ол ажыл улуг практиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

Математика талазы-биле ажылдарынга Күрүне шаңналын тывыскан авторлар шугумнуг алгебраның хөй янзы [illegible] тыг кылдыр тайылбырлаарын делегейге бир дугаарында тургускан. Санаалга методтарының [illegible] ринге, а ол ышкаш тодаргай эвес барымдаалаар саннар берген онаалдаларны шиитпирлээринге чугула түңнелдерин олар база алган. Ол болза санаалга методтарының теориязынга улуг салыышкын болур.

Эртем коллективиниң ССРЭ-ниң улуг хоорайларын болгаш үлетпүрлүг төптерин суг-биле [illegible] хандырарынга ажылы улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чер адаанының суглары тилеп база казып тыварының теоретиктиг үндезиннерин болгаш методиказын бистиң чуртувуска бир-ле дугаарында аваа ажылдап кылган. Ам ол ажылдап кылыышкыннар күрүне масштавынга шинчи[illegible] үндезини болуп турар. Ол [illegible] улус ажыл-агыйынга шиңгээткен чорук Чурттуң хоорайларының 60 хуузун чер иштиниң үнер дөстериниң ижер суг-биле хандырарының аргазын берген. Дилер-шинчи[illegible] экономиктиг ажык-даа бедик болуп турар.

«Делегейниң суг балансызы болгаш Черниң суг курлавырлары» болгаш «Делегейниң суг балансызының атлазы» деп монографияны база демдеглээр чогуур. Ол дээрге өлшык эргилдези, бойдуста бүгү-ле суг хевирлериниң тыптырынын база балансызынын хооллу өзүтаар болур чүүлдерин, делегейниң районнарының экономиктиг база социал хөгжүлдези барымдаалап сугларны ажыглаарының болгаш камгалаарының амгы байдалын хөй чылдарда шинчилеп көргениниң түңнелдери-дир. Адаттынган ажылдар болза, черниң чурттарын [illegible] ижер суг-биле [illegible] айтырыын [illegible] курлавырларын чептуг ажыглаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырынга боттуг салыышкын болуп турар.

«[illegible] Атинга [illegible] оттулар чиг-эт баазазын шинчилеп тывканы болгаш үлетпүрге калбаа-биле шиңгээдип алырып белеткээни» деп, коллективтиң [illegible] лектеринин улуг [illegible] деп хүлээп көрген. Ынча чурттуң хемур-даш курлавырларының 70 хуузу — 100 миллиард ажыг тонна [illegible]

Ниитилел-гуманитарлыг эртемнер талазы-биле Күрүне шаңналын тывыскан ажылдарның санындан «Орус төптүттүнгени күрүнениң тургустунганы болгаш хөгжүлдези» деп, фундаментальдыг ажылды адаары эргежок чугула. Орус күрүнениң төөгүлүг ролюн хажыдар, делегейниң төөгүлүг чорудулгазынга бистиң Төрээн чуртувустуң ужур-дузазын кудуладыр дээн буржуаз төөгүчүлерниң эртемге удур оралдажыышкыннарын ол номнуң түңнелдери бүзүрелдиг сойгалап турар.

Оон өске улуг ажылдарның аразында — ССРЭ-де амгы үениң этниктиг болуушкуннарын шинчилээн ажыл болур. Ооң авторларының кол-ла кичээнгейин Совет Эвилелиниң культура холбааларының этниктиг хевирлеринче болгаш Совет Эвилелиниң бүгү национальдарының болгаш бичии улустарының бот боттарынга чоокшулажылгазынче. Төөгүлүг чаа ниитилежилгениң — совет улустуң хевирлеттинии, тургустунуушкунунун чорудулгазынче хаара туткан.

Чурттуң [illegible] ажыл-агыйы хөгжүлдериниң чугула айтырыгларынга турасакаттынган ажылдар база шаңналдар-биле демдеглеттинген. Ол — [illegible] черлерниң [illegible] байлакшылдарының болгаш [illegible] Белоруссияга [illegible] хөгжүлдериниң талазы-биле чугула шинчилелдер-дир. Шаңналдарны тывыскан үезинде оон авторларының кажаалары аде тударының, [illegible] калбарып шалчыдериниң, бүдүрүлге ажылдарын механикалап, автоматчыдарының талазы-биле чугула ажылдарын барымдаалаан. Ооң кол[illegible] ВАСХНИЛ-ниң чонүн [illegible] айтырыын бүрүнү-биле шиитпирлээни болур.

Моон мурнунда кылымал арга-биле бүдүрүп турган чүүл — медицинага болгаш мал ажылынга үнелиг бүдүмелдерни алыр арганы берип турар биохимиктиг синтез эртем-техниканың аныяк угланыышкынынга хамааржып турар. Бо талазы-биле синтезтиң аргазын ажылдап кылган болгаш пептидтиг биорегуляторлар дээр бүдүрүгленин органиктиг [illegible] кирижкен авторлар коллективиниң шаңналдар-биле демдеглеттинген. Оон ачызында Чуртта бир-ле дугаарында синтетиктиг гормоннарны бүдүрүп үндүрүп эгелээн, мал ажылынга чугула гормонну болгаш медицинага [illegible] турар [illegible] ажылдап кылган.

Органиктиг [illegible] үндезилээн аарыгларның симптомнарын [illegible] арганы ажыткан лауреаттарның [illegible] медицинаны дарыылгаларының болгаш [illegible] улус ажыл-агыйынга байытказы. Ол болза, хирургияның лазерлиг «Скальпель-1» дээр херекселин тургусканнар; ковнуг херелдениишкинниң үнер дөстери-биле ажыл үезинде [illegible] дан камгаланыр аппараттарны болгаш арга[illegible] тургусканнар-дыр.

[illegible] ажыын база демдеглээн каайн. Ол шуут чаа [illegible] туруп [illegible] турар [illegible] айтырыын шиитпирлээн турар.

Бо чылын Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитеди машина тудуушкунунуң талазы-биле хөй ажылдарны көрген. Оларның эң дээрелериниң аразында — [illegible] машиналар, [illegible] холбаалгаш чүүлдерни [illegible] тускай хевирниң вагон-хопперларын чогааткан тургускан коллективтиг ажыл база бар. Амгы үеде чуртта ындыг он-он муң вагоннарны ажыглаан турар болгаш олар чүък чүдүрер-дүжүрер ажылдарын механизастаар, сорттуугу үезинде чүък [illegible] эвээжедир арганы бериш турар. Ооң түңнелинде мурнунда ындыг ажылдарны кылып турган 100 муң ажыг ажылчыннар хосталган.

Оон даа аңгыда шаңнал-биле демдеглеттинген ажылдар улус ажыл-агыйынга база чугула ужур-дузалыг. Дөрбелчин кара демир рудазы концентраттардан окатыштарны улуг хемчээлдиг кылдыр бүдүрер үнтүрериниң ажыглалга кииргени: 10-80 тонна чүък көдүрер аргалыг дериг херекселдерин кылырын бедентидип, хөй күш үнерин кылыр арганы берип турар пергтарның монтаж краннары; океан балыктарын эът чем продукциязы кылыр комплекстиг ажылдап, кылырының таарымчалыг дериг-херекселдери база бар.

Партия эртемденнерни, инженерлерни, специалистерни күш-ажылдың чарыгдалдарын бүгү хемчег-биле кызырарынче болгаш бүдүрүкчүлүүн бедилеринче, кылыгларының бот-үнезин, продукцияга чиигеттиң болгаш материалдарны чарыгдаарын кызырарынче кыйгырып турар. Прибор тургузуушкунунуң, санаалга техниказының болгаш башкарылга системазының, бойдус [illegible] бөбөзазырарының, хөмүрзаш болгаш даг-руда үлетпүрүнүң, пестаавы болгаш [illegible] үлетпүрүнүң талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле демдеглээн ажылдар ындыг негелделерге дүгжүп турар. Бистиң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге кошку салыышкынын киирген оларның авторларынга база катап байыр чедирип турар мен.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

Бо хүннерде бүгү делегейниң миллион-миллион кижилерниң сагыш-сеткили кижи төрелгетен амыдыралынга чаа [illegible] Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрээн чурту — Советтер чуртунче угланган.

⊙ **ХАНОЙ.** Улуг Октябрьның 64 чылынга турасаакткан социалистиг чарыш Вьетнамга бо чылын аажок улуг хемчээлдиг болган. Совет-вьетнам [illegible] интернационалдыг коллективтери ол [illegible] чорук келген. Совет специалистерниң болгаш вьетнам ту[illegible] ниң аразынга чарыш дугайында керээлерни ол объектилерге чарган болгаш чедиишкин-ниг күүселдиг турар.

⊙ **БУХАРЕСТ.** Улуг Октябрьга турасаадыя, орус болгаш совет драматургияның фестивалын ында ажыткан.

Орус болгаш совет классик [illegible] тургускан 70 ажыг [illegible] көөрлер. Ийи чурттуң культура ажылдакчылары «Драматургияда болгаш театр урап чуулуунде чаа угланыышкыннар» деп чыышты эрттирер.

⊙ **ГАВАНА.** Улуг Октябрьның 64 чылынга турасаакткан фото-чуруктар делгелгези совет кижилерниң амыдыралы [illegible] калбак билиишкинни берип турар.

Кубаның Коммунистиг [illegible] ТК-зының кежигүнү, республиканың Эртемнер академиязының президентизи В. Торрес ол делгелгени ажыдарда чүве чугаалап тура, делегей [illegible] ы. Октябрьның тиилелгезиниң сорук киирикчизи болгаш [illegible] Владимир Ильич Ленинниң [illegible] рин совет улус амыдыралга чедиишкинниг боттандырган деп медеглээн.

Совет чурттуң төөгүлүг ачыхавылыазы чүл дээрге, социалистиг [illegible] тиг системадан артык күштерлиин оон херек кырынга тодаргай көргүскени болур деп, ол онзалап демдеглээн.

⊙ **ЛИССАБОН.** [illegible] хөй-ниитиниң Улуг Октябрьның 64 чылынга турасаакткан байырлыг хуралдары Бежу болгаш Эвора хоорайларга болган. Ол хуралдарны Совет Эвилелиниң чаңчылчаан хүннеринге киириштир «Португалия—ССРЭ» ниитилел организастаан.

Совет Эвилелиниң хүннерин бо чылын Португалияның чүс ажыг хоорайларында болгаш чурттакчылыг пунктуларында эрттирип турар.

⊙ **ХЕЛЬСИНКИ.** Улуг Октябрьның 64 чылынга турасаакткан совет кино неделязы Совет культура болгаш эртем бажыңында эгелээн.

М. Роммнуң «Ленин Октябрьда» деп уран-чечен фильми болгаш документалдыг өске-даа кинолорну көрүкчүлер көөрлер. Оларның аразында — «Ынакшыл-биле чурекке», «Чус чылдарга дениежир орук», «Чаа-чаа бедиктерже», «Өлүм чок торуктуң арыннары» деп кинолар бар.

⊙ **КОПЕНГАГЕН.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турасаакткан совет төөгүлүг революсчу фильмнерниң неделязы «Дания—ССРЭ» ниитилелдиң найырал бажыңында эгелээн. Беш киноленталарны [illegible] көөрлер. Оларның аразында — совет кинематографияның мастерлери С. Эйзенштейнниң «Октябрь», В. Пудовкинниң «Ава» дээн шыкап [illegible] ажылдары бар.

СКУЛЬПТОР ДУГАЙЫНДА МАРКАЛАР

Амгы үеге чедир-ле почта маркаларынга чүгле ооң ажылдарын чуруп турган. Ам Сергей Дмитриевич Меркуровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр бо гүн 100 чыл болганынга хамаарыштыр совет почта сураглыг скульпторнуң, РСФСР-ниң улустуң чурукчузунуң портредин чураан маркаларны чагаа хавын парлаан үндүрген.

Меркуров урап чурулганың улуг [illegible] кижи. Агылалдар хоорайлар-ның кудумчуларын болгаш шөлдерин ооң тургускан турасаалдары болгаш композицияалары каастап турар. Кайгамчыктыг мастерниң сиилбип кылганы В. И. Ленинниң мрамор статуязы Кремльде, ССРЭ-ниң [illegible] хуралдаар залында турар. Кремльдиң [illegible] ниң болгаш партияның шылгарааңнай [illegible] хөрек турасаалдарын база ол Меркуров күүсеткен.

Скульпторнуң чогаадыкчы [illegible] компар чугаалап турар. Бистер оон өске — филателиялыг альбомну ажып көөр бис.

Октябрь революциязының 6 чыл оюнун бүдүүзүнде, 1923 чылдың ноябрь айда, Москваның Тверской бульварының Никита хаалгазының чанынга бойдус шинчилекчизи, улуг эртемден К. А. Тимирязевке турасаалды ажыткан. Ында «Демиселчиге болгаш бодакчыга» деп бижип каан. Найысылалда Меркуровтуң ол баштайгы ажылдарының бирээзин 1940 чылдың почта маркызынга Тимирязевке турасаадын, а ооң соонда — 70 чылдарда — уран чурулгалыг маркалыг чагаа хаптарынга сиилбип киирген турган.

Скульптор чээрби чыл ажыг үениң иштинде «Бакунуң 26 комиссарларын боолааны» деп монументалдыг композицияны кылыр дээш ажылдаан.

Ол композицияны сөөлүнде Бакуга тургускан болгаш турасааалдын [illegible] га кирген. Ол турасаалдың чамдык кезектериң Бакунуң [illegible] чоруунуң 50 чылынга турасакаткан маркадан көрүп болур.

Оларның бирээзиниң — Степан Шаумянның овур-хевири Меркуровту онза сонуургадып турган. Олар революция мурнунда-ла таныш турганнар. Ереванга Шаумянның төрүттүнгени 70 чыл мурнунда ол чалбыыштыг революционерге турасаалды [illegible] кан. Ону база-ла бир почта марказында чуруп көргүскен.

Оон өске чагаа хаптарында чуруктарда — Дзержинск [illegible] Ф. [illegible] Улуг Болдинде — А. Пушкинге турасаалдар көстүп турар.

Меркуров дыка хөй кайгамчыктыг кижилерниң овур-хевирлерин тургускан, ынчалза-даа аңаа эң-не кол тема ленинчи тема турган. Чогумна аңаа баштыңчы мөчээн соонда ооң арын-шырайын сиилбип, [illegible] турган. «1924 чылдан эгелээш, Ленинниң овур-хевирин скульптурага көргүзүп, тургузар деп тодаргай сорулганы бодумнуң [illegible] мени» — деп, сиилбикчи чугаалап турган.

Оон ол улуг болгаш харысалгалыг ажылын бүгү улус [illegible] скульпторнуң чогаалын. Тургусканы [illegible] турасаалдар Кремльдиң Улуг ордузунда ангыда Москваның Советская [illegible] болгаш Владимир Ильич аттыг заводтуң девискээринде турар. «Баштыңчының мөчээни» деп скульптур улуг бөлүк Ленинчи Горкиде база тургустунган.

Скульптурлуг [illegible] Ленинчилерни Советтер ордузунуң боттанмайн барган төлевилелиниң [illegible]. Чалантын доктаалывда ол база бүрүнү-биле В. И. Лениниң овур-хевирин тургузарынга таарышкан турар ужурлуг деп айыткан турган Меркуров 100 метр бедик скульптураны кылып турган. Ордунуң бодун тудуп четтикпээн — дайын эгелээн. Ынчалза-даа «Чаа Москваның архитектуразы» деп бөлүк маркаларның бирээзинде болгаш 1937 чылда бирги Бүгү-эвилел съездизинге турасакаткан почта демдектеринде оон төлевилелин көргүскен: дээрже тайыып үнген базаңның кырында болгаш [illegible] турасаалды көстүп турар.

Аңгы-аңгы чылдарда үндүрген ийи маркалардан баштыңчының Ереванда оон адыбиле адаан шөлде Ленинге турасаалды көрүп болур. Украинаның Коммунистиг [illegible] XXV съездизинге турасакаткан маркаларда болгаш чагаа хаптарында, почта карточкаларында — Киевте турасаалды чураан. База бир карточкада — Улуг Волгада тургускан турасаалдың фото-чуруу бар. Львовта турасаалды база-ла чагаа хавында сиилбип чураан. МАР-ның маркаларының бирээзинде [illegible] найысылалы Улан-Баторга тургузары-биле кылган Ленинниң турасаалын база [illegible].

Меркуровтуң чогаадып тургускулаан турасаалдары чылдардан аргижиревейн турар. Ынчангаш келир чылдарның почта маркаларындан ол улуг мастерниң өске-даа ажылдарын көөр бис.

НОРВЕГИЯ. Чер бөмбүрзээниң аңгы-аңгы районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны болгаш тайбың зоналарын тургузарының идеязы делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктеринде-даа, хөй-хөй чурттарның удурткучу-даа бөлүктеринде улам калбак деткимчени ап турар апарган. Чоокта чаа эш Л. И. Брежневтиң ядролуг чепсек чок зонаның киржикчилери болу бээр Соңгу Европаның чурттарынга удур ядролуг чепсекти ажыглавазынга Совет Эвилелиниң белениниң дугайында медеглелин делегейниң хөй-ниитизи улуг сонуургал-биле уткуп хүлээп ап турар. Бүгү күштүг мөөңнер, демисежир, удурланыр — ядролуг айыылдыг халапты, кижи төрелгетенге удур кем-херек үүлгедиишкинниң болдурбазының кара чангыс аргазы ол-дур.

ЧУРУКТА: Ослонуң кудумчуларында чыскаалганнарның: «Нейтроннуг бомбаны бүдүрерин соксадыр!», «Европаның соңгу талазынга ядролуг чепсек чок зона дээш!» — деп бижиктерлиг кыйгырыгларны тудуп алгаш чоруурү.
В. МИНКЕВИЧТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ РЕВОЛЮСЧУ ТУРАСКААЛДАРЫ

ЧУРУКТА: алдарлыг «Аврора» крейсерниң чанында.
СЭТА-ның фотохрониказы.

[illegible]

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

ТЕРГИИН ЧАҢНЫК

Дээрге кызаш кылган
соонда
Тергиин чаңнын чыжырт-ла
дээн.

Ону бүгү делегейге
Октябрь деп адай берген.

Ооң соонда бүргег дээр-даа
Онза кааңнап, арый берген.
Делегейге Ленин хүнү
Деский чырып үнүп келген.

Тайбың-биле аас-кежиини
Дайзыннардан хунаап
алгаш
Улустарга бээр кылдыр
Улуг Октябрь өөреткен.

МАРКС БИЛЕ ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ТЫВА УЛУСТУҢ ЫРЛАРЫНДАН

Хамыызындан харап көөрге
Хана хээлиг Тыва чурту.
Каш-ла соокту
каттыштырган
Карл Маркс, Ленинни.
Ужунайдан харап көөрге
Угулзалыг Тыва чурту

Улус чонну каттыштырган
Улуг башкы Ленинни.

* * *

Лениннин айыткан оруун
Эндег чокка эдерээли.
Революстуң алыс херээн
Эчизинге чедирээли.

КОММУНИСТ

Коммунист эш.
Хоочун намчы!
Сээң адың—
Чеде туржук —
Оралдарда.
Октаргайда.
Хөгжүлдеге —
Көвүрүг сен.
Чаартылгага
[illegible]
Үүле-иштиң
Үлүүн орта
Үлегер сен.

Коммунист эш.
Хоочун өңнүк!
Бөгүнгү бо
Бөмбүрзектиң
Идегели.
Ишчизи сен.
Амгы шагның
Адын-нүүрү
Алдар-ады.
Үгламчызы
Угааны сен.

[illegible]
Эрес сорууң
Эки адың
Эпохадан
Эра дамчып
Аотар. чурттаар —
Алдарың ол.

Коммунист эш.
Хоочун намчы!
Амыл-иштиң
Арай кошкак
Озуруун сен
От дег чырыт.
Туружуң ол.
Тудткан холуң.
Угаан, билиин —
Угламчы куш.

Коммунист эш.
Хоочун өңнүк!
Өртемчейниң
Өңнүк-терел
Бүгү чону
Бүзүреп тур.
Чамбы-диптиң
Чаа дайын
Халавындан
Камгалаар сен.

Хоор чоннуң
Коммунистиг
Келир өйү.
Кежиик-чолу —
Каптагайның
Кара чаңгыс
Идегели—
Ленинчи
Коммунисте.
Идегел сен —
Коммунист!

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОКТЯБРЬ

Байырлалдың будуузунде
Баштайгы хөр чалай чаттан
Парад-чыскаал туңдур[illegible]
Базып эртер шиңгээниң ол.

Чаа тере чарлап баштаан
Совет чазак тургустунган
Октябрьның тергии чурту —
Россияны алгап чор бис.

[illegible]
Ораннарны эргий кадпты.
Улус чоннар — Тайбың! —
дижип.
Октябрьда чыскаалган тур.

Хөгжүм-ыры чиртинейнип.
Хорек-чүрек хөлзеп-хайныып.
Хөйнүң чонуң аразында
Хөлзеп шөлээн базып ор бис.

Ленин башкы баары-биле
Индир-дериун мурну-биле
— Ура-а! ырлыг өргүн
чыскаал
Улуг-Хем дег агып-ла тур!

[illegible]
— Авай, ачай?— деп-ле
мындыг
Адашабыт[illegible] бо!
[illegible]

— Олчаң кымыл оглум?—
дижип.
Четтиндесйн айтырдывыс.
Оол! — деп бе. Оолду
ошкадаан.
Четтиниикеш базыптывыс.

Октябрьның байырында
Оранчарның шуутузунда
Олча болуп туруттунген
Оолдар, кыстар чеже дээр
сен!

Октябрьның байырында
Оол болган олчавысты
Оолдар, кыстар хеймери
дээш
Октябрь деп адаадывыс.

Л. ЧАДАМБА.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Казбек делгем Российның [illegible]

[illegible]

...Моол отрядтың башкарыкчызы Маскаржав-биле дугуржуп [illegible] Кравченко биле Щетинкин [illegible]

[illegible]

БАШТАЙГЫ ХҮН

[illegible]

«Тур чазакты хужур октаан».

Чоннуң демисежип чораан херээ: демократтыг тайбыңны [illegible]

[illegible]

Мурнундагы херээженнер батальонунуң [illegible] чораан бир херээжен Кышкы ордунуң эргелдериниң бирээзинге чаштынып чытканын тып алган. Түр чазактың дар[illegible]

Зоя ВОСКРЕСЕНСКАЯ

[illegible]

«Ленин-биле чугаалар» деп [illegible] хан.

Тываның күрүне филармониязының «Саян» ансамбли бодунуң урап-чечен, солун көргүзүглери-биле чүгле бистиң республикага эвес, харын казбак делгем Тө рээн чурттуң өске республикаларынга, крайларынга, областарынга болгаш хоорайларынга суралгажып турар. Тываның комсомол шаңналының лауреады бо коллектив эрткен чылын акы-дуңма Болгар Улус Республиканың ажылчы чоннарынга база аян тудуп чораан келген.

Чогаадыкчы ажыык коллективтиң ыраажылары, танцычылары ырак черлерже баарының мурнунда концерт программазынга чаа чүүлдерни киирип, кужениипкиниң белеткенип келген. Ансамбльдиң күүседилгелериниң кол өзээнде «Хан-Мерген» деп балет болгаш кызы-бүрү танцылар, ырлар, хөөмей болгаш каргыраа кирген.

Амгы үеде ансамбльдиң артистери республикадан дашкаар черлерге концерт көргүзеринге белеткенип турар.

ЧУРУКТА: Тываның комсомол шаңналының лауреады «Саян» ансамблиниң чамдык артистери концерт көргүзүүнүң үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ОҢМАС АЛДАР

[illegible]

БАШТАЙГЫ СОВЕТТИҢ ДАРГАЗЫ

[illegible]

КОМИССАР

[illegible]

— Чаңчыл ахт херек деп тур — дээн, оон келгеш, [illegible]

— Туттурган кижилерни [illegible] — деп, ол [illegible]

М. ПАХОМОВ.

(Уланчылыг).

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУР?

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Ноябрь 8-те О. [illegible] «[illegible]» [illegible] 13 [illegible] эгелээр.

КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Ноябрь 7-де [illegible] «Саян» ансамблиниң концерти. Эгелээри 10 база 1[illegible] шактарда.

Ноябрь 8-те — «Саян» ансамбльдиң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де — «Ленин — Октябрьның баштайгызы» [illegible] журналы. Эгелээри 11 шакта.

Дискотека — 2[illegible] шакта.

Ноябрь 8-те ыры-хөгжүмнүг «Аялга» ансамблиниң концерти. Эгелээри 16 шакта.

«Октябрьның алдарлыг херектеринге [illegible]» [illegible]. Эгелээри 1[illegible] шакта.

Дискотека эгелээри 20 шакта.

«ГЕОЛОГ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Ноябрь 7-де — «Бистиң Октябрь» деп номчуулга конкурузу. Эгелээри 1[illegible] шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

Ноябрь 7-де — [illegible] маргылдаа. Эгелээри 1[illegible] шакта.

Ноябрь 8-те — [illegible] блиц-турнир. Эгелээри 1[illegible] шакта. [illegible]

«ХЕРЕЛ» СПОРТ ЗАЛГА

Ноябрь 8-те [illegible] күш-культура коллективтериниң аразында блиц-турнир. Эгелээри 1[illegible] шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үее». Информастыг программа. 9.05 — «Хөглүг [illegible]» [illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

МОСКВАДАН

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

Редакторнуң оралакчызы
Б. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ленин Париште» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (улуглар), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тургузбас [illegible] негезилери» 10.20, 13.5[illegible], 17.00. Киночылдар 12.00. «Агымыкыпга удур» 15.00, 15.10, 18.40, 20.30 ([illegible]) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зоя» 10.00. «Харын кожууннуг» 1[illegible].00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва [illegible] чажынга бүзүревес» 13.00, 16.00, 19 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-31-[illegible], харыысалгалыг секретарының 2-23-55, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-27-[illegible], пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадаг ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээп бээр [illegible] 2-32-75 [illegible] телефону[illegible].

[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, тер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01537

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 259 (11757) | 1981 чылдың ноябрь 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Кызыл шөлге болган шериг пароды болгаш чыскаал

Советтер чуртунуң төөгүзүнде база бир алдарлыг байырлал демдеглеттинген. Эргим үелиг ол байырлал бистиң чуртувуста база катап келген. Социалистиг Ада-чуртувустуң төрүттүнген хүнү-ниң байырлалы-дыр. Октябрьның хорээ дээш, чурттуң келир үезин дээш, бүгү кижи төрелгетениниң салым-чолу дээш онза харысалганы улуг байырлал хүнүнде сактып, бодап, бедик медерел-биле билип турар бис.

Ленинчи партияның политиказының шынныынга, 64 чылдар бурунгаар шилип алдынган оруктуң шынныынга бистиң ханы бүзүрелививсти СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап улам быжыглаан. Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң хайнышкылыныг ажылдарын, алдарлыг байырлалывысты партийжи улуг шуулган тодаргайлаан. Бо улуг хүнде — ноябрь 7-де совет кижилерниң, демдегелиг бүгү кижи төрелгетениниң угаан-бодалы, ханы сонуургалы, өөрүшкүзү Москваже, Кызыл шөлче угланган.

А Кызыл шөл бөгүн кажангызындан-даа артык каас-чараш. Төөгүнүң эртинези Кремльдиң амгы үениң кызыл чечектери-биле сырый холбаштырган. Күрүнениң улуг магазининиң эжиинде: «1917 — 1981» деп бижээн улуг лозунгну аскан. Ооң төвүнде — социалистиг революцияның улуг баштыңчызы Владимир Ильич Лениниң чуруу. Төөгү музейиниң бажыңында — коммунизмниң тургузукчузу совет ажыл-ишчилерни алдаржыткан чурук. Тудуг шөлдериин кергүскен чурукта: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиили!» деп бижээн лозуң. Советтер чуртунуң Кызыл тугу Кызыл шөлде киискип турар. Эвилелдешкен республикаларның найыралының мөңгежиилин алдаржыткан он беш туктар Советтер чуртунуң тугун долгандыр база киискип турар. Октябрьның улуг байырлалынга алдар бодурган ажылчы чоннарның улуг чыскаалы эгелээр чыгаан.

Аалчылар индиринде — ленинчи партияның болгаш Октябрь революциязының хоочуннары, хамааты болгаш Ада-чурт дайынынарының маадырлары, күш-ажылдың мурнакчылары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары, космонавтылар, ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлерниң баштыңнары база олурушкан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларынга москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары диңмиттиг, үзүктелиишкин чок адыш часкаашкыны-биле изиг байырны чедирген. Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, В. М. Зимянин, К. В. Русаков Мавзолейниң төп индиринге үнүп келген. Совет шериг начальниктери база аңаа турган.

Эртенгиниң 10 шак чедип келгенин Кремльдиң курантыларының медээзи дыңнадып кап. Спасск суургазының эжиинден ажык машинага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов үнүп келген. Парад командылакчызының машиназы Төөгү музейинден уткуштур чедип келген. Москваның Ленин орденниг шериг округунуң командылакчызы Армия генералы П. Г. Лушев Мавзолейниң мурнунга рапорт берген. ССРЭ-ниң камгалал министри рапортту хүлээп алгаш, парад киржикчилери шериглерни эргиидир эрткен болгаш байырлал-биле холбаштыр оларга изиг байырны чедирген. «Ура!» дээн диңмиттиг харыы-кыйгы шөлге сүр-күштүг кылдыр чаңгыландыр дыңналы берген.

ССРЭ-ниң камгалал министри Мавзолейниң индиринге үнүп келген.

Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга, бодунуң чонунга кызыгаар чок бердинген совет дайынчылар амгы үениң чепсээн ханы шиңгээдип ап, серемчилелин база дайынчы белен чоруун бедидип турарлар. Олар патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыг күүседип, Улуг Октябрьның чаалап алышкыннарын карак огу дег камгалап турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн делгерезин!

Совет улус, ооң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң удуртукчузу болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Ленинчи Коммунистиг партиязынга алдар!

• • •

Үш дакпыр «Ура» чаңгыланы берген. Артиллерия даашташкыны диңмирэп эгелээн. Каттышкан оркестр Совет Эвилелиниң гимнизин ойнап турган.

Төөгү музейиниң талазындан Кызыл Шөлче Москваның шериг-музыка училищезиниң сургуулдары — барабанчылар болгаш фанфарчылар ойнап үнүп келгеннер. Шериглерниң парадын чаңчыл ёзугаар олар ажыткан-нар.

М. В. Фрунзе аттыг шериг академиязының, В. И. Ленин аттыг шериг-политиктиг академияның, Ф. Э. Дзержинский аттыг шериг академиязының дыңнакчылары дорт чыскаалдыг марштавышаан, Мавзолейниң баары-биле эртип эгелээннер.

Маршта — Совет Эвилелиниң Маадыры Р. Я. Малиновский аттыг куяк-танк шериглерниң академиязы. Бо академияның доозукчулары 40 чыл бурунгаар төрээн найысылалын камгалап тура, боттарын оңмас алдар-биле бүргеткеннер. Немец-фашистиг эжелекчилерни Москва чоогунга чылча шапканының юбилейин бүгү совет улус демдеглеп турар. 1941 чылда улуг лейтенант П. Д. Гудзь Москва адаанга тулчуп чоруп турган. Ынчан ол дайзынның 9 танкызын өрттөткен. Ол дээш ону Ленин орден-биле шаңнаан. Академия начальниниң оралакчызы генерал-лейтенант П. Д. Гудзь бөгүн академияның дыңнакчылары-биле кады марштап эрткен.

Москваның өске-даа шериг академияларының дыңнакчылары парадка чыскаалып эрткен.

Шөлде — парашютист-десантниктер. Чаагының чадаг шериглери амгы үениң кандыг-даа нарын тулчуушкуннарынга тиилелгени чедип алырынга долу бүзүреллиглер.

1941 чылда болган шериг парадынга киришкен шериглер болгаш ополченнер Москваны камгалаар талазы-биле Кызыл шөлден-не тулчуушкун шөлдеринче чоруп турганнар. А бөгүнгү парадтың киржикчилери боттарының шериг белеткелин үргүлчүлээрлер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Армия болгаш Флоттуң мурнунга салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, совет дайынчылар боттарының шериг мергежилин, политиктиг дадыгышкынын улам бедидерлер.

Ф. Э. Дзержинский аттыг иштики шериглерниң дивизияның шериглери эрткен. Октябрьның байырлалынга чедир аңаа пиш кижи бүрүзүнүң-не бирээзи дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини болган. Чижээ, батальон командири Ю. П. Зайцев — ол парадтарның киржикчизи, тергиин белеткелдиг салбырның командири сержант Ю. В. Войтенков, взводта комсомолдуң бөлүк организакчызы ефрейтор Ю. В. Маслов олар бодунуң херээниң бедик мастерлери.

Шөл-биле аныяк шериг салгалының колонналары — Москваның болгаш Калининниң суворовчулары, Ленинградтың нахимовчулары эрткен. Оларның соонга Москваның РСФСР-ниң Дээди Совединиң аттыг ниити шеригниң дээди командылал училищезиниң курсантылары чораан.

Бичии үзүктелиишкин соонда М. И. Калинин аттыг гвардейжи мотоадыгжы Таман дивизияның дайынчы машиналары болгаш куяк транспортёрлары шөлче дириледип чедип келген. Бодунуң 40 чыл оюн чоокта чаа демдеглеп эрттирген бистиң гвардиявыс — Советтер чуртунуң Чепсектиг Күштериниң чечээ. Гвардейжилер партияга, чонга, Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердингенин көргүзүп турар. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларындан, кырган-ачаларындан болгаш адаларындан хүлээп алган эстафетазынга төлептиг.

Таманчыларның соонда агаар-десант шериглери эрткен, оларны гвардейжи Кантемировск танк дивизиязының машиналары солаан. Дайынның чылдарында кантемировчулар Волгадан Берлинге чедир маадырлыг дайынчы оруктү эрткен.

Кызыл шөлге артиллерия болгаш ракета кезектери келген. Парад бөлүктеринде — боду чоруур артиллерия установкалары, төөгүзү, ат-сураглыг — «катюшадан» эгелээн реактивтиг артиллерия. Байырлал маршында — АУК-туң зенит-ракета кезектери, янзы-бүрү херегледиң ракеталары. Чепсектиң ол хевири Армияның болгаш Флоттуң дайынчы күчүзүнүң үндезини болуп турар.

Шериг техниказының колонназының соондан оперативтиг-тактиктиг болгаш тактиктиг ракеталарның кезээ эрткен.

Күчүлүг шериг техниказын болгаш бирги класстыг чепсээн көөрге, шынап-ла магадапчыт. Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүнүң дугайын чугаалааш, ону бедик техниктиг [illegible] бедик мергежилдиң болгаш өшпес моральдыг сагыш-сеткилдиң быжыг каттыжыышкыны кылдыр тодаргайлаан.

Мавзолейниң мурнун-биле каттышкан шериг оркестриниң чыскаалы эрткен. Кызыл шөлге 109-ку шериг пароды дооскан. Ол совет дайынчыларның ленинчи чагыгларга, совет улустуң революстуг болгаш дайынчы чаңчылдарынга, партияның херээнге, Улуг Октябрьның херээнге чайгылыш чок бердингениниң база бир чайгылышпас болгаш бүзүрелдиг көргүзүү болган.

(Уламчызы 3-кү арында).

Эш Д. Ф. УСТИНОВТУҢ чугаазы

Эштер, Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 64 чыл оюн — бүгү чоннуң байырлалы-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден база оларның даасканы ёзугаар силерге байыр чедирип, амыр-менди-лер айтырып тур мен.

Улуг Октябрьның оюн совет кижилер бедик патриотчу чоргаарланышкынның үнү-биле уткуп турар-дыр. Бистерниң-биле кады ону социализмниң ак-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, бүгү демниглелиг кижи төрелгетени байырлалдыг демдеглеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боруп киирген совет улус амгы байырлалды чогаадыкчы чайгамчык улуг көдүрлүүшкүнүң байдалында демдеглеп турар. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция партияның айтышкыннарын боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының онаалдаларын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдап турар. Социалистиг индустрия бүзүреңниг бурунгаарлап орар. Агаар-бойдус-туң байдалдары берге турааже, хову-шөлдерниң ажылчыннары дүжүттүг өстүрер болгаш чыыр чокка ажаан алыр дээш бүгү-ле бодунгу [illegible] кылганнар. Бистиң эртемниг чаа-чаа чедиишкиннерин чедип алган. Совет кижилерниң материалдыг байдалы бол[illegible] культуразы улам бедидилгелерин программазын амыдыралда боттандырып турар.

«Чаа амыдыралды тургузарының оруу-биле Совет Эвилели социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле кады чоруп орар. Социализмниң туруштарын быжыглаар дээш, тайбың болгаш улустарның айыыл чок турары дээш демиселге бистиң бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс чайгылыш чок ханылап турар.

Боттарының тургузукчу сорулгаларын социалистиг чурттар делегейниң нарын байдалдарында шиитпирлээр ужурга таваржып турарлар. Империалистиг бөлүктер оларның чаңгыс эвин база сырый каттыжышкынын, ниити тургузуунуң үндезиннерин кошкадыр дээш кандыг-даа аргаларны ажыглап турар. Олар «совет шериг айыылы» деп хоп-нүгүлдү тарадып алгаш, шериг күжүнүң талазы-биле артык байдалды тургузуп алыры-биле боо-чепсекти эндере бүдүрүп турар. Ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг америк чепсекти Европага ам-даа ковудедир мөөңнээр, нейтронгнут чепсекти бүдүрерин калбартыр. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке, Африкага, Мурнуу-Чөөн Азияга, Кариб бассейнге дүшкүүрлүг чорукту тургузар талазы-биле НАТО-нуң айыылдыг планнарын боттандырып турарлар.

Империализмниң кыдат удуртулганың политиказы-биле дугжуп турар эжелекчи чимээниишкиннеринге удур социалистиг дем каттыжылгазының чурттары тайбыңны быжыглаарынче, боо-чепсектиң эндерезин бүдүрерин хоруурунче, нарын айтырыгларны чугаалажыышкыннар-ны кылып тургаш таарыштыр шиитпирлээринче угланган чайгылыш чок политиканы чорудуп турар.

Партияның XXVI съездизинге ндип үндүрген 80 чылдарның Тайбың программазында шак ындыг политика тодараттынган. Ол политиканы ак-дуңма социалистиг чурттар бир эп-сеткилдиг деткип турар. Янзы-бүрү политиктиг бөлүктер база делегейниң калбак хөй-ниитизи ук политиканың алыс утказын утаап билип турар.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң Төп Комитединиң, эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын чүүлдүгзүнүп, чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарлар.

Империализмниң болгаш ооң талалакчыларының агрессчи политиказының чидиглениишкин өөренип көрбүшаан, Коммунистиг партия, Совет чазак бистиң Төрээн чуртувустуң камгалалын быжыглаарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ындыг болзажок бистер өске таладан шериг күжүнүң талазы-биле артыкшылдыг болурунче кажан-даа чүткүп чорбаан болгаш чүткүвейн-даа турар бис. Ынчалзажок эш Л. И. Брежнев: «Бистиң кырывыска ындыг артык күштүг болурун кымга-даа болдурбас бис. Ындыг хевирлиг оралдажыышкыннар, а ол ышкаш бистиң-биле күш дөгеп чугаа кылыр дээр ч[illegible] кандыг-даа перспектива чок» — деп чугаалаан. Кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуг бээр бүгү чүүлдер Совет Чепсектиг Күштерде бар.

Партия болгаш чоннуң доктаамал сагыш салыышкынынга харын кылдыр совет дайынчылар боттарының дайынчы политиктиг белеткелинге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турарлар. Социалистиг чаалап алышкыннарны камгалаар талазы-биле Төрээн чуртунуң кандыг-даа дайзынын совет дайынчыларның күүседиринге белениниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың мурнунга отчёду — чоокта чаа болуп эрткен «Барыын 81» деп шериг өөредилгезин

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Эргим аалчылар!

Бодунуң улуг революциязының байырлалын совет кижилер ам база демдеглеп турар-дыр. Төрээн чуртун камгалаарынга белен шериглер бодунуң күчүлүг техниказы-биле ам база төөгүлүг Кызыл шөлден дыңзыг базымнары-биле чыскаалып эртти. Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы болду.

Ооң киржикчилериниң холдарында күш-ажылчы чедиишкиннериниң көргүзүглерин, келир үеде планнарының болгаш хүлээлгелериниң чурагайларын көрген бис. Ак-дуңма социалистиг күрүнелер-биле, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының лозуннарын, тайбын дээш демиселче кыйгырыгларны база көрдүвүс.

Бо бүгү чүүлдер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, бистиң чонувустуң ажылчыраан болгаш күзел-чүткүлдерин илереткен тырык болгаш хөй өңнүг бөс дег көзүлдү.

Совет кижилер улуг-улуг ажыл-херектерни бүдүрүп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы коммунистиг тургузуушкунунуң чаа үе-чадазының планнарын амыдыралга олар боттандырып турарлар.

Бо орукка тыптып кээп турар белен эвес айтырыгларны шиитпирлээринге чоннуң чогаадыкчы күжүн эң-не долузу-биле мөөңнээри негеттинип, организастыг чорукту, сагылга-чурумну, бот-илеткейин болгаш күш-ажылдың бедик шынарын негеп турар.

Ынчаар ажылдаарынче партия бисти кыйгырып турар. Ол угланыышкынны бүгү чоннуң деткип турары — салдыктан сорулгаларның чедиишкинниг боттандырылгазының күзээн бедик туружу-дыр. Бистиң бүгү чонувус ооң чедиишкиннериниң хөй ниити күүседиглериниң чоргаарланчы-дыр.

Дежиштелдиг найрал байдалы ам-даа уезинде чурттап база ажылдап турар бис. Империализмниң агрессчи бөлүктериниң озалдыг болгаш авантюрисчи политиказы тайбынга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга айыылды тургузуп турар.

Ындыг байдалдар турза-даа, Совет чурттуң болгаш өске социалистиг эвилелчилериниң күчүзү, бистиң бүгү-ле чүвени шын бодап билир, тайбынга чүткүлдүг күштер-биле тайбың болгаш кады ажылдажылганың шөлээн болгаш чайгылыш чок политиказы бүгү-ниити тайбыңны камгалаарының ол магадылалы болуп улам илергей кестүп кээп турар-дыр.

Улустарның идегелин шынзыдар, тайбыңның, чөптүг чоруктуң болгаш хосталганың төлээн быжыг болгаш чайгылыш чок камгалаар дээш Совет Эвилели бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзин бо байырлыг хүнде бүзүредир-дир бис.

— Улуг совет улус болгаш ооң алдарлыг Коммунистиг партиязы дээш!

— Бистиң бөмбүрзээвисте быжыг, бузулбас тайбың дээш!

— Бөгүнгү парадтың болгаш чыскаалдың киржикчилериниң база бо залда келген бүгү кижилерниң кадыкшылы дээш! бо дашканы көдүрериин чоннарып көрүңер!

• • •

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын үргүлчүлеңниг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Хүлээп алышкын байырлыг, чүректиң халызындан найыралдыг байдалга эрткен.

Уран чүүл мастерлери байырлал концертин көргүскен.

(СЭТА).

КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн-биле холбаштыр Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа ноябрь 7-де Кремльдиң Съездилер ордузунга хүлээп алышкын кылган.

Хүлээп алышкынга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг начальниктери, күш-ажылдың сураглыг кижилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, ужудукчу-космонавтылар, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери аалга турганнар.

Хүлээп алышкынга коммунистиг болгаш ажылчын партияларының сураглыг ажылдакчылары келгеннер.

Аалчыларның аразында ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, байырлалга киржири-биле Москвада келген даштыкы аалчылар, шажын-чүдүлге төлээлекчилери, журналистер турганнар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хүлээп алышкынга чүве чугаалаан.

БАЙЫРЛАЛДА — БҮГҮ ТЫВА

Тыва АССР-ниң найысылалы бүгү кижи төрелгетениниң чырыткылыг байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң эртенинде кажангызындан-даа артык кааң хүн-биле эгелээн. Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы берге, мандаашкынныг болган-даа болза, республиканың ажылчы чоннары эрте дүшкен, харлыг-чаъстыг кышты бүгү талазы-биле ылак белеткелдиг уткааннар. Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери база-ла Улуг Октябрьга боттарының күш-ажылчы чедиишкиннери-биле ужуражып, бүгү совет улус-биле бир демей, чырыткылыг байырлалды демдеглээннер.

Кызыл хоорай

Кызылдың В. И. Ленин аттыг төп шөлү. Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы эгелээр мурнунда ону көөрге, онза байырлал шинчилиг. Бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетениниң баштыңчызы, улуг Лениниң портредин шөлге чыылганнар улуг хүндүткел-биле көрүп турганнар. Советтер бажыңының чаа бажыңының болгаш шөлдүң өске-даа тудугларында Улуг Октябрьның алдаржыткан чыгыырыглар, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң, амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызы, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи Л. И. Брежневтиң портреди.

Эртенгиниң сериин салгынында республика найысылалының кудумчуларынга байырлалдың ыры-шоору, кижилерниң хөглүг омак дыңналып турган. Удавас Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 64 чыл оюнга турасылаткан ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээр. Чер-ле болгаш кызыл туктар, каас-шиник кылдыр кеттинипкен кызылчылар.

Байырлалдың [illegible] хөглүг аялгазы кааң аяс [illegible] үнген. В. И. Ленин аттыг шөлдүң [illegible] школаларның [illegible] кызыл туктар-биле [illegible] колонналары кестүп келди. Чыскаалчыларның бажында «№ 1 школа» деп бижип каан. Өөреникчилерниң колонналарында аныяк пионерлерниң «Михаил Бухтуев аттыг отряды» деп бижип каан панноз кестүп эртип бар чораан. Республиканың ол эң баштайгы ортумак школазының өөреникчизи Михаил Бухтуев Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге маадырлыг чоруун көргүскеш, Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты чедип алган. Чогум-на ол школаның өөреникчилериниң чыл санында байырлыг чыскаалды ажыдары ынчангаш таварылга эвес. Школачылар В. И. Лениниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин, тергиин эки өөредилге дугайында диаграммаларны, транспарантыларны тудуп алгаш, омак-хөглүг, ыры-шоорлуг, индир баары-биле эрткеннер.

Шөлде дээрги, үшкү болгаш оон-даа өске школаларның колонналары. Боттарының өөреникчилери-биле кожа башкылар А. Леонова, В. Миронова, Н. Суртаева, Н. Мистрюкова болгаш өскелер-даа шөл-биле чыскаалга киришкен эрткеннер. Дөртку школаның өөреникчилериниң холдарында чурттуң эвилелдешкен республикаларының туктары киискип чораан. Ук школада интернационалдыг кижизидилгеже онза кичээнгей салып, педагогтар бо талазы-биле солун ажылдарны кылып турганнар.

Школачыларның колонналарының ужу-кыдыы көзүлбес. Келир үениң тургузукчулары, бистиң салгакчыларывыстың арасында оларның башкылары, [illegible] ры А. Блинова, Т. Чымдаа, Е. Усольцева болгаш өскелер-даа чорааннар. Уругларның холдарында «Дайын аймылын чайладыр», «Нейтроннуг бомбаны бүдүрерин болдурбас!» деп бижип каан лозуңнар бо хүннүң эң чугула айтырыын илередип турган. Чогум-на ооң уждурундан бистиң уруглар-лывыс СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбың политиказын пөзин-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар транспарантыларны тудуп алгаш эрткеннер.

Найысылалдың школаларының колонналарының даразында чаңчыл ёзугаар дээди өөредилге черлериниң студентилери шөлче демдек чыскаал-биле кирип келгеннер. Педагогика болгаш политехниктиг институттарның студентилериниң колонналарының бирги одуруунда эртем кандидаттары, доцентилер-биле кады чүгле өөредилге эвес, харын база күш-ажылга шылгараан студентилер эртип турганнар. Оларның аразында Олег Дорофеев «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медалын база байырлыг хүнде хөрээнге кадап алгаш чыскаалче үнген.

Шөл бичии када шыпшыы апарган. Хенертен оркестрниң байырлал аялгалары чаңгыланган соонда Ленин кудумчузунуң бажындан кызыл-чаңгыс туктар хөлбеңейнип кестүп келген. Ол болза, Октябрьның социалистиг чарыжының тиилекчилери күш-ажылчы коллективтерниң колонналарының шөлче кел чыткан ол. Бо коллективтерниң чамдыктары чугаа социалистиг чарыштың тиилекчилери эвес, харын база коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп хүндүлүг аттыг. Оларның аразында «Каа-Хем» разрезиниң, Сельхозхүркомнуң автотранспортчулары, Кызылдың аъш-чем садыгларының, республика телеграфтарының, Тыва электр четкилериниң, «Кошээ электр тудугунуң» болгаш өске-даа мурнакчы бүдүрүлге черлериниң колонналары байырлал шинчи кирп шиметтинген күш-ажылчы чедиишкиннер дугайында диаграммаларны тудуп алгаш эрткеннер.

Адактың соонда хоорайның каттышкан үрер хөгжүм оркестри Улуг Октябрьның байырлалдыг чыскаалының хаап шөлдеп эрткен.

ЧУРУКТАРДА: [illegible] Кызыл хоорайның ажылчы [illegible] чыскаалы [illegible]

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

БАЙЫРЛААЛДА—БӨГҮН ТЫВА

Ак-Довурак

Даг-дүгү аргалачыларының хоорайы Ак-Довурактың ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 64 чыл оюн күш-ажылчы [illegible] утканнар. Ак-Довурак [illegible] кылдыр каастаттынган, байырлал шинчи кирген. Кудумчуларда лозуң, плакаттар... Албан организация, үлетпүр бүдүрүлгелерде [illegible] кызыл туктар эртенги серинни салгынның айы-биле [illegible].

Хоолдарында туктар, шарлар [illegible] ... — «Даг-дүгү» стадионче [illegible] чыскаалдыг [illegible] Октябрьның байырлалын улам [illegible]. Кайнаар-даа көрге, арыннарында хүлүмзүрүг [illegible] ыры-хөгжүм үнү [illegible]. Чыылган чон чыскаалче бир дем-биле [illegible] тургаи.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингини Ак-Довурак хоорай Чөвүлелиниң күүсекчи комитединиң даргазы К. Ч. [illegible] ажыдып [illegible] «Даг-дүгү тудугу» эргелелиниң партком секретары А. А. Фе-[illegible]

[illegible]

Барыын-Хемчик

[illegible]

Бай-Тайга

[illegible]

Чөөн-Хемчик

[illegible]

Мөңгүн-Тайга

[illegible]

Тожу

[illegible]

Өвүр

[illegible]

Таңды

[illegible]

Бии-Хем

[illegible]

Эрзин

[illegible]

Тес-Хем

[illegible]

Улуг-Хем

[illegible]

Хову-Аксы

[illegible]

Каа-Хем

[illegible]

Кызыл район

[illegible]

ЧУРУКТАРДА: Кызыл хоорайның ажылчы чоннары чыскаал үезинде.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible]

Кызыл шөлээн репортажты СЭТА-ның корреспондентилери Л. ЕРМАКОВА, В. БЕЗБРЕЖНЫЙ, М. БОРОДЫНЯ, Ю. БУРЯК, П. РЯБОВ олар кылганнар.

АМЫДЫРАЛДЫ СОРУК КИИРГЕН УРАН ЧҮҮЛ

СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң даргазы **Г. М. Марков**-биле беседа.

[illegible]

лар Г. Лордкипанизе, Г. Габескрия, оператор Л. Пэмгалашвили, чурукчу К. Хуцишвили, актёрлар Г. Арчваѕе, Ю. Ярвет олар алганнар.

Евг. Вахтангов аттыг театрның кол режиссёру Е. Симоновтуң тургусканы, 1981 чылдың шаңналын алган шинаш хамааты турушталазы-биле кескүзү, ажы үениң драматургиязының идея талазы-биле [illegible] лерден ылгалдыг.

Г. Сундукян аттыг театр- [illegible]

Литов ССР-ниң улустуң чурукчузу С. Вейверите-Люкаленниң удуртканы авторлар [illegible] ыс деп кайгамчык улуг чуруу [illegible] шаңнаткан. [illegible] амыдыралының. Чаңчылдарының овур-хевире ол [illegible] ы болгаш чаражы-биле киргеп. Ол ышкаш улуг орус чурукчу А. Венецианов Вышный Волочокта тураскаалдың авторлары — скульптор О. [illegible]

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Кызыл-Мажалыктың ботурулга-чарылгалыг септелге-тудуг участогу он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын ийи ай эрте күүседипкен.

Септелге-тудугнуң ажылчыннары бир чыл дургузунда 474 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, херек кырында 534.5 муң рубльдиң ажылдарын кылган, планныг онаалдазын 112.2 хуу күүсеткен. Коллектив бөлүнүң күжү-биле 509 муң рубль түңнүг ажыл кылган, бо талазы-биле план 113 хуу бөттанган. Капитал септелгениң планныг онаалдалары 117 хуу күүсеттинген.

Ажыглалга кирген объектилерниң саны, эртен чылдың бо үезинге деңнээрге, көвүдээн, тудугларның шынары улам экижээн. 386 дөрбелчин метр чурттаар шөлү ажыглалга кирген. Септелге-тудуг участогунуң ажыл-ижин Кызыл-Мажалыктың чурттакчылары багай эвес деп үнелеп, тудугжуларга күш-ажылчы чедиишкиннерниг болурун күзеп турар.

Бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүгү тала-биле көргүзүглери бедээн. Ылаңгыя эң кол чүүл — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 113.4 хуу өскен. Бир ажылчын бүрүзү чылда ортумаа-биле 846 рубльдиң продукциязын бүдүрерин септелге-тудуг участогу планнаан. Херек кырында бо коллективтиң бир кижи бүрүзү ортумаа-биле он айларның дургузунда 980 рубльдиң ажылын кылган.

Ылаңгыя Михаил Донгактың удуртканы бызаңчылар бригадазы чыл төнчүзүнге чедир 100 муң рубльдиң ажылдарын кылырын, ийи аал чурттаар бир бажыңны тударын хүлээнген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧААГАЙ БАРААН БОЛУУШКУН

Каа-Хем районунуң садыг четкизиниң талазы-биле калбак сайзыралды алган. Садыгның ачы-дузазын суурларның чурттакчылары, ырак-та хойжу турлагларның, сүт-бараан фермаларының ишчилери ап турар. Районда 35 магазин, 4 автомагазин, 4 дарёк бар. Ниитизи-биле алырга, садыг ажылынга 320 кижи хаара туттунган, оларның эвээш эвези — садыгжылар.

Октябрьның улуг байырлалын районнуң [illegible] ажылчы бөлектер-биле уткуп турар. Ноябрь чединиң [illegible] листиг чарышка элээн каш магазиннер тыптарап. Чоннуң садыг хандырылгазын [illegible]

[illegible] ының бирээзи Наталья Салникова чугаалап олурар.

[illegible] болгаш чортаарал база [illegible] лир үеге бичиг бүдүрел сиртен чугаа-домаанга Октябрьның шыны, сайзыраңгай со- [illegible] шиннери бар. Октябрь [illegible]

[illegible] коллективтерниң чаңгыс эвин, намыралын улам быжыглап турарлар. Ынчангаш [illegible] тың чортааралы.

[illegible] лериниң аразындан Матвей Дьяков ай санының планныг [illegible] келген. Ол «Бүрен», СЭКП-ниң XXV съездинин аттыг совхозтарның малчыннарының садыг хандырылгазын харылап, суурлар ырак аалдарын [illegible] турар. Матвей Дьяков чугле [illegible]

[illegible]

З. НАГАЕВА.
район баштаар черниң даргазының оралакчызы.

ЭГЕЛЕЗЕ-ДАА

[illegible]

К. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик району.

Чурт-чурттуң медээлер

Карпов-биле ойнаан

Суггай-оол Борбан-оол эм сески класста өөренип турар. Ол 4-5 класстарга өөренип тура-ла, чонар-даштан дыры-бүрү дүрзүлер шегерип чазаарынга хандыкшылдыг болган. Ол тус-кай белгүмге база ниңээлдеп турган.

[illegible] кылган ажылдарын [illegible] техниктиг чогаадыкчыларынга болгаш уран-шевер [illegible] база кирип келген. Аңаа экии киришкени дээш бүгү-эвилелдиг «Орлёнок» пионер лагерьже ол шылгаттынып чораан.

[illegible] пионерлер сөгү [illegible] ойнааш, [illegible] «Орлёнок» аалдап [illegible] делегей чемпиону Анатолий Карпов-биле хары угла 30 пионерлер санынга кирип [illegible] ойнаан. [illegible] ужуражылгазы [illegible] школазының өөреникчизин кажан-даа утпас.

С. ДОЛМАЖАП.

Бай-Тайга район.

СИБИРЬ ДУГАЙЫНДА

«Художник РСФСР» деп ном үндүрер чер тускай онзагай болгаш бедүүн репродукцияларны парлап үндүрген. Ону «Социалистиг Сибирь» деп чуруктарның бешки зона делгелгезинге турскаактаан.

Үндүрүлгениң автору, искусствовед Л. Обухова ол улуг делгелгениң экспозициязын эң сески тайылбырлап бижээн. Аңгы-аңгы жанрларның хөй янзы хевирлерин [illegible] турар аддан [illegible] репродукцияларның [illegible] Тываның чуруктарының [illegible] ажылдары база кирген. Репродукциялар клубтарга, культура [illegible] [illegible] болур.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва.

НОМГА ЫНАК БОЛГАНЫНДАН

Александр Прокопьевич Козяков — пенсионер. Тоң чыл бурунгаар хүндүлүг дыштанылгаже үнген-даа, ол хөй-ниитиниң ажылын кызыбайн олуруп шыдаваан. Кезээде ажылдан чарылбаан кижиниң сеткилин доттунтурбес болган. Кандыг-даа ажылды кылырындан ол чалданмас.

Пенсияже үнген соонда бедик ол ажылдаар күзелин илереткен. Ынчан ном садыгының садыгжызы херек апарган. Аңаа ажылдаарын Александр Прокопьевичке сүмелээн. Ол хевээр-ле бо хүннерге чедир ында садыгжы болуп артып калган. Оон эргелекчилээн магазини бо чылдың майда Тываның «Республикатор» магазиннерниң аразында чарышка бирги черни ээлээн. Ном садыглаарының ай сайында планнарын 142 хуу дан кудулаатпайн келген.

— Александр Прокопьевич, номнар садыглап тарадырының планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгениңерниң чажыды чүдел?— деп айтырдывыс.

— Бирээде, кылган ажылым эргимге чедирери чугула. Чамдыкта Кызылче барып, базалан эң солун номнарны. [illegible] ооң-даа өске бараалгаларны сөөртүп экээрин маңнайн. [illegible] барып ап турар мен

[illegible] номну шилип алырынга садып алыкчыларга дузалаары болур. Бир катап бир аш эртем ужурааладарыг номну алыр чоор бе, албас чоор бе деп айтап [illegible] турган. Аңаа садыгжы ол номну ынап-ла садып алырын сүмелээн. Даартазында ол кижи Александр Прокопьевичке чугаалаан: «Дыка-ла солун ном [illegible]. Ам хамаан келгижеге чедир номчааш, кезерей-ле сонуургалым»— дээн. Бичии уругларга номнар шилип бээрингe ол [illegible].

Туран хоорайның ном садыының садыгжызы Александр Прокопьевич Козяков хооге хүндүлелдиг кижилерниң бирээзи.

Л. ЧИГАРСКАЯ.

ССРЭ-НИҢ РЕВОЛЮЦИЯ МУЗЕЙИНДЕ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг Революцияның Төп музейин чыл санында миллион ажыг москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары сонуургап көрүп турар.

Музейниң экспонаттары бистиң чурт-чуртуң XIX чүс чылдың төнчүзүндөн бо үеге чедир онзагай болуушкуннарны көргүскен. Миллион хире экспонаттар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, хамааты дайынның, Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайын чугаалап, ССРЭ-ге социализмни тургузар дээш маадырлыг совет улустуң ажыл-херектерин чырыткан.

Ук музей көжүп чоруур делгелгелерни база организастап турар. Амгы үеде Совет Эвилелиниң девискээринде ооң алды делгелгези ажылдап турар. Казахстанның, Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң ажылчыннары, БАМ-ның тудугжулары оң-биле таныжып турарлар.

ЧУРУКТА: Революцияның Төп музейиниң бажыңы.

В. ЯЦИННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаызы.

Н. К. КРУПСКАЯ

ТУРА ХАЛЫЫШКЫН БУДУУЗУНДЕ

Владимир Ильич октябрь 7-де Выборгтан Питерже чорупкан. Оон чаштып турар черинин адрезин Төп Комитеттиң кежигүннеринге безин айтып бербес деп шиитпирлээн. Бис ону Выборг талазында Лесной проспектиниң эң-не азыында чүгле ажылчыннар чурттаан улуг бажыңда Маргарита Васильевна Фофанованың квартиразынга тургузуп каан бис. Квартира [illegible] болган, ылангыя чайгы үеде [illegible] аппас ортас. А. Маргарита Васильевна бодулуг-ла большевик кижи болгаш Ильичиниң даалгаларын күүседип чалынзла турган. Үш хүн болгаш, октябрь 10-да, Сухановтуң квартиразынга болган ТК-ның хуралынга киришкен. Аңаа боо-чепсектиг тура халыышкын дугайында резолюция хүлээп алган. Ленин баштаан он кижи боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан, а Зиновьев биле Каменев удур бадылаан.

Октябрь 15-те Петроград организациязының хуралы болган. Ол Смольныйга болуп эрткен. Дзержинский боо-чепсектиг тура халыышкын дээш, а Чудновский аңаа удур бадылааның сактып тур мен. Чудновскийниң холуун шарып каан, ол фронттуг [illegible]. Даланы [illegible] тавыржыр бис деп, ол хелзейзелей чугаалап турган. «Революция дээш өлүрүндем чиик чүве чок...» деп, ол чугаалаан. Шынап-ла, ол революцияның херээ дээш хамааты дайынынга өлген. Ол хөөремик эвес кижи чораан, ынчалза-даа оон бодалы частырыптыг. Оон өске чүве чугаалаан кижилерни сагынмайдыр мен. Дыка хөй кижи доп-дораан боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан, а Выборг район чүмү-биле боо-чепсектиг тура халыышкын дээш бадылаан.

Даартазында, октябрь 16-да, Лесной проспектиге ТК-ның улуг хуралы болган. Аңаа ТК-ның кежигүннеринден аңгыда, Петроград комитединиң күүсекчи комиссиязының кежигүннери, шериг организациязы, Петроград Советтиң, профэвилелдер, фабрика-завод комиттери, демир-орукчулар, Петроградтың округ комитединиң киришкеннер. Ол хуралга ийи айтырыг чугаалашкан: доп-дораан боо-чепсектиг тура халыышкын дээш — хөйү, аңаа удур—эвээжи бадылаан! Лениннин резолюциязы дээш хөй кезии—19 кижи бадылаан. 2 кижи удурлаштан, 4 кижи ужурун билбейн бадылаваан. Айтырыг шиитпирлеттинген. ТК-ның хаагыш хуралынга Тур Революсчу-шериг тургускан.

[illegible] кижилер [illegible] кээп турган: мен, Мария Ильинична болгаш бир-ле катап Рахья чораан. Бир-ле кыдыг тавархалганы сактыдыр мен. Фофанованы Ильич бир-ле черже чорупкан. Эжикти кымга-даа ажыдып бербезин дугурушкан бис. Мен бир кызы соктаар болган мен. Кандыг-ла-бир шериг өөредилгезиниң черинге Фофанованың өөренип турган дуңмазы бар. Кежээ чедип келгеш көөрүмге, чада кырында дамайлалы берген бир-ле оол тур. Мени көрүп кааш, ынча диди: «Маргаританың квартиразында бир-ле кижи кире берип-тир, ол кым боор, билдиңер бе? «Канчап ынаар кире бергениң? Чедип келгеш, кнопканы базып медээлээримге, бир-ле эр кижи харыылады, оон база катап медээни базарымга, кым-даа харылавады». Бир-ле чүве бодап тыртып алгаш, Маргарита бөгүн хуралдан турар, ында кижи бар деп аңаа сагындыр дыр деп солду бүзүреттим. Оон ол оол трамвайга, олуруп кааш чоруптарга, эм кижи сагыжым оожургаан болбазыкче. Мен чедип келгеш эжикти бир янзы кылдыр соктаарымга, Ильич ажыдыпкан. Оон ону «ол оол улус кыйгырып экээн болур-да болгай» деп херектеди...

Мен база-да Ильичиниң даалгаларын дээш үргүлчү чоруп турган мен. Октябрь 24-те ол бөгүн доп-дораан эргезин чагырганы хоюто алыр херек дээрениниң дугайын ТК-га бижээн. Ол чагааны Маргаритадан чорудупкаш, ооң келирин манап шыдавайн, өскерилдир парик кеткеш, Смольныйже чорупкан, чаңгыс-даа минута оралдап болбайн турган.

Выборг район тура халыышкынга белеткенип турган. Выборг эргелелиниң бажыңынга 50 хире [illegible] бир эмчи даңны атсы балыг шарыырынга өөреткен, ажылчыннарга [illegible] берип турган. Выборг районунуң кижилериниң революсчу чамын-сывын чок күзел-соруун кым-даа сып шыдавазы билдиңгир болган. Женя Егорова-биле, ында ажыл-херек кандыг ирги дээш чүък машиназынга олурупкаш, Смольныйже дүне чорупту.

1917 чылдың ноябрь 7-ниң эртезинде Тур чаак дүннен бурунгу эрге-чагырганы Петроград Советтиң органы болур Шериг-революсчу комитетче [illegible]. А ол Петроградтың пролетариадының болгаш гарнизонунуң баштыңы болган. Ол-да хүн ажылчыннарның болгаш солдат депутаттар Советтериниң II Бүгү Россия съездинге ажылчын тарааланныңкы чазаан тургускан. Улус Комиссарлар Чөвүлелин база тургускан болгаш оон даргазы В. И. Ленин болган.

Е. ТАНОВА

АРБАС-ОЙНУ МУНУВУТКАШ

(Шүлүглелден үзүндү)

20-ги эге

Орам кырын дичектенкен

Орай дүне

Самыпаже хаддын үнген

Чалыы арат

Эзир торуур эмес хая

Чагланктаныр.

Эргилдир-ле бодаа болап,

Чалскаан турган:

— Аппар турлаа бедик

сыннар.

Кашпаладаа

Аът кулаа көзүлбейн бээр

Караңгы дүн

Хаалыг хүн ажар билек

Хаалпан келир.

Амдыы чаа-ла аже турган,

Арыг дээри

Чайынналган алдын хүнү

Чажырлаан.

Бүдүнчидаар чаашкын

оштап.

Бүрген келир.

Бойдус чанап үе-шагы

Орнун солчур.

Боралгактыг бүргег дээри

Орталанып.

Чүгле чиңгис амыдырал

Чүге мыңдыг

Өскерилбес, чаңгыс черде

Өртеп каан дег:

Ядыы кижи кажан шагда

Өөңделевес.

Ямбылыгларp ажыл чок боп,

Өктерелде...

—Ааыс шын дээш тура

халаан

Албатыга

Шынның оруун чиге айтып

Чырыдып бээр.

Демнеелдин сүлдези боор

Дээди күчү —

Кызыннаашкын чайнык

одун

Кывыскалак.

Шорулгактар бүргей алган

Чамбы-дипке

Соңгу чүктүң солаңгызы

Чайыннаалак.

Чүс-чүс чылдың човулаңын

Чүктеп алган

Арат кижи актыг чаазы

Аъттангалак.

ЭПИЛОГ

Хөйлү-дүрүм арта базып,

Кожуун-чыызан дүвүредип,

Чагыртпастаан дургуннарны

Элээр дээш аккелгени

Торгаал-шиткел тову

болган

Доозуптуг Улаастайга

Бүгү чонну дүлейлетпен

Бүрээ, бүшкүүр алла-биле

Ислаандынтар [illegible]

турганш

Одургулааң борбак баштар

Тоңкуңайндыр чуулган

хевээр

Довурокче хоңну бербээн.

Өргүн чоннуң аргыыр

оруу—

Өндүр сыннар баштарында

Өшпес оттуг чула болуп,

Өжээн одун хөрзээлеткен.

Салгын сыылаап дүмбей

дүне

Самыыңны ажыр хаккан

Акывыстың эрес аъды

Арбас-Ойнуң изиин оруу

Бүргег дээрниң сылдызы

дег

Булурттушпаэш чиде бербээн.

Кежик-чолдуг амыдырал

Херелденген амгы хүнде

Акы-дуңма улустарга

Ачы-кежик судалы боор.

Автомобиль шуужуп

маңнаан

Асфальтылыг орук болган.

Эртемниң эктинде эвес.

Эрткен чүс чыл төнчүзүнде.

Шаандакының шагында

эвес.

Чаа төре бүдүүзүнде

Хүй дииттиң хуны болган

Арат чурту Тыва черге

Актыг шын дээш демнеелге

Амы-тынын салганнарын

Эгелеп каан чаагай хераа

Эгдип келбес эрги шагже

Согуннадыр ыраан тудум

Солаңгызы улам чырыыр.

САЛЫГ НАРЫН БОЛГАН

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының он үшкү салыы [illegible] тала артык күштүг турда соңгаарлаттынган турган.

Оң үшкү салыг шерм гамбиттин аргазы-биле болган. Ону 1963 чылда М. Ботвинник биле Т. Петросян олар ойнаан соонда ховар ажыглап келген [illegible]. Шыдыраа парлалга [illegible] специалистер оон каңнаг болурун баш удур чугаалары бүдүн тааланып органнар.

Ол үеле кордакчы олурар черинге барык орбаан, а Карпов харын хөлдеп бичии-даа [illegible], аңаа бо боданыр орган.

[illegible] Карпов [illegible] ынчангаш ону салгарын [illegible]. Оон дугаар [illegible] болурунга бүзүрел чок-даа болза, чемпион салыгны элээн нарыыдаткан. Ол элээн шымбак болгу дег көштү кылган, оон түңнелинде байдал эки жай бээрин аргазы турган. Ынчалза-даа аът-биле [illegible] турганш. Карпов ону кылбаан. Оон [illegible].

Ам сан 4:2 апарган, чемпион мурнавышаан.

АКЫ-ДУҢМА ЧОНГА ЙӨРЭЭЛ

Сөзү С. МОЛДУРГАНЫЫ. Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИН.

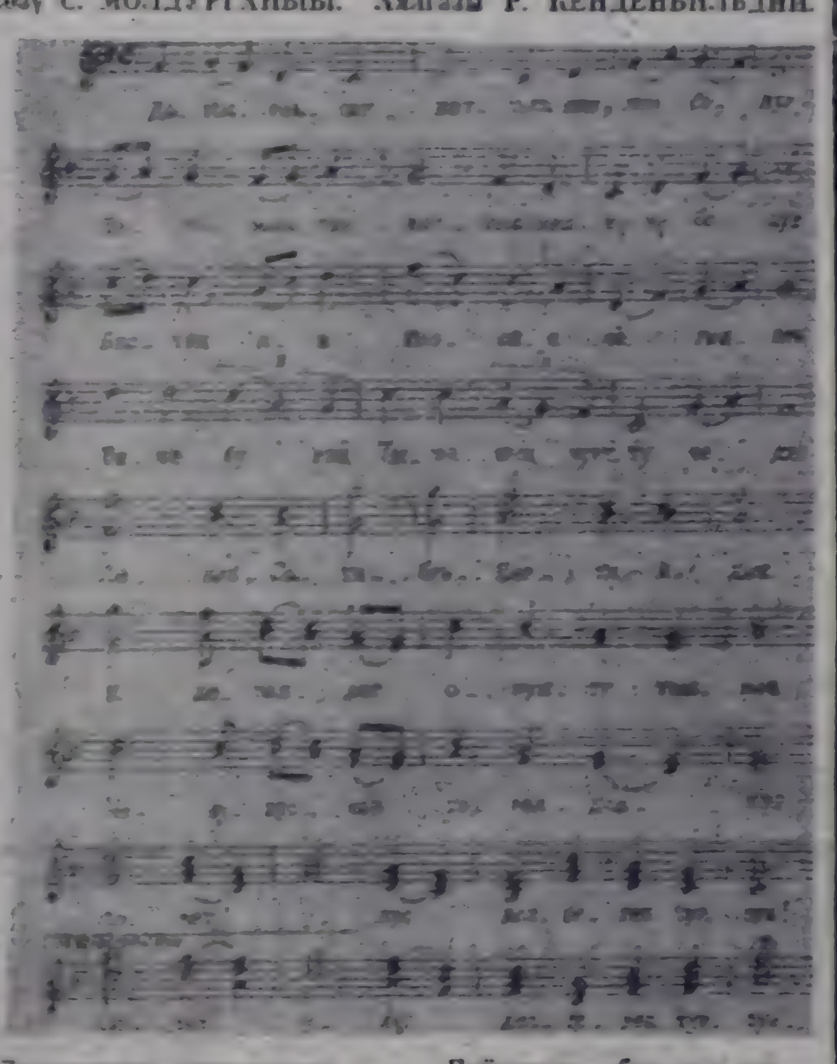

Дагыдактар каттышкаш,

хем болур.

Таралыктар каттышкаш,

күчү болур.

Бистиң не-Россия чериндеи

Биче буурай Тываның

чурту чедир

Ленин, Октябрь, партиядан

Ылгелелдиг орукту тыпкаң,

Чопуувуе чаа торелдешкээ —

Совет улус делгерел турзун!

Нацыялар, чечек дег, оңбаазын

Пайырлалы—бир аал дег,

эптиг дежиниг:

Бичезиниге улуглар

дузалаан.

Бирээзиниң овчазы—хөйнүү

болган.

Ниитилеедиң дугуу

бурунгаар

Коммунистиг үеии

шаңкыл чыткан,

Хостуг Сибирь. Чөөн чүктүн

тудуушуунга

Ниңэр, тыва, орус...

иисегилээн.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Телемедээлер. 8.20 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!» 8.40— «Будильник» 9.10— Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының 1981 чылда лауреаттары. 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 10.55 — «Эртенги почта» Музыка программазы. 11.25 — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары болган үлегүр болгаш кезээ ажыл-агый ажылдакчылары 12.25—«Алдын маймычашзаштар». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги, 2-ги серияларлы. 14.35—«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында» 14.50 —«Музыкалыг киоск». 15.20—Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының 1981 чылда лауреаттары. 16.45—«Чалгынныг мастер». Мультфильм. 17.00 — «Ыры мээн чүрээмде...» Киноконцерт. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—«Кино аян-чоруктарының клуву». 19.15 — «Ол [illegible]». Музыкалыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Г. Свиридовтуң «Отчүгештер» деп опереттазы-биле. 21.00 — «Үе», Информастыг программа. 21.30—«Д. Фурманов. Чогаал ажылының арыннары». Төрүттүнген хүнүндеи бээр 90 чылынга уткуштур. 22.15 — А. Бородин. Дм. Дм. Шостаковичу аттыг квартет № 2 квартетти күүседир. 23.00—00.55— ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). Төнгенде — телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— «[illegible]» Улустуң чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Чер болгаш чаңгыс [illegible]» (Турция). 14.50 — Уругларга фильм. «Мамака». —16.00 —«Кино көрүкчүзүнүң ээрииччизэ». 16.45 — «Двойн амытаннар амыдыралы». 17.45 —Кременчугтуң автозаводунуң Культура ордузунуң тандыының «Самтанок» ансамблизиниң көргүзүү. 18.00 — «Бо бүгүдээ оон дугайында». Уран-чечен хөй сериалыг телефильм. 3-кү серия. 19.05 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. 19.50 — Совет чурукчулар чогаалдарындан композиция. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаптар!». 20.15— «Хүннүң шыгжамыры». 21.00 — «Үе», Информастыг программа. 21.30 — 23.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак». — «Черноморец» (Одесса).

НОЯБРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.40 — «Чүгле ортулукту ап шылавас сен». Уран-чечен фильм. 10.45 — «Ырак болгаш чоок ыры». 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «[illegible] ниң күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы. 15.15 — Уругларга фильм. (ЧССР). 16.35— «Телесталион». 17.05 — Делегей лауреаттарының концерти. 17.50 — «Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.35 — «Кезээде туружунда». Совет милиция хүнүнге турускаатан дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.35 — Футбол тайылбыры. 20.05 — Музыкалыг телефильм 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Музыкалыг телефильмниң уламчызы. 22.35 — 23.05 — «Океанда чечектер». Документалдыг фильм. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Хар кажан чаавыл?» Уругларга шии. 12.45— Документалдыг фильм. 13.35 — Мультфильмнер программазы. 14.05 — Культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг Төп паркынга милицияның аныяк ажылдакчылары-биле ужуражылга. 16.00 — 18.35 — Чапсар. 18.35 — Москваның Кызыл туктуг милициязының ыры болгаш пляска ансамблиниң [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга турускаатан Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалындан репортаж.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаптар!» Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы», Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Парустар бар болар». Уран-чечен фильм.

БОРАЛДАЙНЫҢ ШЫНЫ

Чечен чугаа

ПЕРСОНАЛДЫГ пенсионер Боралдай ирей бо чылын семеп харлаан. Мугур сеэгинни демдетлевеске, кабың үүле бүдер. Суму кезин ажы-төлүнче, хө-дүңма, эш-өөрүнче чалалганы боду бижээн. Чайлыг болза келирлер ыйнаан, чай чок болза, хамаан бе, ажылын-на кылып чытсынар.

Алдарлыг чылгычы Боралдайга «Херел» совхозтуң баштаар чери амгы үениң бурун дериглиг бажыңын берген. Оңмаш, [illegible] — дөгере белен. Газ бар-дыр, чүгле [illegible] турар. Таакпы тыртыш [illegible]-даа хайындырып, ижип чиптер. Ынчангаш хостуг үе бажын ашкан. Караан шилээш, ном номчуур, хуралга баар, телевизор көөр, агаарлап кылаштаглаар бо-ла-дыр.

Ирей ном шилээшкиндан баарынга кээп. Ленинниң чыскаан салган томнарынче, оон ханада шил хоолуг херек чуруунче көргеш, мугур бежен чыл мурнунда амыдыралынга болган бир тавархалга шагнап [illegible] келген.

* * *

БОРАЛДАЙ оңунгаан дораан хогнада чыткан оолдарын дончар бо [illegible]. Бер шүгленнир алыр сойстап чурук келген. Өг иштиниң соогу аажок, караңгызы— үнгүрде-ле. Шуглак кырындан кааn алганы эрги негейнн ап, соок чеңнерни чалганы чоруй кеттинер каапкан. Өөренген чаңы-биле дөрде антара баарынче суйбаптаан. Оттук, биженгиг кыру холунга бо келген. Сыртык хажыызында даңзазын ап, таакпы тиккеш, оттуун кааш улай шагаа кааш. Кыпкан хагның чаагай чыды думчукка дораан келген. Таакпызын кыпсып кааш соргулааш, кежээ-ле белеткеп алганы кургаг аът өлзээнче даңзазын каktапкаш, салбактаалдыр элей берген эргиг чалгай чурундан хевин быжыңдыны үзе соккаш, [illegible] соожум [illegible] кетерени кылынган.

Уйатпак чок бызыныары дыдык изиг-демир аштыкче тал чөөрген даашкыры дегет кыва берген. Олун чүжүргүлеп, немей мыш одапкан. Хола мөңгүлүг аът чүз-биле кыллаан хениң от чырыкынга экпеп, хыл чыткап чарты ап кывыскап, чылыг черге—от кыдыынга салып каап.

Буланчүй чырыкы ыштыг от иштинге [illegible] тоза кешибээн. Ынаар дөрде хана бажында дөрбелчин ак чырык чедеогей тода чайнап турган. Ол Ленинниң чуруу чүве-дир.

Боралдайның [illegible] мешкилерде барган. Кадайы кош кавайда ийи толун тос-тостун соогундан ойзуп, ааткыштап дужүргеш. Шугланче шуут-ла хөмүрге сукпааш, так [illegible], бүдүү шимчеп каап чыткан.

— Чечек!— деп. Боралдай өөренген чаңы-биле кадайының оттуу чыдарын билип, оожум айтырган.

— Чүл, эзээм!— деп шуглактан түнүксүмаар үн хорымдаан.

— Доңмадыңар бе, чаражтарым?

— Чок. Эки-эки. Чылыг хонудувус, ачаам.

ДҮҮН кежээ эргизин каан хар суунуң кыры пашта, оренгилер [illegible] болган. Хымыш-биле дошту ол хаа [illegible] ижиш, [illegible] калгаш, [illegible] кижи бөргүн [illegible] хадаан.

Дегиит-ле кодан кыйыында лесеекте дүннедиш каан чылгызынче көрген. Турбушаан. Таптыг-ла дан карангызы хире. Мечи сылдыс эжик бажын арте хужун чораан. Удавас одар ойу келир. Кулун кезин белер мпаар ийдо кастыкып оъттаан турганнар.

Боралдайлар [illegible] чыл ажа тужуп чорур. Дөрт уруглуг апарган. Чечекмааның ачазы уруунга кош кадай чазап берген. Уш-ку урт [illegible] хевирин ам [illegible] дээрен [illegible] берген. Чайның ааиындe, кыштың соогунда куругдап, солууп чааз, черги, хепкерип чылыглаар болуу, чугаа дээш сагыш-ла саарык.

Боралдай ол-ла саштаныл, таакпылап ора чугаалаан:

— Бо дүне элдептиг дүш дүжедим. Чечек. Шутту чүве [illegible] дээш сен бе!

— Че-че. тоолдай бербейн көрем, кудурум. Ониңг дүш кана турар чүвел.

— Шынап ийин, Чечек. Ленин-биле кады аалдар кезип чорупп турар-дыр мен...

— Кайы. Ленин ешуг кижи-дир але?

— Хөлбегер кызыл түк туткан чорүп турдувус. Ол он эвес бе? Бистиң Бии-Хем бежин моондак болбаап деп бил. [illegible] чорду. Эжим Мишке Дарган-оол [illegible].

— Ол та [illegible] кижиниң [illegible]. [illegible] тендеп үсчок улуг орус ашак чорбадыве.

— Ашак-даа болза, эжим дээр кижи мен

— Төөлзыг чүве чугаалап, улус бажы теередир ашак дээш кай—деп, Чечекмаа база доза соглээн.

— Ол чугул. Чечек. Чаңгыс [illegible] Мен-не [illegible] кижи мен. Оон сөзү черле үнзезинниг. Бо чылыг аъш-чем хайындырып ижип орар шагдемирнеэсти база от хайыраан. Мыңдыг ат [illegible] бер-даан? Боралдай [illegible] демир андалып бааа сон берди.

Чечекмаа шуглактан оожум өндейип келгеш, кавайда уругларының арыннарын ажыттып, эргелеткилээш, тонун эштип, турупи келген.

— Шайның суттээр сен. Бора. [illegible] ыргуур кырында [illegible]. Шай шоолуг доңмаан боор. Шай одунга дүүнүн быдаан артыын чылыдыптар сен, көрем—деп, кадайы [illegible] берген.

— «Ленин Тывага чедип келир» деп Дарган-оол чугаалаар чүве ыйнаң—деп. Боралдай демги-ле бодалындан хоорлур хөөн чок орган.—Дүжүм черле оруйнут ыткаш [illegible]. Чечек. Лениниң номналы менаа чедип келир. [illegible] Дарган-оол [illegible].

— Ном чурум берган башында бар. Оон авыралында алы-төлдүг, амыр-менде чурттап чор бис. Аңаа-ла тейлеп, ершээл дилеп чорзуңза—дей шаапкаш, Чечекмаа тонун кыржаны берген.

ОЛААГА, үе-дүптен бээр Кузнецовтар дээр кезек төрел орустар чурттап чораан. Оларның улуу бир [illegible] кижи Тапсы хемниң чаунга суурлуп арткан Кады-кожалаарынга төрелдек авыениң ааыок. Чугаазы безин сүг тыва. Тывалар ону артында-ла Дарган-оол [illegible] берген.

Боралдай халаачыктан чиир ээш Дарган-оолдарның бажыңынга чылдың үжүнда, бажында ылап-ла бир чедер турган.

(Уламчылыг).

К. ЧАМЫЯН.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар. Чамдык черлерге бысквн хар чаар.

Кызылга оваралап өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү секундада 2—7 метр челер Агаар хүндүс 10—12 градус соор.

Редакторнун оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ленин Парижте» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбас ажаан негекчилери» 10.30, 13.20, 17.00, Киночыынзы 12.00, «Агымынга удур» 15.10, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Харын кежүүшкүн» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Опаа кичээнгейниң зоназында» 10.00 14.50; «Москва карак чажынга бүзүревес» (2 сериялыг) 11.50, 16.40, 19.40 шактарда.

НОЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Калина деп кызыл өңнүг кат» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Булуттар аразынга хензиртеп болуушкун» 9.30, 12.40, 14.30, Киночыынзы 11.20, «Ленин Парижте» 16.20, 18.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үшкү оруу» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харын кежүүшкүн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2460

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01540

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 260 (11758) | 1981 чылдың ноябрь 10, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

АЛМА-АТА. Совет Казахстанның ажыл-ишчилери беш чылдың баштайгы чылында Төрээн чурттуң шыгжамырынче 15 миллион 734 муң тонна тарааны урган.

Тараажылдарның тиилелгеже оруу кур черни шингээдип алырының бүгү төөгүзүнде турбаан бергелерлиг болган. Ынчалза-даа механизаторлар баштайгы кур-черҗилерниң арга-дуржулгазынга даянгаш, агаар-бойдустуң ол халаптарынга боттарының ажыл-ишчи, соруккур чоруун болгаш чер ажылының бедик культуразын көргүскен.

Бо берге чылда тарааны ажаап алганы — республикага бүгү улустуң херээ болган. Муң-муң комбайнерлер, чолаачылар, токтарның болгаш элеваторларның ажылдакчылары техниканы ажыглаарының бедик бүдүрүкчүлүг чоруун чедип алганнар. Кокчетав областың Куйбышев аттыг колхозунуң комбайнери Н. Драйлинг бодунуң баштарганы «хову кораблиниң» бункериндеп сезонда чээрби муң центнер тарааны берген. Социалистиг чарышка онза шылгараан, Тургай областан чолаачы А. Ишенбаев башкарганы аар чүък сөөртүр автопоездиг-биле 18 муң ажыг тонна кызыл-тасты болгаш арбайны күрүне шыгжамырынче уйгу-биле сөөртүп келген, чаа рекордту тургускан.

Кур-черҗилерниң күш-ажылчы чаңчылдарын бөгүн үлетпүрнүң коллективтери уламчылап турар. «Борлинский» разрезтиң дагжылары чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Олар чыл эгезинден бээр үш миллион ажыг тонна хөмүр-дашты херээлекчилерже чедирип чоруткан.

(СЭТА).

Сельхозтехкүркомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкынының коллективиниң уткуштур алган ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бистер, Сельхозтехкүркомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкынының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, Таңды районнуң совхозтарының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының кодээ ажыл-агый техниказын 1982 чылдың хову ажылдарынга чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээриниң талазы-биле республиканың совхозтарының болгаш Сельхозтехкүркомнуң септелге бүдүрүлгелериниң бүгү механизаторларынга, инженер-техниктиг ажылданчыларынга кыйгырыын чугаалажып көргеш, таңдыжыларның кыйгырыын деткивишаан, дараазында хүлээлгелерни боттарывыска ап тур бис:

— Хандырып турарывыс совхозтарның зоназындан септелгеге кирер ужурлуг бүгү машиналарны, кезектерни болгаш агрегаттарны 1981 чылдың ноябрь 20-ге чедир септелге мастерскаязынга эккеп, септелге планынга киирер;

— Тракторларны, комбайннарны, кезектерни болгаш оларга агрегаттарны септээриниң дөрткү кварталда септелге планын 1981 чылдың декабрь 25-ке чедир күүседир. Тараа ажаар комбайннарның септелгезин 1982 чылдың июнь 1-ге чедир бурунгу-биле доозар.

— 1982 чылдың апрель 1-ге чедир бистиң септелге мастерскаязынга 221 тракторну, 101 автомобильди, тракторларның болгаш комбайннарның 198 шимчедикчилерин, дүргениң солуурунуң 330 коробкаларын септээр болгаш тракторларның 220 трансмиссияларын, 375 вариаторларын белеткээр болгаш кезектерин 30 рубльге катап тургузар;

— 2 тракторнуң, дизельдиг 4 шимчедикчиниң, тракторларның 3 трансмиссияларын, тараа ажаар комбайннарның дүргениң солуур коробказын 8 кезекти, вариаторларны 10 кезекти, одаар чүүл аппаратуразын 3 комплектини солулга пункттарынга доктаамал ажылдап турар солуур фонд кылдыр тургузар;

— Кодээ ажыл-агый машиналарының кезектерин, агрегаттарын септээри-биле участокту мастерскаяларга тургузар болгаш аңаа дуңзаалгаар агрегаттыг автомастерскаяны тускайлап бээр;

— Септеттинген машина бүрүзүн тускай комиссия хүлээп алыр болгаш аңаа магадылалдың паспортун тывыр;

— Тускайлаттынган фондуларга болгаш септелге планынга хамаарыштыр материал-техниктиг херекселдерни, артык кезектерни болгаш септелге материалдарын совхозтарже чогуур үезинде чорудуп бээр;

— Мал фермаларының, чемгерилге цехтериниң болгаш кухняларының, хандырып турарывыс совхозтарның нефтебаазаларының дериг-херекселдериниң үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар;

— Септелгениң технологиязын, бүдүрүлгеге чаа дериг-херекселдерни ажыглаарын улам сайзырангайжыдар, аңаа үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,2 хуу бедидер, 0,6 тонна металлды, 10 муң квт/шак электроэнергияны камнап алыр;

Лагдыныкчылар шимчээшкиниң массалыын чедип алыр болгаш мастерлерниң арга-дуржулгазы бүгү аныяк кадрларның чедиишкини болган турарын чедип алыр, септелгениң эң бедик шынары дээш социалистиг чарышты калбартыр, мергежилиниң тергиини деп ат дээш конкурстарны болгаш көрүлделерни организастаар;

— 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга кодээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээриниң талазы-биле социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче кодээниң бүгү септекчилерин кыйгырдывыс.

Хүлээлгени Сельхозтехкүркомнуң районнар аразының Кызылда каттыжыышкынының ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылданчыларының ниити хуралынга хүлээп алган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ КИЖИЛЕРИ

ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев-биле беседа

Совет кижилер Улуг Октябрьның байырлалын бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейниң байдалынга уткуп турар. Олар ленинчи партияны долгандыр сырый каттыжып, оскерлиишкин чок программыг негелделин — бүгү чүвени кижиге, бүгү кижиниң кижиниң чаагай чоруунга дээн лозунгу база катап бадыткаан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээн өндүр улуг планнарны боттандырары-биле сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың опаалдаларын чедиишкинниг күүседир болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы хүн келген тудум улам-на калбарып турар. Чыл планын күүседирин ноябрь 7-де доозар дээн Москваның болгаш Ленинградтың бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының база чаартыкчыларының кыйгырыын бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга, бүгү крайларга болгаш областарга деткээн. Ынчаарга бөгүн, бүгү улустуң байырлалының хүнүнде Октябрь мурнунуң шалыпчы эрес киржикчилери: алган хүлээлгелерде кордунгеп бүгү чүүлдер чедиишкиниг күүсеттинген деп чоргаарал-биле рапорттаан.

Социалистиг чарыш — ол дээрге ам түс ажыг миллион кижиниң хаара туткан, чоннуң чогаадылгазының күчүлүг агымышкыны болуп турар массалыг патриоттуг шимчээшкин-дир. Аңаа күш-ажылды организастаары болгаш боторуулга-чарылга сайзырангайжып, ажылдакчыларның ажыл-херекчизи база профессионал мергежили өзүп, оларның ажы-чаң болгаш утааныңал культуразы байлакшып турар.

Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарының, улусчу интеллигенцияның тургузукчу күш-ажылы-биле Төрээн чурттуң байлаа көвүдеп, ооң бүдүрүлгечи база эртем-техниктиг күүзү быжыгып, коммунизмниң материал-техниктиг баазазы тургустунуп турар. Ынчаарга күш-ажыл бүдүрүкчүлүг болган тудум-на, ниити түңнелдерге кижи бүрүзүнүң салыышкыны улуг болган тудум-на, чурт улам-на чайынналчаа-биле чечектелип, совет өг-бүле бүрүзүнүң чаагай амыдыралы улам бедип турар.

«Совет ниитилел — ол дээрге күш-ажылдың кижилериниң ниитилели-дир. Совет кижиге алдар болгаш мактал. Ол — бистиң ниитилелививистиң пол, үнелеп четпес байлаа-дыр» деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизиниң илдирилгезинде демдеглээн.

Күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң кижилерин өндүр чаагай болдурар, оларны бүгү-нииті мактал болгаш хүндүлел-биле туруэлзэр дээш, бисте хөй чүүлдерни кылып турар. Бүдүрүлгениң мурнакчыларының улуг белүүнге 1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тывыскыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы оон чайынналчак бадыткаашкыны болуп турар. Олар улус ажыл-агыйының бүгү адырларын, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү-ле эвилелдешкен республикаларын төлээлеп турар.

Чаа лауреаттар эрге ёзугаар ажылчын ангының болгаш колхозчу тараачыннарның чоргааралы болуп турар. Оларның шуптузу күш-ажылга канчаар-даа аажок ынаа-биле болгаш бедик профессионал мергежили-биле онзаланып турар. Технологияны, күш-ажылды организастаарын база эргелелди сайзырангайжыдарынга олар боттуг салыышкынны киирип турар.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларының даңзызынга чаа аттар доктаамал немежип турар. Сөөлгү алды чылдың дургузунда лауреаттарның хүндүлүг демдээн 956 чаартыкчыларга тывыскан. Бо чылын күш-ажылдың 179 гвардейжилери база ындыглар болу берген. Келир чылдан эгелээш күш-ажылдың мурнакчыларынга тывыскыр ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының санын ВЦСПС-тиң саналы-биле 15-тен 25 чедир көвүдеткен. Ол чорук шаңнал тывыскырларның белүүн 300 кижи чедир калбартырының болдунар аргазын бээр.

Бистиң лауреаттарывыстың шылгарангай күш-ажылчы чедиишкиннери болза партияның планнарының боттуунун болгаш инициатива, тывынгыр чорук база диди дилээшкин социализм үезинде улуг тургузукчу күш болу бээр дээн ленинчи баш удур көрүүшкүнүнүң хажыш диве-зиниң бузурелдиг бадыткаашкыны болур.

«Энергоспецмонтаж» тресттиң слесарь-монтажчылар бригадири В. Б. Шубинскийге ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан. Бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринге ол хуула улуг салыышкынын киирген. Чаартыкчының удурткан бригадазы энергоблоктарын эптеп кылырының шуудуруулгалыг методун ажыглааш, ажылдарны чорударының норматив хуусааларын 2,5 катап кызырган.

«Ажылчын эстафета» принципи-биле энергетиканың ажыглалга киирер эң чугула тудугларын эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле чогуур үезинде хандырар талазы-биле чогаадыкчы калы ажылдажынга дугайында керээлерни ылээн кат министерстволар чыл эгезинде чарып алган. Москваның тускай заводтарының ажылдап кылыр талазы-биле заводунга ындыг чорудуп бериишкиннерин доктаамал контрольга алган. Н. Б. Дьяконовка баштаткан вальцовщиктер бригадазы харылзаалыг бүдүрүлгелеринге чорудуп бээр кылыгларының хереглел шынарын дыка экижидерин чедип алган. Дериишкиннерин ажыглаарын экижидеринге үнлезилээш, ук бригада ажылдарының бедик темпизин база ыктаптыын уржэр хандырып, [illegible] хөй кезээн күрүнениң Шынар демдээ-биле бүдүрүп үндүрүп турар.

Энергоблоктарның септелге аразында ажылдаарының хуусаазын үштен беш чыл чедир узадырынга илиг бээр үнелиг эгелээшкинни Беловск ГРЭС-тиң улуг машинизи А. Г. Прохоров үндүрген. Хумагалыгларның шимчээшкиниң [illegible] база оон киирген салыышкыны улуг. Мурнакчы ажылчын ук адырда ындыг агрегаттарга эң-не эвээш оралга [illegible] хандырган. Эрткен беш чылда ол тос муң ажыг тонна одалганы камнап алган.

Одалга тывыжының мурнакчы аргаларын шингээдип алган шахтер бригадаларының чедиишкиннери бүгү чуртта билдингир. «Укрзападуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынында В. И. Рыбин-

(Уламчызы 3-кү арында).

Садыг министерствозунуң автобүдүрүлгезиниң коллективи эрткен айда эки ажылдааш, планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Машина-техниказын хумагалыг эдилевишаан, бар курлавырларны чөп ажыглааш, хууда планын ажыр күүседип турар мурнакчылар ында хөй. Чижээ, дуржулгалыг чолаачылар Юрий Ткаченко октябрьның планын 183 хуу, Василий Топоев — 173, Виктор Варaскин — 195 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның санында кирген.

ЧУРУКТА: хоочун чолаачы В. Шумилкин.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Бөгүн — Совет милицияның хүнү

ЭРГЕ-ЧУРУМ КАМГАЛААЛЫНДА

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну бистиң чуртувуста чайгылыш чокка быжыглап турар. Ол сорулгаларны совет милицияның канчаар күүседип турарының дугайында ССРЭ-ниң иштики херектер министри армия генералы Н. А. Щелоков СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан.

Социалистиг күрүнениң эрге-ажыктарын, бистиң чуртувустуң хамаатыларының демократтыг эргелерин болгаш хосталгаларын арын-нүүрүн болгаш төлептиг чоруун камгалаарындан артык алдарлыг бедик хүлээлге совет милицияда чок деп, министр чугаалаан. Ол сорулгаларны иштики херектер органнары ажылчы чоннарның калбак деткимчези-биле, СЭКП-ниң бедик неголделиг доктаамал удуртулгазының адаа-биле шиитпирлеп турар.

Коммунистиг партия бодунуң экономиктиг стратегиязын чайгылыш чокка шиитпирлиг боттандырып, чоннуң чаагай чоруун улам-на бедидип турар. Күш-ажылдың кижизи — бистиң эң-не бедик үнелиг кол байлаавыстыр. Чер кырынга турган кандыг-даа ниитилел ажылчы чоннарга социализмден артык ындыг чүүлдерни кылбаан.

Социалистиг күрүне совет кижилерниң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын, төлептиг чоруун камгалап турар. Эрге-чурумну болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү доктаамал быжыглаары, эрге-чурум камгалаар органнарның ажылын сайзырангайжыдары ол бедик сорулгаларга бүрүн чагырткан.

Арагалаар хулиганнаар, ажыл кылбас, чижек чоруктар амыдыралдың социалистиг овур-хевиринге, чаа кижиниң идей-политиктиг болгаш ажы-чаң кижизидилгезинге канчап-даа дүүшпес. Эргиниң ындыг артыышкыннарынга удур шиитпирлиг хемчеглер ап келген болгаш ап-даа турар. Эрге-чурум үрээшкиннеринге, кем-херек үүлгединиге удур демисел [illegible] чорудар апаар. [illegible] камгалаар органнарның ажылын, оларның ролюн СЭКП-ниң XXVI съездизи бедик-биле үнелеп көрген. «Эрге-чурумну камгалаар талазы-биле ажылды экижидер болгаш эрге-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы иштики херектер органнарының ажылын улам бедик чадаже көдүрген.

Эрге-чурум үрээшкиннери-биле идепкейлиг демиселди чорутпушаан, эки түңнелдерни чедип алган хоорайлар болгаш районнар бистиң чуртувуста эвээш эвес. Хүн бүрүде ажыл-чорудулгазын, хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгезин, партия, совет органнарының дээштиг кол [illegible] ачызында ол эки [illegible] чедип алдынган.

Хөй [illegible] [illegible] илереэшкиннер-биле [illegible] сорулга-биле иштики херектер органнары хөй-ниитиниң корум-чурум [illegible] хоорайларга, чурттакчылыг черлерге, транспорт оруктарынга, ажылчы чоннарның массалыг [illegible] күштелдирип турар. Милицияның таңныыл албаның [illegible] болгаш транспорт база харылзаа херекселдери-биле хандырылгазын экижиткен. Чурттакчылыг черлерниң калбак хөй-ниитизи-биле милицияның харылзаазы быжыгыккан.

Ынчалзажок эрге-чурумну быжыглаар сорулгалар чамдык черлерде ам-даа четпес күүсеттинип турар. Арагалаар чорук шыңгыы айтырыг болуп турар. Арагалаар чоруктуң түңнелинде хулиганнаар, [illegible] тавар[illegible]лар бар. Хөй-ниитиге удур [illegible] материалдыг болгаш моральдыг улуг когаралды чедирип турар.

Чоннуң бээлээн камгалаары милицияның ажыл-чорудулгазында онза черни ээлеп турар. Күрүне өнчүзүн биче хемчээлдиг-даа болза, оорлаар чоруктарның [illegible] кербейн барып болбас. Ажыл кылбас, хоолу алыр, чижекчилер [illegible] удур демиселди улам-на күштелдирер [illegible].

Милицияның ажылы улам-на [illegible] болуру, кем-херек үүлгедикчилерин хаплыр негээрин, илередирин совет улус эргээн эрелиг дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап демдеглээн. Чонга бараан болуп келгенин бүгү алдарлыг төөгүзүнде совет милицияның чедип алган хүндүткелин бедии-биле үнелеп турар бис. Иштики херектер органнарының авторитеди улам бедээн турзуум дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис. Политика талазы-биле быжкан бедик мергежилдиг болгаш эки белеткелдиг ажылдакчылар-биле милиция органнарын быжыглаарынче онза кичээнгейни угландырып турар. Эрге-чурум камгалаар органнарның ажылдакчыларының профессионалдыг билии оларның бедик [illegible]-биле сырый холбаалыг болур ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев бистиң партиявыстың съездизинге онзалап айыткан.

Коммунистиг ниитилелди тургузарынга мооңдактыг бүгү чүүлдер-биле соксаал чок демиселди чорудар талазы-биле бедик харыысалганы партия болгаш чоп иштики херектер органнарынга, совет милицияга хүлээткен. Ынчангаш совет милиция партияның удуртулгазы-биле, хөй-ниитиниң деткимчези-биле күүседип, хөй-ниитиниң корум-чурумун [illegible], күрүнениң, хамаатыларның эрге-ажыктарын идегелдиг камгалап турар.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

МУРНУН ХЫНАП...

Улуг-Хем районнуң кодан-девискээри ак «эпчек-биле» шуглаашкан. Кыштың шуут-ла келгениниң демдээ ол. Районнуң партия, совет органнарының удуртукчулары, кодээ ажыл-агый эргелелиниң специалистери болгаш ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчылары, тус-тус совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери база малчыннары ниитиниң малын келир кыштан хүр-чаагай ажырар дээш канчаар белеткенгенин хынап көөрү-биле үнүүшкүннерни малчын кодааннарже организастап турар.

Кодан майыктап чааш каан турар сөөлгү хүннерниң бирээзинде, кышка белеткелди хынап көөрүнүң ээлчеглиг хыналда-рейдизин «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннарының кышкы турлагларынга ол хүн чорудуп, ырак-узак кыштагларны тавараан маршруттар-биле дыка хөй машиналар аъттанышканын совхоз төвүнге келгеш дыңнадывыс. Ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери база ында хаара туттунган болду.

Шала кежээликтей, ажыл шагы төнгелек чорда, хойжу кодааннары эргээш келген автомашиналар совхозтуң конторазының чанынга уурув суурукташ кээп эгеледилер. Кыштаглар кезип чораан [illegible] рейдиниң [illegible] ри совхоз директорунуң [illegible] [illegible] тус-тус маршруттар аайы-биле хынаан турлагларының кышка белеткелиниң дугайында кыска дыңнадыгларны чугаалап, чедер, четпестерни илередип, ажыл-агыйжы [illegible] мелерин берип турду. Кышкы кодааннарда хойжуларның амыдырал-чурталгазын олар сонуурган, өдек-кыштагның кышка белеткели-биле ханы танышканнар. Чамдык кыштагларда хой, хураган кажааларының опбактарын сыыдыр, [illegible] сигеп-ширбиилди, одаар чүүл сөөртүрү дээн чижектиг ажылдар ам-даа бар, ук четпестерни эң кыска үеде чайладырының талазы-биле чогуур хемчеглерни ап чорудары ажыл-агыйның удуртукчуларынлап, специалистериниң [illegible] турар.

Хыналда-рейдиниң [illegible] ажыл-агыйның [illegible] [illegible] директору Ч. Н. Чигжит-биле [illegible] ден бирээ чокка илеткеп, чедир кылыр ужурлуг ажылдарны тодараткаш, оларны күүседириниң хуусаазын айтып кагды — дээш, кезек бодаан ора: — Бо кыжын бежеп дөрт кодан шээр мал, бир кодан бода мал кыштадыр бис. Кышка белеткел эпир чылга бодаарга баган эвес чоруттунган. Чижеглеп чугаалаарга, эрткен чылын 1206 тонна сиген белеткеттинген турган болза, бо чылын чүгле сигенни бедип 1880 тоннапы. Будук-бүрүнү — 600, силосту [illegible] тонна салып белеткедивис. Бүгү малчыннарывыс кыштагларында хоңгулапкан. Ынчангаш малчын бүрүзүнүң белеткелин хынамчалыг көрүп, чедир [illegible] чүүлдерин дарый кылыр. Мал чеминиң белеткелин ам-даа уламчылаар бис.

Совхозтуң ажыл-ишчилери, чамдык малчыннары кышка белеткел ажылдарын сезон аайы-биле чорудуп келген. Ылангыя кылган ажылы дээш үргүлчү сагыш аарып чоруур хойжулар өдек-кыштааның девискээрин чазын-на аштап, арыглап, үүрмек септелгезин эки кылып алганнар. Дуржулгалыг хойжулар Чапай Сеңди, Тараачын Ак-Лама, коммунист Фёдор Куулар, Солун-оол Суружмаа олар 12—36 тонна сигенни боттарының күжү-биле белеткээш кышкы турлагларын эки септеп алганнар. Оларның кодааннары арыг-силиг хой, хураган кажааларын чырык, чылыг, шагжалар, оңгалаар сүт чылдар ыштербазар бар.

Бо чылдың кандааштынны чайынында сиген, будук-бүрү белеткелиниң кампаниязынга кажаалар септелгезинге, өдек кантарарынга, кодан-девискээрин аштаарынга сугарларда херээжейнер чөвүллелдери идепкейлиг киришкеннер. Малчыннарның кышкы турлагларын агитбригадалар аайы-биле хуваатан. Оон түңнелинде дузалажылга [illegible] лары доктаамал чорупкелген. Кызыл-Даг суурда Кара-кыс Кыргысның, Ак-Туругда Вера Успуннуң удурткан чөвүлеллериниң ажылы магадылыг.

Мал чемин белеткээр ажылдар ам-даа чорупа турар. Шиви будуун белеткээри-биле тайгаже беш кижи составтыг звенону аъткарган болгаш [illegible] бригада Уба Нурнун [illegible] кыргыныштаа кезип чүдүрген совхозче чорудар. Ажыл-агыйның девискээринге бо чылын сиген четпей үнгенинден Омск областың шалдеринге 1070 тонна саванны белеткээш, ооң 600 тонна хирезин сөөртүп алган. Ам-даа 470 тонна саванны сөөртүрү арткан. Хөй санныг акша-хөренгини чарыглап турган, ырак-узак черге белеткээн мал чемин дарып сөөртүп алыры эргежок чугула. Келир кышка белеткелдиң бо түлүк үезинде машина-техниканың ажыглалы улам улгадыр. Ырак-узак черлерден болгаш малчын кодааннарже сиген-ширбиилди сөөртүрү-биле малчыннарже суг четтирилгези кан сырлажыр. Ынчангаш шимчээр техниканың ажылынга турушкуннарны болдурбайн чолаачыларның ажылын нийи ээлчеглиг кылдыр тургузар болза таарымчалыг. Чүге дээрге совхозта суг сөөртүр алды автомашинаның бежи ажылдап турар. Оларның бирээзи-ле 10 хире кодаңга суг [illegible] аазар.

Кышка белеткел ажылдары ниитизи-биле чүтээр эгелээн-даа болза, тавaар сеткилдиг дээмей хөөнүг ниити-чаңгыс хойжуларның бары рейд-хыналдалардан илереттинген. Хөй баш мал кадарган хойжулар К. Данзырын, Т. Санаа, М. Түлүш оларның кодааннары кышкы [illegible] уткаан. Чурттаар бажыңнарынга, кажааларга септелге ажылдарын кылбаан. Мал адаанга [illegible] [illegible] сөөртүп алган мал чемин бөлүп албайн, хайым-хамаан чок чада октапкан. Кадарган малының ээзи кижиниң сеткилин [illegible] болза [illegible] кышка боду белеткени бербес болгай?!

Ниитиниң малын ийи-чангыс төлеп чок кижилерге кадартып турарынга [illegible] баш саны хораар чоруктар бар. 500 баш хураган кадарып турган Александр Араптан сентябрь айда 28 бажты, Ооң Даспак — 17. Алдын-оол Шаның 20 бажты чидирген бооп турар. Даанган ажылынга [illegible] ниитиниң малын кадагалаарга ооң продуктузуг чорук болгаш баш саны көвүдээр туржук. Харын ээлежээр дээр-зин үстүнде чижектер бадыткап турар.

М. ОНДАР

Бөгүн — Совет милицияның хүнү

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Совет милиция ажылчы чоннуң эрге-ажыктарының камгалалынга 64 чыл дургузунда туржуп келген. Ооң ажыл-чорудулгазында кол чүүл чоннуң [illegible] кошкаар шынчы болгаш бердингени-биле бараан болуп, совет кижилерниң шөлээн амыдыралын болгаш ажыл-херээн илегелдиг камгалап турары болур.

Совет милицияның хүнүн бо чылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чылында, он бирги беш чылдың бирги чылында демдеглеп турары онзагай. Съездиниң тевилээни коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг планнарын амыдыралга боттандырары Төрээн чурттуң күчү-шыдалын, совет улустуң [illegible] улам быжыглаар, чоннуң материалдыг, угаан-бодал болгаш культурлуг деңнелин улам бедидер. Ол бүгү иштики херектер органнарының корум-чурумну болгаш хоойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Партияның салган кол сорулгаларының бирээзи — чаа кижиниң кижизидилгези. Ынчангаш СЭКП болгаш Совет күрүне эрге-чурум камгалаар органнарга бедик негелдени салган. Бистиң амыдыралывыска дүүшпес чүүлдер-биле шиитпирлиг демисежирин хүлээдип турар. Чер-чер Советтерниң хоойлу-дүрүм болгаш корум-чурум камгалалының талазы-биле комиссиялары-биле, профилактика чөвүлелдери-биле, корум-чурум камгалалының хөй-нийтичи пункттары-биле, улусчу дружиналар-биле, назы четпээннерниң херээниң талазы-биле хөй-нийтичи инспекциялар-биле кады милицияның бир демниг, холбаалыг ажылы нийтиниң корум-чурумунуң байдалынга салдарын хөй катап күштелдирер, кем-херек үүлгедир чорукатарга удур демиселге боттуг түңнелдерни чедип алыр арганы берип турар. Милиция албанының ажылдакчылары XXVI съездиниң бо талазы-биле салган сорулгаларын күүседири дээш ажылдап [illegible], бедик корум-чурум дээш демиселге боттарының туружун толазы-биле билип турар.

Милиция албаны — чиик эвес херек. Ол кижиден түргүнүн билир, күжүн мөөңнээр, энергиялыг, тура-соруктуг болур дээш чергелиг хөй шынарларны негээр. Соолгу үеде республиканың партия, совет органнарының сагыш салыышкынының, хөй-нийтиниң деткимчезиниң ачызында милицияже хөй санныг, эрге-мергежилдиг, эки [illegible] аныяктар ажылдап кирген. Бо ажыл-херекке үлегер-чижекти милицияның хоочуннары оларга көргүзүп турар. Ындыг хоочуннарга милицияның старшиналары Г. А. Колупаевти, Ш. Д. Данзынны, иштики херектер албанының полковниги Э. Ш. Маадырны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

«Мергежил талазы-биле эң экиз» деп ат дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразында аңгы-аңгы албаның аныяк ажылдакчылары Эрзинде лейтенант Ю. Ы. Кыргыс, Бии-Хемде улуг лейтенант Ю. Б. Выштыкайло, Өвүрде лейтенант Е. А. Донгак, Кызыл хоорайда сержант М. А. Дунгурай, Кызыл районда лейтенант В. Д. Немкина болгаш өскелер-даа хөй болуп турар. Барыын-Хемчик райкүүскомунуң ИХК-зының участок инспектору улуг лейтенант Б. Ш. Саая балыглатса-даа болуп хулиганнарны тудуп кааш, «Нийтиниң корум-чурумун камгалаарынга шылгарааны дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Суга дүшкеннерни камгалап алырынга [illegible] болгаш кызымак чорук дээш ИХМ-ниң [illegible] килдизиниң инспектору капитан А. И. Черненко, Кызыл райкүүскомунуң ИХК-зының милиционери В. П. Юртаев олар «Суга дүшкеннерни камгалап алганы дээш» деп медаль-биле шаңнатканнар.

Оперативтиг албан талазы-биле ажыл-чорудулгазынга бо чылын багай эвес түңнелдерни Таңды, Эрзин, Өвүр, Бии-Хем райкүүскомнарының иштики херектер килдистери чедип алган. Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле Бай-Хаактың болгаш Эрзинниң милиция [illegible] Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Кезээде туружун эзээри, дүн-хүннүң кайы-даа үезинде берге албанын күүседири — совет милиционерниң кол хүлээлгези. Ынчалза-даа, Ф. Э. Дзержинскийниң бижээни ышкаш, милиционер дугайында билиишкин [illegible], чараш чорук, культурлуг болгаш алгадал чок кижилерниң өске-даа эки шынарлары-биле кол башкан турар ужурлуг. Ынчангаш милиция ажылының утка-шынарын болгаш алыс сорулгазын тодарадып турар бирги кол чүүл — кижи дугайында сагыш салыышкын дээрзин [illegible] болбас ужурлуг бис. Социалистиг хоойлу-дүрүм сагылдазы дээш культурлуг демисежир деп ленинчи негелде — иштики херектер органнарының ажыл-чорудулгазынга кол болгаш тодарадыкчы чүүл турган, болуп турар болгаш болур-даа ужурлуг.

Корум-чурумну хандырарынга чугула роль хайгыыл-пост албанынга хамаарыжыр. Күдүмчүга хайгыыл — чүгле корум-чурум камгалалы эвес, харын милиция ажылының көрүнчүү болур. Ол ажыл хоойлуга чиделдетинген болгаш кижиниң төлептиг чоруун хүндүлээн, эптиг хевирлиг турар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев «Эки хоойлулар... бисте эвээш эвес хүлээп алдынган. Ам херек болза хамыктың мурнунда оларны ыяап болгаш чайгылыш чок боттандырарында» деп демдеглээн.

Эрге-чурум быжыглаарының чугула угланыышкыны корум-чурум хажыдыышкыннарының болгаш кем-херек үүлгедиглериниң хөй нуруузунуң үнер дөзү — арага-ижиишкинге болгаш алкоголизмге удур демисел. Арага-ижиишкин нийтилелге болгаш өг-бүлеге бичии эвес когарал чедирип турар шынынга айтырыг болуп артышаан турарын съезд демдеглээн. Бо хоралыг бузуушкунга удур демиселче бүгү күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-нийти организацияларының, коммунистерниң күжениишкиннерин салыры чугула.

Милицияның ажыл-чорудулгазының чугула сорулгаларының бирээзи назы четпээннерниң эрге-чурум хажыдарын баш удур чайлаары болур. Өзүп орар салгалды кижизидери партияның болгаш чазактың онза сагыш салып турар чүүлү дээрзин XXVI съезд демдеглээн. Ынчангаш кижизидилге ажылын хамыктың мурнунга берге байдалдыг өг-бүлелерже, берге кижизидилгелиг [illegible] чугула.

Партия болгаш чазак оорлаар, самчыгдаар, тептеглээр болгаш ажыл-агыйжы эвес чорукатарга, улус ажыл-агыйынга янзы-бүрү чидириглерге удур демиселдиң принципиалдыг болгаш чидии-биле тургузуп турар. Күрүне өнчүзүн оорлаар чорукатарны чайлаары-биле бо чылын үнелиг материалдыг чүүлдерни камгалап турар объектилерни бүрүн паспорттаарын болгаш техниктиг хынаалдазын республикада доозар ужурлуг бис.

Корум-чурумну болгаш хоойлу-дүрүмнү быжыглаар айтырыг бисте нийти партияның, нийти күрүнениң сорулгазы апарган. Бо айтырыгже республиканың чер-черде партия, совет органнары чугула кичээнгейни угландырып, милиция органнарынга хүн бүрүнүң дузазын болгаш деткимчезин көргүзүп турар. Чижээ, Тыва электри четкилериниң коллективтеринде күш-ажыл чурумунуң сагылдазы болгаш нийтиниң корум-чурумун быжыглаары директцияның, парторганизацияның доктаамал контролунда турар.

Эрге-чурум хажыдыышкыннары-биле демиселге улуг үлүг-хуузун эки тура улусчу дружиналар, эш хүүлгүнүң судтары, комсомолчу оперативтиг отрядтар, бажыңнар болгаш тереңнер комитеттери, назы четпээннер херектериниң талазы-биле хөй-нийтичи инспекциялар, профилактика чөвүлелдери киирип турар. Оон чижээ «Алдан-Маадыр» совхозта ЭУД-ниң, профилактика чөвүлелиниң болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының эки ажылдап турары-биле ында эрге-чурум хажыдыышкыннарының чылдын-на эвээжеп турарындан көрүп болур.

СЭКП обкомунуң чоокта болган IV пленуму сөөлгү беш чылда республикада корум-чурум болгаш хоойлу-дүрүм сагылдазы элээн экижээнин демдеглээн. Эрге-чурум хажыдыышкыннары-биле демиселдиң, оларны баш удур чайлаар ажылдың [illegible] Эрзин, Бай-Тайга, Өвүр районнарда, элээн хөй суурларда, совхозтарда, [illegible]. Ынчалза-даа кылдынган чүүлдер ам-даа эвээш. Иштики херектер органнарының ажыл-чорудулгазы съездиниң негелделеринге дүүшкен турар төлээде, бар четпестерни чайлаар, даандырган херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидер талазы-биле дээштиг демдеглерни алыры негеттинип турар. Партия организацияларының эрге-чурум камгалаар органнарга доктаамал деткимчези республиканың иштики херектер органнарының ажылын улам экижидеринге эргежок чугула чүүлдерни тургузуп турар.

П. СЕЛИВАНОВ,
Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы.

Фоторепортаж

ДҮН-ХҮН ДИВЕЙН...

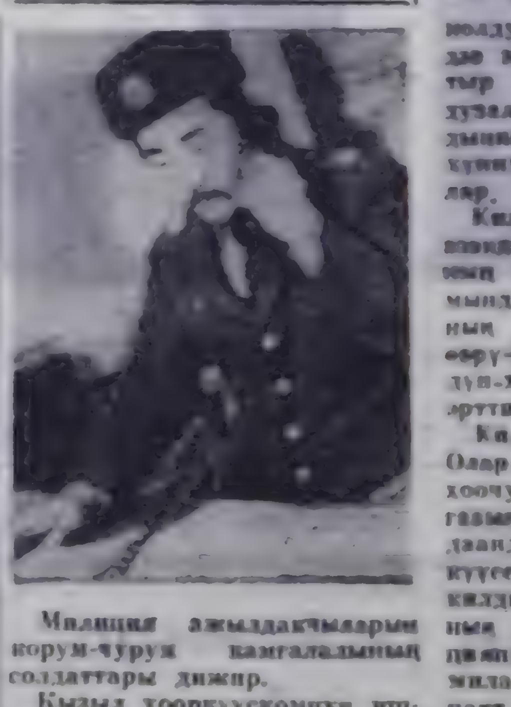

Милиция ажылдакчыларын корум-чурум камгалалының солдаттары дижир.

Кызыл хооркүүскомунуң иштики херектер килдизиниң коллективи совет милицияның өске ажылдакчылары-биле бир демей, белен эвес албан-хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүсетпишаан, кызылчыларның амыр-дыжын камгалаар херекте албанын дүн-даа, хүн-даа дивейн эрттирип турарлар. Мында өске коллективтерде дег ажыл-иш хайнышкыныг.

...Дежурный кезек. Милицияның хүн бүрү ажылы моон эгелээр.

— 02 дыңнап тур! Милицияның сержантызы Чечекбаа еплерин дыңнап тур. Чугаалажар — диген, дежурныйның дузалакчызы Сергей Донгакович Чечекбаа келген медээлерни дептерге кончуг кичээнгейлиг демдеглеп, бижип алгаш, — оперативтиг бөлүктүң дузазын манаарын хамаатыга сүмелээр. Маңаа болдуунда-ла өөрүшкүлүг медээ келбес. Телефон дамчыштыр дүвүрээң, дилег кылып, хүзээлежирин дилээн үннер дыңналыр. А ол медээлер хүннүң кайы-даа үезинде келир.

Килдистиң дежурный кезээнде сержант С. Чечекбааның (үстүнде чурукта) ажылын мында мактаалдыг. Милицияның сержантызы өске эш-өөрү-биле кады хүлээлгезин дүн-хүн дивейн, ак сеткилдиг эрттирип турар.

Килдисте аныяктар хөй. Олар милиция шугумунуң хоочуннарының арга-дуржулгазындан хөйнү өөренип ашаан, даандырган хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Чижээ, килдистиң нетелге салбырының ажылдакчылары милицияның лейтенантызы Людмила Доржатпа, улуг лейтенант Владимир Полыгваный оларның (ортузунда чурукта) ажылы эки. Үстүнде аныяк ажылдакчылар оларга хүлээлдирген херек бүрүзүнүң нетелгезин кичээнгейлиг, бедик харыысалга-биле чорудуп турарын мында мактаар.

Сергей Иванов биле Людмила Овчинникова олар (адаанда) бо килдиске ажылдап келгеш, ындыг-ла үр болбаан. Олар бо хүннерде кеземче херээ нетээр салбырының назы четпээннер херээниң талазы-биле килдизинде ажылдап турар. Кыска үе-сааа иштинде Сергей биле Людмила ажылының чажыдынче ханылап кирип, херектер нетеп, сайгарар талазы-биле хоочун эш-өөрүнден дудак чок.

Килдистиң ажылы хөй талалыг. А оларның хүн бүрүде бээри эвес албаны социалистиг хоойлу-дүрүм, хөй-нийтиниң корум-чурумун камгалаарынче угланган.

В. БИЧЕ.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Истекчи

Дүн ортузунда Ч. Донгактың бажыңынга шапкынчы келгеш, оңу сүрүп келгенин дыңнаткан. Ажылдаар черинге чедип кээрге, Шемиде дерзиин кем-херек үүлгедиишкинниң болган, доп-дораан ынаар чорууур деп даалга бер болган.

Магазинниң таныылының болгаш ооң акызының амытынынга четкеш, үттекчи бөлүк кижилер эжиктиң үрей кирген, магазинни соораан болган. Дерзиин үттекчилерниң көрген, билген кижи чок. 4-5 хонукта ыяк тывылбас боорга Иштики херектер министерствозунуң онза айыылдыг херектер талазы-биле улуг инспектору Ч. Донгакка тывары дааскан ол.

[illegible] оорлар [illegible] дүжүргеннер. Оларны канчаар истеп, тып алганын [illegible] артык чугаа чокка [illegible].

Херек үүлгеткен кижи черле изин боор чүве. Кижи [illegible]

Бо болган херек Ч. Донгактың [illegible]

ажылдап, ажылга бердингенин дег хамааржыр апаар.

1962 чылда партия ажылдакчыларын корум-чурум камгалаар ажылче кыйгырган доктаал үнген. Ынчангаш Ч. Донгак совет хоойлуну камгалаар ажылга киргени ол.

Ч. Донгак дөрт уруглуг адазы.

— Уруг-дарыг улгаткан. А бо бичии кижи уруумнуң оглу-дур. Бөгүн Маадыр 1 харлап тур — дээш, оңу часкыдып, эргеледип олур. Уругларымның уруу боттуң уругларындан артык эргелиг боор чүве-дир. Мээң чурттаалгам үргүлчү дүвүрээзиниг ажылдыг [illegible] болганда оларның өзе бергенин билбейн эскербейн бардым.

Та чеже берге херектерни илередиринге ол киришпээн боор. Ол [illegible] истекчи адын сыкпааш келген. Истекчи Донгак келген деп чүвени дыңнааш, оорлар, үлгедикчилер баш сугар чер тыппастар дижири хооредит чүве.

Ч. Донгак дег, бодунуң берге ажылынга бердинген, дуржулгалыг истекчилер турда бичии Маадыр ышкаштар [illegible] болгаш аас-кежиктиг [illegible].

ЧУРУКТА: Ч. Донгак уруунуң оглу-биле.

Сөзү, чуруу С-Б УИНУКЕЙНИН.

КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫНДА

Корум-чурум камгалакчыларының чиик эвес ажыл-ижиниң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

«ЛЕНИНГРАД КУДУМЧУЗУНДА БАЙДАЛ ЭКИ»

«Радиоизмеритель» заводтуң улусчу эки тура дружиназының кежигүннери Киевтиң эң-не хөлзээнниг кудумчуларының бирээзинге дежурныйлаан соонда «Ленинград кудумчузунда корум-чурум байдалы эки болду» деп рапорт-биле илеткеп турар. «Дарницк районда улусчу эки тураның эң эки ажылдыг дружиназы» деп атты ол дружинага Милиция хүнүнүң бүдүүзүнде тывыскан.

— Бистиң оолдарывыс дурмок кижилерче тударынга база киришкен, күрүнениң автоинспекциязынга дузалажып турар — деп, завод директорунуң оралакчызы, дружина штавының начальниги В. Кузнец чоргаарал-биле чугаалап турар. Дружинаның бүгү кежигүннери идепкейлиг, эрес-соруктуг, инициативалыг болгаш боттары бедик сагылга-чурумнуг кижилер болуп турар. Совет нийтилелдиң хоойлу-дүрүмнерин, ооң моралын херекке албайн, үреп чоруур кижилерни дружина кежигүннери кынчыктырбайн турар. Бодунуң заводунга корум-чурумну быжыглаар дээш дружинниктер база идепкейлиг демисежип турар.

Киев хоорайга кежээни-не дөрт муң ажыг дружинниктер дежурныйлаан, хөй-нийтиниң корум-чурумун камгалап турар.

С. БЕЛОВ.

ДҮРГЕН ХЕМЧЕГ АЛГАН

Шяуляйск райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң салбыр командири, милицияның старшиназы Пятрас Кейнисе Литва ССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң дужаалын ёзугаар өөрүп четтиришкинин чарлаан болгаш акша шаңналын аңаа тывыскан. Ол бодунуң амы-тынын харамнанмайн, чепсектиг хулиганны туткан.

Дуза дилеп алгырган эр кижиниң үнүн ол хоорай паркынга дыңнап каан. Кижи алгырган черге П. Кейнис дораан келген. Холунда бижек туткан аныяк эр назыны улгады берген кижиже халдааш, оңу бижектеп турганын ол көрүп каан. Чепсектиг хулиган-биле старшина согужуп алган. П. Кейнис балыглатса-даа, хулиганны тудуп, милиция салбырынга эккелген.

Милиция органнарынга беш чыл ажылдап келген үезинде дургузунда старшина бодунуң эрес-дидим чоруун көргүзүп, хулиганнарны кынчыктырбайн турган.

А. ДЕГУТТИС,
Литва ССР.

КУРСАНТЫЛАР ЛЕЙТЕНАНТЫЛАР БОЛУР

Масис суур чурттуг аныяк ажылчын М. Казарян комсомолчу путёвка-биле ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң Ереванда тускай ортумак школазынга өөренип кирген. Сад ажыл-агыйының хоочуну кижиниң оглу М. Казарян адазының ажыл-ишчи чаагай мөзү-шынарын эки шиңгээдип алган. М. Казарян — ам өөредилгениң тергиини, ленинчи стипендиат. Өөредилгеге болгаш албан хүлээлгезинге ол хөй шаңналдарны алган. А чоокта чаа чепсектиг бир хулиганны эрес-маадырлыы-биле туткан.

— Милиция органнарынга аныяктарның эң эки төлээлери комсомолчу путёвкалар-биле кээп турар — деп, Армян ССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы К. Григорян чоргаарал-биле чугаалап турар. Социалистиг эрге-чурумну олар идегелдиг камгалап турар.

Л. ГУКАСЯН.
Ереван.

СОЛДАТ КЕЗЭЭДЕ СОЛДАТ

Школачы чылдар үйза-дарза шуужуп эрткен. Он чыл дургузунда чаңгыс школаге, чаңгыс класска өөренип келген оолдар; кыстар чаңгаачы найыралга шынчы болуп артпышаан, амыдыралдың делгем, улуг оруу-биле ыңай-бээр тараашкан...

Владимир Хертек үе-чергe өөрү-биле кады шериг албаны эрттирери-биле Казахстанче аъттаныпкан. Ыяктыг хүлээлгезин эрттирип тура, ол радист мергежилин шиңгээдип алган. Шериг албанындан халашкан солдат оол өскен-төрээн Эрзин суурунга чанып келгеш, мергежилиниң аайы-биле районнуң харылзаа бедирингe күш-ажылчы базымын эгелээн. Кызымак, ак сеткилдиг ажылы-биле ол үдевайн кады ажылдап турар [illegible] хүндүткел, бүдүрелин чаалап алган.

ВЛКСМ Эрзин райкому Владимир Хертекти бир хүн келдирткеш, райкүүскомнуң иштики херектер килдизинге комсомолчу путёвка-биле ажылдаарын аңаа [illegible] Солдат кезээде солдат-ла болгай диген бодал-биле Володя чөпшээрешкен. Аныяк оол хамааты хевин шагдааныынга ынчаар солаан. Милицияның биче лейтенантызы В. Хертек бо хүннерде Эрзин суурда милицияның участок [illegible] хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Участок шагдаазының ажылы хөй талалыг. Быжыглаткан участок, аңаа быжыг корум-чурум дээш харыысалга улуг. Чурттакчы чон-биле быжыг харылзаа, оларның амыдырал-чурталгазын эки билири ооң ажылынга улуг идиглиг болуп келген. Суурнуң хөй-нийтиг участок төлээзиниң кол [illegible].

Чер-чер Советтеринге эртпеп чыышта болган соңгулдаларга чаңгыс чер чурттугларлы В. С. Хертекти Эрзин кожуун Советиниң депутадынга соңгаан. Ол бүгүреди милицияның биче лейтенантызы ажыл-херээ-биле бадыткап турар. Депутаттың участогунда [illegible] ажыл эки. Хөй-нийтиниң корум-чурумун үреп болгу дег, [illegible], өг-бүлелер шынгыы хайгаарадда. Владимир Стабович участогунга хүн бүрү ажылынга профилактиктиг демчеглерже улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол сорулга-биле В. Хертек чурттакчы чон ортузунга социалистиг хоойлу-дүрүмге хамааржыр лекция, беседаны бо-ла кончуг бээр. Ооң түңнелинде милицияның биче лейтенантызының харылап турар девискээринде хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чорукатарның саны эвээш.

Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң коммунистери В. С. Хертекти боттарының одуруунга киирип алганнар. Коммунистиң бедик ады албан-хүлээлгезинге ооң харыысалгазын улам бедиткен. Аныяк коммунистиң ак сеткилдиг ажылы үнелеп ап турар. Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткаш милицияның биче лейтенантызының эки ажылының бир херечизи. Эрзин суурда милицияның участок төлээзи аңаа бүзүрээн албан-хүлээлгезин ынчаар күүседип турар.

А. ТАВА.

БҮЗҮРЕЛДИҢ КӨРҮЖҮ-БИЛЕ

Валентина Чаш-ооловна ажылдаар ээрээлинге кирип келгеш, өөренген чаны-биле [illegible] бир саазының оң талазынче ажыр тыртып каан. База бир ажыл хүнү эгелээн.

Элээдилер-биле ажыл, оларның кем-херек үүлгедиглерин болдурбазы дээш хемчеглер чуганында октябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир чарлаттынган аныяктар түннелин, оңу [illegible] даргазының дыңнадыын алыры база бо кежээ ээлчеглиг хайгаарал. Үнер комсомолчуларның оперативтиг отрядынга кандыг даалга бээрин [illegible] демдеглеттинген. Суурнуң [illegible] милицияның участок төлээзи, комсомолчу С. Юрий [illegible] килдистиң комсомол организациязының хуусиглиг кижи болгаш хуралын ол сакты хонмайн [illegible]. Анаа коммунистериң [illegible] чалаан. [illegible] «Берге» кижизидилгелиг [illegible] санаттынып турар [illegible] ортузунда чорудуп турар ажылдар [illegible] аңаа болган.

Валентина Чаш-ооловна санал бүрүзүн кончуг кичээнгейлиг дыңнап, чамдык чүүлдерниң харын чугулалап демдеглеп алган. Санал бүрүзү ооң сеткилинге чоок. А чогум килдистиң комсомолчулары бодунуң хуралынга назы четпээннер ортузунга чорудуп турар [illegible] чугаалашканнар. Ажылдың аргазын, кижизидилгени талазы, түңнелдер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар...

Кызыл райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң назы четпээннер херээниң талазы-биле инспекциязының хайгааралында «берге» кижизидилгелиг 66 оолдар, уруглар бар. Элээдилер, бижик бүрүзүнүң ажы-чаны, сонуургалы, кижизидилгези аңгы-аңгы. Алдан алды аныяк ажы-чаң. Оларның бирээзи ада-иезин [illegible] холундан [illegible] хөй-нийтиниң корум-чурумун [illegible] херекке кирип [illegible] өскези — арага ижер, харыындан оор хөй херектер кылып [illegible] болдурбазы биле назы четпээннер ортузунга [illegible] ажылын профилактиктиг хемчеглерни ап чоруп турар — [illegible] ажылында чогум-на кол [illegible] ол. Ынчангаш хайгааралда кирген урут бүрүзүнүң сеткил сагыжынче ханылап кирип, аңаа дузалажыр, таарышпас «дулгүүриң» тып алыры чугула — дээрзин В. Куулар [illegible] билир. А ол ындыг-ла белен эвес. Ынчангаш милицияның лейтенантызы маңаа кижизидилгелиг ажылының бүгү арга хевирлерин ажыглаарын кызар. Демниинде күштүг дижир. Инспекция хөй-нийти [illegible] биле назы четпээннер [illegible] хоойлу-дүрүм таныштырар ажыл багай эвес чорудулган турар. Милиция ажылдакчылары неделяның [illegible] школаларга хоойлу-дүрүмге хамааржыр беседаларны чорудуп [illegible] Шагаан-Арыг, Бай-Хаак, Бай-Хем [illegible] корум-чурум быжыглаар хөй-нийтиниң дузалал [illegible] Т. Намчылкыш [illegible] кижи кежигүннүг хөй-нийтиг чөвүлел элээдилер биле ажылы быжыг холда алган. Суур Советиниң күүскому инспекциянын ажылынга дөрт киржилгелиг. Депутат бүрүзүнде «берге» кижизидилгелиг элээдилерни быжыглаан. Хөй-нийтиниң идепкейлиг киржилгези биле инспекция чурттакчыларлыг черлерге хыналдалар, рейдилерни чорудуп, учётта алдынган уругларның өг-бүлезин байдалын, школада өөредилгезин хайгаарап турар. Ылангыя «Өг-бүле» деп рейдилерниң дээштии бедик. Назы четпээннерниң ада-иелерин эрткен оруунга, күш-ажылдың чаагай чаңчылдарынга кижизидери биле өзээ-чер чурттугларының дамчынга, тайбың күш-ажылдаар темалыг кежээлерниң, ужуражылгаларның школаларга организастааны чаагай чаңчыл. Районнуң школаларында чурт[illegible] милиция[illegible] аныяк [illegible] отрядтары корум-чурум камгалаар [illegible] [illegible] бүгү хөй-нийтиниң эске [illegible] чорууннарынга бо-ла көрүп болур.

Ленинград хоорайдан инспекцияга чоокта чаа база бир чагаа келген. Тимур Хомушкунуң Валентина Чаш-ооловнага чагаазы-дыр. Тимур Чөрби школазынга өөренип турган, «берге» кижизидилгелиг уругларның санынга, инспекцияның хайгааралынга турган. Ада-иезинден чарылган өскүс оолдуң салым-чолун өске кижилер холга алган. Башкылар, В. Ч. Куулар, суурда милицияның участок төлээзи С. Уртунай Тимурга чоок кижилер болу берген. Чаңгы дыштанылгазын ол студентилерниң тудугжу отрядтарының дашыннаарының аразынга эрттирип турган. Аңаа база ол ээ көрүп, чымчак сеткилдиг кижилер-биле ешкиттежи берген. Тимурнуң ажы-чаңы чоорту өскерилген... Т. Хомушку ам Ленинград хоорайның чурукчулар белеткээр ортумак өөредилге черинин студентизи. Оолдуң чурук чуруур уран чүүлге хандыкшылдыы амыдыралда ооң оруун тыпкан.

Эдик Кта Валентина Чаш-ооловна бода ужуражыр, школазынга даа чеде бээр. Ооң лейтенантызы эргеткен кирлиг чымчак хүлүмзүрүг биле уткуур турган. Ол ам 8 класста. Оолдуң ада-иези ооң келир үези дээш оожур гай билбестээннер. Валентина Чаш-ооловна беседалажып, бээзын санында оолду сагыш дырып, ооң бодунга бүзүрелин оттурарын кызар. Эдик боду ооржум, ындыг болза даа «судумчу саадарынга» бола алзы каапкан. Хөй-нийтиниң черинге чурум үреп, машина-даа оорлап мунупкан болур. Школа, инспекция, аңаа оолга бүзүрелин чидирбээн. Эдик оларга сөзүн берген, аңаа бүзүрээр апаар.

Учётта уруглар-биле ажыл мындыг ылаылыг. Валя угба ам оларга чамдыкта шириин, негелделиг көстүр. Ындыг болза даа идегелдиг чымчак көрүжү чаңгаар хаара тудуп келир. Ындыг-ла амыр эвес бо хүлээлгеге кол чүүл чымчак сеткил. Уругларга ол дашындан негелделиг көзүлзе даа, олар-биле чугаалажып орда ооң хөрээн бир-ле чүве ыяртыр өнүп келир. Ие кижиниң сеткили черле ындыг чымчак.

В. КУУЛАР.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдааны дээш күш-ажылчы ачы-хавыязын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Елена Михайловна **Авдеева** — Кызылдың аъш-чем барааннар садыының № 38 магазининиң улуг садыгжызы.

Анастасия Анисимовна **Акулова** — чуңар-бажың комбинадының [illegible].

Галина Егоровна **Амзаракова** — республиканың кеш аарыглар диспансериниң кол [illegible] ажыл-агыйы таланы-биле оралакчызы.

Александра Евсеевна **Анфалова** — «Тудуг келектери» комбинаттың моторизи.

Виктор Михайлович **Афоничев** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология [illegible].

Юлия Николаевна **Беркович** — [illegible] техникумунуң Тывада [illegible].

Ирина Терентьевна **Богатова** — Малая Ой станцияда магазининиң садыгжызы.

Елизавета Семеновна **Болотова** — «Тыва сут тудуг» трестиң ДБК заводунуң ажылчыны.

Нина Алексеевна **Бывшева** — [illegible].

Анна Дмитриевна **Бакулина** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң [illegible].

Анна Сергеевна **Викуленкова** — Кызыл хоорук [illegible] ИХК-ның таңныыл чериниң контролеру.

Любовь Петровна **Воронова** — «Тыва коммунэнергонуң» [illegible].

Анна Никитична **Гаврюшкина** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде диспетчер.

Василий Гаврилович **Галочкин** — геология-шинчилел экспедициязының ажылчыны.

Валентина Васильевна **Гилева** — кежээки № 3 ортумак школаның өөредилге эргелекчизи.

Антонида Константиновна **Горбунова** — чуңар-бажың комбинадының операторы.

Васса Афанасьевна **Гордеева** — Кызылдың № 37 магазининиң садыгжызы.

Роза Романовна **Гордеева** — Кызыл хооркүүскомунуң ИХК-ның таңныыл чериниң бригадири.

Тамара Ивановна **Давыдова** — пенсионер.

Наталья Павловна **Денисова** — «Тываснабсбыт» эргелелдиң ажылчыны.

Марфа Андреевна **Дубовская** — пенсионер.

Анна Васильевна **Егоркина** — Тарада продуктулар эргелелиниң Кызылда сайгарылга базазының ажылчыны.

Евдокия Ехимовна **Елкина** — чуңар-бажың комбинадының кассири.

Антонина Матвеевна **Ерахтина** — республика типографиязының өрүкчүзү.

Екатерина Афанасьевна **Ерахтина** — хоорайның санэпидстанциязының эпидемиологунуң дузалакчызы.

Елена Александровна **Еепенко** — автовокзалдар болгаш пассажирлер автостанцияларының бүдүрүлге каттыжыышкынының кассири.

Лидия Алексеевна **Забоева** — пенсионер.

Елизавета Васильевна **Злобина** — чуңар-бажың комбинадының ажылчыны.

Екатерина Дмитриевна **Зиняк** — кооперативтиг профтехучилищениң бүдүрүлге өөредилгелиниң улуг мастери.

Клавдия Васильевна **Изосимова** — «Тывафото» каттыжыышкынының ажылчыны.

Вера Архиповна **Исакова** — Кызылдың аъш-чем садыының 44 дугаарлыг магазининиң садыгжызы.

Лидия Ивановна **Кабешова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчизи.

Вера Васильевна **Казачкова** — Кызылдың аъш-чем барааннар садыының 26 дугаар магазининиң [illegible].

Антонида Дмитриевна **Капликова** — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-ниң ажылчыны.

Татьяна Дорофеевна **Кервинова** — пенсионер.

Мария Ильинична **Коваленко** — чуңар-бажың комбинадының кассири.

Маргарита Константиновна **Ковенская** — республиканың туберкулёзка удур [illegible]ериниң эмчизи.

Анастасия Аккульевна **Козлова** — Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-ниң ажылчыны.

Надежда Васильевна **Кокорина** — кооператив профтехучилищезиниң башкызы.

Анна Трофимовна **Комалова** — № 2 рессмпелгениң [illegible].

Агафья Яковлевна **Комарова** — Столовайлар болгаш ресторааннар трестиниң «Огонек» кафезиниң ажылчыны.

Анна Прокопьевна **Контарева** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитаркасы.

Наталья Яковлевна **Копанева** — СЭКП обкомунуң техажылчыны.

Анна Митрофановна **Коростелева** — пенсионер.

Анна Васильевна **Кулянина** — Тываның автовокзалдар болгаш автостанциялар бүдүрүлге каттыжыышкынының кассири.

Александра Владимировна **Лагутина** — аныяк техниктер станциязының бөлгүм удуртукчузу.

Елизавета Партёновна **Логачева** — Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажылчыны.

Иван Михайлович **Лыткина** — пенсионер.

Валентина Ивановна **Любимова** — республиканың бодаргалга бажының эмчизи.

Клавдия Васильевна **Максимова** — пенсионер.

Александра Васильевна **Мальцева** — чуңар-бажың комбинадының оператору.

Григорий Фёдорович **Мартемьянов** — Ээрбектиң камгалалдыг черинде өгерь.

Елена Ивановна **Мельниченко** — «Сибирьсельхозтехпроект» филиалдың инженери.

Александра Ивановна **Митряшева** — пенсионер.

Евросинья Фоминична **Молодых** — Тываның автоорук эргелелиниң БТЧЭ-де таңныыл.

Александра Матвеевна **Муренкова** — № 8 ортумак школаның башкызы.

Надежда Ивановна **Мясникова** — Кызыл хооркүүскомунуң ИХК-ниң таңныыл чериниң контролеру.

(Уламчылыг).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ КИЖИЛЕРИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

скийге баштаткан дагжылар бригадазының коллективи алдарлыг стахановчу чаңчылдарны уламчылавышаан, хонукта-ла 1000 тонна хөмүр дашты казып үндүрерин чедип ап турар. Хөмүр-даш тывылганының [illegible] салыышкынын [illegible] күүсээш, ол коллектив дагжылчыларының айда ортумак бүдүрүкчүлүүн 502 тонна чедирген. Ол болза каттыжыышкында эң-не бедик көргүзүг болуп турар.

Башкирияның нефть [illegible] алдарлыг күш-ажылчы бүдүрүкчүлериниң чыл демдеглээни [illegible] арыны «Южарланнефть» эргелелинде нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле оператор Н. Г. Самарин кирип бижээн. Бөгү-ле чаа болгаш [illegible] шиңгээдип албышаан, скважина бурузунуң болдунар аргазын эң-не долузу-биле ажыглап турган, ооң ачызында чүтле эрткен чылдың пландан артыкка 1675 тонна нефтини бүдүрүп үндүрген.

Күш-ажылды органчыластаарының болгаш теловерниң коллективтиг хевирин шиңгээдип алырын эгелээш бо-[illegible] күш-ажылы ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле демдеглеттинген. «Уралхиммаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының котельщиктер бригадири А. Н. [illegible] бот-тускайлаң чарыгдалдыг хевириниң болдунар аргазын мергежилдиг ажыглап турар. Ооң баштап турары [illegible] каттыштыргаан бригада эрткен беш чылдың дургузунда алды чартык чылдың онаалгазынга дең-не-бир программаны күүсеткен. Ол коллектив кадрларны кижизидериниң магалыг школазы болу берген, мында ажылдап үнер кижи чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар болбайн турар.

Эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге чаартыкчыларның салыышкыны чыл келген тудум улам өзүп турар. Омскиниң телевизор заводунда слесарь-инструментальщик В. А. Парусников [illegible] болгаш бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдарының талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турар. Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш машиналыг херекселдерни тургузарынга ооң киирген [illegible] дилээшкини чогумчалыг түңнелдерни берген. Чээрби ооң ажылчының күш-ажылдың [illegible] чаарттынган.

«Приморсклес» бүдүрүлге каттыжыышкынының [illegible] солун ажыл-херек[illegible] эгелекчизи Калининск машажыл-агыйы черинде маш белеткекчилерниң бригадири А. В. Оващун болуп турар. Ыяш белеткээриниң депшилгелиг технологиязын ооң бригадазы каттыжыышкынга бир дугаарында шиңгээдип алган. Ол коллектив чыл бүрүзүнде-ле 100 муң кубометр ден эвээш эвес ыяшты белеткеп турар.

Феодосийскиниң ук пылыр фабриказының аргыкчызы В. Н. Борисова эрткен беш чылда ажылдап турар [illegible] үш катап бедиткен. Ооң түңнелинде ол беш чыл дургузунда он бир чылдың онаалдазын күүсеткен. Мурнакчы ажылчы [illegible] турар: бо беш чылдың ниити чылының онаалдазын август-та-ла күүседипкен. Уругтуң херекселдер барааннарының бүдүрерин [illegible] ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тывыскан.

Каунастың мурнакчы механикачылаштырылган колоннаның таш чылар бригадири Ю. К. [illegible] чээрби ажыг чылдарда ажылдап келген. Бригаданың тудуп каан бүгү-ле тудугларын «экстра» болгаш «эки» деп үнелээшкин-биле хүлээп ап турар.

«Судно болгаш вагон бүрүзү — хүнзээ бетинде кылып үндүрер» — деп ындыг довурбиле Волга-Донуң хем бассейниниң докерлериниң В. И. Заблоцкийнин баштаткан бригадазы ажылдап турар. Ол коллективке күш-ажылының бүдүрүкчүзү кызыл үе дургузунда ийи ажыг катап улгаткан. Порт механизациязын, склад орап-саваның витенсивтиг ажыглалының, күш-ажылды [illegible] органчыластаашкынының [illegible] ажыл-биле [illegible] бедик түңнелдер чедип алдынган.

Он биргн беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында аъш-чем программазы онза черни ээлеп турар. Ооң үндезини болза кадээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрери болур. Ховуларның болгаш мал ажылының фермаларының ажылчыннарының үлүүнге бо чылын берге экзамен таварышкан. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынга олар бидилиг, мергежилдиг, органчылаштыг чорукту удурланып тургускан.

[illegible] областың «[illegible]» совхозунда [illegible] бригадазы чаагай дүжүттү өстүрген. 3650 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 30 центнер тараажы алган.

Молдавияның «Правда» колхозунуң [illegible] саар оператору Г. Д. Куря [illegible] бедик [illegible] чедип алган. Инектерни ажаап-тежээриниң [illegible] дугайында доктаамал сагып сааш турган, ол хуңажын инек бүрүзүнден-не 5432 кг сүттү саап алган.

Омск областың № 44 заводунуң хойжузу Ташполот Акматов хураганнарны доруктурарының депшилгелиг аргазын шиңгээдип алган. Төрүүр чүс хой бүрүзүнден-не ол 170 хураганны [illegible] ак сеткилдиг хөөрү, күш-ажылга ынакшылдыы-биле, бедик мергежилдии-биле ол чылдың-на хойлар хой дүктү база кыргып ап турар.

«Самарканд» совхозтуң хөвөң өстүрер бригадазының бригадири Хурсан Султанов үнүштерни өстүрериниң чаа аргаларын ажыглап турар. Ооң бригадазы 110 гектар черниң гектар бүрүзүнден 42 центнер «ак алдынны» ажаап алган.

Бедунуң солдарының болгаш [illegible] күш-ажылчы тиилелгезин Тере-Хөл турт төлевин [illegible]. НИСПС ажарга бүгү улустуң байырлалы — Улуг Октябрьның 64 чыл оюн болгаш күш-ажылга шыдагаргай чедиишкиннери дээш 1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарын тывысканы биле шуут байырны чедирип тур.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

БЕРЛИН. Алдан ажыг чылдарның дургузунда кижи төрелгетенниң [illegible] [illegible] чиңгирпиг [illegible] чизи болуп келген СЭКП-биле болгаш совет улус-биле найыралдыг сырый бодунгарны-биле холбаалыг болуп келгенинге ГДР-ниң ажылчы чоннары өөргээрленип турар деп ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи Э. Мюкенбергер Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга илеткел кылып тура [illegible].

ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, республиканың өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары ол хуралга олуруптарган.

ВАРШАВА. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези - бодунуң национал хосталгазы болгаш хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыры дээш польша улустуң демиселинге эргелдиг үе болган деп, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, ПУР-нуң даштыкы херектер министри Ю. Чирек Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга медеглээн. ПУР-нуң ССРЭ-биле [illegible] найыралы болгаш чаагай кожа-холбаалыг ажылдажылгазы — польша даштыкы политиканың кол үндезини-дир деп, ол демдеглээн. Ол эвилелчи, эп-бууржуң харылзаалары ам, Польшага берге үеде, чуртка контрреволюция кыжанып турар байдалда онза ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Польша социалистиг күрүне болуп турар болгаш бо-дур-даа, социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звенозу, ССРЭ-ниң өнүү болгаш эвилелчиги болуп келген болгаш болур-даа дээрзинге бистиң эвилелчилеривис бүзүреп болурлар деп, оратор онаалап демдеглээн.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, национал камгалал министри армия генералы В. Ярузельский, улусчу Польшаның өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары байырлыг хуралга киришкен.

Совет дайынчыларга хоорлап мавзолейге, Билдинмес солдаттың көрүүнге, Ф. Э. Дзержинскийге тураскаалга венок-чечектер салырының ёзулалдары Варшавага болган.

СОФИЯ. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн холбаштыр болгар найысылалдың ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы болган. Ол — Улуг Октябрьның херээнге, бузулбас болгар-совет найыралга болгар улустуң шынчызының чырыткылаңчак илерели, БКП-ның политикизи болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип турарының бүзүрелдиг бадыткалы болган.

Г. Димитровтуң Мавзолейиниң индиринден чыскаалчыларның колонналарынга БКП ТК-ның Чиңгине секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, өске-даа болгар партия болгаш күрүне удуртукчулары байыр чедирип турганнар.

Улуг Октябрьның оюнун алдары дээш байырлал чыскаалдары болгаш хемчеглери республиканың өске-даа хоорайларынга база болган.

ПРАГА. Октябрьның байырлалын таварыштыр ниити [illegible] улетпүр объектилери ажыглалга байырлалдыг байдалда киирери Чехословакияда чаңчыл апарган. Чуртта эң улуг дээн целлюлоза-саазын комбинадының Ружемберок хоорайга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылы [illegible] киирген. Мында совет дериг херекселдерни эптеп тургускан, совет специалистер ону тударынга киришкен.

УЛАН-БАТОР. Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга алдар кылдыр Улан-Баторнуң ажылчы чоннар төлээлекчилериниң хөй муң кижилиг чыскаалы ажаа болган.

МАРН-ның болгаш моол күрүнениң үндезилекчизи Д. Сүхэ-Баторнуң адын эдилээн кол шөлдүң төп индиринге МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, партияның болгаш чазактың өске-даа удуртукчулары турган.

Ажылчы чоннарның [illegible] боттарының [illegible] тынган дайынчы авангарды — МАРН-ны долгандыр моол улустуң сырый каттыжыышкынының [illegible] национализминиң, моол-совет найыралдың болгаш кады ажылдажылгазының [illegible] болган.

АДДИС-АБЕБА. Улуг Октябрьның оюн таварыштыр Эфиопияның найысылалынга байырлыг хурал болган. Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязының органчыластаар талазы-биле комиссияның ТК [illegible] кежигүнү, найыралдың болгаш эп-сеткил каттыжыышкынының [illegible] Эфиопия совет командировкаларынга [illegible] транспорт болгаш коммуникациялар министри Юсуф Ахмед делегейниң хөй-хөй улустарының салым-хуудун тааскан Улуг Октябрьның бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын демдеглээн. Ленинниң чагыгларынга шынчы Совет Эвилели империализмге болгаш реакцияга удур демисежип турар улустарга бүгү талалыг деткимче дузаламчызын көргүзүп турарын ол чугаалаан.

КАРАКАС. Улуг Октябрьның 64 чылынга тураскааткан байырлыг кежээ анаа болган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы капиталистиг мөлчүүшкүнге болгаш империализмге кулданыышкынга удур, чептиг чорук дээш демиселде Октаргайның ажылчы чоннарын көдүрген деп, Венесуэланың хөй-ниити коскү ажылдакчызы Р. Кинтеро бодунуң чугаазынга медеглээн. Улуг Ленинниң төрээн чурту бөгүн коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунда аажок улуг чедиишкиннерни көргүзүп, чер кырынга быжыг тайбың дээш депшилгелиг күштер шимчээшкининиң мурнуу одуруунда чоруп орар.

НИКОСИЯ. Улуг Октябрьның оюнга алдар кылдыр анаа болгаш байырлыг хуралга Кипрниң күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ-дің) Чиңгине секретары Э. Папаиоанну илеткел кылган. Совет Эвилелиниң болгаш [illegible] [illegible] ам-даа үе-ле [illegible] улуг Ленинниң тургускан тайбың политиказын чорудуп турар деп, ол чугаалаан.

ДЕЛИ. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының оюнга тураскааткан байырлыг кежээ анаа болган. Индияның хөй-ниити ажылдакчыларының болгаш чурттаар туругуң министрлиг оралакчызы М. Усман Ариф анаа илеткел кылган. Россияга революция төөгүнүң чорудулгазын өскерткен, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының дарлаттырган улустарының национал-хосталгалыг демиселиниң өөр дургузунге күчүлүг идиглер бергенин онзалап демдеглээн.

БЕЙРУТ. Улуг Октябрьның оюнга алдар болдурган митингиге Ливан компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ж. Хауи чуве чугаалааш, ленинчи принциптерге шынчы Совет Эвилели 80 чылдарда тайбының программазын боттандырар дээш чүтүлдүг демисел удурткалап турар деп медеглээн.

Дорум Заувар [illegible] эрге ажыктары дээш. Чоокку Чөөн чүкке чептиг, быжыг тайбынны доктаадып турар араб улустарының демиселинге депшилгелиг дузаламчы болгаш деткимче дээш Палестинаны хосталгазының организациязының Күүсекчи комитединиң даргазы Я. Арафат ССРЭ-ге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке бодунга, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынга Палестинаның араб улузунуң өмүнээзинден чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Пиза — Италияның эң эрте-бүрүнгү хоорайы. Ол чурттуң культура болгаш төөгү талазы-биле тыву болгаш эртемденнерниң, археологтарның, уран чүүл үнелекчилериниң кичээнгейин өргүлчү хаара тудуп келген. Чогум-на ынчангаш Пизаның аң-чараш шөлдериниң бирээзи — Пьяцца деи Мираколи (Кайгамчык шөл) бүгү чурттарга билдингир барып үнүп турар суурга турар. Ол суурга 800 ажыг чыл болуп турар. Итали специалистер ол төөгүнүң тураскаалын камгалап алыр талазы-биле долгай кончурузун чарлаан. Ынчалза-даа ону камгалап алыр шиитпир амдаа алдынмаан. Сөөлгү үш чылдарда ол 1,2-1,3 см. ийленип бар чыдар.

ЧУРУКТАРДА: суурга болгаш алдарлыг Пизан хүрээзи. Кайгамчык шөл болгаш баптистерий.

Н. ТЕТЕРИННИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

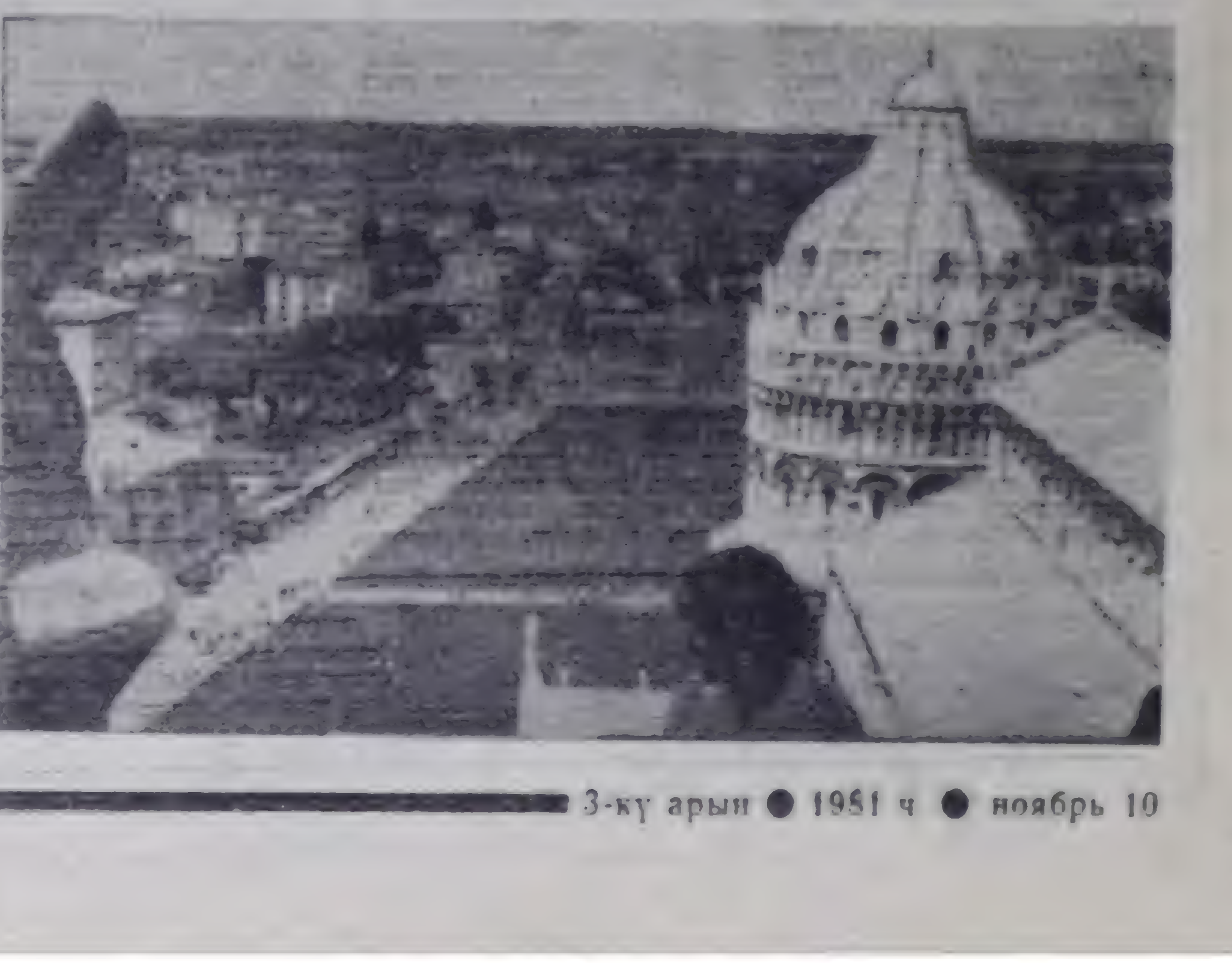

ХОСТАЛГА ОРТУЛУУНУҢ ДУГАЙЫНДА ШЫН

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр. Г. Петрова). «Силерниң дамчыдылганар — бөгүнгү Кубаның амыдыралының болгаш делегейде болуушкуннарның дугайында шынчы информацияның үнер дээзү-дүр». Ол одуруглар Коннектикут дээр америк штаттың чурттакчызы [illegible] Гаванаже чорупкан чагаазындан алдынган.

— Ындыг чагааларны хөй-ну ап турар бис. АКШ-та болгаш бөмбүрзектиң барык талазы чартыының өске-даа чурттарынга империалистиг бөлүктерниң Кубага удур үргүлчү үндүрүп турар ожаап-нүгүл дуг пропагандазы ак сеткилдиг кижилерни соора угаадып шыдаар шимек чогуп ол чагаалар херечилеп турар деп, «Радио Гавана-Куба» радиостанцияның директору Альфредо Виньяс СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

«Гавана, Куба. Американың хостуг девискээри-дир дижирлер». Ындыг турбуже, хосталга ортулуунуң маадырлыг ажыл-херектерниң болгаш күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында шынныы дыңнаткан медээлер 20 чылдар дургузунда сес дылдарга чаңгыланып келген. Ол радиостанцияның чагыглары Кубаның революциязының социалистиг угланыышкынының [illegible] дугайында. Төп разведка эргелелиниң кутгуп үндүрген [illegible] [illegible] дугайында медээниң бир дугаарында [illegible].

Кубада болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарында чаа кижи тиилел тургузуушкунунуң дугайында шынны ол радиостанция бөгүн дыңнакчыларга тодаргай чугаалап берип турар. Ынчаарда [illegible] [illegible] [illegible] — «Социализм, чаа делегей» деп тема. Делегейниң янзы-бүрү булуңнарындан кээп турар чагаалар ны барымдаалап алырга, Агрессияга харшылыг [illegible] турар» деп доктаамал рубрикадан тайылбырларны база кайгаа-биле үнелеп турар. Кубага удур Вашингтоннуң болгаш ооң омзаржыкчыларының идеологтуг хоралакчы үүлгедиглерин ол тайылбырларга сойгалап илередип турар.

Кубага удур хоралакчы пропаганданың чаа тептериниң Төп разведка эргелелиниң [illegible] биле тургузар дээр Вашингтоннуң бодалы-биле холбаштыр америк шивишкин албан черлериниң радио шпионнарынга чогуур өйтүр шапкыышкынны бээр сорулга идеологтуг фронтунуң ажылдакчыларының мурнунда турар.

ВАШИНГТОННУҢ ЧӨҢГЭЭЛИГ ҮҮЛГЕДИИ

АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг сенаттың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязынга чоокта чаа чүве чугаалаан болгаш Европага «сагындырыг ядролуг чаңнадыышкынны» кылыр болуру НАТО-нуң планнап турарын айтырган.

[illegible] А. Хейг бадыткаар дээш «совет халдаашкынының» таварылгазынга [illegible] «чазылдырышкынны» кылыр бис деп чугаалаан. Ол чугааның иргүлээ болгаш өштүг чөңгээлиг характери илдең болган. Совет Эвилели кымга-даа халдаарын бодавайн турар. Совет удуртулганың болгаш ниитилел-биле совет улустуң [illegible] [illegible] ядролуг дайынны болдурбазынче, ооң кылышкынының узуткаарынче угланган. Боо-чепсектерни эдерибүдүрерин тиилелгени чедип алыр, ядролуг дайынга тиилээр деп нурлаар чорук [illegible] [illegible] деп ССРЭ-ниң санап турарын Л. И. Брежнев «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга чоокта чаа онзалап демдеглээн. Кемниң үүлгедиг болуп [illegible] ажылын бүрүү шапкан тодаргай медеглелдиг АКШ-тың президентизи кылыр болза, ол ажы болур ийик деп, Л. И. Брежнев айыткан.

ССРЭ-ниң принципчиледир бодалы ындыг болуп турар [illegible] кынның идеязын бүрүү шавар [illegible] Совет Эвилелин саналынга тодаргай харыызын бо болгаш күрдепартамент амга чедир бербээн. Харын Европага ядролуг чөпшээрежир [illegible] ажыглаап болур дээн айыылдыг планнарны АКШ-та чугаалап турар-дыр. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгниң медеглели бо дугайын херечилеп турар-дыр.

АКШ-тың күрүне секретарының медеглелин Европада, делегейниң өске-даа районнарында, Американың Каттышкан Штаттарында шынзыдып турар. Ооң ме[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] НАТО-нуң [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] ак дээш угаанныышкынынче айыылдыг угланыышкынының чаа херечизи кылдыр таанап турар. «Сагындырыглыг ядролуг чазылдырышкынның» делегейниң ядролуг дайынга кылдыр доораан-на шилчий бээр деп, ядролуг чепсектиң ситтырылгазының талазы-биле [illegible] америк специалист Г. Скоквилл демдеглээн. Мамкыг узуткаашкынның [illegible] [illegible] ажыглаарын оралдашкан Хейгниң медеглелин Францияның «Юманите» солуну [illegible] бүрүү шапкан.

Эвээшпейн хөй-ниитилелдиң [illegible] [illegible] түңнелинде АКШ-тың чаа тускай медеглели [illegible] кылдыр ужурга таварышкан. Ынчалза-даа ол медеглелден [illegible] [illegible] [illegible] «Сагындырыглыг ядролуг [illegible]» кылыр план бар деп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible].

[illegible] АКШ [illegible] — деп айтырыга [illegible] харыыны [illegible] АКШ-тың [illegible] делегейниң хөй-ниитизи негеп турар.

(СЭТА)

ХАНЫ ӨӨРЕНИР

1960-1970 чылдарда эгелеп бистиң республиканың школаларынга төрээн дыл болгаш литература башкылаашкынының чаңгыс аай программазы кирген. Ол программа ёзугаар ооң мурнунда чылдарда турган программада төрээн дылдың грамматиказынга бердинген шактарның барык чартык кезии кызырылган. Оон бээр он бир өөредилге чылы эрткен. Бо аразында практиктиг ажылдардан үндезилеттинген элээн болалдар дыл башкыларының мурнунга тургустунуп келген. Төрээн дыл болгаш литература башкылаашкынының программазының утка болгаш хемчээли хевээр арткан, а чүгле өөредилге шактарын кызырганы башкыларның мурнунга салган сорулга улгаткан болгаш харыысалга бедээн. Оон-биле кады берге-дээшкиннер база тургустунуп келген.

Өөредилге планында төрээн дылга берген шактарны өске эртемнерге бердинген шактар-биле деңней бодап, анализтеп көөрге, эң-не элээн шак төрээн дылга бердинген болуп турар. Шак ындыг байдал өөреникчилерге болгаш дыл башкыларынга улуг берге-дээшкиннерни таварыштырып турар. Оон түңнелинде өөреникчилерниң төрээн дыл талазы-биле билии кошкак болуп турарын чыл бүрүде школаларга чорудуп турар хыналдалар көргүзүп турар. Азы өөреникчилерниң төрээн дылынга сонуургалы кудулаан бе? Чок, ында эвес. Бистиң чонувус бодунуң эрте-бурунгудан дамчып келген дылынга улуг орус дылдың ачы-дузазы-биле оон өөренмишаан бодунуң социалистиг утка-шынарлыг культуразын тургузуп турар.

Кол словарь фондузунда чамдык сөстер диалект хевиринден чаңгыс аай литературлуг сөстерни, эртемниң, техниканың болгаш культураның чаа-чаа сөстери орус дылдан тыва дылче шилчип келген. Тыва дылдың грамматиктиг тургузуу база сайзыраан. Фонетика, морфология болгаш синтаксис талазы-биле номнар чогааттынган, диссертациялар удаа-дараа камгалаттынган, эртемденнер көвүдеп турар. Бөгүнгү тыва дылда чүгле бичии чогаалдар эвес, а улуг хемчээлдиг романнар, тоожулар, шүлүглелдер, шиилер, чылдыы номнар болгаш очулгалар удаа-дараазы-биле үлаштыр үнүп кээп турар. Моон алгаш көөрге, литературлуг тыва дыл, чогаал бедик деңнелде сайзырап турар.

Школаларга төрээн дылды өөредириниң шагы мурнунда чылдарда турганындан дыка хөй кызырылганын дыл башкыларының хуралдарынга чаңгыс удаа эвес чугаалажып, парлалгага-даа бижигилээн.

Бо дугайында чүгле IV класска төрээн дылга берген шактарны көрүп көрээли. Синтаксис болгаш пунктуация өөредир эртеринге орус дылга 30 шак бердинген болза, төрээн дылга 9 шак. Мында ылгал кончуг улуг. Ынчангаш кызырылган шак-биле программада материалды сүрүп өөредиринге, өөреникчилерниң төрээн дылынга билиин кошкак болур. Бир-тээ өөреникчи бодунуң төрээн дылын ханыым-биле билип албас болганда, орус дылды өөредиринге бергедээшкиннерге таварыжыры чугаажок.

Төрээн дыл талазы-биле бүгү ажылдарны таарымчалыг чорударынга шак чедишпес. Үргүлчүнүң немелде кичээлдерин чорудуп турар бөгөө эртемнерге бергедээшкин база тургустунуп кээр.

Совет школада өөредилге планы дээрге бүгү эртемнерге берип турар кичээлдерниң санын көргүскен күрүне документизи болур. Ону кымдаа өскертип шыдавас. Ындыг болза-даа 4-тен 8 класска чедир тыва дылга неделяда 1-2 шакты немээрин өөрениир көрзе деп бодал бар.

О. АКААЖЫК,
башкы.

ОМАК-СЕРГЕК УЗУН НАЗЫН ДЭЭШ

Кадыкшыл бөлүктерге үргүлчү күш-культура кылыры элекен кырыыр чоруку болдурбас. Чурттуң хөй-хөй күш-культура организацияларынга бо талазы-биле хөй чылдарда алдынган түңнелдер-биле Гомельге «Күш-культура, күш-ажыл, кадыкшылга болгаш омак-сергек улуг назын» деп тема-биле боон эрткен Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының киржикчилери таныжыканнар.

Бодунуң хостуг үелерин спорт-биле эрттирер янзы-бүрү профессиялыг кижилерни хайгаараваны оларның ааш чидиргенажыл хүннериниң саны 21-90 хуу эвээжээр, а күш-ажылдың бүдүрүкчүзү бедиирин көргүскен.

Чоннуң чурттап турар черинин ааны-биле күш-культура-кадыкшылга ажылын организастаарын Белоруссияның чижээнге конференцияның киржикчилери сонуурган таныжыканнар. Аңаа күш-культураның кадыкшылга комбинаттарын (ККК-ларны) чуртка эң-не баштай тургускан болгаш чедиишкинниг ажылдап турар.

Күш-культуралавышаан, ону эмнээриниң эң чаа аргаларыбиле холбаштыр чорударынга ККК-лар чүс-чүс кижилерниң кадыкшылын катап тургузаар арганы берген. Бот-орулгачарлыгада турар комбинаттар боттары эрткен чылын республикага 400 муң ажыг рубль арыг орулганы берген.

Эртемнерниң 12 докторлары болгаш 50 ажыг кандидаттарының киришкени ол конференция чуртка массалыг күш-культураны болгаш спортту улам хөгжүдерниң талазы-биле сүмелерни чугаалажып көргеш, хүлээп алган.

Л. ТРОЦЕВСКИЙ,
СЭТА-ның корр

ЯПОНИЯ. Фотокамера болгаш видеомагнитофон-биле каттышкан чаа дериг-херекселди япон специалистер тургускан. «Сони» деп фирманың тургусканы ол «Мавика» деп аппарады фотоплёнка эвес, аң бичии магнит дисказы-биле ажылдаар. Чаңгыс дискага 50 өңнүг кадрларны тыртып ап болур. Ону телевизорга кошкаш көрүп болгаш дыңнап болур.

АП-СЭТА-ның фотохроника-зы.

СПОРТЧУ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ГТО-нуң хөй хевирлеринге маргылдааларынга Эстонияга бирги чер дээш кросстуң дистанциязынга Сааремаа ортулук чурттуг он үш харлыг школачы Вирге Виссие деңнежир кижи чок болган. Ол ук маргылдааның тиилекчизи болган. Аңаа бир-ле дугаарында ооң авазы — бешки чада талазы-биле маргылдаага барып киришкен Мильви Висс чедиишкин дээш байыр чедирген.

— Бо дээрге, бистиң кады киришкен үшкү чарыжывыстыр — деп, Мильви Висс чугаалаан. — Эрткен чылын Вирге ийиги черни ээлээн. Оон чыл иштинде белеткелиниң түңнелдиг болганынга өөрүүр-дүр мен.

Висстерниң чурттап турары Ориссаареде оларны спортчу өг-бүле деп адап турары-даа чөптүг. Кедээ спорт ниитилелдериниң херээжен спортсменнерниң аразынга чурттуң чемпионадының мөңгүн шаңналын алган, ССРЭ-ниң улустарының IV спартакиадазының киржикчизи — ооң авазы спортчу үлегер-чижээн көргүзүп турары билдингир. Амгы үеде М. Висс — кедээ школада күш-культура башкызы. Ачазы, Эстонияның Сельхозтехниказының ажылчыны Велло шаанда баскетбол ойнаар чораан, ол амгы-даа үеде шөлче бо-ла ойнап үнүп келир. Улуг уруу — Вика база-ла баскетболга хандыкшылдыг. Вирге бирги класстыларның бөдүүн маргылдааларындан, Эстонияда непте-рээн «10-гу олимпийжи чарыштардан» эгелээн. Ол эрткен чылын ындыг маргылдаага тиилекчи боон үнген.

— Күш-культура кижи бүрүзүнүң амыдыралынга ажыглаттынар ужурлуг — деп, Мильви Висс санап турар — Ол бистерни улам-на эки ажылдаар арга-шинектиг, кадык-чаагай болдурар. Ынчангаш бистерниң өг-бүлевис хөй чылдар иштинде хүн бүрүзүн-не күш-культурадан эгелеп турар.

Ачазының болгаш авазының үлегерин Вика, Вирге ооң соонда үшкү уруу, чеди харлыкан Вийре эдерип турар.

А. ХАРЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.

СЦЕНАДА — МИЛИЦИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ

Чоокта чаа Эрзинниң милициязы ажылдакчыларының концерти болган. Көжеге ажыттынарга, хүн херелдиг кызыл беш адырның иштинде лира турган эмблема мурнунда боттарының эрге-дужаалының аайы-биле формазын кеткен, сцена долдур турупкан милицияның бот-тывынгыр артистерин көөрге чараш, көрүштүг-даа чорду.

Номерлер удаа-дараа эргинип-ле тур. Адыш часкаашкыны дыңналып-ла тур. «Мен-не ындыг деп бодавадым», «Мен-не манавадым» деп сымыраашкан үннер дыңналгылаарда-даа. Шынтыы-биле ол концерттен ап каптар хире багай номер чок, улуг күштү үндүргенин демдеглээр апаар. Оларның программазы сыгыт, каргыраа, орус, тыва, моол ырлар, уран номчулгалар, таңцылар, кыска интермедиялар, оолдар, кыстарның ансамбльдери, хылдыг хөгжүмнүң оркестри, хөйнүң ырылары — янзы-бүрү номерлер. Сцена культуразын база сагып, шыырак белеткенгенин көргүскен.

Дадар-оол Куулартың чогаадып тургусканы каттырынчыг интермедиялары («Анчы биле егерь», «Аскан адалар», «Ызырар ыттар», «Самдар идиктер») амыдыралда бар фактылардан алган шүгүмчүлелдиг, дээштиг номерлер болганын жюри онзалап демдеглээн. Эрзинниң хоочун ыраажызы Ак-кыс Сагаашның моол ыры болгаш С. Базыр-оолдуң «Үттүңдүрбас чаг» деп ырызын эки күүседиишкин, Х. Саңдактың дошпулуурга үдээш, сыгырткаш, каргыраалай каапкарга аяннымын, А. Тогаачы биле Х. Доңдуктуң интермедияларга артисчи ойнааны көрүкчүлер эжок сонуургаан.

Концерттиң түңнелинде бо коллективте ыраажылар ниитилелиниң эге организациязы база тургустунган болгаш, моон соңгаар коллективке улуг чедиишкинниг болурун күзедивис.

Олар боттарының солун концерти-биле районнуң совхозтарынга, кожазы Самагалдайга аалдап чедип, баразн болурлар.

Б. СААЯ.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР МАЛЧЫННАРГА

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалын барымдаалааш, республиканың совхозтары мал чеми белеткээриниң талазы-биле янзы-бүрү аргаларны ажыглаан, хемчеглерни алган. Ооң-биле чергелештир школачылар ук ажылга идепкейлиг киришкен. Олар чайгы дыштанылгазының үезинде, сентябрь соонда-даа үелерде мал чеминиң белеткелинге калбаа-биле ажылдаан.

Эрзин ортумак школазының өөреникчилери 16 тонна чыгам сарыг бүрүзү чыгаш. Кожазында Ленин аттыг совхозка дужааган. «Сарыг бүрү» операциязынга 6 «б», 2 «б», 9 «б», 5 «б» болгаш өске-даа класстарның өөреникчилери идепкейлиг киришкен. Өөреникчилерниң күш-ажылын организастаарынга А. С. Намдараа, Д. Х. Баазан, В. К. Натсак, М. О. Намдараа болгаш өске-даа башкылар эки ажылдаан.

Совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилел комитеди база ВЛКСМ эге организациязы өөреникчилерге өөрүп четтиргенин илередип, оларның өөредилгезинге чедиишкиннерни күзээн.

В. САРЫГЛАР,
Эрзин ортумак школазының башкызы.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Ак-Туруг суурда Мария Ховалыговна Доңгактың эргелекчилээни харылзаа салбыры 1982 чылдың парлалга чагыдылгазынга баш бурунгаар эки белеткенген. Өреге бүрүзү чагыдылгалыг болзун дээш хөй-ниити активчилерин организацияларга хуваарган. Моон түңнелинде солун-сеткүүл чагыдылгазы багай эвес чоруп турар. Бо хүннерде «Шын» — 220, «Тувинская правда» — 25, «Тываның аныяктары» — 115, «Улуг-Хем» — 170 экземпляр чагыттынган.

Солуннар, сеткүүлдер чагыдылгазының ажылынга түс черниң ортумак школазының башкылары Хаак Моңгушевна Чамдан, Чечек Ховалыговна Ортун-оол олар эки киришкен. Башкылар болгаш өөреникчилер массалыы-биле солуннар, сеткүүлдерни бижиткен. Амгы хүннерде чагыдылга уламчылавышаан.

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

«ХӨГЛҮГ ЧАШТАР» деп В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

СӨӨЛГҮ САЛЫГ

Кызыл хоорайның бирги чери дээш ойнап турар шыдыраачыларның сөөлгү сески салыы доозулган. Шиитпирлиг түңнел оюн соонда бирги разрядчы В. Заворин Н. Куулар-биле таварышкаш, оюн ортузунда артык теве ойнап апкааш, удурланыкчызын чиик удуп алган. Ол 6,5 санныг апарган.

Ам ону херек кырында сан талазы-биле чүгле В. Луканов чедер аргалыг турган. Ол Д. Ондарга удур каразы-биле ойнааш, салыгның сөөлгү минуталарында мерзезин халаска бергеш, таарымчалыг эки туруш ээлээн кара тевезин ажыглап алгаш, ийи тергелиг удурланыкчызының ноянын матка олуртурунче ыйыда берген. Ынчалза-даа Д. Ондар шалаашкып ачызында ооң тергелерин чара шалап каапкарга оюн терге тевеге удур артыкшылдыг төнчүже шилчээн. Аңаа дуржуглалыг бирги разрядчы Д. Ондар В. Лукановту уткаш, 6 санныг болуп, маргылдааны төндүрген.

К. Сат С. Доңгакты удуп алгаш база 6 санны ап, багай эвес түңнелдиг болган.

Дараазында хөлге И. Онуфриев удурланыкчызын удуп алыр, республика чемпионадынга ойнаар эрге дээш дыка-ла кызып салган. Бо шыдыраачы-биле ойнаан Ш. Моңгуш шөлдүң ортузунга бызыг оолдарлыг апаргаш, арыг тиилелгени чедип алган. Ынчангаш маргылдааның ажы эгелээн И. Онуфриев үш улаштыр уттургаш, шаңналдыг черже кирбээн.

Маргылдааны 6,5 санныг доскан В. Заворин 1981 чылдың хоорай чемпиону атты бир дугаар чедип алган. 6-6 санныг В. Луканов, К. Сат, Д. Ондарның удурланыкчыларын-биле ойнаан коэффициентилерин санааш, түңнел үндүрүп көөрге, В. Луканов ийиги черни, а үшкүзүн — К. Сат ээлээн.

Сөөлгү салыгны чедиишкинниг ойнаан Дап-оол Ондар, Шүгдүр-оол Моңгуш республика чемпионадынга киржир эргени чедип ап, аңаа белеткенип эгелээннер.

Д. ЧААН-ООЛ.

Шыдыраа маргылдаазы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының [illegible] кааткан шыдыраа маргылдаазы Тээли суурга ийи неделя [illegible]. Түңнелинде бирги черни Дамба Сорман, ийигизин — Шыдыраа Хертек, үшкү черни Семис-оол Хертек чаалап алган.

С. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

СПОРТ ШКОЛАЗЫ

Күш-дамыр кижизидилгезин хөгжүдер, спорттуң массалыг болурун улам ындаа көдүрериниң чамдык ажылдары район хөвү Хандагайтыда чорип турар. Республиканың Чырыдылганың министерствозунуң шиитпири-биле уруглар спорт школазы чаа туткан спорт залда ажылдап эгелээн. Оон директору — спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Кара-оол Шагдыр. Күш-культура болгаш спорттуң сайзыралын хөгжүдеринге таарымчалыг байдалын эки ажыглап, школаның өөредилгезиниң шынарын бедидери, бичии болгаш элээди уругларны олче хаара тудары чугула ажыл.

М. МАДОН,
Өвүр район.

НОЯБРЬ 10-ДАН 12-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— Мультфильмнер программазы: «Октябрьның марыжы», «Будёновка», «Бис чуруп тур бис». 9.30 —«Чио-чио-сан». Музыкалыг телефильм. 11.25—Медээлер. 11.30 — 14.15—Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—Аныяктарның Бүгү-делегей хуралынга. Документалдыг фильмнер программазы: «Бистиң аныяктарывыс», «Университетке сөс». 15.30— И. Шамо. В. Маяковскийниң шүлүктеринге «Ленин» деп кантата. 16.05 —«Горизонт». 17.05 — Абхазияның Куруненің академиктиг хорунуң концерти. 17.40—«Даартагы хүн үнүп келир...» Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Бөгүн—Совет милицияның хүнү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.25 — «Бөгүн—Совет милицияның хүнү». ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоковтуң чугаазы. 19.40 — «Бээр кел, Мухтар!» Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка рыцары —Георг Отс». Фильм-концерт. 22.35—00.15 — Футболга ССРЭ чемпионады. 1-ги лига. «Металлист» (Харьков) — СКА (Хабаровск). Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Үениң рельсези». Документалдыг телефильм. 12.10 —«Шыдыраа школазы». 12.40 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери. 8-ги класс. ССРЭ-ниң күрүне болгаш эргези. 13.10—Н. Шафф биле Е. Петров. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 14.00—Физика. 8-ку класс. Кристаллдарның тургузуу болгаш шынары. 15.35— А. М. Горький. «Тамы дүвүнде». Дамчыдылганы театр концерти Н. Крымова чорудар. 18.20—«Үениң рельсези». Документалдыг телефильм. 18.30— 19.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — «Спорт». Тележурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 —«БАМ-ны тудуп тур бис». «Комсомольск — эзон салым-хуум». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10— «Эки [illegible]» Уран-чечен телефильм.

НОЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Хөглүг старттар». 9.50— «Эки шакта». Уран-чечен фильм. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Ф. М. Достоевскийниң төрүттүнгенинден бээр 160 харлааарынга. «Федор Достоевский». Эртем-танылдырылгы фильм. 15.20 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. 15.50 — Анголаның национал байырлалы— Хамаарышпас чорук хүнүнге «Агостиньо Нето. Демиселдиң поэзиязы». Документалдыг фильм. 16.20— «Анголага национал байырлал». Музыкалыг программа. 16.55—«Мал ажылы — шалыпчы фронт». 17.10 — «Горнистер, харылзаңар!» 17.40—«Кижи болгаш хоойлу». 18.15—«Хөглүг ажылдар».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бөгүн делегейде».

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Өөредир база кижизидер». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30—Совет милиция хүнүнге турачкааткан концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Совет милиция хүнүнге турачкааткан концерттиң уламчызы. 23.05—01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Киев). Чапсарда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Консультант». Документалдыг фильм. 12.10— Силерге, аалдап келир! 12.40— Геогр. 9-ку класс. Ленинчи «Искра». 13.10— «Бажыңның музыка кичээли». 1-ги класс. 3-ку дамчыдылга. 14.10— Совет ленинчи библиотекалар. «Эвээш болгаш тудуг эки болур». Техниктиг эртемнерниң доктору П. А. Родионов эрттирер. 14.40—География. 5-ки класс. Вулканнар. Гейзерлер. Изиг суглар. 15.10 — «Дельта». Документалдыг телефильм. 15.30—19.00— Чапсар. 19.00—«Бир дугаарлыг херек». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Улуг балет». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ыяш даамалы Робатко дугайында». Мультфильм. 20.15— «Кижи. Чер. Октаргай». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Бирге үш хүн». Уран-чечен телефильм.

НОЯБРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». 9.35 — Москваның академиктиг хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 10.25 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 11.25—Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Сулак каскады», «Кыдывы Сиңгу чүктер», «Форель». 15.20 — Стол теннизинге Европа лигазының бирги чери дээш. ССРЭ-ниң шилиндек командазы—Грецияның шилиндек командазы. 15.50—«Орус чугаа». 16.20— «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.20 —Н. Добронравовтуң шүлүктеринге А. Пахмутованың ырлары. 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл болгаш чогаадыкчы».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Тайбыңның болгаш тургузуушкунуң ленинчи угланыышкыны. 18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Сеңгу чүкке ядролуг чепсек турбазын дээш». Документалдыг фильм. 19.10 — «Дээйыңың хуву». Телепиеса. Ф. М. Достоевскийниң тоожузун бүдүүр. 1-ги кезээ. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Шанкыш агымы». Документалдыг телефильм. 21.45 —23.45— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Торпедо» (Горький).

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Бодунга ээргиш атыр эрте». Документалдыг телефильм. 12.10— «Бистиң салывыс». 12.40—Н. А. Некрасовтуң лирикасы. 9-ку класс. 13.10— «Бистиң университеттеривис». 14.00—Анатомия, физиология болгаш кижиниң гигиеназы. 8-ки класс. Чүрек канчаар ажылдап турарыл. 14.30 — «Хөлегелер дүшкүже чедир». Уран-чечен телефильм. 15.30— 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чурум бээрингде — хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.55 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 19.25— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —«Ажык чугаа». Үлегерге бригада аргазын шиңгээдип алырының дугайында. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ыяш даамалы Робатко дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Ырак болгаш чоок ырлар». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Ак караван». Уран-чечен фильм.

Моральтемазынга

ДОҢГУН-КАРЖЫ КАССИР

Самагалдай суурнуң орту үезинде херим иштинде шору делгем чаңгыс каът ак бажың бар. Ол — автостанция-дыр. Мында пассажирлер олурар сандайлар, деңнелгелер болгаш чаш уругларлыг кижилер кирер өрээлдер бар. Ынчалза-даа ол бөгүнгү чок ажыглаттынмайн турар [illegible]. Иштер кирери берге! Чүге дээрге, идегелдиг кара шооча-даа бар. Хензиг-ле чүве ужун орустаа, тывалап, одап-дузап каатар, аргыжыкан пассажир чонга каржы-хажаган херээжен ээдаа бар-ла. Билеттер садып, ол бажыңны аштап, арыг-силиг тургузары-даа чүгле ол кижи-биле холбашкан. Ынчангаш чогум-на харын автостанцияның иштин хирлендирбес дээш ону ажытпайн баргылаар [illegible]. Мында аргыжар дээн пассажирлерде ындыг [illegible] дээр: аарыг-аржык кырганнар, чаш уруг-дарыглыг кижилер-даа келгилээр-ле. А олар чайын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], бора-хирилээлер ышкаш, боксерлештир сынны берген сарыцейниң тургулаар. Демги туразында, каржы кассир чүгле автобустарның келир шактарында бажыңындан буу-каа келгеш, эжик аксында шилин чок соңгадан билеттер бар болза, садыпкаш, кара шоочазын халырт кызаш, халып чана бээр. Кызылдан Самагалдайга чедер автобустуң маршруду Шуурмак, Кызыл-Арыг, Кур-Чер суурларны таваржыр турбуже, демги каржы-доңгун кассирнивис ол суурларже баар пассажирлерниң кеңгүс хаайга-даа каппас. «[illegible] ...?» деп, херектенмишаан, чоруурунче далашкаш, билет хоорешкен улусту оруктан чайлады иткилей бээр таварылгалары бо-ла болгулаар. Ооң аксындан «мен билир мен», «кижи командылаваңар» дээн чижектиг турамык сөстерни пассажирлер бо-ла дыңнаар бис.

Тес-Хемчилерниң кыш, чай чок база бир кол аргыжар чери—Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу. Ылангыя «Чодураа» совхозтуң малчыннарының хөй кезии Шуурмакка чайлаар, кыжын база чорук үзүлбес. Ынчангаш олар район төвү-биле аргыжар ужурга бо-ла таваржыр. [illegible] ап чалап кааш, малчыннар уруг-дарыы-биле чалагай машиналарга олуруп кааш, оваалдакка таваржыр таварылгалар сөөлгү үеде бар апарган. Чижээ, «Чодураанын» малчыны Ч. Күжүгет дээрзи уруглары-биле кады ындыг байдалга таварышкан...

Кассир кижи пассажирлерге ээлдек ээлдек болуп, билеттерни баш бурунгаар маршруттар ёзугаар садып, пассажирлерни автобуска олуртуп тура, харын-даа оларга [illegible] [illegible] черлерни көрээп кузээр ужурлуг. А бо кассирде ындыг сагыыл чок болганындан пассажирлерге ээлдек эвес, турамык чорууп көргүзүп, ынай-бээр аргыжыкан чонмуң чыгдыр, турар черин бодунуң хууза деп аажылап, хөңнү четсе ажыдар, хөңнү четпезе ажытпайн баар ужуру ында. Ол чогум кымыл дээрзин Самагалдайның болгаш чоокку суурларның чурттакчылары пат билир. Олар чүнү-даа мурнай: «Светлана Меркулова турасында. Доңгун-каржы аажы-чаңын кажан чидирер ирги?» деп айтырарлар ийик.

С. СЕРЕН.
Тес-Хем район.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттар, чамдык черлерге быскан хар чаар.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаар хүнзүс 10—12 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 10-да

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, Калина деп кызыл өңнүг кат» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Булуттар арасынга хенертен болушкун» 9.30, 11.20, 15.00, «Дирижер оразынга читкеннер» 13.10, 18.50, 20.40 (узаткан), «Ленин Парижте 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үшкү орук чок» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харым кожуунуң күнү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун белбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж [illegible] Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00931

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 261 (11759) 1981 чылдың ноябрь 11, среда

1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

●Үлетпүр он айларда ●Көдээ ажыл-агыйның продукциязын он айларда күрүнеге сатканы болгаш ооң шынары● Чарышты канчап массалыг болдурарыл?● Ортумак көргүзүглерлиглерже кичээнгей кандыгыл? ● Чарыш киржикчилеринге сөс ● Камналга болгаш хумагалал

УЗБЕК ССР. Чирчиктиң трансформатор заводу республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ооң продукциязының 60 хире хуузу күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелеттинген. Заводтуң бүдүрүп үндүрүп турар трансформаторлары, подстанциялары, электри дериглери КамАЗ-та, «Атоммашта» ажылдап турар. Москваның хөй-хөй бүдүрүлгелериниң чагыгларын завод күүседип берип турар. Нийтизи-биле завод бодунуң продукциязын бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда 700 адрестерже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: трансформатор цегинде.

Р. ШАМСУТДИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Үлетпүр

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР АРГА БАР

1981 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери күш-ажылчы маргылдааны калбарткан. Эрткен 10 айларда бүдүрүлгелер 1383 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр сайгарган. А бүдүрүүшкүннүң планы продукцияның кол хевирлериниң аайы-биле күүседиттинген. Продукцияны бүдүрериниң немелде өзүлдези бүрүнү-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедээнинден чедип алдынган.

Үлетпүрнүң дыка хөй адырлары продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинден көвүдеткен: аъш-чем үлетпүрү 10,4 хуу, электроэнергетика — 8,4 хуу, чиик үлетпүр— 5,7 хуу, одаар чүүлдүү — 4,8 хуу өзүлделиг болган.

Ол үениң дургузунда пландан ажыр хөмүр-дашты 62 муң тоннаны, электроэнергияны 1,9 млн. кват-шакты, чылыг энергиязын 23 муң Гкал. тудуг материалдарын 6,3 муң кубометрни, 4,5 муң ээжип хөм идиктерни, 165 муң рубльдиң даараныгда кылыгларын, 41,1 муң рубльгө культура-амыдырал бараанnarын, 46 тонна саржагны, 561 тонна сүт аймааның кылыгларын, 728 тонна комбикормуну, 38 муң дал суксун аймаан болгаш оон-даа өске кылыгларны бүдүрген.

Тываның электри четкилери, «Каа-Хем» разрези, «Тыва кобальт» комбинат, сүт заводу, мебель фабриказы планныг онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чединиккиниг күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп келгеннер.

Чамдык чединиккиннер-биле чергелештир үлетпүрнүң ажылында шыңгыы четпестер бар-ла демдеглээр апаар. Ылангыя продукция бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин дыка хөй бүдүрүлгелер күүсетпейн келген. Продукцияны сайгарарының планын 13, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 17 бүдүрүлге чедир күүсетпээн. Ынчангаш хожудап турар бүдүрүлгелер чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң планын хандырбаанындан безин 2,2 млн. рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн.

«Тудуг материалдары» каттыжыышкынының болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери хожудаашкыннарны болдуруп, күрүнеге мурнуунга улуг өреглиг артканнар.

«Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттарының, аът-сеек далганы кылыр, Үстүү Енисейниң балык заводтарының, «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң бүрүзү-биле республика нийтизи-биле бараанныг продукцияны бүдүрери күүсеттинмээн.

Камналга чурумун сагыырының айтырыгларынче чамдык бүдүрүлгелер кошкак кичээнгей салып келген. Эрткен тос айларда продукцияның бот-үнезин 20 бүдүрүлге даартатканы ол чүгле ажылды четпес чорудуп келгени-биле тайылбырлаттынар. Ооң уламындан ол бүдүрүлгелерде чиг-эттиг, материалдарны, шалыгны 2,1 млн. рубльге артыкка чарыгдаан. Мурнакчы бүдүрүлгелерниң алган камналгазы безин шак мындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту болган карылганы дуглап шыдавас. Азы өске сөс-биле чугаалаарга, бараанныг продукцияның бот-үнези планнаттынганындан 1,5 рубльге ааргаан.

Ажыл шагын чоп ажыглаар, күш-ажылдың сагылгазы чурумун быжыглаарында четпестер ам-даа хөй. Ажыл шагының чидериглери эрткен чылдың ол үезинден эвээжээн, ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелерде мындыг чидериглер кызырылбайн турар. Чаңгыс ажылчынга өнаалтыр алырга, ажыл шагының чидериглери Шагаан-Арыгның ыяш белеткээр пунктузунга 15 кижи-хүн, Туранның ыяш белеткээр пунктузунда 8 кижи-хүн, «Росводпром» каттыжыышкынының ДБК-зында 11 кижи-хүн, «Тудуг материалдары» каттыжыышкынында — 10, Чадааның хлеб заводунда 9, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадынга 8, аът-сеек далганы кылыр заводта 8 кижи-хүн болуп турар. Ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидериглериниң хөй кезии прогулдар болур. Бүдүрүлгелерде шак мындыг чидериглерден 1,5 млн. рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн.

Чугай, туүйбу, демир-бетон кылыглар, сорттуг даг-дүгү, керамзит, кидис идик бүдүрер талазы-биле он айларның планы күүсеттинмээн.

Чыл төнчүзүнге чедир арткан 2 айларда ам-даа 22,6 млн. рубльдиң продукциязын сайгарары, база ол хире хемчээлдиг бараанныг продукцияны бүдүрери планда көрдүнүп турар. Ол түңнүң кол нурууну «Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттарга, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттарынга, «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелеринге хамааржыр. Моон алгаш көөрге, ук бүдүрүлгелерниң канчаар ажылдаарындан чыл планының күүселдези улуг хамааржыр-дыр.

Чадааның, Бай-Хаактың хлеб заводтары, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, Чадааның бүдүрүлге комбинады, автосэлеглер заводу планныг онаалгаларын күүсетпейн, багай ажылдап келген.

Хожудаашкыннарның кол-ла чылдагааны бүдүрүлгелерде күш-ажылды организастаарының четпес, социалистиг чарыш эрестей байдалда болгаш күш-ажылдың сагылгазы чуруму кошкак болуп турарында. Ооң уламындан ук бүдүрүлгелерде ажылчыннарның прогул кылыры, ажылдан үнери хөй. Мындыг четпестерни чайладып бүдүрүүн аргалары коллектив бүрүзүнде бар болгай.

Чыл төнчүзүнге чедир хожудап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, ында партия, профэвилел организацияларының коллективтерниң чогаадыкчы күжүн, илеткейин хожудаашкыннарны ажып эртеринче, планныг онаалгаларны цех, бригада, участок, ажылчын бүрүзү күүсеткен турарынче организастаары чугула.

Р. ЕЛИЗАРОВА.
Статистика эргелелиниң килдис эргелекчизи.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАНЫ

Москваның Кызыл Тук орденниг милициязының эң эки төлээлекчилери, хоочун чекистер, Моссовет күүскомунуң иштики херектерниң Кол эргелелиниң бүгү кезектериниң албан-ажылынга тергиидээри ноябрь 10-да Кызыл шөлге чедип келген. Совет милицияның хүнүнде олар В. И. Лениниң Мавзолейинге чораан болгаш чечек салганнар.

Иштики херектер органнарының төлээлекчилери Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салганнар. Төрээн чурттуң хосталгазы, алдары болгаш хамаарыштас чоруу дээш амы-тынын берген маадырларның тураскаалын көрүм-турум камгалакчылары сактып бодааннар.

Милицияның ажылдакчылары Ф. Э. Дзержинскийниң хөөрүнге, 1918 чылда албан-хүлээлгезин күүседип тура маадырлыы-биле өлген болгаш Кремль ханазының баарында орнукшуткан милиционерлер С. М. Пекалов, Е. П. Шварков оларның хөөрлеринге база чечектер салган.

Ф. Э. Дзержинскийниң адын адаан шөлде ооң тураскаалынга, милицияның Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга болгаш албан-хүлээлгелерин күүседип тура амы-тынындан чарылган ажылдакчыларынга аллар болдурган тураскаал самбыраларының баарынга чечектерни салган.

Венoктар болгаш чечектер салырының ёзулалдарынга Мособлсоветтиң күүскомунуң иштики херектер эргелелиниң төлээлекчилери, ВЛКСМ ТК-ның чалааның бастаар чурттуң ишиы-бүрү хоорайларындан пайысыалда келген милиция албанының анык тергиидээри киришкен.

(СЭТА).

НОМ КЫЛДЫР ПАРЛААН

«Л. И. Брежнев: «Шпигель» журналдың (ГФР) айтырыгларынга харылары» деп номну политиктиг литература үндүрер чер парлаан. Ол номну хөй тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

(СЭТА).

Көдээ ажыл-агый

КҮҮСЕЛДЕ КАНДЫГЫЛ?

Чылдың сөөлгү кварталының баштайгы айы доозулган. Бо хүннерде он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш демисел улам чиңгиглеңген. Бо чылын кыштың эрте дүшкени, харның кайда-даа кылып болуп турары көдээ ишчилериниң кичээнгейин хаара тудуп турар.

Республиканың Статистика эргелелиниң ноябрь бирдеги медээзин ёзугаар алырга, күрүнеге сүт садарының чыл планын он ийи районнуң бежи күүседип алган. Ук планны Тожу район 156,2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, тос район күрүнеге сүт садарын көвүдеткен. Ылангыя Тожу болгаш Эрзин районнарының саткан сүдү эрткен чылдыындан алээн хөй болган. Мурнакчыларның ачызында республиканың сүт дужаар планы 87,4 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезинден 6336 центнер сүт хөй саттынган.

Республика арткан ийи айда 34117 центнер сүттү күрүнеге дужаар ужурлуг. Ол дээрге, хүннүн-не 569 центнер сүттү күрүнеге дужаары-дыр. Эрткен он айларда күрүнеге хүннүн-не 786 центнер сүттүн кирип турганын бодаарга, ук сорулга күүсеттинип болур. Ынчалзажок кышкы үениң келгенин план күүседир талазы-биле шыңгыы хемчеглерни алырын көдээ ишчилерден негеп келген. Ылангыя Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйларының удуртукчулары, сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары ыңчалбайн ажылдаар, маажым чоруктан уштунар болза чогуур.

Күрүнеге сүт садар 59 ажыл-агыйның 20-зи чыл планын күүседип алган. «Шамбалыг», «Чаа орук», «Тере-Хөл», «Тоора-Хем», «Май 1», «Искра», «Торгалыг» совхозтар ук планны 120 хуудан өрү күүсеткилээн. Сүт садар планны «Кара-Хөл» совхоз 42 хуу, «Шивилиг» 43 хуу, «Кара-Хаак» 70 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың эң сөөлүнде чоруп турар.

Күрүнеге эът садарын шупту районнар эрткен чылдың бо үезинден көвүдеткен-даа болза, чыл планын чүгле Мөңгүн-Тайга биле Тожу районнар күүседип шыдаан. План күүседиринге Барыын-Хемчик район 135 центнер, Эрзин 272 центнер эът дужаары арткан. Планны Таңды район 82 хуу күүседип, социалистиг чарышка хожудап турар.

Күрүнеге эът садар талазы-биле чыл планын, Куш фабриказы-биле катай 66 ажыл-агыйлардан, чүгле 13 ажыл-агый күүсеткен. «Дөң-Терезин», «Шивилиг», «Малчын» пландан ажыр хөй эътти саткан. Эң сөөлгү черде—планын 57 хуу күүсеткен «Ленинчи орук», 76-77 хуу күүсеткилээн «Революцияның чалбыыжы», «Шекпээр» совхозтар.

Ам чыл төнчүзүнге чедир 26915 центнер эътти дужаар. Ону малдың деңгели эки үеде дарый күүседиринче күштүг мөөңнээр херек.

Күрүнеге дүк садар план 101,7 хуу күүсеттинген азы эрткен чылдыындан 3732 центнер дүк хөй саттынган. Дүк садар планын чүгле Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар күүседип шыдаваан.

Күрүнеге дүк садар 60 ажыл-агыйның 48-и планын күүседип алган. «Кызыл тук», «Совет Тыва» совхозтар планнарын 122-125 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черин алган. А «Кара-Хөл», «Шекпээр», «Кызыгаар» совхозтар ук планны деңгүп-ле 68-77 хуу чедирген.

Республика күрүнеге чуурга садар чыл планын база хуусаадан ийи ай эрте күүсеткен. Куш фабриказының коллективи 15119 муң азы эрткен чылдан 3119 муң хөй чуурганы дужаатан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы дооступ турар. Арткан үени күрүне планнарының күүселдезинге бүдүрүкчү ажыглаар дээш көдээниң ажыл-ишчилери шудургу ажылдаар апаар.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ АЛЫРДА...

Совет Тываның көдээ ишчилери партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың база ооң баштайгы чылының планныг даалгаларын чединиккиниг күүседир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар эрткен он айларда 23 муң 388 тонна сүттү күрүнеге саткан, азы чыл планы 87,4 хуу күүсеттинген. Оон-биле чергелештир саттынган сүттүн шынары, эрткен чылдыынга деңнээрге, элээн экижээн болуп турар. Ортумаа-биле алырга, күрүнеге саткан сүттүң 41,9 хуузу бирги сорттуң, азы ол көргүзүг эрткен чылдың мынчанты деңнелиниден 9,9 хуу бедээн. Ол ышкаш шынары багай дээш совхозтарже дедир эгиткен сүт эрткен чылдың бо үезинде турганындан 24 тонна эвээш болган.

Хөй-хөй ажыл-агыйларның, районнарның күрүнеге саткан сүдүнүң шынары эки болуп турары өөрүнчүг. Улуг-Хем районнуң совхозтарының удуртукчулары, специалистери бо талазы-биле чамдык эки ажылдарны кылып чоруткаңының түңнелинде сүт-бараан фермаларында сагган сүттүң шынары дээш демисел калбарып, сүт арыглаар машиналар, шынар хынаар лабораториялар, соодукчулар негелде ёзугаар ажылдап турар. Ынчангаш районнуң совхозтарындан саттынган сүттүң 63,7 хуузу бирги сорттуу болган (эрткен чылын 49,5 хуу турган). Ылангыя «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая» совхозтар бирги сорттуң сүдүн 82,5—73,6 хуу чедир саткылаан. Ол ышкаш Тес-Хемниң ажыл-агыйларындан кирген сүттүң 55,1 хуузу бирги сорттуу болганы черле эки.

Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», Таңдының Тока аттыг совхозтары база-ла бедик көргүзүглерни чедип алган.

Бо эки түңнелдер-биле чергелештир республиканың чамдык районнарында болгаш совхозтарында сүттү бүдүрерин көвүдедир, шынарын экижидер талазы-биле ажылдарны кошкак чорудуп турарын айтыр апаар. Ажыл-агыйлар күрүнеге шынары куду сүт дужааганы дээш 85 муң 368 рубльди, сүттү ажыдып ириткениниң уламындан 39 муң 703 рубльди, нийтизи-биле 125 муң 71 рубльди чедир албаан. (Эрткен чылдың бо үезинде ол көргүзүг 150 муң 73 рубль турган).

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг, Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтар эрткен айларда бирги сорттуң чаңгыс килограмм-даа сүдүн күрүнеге дужаавааан. «Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы» совхозтардан кирген сүттүң чүгле 1,4—3,2 хуузу, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан кирген сүттүң 13,1 хуузу бирги сорттуң болган. Дуржулга станциязындан 13 тонна сүттү ажый бергени-биле дедир эгиткен болгаш ооң түңнелинде ук ажыл-агый 31 муң 373 рубльди чедир албаан. Куду шынарлыг сүт дужааганы дээш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 12 муң 880, «ҮТКА 25 чылы» совхоз 6089, «Ленинчи орук» 5601 рубльди тус-тузунда чедир албаан.

Моон чылдагааны чүдел? Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл, Таңды болгаш өске-даа районнарның совхозтарының удуртукчулары, тускай эртемниглери күрүнеге саткан продукцияның шынарын экижидеринче чогуур кичээнгей салбайн, ук херекти чугулалап көрбейн турарындан бо шыңгыы четпестерниң чайлаттынмайн турарын дорт айтыр апаар. Үстүнде адаттынган районнарның болгаш совхозтарның сүт-бараан фермалары сүттүң шынарын хынаар лабораториялар, дериг-херекселдер, тускай реактивтер-биле четче хандыртынмаан, сүт арыглаар, соодар машиналар бар черлерде олар шуут ажылдавайн турар, лаборантылар чок. Хөй-хөй ажыл-агыйларда ажыглалда кирген чаа үлегерлиг кажааларда механизмнерни чедир кылбаан. Оларда сүт соодар, арыглаар машиналар, тускай савалар болгаш өске-даа дериг-херекселдер база-ла чедир кылдынмаанындан ажыглаттынмайн үрелгилеп калгылаан. Мындыг дуву́реңчиг байдалды ылангыя Чөөн-Хемчик районнуң совхоз бүрүзүнден көрүп болур. Ук районнуң көдээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның удуртукчулары ол үрелген дериг-херекселдерин септедип, ажылдадырынче сагыш салбайн турар.

Республиканың ажыл-агыйларында мал ажылын механизастаары ам-даа кудуң деңнелде болуп артып турар. Бо ажылды харыылап, кылып турар тускай бригадалар, звенолар-даа чок. Малдан эки шынарлыг хөй продукцияны алырда, мал ажылын механизастаары чугула херек болганда, совхозтарга бо ажылды харыылаар тускай эртемниг инженер-механиктиң аңгы шалыңныг ажылдадырының айтырыын Көдээ ажыл-агыйның министерствозу, райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери соңгаарлатпайн шиитпирлээр өй келген.

Республикага мал ажылын механизастаар талазы-биле тускай салбыр Сельхозтехнико-ирукомда бар. Ынчалзажок ук салбыр болуунуң дорт хүлээлгезин негелде ёзугаар кажан күүседип эгелээрин амга чедир билдинмес.

Ол ышкаш Кызылдың сүт комбинадының баазазынга лаборантылар өөредир курсту ажыдарының айтырыын Көдээ ажыл-агый министерствозу шиитпирлеп, ону организастаар үе келбээн бе?

Совхозтарның сүт-бараан фермаларынга санитарлыг арыг-шевер хүнүн эрттирип турарын чаңчыл болдурар болгаш ооң түңнелин ай азы квартал санында үнелээр, бүгү-ле чедер-четпестерни аңаа чугаалажыр, ай, кварталда кылыр ажылдарның планын аңаа дугуржур ужурлуг. Саанчыларга, сүт-бараан фермазының бүгү ажылдакчыларынга база сүт сөөртүр машиналарның чолаачыларынга ажыл төлевирин бүдүрген болгаш күрүнеге саткан продукциязының шынарын, сортун барымдаалап, кылырын организастаары— бир чугула айтырыг болуп турар.

Фермаларның чайлагаар черлеринге түр үеде сүт соодарынга ажыглаар дош салган соок черлерни ажыл-агый бүрүзүнге кылып алыры онза чугула.

* * *

Эрткен он айларда совхозтарның күрүнеге саткан мал-дыйыстыг бода малының 53 хуузу дээди, 27 хуузу ортумак болгаш 16 хуузу ортумактан куду, а 4 хуузу арган болган. Шээр малдың деңгелдээн өө саралашкаа-биле 28 хуу, 53 хуу, 18 хуу база 6 хуу болган.

Тес-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем, Кызыл, Мөңгүн-Тайга Таңды районнардан кирген хөй малдың деңгелдээн шырак, семис болган. Ылангыя «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Тока аттыг, «Россия», «Саян», «Кызыл тук» (Өвүр), «Малчын» совхозтар күштүг хөй малды күрүнеге дужаап, хөй оруулганы алган.

Ынчалзажок элээн эвес ажыл-агыйлар күрүнеге арган мал дужаарын уламчылавышаан. Ооң түңнелинде совхозтар 5 млн. 865 муң 287 рубльди эрткен он айларда чедир албаан. Ылангыя Таңды, Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары күш-деңгели кудуу хөй мал дужааганындан улуг каражага таварышкаңнар. Барыын-Хемчик районнуң совхозтары 4302 баш шээр мал саткан, оон иштинде күштүг чаңгыс-даа мал чок болган. Ынаа «Хемчик», Эрзинде Ленин аттыг, «Чаа орук» совхозтардан күштүг чаңгыс-даа бода мал кирбээн. Ындыг чыжыктер дыка хөй.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери база малчыннары малдың чайгы семиртилгезин багай организастап, семиртилгениң турум тептерин чедир ажыглавайн турарындан бо бүгү четпестер болуп турар. Ол ышкаш чамдык малчыннарның чайгаар бүткен одарларны четче ажыглавас, турлаг-хонаш солуп көшпес чоруу база-ла багай салдарны чедирип турар.

Ынчангаш районнар, ажыл-агыйлар аразының семиртилге тептеринге анык малдарны эки семиртирип, оларны чемнер-биле үзүктел чок хандырарын чедип алыры, мал чемнерин ажыктыг, хумагалыг ажыглаары, минералдыг холукзааларны оларга немеп бээри, малдың кышкы суггарылгазын чогуур деңнелге организастаары, мурнакчы дуржулганы нептередип, ажыглаары негеттинип турар-дыр. Бо бүгү эки шынарлыг хөй продукцияны алырынга улуг ужур-дузалыг болур чугаажок.

Х. ЧЫМБА.
Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле республикада күрүне инспекциязының кол инспекторунуң оралакчызы.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЛИГ БАЗЫМЫ

Социализмниң тиилеттирбес күчүзүнүң, Лениниң партиязын долгандыр совет улустуң чаңгыс эптииниң болгаш сырый каттыжыышкынының, тайбыңның ... болгаш чөптүг чоруктуң бедик идеалдарының тиилелгезинге ооң бүзүрелдииниң чырыткылаңчак ... кылдыр көргүзүү Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн байырлааны болган кылдыр даштыкы делегейниң хөй-ниити мичээлдир үнелеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Кремльдиң Съездилер ордузунга хүлээп алыышкынга чугаазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Кремльге байырлыг хуралга илеткели болгаш Кызыл шөлге шериглер парадынга ооң чугаазы — массалыг информация чепсектериниң кол кичээнгейинде.

Империализмниң агрессчи бөлүктериниң авантюристиг политиказының уламындан делегейниң ... байдалда Совет Эвилели улустарның идегелдерин бадыткап шынзыдаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр, тайбыңның, чөптүг чоруктуң болгаш хосталганың херээн чайгылыш чок быжыы-биле камгалаар дээн бүзүрелдиг Москвадан база дагын чаңгыдааның үнду деп, хөй-хөй солуннарның тайылбырларында база политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчыларның чугааларында онзалап демдеглеп турар.

⊙ПРАГА. Империализмниң агрессчи бөлүктериниң айыылдыг бодалдары болгаш авантюристиг политиказы улустарның тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга кыжанышкынны тургузуп турар мындыг байдалдарда Л. И. Брежнев Кремльдиң Съездилер ордузунга чүве чугаалап тура, Совет күрүнениң болгаш ооң социалистиг эвилелчилериниң күчүзү, оларның турушту чоруу, бүгү-ле чөптүг, угаадылалдыг, тайбыңга ынак күштер-биле тайбың болгаш кады ажылдажыр чайгылыш чок политиказы бүгү-нийти тайбыңны камгалаар каттырарының кол магадылалдарының бирээзи кылдыр улам тода көстүп турар деп онзалап айытканын «Руде право» солун демдеглээн.

⊙СОФИЯ. Улуг Октябрьның 64 чыл оюн таварыштыр болган байырлалдарның ачузу-биле Болгарияның төп солуннары бирги арыннарынга тода чырыдып парлаан. Октябрь революциязының оюнуң байырлалы СЭКП-ниң XXVI съездиниң ... шиитпирлерин бүгү улустуң деткип турарының чырытпылаңчак илерели апарган деп, «Работническо дело» солун бижээн. Тайбың, ... болгаш социал чөптүг чорук дээш демиселдиң мурнуу одуруунга моон соңгаар-даа баар ... тайгылыш чок шиитпирлиин совет улус база дагын бүзүрелдиг көргүскен.

⊙БЕРЛИН. Империализмниң агрессчи чорууңуң дыка өзүп орарын барымдаалааш СЭКП биле Совет күрүне ССРЭ-ниң камгалал быжыглаашкынын ... тайбыңны болгаш социализмниң чедиишкиннерин камгалаарынче кошкаш дивес кичээнгейни салып турар деп, ГДР-ниң радиозунуң тайылбырыпчузу чугаалаан. ССРЭ өске талалар шериг талазы-биле улуг күштүг болурун чедип алырын оралдашпайн келген болгаш оралдашпайн-даа турар деп, радио онзалап демдеглээн. Ынчалзажок, Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, Совет Эвилели ... ындыг артык күштү тургузар арганы бербес. Ындыг янзылыг оралдажыышкыннар, ол ышкаш ССРЭ-биле ... турушта чугаалажып дор кордалдар шуут-ла кеди чок чүүлдер-дир.

⊙ГАВАНА. Совет Эвилелиниң чайгылыш чок хөгжүлдези болгаш күчү-шыдалының быжыгыышкыны империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур, хамаарышпас чорук болгаш национал хосталыышкын дээш дарлаттырган улустарның чепсектиг ... демиселдеринге таарышкан чаа байдалдарны болгаш аргаларны хандырып, чырыткылыг келир үеге бүзүрелди октарганының миллион-миллион кижилерниң чүректеринге сиңниктирип турар деп, «Гранма» солун бижээн. Куба болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралының сыныш дивези, Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң талазындан бүгү талалыг деткимчениң революция Кубага үнелеп четтинмес ужур-дузалыын ол солун онзалап демдеглээн.

Кыйгырыгны деткивишаан

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ БОТТАНДЫРАР

Республиканың совхозтарының болгаш Сельхозтехкүрнүң септелге бүдүрүлгелериниң бүгү механизаторларынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга Таңды районнуң механизаторларының база инженер-техниктиг ажылдакчыларының кыйгырыын Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллективи долузу-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, келир чылдың хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде, бедик шынарлыг септеп, белеткээринге бүрүн шиитпирлиин илергейлеп турар. Бо чугула ажыл-херекти мынчаар боттандырып болур аргалар бисте бар. Ол чугайын бистиң мурнувуста-даа, амгы-даа ажыл-чорудулгавые бадыткап турар.

Бистиң коллектививис он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын боттандырар дээш шудургу ажылдап келген. Ылангыя үшкү кварталда коллектив продукция бүдүрериниң планын 102,6 хуу, сайгарарын — 102,4 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгеде күш-ажылдың шалыңчылары коммунистер Л. Оюн, О. Күнчүй, А. Тумат ышкаш нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес.

Оон аңгыда комсомолчулар Г. Биче-оол, А. Аракчаа, А. Дупшун, А. Догуй-оол, Г. Тумат болгаш өскелер-даа бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону ажыл-херек-биле бадыткап турар. Бисте кандыг-бир байырлалды таварыштыр ооң мурнуу чарыында шалыңчы неделяны чарлапкаш, бедик көргүзүглерни база чедип ап турар. Чижээ, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге холбаштыр чарлаан шалыңчы ийи неделя үре-түңнелдиг болган. Ынчан үстүнде адаттынган механизаторларның чамдыктары машина-техниканы септеп, эштээринге нормазын бүдүн чартык азы ийи катап күүседип турган.

М. ТИРЧИН,
партия организациязының секретары.

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРААЛ!

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырāзы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл

НОЯБРЬ

Чыл төнчүзүнге чедир 50 хонук арткан.

Бүгү күштү — хүлээлгелер күүселдезинче!

КАЛЕНДАРЬДА — 1982 ЧЫЛ

Тыва респотребсоюзтуң белеткел-сайгарылга баазазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгызында алган социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар. Чижээ, үлетпүр чигээдин сайгарарының чыл планын баазаның коллективи хуусаа бетинде күүсеткен болгаш орулга алырының чыл планын 16 муң рубльге ажыр боттандырган.

Коллективте мурнакчыларның саны чыл санында көвүдеп турар. Эрткен он айларының түңнели-биле складтар аразында киирбээн социалистиг чарышка Ц. Б. Хамаева эргелекчилээн дүк складының коллективи бирги черни ээлээн, планныг онаалдазын кордүнгениңден ажыр күүсеткен. Үк коллектив складтар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Социалистиг хүлээлгелерин бедик көргүзүглер-биле күүсеткеннер, чаа мурнап турарларга коллектив чоргаар дыр. Чижээ, баазаның ... [illegible]

П. ТИХОНОВ.

МАССАЛЫЫН ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди чарыштың дээштиин чедип алыр сорулга-биле эвээш эвес организастыг ажылдарны ... [illegible]

Оон ангыда совхозта социалистиг чарышты организастап турарында ... [illegible]

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Чер ажылдары кызыр эргелелдиң тудуужу бригадалары Улуг Октябрьның байырлалын ажыл-ишке чедиишкиннерлиг уткаан. Оларның аразында Николай Борбактың 11 кижи составтыг дажычы бригадазы октябрьда чарыштың түңнели-биле ийиги черни ээлээн. Бригада кежигүннери үлүг-норманы күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Оларда Сергей Седипов, Валерий Зенин, [illegible] Александр [illegible]-оол дээн ышкаш мурнакчылар эвээш эвес. Ылаңгыя бригадир Николай Борбак болуушкун ажылга кызымак, тоолептии-биле коллективте эш-өөрүнге эки үлегер-чижек көргүзүп турар. Ол бригада кежигүннеринден негелделиг. Ажылдың шынарынче, тудугжуларның разрядын бедидин [illegible] кылып келген.

Амгы үеде олар Кызылдың даараныглга комбинадының дугаалаа корпузунуң тудуунда ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Н. Борбактың бригадазының кежигүннери.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн Бай-Тайга районнуң коммунал ажыл-агый эргелели (даргазы В. Б. Хомушку) күш-ажылчы белектер-биле уткаан. Бо коллектив эрткен айларының социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, планныг онаалдаларын 104 хуу күүседип, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң шилчиир кызыл тугун чаалап алган. Коммунал ажыл-агый эргелели он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш эрес-соруктуг ажылдап турар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

БИСТЕН НЕГЕП ТУРАРЫ ЫНДЫГ

[illegible]

А. КОНЧУК.

Ак-Довурак АТБ-ның партия эгэ организациязының секретары.

ЧАРЫШ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ СӨС

— «Тываширбыт» каттыжышкынының «Чечек» ателье... [illegible] сес чыл чедип тур. Бо үениң ... [illegible] ... изделиелерин даарар хөй эвес кижилиг бригадавыс ай санында планныг онаалдаларын ажыр күүседип, эвээш эвес материалдарны камнап ап турар бис. Улуг Октябрьның 64 чыл оюн бистер база-ла чедиишкинниг уткудувус. Чаа он бирги беш чылдың эгезинде он айларының планныг онаалдазын октябрь 25-те күүсеттивис. Дуржулгалыг, хоочун эштеривис В. К. Ростовцева, Г. Д. Сайзуу, Г. Ч. Огородникова болгаш оон-даа өскелер үениң мурнап, ажылдың шынарынче кичээнгей салып, чыл планын хуусаазындан эрте күүседирынге бүзүрелдиглер.

О. НЕПОМНЯЩИХ.

«Чечек» ательениң ажылчыны.

— Мен эш-өөрүм-биле «Чечек» ательеге 1974 чылдан [illegible] киргеш, ажылдап келдим. Мааңаа кээрде арга-мергежилим шоолуг эвес турган. Ынчалза-даа чээрби чыл ажыр [illegible] коммунист эштеривистиң дузазы [illegible] планныг онаалдаларны чүгле [illegible] ... дээш кызып турар мен.

Ленинчи комсомолдуң тургустунган хүнүн болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга уткуштур алдар болдурган социалистиг чарышка кириишкеш, бистиң бригада эки көргүзүглерни чедип ап, чыл планын хуусаа бетинде доозар деп шиитпирледивис.

Л. МИХЕЕВА, даараныкчы.

ЧОГААДЫКЧЫ ИШТИҢ АЧЫЗЫ

«Социалистиг чарыш — массаларның чогаадыкчы көдүрлүүн ... [illegible]» ... [illegible]

Р. ДОНГАК.

«Детский мир» магазинде ойнаарактар садыгжызы эргелекчизи.

Чарышты организастап турары кандыгыл?

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫ АТТЫГ СОВХОЗ: ортумактарже кичээнгей кошкак

[illegible]

Н. АРАНЧАА.

«Шыныы» тусчай корр.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Кызыл-Мажалыктың түрүү заводунуң коллективи ... [illegible]

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ХОЖУДААШКЫННЫ АЖЫП ЭРТПИШААН

Мурнунда чылдарда «Дэн-Терек» совхозу [illegible] ажыл-агыйларының санынга кирип турган. Коммунистерниң эрткен чылгы отчёт [illegible] хуралынга ол дугайында [illegible] партийжи [illegible] болган, ынаа санал берген эштер ажыл-херектиң байдалын хандыр анализтеп, хожудаашкындан уштунарының аргаларын айтып турган. Коммунистерниң ынчангы шүгүмчүлелдери болгаш саналдары халас барбаан.

Партком болгаш совхозтуң дирекциязы ол шүгүмчүлелдерден шынгы түңнелди кылып, хуралга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин шудургу организастап келген. Хамыктың мурнунда мал бажын өстүрериниң [illegible] ажыл-агыйның материалдыг баазазын быжыглаарының талазы-биле перспективтиг [illegible] тускай эртемниглериниң база хөй-нииити организацияларының киржилгези-биле чогаадып кылгаш, ону боттандырарынче коммунистерден база [illegible] ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап келген.

Ынчаарга коммунистерниң бо чылгы отчёттуг хуралынга партком секретары М. Сарыглар болгаш санал берген эштер совхозтуң ажыл-агыйы мурнунда чылдардан экижип, [illegible] ниниң дугайын база демдеглеп турганнар. Совхоз күрүнеге бо чылын бир-ле дугаарында 205 тонна эътти саткаш, планын 130 хуу күүсеткен. Оон ангыда эрткен чылдыындан ийи катап хөй — 12 тонна дүктү база саткан.

Партия организациязының отчёдунда турар 58 коммунистер ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнүнге авангардыг ролюн көргүскен. Оларны совхоз [illegible] участоктарында быжыглаан. Партком бригадада парторганизацияларын, партбөлүктерни [illegible] айынчы арга-шинаазын бедидериниң хемчеглерин ап келген. Ылангыя мал чеминиң белеткелиниң үезинде ажыл-ишчилер ортузунга тургустунган түр партийжи бөлүктер күш-ажылды организастаарын экижидеринге, политмассалыг ажылды [illegible], социалистиг чарышты калбаа нептередиинге, үре-түңнелдиг кылдыр организастаарынга улуг рольдуг болган.

Бо чылын ажыл-агый 1380 тонна сигенни, 2700 тонна силосту белеткеп алган. Бо чугула ажыл-херекке база партия кежигүннери кол рольду ойнаан. Чижээ, коммунистер Х. Куулар, Д. Ооржак олар боттарының күжү-биле 15-15 тонна сигенни белеткеп, ажылчыннар ортузунга бо талазы-биле чарышка тиилекчи болганнар.

Совхозтуң малының баш саны моон соңгаар-даа өзерин барымдаалааш, партком малчыннар ортузунга партийжи [illegible] партбөлүктерни тургузарын планнап турар. Сөөлгү үеде мурнакчы малчыннардан 5 кижини партия кежигүнүнге хүлээп алган. Ынчалдажок көдээ ажыл-агыйның бо кол [illegible] партийжи өлекти моон соңгаар-даа [illegible] чугулазын хуралга санал берген коммунистер демдеглеп турган.

Партком болгаш бригадада партия [illegible] дыргаи ажыл-херек дээш коммунистерниң илеңкейин база харысалгазын бедидер сорулга-биле парткомга база хуралдарга олар[illegible] дыңнадыгларын, отчёттарын алырын удаа-дараа практикалап келген. Отчёттуг үеде 22 кижиниң дыңнадыгларын алган, ажыл-агыйның специалистерин барык-ла шуптузун дыңнап, оларның ажылынга тодаргай угланыышкыннарны берип келген. Оон ангыда үстүкү партийжи органнарның болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаар болгаш ынаар талазы-биле ажылды партком күштелдирген.

[illegible] партбөлүктерниң [illegible] организацияларының политмассалыг ажылы ам-даа чогуур деңнелге тургустунмааның коммунистер шүгүмчүлээн. Мынаа холбаштыр совхозта культура-чырыдыышкын [illegible] багай кылып келген. Культура бажыңының [illegible] багай эвес. Ынчалза-даа [illegible] алырынче кичээнгей кошкак, оон директорунга тарылга болгап кижилерни томуйлап турган. Сөөлгү үеде ында киномеханигии санавака, ажылдаар кижи чок арткан.

Партком кескү агитацияны болурмогууру-биле дерип, [illegible] ында хана солун, плакат, дуун азар чер безин чок. Частың тарылгазы ышкаш чугула [illegible] социалистиг чарыштың түңнелдерин [illegible] нептереддиг кылдыр тургузар хемчеглер кончуг кошкак.

Ынчангаш-биле партком кижизидилге ажылын, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле хемчеглерни кошкак чорудуп турарындан совхозта [illegible] корум-чурумун үрээр, арага-лаар чорук тар бар болуп артпышаан. Бо чугула айтырыгларга көдээ Совет күүскомунуң, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының [illegible] бедидер талазы-биле айтырыглар чогуур негелдеге [illegible].

Оон ангыда коммунистер [illegible] хөлзедип чорууру чамдык айтырыгларга база доктааганнар. Чижээ, ажыл-агыйда машина-техника эвээш-даа болза, механизаторлар, таражылар тараазы тарып өстүрүп алырга [illegible] база [illegible] хуула-даа малы саны [illegible] тенчеглеп. [illegible] фактыларны олар дугайында [illegible] турганнар. Бодаа Советтиң күүскому тараа, сиген шөлүнче мал кирген калаарчыларны [illegible] хемчег албас, анаа барык-ла чаңгыс калган.

Совхозтуң [illegible] ажылдаар хову бригадазының тевун тургузарынче сагыш салбаан. Ынчангаш ажыл-ишчилер сезонну хову ажылдарының үезинде суурдан барып ажылдап, хөй үнелиг шак-үени чидирип турар. Партком [illegible] талазы-биле [illegible] ажыл-ишчилерниң кужун мобилизастап турган. Хожудаашкынны ажып эртер [illegible] түңнелдерин улам быжыглаар база коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилерниң кужун мобилизастап турган. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиринге [illegible] кынын киирер дээш ам-даа улам шудургу ажылдаар апаар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АҢЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫ

БЕРЛИН. Бранденбургта кат-прокат заводундан хоюрзап хулуу болгаш үлетпүрнүң өске-даа бөктүг артынчыларын сээртүп турар машиналар дедир келирде үлетпүрге катап ажыглаар кылдыр болбаазыраткан материалдарны эккеп турар.

Үлетпүр артынчыларындан материалдар болбаазырадыр чаа комплексти бо чылын ында ажыглалга киирген соонда ындыг артынчыларны катап ажыглаар арга тургустунган. Комплекстиң кол сорулгазы — металлургия бүдүрүлгезиниң хөй [illegible] болбаазырадыры болуп турар. Специалистерниң санап көргенин ёзугаар алырга, [illegible] 4,5 миллион тонна болуп турар. Чүгле түс чериниң эвес, харын-даа республиканың өске-даа бүдүрүлгелерин катап ажыглаар материалдар-биле хандырып турар.

Комплексти ажыглалга киирген соонда 40 муң тонна керамика артынчыларын болгаш 130 муң тонна шлакты болбаазырадып кылган. Үлетпүр артынчыларын катап ажыглаарының [illegible] ГДР-ниң ажылчыннарының чедиишкинниг шиитпирлеп турарын Бранденбургта заводтуң [illegible].

АЖЫЛ-ИШЧИ БЫЖЫГ ХАРЫЛЗААЛАР

ПРАГА. Чурттуң найысылалында «Тесла» деп бүдүрүлге каттыжышкынының ажылчыннары «Зона-2» дээр 750-ги телевидение дамчыдыкчызын ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар бүдүргеш, Совет Эвилелинге чорудуп берген.

Телевидение болгаш радио херекселдерин бүдүрер талазы-биле ийи чурттарның бүдүрүлгелериниң аразында ажыл-ишчи быжыг харылзаалар 20 чыл дургузунда улам калбарып келген. «Тесла» маркалыг дериг-херекселдерни Киевтиң, Тбилисиниң, Ташкентиниң, Сочиниң, Иркутскиниң болгаш Кишиневтиң радиостанцияларынга болгаш телевидение төптеринге чедиишкинниг ажыглап турар.

[illegible] телевидение аппаратуразының шаптыкын хөгжүдези таварылга эвес. Радио болгаш телевидение [illegible] кин үлетпүрнүң ол алырының бүдүрүлге черлеринде калбарган.

Продукцияның ассортиментизин чаартыр ажыл Праганың бүдүрүлге каттыжышкынында доостур чыгаан. «Зона» деп дамчыдыкчының үшкү, улам сайзыраткан салгалын амгы беш чылда арбыдалыр бүдүргеш, Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга чорудуп бээр сорулга салдынган.

ГАВАНАНЫҢ ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИНДЕ

ГАВАНА. Далай байлаан чүдүргеш суднолар Гаванада далай өртээлинге үргүлчү кээп турар. Кубаның найысылалында далай өртээлиниң ажылчыннары далай байлаан хүргеп дужүрер сорулганы чедиишкинниг күүседип турар. Балык чүдүргеш суднолардың чүъгүн бирги ээлчегде дүжүрүп алыры чаагай чаңчыл болган. Далай өртээлиниң ажылчыннары чыл эгезинден бээр 163 муң тонна чүъктерни дүжүрген. Чыл планын өртээл ажылчыннары хуусаа бетинде күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ажыл шагының чидирин, суднолардың анаа турарын болдурбайн келген.

Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 40 муң тонна чүъктерни [illegible] өртээл ажылчыннары боттарының хуралынга [illegible]. Республиканың өске черлерде далай өртээлдериниң ажылчыннары база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң найысылалында эртем-техниктиг информацияның төвү эртем болгаш амгы үениң бүдүрүлгезиниң аразында харылзааны калбартырынга чугула [illegible] болуп турар. Эртем-техниктиг информация төвүн Экономиктиг Дузаламчы Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының деткимчези-биле тудкан.

Эртем-техниктиг информацияның төвү ам ийи чыл ажылдап турар. Ол үениң дургузунда 40 муң хире лизы-бүрү информацияны улус ажыл-агыйынга дамчыдып берген. Оон ажыктыы бүдүн чартык миллион тугрик болган.

Эртем-техниктиг информация төвүнде байлак ном фондузу бар. Ында эртем-техниктиг литератураның ийи миллион хире номнары чыгдынган.

(СЭТА).

САГЫШ САЛЫР, ДУЗАЛААР ХЕРЕК

«[illegible]» тресттиң № 42 тудуг эргелелиниң коллективи Ак-Довурак хоорайда ажылдап турар. Ол эргелелге Чаа Шагаан-Арыгда ажылдап турар Н. М. Егорованың малярлар бригадазы хамааржыр. Ынчан бригадирге ужурашпаан мен. Ол шалаалеп чоруй барган болган. Бригадирниң хүлээлгезин күүседип турар А. И. Авсиевич болгаш бригада кежигүннери — бөлүк аныяктар-биле хоорайның ТЭЦ тудуунуң чоогунга чугаалажып, оларның ажыл-херээ-биле таныжар аргалыг болдум.

Ол бригаданың кежигүннери эрткен айларның пландарын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Механизастаан арга-биле бажың малгаштаарын олар чаа шингээдип алган-даа болза, хүнде бир кижи 18 [illegible] метрни кылыр үлүүн ажырып келгеннер. Олар мынаа [illegible] мурнунда шериг [illegible] бажыңының, сес чыл школазының тудугларынга ажылдап турганнар.

Бригаданың ажылчыннары чүткүлдүг болгаш кызымак чорууң көргүзүп, чаңгыс демниг ажылдап турарлар. Оларның аразында мурнакчылар бар. Коммунист Зинаида Донгакты эш-өөрү хүндүлээр. Ол 1979 чылда Казахстанда Актас суурда № 35 профессионал-техниктиг училищени дооскаш, Чаа Шагаан-Арыгга ажылдай берген. Ол хөй-нииити ажылынга идепкейлиг. З. Донгак — № 42 тудуг эргелелинде комсомол организациязының секретарының оралакчызы. Ам ол дуржулгалыг, бедик мергежилдиг ажылчын. Чаа келген кыстарга арга-сүмезин кадып, ажылдың чажыттарын айтып берип турар. Алла Авсиевич оон дудак чок. База-ла бедик мергежилдиг ажылчын. Ажылга мергежип, бригаданың өзээ апарган кижилерге Алла Бүжүгет, Эмир Чылбаакай, Марина Саая, Валентина Бирбе, Надежда Белат болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар күш-ажылтыг базымын ийи-бир чыл мурнунда эгелээн болза-даа, өске өөрүнден өөренип, ажылга чаңчыга бергеннер. Ажылга [illegible] болгаш эп-найыралдыг кыстар чамдык четпестер турза-даа, эрткен айларда бүдүрүлге планын үргүлчү күүседип турарлар.

Ол четпестерниң кайсы чугаалаары артык эвес. Чамдык үелерде оларның ажылынга шаптыктай бээр таварылгалар тургулаан. Чижээ, әлезин келбейн баар. Ону манаар. Насос үрелип каар. База-ла анаа турар ужурга таваржыр. Ол чүүлдер ажылга саат болуп, оон темпизин кудуладып турар.

База бир четпес чүве — ажылчыннарның шалың акшазын саададыр ийикпе, азы чедир эккелбейн баары. Оон чылдагааның акша үлеп келген кижилерден айтырарга: «Бухгалтерлер билир» деп каар. Чогум ол улустан Ак-Довуракче сес чорударга, олар бухгалтерлерге барган, барбаазын дыңнатпас. Оон уламындан ындыг чоруктар катап болуп, каш ай дургузунда уламчылап турар.

Бригада кежигүннериниң чугаазы-биле алырга, нийти чуртталга бажыңнарында байдал эрткен чылдыындан эки болуп турар. Оларны септеп, [illegible], чылыглаан. Ындыг болза-даа чамдык ажылчыннар чурттаар оран-сава-биле ам-даа хандыртынмаан. Оон уламындан олар төрел-дөргүлүнүң бажыңнарынга чурттаар ужурга таваржып турарлар.

Анаа чугаа үезинде социалистиг чарышты канчаар организастап, аңаа ажылчыннарның кандыг киржилгелиг болуп турарын сонуургадым. Орта бригадирниң хүлээлгезин күүседип турар А. Авсиевичтээ, ажылчын кыстар-даа тодаргай харыы берип шыдавадылар. Чыл эгезинде кижи бүрүзү кандыг хүлээлге алганын-даа билбес болдулар. Күш-ажылчы маргылдааның негелделерин бижип, көргүскен көргүзүр самбыралары ол тудугнуң девискээринде чок. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ону шынарлыг кылырынга социалистиг чарыштың ужур-дузазы улуг болгай. Ону организастаарынче эргелелдиң удуртукчулары сагыш салбайн келген.

Бо бригадада колдуунда-ла амыдыралдың делгем оруунче даа кирген аныяк кижилер болуп турар. Оларга хүн бүрүнүң сагыш салыышкыны, боттуг дуза херек. Бир-тээ ол бригада Чаа Шагаан-Арыгның төвүнде ажылдап турар болганда, бригаданың амыдыралында бар четпестерни доралдыг эдерин № 42 тудуг эргелелиниң удуртукчуларындан «Шагонартяжстрой» тресттиң партия комитеди негээр үе келген.

Ш. ДОРЖУ.

ЧОГААДЫКЧЫ САНАЛДАРНЫҢ АЖЫЫ

«[illegible]» комбинатта продукцияның бүгү хевирлеринге шынарны акжыдар, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны нептередир талазы-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылы — 1981 чылда элээн тодаргай ажылдарны кылыпкан.

[illegible] бо чылын план ёзугаар 11 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бээр тургаш, 9 айның түңнели-биле 11 [illegible] киирген. Оларны бүдүрүлгеге нептередип, ажылдаан. Оларның экономиктиг камналгазы 10 муң рубль болган. Кол инженер Ю. Т. Суслеников 6 муң 645 рубльдиң, турбинист Н. А. Бочанов 1 муң 200 рубльдиң камналгазын бергеннер. Энергетиктер Н. С. Зазулин биле А. М. Медведьев оларның саналдары [illegible] бүдүрүкчүзүн 15—20 хуу бедиткен.

Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар бо хүннерде хей-аъттыг, улам эрес ажылдап турар.

О. КОРОДА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧЕР КЫРЫНГА АМЫДЫРАЛ ДЭЭШ

Барыын Германияның «Шпигель» журналынга эш Л. И. Брежневтиң берген интервьюзунга айыткан тайбыңга ынак чогумчалыг саналдар делегей парлалгазының, политиктиг болгаш хөй-нииити ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. ССРЭ-ниң тайбың саналдары кижи төрелгетенниң эң чугула айтырыын шиитпирлээринге — ядролуг халапты болдурбазынга онза чугула ужур-дузалыын хайгааракчылар демдеглеп, АКШ-тың администрациязының айыылдыг даштыкы политиказын шынгы буруудаап турар.

Л. И. Брежневтиң интервьюзу — Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыкы политиказының тодаргай чаа херечизи-дир деп, «Берлинер цайтунг» (ГДР) солуун онзалап демдеглээн. Улустарның салым-чолу дээш бедик харысалга-биле синниккен боттуг саналдарны документиде айыткан. Ол саналдарны боттандырары тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чорууң быжыглаары болур.

Ядролуг чепсектиң бүгү чадырыышкыннарын соксадыр болгаш ол чепсекти бүдүрерин хоругдаар дугайында ССРЭ-ниң саналдарын моол улус бүрүн деткип турар деп, МАР-ның Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү, сураглыг моол эртемден **Ч. Цэрэн** демдеглээн. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дугайында америк империализминиң кем-буруулуг иштиин Л. И. Брежнев Барыын Германияның журналының айтырыгларынга харыыларынга тодаргай сойгалап илереткен. Ядролуг кандыг-даа мөөңнежииниң ядролуг дайынның бүгү-нииити оргу кылдыр шилчиир, кижи төрелгетенге кедергей айыылдыг дээрзин эртемденнер эки билир.

Совет Эвилели болгаш Л. И. Брежнев ядролуг халапты болдурбас дээш бүгү чүүлдерни кылып турары бүгү кижилерге эки билдингир деп, Австрияның **«Арбайтер-цайтунг»** солуну бижээн. Чаварлыышкынны уламчылаар угланыышкынны совет удуртукчунуң медегелинде дорту-биле айыткан. Чүгле Бонңга эвес, харын-даа Вашингтонга оон саналдарын хандыр өөренип көргеш, кижи [illegible] дээш чогумчалыг харыыны бээр ужурлуг.

Ядролуг баштайгы согуушкунну кандыг-даа чурт кылбас дугайында Совет Эвилелиниң саналынга Барыын чүктүң чурттары чогумчалыг харыыны бээр ужурлуг деп, тайбыңның Британ ассамблеязының секретары **Дж. Паветт** чугаалаан. Айыыл чок делегейни [illegible], ядролуг дайынны болдурбазынче тодаргай оруктү Л. И. Брежнев айыткан. Совет [illegible] удуртукчузунуң тайбынче кыйгырыы делегейниң бүгү чурттарында хөй миллион кижилерниң ааяг күзел-соруун илерлейн.

Нейтронуг бомба — ол хаарге, дерзин чепсек-тир, ону хоругдаар ужурлуг деп, «Буллетин оф атомик сайентистс» дээр америк журналдың кол редакторы **Б. Фелд** бижээн. Нейтронуг чепсек «камгалал» хүлээлгелиг дээн америк администрациязының бедик [illegible] лериниң медегелдери хоозун чүлчүрүүшкүн болуп турар. Барыын Европаның улустарынга материалдыг улуг когаралды нейтронуг бомба таварыштырбас дээн Ак бажыңның медегелдери айыылдыг болуп турар.

Тайбың совет инициативаларын Фелд бедии-биле үнелээн болгаш ядролуг халапты болдурбас [illegible] улам-на күштелдирерин эргежок чугулазын демдеглээн.

Бижиирниң [illegible] дээш демисел — чаагай сорулга-дыр. Ол сорулганы шиитпирлээринче Лениниң төрээн чурту, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ииштики болгаш даштыкы политиказы угланган.

(СЭТА).

СОФИЯГА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң болгаш албанның найыралдыг аян-чоруун кылып ында чеде берген Индия Республиканың премьер-министри И. Гандиниң аразынга чугаалажыышкыннар болган.

Болгар-индий харылзаалар чаагай сеткилдиг найыралга болгаш бот-боттарынга идегежир чорукка үндезилээш, чедиишкинниг хөгжүп турарын ийи талалар [illegible] кынын-биле демдеглээн.

Чер кырынга чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарынче угланган чугаалажыышкыннардан артык чугула чүүл чок дээрзин демдеглеттинген. Тайбың кожа-хелбээ дегүнчүүлээшкиниң, бот-боттарын хүндүлежириниң, деңэргениң болгаш бир демей айыыл чок болурунуң принциптеринге үндезилеттинген ажыктыг кады ажылдажылганы идегешпес чорукка база удур туржуушкунга удурланыштыр тургузуп болур. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның, делегейниң тайбынга ынак бүгү күштериниң көдүргени тайбың инициативаларын болгаш саналдарны боттандырар угланыышкынга [illegible] ажылдаар күзел илергейлеттинген.

Азия диите байдалды ийи күрүнелерниң удуртукчулары чугаалашкаш, [illegible] Индий океанны тайбыңның зоназы болдурары делегейниң ол районунда политиктиг байдалды экижидеринге таарымчалыг салдарны чедирер ийик дээрзин онзалап демдеглээн. Диего-Гарсия ортулукта америк шериг-далай баазазын улуткаары ол угланыышкынга чүгүла айыыл болур ийик.

АКШ-ТЫҢ САЛДАРЫ КУДУЛАП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының Каттышкан Нациялар Организациязынга салдарының кудулап турарын АКШ-тың КНО-да [illegible] төлээлекчизи Дж. Киркпатрик «Ю. С. Ньюс уорлд рипорт» солуунга бижээн. «Чүнүң-даа талазы-биле деткимчени албайн турар-дыр бис» деп, ол бижээн. Сөөлгү 15 чылдар биистерин хөй чүүлдерге бүзүревес кылдыр өөреткен. КНО-га чугаалашкан бүгү кол айтырыгларга хамаарыштыр АКШ үргүлчү-ле эң эвээш талалакчыларлыг болуп турар.

Американың Каттышкан Штаттарының делегей организацияларынга [illegible] АКШ-тың КНО-да [illegible] төлээлекчизи айытпаан. А ол чылдагааннар бүгү улустарга билдингир. Тайбыңны [illegible] рары, чаа дайын кыжаңыышкынының узуткаары ышкаш эң чугула [illegible] шиитпирлээринге Каттышкан Нациялар Организациязының киржилгезин чайладырынче угланган политиканы Вашингтонуң администрациязы чорудуп турар.

Делегейниң айыыл чок чорууң быжыглаарынче угланган дээштиг шиитпирлерни Каттышкан Нациялар Организациязының хүлээп алырынга америк делегаттар моондактап келген болгаш моондактап-даа турар. Нарагалдың Чоокку Чөөн чүкте агрессия политиказын буруу шаңкан резолюцияларны хүлээп алырынга АКШ-тың делегациязы кезээде моондактап турган. Харысалга чок чулчуруушкун кылырынга, Совет Эвилелинге удур [illegible] гуладыышкыннарга КНО-нуң бедик индирин америк делегаттар ажыглап турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының хүлээп алганы чугула хөй шиитпирлерни амыдыралга боттандырарын АКШ моондактап турар. Чижээ, Намибияга хамаарышпас чорукту тыкыр дугайында айтырыгга хамаарыштыр Каттышкан Штаттар улуг моондактааашкыннарны кылып келген болгаш кылып-даа турар. Оон түңнелинде Мурнуу-Африка Республиканың расистери Африканың ол чуртун амга чедир эжелеп алган туруп турар.

Чөптүг үндезинге делегейниң экономиктиг чаа чурумун тургузар дугайында хөгжүп орар чурттарның чөптүг негелдезин АКШ-тың КНО-да төлээлекчилери херекке албайн турар. АКШ-тың улуг күрүнелиг [illegible] лиишкиннери КНО-га оон салдарының [illegible] кол чылдагааны-дыр.

Ынчаарга Рейганның администрациязы КНО-га моон соңгаар-даа ындыг политиканы чорудар болган турары Киркпатрикти чүүлүнде илең илергейлеттинген. Америк делегацияның КНО-да удуртукчузу хөгжүп орар чурттарга удур каржы иштүлдээшкиннерни кылган болгаш харылдаа АКШ-ка хамаарыштыр боттарының туружун өскертирин олардан негеп, ол негелдени күүсетпес болза, харыы хемчеглерни ап чорудар деп кыжанган.

АКШ-тың империалистиг политиказын буруу шаңкан резолюцияны КНО-га хүлээп алганы дээш хөгжүп орар дыка хөй чурттарга Киркпатрик каржы чагаа бижээн болгаш оларның иштики херектеринге ажыы-биле холгаарлап киришкен. Делегейниң кайы бир чурттунга экономиктиг дузаламчы көргүзер дугайында айтырыгны КНО-га чугаалажып көөрде, ук чурттуң туружун «барымдаалаарын» АКШ-тың [illegible] даазкан резолюцияны америк сенаттың чоокта чаа хүлээп алганын ол база сагындыр[illegible].

КНО-[illegible] боттандырарынга АКШ-тың бээр фондузун кызырээ, АКШ-тың политиказын Каттышкан Нациялар Организациязынга шүгүмчүлээн чурттар-биле дипломаттыг, садыг болгаш өске-даа харылзааларны соксадыры ышкаш хемчеглерни Вашингтонуң амгы үеде планнап турарын «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» бижээн.

ДАЙЫНГА УДУР ЕВРОПАДА ШИМЧЭЭШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээн Европа диике эккеп нептередир дугайында Вашингтоннуң болгаш НАТО-нуң шиитпириниң күүселдезин Рейганның милитаристиг [illegible] Барыын Европа чурттарында удурланыышкынның шимчээшкини улгаттынып-дыр деп, «Вашингтон пост» солуну бижээн.

Ядролуг дайынның кыжаңыышкынынга Барыын Европа чурттарында, оон иштинде Германияның Федеративтиг Республиказында сөөлгү үеде калбарган шимчээшкинниң анализин солуп айыткан болгаш тайбың талалакчыларының чыскаалдарының киржикчилери НАТО-нуң шериг [illegible] эжелеп алыр чорук [illegible] айыылдыгын илергейлээн. Рейганның администрациязы ындыг [illegible] айыылдыышкыны база илергейлээн. Ядролуг чепсектерни 1983 чылда чаартырын планнаан программазындан НАТО блогу ойталаар кылдыр удурланыышкыннын шимчээшкини калбарган.

Барыын Германияның кол үш партияларының политиктиг ажылдакчылары тайбың дээш шимчээшкинге киржип турарын солун демдеглээн. Германияның [illegible] демократтыг партиязының бундестагта депутаттарының 25 хуузу ол шимчээшкинни база деткип турар. Дайынга удур шимчээшкинни [illegible] демократтыг эвилелде болгаш хостуг демократтыг партияда база деткип турар. Чурттуң аныяктарының 40 хуузу дайынга удур шимчээшкинге киржип турар.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУУШКУННАР

КАИР. (СЭТА). Чазакка удур сулчээни организастаан болгаш бир ай бурунгаар президент Садатты өлүрген [illegible] эжелезин планнап турганын Египеттиң [illegible] бижээн. [illegible] удур организация болгаш Египеттен дашкаар ооң чаңгыс бодалдыгларының аразынга калбак харылзааның бар болганын истелге тодаргайлаан деп, «Аль-ахрам» солун дыңнаткан. Ол организацияның даштыкыдан сан-хөө дузаламчызын ап турганын туттурганнар өчээн болгаш бар документилер бадыткаан. [illegible] чэчилерниң 90 хуузун тудуп [illegible] айыткан болгаш Египет Араб Республиканың айыыл чок чоруң органнары [illegible] тыварын үргүлчүлеп турар. Беш мусульман бөлүктериниң кежигүннери [illegible] эжелеп алырын планнап турганын солун бижээн.

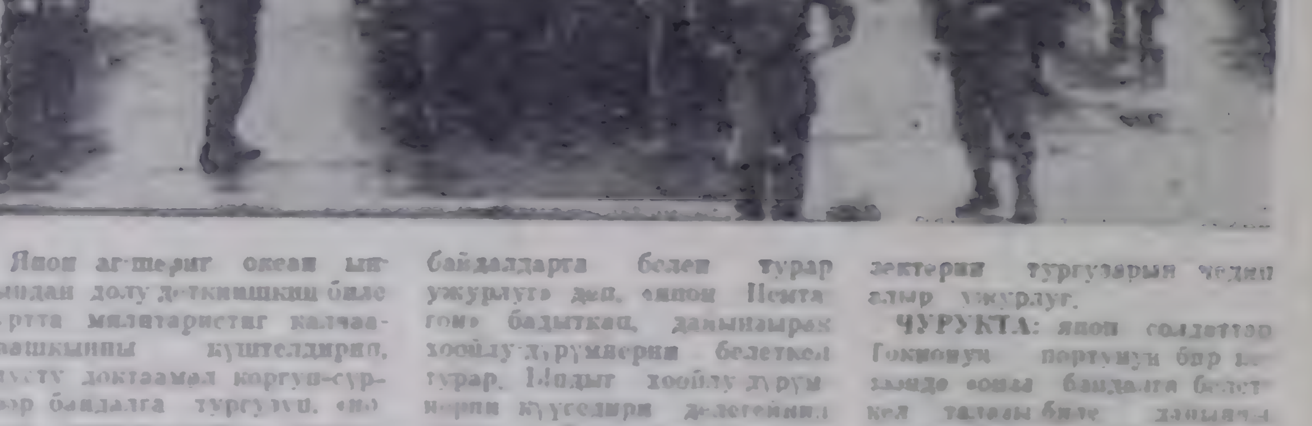

Япон аг-шериг океан ындындан долу деткиишкини-биле чуртта милитаристиг калчаараашкынны күштелдирип, улусту доктаамал коргуп-сүртээр байдалга тургузуп, «мо гаан мунипирлериниң» контроладынга үргүлчү тудазын ораадайып турар. «Чурт оола байдалдарга белен турар ужурлуг» деп, «япон Пента гону» бадыткаан, дайынзырак хоойлу-дүрүмнерни белеткеп турар. Ындыг хоойлу-дүрүмнерни күүседири делегейниң кезии дайынының мурнуу чартыында самураикы эрүкчүлерге домей шериг чазактарны тургузарын чедип алыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: япон солдаттар Гокионуң портунуң бир чазыында өөрени байдалга белеткел талазы-биле дагынчын өөредилгениң мурнуу чарында.

СЭТА-ның фотохроникасы.

МЕРГЕЖИЛДИ ШИЛИП АЛ

Чербиниң школа-интернадынга ол кежээ хөй ада-ие болгаш өөреникчилер чыылган. Янзы-бүрү профессияга тураскааткан кежээ. Ону школада биология башкызы Анна Васильевна Захарчук белеткеп эрттирген.

Бир дугаарында аалчылардан школа-интернаттың тургустунарының мурнунда-ла поварлап эгелээн, ам таптыг-ла ол мергежилге 27 чыл ажылдап турар улуг повар Ольга Дмитриевна Березкинаны сценаже чалаан. Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының төлээзинге тураскааткан ырыны магнитофонга ырлаашкан соонда. Ольга Дмитриевна бодунуң бедик мергежилиниң дугайында уругларга солун чугаазын тоогээн.

Даараазында башкы мергежилдиң дугайында чугаа эгелээн. Таисия Ивановна Егорова улус өөредилгезиниң шугумунга үжен ажыг чылдар ажылдаан. Амгы үеде хүндүлүг дыштанылгада. Ынчалза-даа ол бодунуң ынак мергежилин ам-даа кагбаан. Аныяк башкыларга бодунуң байлак дуржулгазын бо-ла дамчыдып бере бээр. Таисия Ивановна чүгле хөй уругларны школага кижизидип эвес, харын-даа өске кижиниң өскүс калган чаш төлүн бедик кижи кылдыр өстүрүп азыраан, ог-бүлелиг болурунга чедирип каан буянныг ие. Ооң азыраан кааны тыва кызы Лида амгы үеде үш уруглуг, ог-бүлелиг, эки чурттап турар.

Журналистиң белен эвес, харысаалгалыг болгаш мергежилди негээр ажылының дугайында уругларга бо олурутгарының автору таныштырган. Бо талазы-биле уруглар хөй айтырыгларны салып, улуг сонуургалдыг илереткеннер.

Бодунуң студент чылдарының дугайында, бойдусту камгалаар камнап, адаа ынак болурунуң дугайында аргаарыгга хандыкшылдының камгалаар [illegible] тывылганының. ону канчап чедип алганының дугайында Чербиниң ныш ажыл-агый черинин инженер-техниги Игорь Георгиевич Григорьев чугаалаан. Черби суурга 35 чыл ажылдап турар фельдшер-акушер Анна Васильевна Симакованың дугайында чылыг сөстерни чүгле кежээни башкарып турган Анна Захарчук эвес, орта олурушканнардан дыка хөй кижи чугаалааны уругларга улуг сонуургалды болдурган. Бедик эмчи ында олуржуп турар кижилерниң аразында бедик эллээн кажыының кадыкшылынга улуг дузаны чедирген, школага бедик чеже дуза катпаан дээр. Алызындан бөлүүн Анна Васильевна ол кежээ уругларга бодунуң мергежилиниң хүндүткелдиниң дугайын үрде сонуургаачыг чугаалаан.

Профессия дугайында чугаа ол кежээ кончуг солун эрткен. Дыңнакчылар аалчылардан янзы-бүрү айтырыгларны салып, чаны харыыларны алганнар.

О. НАМЧЫЛАК.

Кызыл район.

АРМЯН АРХИТЕКТОРЛАРНЫҢ АЖЫДЫЫШКЫНЫ

Эрте-бурунгунуң Арташады — бо хүннерде армян археологтарның кызып турар эң-не солун болгаш улуг хемчээлдиг шинчилелдериниң чери болур. Арташатты бистиң эравыстың-даа мурнунда II чүс чылда чаңгыс аай Армян күрүнениң найысылалы кылдыр үндезилеп тургускан болгаш VII чүс чылга чедир турган. Ол дугайын чүгле армян бижимелдерде эвес, харын база Грецияның болгаш Римниң-даа тоогучуларының сураглыг дыка хөй ажылдарында айтып турар. Ынчалза-даа хоорай чогум кайда турганы дыка үр үениң иштинде билдинмейн келген. Ындыг-даа болза бистиң чүс чылдың 20—30 чылдарда ол Ховрирап бүүрелчиниериге турган деп болзал тыптып келген.

1967 чылдың төнчүзүнде Покр Веди суурнуң кыдыында сут дамчыдар хоолайлар салыр оңгарны казып турган үезинде чер иштинден бижиктиг даштар уштунгулаан. Ол даштарның тывылганы археологтарның Арташатты дилээр ажылдарын шапкынчыткан болгаш аныктың соонда кээп кайгамчыктыг тывылгаларга чедирген.

— Эрте-бурунгу хоорайның шивээзи болгаш ооң кварталдарының чамдыызы камгалал ханалар-биле кажаалаан тос дөңнер кырынга тургустунгап болгаш камгаланырының күчүлүг системазы боол турган — деп, Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының Этнография болгаш археология институдунуң директору Бабкен Аракелян чугаалаан. — Дөңнер адаанда суг-биле долдунган калбак чаны оңгарларның орну, оңгар артында — камгалал ооргузунуң база бир шугуму амдыгаа чедир-ле кестүп чыдар. Хоорайны чаңгыс аай, дыка эки кылдыр таарыштыр бодаан план ёзугаар туткан болган. Кудумчулар бот-боттарынга уңнаштыр тургустунган. Оларга ордулар болгаш хүрээ-хииттерлер-даа эвээш эвес турган. Бажыңнарның иштики ханаларын угулзалар-биле каастаан болгулаан.

Бо хүннерде археологтарның кол-кол ажылдары ол эрте-бурунгу хоорайның сес дугаар дөңүнде чорупп турар. Тывылган чүүлдерниң ээрге, аңаа ус-дарганчылар ажылдап турганнар. Чижээ, ооп керамиктиг савалар өрттедиир кылыр суугу тывылган. Ол сууругларга хоорайның суг дамчыдар хоорзаларын база өрттедип турган. Ол ышкаш ооң бурунгунуң чунар-бажыны база тывылган.

Архитектураның, культураның болгаш уран чүүлдүң дыка хөй тураскаалдары база ажыттынган. Арташатты казанылгадан тывылган чаа чүүл бүрүңү-ле — статуэтка, чоос азы керамика хевири-даа болза — Армения тоогузунге чаа чүүлдү немээр, ооң дыка хөй арыннарын чаа ёзу-биле ажыдар.

— Эрте-бурунгунуң Арташадын казар ажыл дыка улуг хемчээлдиг болгаш ам-даа чаңгыс эвес чылда үргүлчүлээр. Ам-даа чаа-чаа солун ажыдыышкыннар болурунга илдегээр бис — деп, Байкен Аракелян чугаалаан.

Георгий САРКИСЯН.

ПМА-ның корреспонденти.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ОТТУК-ДАШКА «ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН»

Атамановканың кодээ Совет даргазын өлүргени Таңды сынының эдектеринде бүгү совет суурларын, ооң чоок кавызында аалдарның чурттакчыларынга улуг кичээндириг болган. Даараазында хүнүнүң эртенинде Алексей Никифоровичиниң хөөржүдериинге киржирип-биле колдуунда бүгү суурлардан партизаннар чыглып келгеш, эжинге качыгдалын илередип, чарлыры-биле чергелештир дайзынга удур тулчуушкунга белеткенип кирипкен. Суурнуң кыдыгаарынга хайгыылчыларны тургускан, чурттакчы чонда бар боо-чепсекти дайынчы белен байдалга белеткээр мастерская ажылдап эгелээн.

Кодээ Советтиң секретары Григорий Барабанов биле партизан Билчир болган онаа болуушкунунуң дугайында Усинскиже, Минусинскиже телеграф-биле дыңнадыр бага дүргени хуза дилээри-биле Кызылче чоруткан.

Ол үеде Оттук-Дашка Ян Шичаонуң үш чүс хире кыдат солдаттарының лагери туруп турган. Ол лагерьге Хемчиктиң нояны Буян-Бадыргы баштаан хөй санныг феодалдар турган.

Бо дээрбечилерниң баштыңчылары боттарының төлээлерин дамчыштыр чөңгээлиг «тайбын чугаалажыышкын» дугайында бижикти Усинскиже чорутуп, Атамановкага бажыннатан кыдат албан-хаакчыларны хостаарын негээннер. Ол ышкаш Шмаковтуң кулак дээрбечилери-биле харылзаалыг турган. Олар ынчап Оттук-Даш дужунга Улуг-Хем ол чарынынга хоргадаңып чыткан.

Ян Шичао аңаа орбайн, хоралакчы ажыл-чорудулгазын уламчылаан. Атамановкага партизан отрядынче шивиш-киинерни чорудуп турган.

Успенкадан келген Федор Казанцев биле Атамановка чурттуг Михаил Зырянов хайгыылга турган, кончуг харысаалга чок чоруун көргүскен. Удурланыкчыларын чогуур үезинде эскерип, сезик алынмаанындан ол ийини туткаш, Оттук-Дашче сөөртүп алгаш чоруй барган. Партизаннар эштерин хостап алыр аргажок болган. Чүге дээрге оларны тудуп алгаш барган дугайында медээ орай дыңналган.

Бо болган болуушкун дугайында медээни Усинскиже дыңнаткан болгаш ооң кээп дузаламчы көргүзерин четтикпейн манап турган.

Элээн болганда Ян Шичао биле Буян-Бадыргы-биле чугаалажыышкын кылыр делегация чедип келген. Дайзыннарның баштыңчылары-биле бижик солчуп турган И. Г. Сафьянов делегацияны баштап алгаш келген. Василий Старухиниң командалааны үжен беш кызыл шериглер делегацияны үдеп чораан. Төлээлер келгениниң даараазында хүнде Оттук-Дашче чоруптукан. Тайбын дугайында чугаалажыышкынны чедиишкинниг эрттирери-биле туттурган үш кыдат шериг албанныгларны делегация ап алган. Чүгле найыралдыг байыр чедирипкиниң солчур дээн эвес, туттурганнарны база орнажып алыры совет делегация болдаан.

Делегацияны камгалаар шеригниң командири баштай Атамановкадан дөртен хире партизаннарны Оттук-Дашче чоруткан, ооң аразынга Билчир баштаан тывалар база чораан, олар очулдурукчунуң хүлээлгезин күүседир соруглалыг барган.

Сафьянов Оттук-Дашка чеде бергеш, очулдурукчуларны дамчыштыр ужуражылганы кандыг-даа камгалал чокка, лагерьден кайы-даа таладан бир ыраттаз черге эрттирерин саналдаан.

Саналды хүлээп алган Ян Шичао биле Буян-Бадыргы чугаалажыышкын чорударынга таарымчалыг болуру-биле ужуражылга кылыр черге кончуг эки огну тигерин дыңнаткан. Ону ынчаар кылганнар-даа. Ынчалза-даа ужуражылганы хүнну-не сонгаарладып турган.

Төнмес-батпас ийи хүн ынчаар эрткен...

Октябрь 30-де Атамановкадан делегацияның, ооң камгалакчыларының аъш-чемин сөөрткен беш терге чугаалажыышкын болур черже чорупкан. Ол чүъкту сөөртүп алгаш, чорупп органнар: Кравченко биле Щетинкиниң партизан шериинин дайынчызы чораан Петр Макаров, Минусинск чанынга ночээн партизан Петр Стажкиниң адазы—Дормидон Андреевич, кырганнар Фаддей Колупаев, Степан Елизаров, Терентий Полев.

Ол бүргег хүнде каң адып орда Ян Шичао биле Буян-Бадыргының дээрбечилери Атамановка чанынга тудуп алган кижилерни адаатчыыг ёзу-биле шаажылаан. Совет делегация-биле тайбын чугаалажыышкын кылдыкчыын органынга удурланып эгелээн.

Старухин байдалдың нарыын эскерип кааш, делегацияның болгаш отрядты баш бурунгаар шилип алганы камгаланырынга таарымчалыг черже доразан-на чорупкан.

Тулчуушкун эгелээн. Шак келген тулуун-на ол калбарып органы, тулчуушкунуң хүнге четир үргүлчүлээн. Старухинниң дайынчылары чаңгыс базым даа аткаарлаваан. Кызыл шериглер болгаш партизаннар эрес-дидими атакалап турган, удурланыкчының халдаашкыннарын ойтур шаап шыдаан. Олар караңгы дүне улустуң херээ дээш амы-тынын берген болгаш балыгдаанган эштерин чыып алгаш, Атамановка талазынче шимчеп чорупкан. Орукка чорупп ора өлүрткен эштеринге, үнеткен тергелерге таваржы бергеннер. Оларның аъттарын дайзыннар алгаш барганнар...

Чээрби чылдың октябрь 31-де кызыл шериглерниң болгаш партизаннарның күүсеткени кажыызал аялгазының, бооңун үш удаа хааштаашкынының адаа-биле Атамановканың аңы-дунма хөөрүнге улустуң хосталгазы база хамааржыннас чоруу дээш амы-тынын берген он дайынчыны хөөржүткен.

Ол үеде Кочетовтуң отрядын Тывадан, Квитныхтың отрядын Усинскиден чорупкан турган. Тывага байдал нарыыдап келирге оларны дедир чорутан.

Партизаннар ноябрь төнчүзүнде, декабрь эгезинде Бии-Хемге. Каа-Хемге турган кулак дээрбечилерни узуткаан.

Атамановка Тывага революстуг шимчээшкинниң төрү апарган, аңаа партизан отрядының штабы чээрби ийи чылга чедир турган.

М. ПАХОМОВ.

(Төнчүзү. Эгези № 258 «Шында»).

ӨҢМАС АЛДАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ БЕДИК

Гималайларда Эверест деп дээ Чер бөмбүрзээниң эң бедиги. Ооң бедик бажынга чедир 8848 м. болгаш стратосферада (агаарның бедики кадды) кырыңай сүгүпэ алган турар. Альпинистер ону үш дугаар полюс деп адап турар. Ол бедиктиң шыпшык бажынче чүгле эң-не дидимнер, эң-не дуржулгалыглар чедип шыдаар.

Бир-ле дугаарында Эверестиң бедик бажын 1953 чылда Чаа Зеландия чурттуг альпинист Э. Хиллари чеди дугаар шенелдезинде ук чернаң чурттакчызы Н. Тенцин-биле ачасырыпы шыдаан. Ооң мурнунда Хилларинин шенелделери алдыы удаа чедиишкин чок болуп доозулган, ооң иштинде иди катап альпинистиң амы-тыны кес кырынга артып турган.

Ол бедиктиң дугайында хөй-хөй чажыттарны, элдептиг чугааларны дыңнап болур. Чамдык альпинистер ол дагның бедик бажынче чоокшулаан тудум, агаар базыышкынының эвээжээнинден, кижиниң бодун туттунары бергеден, харын-даа медерели баксырап, кулаанга үй-балай чүвелер дыңналып турар агаар деп чугаалажып турарлар. Чайгы үеде бедик ынаар үнериң күзээннерни мөңге доштар, улуг шуурганнар, харлыг дүвүлер, кошкелер, шорзаннар манап турар.

Бистиң чуртувуста ол очасырга чоок бедикти чазырып алыры-биле «Гималай комитеди» деп адаар тускай комиссия тургустунган. Ол экспедицияның начальниги дуржулгалыг альпинист, профессор Е. Там соңгуткан. Бо хүннерде «Гималай комитединиң» бөлүүнде 20 шыырак совет альпинистер белеткел ажылын чорудуп эгелээн. Оларның чүгле 10-ун шилип алыр. Олар баштай бедиктиң «эгезинге» оруу, ооң соонда мооң мурнунда ынаар кымдаа семеп көрбээн, 3 км. ажыг, дээрже дүндүүштелип үнген бедик ханы тааарып үнерин планнап көрүп турарлар.

«Альпинизм спорту мен эң-не дидимнерниң, эң-не эрестиглерниң спорту деп санаар мен. Ол харын-даа кижиден шынчы чорукту негээр бедик патриотизмни кижизидип турар философтуг ханы угталыг спорт»— деп, бистиң алдарлыг чогаалчывыс Николай Тихонов чугаалаан.

Чаа кино

«ЛЕНИНГРАДЧЫЛАР—АЖЫ-ТӨЛДЕРИМ»

«Ленинградчылар —ажы-төлдерим» деп «Узбекфильм» киностудияга тырттырып кылган чаа кино республиканың киноэкраннарынга үнүп эгелээр.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солунуң чагыдылгазын ноябрь 20-ге чедир узаткан.

Солунну чагыдып алырынче далажыңар!

НОЯБРЬ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харыыланар!» 9.35 —«Мухтар, мээче!» Уран-чечен фильм. 10.55— Туркмен ССР-ниң Күрүнениң улустуң аадарлыг танцы ансамблиниң концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Телефильмнерниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналын алган документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Авиатор». Баштайгы орус ужудукчу М. Н. Ефимовтуң төрүттүнгенинден бээр 100 харлаарынга. 16.05 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.25 — «Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры, юридиктиг эртемнерниң доктору, профессор А. И. Косыгин-биле ужуражылгазы. 17.20 — Л. Синцев (фортепиано) ойнаар. 17.30 — Документалдыг телефильм: «Силерни чүү дүвүреди тур?». 18.20 — «Кайгамчыктыг маңнаж». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 —Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Даайының [illegible]». Телешпиа. 2-ги кезээ 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.50 —«Ырлы-81». Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чес дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 21.10 — Орус улустуң бурунгу үе-шевер ижи. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 13.10 — Академик В. Л. Комаров. 13.40 — Хоойлу билир сен бе? Эртемнер үениң арыннары. 14.30 — Кайгыы Кулиевтиң поэзиязы. 15.00 — Ботаника. 5-ки класс. Үрезин. 15.20 — «Чес дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 15.30 — 18.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тываның [illegible]». 19.00 — «Владимир Шнейдеров». Документалдыг фильм. 19.20 — Чараалдар. 19.25 — «Тыва — [illegible]». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының эртем болгаш техника талазы-биле лауреаттары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Даштыкы фильм экраны. «Байырлыг, өңнүктер!» Уран-чечен фильм (Болгария).

НОЯБРЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Чонуң аялгалары». 9.15— «Буратинонуң делгелгези». 9.45— «Силерге, ада-иелер!» 10.15 — «Эки бараалнары — хөйнүр». 10.45 — Чурукчулар дугайында чугаалар. А. Родченко. 11.25 — «Чаңгыс Улусчуг чогаадыкчызының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Пайал». (Пакистан) 11.55 — «Советтер болгаш амыдырал». Дамчыдылгага Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов киржир. 12.25 — «[illegible]» 16-гы тиражы. 12.35—В. Бетховен. Оркестрлиг фортепиано № 3 концерт. 13.00 — «Тиилекчилер». Фронтуг өңнүктер клуву. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 —Уругларга фильм. 15.25 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 15.55 — «Хавап надарчызы». «Хөглүг дагаа оггу». Мультфильмнер. 16.20 — «Хөгжүм [illegible] үнери». Скрипка. 17.15 — «[illegible] дугайында». 18.15 —«Кады [illegible]». Тележурнал. 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцова биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң академиктиг оркестриниң концерти. 19.30 — «Истелгени эпатоктар кылып тур». 16-гы херек. «Чиимистер амыдыралындан». 1-ги сериязы 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» [illegible] фильминиң 2-ги сериязы. 22.50 —23.05 — Бокска делегей кубогу. Канададан дамчыдылга. Төнгенде —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Уланованың амыдыралы». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Ленин болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Галина Сергеевна Уланованың дугайында документалдыг фильм. 1-ги сериязы. 12.25 — Таакпрага болгаш кодээ ажыл-агыйның ишчилери — 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары. 16.25 — А. Вайнер, А. Мишарин — «Хүндээ хүнче». Күрүнениң «Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.00 — «Кино аян-чорукчулар клуву» 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Булуттар кырында ыры». Музыкалыг телефильм.

НОЯБРЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.05 — «Ол ырыны мээң ырлаай берем». Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Л. Рюмина ырлаар. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». 12.15 «Карелден дамчыдылга». 13.15 — «Амыдыралдың путёвказы». 14.15 — «Музыкалыг киоск». 14.45 — «Доспес кижилер». Документалдыг телефильм. 15.45 — «Аңаа-даа бар кайгамчык чүүлдер». Армян ССР-ниң улустуң артизи А. Акопянның киржилгези-биле концерт. 16.30 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 17.30— «Биниң улуг [illegible]». Мультфильм. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45— Футбол тайылбыры. 19.15 — «Композитор Евгений Жарковскийниң ырлары». Фильм-концерт. 19.50 — Бокска делегей кубогу дээш Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» [illegible] камгалал». Бойдус камгалалының дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Рига) — «[illegible]». 2-ги база 3-кү кезээ. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм «[illegible] [illegible] турган». 15.25 — «Уланованың амыдыралы». Документалдыг телефильм. 2-ги сериязы. 16.30— «Бо бүгү чүве ооң дугайында». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 17.35 — [illegible] 19.05 — «[illegible]». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Музыкалыг [illegible]». 20.15 — «[illegible] [illegible]». Аныяк чаяакчыларның конкурузу. 21.05 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «[illegible]». Уран-чечен фильм.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК

Бир чагааның изи-биле

— Ийе, уругларым-биле сүмележип турган бижээнивис шын чүве. Ооң өске арга чок апарган. Мээң арагалап чиде бээри чаңгыс бо удаа эвес болгай. Уругларывыс үш. Чижип-чиир чаа кестүп келгени олдур—деп, байгы хевинде бедии, үе сиңе берген, ортумак дурт-сынныг кижи хомудалын то каап орду.

Бажының дугуу өйбейтир салынган, арны шала кижизиктигээр апарган, чаа-ла үжен хар аша бээри чоруун ашаан ие [illegible] чугаалап олурду. Ону Мария Саая дээр. Сес класс дооскан, орта ажылгаа кылдып көрбээн. Баштайгы ашаа-биле олуржуп, кады-ла [illegible] тура-ла, арагалап эгелээн. Ашаа база-ла ижер, ынчангаш арагага хандыкшылы аныяк ог-бүлениң бүзүрелиниң дүнчүрээнге чедирген.

М. Саая 1972 чылда С. Хуна дээрзи-биле ийиги ог-бүлени туткан. С. Хуна 1961 чылдан эгелээшке механизатор боол ажылдап келген. Арага-даа ишпес, топтуг-томаанныг, амгы үеде «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Шаңнал макталдыдаа хөй удаа ап келген. «Чылдының шокары даштында, кижиниң шокары иштинде» дижири ышкаш, шынап-ла, Мария Саяның баштайгы дээрезинде чүзү-кандызы-даа көзүлбээн. Чөөрту-ла ооң чажы-холаазы кестүп эгелээн. Механизатор С. Хуна ажылдап алган акшазын ээкен берип турган. А ону дөмгиш чүгле арага-дарыга чуулганнарынга бижиккен. Чаш уруг-дарын кааптаа, хондур-дүндүр-даа чиде бээр турган. А ол акша төнгенде, туруп азыраар чудай бергени кестүп келгилээр.

— Дөрт-беш айлыг чаш уруун каапкаш, арагалап чиде бээр турду. Ынчаарга улуска эмзиртип, азы суг-биле эмзеннинтеп турган азырап турдум. Ынчап баарга, ажылдап турар кижиге-ле кончуг берге чорду. Дуңмаларын ажаар карактаар дээш Ч. Саяна орта өөренмээн. Ооң хары ам 12. Ие кижи Марияның ындыг тавап чок чоруун кодээ Советке-даа, хереэженнер чөвүлелинге-даа сайгарып көрүп, арагадан үш удаа эмнеттип-даа. Ооң кандыг-даа түңнел үндүрбээн. Ам катап-ла ишпишаан—деп, С. Хуна чугаалап турар.

Холунга эвээш-даа, хөй-даа акша кирер болза, ону арагага хуулдуруп ишкеэн шагларда амырап. Ындыг бөөрга, аңаа сөөлгү чылдарда ооң холунга акша тутуппас, урүглары-биле сүмележип турган, бөрү чорудар. Оадажок ие уруг-дарыныңы кижизидилгези дээш хензиг-даа сагыш салбаан. Оларның өөредилгези дээш сагыш човал, башкылар-биле харылзажып, школа ажиин чаңгыс-даа катап ажыдып көрбээн. Ооң уруглары аңаа ынак, а ол ие кижиниң ажык-буруу деп чүвени уттупкаш, ай-айы-биле арагалап чорупп бээр. Ынчангаш ооң ол ындыг чаржынчыг «хоочузу» уруг-дарынынга багай салдарын чедирип турары кескү факт болу берген. Ужуру болза, улуг уруу Саяназы элээн класс догаан өөренип турган, ам чүгле үшкү класста доңгуп-дангып өөренип турарын башкызы Э. Тежит чугаалады.

Аныяк иениң уруглары редакцияга сагыш-сеткилди саргыдып, дүвүреди бээр чагааны бижээннер. Сентябрьның бир-ле чылыг хүнүнде иези Кур-Чер суурга арагалап туруп-туруп, хенертен чиде берген; баш углаан черже чорупкан. Чүү шаг болганда дыңнаарга, Кызылда, Чадаанада, Ак-Довуракта аширип-ле чорупп турган сураа үнер болган. «...Иевис бистерни каггаш, ай-айы-биле, азы чыл-чылы-биле өске районнар, суурлар кезип тениш чорупп бээр кижидир. Өөредилгем ара каггаш, 5—6 ай хиреде чаш дуңмаларым азырап олурдум. Ынчангаш өөрүм [illegible] [illegible] шилтиим, а мен [illegible] артып калдым. Мээзэ хомудаңчыг-даа, ыыячыг-даа, муңгаранчыг-даа боор-дур. Ачам кыш, чай чок ажылдап турар. чайлыг үези чок кижи» деп бижээш, редакциядан дуза эреп, солунга биживе эттиме бээр ирги бе деп күзел-бодалын илереткен. Ук чагаада сеткил-сагышты саргыдып бээр «кайда чор ген, авай, чедип келем, авай» деп сөстер база бар. Ол дээрге кижиниң көөргээр сеткилин оттуруп кээр ыян-чымчак сөстер-дир! Мооң алгаш көөрге, ол аныяк иениң арагалап толап чиде бээр «хоочузу» чаңгыс удаа эвес боор турары-ла шын. А ооң-биле чергелештир уруглары аңаа аажок ынак, а ие кижиниң ындыг сеткили барык чок. Ооң сеткил-сагыжын чүгле арага бүргей алы берген. Арагага хандыкшаан аныяк иениң толап чорупп-чорупп бо удаазы башкыныя бооганын арга бээшт эн келгени—ие кижиниң ажы-төлүнге чаны ынакшылы эвес, а ажыг кыштың албадалы-дыр.

Бо болгаш өске-даа ийи чаңгыс ындыгларга хамааржыр силерниң саналыңар кандыгыл, номчукчу? Оларны эде кижизидер талазы-биле кандыг хемчег алза эки?

К. ТҮЛҮШ.

Агаар

Республиканың, Кызылда бичии булуттаар, хар чагбас, хат кошкак. Хүндүс 7—13 градус чедир соор, чамдык черлерге 12—17 градус чедир соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30 12.20, 17.40, 20.00, «Калина деп кызыл өңнүг кат» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Булуттар аразынга хенертен болган таваржылга» 9.30, 11.20, «Дирижер аразында чаттачинер» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатпаан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ленин Парижте» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Харыы ыр [illegible]» 15.00, 20.00 ([illegible]кан), «Үшкү оруң чок» (2 сериялыг) 17.00 шактарда.

Редакцияның адреззи: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-26-62, редакторнуң оралакчыларының 2-55-24, 2-21-71, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-22-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17[illegible]. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко [illegible] № 4). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 262 (11760) | 1981 чылдың ноябрь 12, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СОВЕТ МИЛИЦИЯНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Езулуг коммунистиг, улегерлиг корум-чурумну бадыткап тургузар улуг харыысалгалыг сорулганы иштики херектер органнарынга партия биле чон онааган. Корум-чурум камгалакчылары — милицияның ажылдакчылары улусчу эрге-чагырганың төлээлекчилери болур бедик атты алдарлыг-биле кадагалап турар. Ноябрь 10-да Москвага Совет милицияның хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга ону онаалап демдеглээн.

Байырлыг хуралдың президиумунда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, хой-ниитиниң төлээлекчилери олурган.

ССРЭ-ниң иштики херектер министри армия генералы Н. А. Щелоков хуралга чуве чугаалаан. Леонид Ильич Брежневтиң байыр чедиргенин чүректиг хамаарылгалыг сестерин совет милицияның ажылдакчыларынга ол дамчыдарга, чыылганнар дыңнакчыларның алдын [illegible] ласкааныкчылары-биле уткаан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, ажылчы чоннарның калбак массаларының деткимчези-биле совет милиция иштиниң корум-чурумун, курунениң эрге-ажыктарын, совет кижилерниң эргелерин болгаш хостуулгаларын моон соңгаар-даа идегелдиг камгалаар дээрзин министр онаалап демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. (СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МУРНАКЧЫ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ТЫВАНЫҢ СОВХОЗТАРЫНЫҢ ИШЧИЛЕРИ ДЕТКИП ТУРАР

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ ЧААРТЫВЫС

1982 чылдың хову ажылдарынга совхозтарның кедээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш эки шынарлыг белеткээр талазы-биле Таңды районнуң механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эгелээшкинин республиканың бүгү ажыл-агыйларының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары шаңы-биле деткип, чугаалажып, аңаа харыы кылдыр боттарынга чаа хүлээлгелерни ап турар.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң механизаторлары хуралга ук кыйгырыгны чугаалажып, боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, часкы хову ажылдарынга ажыглаар техниканы чогуур өй-шаанда эки шынарлыг септеп белеткеп алырын хүлээнгеннер. Ол дугайын совхозтуң мурнакчы механизатору Чамыраңпай ООРЖАК мынчаар чугаалап турар:

— Кожавыста Таңды районнуң совхозтарының механизаторларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыын чугаалашкаш, мурнувда салган хүлээлгелеривисти эде көрүп, чаарткаш, улам күженииш-кинниг ажылдаарының чаа графигин тургустувус.

Совхозта кедээ ажыл-агый техниказын септеп, хову ажылдарынга белеткээрин бо хүннерде 24 кижиден тургустунган дөрт звено ажылдап турар. Кылыр ажылдарла хөй. Бо чылдың соолгу кварталында 9 тракторну, 17 комбайнны, 46 сеялканы, 52 культиваторну септээри керлүнген.

Бистер, септелгеде ажылдап турар механизаторлар, таңдыларның кыйгырыынга сорук киргеш, үстүнде саватпыгаан техниканың аазын хөйүн, тодаргайлаарга беш комбайнны, үш тракторну, 13 культиваторну болгаш 36 сеялканы септеп доозарын хүлээндивис.

Ынчаарга часкы хову ажылдарынга киржир бүгү техниканы апрель 1-ге чедир бүрүн, эки шынарлыг септеп, белеткениниң шугумунга тургузарын хүлээнген бис.

Ч. ООРЖАК.
Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң механизатору.

ДЕТКИВИШААН, БОТТАНДЫРАР

1981—82 чылда мал кыштагылаашкынының организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың бажын меңди камгалап алыр талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилериниң кыйгырыы-биле «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының малчыннары танышташ, ону шаңы-биле деткээн болгаш кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринин тодаргай хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш калбарган чарышка салбырның малчыннары багай эвес түңнелдерни чедип алган. Хойжулар төрүүр 100 хойга онаалтыр 93 хураганны меңдэ доруктурарын хүлээнгеш, херек кырында 95-ти алган. 17 тонна дүк дужаар план 17,4 тонна кылдыр күүсеттинген. Мурнакчы хойжулар Күжүгет Окпан-оол, Хомушку Болат, Баганай Сарыг-оол олар 100 хойга онаалтыр 108—109 хураганны меңди доруктуруп, дүк кыргып алыр планнарын база ажыр күүсеткилээн болгаш боттары 18-тен 25 тонна чедир сигенни белеткеп алган.

Бо чылын салбырның 76(а) баш хоо 18 кезек хонашка кыштаар. Өдек-кыштаг септелгезин эрте эгелээн болгаш ам доозуп турар. Чурттаалга бажыңнарын чугайлаан, печкаларын эде кылгылаан. Септелге кылырынга тускай звено ажылдап турган. Үүрмек септелгени хойжулар боттары-ла чазып кылып каан.

Хойжу бригаданың күжү-биле 800 баш хой кирер иштиң чаа кажааны туткаш, ажыглалда киирген. Амгы үеде чаш хураган турар кажааларны чылыглап турар.

Мал чемин кыштагларга чедирериниче улуг кичээнгейни салган. Чем сөөртүрүнде бир автомашинаны, дөрт тракторну бижиглээн. Амга чедир 14 кыштагда 120 тонна сигенни сөөртүп чедирген. Хойжулар ам бүрүнү-биле кыштаглаларында көжүп хонуп алган.

Бир бергедеп турар чүве — малды суг-биле хандырары. Салбырда суг сөөртүр чаңгыс-ла машина бар, ол бүгү коданнарны суг-биле чогуур үезинде хандырып шыдавайн турар. Немей машина бээрин совхозтуң дирекциязы саадап турар. Бо айтырыгны дүрген шиитпирлээри эргежок чугула.

Салбырның хойжулары үстүнде адаттынган совхозтарның малчыннарының кыйгырыглары-биле таныжып, он бирги беш чылдың ийиги чылы — 1982 чылда мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттиргеш, төрүүр 100 хойга онаалтыр 95 хураганны меңди доруктурарын, хойдан-на үш килограмм дүктү кыргып алырын, хойжу бүрүзү 18—20 тонна чедир сигенни белеткээрин хүлээнгеш ажылдап турар.

К. МӨҢГЕ.
Барыын-Хемчик район.

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Тайбың камгалалының республика комитединиң болгаш Тайбының совет фондузунга дузалаарының республика комиссиязының бюрозунуң каттышкан хуралы болган. Тываның ажылчы чоннарының тайбың талалакчыларының шимчээшкининге киржилгезиниң идепкейжип турарын хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Республиканың үстүүр бүдүрүлгелеринде, ажыл-агыйларында болгаш түс-түс коллективтеринде СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың делегейге тайбыңны быжыглаар дээш илдип үнүп турар политиказын шаңы-биле деткээн хуралдар, митингилер, беседалар, лекциялар хөйү-биле болуп турар. Тываның ажыл-ишчилери бүгү совет улус-биле бир демей Тайбың фондузунга боттарының улуг-хуузун киириштирип турарлар.

Республика найысылалында болгаш өске-даа черлерде тайбыңның рейстерин дыка хөй бүдүрүлгелерниң чолаачылары кылганнар. Чамдык коллективтер субботниктерни эрттиргеннер, оон ажылдап алган акшазын Тайбың фондузунче шилчидип турарлар. Дыка хөй улус боттарының кампап алган материалдарлап, ажыл төлевиринден хөй түңнү фондуже шилчидерин уламчылавышаан.

Тайбыңның совет фондузунга дуза чедирер талазы-биле ажылдар Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда болгаш Кызыл хоорайның чамдык коллективтеринде багай эвес чорупп турар. Ол ажыл республика эмнелгезинде, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг конторазында, «Тывакоопэ тудуг» трестиниң демир-бетон кылыр заводунда болгаш өске-даа черлерде эн эки чорупп турарын көрүнгүт.

(БИСТИН КОРР.).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязының бүдүүзүнде

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы декабрь 1-де болуру-биле холбаштыр 1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1981 чылда план күүселдезиниң канчаар чорупп турарын, 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1980 чылда бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту баш удур көөрүн РСФСР-ниң План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму дааскан.

Ноябрь 10-да РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчинаның даргалааштыгы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының төлээлекчилериниң ковуштур хуралы болуп, Россия Федерациязының планнарын болгаш бюджедин баш удур көөр ажылды организастаары-биле холбаалыг айтырыгларны анаа көрген.

• • •

Ол-ла хүн РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларының каттышкан хуралы болган. Ол хуралды План-бюджет комиссиязының даргазы В. С. Кузьмичев эрттирген.

1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүнениң беш чыл планының, 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилеглериниң дугайында, 1981 чылдың план күүселдезиниң канчаар чорупп турарының дугайында илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрпланының даргазы Н. И. Масленников кылган.

1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелиниң дугайында болгаш 1980 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң сан-хөө министри А. А. Бобровников кылган.

Партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниң база 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг, социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының чүүлдери беш чыл планының төлевилелинде илергейлеттинип кирген. Планның болгаш бюджеттиң төлевилеттинген онаалдалары чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ынай хөгжүдеринче, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин чайгылыш чок көдүреринче угланган.

Планнарны, бюджетти болгаш бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту баш удур көөр талазы-биле План-бюджет комиссиязының болгаш доктаамал өске-даа комиссияларның ажылдаар чурумунуң болгаш хуусааларының дугайында План-бюджет комиссиязының секретары С. Е. Егоровтуң дыңнадыын комиссияның хуралынга көрген.

Планнарның болгаш бюджеттиң төлевилелдериниң чогуур түс-түс бөлүктерин баш удур көөрү-биле доктаамал комиссияларның составындан белеткелдиң каттышкан 13 комиссияларын тургускан.

Комиссияларның каттышкан хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчина, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Нешкова, РСФСР-ниң министрлери, РСФСР-ниң күркомитеттериниң даргалары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Белеткел комиссияларының организастыг хуралдары болуп, ажыл планнарын бадылап, 1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1982 чылдың планын болгаш 1981 чылдың план күүселдезиниң канчаар чорупп турарын, 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1980 чылда бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту көөрү-биле холбаалыг айтырыгларны анаа чугаалашкан.

(СЭТА).

«Тыва кобальт» комбинат бо чылдың он айларының продукция бүдүреринин планныг онаалдазын 100,6, ону сайгарарын 101,4 хуу күүсеткен.

Септелге цегинде дуржулгалыг токарь Ралиф Нургазизович Хасанов бодунга берди̇нген онаалдаларны ак сеткилдиг, бедик шынар-биле күүседип, бо чылдың планын доозарынче чоокшулаан.

ЧУРУКТА: Р. Н. Хасанов.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

БАШ БУРУНГААР ЧОРУТКАНЫНДАН

«О. Шынаа» совхозтуң мал ажылдыгдары кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорутканнар. Шээр малдың 63 кыштагларының адызынга чаа кажааларны бо күзүн туткан. Арткан кажааларның, бажыңнарның септелгезин баш бурунгаар эки кылган. Ол ышкаш малга суг чылыдып бээр доскаарларны кыштаг бүрүзүнде четчелеп белеткээн.

Черле ынчаш, кыштаглаашкынга баш бурунгаар эки белеткенип алырынче совхозтуң удуртулгазы болгаш малчыннар боттары-даа улуг кичээнгейни салып, ук ажылды апрель айда-ла эгелээн. Хөй-хөй хойжулар чазын чазаглап кежериниң мурнунда-ла кыштагларының үүрмек септелгезин кылып, кажааларының көржекин хоорул, кургаткылап алган. Бо чугула ажылды чылдан чылче ынчаар организастап келгени улуг-даа, чаш-даа малдың баш санын меңди камгалап алырынга улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Чаңгыс чижек. Сарыг-Белдиң ийи дугаар хойжу бригадазының малчыннары эртен-кышка эки белеткенгени-биле бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны меңди камгалап, өстүргеннер. Ол бригада бо кышка база мыя белеткенген.

Бо кыштаглаашкынга кызымаккай, эки белеткенип, малга бедүүк чемнерни четчир кылдыр курлавырлап алган малчыннар бисте хөй. Чижээ, хойжу Комбу-Сүрүң Достак-оол, сарлык кадарчызы Бады Бичө-оол олар боттарының күжү-биле 15-15 тонна сигенни кезип белеткеп алганнар. Ол ышкаш Дава Шырап, Чоолу Күр-оол, Шокар Бадый дээш өске-даа малчыннарның өдек-кыштаан септеп алганы черле эки.

Совхозтуң бүгү малчыннары ниитиниң малын кыштап хүр ажырары, чаш төлүн онча-меңди камгалап, өстүрер дээш бо хүннерде кызымаккай ажылдап турарлар.

С. АРТЫНА.
Тес-Хем район.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 64 чыл оюн улуг күш-ажылчы чедиишкиниг уткуп турар. Ол байырлал мурнунуң шалыпчы ээлчээнче киргеш, октябрьның планын ажыр күүседирин хүлээнген.

Арыглакчылар сөзүн ажыл-херекке бадыткап турар. Чижээ, улуг мастер Александр Лузянинниң удурткан № 5 комсомолчу-аныяктарның бригадазы октябрьда 873 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглааш, планын күүсеткен.

М. ООРЖАК.

БЕЛЕТКЕНГЕНИ ЭКИ

«Торгалыг» совхозтуң хойжулары кыштаглаашкынче багай эвес белеткелдиг кирген. Төрүүр хой 38 коданга кыштаар. Ол кыштагларның септелгезин өй-шаанда, эки чорудкан. Амгы үеде мал чемнерин сөөртүлгезин үргүлчүлевишаан. Кыштагларда 485 тонна сиген, 102 тонна ногаан масса, 50 тонна дус дүжүрүнген.

Совхозтуң малчыннары Ус-па-Хөл шынаазындан, алаак шыктардан чайгы үеде 15-20 тонна сигенни тус-тузунда белеткээш, ам кыштагларында чедиргилеп алгылаан. Ылангыя Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады хойжу Екатерина Моңгуштуң, мурнакчы хойжулар Куулар Шуур-оолдуң, Михаил Доржукайның, Хөкпеш Кировтуң, Шивит Доржунуң кыштаглаашкынга белеткели эки. Олар кажааларын, чурттаар бажыңнарын боттары септеп, хөй өдекти болуп, көржекин кургадып алганнар.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

1981—1985 чылдарда болгаш 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарының, а ол ышкаш 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ноябрь 9-та болган хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы партиянаң съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан чүүлдерге болгаш сорулгаларга үндезилээш, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга Россия Федерациязынга берген онаалдаларга дүүштүр планнарның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин ажылдап кылганын хуралга демдеглээн.

Планнарның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин республиканың Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген болгаш оларны РСФСР-ниң Дээди Совединге чугаалажып көөрү-биле киирерин шиитпирлээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга алдар кылдыр А. Пашковтуң, Ч. Доңгактың, А. Воронинниң, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Щиповаленконуң удурткан мурнакчы бригадалар социалистиг чарышты баштап, эки үлегер-чижекти көргүзүп келген.

Хоочун тудугжу Анатолий Воронинниң дээштилер бригадазы социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдазын үшкү кварталда чедиишкинниг боттандырган. 74 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 83,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын [illegible] алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы база 106,5 хуу күүсеттинген. Социалистиг чарышка бирги черни алган бригадага тураскаадып эргелелдиң күш-ажылчы алдар тугун көдүргени оларны ажыл-ишче сорук киирген.

Ажылынга төлептиг, хөй чылдарда ажылдап келгеннер ынча [illegible] бригадазының хоочуннары Нина Васильевна Рукина, С. Салчак-оол, Б. Ортун-Назын, Н. Сүүр-оол болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

В. ОВЧАРОВА.

ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР

БОНН. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-же ааң-чоруу-биле холбаштыр барыын-герман коммунистерниң «Унзере пайт» солуну тускай кап сырылда-биле үнген. Ол Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказынга, а ол ышкаш 1970 чылдың августа Москва керээзинге ат салганының соонда ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга политиктиг, экономиктиг, культурлуг харылзааларның хөгжүлдезинге тураскааттынган.

Ракета-ядролуг боо-зепсектиң кызыгаарлаары, нейтрончут зепсекти хоруурру, ядролуг күчү-шыдалдан хостуг тайбың зоналарын тургузары дээн ышкаш, ындыг эң чугула делегей айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң туруштарын көргүзүп турар документалдыг материалдар кылдыр Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинден болгаш барыын-герман «Шпигель» журналдың айтырыгларынга харыыларындан, а ол, ышкаш КНО-нуң Кол Ассамблеязынга, боо-зепсекти дужурер талазы-биле комитетке болгаш өске-даа делегей организацияларынга чугаалажыры-биле ССРЭ-ниң киирген резолюциялар төлевилелдеринден ушта бижилгелерни алыылаан.

ГКП-ниң органының бижээни болза: «Совет удуртукчу бодунуң медеглелдеринге болгаш интервьюзунга оон ГФР-ге аяң-чоруунуң үезинде чугаа чүнүң дугайында болурун тодаргайы-биле илереткен: чугаа ядролуг халапты баш удур болдурбазының, тайбыңны хандырарының болгаш чаварлыышкынның үргүлчүлээриниң дугайында. ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга талазы-биле ажыглаттынмаан аргаларның [illegible] хойнунуң дугайында болур».

ГФР-де [illegible] ажылдаар черин бо хүн доктаамал совет чагыттарның ачызында хандырып турарын солун онзалап айыткан. Ийи чурт аразынга бараан саарылгазының хемчээли амгы үеде чылдың-на 15 млрд. марка акша ажыт боол турар. «Бойдус газы — хоораалар» деп схеманы ёзугаар кады кылыштан төлевилеңде боттандырып чорудары ындыг коошарастаашкын ийи талага каны хире үре-түңнелдиг болгаш ажыктыгы деп чүвени онза тодаргай көргүзер ужурлуг» — деп, «Унзере пайт» бижээн.

• • •

БОНН. ДПП агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, ГФР-ниң чазааның ала бап-дужаалдыг төлээлекчизи К. Беккер СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-же аяң-чоруун кылып баарынга холбаштыр барыын-герман радиога чугаалаарынга ГФР-ниң канцлери Г. Шмидттиң бодап турары-биле алырга, ийи чурт аразынга чугаа ылангыя [illegible] политиказының берге үелеринде дыка чугула боол турар болгаш ону үзүп болбас Кырүне ажылдакчыларының аразынга санал-оналдар болгаш үнелелдер-биле солчуушкун «ден-дески чоруктуң шиитпирлиг чүзүн» болурунга Г. Шмидт бүзүреп турарын ол демдеглээн.

Г. Шмидт бодунуң талазындан Чөөн болгаш Барыын чүктүң [illegible] чугааны үргүн киириштирер дээш чүткүүрүн чугаа төлээлекчизи демдеглээн.

К. Беккер ам болур совет — барыын-герман чугааларының экономиктиг айтырыгларын чугула черге көдүрериниң чугаа [illegible], манаа холбаштыр, ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга экономиктиг солчуушкунну болгаш кады ажылдажылганы [illegible] доктаадып шыдаваанын демдеглээн.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

АЖЫЛДЫҢ ШЫЛГАТТЫНГАН АРГАЗЫ

СЭКП-ның XXV съездизинин айтышкыннары партияга шугумчуралдаар ... [illegible]

УЛУС ажыл-агыйының адырларында чамдык чедиишкиннер бо чылын база ... [illegible]

СӨӨЛГҮ чылдарда партия организацияларында киржилге ... [illegible]

ПАРТИЯ организациялары ... [illegible]

... Планныг онаалдаларның күүсеттинмейн турарын, органзакчы болгаш кижизидилге ажылында четпестерни аазы-бээр чылдагааннардан ... [illegible] ... коллектив ажыл-херекче, бодунуң ажылын бот-шугумчулекчи ээ-биле анализтеп көрбес удуртукчулар, коммунистер ам-даа бар. Мындыг четпестер-биле эптежип болбас. ... партийжи органзакчы болгаш идеологтуг, политиктиг-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирериңге, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хуламгелерни күүседириңге чедиишкиннерлиг киириштир ужурлуг бис.

К. МАСПЫК-ООЛ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары.

СӨЗҮ — АЖЫЛ-БИЛЕ КАРЫШПАС

Бии-Хем районунуң херек-лекчилер кооперациязының коллективи 1981 чылдың үш кварталында бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни ажылдаан. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының үшкү кварталдың планныг онаалдазын коллектив 107.5, хой-ниити чемненилгезинин — 101.6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 100 хуу күүсеттинген. Күш-ажылга ол көргүзүглери дээш районо коллективи республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка ийиги черни ээлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң, профобсовүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаткан. Кооператорларның ажылының чедиишкини чүдел?

... [illegible]

Чарыштың мурнакчылары

... [illegible]

В. КУУЛАР.

Эртем болгаш техниканың чедиишкиннери

РЕАКТИВТИГ ТУ ДУГАЙЫНДА

... [illegible] ... апарган, шакта 850 км эртер болгаш аң ыраарыр ужуулары — 3100 км болган. ... [illegible]

... Аэрофлот бо чылын 105 миллион пассажирлерни аргыштырар. Он бирги беш чылда ниитизи-биле 550 миллион ажыг пассажирни аргыштырарын планнаан. ТУ-104-тен амгы үеге чедир Аэрофлоттуң эрткен оруу мындыг-дыр.

МИХАИЛ ЧЕРНЫШОВ.

ЧУРУКТА: «ТУ-154» деп самолет.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИН фотозу.

ЭРЕС-КЕЖЭЭ ЧЫЛГЫЧЫ

... [illegible]

М. КӨРГЕН-ООЛ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

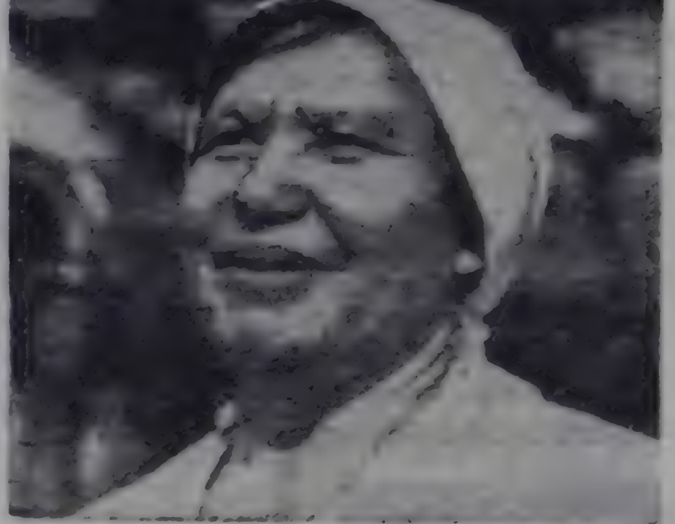

Кызылдың сүт заводунуң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының он айларының бүдүрүлге планын 103.6 хуу күүсеткен.

Мында үс кылыгаары болгаш диета пештери социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп, бүдүрүлгениң планы күүселдезинге эвээш эвес үлүүн киирип турарлар.

Дуржулгалыг аппаратчик Раиса Солодянкина ааа чээрби чыл дургузунда доктаамал ак сеткилдиг ажылдап, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергизи-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Р. СОЛОДЯНКИНА.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

1974 чылдан эгелеп А. Я. Еженов Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадында ажылдап турар. Коллективтиң хуваттыелин ол баштайгы хүннерден-не шалыпчы күш-ажылы-биле чаалап алган.

Анатолий Яковлевич унты идиктер дааразының бедик мергежилдиг мастери. Ол өнгү беш чыл дургузунда 19.5 муң рубль түңнүг идиктерни даараан болгаш септээн. Шалыпчы ишчи бо хүннерде ай планын 120-130 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Я. Еженов.

А. КОЙГУН-ООЛДУҢ фотозу.

Кыштаглаашкынны — организастыг, бедик деңнелге

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР ӨЙ КЕЛБЭЭН БЕ?

«Кара-Холь» совхозтуң шаңмалчылары ... Сукпак деп черде кыштаглап турар. ... [illegible]

А. АДЫГБАЙ.
Бай-Тайга район.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези № 260 «Шынга»).

Анна Тарасовна Навознова — республиканың № 2 [illegible]

Мария [illegible] Наговицына — [illegible] ажылчыны.

Елена Григорьевна Наумова — республиканың божудулга бажыңының диетсестразы.

[illegible]

Анна Аверьяновна Смолина — Чуртталга-коммунал [illegible] АТБ-ның ажылчыны.

Николай Дмитриевич Суходоева — Сүт [illegible] чолаачызы.

Мария Васильевна Сухорукова — чунар-бажың комбинадының ажылчыны.

[illegible]

Александра [illegible] Сморгунова — Тыва респотребсоюзтуң бажың эргелели[illegible]

[illegible] хова — чунар-бажың комбинадының ажылчыны.

(Уланчылыг.)

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫГНЫ БОЛДУРБАС, ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

Эш Л. И. Брежневтиң барыын-германның «Шпигель» журналга интервьюзун массалыг информацияның даштыкы чепсектери, хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажыглакчылар тайылбырлаарын уламчылаашкан. Совет удуртукчунуң бодуургени, тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче, ядролуг халапче кижи төрелгетенин соккп киреринин болдурбазынче угланган саналдарын онзагай чугулазын болгаш чогуур үезинде болганын парлалга материалдарында онзалап демдеглеп турар.

ССРЭ улустар аразында тайбыңның болгаш [illegible] дын политиказын күзел-соруктуг, чайгылыш чок чорудуп турар, ынчангаш ол политиканың үндезин принциптерин Л. И. Брежневтиң интервьюзунда база дагын [illegible]

тарның тайбыны болгаш амылыл чок чоруу дээш демисежир оон шиитпирлиниң [illegible]

Шериг айтырыгларынга [illegible] америк информация төвүнүң директорунуң оралакчызы [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ИНСТИТУТТУҢ 50 ЧЫЛЫ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр). Сан-Францискода америк-орус институттуң 50 чылын демдеглээр америк хөй-ниити байырлап демдеглээн. АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында найыралдың болгаш бот-боттарын билчиринин быжыглаары ол институттуң кол сорулгазы болуп турар. «Тайбың болгаш найырал» деп састерин [illegible]

[illegible]

В. ЧЕРНЫШЕВ.

ХООЙЛУ КАМГАЛАП ТУРАР

Бистиң чурттувуста хамаатылар бүрүзүнүң ат-алдарын, мөзү-шынарын хоойлу өзугаар камгалаары көрдүнген. Коммунистиг ниитилелди тудуп турар бистиң чурттувуста хамаатыларның аразында бот-боттарын хүндүлежип көөрүн быжыглаары, оларның ат-алдарын бактырадыр таварылгалар-биле демиселди күштелдирери улам-на дээштеренгей болуп турары кымга-даа билдингир. Ындыг-даа болза ында чөрүшпес чүүлдер бистиң аравыста ам-даа ийи-чаңгыс бар дээрзин демдеглээри чугула.

Кижиниң ат-алдарын бактырадыр сорулга-биле хоп-меге таратпын турганы. [illegible]

[illegible]

А. ООРЖАК,
Кызыл хоорай прокурорунуң улуг дузалакчызы.

АЙЫЛ БОЛУРУНУҢ БЕТИНДЕ

• «Кара сагыш» деп очеркке хамаарыштыр •

Бо чылдың октябрь 14-те И. Ичин, Х. Монгуш оларның «Кара сагыш» деп эгелиг очерии «Шынга» парлаттынган. Ында көдүрген айтырыгларга хамаарыштыр номчукчуларның биеэе бижээн чагааларының [illegible]

[illegible]

Х. ЧЫМБА,
Кызыл хоорай.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ГАВАНА. Кубада совет дээди өөредилге черлерин доосканнарның куба ниитилели тургустунган. Куба-совет найыралдың ассоциациязының даргазы С. Маринелье бо талазы-биле аңаа болган байырлыг ёзулалга чүве чугаалааш, куба болгаш совет улустар аразынга акы-дуңма ёзузунуң харылзааларын калбартырынга ол чаа организацияны тургусканының ужур-дузазын демдеглээн. Бо ниитилелдиң Улуг Октябрьның 64 чыл оюн демдеглеп турар үеде тургустунганы өөрүшкүлүг-дүр деп, ол чугаалаан.

Совет дээди өөредилге черлерин доосканнарның куба ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы Кубаның инженерлериниң болгаш техниктериниң ССРЭ-де өөредилге черлери биле харылзаазын быжыглап, оларның мергежилин бедидеринге, эртем-техниктиг медээлерни солушкарын улам экижидеринге идиг бээр.

• • •

ЛОНДОН. Англия биле Соңгу Ирландияның аразында паром харылзаазы соксаан. Англияның Ливерпуль портубиле Белфастың аразында Ирланд далай дамчыштыр чоруп турар паромнар командалары суднолары ээлеп алгаш, олурар ажыл соксаашкынны кылып турар. Саңхөө талазы-биле бергелерге сылдагылап алгаш, компанияның ээлери паром харылзаазын хаар деп шиитпирлээнинге ол далайжылар удурланып турар. Ындыг хааштынның түңнелинде чүс-чүс кижи ажыл чок артар апаар.

• • •

КАИР. Чазакка удур үүлгедиишкиннерге хамаарылгалыг дээш буруудаттырып турар кижилерни тудуп херүгдээрин Египетте үргүлчүлевишаан. «Аль-Ахбар» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, ында ам-даа 18 кижини туткан, оларның аразында чазакты дүжүрерин планнап турган мусульман организацияның ийи удуртукчулары база бар.

• • •

ЛУСАКА. Ботсваканың чону амгы үеде 936.600 кижи болуп турар. Бо чылдың август айда чорутткан чон чизезиниң Габеронда тараткан баштайгы түңнелдеринде ол саннарны көргүскен.

1971 чылда турганы-биле деңнээрге, чурттуң чону 362 муң кижиге немешкен. Эрткен он чылда өөң чыл санында-ла немеяде өзүлдези 5 хуу болуп турган.

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың хүрээ-хиттерниң национал чөвүлелиниң президентизи Дж. Армстронг ядролуг боо-чепсекти эңдере бүвүрерин «амытынга боду четтинерниң тениишкини» деп адаан. Каттышкан Штаттарда ол эң улуг дээн шажын организациязының съездизиниң хаарының үезинде Кливлендиге чүве чугаалап тургаш, ядролуг дайынга тимленкчилер туруп болбазын демдеглээн.

Дж. Армстронг чер кырынга быжыг тайбыңны тургузарынче бодунуң кужун салырынче Рейганның администрациязын кыйгырган.

ОБЪЕКТИВТЕ — АЛЖИР

Алжир 1962 чылда хамаарышпас улусчу-демократтыг республика апарган. Ол чурт тускайлан [illegible] чылдарында экономика болгаш политика талазы-биле быжыккан. Хамаарышпас чоруктуу чарлаан үеден бээр аныяк республика экономикага күрүне секторун быжыглаарының оруунче кирген.

ЧУРУКТАРДА: Оран хоорайда вилайеттиң (областың) административтиг чөвүлелиниң бажыны (он талазында). Солагай талазында — Сиди-Бель-Аббес хоорайда радио болгаш телеаппаратуралар заводунда.

М. МАШКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ГЕНЕРАЛ АЖЫЫ-БИЛЕ ЧУЛЧУРУПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шериг ужар чүүл болгаш кургаг чер күштеринин кезектерин [illegible]

«В-52» деп америк бомбалакчы самолеттар бомбалар ок[illegible]

[illegible]

Интурист дээр совет акционерлиг туристиг ниитилел бүгү делегейге билдингир. Баштайгы социалистиг күрүнеге, оон улустарының амыдыралынга сонуургал улам-на улгадып турарындан сооңгу чээрби беш чылда ССРЭ-ге чораан туристерниң саны он катап көвүдээн. Даштыкы аалчыларга бир-ле дугаарында Москваны, Ленинградты, Киевтиң, Минскиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның өске-даа найысылалдарын, маадыр-хоорайларны, Кара болгаш Балтий далайларның эриктерин көөрүн сүмелеп турар. Оон дараазында эрте-бурунгу орус хоорайлар, Ортаакы Азия, Казахстан, Сибирь, Ыраккы Чөөн чүк аян-чорукчуларның сонуургалын база хаара тудуп турар.

ЧУРУКТА: Москва-биле таныжылга Кызыл шөлден эгелээр.

О. ИВАНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БОРАЛДАЙНЫҢ ШЫНЫ

Боралдай чарык салып, оон чалбышка чарлы кыпкан тигерлерин когзу көрүп, бодунуң каразыкшыкыннарынга дүүштүре аарак өөрүнчүг аазы хомудаачыг бир-ле медээни номчуп аптар чораан. А Дарган-оол ындыг эвес. Ёзулуг номну ажып, караан шилдээн соонда сааазыннарынче кайгап алгаш, салдынмайн-на баар. Чамдыкта ашп-чем чиирин безин уттуптар. Кадайынга та чеже кончуткан кужур ыйнаан.

— Болгаан, болгаан, Марфа. Ленин-биле чугаалажып олур мен. Шаптыктаваайн көрем — дигеш, кемзинген карактары-биле кадайынче хүлүмзүрээш, номун хөөнүүт, хөөн чок демир аптаразынче суккаш, так шоочалап каар.

— Сонгаар Россияда ындыг, номнар номчаан дээш кандалга кирип, шаңгыткеннер безин хөй дээр чораан — деп, Марфа ашаанче хыйыртап оваарткан. — Ам удавас сени ап чедип келирлер ыйнан он. Демир хааржак хирезин өттүр көрүптерлер. Апаа-ла мөрүнде номчуттунуп чорбас. Ындыг, ындыг де деп караанга көзүлген амытан бүрүзүнге бир-ле чүве далбыраан чоруур сен — деп, кадай хыйыранмышаан.

— Мында — Тывада революция тиилеп турар. Лениннин шынын чонга таратыр херек — деп, Дарган-оол шыңгыы харылаан.

— Кымнарга.

— Боралдайга, өске ядыыларга... Эрге-шөлээ ам бистиң холувуста деп бил...

— Че-че, мегелеве. Ындыгла тиилекчилер болзунарза, кулак Жирновтуң аңдазынныарын чүге ам-даа сеппеваан сен. Боралдай Мактар чаланның чылгызын чоп кадарбышааныл?

ДАРГАН-ООЛ ам-на арны ширээн кынны берген, демир хүүрек дег калбак адыжын харбап кылгаш, кадайын үве кирген.

— Революция дээш-ле өнчүлүг кижи бүрүзүн сыыырыптарга таарышпас. Ынчанмыже серемчини ышкынып болбас. Аңгы демисели күштелир ужурлуг деп Ленин бижээн. Ам-даа демисежир, ам-даа тиилээр. Эчизинге чедер бис. Ядыылар боттары төре баштаар дээн-дир. Бодап-даа көрүнерем, кайы хире алдарлыг хүндүлге-дир! Тиилээр, төре баштаар дизе, өөренир херек. Бир дугаарында бижикке өөренир. Марфа, сен ыяап бижикке өөренип ал. Боралдай база өөренгин. Ленин биске чүнү-даа бээр. Үжүк-бижикти-даа Боралдайга чогаадып бээр.

Боралдай аъттарын-даа далалдыып алган, халаачыктап-даа чиген, хап дүвүнге дергилеп-даа чаптан. Бир онзагай чүве Лениннин чуруун хоилап эккелген. Бодунуң ындазында хөй-аъттыы аажок, эртен-даа, кежээ-даа чугаазыла «Ленин». Хана караанда азып алган чуруунуң баарынга бо-ла сөгедектеп олура дүжер, чурук-биле чугаалажып-даа чүве дег, кайгааш-ла олуруп бээр. Ындыг кижи Лениннин сантын, дужей бербейн канчаар.

ОЛ ЭРТЕН Чечекмаа даштыгаа шаг болган. Чаңгыс инээниң кажаазын эртенниңне бир долганыр, чаны ындыг кижи чүве-дир. Эжик бажында ойбактан хараар, инектиң тыпыжын. кегжелирин ыяап-ла дыңнааш амыраар. Сүт чокта өгде имилеме ажы-төлдүң хырнын канчаарыл, боттары-даа шай өлертин ишкей. Че, оон ынай шимчээр-ле чүвези хүндүс чаңгыс инээн, дүне Мактар чаланның чылгызын кадарып хонар Хартыга деп малдар ыды бар. Ам оозу база чылгычыдынындан туруп, херлиндоступ, шагжагар ак азыгларын шалыштырып ээгилээш, кудуруун ол-бо долгагылап, зээнин эдээн бир чыттай каапкаш, кодан кыдыында чылгыже углай шошкуп чорупкан.

Чечекмаа өгже кирип, ногейнииң чеңн ыштуктарлыг хиреде-ле салааларын соокка шоңдуруптар часкан, аанг ындацны сегирип аар чалып, ол-бо дагай тутнулап тура чугаалаан:

— Шо-шо. Өршээзин-авыраан, тос тостуң соогу кажан шеглээр чүве ирги? Чылгычылыырга амыраар чүве дээн. Хөөкүйлер дүнеп өөреп берген, хондур шимчевес — амыр ышкажык. Адыгуунн-даа ээзип эндевес, ээзинге эргеленир чүве дээн. Бо-давыже орунчут сес болгай аан ол.

— Шын сөс, Чечек — деп, Боралдай хадың урузу хуваазында чылыткап былаа аартаан орган. — Бис ам хууда малдыг болур бис. Хой, өшкүлүг, аъттыг болур. Арат чаза ядыыларны деткиир, мал өстүрүп, хостуг чурттаар эргени бээр чүве деп дыңнадым.

— База-ла Дарган-оолдуң хоозун аксы ыйнаан.

— Хоозун эвес, Чечек, Хоозун эвес. Ленин башкының алдын чарлыында ынчаар бижээн... Дарган-оол үжүк-бижик билир кижи-дир. Хоозун сөс чок. Бижикке өөренип алзывысса көрем. Сен-даа, мен-даа.

— Өг-ээзи херээжок кижи товут-таңгыт бижик өөренип чоор мен. Ол дээрге ындыг, коргунчуг чүве-дир он. Оон орнунга от-пажым орта тудуп оргай мен аан.

— Ленин кижилер эр, кызы хамаан чок деп эргелиг болур дээн...

— Че-че, ындыг чүве нала турарыл. Мени чылгы кадарзын деп соора эдип орарын ол бе?

БОРАЛДАЙ каттырып, бажын чайгылааш, хувазынга арбай далганы адыштап каггаш, эргек хире чөкпек бузуу салып, домбуга сүттүг шайны кудуп, мадар аяан үш эргек бажынга тырыкылай туткулааш, шыг-шыг кылдыр вартай берген.

Элээди ийи оглу, үңгүр аксында мөңгелелер дег, херээн уштуп алган, сыйт-сыйт кылдыр каттырыжып, ыймаашкан органнар.

Чечекмаа дөрже эрткеш, оолдарын чассыдып, ужаларынче бир-бир оожум часкагылай каапкаш:

— Тоннанып-хепкеринер, чылгычылар. Ынчап болбанар — деп сургай каапкан. Оон урууну шилдин чепкеп. Демгизи чүнү мурнай холдарын аксынга челирип, буттарын девеңнедип, бажын борбаңнаткан. Уруун чылыдып каап чөргекке орай тудуп чоруй ашаакче сунган:

— Ма, бо кижиниң түт, Бора.

Боралдай уруун, бичии Таняны бирде арнынче, бирде буттарынче ошкап, чыттап, төлүнүң эргим тараан чыдын хөрээн долдур тынып, агардан ойун кылган ыктарын кедирип ора, чугаалаан:

— Барза-бараа мээң Таням харын үжүк-бижиктиг. Ачаа эвес кижи болур. Көөр-даа силер.

— Че, ындыг-ла болзунам, Бора! Оглун, кызың эттиг малдыг, бижик-үжүктүг. Оон ол, чигил чире чурттап чорааилар аан. Чылгын ырай бербээн бе? Төлүнү эртен эвес, кежээ ылар сен че— дээш. Чечекмаа каттыра каапкан.

Чылгының шимээни ынаар Улуг-Арт үүнче киштешкен. Боралдай уруун хепкергеш, улуг оглунга туттуруп, от кыдыынга олуртуп каапш, үне халаан. Өртегде Ээр-Доруун эккеп, ээртеп, узук бажында саадаан ал, астып, чаптыыр борзун чаптааш, чылгызының соонче аъттаныпкан.

Өөр бөрүлер даңгаар эртенгдиин сыяп, кодан малдыазы өөр аныы өжегерээн хойлун алырлар. Хойган малга бөрү өмүге-ле бээр. Кыр-кызынга үңгүр тыртып, шыдаганы хылып эгелээр. Чөжени балыглавас дээр, олар кавылааш, тыргадап чораап мал болбайн баар. Боралдай бичиизинде, ачазы чылгычы чоруур шаанда, бир ындыг чүвени көрүп кээп, эртен, кежээ чылгызын черле ыщчыктырбас. Бөрү чамдыкта коланы-даа шоглай бээр. Хартыга кайын чагдалып ыйнан.

Калган аалазындан замчып келгеп кырган чактыры кыш, чай чок хырын-даа дуптаарле, аш үлдүруктарны безин кашты-даа ужурган. Бөрү ... вер беднистерге тулуштай... гап кештерин аскылааш. эрги-кансы сарыг-киис-биле хоюткулап каар. Ынчаар ырмазын сыптарга, демги конхүг комаарактар бо оранга турар боор бе.

ЧЫЛГЫ чиик алак мал болгаш чаңгыс черге белен ыңнырнымас, ынчанмыже алыгунзун-даа болза, баар чери баштыг. Чылгычы ону эндевес болза хай кылганы ол. Ыткыш тайбыңда, ай өгленип соок уяай бээрге, чылгы тывында өъттаар. Ынчан харын толуп, күш алыр.

(Уламчылыг).

К. ЧАМЫЯН.

Эгези № 259 «Шында»

![Аңгы-бүрү медээлер]

Аңгы-бүрү медээлер

ЧАГЫТКАННАР

Сүт-Хөлдүң төп харылзаа салбырының начальниги Ө. Монгуш келир 1982 чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазын организастыг чоруткан. Мында төп журналдарның болгаш республика, район солуннарының чагыдылгазы эки. Тодаргайлаарга, «Шын» — 435, «Тываның аныяктары» — 324, «Ленинчи орук» — 300, «Тувинская правда» — 30 база төп журналдар муң ажыг экземпляр болуп турар.

Тус-тус организацияларда парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары, почтачылар келир чылдың парлалга чагыдылгазын чогуур үезинде, организастыг эрттирер дээш номчукчулар-биле сүмележип, шудургу ажылдап турарлар. Ылангыя Сүт-Хөл сес чыл школазының библиотека эргелекчизи Нина Монгуш аңаа элепкейлиг киржип турар.

Номчукчулар күзээни солуннарны, журналдарны бижиттирип ап, ылангыя онаашкан ажылынга хамаарышкан сеткүүлдерни чагыдып алгылаан. Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң кол инженери Шой Монгуш, кол зоотехник Адыг-оол Хертек олар тус-туста беженбежен рубльге чагыдылга кылганнар.

О. БОРАШ.

●

ТӨЛЕПТИГ

Санчат Дамба — «Ак-Туруг» совхозтуң электриги. Ол Кызылга бо мергежилди өөренип 1967 чылда дооскан. Ооң чуртталга бажыңнарынга, албан организацияларга, малчын коданнарга, бригадалар төптеринге дээш электри шугуму киирбээн черлери ховар.

Чагы бажы үпер ээтпек баштыг демирлерин эгиннепкеп, кара сумказында доллур херекселдерин суккаш тудуп алган, бир-ле черде ажылдап чеде берген турарын кижи бо-ла эскерер. Суурнуң улуг бичии чонунда ону таныває улус ховар.

Хүн бүрүде эртем-техника бурунгаар хөгжүп турар. Ынчангаш Санчат бодунуң билиин доктаамал бедидерин утпайн чоруур. Мергежилинге дузалыг номнарны, журналдарны чагыдып алган номчуп өөренип турар. Суурнуң чону бодунуң ажылынга мергежээн, кызымак электриктиң хүндүлээрлер.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

●

КИНОГА ТУРАСКААТКАН

Кызыл-Мажалыктың район Культура бажыңынга «Коммунистерден үлегер ап тур бис» деп кино кежээзи эрткен. Ону Культура бажыңының, районнуң кино четкизиниң, комсомол райкомунуң ажылдакчылары организастаан. Кежээге хоочуннарны, аныяктарның дагдыныкчыларын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын аныяк өскенин чалаан.

Баш бурунгаар дериp кааскаан залга улус долган. Музыка чаңгыланып турган. «Комсомол» деп документалдыг фильмнерни көргүскен соонда, районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери концерт көргүскен. [...] дүк чаңгыланган.

Ол-ла кежээге бүдүрүлгениң [...] тарга хүндүлел бижиктерни эрткектиг белектерни тывыскан.

З. КЛЕПОВА.

Людмила Ивановна Семенова оңгу классты доскаш-ла башкылап эгелээн. Баштай Таңды районнуң Владимировка суурнуң школазының эге клазынга ажылдап эгелээн. 1961 чылдан эгелеп Бай-Хаак ортумак школазында бо хүнүнге чедир ажылдап турар. Ажылдавышаан, Людмила Ивановна Кызылдың педагогика институдунга бот-өөредилге-биле өөренгеш, ону 1965 чылда дооскан. Ооң стажы 22 чыл ашкан.

Эрткен өөредилге чылында башкыларның аттестациязының түңнелинде Л. И. Семеновага улуг башкы деп атты тывыскан.

А. КОЙГУНАК.

ЧУРУКТА: Л. И. Семенова кичээл үезинде.
Авторнуң фотозу.

ЭГЕЗИНДЕН-НЕ ХАЛДААШКЫН

МЕРАНО, ноябрь 10. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Шыдыраага делегейниң бирги черге дээш маргылдааның он дөрткү салыы Карповтуң тиилелгезинге читпес чок байдалга соңгаарлаттынган. Кордакчы оюнну катап уламчылавайн, бодунуң аштырганын билдирген.

Агы-биле ойнаан Карпов непан салыгны шилип алгаш, удурланыкчызынга «хол хавын октап», ол сурагжаан эгениң ажык хевиринге мешнадежишкиниң уламчылаарынче саналдаан деп болган. Баштайгы он кештерни холчок дүрген кыдыглаан, оон соонда кордакчы боданы берген, а дараазындагы ийи кеш соонда ол шуут «удуй берип», 1 шак 18 минута боданган. Ол дээрге база бир тускай рекорд болган. Кара таланың бодунга ындыг идегел чок байдалынга делегейниң бирги дайынының мурнунда-ла Эм. Ласкер биле Х. Р. Капабланканың ойнааны, ооң соонда хөй-хөй шыдыраачыларның ажытлап келгени салыгның хевиринге делегей чемпионунуң белеткеп алганы чаа кеш 13. Кеб салдарлыг болган.

Удаваанда ак тала солун шиитпирни хүлээп алыр ужурлуг апарган: турум аайы-биле кара талаже базымныкыны күштедирер бе азы удурланыкчының позициязынче дорт халдаашкынны эгелээр бе? Салыгны тайылбырлап турган залга ону сайгарып чугаалап турган дании гроссмейстер Б. Ларсен, делегей чемпиону чораан. Амгы үеде бо маргылдаага «64» деп шыдыраа тайылбырлаар сеткүүлдүң корреспондентизи боор чоруп турар Михаил Тальдың чалданчы аныяк бодап-аа боор, мынча дээп: «Бир эвес Анатолий Карпов Михаил Тальдың төрүттүнген хүнүнде аңаа белек кылыр деп бодаар болза ол ийиги орунту шилип алыр ийик».

Делегей чемпиону бодунга болгаш көрүкчүлерге сонуурганчыг болуп турган аъттыг чиике каап бээр кештен ойталаваан. Корчной ол «кызыл нурттап» ойталааш, чүгле оол чок артарын шилип алзадаа, көрүкчүлерниң хөй кезии Карповтуң тиилээринге бүзүрей берген. Херек болза ак таланың бичии аргыг күштүг апарганында эвес, а ооң улам күштелип орган халдаашкынында боор турган. Кордакчы бодунуң позициязынче дорт халдаашкынны ойтур шаап алган мышкаш болбажок, шуут-ла бүгү хөлге камгаланыр ужурга таварышкан турган.

ФИДЕ-ниң президентизи Ф. Олафссон кара таланың байдалы идегел чок-тур деп чугаалаарга, бодалдыг болгаш үнелел бээрде кончуг оваарымчалыг, оон кадында чаргы жюризиниң даргазы болуп турар байдалы-биле улам оваарымчалыг болурунче албадаткан югослав гроссмейстер С. Глигорич чүгле бажын согаш кылып каан. А «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи гроссмейстер Р. Бирн мээң айтырыымга харылап тура, шын болуру-биле артында орустап: «Ак тала удуп алыр!» деп, дорт чугаалады. Оон соонда бүзүреңдиг болуру-биле шыдыраа холун көргүзери телекамераже шыдыраачыларның үезин көргүзери экранче айытты — кара тала беш минута четпес үе иштинде он кешти кылыр ужурлуг апарган.

Ол аразында Карпов бодунуң ноян талазында оолдарын идегелдиг бурунгаарлатпышаан, улам күштүг халдаан. Оюнну соңгаарладырының чоокшулаан дөртеги кешти кылгаш, Корчной ам-на байдалды таптыг сайгарып болур аргалыг болган. Кара таланың байдалы шуут идегел чок. Ол хиреде-ле оюнну төнчүзүнде бүдүн бода четпес апарган, Корчной ужур-утка чок удурланыышкынын уламчылаваан. Парлалга төвүнге турган корреспондентилер (а олар колдуунда шуут шыырак шыдыраачылар) кордакчының дужуп бербейн орарынга элдепсинип турган. А оон соонда боттарының редакцияларынче делегей чемпиону он дөрткү салыгда удуп ап болур апарган деп дамчыдары-биле медээлежиптаннар...

А Карпов маргылдаада мурнавышаан, сан 5:2.

Дараазындагы 15-ки салыг ноябрь 12-де болур ужурлуг.

БҮЗҮРЭЭР, ДЕТКИИР

Чоокта чаа бистиң бажыңывыс чанынга болган мындыг чугааның дугайын номчукчулар-биле сүмележип, аңаа хамаарыштыр бодумнуң бодалымны бижикседим.

Үжен хар иштинде аныяк ие кижи чанында олурган эжинге мынчап хомудап чугаалап турду:

— Мээң 8-ки класстың уруумнуң сеелгү үеде музыкага сонуургалы читкен (уруу музыка школазында өөренип турар), опаалгазын кылбастаан, та канчалза эки чүве ыйнаан.

Мен бодап көөрүмге, иезин уруунуң иштики сагыш-сеткилин ам-даа чедир билбезинде, уруунуң музыкага хандыкшылы чүге читкенинин чылдагаанын өөренип көрбейн турарында мында. Бичии кижилерниң иштики делегейи кончуг нарын деп чүвени билир бис. Чамдык ада-иелерниң уруглар кижизидилгезинге бир чедир кылбайн турар чүүлү — уругларының сеткил-сагыжын ажыдар дүлгүүрнү тыппайн турарында, ынчангаш олар уруун азы оглун бөгүн — чурум үревес, ортумак, харын-даа эки өөренип турарынга өөрүп, а даарта — хенертен чурум үреп каарга, ам кээп япаы-бүрү өске чылдагааннарга, оолдуң азы уругнуң эш-өөрүнге шаңнаар чорунтар тыптыр.

А чамдык ада-иелер уруглары-биле беседаны чорудуп, [...] хаңы чугаалажып билир боор. Ынчангаш олар бот-боттарынга [...] тарга иштики чажыдын дорт чугаалаар, харылап азы шиитпирлеп чадап чоруур айтырыгларын боттары аразында сүмележир. Чүгле ындыг таварылгаларда бичии кижилер улуг кижилерге бүзүрээр, ада-иезин ёзулуг чоок оңнуг кылдыр санаар деп бодаар мен.

Демги аныяк ие уруу-биле топтуг чугаалажыр дээш чогум кайын, чүүден эгелээрин билбезин, чүнү-даа айтырарга апаа-ла хорадаар, мээң-биле орта чугаалашпас-тыр деп дувурен чугаалап олурду.

Мен бодап көөрүмге, оон кол чылдагааны — ие кижи уруун үргүлчү сургап, дорт кижизидерин кызыдып турар хире, а элээди уруглар оларны өөредип, кижизидип, сургаарга аажок хөңнү чок болгай. Ынчангаш ада, ие кижи денге беседалажып, денге сүмележип, айтырыгны денге шиитпирлеп турар таварылгада, олар чүтле ынчап силерге сеткилин ажыдар, [...] бүзүрээр.

Бистер, улуг улустар, боттарывыс аразында чугаалажып орташ, бодувустуң четпес талаларывысты, кандыг-бир чүве чедир билбезивисти миннип чугаалажып орар бис, а кажан уругларывыс-биле чугаалажы бергенивисте, оларның мурнунга билиргээр, оларны өөредип, кижизидип эгелээр бис.

А чогум чүнү канчалза эки? Бо айтырыг ада-иени [...] ужурлуг.

Бичии оол чемпион ап дээрге-даа мнавайн бажын чалынга туйбу-биле «тудут» тудуп ойнап туруп бээр. Ол чүл? Бис улуг улус кандыг бир солун шииже билет тып алыр дээнивисте азы ажыдывыска кандыг-бир чүвени сонуургап кыла бергенивисте база ындыг бис, чем чиирин уттуптар, уйгувус безин келбейн баар. Ол дээрге кижиниң күзелин чедип алыр дээп сонуургалы-дыр. Бичии кижилер күзелин чедип алырда боттары хостуг хөделип турар, улуг улустуң талазындан албадаашкын чок болза кончуг сонуургалдыг кылырлар.

Ындыг таварылгада улуг кижилер бичии кижилерниң ол сонуургалын деткип, ону канчаар шын мактаарын башудур эки бодапыры чугула. Бир эвес ада-ие бичиилерниң күзелин чедип алырда хостуг болур чоруун хоругдаар, оларны өске ажылче албадаар, оларга боттарының күзелин дегээр болза, ол бичии кижилерге улуг согуг болур болгаш оларның талазындан улугларны хүндүлевес чорук база тыптып болур.

Ынчангаш бичии кижи-биле харылзаа-холбааны шын тургузуп алырда бо хүнде, бо шакта кандыг күзел кыптыгып турарын хаңгаарап, оларның сонуургалын хандырар херек. Харын-даа ол күзелди канчаар чедип алырын сүмележип көөр, денге шиитпирлээр болза эки. Өске таварылгада бичии кижилер бистиң нардан негеп турар чүүлүүргү кандыг-даа кинтыгыышкын чок кылыр азы кылырынын шуут ойталаар чорук оон тыптыр.

Мен уругнуң адазы азы ие [...] дижик мен, уруг азы оол мээң негелдемни чүгле күүседир ужурлуг [...] ужуралгыр боттур.

Бажың ажылынга улугларның болгаш уругларның деп ылгал турбас. Бир эвес мен оглумнуң азы уруумнуң күзел-бодалын [...] бодалым [...] алыр болзумза, олар база мээң күзел-бодалымны бодунуу ышкаш кылдыр бодаар апаар. Ынчан бис бот-боттарывысты, [...] ханы билир апаар бис. Кол чүве бичии кижилерни дүрүмнерни күүседирінче албадаарында эвес, а ол дүрүмнерни оларның-биле сүмележип, оларга чөптүг-биле тайылбырлаан. Чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турган [...] шиитпирлээринде. Уруглар-биле харылзаа-холбааны бичиг тургузарынга, боттарын билиринде. Чүгле ынчап бичии кижилер силерге бүзүрээр, [...] тургузар [...].

Б. МОНГУШ.

Өг-бүле кижизидилгезинге

телевидение

НОЯБРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги суза шимчээшкин. 9.05— «Чаштарга анчыгаштар дугайында». 9.35 — Москваның академиктиг хореография училищезиниң сургуулдарының концерти. 10.25 — «Кино аян-чорукчулар клувузу». 11.25—Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Сулак каскады», «Кыдыкы Соңгу чүкте», «Форель». 15.20 — Стол теннизинге Европа лигазының бирги чери дээш. ССРЭ-ниң шилиндек командазы—Грепинаның шилиндек командазы. 15.50—«Орус чугаа» 16.20— «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.20 —Н. Добронравовтуң шүлүктеринге А. Пахмутованың ырлары. 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеттери» «Күш-ажыл болгаш чогаадыкта».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Тайбыңның болгаш тургузуушкунун ленинчи угланыышкыны. 18.30—18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Соңгу чүкке ядролуг чепсек турбазын дээш». Документалдыг фильм. 19.10 — «Даайының дужу». Телешии. Ф. М. Достоевскийниң тоожузун ёзугаар. 1-ги кезээ. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Шапкын агым» Документалдыг телефильм. 21.45—23.45— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Торпедо» (Горький).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Бодунга элертип алыр эрге». Документалдыг телефильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.40—Н. А. Некрасовтуң лирикалы. 9-ку класс. 13.10— «Бистиң университеттеривис». 14.00—Анатомия, физиология болгаш кижиниң гигиеназы. 9-ку класс. Чүрек канчаар ажылдап турарыл. 14.30 — «Хелеголер дүвүнге чедер». Уран-чечен телефильм. 15.30—18.15 — Чапсар. 18.15 —«Чурук бүрүзүнде—хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.55 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 19.25— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —«Ажык чугаа». Үлетпурге бригада аргазын шиңгээдип алырының дугайында. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ыяш даамалы Робатко дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Ак караван». Уран-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың кужу ышкак. Агаарның температуразы республикага 12—18, Кызылга 12—17 градус соок боор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Калина деп кызыл оңгүг кат» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» 9.30, 11.20, «Солун чүүлдер делегейинде» деп кинокл уб 15.00, «Дириглер аразынга читкеннер» 13.10, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Булуттар аразынга хевертен болган таварылга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Үшкү орук чок» (2 сериялыг) 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [...] 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2475

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглазы херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01292

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 263 (11761) | 1981 чылдың ноябрь 13, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Таңдыда кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Кара-Чыраада ийи дугаар хойжу бригаданың малчыны Хензиг-оол Күжүгет бо чылдың кыштаглаашкынынга бүгү-ле талазы-биле ынак белеткенген. Малчынның ажыл-ижинге дузаланчы кадарчы Долума Лаадановна Монгуш он чеди чыл улаштыр дузалажып, малдан шыырарлыг хөй продукцияны алырынга болгаш оон баш санын өстүреринге улуг үлүүн киирген.

Д. Л. Монгуш «Хүндүлелдиг Демдээ» орденниң эдилекчизи, Дурген кодээ Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: Д. Л. Монгуш.
А. ОЮННУҢ фотозу.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң автономнуг республикаларының Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарының, облкүүскомнарының, Москва болгаш Ленинград хоорккүүскомнарының аппаратының удуртур ажылдакчыларының, ол ышкаш министерстволарының, ведомстволарының болгаш төп албан черлериниң ажылдакчыларының ажылдың организастаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар, партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседир дээш контрольду күштелдирер дугайында база документилер белеткээриниң экижидер дугайында, ол ышкаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде болгаш съездиге эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде салдынып турар сорулгаларга холбаштыр ажылчы чоннарның чагааларын-биле ажылдаарының деңнелин бедидер дугайында айтырыг талазы-биле чөвүлел хуралы ноябрь 11-де РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. П. Орлов чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң VII съезди 1982 чылдың майда болур. Ол дугайында шиитпирни ниитилелдиң баштаар чериниң ноябрь 11-де Москвага болган пленуму хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын барымдаалааш, пропаганданың хевирлерин сайзыраңгайжыдарының аргаларын чугаалашкан.

Партийжи шуулганның документилери болгаш материалдарын экономиктиг, социал, политиктиг болгаш кижизидикчи сорулгаларны боттандырары-биле чарылбас холбаалыг кылдыр тайылбырлаар улуг ажылды республиканың лекторлары чорудуп турарын демдеглээн. Марксчы-ленинчи теорияның айтырыгларынче, СЭКП-ниң ниитилел болгаш даштыкы политиказынче, бүдүрүлгечи мурнакчы дуржулганы, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин пропагандылаарынче кичээнгейни угландырган.

Лекциялар, ниитилел-политиктиг номчулгалар, тематиктиг кежээлер, аас журналдары, диспуттар, айтырыглар болгаш харыылар кежээлери ажылчы чоннарның калбак сонуургалын тайылбыра бергенин пленумга онзалап демдеглеп турган. Улусчу университеттер калбак хөгжээн.

Пленумнуң киржикчилери ажылының дуржулгазын солчуп, лекция пропагандазының ажыктыың болгаш шынарын бедидер хемчеглерин тодаргайлааан.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ — ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Ядролуг дайынны болдурбазындан артык чугула чүве чок айтырыг турбайн турар. Милитаристерниң кижи көөр хөөнү чок пландарын боттандырарынга удур демисселге эртемденнерниң үлүүнүң дугайында чугаа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң чанында философия семинарларының Төп чөвүлелиниң ноябрь 11-де хуралынга болган.

«Эртемденнер ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп Совет комитеттиң даргазы академик Е. И. Чазов СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кол темазы Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырып турарының дугайында илеткелинче угланган. Бо дээрге чидиге бүдүрерин болдурбас болгаш дүүштүрелдиг чорукту чаартылдырар дээш тайбыңга ынак күштерниң Бүгү-делегей конгрезинге, Бүгү-делегей конференциязынга, тайбыңга ынак күштерниң Бүгү-делегей шуулганызынга болгаш делегейге болгаш өске-даа ужуражылгаларга совет эртемнин төлээлекчилери ооргы он чылда идепкейлиг киржип келгенин ол демдеглээн. Янзы-бүрү эртемденнерниң чаңгы ажылдажылгазы делегейде байдалга болгаш салдарын чедирип турар.

Хуралга салдал берген академиктер Ю. А. Овчинников, П. Н. Федосеев, Е. К. Федоров, Е. М. Примаков болгаш өске-даа эртемденнер термоядролуг дайынның халаптыг уржуктарын сойгалап көргүзеринге, оон уржуктарының дугайында делегейниң хөй-ниитизинге тайылбырлап чугаалаарынга эртемденнерниң улам ажыглаар ролюн онзалап демдеглээн. Тайбыңның программазын терең ыңынга боттандырар дээш боттарының хамаарышкан бүгү чүүлдерин кылырынче партияның эртемденнерин хуралдың киржикчилери кыйгырган.

(СЭТА-ның корр).

КЫШТАГЛААШКЫННЫ — ОРГАНИЗАСТЫГ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

БАШТАЙГЫ ХҮННЕРДЕН

Тоджа аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырбышаан, бо чылдың эрткен айларында кызымак ажылдап, бүдүрүлгечи чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Совхоз мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээлин [illegible], эът садарының он айлар планын 101,9 хуу, сүттүң 100,6, дүк садарының чыл планын 100,6 хуу күүсеткеш, районнуң эки ажылдыг ажыл-агыйларының санынга кирген. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле бо чылдың эрткен айларында чедип алдынган чедиишкиннер дугайын чугаалап тура, эрткен чылдың кыштаглаашкынындан чамдык түңнелдерни үндүрүп, ону катаптавазының хемчеглерин алырынче кичээнгейни угландырган. Совхозтуң малчыннары эрткен кыштаглаашкынга төрүттүр 100 бод малга оннааштыр 62 хураган, 67 бызаа камгалап алган. План чедир күүсеттинмээн. Оон түңнел үндүрер үе келген. Ол сорулга-биле ниитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг эрттирер хемчеглерни ап чорударынче совхозтуң удуртукчулары. Элегес кодээ Совет улуг кичээнгейни угландырган. Шаңгыш ниитиниң малынга быжыг чем-сугну тургузар хемчеглер алдынган.

Кодээ Совет совхозка 60 тонна сиген, 300 тонна бүдүк-бүрү белеткээр планныг турган. Советтиң чурттакчылары ол хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, ажыл-агыйның малынга 70 тонна сигенни, 400 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээш дужааган. Бо чугула кампанияга депутаттар идепкейлиг киржип, чурттакчыларны аңаа эвилеңдээр талазы-биле организастыг хемчеглерни ап чорудкан. Мал чеминиң белеткелиниң үезинде депутаттар бөлүктерин тургускан турган. Планныг онаалдаларының күүселдезин олар шыңгыы контрольга алгылаан. Оон түңнелинде Советтиң девискээринде коллективтер мал чеми белеткээр планныг онаалдазын эки боттандырган. Ук ажылдың түңнелин үндүрүп тура, эки ажылдаан коллективтерни шаңнап-мактаан.

Ниитиниң малынга мал чемин белеткелинге совхозтуң хойжу бригадалары идепкейлиг киржип, планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен болгаш 250 тонна белеткеттинген сигенни кыштагларда сөөртүп чедиргилээн. Н. Санчы бригадирлээн Кулузун хойжу бригадазында кыштагга келир кышка багай эвес белеткелдиг кирген.

Совхоз бо хүннерде ниитизи-биле 1566 тонна сиген, 330 тонна сенаж, 1447 тонна сула, 100 тонна сиген далганы белеткеп алган. Үстүнде сан түң эрткен чылдаазынга деңнээрге, ийи катап эвээш. Оон кол чылдагааны — сүттаттыг черлерден ап турар дүжүттүң чааве болуп турарында, специалистерниң талазындан олче кичээнгей чогуур болбайн турарында. Ийи дугаар кезиктеден дүжүт эвээш болган. Ындыг болза-даа ам кол сорулга — бар мал чемин чөп ажыглап, кыштаглаашкынның үре-түңнелдиг чорудары.

СЭКП обкомунуң доктаалының ёзугаар октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир чарлаттынган кышка белеткелдиң шапкынныг айы Советтиң девискээринде организастыг эртип турар. Кыштаглаашкынга белеткелдиң айын эрттирер 6 кижи кежигүннүг штаб тургустунган, ап чорудар хемчеглер ажылдап кылдынган. Кыштагларда доозулбаан түрмек септелге чорудар дөрт звено ажылдап турар. Оларның күжү-биле чедир кылдынмаан ажылдар четче кылдынып турар. Чижээ, Т. Чооду удурткан звено септелгени шалыпчы чорудуп, Кулузун хойжу бригадазында кыштагларның чедир кылдынмаан ажылдарын кыска дооскан. Бригада кыштаглаашкынче кириптеринге бүрүн белен.

Малчын аалдарының кыштагларже көжери дооскулаан. Кодан бүрүзү мал чеми-биле хандыртынган, мал чемин каап бээр шагжалар, дескилер, сүт кудар оңгачалар четчелеттинген. Сүт сөөртүр машиналарны кыштагларга быжыглааш, ажыл графигин тургузуп бадылаан. Совхозта дүжүт ажаалдазы доостуру билек, бар машина-техниканы мал ажылынче хаара туткан. Оларны мал чемин, одаар чүүл сөөртүлгезинче киирген.

Кодээ Советтиң күүскому кышкы үеде малчыннарның хандырылгазынче улуг кичээнгейни угландырар. Автомагазиннерниң малчын кодан-чарын чедип садыглаар графигин тургускан. Культура, медицина хандырылгазын эки тургузар хемчеглер база алдынып турар.

Совхоз дирекциязы, кодээ Советтиң күүскому кыштаглаашкынны организастыг эрттирер сорулга-биле ону эгезинден эгелеп шыңгыы кичээнгейге алган.

Н. ОЮН,
Элегес кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

«Шеклээр» совхозтуң Сут-Кажаа сүт-бараан фермазында кыштаглаашкын организастыг эгелээн. Чаа оданганы ажыглалга киирген, чылыг дамчыдылгазының баштайгы шенелдезин ноябрь бирээде чоруткан. Эмир-Сарыг Куулугетке удурткан тудугжулар звенозу хөй ажылдарны кылган. Бызаа азыраар, суулажыннар, бугалар чемгерер оңгачаларны кылырын дооскан, ам инекте даштыгаа чемгерер немелде оңгачаларны шагжаларны кылып киирипкен. Бызаачылар Владимир Саая, Виктор Хомушку, Биче-оол Монгуш олар эң шалыпчы ажылдап турар.

Фермада кажаалар эки кылдыр чылыглаттынган, кызыл булуңнуң дериглези база багай эвес. Сут-Кажааның электри шугумунуң септелгезин доозулган.

Ол-ла совхозтуң Аңгаты салбырының хойжу 42 ег-бүлези кыштагларынче көжүпкен. Салбырның ишчилери малчыннарга шеф дузазын эки чедирген-дир, түңнелинде кажаа-хораа септелгезин, одек белеткээшкиниң шынарлыг доозулган. Кыштагларжо одаар мыштыг, хөмүр-дашты машиналар узуткел чокка сөөртүп турар. 12 кижи составтыг тудугжулар звенозу Х. Эртинениң, М. Болаттың база өске-даа малзыннарның кыштаан ийи шынаарнг септеп дооскан.

Бо хүннерде агитквартиралар чурттакчылары хөй кажааларын чылыглажып, чурттал-га бажыңнарының чугайлазынчыын төгерипкен.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

Кучун-Куратта, Хаалыг-Дагда, Улуг-Хоорда хойжулар кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Малчыннар Чымаап-оол Кенен, Сарыг-оол Чаш-оол, Хойлан Суваакпит, Сагаан Монгуш, Дырыңпал Лопсан-Доржу мал чемин четчир кылдыр белеткеп, кажааларын ынак кылдыр септээн. Олар хураганнар турар черниң чевкарып кылып, чугайлаанныг.

Сагенни, бүдүк-бүрүнү дыгыр хөй хойжулар кыштагларында чедирген, хой адаанга салыр одекти белеп алганнар. Ынчалза-даа чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Пенсионер Десип Деспантың бажыңының септелгезин Ак-Туруг салбыры чедир кылбаан. Кырганның бажыңы соок, чугайлаттынмаан. Кушкаш Лаптааның кыштаа шуут белен эвес, кажаалары септеттинмээн. Улуг хөйнүн хире сиген белеткээн өске мал чеми чок. Дамчы-Нала Арапчорнуң бажыңының эжии мынчага чедир чок. Уйнуг-оол Таңмыт-оол сүт кудар доскаарын чылыглап албаан.

Ажылда ам-даа бар четпестерни эдип, кыштаглаашкынның берге айларында күш-ажылдың деңнелин кудуратпазы — чугула сорулга.

Н. ЛАМА.
Улуг-Хем район.
«Ак-Туруг» совхоз.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

Бай-Тайга районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1981-1982 чылдарның мал кыштаглаашкынын бедик деңнелге чорудар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып, кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорудары-биле органнаас-массалыг ажылдарны чорудкан. Чоокта чаа улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң хуралынга ниитиниң малын кыштаглаашкынче киргениниң дугайында кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги О. К. Кара-Донгактың кыска информациязын дыңнаан.

Ниитиниң малын онча-мендизи кыштадыры-биле районнуң партия, совет органнары бүгү-ле хемчеглерни кылып, чедир кылдынмайн турар ажылдарны хүн бүрүнүң кичээнгейинде алган. Бай-Тайганың ажыл-агыйлары бо чылын 75000 баш шээр, 9890 мыйыстыг бода, 1280 чылгы мал кыштаглады. Бүгү малды кышкы турлагларже көжүрерин октябрьда-ла дооскан. Мал чеминиң 80-85 хуузун кыштагларда чедирген.

Оон-биле чергелештир кыштаглаашкынның бүгү талалыг белеткелин совхозтар четпес чорудуп, дүвүрээзинниг байдалды тургускан. Шээр малдың 228 кажаазының 27-зи, бода малдың 18 кажаазының ийизи, малчыннарның 179 турт-талга бажыңнарының 29-зу ам-даа белен эвес. «Мургакчы» совхозта бажыңнарның печкалары буззук, соңгалары ойбак болуп артышаан. «Кара-Хөл» совхозта бажыңнарның шалалары чедир доозуттунмаан, чугайлаттынмаан.

Районда 15 кызыл-булуңнуң чүгле ону белен. Ол чорук малчыннарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин эрттирериңге бергедээшкиннерни тургуза берген. Кызыл-булуңнарның ниити септелгезинден аңгыда, оларның иштики дериншкини багай болуп артпышаан, ол черлерде одаар мыш, хөмүр-даш дүжүртүнмээн.

Ол чугаар-бажыңның ужу ам-даа белен эвес. Кайы-даа совхоз бо чылын чаңгыс-даа чугаар-бажың немей тутпаан. 21 кудуктуң чүгле 12-зи ажылдап турар. Районда сүт сөөртүр 16 автомашина бар, оларның чүгле ону ажылдап турар. 197 доскаарларының 184-ү сүт кударынга белен кылдыр септеттинген. «Бай-Тал» совхозка ам-даа 11 доскаар херек. Кайы-даа ажыл-агыйларда сүт кудар доскаарларының краннары, шлангылары четче эвес. Концентрат айлаар урар оңгачалар чедишпес.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, айыттынган бүгү-ле четпестерни эдериниң хемчеглерин алыр ажылдарны чорудары кодээ Советтерниң күүскомнарынга, ажыл-агыйның удуртукчуларынга, тускай эртемниглерге район Совединиң күүсекчи комитеди даасан. Районга, ажыл-агый бүрүзүнге кыштаглаашкын комиссияларының составын чаартаап. Кажаалар, бажыңнар септээринге херек материалдарны бүрүнү-биле тып, ону тудугжу звеноларга хуваап, хойжу кыштагларның сакманщиктерин четчелеп, оларның ат кырынга даңзызын кылып база өске-даа хемчеглерни дарый көөрүп район Совединиң күүсекчи комитеди чугулалап демдеглээн.

Мал ажылын улам ыңай хөгжүдер, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер дээш ажыл чедиишкинниг болурунга долу бүзүрел районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринде бар.

Х. ХЕРТЕК.

ЧАА КОМПЛЕКС — АЖЫГЛАЛДА

«Россия» совхозтуң төп суурундан үш километр хире черде, мурнундагы эрги ферма девискээринде, мыйыстыг бода малдың чаа семиртилге комплекизин тудуп тургускан.

Ону кылыр черни дыка таарыштыр шилип алган. Бедик эвес тейлериң адаанда, дыт үнген арга-биле хаажылаттынган ажыкта комплекс турар. Бызаа болгаш инек кажааларын ийи одургалай чыскаап тудкан. Оларның аразында үндүр иштерин чемгерер болгаш селгүүстедир шөл бар. Күчүзүнүң талазы-биле ол республикада ам-на улуг семиртилге комплекстериниң бирээзи болуп турар.

Ындыг комплексти тудуп, «Россия» совхозтуң ажылдакчылары эрүүн, оон үре-түңнелдиг болурунга, а кол-ла чүве — малчыннарның күш-ажылының чиигээринге улуг ынапышты салып турар. Ам ында семиртилге шөлдеринде сес кодан инекти тургускан. Оон соонда оларны он кодан чедир көвүдедир. Бызаа кажааларынга 800 баш аныяк малны аңгаан, азыраар турар. Ниитизи-биле семиртир азыралга 3142 баш мыйыстыг бода малды тургускан. Ында инектер эки деңгип турар.

Делгем кажааларның чылдыыг турар, суунү инектер боттары-ла ижип алыр. Чемнерни бээрин механизастаан. Бо чылын мал чеми эвээш-даа болза, ында ажылдап турар кижилер малдың немелде деңзизин бедидер дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Семиртилге комплекизиниң чанында 6800 тонна силосту, 3120 тонна сенажты салган, 210 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн.

Комплексте үш бызаа ажаакчызы, он кадарчы, зоотехник, мал эмчизи ажылдап турар. Ол коллективти дуржулгалыг бригадир П. И. Нарыгин удурткан.

Ажылдакчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш хөй чүүлдү кылган. Мында дыштанылга оруму, кызыл-булуң бар. Улуг эвес ынчалза-даа шевергин, чылыг бажыңнарны комплекстиң чанында туткан.

Чаа комплекс ону тударынга үндүрген чарыгдалдарны каш чылдар дургузунда дедир эгиткеш, ажыл-агыйга улуг орулганы бээр апаар.

З. АЛЕКСАНДРОВ.
Таңды район.

КЫШТАГДА ЧЕДИРГЕН

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур сүт-бараан фермазының коллективи 22 тонна өдекти бөлгеш, кыштагда чедирген. Өдек белеткээри уламчылавышаан. Саанчылар мал чеминиң белеткелинге база идепкейлиг киржип келген. Олар 30 тонна сигенни белеткээш, фермада чедирген.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛҮГ

Малчыннар аразынга калбарган социалистиг чарышка «Енисей» совхозтуң хойжузу Б.-Х. Д. Кажин бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген. Эрес-кежээ ишчи эрткен хөй олдаашкынның үезинде төрүүр чүс баштан-на ортумаа-биле 105 хураганны өстүрүп алган.

Баады-Хөө Дивиевич хөрүнеге дүк дужаар планын база ажыр күүсеткен. Ол бир хойдан-на ортумаа-биле 3,2 килограмм дүк кыргыыр хүлээлгелиг турган. Хойжу херек кырында 4 килограмм ажыг дүктү алган. Шалыпчы ишчи бо чылдың мал кыштаглаашкынынга хыналчалыг белеткенип алган, кодээ ажыл-агый продукциязын кудулатпас дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

М. САНАА.

«Шынга» парлаттынган соонда

БАЗА КАТАП ХАРЫЫ ХЕРЕК

«Саян» совхозтуң кол зоотехниги Марат Алиевич Хабаевтиң «Шынның» корреспондентизинге интервьюзун бо чылдың октябрь 25-те «Саян»: шиитпирлеттинмээн айтырыглар» деп эге-биле парлап үндүрген. Ажыл-агыйда мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң чорупп турарын болгаш ол чугула ажылда шиитпирлеттинмээн айтырыгларны ында тодаргай көргүскен.

«Шынга» парлаттынган интервьюга хамаарыштыр мындыг харыыны республиканың кодээ ажыл-агый министерлиниң оралакчызы А. Т. Сотпа солуннуң редакциязынче чорудкан: «Саян» совхозта мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында 1981 чылдың октябрь 25-те парлаттынган интерьюда Кодээ ажыл-агый министерствозунга шуут хамаарышкан чүүлдерге харыылаарывыс болза: республиканың совхозтарынга даш дусту чедирерин Кодээ ажыл-агый министерствозунуң «Сельхозхимия» каттыжыышкынны дөрт харыылап турары шын. Малга бээр дус-биле республиканың совхозтарын хандырары «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң бурууу-биле үстүп турганы шынныг. Ук разрез Дус-Дагдан дусту казып үндүрерин бо чылдың июльдан бээр үзүктелдиишкинниг чорудуп келген. А амгы үеде ону шуут кылбастаан. Бо айтырыгны Кодээ ажыл-агый министерствозу «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң мурнунга тургускан. Ынчангаш ажыл-агыйларны малга бээр дус-биле хандырарының эргежок чугула хемчеглерин алдынар апаар».

РЕДАКЦИЯДАН: үстүнде айыткан совхозта кыштаглаашкынга белеткелде шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй дээрезиң «Шынга» парлаан материалда тодаргай айыткан. Ол дугайын база катап сагындырары эргежок чугула деп редакция санаан. Соңга шилдээр шил чок болган ужурундан малчыннар соңгаларын саазын, пөс-биле дуглап алган турар. Бажыңнар чугайлаттынмаан, хаалары хирлиг, иштыг хевээр. Чүге дээрге совхозта чугай чок. Оон ыңай сүт-бараан фермазында электри шугуму эки кылдынмаан, хат болган санында сайгылаан чок болур. ынчангаш инектер саглынмайн баар.

Айыттынган четпестерни чайладыры Чурт үлетпүр эргелелинден, Сельхозтехкуркомдан болгаш «Кодээ электри тудуг» эргелелинден хамааржыр болбайн аан. Ынчалзажок совхозтарның ниити удуртулгазын боттандырып турар республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу үстүнде айтырыгларны ады үнген организацияларның мурнунга тургузар, шиитпирлээрин чедип алырынга сонуургалдыг болур ужурлуг. Ындыг турбуже, министрниң оралакчызы А. Т. Сотпаның редакцияга берген харыызы чаңгыс талалыг, негелделиг айтырыгларның чүгле чаңгызынга хамаарышкан-дыр. Моон ап көөрге, солуннуң парлаан чүүлүнге «харыылаан» болуп, ёзу барымдаалаан ап база бар болгу дег. Үстүнде айтырыгларны шиитпирлээрин чедип алган дээрзинга база катап бот-түк харыыны бээри Кодээ ажыл-агый министерствозундан болгаш ол ышкаш Чурт үлетпүр эргелелинден, Сельхозтехкуркомдан, «Кодээ электри тудуг» эргелелинден негеттинип турар.

ДАЙЫН АЙЫЫЛЫН ЧАЙЛАДЫР

БОНН (СЭТА-ның корр.). «Штукенброкка чечектер» деп антифашистиг демократтыг организацияның удуртукчулары-биле ужуражылгыны ССРЭ-ниң Боннда элчин чериниге болган. Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга бот-боттарын билчир чорукту быжыглаар талазы-биле ажылды ол организация хөй чылдар дургузунда чорудуп, делегейниң ийиги дайынының чылдарында Штукенброкка фашистиг концлагерьге хилинчектелип өлүрткен совет кижилерниң дугайында тураскаалды камгалап турар. Дайынны болдурбас болгаш боо-чепсектерни дүжүрер дээш ГФР-ниң тайбыңга ынак күштерниң шимчээшкининге ол организация идепкейлиг киржип турар. Концлагерь турган черниң девискээринге болган дайынга удур массалыг митингиниң 5 муң киржикчилериниң омнээзиндеп ол организация бо чылдың сентябрьда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң адрезинге чагаа чорудкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң даалганы ёзугаар «Штукенброкка чечектер» деп организацияның удуртукчуларынга ол чагаа дээш чүректиң харыызындан өөрүп четтиргенин дамчыдып берген.

Л. И. Брежневтиң харыызында айыткаңы болза: «Кижи төрел хоорп хаан чок фашизмге удур демиселге боттарының амы-тынын берген совет кижилерниң болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилериниң тураскаалын сактып чоруур ГФР-ниң хөй-тоо хамаатыларының болгаш организацияларының чаагай сагыш-сеткилин Совет Эвилелинде бедик-биле үнелеп турар.

Дайын немец черге катап эгелээрин дээш. бистиң дыңке тайбыңның болгаш айыыл чок торукту быжыглаар дээш. ол ниити бүгүдеге улгаар ядролуг халаптың шаар болдурарының удур идепкейлиг болгаш шиитпирлиг демиселжип турар ГФР-де чаагай сеткилдиг бүгү кижилер-биле совет улус бүрүн эп-сеткил каттыжылгалыг.

Шериглерниң удур тургуушкунунуң деңнелин чавыдадыр талазы-биле четтирүүлгелды деп эргепи болгаш бир демей айыыл чок турарының приниципин үндезилээш чедип алыр. Боо-чепсектерни дүжүрер талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырар болгаш тиилекчилер турун болбас ядролуг дайынның айыылын кижи төрелгетенден чайладыр дээш болундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылырынга ССРЭ белен.

Боннга болур ужуражыышкыннар болгаш чугаалажыышкыннар бүгү талалыг, бот-боттарынга ажыктыг совет-барыы-герман харылзааларны калбартырынга чаа, чугула үе-чада, делегейниң дүштүрүлүг чорууп көшкадырынга баарап болур дээрзинге илеткени совет кижилер илергейлеп турар».

Бистиң чурттарывыстың улустарының аразынга найыралды быжыглаарының болгаш чавырлыышкынны быжыктырарының эргежок апаарынга дүүштүр «Штукенброкка чечектер» деп организацияның ажыл-чорудулгазында чедиишкиннерни кузаанин Л. И. Брежнев харыызының түңнелинде илергейлээн.

Организацияның удуртукчулары оларга дамчыдып берген чагаа дээш түректиң харыызындан өөрүп четтиргенин ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семеновка илергейлээн.

ХОВУ-АКСЫ: КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮНДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш «Тыва кобальт» комбинатта партком тодаргай хемчеглерни ап турар. Парткомнуң идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының чамдык дуржулгазын моон адаанда парладывыс.

Идеология ажылының дуржулгазындан

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыын бистиң республикага нептередип эгелээннерниң бирээзи «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи. Ол шимчээшкинниң көл угланыышкыны болза партия организацияларының дайынчы арга-шиңгээзин бедидери, кадрларны таарыштыр хуваары болгаш кижизидери, бүдүрүлгелерниң чаартылгазынга база техниктиг эде дерииршиникинге үндезилээш, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды чаа бедик деңнелче көдүрери болур. Ынчангаш комбинаттың партикому, партия эге организациялары ростовчуларның арга-дуржулгазын ёзугаар чугула шимчээшкинниң идеологтуг хандырылгазын экижидер тодаргай хемчеглерни саадатпайн үеде алган. Ол чорук кижизидилге айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээринге дузалап турар.

Кижи бүрүзүнге чедир

Комбинатта партия комитеди бүгү политиктиг, организактыг, кижизидилге ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелиниң болгаш съездиниң өске-даа материалдарының идеяларын болгаш шиитпирлерин коммунист, комсомолчу бүрүзүнге, бүгү ажылчы чоннарга чедир тайылбырлаарынче угландырып турар.

Съезд доозулган соонда ооң материалдарын пропагандалаар болгаш өөренир сорулгага дүүштүр идеология кадрларынга практиктиг болгаш методиктиг дуза көргүзер чамдык ажылдарны партком чорудуп. Суурнуң партия эге организацияларының секретарьларының, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, пропагандистерниң, лекторларының, политинформаторларының, агитаторларының семинар-хуралдарын эрттирген. Партияның улуг шуулганының идеяларын пропагандалаарынга 200 ажыг пропагандисти, 500 хире лекторну, политинформаторну, агитаторну хаара туткан. Бо чугула ажылда бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарьлары база идепкейлиг киржип турарлар. Олар быжыглаан чурумунга масса-политиктиг ажылды чорударда ажылчы чонунуң билиин, мергежилин, назы-харын барымдаалап турган чорудуп, ооң хевирлерин болгаш арга-методтарын [illegible] дээштиниң бедидер хемчеглерни ап турар. Идеология активи съездиниң идеяларын болгаш шиитпирлерин тайылбырлап тура, ону коллектив бүрүзүнүң мурнунда салган сорулгалары-биле холбап, он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын оналдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ажыл-иштиглерни олар мобилизастап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң партия ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның залчыглыг сорулгаларының [illegible] илеткелин, съездиниң өске-даа документилерин тайылбырлаар, пропагандалаар ажылды комбинаттың гидрометаллургия цехинде, автоматиканың болгаш хынаалдаының төп лабораториязында, энергоцехте, эмнелгеде, автотранспорт бүдүрүлгезинде, № 1 ортумак школада болгаш өске-даа черлерде партия организациялары эки чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаар, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылчы чоннар ортузунга масса-политиктиг ажылды бүзээдии-биле кызымак чорудуп турар политинформаторлар, агитаторлар комбинатта, суурнуң бүдүрүлгелеринде, организацияларында эмин эвес.

Илеткелчилер болгаш лекторлар партияның XXVI съездизиниң документилерин пропагандалаар талазы-биле улуг болгаш хөй талалыг ажылдарны чорудуп. «Билиг» ниитилелиниң организачылары [illegible] лекциялар комплекстерин, «Металлург» Культура ордузунда кинолекторийни организастаан. СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы, экономиктиг политиказының совет ниитилелдиң социал-политиктиг, угаан-бодал [illegible], партияның авангардчы ролюнуң, партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны ажыл-иштиглерге, суурнуң чурттакчыларынга номчаан. Бо чылдың эрткен айларында съезд материалдарынга хамаарышкан 400 хире лекция номчуттунган.

Ай санында-ла чаңгыс дээй политхүн организастыг эртип келген, ооң темазын баш бурунгаар айыткаш, херек материалдарын, литератураларын айтып берип турган. Ооң иштинде беш политхүнү партияның сөөлгү съездизиниң материалдарын пропагандалаан, тайылбырлаарынга тураскааткан. Бүдүрүлгелерниң, цехтерниң, участоктарның, организацияларның удуртукчулары, специалистери бодунуң коллективиниң ажыл-иштиглери-биле ужуражып, илеткелдер кылып турар болу берген. Орта салдынган айтырыгларның, негелделерниң, саналдарының отчёт чорудуп, ону күүседир хемчеглерни ажылдап кылып, ооң канчаар боттандырганын партия организациялары хынап турар.

«Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. Б. Петров, комбинаттың директору Ю. И. Колетников, улус депутаттарының суур Совединиң күүсемуунуң даргазы А. И. Иванов, комбинаттың профком даргазы Е. А. Ефремовский, комбинаттың бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң начальниги В. П. Самойлов, кол маркшейдер О. В. Иваньков болгаш өскелер-даа лекцияларны номчуттуруп. Ужуражыышкыннар эрттирериниге болгаш өске-даа хемчеглерге идепкейлиг киржип турарлар.

Гидрометаллургия цехиниң начальниги Михаил Иванович Лазерев экономиктиг теоретиктиг семинарның пропагандизи. Ооң эрттирген кичээл бүрүзү дыңнакчыларга чаа билиглерни берип турар. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниге экономиктиг билиглер [illegible]. Пропагандистиң амыдыралга, ажыл-херекке идепкейлиг туружу дыңнакчыларга эки салдарын чедирген. Ооң дыңнакчылары эки ажылдаашкыннар, хөй-ниитиниң ажылында идепкейлиг киржип келгеннер.

ЧУРУКТА: пропагандист М. И. Лазерев.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Партия комитеди болгаш партия эге организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилерин пропагандалаарын болгаш өөредирин ам-даа улам кол бартыр

Партия өөредилгези

Бүгү идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың эң-не кол чүүлү болза марксизм-ленинизминиң өөредии-биле, ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлузунуң билиглери-биле, партияның иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле салган сорулгалары-биле совет улусту чепсеглээри болур.

Комбинатта эрткен өөредилге чылында 25 политшкола, теоретиктиг семинар ажылдап турган, аңаа 427 кижи өөренген, ооң иштинде 262 коммунист турган.

Марксистиг-ленинчи өөредилгеге партийлиг удуртулганың кол өзээ болур пропагандистер-биле ажылды партком кичээнгейге алган. Хамыктың мурнунда оларның шилип алырын чугула деп көрген. Теоретиктиг билиин, мергежилин болгаш ажыл-херекче чорууи барымдаалап турар. Партия эге организациялары идеология, политика-кижизидилгелиг ажылга удуртукчуларны калбаа-биле хаара тудар хемчеглерни ап келген. Ынчангаш политиктиг школаларның теоретиктиг семинарларының пропагандистериниң удуртукчуларын колдуу хаара туткан. Ооң уламындан дыңнакчылар комбинаттың, бүдүрүлгениң, суурнуң амыдыралынга хамаарышкан айтырыгларга долу харыыларны алыр аргалыг болганнар. Ол ышкаш политиктиг кичээлдерге удуртукчуларның киржилгези ажылчы чоннарның харыысаазын улам быжыктырган.

Совет кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мозу-шынар кижизидилгезиниң чедиишкинниг болуру пропагандистиң хамаарылгазындан база материалдан-биле билиинден кижилер мында эвээш эвес. Ындыг болганындан партийным таалганы ак сеткили-биле күүседип келгеннер. Оларның бирээзинге комбинаттың кадрлар килдизиниң начальниги В. Т. Грицкова хамааржыр. Валентина Тимофеевна он үш чылдың дургузунда мынаа пропагандистеп, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ажыл-иштиглерге тайылбырлаар, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планныг оналдаларын күүседиринче оларны мобилизастаар херекке ооң киирген үлүү биче эвес. Пропагандистиң теоретиктиг билии шыырак, башкылаарының арга-дуржулгазы улуг, ону аныяк пропагандистерге күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге ачы-хавыяазы дээш В. Т. Грицкова чоокта чаа Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атка төлептиг болган.

Комбинатта ниитизи-биле 201 пропагандист эрткен чылын ажылдаан, оларның хөй нурууну эртемниң коммунизмниң үндезилекчилериниң идейлиг салгалының билиглери-биле, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилеринде, эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинде айыткан сорулгалар-биле дыңнакчыларны чепсеглээр хүлээлгезин багай эвес күүсеткеннер.

Пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг билиин бедидеринче партком доктаамал сагыш салып келген. Идеология активиниң школазын парткомнуң чанында тургускан, мында партия эге организацияларының секретарьларының орлакчыларын, пропагандистерни, политинформаторларны, агитаторларны хаара туткан. Кичээлдерни баш бурунгаар кылган план ёзугаар эрттирип, лекциялар номчуурун, практиктиг кичээлдер чорударын теоретиктиг билии шыырак арга-дуржулгалыг эштерге даасткан.

Идеология комиссиязының методиктиг чөвүлелдиң кежигүннери политшколаларга, теоретиктиг семинарларга быжыглаан, олар пропагандистерниң ажылын шыңгыы хынап, практиктиг дузаны чедирип келгеннер. Оларның чорудуп ажылының дугайында дыңнадыгларны тергиин идеология комиссиязының (удуртукчузу В. Б. Петров) хуралынга дыңнаарын чорудуп.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» партия Төп Комитеди доктаал хүлээп алган. Партия өөредилгезин сайзыраңгайжыдары СЭКП-ниң удуртукчу ролюн улам ыңай бедидериниң, партия организацияларының дайынчы арга-шиңгээзиниң өстүрүлгезиниң, совет улустуң чаңгыс эвин быжыглаарының, партияны долгандыр чонунуң сырый каттыжыышкынының эргежок чугула чүүлү кылдыр партия Төп Комитеди санап турар. Партком, партия организациялары партия өөредилгезиниң [illegible] пропагандистерниң [illegible] чорутпан.

Экономиктиг өөредилге

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш комбинаттың партикому, партия эге организациялары [illegible]

Эрткен чылын комбинатта экономиктиг өөредилгениң 74 [illegible] 1670 ажылчы кижи өөренип турган. Бо өөредилге [illegible]

Комбинаттың директору Ю. И. Колетников удуртукчу [illegible]

[illegible]

«Тыва кобальт» комбинаттың кайы-даа цехинге баар болза көскү агитация-биле эки дериттинген. Ол көргүзүглерден цехтерниң, бригадаларның хүн бүрү ажылдажын, социалистиг чарыштың тиилекчилерин, бүдүрүлгелерде чогаадыкчыларны болгаш чаартыкчыларны дораан-на билип ап болур. Ылаңгыя гидрометаллургия цехинде көскү агитация багай эвес кылдынган. Ында цехтиң тургустунганындан бээр он чылдарның дургузунда хөгжүлдезин база көргүскен.

ЧУРУКТА: хүндүлел самбыразы.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

план дээш чарышка гидрометаллургия цехинде экономиктиг школаның пропагандизи, участок начальниги В. Д. Оспар [illegible] болур.

Бо өөредилге чылындан эгелээш дыңнакчыларның рефераттарының [illegible]

Экономиктиг өөредилге ажылчыннарның, инженер-техниктиг [illegible] өзү-биле бүдүрүлгениң ажылдаарынга дузалап турарын амыдырал көргүскен. Тоскуз беш чылга бодаарга онгу беш чылда комбинатта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, бараанныг продукцияны бүдүрери 21 хуу өскен.

Комбинатта хожудап турарлар чок ажылдаарының болгаш [illegible] шиитпирин [illegible], материалдарның, [illegible] тургузу-биле ийи комиссияны партком чанында тургускан. Олар план ёзугаар ажылдап, кижилерниң күш-ажылын эки организастаарынга, планныг оналдаларны, хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседиринге, социалистиг чарышты [illegible], камналга чурумун [illegible] болгаш өске-даа бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче угланган айтырыгларны шиитпирлээринге дузалап турар.

Кылып чорудкан ажылдың түңнелинде комбинат 1980 чылда 457 муң киловатт-шак энергияны, 377 тонна хөмүр-дашты, 100 кубометр ыяш материалын болгаш өске-даа материалдарны камнап алган. Бо чылдың эрткен айларында [illegible]

Чогаадыкчы планнар

Пропагандистиң хууда чогаадыкчы планы — политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң ажыктыын, үре-түңнелдиин бедидериниң, дыңнакчыларның идейлиг бүзүрелин [illegible] база хөй-ниитиниң идепкейин көдүрериниң программазы болур. Ооң аңгыда пропагандистиң бодунуң теоретиктиг билиин база методиктиг мергежилин бедидериниң программазы-дыр.

«Тыва кобальт» комбинаттың пропагандистери хууда чогаадыкчы план тургузарының талазы-биле чамдык дуржулгалыг болу берген. Пропагандистерниң хөй нурузунуң чогаадыкчы планы үш бөлүктен тургустунган болур.

Бирги бөлүкке школаның азы семинарның өөредилге планында айыткан темаларын дыңнакчыларга өөредириниң арга-методтарын айтыр. Материалды канчаар хевир-биле дыңнакчыларга эки билдингир кылдыр тайылбырлаарын, ону республиканың, районнуң, комбинаттың амыдыралы-биле сырый холбаарын пропагандист баш удур бодамчалыг кылыр. Кичээлди канчаар эрттирериниң хевирин болгаш аргаларын тодарадыр: лекция, беседа, семинар, зачёт болгаш оон-даа өске.

Чогаадыкчы планының ийиги бөлүүнге пропагандистер дыңнакчыларның күш-ажылгы болгаш хөй-ниитиниң идепкейин көдүрер талазы-биле чүнү кылырын айтып турарлар. Орта күш-ажылдың, хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыырын, дыңнакчылар боттары хууда социалистиг хүлээлгелерни ажылдап кылырынга дузалажырын, ооң күүселдезин хынаарын, политиктиг литературалар-биле ажылдап билир кылдыр өөредирин, [illegible] айтыр. Күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле хөөрү дээш шимчээшкинге идепкейлиг киржирин, камналга, [illegible] болгаш өске-даа хемчегин айтып алыр.

Үшкү бөлүкке пропагандист боду теоретиктиг билиин, методиктиг мергежилин бедидериниң талазы-биле хемчеглерни киирер. Семинарларга, конференцияларга, лекцияларга киржирин, Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чогаалдарын, СЭКП-ниң документилерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң база өске-даа партия, чазактың удуртукчуларының ажылдарын боду өөренирин, пропагандистерниң мурнакчы дуржулгазын ажыглаарын киирип ап турар.

Пропагандистер хууда чогаадыкчы планын өөредилге чылының эгезинде тургускаш, дыңнакчылар-биле чугаалажып, ону парткомга азы партбюрога көөр. Өөредилге чылы төнерге планның күүселдезин түңнеп турар.

Эрткен өөредилге чылында дыка хөй пропагандистерниң хууда чогаадыкчы планын багай эвес деп демдеглээн. Оларга В. Т. Грицкова, А. А. Егорова, Н. С. Заузулин, В. Д. Оспар, М. И. Лазерев болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Энергоцехте экономиктиг школаның пропагандизи Н. С. Заузулинниң хууда чогаадыкчы планында өөредилге планында айыткан темаларны бүгү чылдың кичээл эртер хүннеринге хуваагаш, ооң хевирлерин тодаргай айыткан. Дыңнакчыларга практиктиг кичээл эрттирерин, [illegible] реферат бижиир кижилерни тодаргай айыткан. Чижээ социалистиг чарыштың кижизидикчи ролюнуң дугайында А. Бабкин, чарыштың ажык, түңнелдериниң деңнештирилгелиг болуруның талазы-биле С. Кузнецов илеткелдер кылырын айыткан болгаш оон-даа өске. Дыңнакчылар шупту социалистиг хүлээлгелерни алган, ону багай эвес күүсеткен. Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп атты дөрт кижи чедип алырын аазаан, ону үш кижи чедип ап шыдаан.

Гидрометаллургия цехинде участок начальниги В. Д. Оспар экономиктиг школаның пропагандизи. Хууда чогаадыкчы план тургузар талазы-биле пропагандистер арасынга чарышка ол бирги черни алган. Ооң школазында 25 дыңнакчы бар, оларның иштинде күш-ажылдың, хөй-ниитиниң чурумун үрээр кижи чок. Оларның 75 хуузу «Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы» деп атты чедип алган.

Пропагандистерниң хууда чогаадыкчы планнары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң үре-түңнелдиин, дыңнакчыларның идепкейин бедидеринге дузалап турар.

Көскү агитация

Планныг оналдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарының чепсектериниң бирээзи — көскү агитация.

Комбинаттың партия комитеди, партия эге организациялары көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин чеп ажыглаарынче кичээнгейни салып келген. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыышкынны республикага нептереткеннериниң бирээзи бо коллективте көскү агитацияны ооң [illegible] шимчээшкинге дузалажыр кылдыр ажылдаан.

Комбинаттың девискээринге, цехтерге, бригадаларга [illegible] чорудуп [illegible] дериттингенин. Ооң уламы партияның XXVI съездизиниң [illegible]

Ында стендилерни, панноларны, диаграммаларны, лозунгнарны, плакаттарны, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын каастап, чараштыр чуруп бижээш, көскү черлерде аскан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Он бирги беш чылдың планныг оналдаларын хуугаа бетинде күүседиилиңер!», «Экономика камналгалыг болур», «Социалистиг чарышка идепкейлиг киржиңер», «Хожудап турарлар болгаш корум-чурум үреекчилери чок ажылдаар» болгаш өске-даа сорук кииринчи кыйгырыгларны комбинаттың девискээринден, цехтерден, бүдүрүлгелерден көрүп болур.

Көскү агитацияны экижидеринче партком кичээнгейни салып турар, бо талазы-биле партия эге организацияларының удуртукчуларның информациязын дыңнап, орта четпестерин илередип, сүмелерни берип келген. Ынчангаш ниитизи-биле Хову-Аксы суурда көскү агитация багай эвес. Комбинаттың [illegible], гидрометаллургия цехинде, автоматиканың болгаш хынаалданың төп лабораториязында, автотранспорт бүдүрүлгезинде болгаш өске-даа черлерде көскү агитация эки кылдынган.

Автоматиканың болгаш хынаалданың төп лабораториязын чижекке ап көрээли. Ында чараштыр чураан, бижээш аскан хүндүлел самбыразын, бюллетеньнер, көргүзүглер, плакаттар болгаш өскелер-даа аңаа барган кижиниң кичээнгейин хаара тудар бээр. Кымдан-даа айтырбайн коллектив планныг оналдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын, чаартыкчыларын лабораторияның ажыл-иштиглериниң чедип алган күш-ажылчы болгаш спортчу чедиишкиннерин, уругларның өөредилгезин болгаш өске-даа чүүлдерни оон билип алыр. Ажыл шагы үзер, планы күүсетпес, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрей бээрлерни шүгүмчүлээн чамыктарны үндүрүп, хемчеглерни ап турар. Эң эки бүдүрүкчү көргүзүг чедип алганнарга, чарыштың тиилекчилеринге тураскааткан агитхуудустарны үндүрүп. Күш-ажылчы алдар туруу кодурери эки чаңчыл болу берген.

Шак мындыг эки дериттинген көскү агитация өске-даа бүдүрүлгелерде, цехтерде бар. Комбинаттың иштиглерин ол улам сорук киирип, күш-ажылчы чедиишкиннерин улам көвүдээринге дузалап турар.

Кижи дугайында

Комбинаттың партикому, дирекциязы, профкому ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелин бедидеринче доктаамал сагыш салып келген. Беш чыл санында коллективтиң социал хөгжүлдезиниң планын тургускаш, ол ёзугаар ажылдап турар. Ооң уламындан эрткен беш чылдарда суурнуң чурттакчы чонунуң амыдыралының деңнелин бедидеринге хамаарышкан чугула хемчеглер шиитпирлеттинген.

Ажыл-иштиглерниң чурттаарга байдалын экижидеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. 1975 чылда Хову-Аксының бир чурттакчызынга 8,1 дөрбелчин метр шөл оналжып турган болза, ам 12,2 дөрбелчин метр четкен. Уругларның ясли болгаш садтарының айтырыы шиитпирлеттинген. 1300 бажыңда газты, электри плиталарны киирген, 15 кудумчуну асфальттаан болгаш өске-даа ажылдарны кылган. Суурнуң кудумчуларынга чылдың-на 1500 хире ыяшты, чечек үнүштерин, хөй санныг чечектерни тарып турар.

Ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, күш-ажылды камгалаарын экижидер болгаш техниканың айыыл чок чоруун болдурбас дээш хемчеглерни ап турар. Бо сорулгага эрткен беш чылда 600 муң рубльди чарыгдаан, ол планда көрдүнгенинден 140 муң рубль хөй. Ол хемчеглерни бо беш чылда уламчылаар.

Санитар болгаш кадыкшылга хемчеглерни ап чорудкан түңнелинде комбинаттың гидрометаллургия, сепаратор-механиктиг цехтеринде, электри станциязында, рудникте довурак-доозун, газ чыды дыка эвээжээн.

Комбинаттың [illegible] профилакторийни тудуп, аңаа ажыл-иштиглер дыштаныр [illegible] турар. Эрткен чылын аңаа 708 ажылчын болгаш албан-хаакчы дыштанган. 1980 чылда чурттуң курорттарынга 96 кижи дыштанган, оларның 80 хуузу ажылчыннар. Бо чылын дыштанганнарның саны оон көвүдээр. Чагытайда «Металлург» пионер лагеринге чылдың-на 400 хире уруглар дыштаныр турар.

Хову-Аксының Культура ордузу республикада дээре ажылдыгларының бирээзи. Ында спорт залы, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери ажылдаар оруктар бар. Ужуражылгалар, концерттер, кинолар болгаш өске-даа хөй хемчеглер аңаа болуп турар, ынчангаш аңаа чурттакчылар күзел-биле кирер.

Кадыкшылдың, омак-сергек чоруктуң үндезини — спортту [illegible] сагыыр салыр. Дыка хөй аныяктар янзы-бүрү секцияларда хаара туттунган. Олар цехтер арасында, район, республика маргылдааларынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның чурттакчы чорук [illegible] бедидери дээш [illegible] хемчеглерни партком, дирекция профком боттандырып турар.

• • •

Партия комитединиң идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижиткенинден база коллективтиң социал хөгжүлдезиниң планын амыдыралга чедиишкинниг күүседип турарындан ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейи бедээн. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле хөөр дээш шимчээшкинде ажылчыннар, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар калбаа-биле хаара туттунган. Энергия цехинге, автоматика болгаш хынаалданың төп лабораториязынга, он бир бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп атты, беш чүс чедир кижиге «Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы» деп атты тывыскан. Оон өске цехтер, бригадалар коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты, ажыл-иштиглер коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары атты чедип алыр дээш демисежип турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хову-аксыжылар политиктиг болгаш күш-ажылчы сорук кириишкиннг ажылдап турарлар. Олар он бирги беш чылдың бирги чылының он айларында продукция сайгарарының планын 100,2 хуу, бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын 100,1 хуу күүсеткен.

Арынны Т. ХЕРТЕК белеткээн.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ШӨЛДЕРНИҢ ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕРИ — КОЛ СОРУЛГА

Чер болза кедээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүрериниң кол чепсээ дээрзи билдингир болгай. Бистиң республиканың тарып турар черлери — колдуунда-ла шоолуг үнүш-дүжүткүр эвес, чиник механиктиг составтыг, элезиниг болгаш сарыг довурактыг шөлдер болур. Ындыг черлер бүгү тарылга шөлүнүң 70 хуузун ээлеп турар, кара хөрзүн бүгү шөлдүң дөрттүң бир кезээнден эвээш үлүг-хуузун ээлеп турар. Ол черлерни агрохимиктиг шинчилеп көөрге, оларның чайгаар бүткен үнүш-дүжүткүр шоолуг эвес, кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң негелделерин хандырып шыдавас турар.

Бистиң республикада хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн доктаамал контрольдаарын 1965 чылдан, агрохимиктиг албанның организастаанындан бээр чорудуп келген. Ам шинчилелдерниң үнген түңнели чорудуп турар. Кол көргүзүглер талазы-биле хөрзүннүң агрохимиктиг шынары доорайтааш, шинчилелдерниң баштайгы [illegible] түңнелдери-биле деңнээрге, черге сиңер фосфорну эвээш апарган черлерниң хемчээли 11 хуу, солут-тунар калийин эвээштээн черлер 20 хуу кевүдээн болуп турар.

Сөөлгү чылдарда республиканың чер ажылынга кара довурак айтырыы нарыыдаан. Хөрзүнде оон курлавыры ам херээжээниниң турарындан эвээш болгаш улам-на кызырлып турар. Сөөлгү он чыл дургузунда тарылга шөлүнге ооң хемчээли 0,5-тен 1,0 хуу чедир [illegible].

Ол бүгүнү минералдыг болгаш ол ышкаш органиктиг чемишчидилгелерин четпес болгаш шын эвес топ турары-биле тайылбырлап болур. Минералдыг чемишчидилгелерни кызыгаарлап тегерии ооң көөп турарындан, тодаргайлаарга тускайлап берген фондудан хамааржыр. Сөөлгү чылдарның дургузунда республиканың ажыл-агыйлары чылдың-на кезиинде чок дээрзи-биле 22—23 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни топ келген. Ынчалзажок оларның колдуу хөй курлавыры чаңгыс хөрзүннүң болбаазырадыр мурнунда тарады чаштырып турар. Чемишчидилгени ындыг арга-биле тегерге, ол хөрзүннүң ырында курлавыры артып каар болгаш үнүштер ону бүрүнү-биле ажыглавас, чамдык таварылгаларда хат-довурак-биле назы чула шаап аппаар.

Чемишчидилгени үрезин-биле кады одуруглай тегери баазы курлавыр болгаш ажыс черлерни андарар мурнунда анаа тегери дээн ышкаш ындыг дептиилтелиг аргалар ам-даа калбаа-биле нептеревээн. Чижээ, 1981 чылдың дүжүдүнге 23,4 муң тонна минералдыг чемишчидилгени төккен, оон иштинден чүгле 5,2 муң тоннаны азы 22 хуузун үрезин-биле кады чаштырар арга-биле кылган. А 1980 чылдың күзүнүнде андарар ажыс черлерге 5,3 муң тоннаны азы бүгү чемишчидилгениң 23-ле хуузун төккен.

Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарының ажыл-агыйларынга чемишчидилгелерни одуруглай чаштырарын четпес организастаан, планның 30-дан 50 чедир хуузун күүседип.

Бистиң тарылга шөлдеринде кара довурактың баланзын бүдүмелдерниң чүгле чогуур баланзызын тургузары эвес, харын оларның курлавырын бедидери негеттинип турар. Республиканың шөлдеринде кара довурактың, а ол ышкаш хоолалгат бүдүмелдерниң баланзызы дүптестеп, оларның курлавырының [illegible] турарының кол чылдагааны болза, хөрзүнүү хат алырынга үдүр болбаазырадырын [illegible] албайн, хөрзүнде органиктиг бүдүмелдиң ролюн чедир үнелевейн турганында.

Хөрзүнге кара довурактың курлавырын тургузарда, черлерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидерде органиктиг чемишчидилгелерни чылын бүдериниң [illegible] дерген шиитпирлээр эргежок чугула. Ону чедип алырда, хамыктың мурнунда улуг мал фермаларының чанынга өдек болуп кадагалаар черин тудар херек. Оон аңгыда хөй чылдыг сиген тарылгазын калбартыр, ол чорук үнүштерниң дазыл артыы-биле кара довурактың курлавырын улгаттырарының аргазын бээр.

Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн чогумчалыг кылдыр бедидер болгаш агрохимиктиг ажылдарның сандаргай чорууш болдурбас сорулга-биле бо чылдан эгелээш курлавыр черлерниң капитал [illegible] «Туваселькохимияның» РБК-ы чорудуп турар. 1982 чылда ол ажылды 6 муң гектарга чорудуп турар. Ол каттыжыышкын үк шөлге минералдыг чемишчидилгелерни чаштырарындан база органиктиг чемишчидилгелерни арбыдаты тегериндеп эгелээш, ажылдарның бүгү комплексизин чорудар. Ооң соонда ол черлерге чылдың-на азоттуг чемишчидилгелерниң болгаш фосфорнуң эргежок чугула нормазын тектүрген, тарылга хөлчештирилгезиниң бүгү үезиниң дургузунда турум чаагай дүжүттү ап болур.

Агрохимиктиг ажылдарының шынары оода [illegible] нетеп турар. Бирги хөлчетде минералдыг чемишчидилгелерни түс-түзүнде аңгы тогпейн, а оларны чаңгыс кылдыр холуп алгаш тегер. Минералдыг-даа, органиктиг-даа чемишчидилгелерни шөлче леп-деске кылдыр тектүрери чугула. Өдекти шөлге төккеш, бульдозер-биле тарады иттирип каарга, ол черниң таразы бир деске эвес, оюк-делик кылдыр үнер. Оон ынай өдекти шөлдерге аппаргаш тарадып кагбайн, бичии оваалар кылдыр каантар таварылгалар тургузаар. Ынчаар чыткан өдектиң хоолулуг бүдүмелдери сутта эстип, ажык чок хайлы бээр.

Өдекти тегериниң [illegible] таарымчалыг үези тараа ажаанга — курлактурулга кылыр мурнунда. Одуруглар аразын болбаазырадыр болгашногаа культураларга — база-ла курлактурарда азы куруун аңгысты андарарда тегери болур.

Бо беш чылда агрохимиктиг ажылдарның хемчээли улгадыры чигаанинг чок, ынчангаш оларның чамдыызын моон соңгаар-даа [illegible] боттарының күжү-биле күүседир апаар. Ынаа-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээр херек. Хамыктың мурнунда минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерниң бирги кадагалалын тандырар.

Бо бүгү чүүлдер республиканың чер ажылын химизастаарының айтырыын шиитпирлээриниң аргазын бээр.

А. БАХАРЕВ.

Агрохимиктиг лабораторияның килдис начальниги.

ЧУГУЛА ХЕРЕКТЕ

Чурттуң Совет эрге-чагырга тургустунган соонда банкыларны национализастаарын В. И. Ленин чугаалаан. Партияның X съездизиниң шиитпирлери-биле экономиктиг политиканың [illegible] өскерилгелер болгулаан. Ол үлетпүр бүдүрүлгелериниң, кедээ ажыл-агыйның аразында экономиктиг харылзааларынга улуг өскерилгелерни болдурган. Чээли болгаш акша саарылгазы зоная чурттуң экономиказын тургузуп, ону сайзырадыры өөрге дээрзин үе негеп келген. Ынчангаш банк тургузары эргежок чугула апарган. 1921 чылдың сентябрьның баштайгы хонуктарында В. И. Ленин Күрүне банкызының дугайында дүрүмнү ажылдап тургузарын Саң-хөөнүң улус комиссарлыгынга [illegible] болгаш 1921 чылдың сентябрь 14-те Күрүне банкызы тургузар айтырыгны сайгарып чугаалашкан. Октябрь 7-де Күрүне банкызын тургузар дугайында декрет бадылаттынган.

ССРЭ-ниң күрүне банкызы бо хүннерде совет чээли системазының кол звенозу. Курбанк алдан чыл дургузунда бедик сайзыралды алган, ында 4428 албан черлери, 80 муң ажаалга кассалары хамааржыр.

Курбанкының Тыва конторазы 1945 чылдың январь 2-де тургустунган. Ынчан конторада сес салбырлыг турган, ол ам бо хүннерде он алды кылдыр көвүдээн.

1945 чыл дургузунда улус ажыл-агыйынга 9495 муң рубльдиң чээлизин берген. 36 чыл иштинде чээли салыышкыны алзон каш катап улгаткан. 1980 чылда 975 млн. рубль чээли бердинген. Касса саарылгазы 1945 чылда 303,7 муң рубль турган болза, 1980 чылда — 207,6 млн. рубль болган.

1944 чылдан бээр республиканың [illegible] улуг өскерилгелер болган. Оларның саны 1945 чылдың эгезинде 14 турган болгаш акша шыгжап турганнарның саны 2,5 муң турган болза, а ооң саны 118 четкен, акша салыкчылары — 83,2 муң кижи санаттынып турар.

Саң-хөө-биле холбашкан [illegible] билир, ак сеткилдиг кадрлар негеттинер. Олар бистиң шугумувуста эвээш эвес. Республика конторазында үк шугумга 25 чылдан өру ажыл стажтыг 24 кижи бар. Чижээ, А. Оштуфева банк шугумунга 46 чыл ажылдаан, В. Макушинаның күш-ажыл стажы 33 чыл, Т. Сергеева бо адырга 35 чыл ажылдаан, А. Тихоновазының стажы 34 чыл. Үстүнде хоочуннарывыстың ажылга аргадуржулгазы улуг, ону олар аныктарга күзелдиг-биле дамчыдып турарлар. Хоочуннарның байлак арга-дуржулгазындан өөренмишаан, ажылынга бердинген мурнакчылар эвээш эвес. Оларга коллективте [illegible] И. Сорокина, Л. Афанасьева, И. Биче-оол, В. Чедбак-оол, А. Бережных, В. Гольцова [illegible].

Күрүне банкызының ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан мурнакчыларның үлегерлиг ажылы шаңнал-мөдал-биле демдегдеттинген. «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле бир ажылдакчы [illegible], 23 кижи Ленинниң юбилей медалының эдилекчизи, 64 ажылдакчы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, ийи ажылдакчы Тыва АССР-ниң, бир кижи РСФСР-ниң алдарлыг экономизи. Коллективте Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи 12 кижи бар.

Бо хүннерде Курбанк системазының ажылдакчылары бүгү ажылы партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче углаттынган.

М. ХОВАЛЫГ.

Тываның Курбанк конторазының эргелекчизиниң оралакчызы

Дувуренчиг медээ

МАШИНАЛАР АДААНДА ОДАГЛАР

«Х Улуг хурал» совхозтуң машина-трактор тургузар төп гаражының база ооң чоогунда заправка пунктузунуң ониттелге-чылыгладының амгы байдалы шуут-ла чаржынчыг. Чаа гаражтың тудуу доозулуң ажыглаалга кирип бээр бээр деп илеткеш, эрги гаражты кышка белеткээринче кым-даа сагыш салбаан. Ынчап турда, чаа гаражтың тудуу дооступбаан, ынаатаны хурут болган.

Ам машина, тракторларны чүгле чылыг черге тургузар, хонтурар үе — кыш дүпкен. Ынчалзажок бистиң совхозтуң шимчээр техниказы чылыг гаражка хонарының орнунга даштын херимнер иштинде туруп, суун төпкен радиаторлар дүнеки соокта дазыртпайндыр дагжавышаан, доңуп турар апарган. Чолаачылар, трактористер ажык дээр адаанга хонган машиналарны, тракторларны эртен ажылче ыңнымчалдан үндүрерде, адаанга одаг кыпсып, эрги иш, падын барап, 11—12 шак чеде бергенде, арай боорда хөделдирип ап турарлар.

Гараж чылыдар кочегарканы ажылдатырда, ооң бедиин кылыр ажылдар ам-даа бышкан. Бо бүгүже сагыш салып, үк ажылдарны дерген кылып дооскарының дөмгүн хемчеглерни албас болза, оон кажан ажылдап эгелээри билдингмес. Черле ынчаш, чежеге чедир одаг салып, машина, трактор эрги илиш, ажылдаар хөй үе-шагывысты чидирип келир бис? Ынчап турган улуг өрт, айыыл болза, кым харыылаарыл? Совхоз директору Х. Монгуш, гараж эргелекчизи В. Допуй-оол мынаа хамаарыштыр чүнү бодап, кандыг хемчеглер алыр дээш турарыл? Гаражтың одаага системазы ажылдаарынга кажан белен болурул?

Ам төп заправка пунктузунуң дугайын чугаалап көрейн. Мында мырыңай элден Пункт чаа, чараш-даа, а төрек кырында ооң одалга системазы ажылдавас. Ында печканың хемчээли бичии. Чашкаар үнген хоорлазы чолдак. Заправка пунктузунуң хөй өрээлдеринге, ынчангаш бичии печка-биле оларны [illegible].

Бензин дамнылар хоорлаларның [illegible] черлеринден бензин дамдылап, төктүп турар. Бензин куулукчузу ол [illegible] уашпыларны кара саалап-биле сыскып, аргастаап болган.

Заправка пунктузунуң иштинге сапалга төвеп кылыр турган. Ону шала кылган. Ынчалзажок пунктунуң ол дериг-херекселдер [illegible] ат салып, хүлээн алганы кайгамчык.

Заправка пунктузунда [illegible] бензин кудар чаңгыс кижи ажылдап турар. Оларга [illegible] кымыр хүн чок. Чылыг идиктер-биле база хандыртынмаан. Оларга сүт-даа бербейн турар. Бүдүн чыл иштинде олар солчуушкун чок ажылдап турда [illegible] бүгү тариф-биле төлеп турар. Чүге ындыызын совхоз директорундан база кол экономистен айтырарга, «ааправилада кижи кылыр [illegible]. Ынаа олар улуска хары-даа акша төлеп турарлары билбес деп, кожуглап каан.

Г. ТЮЛЮШ.

Кызыл район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАДЫ КЫЛГАН ДЕКЛАРАЦИЯ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган болгаш удурлдуур месилдежиишкинниң бааз бөө-чепсекти өндере бүдүрерин болдурбазынче угланган боттуг шилип алыышкын болуп турар 80 чылдарга Тайбыңның программазынга Герман Демократтыг Республика биле Йемен Улус Демократтыг Республика байыр чедирип турар. Делегейге политиктиг байдалы кадыкшыдарынга боттуг салыышкынның моон соңгаарда киирер деп шиитпирлиг чорууну олар илергейлеп турар деп, Йемен социалистиг партияның ТК-зының Чингине секретары, ЙУДР-ниң Улустуң Дээди хуралының Президиумунуң Даргазы, премьер-министри Али Насер Мухаммедтиң ГДР-ге ажы-чорууну болгаш ГСЧП ТК-ның Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер-биле чугаалажыышкыннарының түңнелинде ат салдынган кады кылган декларацияда чугаалаан.

Хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессиви империалистиг белүктериниң бургуужу-биле делегейде амгы чидиглеңген байдал дугайты талалар шынгыы сагыышсыралын илергейлеп турарын документиде айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның чурттарынга экеп сайгара тургузар дээр НАТО-нуң пландарынга болгаш нейтронуг чепсекти долу хемчээлиге бүдүрүп киирер дээн Рейганның администрациязының шиитпиринге олар удурланып турар.

Тайбыңны быжыглаарынче, бөө-чепсекти өндере бүдүрерин болдурбазынче болгаш хамыктың мурнунда ядролуг чепсеглениишкинниң дүжүрериниче угланган бүгү-ле базымнарны ГДР-биле ЙУДР деткип турар. «Ядролуг халапты болдурбас» дээш ССРЭ-ниң киирген КНО-нуң декларациязының төлевилелинге моон-биле холбаштыр олар байыр чедирип турар. Европада шериг талазы-биле дүшкүүрлуг чорукту чавырлылыр болгаш ында чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле конференцияны аң дүргени чыылдырарының база эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды бүгү талалыг таарыштыр шиитпирлээр дээш талалар туржуп турар, чүге дээрге Вашингтоннуң болгаш Тель-Авивтиң агрессиви эвилелделжилгези ол кавыга онза айыыл апарган.

Национал хамаарышпас чорук, социал дептииилге дээш Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарының эмгут демиселин-биле боттарының [illegible] ГДР биле ЙУДР мөдеглеп турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш Йемен социалистиг партияның үр хуусаалыг кады ажылдажырының дугайында дугуржулгага база аан-чорук үезинде ат салдынган.

РЕВОЛЮСТУГ ФРОНТУНУ ТУРГУЗАР

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу Американың соңгу-чөөн кезээнде турар Суринам Республиказында революстуг фронтуну тургузар деп турар. Чурттуң политиктиг, профэвилел, тараачын болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларындан ол фронт тургустунар. Фронтунуң сорулгазы — национал хостаныышкынның [illegible] болгаш хамыладырынга Суринамның патриоттуг болгаш демократтыг күштерин сырый каттыштырары.

Сөөлгү неделяда чурттуң бүгү ол организацияларынга хуралдарның болганын Пренса Латина агентсвазы дыңнаткан. Революстуг фронтуну тургузарының организастыг айтырыгларын, организация бүрүзүнүң болгаш фронтунуң сорулгаларын ол хуралдарга чугаалажып көрген.

Я. АРАФАТТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның күжүн көргүзер политиказы чүгле Чоокку Чөөн чүкте эвес, харын делегейниң өске-даа девискээрлеринге онза айыылдыг кыжаныышкын-дыр деп, Палестинаның хостаарының организациязының Күүсеткир комитединиң Даргазы Я. Арафат медеглээн. Шериглиг Египетте келген турар «Брайт стар» деп шенелде өөредиглерниң араб улустарга айыылдыг [illegible] болдуруп чугаалашкан семинар Бейрутка болуп турда ыңай чугаалап, ол шенелде өөредиглерниң делегейниң дүшкүүрлуг чорууш чедиглеңдирер талазы-биле амгы америк администрациязының ажылдап кылган калбак планының чарылбас кезээ кылдыр Я. Арафат тодарадып көргүскен. Ол планның чарылбас өске кезектери чүдел дээрге, Вашингтоннуң Барыын Европаны ядролуг болгаш нейтронуг чепсектиң складзы болдурар. «Першинг-2» дээр болгаш чалгынныг ракеталарны ол кавыга сайгара тургузар дээр чүткүлде, бүгү америк флоттуң онтуг-чеңгээлиг [illegible] үлгедиишкиннеринде. Мурнуу-Чөөн Азияны «кадыг ройинга» болдуруп турарында болур деп, ол чугаалаан.

АКШ-тан Египеттен, Судандан, Сомалиден болгаш Оманадан аңгыда, амгы ол шенелде шериг өөредиглерниң херек кырында киржикчизи Израиль база-дыр деп, палестин удуртукчу демдеглээн. Израиль амгы үеде Ливан кызыгаарының чоогунда дыка хөй санныг шериглерин мөөңнеп алганын ол дыңнаткан.

Каттышкан Штаттарның дайынзырак даштыкы политиктиг угланыышкынының [illegible] бүгү шаакан. Я. Арафат палестин революзиязы америк империализмниң Чоокку Чөөн чүкте организастап турар бүгү-ле [illegible]. «Брайт стар» дээр шериг өөредиглеринге. [illegible] турар «хөй национал күштерге» [illegible] шуут удур, палестин болгаш ливан улустарга хамаарыштыр кылдынып турар бүгү-ле немиг үлгедиишкиннерге удур шиитпирлиг туржуп турар деп онзалап демдеглээн.

ЧАҢГЫС ЭПТИ БЫЖЫГЛААР

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-Демократтыг партиязы чурттуң ажылчын антыпының омунинге [illegible] ажылдап хөделбишаан, ажылчы чоннарга эрге-чагырганы хамаарып болгаш Апрель революзиязы [illegible] харызалганы бодунга ап шыдаан деп, АУДП ТК-ның Чингине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бабрак Кармаль медеглээн. Афганистанның профэвилел [illegible] болган ужуражылганы чугаалап тура, республиканың ажылчы чоннарының [illegible]. [illegible] Б. Кармаль онзалап демдеглээн.

Чурттуң мурнунда турар сорулгаларны [illegible]. [illegible] деп партияга болгаш чазакка бүзүредип чугаалаан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынның ады-биле чаштынып алган контрреволюстуг [illegible] илереткен чүүлдү «Жолнеж вольности» солун парлаан. Чиндиг демиселдиң болгаш халаптыг айыылдың өзүлдезин тодаргай көрүп турар-дыр бис. Ынчангаш ол дугайын ажыы-биле чугаалаар ужурлуг бис [illegible].

Социалистиг Польшаның дайзыннары чурттуң ажылга [illegible] кампанияларын өскирип турар. Ол ажыл соксаалдыышкыннары ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга хоралыг болгаш өжээтен болуп турар «Солидарностиниң» хаарталары Катовицага болгаш Вроцлавка өөнүк чергелерни организастаан. Бо чылдың октябрь 28-те [illegible] соксаалдыышкынны контрреволюстуг [illegible].

Профэвилел каттыжыышкынның айыылдыг [illegible] «Солидарностиниң» [illegible] Польшага турум оон хамгаланыр [illegible] Польша Улус Республиказының [illegible] тем пропагандазы чорудуп турар. Профэвилел каттыжыышкынның [illegible] холушкыннарн хоолуга чорушкен дээрзин олар үттүп турар-дыр. Оларның боттарының ат салган дугуржулгаларын [illegible] база чорушкен билип турар.

Харысалга чок барыын [illegible] күштерниң холунда оттуг-ыяштың киргенин, олар [illegible] «Солидарность» [illegible] билбейн турар-дыр деп «Жолнеж вольности» бижээн. Ынчалзажок партия ону болдурбайн турары — ааскежик-тир. Улусчу эрге-чагырга болуушкун конституцияның эргелерин ёзу-гаар айыыл чок чорууштуң чогуур хемчеглерин алыр апаар.

Социал чөрүлдээлерниң хөй [illegible], а ол ышкаш барыын [illegible] чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг байдалынга хоралдыг чедирип турар.

Улусчу Польшаның [illegible] пландарын болгаш сорулгаларын чурттуң ажылчы чоннары бүрүн сойгалап илередир. «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынында [illegible] солун илереткен.

Сальвадорнуң патриоттары чоннуң калбак деткиинче дузаламчызынга дайнып алгаш, реакцылыг хунтаның аг-шериглеринге удур чедиишкинниг демиселин үргүлчүлеп турар.

Патриоттарның хостап каан черлеринде улусчу комитеттер тургустунган ажылдап турар. Улустуң эрге-чагыргазын деткээш болгаш ол дээш демисежир ужурлуун билген хөй-хөй сальвадорлар национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң дайынчы отрядтарынга каттыжып кирип турарлар.

ЧУРУКТА: хостаттынган суурда. НХФ-ниң дайынчылары тулчуушкуннар аразының үезинде дыштанып турлар.

Пренс-Латина — СЭТА-ның фотозу.

БОЛГАР-ИНДИЙ МЕДЕГЛЕЛ

СОФИЯ. (СЭТА). Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаары, делегейниң чаа дайынның болдурбазы амгы үениң эң чугула болгаш соңгаар-даа шаа болбас сорулгазы дээрзинге Болгария биле Индия ханы бүзүрелдиг деп, БКП ТК-ның Чингине секретары, БУР-ның Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков биле Индияның премьер-министри Индира Гандиниң Софияга ат салганы болгар-индий медеглелде чугаалаан.

Делегей байдалының чидиглениишкиннииң уламчылап, нейтронуг бомбаны кииришти массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин тургузуп турарынга хамаарыштыр ийи чурт ханы сагыш-сыралын илергейлеп, дүшкүүрлуг чоруктуң чавыралдыышкынының баксырадырынче аппарчылар политиканы буруу шаап турар деп, документиде айыткан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле келир чылын болур ийиги тускай сессиязының чугула ужур-дузалыг болурун талалар демдеглээн. Эжелеттирген бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерин үндүрбүшаан, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин боттандырбышаан, Чоокку Чөөн чүк айтырыгларын чөптүг болгаш бүгү талалыг шиитпирлээриниң эргежок чугулазын медеглеп онзалап демдеглээн. Ол айтырыгны шиитпирлээринге Палестинаны хостаарының организациязы албан кирижир ужурлуг.

Анголага болгаш Африканың хамаарышпас өске-даа чурттарынга удур Мурнуу-Африка Республиканың чепсектиг агрессиязын Болгария биле Индия буруу шаап, Мурнуу Африканың улустарының хосталгалыг демиселин деткип турар деп, документиде айыткан. Индий океанда бүгү-ле даштыкы шериг баазаларын узуткаар дээш ол ийи чурт туржуп турар.

Кожа-даа каттыышпастың шимчээшкининиң амгы үениң делегей харылзааларынга чугула фактор болуп, улустар аразынга [illegible], билчиишкинни болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг [illegible] чедирип турар деп, Болгария биле Индия онзалап демдеглээн.

УЛУГ ХААНЗЫРАК ПОЛИТИКА

ТОКИО. (СЭТА). Кыдатта биче национал улустарны кызарынче угланган Пекинниң [illegible] хаанзырак политиказынга биче национал [illegible] талазындан удурланыышкын күштелип турар. Иштики моол автономнуг районунуң административтиг төвү Хух-Хото хоорайга моол чоннуң массалыг чыскаалы бо чылдың октябрьда [illegible] болганын Японияның «Токио симбун» солуну бижээн. Кыдат чугурзалчыларының [illegible] тургузуушкунунуң илергейлээн хөй муң студентилер ажылдыышкыннар ол чыскаалга киришкенин [illegible] айыткан. Иштики Моолда амгы үеде 2 миллион чере моолдар, 14 миллион кыдат национал кижилер чурттап турар. Иштики Моолче ам-даа 400 муң кыдаттарны кожуруп киирер дугайында Кыдаттың төп эрге-чагыргазының [illegible] моолдарның ол чыскаалының кол чылдагааны болган.

Шиитпирге удурланган моол [illegible] национал дарыны кызарып соксадыр» деп лозуң-биле Хух-Хото хоорайның кудумчуларында [illegible] «Токио симбун» солуннуң бижээнин ёзугаар алырга, ол чыскаалдар алзон каш хүннүң дургузунда үргүлчүлээн болгаш түс черинн эрге-чагыргазынга [illegible]. [illegible] хамыктар [illegible] хоорайын контрольдуу кыдат эрге-чагыргалар налап тургускан.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУУШКУННАР

КАИР. (СЭТА). Садаттың [illegible] удур организацияның удуртукчуларынга тускай бургуудашкынны Египет Араб Республиканың чингине прокуратуразы чарлаан. Туруп турар ёзу-чурумнуг күш-биле дүжүрер дээш [illegible] республиканың президентизин олуруушкун [illegible] организацияны тургузып, [illegible] албан черлериниң туруушкуннарын [illegible]. [illegible] «Аль-Ахбар» солун [illegible] бүгү [illegible] Египетти [illegible] деп [illegible].

[illegible] 132 кижи [illegible] Египеттиң [illegible] «Аль-Сияса» сеткүүлге берген интервьюзунда айыткан.

[illegible] ВАР-ның президентизи Мубарактың чугаазы [illegible]. Чоннуң саны [illegible] Египетте хөй эвес [illegible] материалдыг бүгү чүүлдерин [illegible] хамаарышкан.

[illegible] деп хоругдап турар дугайында медээлерни солуннар парлаан. Ынаңгыы бо чылдың ноябрь 4-те болган 5-ти [illegible] 65 кижи хоругдаттырган.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Вашингтон пост» солун Египеттиң иштики байдалын тайылбырлавышаан, [illegible] шимчээшкиннериниң дыылы хевээр болуп турар. Ол шимчээшкинни болдурган экономиктиг болгаш социал улуг айтырыглар база хевээр арткан. Ындыг байдал узун үеде үргүлчүлээр кыжанылгалыг болдурар [illegible] турар.

УЛАМ САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«Шынның» редакциязы солуннуң дараазында чылда перспективтиг планнарын тургузарда, бодунуң ажыл отчёдун номчукчуларынга бербишаан, оларның ажыктыг арга-сүмелерин ап турары чаңчыл апарган. Ол дээрге солуннуң ажыл-чорудулгазын улам сайзыраңгайжыдарынга, ооң хөй санныг номчукчулары-биле быжыг харылзааны тударынга ажыктыг үлаанмышкын болур. Редакцияның номчукчулар-биле хүн бүрү ажылындан солуннуң материалдарының хөй талалыг утка-шынарлыг, дээштиг болуру үндезилеттинер. Ынчангаш «Шынның» редакциязы келир чылдың планнарынга хамаарыштыр номчукчуларның чаа ажыктыг саналдарын хүлээп алырынга белен идегейлеп турарын улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткивишаан, бодумнуң хууда чамдык бодалдарымны киирикседим.

Сөөлгү чылдарда «Шында» парлаттынып турар материалдарның идей-политиктиг деңнели улам бедип, тематиктиг арыннарының болгаш тускай рубрикаларның немежип, чаартынып турарын эки деп демдеглээр апаар. Олардан «Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Улусчу контроль», «Партийжи амыдырал», «Коммунист дугайында чугаа», «Чоннуң байлаан хумагалаар», «Кадарарда хүнүм чараш» дээш өске-даа хөй темалыг арыннарда болгаш рубрикаларда чырыттынып турар материалдар сөс, домак талазы-биле чеңнигир, утка талазы-биле ужур-дузалыг болуп турар.

«Социалистиг чарыш экраны» деп темалыг арынның үндүрүлгелеринге чарыштың тиилекчилери коллективтерниң, түс-түс кижилерниң ажыл дуржулгазын, чаржып турарларның аразында харылзаазын, көргүзүглерин доктаамал чырыдары чугула. Амгы үеде мээң-шынар кижизидилгезин, аныяктарның кыдыгнаң ажыктыг материалдарга ажыл-хүнүң чугула айтырыы болуп турар чүве болганда башкыларга, ада-иелерге «Педагогика арыны» ай санында (мооң мурнунда база турган-на болгай) үндүрүп, адаа кижизидилге ажылының арга-дуржулгазын нептередири ажыктыг деп санаар мен.

Партия болгаш чазак кодээниң ажыл-ишчилерин чаагайжыды кылдынган чуртталга тудуг-суурлар-биле хандырарынче онза кичээнгейни салып турар. А «Шынның» арыннарынга кодээде тудуг ажылының дугайында, кожуун чорууру механизастаттынган тудуг колонналарының, септелге-тудуг организацияларының болгаш совхозтарда тудуг бригадаларының ажылының дугайында материалдар кончуг хаая парлаттынып, чамдык кодээ тудуг организацияларының мурнакчы дуржулгазы чырыттынмайн турар. Ынчангаш келир чылын «Кодээниң тудугжуларында» дээн ийикпе азы өске бир таарымчалыг ат-биле рубриканы ажытса артык эвес хире.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында, кижилерниң аажы-чаңында бар четпестерни сойгалаан шоодуг-шүгүмчүлелдиг материалдарны, фельетоннарны моон соңгаар парлап, ооң түңнелдерин номчукчуларга дыңнадып турары саналдаар-дыр мен.

Б. БАРБА.

БАЗА КАТАП МАКСИМ МУНЗУК

Эрткен айның баштайгы чартыында акы-дуңма Арменияның найыслалы Ереванга Бүгү-эвилелдиң уран-чечен телефильмнериниң кинофестивалы болуп эрткен. Аңаа чурттуң сураглыг киномастерлери чыглып келген. Оларның аразынга делегейде билдингир фильм — «Дерсу Узаланың» кол ролюнуң күүседикчизи — РСФСР-ниң улустуң артизи, Тываның Күрүне шаңналының лауреады Максим Мунзук база турган. Сураглыг артистен автографтар алыр дээш пионерлер ону «Раздан» гостиницазының эжиинге манап тургулааны таварылга эвес. Ол-ла хүннерде Максим Мунзукту «Арменфильм» киностудиязының тырттырарынга белеткеп турары «Сегиржиң алышкызы» деп киноның кол маадыры Коммонуң ролюнга бадылапкан. Азий диптиң товүүден келген артист чаа рольдуң шенелдезинге бедик мергежилин көргүскен.

Ажыл-агыйжы кижилер артык үе-шак чарыгдаарындан тыртынар диңир. Бодум хуумда бо сөстерни М. Мунзукка хамаарыштырар мен. Ереванга келгенининг эртенинде сээзенги кырында кижи» Москвага болур Бүгү-россияның театр ниитилелиниң XIV съездизинче ужупкан. Чүгле оон келирге, оон-биле чаа роль дугайында чугаалажыр аргалыг болган мен. Максим Монгужуковичиниң сөстерин доңчулаайн:

— «Сегиржиң алышкызы» — ийи сериялыг уран-чечен телефильм. Ону «Арменфильм» киностудия ССРЭ-ниң Күртелерадионуң чагыын ёзугаар кылып турар. Ооң сценарийин сураглыг армян чогаалчы Зорий Балаян бодунуң ындыг аттыг чечен чугаазын ёзугаар бижээн. Ол — Соңгу чүктүң кижилериниң дугайында [illegible] чогаалдарның автору, аңаа ажылдап-даа турган чогаалчы болду. Ук сценарийни эрткен чазын-на коллектив менче чорудуп берген болгаш оон-биле таныжып, ажылдап турдум. Киноны режиссер Юрий Ерзинкян тургузар. Кол оператору — Г. Айрапетов, а кол чурукчузу А. Шакарян. Редактору А. Топчян, фильмниң директору — Г. Марсосян.

— Коммо кол роль шыкажыл?

— Ындыг, хемчээл талазы-биле Дерсу Узаладан улуг роль. Коряк национальдыг, ниш естүрүкчүзү, эрес-дидим аңчы. Камчатка чартык ортулуктуң улуг диш-биле белдиринге чедеп ажыг чыл чурттап келген, тундрада чүгле Хавлино деп сууржугаштан аңгы чүнү-даа көрбээн ирей. Буттары бастынмастааш, Коммо область эмнелгезинге үр чыткаш, колдуктааштыг кылаштап турар апаар. Ол оон сегивезин билгеш, соңгу чер улузу — ала[illegible] чаңчылын эдерип, улуска «бак карак» болбас дээр чаңчыл ёзугаар Коммо тундраже мөңгеш-биле чоруптар (Ынчаар чораан олчаан өлүр ындыг чаңчылдыг турган). Ол-ла чорупчораан Коммо бөрүлер-биле ужуражып, сетиржип алышкынга таваржыр. Кырган Коммо бөрү[illegible]. [illegible] коочузу намдап, төрээн суурунче ээп келиксей бээр. Ол байырлалдың будуүзүнде чанып кээр. Сөс-биле чугаалаарга ындыг, а херек кырында ирей кижиниң сагыш-сеткили, эрги чаңчылды ажып эртери, хоочун аңчының эрес-кашпагайы, угааны, бойдуска, бөрүлерге безин кижилерге дег идегээри дээш, дыка нарын иштики мээ[illegible] көргүзер түңнелдиг роль. Ынчангаш арай бергезинер кижи мен. Ынчалзажок «хүлээнгени күштүг» дээр болгай, ам канчаар, мурнуку оя чергелиг рольдарымдан аңгы. Оларга дөмей [illegible] кылдыр кылыр дээш шырбаар-ла болган-дыр мен ийин — дээш, артист чазык каттырды.

— Ажырбас, Максим Максимович. Силер шыдавазынарга — кым шыдаар боор. «Хоочун коктуг» болбазыкпе — дивишкаан, ол киного өске тыва артистер ойнаар бе [illegible].

— Бо киного бистиң өг-бүлевистен дөрт кижи киржир [illegible], харыылыг болдувус. Ол ийи-даа эвес, а уруум Галинаның оглу алды харлыг Аястың ачызы. Чүү дээрге, ол бичии Коммонуң ролюнга ойнаар. Бичии [illegible] дээр болгай. Ынчангаңда ооң кады ажылдаар өөрү чоок, таныыр кижилери болур болза ажыл бүдүнгүр. Ону өөренип көргеш, Коммонуң кырган-авазы Натсаның ролюнга Аястың кырган-авазы — Кара-кыс Намзатовна, а секретарь кыска Галина Мунзук ойнаар кылдыр киноның [illegible]. Ол чорук киноның бүдүнгүр болгаш шынарлыг болурунга шын ниитилер болгу дег.

— «Арменфильмге» ажылдап эгелээриңерге силерге сонуургаачыг болгаш уттундурбас чүүлдер чүү болуп арткан ирги?

— Ийи муң чеди чүс алдан ажыг чылдарда өзүп, сайзырап келген Ереван хоорайның боду, ооң хүндүлээчел чону. Армяннар — ажыл-ишчи чондур. Ажыл турда — аас-кежик турар. Ону киновустуң автору З. Балаянның бисти чалап чедиргени виноград совхозундан үнелиг чимис дээш ханыктан үүде-иштен көрдүм. А [illegible] ажылдаан [illegible] жы чоруу-биле хей-аът кирип-ди.

— Коммога тырттырып эге[illegible]?

— Бөгүн-даа эгелеп болур. Ам чүгле киновну тырттырар чер — Москва чоогунга кыжын хар чаарын манап турар. Чамдык кадрларны Тюмень областың соңгу девискээринге тырттырар. Шак ёзугаар ук киноны келир чылдың мартта тырттырып доозары көрдүнген. Шенелде кылдыр тырттыргылаан чуруктарым болур — дээш, ол ажыл үезиниң [illegible] хөй фотоларын көргүскүлээш, уламчылады. — Коммонуң арын-шырайы ындыг хевирлиг болур. Маңаа чүгле сал херек деп бир чурук көргүстү. Сал шору өзүп өзүрар болдур ийин — дээш, сарбайтыр өзүп келген салын сыйбагылааш, каттыргылаарга ооң эрес, соруктуу улам тода болду.

Улустуң артизиниң угаан-бодалында онзагай чүүл ооң [illegible] кылдыр медерен чоруурун ындыг сөстерден илдең болду.

— 1982 чыл — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы. Хөй националдыг совет улустуң улуг байырлалы. Бистиң күжүвүс — найыралда. Ураш чүүлдүң-даа хөгжүлдези — улустарның найыралында. «Арменфильмниң» кылып үндүрери «Сегиржиң алышкызы» деп киновну база-ла ССРЭ-ниң 60 чылынга белек болур. Соңгу чүктүң кижилериниң төлээзи Коммонуң ролюн көрүкчүлерге барааңнадыры — арат оглу мээң хенвиг-даа бол улуг деп чүвени бодап келгеш, өөртүр болгаш улам соруктуг ажылдаксаазы келир-дир.

Вл. СЕРЕН-ООЛ,
ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү.

БЕЖЕН ЧЫЛ БОЛГАН

Үжен чылдарның эгезинде Барыын-Хемчик кожуунунуң Алдын-Булакка Бедик деп кырында үш өрээлдиг бичии бажыңчыгаш тудуп каан. Оку араттарның уругларын өөредир школа кылган. Чон ону Бедик-Бажың деп адай бергеннер. Чоокта чаа аңаа школа тургустунгандан бээр 50 чылын демдеглээн.

Амгы Аксы-Барлык ортумак школазының эгези ол бажыңчыгаштың бир өрээли. Тывага баштайгы башкыларның бирээзи Бак-Көк деп башкы, өскезинге өөреникчи уруглар чурттап турган. Үнүкү өрээлди класс кылдыр ажыглап турган. Ол школага 30 оол, сес кыс өөренип эгелээн. Ол үениң дугайын аңаа өөренип чораан, ам Кызыл-Мажалыкта пенсионер Долумаа Лопсановна Ооржак мынчаар сактып чугаалаан.

— Ынчангы Алдын-Булактың Бедик-Бажың эге школазының (амгы Аксы-Барлык ортумак школазының) өөреникчилериниң эң-не бичеези турган мен. Өөредилге чылы эгелей бергенде школага оваадап кирдим. Кулаамда сыргалыг, сырбык кежегелиг мен. Бак-Көк башкы сүрүүл кижи сырга суктунмас дээш өомку адыргаш, кежегемни кезип каапкаш, ыглап турган ийн[illegible] мен. Класста бедүүн стол, сандайлар бар чүве. Саазын чар чедишпес. Сарыг тээкиы картын шейбейти кескилээш, дептерлилештир көктегилеп алгаш, аңа бижип турар бис. Аңаа өөренип турганнардан партия, совет ажылдакчылар, башкылар дээш хөй-ниити ажылдакчылары хөй. Ам-даа ажылдап чоруурлар бар. Мээң уруум Ирина база ол школаны дооскан.

Тывазын барыын талазынга кедээ черге баштайгы школаның бирээзи — Бедик-Бажың школазы амыдырал-биле кады чыл келгеш тудум-на хөгжүп келгеш, Аксы-Барлык ортумак школазы апарган. Ооң баштайгы доозукчулары 1957 чылда 13 кижи болган. Оларның 11-и дээди эртемни чедип алган. Бо эрткен 50 чылдарның дургузунда Аксы-Барлык ортумак школазын ниитизи-биле 700 чыгыы кижи дооскан. Ол школаның директорлап чорааннарның бирээзи Крас Байыр-оолович Салчак ам Кызылда педагогика институдунуң кафедра эргелекчизи, педагогика эртемнериниң кандидады. Сайып-Херел хирург эмчи, Н. К. Саая, С. С. Серен-Чимит Ак-Довуракта эмчилер, У. Т. Монгуш «Тыва даг-дугу» комбинадының дериг-херекселдер машинизи, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Юрий Кунгаа ол-ла комбинаттың мурнакчы слесары, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады.

Бо өөредилге чылында Аксы-Барлык ортумак школазында 458 өөреникчилер бар. Оларның 120-зи кыдыгнаң долу хандырылгазында. Школада ажылдап турар 34 башкыларның аразында бо суурга өскен, бо школаны дооскаңнар база хөй.

Аксы-Барлык ортумак школазының 50 чылын демдеглеп эртирип турда, оон 20 чыл бүрүнгаар дооскан чаңгыс классчылар база чыылган. Оларның аразында партия ажылдакчызы, эмчи, башкы, ажылчын дээш кымны чок дээр. Бүгү-ле эки чүүлдери дээш школазының башкыларынга, бүгү коллективинге өөрүп четтиргенин олар илередип чоруурлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Ам кыш дүшкен. Бүгү-ле чүүлдер кышкы үениң байдалынче шилчээн. Республиканың культура албан черлери ажылды таарымчалыг байдалга тургузуп, эки чорудуп турар. Маңаа культура бажыңнарының, клубтарның кышка белеткели улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле чамдык районнар белеткелди чайгы чылыг үеде чоруткаш, культура-массалыг хемчеглерни чорударынга таарымчалыг байдалды тургускулаан. Ооң чижээнге Эрзин районну ап болур. Районда туруп турар культура бажыңнарын болгаш библиотекаларны, музыка школазының чайгы септелгезин эки чорутканы, кышка белеткел ниитизи-биле багай эвес.

Бо районда культура албан черлериниң кышка белеткелиниң хыналдазын кылыр тускай комиссия ажылдап турган. Ол комиссияның кежигүннери чайын-на баштайгы хыналданы кылгаш, культура албан черлериниң кышка белеткелинде четпестерни тодаратканы, чүнү кылырын тодаргай айыткан турган. Ооң түңнелинде культура бажыңнарының септелгелери багай эвес шынарлыг доозулган. Оттулар хөмүр-даш дужуртүнген болгаш өске-даа чүүлдер четтелеттинген. Культура бажыңнарының иштики, даштыкы дерилгелери, көскү агитация чараш, көрүштүг кылдынган.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарда чамдык культура албан черлериниң кышка белеткелинче чогуур кичээнгей салдынмаан. Бо районнарның чамдык культура албан черлерин чоокка чедирле кышка эки белеткевээни республиканың Культура министерствозунуң рейдизиниң хыналдазындан илереп турар. Чиңгээртэрге, Каа-Хемниң Копту-Аксы, Куйлустуг суурларында ийи-ийи каът культура бажыңнары туттунган. Оларны ажыглалга кииргенден бээр кандыг-даа септелге кылбаан. Ам дээрге ол Культура бажыңнарында электри шугумнары үзүк, крышалары оюк-дежик, чайын дамдылап турган. Оларның иштинг, даштыы бок, хирлиг... Моон алгаш көөрге бистиң республикада эң-не куду деңнелде септеттинген культура албан черлери Каа-Хем районда болуп турар. Ол ышкаш Улуг-Хемниң Көк-Чыраада Культура бажыңының, Чөөн-Хемчиктиң Ак-Даш суурда клубтуң септелгезин ам-даа эгелевээн. Эрги Чаа-Холдуң Культура бажыңын ол суурну кожүрер деп чылдак-биле септевээн. Эрги клуб дээш септевезиниң чылдагааны турбас ужурлуг. Мөген-Бүрениң Культура бажыңы эң-не эрги болгаш бичии, Бай-Тайга районнуң Кызыл-Дагда клуб база бичии, бааза кошкак. Эрзин районнуң Культура бажыңнарында шиниң, ниити ырының, танцының бөлгүмнеринде 230 ажыг кижи хаара туттунган. Оюн-концерттер бо-ла болур.

Республиканың кайы-даа Культура бажыңнарынга баарга, хөгжүм херекселдери кончуг ховартаан боор турар. Ооң чаңгыс-ла чижээ Эрзин районнуң бүгү-ле культура бажыңнарында 6 баян, 6 гитарадан өске хөгжүм херекселдери чок болуп турары. Ынчангаш ол районда музыка бөлгүмнери амдызында чок болуп турар. Республиканың дыка хөй культура бажыңнарында национал хөгжүм аймаандан чаңгыс-даа херексел чок. Ол ышкаш чамдык культура бажыңнарында болгаш клубтарда хеп аймаа эвээш. Ынчангаш концерт үндүрер үеде оскээртен дилеңир ужурга таваржыр чоруктар бар.

Культура албан черлеринге ажылдаар кадрлар болгаш оларны бажың-балгат-биле хандырар дугайында айтырыг ам-даа кол айтырыгларның бирээзи боор артпышаан. Чаңгыс чижек, Эрзин райкүускомнуң культура килдизиниң эргелекчизиниң безин чурттаар бажыңы чок.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын хүлээп алгандан бээр каш чылдар эрткен, чамдык ажылдар эзээп кылдынгандаа болза, кичээнгей салза чогуур айтырыглар ам-даа эвээш эвес-тир.

Д. ШАКТАР.

АЛДЫ ХАРЛЫЫНДАН — ШКОЛАЖЕ

Совет Латвияның чаштары школаже алды харлыындан барып өөренип турар апарган. Республиканың Чырыдылгазының министерствозу школага уругларның өөредилгезин алды харлыындан эгелээр кылдыр шилчилгениң хемчеглерин чорудуп эгелээн.

Бо өөредилге чылында республикада 200 ажыг етизиңы белеткел класстарын ажыткан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге «ниити билиг школаларының белеткел класстарынга уругларны 6 харлыындан өөредиринге чоорту шилчиириниге байдалдарны тургузар» деп доктаатканы ол чугула болгаш нарын херекке Латви ССР эгелекчилериниң бирээзи болган.

Республикада педагогиканың эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары башкылаашкынның тускай методиказын ажылдап кылган болгаш алды харлыг өөреникчилерниң хүн чурумун доктааткан. Кичээлдер оларга чартык шак уламчылаар. Бичиилерин неделяда беш хүнде кичээлдедир. Математика, төрээн дыл, литература болгаш өске-даа эртемнер талазы-биле олар элээн билиглерни шиңгээдир ужурлуг. «Тик» классты доозкаш, уруглар номчуп, бижип, чүс чедир санап, ооң иштинде кылдыныгларны күүседип, бодалгажыгаштарны тургузуп, бодап билир апаар.

Белеткел класстарында бо чылын неделяда беш хүнде өөрениириниң шенелдезин эртирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Риганың № 45 школазында музыка кижизидилгезиниң кичээли; геометрияның эге билиглерин өөреникчилер шиңгээдип орары.

В. ЛИСИЦЫНЯНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солуннуң чагыдылгазын ноябрь 20-ге чедир узаткан.

Солунну чагыдып алырынче далажыңар!

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.35 — «Мухтар, менче!» Уран-чечен фильм. 10.55 — Туркмен ССР-ниң Күрүнениң улустуң алдарлыг танцы ансамблиниң концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Телефильмнериниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналын алган документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Авиатор» Баштайгы орус ужудукчу М. Н. Ефимовтуң төрүттүнген хүнүндөн бээр 100 харлаарынга. 16.05 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 16.25 — «Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры, юридиктиг эртемнерниң доктору, профессор А. П. Косицын-биле ужуражылгазы. 17.20 — Л. Сипцев (фортепиано) ойнаар. 17.50 — Документалдыг телефильм: «Силерни чүү дүвүредип тур?». 18.20 — «Кайгамчыктыг манеж». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Даайының дүжү». Телешии. 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.50 — «Ыры-81». Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чес дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 21.10 — Орус улустуң бүрүнгү үе-шевер ижи. 12.40 — Музыка 7-ги класс. П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 13.10 — Академик В. Л. Комаров. 13.30 — Хоойлу билир сен бе? Эртемн үениң арыннары. 14.30 — Кансын Кулиевтиң шүлүктери. 15.00 — Ботаника. 5-ки класс. Урезин. 15.20 — «Чес дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 15.30 — 18.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Владимир Шнейдеров». Документалдыг фильм. 19.20 — Чарлалдар. 19.25 — «Тыва — кинода». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының эртем болгаш техника талазы-биле лауреаттары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Даштыкы фильм экраны. «Бойкотчу муниктер». Уран-чечен фильм (Болгария).

ШЫҢГЫЫРАДЫР ХЕРЕК

Бо чылдың октябрь 14-те «Шын» солунга парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг очеркти номчааш, чамдык чүүлдерге таарзынмадым. Ылаңгыя бижиттинген таварылга дээрге кончуг аар, дерзии үүлгедиг-дир. Бөзүк кижилер ону боо-тепсектиг үүлгедирин баш бурунгаар дугуржуп алгаш, дүннүң караңгызын ажыглап, сагыштыы-биле үүлгеткен болгаш күрүнениң ажыл-хөреп кылып, айаа-ла кем-буруу чок чораан кадарчыларының бирээзин дерзии ёзу-биле өлүрген. Арткаларының амы-тыны ч[illegible]ле дүнүң караңгызы. Чалан боош, камгалап кааш деп, солунда шын [illegible]. Дүннүң караңгызы эвес болза, сүрүкчүлер доозазы айыылга таваржыр. Күрүнениң хөй малын ол маңгыстар [illegible]

түрбүже, аар кемниг херекти ол харе дерзиизи-биле үүлгеткен өлүрүкчүлерни чүге эвээш чылдарга шииткениил? Ылаңгыя оларның баштыңнарын кезээче херээнин дээди ялазынга опаап болбас турган бе? Черле ынчаш, бистиң амыр-тайбың ажылдап, чурттаарывыска шаптыктап, ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, оорланыр, оон эрткеш аңаа чораан кижилерниң амы-тынынче халдаар кижи чаңгыс [illegible] кижилерниң бажын эштендирбейн, чогуур ойталанда илередип, шыңгыы кезедири чугула деп бодаар мен. Бисте бо талазы-биле ажыл чедир чорутпайн турарындан кем-херек үүлгедир чоруктарның саны кызырылбайн турар-дыр.

Мен бодаарымга, очеркте [illegible]

дап үлегер алганыл? Оларның ада-иелери, дөргүл-төрелдери кандыг улузул, уруг-дарыының өг-бүлеге мөзү-шынар кижизидилгезинче чүге сагыш салбааныл? Ол оолдарның чамдыктары мурнунда-ла кемниг херектер үүлгедип, каладаа ажылдавайн, арагалап, хулиганнап турда, оларның ада-иелери, Балгазын суурнуң хөй-ниити организация[illegible]

Номчукчуларның бодалдары

лары, комсомол комитеди, кодээ Совет ажылдакчылары кайнаар көрүп турганыл? Бо болгаш өске-даа айтырыгларны авторлар чедир чырыдар, тодаргай бижиир турганзыр.

руттунмайн турар деп дорт чутаалап болур. Спорт ажылы деп чүве шуут уттундургандыр. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта комсомол комитединиң секретары К. Ондар болгаш комитет ке[illegible]

[illegible]

С. КУУЛАР,
«Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчыны.
Ак-Довурак хоорай.

АРАГАНЫҢ АЖЫЫ ЧҮЛ?

«Шын» солундан «Кара сагыш» деп эгелиг суд очерин номчааш, мында кодуртүнген чамдык айтырыгларга хамаарыштыр бисте байдалдың дугайын бижикседивис.

Бистиң Хайыракан суурда аныяктарның күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң экижидилериниге, үе-шакты чөп ажыглаарынче угланган кандыг-даа ажылдар чорурар. Аныяктарның дыштанылгазынга кежээлери, номчукчу конференциялары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчы кижилер-биле ужуражылга кежээлери дээн ышкаш, кижизидикчи утказы [illegible] культура-массалыг [illegible] чоруттунмайн турар. Ооң уламындан аныяк кижилер хостуг үезинде кайнаар баар, чүнү кылыр аайын тыппайн, арага-дарыже сундугуп, ээрип алгаш, хулиганнап, харын-даа кемниг херектер үүлгедип турары чажыт эвес. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, [illegible] ургуулчу-ле магазиннер даштында турупкан, эртен[illegible] акша-чепеек ди[illegible], арага садып ижип, [illegible]

алырының планын күүседир дээш, араганы үзүктел чок эккеп, кайы-хамаан чок садары чаңчыл болган. Ынчангаш суурга кандыг-даа үеде эзирик кижилер үзүлбес. Ылаңгыя акша-шалың үнген өйде, бир-ле байырлал болган чүве дег, улуг-биче кижилер магазин сыңмас турар. Ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар база арагалаашкындан болуп турар.

Хайыракан кодээ Советиниң күүскому (даргазы С. Монгуш), совхозта партком (секретары Ө. Сат) магазинге арага садарын чурумчударынче кичээнгей салбайн турары комуданчыг. Эндере арага садарының [illegible] чергелелдиң бараанының ко[illegible] садарын органдзас[illegible] болза, ол чоңга кал[illegible] [illegible]

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Калина деп кызыл өннүг ыят» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сылдысчыгаш» 9.30, «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» 10.50, 12.40, 16.20, «Матростарда айтырыг чок» 14.30, 18.10, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ». Киночыылгы 10.00, «Дириглер аразынга читкеннер» 13.50, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ленин Парижте» 13.[illegible], 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТОС ДУГААР ҮНДҮРҮЛГЕ

Бистиң республиканың хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш кодээ чурттакчылыг черлеринде 1981 чылдың акша-бараан лотерезының тоску үндүрүлгезиниң билеттерин садып, тарадып турар.

[illegible]

оон аңгыда өске-даа үнелиг ойнаашкыннар, оларның аразында телевизорлар, соодукчулар, хевистер болгаш өске-даа эт-херекселдер бар.

Эт-херексел ойнап алган билеттерниң ээлери күзээниң ёзугаар [illegible]

[illegible]

ТЫВА АССР-НИҢ АККАЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 264 (11762) | 1981 чылдың ноябрь 14, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Чаа-чаа чедиишкиннерниң үндезини

МИНСК. (СЭТА). Белоруссияның кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары тараазы, картофельди, чимистерни болгаш каттарны күрүнеге садар талазы-биле пландарын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Картофель өстүрүкчүлерининң чедиишкиннери онза өөрүнчүг болган. Бо чылдың агаар-бойдус байдалдары таарымчалыг чок болган турбуже, олар күш-ажылчы маадырлыг чорууп көргүзүп, эки дүжүттү өстүргеш, картофельди садарының база хоорайларга болгаш үлетпүр төптеринге дужаарының онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле республиканың ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев байыр чедирген. Минскиге болган митингиге ол байырлыг чагааны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. Я. Киселев номчаан.

Белоруссияның чер ажылдыгларының ажыл-ижин бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневке митингиниң киржикчилери чүректиң хаймаыдан өөрүп четтиргенин илергейлеп, олар аваа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериңге, ооң ажыктыын бедидериңге, эртем талазы-биле ажылдыышкыннарны болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш курлавырны хилег тыварынга чаа-чаа чедиишкиннери-биле харыылаар, ада-чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга төлептиг үлүг-хуузун киирер деп айыткааннар.

Даг чурттуң уран чуулу

Автономнуг республиканың литературазының болгаш уран чүүлүнүң Москвага ноябрь 17-ден 20-ге чедир болур хүннери Кабардин-Балкар Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың 60 чылынга тураскаадыр.

Кабардин-Балкарияның ажылчы чоннарының Совет эрге-чагырга чылдарында социал-культура [illegible] чедип алган кайгамчыктыг чедиишкиннериниң дугайын ол хүннерде чугаалаар. Чурттакчы чонунуң аажок хөй нуруузу бижик-билиг чок чораан даг чуртта ам 239 школа, университет, дөрт дээди өөредилге чери, 560 ажыт библиотека, профессионал үш театр ажылдап турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң 1300 коллективтериниң оон көргүзүглеринге чугле эрткен чылын безин миллион чыгаам көрүкчүлер чораан.

[illegible] республиканың литература болгаш уран чүүл хүннериниң программазы делгеренгей болгаш янзы-бүрү. Ырының болгаш танцының «Кабардинка» ансамблиниң уран мергежили-биле көрүкчүлер таныжарлар. Чогаалчыларның [illegible] киржикчилери найысылалдың бүдүрүлгелеринге баргылаар. Москваның уран чүүлдер мастерлери-биле ужуражыр. Байырлалдың программазынга [illegible] литература болгаш музыка кежээлери болур, чурулганың болгаш улусчу уран чүүлдүң делгелгелери ажыдар.

Бо дугайын РСФСР-ниң Культура [illegible] болган парлалга конференциязынга дыңнаткан.

(СЭТА).

КЫШТАГЛААШКЫННЫ — СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮНГА

Мал ажылы шалыпчы фронт дээр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнели амгы үеде кол сагыш салыр айтырыг болу берген. Ооң эң-не харысалгалыг үези — ниитиниң малын хүр болгаш менди кыштагладырынга белеткелдерни шынарлыг, шалыпкын доозары. кыштаглаашкынның эки үре-түңнелдиг чорудары республиканың мурнунда эң чугула сорулга кылдыр тургустунган. Ынчангаш улус депутаттарының Советтери бо чугула кампанияны хүн бүрү удуртур, доктаамал контрольга алыр ужурлуг.

Совхозтарның шээр болгаш мыйыстыг бода малдары кышкы турлагларже шупту кирген. Кышка белеткел ажылдарын чер-чер Советтери партия организациялары-биле кады боттуг удуртуп келген черлерде малдың кажаа-турлаглары, малчыннарның чурттаар бажыңнары септеттинип кылдынган, мал чемнери чедиртинген, мал чемнери болбаазырадыр болгаш каал бээр дерилгелер, херекселдер четчелеттинген.

Мал кыштагладыышкынының айтырыын улус депутаттар Советтери чугулага көрүп, ону боттарының сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажып, доктаамал комиссияларның, бригадаларда, фермаларда депутаттар бөлүктериниң, постуларының ажылын өлче угландыр идепкейжиткен. Кыштаглаашкынга белеткелди частан-на эгелээш, эрте доозар дугайында Эрзин районнуң малчыннарының эгелээшкинин район Советтериниң кичээнгейинге турган. Ол ажылдың чоруп турарын күүскомнар, доктаамал комиссиялар, депутаттар бөлүктери доктаамал хайгаарап, үе-үеде хынап, оларның түңнелдеринге хамаарыштыр чогуур санал-сүмелерни берип келген. Ынчангаш ол районнуң совхозтарында мал кыштагладыышкынынче киргени багай эвес болуп турар.

Улуг-Хем районнуң Советтери мал чемнериниң белеткелиниң болгаш кыштаглаашкынга белеткелдиң үелеринде бригадаларга, фермаларга депутаттар постуларын немей тургускаш, оларның ажылын билдилиг дүүштүрүп келгени эки түңнелдерни берген. «Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтарның малчыннары ол черлерде кодээ Советтерниң, оларның депутаттарының идепкейлиг киржилгези болгаш деткимчези-биле кыштаглаашкынга эки белеткенгеш, ону чедиишкинниг эртирер талазы-биле республиканың малчыннарынга кыйгырыг үндүргеннер.

Малды кыштаглаашкынче организастыг киирер дугайында СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы ай төнүп турда, бо ажылда улуг четпестерниң чамдык черлерде бар болуп турарын демдеглээр херек. Бо болза республиканың чамдык районнар болгаш кодээ Советтериниң, оларның күүскомнарының ук доктаалды чедир күүсетпээниниң түңнели болуп турар. Мал кыштагладыышкынын массалыг эгелей берген амгы үеде безин аңаа белеткел ажылдарының четпес чорутунганындан дыка хөй хоймулар белен эвес кыштагларже, бода мал ажылдакчылары септеттинмээн фермаларже көжүп киргилээн.

Таңды, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл районнарның райкүүскомнарының, кодээ Советтериниң кыштаглаашкынга белеткелди кошкак удуртуп база контрольдап келгениннен ээзээш эвес малчыннар кажаа-хоразы септеттинмээн, кижилерниң чурттаар оран-бажыңын белеткевээн, мал чемнери чедиртинмээн кыштагларда болгаш хонаштарда көжүп четкилээн. Маңаа чижек кылдыр Кызыл районда «Шамбалыг», «Тиилелге», Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы, Каа-Хем районда «Улуг Октябрь», Барыын-Хемчикте «Дөң-Терезин» дээш өске-даа совхозтарның мал кыштагларында байдалды айтып болур.

Үстүнде районнарның күүсекчи комитеттери, мында адаттынган черлерниң кодээ Советтери болгаш оларның күүскомнары мал кыштаглаашкынынче бүрүн белеткелдиг, организастыг киирер талазы-биле хемчеглерни сула боттандырган. Советтерниң доктаамал комиссияларының, депутаттарының, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының күжениишкиннерин бо ажылче четче киириштирбээн, совхозтар дирекцияларындан, специалистерден негелдени күштелдирбээн.

Ниитиниң малын кыштаглаашкынче массалыы-биле киирипкен турда безин аңаа белеткел дугайында чугаа чамдык ажыл-агыйларда ам-даа ургүлчүлеп турары четпес. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң медээлеринден, чер-черге ыяткылаан хыналдаларның түңнелдеринден болгаш редакцияларга кээп турар чагаалардан алгаш көөрге, республиканың чамдык совхозтарында кыштагларда, сүт-бараан фермаларында мал кажаалары, чуртталга бажыңнары чедир септеттинмээн, туттунмаан, чем болбаазырадыр цехтер белен эвес, малга чем каап бээр, суг кудар савалар кылдынмаан, мал чемнериниң курлавырлары чедиртинмээн болуп турар.

Мындыг байдалды барымдаалааш, улус депутаттарының район, кодээ Советтериниң күүскомнары доктаамал комиссияларны, депутаттар бөлүктерин болгаш постуларын, улус депутаттарын болгаш активтерни калбаа-биле киириштирип тургаш, кыштаг, ферма, кодан бүрүзүнде байдалды хандыы-биле өөренип көөрү чугула. Оларның түңнелдеринден илереэн четпестерни шалыпкын ёзу-биле чайладыр хемчеглерни Советтерниң күүскомнары боттары-даа алыр болгаш ындыг хемчеглерни алырын совхозтарның, салбырларның, бригадаларның болгаш фермаларның удуртукчуларындан, специалистериден шыңгыы негеп тургаш, чедип алыр херек.

Мал кыштаглаашкынын хүр болгаш менди эрттирери, кышкы үеде малдың продуктулуг чоруун кудулатпазы хамыктың мурнунда кышка белеткелден хамаарнып. Ынчангаш чер-чер Советтери, алдан-маадырлыларның, саянчыларның эгелээшкинин чер болганга нептеретпишаан, кышка белеткелди дүрген доозарын болгаш кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин хандырар-ужурлуг.

МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИРИ, МАЛДЫҢ БАШ САНЫН ӨСТҮРЕРИ — КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

ТУСКАЙЛААН

«Май 1» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кодээ Совет мал кыштаглаашкынын эң чугула аан өөче улуг кичээнгейни салган.

Малчыннар чурттаар бажыңнарының септелгезин белүр-чогуур-биле чорудупкан. Аныяк инектер кадарчызы Ак Мыйгактың чурттаар бажыңының бүгү септелгезин кылган. Ол ышкаш Чумурту болгаш Ыдык-Хемде малчыннарның бажыңнарын чуглап, даштын малгаштан чыыглаан. Мал кажааларының септелгезин бүрүн чорутпушаан, олар чем каап бээр шагжаларны, дескилерни кылып дооскан.

Төп сүт-бараан фермазында 1000 тонна силос шыгжаттынган. Аныяк инектер фермазында 24 тонна сиген, 80 тонна силос белен. Шээр мал коданнарында ийи трактор, ийи автомашина быжыглаттынган. Белеткээн мал чемин [illegible] кижилерни туп-найлаан.

Д. АЙР-САНАА.

Тожу район.

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭН КӨРГҮСКЕННЕР

«Найырал» совхозтуң малчыннары ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш кыштаглаашкынга баш бурунгаар эки белеткенгеннер.

Чай кадаашкынныг-даа болган болза, мал чемнерин четчири-биле белеткээш, амгы үеде кыштагларында сөөртүп чедирип алгылаан. Хүлээнген ажылынга кызымаккай малчыннар бисте хөй. Совхозтуң Шанчы салбырында хойжу Д. Түлүш, Кара-Тал салбырында хойжу А. Хезалыг, Орта-Хемде өшкү бригадазында кадарчы С. Чанзан. Үрбүн салбырда Д. Олчаммай болгаш өске-даа мурнакчы малчыннар кышка эки белеткенип, өскелерге үлегер-чижээн көргүскеннер. Олар сигенни, чаш малга бээр витаминниг сигенденгелеринин кыштагларында четчири-биле чедирип алганнар.

Совхозтуң малчыннары ам хөй оолдаашкынынга белеткенип, хураган кажааларының септелге, чылыглаашкынын доозуп турарлар. Олар он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хойга онаашты 100 хураганны камгалап, өстүрерин, бир хойдан-на 3 килограмм дүктү кыргыырын хүлээнгеннер. Ону боттандырып болурунун бүгү аргалары оларда бар.

С. ТАСПАЙ.

Улуг-Хем район.

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

«Ак-Туруг» совхозтуң хоочун хойжузу Александра Сүүр-оол кыштаглаашкынга белеткенип алганы үлегерлиг.

Ол кыштаанын септелгезин эки шынарлыг дооскан, мал чемин четчири-биле белеткээн. Ол-ла ажыл-агыйда Сагаан Моңгуш, Ак-Лама Тараачын, Дырынлай Лопсаң-Доржу түс-түзүнде 15—20 тонна сигенни белеткеп, өдек-кыштаан эки белеткеп алган.

Н. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

КОЛ АДЫРДА — ХЕРЭЭЖЕННЕР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, бистиң «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери кескү түңнелдерни чедип ап турар. Эрткен айларда күрүнеге эът садарының планы — 106, дүктүг — 104, сүттүг — 200 хуу күүсеттинген. Ниитиниң малын хүр чаагай кыш ажырар сорулга-биле аңаа бүгү талалыг белеткелди чорудукан. Чайгы үеде мал чеминиң белеткелинче ажыл күжүн шыдаар чонну мобилизастаан, планны ажыр боттандырган. Ажыл-агый малдың баш санын өстүрериниң планын чүзүн аайы-биле база күүсеткен.

Бо чедиишкиннерге совхозтуң херээжен ажыл-ишчилериниң киирип турар үлүү бичии эвес. Ниити ажыл-херекке төлептиг салыышкынын киирип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруктарынга киргеннер хөй. Чижээ, төрүүр чүс хойга онаашталыр Б. Аннат — 112, Т. Кара-Сал — 110, А. Баазын — [illegible], К. Хомушку, З. Чымчак түс-түзүнде — 10[illegible], С.-Ш. Долума — 100 хураганны камгалап өстүргени, чарышка бедик [illegible] чедип ап, [illegible] ажылдаан.

Хөй херээжен ажыл-ишчилер бактаатан Даштыг-Тейниң болгаш Чуралыгның хойжу бригадалары ажыл-ишчи, бир демниг чоруун көргүскеннер. Ол бригадалар төрүүр чүс баштан 85—85 хураганнарны менди камгалап ап, өстүргени. Ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты организастап, ай, квартал [illegible] мурнакчыларны [illegible] тыпсырының дээштиг аргаларын ажыглап келген.

Совхозта партком [illegible] хөрээжен [illegible] малчыннарның күш-ажылын шын организастаарынче, амыдырал-чурттаглазының, культуразын бедидеринче, дыштанылгазын чөп организастаарынче кичээнгейни күштелдирген.

Бистиң Туралыгның хойжу бригадазында малчын херээжен [illegible] экономиктиг [illegible] организастап [illegible] социалистиг доктаамал эрттирип келген. Ол-бүле культуразының, уруглар кижизидилгезиниң айтырыгларын хуралдарга бо-ла чугаалажып баар бис. Амыдыралдың культуразын бедидип, уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле үлегерлиг болган өг-бүлелерге шилчиир вымпелдерни тыпсып турар. Малчыннарга агит-квартираларны [illegible] лекция, беседаларны, темалыг кежээлерни организастап турар. Совхозта 15 малчыннарда 4 агитквартиралар — чон ортузунга кижизидилге ажылының таарымчалыг төптери. Оларны малчын бригада бүрүзүнде хуваагаш. Агитквартиралар чурттакчылары малчыннарга шефтеп, кажааларының көржүнүн коптарып, аштаарынга, чугайлаарынга идепкейлиг дузалажып келген.

Ол ышкаш бистиң совхозта эр-хүн чок ажылдаар уруглар санны бар. Аңаа [illegible] үнүп турар. Ону тургускамы херээженнерниң ажылдаарынга таарымчалыг апарган.

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың кыштаглаашкынын хүр-чаагай организастаар талазы-биле сорулгаларны бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери чугаалашкан. Күрүнеге эът, сүт садарының чыл планын декабрь 1-ге күүседирин хүлээнгени, ажылдап турар бис. Малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр, төрүүр чүс баштан онаашты 95 анай-хураганны, 85 бызааны болгаш база ол хире кулунну камгалап ап өстүрер.

Бисте чедир кылдынмаан ажылдар хөй. Ап чорудуп турар кижизидилге ажылының дээштииниң чавызындан ораадалаар, ажыл шагы [illegible] уруглар ам-даа бар. Уруглар албан черлериниң баламчаларын [illegible] [illegible] чорулдары четтинмии турар. Ол четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, бо ажыл-агый чылдың чедиишкиннинг доозарынче бүгү күжениишкиннивис угландырып турар бис.

Б. ХЕРТЕК.

«Бай-Тал» совхозтуң Туралыгда хойжу бригаданың бригадири.

КЫЙГЫРЫГНЫ КАНЧААР ДЕТКИП ТУРАРЫЛ?

1981-82 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыгны «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннары үндүрген. Ону чүгээр деп көрген доктаалды СЭКП обкому база хүлээп алган. Ынчангаш, кижи бодаарга, ол кыйгырыгны ажыл-агый бүрүзүнде деткип, боттуг хемчеглерни алгап турар ужурлуг. Бо талазы-биле байдал «Х Улуг хурал» совхозта кандыгыл? Маңаа чаңгыс-ла фактыны көргүзер бодай-дыр мен.

«Х Улуг хурал» совхозтуң Өттүк-Дашта Булуң-Бажында аныяк инектер кадарчызы Виктор Сатович Баян-оол кыштап турар. Бо кыштагда 200 баш аныяк инектер бар. Малчын коммунист В. Баян-оол ол инектерни ам дөрт чыл улай кадарып келген. Оларны малчын бызаалар турда-ла хүлээп алган. Ол 200 бызаазындан чаңгыс-даа баштыг оскунмаан. Ам хунажын инектериниң баштыызы чемнеп эгелээн. Хунажын инектер төрүптерге, оларны [illegible] Өттүк-Дашта сүт-бараан фермазынче чорудуп турар.

— Мурнунда үш чыл хөй кадарган. Ооң соонда бызаа хүлээп алгаш, оларны хунажын чедир кадарып келдим. Ниитизи-биле чеди чыл малчыннап турарым бо. Бодумнуң алыс мергежилим механизатор кижи мен. Совхозтуң дирекциязы малчын кижиниң амыдыралынче кичээнгей салбас-тыр — деп, Виктор Сатович чугаалап тур.

Булуң-Бажында ооң [illegible] совхозтуң мал семиртирер-биле белеткээн чери болду. Ында улуг-биче ийи кажаа бар. Виктор Сатовичиниң кидис өө инектер турар чадагай кажааның мырыңай чыпшыр чанында. Ол чадагай кажаа инектерни [illegible] хамыкташ-даа [illegible]. Үш-дөрт кылдыр [illegible], бербек теректер-биле дуураарып кылган. Төрүүр хунажын инектер [illegible] немерелиг, чылыг, шыпкараш, эки кылган болур ужурлуг. Кажааның шастары ажыттынмас, хагдынмас, аңаа-ла ёзу барымдаалап кылган.

Кажаадан 400 метр хире черде ийи квартиралыг бажың тур. Ооң квартираларында чурттакчылар чок, ээн. Бажыңның соңгалары буралк, эжиктери хагдынмас. Малчын маңаа чурттавайн турар. Чүге дээрге ол бажың инек кажаазындан дыка ырак-та.

— Малчын кижи малды дүн, хүн чок кадарып, карактаар болгай. Кажаадан ырак бажынга чурттап шыдавас-тыр мен — деп, Виктор Сатович чугаалап турар.

Ынчангаш кажаа чанында кидис өөн тип алгаш, малын аңаа ийи кышты эрттирип турары бо. Кыштагга Өттүк-Даштан электри шугуму шаг-ла чедиртинген, [illegible] гыдгаан ам-даа чок. Малчын кидис өөнче электрини боду киирип алган. Ол ийи квартиралыг бажыңны кажааның чанынга туткаш, ону чурттаарынга таарымчалыг кылдыр [illegible], аңаа [illegible]. Херек ынчанда [illegible] чунар-бажыңга хүлээр дээр херек чок. Малчын чылдыы-биле чунар-бажынга көрбейн турар. Соора-даа база келбес. «Өттүк-Даш фермазының кааву шуут кагдынган» деп, «Тувинская правда» солунга чоокта чаа бижээн. Ол шынап-ла ындыг.

Виктор биле Кара-оол Баян [illegible] оолдар — аныяк малчыннар. Олар малчынныа-ла ам чаа чедип чыл чедип турар. Мал ажылынче аныяктарны хаара тударын эң чугула айтырыг. Ындыг болганда, совхозтуң дирекциязы аныяк малчыннарының амыдырал-чурттаглазын эки жидеринче, оларга ажылдаарының бүгү таарымчалыг байдалдарын тургузарынче онза кичээнгейни салыр болгу дег. А үстүнде көргүскен фактылардан алырга, ындыг салыышкынын «Х Улуг хурал» совхозтуң [illegible] [illegible] турар болза, аныяк кижилерни мал ажылынче киирерге берге болур.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дугайында кыйгырыгны бо совхозтуң дирекциязы, паркому, ажыл-чон комитеди [illegible] Бистиң [illegible] амгы байдалынга [illegible] [illegible]. Малдың четпестерин дораан чайлатпас, кыштаглаашкынның эрттирер дээш болдунар бүгү чүүлдерни ам кылбас болза, соок кыш өрттээр дээрзин совхозтуң удуртулгазы бодаза чогуур.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

Кызыл район.

КҮҮСЕДИПКЕН

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинаттың энергетиганың коллективи бо чылдың он айларында алган социалистиг хүлээлгезин күүседипкен. Ук бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери он айларның планын 106 хуу күүсеткен, боттарының херегледиинге ажыглаар электростанциязының чарыгдалын 143 киловатт-шакка экономчаткан. Ажылчыннар Владимир Персев, Виктор Лапкин, Владимир Лемещев болгаш өскелер-даа эки ажылдап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

УЛАМЧЫЛАП КИРИПКЕН

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи чылдың эрткен айларында социалистиг чарышты калбартнаш, бедик көргүзүглерин чедип алган.

Магазиннер аразынга калбарган чарышка Л. И. Латутинаның эргелекчилээни, Н. С. Моңгуштуң садыгжылаазы дежурный магазин он айларының барааны саарылгазының планындан ажыр 3 муң ажыг рубльдиң барааның чонга саткаш, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Суурда Г. Ф. Усакованың эргелекчилээни ном магазини он айларның планындан ажыр 2,5 муң рубльдиң номун саарган. Ажыл-агый бараанарының магазини (эргелекчизи В. А. Сметанина) 700 рубльдиң янзы-бүрү бараанарын пландан ажыр саарган, серен сазунге-ле болган.

Ажылчын кооперациязының өскедаа коллективтери болгаш ажылдакчылары чылдың эрткен айларын эки көргүзүглерлиг дооскан. Оларга автомагазиннерниң садыгжы-чолаачылары А. М. Попов, Н. Г. Линник, аъш-чем магазининиң эргелекчизи Н. Н. Шотпаа, садыгжызы Е. П. Куулар болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

«Өөк» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүргеш, чедип алган бедик көргүзүглерин белүр-чогуур-биле үнелеп, ажылда бар чамдык четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрбүшаан, ам, 1981 чылдың — он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин бүрүн болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышче уламчылап кирипкен.

И. ТИХОНОВ.

«Тыва тудуг» трестиниң «Кызыл тудуг» эргелелиниң Николай Дмитриевич Пашевтуң удуртканы комплекстиг тудугжулар бригадазы он бирги беш чылдың эгезинден багай эвес көргүзүглерни чедип ап, үшкү кварталды база-ла эки түңнелдиг дооскан.

Бо хүннерде олар [illegible] Кызыл партизаннар кудумчузунда 50 орунnуг аалчылар бажыңының тудуун ажыглалга чоокку үеде киирер дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Бригадада үр үеле ажылдап келген дуржулгалыглар хөй. Оларга дөртүг разрядтың каңнакчызы Эрес-оол Куулар, холушкак мергежилдиг тудугжулары Дмитрий Саая, Виктор Олаа болгаш оон-даа өскелерниң онаашкан ажылынга харысалгалыг база эки шынарлыг кылдыр күүседип турары демдеглеп болур.

Бригада кежигүннери бо чылдың планныг онаалдазын бир ай-бир курлавырларны ажыглап тургаш, үезинде күүседир дээш сорулганы салганнар.

ЧУРУКТАРДА: ажыл үезинде: тудугжулар (солагай таладан) Д. Саая, В. Олаа.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Партийжи амыдырал

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУ БЕДИДЕР

«Коммунизмниң херели» совхоз бо чылдың ушкү кварталында районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга кирип, СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчилир Кызыл тугун чедип алган. Он бирги беш чылда болгаш ооң бирги чылында улам үре-түңнелдиг ажылдаар, бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидериниң аргалары совхозта бар.

Ону ажылдаарынга, ажылчыннарның коммунистиг [illegible] база-биле ажылды экижидеринге совхозта партия организациязы [illegible] рольду ойнап турар. Коммунистерни кол ажыл-агый бүдүрүлгезиниң шийтпирлиг участоктарга таарыштыр тургузуп, партийлиг цех болгаш бригада организацияларының структуразын [illegible] ажылдап турар. Совхоз бүдүрүлгезинге болгаш [illegible] ажылынга ол [illegible].

Совхозта парткомнуң учёдунда СЭКП-ниң 64 кежигүннери болгаш кежигүнге 4 кандидаттар бар. Материалдыг чаагай кежиктиг бүдүрер ажылда коммунистерниң чарыштан хөй кижи ажылдап турар. Партия организациязы коммунистерниң [illegible] совхоз дирекциязы болгаш специалистер-биле кады совхозтуң ажыл-ишчилериниң кужун планныг [illegible]

Торжап, Б. М. Алдай-оол олар болгаш өскелер-даа чорук, планныг онаалгаларын болгаш социалистиг хулээлгелерин ажыр күүсеткен.

Совхозта коммунистерниң авангардчы рольдун бедидер айтырыг-биле ажылдың партийлиг хынаалгазының төлүнге тургускан. Парткомнуң болгаш эге организацияларының хуралдарында партия Уставының негелделерин коммунистерниң канчаар күүседип турарының дугайында отчеттарын дыңнап, парткомга коммунистерниң тус-тузу-биле беседалажылгаларны чорудуп турар. Коммунистерниң иштинде социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй. Чижээ, чолаачы коммунистер М. Куулар, С. Доепан, механизатор В. Оюн, А. Соктай олар болгаш өскелер-даа эш-өөрүнге үлегерлиг, ажылынга мактаадыглар. Бо чылын бүдүрүлгениң мурнакчылары 4 комсомолчулар партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

Ажыл-агыйда аныяктар хөй. Ынчангаш оларның-биле чогаадыкчы бот-биле, хөй талалыг ажылды чорудары негеттинип турар. Ынчалзадаа комсомол организациязының ажылынга партийжи [illegible] четпес. Хамыктың мурнунда аныяктарны даглыныш алыр [illegible] идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирери чугула болуп турар.

[illegible]

С. ОЮН.

Таңды район.

ХООЧУННАРДАН ӨӨРЕНИР

Ол хүн партия райкомунуң библиотеказының номчулга залынга районнуң пропагандистериниң семинары болуп турган. Зал долу: аныяк-даа, арга-дуржулгалыг хоочун-даа пропагандистер бар, коммунистер, комсомолчулар, партия, совет активи дөзү кижи-ле хөй. Бо чылында хоочун пропагандист Уазан-оол Чылбак-оолович Эрендейниң ужуражыр аргалыг болган мен.

У. Ч. Эрендей чугле совхозта эвес, районда хундулуг кижилерниң бирээзи. Ол шаандан тура колхоз, совхозтуң удурттур ажылдарынга ажылдап келген болгаш улут, [illegible] утка-шынарлыг, сургаалдыг, аныяктарның бодунга даглыныш кижи. Оон партийжи даалгазы — пропагандист. Партия, комсомол чыры [illegible] болгаш экономиктиг өөредилгезинге [illegible]

пропагандистерге чугула бооп турар.

Коммунист Уазан-оол Чылбак-оолович чээрби дөрт чыл пропагандистеп келген. «1957 чылда ол комсомол өөредилгезиниң бөлгүмүн удуртуп [illegible]. Ынчан аныяк пропагандист бергелерге таваржыр [illegible]

партийжи, хүндүлүг даалга. Бүгү-ле ажылды, өөредилгени [illegible]. Пропагандист кижиниң политиктиг билии дыңнакчылардан бедик турар ужурлуг. Партияның чугула документтерин хайлыр номчуп таныыры, чугула деп санаалыг конспектилеп алыр болза [illegible]. Бүдүрүлгениң хөй чижектер херек [illegible]

[illegible] чемелде-дергилгезинче, стол, [illegible] четчир бе, чугула литературалар бар бе, четчир бе деп [illegible] салып турар.

[illegible] Чылбак-оолович эрткен өөредилге чылында он эвес дыңнакчы-биле ажылдап турган. Олар «Сайзыраңгай социализмниң» [illegible]

Тес-Хем районнуң «Кызыл [illegible]» совхозунуң чорааршары — мурнакчы механизаторлар, чолаачылар Намзырай Седен-оол, Андрей Бызаакай, Алексей Кадыр-оол болгаш өскелер [illegible] саанчылардан чижек ап, [illegible] чугаалажып, [illegible] турары. Хоочун коммунист, [illegible] пропагандист Уазан-оол Чылбак-оолович [illegible].

Идеология фронтузунуң дайынчызы

оларның социалистиг [illegible] арга-дуржулга [illegible] ном-дептер-биле база байдал эвес турган болгай. Өөредилгеге материалдыг база, өөредилге номнары, программа [illegible] олар бар-даа болза, ол бүгүн [illegible]. Ол бүгү Уазан-оол Чылбак-ооловичиниң [illegible]

теманың утказынга, болуушкунга дүүштүр чуртуң, республиканың, бөдүүнүн районнуң, совхозтуң ажылдарындан чижектер алыышын оралдажыр кижи мен — деп, ол семинарга санал берип турган.

Киноод эгезинде чорт болуп республика иштинге болган совелгу медээ-биле дозу [illegible]

аас деп тема-биле чертелештир партияның чугула документтерин болгаш СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын өөренген.

— Чамдык пропагандистер парткомнуң аас партия эге [illegible] олурушпас, кино көрбес болгулаар-дыр. Ол кончуг шын эвес. Олар чокта билиг мергежилин канчап бедидир боор — деп, дуржулгалыг пропагандист шыңгыы чугаалап орар.

Уазан-оол Чылбак-оолович Эрендейниң үр үеде үлегерлиг пропагандист ажылы дээш СЭКП Тес-Хем райкому ону каш удаа шаңнап, мактаан. Бо семинарга ол ниитизиниң, база-ла шаңнадыг.

Дуржулгалыг пропагандист У. Ч. Эрендей дыңнакчыларынга бижиг билиг боор партийжи даалгазын мооң соңгаар-даа четиншиинниг күүседиг [illegible] апаар.

Д. ЕНДАП.

Тес-Хем район.

Кызыл хоорайның № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң найыралдыг коллективи үшкү квартал республиканың автотранспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи боол, партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Чолаачылар бригадаларының аразында чарышка Владимир Неволин, Николай Кузнецов оларның удурткан бригадалары тиилекчилер болган. А чарышка ушкү черни Юрий Николаевич Чернышовтуң удурткан бригадазы алган. Бүдүрүлгениң күш-ажылчы алдар тугун ол бригадаларга тураскаадып келдирген.

Мурнакчы чолаачылар Николай Смирнов, Леонид Осипцев, Дмитрий Горбунов, Константин Осипцев, электрослесарь Николай Ильенков олар кызымак ажылдап, онаашкан планын ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: кочегарлар бригадазы (солагай талазындан) Н. Бычков, Н. Козлов, Ю. Чернышова олар.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ТЕМПИНИ КУДУЛАТПАЙН

Бо чылдың эрткен айларында социалистиг чарыштың түңнели-биле Кызыл хоорайның транспорт бүдүрүлгелериниң аразында Сельхозтехбуркомнуң Кызылда транспорт бүдүрүлгези бирги черин ээлээн.

[illegible] багай эвес ажылдаан. Ниити продукция 190 мун рубль онаалдаан орнунга 234 мун рубльге бүдүрткен. Чүък [illegible] планын 190 хуу күүсеткен. В. Г. Шабалинниң [illegible] чолаачылар бригадаларының аразында бирги черни ээлеп турар.

Транспорт бүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачылары Струков, Светляков болгаш Смелых олар айның онаалдазын барык-ла ийи катап ажыргап. Оларның кижи бүрүзү 400 килограмм кызар чуулду камнап алган. Мурнакчы бүдүрүлгениң коллективи он бирги беш [illegible] төнчүзүнге чедир темпини кудулатпас сорулгазын салып алгаш ажылдап турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

ХУВААП АЛЫР

Таар-оол Хомушкуевич Сыгыт-оол — хөй чылдарда мал ажылынга ажылдап келген хоочуннарның бирээзи. Ол чыл бүрүде ийи кургузуглерин чедип ап, «Бай-Тал» совхозунуң хойжулуурларының ортузунда чарышка тиилекчи болуп келген. [illegible]

кодааның чайын ийи семиртип, чылдың дөрт эргилдезиниң аайы-биле одар-белчиирин шын хуваап, камныг ажылдаарынга чаңчыккан. Кускээр ол малын хову таңдылырга [illegible]

[illegible]

К. ИРГИТ.

МАКТАЛДЫГ

Шагаан-Арыг хоорайның үлетпүр комбинадының девискээринге кире бээрге, мыня мыш диллиринчилерниң ажылы дораан каракка көстүп кээр. Пилорамаңың [illegible] бо бүдүрүлгеге кол херек чүүл — ыяш-бүрү ыяш материалдары. Оларның-биле [illegible] шевер кылыглары кылып турар.

Ында ажылдап турар хоочуннарның [illegible] Серээ. Ол 26 чыл дургузунда [illegible] ажылдавышаан. Хиап дээй чадыы шаанда колхоз [illegible] ажкап. «Шору-дур» деп мак [illegible] ужен чыл бурунгаар, ооңай [illegible] дыңнаан.

Ам Эник-оол Сереэни [illegible] шончы, аныяктарның дагдынымчызы деп турар. Ооң-биле чергелештир алды кижи составтыг бригада [illegible] удуртур кылдыр бызыгтаан.

Хоочуннуң удурткан пилорама ажылчыннары онту беш чылдың планныг онаалгаларын ажыр күүсеткен, он бирги беш чылдың бирги чылының он айларының планныг онаалгаларын, социалистиг хулээлгелерин база ажыр күүседип турар. Найыралдыг коллектив ай планын ортумаа-биле 110—120 хуу күүседип келген.

Н. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

ШЫНГА ХАРЫЫ

ОДАП ЭГЕЛЭЭН

«Шынның» бо чылын октябрь 2-де үнген номеринде Кызыл районнуң культура албан черлериниң [illegible] «Мээн [illegible]» деп рейдиге бижээн. [illegible] Шамбалыг Культура бажыңын [illegible] культура одаан [illegible]

Ол шүүмчүлелдиг чүүл үнген соонда совхоз [illegible] Шамбалыгның Культура бажыңының байдалы экижиткен, ооң одаан эгелээн [illegible] Кызыл районнуң культура килдизи редакцияга дыңнаткан.

СОНУУРГАЛЫН ДЕТКИИР ХЕРЕК

[illegible]

хандашканының бо чылын берип ооң өөртүүн кылган теңтар-да ортумаа-биле 14 центнер дүжүттү берген.

[illegible]

лыкталдырып суггарар арганы долу ажыглап турар кижи ол. Ынчаар бүлүкталдырып алырга, тарыга мурнунуң суггарылгазы барык-ла негеттинмес.

[illegible]

О. БОРАШ.

Суггатчының дуржулгазындан

А чазын ол шөлдүң чапынга майгының тиккеш олуруптар. Суггарылга доозулгужэ мындыг. Мынчаар ажылдааның түңнелинде бедик дүжүттү ап келген.

— Совхозтуң удуртукчуларындан деткимче черле чогуур деңнелге четпес ийин. Чыл [illegible]

[illegible] алганын [illegible] берге. Чарышты организастап турар харылзаалгалыг эштер ону бодаза чогуур — деп, Дары Самданович хомудап ор.

Ховалыг Дары он бирги беш [illegible] гектарга онзаштыр 16 центнер [illegible]

Очерк

ЧЫЛГЫЧЫ

МӨНГҮН-ТАЙГА [illegible]

[illegible]

ШУУРГАН [illegible]

[illegible]

ТӨРЭЭН чер. [illegible]

ООН БЭЭР [illegible]

АБИСТИН [illegible]

ҮСТҮНДЕ [illegible]

В. ЧАДАМБА

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези 260, 262 «Шында»).

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Галина Ивановна Валиева — «Тыва даг-дүгү» комбинатта машинист.

Людмила Ивановна Деньженко — «Тыва даг-дүгү» комбинатта машинист.

Галина Александровна Зеленина — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың сеңгелге-тудуг эргелелиниң товароведи.

Вера Александровна Кабанова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хайгааралданыышкын машинизи.

Александра Коновна Капронова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг ажылдакчызы.

Маскыр-оол Можуктугович Куулар — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Седен-оол Чавуудаевич Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Наталья Алексеевна Овсянникова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цегиниң машинизи.

Аман-оол Лопсанович Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Оолак Буянович Ооржак — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чуртталга-коммунал эргелелиниң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Виктор Дамдынович Даваа — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Дитрей-оол Лакпаевич Донгак — Шеми суурда пенсионер.

Алексей Чадамбаевич Доржу — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Калчан-оол Донай-оолович Кара-Сал — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Севильбаа Бырав-оолович Кара-Сал — Шеми суурда пенсионер.

Долума Седиповна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Сүрүн-оолович Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны.

Кертик-оол Сүүр-оолович Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Момаа Мунзуковна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Дамбаа Сендажыевич Монгуш — «Искра» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

Доржу Ковалдаевич Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Доржу Сангыевна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Карымаа Ондар-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Очур-оол Сайын-Белекович Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Бурбут-оол Лопсанович Ондар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

Седен-Доржу Чыргалович Ондар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Томимаа Сапыковна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Чимит-Серен Быйымбаевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Битрээмаа Кочааевна Ооржак — «Большевик» совхозта ясли-садтың повары.

Серен Чангапович Ооржак — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Очур-оол Одербеевич Саая — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чимит Баазанович Сат — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОН

Александра Иннокентьевна Белянина — райпо баштаар черниң даргазы.

Вера Яковлевна Бухаева — пенсионер.

Мария Карповна Бызова — Терлиг-Хаяда пекарня эргелекчизи.

Нина Андреевна Вавилова — Шивилиг суурда магазин эргелекчизи.

Анна Степановна Ваганова — «Көк-Тей» совхозтуң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Ольга Петровна Губина — Кызыл районнуң прокурору.

Мария Карповна Закурдаева — холушкак барааннарның № 1 магазининиң ажылчыны.

Александра Максимовна Камалтынова — холушкак барааннар садыының [illegible] товароведи.

Мария Федотовна Саегир — холушкак барааннар садыының № 24 магазининиң садыгжызы.

Анна Андреевна Селина — Курстрах инспекциязының начальниги.

Мария Феоктистовна Суган — «Чуртталга-коммунал ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң улуг бухгалтери.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Домут Чыдымовна Алдын-оол — «Мөген-Бүрен» совхозтуң малчыны.

Кара Кыдырыковна Донгак — «Малчын» совхозтуң малчыны.

Кара Оюновна Донгак — үлетпүр барааннар магазининиң ажылчыны.

Чамырын Даагынович Донгак — «Малчын» совхозтуң малчыны.

Дүжүл Шырановна Дагба — «Малчын» совхозтуң малчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Григорий Тарасович Белоногов — пенсионер.

Евдокия Ивановна Демьянова — «Саян» совхозтуң техажылчыны.

Александра Васильевна Кочнина — райпонуң техажылчыны.

Августа Георгиевна Матвеева — «Кызыл тараачын» совхозтуң секретарь-машинизи.

Бакмаа Салчаковна Салчак — «Кызыл тараачын» совхозтуң малчыны.

Опан-оол Долчунович Сат — «Өөк» совхозтуң малчыны.

Анна Максимовна Фоминская — «Саян» совхозтуң саанчызы.

Мздаы Ондар-оолович Чолбаа — пенсионер.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН. Бойценбург хоорайда ниң муң ажыг кижилиг чүдүп турар бүдүрүлге чери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылы онзаг алдар кылдыр күш-ажылчы улуг чиндезин чедип алган. Планнаттынган хуусаазындан дөрт неделя мурнай чемниг пассажир лайнерин байырлалдыг болдал-биле сүгже эжиндирип каапкан.

ГДР-ниң судно тудукчуларының совет чагыкчыларга дамчыдып бергени ол чүс дугаар пассажир судноазы «Федор Достоевский» деп адаан.

• • •

БУДАПЕШТ. Венгрияның Ленинварош хоорайында химия комбинадында полипропиленни бүдүрериниң чаа цехи тудуп эгелээн. Ол 1983 чылда [illegible] ны, хоолайларны болгаш [illegible] үнелиг продуктуну чуртка 40 муң тоннаны бүдүрүп үндүрер.

Ниитизи-биле бо беш чылда ол бүдүрүлге черинге полипропиленни бүдүрүп үндүрери ийи катап улгадыр.

Республиканың химия үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери амгы беш чылдың дургузунда чыл санында-ла продукция бүдүрерин 6 хуу улгаттырары планнап турар. Ол сорулганы чедип алырда чүгле бүдүрүлге күчүзүн улгаттырар эвес, өске-даа чугула ажылдарны кылыр апаар. Күш-ажылды органиазастаарын экижидеринче, чаа технологтуг түүлдерин ажыглаарынче улуг кичээнгей салыр.

Венгрияның улуг химиязының [illegible] түңнели ооң материалдыг баазазын быжыглаар дугайында күрүнениң сагыш салыышкыны болур. Чүгле бо чылын безин оңу хөгжүдүп, чаартыларынга 10 млрд. форинт акшаны тускайлаан. 1981—1985 чылдарда Тисай комбинадынга бүдүрүлгезин калбартырыбиле чергелештир «Таурус» заводка кедээ ажыл-агый машиналарының дугуйларын кылып үндүрерин улам көвүдедирин планнаан.

• • •

СОФИЯ. Пайысылалдың «Арома» дээр сураглыг фабриказы Совет Эвилелинге бодунуң продукциязын бо чылын бээрин хуусаадан үш ай мурнай дооскан. «ССРЭ-же чорудар продукцияга — ажылдың маңналчызы» деп девискээр социалистиг чарышче баштайкы [illegible] бирээзи 63-34 фабрика боон турар.

Бо чылын совет садып [illegible] бистиң бүдүрүлге черинин демдээн хаккай он беш хире чаа косметиктиг кылыгларны алган деп «Арома»-ның директору Стамен Гуговский СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Келир чылын даштыкыже үндүрер барааннар дансызынга ам-даа 70 чаа кылыглар немежир. Бистер Москваның «Свобода» болгаш «Красная заря» фабрикалары, Ленинградтың «Северное сияние» фабриказы-биле дээй ышкаш, мында элээн каш совет бүдүрүлге черлери-биле сырый харылзааны тудуп турар бис.

• • •

ПРАГА. Тренчин хоорайда [illegible] коллективи совет чагыглары хуусаадан эрте кылыр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүседиишкининиң дугайын рапорттаан. Ол хүлээлгелерин ЧКП-ниң 60 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга алдар кылдыр алган турган.

Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру бистиң фабрикада эки чаңчыл апарган деп, ол бүдүрүлге чериниң директорунуң оралакчызы А. Квасновский СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Планны долдур болгаш ажыр күүседири коллективтең бир демниг, кызымаккай ажылдаарын негеп турар. Ниити продукция — эр кижиниң 4 млн. саныыг даштыкы хевиниң бир миллиону совет садып алыкчыларга хамаарыжып турар.

Тренчинден барган костюмнерни, плащтарны, херектээн [illegible] Чоокта чаа Москваже [illegible] ниң 50 ажыг хевирлерин чоруткан.

(СЭТА).

БУЯННЫГ ИДЕЯЛАР

Эш Л. И. Брежневтиң барыын-герман «Шпигель» журналга интервьюзунда илереткен идеялар болгаш саналдар чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарында калбак чуулдугзунушкунуну ап турар. Улустарга билдингир болгаш чоок ол тайбыңга ынаныылдыг саналдары делегейниң хөй-ниитизиниң улам-на калбаа-биле деткип турарының дугайын солуннарының хөй санныг тайылбыр чүүлдери, хөй-нииити болгаш политиктиг ажылдакчыларының чугаалары херечилеп турар.

АКШ-тың удуртукчулары делегейге тергиидээшкинни чедиң алырынче — угланган пландарны ажыл-биле чорудап, а НАТО-нуң чепсеглениишкиниң чаа-чаа программаларын хүлээп ап турары амгы үеде чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дужурериниң эргежыктарын бузуп дээштиг хемчеглерни алырынче күштүг ыйгырыг Москвадан база катап чаңгыланып үнгеи деп, «Националь-цайтунг» солун демдеглээн.

Боо-чепсекти дужурерин талазы-биле тодаргай базымнарны кылып турган, быжыг тайбынны хандырарынче Совет Эвилели херек кырында чүткүп турар-дыр деп ГСДП-ниң барыын-герман бундестагтың депутады **К.-Г. Хансен** чугаалаан.

ГСДП-ден бундестагтың база бир депутады **К. Тюнинг** мынча дээн: Совет Эвилели [illegible] кыжаныышкыны болдурбазынга боттуг үлүүн киирерин шиитпирлеп дээш бижыы-биле бадырар мен.

Ядролуг дайынның кыжаныышкынын удур массалыг [illegible] улам-на калбаан турары бүгү Европаның хөй-ниитизинге тайбынның эрге-ажыктары дээш СЭ-ниң кылып турар чайгаарлаар чок, шиитпирлиг кажыл-чорудулгазы хапы салдарын чедирип турарын сурапыг американ тевер **Г. Аптекер** медеглээн. АКШ-та мынын шимчээшкин ол хире хемчээлге четпээн, ынчалза-даа американ-даа хөй-ниити тайбынче чүткүлдүг болгаш Рейганның чазааның санап четтинмес шериг чарыгдалдарынга удур дээрзинге чигээниг турбас. Вашингтонунуң политиказынга удурланыышкын улам өзүп турар.

Совет чазактың болгаш Л. И. Брежневтиң бодунунда чайгылыыл чокка, шиитпирлиг-биле камгалап турар тайбынның болгаш боо-чепсекти дужурериниң идеялары голландыларның хөй кезиинге чоок болгаш билдингир дээрзин «Нидерланд—ССРЭ» ниитилелдиң даргазы **В. Хюльст** чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң интервьюзу — чөптүг угаап-бодалдың болгаш гуманизминиң үлүгүр деп, Киприниң «Хагаракы» солуну бижээн. Совет Эвилели тайбынче, бурунгаар депшилгеже болгаш кижи төрелгетенниң аас-кежиинче орукту айтып турар.

Л. И. Брежневтиң харыылары тайбың болгаш чавырлыышкынче совет улустуң чүткүлүн илередип турар. Чогум-на ыйланган оларны тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилер калбаа-биле деткип, чуулдугзунуп турар-дыр — деп, АДР-ниң чырыдыышкын министри **Ф. М. Якуби** чугаалаан. Афган улустуң улуг өңнүү Л. И. Брежневтиң ол состерин бүгү делегейниң улустарының күзел-соруунга дүгжүп турар тайбың дээш демиселдиң чайынналчак программазы кылдыр хүлээп көрүп турар бис.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДОГУННААШКЫН ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейганның администрациязының чепсегленииш алганы дорааш антисоветизм — совет-американ харылзааларны погумчударының хоорай айыылдыг чаптырлаашкынга, ниң талалыг чуулдуг чугаалажыышкыннарны болгаш дискуссияларны соксадырынга четирип келген болгаш делегейде дүшкүүрлүг шериг чепсеглели (?) чааттандырыпкан деп, совет-американ найыралдың Национал чөвүлелиниң баштарыкчызы Л. Макгарти медеглээн.

СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыынга харыылап тура, Ак бажыңның ындыг политиказы чогум угаан-биле алырга, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның [illegible] дугайында ийи чурттуң удуртукчуларының аразынга 1972 чылда ат салдынган документиниң үрээни болуп турар деп ол онзалап демдеглээн. «Ол документтиң ажыглап кылганы — тайбың кожа-кады [illegible] дээрге [illegible] чок, шак ол фактыны меңгеде хүлээп неер соруглааны салган» деп, хөй-ниитичи ол ажылдакчы сагындырган.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында Вашингтоннуң бурунгаар барып каан [illegible] чогумчуларының онзагай чугулазын американ-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң директору А. Томсон база айыткан. Политиктиг байдалдың чидиглениишкини боттарынга ажыктыг кылдыр санап турар чамдык бөлүктериниң Каттышкан Штаттарда бары харылзааның деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак политиказының дугайында ниитиге билдингир фактыларга болгаш оон Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны [illegible] чүткүлүнге черуштүр ол бөлүктер «совет шериг кыжаныы» дээр хоозун заап бодаашкынның [illegible] уламчылавышаан.

«Ынчалза-даа американнарның хөй нуруузу ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга бүгү талаларга дөзүлүг эки харылзааларны күзеп турар. Ядролуг дайынның тыптыы ногерлериниң айылын харын чүгле кады ажылдажыыга-биле болдурбайн барып болур. Рейганның администрациязы ол фактыларны билээ ап, ийи чурт делегейге тайбынны быжыглаарының амыдыралчурттаалганы экижидериниң херээнге дем калып хөделип шыдаар аргалыг болзун дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырарының байдалын база катап туругзар болза торуур турган ийик» деп, А. Томсон түңнелинде чугаалаан.

Бо фактыларны деңнештиринер

БАЖЫҢЫ ЧОКТАРНЫҢ ЧОВУЛАҢЫ

Полин Пирс — 40 харлыг херээжен кижи, ооң ыргаазын пелергей. Кижилиг амыдыралдың байдалынга сөөлгү катап ол немей удааныы уттупкан. Ымыр дүжүп, караңгылай бээрге, ол булумунга удуп чыдып алыр. Ооң доктаамал удуур чери — Вашингтоннуң эң ялыы кварталы. Капиталистиг делегейниң эң бай чурту кылдыр мактаныл турар Американың Каттышкан Штаттарының найысылалы Вашингтонда болгаш өске-даа хоорайларда ындыг човулаңныг амыдыралдыг эр, херээжен кижилер эмгежок хөй.

Бажыңы болгаш ажылы чок кижилерниң көвүдээни — АКШ-тың бодун кижилериниң пелергей хөңнүнүктиг човулаңыдыр. Каттышкан Штаттарның ындыг чаржыныг амыдыралдыг кижилери боп тек кей хааржактарлаа чем артынчызын дилеп турарын үргүлчү көрүп болур. «Вашингтон пост» солуннуң дыңнадыышкын бзугаар алырга, АКШ-тың найысылалында бажың чоктарның саны 3 муң четкен. А депшилгелиг хөй-ниити организацияларының медээзин бзугаар алырга, Вашингтонда бажың чоктарның саны черле кырында 10 муң ажыг болуп турар.

Соок дүжүп келгени-биле холбаштыр бажың чоктар улам берге байдалга таварышкан. «Часка чедир кайнаг дириг чурттап алыр?» деп айтырыг оларны пелергей дүвүредип турар. Рейганның администрациязы [illegible] улам көвүдедипшаан, бажың чоктарның дугайында бичии-даа сагыш салбайн турар. «Бажың чоктарны кергеп кижиниң хүрээ сергивер-дир» деп, бажың чоктар толээлекчизи Джон Стейнбрук чугаалаан.

А. ЛЮТЫЙ.
СЭТА-ның корр.

Вашингтон.

ЧАА БАЖЫҢНАР КӨВҮДЭЭН

Ташкент хоорайның Луначарский кудумчузунда чаа бажыңнарның саны көвүдээн. Бажың тудугунуң комбинадының ажылчыннары мында чурттап турар.

Чолаачы Д. Маматовтуң өг-бүлези беш өрээлдиг чаа квартираже көжүп кирген. Чолаачы Данияр болгаш ооң кадайы Валентина — аас-кежиктиг совет хамаатылар: оларның дөрткү уруу чоокта чаа төрүттүнген. Олар ооң мурнунда үш өрээлдиг квартирага чурттап турган. Өг-бүлезиниң кежигүннери хөй болганын хоорнуускоом барымдаалааш, Маматовтарның өг-бүлезинге чаагайжыдыр тургузуглаан делгем квартираны берген. Тудуг трестиниң машинизи Аграт [illegible] өг-бүлези база делгем болгаш чаа квартираже чоокта чаа көжүп кирген. Квартира хөлезини бистиң чурттуста эң чиик болуп турар.

Ташкентиге 1966 чылда чер шимчээшкини болган үеге чедир ооң чурттаалга бажыңнары холдугунда чаңгыс болгаш ийи каът турган. Ам хоорайда тос болгаш он ийи каът чурттаалга бажыңнары улам көвүдээн. Чер шимчээшкининиң үезинде үш миллион дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнары үрелген турган. Бүгү чурттуң деткимчези-биле Ташкентиге ортаа үш катап хөй хемчээл шөлдүг чурттаалга бажыңнарын туткан.

Узбекистанның найысылалында чурттакчыларның саны ийи миллион четкен. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир хоорайга дөрт миллион ажыг дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тудар чаагай сорулга салдынган.

С. СВЕРДЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Ташкент.

ФИНЛЯНДИЯ. Ядерлиг чепсек-биле айыылдыг шимчээшкиннерже удур делегейниң дүшкүүрлүг чер-суум кошнарын дээш, тайбың дээш, чепсегленииишкинни дужурер дээш Хельсинкиге болган чыскаалдың киржикчилери: «Чепсегленииишкинни дужурер дээш!» «Тайбың дээш!» деп ыйгырыгларлыг лозуңнарны, плакаттарны (чуруунда) тудуп алган чоруп ор. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААР

Курүне садыының болгаш херглекчилериниң кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң IX область конференциязы чоокта чаа Кызылга болуп эрткен. Ол профэвилел обкомунуң отчёттуг үеде чорутпан ажылының дугайында отчёт илеткелди аңаа чугаалапкан. Айтырыгга хамаарыштыр илеткелди ол профэвилел обкомунуң даргазы Д. Л-Ш. ОНДАР кылган.

Илеткелчи эгезинде Тываның күрүне садыында болгаш херглекчилер кооперациязының шугумунда эрткен беш чылда болган хөгжүлде, өзүлделерге доктаатан. Д. Ондар болгаш конференцияга санал бергеннер республиканың садыг четкизин калбартып, ону сайзырадырынче чер-черде профэвилел организацияларының киириштирип келген үлүү энээш эвес дээрзин демдеглээн.

Бо профэвилел обкомунуң [illegible] чер-черде профэвилел организацияларының коллективтерде социалистиг чарышты кеңзаар организастап турарының, ажылдакчыларның күш-ажылының байдалын [illegible] дер, ыны организастаар талазы-биле чорудуп турары хемчеглериниң талазы-биле конференцияга улуг чугаа болган.

Тываның садыг организациялары он бирги беш чылдың баштайгызында багай эвес [illegible] дааш. Садыг четкизи бараан [illegible] планныг онзалдазын 102,3 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 3,813 муң рубльдиң бараанын чурттакчы чонга саткан. Дыка хөй коллективтер хүлээлгелерин чединишкинниг боттандырган. Чижээ, Кызылдың аъш-чем болгаш үлетпүр барааннар садыының, столовайлар болгаш ресторанарнар трестиниң, Респотребсоюзтуң садыг баазазының, Бии-Хем, Тес-Хем, Таңды, Улуг-Хем райоңнарының коллективтери эрткен айларда бедик көргүзүглерже чедип алганнар. Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнары, Тере-Хөл сельпозу он айның бараан саарылгазының планын боттандырбаан.

Мурнакчы коллективтерниң делегаттары боттарының саналынга эш-өөрүнүң ажылының арга-дуржулгазын конференцияның киржикчилери-биле солушкан. Чижээ, Кызылдың үлетпүр садыында профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы Т. Адыг, аъш-чем магазининиң садыгжызы О. Баазан олар саналынга ук коллективтерниң магазиннеринде, бригадаларында коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни канчаар организастаанын чугаалааш, ажылга социалистиг чарыштың улуг күш болуп келгенин демдеглээннер. Бо ийи коллективте социалистиг чарыштың дээштиги бедээн, мында ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Ол айтырыгны мында профэвилел организациялары улуг кичээнгейже алган. Чижээ, үлетпүр садыында ажылдакчыларның 90 хуузу күш-ажылчы маргылдаага хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге ажылдакчыларның 58 хуузу киржип турар. Оон түңнелинде 180 кижи ол атты чедип алган. Садыгда 11 бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты эдилеп турар. Т. Адыг саналынга эки ажылдыг коллективтерниң мурнакчыларның, хоочуннарның ажылчын дуржулгазын нептередири-биле профэвилел организациязының чорудуп турар демчеглеринге доктааган. Бо түңнелде мында «Дээ-сиил мир» магазининиң комсомол-аныяктар коллективиниң ажылының дуржулгазын [illegible] дээрин организастаан. Садыгның ажылын чугаалап тура, четпестерге ол шүгүмчүлелди-биле доктааган.

Чинчи соңүнүң [illegible] садыгжызы О. Баазаң коллективте дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажылынга доктааган. [illegible] бар. Кызылдың аъш-чем садыы дагдыныкчыларының слёттарын доктаамал эрттирип турар, эң эки дагдыныкчы дээш конкурсту мында чарлаан. Дагдыныкчы бүрүзү демдеглел дептерлиг. Оларның ажылын садыгда профэвилелдиң каттышкан комитединиң хуралынга чугаалажып келген. О. Баазаң саналынга дагдыныкчылар Е. Огнёва, С. Грудинина, Н. Опалева оларның адынга өөрүп четтиришкинниң чылыг состерин чугаалаан. Үстүнде дагдыныкчылар ССРЭ-де Улус ажыл-агыйының чединишкиннериниң делгелгезинче баар путевка-биле шаңнаттырган.

Күрүне садыында болгаш херглекчилер кооперациязында социалистиг чарыш калбанептерелдн алган. Эрткен он гу беш чылдың түңнели-биле садыг шугумунуң дыка хөй ажылдакчыларының үре-түңнелдиг ажылы чазактың бедик шаңналдары-биле демдеглеттинген. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчилери Д. Ооржак, Н. Шимит, И. Декабрь, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң В. Коллытина, Б. Даваа, Күш-ажылдың Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи К. Саргы. Дээр олар болгаш оон-даа өске мурнакчыларга конференцияның киржикчилери байыр чедирген.

Профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының талазы-биле [illegible] газын нептередир айтырыгны кичээнгейге ап, боттуг хемчеглер алырынче конференция улуг кичээнгейни углаандырган. Мурнакчы дуржулганы нептередири-биле садыг черлери . плакаттарны, хана солуннарны [illegible] болгаш янаа-бүрү конкурстарны эрттирип келген. Ындыг-даа болза профессионал мергежил бедидериниң конкурстарынга чедип алдынган чедиишкиннер дун бүрү ажыл-биле быжыглаттынмайн турары четпес.

Социалистиг [illegible] дээштиин бедидери — кол айтырыг. Ол айтырыгга Тыва АССР-ниң садыг министри К. Х. Шавыраа доктааган. Коммунистиг күш-ажыл дээш [illegible] хуу хаара туттунган дээрзин ол демдеглээш, он айларының түңнелдеринге доктаапап. Кызылдың үлетпүр, аъш-чем, Кызыл, Хову-Аксы холушкак садыгларда чарышты организастааны багай эвес дээрзин ол демдеглевишаан, социалистиг чарыштың дээштиин чедип албайн, ону өзү бадымдаалап чорудуп турар коллективтерни кичээнгейге киирген. Кызылдың холушкак садыының директору А. Саян база саналынга ол айтырыгже [illegible] чылдың организастаарынга хөй-ниити организацияларының, ылангыя профэвилелдиң каттышкан комитединиң [illegible] дуржулгазын чылыганнарга таныштырган.

• • •

Чаа соңгуткан профэвилел обкомунуң бирги организастыг пленуму ол обкомнуң даргазынга Д. Л.-Ш. Ондарны база катап соңгаан.

В. КУУЛАР

Т К-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БОГОТА. (СЭТА). Анаа Колумбияның Коммунистиг партиязының (ККП) ТК-ның пленуму болуп, Колумбияда иштики политиктиг байдалды чугаалажып көрген.

Чуртта амгы байдал демократтыг болгаш реакцияның күштериниң аразында демиселдиң күштелгени-биле тайылбырлаттынарын пленумга хүлээп алдынган политиктиг резолюцияда айыткан. Экономиктиг айтырыгларның — ажыл чокталышкынының, өскен ажыл төлекириниң, ажылдаан үндүрүүшкүнүнүң, чурттаар черлериниң четпезиниң, социал хандырылганың ажык чок системазының айтырыгларының чидигленгениниңден ажылчын авгы, калбак улус массалары аар-бергеге таваржып турда, үлетпүр болгаш саң-хөө бөлүктери боттарының ажык-кончаалдарын улам улгаттырып турар.

Амыдырал — чурттаалганың болгаш ажылдаарының байдалдарын экижидериниң дугайында негелделерге харыы кылдыр бүдүрүлгеге ээлери кижилерни ажылдан массалы-биле үндүрери-биле харыылап турарын документиде демдеглээн. Ынчалза-даа бүдүрүлге ээлериниң кара туразында үлегелдиишкиннериниң күш-ажылчы массалар шиитпирлиг ойтур шаажылыышкынны кылып турар. Октябрь 21-де болган бүгү-нииитиниң ажыл соксадышкыны оларның боттарының эргелерин болгаш сонуургалдарын идепкейлиг демисел-биле камгалаарынга шиитпирлиишкиниң херечизи болган.

Колумбияның демократтыг, депшилгелиг күштериниң чуртту демократчылары элээ демисел улам күштелип турар.

Колумбияның сураглыг депшилгелиг политиктиг болгаш хөй-нииити ажылдакчызы Херардо Молинаның 1982 чылдың майда болур президент соңгулдаларынга чоон улустуң күштериниң чаңгыс ада кандидады кылдыр депшилгелиг деткээн шиитпирин ККП ТК-ның пленуму хүлээп алган. Чоон күштер ол ышкаш чурттуң демократчыларының чаңгыс ада программалыг турар ужурлуг деп Колумбияның Компартиязы санап турар. Анаа өске бүгү чоон партияларның киирип турганы ышкаш, ККП-ниң XIII съездиниң шак ындыг саналдарын база киирген турар ужурлуг. Оларның аразында чуртта бүзээлел байдалын күш чок болдурары, реакцияның шериглиг нептерелиишкиннерин соксадыры, политхоругдаттыгланнарны шынгызын коктереди, демократтыг болгаш профэвилел эргелерин хандырары, амыдыралдың өртекүпчээниниң өзерин соксадыры, ажылчы чоннарның ажыл төлевирин бедидери, Колумбияның бойдус байлактарын империалистиг монополияларның ажыглап, төлеттеерин болдурбазы кирип турар.

КУБАНЫҢ УЛУЗУ ШИИТПИРЛИГ

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). «Боттарывыстың черивистиң ниниг бурузун-даа агрессорнуң холгаарлаарындан камгалаар бис!» дээн состерни куба найысылалдың кудумчуларының-биле эрткен чыскаалчылар бир үн-биле катаптап турганнар. Олар В. И. Ленинниң, куба удуртукчуларының портреттерин, революсчу кыйгырыглардыг плакаттарны тудуп алган чорааннар.

Хоорайда ортулукчуң бүгүдеде бөлүктеринде бо хүннерде чүс-чүс митингилер болгаш чыскаалдар боон турар. Ол ниитеде иде Бистиң [illegible] социалистиг Курүнеге удур харыкы чимгенчилешкинниң [illegible] күштелдирип турар Вашингтонунуң кемниг политиказын шиитпирлиг-биле буруу шаап, аңаа удурланыышкынның оларның [illegible] илередип турарлар.

— Куба улус боттарының революстуг принциптерин камгалап шыдаар-даа. Бистер — улуг эвес чурт-тур бис, ынчалза-даа бистиң Торээн чуртка ынакшылывыс улуг. Бир эвес дайзын олче халдап диттигиптер-даа болза, ол дээш улуг өртек-үнени төлээр апаар! — деп, Гаванада заводтарның бирээзиниң ажылчыны Мириам Батиста чугаалаан.

Сантьяго-де-Куба хоорайның кудумчуларынче муң-муң кижилер чыскаалып үнгеш, Вашингтоннуң өштүкчүлээшкин бодалдарын буруу шаап, республиканың Коммунистиг партиязының болгаш чазааның иштики база даштыкы политиказын ниитизи-биле деткип турарын илереткеннер. Камагуэй хоорайга күчүлүг чыскаал база болган. Оларның бодунуң хурээлеңнеринде 5,5 миллион хире кижини хаара туткан Кубаның эң өске чыскаалыг хөй-ниити организациязы — Революцияны камгалаар комитеттиң шиитпири-биле эрттирилген.

Г. ГОРБУНОВ

КҮЗЭЭВИСТИҢ ШИВИЛЕРИ

Кара-кара шивилерниң
баштарындан
Чиңгир көк дээр улам чоорту
дештип олур.
Чидиг уннуг улар кужун
киштетпишаан.
Хадымарлаан алс эртен
моорлап кел чор.
Инеленген сырый шыргай
будуунайда
Шиижектер уяларын
кадагалаан
Имиртинде хөнү, бедик
таңныылдар дег
Шириин-шириин кестүп турар
шивилер боор.
Чырык херел деггенн соонда,
негаарара бээр.
Чычыы-торгу хөлбеңнээн дег,
чычаш кынныр
Күзээвистиң шивилерин
назывыста
Күзел хандыр магадааштың
пеинедивис.
Күскү деңат дүжүп кээрге,
күзээвисти
Хүннүң шоңуу алдын чайыр
чашкылаптар.
Хүннүң-даңның хөйнүң малын
кадагалап.
Күзээвисте шивилерниң
чанында бис.
Эрбенниг сес аравыска
октапшаан бис.
Эргеленген карактардан
удур билчир.
Чиге-чиге бодангаңда,
шимээн чок баар
Шивилерни олчаан дээп
алган-дыр бис.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

БОРАЛДАЙНЫҢ ШЫНЫ

БОРАЛДАЙ ол хүн чылгы эдип бараадап, шимээн уңдурун, кап катап алгыргылааш. Улуг-Арттың баар ииинде каларлыг чалбакче углапкаш, боду [illegible] салган аалдарын [illegible] чорупкан.

Байлар ам буурап дүшкен, хөлечик күжү хемдиир, кара-чыл чоога нарын-дүржок аажылаар [illegible] чадыр-ген, оон орнунга арат чазаа эрге-чагырганы холга алган. Орбаң, суму, бижик-билин чок-даа болза, бодуун араттар баштай берген үе турган. Ынчалза-даа хоочун коктуг деп, байлар шөлээчилеп, бүдүү бажын көдүрүп турган. Боралдай чылгы-ла дээр, оску Мактар чалаңчызы-ла болгай. Өгбе-төөгүзү дегере чалаңның малын малдап, тараазын тарып, хөлечиктеп чурттап келген. Өг-бүлениң алды ажы-төлүнден Боралдай, Каралдай ийи-ле алышкы арткан. Өскелери бызар дымаадан баргылаан. Авазының соонда алазы ашак малгый берген. Боралдай кожазы ядыы апактың уруу-биле өгленип, адазының орнунга чылгычылап арткан. Каралдай акызы чалаңның тараазын тарыыр, ажаап, сава-лаар, сөөртүр-даа кижилер ол. Каты чалаңның хөөнүн надарчызы, боду каш боктуг, алгыкеш, дук-гүлээзи дээш шууут хол куруг эвес. Каралдай дунмазынга ийи кош тараа-ны чайлыг шыдаар. Дүжүт таарыы чылын Даргаң-оолдан база шоодай чыганы алыр. Ийи барбаны күзээнге пор довурактыг хараган аразынга [illegible] кааптар. Боралдай хөлезинге алганы бир чылгы малды чылдың соң чиир. Өөрүнүң ишти-хырны бажы арбын, коң эъдин акызы, каны-биле [illegible]. Боралдай бир-бир бодап орарга, чалаң чок болза, чурттаарын бодаарга, бажының ишти тумаңналып келгилээр. Мынчап кезек төрелдер дем алчып, экти, хырны боре бүдүн чурттап чораапнар.

Мактар чалаң күзүн, чазын Боралдайныынга [illegible] келир, ужур-бажыры билдинмес, та чылгызын, та Боралдайның бодун чүве. «Менди бе, оол?» деп чаңгыс аас айтырыгдар салыр. «Ыт-куш, оор-суг менди-ле, дымаа-ханаа тайбың чаагай-ла тур, хайыраатым» — деп, Боралдай чавыс үн-биле харыылап каар. Чазын келгенде чалаң чилиг кызыл карактарын олбо- чүгүртүкүледип, кады келген хаалырынга алактадып чыткаш, чыраа-боразынын кырынче арай деп үнүп алган соонда, эри хайны-ла бээр. Шелетер ишти эзериниң бажыы бажынче кедирли берген, ол-бо чыңдыктадып сөөскен сыптыг кымчызын кожайтып алгаш, баштай-ла [illegible], оон соонда ча-лаа-бөгбеларны санап эгелээр. Черле сан [illegible] үттэс Күзүн келгеш, база-ла кымчызын [illegible] санааш, часкызындан чаңгыс кулун-даа карышпак чок деп нерген соонда. Боралдайже кызыл карактары-биле ыылпаш кылынтап, «Менди-дир оол» — деп каар.

МАКТАР чалаңның та кажары, каралы ол, хөлечиктеринге белен-селеп каржылары бербес кулугур чүве-дир. Ынчангаш ийиде ай-бычылары, алыс ак сеткилдиг кижилер болганда, шаанче кызар, өскүс хенче өлүрбезин бодаарлар. Хөлези ышкынмас дээнде албаты-даа кижи угаанныг-ла ыйнаан. Арат чазаа доктааган соонда, чалаң хеделдерин ыдып, чылгызындан опнап, чээрбилеп бо-ла үзе сүре бээр апарган. Чалаң боду кырып келген, улуг оглу Чирик-Сиден өнчү бажы билиг, малын кезектеп өөр ажырып, оон чүгле элик кежи таалыныг ажып каап турар деп сураг үнген.

Чирик-Сиден ийи курактыг турган. Чаа өзү өөскээн соонда, аныяк кадайы (кыдат кижи чүве-дир) чуртунче дургуннай берген. Оон соонда Сидениң тавааны бир урут чире тыртып алган. «Чирик» деп шолага ынчап чедипген.

Чон хосталган, ядыылар ам өнчүлүг болур дижип турар болгай. Байлар бай хевээр, ядыылар хөлечиктевишаан хевээр чогум черле чүл бо? — деп. Боралдай бүдүү айтырбаан-на кижизи чок. Суму тергииденчизи «Арат намның төлээзи келген. мана» — деп каан. а Даргаң-оол, база-ла Лениндеп помчуп алды ыйнаан дээш чугаалаан:

— Кандыг-даа революция чаңгыс хүнде, чаңгыс айда, чаңгыс чылда бээни үндезинин үзе тиилеп каар дег чүве турбас. Бээни чадаарда сен бижик билбес-тир сен. Революцияга болчур дизиңде, бижикке өөрен. Эң хоралыг, чажыт дайзыннар чудурук байлар дугайын дыңнаан сен бе? Чимээ, сээң Мактар чалаңың ол-дур. Көре бээр сен, дүүмай, демисел ам-даа болза сен болза сен. мен болза мен деп улам чидиглениp. Мана-мана. Чурттаар, көөр бис.

...ҮШ хоштаан келир болган Боралдай беш-алды хопа берген. Иешкилериниң кареа-за орук уунда. Ыт-даа ээрбээн, бир көөрге Боралдай биеэгиле Ээир-Доруун мунган, чырс кызыл аадаң курижалган, кожугалыг ийи молдурга, он шаа хой, оннку сүргеп бо чортуп орган. Мындыг тоолзуг, дүшсүг чүвени кым көрген. Ааданың чазылса-ла, сартык, надак, уяум, бурум-даа эвес, ужүүнтер билкээн каазын, карандаш болган.

Сумуга ийи сурганчы келген чүгле бижик өөредип турган эвес, арбан, суму даргалары-биле демнежип алгаш, бай феодалдарның өнчүзүн хавырып, ядыыларга үлеп турган черге Боралдай таварыы берген.

Мактар чалаң адашкылар бойлуп бар чылдарын эндевейн, малының кезини эт-сен, алдын-мөңгүнге орнап. Моол таварты кыдатче шургудуп турган боон-тур. Чирик-Сиден балыг чыргазынга тутту-руп, чылгызын будаланап четтиннейн берган. Чазак төлээлери чалаңның шимчээр, шимчевес өнчүзүн хавырып, данзылап четтиргиикен.

Чечекти ам-на шынзыгып, бүзүрээн хевирлиг, бирде Боралдайже, бирде Лениндиң чуруунче көрүп, өөрүшкү долган карактары чайнап орган.

К. ЧАМЫЯН.

(Төнчүзү. Эгези № 259, № 262 «Шында»).

НИКОЛАЙ ФРАНЦЕВИЧ, КЫМЫЛ ОЛ?

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннери. Чер кырынга болгаш агаарга демисел амыдырал дээш эвес, а өлүм дээш кыптыгып турган. Молодечно-Радошкович оруунун участогунга 207-ги ужар чүүл полугунуң эскадрильязының бомбалакчы 42-ги авиадивизиязы дайынның механизастаттынган колонналарынга улай-улай согуугу бериp турган.

Эскадрилья эелчеглиг бир дээскиннигни эртип чорда, командирниң машиназын дайзынның «чаппыыл огу» шона каапкан. Самолёт «туманчүүн» өске талаже тыртыйтын чоруй, чалбыраашка хөме алыспышаан. фашистерниң техниказының моон туружунче эртенип бадыпкан. Самолёттуң экипажы машинаны каапкаш, парашют-биле халый берип болур турган. Ынчалза-даа адааныз дайзыннар чүү болурун карак салбайн манап турган. Экипаж дайзынның холунга дириг турган кирер бээрин канчап-даа күзевээн болгаш машиназынга артарын шиитпирлээн. Частыышкын диңмирэп үнген. Дайзынның машина-техниказы күштүг частыышкындан, серенги хааржаа дег, оруу дүндүүштелип, танкылар сандан үнүүр өрттенген.

Бо маадырлыг чорукту 1941 чылдың июнь 26-да бомбалакчы самолёттуң экипажы — даараазында состав: корабльдиң командири капитан Н. Ф. Гастелло, оон дайынчы өөрү — лейтенантылар А. А. Буденюк, Г. Н. Скоробогатов база улуг сержант А. А. Калинин олар кылган.

Николай Францевич Гастелло ынчан 34 харлыг турган. Авиацияга шериг албаны эрттирер мурнунда ол демир-орук мастери бооп ажылдап турган. Комсомолчу чылын ёзугаар ол Луганскиниң шериг ужудукчулар школазынче өөренип кирген. Школа дооскан соонда, 1933 чылда, бомбалакчы авиацияга шериг албаны эрттирген. Халхин-Гол хемге тулчуушкунга, а оон соонда совет-фин дайынынга бодунуң каттыжыышкынындан киржип турган баштайгы ужудукчуларының бирээзи ол болган.

Николай Францевич кезектиң партия бюрозунуң кежигүнүнге чаңгыс эвес удаа соңгуду чораан. Амыдыралчы дуржулгазы улуг болган. Гастелло делегей байдалының дугайында айтырыгларны ханы сайгарып билир, аныяк ужудукчуларны эвээрымчалыг болгаш кандыг-даа үеде доктаамал белен турарынче кыйгырып чораан. Ужудукчуларның бир хуралынга ол мынча дээн: «Европада дайын чоруп тур), фашист эжелекчилер бистиң чуртче халдаарынга белеткенип, «дииги» хүн бүр чидидип турар-дыр. Олар-биле сөкчүр үе ылап келзе, дайынны кээргел чокка со бижир кылдыр кижи бүрүү бо хүннерден эгелеп бодун өөредир херек».

А кажан Ада-чурттуң Улуг дайыны өскүп үнерге капитан Н. Ф. Гастелло — Героом чурттуң камгалалының бирги одуруунга барган. Оң маадырлыг чоруу бодунуң сеткилдиг, ынчы амыдыралчурттаалгазының шиитиг түңнели болган. Сов Эвилелиниң Маадыры атт Николай Гастеллога мөчээ соонда тывыскан.

Г. ЧАЙ,
подпольщик-инженер.

АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

● *Баалыңныг сакпыңның баалыңы хооруп[illegible] бызы болзун дизе, чаа сакпыңга дустуг суг куткаш, хайындырыптар (1 литр сугга беш таш шопулаа ишти дус урар).*

● *Баалыңныг ишиг саваже соок суг азы соок ындыг саваже ишиг суг кутпаңар, баалыңы тигленип, хоорлу берип болур.*

● *Дуска борап каан ол пос-биле хирлени берген баалыңныг саваны арыды аштап ап болур.*

● *Чем артыы хуюксуп берген баалыңныг саваны арыды аштаар дизе, хөй эвес чем содазы урупкаан сугну аңаа хайындырыпкаш, чуп каантар.*

● *Чуп каан хрустальды крахмалдап каан дүктен кылган пөс-биле чүлгүп каантарга, кылагар болгаш арыг [illegible].*

● *Шкаф, стол, диван ышкаш бажың херекселдериниң буттары шала доңгузун шыб[illegible] бажыгааш [illegible], оларның буттарынга сулдуң кылдыр эргi шляпадан азы кылын трапкан өйлей кескеш, чыпшыр хырбалаар. Эргi, бак колун-курдан кескеш хырбалап ап база болур.*

● *Эжиктерни ажыдарга, хаарга дагжап турар болза, [illegible] графит-биле чааптар (бөдүүн карандаштың өзээн чуура соктап аар).*

● *Хана шывыгларынга үс [illegible] бегнен болза, бен[illegible] [illegible] хоюруп [illegible] чүр порошокту сап каап, эргенинде [illegible] каантар. Үс читкен соонда, демги хоюдугну катап эгелаш, кургай бээрге, щетка-биле аштаар.*

● *Линолеум-биле шал чамшаланы чугуң-биле-даа эвес, чүгле кара [illegible] суг-биле чуур.*

● *Дерматин-биле шап каан эжиктерни чүгле чылыг суг-биле саваңнап чуур.*

ЧАШТЫГ-ХӨЛ

Тоолчургу чугаа

Шыяан ам, чырык чер кырынга үш уруглуг Оюмаа деп ядыы кадай чурттап чораан чүвең иргин. Баяттарның чылгызын кадарып келген оон ашаа Каң-оол шапкын хем суунга аъттар кежирип турган, амы-тынындан чарылган чүве-дир.

Калган ашаазының ажыг-шүжүүнге алыскаш, Оюмаа карарып-ла калган. Ооң ашаа эки кижи чораан. Олар эптиг-демниг чурттап турганнар. Эрес-кежээ Каң-оолдун томаанныг, арага-дары ишпес, кем чок чоруунга ол таарзынар. Чаңгыс багай сес-биле ол Оюмааны хомудадып көрбээн. Хөлечиктиң чымыштыг [illegible]. Хостуг үелерде чараш хээлиг улгуурлерин чидиг көк болгаш сарыг өңнерлиг кылдыр долаана чечээ-биле будаан орар. Чазаның органы. оон таа[illegible] ырлаары Оюмааның кулаанда чаңгы болуп артып калган. Ажыг-шүүгү оон чүгле хорээнде чыылган, карактары чымыраарган, эриннери ыыртына берген. Ооң даш оңнуу турган. Орта барган ол бодунуң ишти-хөңнүн чажырбазы Чалым-Хая хову өртузунга турган. Ону долгандыр херээ алган кызыл өңнүг даглар кызыл хүнде баштары кылаңайнып турган, ивир-биле көгерип, чоорту-ла куурара бээр. Хүннүң баштайгы херелдери шопуп турда, олар кылаңар ыжкан көстүр.

Бо хая баарынга Оюмаа биле Каң-оол ужурашкан. Баштайгы мөгүүшкининин сестерин ол манаа дыңнаан. Соок дашты куспактааштын бодунуң калыг-берге үүлезин ол тоогуп бээр. Үш чаш уруун канчап бут кырынга тургузарыл? Кым дуза кадаар? Оюмааның [illegible] чаштары даш кырынче дамдылап тураа-тураа, күскү тайык дег, хөлбее берген. Чыл эрткен. Сагыш-сеткил чүгле ожурган чорда, чан[illegible] Оюмааны силгипкен Уруу Ажыкмаа байның чаш оглун азыран турган. Хүнзедир ажылдап [illegible] үзүлдүр ажылдаан уруу геже пат туруп каар. Ол бодунуң улуг адыш тараа, дайкам быштаг хөйлап алгаш, дунмалары Эрес биле Ак-оолга экеп бээр турган.

Бир-ле катап билбейн байның оглун оскунупкан. Оглунуң алтызын дыңнааш, бай халып кел сал-ла. Ажыкмааны ойтур иткеш, тепкилеп эгелээн. Уруг оон орулап турбайн. шуут согурарып калган. Оюмаа уруунуң бак-сырааныдан сагыш-сеткили ондап-остап, көөрген турган. Уруу бодунуң бодаан алганы шүлүүн чугаалап чыткан:

Төнчү чок кара дүн,
Толун меңден чорут.
Ак хүн, чырык хүн
Ам меңээ көзүлбес...

Оюмаа база-ла хая баарынче маңнапкан. Олче берган хаядан күспактанып-каш, ыглап бадырыпкан. Ыыт-даа чок даш [illegible] синирип алган-на боор. Оюмаа оон соонда чиик апаар турган. Караның чажы кургай берген [illegible]. хүннер эртип. удазынга дискен чиңчилер дег, тылдар немежип турган. Оюмааның самдар өө элеп самдараан. Инээ чудап өлген. Ажыкмаа[illegible] бажы [illegible] лаан. Боду база кырааан.

Алазы биле хомай ийи [illegible]. Олары биле Оюмаа арганып орган. Оолдар адазы дег шевер, уагуур, аптара чазаар. Уран-шевер чоогунда аалдарның [illegible] магадаар. Ону садып ап, ырпунга тараа, эът, саржаг берип турган болгаш нешкилер чугээр чурттап турган. Кара чылан өгже сояп кирген. Ынак оолдарын ааpыг алгаш берган. Ажыкмаа-биле кожа хөөржүтпеп. Орта Оюмаа үрле орар турган.

Даң бажында ол хая баарынче ыглаан аарыг-биле чорупкан. Ырактан-на хаяның чарыы бергенин Оюмаа эскерип каан. Хаваан дашка дегаипттерге човуур дыңналган. Ол кайтап каан, ынай-бээр ыорге, чүү-даа чок болган. Кажангаандан-даа артык ынчан ол ыглаан. Караанын чажы шуут соглуп калган. Ол шимчевестеп, магадоду дашталып калган ышкаш болган.

Хүннүң баштайгы херелдери-биле чаржылаштыр ол ээй ооңче аар-аар базыпкан. Хенертен, хаядан шоолут ыраажылап-ла, [illegible] үнген. Дииминрээшкин бе дээрге дээр анс, буяут безин чок. Иениң ажыын утбайн, ол үгүрмек даштар кылдыр чуурлу берген, ээр дег хол тургускан. Оон суг чаар болгаш дустуг дижир. Улус ону Чаштыг-Хөл деп адап алган. Хөлдүн суг эм боор, улуг-биченип ааpыын эмнеп каар [illegible] оо!

М. РАМАЗАНОВА.

ХЛЕБ-ТАРАА

Сөзү А. АРАПЧОРНУУ Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИН.

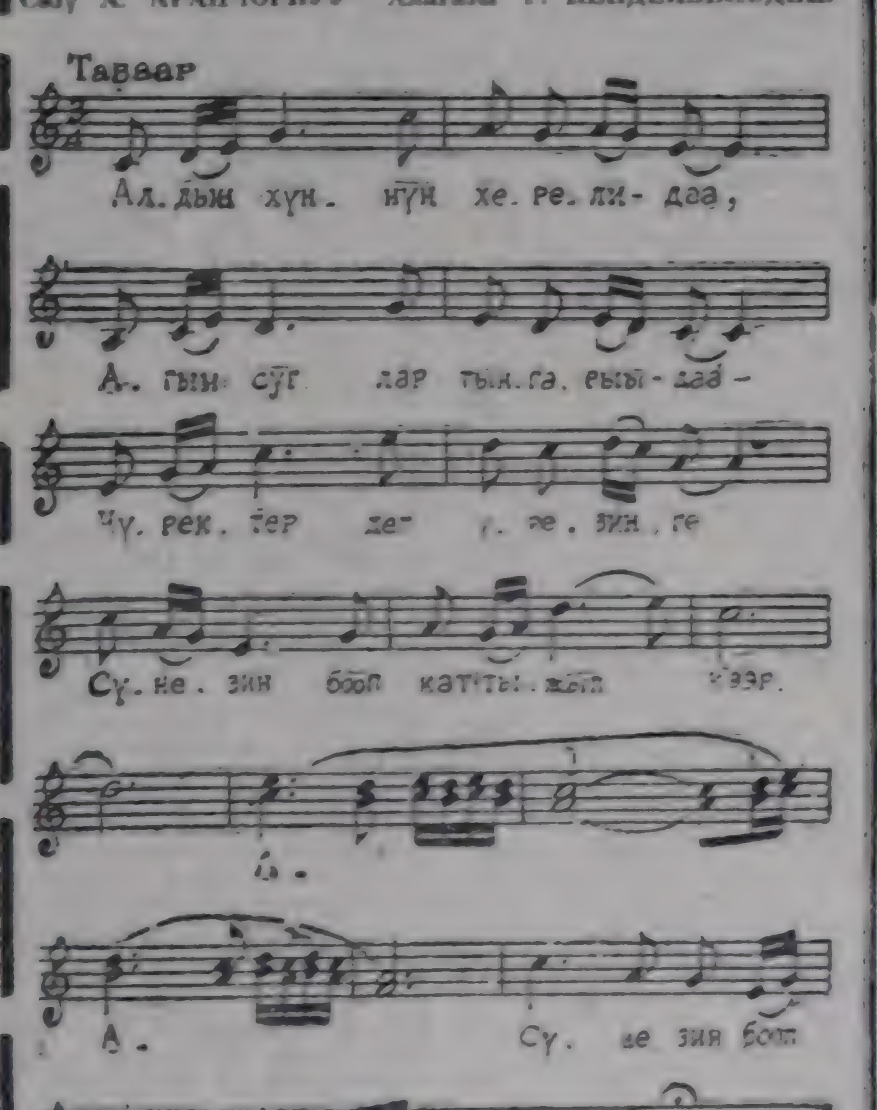

Алдын хүннүң херели-даа,
Агым суглар
тыыгарыы-даа —
Чүректер дег үрезинге
Сүнезин боп каттыжып
кээр
Чаштың бичии адаанында
Чаагай чыттыг хлеб
турда
Чурттаалгавыс салым-кежии
Шупту аңаа хереллдениp.
Кижилерниң дери сиңген
Хлеб-тараа хөй-ле болза.
Амыдырал салым-чолу
Ай ыың чырык күштүг
чоруур

ОЛЧАЛЫГ ОЙНААШКЫННАР

[illegible] ажыл-ишчилери ойнаашкынныг ажаалга кассаларынга акшазын шыгжап турар. Ол ойнаашкыннарның тиражтары чылда (апрельдиң болза октябрьның эгезинде) ийи катап үнер. [illegible] хоорайга эрткен ойнаашкыннарның тиражтары дыка хөй ойнакчыларга өөрүшкүлүг болган. 13 мун рубльдиң ойнаашкыны Кызыл хоорайның чурттакчыларынга таварышкан. Е. Б. Семынкина 2000, В. І. Курлина 802 рубльди ойнап алган.

Р. ЮРКОВА.
Тол ажаалга кассазының улуг экономизи.

ЧЕМПИОННУҢ КАЙГАМЧЫК ОЮНУ

Шыдыраа маргылдаазының 14-кү салымында делегей чемпиону Анатолий Карповтуң кайгамчык оюнун даштыкы парлалга мынчаар демдеглеп турар:

БЕЛГРАД. Кайгамчык байдак фантазиялыг, делегей чемпиону бодалын бербишаан, матка олуртур арганы тып, тергиин эки ойнаан деп, «Позитика» солун бижээн. Бүгү салыгның дургузунда Корчной дыка хинчектенип, Багнога кордакчы саны 5:5 деңнеп турган үезинде деп, ойнаан деп бижээш, ындыг кайгамчык чүүлдер үргүлчү кайын болур ниик деп, солун немээн. Оон ангыда Карпов тергиин ойнаа. Багнога ойнааныыдан безин эки ойнап орда, Корчной шыпар чок кештер кылганындан бодунуң талакчыларын мунгаратткан.

«Корчнойнуң бодал безин шыдавазы чаа пландарны Карпов тып ойнаан» деп, Мерanода маргылдааны хайгаарап турар специалистерниң телефон дамчыдыр берген консультациязындан алгаш көөрге, Карповтуң чаа чүүлүнге (13-кү кеш) удур кандыг-даа «эм-таңны» кымдаа тыппаан деп, ук солун бижээн. Делегейниң эң улуг шыдыраа экспертери 13-кү коштуң соонда байдалды дыка хөй үениң дургузунда анализтеп көөрлер дээрзин ук солун айыткан.

ЛОНДОН. Салыгны соңгаарлатпайн дүжүп бербээни — кордакчының «протоколду» үрээн болур деп, Рейтер агентствозунуң корреспондентизи демдеглээн. Кымның-даа манавааны 13-кү кеш болуужеге чедир 14-кү салыгга оналгай чүве көзүлбээн. Бодунуң салыгларының күштүүн чемпион көргүскен.

РИМ. Бо ужуражылганың соонда Карпов кажан-даа деңдевес, алгаш чапсарып чүгле оюнуң моон соңгаарты байдалдарын өөренип көөрүнге ажыглап турганы илдептир деп, «Республика» солун демдеглээн. Сөөлгү салыгда Карпов чүткүлдүг болгаш улуг фантазиялыг ойнаан.

ХЕЛЬСИНКИ. Анатолий Карповтуң чемпион адын камгалап арттырып алыр үези келген-дир деп, «Кансан Уутисет» солун бижээн. Чемпионнуң оюнун демдеглеп тура, [illegible] тайылбырлаачылары [illegible] 13-кү база 17-ги кештерни онзалап демдеглээн. Испан салыгның ажык вариантызынга ол ушку кеш киирген деп, «Кансан Уутисет» бижээн. Авторнуң сапаан турарын ёзугаар алырга, ол кештен эгелеп доктаадыр арга чок халдаашкын эгелээн.

БУДАПЕШТ. 14-кү салыгда Карпов испан салыгга дыка хөй чаа чүүлдерин киирген деп, «Одиешпорт» солун демдеглээн. «Оон бодап алганы чүүлүнүң шиңниын салыг көргүскен».

ВЕНА. Анатолий Карповтуң бешки тиилелгезиниң соонда делегейниң бирги чери дээш маргылдаа барык доозулган деп санап болур дээрзин партыганың австри агентизи АПА демдеглээн. Кым тиилээрил деп айтырыг ам чок. Карпов маргылдааны канчаар доозарыл деп айтырыг бар.

СТОКГОЛЬМ. «Корчной дүжүп берген», «Карпов 5:2 санныг мурнап чоруп орар» дээн сөстер-биле Скандинавияда эң улуг солун «Дагенс Нюхетер» бижившаап, дыңнадып турар.

Карповтуң амгы удуралдыкчызынга бо эң сөөлгү ужуражылга болуру чадавас деп, ук солун бижээн. Сөөлгү чылдарда аныяк шыдыраачыларның дыка хөй салыглары көстүп кээп турар-дыр, оларның бирээзи 1984 чылда Карповка удур ойнаар эргени чедип алыры чугаажок деп «Дагенс Нюхетер» айыткан.

МЕРАНО. Ноябрь 13. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының 15-ки салыы соңгаарлаттынган. Кордакчы 41-ги кежүн бижип алган. Бо оюн хайымналыр чыгыы деп, специалистер санап турар.

(СЭТА).

УЖУРАЖЫЛГАЛАРНЫ ОРГАНИЗАСТААР

Спорттуң бо хевиринге «Тыва кобальт» комбинаттың цехтер аразынга чыл бүрүде доктаамал эртип турар маргылдаазы чоокта чаа болган. Апаа цех бүрүзүнден дөрт эр, бир херээжен шыдыраачылар киржип, команда болгаш хуу-да бирги чер дээш күжүн шенепшиннер. Ажыл шагының соонда болуп турган солун маргылдаа барык бир неделя дургузунда сонуургалдыг келген.

Автоматиканың болгаш хымналдаңың төп лабораториязының шилиндек командазының ойнакчылары баштайгы ужуражылгадан сөөлүнге чедир чаңгыс-даа аштырыышкын чок ойнап, бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээн. Гидрометаллургия цехиниң шыдыраачылары — ийиги, а энергоцехтиң спортчулары — үшкү черлерни алганнар. Тиилекчилерге «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шаңналдарын тывыскан.

Тиилекчи команданың спортчулары Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң шыдыраачылары-биле эш хуузунуң ужуражылгазын база эрттирген. Оларның оюнуң ииги саны 3:3 болуп доозулган. Шак ындыг ужуражылгаларны моон-даа соңгаар организастаарын спортчулар дугурушкан.

Ч. ДҮЛҮШ.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге [illegible] чаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаар 8—13 градус соок.

Кызылга бүргел, аязыр. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаар 10—12 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 серилыг) 9.30, 12.20, 17.10, [illegible].00, «Калина деп кызыл ол-[illegible]т кат» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ленинградчылар — моон ажы-төлүм» 9.30, 11.20, 13.10, «Матростарда айтырыг чок» 14.10, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дириглер аразынга читкеннер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Али-Бабаның болгаш дөртен оорлучулар-ның ужуралдары» 14.[illegible], 17.[illegible], 20.00 шактарда.

телевидение

НОЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible].00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги суршивичээшкин. 9.00 — «Чон[illegible] аялгалары» 9.15— «Буянноюнуң деагелгези». 9.45— [illegible]лерге, ада-иелер!» 10.15 — [illegible] бараанпарлы — хөйнү». [illegible]5 — Чурукчулар дугайында чугаалар. А. Родченко. [illegible]5 — «Челээш». Улустуң [illegible] 14 делегей [illegible] телепрограмма-[illegible] «Пайал». (Пакистан). [illegible]5 — «Советтер болгаш [illegible]». Дамчыдылгага [illegible] ССР-ниң Дээди Совет[illegible] Президиумунуң Дарга[illegible] Б. Е. Саркисов киржир. [illegible] — «Спортлотонуң» [illegible] тиражы. 12.35—В. Барток. [illegible] фортепианога № 3 [illegible]ерт. 13.00 — «Тиилекчи[illegible]. Француз [illegible]. [illegible]4.15 — Бөгүн делегейде [illegible] — Уруглар фильм 15.25 [illegible]. А. Вознесенскийниң [illegible] 15.55 — «Хаван калызы». «Хөглүг дагаа ог-[illegible]» Мультфильмнер 16.20 — [illegible] херекселдериниң [illegible] Спрингна. 17.15 — [illegible] амытаннар дугайында. [illegible] —«Каңы эмыдажылга». [illegible]урнал. 18.45 — 19.00 — [illegible] 19.00 — ССРЭ-ниң [illegible] артизи Е. Образцова [illegible] Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң академиктиг оркестриниң концерти. 19.50 — «Истелгени знатоктар кылып тур». 16-гы херек. «Чимистер амыдыралындан». 1-ги сериязы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Истелгени знатоктар кылып тур» деп фильмниң 2-ги сериязы. 22.50 —23.45 — Бокска делегей кубогу. Канададан дамчыдылга. Төңгенде — Медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

16.20 — «Улановаңың амыдыралы». Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Ленин болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады Галина Сергеевна Уланованың дугайында документалдыг фильм. 1-ги сериязы. 15.25 — Үлегерлиг болгаш [illegible] — 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары. 18.25 — А. Вейлер, А. Мишарин — «Хүндүс хүнчүс». Күрүнениң «Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.00 — «Кино аян-чорукчу клувун». 20.00 — «Тамчыктыг уячар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Булуттар кырында ыр». Музыкалыг телефильм.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-[illegible], [illegible] 2-21-[illegible], харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш [illegible] 2-[illegible], [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-[illegible], [illegible] 2-[illegible]1-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-[illegible].

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01765

Тираж [illegible]. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 265 (11763) 1981 чылдың ноябрь 15, воскресенье

1925 чылда үндүрлеттинген

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз сүт бүдүрер талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының ортузунда үшкү черни ээлеп турар. Ооң чылда сүт бүдүрер планы—2290 тонна. Төс айлар дургузунда 1570,7 тонна сүттү сагган азы чыл планын 68,6 хуу чедирген. А чылда бир инектиң онаалдазы сүт планы бо совхозта эң-не бедик—2230 кг. Октябрьның бирге чедир инек бүрүзүнден 1518 кг сүт сагдынган.

Ажыл-агый күрүнеге сүт садарынга бирги черни ээлеп турар. Чылда садар сүдү—21 муң центнер. Эрткен он айның дургузунда совхоз 14577 центнер сүттү күрүнеге саткан. Ол—планның 69,4 хуузу.

Ат-сураглыг саанчылар база-ла бо совхозта. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ажыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедимишкилиг күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ф. А. Родионовага удуртуткан Кара-Булуң фермазының саанчылары бирги одуругда чоруп турар. Совхозтуң саткан сүдүнүң эвээш эвес кезээн ол ферма берип турар. Чижээ, Екатерина Монгуш эрткен айларда инек бүрүзүнден-не 2537 кг, Олимпиада Оюн—2150, Тамара Оюн—2000 кг сүттү сагган. Ынчангаш ферманың ажыл-ишчилери сеглээн сөзүнге ээ бөлүп турар.

К. АРАНЧАА.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының саанчылары —солагай талазындан Е. Д. Монгуш, техник М. Ф. Мартыненко, В. С. Углова, О. К. Оюн, Т. С. Оюн болгаш ферманың эргелекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ф. А. Родионова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫ:

планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче күштү улам мөөңнээр

ЭВЭЭШ ҮЕ АРТКАНДА...

Капитал тудуг он айларда

Бо чылдың эрткен үезиниң иштинде бистиң республикага күрүнениң, хереглекчилер кооперациязының болгаш хөй-ниити организацияларының акша-хөреңгизи-биле кол фондуларны эрткен чылдың ол-ла үезинден 16,5 хуу хөйнү ажыглалга киирген. Элээн хөй чугула тудугларны чогуур үезинде тудуп дооскан. Оларның аразында шакта-ла 75 тонна бус бүдүрер он дугаар котёл агрегады, 400 автомобильдерниң техниктиг хандырылга станциязы, эълеттежде 250 килограмм хеп чуур чер, [illegible] 310 автомашина турар гараждар, ниити узуну 282 километр электри дамчыдылга шугуму, 23 километр автоорук болгаш өске-даа тудуглар бар.

Ниити шөлү 59,4 муң дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын, 1760 олуттуг ниити билиг школаларын, [illegible] орунчут уруглар албан черлерин, элээн каш коммунал ажыл-агый тудугларын ажыглалга киирген. Кадат ажыл-агыйның чагыы-биле 2,9 муң баш бода болгаш 35,2 муң баш ыжык мал кажааларын, 13,8 кубометр [illegible] болгаш сенаж салыр оңгарларны, 1,5 муң тонна минералдыг чемишкиндалгелер шыгжамырларын база тудуп дооскаш, ажыглалга киирген. Ол ышкаш 48,0 муң гектар шөлдүг одар-белчиирлерни суггуг болдурган, 24,6 муң гектарга суггарылга тудугларын чаарткан болгаш өске-даа тудугларны кылган.

Бо чылын бүдүрүлге черлериниң чаа тудугларынга [illegible] капитал салыышкынын база улгаткан болгаш чырыдышкын, садыг черлерин, ниитиниң чемнелгезиниң [illegible] тудугларынга капитал салыышкыннарын ажыглаары [illegible] херек.

Республиканың тудуг организацияларының кереэлиг ажылдарын [illegible] он айлар иштинде эрткен чылдың ол-ла үезинден 5,8 хуу улгаттырарын чедип алган. Ол ышкаш боттарының күжү-биле кылдыган кереэлиг ажылдарның [illegible] база улгадып, 5,5 хуу ажык болган.

[illegible] айыттынган тудугларны кылып, ажыглалга кииреринге болгаш капитал салыышкыннарын улгаттыра[illegible]

[illegible]

Республикада тудуг организациялары боол турар «Тыва тудуг» болгаш «Шагонартажстрой» трестер бо чылын он айларының кереэлиг ажылдарының программазын 60 хуудан бичии-ле ажырганы база четпес. Чамдык тудуг эргелелдери болгаш участоктары-даа бо чылдың он айларының түңнелдери-биле улуг хожудаашкынныг ажылдаанын база айтыр ужурлуг. Чижээ, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогу. [illegible]

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

[illegible]

Республиканың тудуг организацияларының [illegible] [illegible] база айтыр [illegible] 77,3 хуу күүсеткен [illegible]

[illegible] 72,0 болгаш 71,0 хуу ажыглаттынган боол турар. Бир эвес толдаргайлаар чүве болза, хөмүр-даш уеттерлериң, садыгның, [illegible] ажыл-агыйның болгаш хем транспортунуң чугула тудугларын дыка оожум кылып турар.

[illegible] 22 [illegible] «Шагонартажстрой» тресте, [illegible] № 14 механизация эргелелинде, «Абаканэнергопромстройда» хөй боол турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының төнериинге [illegible] капитал тудуг программазын доллдур күүседир дизе, тудуг организацияларының удуртукчуларындан болгаш специалистеринден, партийжин, профэвилел болгаш комсомол организацияларындан материалдыг курлавырларын долузу-биле ажыглаарын, кижилерниң күш-ажылын мобилизастаарын негеп турар

[illegible]

Арыглаа фабриказының коллективи бодунуң бодунар аргаларындан нуду ажылдаан. Ында барааныт продукция бүдүрерин чүгле 85,8 хуу, сну сайтарор 72,7 хуу четкен. [illegible]

[illegible] организастаары, [illegible] ажыглаарының коэффициентин [illegible] Коллективте чаартыкчы ажыл багай тургустунган. 17 чаартыкчы саналдар хиирер турган, чүгле 8 чаартыкчы са[illegible]

[illegible]

Комбинаттың комсомолчу [illegible] коллективтериңден бүдүрүлге лабораториязында [illegible] мастер Н. А. Микерина удурткан № 5 ээлчег, энергоцехте химлаборатория (эргелекчизи Г. А. Алябьева, комсоргу Л. П. Абрамова) эки ажылдаан.

Комбинаттың «Эң эки ажылчыны» атты транспорт цехинден үшкү квартал планын 1,5 катап ажыр күүсеткен, октябрь 1-ден эгелеп 1982 чылдың углунде кирген чолаачылар Л. В. Волковский биле А. А. [illegible] [illegible] лабораторияның лаборантызы, комбинаттың комсомол комитединиң кежигүнү, дагдыныкчы Ч. К. [illegible]

Комбинаттың коллективи чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып [illegible]

М. ООРЖАК.

ЧЕДИМИШКИНИНГ БОЛ, МАЛЧЫН

[illegible]

Х. ЧҮЛДҮМ.

ФЕРМАЛАРГА

Сельхозтехкуруменуң Бы[illegible] районнар [illegible] [illegible] монтаж ажылдарын кылыр участогунуң коллективи шалыпты ажылдап турар. Участоктуң ажылчыннары чыл планын хуусаа бетинде күүседиришинин [illegible] Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде рапорттаан.

Бедик ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээр талазы-биле Таңды районнуң ажыл-агыйларының механизаторларын база инженер-техниктиг ажылдакчыларының үндүрген кыйгырызын ниил-биле деткиишкен. Чыл [illegible] ам-даа 50 муң [illegible] эвес рубльдиң ажылдарын күүседирин хүлээнген.

И. ОЛДЫРЕВ.

ДЕЛЕГЕЙНИ ДАЙЫНДАН КАМГАЛААР

Москвада «Хроматрон» заводтуң коллективиниң ноябрь 13-те болган митингизиниң киржикчилери совет тайбың саналдарын бир [illegible] деткээн.

[illegible]

Л. И. Брежнев [illegible] [illegible] СЭКП ниң болгаш Совет күрүнениң ленинче дашты политиказын [illegible] деткип, тайбың [illegible] Л. И. Брежневке [illegible] резолюцияда айыткан.

(СЭТА).

АДА-ЧУРТ УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ЭРТИНЕЗИ

Күрүнениң Третьяков галереязының фондуларындан чогаалдары Грузияга, Узбекистанга, Амурда Комсомольск хоорайга, Коломнага көргүзер делгелгеге киирген. Кежээ чоруур ол делгелгелерин бүгү делегейге алдаржаан ол музейниң 125 чылынга турасказтаан.

Москвага ноябрь 13-те болган парлалга конференциязынга ол дугайын дыңнаткан.

[illegible]

(СЭТА).

Солун конкурс

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралче [illegible]

(СЭТА).

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛГЫЛААН

1981—1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын хенди камгалап алыр талазы-биле Бии-Хем районнуң «Саян», Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтарының ажыл-ишчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга үндүрген кыйгырызын таныжып көрген, Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажылчыннары боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап эгелээн.

Жданов аттыг совхоз — Улуг-Хемде мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. [illegible]

[illegible] герип турар.

Мал кыштаглаашкынын [illegible]

Кыштырыгны чугааланкан хуралга фермада ниити ажыл-ишти болгаш малдың [illegible] болган. [illegible]

[illegible] организастаашкында боол турар. Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниити организацияларының [illegible]

С. МААДЫ

ҮЕ-БИЛЕ ЧАРЫШПЫШААН

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын Садыг министерствозунуң найысылалда автобүдүрүлгези чедимишкилиг күүседип турар.

[illegible]

Үе-биле мөорейлешкен чолаачыларның аразында чарыш — бедик бүдүрүлгечи [illegible]

М. ОНДАР.

[illegible] библиотека им. А. С. Пушкина

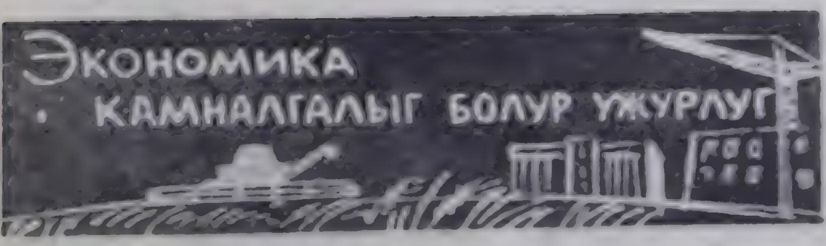

[illegible] бо чылын 24250 тонна сорттуг далган белеткээр планныг. А эрткен тос айларда 17650 тонна сорттуг далган бүдүрер [illegible] 333 тонназы чедир бербейн барган. Тос ай дургузунда 27200 тонна комбикорм белеткээр планын 102,5 хуу күүсеткен. Бир продукцияның планын [illegible] чедир бербейн барганының чылдагааны чүдел? Ол бүдүрүлгеде улуг экономист Е. У. Деревягинаның чугаазы-биле алырга, сорттуг далган бүдүрүлгезинге мындыг хожудаашкын [illegible] ажылдаар инженер-техниктиг ажылдакчыларының талазындан болуп турар. Олар сайгарылгаан чырыын [illegible] алыр таа-

рылгалары бар. Чижээ, октябрь 4-те чырык ийи катап өжүп, ыштар орта ажылдап турган механизмнер, [illegible] берген. Оон соонда оларны катап кылып, таарыштырып ап түрде-ле 1,5 шак халас эрте берген. Октябрь 5-те 4 шак турар ужурга таварышкан. Барык-ла 20 тонна далган бүдүрүп алыр үе мынчаар халас эрткен. Октябрь 25-те чырык бир өжүп, бир тып кээп турда-ла он шак дургузунда [illegible] кылган. Мындыг байдал механизмнерниң [illegible] ажылдыг [illegible] багай салдарлыг болуп [illegible] камналгалыг ажылдаарынга шаптыктап турар-дыр.

Бо комбинатта социалистиг

ДЕҢ-ДЕСКИ АЖЫЛДААН БОЛЗА...

[illegible]

[illegible] Ол цехте мурнакчы кижилер бар. Алдыы разрядтыг электриги Ю. В. Шалагов, ажылчыннар Х. А. Лумбола, А. В. Безрук, [illegible] Сухачев [illegible] Улуг Октябрьның 64 чыл болур оюн телептиг [illegible]

[illegible]

[illegible] А. Б. Ророт, В. И. Зыков, ма-

Д. АНДРЕЕВ.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпкы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда шеверлекчилер арасында калбарган социалистиг чарышка Любовь Степановна Стародубованың удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы багай эвес түңнелдерни чедиң алган. Бо бригаданың шеверлекчилери эрткен тос айларның планнын оналдаларын күүсеткеш, октябрьның планын база чедиишкинниг боттандырган.

ЧУРУКТА: Л. С. Стародубова (оң талазында) бригадазының кежигүннери А. Новикова болгаш Т. Дамба-биле чугаалажып турары.

В. ЧАДАМБАНЫН фотозу.

УЧЁТ — ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чоокта болган хуралынга бухгалтерия учедун органнаажылдар хемчеглер болгаш материалдыг, күш-ажыл база сан-хөө курлавырларын болур-чогуур-биле камналгалыг ажыглаарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Хуралдың ажылынга республиканың Кызыл хоорайның улуг-улуг бүдүрүлгелериниң, албан-организацияларының бухгалтерияларының кайгаар актив киришкен.

Тыва АССР-ның министерстволары, ведомстволары бухгалтерия учёдун органнаажылдар талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Ажылдап кылган хемчеглерин коллегияларга сайгарып [illegible]

Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинадының кол бухгалтери, чангыс ол-ла бүдүрүлгеде 18 чыл ажылдап турар В. М. Волковту кирип болур. Ол ажылдап келген чылдарының дургузунда учет-санаалга ажылдарын механизастаарын [illegible]

[illegible]

Бухгалтерия учёдунуң оске-даа чугула айтырыгларынга хамаарышкан чүүлдерни доктаалда демдеглээш, ону күүседир ужурлуг министерстволарга, ведомстволарга даалгаларны тускаткен. Учёт болгаш отчёт күш-ажылга чедиишкинниң үндезини, ынчангаш бо талазы-биле ажылдап бистиң экономиктиг хөгжүлдезин дорт хамааржыр.

ТАТАР АССР. Нижнекамск хоорайның партия организациязы бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Ол хоорковнуң ажылын чоокта чаа СЭКП ТК-га анализтеп көргеш, чүүлдүг деп санаан.

«Эң дээре специалистерни — ажыгаалга кирер бүдүрүлгелерже!» деп, кыйгырыг-биле шимчээшкин Нижнекамскиде нептерээн. Чугаа нефтехимия болгаш энергетика бүдүрүлгелеринде безин ийи чартык муң кире дуржулгалыг ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чаа организастаттынган цехтерже шилчээн. Оон түңнелинде оңгу беш чылда ажыглаалдага кирген үшкү күчү бүрүзүн-не хуусаалдан эрте ажыглаалга кирип, ажылдадып эгелээн. Ол чорук капитал салыышкынның ажыктыын дыка улгаттырган.

ЧУРУКТА: «Нижнекамскнефтехим» каттыжыышкыны.

Е. Логиновтуң фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Советтер амыдыралы

ДОКТААМАЛ УДУРТПААНЫНДАН

Таңды районнуң чер-чер Советтери боттарының депутаттарынга хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, хоойлу-дүрүм сагылдазын [illegible] тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Эрге-чурум хажыдыышкыннарын болгаш кем-херек үүлгедиишкиннерин баш удур чайладыр талазы-биле ажылга район Советиниң болгаш оске-даа Советтерниң күүсекчи комитеттери

[illegible] дың август 29-гу доктаалының соонда райкүүсеком ол айтырыгны чаңгыс удаа чугаалашкан. Ынчан хүлээп алдынган [illegible] копкак контрольдап [illegible] оларның ажык хөйү күүсеттинмээн. Оон [illegible] дружинниктерниң саны дыка кызырылган, оларда партия, комсомол кежигүннери, Советтерниң депутаттары эвээжээн.

[illegible]

Ч. САЛЧАК.

«АЪТТЫҢ ЭКИЗИ ЭЭЗИНДЕ»

[illegible]

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тожу район.

БИР ЦЕХТЕ

[illegible]

Районнуң хереглекчилер [illegible] кадыг ниити чемнениге чериниң аразында калбарган социалистиг чарышка [illegible]

[illegible] рэр. Чагыг кирген кижилерниң сеткил сагыжын оларның [illegible] келир.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ДЕМИР-ДЕС ХОРУМНАЛГАН

«Кызыл туг» совхозтуң тоң шаңында эрги-даа, чаа-даа демир-дес хорумналган. Шагның дөрт эргилдезинде оларны көөрге дадарып калган [illegible] Чамдыктары чолаачылар, трактористер сеп-телгеге киириштирери-биле тонап аппарган. Совхозтуң улуг өртек-биле куруведен садып алган эт-херекселин мынчаар тоймаглаарга таарыжыр бе?

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди болгаш улусчу контроль комитеди техникага камналгалыг болурунче оваа сагыш салып, бо талазы-биле ылымгы хемчеглерни алыры күзенчиг. Түс черде инженер-техниктер беш хире кижи. Ол хиреинде шаңда оваалангаан демир-дести бирээр сайгарбайн турары аажок. Чок болза демир-дес дүжаар черже чоруттса

ИРЭЭН КӨВҮРҮГ

Ол-ла совхозтуң хөй кыргыыр пунктузу бар. Оон чанында шыжы ирээн көвүрүгну эрткен дүшкен чоң эки билир. Үк көвүрүгнү шагда-ла [illegible] оргунуң бирээн [illegible] ону чаартып, эде

кылырынче совхозтуң удуртукчулары. шада тудуг бригадазы кичээнгейге албайн турар.

Бо көвүрүгнү дарый эде кылбас болза, машина-техника [illegible] тарлазынны чедирип болур.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

[illegible] Кара-Чыраа [illegible]

Б. ОНДАР
Чөөн-Хемчик район

Москва чоогунга тулчуушкунуң 40 чылынга

ДАЙЫНЧЫ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ САЛГАЛ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ

Дубосеково. Ындыг аттыг бичии станцияның Москва чоогунда барып Иван Демидович Шадрин 40 чыл бурунгаар билбейн-даа чораан. Казахстандан келген бодуун оол-дур. 1705-ки полктуң адыгжызы чораан ону найысылал чоогунга 1941 чылдың ноябрь 16-та болган чуул хаар чуве чок чидиг тулчуушкуннуң маадыры кылдыр улуг чуруктуң ортузунга ону мөңгежидер бөөр деп, ол база-ла бодап чорбаан.

Фашист танкыларның калчаалыг халдаашкынының уезинде солдат душ боop дириг үнген. Оон шуптузу өннүктери политрук В. Г. Клочковтуң: «...аткаарлаар чер чок: артында Москва!» деп кыйгырыынга тынчызын бадыткаан. Чаңгыс-даа базым аткаарлаваан, барык шуптузу өлген. Үш шак үргүлчүлээн калыгзырааннарда тулчуушкунга олар гитлержи 18 танкыларны узуткаан.

Ынчангаш олар өлүм чок маадырлыг чоруун көргүскен.

Ол дугайын ол бодунуң дайынчы өннүктери И. Логвиненко, А. Ахметов болгаш А. Юсупов олар-биле кады турар дивизиязының — Кызыл туктуг, Суворов орденниг, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг гвардейжи мотоадыгжы дивизиязының эртен чыл болганынга чорааш, дайынчылар-биле ужуражыышкынга база катап сактып, чугаалап берген.

Өске хоорайлар-биле кады шаандагы солдат мотоадыгжы полктарның бирээзиниң командири, гвардияның подполковниги Мусиенконуң 80 [illegible] дайынчы херектериниң дугайында рапортун хүлээп алган. А оларда Москва тулчуушкунунга маадырларның чугаалап бээр чүүлдер база бар. Кезек тергиинниерниң олуруунда. Солдаттарның болгаш сержантыларның ужунуң [illegible] халышкак мергежилдиг класс талазы-биле [illegible] спортчу разрядтыг. Олар — кургаг чер шериглеринде дайынчы белен чоруун улам бедидери, роталарга болгаш батальоннарга [illegible] чурум дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери.

Гвардейжилерниң сооңгу тактиктиг өөредилгелериниң болгаш боолаашкынинарының түңнелдери-биле [illegible] улуг сонуургал-биле таныжып каан. Офицерлер Н. Баталинниң, В. Ивановтуң, Б. Тошевтиң болгаш өске-даа мурнакчы командирлерниң удуртулгазында дайынчылар хынылда бүгү мергежилгелерни шуут чазыг чок күүседип келген. Полктуң артиллеристери болгаш танкистери база чазыг чок адып турганнар.

Совет Эвилелиниң Маадыры И. Шадрин өөредилге класстарынга чораан, амгы үениң дайынчы техниказын барып көрген.

— Дубосековонуң маадырлыг чаңчылдары илеттинип турар. Ол бистиң хоочуннарны өөрүп турар — деп, ол чугаалаан.

В. АМБУРЦЕВ.
А. МАСЛЕННИКОВ.
СЭТА-ның корр.

Ортаазы Азияның шериг округу.

ЧААРТЫЛГА — АЖЫКТЫГ ХЕРЕК

Матвеево-Курган районда «Латановская» деп куш фабриказының ажылчыннары Ростов областа куш ажылының бүдүрүкчүлериниң эң бедик көргүзүглерин чедип алган. Олар онгу беш чылдың чыл бүрүзүнүң өртүмээ дээн-не хөй үжен катап, чүүрганы бүдүн чартык катап хөйнү бо чылын курунеге саткан.

Ажык бүдүрүлгениң коллективиниң чедиишкинин ажылдагый байдалының таарымчалыг болганындан эвес, а оларның [illegible] диләэшкинниерниң, идепкейлиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде чедип алдынган. Эрткен чылдың [illegible] таарымчалгалыг уезинде дагаа [illegible] бээр инкубаторлар «Латановская» кожуун чылдың куш саныының үндезинин болур куш оолдарын бербейн барган. Бодан көөрге ол бүдүрүлгеге боттуг чылдагаан-даа [illegible]. Фабриканың ажылдакчылары ындыг байдал-биле эптежип шыдаваан. «Өске» инкубаторлардан хамаарылга чок болуру-биле боттарының күжү-биле куш оолдарын өстүрер деп шиитпирлээннер.

Ынчангаш улуг куштарга таарымчалыг дараа чөрлеп эки кылдыр ужурга таварышканнар. Дөрт ай дургузунда ажылчыннар боттарының күжү-биле куштуң чөөрби каажалары эде кылган. Оларның бирээзинге инкубаторну тургускан болгаш аңаа будун чартык миллион дагаа оолдарын — пландаазындан үстүк хөйнү чазылдырып алган. Ам фабрика кожаларындан хамаарышпас, харын өске ажылдагыйга куш оолдарын садып оруаганы ап турар аргалыг апарган.

— Бүдүрүлгениң чаартылгазы, чаа, мурнакчы технологияны тургусканы куш эъдин болгаш чүүрга бүдүрерин доктаамал көвүдедир арганы биске берип турар — деп, мурнакчы куш ажаакчызы Л. Сенченко чугаалаан. — Чаарткан кажааларга ажылдаарлы [illegible] уяларны делгем эртиглер чоогунда тургускулаан, чем үлекчилерин экижиткен, суггарар хоорзаларны база идегелдиг болдурган. Ол бүгүнү ажылчыннар боттары таарыштырып кылган. База бир чаа чүүл — үндүр бижипкен дериглерниң кезектеринден бистиң чаартыкчыларывыс механизастаан чем үлекчилерин чогаадып тургускан.

Чүгле бо чылын безин «Латановская» чаартылгазының кажарлыгынга чарыгдалдарының үстүк хөй орулганы ап алган.

В. БОНДАРЕНКО.
СЭТА-ның корр.
Матвеево-Курган.
Ростов область.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

КУБАНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ГАВАНА. (СЭТА). АКШ-тың администрациязының Кубага удур өөскүткен онзагай кампаниязын Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро шиитпирлиг бүрүү шапканын Пренса Латина агентиләл дыңнаткан.

Сальвадорнуң иштики херектеринге дорт холгаарлап киржир соруглга-биле 500-тен 600 чедир шилиндек куба солдаттарны [illegible] «чорупкан» дээр хоозун [illegible] «Вашингтон пост» солуннуң тайылбырлакчылары Эванс болгаш Новак олар кылган. Кубаның удуртукчузу «Вашингтон пост» солунга чагаа чорупкан болгаш нүгүлдээшкинниг ол бадыткаашкыннарны сойгалап илереткен.

Төп Америкада байдалдарга хамаарыштыр Кубаны элээн чаш [illegible] тургузуп нүгүлдеп келген кампанияда [illegible] чүүл болуп турарын Ф. Кастро демдеглээн. Сальвадорнуң [illegible] болгаш шериг чөвүлелчилерин «чоруп» турар деп моон мурнунда Кубаны хоозун нүгүлдеп турганнар. Кандыг-даа бадыткалы чок ол нүгүлдээшкинниң [illegible] АКШ-тың күрдепартаментиниң болгаш күрүне секретары Хейг боду бо чылдың июль болгаш август айларында кылып турган.

Боттарының хоозун нүгүлдээшкиннерин бадыткаан херээ-даа бол барымдааны бергезерин Кубаның революстуг чазаа Хейгиден болгаш АКШ-тың чазаандан ынчаарда тускай негээн. Оларның нүгүлдээшкинин сойгалап илереткен ол негелдеге Хейг болгаш Каттышкан Штаттарның чазаа харыы бербээн. «Вашингтон пост» солуннуң дыңнадыынга хамаарыштыр парлатканың янзы-бүрү органнарын [illegible] АКШ-тың күрдепартаментизи харыылаваан, солуннуң ол дыңнадыын бүрүү шаварындан-даа, бадыткаарындан-даа ойталаан.

Элээн каш неделялар бурунгаар Кубаның бүрүү шапкан нүгүлдээшкинниг кампанияның диргизери, катап [illegible] болгаш шуут нүгүлдүг амгы дыңнадыгның соруглгазы болуп турарын Ф. Кастро демдеглээн. Нүгүлдээшкинниг ол кампанияга улам шыдыгны болган айыылдыг чүүлдү немей киирген база бир факт бар. Кубаның 500 шериг албан-хаакчыларын Никарагуаже «чорупкан» дугайында АКШ-тың чазаанда медээ бар деп, Каттышкан Штаттарның чазаа өске чурттарга дыңнаткан болгаш Кубаның адрезинге [illegible] хары удаа кылган.

Кубага удур дайынзырак [illegible] болгаш ол үүлгедиглерин агартырынга ажыглаар дээш [illegible] АКШ-тың кылып турары ылаңгыя Кубаже халдаарынга белеткенгенин Каттышкан Штаттарның чазаа чорудуп турарын ажык-биле дыңнаткан турган.

Кандыг-даа үндезин чок болгаш нүгүлдээшкинниг ол бадыткаашкыннарга хамаарыштыр харыызы бээрин Хейгиден болгаш АКШ-тың чазаандан база катап негеп тур бис деп, Кубаның удурткукчузунуң чагаазында онзалап айыткан.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Решетилов). Рейганның администрациязының ажылчыннарга удур политиказынга, ажылчы чоннарның эргелеринче монополияларның улам ынаайгы шавар халдаашкынынга удурланыышкынның массалыг чыскаалы АКШ-та Пенсильвания штаттың Гаррисберг хоорайынга болган. Янзы-бүрү профэвилел [illegible] организацияларының төлээлекчилери [illegible] база ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ажылдан массалыг үндүрер чорудуларын шенээрин негээн.

[illegible] камгалаар талазы-биле Пенсильвания штатта тургустунган эвилел ол чыскаалды организастаан. Эвилелдин составында кирип турар расаның деп эргезиниң конгресс дээр [illegible] организацияларының [illegible] төлээлекчилериниң болгаш удурткукчуларының бирээзи — Дж. Фармер чыскаал соонда болган митингиге «Монополияларның болгаш Ак бажыңда оларның өмээржикчилериниң чоңга удур политиказынга күчүлүг удур хөделиишкин чуртта өзүп турарын» медеглээн. Боттарының эргелери дээш демиселинге хөделиишкиннерниң чаңгыс эптиг болуурунче [illegible] ажылчы чоннарын ол кыйгырган.

Электрорадио үлетпүр [illegible] профэвилелиниң түс чер салбырының төлээлекчилери база ол митингиге санал бергеш, Эмпориум хоорайда электролампа заводунуң ээлериниң кара туразында [illegible] удур боттарының демиселиниң дугайында чугаалаан-нар. Оон ээлери ону хаарып болгаш 300 ажылчыннарны база албан-хаакчыларны ажылдан үндүр октаарын бодап турар.

Чүгле Пенсильвания штатка безин сөөлгү ой чылда [illegible] массалыг үндүрүүшкүннерниң түңнелинде 250 ажыг муң кижи ажыл чок арткан.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЧАҢГЫС ЭП

РИМ. (СЭТА). Италияның партизан ассоциацияларының VIII национал съездиниң бодунуң ажылын Болоньяга дооскан.

Тайбың дээш, реакцияның чимзениишкиннеринге удур демиселге антифашистиг, демократтыг күштерниң чаңгыс эвии улам-на быжыглаарының айтырыглары делегаттарның [illegible] тургузуп турган. Делегейниң ийиги дайыны доозулгандан бээр эрткен үжен ажыг чылдарның сөөлүнде безин Гитлерниң болгаш Муссолиниң сыскындылары Барыын Европада хөделип турарын Италияның партизаннары хамы ду-[illegible]-биле боттарының чугааларынга демдеглээн. Дайынның аар кем-буруулугларын, фашистиг үзелдиглерни Барыын Европаның чамдык чурттарының чазактары камгалап турар. Оон түңнелинде улам калчаараан неофашистер [illegible] шериг өөредилгезин чорудуп, боо-чепсектерин эзилеп, демократтыг, депшилгелиг организацияларга удур өнчүк-чөңгээлерин кылып турарын съезд демдеглээн.

Чуртта политиктиг байдалды баксырадыр дээн неофашистерниң айыылдыг үүлгедиглерин шыңгыы сый шаварын съездиниң делегаттары Италияның чазаандан негээн.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

КУВЕЙТ. (СЭТА). Перси мугулдурунуң араб күрүнелериниң кады ажылдажылгазы-ның [illegible] составынга кирип турар чурттарның баштыңнарының чыгыы [illegible] чылын Эр-Риядта доосkan. Сауд Аравия, Кувейт, Каттышкан Араб Эмираттар, Бахрейн, Катар болгаш Оман чөвүлел хуралга киришкен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Чоокку Чөөн чүкте болгаш Перси мугулдурунуң районунда байдалды, делегейниң ол девискээрлериниң чурттарының аразынга эптиктиг, экономиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазын быжыглаарының болгаш калбартырының айтырыгларын [illegible] дыңнадыгда айыткан. ПХО-нуң удуртулгазының адаа-биле бодунуң национал эрге-ажыктары дээш, бот-башкарлыг болгаш бодунуң күрүнезин тургузар эргези дээш чөптүг демиселин чорудуп турар Палестинаның араб чонун бүрүн деткип турарын олар илергейлээннер.

Эжелеткен бүгү араб черлерден израиль [illegible] бүрүн үндүрерин болгаш араб девискээрлерде тургускан шериглиткен израиль суурларын [illegible] байдалында Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың тургустунуп болурун дыңнадыгда демдеглээн.

Иран-ирак дайын үргүлчүлеп, Перси мугулдурунуң районунда байдалга багай салдарлыг болуп турары-биле [illegible] хуралдың киржикчилери илергейлээн.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

БИСАУ. (СЭТА-ның тускай корр. В. Зубков, Б. Пильников). Гвинея-Бисауну национал хостадылгазы дээш демиселинге көргүскен дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге, социалистиг өске-даа чурттарга, делегейниң бүгү депшилгелиг күштеринге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ПАИГК-тың РГБ-ниң бирги онза съездиниң делегаттары боттарының саналдарынга илереткен. Республиканың национал өөредилге министри М. Кабрал ол дугайында парлалга конференциязының уезинде даштыкы журналистерге медеглээн.

Совет Эвилели — Гвинея-Бисаунуң хосталырынга дыка улуг салдарын киирген күрүнелерниң бирээзи-дир. Бистиң чурттувуста хамаарышпас чоруу дээш гвиней улустуң демиселинге ол хөй чылдарда дузалап келген деп, М. Кабрал чугаалаан.

Национал айтырыгны чугаалашпышаан, делегаттар гвиней национы быжыглаарының мурнунда чүткүлдүг болгаш план ёзугаар ажылдаарын саналдаан деп министр дыңнаткан. Бистиң чедимче чок болгулаан дыка хөй чүүлдеривис партийжи кадрларның теоретиктиг белеткелиниң четпези-биле тодаргайлаттынар деп, М. Кабрал айыткан. Ол чорук бодунуң ээлчээнде ПАИГК-тың идеологтуг ажылының ажыктыг дээштиин кудулаткан турар. Ынчангаш съезд партияның иштинге болгаш массаларның ортузунга идей-кижизидилге ажылы экижидер талазы-биле өөр хемчеглерни хүлээп алыр. Идеологтуг айтырыглар талазы-биле ол ажылды шиитпирлээр болгу дег комиссияны партияның ТК-зының чанынга тургузар болдуг. ТК-ның секретарлары эрге-хемчээлдеринге партия кежигүннерниң идейлиг кижизидилгезиниң айтырыгларының талазы-биле тускай килдисти тургузарын база сүмелээн. Серемчилелдиг болгаш бүгү-ле оппортунистиг угланыышкыннарга удур шиитпирлиг өйтүр шаавышкынны организастаарының партияның принциптерин амыдыралга херек кылырында боттандырарын хандырарының эргежок чугулазын съездиге онзалап демдеглээн.

157-ГИ КЕЖИГҮН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегейниң эң аныяк хамаарышпас күрүнези — Антигуа биле Барбуданы организацияның кежигүнүнге КНО-нуң Кол Ассамблеязы иштинге [illegible] хүлээп алган. Ол — КНО-нуң 157-ги кежигүнү апарган. Төп Америкада турар ол биеэки британ колония хамаарышпас чорукту бо чылдың ноябрь бирде алган.

КНО кежигүнү чаа күрүнениң премьер-министри болгаш даштыкы херектер министри Л. Бэрд Антигуа биле Барбуда КНО-нуң Уставының улуг болгаш бичеө бүгү күрүнелерге бир дөмей эргелери-биле онааттынып турар чүүлдерин нүүседирин хүлээнип турарын бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Социал чөптүг чорук болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дээш туржуп турар бис деп, ол айыткан.

Колониалдыг эрткен үеден бодунга салгал кылдыр артып калган чүүлдерин — ажыл чок-талыышкынны, экономиктиг [illegible] болгаш оон-даа өске-лерин ажыл эртерин чедип алыр наары айтырыгларны шиитпирлээринче бодунуң чурту бирги чергениң кичээнгейин салыр болдуун Л. Бэрд медеглээн. КНО кежигүннери өске күрүнелер-биле янзы-бүрү талалыг, үре-түңнелдиг кады ажылдажылгага кордаа салыр турар бис деп ол айыткан.

ХАЛДААРЫНГА БЕЛЕТКЕНИИШКИН

МАНАГУА. (СЭТА). Тайбың камгалалының [illegible] комитеди, ол ышкаш чурттуң өске-даа массалыг 30 организациялары Тегусигальпа медеглел тараткаш, Гондурастың девискээринде хөделип чоруп турар дээрбечи сомосачылар Никарагуаже чепсектиг халдаашкынга идепкейлиг [illegible] турар деп айыткан. Никарагуа-биле кызыгааарлашкак районнарда [illegible] берген хөй малдыг үлетпүр ээлериниң болгаш чер байларының аттарын болгаш фамилияларын документиде алган.

Ол документиниң авторларының онзалап демдеглеп турарын ёзугаар алырга, чедиг [illegible] дээрбечилерниң өнчүк-чөңгээлиг халдаашкыннары эң чоокку уеде-даа болур чадавас, ол идегеттер Сандинонуң улусту армияның дайынчыларының хевин өттүнүр кеттинип алган чоруп турарлар. Ийи чурттуң аразында чепсектиг мөөрлежиишкинниң кылдыр үндүрген болур дээш ол идегеттер Гондураста кызыгаар таraачын суурларже халдаар деп турар. Ындыг дээрбечи халдаашкынның боттуг кылдывы барын никарагуа революциязы удурткукчулары сөөлгү үелерде каш удаа айтып келген. Никарагуа-биле кызыгаарга дайын чоруулдаларын кыпсынтырып [illegible] революцияны [illegible] тудаарының болгаш Төп Америкаңың шериг хамаарышкының планнарын тургузуп алган Вашингтонуң дайынзырак авантюристиг чуткулдеринге бүрүн таарыжып турарын Гондурастың массалыг организацияларының медеглелинде демдеглээн.

АЙЫЫЛДЫГ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Стратегтиг боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң чаа программазын АКШ-тың президентиниң даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязынга киирген. Ол программаны сенат комиссиязы чугаалажып көрген. СБК дугайында чугаалажыышкыннарга америк делегацияның удуртукчузу турган болгаш чепсеглениишкиннерни база боо-чепсектерни контрольдаар талазы-биле агентствонуң директору болуп чораан П. Уорнке [illegible] хуралынга түве чугаалаан болгаш ойызыгаарлаттынган дээр ядролуг дайынның чорудуларының болдунмалыы, аңаа тиилелгени чедип алдынмазын, шериг талазы-биле артык күштүг чоруктуң болдунмазын айыткан. Рейганның администрациязының бедик албан-дужаалдарлыг ажылдакчыларының «кызыгаарлаттынган ядролуг дайынга тиилелгени чедип ап болур дээн медеглелин П. Уорнке «хоозун кордаашкыннар», «нүгүлдээшкиннер», харын-даа «кедергей айыылдыг стратегиялар» деп адаан.

Ядролуг дайын эгелей бээр болза, аңаа тиилелге чедип алдынмас, чепсеглениишкиннерниң эндере бүдүрүлгезинче база «тиилелге» чедип алдынмас деп, ол демдеглээн.

Профессор Дж. Гейгер «Эмчилер социал харыысалга дээш демиселде» деп организацияның оюннары мурнунга түве чугаалаан болгаш ядролуг дайын кижи төрелгитенге кедергей халаптыг болур ийик деп медеглээн. Ядролуг дайынны бир эвес аарыгга деңнээр болза, эмнеттинмес аарыг-дыр, ооржан чайлаарының кара чаңгыс аргазы — «ону болдурбазы» болур деп, ол чугаалаан.

Ядролуг дайын кыштыга берген таварылгада болдунар халапты Хиросимага болгаш Нагасакиге болган халап-биле канчап-даа деңнеп болбас деп, эртемден демдеглээн. Ядролуг чүгле чаңгыс сокуундунуң түңнелинде берип каар секундалап эгелээш, ийи минута чедир уеде хөй миллион кижилер кырлып калыр, а элээн каш хонуктарда ядролуг каш-ла сорулгага кирер кижилерниң саны сорттан хөй катап көвүдээр. Дириг артар кижилер безин ядролуг дайынның халаптыг уржуктарындан бүгү назынында дачыгаар апаар.

«Нью-Йорк таймс» солун бодунуң политиктиг хайгаарекчызы А. Льюистиң чүүлүн парлаан болгаш Рейганның администрациязының милитаристиг политиказын шүгүмүрлээн. Ол чүүлде бижээни «Рейганның администрациязының даштыкы политиказы национал кыжырылганың болуп берген. Оон чазаанын кежигүннери ядролуг чепсеглелиишкиннер дугайында сагыыл чок медеглелдерни кылып турар. Оларның чугаашкыннары АКШ-тың болгаш делегейниң айыыл чок чоруунга кедергей улуг когараллы чедирип турар. Рейганның администрациязының даштыкы политиказы НАТО-га кризисти болдурган болгаш калчаа аарыынче шилчиир чыгаан деп, автор бижээн. Америкаңың Каттышкан Штаттары-биле ындыг эвилелдин херээ бар бе? деп айтырыгны Барыын Европа салып турар апарган.

ГФР: аян-чорукту манап турар

«Бистиң чуртувустуң тайбынга ынак бүгү кижилери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чорук кылып келири-биле улуг идегелдерин холбаштырып турар. Дайынның болгаш тайбынның, ракеталыг чепсеглениишкинниң болгаш чазырылдырышкынның, [illegible] ниң болгаш тайбың кады [illegible] айтырыгларынга удурланыштыр туржур чорук бистиң чонувусту ол [illegible] тарын хаңы дуурредип турар мындыг уеде Совет чазактың баштыңы ГФР-ге келир». Герман компартияның Баштаарчериниң президиумунуң медеглелинден ол сөстер Барыын Германияның эң-не янзы-бүрү социал кезектери база [illegible] илергейлеп турар.

Леонид Ильич Брежневтиң ГФР-же баштайгы аян-чорук 1973 чылдың майда болган. [illegible], техниканың, культураның, агаарлап аргажылгаларының талазынга кады ажылдажылга дугайында ынчан хүлээп алдынган каш-даа чугула документилер ийи чурттуң аразында [illegible] боттуг эргилдени быжыглааш. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга 1970 чылдың август 12-де ат салдынган керээ ынчан [illegible] болган. Удурланыштыр туруушкуннуң болгаш «соок дайынның» ур чылдарының соонда совет-барыын-герман харылзааларга үндезин эки [illegible] болган.

Совет удуртукчунуң Рейнниң эриктеринче [illegible] чоруу 1978 чылдың майда болган. Баштайгы барыышкынның соонда эрткен беш чыл чавырылдырышкынның болгаш бүгү талалыг кады [illegible] ниң каңы хире ажыктыын, ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң [illegible] Европаның болгаш делегейниң бүгү улустарының үндезин эрге-ажыктарынга оларның каңы таарыштының тодарган көргүскен. Ол беш [illegible] Л. И. Брежнев биле ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидтиң ат салганы кады кылган Декларацияда база илергейлеттинген. Чижээлээрге, ол документиде [illegible] болза: «Бүгү талаларга боттарының харылзааларының [illegible] беримчи база чаагай. Кожа хелбээ доктааашкын болгаш өзүп орар кады ажылдажылга келир [illegible] салганчыларнга база чедиңир байлак болгай [illegible] ниң таза шиитпирлиг [illegible]».

[illegible] Л. И. Брежнев [illegible] болгаш [illegible] ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чээрби беш чыл ур хуусаалыг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезиниң болгаш [illegible] дугайында дугуржулгага ат салган.

Ол дугуржуушкуннарның [illegible] эрткен чылдар бүрүн бадыткаан. Барыын-герман ийи муң ажыг фирмалар совет даштыкы садыг организациялары-биле доктаамал кады ажылдаар [illegible] ГФР-ниң [illegible] ында кол черлерни ээлеп турар «Маннесман», «Крупп», «Гуте хоффнунгс-хютте», «Сименс» ышкаш ындыг улуг компаниялар болгаш оон-даа өскелер бар.

Эрткен он чылдарның дургузунда совет-барыын-герман садыг саарылгазы он ажыг катап улгаткан болгаш эрткен чылын 5,8 миллиард рубль болган, ол факт ийи чурттуң [illegible] кииниг хөгжүлдезиниң тодаргай бадыткалы болган. Каттышкан [illegible] ГФР бистиң [illegible] болуп турар. ГФР-ниң болгаш бүгү Барыын Европаның ССРЭ-биле [illegible] никтиг харылзааларын [illegible] АКШ-тың [illegible] дажыгта калбарып турарын моон-биле кады онзалап демдеглээ чогуур.

Ол кады ажылдажылгазының [illegible] тыы барыын-герман чонну ажыл-биле хандырарынга ооң улуг ужур-дузалыындан база илергейлеттинер. Капиталистиг чурттарны хаара туткан кризистиг байдалдарында ГФР-де ажыл чок чоннуң саны миллион кижи ажыл турда совет чагыглар 500 муң ажылчы [illegible] хандырып турар. Федералдыг канцлер Г. Шмидтиң, ГФР-ниң немец профэвилелдер [illegible] ы, Г.-О. Феттерниң, чурттуң өске-даа көску ажылдакчыларының ол фактыны чугаалаарынга каш удаа онзалап демдеглээни [illegible].

«Совет удуртукчу Леонид Ильич Брежневтиң ГФР-же аян-чорук кылып [illegible] ниге байыр чедирип турар болгаш тайбың [illegible] рының түңнелинде ол чугула [illegible] болур [illegible] бис» деп, Дуйсбург [illegible] «Маннесман» [illegible] харылзааларның [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible].

Совет артистерниң оюн көргүзүглери, кинотеатрларда болгаш телевидениеде совет фильмнерин көргүзүп турары, совет авторларның номнарын парлап үндүрүп турары — ГФР-ниң культура амыдыралының улам көску кезээ болуп бар чылдар. Гамбургтуң болгаш [illegible] болгаш Таллинниң, Людвигсхафенниң болгаш Сумгаиттиң, Эссенниң болгаш Донецкиниң, Дортмундтуң болгаш Дондаа Ростовтуң аразында эки харылзаалар, ол ышкаш ГФР-ниң чамдык черлеринге ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен түс республикаларның хүннери эрттиреri чаагай чаңчыл болган.

Ийи чурттуң удуртукчуларының эрткен он чылдарга [illegible] ужуражылгалары болгаш беседалары ол [illegible] демдеглээш [illegible] бадыткаан [illegible]. Чаңгыс чүгле [illegible] совет [illegible] «Рейн Вестфалия» [illegible] болгаш [illegible] ССРЭ-биле [illegible].

Ажыл-ла билир чорук өзүп орарын [illegible] көргүзүп тур.

Ынчалза-даа совет-барыын-герман харылзааларда бүгү-ле [illegible] турар болдур ийин. Чогум-на Барыын Бонннуң албан кижилери НАТО-нуң ракета-ядролуг [illegible] ам [illegible] «першинг-2»-лер-биле [illegible] чепсеглеп [illegible] Барыын Европада [illegible] Рейганның [illegible] чугаалап болгаш [illegible] турар. Антикоммунизм [illegible] ГФР-де албан [illegible] турар [illegible].

Оон хамыыдап [illegible] ам бүгү совет-барыын-герман [illegible] ГФР-де [illegible] Совет Эвилелин [illegible] бүгү Барыын [illegible] турар.

А. ГРИГОРЬЕВ.
С. СОСНОВСКИЙ
СЭТА-ның корр.

ГДР. «Европаның улустарынга болгаш бүгү кижи төрелгитенинге ортумак ыраккыттың ядролуг америк ракеталары болгаш нейтронуг чепсек херек чок. Оларга быжыг тайбың [illegible] дужуруп турган чепсеглениишкиннерни хандыртырын үргүлчүлээри херек» деп. Потсдамга болган массалыг митингиниң (ЧУРУКТА) киржикчилери медеглээннер.

АДН-СЭТА-ның телефотозу

ДМ. ФУРМАНОВТУҢ ЧАГААЛАРЫ

Дмитрий Фурмановтуң фронтудан төреддеринге чорудуп турган чагаалары ооң ажыл-ишти болгаш амыдыралынның чаа көргүзүглелеринге немешкен. Делгелгени совет литератураның эң баштайгы [illegible] төрүттүнгенден бээр 90 харлаанынга тураскааткан.

— Музейге 1914—1916 чылдар деп бижиктелзээн чээрби чагаа дамчыттынган — деп, Д. А. Фурмановтуң чогаал ажылының үжен чыл ажыг үе иштинде шинчилеп келген. Иваново университединиң профессору П. Куприяновский чугаалаан. — Почта открыткаларында, а ол ышкаш блокноттан орул алган арыннарда далаш-биле бижээн ол чагаалар — теогуннуң улуг [illegible] документилери боор турар. Оларда империалистиг бирги дайынның мурнуу чарыында болган [illegible] политиктиг байдалды толдур [illegible] дамчыдып, а [illegible] дивизияның келир үеде комиссарының угаан-бодал өзүлдезиниң [illegible] көргүскен.

Дайын студент Дмитрий Фурманов Москвага турда эгелээн. Шовинистиг төөрээшкиннин чалгынынга алзыскан аныяк оол Москва университединиң өске-даа студентилери-биле кады патриотчу тыскаалдарга киржип, дайынга идегеттиг болганы чугула херекти бүдүрери-биле киржир [illegible] санитар курзунга бижидип алган. [illegible] балыгланганнары [illegible] санитар поездилеринге баштайгы [illegible] мурнунда [illegible] чорааны романтиктиг [illegible] берген. Ол үеде ооң сагыш-сеткилиниң дугайында [illegible] чорутгак чагаазында [illegible] көргүзүп турар. [illegible] хөй кижиниң амы-тынын [illegible] Барыын фронтуда белеткеп турар чаа [illegible] дугайында [illegible] ол мындаа бижээн: «Мегелеттериниң шуваганчы [illegible] бо [illegible]

херек кырында чүнү-даа билбес, чүнү-даа билбейн турардыр мен... Силерге ол билдингир-дир — үрелгеи эдерхааржак ышкаш, бистиң мен-[illegible] дугайында [illegible] ырыны кагаптап турар солуннар силерни сурган турар болгай... Ол ыры, сирепаның кижиниң удуптар, кара сагыштыг үнү ышкаш, бистерни Карпаттарга чедире берген, оон миллион-миллион [illegible] чүгле харын орустар кандыг-даа ажыг-шүжүгте чаңчыга берген болганда, олар үнүп чорупп турарлар. Бистиң орнувуска өске улус болган болза, бүрүнү-биле кырлып каар ийик. Орус солдаттың [illegible] чагаалар-дыр мень.

Балыгланганнарның аарыг-[illegible] оксунгаш, дескен кижилерниң ажыг-шүжүүн көрген Д. Фурманов: мындыг өлүмчүдүм чүү дээш боор турарыл? Улустуң түрегделиниң кол буруузу кайдал? — деп айтырыгларны бо-ла сала бээр турган.

Д. Фурмановтуң аныяк-чалыы чылдарында бижип эгелээни [illegible] демдеглелдери ышкаш, ооң чагаалары база-ла [illegible] сес чурукчузунуң ажыктыг литература школазы боор турган. Олар ону [illegible] хайгааракчы болдуруп, болуушкуннарны шынчы-биле үнелеп көөрүнге, бодунуң бодалдарын чечен чогаал кылдыр сайзыралын, бижиирин өөредип турган. Олардан боттуг көөрүп турар маадырны боттуг байдалдар-биле каш-ла дорт [illegible]-биле чуруп көргүзериниң дестери көстүп турар. Оон чогаал [illegible] көөрге, чалбышыттыг чылдарның чогаалчызының чогаадыкчы памдарының чамдык арыннарын чаа ол-биле [illegible] бериш турарын профессор Куприяновский түңнелинде чугаалаан.

А. ФАРИКОВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.

Фурманов
Иваново область.

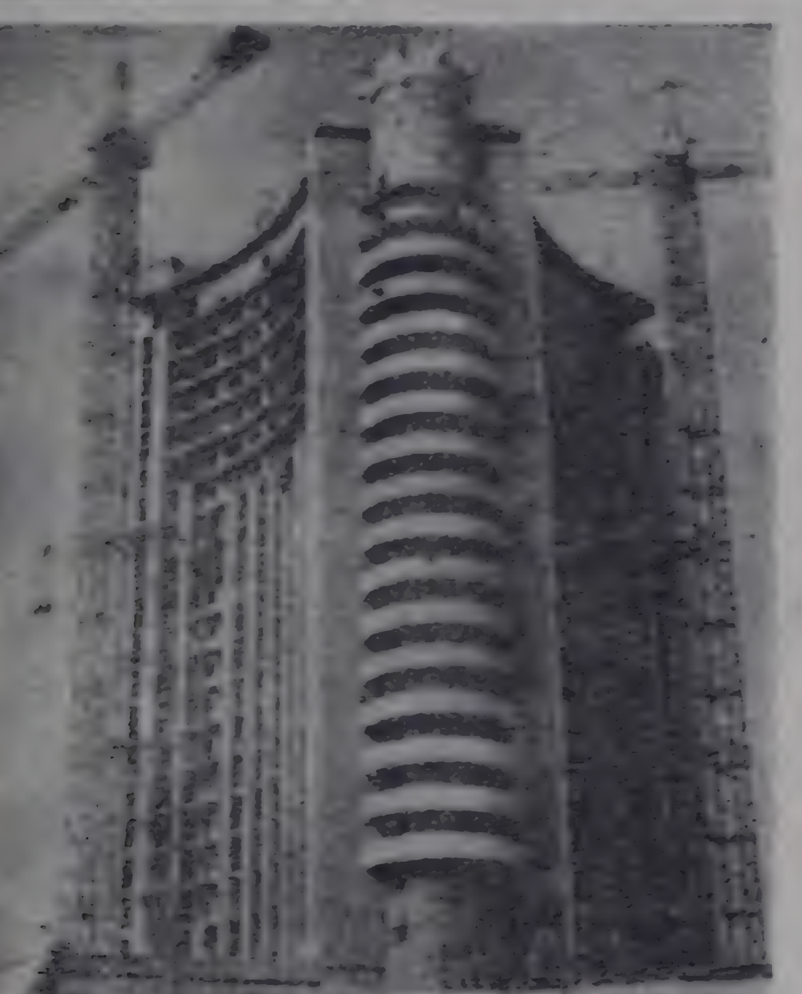

КЫРГАННЫҢ ӨӨНГЕ

Хүн ажыы, ымыр дүжүп [illegible] сууржан ырак [illegible] дыттар [illegible] бирээзинден ак баштыг кырган кадай үнүп келген. Анаа [illegible] Хандываа чеди[illegible] кел[illegible]ген.

[illegible]

келгени ол-дур, черле чеже ажер кижи болу берди бо, ам кымны эдертип келчик ирги. Салымы-ла ындыг болган кижи боор бе?» деп, кадай уруунуң — Хандываааның нежиниң дугайында ажок чегенип бодангылаан.

— Демги араган артыы кайда, [illegible] кырганда [illegible] авам бар — дээн уруунуң үнү [illegible] ынлында [illegible].

— Төндүр ижиптивис чоп. эш — деп, көргүрээш үнүүг эр [illegible].

— Эш-эш деп алгаш, кижи көргүтпе, сен ышкаш чүвелерниң авылазын чежени-даа берген мен...

Бир-ле чүве тек дээн ышкаш болган.

— Оттан кыпсып көрем, чүве [illegible] чүве-дир.

— От кайда дээр сен эш, суйбап тургаш тып алыр-дыр. Акзы уштуна берген болза [illegible]

бо чараш урую Хандываазы [illegible] Каш ашактан чарылбады дээр. Ам чүзү, кандызын өгже сөөртүп келгени ол. Азы алуржуп алыр чүве ирги бе?

Ол эжин ажыттынган соонда, ийи кижи ыыт чок кирип келген. Уруунуң бажының дүгү салбараргаи дүрзүнчүг деп чүвезиндең кадай таныдайн бар часкан. Оон-биле кады алыг дег сесперер чолдак чоон кара эр кижи келген.

— Экии, кырган! Кайы хире чурттап олур силер, кадык-[illegible] эки бе? — деп, чоон [illegible]-биле мендилээш, маспытыр холун сунуп келген.

— Хөй чүвеп чулчурбайн. демги чүвени авамга кут [illegible], ашак — деп, Севил доо [illegible] далаштырган.

Кадай келген кижиниң топтап көөрге, бодунуң уруундан [illegible]

— Дашка барды, бетинерде, кырган! — деп, оол кадайже аяк сунган.

— Мен хөөкүй ону кайын чүр мен, оглум — дээш, кадай [illegible] тудуп алган.

— Хүрен-оол бөгүн суурда бир бажыңның печказын кылган. Ооң алган акшазы-биле бичии чүве садып алганывыс бо ышкажыл, авай — деп, урую чугаа үндүрүп келген.

— Чүвениң ужуруп кырган кижи кайын эндээр силер. бис ийи — Севил биле мен чаңгыс черге салым кожуп чурттаар деп дугурушкан бис. Кат-[illegible] дээш келдивис — деп, келген эр аяк сөнпеп олура, чугаалаар болган. Кадай [illegible] боданып олур.

— Харын аан, оглум, мен чүү дээр кижи боор мен. Кап-[illegible]

Чечен чугаа

эвес. Сен бодуң чүү [illegible] турар сен, оглум?

[illegible]

Шомаадыр КУУЛАР.

Ном болгаш номчукчу

СОЛУН, АЖЫКТЫГ

Бистиң [illegible] алтай [illegible] амыдырал-чурттал[illegible], чаңчылдары Тывага барык домей болгаш чоок. Амгы үеде Совет Алтайның ортем-культуразы, улус ажылчыларының [illegible]

Совет Алтайның сураглыг чогаалчыларының солун тоожуларының чамдыызы номчукчуларга [illegible] үндүрген. [illegible]

[illegible] Борис Укачинниң «Өлүмге чедир ам-даа ырак» деп тоожузу база чылдыда киирген. Талантылыг алтай чогаалчы Э. Палкинниң «Алан» деп романы номчукчуларның сеткилин өөртүр. Номнуң сөөлгү [illegible] Д. Калининнин «Кылгай ирей» деп чечен чугаазы киирген.

Улуг Октябрьның тайылганының соонда, алтайларның аас-кежиктиг чаа амыдыралче шилчээнин, ол чаа депшилге [illegible] чедип келбээнин, азы өскээр чугаалаарга, амыдырал дээрге демисел-дир» деп чугаага дуушкур [illegible]-мергени-биле бижиттинген ном.

С. САНДЮ

УЗБЕК ССР. Республикада эң-не бедик бажың — «Москва» гостиницаның (чурукта) 23 каът бажыңының тудуу доозулган. Ону чер шимчээшкиннинге шыдажыр тургузуглуг кылдыр туткан. Ол бажың хоорайның эрги келээн каастап турар. Чаа гостиницаны 1150 орунннуг кылдыр туткан болгаш Үзбекистанда эң-не таарымчалыг болгаш улуг болур. Ол баштайгы аалчыларын келир чылын хүлээп ап эгелээр.

А. ГОРОКРИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

КИДИС ИДИКТЕР

Чаа чылга чедир ам-даа [illegible] хөй үе бар. Ынчалза-даа ол үениң соок-хереллери [illegible]

[illegible]

—Ындыг чагыгларны улуг күзел-биле күүседип турар бис — деп, фабрика директору А. Денисова чугаалады.— Ынчалза-даа бистиң кол продукциявыс — [illegible] кидис идиктер болдур ийик. Ынчан [illegible] ажылдап кылганы — «Русский», чаштарга — «Адыгжыгаш» деп кидис идиктерни садып алыкчылар дыка ап турар.

[illegible] рекселдер музейде делгеттинген. Ону ажыглап турган үеле эң-не [illegible] мастерлер безин эртен эртеден эгелээш, кежээ орайга чедир ажылдаан хирезинде чүгле үш эжеш кидис идик кылыр турган.

Бо эртем-техниктиг депшилгениң үези ол бурунгу мергежилди дыка өскерткен. Ол ажылды чингелдирнге база дүрген кылырынга эң-не [illegible]

[illegible] бөзүн тыраан дүкү салыпты. Ол ажылды кылырынга бир минутта безин [illegible]

Кидис идик [illegible] белен болган [illegible] чарлык автомат [illegible] турар. Л. Яковлева [illegible] чедирип [illegible] база эптиг идиктер [illegible] дыка хөй чажыттарны ажыткан турар.

В. КУЛИКОВ.
СЭТА-ның корр.

Москва.

ЧУРУКЧУНУҢ ТӨРЭЭН ЧЕРИНГЕ

Тываның база бир билдингир чурукчуларының бирээзи чораан Гавриил Торлуктуң чуруктарының делгелгезин ооң төрээн чери Тожуга органызастаан. Гавриил Торлук бодунуң кыска чурттаалгазында Тываның уран чүүлүнүң салым-чаяанныг төлээзи боор хөй-хөй ажылдарны чогаадып чураан.

Чурукчунуң ажылдарында ооң бодунуң автопортрединиден эгелээш, Ак-Довурактың тудугжуларын, Бай-Тайганың малчыннарын, Өдүгенниң [illegible]-лерин, оларның ажыл-ижин тодазы-биле чуруп көргүскен. Портреттерниң аразында

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, шүлүкчү Юрий Кюнзегештиң, Тывага революстуг шимчээшкинниң киржикчизи, партизан Степан Булчуңнуң портреттери иштики сагыш-сеткил [illegible] тодазы-биле [illegible] көргүстүнген.

Чурукчунуң чурук бүрүзү боду онзагай аң-аалгалыг, чурукчунуң сагыш-сеткилинге амыдыралдың болуушкунун тодазы-биле көргүзүп турар.

Ук делгелгени Тыва АССР-ниң Культура министерствозу организастап, Тоора-Хем суурнуң Культура бажыңынга ажыткан. Аңаа хөй кижилер келген. Чурукчу Гавриил Торлуктуң чогаадыкчы амыдыралының дугайында, ооң чуруктарының утказын, ужур-дузазын Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинниң даргазы И. Ч. Салчак тайылбырлап таныштырган.

В. ТАМДЫН-ООЛ

СУУР УТТУНДУРГАН БЕ?

«Каш-ла чыл бурунгаар бистиң Ленинка суур хөй кижилиг турган. Суурнуң ленинкалары мал тударынга эң-не [illegible] чер. Хөй бригадазы Сенгеринде, ниит бригадазы Мөгайнче көжүрүп апарган соонда суурувусту уттундуруп. Ында чурттап турар кижилерге [illegible] толдызындан [illegible] кудулап баткан. [illegible] директору, партком секретары бистиң суурувусче [illegible] баспастаан...»

Ындыг чагааны Бии-Хем [illegible]

уйгулээр боордан өске каңгыг-даа культура-массалыг ажылдар көрбейн турар. Суурнуң чурттакчылары частыкы, күскү сезоннар үезинде янзы-бүрү ажылдарга киржип турар, а чогум сезоннар аразында [illegible] механизаторлар безин кылыр ажыл тыппайн баар. Совхоз директору хуралга оларның күш-ажылын шын органижастаарын [illegible] херек кырында чүү-даа кылдынмаан.

Ленинка суурнуң чурттакчыларының совхоз дирекциязындан [illegible]

[illegible] бодунуң ажыл-агыйының [illegible]

— Ийи чыл бурунгаар мал ажылын механизаторлап, аңаа турган шээр мал кодаңнарын болгаш иниек фермазын совхозтуң кол специалистериниң техниктиг чөвүлелинге дугурушкаш, төпче көжүрген бис. Аңаа турган мал кодаңнарын тударынга, чыл бүрүде ону катап тургузарынга совхоз хөй чарыгдалдарны [illegible] бербейн турган.

Бистиң моон соңгаар план-

нап көрүп турарывыс, келир чылын механизаторларны совхоз төвүнгө чурттаар черби-биле хандыргаш, доктаамал ажылдадыр. Амгы үеде совхоз төвүнден Ленинкаже чорупп турар кылдыр бир автобусту быжыглаан. Ынаар хүн бүрүнүң херегел бараанналарын соортуп чедирип турар. Суурнуң чурттакчыларын [illegible] биле хандырар апаар. Ында чурттап турар пенсионерлерниң барык өреге бүрүзү мал тудуп турар, ынчангаш оларның чурттап турар чериндең [illegible] дилиге ажылын кошкатканы, хүн бүрүнүң үүрмек айтырыгларындан уштупуп [illegible] политиктиг ажылдарны суларатканын база [illegible] олурду.

Мурнуку чылдарда мал мал ажылынга ажылдап турган ленинкачыларның амыдырал-чурттаалгазында тургустунуп келген чамдык таарымча чок байдалдар оларны [illegible] бижип турары чоптуг. Кижилер кандыг-бир озал-он-

Чагааның изи-биле

[illegible]

улус депутаттарының район Совединиң күүскомун база дүвүредир ужурлуг. Ук суурнуң чурттакчыларын ажылызында ындыг сагыш салышкыны [illegible] турарлар. Ол суурнуң чурттакчыларының чагаазы [illegible] кижилер-биле ажылга кандыг-даа сезон чок, доктаамал болур ужурлуг деп чүвени база катап сагындырып турар. Олар чоннуң бүгү хаиныышкынныг ажыл-херээнге [illegible] болбас ужурлуг.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

В. КАРА-САЛДЫН «Арганың кышкы аяны» деп фотоэтюду.

БҮГҮ-РОССИЯНЫҢ «ТЕАТР БОЛГАШ УРУГЛАР» ДЕП НЕДЕЛЯЗЫ

Ноябрь 24. ТЕАТРЖЫТТЫНГАН КОНЦЕРТ

Ноябрь 25
Е. Шварц «КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ» (2 көргүзүглүг тоол)
Л. Лабиш «ТЕРЕЗИН ШЛЯПА» (Француз [illegible])

Ноябрь 26
С. Михалков «ҮШ ХАВАН ОГЛУ» (тоол)
В. Розов «ЧОРУУ ЧОГУЗУН» (2 кежегелиг комедия)

Ноябрь 27
Е. Тапова «ХУУЛГААЗЫН СОГУН» (фантастиктиг тоожу)
Т. Сметанин «ЛООКУУТ БИЛЕ НЮРГУХУН»

Ноябрь 28
Е. Пермяк «МӨҢГҮН ДУЮГ» (2 көргүзүглүг тоол)
В. Розов «ЧОРУУ ЧОГУЗУН» (2 кежегелиг комедия)

Ноябрь 29
Е. Тапова «ХУУЛГААЗЫН СОГУН»

А. П. ЧЕХОВКА ТУРАСКААТКАН КЕЖЭЭ

Тыва шииилерин орус дылче очулдуруп турар.

Коллективтиг чагыгларны 2-23-88, 2-23-[illegible] телефоннар-биле хүлээп ап турар. Билеттерни театрның кассазындан [illegible] шактан 19.30-те чедир садып ап болур.

Шииилерниң эгелээри: эртенгиниң—10 болгаш 12 шактарда, кежээкиниң—17 шакта.

ДИРЕКЦИЯ.

телевидение

НОЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible]

[illegible] легей кубогу дээш Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Халдаашкын чок камгалал». Бойдус камгалалының дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 21.45 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Рига) — «Спартак». 2-ги база 3-кү

[illegible] турар. Төвегде—медээлер

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм. «Таплаттырбас шиваа тургаш». [illegible]

[illegible] тиг репортаж». Документалдыг фильм. 19.25 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 19.55 — Телемедээлер (орус дылга). 20.05 — Чарлаалдар. 20.10 — «Кажан ышттар улуг турда». Уран-чечен фильм. 21.45 — 23.00 — П. Панчев — «Дөрт ийис». Тыва хөгжүмнүг театрының шиизи.

Агаар

Республиканың болгаш Кызылга бөгүн бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын угаап хаттың дүргени секундада 2—7 метр [illegible] агаарның температуразы 9—14, Кызылга—10—12 градус соок болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

НОЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) [illegible], 17.[illegible], 20.00, «Калина деп кызыл өңнүг кат» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ленинградчылар — чаңгыс аймак-толум» [illegible], 12.20, «Сындыжычыгаш» 11.20, «Матростарда айтырыг чок» 14.40, 16.30 (узаткан), 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чажыт бадылаашкын» 11.00, «Оргу черде» 13.00, 15.00, 16.40, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Булуттар аразында [illegible] болуушкун» 10.00, 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.[illegible], 17.10, 20.00, «Улуг өг-бүле» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ришад — Зябаның тывунуң оглу» 9.30, 11.10, 15.00, «Ак сеткилдиг, уяанныг, өг-бүле чок» 17.1[illegible], 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Матростарда айтырыг чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дириглер аразында [illegible]» [illegible], 18.10, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17[illegible]. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01768

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 266 (11764) | 1981 чылдың ноябрь 17, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН АЖЫГЛААР

Совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери ам улус ажыл-агыйының бүгү адырларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Төп статистика эргелелиниң бадыткап турары-биле алырга, кодээ ажыл-агыйга кылган дуржулгаларның болгаш шинчилелдерниң деӊ кезии шимээ чыл болгаш-ла бүдүрүлгеге ажыглаттынып турар. Бо талазы-биле ажылды улам экижидерин СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ук сорулганы Тываның Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы амыдыралга боттандырып турар.

Дуржулга станциязының мал ажылынга кол сорулгазы — республиканың зоналарынга таарышкан уксааларның хайнактарының баш санын өстүрүп, көвүдедири болгаш чаа уксааларны хевирлеп тургузары. Оон ыңай малды ажаарының, чемгерериниң чаа аргаларын тывары болгаш оларны совхозтарга ажыглаарын боттандырары. Бо бүгү ажылдар «Кызылгаар», «Тес-Хем», «Тээли», «Сүт-Хөл», Тока аттыг совхозтарда болгаш Дуржулга станциязында чорup турар.

Мал ажылының эртем ажылдакчылары төп зонага нарын дүктүг красноярск уксааның хойларының продуктулуг чорууң өөрениp көрбүшаан, оларның бедик продуктулуг хайнактарын ылгап, аймактап база кодааннар аайы-биле үзер ажылдарны кылып келген. Ук хойларның бирээзиниң деӊзизи 52—58 килограмм, а дүгү 4—6,3 килограмм чедип турар. Ындыг хойларны Дуржулга станциязы биле Тока аттыг совхоз чүгле сөөлгү дөрт чылда 5711 башты өске ажыл-агыйларның хоюнуң уксаазын экижидери-биле болгаш продуктулууң бедидери-биле садып чорутkан.

Станцияның эртем ажылдакчылары Сибирьниң мал ажылының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери-биле кады мурнуу зонага таарыжыр хойларның продуктулуун бедидер талазы-биле дуржулга ажылдарын сөөлгү чеди чылда «Кызылгаар», «Тес-Хем» совхозтарга кылган. Ооң түңнелинде чартык-бедүүн дүктүг, чаглыг кудуруктуг сараджа уксааның хайнактарын түс черниң хоюнга деӊнээрге, оларнында деӊзизи 10,5 хуу, дүгү мырыңай 43 хуу хөй болган. Ук хайнактар нарын болгаш чартык-нарын дүктүг хойларның хайнактарындан база деӊзи-биле 4,6 хуу, дүк-биле 5,6 хуу ажып турар. «Кызылгаар» совхозта ол хайнактарның деӊзизи 48—52 килограмм, дүгү 2—2,6 килограмм чедип турар. Ынчангаш совхозтуң ортумаа-биле бир хойга онаажтыр кыргаан дүгү 1,4 килограмм турганындан сөөлгү беш чылда 1,8—1,9 килограмм чедир өскен. Совхоз сараджа хайнактары 500 ажыг кошкарларны республиканың өске ажыл-агыйларынче садып чоруткан.

Республиканың даглыг черлеринге таарыжыр эъткир-дүктүр уксааның өшкүлериниң продуктулуун бедидер талазы-биле эртем ажылын «Сүт-Хөл» болгаш «Тээли» совхозтарда кылып турар бис. Ол совхозтарга кылган дуржулгада, түс черниң өшкүлериниң деӊзизи чиик, дүгү 0,4—0,6 килограмм турда, совет уксааның хайнактарының деӊзизи 30—40 килограмм, дүгү 0,8—2 килограмм чедип турарын көргүскен. Бо совхозтар уксаалыг малын ажыл-агыйларга база садып турар.

Малдың ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижидериниң талазы-биле дуржулгаларны, шенелделерни база кылып турар бис. Чижээлээрге, хойну тургузу семиртир азырап тускай шөлдерниң ажыктыг чоруун база биске баштай шенеп көрген болгаш өске ажыл-агыйларга нептеретken. Ындыг шөлдерге арган, кырган хойларның деӊзизи 43—50, хураганнарның сес айлында 38—41 килограмм чедир улгаттырып болурун дуржулга бадыткаан. Дуржулга станциязының семиртилге шөлүнге хары утда үш муң хойну тургузуп болур.

Дуржулга станциязының эртемге үндезилеп кылып турар дуржулгаларының бир угланыышкыны — калга быжыг чем-суурну тургузары. Бо талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Ылаңгыя культуржуткан одарларга болгаш сиген далганы белеткээринге таарыжыр, эрте болгаш дүрген өзер сигеннерниң сорттарын шилип алырынга, чайгаар үнген сигеннерниң үрезининиң чыып, ооң дүжүткүрүн бедидеринге база ажыктыг бүдүмелдерни хынап көөрүнге хөй дуржулга кылдынган.

Витаминниг сиген далганы кылырынга эң-не таарымчалыг культура — күзүн чажар көк-тараа. Ону ылаңгыя хар кылын дүжер черлерге ажыглаары чугула. Ук культураны августуң баштайгы он хонуунда, минералдыг чемишчидилге-биле черни чемиштипшаан, тарыыр. Суггаттыг черлерге хөй чылдыг сигеннерни тарыыры ажыктыг болгаш шөлү эвээш ажыл-агыйларга оларны чаңгыс чылдыг сиген, тараа культуралары-биле холуштур тарып болур.

Станцияның эртем ажылдакчылары чайгаар үнген сиген шөлдериниң дүжүдүн бедидер сорулга-биле чөрааш меде, агы болгаш өске-даа сигеннерни өөренип көрген. Бо сигеннер кандаашкынга болгаш сооkка шыдамык, ындыг сигенниг одарлар белен үрелбес.

Кандыг-даа культураны өстүрериге болгаш көвүдедиринге кол чүүл — үрезин. Станцияның ажылдакчылары үрезин ажылын экижидеринче кичээнгейни чылдын-на улгаттырып келген. Олар ам тараа культураларының 11, сигенниң 4, картофельдиң 2 сорттарының үрезинин көвүдедир ажылды чорудуп турар. Ук культураларның шөлү 20 гектар турганындан он чыл дургузунда 200 гектар чедир өскен болгаш үрезин чыылдазы 9 катап көвүдээн. Чүгле сөөлгү беш чылда 1500 тонна тараа, 150 тонна картофель, 8 тонна сиген үрезинин өстүрүп берген.

Дуржулга станциязында чер ажылының эртем ажылдакчылары хөрзүннү болбаазырадырының, чемишчилериниң, камгалаарының талазы-биле шинчилелдерни чорудуп турар. Ооң түңнелинде аргаховуу зоназынга хөрзүннү чалгын чок аңдазын-биле 18—20 сантиметр чарарының чугулазы бадыткаттынган. Бо чорук гектар чер бүрүзүнден тарааның дүжүдүн ийи центнер бедидип турар. Ук зонага 4 болгаш 5 шөлдүг чылда 20—25 хуу куруктурулгалыг тарылга ээлчештирилгезин станцияның эртем ажылдакчылары сүмелеп турар. Хову зоназынга хөрзүннү хаттан камгалаарының таарымчалыг тарылга ээлчештирилгези 3 азы 2 шөлдүг, чылда 25—30 хуу куруктурулгалыг тарылга ээлчештирилгези болур. Тарылганы ынап-ла диңмиктеп, чер чардырарын чалгыны чок аңдазын-биле, үрезин чаштырарын СЗС-2,1 сеялка-биле чорудар ужурлуг. Диңмиктиң калбаа арга-хову зоназынга 50—70, а ховунуунга 30 метр турар. Ындыг аргалар хөрзүннүн хаттан болгаш сугдан үрелирин, олшыктың бусталырын эвээжедир.

Сибирьниң эртемденнериниң санап турары-биле алырга, чаңгыс чыл куруктурган черниң дүжүдү куруктурбаан черниндеп 47 хуу, кончут бааң чылдарда ийи-даа катап хөй. Ынчангаш Тываның шөлдеринге черни куруктурары дыка ажыктыг. Эртемниң чедиишкиннерин шиңгээр ажыглаанының ачызында Дуржулга станциязы оңгу беш чылда бир гектардан-на ортумаа-биле 8,3 центнер тарааны алган. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни долу ажыглаваанда, дүжүт дөмей-ле чавыс болур дээрзин уттуп болбас. А оларны ажыглаарының хемчээли черчерде хөрзүннүн байдалдарындан хамааржыр.

Тываның Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажылында четпестер эвээш эвес. Чижээлээрге, үрезин белеткелиниң ажылын специализацияга болгаш концентрацияга үндезилээш, үлетиүр хевиричe шилчидер талазы-биле чазактың доктааалы 1976 чылда-ла үнген турбуже, ук ажыл ам-даа шуудаваан. Маңаа улуг дуза Кодээ ажыл-агый министерствозундан, Сельхозтехкуржомдан негеттинип турар. Оон-биле чергелептир хөрзүн камгалалының талазы-биле ажылдың сулазын, хөрзүн үрелиишкиниң болдурбас техниканың шиңгээттинип турарын сонуун айтыр апаар. Хөрзүннүң чаңгыс-ла миллиметр чемиштиг кадын катап тургузарынга барык-ла чүс чыл хире үе херек болганда, хөрзүн үрелиишкини-биле демиселди шыңгыырадыры чугула.

С. МОНГУШ,
Тываның Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы, кодээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ФЕРМАЛАРНЫҢ КОЛ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Бойдус изиг, кандаашкынның чай дээш бурууузунган ышкаш, биске каан-аас күстү сөннээн. Чурттуң дыка хөй районнарында чылыг агаар дыка-ла үр үе иштинде турүп, фермаларның кышкы ёзу-биле ажылдаарынче шилчииринге таарымчалыг байдалды тургускан.

Ынчалза-даа хүн келген тудум-на соңгу чүктүң соок тыныжы улам-на кыштелии кел чыдар апарган. Ынчангаш мал ажаап азыраарының талазы-биле ажыл-херек улам-на немежип турар. Бүгү-ле ажыл-херек белен эвес сорулгага — мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирерингe чагыртkан. Оон мал ажылының моон соңгаарgы байдалы дыка хамааржыр. Ачызында ол чоннуң хүрген өзүп турар негелделеринге дүүшпейн турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң мал ажылының талазы-биле шиитпирлеринде эң чугула, харысаалгалыг сорулгалар салдынган. Он бирги беш чылда эътти чылда бүдүрерин ортумаа-биле (кок эът деӊзизи-биле) 17-17,5 миллион тонна, сүттү — 97-99 миллион тонна, куш чуургазын — 72 миллиардтан эвээш эвести, дүктү — 470-480 муң тонна чедирерин көрген.

Партияның хээди чыыжының шиддириндеп эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «СЭКП Төп Комитединиң республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларынга, районнарның партия организацияларынга, кедээниң бүгү ажыл-ишчилеринге айтыры болза: Мал ажылы — ол дээрге бөгүн кедээ-ле шалыпчы фронт-тур...»

Эрткен чылдарның иштинде мал ажылынга улуг өскерлиишкиннер болгулаан. Ооң материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Мал чемнери бүдүрерин тускайжыттынган байдалче шилчээн. Продукция алырының ажыктыг технологиязы ажыглаттынып турар. Ынчалза-даа ол бүгү чүүлдер айтырыгның шыңгыызын ам-даа чиигетпээн болгаш бистиң мал ажылының үениң бедик негелделеринге долуу-биле харылзазын дээш дыка хөй чүүлдерниң кылыры негеттинип турар.

Фермаларның кол-ла курлавырлары — малдың баш саны болгаш оларның уксаа шынарлары болур. Чүгле сөөлгү он чылда улуг хемчээлдиг селекцияны чорутканының ачызында арыг пороалыг мыйыстыг бода малдың нииити деӊзизин чуртка 3,5 катап улгатканын маңаа база демдеглээр херек. Эрткен беш чылдың иштинде кодээ ажыл-агыйның малының 6 породазын, 13 хевирлерин болгаш 30 ажыг угланыышкынның продуктулуунуң талазы-биле бедик чылдыг хайыраататтынарын тургускан.

Бистиң экономикавыстың мурнуку одуруунда салып турар мал ажылын шалыпкыны-биле көдүрериниң сорулгалары бо түңнерде фермаларның мастерлериниң күш-ажылы-биле шиитпирлеттинип турар. Бистер оларның ажылын төлептиг-биле үнелеп турар бис. Сөөлгү беш чыл иштинде чурттуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга эрткен чылдың ол-ла үезиндеп 344 муң баш хөй — 91,1 миллион баш мыйыстыг бода мал санаттынып турган.

Саар инектиң саны барыс 60 муң көвүдээн; амгы үеде ажыл-агыйларда ниитизи-биле 30 миллион ажыг инек бар. Ол ышкаш хаваннарның баш саны өзүп — 58,4 миллион четкен. Хой-өшкүнүң саны элээн эвээжээн. Азырал куштар саны 16 миллион чедир немештир өскен: олар чурттуң фермаларында 691 миллион ажыр санаттынып турар.

Моон алгаш көөрге, ниити статистика немелделиг боор турар-дыр. Ынчалза-даа ындыг эки байдал чер-ле болганда болбайн турар. Мал ажылынга эрткен үеде болдунган кожудаашкынны узуткап шыдавайн турар областар болгаш районнар ам-даа эвээш эвес. Оон-биле калы малдың продуктулуунуң деңнелин четчир деп санап база болбас. Чижээ, эрткен чылдың бо-ла үезинде турганы-биле деңнээрге эът бүдүрери элээн көвүдээн-даа болза, инек санындан-на сүт саары кудулаан — сүттүң ниити саалдазы оон үш хуу эвээш болган.

Бүгү улустуң сорулгаларын шиитпирлээринге бүдүрүлге черлериниң болгаш чоннуң дузалал ажыл-агыйларының салыышкыны тодаргай-да өзүп кел чыдар. Чижээ, тос айларның иштинде белеткелчилер ажылчы чоннарның хууда ажыл-агыйларындан 1,8 миллион тонна сүттү болгаш 440 муң ажыг тонна малды база кушту садып алган.

Амгы үеде мал ажылында эң-не харысаалгалыг үе эгелеп турар. Кыш кажан-даа фермаларның бүгү ажыл-агый механизмиинге шыңгыы шылгакчы боор келген. Ооң ажылын таарыштыр тургузуп, организастаанындан болгаш ажыл-херекче хүн бүрүде сагыш салырындан мал фабрикаларының ажылының ажык-дузазы-даа, оларның бөгүнгү болгаш даартагы байдалы хамааржыр.

А. СМИРНОВ,
СЭТА-ның хайгааркчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза: Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязын 1981 чылдың декабрь 16-да Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың ноябрь 13.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Пашковтуң удуртканы калбак панельдер чыып эптээр монтажниктер бригадазы он айның түңнели-биле эки көргүзүглерни чедип ап, ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болганнар. Оларга тураскаадып эргелелдиң Күш-ажылчы алдар тугун кедүрген.

Бо хүннерде бригаданың кежигүннери звеноларга чарылгаш, аңгы-аңгы тудуг объектилеринде ажылдап турарлар. Николай Захаренкога баштатkан монтажниктер звенозу Улуг-Хемниң солагай талакы эриинде 119 аал чурттаар бажыңның тудуун чайын-на таваан салып эгелээш, ам ол ажылдарны доозарынга чоокшулап турарлар.

Ында Иван Жариков, Николай Бедарев, электри кагнакчызы Владимир Селиванов болгаш кран башкарыкчызы Станислав Титаренко олар кылган ажылынга туруушкуннуң болдурбазын кызыдып, ак сетниилдиг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: тудугнуң нииити хевири; келген ханаларны дүжүрүп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Садыг: чарыш оду

ТИИЛЕКЧИЛЕР — МАКТАЛДА

Тываның херэглекчилер ниитилелиниң баштаар чери-биле күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профэвилел обкому республиканың кооперация садыының күш-ажылчы коллективтериниң болгаш түс-түс ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарышты калбартыр болгаш ону организастаарының хевирлерин улам сайзыраңгайжыдар, оон дээштиг болгаш кижизидикчи салдарын бедидер талазы-биле биче эвес ажылдарны чорудуп турар.

Херэглекчилер кооперациязының барык бүгү адырларының күш-ажылчы коллективтери, ууг, бичези ылгал чокка, социалистиг чарышта кирип турар. Олар бо чылдың эгезинден-не боттарынга бедиккен социалистиг хүлээлгелерни алган. Херэглекчилер ниитилелдериниң болгаш херэглекчилер эвилелиниң садыг организацияларының, бүдүрүлгелериниң янзы-бүрү адырларының болгаш мергежилдериниң ажылдакчылары социалистиг чарышта колдуунда бүрүн хаара туттунган. Оларның чедеп ажыг хуузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты эдилеп турар ийикпе азы ол дээш демисежип турар.

Сөөлгү үеде садыг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының аразында мергежил талазы-биле чарышты организастааны кадрларның билиин, мергежилин бедидеринге чугула рольду ойнап турар. Чарыштың бо хевирин организастаарынга болгаш калбартырынга «мергежилдиң тергиини» конкурсту, янзы-бүрү көрүлделерни болгаш делгелгелерни тенгелдии районнарда-даа садыг организациялары ажыглап турар. Социалистиг чарыштың ындыг хевирин ажыглаарындан ажылдакчыларның мергежили бедип, дуржулгазы байып турар чүве болганда, садыглаашкынның культуразын бедидеринге, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидеринге чогумчалыг салдарны чедирип турары чугаажок.

Кооперация садыының коллективтериниң удуртукчулары, оларда партия болгаш профэвилел организациялары садыг бүдүрүлгелериниң болгаш түс-түс кижилерниң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрериниң болгаш чарыш тиилекчилерин материал болгаш мораль талазы-биле деткииринче кичээнгей салып келген. Райполар, сельполар болгаш ажылчын кооперациялары чарыштың түңнелдерин, ай, квартал санында база чылда, Респотребсоюзтуң баштаар чери биле профэвилел обкому кварталдап болгаш чылдап үндүрүп турар. Чарыштың тиилекчилери коллективтерге шилчиир Кызыл туктар, вымпелдер болгаш акша-биле, а түс кижилерни хүндүлел бижиктер база акша-биле шаңнап, мактап турар.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери-биле күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профэвилелиниң обкому 1981 чылдың үшкү кварталда системада социалистиг чарыштың түңнелин база чогуур хуусаазында үндүрген. Херэглекчилер ниитилелдериниң аразында социалистиг чарыштың III кварталда бирги черин Бии-Хем райпозунга (баштаар черниң даргазы А. А. Ахмадуллин) тывыскан. Ол райпо Респотребсоюзтуң болгаш күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган. Чарыштың ийиги болгаш үшкү черлерин Өөк болгаш Элегес ажылчын кооперациялары (баштаар черлериниң даргалары А. Г. Тересов, Г. С. Соян) үлешкен, чогуур шаңналдарны алган.

Кооперацияның бодунуң бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжының бирги черин Абаканда садыг баазазы (директору Е. В. Папков) ээлээш, Респотребсоюзтуң болгаш күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган. Ийиги черни Кызылда белеткел саңгарылганың универсалдыг баазазы чедип алгаш, «Эң эки бүдүрүлге» деп вымпел-биле шаңнаткан.

Херэглекчилер ниитилелдериниң социалистиг чарыжын ажыл-чорудулгазының адырларының аайы-биле база үндүрүп турар. Үшкү кварталда бирги черлерни нииити чемненилге талазы-биле Чөөн-Хемчик райпозунуң нииити чемненилге каттыжыышкыны, хлеб быжырар талазы-биле Эрзин болгаш Улуг-Хем райполары, белеткелдер талазы-биле Чөөн-Хемчик райпозунуң белеткел конторазы чедип алганнар.

Кооперация садыының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын улам экижидеринге социалистиг чарыштың ролю аажок улуг дээрзин билдиниир. Ынчалзажок бо чугула ужурдузалыг айтырыгны шиитпирлеп база организастап турарында четпестер эвээш эвес болуп турар. Социалистиг чарышты дээштиг организаставаанындан база өске-даа боттут эвес чылдагааннардан Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик райполары, Тере-Хөл сельпо 10 айларда чүгле социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн эвес, харын планныг онаалдаларын безин күүседип шыдаваан.

Садыг коллективтериниң болгаш ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты херэглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлериниң организастап, түңнелин үндүрүп турарында ёзу барымдаалаар, чүгле хуу сүрер, шынар болгаш корум-чурум байдалдарны, садыглаашкынның чурумун болгаш культуразын сагып турарын четче бармылдаалавас чоруктар бар.

Республиканың кооперация организацияларын планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа чурумунче шилчидерин доозканы-биле холбаштыр, көөрге, чамдык организацияларда болгаш бүдүрүлгелерде удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга материалдыг шаңналдарның хемчээли ортумак хемчээлдээ ажып турган. Ол чорук ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик райкомпарынга хол хамааржыр. Материалдыг идиг бериишкинниң ындаар холдады ажыглап турган-на, чарыштың дээштиин бедидеринче, мурнакчы дуржулганы нептереттириниче база чарыштың ооң түңнелдериниң нептерегей болурунче кичээнгейни чогуур негелдеге дүүштүр салбайн турган.

П. СЕРЕБРЕННИКОВ,
Респотребсоюзтуң организас-массалыг ажылдар килдизиниң начальниги.

ДЕТКЭЭННЕР

1981-82 чылдарның мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Тожуда «Тоора-Хем», «Май 1» совхозтарның малчыннары таныжып, ону ийиш-биле деткип болгаш мал кыштаглаашкынынче бүрүн белеткелдиг кирген.

Тожунуң ажыл-ишчилери [illegible] организастыг эрттирер дугайында үнелиг эгелээшкинниң практиктиг ажыл-херектер-биле, янзы-бүрү талалыг организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдар-биле харылзап турар. Шупту фермаларда, кыштаглардарда мал кажаалары, тепляктар малчыннарның чурттаар оран-савалары бар. Культурлуг хандырылганы экижидикен. Район төвүнүң «Чойган» «Тоора-Хем» совхозтуң «Алас» деп агитация уран чүүл бригадалары малчыннарга концерттер көргүзүп, тайылбыр ажылдарын калбартып эгелээн. Райпо кыштаглардарже автомагазиннерни чорудуп, аъш-чем болгаш үлетиүр бараанарын садыглап турар.

Партияның Тожу райкомунуң болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди ажыл-агыйларда мал кыштаглаашкынының баштайгы бир ай түңнелин үндүрген. «Тоора-Хем» совхозтуң Күш-түт-Кежиглe малчын хойжу Седип-оол Самбуу, «Май 1» совхозтуң Ий сүт-бараан фермазында бызаа ажаакчызы Бараан Даш-Ууг оларның бо хүннерде эки ажылынга тураскаадып, район төвүнде Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

Район болгаш совхозтар тептеринде ажылчы чоннар коллективтери малчыннарны шефке ап, оларга практиктиг дузаны көргүзүп эгелээн.

К. МААДЫ.

Партийжи амыдырал

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Партия организациязы бүрүнүң даалыны арга-шинээзи оол хүрээлелинин өлүлдезинден, шынар составындан улуу-биле хамаарлжыр. Ынчангаш бистиң районнуң партия организациялары СЭКП-нин [illegible] база «Партияга хүлээп алымышкынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның ниижизиниң талазы-биле Киржилге...» [illegible]

[illegible]

Х. КОНГАР, СЭКП Мөнгүн-Тайга районунуң инструкторузу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Девээр-оол Дөржуевич Монгуш Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хоочун механизатору. Ол күскү дүжүт ажаалдазының үезинде эң шалыпчы ажылдап, комбайнерлер аратузунга чарлаттынган социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп турган.

Д. Монгуш ам трактористеп ажылдап, кыштаглаашкында малчыннарга мал чемин болгаш өске-даа чүъктер сөөртүп чедиреринге эрес-кызымаакнай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Д. Монгуш.

С-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Бо кандааштыныныг, багай чылдың чайынында малды оларладып, азырап турган, дөңзи немелдезин чедип алыры ындыг-ла амыр эвес деп чүве билдингир. Малчыннарга ынчангаш немелде күш негеттинип, тывынгыр бзу-биле ажылдаар ужур таваржыр. Бодуун чөмнерни, маш бүрүзүн болгаш тараа саваңын чамдык малчыннар эки белдаазырадып тургаш, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. «Россия» совхозтуң малчыны коммунист Василий Сергеевич Хуна оларның бирээзи болур. Мурнакчы малчын бодунуң азырап турары 133 бызааларының бирээзинге-ле хонук санында 850 грамм деңзини немештир чемгерип турар.

А. ОЮННУҢ фотозу.

ШИИТПИРЛЭЭР ҮЕЗИ КЕЛГЕН

[illegible]

М. ООРЖАК. Барыын-Хемчик району.

СУГГАТТЫҢ БЕРИМЧЕЗИ

[illegible]

А. КАНЧЫЫР.

ТАҢДЫ КЕЖИИ

[illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

МАКТАЛДЫГ ПОВАР

Суг-Аксы суурда столоваяга кирген улус повар Сечимаа [illegible]

Б. ОНДАР. Чөөн-Хемчик району.

АЯН-ШИНЧИ КИРГЕН

Башкылар, өөреникчилер хойжу Дажы-Серен Саттың кыштаанга шеф ... [illegible]

Ш. МОНГУШ. «Сут-Хол» совхозу.

ХЕКИЛЭЭШ ОРУК

[illegible]

А. ЕВРОП.

Советтер амыдыралы

БҮДҮРҮЛГЕЖЕ ХАНЫЛАП КИРЕР

[illegible]

А. ОКСЭР. Каа-Хем району.

САЙЗЫРА-ЛА

[illegible]

М. АШАК-ООЛ.

ҮЛЕГЕРЛИГ ӨГ-БҮЛЕ

[illegible]

Ч. ХУРАЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези 260, 262, 264 «Шынныгда»).

Нина Ивановна Буклова — Шагаан-Арыгның үс заводунуң ажылчыны.

Чүннеймаа Түлүшевич Данзын — районуң ажылчыны.

Александра Монгушевна Допай — Чаа-Хөл ортумак школазының [illegible].

Екатерина Васильевна Дрозденко — Шагаан-Арыг АТБ-ниң диспетчери.

Мария Васильевна Дугина — Торгалыг суурда Культура [illegible].

Анна Павловна Журавлёва — районуң хеп быжыкчызы.

Вера Григорьевна Заградская — Торгалыгның харылзаа салбырының начальниги.

Татьяна Яковлевна Знаменская — Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының башкызы.

Семён Климентьевич Конев — районуң ажылчыны.

Евдокия Родионовна Лябухова — пенсионер.

Вера Федоровна Панаргина — СЭКП райкомунуң техажылчыны.

Елена Родионовна Промохова — районуң повары.

[illegible] Чадамбаевна Уйнук — Көк-Чыраа школазының башкызы.

Мария Никитична Храмцова — районуң бухгалтери.

Тюлюш Дументеевна Чайжап — пенсионер.

Анна Романовна Шавлак — «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперативиниң магазининиң садыгчызы.

«Ак-Туруг» совхозтан

Сагаан Лопсановна Баады — ажылчын.

Часкал Дамбаевна Баады — пенсионер.

Монгуш Арбаевна Бавыр — пенсионер.

Монгуш Алашпановна Дадар — пенсионер.

Лопсан Ажиевич Дадар-оол — малчын.

Монгуш Сапаевич Даржа — малчын.

Херелаа Монгушовна Давзын — ажылчын.

Даржай Сундуевич Дампырын — пенсионер.

Монгуш Чымбаевна Долбаа — пенсионер.

Уйнук Ховалыговна Дувак — малчын.

Түлүш Калзанович Дүрбүй — пенсионер.

Анай Монгушевна Калзан — малчын.

Анай Маскыровна Кандан — пенсионер.

Көк-ыме — пенсионер.

Амчол Түлүшевна Биче-оол — пенсионер.

[illegible] Кок-оол — пенсионер.

Түлүш Сереповна Комбу — малчын.

Монгуш Ирискенович Кызыл-оол — бызанчы.

Түлүш Ончатпаевна Лапчаа — малчын.

Монгуш Седиповна Маадыр-оол — бызаа ажаакчызы.

Клавдия Евдокимовна Мактар — пенсионер.

Катырар Ирискенович Монгуш — пенсионер.

Намзатпаа Беглеевна Монгуш — малчын.

Монгуш Осурович Мөңдело — ажылчын.

Байырмаа Балзановна Натпит — малчын.

Чугаур Чымбаевич Сайбуу — малчын.

Монгуш Седеновна Самбуу — пенсионер.

Наталья Монгушевна Сандан — бызаа ажаакчызы.

Ламба Дамдыновна Сат — малчын.

Монгуш Биче-ооловна Семис-оол — ажылчын.

Сергей Сатович Сенгии — малчын.

Биигн Монгушевна Суван — малчын.

Монгуш Өңгеновна Сувандаа — пенсионер.

Бады-Хува Аралааевна Суван-оол — малчын.

Анай-оол Иргитовна Сундуй — малчын.

Сержикпен Намнаковна Түлүш — пенсионер.

Монгуш Намдаковна Оюн-лаа — пенсионер.

Монгуш Намлакович Ортун-оол — пенсионер.

Монгуш Хурлужековна Очур-оол — малчын.

[illegible] Барыкович Чагба — пенсионер.

Ховалыг Ойдупович Чанчып — ажылчын.

Хүрүмаа Монгушевна Чаш-оол — ажылчын.

Монгуш Шомдааевна Чүеумаа — пенсионер.

Монгуш Самдановна Чүеун — малчын.

Мария Кыртыжыковна Чыпеңы — малчын.

Түлүш Лопсановна Чаргелек — ажылчын.

Чолдак Халаң-Хоевна Ховалыг — пенсионер.

Монгуш Садыповна Хунай-оол — пенсионер.

Долбаа Ховалыговна Шымрап — малчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың ноябрь 3.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

КАЛБАА-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

Барыын Германияның «Шпигель» журналынга ам Л. И. Брежневтиң интервьюзунга үнелээшкиннер хүн бүрүде кээп турар. Ол үнелээшкиннер Прагадан, Софиядан, Нью-Йорктан, Канберрадан, Лондондан, Делиден, Бонндан, Аддис-Абебадан, Мехикодан, Парижтен болгаш өске-даа хоорайлардан кээп турар.

Л. И. Брежневтиң харыыларын делегейниң хөй-ниитизи Совет Эвилелиниң эң чугула документилериниң бирээзи кылдыр санап турар. Делегейни, бөгүн кижи төрелгетенни дүвүредип турар эң чугула айтырыгларның талазы-биле ССРЭ-ниң туружун Л. И. Брежнев дыка тодаргай болгаш чигзии-биле айыткан.

Делегей харылзааларында амгы айыылдыг болгаш дүшкүүрлүг байдалды узуткаарынче, ядролуг халаптың кыжанылышкынын бурунгу чайладырынче угланган Совет Эвилелиниң саналдарын болгаш инициативаларын [illegible] болгаш хөй-нити ажылдакчыларының чугааларында, хайгааракчыларның тайылбырларында хамыктың мурнунда онзалап демдеглеп турар. «Л. И. Брежневтиң интервьюзунда бодалдар болгаш саналдар дыка чугула болуп турар» деп, Барыын Германияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы, халашкан генерал-майор Г. Бастиан айыткан. «Ядролуг халаптың кыжанылышкынын чайладыр дээш Совет Эвилели, Л. И. Брежнев боду бөгүн-не чүүлдерни кылып турарын сарыылдыг кижи бүрүзү хүлээп көрбейн барып шыдавас» деп, Австрияның «Арбайтер-цайтунг» солуну демдеглээн.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, [illegible] тодаргай болгаш чогумчалыг программазын интервьюда айыткан. [illegible] Вашингтон совет тайбың инициативаларын моондактап, фактыларны ындыр арын-нүүр чогу биле хажыдып, «совет дайын кыжанылышкыны» дээр нүгүлдээшкинни өөскүдүп турар. Ол нүгүлдээшкин Вашингтоннуң бодунуң дайынчырак планнарын, [illegible] Совет Эвилелинче удур угландырар дээш ортумак ыраккы шапкынның чаа америк ракеталарын Барыын Европага әкеп тургузарының планын чажырарынга болгаш агартырынга херектиг болуп турар. АКШ ядролуг дайынны Европаның чурттарынга кызыскаш, бодунуң девискээрин ядролуг [illegible] чайладырын оралдажып турар. Президент Р. Рейганның, күрүне секретары А. Хейгиниң болгаш өске-даа америк удуртукчуларның чоокта чаа чугааларындан бо дугайы тодаргай билдингир болган.

Москваның тайбыңчы ынак политиказынга, Вашингтоннуң дайынзыраанга делегейниң улустары база катап бүзүрээн. Бөгүн делегейниң чурттакчыларының эң хөй нуруузу СЭКП-ниң, Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелеп, деткип турарын Л. И. Брежневтиң интервьюзунга бөгүн чурттардан кээп турар үнелээшкиннер тодаргай бадыткан турар-дыр.

(СЭТА).

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине Секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге ам-чорук шалыы бааары барыын-герман хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде турар. Дээди деңнелге совет-америк [illegible] харылзааларны ханыладырынга улам [illegible] деңнелге бүдүрүлге салдарын [illegible] политиктиг болгаш хөй-[illegible] пын хөй санныг тайылбырларындан илергейлеттинип турар.

Амгы байдалда, кажан америк администрация удурланыпкыр [illegible] делегейде хүлүмзүрелдиг чорукту чиигледирериниң угланган оруктап ажыл-биле турул апкан байдалда, СЭКП-

ЭҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң Боннче ам-чоруу оңа [illegible] болур деп, барыын-герман сураглыг хөй-ниитичи ажылдакчы, Бремен университединиң профессору Г. Штуби СЭТА-ның корреспондентизинин [illegible] тура чугаалаан. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбаа[illegible] тайбың инициативаларын чугулазын ол айыткаш, ГФР-ниң айыыл чок байдалдыг турарын ооң девискээринге ортумак ыраакшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын экеп тургузары эвес, харын чепсеглениишкинниң дүжүрерини талазынга Совет Эвилелиниң саналдарын боттандырары [illegible] деп, ол медеглээн.

ГСДП-деп бундестагтың депутады Г. Шредер «Пове [illegible] нуң айтырыгларынга харыылап тура, бо ам-чорук ийи чурттуң улустарының [illegible] хогиндеринге болгаш [illegible] ийи бээр деп онзалап демдеглээн. «Ам-чоруктуң [illegible] турарының болгаш спорттуң талазынга кады ажылдажылганың чайгылыш чок дараалашкак чоруу хандыртынар. Ол кады ажылдажылгага чаа идиг бердинер дээрзинге идегээр мен деп, ол медеглээн — Ындыг кады ажылдажылга

биске эргежок чугула. Сөөлгү он чылда ол эки хөгжүп келген. ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң улустары хамыктың мурнунда [illegible] хөй-нити [illegible] кылдыр санаар мен. Ол дайын Германияның [illegible] өөскүп үнген болгаш чээрби миллион совет хамаатыларының амы-тынынга четкен дээрзин [illegible] баштайгы базымны дагын-датын кылырының бөгүн чылдагааннары бисте бар дээр мен».

Даштыкы политиканың айтырыгларынга доктаагаш, Г. Шредер мынча деп медеглээн: «Совет [illegible] улуг чогаадыкчы ёзу-биле чоруттунуп турарын мээң көрүп чогуур. Ам удуртукчу ажылдакчыларның АКШ-та хандгараттыының турары мээң ындыг хөй санныг мырыңай удурланышкак медеглелдерин [illegible] бис. ССРЭ-ниң [illegible] чайгылыш чок болгаш боттуг моолуңгу кончуг чугула чүүл болуп турар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының бистерге кончуг хөй чүүлдерни берген политиказын улам [illegible] удуртукчу Л. И. Брежнев медеглээн. Ынчаарга АКШ чавырылдырарының политиказын бүүрөп дүшкен политика кылдыр чарлаан. Чавырылдырышкынга хамааржыр ГФР-ниң 10 чылдар дургузунда камгалап келген политиказының [illegible] чарлааны ол-дур. Ындыг ылавылаар [illegible] ол ышкы политиканың уламчылаар бодалдыг ындыг кижилер-биле чөпшээрежири кончуг чиик. Ындыг байдалда амгы үеде Совет Эвилел-биле [illegible] ары оран-чок хөйүн көрүп турар мен».

ГСДП-ниң даргазының оралакчызы Г.-Ю. Вишневский «Парламентарий» солуннарга [illegible» айтырыгларынга харыылап тура мынча диен: «Совет Эвилели улуг хүндүткел-биле көөр мен, ол бодунуң политиказын [illegible] турар. Ынчангаш сөөлгү үеде АКШ-та чугаалаттынып турар хөй чугааларга кызыл хажыт [illegible] кижилерге каттышпас мен».

— Л. И. Брежневтиң ам-чоруу бөгүн чүүлдер талазы-биле чугула. Европага ядролуг боо-чепсектерни [illegible] саналдар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажылганы дораан [illegible] улуг чарызында ол болур. Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразынга ийи талалыг харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажыр болур болганы-биле база ол чугула. Ол харылзааларны хөгжүдеринге таптаамынның болдурбас боорлар үнгүрүп турар бис. Ол харылзаалар харын улам хөгжүп, калбарар ужурлуг деп, Г.-Ю. Вишневский демдеглээн.

(СЭТА).

ШЫНЧЫЗЫ

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Кубаның Коммунистиг партиязының болгаш чазаа-ның даштыкы база иштики политиказын бүрүнү-биле деткип турарының дугайында улусчу эрге-чагырганың бөгүн 14 можу ассамблеяларының депутаттары медеглээн. Чуртка болган баштайгы соңгуулаларның сөөлүнде болуп эрттирилген сессияларга америк администрациязының дайынзырак даштыкы политиказын шыңгыы буруу шапкан. Кубага болгаш Никарагуага удур Вашингтоннуң өөскүткени ожаатен кампанияны ол сессияларга база шыңгыы буруу шапкан болгаш төрээн чуртун, бодунуң революциязын ханының сөөлгү дамдызынга чедир камгалаарынга, социализм тургузуушкунунга маадырлыг ажылдаарынга куба улустуң быжыг шиитпирлиин можу ассамблеяларының депутаттары медеглээн.

Улусчу эрге-чагырганың можу ассамблеяларының депутаттары чурттуң соңгуулда хоойлузунга дүүштүр дангыраан бергеннер. Төрээн чуртка болгаш революцияның идеалдарынга шынчызын олар медеглээннер.

Улусчу эрге-чагырганың можу ассамблеяларының күүсетки комитеттериниң чаа составын сессияларга соңгаан.

А. АНТОНОВ.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БОНН. (СЭТА). Бонн, Дюссельдорф, Майнц, Эссен, Хаген — Германияның Федеративтиг Республиказының бо болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайлары ам тайбыңның неделязын эрттирериниң черлери апарган. Ол хемчеглерде чурттуң хөй-ниитизиниң эң калбак немектери киржип, олар ГФР-ниң болгаш Барыын Европаның чамдык өске-даа чурттарының девискээрлеринге чаа америк ядролуг ракеталарны әкеп сайгара тургузарын болдурбазын негеп турар.

Рурнуң Хаген хоорайында [illegible] тайбың [illegible] инициаторлары ГФР-ниң политиктиг болгаш хөй-ниитичи 30 ажыг организациялары болган. ГСДП-деп бундестагтың депутады К.-Г. Хансен, Хостуг демократтыг партиядан парламентарий, «Аныяк [illegible] дээр [illegible] чоргаан К. Штрессер «Ногааннар» партиязының удуртукчуларының бирээзи Б. Тимме [illegible] чүве чугаалааннар. НАТО-нуң ракета-ядролуг шиитпирлерин [illegible] тайбың дээш, чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш барыын-герман хөй-ниитизиниң демисежип киржикчилерин [illegible] ораторлар онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг күштерниң хайызынга удур шимчээшкинниң чарылдырызының болдурар, ол сорулга-биле «антисоветтиг көзер» сыяар дээр оралдажышкыннарын К.-Г. Хансен шиитпирлиг буруу шапкан.

«Атлантикачы [illegible] кыдыраалдарнын» дээр бажа турганнаан чүвениң камгалакчылары «Чоок чүктен кыжанылышкын» дээр хоозун чүве-биле ГФР-ниң хөй-ниитизин коргудары үргүлчү оралдажып турары-биле холбаштыр ол буруу шавылышкын онаа чугула чаңгыланып турган. Тайбың талалакчыларының улам күш кирип орар шимчээшкинин «эңгис талалыг угланышкынныг-дыр, ол шимчээшкинни Москва башкарып турар» деп, [illegible] чугааны [illegible] турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. «ССРЭ-Болгария» деп магистралдыг газ дамчыдылганының участоктарының бирээзинде кол сорулгага станциязын бүрүнү-биле чаартыры доозулган. Чаа агрегаттарны тургусканының соонда станцияның күжү ийи катап улгаткан. Ында ол ышкаш дүрген харылзажырының телефон болгаш телеграф дериг-херекселдерин база телемеханиктиг автомат системазын эптеп тургускан.

БЕРЛИН. Бо чылдың эгезинден бээр ГДР-ниң химия үлетпүрү 60 млрд. ажыг марка-акшаның кылыгларын бүдүрүп үндүрген. Ол адырның 320 муң ажылчы чонунуң боттарының профессионал бажыңзалын ындыг [illegible] биле уткааннар. ГДР-ниң химия үлетпүрүнүң министри Г. Вишофский химиктиң хүнүнге тураскаадып Лейпцигке болган байырлыг хуралга ГСЧП-ниң X съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге оон-биле быжыг үндезин салдынганын чугаалаан.

ХАНОЙ. Чурттуң үлетпүрүн [illegible] биле хандырар, республиканың экспорт негелдезин улгаттырар — социалистиг Вьетнамның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары шак ындыг [illegible] шиитпирлеп турарлар.

Вьетнамның эрткен беш чылында бо талазы-биле хөй [illegible] чартык миллион [illegible] ның чугаалаарга-ла, ындыг чедиишкинни бадыткап турар.

Социалистиг чурттар, ооң иштинде Совет Эвилели, ыяш ажыл-агыйын катап тургузуп, хөгжүдеринге калбаа-биле дузалажып турар. Ол-ла чурттар СВР-ниң кол садыгла жыр чурттары боор турар. Ниитизи беш чылдың иштинде республикага акы-дуңма чурттарже 720 муң кубометр хире ыяшты садып үндүргеи.

ГАВАНА. Кодээ ажыл-агыйлыг [illegible] чедиишкиниг боттанып турар. [illegible] ажыл-агыйны коллективтиг чорудары артык күштүүнге херек ыры бүзүрэп көргеш, кооперативтерле улам-на хөйү-биле каттыжып кирип турарлар.

Кубаның Компартиязының бирги съездизиниң соонда кодээге кооперация [illegible] Ажыл-агыйлар ёзу-биле чоруу [illegible] хевиринче он-он муң тараачыннар эки туразы-биле шилчип кирген. АНАП-тың даргазы Х. Рамирес Крустуң чугааланы-биле алырга, 1975 чылда чуртка 43 кодээ ажыл-агыйы кооператив турган болза, ам 1100 хире коллективтиг ажыл-агыйлар бар. Олар барык 30 муң тараачыннар [illegible] болгаш 370 муң га черни ээлеп турар.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ БАЙЫРЛААЛЫ

Чылдын-на ноябрь-декабрь айларда Чехословакияга чехословак-совет найырал айы чорул турар. Чехословак-совет найырал Ниитилелиниң Төп Комитединиң секретары Элена Кудрнова бо чылын ол найырал байырлалы кандыг болурунуң дугайын ПМА-ның Прагада корреспондентизи Николай Моисеенковка чугаалап берген.

— Чехословак-совет найыралдың чаңчыл ёзугаар шалыпчы айы «Совет Эвилели-биле кады тайбың, бистиң улустуң аас-кежиктиг келир үези дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле боол эртер. Тайбың темазын шилип алганы таварылга эвес, үениң негелдези ындыг боол турар-дыр. Делегейниң чаа дайынынга белеткелди чорудуп турар агрессив империалистиг күштер «совет кыжанылышкын» дээр [illegible] биле чагдыныл алгаш, бот-тарының шериг күчүзүн улам улгаттырып, массалыг узуткаашкынның чаа хевирлиг чепсектерин бүдүрерин калбартып, НАТО кежигүннери аазан хөй европа күрүнелериниң девискээрлеринге чаа ра[illegible] дажышкының кылып турар.

Совет Эвилели ындыг чүткүлге удур чавырлышкынныны улам ханыладырынче, күрүнелер болгаш улустар аразында [illegible] рынче угланган тайбың программазын саналдап турар. Совет Эвилелиниң тайбың [illegible] улус бедик-биле үнелеп турарлар. Оларны амыдыралга боттандырып, чорудар дээш шуптувус күжүвүстү кадып алгаш, демисежир ужурлуг бис деп чүвени билип турарда бис. Чогум-на ынчангаш чехословак-совет найырал айында тайбыңга ынакшылдыг совет даштыкы политиктиг [illegible] бөгү хемчеглерге кол черни ээлеп турар. Совет Эвилелиниң долгандыр улам-на сы[illegible] социалистиг күрүнелерни болгаш ниити социалистиг демкаттыштырылгазын улам бы[illegible] Чехословакияның Коммунистиг партиязының салган сорулгазын күүседир дээш бөгү чүүлдү кылыры делегейниң чаа дайынын баш удур болдурбас дээш демиселге онза чугула деп санап турар бис.

Чехословак-совет найырал айы — коммунистиг тургузуушкунга [illegible] эртемниг болгаш урал чүүлүн хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң чедиишкиннери-биле улам чоок таныжарының чаа-чаа аргалары болур. Шалыпчы айның программазы дыка калбак болгаш янзы-бүрү. Ол байырлалга киржири-биле Чехословакияга [illegible] дорт ужуражылгаларны кылыры ында чугула черни ээлеп турар. Прагага, Братиславага [illegible] даа хоорайларга социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга планнарны боттандырары [illegible] кадм ажылдажылга дугайында эртем семинарлары, лекциялар, беседалар болгулаар.

Чехословак көрүкчүлер-биле ужуражыры-биле элээн хөй совет урал чүүл коллективтери, оларның аразында Молдавиядан ыры болгаш [illegible] Чечен-Ингуш АССР-ниң танцының «Вайнах» күрүне ансамбли, Москваның пантомима театрының артистери, сураглыг совет ыраажылар, кино ажылдакчылары база бар. Шалыпчы ай хүннеринде совет фильмнер фестивалы болур, хөй сериалыг «Чүүдендээ үнелиг» деп фильмни [illegible].

Моон мурнундагызы ышкаш, Чехияның болгаш Словакияның хоорай-суурларынга совет улустуң амыдыралының иштин-аңгы талаларынга турасылаткан номнар делгирелери база болур. Оларның аразында — «Байкал-Амур оруунуң тудуунда», «Улустуң маадырлыг чоруу өлүм чок», [illegible] болгаш өске-даа темалыг делгелгелер база бар. Чорудар [illegible] СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» деп номунуң талазы-биле беседалары, совет литература-[illegible] аазы-биле ужуражышкыннары база көрген.

(ПМА).

ПРАГА.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). «Дүн ортузунда бе[illegible] каржы соктай бергеннерден [illegible] чедир чепсегленген полицейжилер дораан-на эндерлип келгеннер. Бажыңнывысты чеди шак дургузунда чиңдээн соонда дорамчылаашкынныг беымсаалга эгелээн. Ооң соонда бистерни полиция черинче сөөртүп аппарган».

Ирландия национал дыг О'[illegible] ныя болгаш ооң кадайы ынча деп чугаалааннар. Олар Ангилияның [illegible] Лондон хоорайның соңгу талакы районунда чурттап турар. Оларга удур дерзии үүлгедиишкиннерни [illegible] эрге-чагыргалары чоокта чаа кылган. «Өлүрүкчү чоруктуу [illegible]» дээр хоойлунуу ёзугаар шак ындыг [illegible] үрээрин англи эрге-чагыргалар хүн бүрүде кылып турар. Ол хоойлуну Англияның парламентизи 1976 чылда хүлээп алган.

Парламенттиң ынчаа хүлээп алган хоойлузун Англияның [illegible] хөй-ниитизи эң-не реакцылыг хоойлуларның бирээзи кылдыр санап турар. Реакцылыг хоойлуну ёзугаар полицейжилер [illegible] хамаатыларны [illegible] тудуп турар.

«Өлүрүкчү чоруктуу [illegible]» дээр хоойлу [illegible] Британияның эрге-чагыргалары [illegible] бооң тударын оралдажып турар.

А. ФЕДЯШИН.

БАРЫМДААЛЫГ АЙЫЫЛЗЫНЫЫШКЫН

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Кыдаттың эндере эде чепсеглениишкини турарын АСЕАН-ның чурттары улуг дүвүрээшкин-биле хаингаарап турар. Амгы үениң боо-чепсектерин Кыдатка садарынга кызыгаарлаашкыннарны күш чок болдурар дугайында америк администрацияның шиитпири ол чурттарның шыңгыы [illegible] болурган.

Кыдаттың шериг күчүзүнүң улгатканы кыдат кыжа[illegible] улам күштелдирип, боттуг айыыл болдуруп турар-дыр деп, Индонезияның [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияның бөгү [illegible] делерин кылып турар Пекин ол чурттарга удур үрегдекчи үүлгедиглерин үргүлчүлеп турар. Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериниң дүрүм ёзугаар чалактарынга удур дээрбечилерниң хөделиишкиннерин Кыдат холбаштырып, башкарбышаан, оларны боо-чепсек-биле хандырып турар.

Кыдат гегемонистериниң чазый болгаш ажелекчи чымзеиишкиннери Өжүм болгаш Индия океаннарның регионнарынче база нептерей бергей деп, Индонезияның ПАБ агентстовзу дыңнаткан.

РИМ. Аңгы-аңгы областардан болгаш можулардан барган 150 муң ажыг италиялар тайбың, боо-чепсекти дүжүрери болгаш оларның чуртунуң болгаш бөгү Барыын Европаның девискээрлеринде америк ядролуг базаларны узуткаары дээш нити-национал маршка (чурукта) киришкеннер.

Е. БАБЕНКОНУҢ телефотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ШЕНЕЛДЕ

«Кижилерниң аъш-чемиин [illegible] аъш-чем продуктуларын болгаш кодээ ажыл-агый чиг-адын бүдүрериниге бот-хандырыышкының [illegible] рин бирги чергениң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис — деп, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Густав Гусак партияның XVI съездизинге демдеглээн. — Мал ажылынга ыңыыстыг бодаа малды өстүрерингеулуг күштү салыр бис. Хөй ажылын база чогуур кичээнгей биле көөру эргежок чугула».

Республикада, ыяңгыыш дагылыг областарда, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөй ажылдыг адырын хөгжүдеринге кайгамчык эки аргалар бар. Бүдүм чартык миллион гектар сиген шөлдери болгаш одарлар амгы үеде ажыл-агыйларда бар хойлардан орайчок хөй санныг хой малды алырап, өстүреринге четчир. Ынчалзажок чугаа чүгле ол дугайында болбайн турар.

1990 чылга чедир хойларның баш саны 850 муң базинчан 1 миллион бажын баш чедир, азы барык ийи катап немей өскен турар ужурлуг. Чүгле амгы беш чылда бээин [illegible] тарынга 250 муң баш хойлар [illegible] ужурлуг.

Планнар боттуг чүүл болуп, боттанган турар теләэде, хураганнар семирти азырар бүдүрүүшкүнүн үлетпүр характерлиг улуг хой кажааларын тудары эргежок чугула. Хураганнарны ынчалдыр өстүрүп доруктурарынче ам бе[illegible] кирипкен. Словакияда Банска-Быстрица районунда «Поника» дээр кодээ ажыл-агыйы кооперативинде 5070 хураганны шенелде ажыл фермазында [illegible] арга-методту ажылдап кылганы баштайгы базымнарының бирээзи болган.

Шенелдениң түңнелде [illegible] кыдырткан [illegible] тургузарының артык ажылының тодарадып доктаадыры болур. Ыяш конструкциялардан үлетпүр аргазы-биле белеткээн хой ажылының чаңгыс ааи хевирлелиг чаа фермалары база шылгалдадан үндүрери эртер. Ол чаа хой кажаалары [illegible] механизастаар.

«Поника» кооперативтиң специалистериниң доманактаары-биле алырга, хойлар [illegible] мирти ажаап, чемгерери номиктиг эвээш эвес ажыл берип турар. Чаңгыс хураганның семирти азыраарынга чарыгдалдар дыка кызаналган. Фермага күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, ооң ажылдакчыларының айда ажылдап алыр ажыл төлевири база өскен.

Үе түңнел үндүрери ам дээ элек болбайн аан. Хураганнар доруктуруп өстүрериниң чаа аргазын [illegible] Ынчалзажок [illegible] болгаш [illegible] продуктулары [illegible].

Ян РАПИНИЧ, чехословак журналист.

(Орбис-ПМА).

Библиотека болгаш бүдүрүлге

ТӨПЧҮДҮЛГЕ СООНДА

Библиотека чон ортузунга к[illegible] ажылының база бир кол төвү болур дээрзин кижи бүрүзү билир. Бистиң районнуң библиотекалары канчаар ажылдап турарын маңаа бижикседим.

Барыын-Хемчиктиң библиотекалары 1979 чылдың ян[illegible] төпчүткен система-биле ажылдап эгелээн. Районда ниитизи-биле 12, оон иштинде сес кодээ, ийи уруглар болгаш ийи улуг улустуң библиотекалары бар. Моон мурнунда [illegible] библиотека бүрүзү боду тускайлаң ажылдаар турган болза, төпчүдүлге соонда бүгү 12 библиотекаларның ажылы [illegible] болуп, ном санын, план, отчет [illegible]. Чижээлээрге, төпчүдүлге мурнунда район библиотеказы чүгле боттуң ажылын харыылаар болгаш чүгле ийи ажылдакчылыг турган. Ам район библиотеказында чаа кидилер база немей ажыттынган болгаш ажылдакчыларының саны 10 четкен. Район библиотеказы бодунуң кодээ библиотекаларының төвү кылдыр эде тургустунган. Төп библиотека сес кодээ библиотекаларга болгаш Ак-Довурак [illegible]

вурак хоорайның база уруглар библиотекаларының ай санында отчёдун хүлээп алыр, ол ышкаш кодээ библиотекаларның ажылын үргүлчү хайгаарап, үнүүшкүннер кылып, оларның ажылынга методиктиг болгаш практиктиг дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Ийиги килдис чаа келген номнарның сан-түңүн четчелеп, оларны жанрлар аайы-биле аңгылап, санап ончалааш, учёдун кылгаш, библиотека бүрүзүнге үлей салгаш, ай санында оларга чедирип берип турар. Номчукчулар-биле ажыл чорудар килдис район иштинде номчукчулар-биле ажылды доктаамал чорудуп турар. Библиотекаларны төпчүткен соонда кодээ библиотекаларының ажылы чиигээн, төп библиотеканың ажылында дыка хөй чаа чүүлдер немешкен болгаш [illegible].

[illegible] система-биле ажылдадып эгелей бергени кончуг таарымчалыг деп санап турар мен. Чүге дизе библиотека ажылдакчыларының ажылынга [illegible] харыысалгазы болгаш сонуургалы мурнуку чылдарга бодаарга [illegible].

ээ, 1980 чылда 8780, а бо чылдың тос айларының [illegible]-биле 7349 номчукчу хаара туттунган болуп турар.

Номну кижи бүрүзүнге чедирер арга-биле эрткен чылдан эгелеп районнуң төп библиотеказы [illegible] ажылдап [illegible] дээш-даа болза, бодунуң фондузун. Тускай ажылдакчылыг кожээ библиотеказа ажыттынган. Бо библиотека [illegible] комбинады, [illegible] заводу, № 741 КМК, [illegible] КМК, сельхозтехника [illegible] бүрүлге организациялары [illegible] номнарны чедирип берип турар.

Амгы үеде библиотекаларның ажылының кол [illegible] СЭКП-ның XXVI съездиниң материалдарын чон ортузунга пропагандалаары болуп турар. Съездиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле библиотека бүрүзүнге көрүштүг ном делгелгелерин, лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турар. Чижээ, чоокку эрткен үеде дараазында делгелгелер организастаан бис: «Партия — бистиң үениң угаан, алдары болгаш арын-нүүрү», «Партияның планы — чоннуң планы», «XXVI съездиниң [illegible]».

[illegible] тос айларда 710 кижи [illegible]

коммунист С. П. Александрова библиотека [illegible] 23 чыл [illegible]. Ооң эргелекчилеп турар библиотеказы районда база бир эки ажылдыг библиотекаларның бирээзи.

Ниитиледел-политиктиг литератураны номчукчулар ортузунга тарадыр ажыл Ак-Довурактың хоорай библиотеказында кончуг эки тургустунган.

Бистиң ажылывыста төпчүдүлге соонда [illegible] чүүлдер бар-даа болза, [illegible] чылдарга [illegible] сыныгларга, селонун [illegible] механизаторларга ном чедирип бээр ажыл эки тургустунмаан. Бо айтырыгларже сагыш салыр апаар бис.

С. МААДЫР-ООЛ,
районнуң төптүткен библиотека системазының методизи.

Старая Руссада чаартып кылганының соонда Ф. М. Достоевскийниң Музей бажыңын база катап ажыткан. Ону улуг орус чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бээр чүс аллап чыл болуру-биле холбаштыр эде кылып, чаарткаш ажыткан.

Ф. М. Достоевскийниң ында 1873 чылдан 1880 чылга чедир чурттап болгаш чогаадыкчы ажылын кылып турган үезиниң дугайын ол мемориалдыг музейде делгээн бүгү чүүлдер чугаалап турар. Аңаа, Старая Руссага улуг орус чогаалчы бодунуң «Карамазов алышкылар» деп романын чогаадып бижээн.

Достоевскийниң бажыңының ийиги каъдында алды өрээлдерде он тос дугаар чүс чылдың ийиги чартыының бажың херекселдерин, амыдыралга херектиг чүүлдерин, уран-шеверлерниң кылган чүүлдерин делгээн. Ол ышкаш Достоевскийлерниң өг-булезиниң хууда эт-севин база көргүзүп турар.

Юбилейниң бүдүүзүнде чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан барган, ооң чогаалдарының сонуургакчылары Достоевскийниң Музей-бажыңында оваа хөй бараан турарлар.

ЧУРУКТА: Ф. М. Достоевскийниң Музей-бажыңында столовая.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НОЯБРЬ 17-ДЕН 19-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Уругларга фильм. «Андрейка». Уран-чечен фильм. 10.30 — 14.15 — Чарлар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Телефильмнерниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналдарын алган документалдыг фильмнер программазы: «Кодан хөй соондан», «Дарганың чугаазы». 15.20 — Совет шүлүкчүлерниң чогаалдары. 15.50 — «Болдиниң күзү». Музыкалыг фильм. 16.20 — «В. Маяковский — чурукчу». 16.45 — «Планнар болгаш амыдырал». ССРЭ-де чурттакчыларга туслалыг болгаш социал хандырылга дугайында кинопрограмма. 17.25 — Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның Улуг хорунуң концерти. 18.15 — «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары чугаалап турар». СЭКП ТК-ның кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Казахстанның [illegible]

[illegible] тобольская»). 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Михайло Ломоносов». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак [illegible]». 9.10 — «Михайло Ломоносов». Уран-чечен фильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 15.50 — Чарлар. 15.50 — «Бистер Махтрадан келдивис». Фильм-балет. 16.00 — «Орус чугаа». 16.30 — Дм. Шостакович. № 1 квартет. 16.45 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.15 — Гвинея-Бисау республиканың балет артистериниң концерти. 17.45 — Төрүттүнген хүнүнден бээр 270 чылынга. «Михайло Ломоносов». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.15 — «Хеглут потарлар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус дылда).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

гимнастика. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.35 — «Ыры амыдыралы». Фильм-балет. 10.25 — 14.15 — Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүнге. «Черниң таныкчылары» деп документалдыг телефильм. 15.25 — Гнесиннер аттыг музыка-педагогика институдунуң улустуң хөгжүм херекселдерниң факультединиң башкыларының болгаш студентилериниң концерти. 15.55 — «ПТУ-га чүү чүүлге база канчаар өөренирин». 16.25 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. 16.55 — «Ашира [illegible]-биле ужуражылга». Фильм-концерт. 17.30 — Аныяк конструкторлар конкуржу. 18.00 — «Миллионнарның эдилекчи университеди». [illegible] Совет Эвилелиниң ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус дылда).

МОСКВАДАН

[illegible]

НОЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible]

НОМЧУЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Ниитилелге, өг-бүлеге, кижиниң кадыкшылынга арагалаашкынның чедирип турар уржуктары улуг. Аңаа удур чидиг демиселче күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-ниитиниң, коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш депутаттарның кол кичээнгейин угландырар ужурлуг.

Чоокта чаа Кызыл-Мажалыкта районнуң Культура бажыңынга Ленинчи шаңналдың лауреады, академик Ф. Г. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номунга хамаарыштыр эрттирген номчулга конференциязының темазы арагалаашкын, оон үреглекчи салдарының дугайы. Ук конференцияны районнуң төп библиотеказы-биле СЭКП райкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизи баш удур белеткелдиг, утка-шынарлыг организастап эрттирген.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи И. Ш. Очур конференцияны ажыдып, сөс алгаш, амгы үеде совет кижилерниң аразында харыызааларның улам быжыгып орарын онзалап айытпышаан, арагага алзып, дыка хөй кижилер амыдырал-чуртталгазын хоозун эрттирип чоруур болгаш ындыг уяс-биле демиселди чорудары кижи бүрүзүнүң хереэ деп демдеглээн.

«Арагалаашкынче кижилерниң хаара туда бээр чылдагааннарының үндезиннери чудел?» деп айтырыгга хамаарыштыр Кызыл-Мажалыкта спорт клувунуң эргелекчизи Курут-оол Кунгугет кончуг солун, ажыктыг, амыдыралчы бодалдар сиңген чугааны кылган.

Араганың кижиниң мээ-медерелинге, келир үеде төрүттүнер чаш төлдүң кадыкшылынга хоралының, орта не кижиниң харысалгазының дугайында психиатр Тамара Шириижик болгаш районнуң уруглар эмчизи Светлана Куулар номда чижектерге даянып, солун беседаны кылганнар.

Чугаалажып турар номда аныях оол Сергейниң салым-чолу араганың хайындан кандыг болганын бистиң бөгүнгү амыдыралывыстан кескү чижектер-биле деңнеп тургаш, Кызыл-Мажалык суур Совединиң секретары Мария Наймаа чугаалаан.

Куда база өске-даа найырдейларга араганы эңмежок хайнү херегле вейин, харын-даа ол чокка эрттирип болурунуң аргалары бар деп бодунуң бедалдарын ЗАГС ажылдакчызы Зоя Ооржак илеретиен.

«Чон аразында кижи» деп номга номчулга конференциязы чыылганнарның идепкейлиг киржилгези-биле солун эртген.

М. СЕРЕҢМАА.

Күш-культура болгаш спорт

Владислав Третьяк «Канаданың кубогу» дээш маргылдаалар дугайында

«Канада кубогу» дээш ийиги маргылдаа төөгүде кирген, а ооң түңнелдерин делегейниң хоккейжилери ам-даа чугаалашпышаан. Нацонал хоккей лигазының (НХЛ) канада профессионалдары-биле совет команданың ужуражылгазының үезинде дош кырынга демисел дыка-да чидиг болгулаар. Ол ужуражылгаларның вратарь туружундан көөрге кандыг болурул? Ол дугайында НХЛ-ның тергиин ойнакчылары-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының маргылдааларының бүгү оюннарынга киришкен, оларның эң дээре ойнакчызы болгап Владислав Третьяк интервью берген.

— Маргылдаа саны-ла көрүкчүлерге чүгле дыка солун боорундан аңгыда, хоккейжилерге шылгалда база болур болгай. Силер дошче кандыг бодал-биле үнер силер: тиилелгени күзээри билдингир-ле харын, ынчалза-даа тиилелгеге каман-даа бүзүрээр силер бе?

— Бир эвес тиилээринге бүзүревес болза, дошче үнген хереэ чүү боор. Спортсмен кижи черле ындыг болур түве: тиилелгеге бүзүревес болза, ол ойнап ап черле шыдавас.

— «Канада кубогу» дээш маргылдаага бистиң команда тиилеп үнген болгай. Силерниң бодап турарыңар-биле алырга түңнел ужуражылгазының 8:1 саны ССРЭ болгаш Канада командаларының күжүнүң ёзулуг ыдгалын канчаар көргүзүп турарыл?

— НХЛ-ның шилиндек командазы бистиниңден кошкак эвес. Мен совет шилиндек командазы он чыл ажыг ойнап келдим, ынчангаш оон күштүглерин көрбээн мен. Канадаларга психологтуг [illegible] болу чалааг. Олар боттарының шуптузун уттурарындан коргуп турганнар. Ол черле билдингир. Бир эвес бистер сөөлгү маргылдааны Москвага ойнаар апарган [illegible], база-ла уттурарындан коргар апаар бис деп бодаар мен. Адактың соонда мээң ролюмну эвин эртир улгаттыр көрген. Маргылдааның мурнуу [illegible] солуннар маргылдааның түңнелин Третьяк шиитпирлээр деп бижээн. Ол шын эвес. Вратарь болгаш хаалакчы-даа болган болза, чаңгыс кижи амгы үениң хоккейинге ужуражылгазының салымын шиитпирлеп шыдавас. Чедиишкинни чүгле команда чедип ап болур, ынчангаш шупту кижилер эки ойнаар ужурлуг.

— Аштырыышкынга удур эмни билир силер бе?

— Ооң үезинде бодунун-на чедимче чок чүүлдерниниң дугайын бодаан хереэ чок. Оларны уттуп, кузенниг эвес таварылгалардан чайлаарын бодаар херек. Бодун чүү-даа болбаан ышкаш кылдыр, ынчаар ойнаарынче албадаар ужурлуг.

— Делегей чемпионадынга профессионалдарның кирмирин канчаар көрүп турар силер?

— Деткиир мен. Делегей чемпионады — эң-не бедик, эң харысалгалыг маргылдаа деп санаар мен, аңаа канадаларны база үргүлчү чалаар болгай. Ынчалза-даа олар кижиниң көрүксээн командазын эвес, өске составты экеп турарлар.

Чамдык скандинав спортчу журналистер совет команда — «делегейниң ёзулуг чемпиону эвес» деп бижип турганнар. Бир эвес чемпионатка НХЛ-де кирип турар бүгү тергиин дээн ойнакчылар шуптузу (оларның-биле каңы скандинаттар база) киржирлер болза, өске херек-тир.

— Ам, тиилеп алганыңарда, «Канаданың кубогунуң» түңнелин канчаар көрүп турар силер?

— Тиилелге бисте хамыктың мурнунда алывыска төлептиг болган. Ол делегей чемпиону аттыг команданың тиилелгези-дир. Мен бодап көөрүмге ол маргылдаа профессионалдыг эвес хоккей [illegible] хоккейден хора эвес, эки, оон күштүг боор турар.

— Командаларның мергежили барык бир дең боор турда, ужуражылгаларның хөй кезиинде совет хоккейжилерниң тиилелгези-биле дооступ турган. Ону канчаар тайылбырлаар силер?

— Совет команданың тиилелгези [illegible] хамааржыр турар деп бодаар мен.

— Канадалар база-ла оон ээзэш эвес белеткенип турар чадавас ыйнаан?

— Мен бодаарымга эвээш. Канадалар колдуунда-ла дош [illegible] белеткенип турар. Бистер доштан аңгыда чер кырынга база белеткенир: кросска маңнап, шой-даа көдүрүп турар болгай бис. Чиик болгаш аар-даа атлетика бистиң маргылдааларга белеткелиниң хөй шагын ээлеп турар. Ындыг белеткелдер кылбас болза, тиилелге чедип алдынмас ийик. Бистиң күжүвүс маргылдааларның чүгле эге үезинге эвес, харын база төнчүзүнге-даа четчир. Ынчаарга канадаларны ындыг эвес.

— Канадаларның совет команданы хүлээп алганының дугайында каш састен чугаалап көрүңерем?

— Хүлээп алыышкын кайгамчык эки болган. Олар спортка ынак, хоккейге ынак, чогум-на ынчангаш олар боттарының оюну-биле сонуургалды болдурар кижилерни чылыы-биле, чоок хүлээп алырлар. Ол дугайын бистиң улуг өнүүвүс, кайгамчыктыг хоккейжи Валерий Харламовтуң өлгениниң дугайында дыңнааш[illegible] үеде онза тодаргай көзүлген. Ол медээ совет [illegible] канада хоккейжилерниң эш хуу ужуражылгазы болур хүн келген. Стадионга он чеди муң беш чүс кижи чыылган. Маргылдаа мурнунда кажыдалдың минутазын чарлаан. Он чеди муң беш чүс кижи шупту бажын могейткеннер. Канадалар ынчан шылгарангай совет хоккейжини кажыдап, ыыт чок ёзулал кылган. Ол чүл? Ол дээрге, ынакшыл-дыр. Хоккейге, бистиң нацонал маадырывыска, бүгү хоккейниң маадырынга ынакшыл-дыр.

Канадаларга бистиң командазы-биле оларның хоккейжилериниң ужуражылгазы [illegible] деп бодаар мен. Бистерниң ойнаарывыс оларга солун-даа. Олар боттарының хоккейжилеринге дыка ынак. Ынчалза-даа олар бистиң командавыска байыр чедирип турганын кандыг дээр! Бистер кудумчуларга чоруурувуска кылаштатпайн, бистерге чедип кээп, [illegible] тудуп, ат салып бээрин дилеп турганнар. Бистерни арнылыктан-на таныыр [illegible] кайгап турган бис.

Михаил ТАРАБУТА.
(«Московские новости» — ПМА).

А Ж Ы Ы У Л У Г

[illegible]

К. ДОНГАК,
Өвүр район.

Агаар

Бөгүн чамдыг черлерге бичии бышкан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15 градус соок болур.

Кызылга агаар бүзүрээр чагбас, 9—12 градус соок.

«Шын» солун редакциязынга I-II класстың чолаачызы херегленип турар.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

КИНО

НОЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 серийлыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00; «Улуг өг-бүле» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ришад — Зияфатың төлүнүң оглу» 9.30, 11.10, 13.50, 15.30; «Ак сеткилдиг, угаанныг, өг-бүле чок кижи» 17.10, 18.50, 20.30 (уатхан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Матрос[illegible] айтырыг чок» 15.00, 16.30, 18.50, 20.30 (уатхан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дириглер арызынга читкеннер» 15.00, 16.30, 18.50, 20.30 (уатхан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-84 [illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корреспондентер 2-25-41, бухгалтериянын 2-12-43, [illegible]

Тиражы [illegible]. Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00937

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 267 (11765) 1981 чылдың ноябрь 18, среда 1925 чылда үндүрлеттинген Өртээ 2 кап.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы дүүн Москвада, Кремльдиң Улуг ордузунда, ажылдап эгелээн.

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттары 1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1981 чылда план күүселдезиниң чоруп турарының дугайында, 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1981 чылдың ноябрь 16-да СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болуп эрткен. «1981 — 1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы эш Н. К. Байбаковтуң болгаш «1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында» ССРЭ-ниң сан-хөө министри эш В. Ф. Гарбузовтуң илеткелдерин Пленум дыңнап чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Пленумга делгеренгей чүве чугаалаан. Ооң чугаазын парлалгага чырыдар.

Илеткелдер талазы-биле эштер Г. В. Романов—СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары, Т. Я. Киселев — Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Г. А. Алиев — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, О. С. Мирошхин — Казахстанның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, П. П. Гришкявичус — Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, В. С. Мураховский — СЭКП Ставрополь крайкомунуң бирги секретары, Е. В. Качаловский — Украинаның Компартиязының Днепропетровск обкомунуң бирги секретары, Б. Е. Щербина — нефть болгаш газ үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң тудуг министри, В. Н. Голубева — Ивановонуң В. И. Ленин аттыг пөс-таавы комбинадының ажылчыны, К. Н. Беляк — мал ажылының болгаш мал чемнерин бүдүрер машина тудуунун министри, Н. Д. Худайбердыев — Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы олар санал берген.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалды СЭКП ТК-ның Пленуму хүлээп алган, ону парлалгага парлаар.

Төп Комитеттиң Пленуму бодунуң ажылын оон-биле дооскан.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң дугайында

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин холдуунда чүгддүг деп санаар.

Айыттынган төлевилелдерни ССРЭ-ниң Дээди Соведи кооп кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кииреp.

Иштики болгаш даштыкы политиканың талазы-биле партияның XXVI съездизиниң ажылдап кылган стратегтиг углаашкынын амыдыралга боттандырып чорудар, коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын бүрүн болгаш долузу-биле чүгддүг деп санаар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хоорккомнары болгаш райкомнары, партия организациялары, совет, профэвилел болгаш комсомол органнары, министерстволар болгаш ведомстволар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазында тайылбырлаттынган чүүлдерни болгаш түннелдерни удуртулга болгаш, бо чылдың онаалдаларын чедиишкинниг доозарынче, 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планын ооңнур болгаш ажыр күүседиринче кичээнгейин чиңнээр. Ол сорулга-биле улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидер дугайында партияның эң чугула айтыышкынын боттандырарынче, ону интенсификастаарынче бүгү күженишкиннерни угландырар. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, продукцияны кылып үндүрериn көвүдедиринге болгаш шынарын бедидеринге бар аргаларны долу ажыглаар. Капитал тудугну дыка экижидеринче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг. Металлды, одаар чүүлдү, электроэнергияны, чиг-этти болгаш материалдарны, сан-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын ажыктыг кылдыр болгаш хумагалалдыг ажыглаарын хандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырар, бистиң экономиканың камналгалыг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр. Эртемниң ролюн бедидер, эртем-шинчилел, төлевилел болгаш конструктор организацияларының ажыл-чорудулгазынга улам ажыктыг түңнелдерни чедип алыр. Экономиканы планнаарын болгаш эргелеп башкарарын улам ыңай экижидер, ажыл-агыйны башкарарының стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды чүткүлдүг чорудар.

Даштыкы экономиктиг харылзааларның ажыктыын өстүрерин, бирги ээлчегде социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы калбартырын чедип алыр.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн немей өстүрер, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, одалга-энергетика комплекизин шапкын хөгжүдер, аъш-чем айтырыын шиитпирлээр, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин улам ыңай көдүрер талазы-биле партияның төлевилээн улуг хемчээлдерлиг сорулгалары күрлавырларны болгаш аргаларны улам долу ажыглаар талазы-биле күженишкиннерни улгаттырарын адыр бүрүзүнден, эвилелдешкен республика, край, область, хоорай болгаш район бүрүзүнден, бүгү күш-ажылчы коллективтерден негеп турар деп, СЭКП ТК онзалап демдегледи. Оон-биле холбаштыр бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге, эргелеп-башкарылганың бүгү талаларынга организастыг чорукту, ажылчыын чорукту бедидерин, күрүне болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаарын бирги черге ужур-дузалыг кылдыр көрген турар ужурлуг.

Коммунистер, бүгү ажылчы чоннар социалистиг чарышты улам калбак нептередип, он бирги беш чылды шалыпчы ажыл-иши-биле, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни-биле демдеглээр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

1981 чылдың ноябрь 16-да СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

СЭКП-ниң XXVI съездизи эрткен соонда үениң дургузунда политиктиг, организакчы болгаш ажыл-агыйжы улуг ажыл кылдынган. Массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи өскен. Совет улус сорук кириишкин-биле болгаш болдунуң күштеринге бүзүрел-биле чаа беш чылче кирген. Коммунистиг тургузуушкунунуң съездизиниң айыткаы улуг болгаш нарын сорулгалар чедиишкинниг шиитпирлеттинген турар дээрзинге совет улус бүрүн бүзүрелдиг.

Төп Комитеттиң амгы Пленумун съездиниң ажылының шуут дорт уламчылалы кылдыр санап болур. Сезен чылдарда экономиктиг политиканы бистер съездиге чүгддүг деп көрген болгаш чурттуң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол углаашкыннарын бадылаан бис. Ам СЭКП ТК-ның Пленумунга, дараазында базымны кылып бис. Беш чыл планының төлевилелин чугаалажып көөр ужурлуг бис, 80 чылдарның баштайгы чартыынга хамаарыштыр партияның XXVI съездизиниң айтыышкыннарын төлевилелде тодаргайлап турар.

Күрпланның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кирип келген материалдарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу чугаалажып көрген болгаш 1981-1985 чылдарда планныг даалгалар съездиниң негелделеринге холдуунда дүгжүп турар деп санаан. Планны тиилеп көөрүнге ол эң-не чугула чүүл болгай, эштер.

Беш чылдың кол сорулгаларын шиитпирлээринге арга-ла бээр оруктарны төлевилелде тодаргай айыткан. Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынче, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринче партияның угланыышкынын быжыглап турар. Төлевилел съездиниң социал программа талазы-биле шиитпирлерин күүседиринче база угланган. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый шапкын хөгжүүр. Капитал салыышкыннарын мөөңнештирер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Эвилелдешкен республика бүрүзүнүң экономиказы улам ыңай сайзыраар. Камгалалдың херегселдери идегелдиг хандыртынып турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу бо бүгүнү барымдаалааш, XI беш чылдың планының болгаш 1982 чылда планның база бюджеттиң төлевилелдерин чүгддүг деп санаан болгаш партия Төп Комитединиң Пленумунга чугаалажып көөрү-биле кирип турар.

Беш чыл планының чиик эвес байдалдарга чогаадып кылдынганы эш Н. К. Байбаковтуң илеткелинден илдең-дир. Ол чорук ийя белүк чылдагааннар-биле холбашкан.

Бүрүнү-биле аныяк хевирлиг чамдыызы-биле бистиң контролювустан дашкаар факторларның уржуктары экономиказа ажыл-херектериниң байдалдарынга салдарлыг болуп турар. Кодээ ажыл-агыйда ол дээрге, бүгү экономиказа дыр, улуг когарадыг кандаашкын үш чыл дургузунда улаштыр таварыштырып келген. Делегей байдалының нарыдаанын планнарны ажылдап кылырда база чугаажок барымдаалап көөр ужурга таварышкан бис.

Өске чүүл база [illegible] болган. Улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының салып турар чаа негелделериниң дугайында шак чугаалап турар бис. Ынчалзажок ажыл-агый чорудулгазының болгаш экономиктиг бодалдың стили, планнаашкының методтары, эргелеп башкарарының системазы ындыг-ла шалыпкың эвес эде тургустунуп турар.

Бо бүгү чүүлдер беш чыл планының төлевилелинге салдарлыг болбайн барып шыдавайн. План берге, күженишкинниг-дир. Ындыг болганда чүңү кылыр ужурлугул? Планны күүседир дээш күженишкиннерни ийи катап, үш катап улгаттырары чугула. Ажыл-агыйны башкарарының стилин болгаш методтарын эде тургузарын дүргедедир херек.

Л. И. Брежнев оон ыңай ажыл-агый тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларынга, оларны шиитпирлээриниң аргаларынга доктааган.

Аъш-чем айтырыындан эгелээйн деп, ол чугаалаан. Аъш-чем айтырыы — ажыл-агый болгаш политика талазы-биле — бүгү беш чылдың төп айтырыы болуп турар. Ону шиитпирлээриниң үндезини — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң [illegible] болур. Ындыг темпилерни план төлевилелинде киирип турар. Беш чылда тарааның чылда ортумаа-биле чыылдазы барык 35 миллион тонна, [illegible] бүдүрери 2 миллион [illegible] тонна немей көвүдээр ужурлуг. Картофельдин, [illegible] болгаш кат-чимистиң бүдүрерин боттуу-биле [illegible] көрүнүп турар.

Беш чыл дужут чок чылда [illegible]. Ынчалзажок аъш-[illegible] бүдүрерин дүрген болгаш быжыы-биле өстүрер дээш бистиң айтыышкыннарывысты ол байдал чайгылдырып шыдавас болгаш чайгылдырбас ужурлуг.

Кодээ ажыл-агыйга таарымча чок агаар-бойдус байдалдары бисте барык-ла бир чыл болгаш-ла дагынып турарын хөй чылдарның дуржулгазы бадыткап турар болгай. Ынчангаш ону бистиң агаар-бойдус байдалывыста таварылга эвес, а холдуунда доктаамал таваржыр анаа болуушкун кылдыр санап көөр херек. Оортан — практиктиг элээн каш түңнелдерни кылыр апаар.

Бойдусту командылаар кылдыр амдыызында өөренип албаан болганывыста, кодээ ажыл-агыйда ажыл-херекти агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынга удурланыштыр мергежилдиг чорудар херек. Ол дээрге чер-черниң девискээр аайы-биле улам шыңгыы специализастаашкынны чорудар дээни ол-дур. Хөрзүннүң өл-шыгы четпес даа турда, артык-даа турда эки дүжүттүг хандырар ындыг культураларны, агротехниктиг ындыг аргаларны шиңгээдип нептередир дээни ол-дур. Адактың соолунде ол дээрге, эргежок чугула техниканы бүдүрер, эки ажыглаар дээни ол-дур. Мелиорацияны хөгжүтпүшаан, чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр улам хөй ажыглаары-биле черге лептир бо бүгү хемчеглер [illegible] агаар-бойдустан хамаарылгазын кошкадырынга дузалаар апаар.

Кодээ ажыл-агыйга даалгаларны, нормативтерни болгаш көргүзүглерни ажылдап кылырда, түг черге эң-не таарыжыр, эң-не боттуг байдалдарны кичээнгейлиг өөренип [illegible] чугула. Кодээ ажыл-агыйда кижилерниң ажылының дугайын чүгле чаңгыс чылдың түңнелдери-биле үнелеп көрүп болбас. Кижилерни үнелеп көөрде, агаар-бойдус эки-даа турда, багай-даа турда олар чүнү чедип алганын, оларның күш-ажылының түңнелдери каны хире быжыг турушт уг, доктаамал болуунуң барымдаалап көөр херек.

Эки, доктаамал турушт уг ажылдың үлегерин Казахстанның тараажылары көргүзүп турар. Тарааны бүдүрерниң болгаш садарының планын онгу беш чылда республика күүседип болгаш чылдың бүрүде холдуунда үргүлчү бир миллиард пуд тарааны бүрү-

(Төнчүзү 2-ги арында)

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

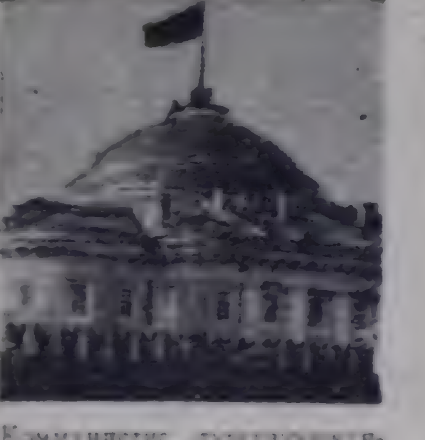

Коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр-чаагай планнарынга сорук кириишкин-биле совет кижилер чаа беш чылче эгелеп кирген. Коммунистерниң ленинчи партиязын долгандыр сырый каттышкан Советтер чуртунуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, даап [illegible] энергиязын болгаш ниитиатиквазын угландырып турар.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырар, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидер дээш улам ыңайгы демиселдиң программазы-биле совет кижилерни СЭКП ТК-ның чаа болуп эрткен Пленумунуң документилерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазы чепсеглээн, ажыл-агый тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын, оларны шиитпирлээриниң аргаларын оон чугаазында партийжи, принципиалдыг [illegible] биле хандыр айыткан. Эки ажылдаар, планнарны эки чогаадыр, оларны эки күүседир, бүдүрүлгени эки организастаар болгаш эки бүдүрер, чаңгыс [illegible] чугаалаарга — ажыктыг кылдыр ажылдаар дээн Леонид Ильичтиң кыйгырыын совет кижилер дайынчы чагыг кылдыр хүлээп алганнар.

Партияның айыткан коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседип турар дээрзинге бүрүн бүзүрелдиг чоннуң депутаттары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кремльдиң Улуг ордузунда алдыгы сессиязынга чыглып келгеннер. Ноябрь 17-де эртенгиниң 11 шакта Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралынга сессия ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. С. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Сессияның хүн айтырыы болгаш оон ажылының чурумун депутаттар бир үн-биле бадылаан.

Сессияның хүн чурумунда айтырыглар:

1. 1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында.
2. 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1981 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң турарының дугайында.
3. 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында.
4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Эвилел Совединиң Даргазы **А. П. Шитиков** даргалаан болгаш хүн чурумунуң бирги болгаш ийиги айтырыгларын чугаалажып эгелээрин саналдаан.

«1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1981 чылда планның күүседиинин турарының дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** илеткел кылган.

Дараазында «1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң сан-хөө министри депутат **В. Ф. Гарбузов** кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының каттышкан хуралы оон-биле доозулган.

Сессия ажылын бөгүн уламчылаар. (СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының бүдүүзүнде

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бежиги чыыжының дөрткү сессиязының бо чылдың декабрь 16-да болуру-биле холбаштыр аңаа белеткелдерниң дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ноябрь 17-де болган хуралынга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. С. Бойду кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму сессияга чугаалажып көөрү-биле киирер 1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң беш чыл Күрүне планының, 1982 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелдерин болгаш 1981 чылда план күүселдезиниң чорууп турарын база 1982 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин болгаш 1980 чылда бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту баш удур көөрүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет талазы-биле болгаш өске-даа доктаамал комиссияларынга даараскан.

Президиум хуралын эрттирген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме хуралга чүве чугаалааш, ам болур сессияга чугаалажып көөр айтырыгларның чугула ужур-дузалыын айытпышаан, оларны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдерге болгаш айтыышкыннарга дүүштүр эки шынарлыг кылдыр белеткээриниң чугулазын онзалап демдеглээн.

эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

...чеге садып турар. Казахстанның ажылчы чоннары 60 чыл... [illegible] ...милли(о)н пуд тарааны... [illegible] ...тер (Адыш часкаашкыны).

[illegible]

...болгаш курүне шыгжамырынга 827 миллион пуд тарааны урганнар. Узбекистанның [illegible] ...ажыл-агыйының бүгү ажылдакчылары эки ажылдааннар.

Белоруссияның, Литваның, а ол ышкаш Ставропольдуң, Кубаньның, Ростов, Тюмень болгаш Россия Федерациязының өске-даа чамдык областарының ажылчы чоннары... [illegible]

[illegible]

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының хуралы

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының хуралы 1981 чылдың ноябрь 16-да болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] үеде Төп Ревизия Комиссиязының [illegible] дугайында комиссияның даргазы Г. Ф. Сизовтуң дыңнадыын хуралга чугаалашкан.

СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының 1982 чылда ажылының планын ол хуралга чугаалажып көрген болгаш бадылаан.

ДОПЧУ БИОГРАФИЯ ОЧЕРИГИ — ЛЕОНИД ИЛЬИЧ БРЕЖНЕВ

Леонид Ильич Брежневтиң допчу биография очеригиниң немелделиг үшкү үндүрүлгезин парлаан.

СЭКП ТК-ның Чиигиниң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарынга чагырткаңын, чон-биле оон кезээде сырый харылзаазын тодаргай чижектер-биле номда көргүскен. Л. И. Брежневтиң партияның чоруткан бүгүле черлеринге ол оон улуг херээ дээш бодунуң бүдүжүнге дүүшкен күш-биле болгаш шиитпирлиг чорук-биле демисежип келген болгаш демисежип-даа турар. Бүгү делегейниң коммунистеринге, чүс-чүс миллион кижилерге оон азы ленинчи принциптиг чоруктуң, чайгылыш чок интернационализминиң тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселдиң чаагай үлегер чижээ болган.

Л. И. Брежнев — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы, ол Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чаалап алышкыннарын быжыглаар дээш, бистиң чуртувуска социализмни тургузар дээш совет улустуң маадырлыг демиселинин чылдарынга өзүп келген болгаш киналган политиктиг удуртукчуларның турралдыынга хамааржып турарын ном бүдүреддиг херечилеп турар.

Леонид Ильичиниң хөй талалыг, могаг-шылаг чок болгаш чаагай үре-түңнелдерлиг ажыл-чорудулгазы — социализмниң Төрээн чуртка, ленинчи партияга, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердинип бараан болуруунуң сорук кириптиг үлегери-дир.

СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмниң институду биография очерикин белеткээн. Номну Политиктиг ном үндүрер чер үндүрген болгаш Москваның «Красный пролетарий» типографиязы парлаан.

(ТАСС).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Т. П. Хертекти шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Парлалгага хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр «Шын» солуннуң редакциязының пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Таан-оол Попанашович **Хертекти** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1981 чылдың ноябрь 17.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүнениң беш чыл планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база 1981 чылда план күүселдезиниң чорup турарының дугайында

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1981—1985 чылдарда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1982 чылда планны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң көөр кылдыр киирип тур деп, Н. К. Байбаков чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи бистиң Төрээн чурттувустуң делегейниң коммунистиг болгаш [illegible] шылгараңгай болуушкун болу берген. Эш Л. И. Брежневтиң коммунистиг тургузуушкунуң теориязынга болгаш практиказынга улуг салдарлыг болган илеткелинде, съездиниң шиитпирлеринде болгаш материалдарында ССРЭ-ниң [illegible] хаал ажыдып бердинген, совет ниитилелдиң улам ыңайгы социал, экономиктиг депшилгезиниң оруктары тодаргайлаттынган.

[illegible]

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база 1981 чылда план күүселдезиниң чоруп турарының дугайында

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Он бирги беш чылда партияның көдүрген калбак социал программада кижи дугайында чангай сагыш салыышкыны [illegible] демдеглээн. Ол болза, совет кижилерниң амыдыралының бүгү талалары [illegible]

[illegible]

Байбаков демдеглээн.

[illegible]

Н. К. Байбаковтуң илеткели чүгле кеңнээди үнелээн.

[illegible]

Партияның XXVI съездизи совет [illegible] чогаадыкчы күштерниң болгаш энергиязының чаа чалгыын хайныктырып, бүдүрүкчүнүң өстүрерин болгаш оон [illegible]

[illegible] бузулбас чаңгыс эвии, коммунистиг пятилеткиниң тургузуушкунунга бистиң чурттуң чаа-чаа тиилелгелериниң үндезини-дир! (Адыш часкаашкыны).

ЧАШТАР МУНАР ЭЛЕКТРОМОБИЛЬ

Аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының Москвага болган делгелгезинге келген чоннуң кичээнгейин «автохоорайжыгаш» хаара туткан.

Он харлыг өөрү [illegible] школачы бүрүзүнге, кызыл тайылбыр кылган соонда электромобиль рулунга олуруп алгаш, шакта 12 километр хемчээлдиг кызыр маңналдырын чоп [illegible] турар. Оон өртүн [illegible] светофорлар кыпкан, [illegible] байдалының айыы-биле ээкирлиг турар тускай демдектер эштежок. Ярославльдың электромашина тудуушкун заводунуң бүдүрүп үндүргени ол электромобильдер бичии чолаачыларга дыка эптиг, уругларга, оон шимчээшкиннери уусун чокка алды шак дургузунда ажылдап шыдаар.

[illegible]

[illegible] башкарылга болгаш сигнализация херекселдери бар.

Ынаавыр чүүлдерге херекслер электрониктиг бүдүрүп турар Ярославльның ол заводу чаштарга бедүүн чүүлдер бүдүрүп үндүрер кылыр [illegible] турган. Баштайгы үеде чылда анаа 150 машина бүдүрүп турган. Ол дээрге, далайга дамдыыр. Уруглар албан черлериниң чагыгларын ээзугаар оон хойну кылыры негеттинип турар. Амгы үеде ук завод чылда-ла 10 муң электромобильди үндүрүп болур арга бар деп экономистер санап турар. Оон телевизилиг кылдынган, шалчуургушту [illegible]

Чүс-чүс муң школачылар удавас электромобильдер рулунга олуруптарлар. Олар боттарының автохоорайжыгаштарынга машина башкарып өөренип эгелээрлер.

Татьяна МЕРЕННОВА.

(ПМА).

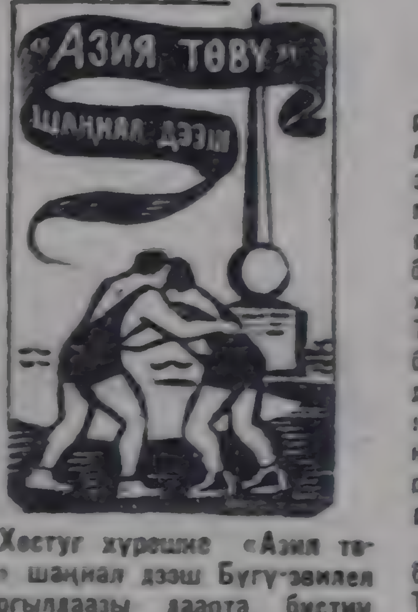

ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

Хөстүг хүреш «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы даарта бистиң республиканың найысылалынга эгелээр. Шак бо маргылдаа эң-не баштай республиканың эң шыырак мөгелерин илередириниң чемпионады турган болза, оон соолунде бүгү-эвилел маргылдаазы апарган.

Чыл бүрүде бистиң республикага эртип турар бо улуг спортчу оюнга эвилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларның, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң аңгы-аңгы хоорайларының эң шилиндек спортчулары киржип, арга-дуржулгазын байыдып ап турарлар. Ук маргылдаа чүгле хевис кырынга сегиржип алыышкыннар-биле кызыгаарлаттынмайн, а харын бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында чурттап, ажылдап, өөренип турар аныяктарның аразында харылзаазын, найыралын улам быжыгып турарынга улуг рольдуг болуп турар.

«Азия төвү» шаңнал дээш бо маргылдаага оон ээлери — Тываның мөгелери соолгу чылдарда багай эвес көргүзүглерлиг болуп, ниитизи-биле 10 ажыг кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Оларның арзындан Иван Хураган, Николай Монгуш, Сарыг-оол Дажы, Вячеслав Кара-Тоннуг болгаш өскелер-даа боттарының деңзилеринге тиилелгелиг хүрежип, чемпион аттарны чаалап алганнар.

«Херел» спорт залга даарта эгелээр улуг маргылдаага бистиң республиканың мөгелери бо удаада база багай эвес белеткенген. Команданың улуг тренери Валерий Оюннуң болдалы-биле алырга бистиң мөгеривис 48, 52, 57, 62 килограммнарга эң-не бедик шаңналдыг черлер дээш турушурлар. Эң ылаңгыя Александр Доржуга, Евгений Томитие, Владимир Монгушка болгаш өскелерге-даа улуг идегелди салган. Бистиң республикадан ук маргылдаага 20 ажыг мөгелер хүрежир.

Бүгү-эвилелдиң маргылдаазынга эвилелдешкен республикалардан, Москва хоорайдан, крайлардан, областардан болгаш автономнуг республикалардан ниитизи-биле 15 командалар киржир. Ол ышкаш бистиң акы-дуңма кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның шилиндек мөгелери база ук маргылдаага киржирлер. Оларның башкылыы Кызылда чедип келген.

В. ЧАДАМБА.

ТӨНЧҮЗҮ ЧОК КИНО

Совхоз төвү суурувуста коньчуг чараш культура бажыңы бар. Оймак-хөглеп дыштаныырынга ында бүгү чүве таарымчалыг. Кинолар болур, концерт көөр, ном номчуур, бөлгүмнерге киржир, черле таарымчалыг, ынчалза-даа ол-ла культура төвүнде ажыл шимчеш чок чоруп турар. Оон дугайын совхозтуң удуртукчулары, кээде Совет-даа эскерип көрбес, хоорга эп, башкарбас-даа.

Мен маңаа бисте кино көргүзүп турарының дугайын бижир бодаан мен. Кинолар ирей-ле болуп-ла турар. Ону көргүзүп турары коньчуг багай. [illegible] шокараң дээр, ол ышкаш киноларның кезектерин солуштурар. Эгези, соолун-даа мырыңай холуп каапкарга, көрүп олурган улуска дыка-ла таарымча чок. Бо октябрь 25-те «Дарга» деп киноның билет өртээн чоңдан хавырып алгаш, киноңу орта көргүспээн. Эртен катап көргүзер бис деп аазааш, олчаан барган. Шак мындыг чижектерни уламчылап болур.

[illegible]

Культура бажыңының директору Вера Доргат мындыг фактыларны кезээ турада ыыт чокка эртирип турары четпес. Клуб ээвтелиниң ажылын директор холга алыр болза, эки хөй-ниити организацияларыбиле харылзааны экижидип, дем кадып, эки ажылдаар болза кандыг-даа ажыл-херек бо дугуур болуру чугаажок.

Д. БААЗАН.

Эрзин район.

«АГЫМГА УДУР»

Үттүндүр ... чылдар... 1920 чылдың [illegible] Ыраккы Чөөн чүкке хамааты дайынның диңмирээн турган үези. Ол үеде [illegible]

[illegible]

Байдал ам-даа нарын, дүшкүүрлүг, чүге дээрге япон эзээргектерден аңгыда, тайга-эзим иштинге чаштынып алгаш хаанныг үүлгедиглерни ак офицер Бочкарёв үргүлчүлеп турар. Кедээ суурларны өрттедип, совет активчилерни өлүрүп, хыдып, эп араатаныг чоруун оон дээрбечилери көргүзерлер. Тайга-тайгыл черлерде чурттап турар кедээ чонга өөп-тоглаа көргүзүп чораан «агитвагоннуң» киржикчилери — комсомолчуларны ол дээрбечилер чыглагаан тоокка хилиичектеп өлүрерлер.

[illegible]

Шылгараңгай совет чогаалчы Александр Фадеевтиң чогаалдарынга үндезилеп кылган «Агымга удур» деп бо уран-чечен киноның сценаристери — Марк Азов биле Валерий Михайловский.

Төөгү-революстуг сюжеттиг «Агымга удур» деп чаа киноңу найысылалдың чурттакчылары улуг сонуурган-биле көрүп эгелээннер.

С. САНДЮ.

АВТОБУС БОЛЗА...

Таңды районнуң Чал-Кежиг суурда чурттап турар 9—10 класстарның өөреникчилери Элегес суурда ортумак школага барып өөренип турар бис. Ол суурларның аразы сес километр. Эртен эрте тургаш-ла чадаг базыптар бис. Чедип чадап чорувуста-ла бирги кичээл эгелей берген болур. Кичээл төнген соонда таварыштан-на машиналар-биле чаныптар бис.

Чамдыкта мал-маган чүдүрген машиналарга-даа таваржыр бис. Бистер шуптувус 15 кижи бис: тосну класстылар 8, онгу класстылар 5 кижи. Аравыста 2 класстың өөреникчизи бичии оол база бар. Ол оол чанарда безин чадаг маңнаар.

Моон мурнунда чылдарда бо ийи суурларның аразынга өөреникчилер болгаш ажылчыннар чедирер автобус турган. Бо чылын бисте шуут-ла автобус чок эвес, эртен эрайтап келир чаңчылдыг бир автобус кестүп келгилээр. Ол келгеш өөреникчилерни бууп олуртпаш чорупаттар.

— Дүште келир силер бе? — деп чолаачыдан айтырар бис.

— Чайым чок, Кызыл баар мен, оон соонда Бай-Хаак баар мен — деп каар. Оон-на чанар чүве тывылбастаар.

Ам кыш дүшкен. Соогу дамок апарганда машина доктаар черге барып турарга бергезиг совхозтуң директору Иван Павлович Козлов бөлген болза! Биске доктаамал автобустан таарыштыр тургускан болза. Бо дугайында Элегес ортумак школазының директору база сагыш салган болза кузелдиг бо мйин.

БӨЛҮК ӨӨРЕНИКЧИЛЕРДЕН.

НОЯБРЬ 20-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible]. 9.05 — Уран холдар. 9.35 «[illegible] буураан». Уран-чечен фильм. 11.05 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг телефильмнер программазы: «Ажыл-ишчи херээжениниң портрединге штрих», «[illegible]». [illegible]

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Малышок». 19.00 — «Кижи четпес шыйыг». Телефильм. 19.25 — «[illegible] экраннарында». 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» 20.15 — Музейлер болгаш делгелгелер залдары-биле. «Архангельскиниң музейи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаа [illegible] тракторлар». Уран-чечен фильм. 23.00 — 01.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Спартак». Челябинскиден дамчыдылга.

НОЯБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «АБВГДейка». 9.15 — Силерге, ада-иелер! 9.45 — Украина ССР-ниң улустуң [illegible] «Ятрань» аялгазы ансамблиниң концерти. [illegible]

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible] ЦСКА — «Динамо» (Рига). 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Биче спорт аренадындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 14.50 — А. Н. Островский — «Талантылар болгаш оон талаачылары». Москваның В. В. [illegible] аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 17.10 — «[illegible]». 17.40 — «[illegible]». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.25 — «Кино аян-чоруктар [illegible] клувуу». 19.25 — М. Исаковский — «Ельнин черде». 20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» 20.15 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Бистиң залаавыс», «Бистиң черивис», «Согун». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Ырлаачыларның маңы». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible]

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible] фильм. 5-ки серилаз. 18.15 — «Челээш». Улустуң чогаадыкчылыының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Найал» (Пакистан). 18.45 — «Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. И. Свердлин. 19.45 — В. А. Моцарт. Ре минор соната. 20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» 20.15 — Оренбургтуң орус улустуң хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.50 — 22.20 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00. «Улуг өг-бүле» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рашид — Зифаның толунуң оглу» 9.30, 11.10, 13.50, 15.30. «Ак сеткилдиг, углаанныг өг-бүле чок» 17.10, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эскадраның халапка таварышканы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Оргу черле» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузугу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаштанда 2-32-75 телефонче зеңгаар.

Тираж 17566. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 268 (11766) | 1981 чылдың ноябрь 19, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНДЕ

Ноябрь 17-нин [illegible] ССРЭ-нин Дээди Совединиң Эвилел Совединиң хуралы болган.

Эштер **М. С. Горбачев, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Ук хурал Эвилел Совединиң Даргазы **А. П. Шитиковтуң** даргалаашкыны-биле эрткен.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда Күрүне планының болгаш 1981 чылда план күүселдезиниң көрүп турарының дугайында, 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелин Эвилел Совединиң План-бюджет комиссиязының Даргазы **Г. И. Вашенко** кылган.

Камналга талазы-биле улуг онаалдалар беш чыл планында көрдүнген. Ол онаалдаларны шиитпирлээринге дузалап болур чамдык хемчеглерни оратор адаан. Бүдүреринге хөй энергия болгаш материал негеттинер чүүлдерни ыңай кылыр, курлавырларны шимээр технологтуг [illegible] калбаа-биле ажыглаар, херектеп болгу дег бүгү-ле арга-курлавырларны ажыглаарынга улам долу кирер талазы-биле хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Шыңарлыг бедидери болгаш конструкциялыг материалдарның эң ажыктыг хевирлерин кылып үндүрерин көвүдедири онза ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Күш-ажыл кылып шыдаар чонунуң абсолюттуг өзүлдезиниң кызырлыышкынының байдалдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле онаалдаларны доллур болгаш ажыр күүседири бирги черге-ниң ужур-дузалыг.

Ажылдап турарларның санын көвүдетпейн тура, бүдүрүкчүзүнүң телевилеттинген хемчеглерни чедип алыр талазы-биле күш-ажылчы дыка хөй коллективтерниң иниццативазын мооң-биле холбаштыр деткиири болгаш нептередири чугула кылдыр комиссиялар санап турар.

Транспорттуң капитал тудугунуң хөгжүлдезинге болгаш оон-даа айтырыгларга депутат доктаан, чоннуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер талазы-биле улуг хемчеглерниң ужур-дузалын онзалап демдеглээн.

Комиссиялар ажылдап турарының үезинде немелде [illegible] дилеп тывар болгаш дараазындагы эскериилделерни киирери эргежок чугула кылдыр санааның оратор онзалап демдеглээн: 1982 чылда чоннуң херегле бараннарын бүдүрериниң болгаш сайгарарының планын үүрмектеп садыглаар өртектерге 183,3 миллион рубль улгаттырарын база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң орулгаларын 135 миллион рубль көвүдедирин саналдап турар.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, ол ышкаш комиссияларның эдиглерин барымдаалап турганы, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын ССРЭ-ниң чазааның киирип келгенин өзүлдээр бадылаар деп саналды комиссияларның өмүнээзинден оратор киирген.

Санал бериишкинни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **В. П. Орлов** ажыткан. Россия Федерациязының ажыл-ишчилери чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг үлүг-хуузун киирип турарын ол чугаалаан. Экономиканың болгаш күш-тураның улам ыңайгы шапкын хөгжүлдезиниң калбак перспективаларын он бирги беш чыл ажыдып турар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин дүрген темпилер-биле хөгжүдер, Байкал-Амур магистралының үнүш дургаар зоналарны шиңгээдип алыры эгелээр. Көдээниң ажыл-ишчилери улуг сорулгаларны шиитпирлээр.

Бүдүрүлгениң ажыктыг бедидериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген бедидериниң айтырыглары депутат кичээнгейин [illegible].

Чарниң [illegible] бедидериниң, ол сорулгага органиктиг чемишчиделгелерни ажыглаарының айтырыгларын оратор тодаргай чугаалаан.

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. П. Ляшко** амгы беш чылда хол-биле кылыр ажылдарны кызырып турганы, ажыл үезин дыка камнап алыры, пенсионерлерни база бажыңында олурар болгаш дузалал ажыл-агыйында ажылдап турар кижилерниң хандыкшылдары көрдүнгенин дыңнаткан.

Республиканың көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң планнарынга доктаагаш, шуут келир чылдан эгелээш-ле хөй күш үнер культураларны тарып өстүрериниң индустриалдыг технологиязын калбаа-биле нептередири негдүнгенин оратор онзалап демдеглээн. Ыңчалзажок чаа техника-биле болгаш гербицидтер-биле ажыл-агыйларын чепсег хандыртынганының ужурунда ону чер болганга нептередири саналдап турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

Москва. Кремль. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы. СЭТА-ның фотозу. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында

ССРЭ-ниң саң-хөө министри депутат В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткели

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тоогулуг шиитпирлериниң [illegible] кайгамчык улуг салдары чурттуң национал-политиктиг бүгү амыдыралында сиңниккен деп, ол чугаалаан. Съезд болза бүгү делегейге тоогулуг ужур-дузалыг болуушкун болган. Коммунистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында тургузуушкунунуң болгаш тайбыңның соруук киирикчи программазы-биле партияны болгаш чонну ол чепсеглээн, массаларның күш-ажылчы база политиктиг идепкейлиинге [illegible] улуг чаа [illegible] болдурган.

1981 чылда улус ажыл-агыйы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаргайлаан угланыышкынга дүүштүр хөгжүп турар. Экономиканың түңнеттинген көргүзүү — национал орулга бо чылын 13 миллиард рубльге немей көвүдээр. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери эрткен [illegible] 21 миллиард рубль өзер. Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын бүгү талазы-биле быжыглаар талазы-биле ажылдыг чайгылыш чок болгаш дорт сорулгалыг чорудуп турар.

Партияның социал программазы чайгылыш чокка боттанып турар. Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызының хемчээлдерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улгаттырган. Чоннуң пенсия [illegible] Ажыл төлевирин тудугга, демир-орук транспортунга болгаш [illegible] ажыл-агыйының чамдык адырларынга, чурттуң чамдык районнарынга улам [illegible] хемчеглерни боттандырып турар. Херегледиң ниитилел фондуларындан чонга төлелгелер болгаш чиигелделер 5 миллиард рубльге немей [illegible]. Ниити-биле ол фондулар 122 миллиард рубль болур. Аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын садыглаары көвүдээн. 1981 чылда чуртталга байдалдарын барык 10 миллион кижи экижиткен.

1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди чарыгдалдарлап орулгалары хөй кылдыр күүсеттинип турар. Орулгалар талазы-биле план 101,6 хуу, чарыгдалдар талазы-биле — 100,1 хуу кылдыр күүсеттинер.

Чаа беш чыл планының баштайгы чылында социалистиг улус ажыл-агыйының, эртем болгаш культураның быжыг туруштуг шапкын хөгжүлдезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттанып турар дугайын херечилеп турар-дыр. Ол чорук беш чылдың ийиги чылында көрдүнген даалгаларны күүседиринге эки үндезинни тургузуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бүдүүзүнде болган СЭКП ТК-ның Пленуму 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин тугаалажып көрген болгаш көдүрүп чүгүдүг деп санааның В. Ф. Гарбузов демдеглээн. Чаа үе-чадада бистиң чурттуң хөгжүлдезиниң социал-экономиктиг кол сорулгаларын Пленум ханызы-биле анализтеп көрген, он бирги беш чыл планын боттандырар талазы-биле практиктиг [illegible] тодаргай программазы-биле партияны болгаш чонну чепсеглээн.

1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, коммунистиг тургузуушкунуң теорияның болгаш практиказының кол айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң принципиалдыг айтышкыннарынга дүүштүр ажылдап кылган.

Бюджетти 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планынга дүүштүр ажылдап кылган болгаш улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдезин, совет кижилерниң чаагай чоруунуң өзүлдезин, чурттуң камгаланыр арганың быжыглаарын эргежок чугула акша-херекселдер-биле ол хандырар.

Бюджеттиң орулгаларын 321,8 миллиард рубль, чарыгдалдарын — 321,5 миллиард рубль түңге тодаргайлаан. Орулгалар чарыгдалдардан 0,3 миллиард рубль хемчээлдиг ажып турар.

1982 чылда бүдүрүлгелерниң болгаш ажыл-агый организацияларының орулгазы 131,2 миллиард рубль азы бо чылынга бадылаттынганындан [illegible]8 хуу хөй кылдыр көрдүнүп турар. Орулганың 40 хуузун бүдүрүлгениң техника-биле эде дерииринге болгаш экономиктиг [illegible] болгаш планныг оске-даа чарыгдалдарга киирер кылдыр [illegible] эргезинге арттырар.

Барааннарны бүдүрериниң болгаш сайгарарының планга айыттынган хемчээлдеринге дүүштүр садыгладан үндүрүг 110,5 миллиард рубль болур. Колхозтардан орулга үндүрүн 0,7 миллиард рубль түңге — бо чылдың дециелинге [illegible] доктааткан.

Амгы үндүрүглерниң хемчээлдеринге болгаш 1982 чылда доктааткан ажыл төлевириниң фондузунга үндезилээш, чоннап күрүне үндүрүглерин 26,8 миллиард рубль түңге тодаргайлаан.

Бүдүрүлгелерниң болгаш [illegible] акша-херекселдерин болгаш банкылар чээлилерин барымдаалавышаан, улус ажыл-агыйын акшаландырарынга 328,9 миллиард рубльни бээр. Материалдыг бүдүрүлгеге ол улуг салыышкыннар кол бүдүрүлге фондуларын калбартыр болгаш чаартыр талазы-биле күрүне планында айыткан даалгаларны күүселдезин, а ол ышкаш продукцияны бүдүрүп үндүрерин, аъш-дуга чедиририн планчаттынган көвүделиишкини-биле, оларның шыңарын бедидери-биле холбаалыг экономика адырларының планныг оске-даа херекселдерин хандырар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алган социал программазын чайгылыш чок боттандырары планда болгаш бюджетте көрдүнүп турар. Улус ажыл-агыйының чамдык адырларынга болгаш чурттуң чамдык районнарынга күш-ажыл төлевирин улам ыңай өстүрер талазы-биле хемчеглерни 1982 чылда үргүлчүлээри база көрдүнүп турар. Бир хар чедир назылыг уругларлыг [illegible] төлевирин бээри болгаш бижаан не [illegible] биледир [illegible] эгелээр чылын РСФСР-ниң [illegible] районнарынга, а ол ышкаш Украин ССР-ге, Белорус ССР-ге, Прибалтика республикаларынга, Молдав ССР-ге нептередир. Оске-даа элээн каш чиңгелделер [illegible] турар.

[illegible] ам-даа бүдүрүлгелиг болдуруп эртем улам ыңай хөгжүүр. Эртем шинчилелдерин чорударынга чарыгдалдар 1,2 миллиард рубльге немей өзер болгаш 23,5 миллиард рубль чедир.

Заттыы [illegible] чурттар-биле [illegible] экономиктиг харылзааларның калбартырының, күш-ажылдың делегей хуваалдазының аргаларын база артык чүүлдерин улам ажыктыг кылдыр ажыглаарынче угланган партияның болгаш Совет күрүнениң [illegible] чок угланыышкыны 1982 чылдың планында болгаш бюджединде илергейлеттинген.

(Уланчызы 2-ги арында)

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ — ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң кайгамчыктыг чугаазы Тываның ажылчы чоннарының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге ханы анализти ында берген болгаш келир үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партияның кол сорулгаларын салган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкуннуң улуг база нарын сорулгаларның чедиишкинниг шиитпирлеттинген турар дээрзинге совет улус бүрүн бүзүрелдиин Пленумга болгаш сессияга демдеглээн.

Бүгү чурттаазында ышкаш, найысылал Кызылдың тудугжулары СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын аажок улуг водурлуушкун-биле уткаан болгаш бүрүн долузу-биле чугаалажып [illegible], ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

ЧУРУКТА: «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде И. Д. Поповтуң удурткан комплекстиг бригадазының тудугжуларының СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг сонуургал-биле таныжып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧҮГЛЕ ЭКИ АЖЫЛДААР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга ханы уткалыг чугаазын радиодан дыңнап, солундан номчудум. Улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле шылгараңгай партия болгаш күрүне ажылдакчызының партия органнзацияларының, ажыл-агый органнарының мурнунга салган сорулгаларын сеткилимниң ханызындан чүгле деткиир мен.

«Аъш-чем айтырыы — ажыл-агый болгаш политика талазы-биле — бүгү беш чылдың төп айтырыы болуп турар. Ону шиитпирлээриниң үндезини — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур» деп, эш Л. И. Брежнев чугаазында айыткан. Бо сөстер малчын кижи меңээ эң-не чоок. Ыңчангаш салдынган сорулганы күүседир дээш каш дакпыр күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнип тур мен. Коммунист кижи-бүдүрүкчүлүг ажылдаарын, курлавырларны дилеп тыварын, ажыктыг ажылдаарын негеп турар. Ындыг болганда чүгле эки ажылдаар апаар.

Бо чылды багай эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доостум, төрүүр чүс баш хойга онааштыр 115 хураганны менди доруктурган, хүлээттим. Дүк кыргын алыр даалганы күүсеттим. Мээң чедиишкиннерим кызыгаары ол эвес, чуртка хөй мал продуктулары херек болганда ону улам көвүдедир дээш ажылдаар мен. Амгы үеде сорулга болза малды кыштан хур ажырар, хой бүрүзүнден хураганны менди алыр дээш кызымак ажылдаары болур.

О. КЕЧИЛ-ООЛ.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

УЛАМ УЛУГ КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылдың Күрүне планының база Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң дугайында айтырыгларны чугаалашкан СЭКП ТК-ның бо чылдың ноябрь 16-да болган Пленумунуң доктаалын болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазын бистиң «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери ишти-биле чүүлдүгзүнүп уткаан. Он бирги беш чыл планын чедиишкинниг күүседир. Төрээн чурттуң экономиктиг күчүзүн улам-на быжыглаар, чер кырынга быжыг тайбыңны чедип алыр дээш бүгү совет кижилерниң үндүрүп турар күжениишкиннеринге боттарының улуг-хуузун киирери-биле совхозтуң ишчилери карак кызыл ажылдап турарлар.

Ыңчангыя механизаторлар боттарынга тодаргай хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Кышкы үеде техника септелгезин чорудар шупту 8 звенону совхозка тургускан. Оон иштинде [illegible] звено комбайннар септелгезин база үш звено — тракторлар септелгезин бо хүннерде күжениишкинниг чорудуп турар.

Көдээ ажыл-агый техниказын кышкы кадагалал черинде бүрүн-биле аайлап тургускан. Машиналарның капталыг кезектерин, белдирлерин болгаш агрегаттарын септээрин тодараткан, херек артык кезектерге чагыгны киирген.

Тракторлар болгаш автомашиналар септээр талазы-биле бо чылдың дөрткү кварталының планын механизаторлар декабрь 25-ке чедир бүрүн доозарын хүлээнген.

Тараа комбайннарының 80 хуузун септеп белеткээрин кышкы үеде чорудар болгаш бүгү комбайннарны 1982 чылдың май 1-ге чедир бүрүн белеткээн турар.

СЭКП ТК-ның чаа болуп эрткен Пленумунуң доктаалы-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдары-биле таныжкаш, совхозтуң механизаторлары кышкы үеде техника септелгезиниң оон мурнунда тургускан хуусаазын дыка кызырар, септелгениң шыңарын бедидер, машина-трактор паркының ажылдап кылышкынын 3 хуу бедидер, септелге болгаш техниктиг ажаалдага үнер чарыгдалдарны 2 хуу кызырар, кывар-чаар материалдарның 2 хуузун камнап алыр хүлээлгени алган. Ыңчангаш ажыл-ишчилер улам-на улуг күжениишкин-биле ажылдап турар.

Ч. МОНГУШ.

«Тиилелге» совхозта партком секретары.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Дуржулгалыг бригадир Шойдан-оол Санчатович Күжугеттиң бригадазы он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Мурнакчы бригада он айларның дургузунда 224 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. 1981 чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен.

№ 711 КМК-ның Ш. С. Күжугеттиң 12 кижи составтыг бригадазы он бирги беш чылдың баштайгы чылының планының онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай ажылдаан келген. Олар эрткен 10 айларда ийи-ийи квартиралыг 9 чурттаар [illegible] киирген. Бригадада чаңгыс айда ажылга онаалтыр алырга [illegible] кылган ажылдың хемчээли 19 муң рубль [illegible] турар. Ол ышкаш «Тыва көдээ тудуг» тресте күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң талазы-биле орнумак көргүзүглер 44 хуу бедик болуп турар. Ол ышкаш бригада [illegible] сагып, күш-ажылдың [illegible] тудуг-монтаж [illegible] бот-үнезин 16 муң рубльге чиигеткен.

Ш. С. Күжугеттиң бригадазы 2 квартиралыг чурттаар бажыңнарын тударының демдеглелиг арга-дуржулгазын меңнеп, бо чылдың он айларында ажыглалга киирер ужурлуг объектилерни тудуп доозар хуусаазын 226 хонукка эвээжеткени бригаданың улуг чедиишкини.

Бригада кежигүннери бир дээртиг эки ажылдап, [illegible] күүседип келгеннер. Оларда Херел Сарыглар, Кенден Монгуш, Кувискаалчы Ооржак [illegible].

Олар бо чылын «Хемчик», «Барлык» совхоэтарда ийи-ийи квартиралыг чурттаар бажыңнарын тудуп [illegible].

В. ГУЗИК.

«Тыва көдээ тудуг» тресте экономист.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Малды кышкы ажаалдаар [illegible] дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары, сүт-бараан фермаларга [illegible] бригадалары ажыглаарга боттаныр турар. Ыңчангыя СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарының сүт-бараан фермаларының коллективтери мал кыштаглаашкынынче организастыг кирген.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарының специалистери болгаш удур [illegible] ажылдакчылары фермаларга мал чемиин хүлээлдезин, [illegible] ажылдаарының байдалын хүн бүрүнүң контролюнга тургускан. Ыңчангаш сүт саалдазы кудулавайн турар. Ол талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз эки түңнелдерни чедип ап, социалистиг чарышка мурнап, сүт, эът, дүк бүдүрериниң чыл планын ажыр күүсеткен.

«Улуг Октябрь» совхозтуң ажыл-ишчилери малдың бажын чемин түрмектеп, болбазырадып бээр ийи аппаратты тургускан. Оон дуржулгазын [illegible] өске ажылдаарынче нептередир деп турар.

Шээр мал [illegible] кыштагларынга [illegible] «Бүрен», «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтарның [illegible] кыштаглаашкынче организастыг кирген.

Мал кыштаглаашкынын [illegible] холбаштыр [illegible] турар четпестерни чугаа [illegible] чайладырынга организастыг хемчеглерни [illegible] болгаш совхозтар удуртукчулары, специалистер-даа чорудуп турар.

Н. МААДЫ.

1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Аңы-дүжүм чурттар-биле — ЭДЧ-ниң кежигүннери-биле хавы болгаш бүгү талалыг хады ажылдажылга ниити эрге-ажыктарының быжыг үнделининге улам ыңай калбарар, социалистиг дем каттыжылгазының хемчээлинге бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кооперация күштелир. Кот-боттарынга ажыктыг садыг саарылгазы-биле чергелештир экономиктиг болгаш техниктиг деткимчени Азияның, Африканың, Латин Американың хөгжүп орар чурттарынга көргүзери уламчылаар. Үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттар-биле деңнешкек эргелиг болгаш ажыл-ишчи үндезинге садыг-экономиктиг харылзааларны калбартыр дугайында СЭКП-ның XXVI съездизиниң айтыышкынын амыдыралга чаңгылыш чок боттандырар.

Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидерин Коммунистиг партия чурттуң бүдүрүкчү күштериниң көдүрлүүшкүнү-биле, экономиканың балансылыг быжыг туруштуг өзүлдези-биле сырый холбаштырып турарын үлетпүрнүң болгаш транспорттуң акшаландырар дугайында бөлүкте демдеглээн. Бүгү үнер дестерниң күсели-биле үлетпүрнүң [illegible]ынга 109.2 миллиард рубльди ады бо чылдың базымнаттынган планында айыттынганындан 7.2 миллиард рубль хөй кылдыр тускайлап бээри дараазында [illegible] планында болгаш бюджединде көрдүнүп турар.

Аар үлетпүр болза социалистиг экономиканың сууру, чурттуң экономиктиг күчүзүнүң быжыглаарының болгаш чоннуң чаагай чорууну өстүрериниң үндезини болуп, хевээр артып турар. Ону хөгжүдеринге 141.8 миллиард рубльди киирер.

Чиик, аъш-чем, эът-сүт үлетпүрүн, балык ажыл-агыйын болгаш чонга бараан бар бүдүрүп үндүрүп турар өске-даа адырларның материал-техниктиг хандырылгазын [illegible] талазы-биле хемчеглерге 27.4 миллиард рубльди тускайлап турар.

Эртем-техниктиг депшилгениң ылгаг берииштииниң экономиктиг аргаларын улам калбаа-биле ажыглаарын, оон материал-техниктиг базазын быжыглаарын көрүп турар.

Улус ажыл-агыйының тургустунган бүдүрүлге-экономиктиг күчүзүнден эгидилгениң улгаттырары бирги чергелиг чугула чүүл болур. Келир чылга кол фондуларны улгаттырары-биле үлетпүрге 50 миллиард рубльди тускайлаан. Министерстволар, ведомстволар, даттыжышкыннар болгаш бүдүрүлге черлери бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын [illegible], фонд [illegible] бедидер [illegible].

Улус ажыл-агыйынга камналганың чурумун бүгү хемчеглер-биле быжыглаарының айтырыгларын Коммунистиг партия онза чугула деп санап турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чиг-эт, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш таарымчалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалынга дүүштүр 1982 чылдың планында болгаш бюджединде бүдүрүлгениң карылгаларын [illegible] болгаш үлетпүрнүң ярыг оруктазын 1.2 миллиард рубльге улгаттырарын хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни көрген.

1982 чылда транспортту болгаш харылзааны улам хөгжүдеринге 5.8 хуу өзүлделиг, 30.7 миллиард рубльди тускайлаан.

Министр кодээ ажыл-агыйга акша тускайлаашкынының айтырыгларынга доктаагаш, 80 чылдарда кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге шыңгыр талазы-биле чаа үе-чада болурун демдеглээн. СЭКП ТК-ның октябрь (1980 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң саналдаанынга холбаштыр болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизи ниитизи-биле аъш-чем программазында илереттинген политиктиг улуг ужур-дузалыг сорулгаларны партияның болгаш улустуң мурнунга салган. Коммунистиг партия ол программаны тургузарда чурттуң аъш-чеминиң бүгү-ле агроүлетпүр комплекизин кодээ ажыл-агыйның, ону хандырып турар үлетпүр адырларының, транспорттуң, садыгның деңнеки болгаш балансылаттынган өзүлдезинге үндезилээн.

Чонну аъш-чем-биле хандырарын улам экижидеринче углаңдырып турар. Чурттуң агро[illegible]үр комплекизиниң материал-техниктиг базазын чайгылыш чок быжыглаарынга 1982 чылдың планында болгаш бюджединге 140 миллиард рубльди тускайлаан. Аъш-чем программазының үндезини кодээ ажыл-агыйны шапкын [illegible] болур. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринге бюджетти, совхозтарның хууда акша-хөреңгизиниң болгаш банк чээлизиниң күсели-биле 57.3 миллиард рубльди берип турар. Оон аңгыда колхозтарга бүдүрүлге калбартырынга чарыгдаллар 20.4 миллиард рубль болур. Кодээ ажыл-агыйга акша тускайлаарының ниити хемчээли 37 миллиард рубль боор турар. Мелиорацияга чарыгдаллар 0.6 миллиард рубльге көвүдээр болгаш 9.9 миллиард рубль болур.

Партияның XXVI съездизинге РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоналарын бедик продуктулуг чер болгаш мал ажылының районунга болдурарының комплекстиг программазын боттандырып чорудар ыргууулар сорулганы салган. 1982 чылда ол зонаның колхозтарынга болгаш совхозтарынга 8.4 миллиард рубльди берип турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин планнаарын экижидериниң болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң дугайында» доктаалынга дүүштүр онгу беш чылда чедип алдынган ортумак деңнелден ажыр продукция сатканы дээш садып алыр өртектерге 50 хуу хемчээлдиг немелде төлевир бээри-биле колхозтарга болгаш совхозтарга 4 миллиард рубльди тускайлаан.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг болгаш шынарлыг чорукту талазынче шиитпирлиг шилчидер, бүгү-ле талазы-биле улуг камналгалыг болурунче СЭКП-ниң эгелеп киирген угланыышкыны капитал тудугга дыка чугула ужур-дузалыг боор турар.

Күрүнениң капитал салыышкыннарын акшаландырарының планы 121.6 миллиард рубль тургуулуг кылдыр көрдүнген. Кол фондуларның чугула кезээ — дериг-херекселдерниң чарыгдалының улуун көвүдедирип айтып турар. Бо талазы-биле күрүнениң ниити чарыгдалдарын 1982 чылда 48.4 миллиард рубль чедирер деп планнаан. Ажылдап турар бүдүрүлге черлерин чедир дериирринге болгаш чаартырынга 21 миллиард рубльди тускайлаан.

1982 чылда тудугнуң иштики курлавырларын, ылдуун-да-ла тургустунмаан дериг-херекселдерниң нормадан артык курлавырлары 3.2 миллиард рубльди [illegible] бээр.

Төлевилел-смета херээ шынының экижидериниң, мурнанды [illegible] биле ажыглаарының эргежок чугулазынче илеткелде кичээнгей салып турар.

Садыгга болгаш амыдырал хандырылгазынга [illegible] тускайлаарының дугайында келекте садыгны болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын улам хөгжүдериниң хемчеглерин боттандырып чорударынга 1982 чылда 8.1 миллиард рубльди тускайлааны айыткан. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 300 миллиард рубль чедер. Ачы дузаа чедирериниң хемчээли 6.9 хуу улгадыр болгаш 9 миллиард рубль болур.

Социал-культура хемчеглеринге чарыгдал күрүне бюджединге 4.9 миллиард рубль көвүдээр болгаш 106.8 миллиард рубль болур. Оон аңгыда ол сорулгаларга күрүне бүдүрүлгелериниң, колхозтарның, хереглекчилер кооперациязының болгаш хөй-ниити организацияларының 28 миллиард рубль түңнүг акша-хөреңгилерин база ажыглаар.

Школа назы четпээн уруг-ларның кижизидилгезин улам хөгжүдүр — школа назы четпээн уругларның 431.7 муң олуттуг албан черлерин ажыглалгаже киирерин айтып турар. Хүндүскү школаларның өөреникчилериниң саны 39.6 миллион кижи чедер.

Улус ажыл-агыйының специалистерге негелдезин улам долдур хандырарын. Дээди школаны болгаш кадрлар белеткээр ортумак звенонуң ажылының ажыктыг чорууну бедилдерин, кежээки болгаш бот-өөредилгениң бүгү хевирлерин сайзырадырын көрүп турар. 1982 чылда 2.1 миллион дээди болгаш ортумак билиглиг специалистерни белеткеп үндүрер. Профессионал-техниктиг [illegible] 2.6 миллион бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр деп турар.

Совет кижилерниң кадыкшылын камгалаары-биле күрүнениң тускайлап турар акша-хөреңгизи кадык камгалалының [illegible] талазы-биле профилактиктиг ажылдарны улам калбаа-биле чорудар, медицина албан черлериниң четчилелерин калбартыр, оларның материалдыг базазын быжыглаар аргалыг бээр. Эмнелгелерге орууннар саны 60 муңга немежир болгаш 3.6 миллион ажа бээр.

ВЦСПС-тиң болгаш чер-черниң профэвилел организацияларының эргезинде турар күрүнениң социал страхованиезиниң бюджедин ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединге 39.4 миллиард рубль түңнүг кылдыр киирген болгаш бо чылдыкындан 6.7 хуу хөй бооп турар. Ол акша-хөреңгилер-биле пенсияларны болгаш акша дузаламчыларын бээр, ажылчыннарның, албан хаакчыларының болгаш оларның уругларының санаторий-курорт эмнелгезин, ол ышкаш ажылчы чоннарның өске-даа социал негелделерин хандырар апаар. Келир чылын 13.5 миллион кижи санаторийлерге болгаш дыштанылга бажыңнарынга баар путевкаларны хамааска азы чиигелде-биле алырлар. Пионер лагерьлеринге 13.4 миллион уруглар боттарының кадыкшылын быжыглап алыр.

Коммунистиг партияда болгаш күрүнеде тайбың дугайында сагыш салыышкындан артык чугула сорулга чок деп, илеткелчи демдеглээн. Тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга база делегейде дүжүкүрлүг чорукту чавыраадырарынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң илеп үндүргени чаа улуг хемчээлдиг тайбың инициативаларын киирген. Олар делегейниң бүгү чурттарының улустарының Совет Эвилелиниң 60 чылдарда Тайбың программазы кылдыр калбак хүлээп көрүшкүнүн алган.

Ол ленинчи быжыг угланыышкынга Барыын талазы, бирги ээлчегде АКШ-тың милитаристиг бөлүктериниң агрессчи чүткүлдери удурланыштыр туруп турар. «Совет тайбың кыжаныы» дээр күгүрүң чылдарының адаа-биле ынчангаа [illegible] калбарттынып [illegible] амгы үеде көстүп көрбээн хемчээлдиг апарган болгаш шериг талазы-биле артык байдалдыг болурун чедип алырынче угланган. Ол болза АКШ-ка болгаш НАТО блогунуң чамдык өске-даа чурттарынга шериг чарыгдалдарын соксаал чокка өстүрерин-ге чедирер.

Империалистиг күрүнелерниң экономиканы милитаризастаарынче угланыышкынынга удур Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттары тайбың тургузулганың болгаш чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдезиниң программазын удурланыштыр тургузуп турар.

Бистиң партияның болгаш күрүнениң, тайбың дээш демисежилгээн, делегейде байдалды сарыылдыг үнелеп көрүп, кезээде серемчилелдиг болур. ССРЭ-ниң болгаш оон эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хандырарынга бедик дайынчы белен болур чорукту арттырар деп ленинчи чагыгны чайгылыш чок күүседип турар. 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединде чурттуң камгалалынга чарыгдалдары 17.05 миллиард рубль түңге көрген, ол болза бюджеттиң чарыгдалдарының 5.3 хуузу болур.

Оон ыңай В. Ф. Гарбузов ниитилел бүдүрүлгезиниң хемчээлдериниң [illegible] болгаш амгы үеде экономиктиг харылзааларның нарыылаавы улус ажыл-агыйын удуртурун ургулчу сайзыраңгайжыдарын негеп турар деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарынга дүүштүр эрткен чылдарда эргелеп башкарылганың организастыг тургузуун экижидер талазы-биле элээн хемчеглерни боттандырган. Ынчалзажок эргелел аппаратынга ам-даа элээн эвес артыкшылдар бар. 1982 чылда ССРЭ-ниң министерстволарынга, ведомстволарынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге эргелел аппаратын сайзыраңгайжыдар болгаш чарыгдалын чиигедир база эргелел чарыгдалдарын камналганың шыңгыы чурумунуң талазы-биле хемчеглерни боттандырар даалгаларны доктаадып турар. Моон-биле холбаштыр бюджетте 1.1 миллиард рубль камналганы көрген.

Эвилелдешкен республикаларның Күрүне бюджединиң дугайында бөлүкте оларның Күрүне бюджеттериниң ниити хемчээлин 136.1 миллиард рубль түңге, азы эртип турар чылдыынга деңнээрге, 1.2 миллиард рубль хөй кылдыр көрүп турарын дыңнадып турар.

Эвилелдешкен республикаларның Күрүне бюджеттери дараазында түңнерлиг болуп турар:

	млн. рубль.
РСФСР	72.669
Украин ССР	23.906
Белорус ССР	5.702
Узбек ССР	6.035
Казах ССР	9.225
Грузин ССР	2.365
Азербайджан ССР	2.258
Литва ССР	2.612
Молдав ССР	1.788
Латвия ССР	1.722
Кыргыс ССР	1.581
Таджик ССР	1.317
Армян ССР	1.593
Туркмен ССР	1.151
Эстон ССР	1.173

Эвилелдешкен республикаларның улус ажыл-агыйын бюджеттиң бүдүрүлгелериниң боттарының хөреңгилериниң болгаш банк чээлизиниң күсели-биле акшаландырары чурттуң экономиказын хөгжүдеринге күрүнениң бүгү чарыгдалдарының 40 ажыг хуузу болур болгаш 132.3 миллиард рубль чедер. Ол хөреңгилер колдуунда кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрерин, чоннуң херектээр бараанын бүдүрерин калбартырынга, чурттакчы чоннуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдеринче, чурттакчы-коммунал тудуун болгаш чаагайжыдылганы боттандырарынга кордуңген.

Эвилелдешкен республикаларның бюджеттеринде социал-культура хемчеглеринге чарыгдалдар 66.8 миллиард рубль түңге кордүнген. Ол хөреңгилерниң күсели-биле 1982 чылда күрүнениң улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга болгаш культурага чарыгдалдарының 85.1 хуузу хандыртынган турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге бадыладыры-биле ССРЭ-ниң 1980 чылдагы Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту киирип турар деп, илеткелчи чугаалаан. Бюджет орулгалар талазы-биле 101 хуу болгаш чарыгдалдар талазы-биле — 98.6 хуу күүсеттинген.

Түңнелинде В. Ф. Гарбузовтуң чугаалааны болза:

Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бо чылдың апрель 1-де болган хуралынга партияның болгаш улустуң бүгү ажыл-чорудулгазында ам кол чүүл болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг программаны боттуг ажыл-херектер-биле боттандырары болур деп айыткан.

Ол сорулганы шиитпирлээриниң чугула үе-чадазы 1982 чыл болур. ССРЭ-ниң министерстволарындан, ведомстволарындан болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринден беш чылдың ийиги чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче улус ажыл-агыйында бар курлавырларны мобилизастаар, бүгү [illegible]терни моон-ла талазы-биле организакчы болгаш политиктиг улуг ажыл негеттинер.

Совет улус СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле улуг соруктуг кириишкининиг болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Олар боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле төрээн Коммунистиг партиязынга, оон алдарлыг ажыл-херектеринге кызыгаар чок бердингенин илередип турарлар. Ажылчы чоннарның бүгү чурттуң калбаа-биле нептерээн социалистиг чарыжы, бедиткен үлүүштер ноолдарны алыр дээш патриоттуг массалыг шимчээшкини 1982 чылдың планы болгаш бюджеди чүгле күүсеттинген эвес, харын ажыр күүсеттинер турар дээрзинге быжыг бүзүрелди тургузуп турар (Алгыш часкаашкыны).

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛ КИЖИЗИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Москваның коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының мурнунда турар сорулгаларга партияның Москва хоорнунуң ийиги секретары депутат Р. Ф. Дементьева доктааган. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередиринче, ооң үндезинде ниити техниктиг деңнелин бедидеринче онза кичээнгейни салып турарын депутат онзалап демдеглээн. Чамдык бүдүрүлгелерни чаарты дериир ажыл оожум чорудуп турарын оратор айыткан. Автоматтыг болгаш чартык автоматтыг станоктарның, программа башкарылгалыг станоктарның саны база оожум өзүп турар.

Бо хүннерде Москваның ажылчын чоннары Москва чоогунга немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шапканының 40 чыл оюн демдеглээринге белеткенип турарын депутат дыңнаткан. Ол кайгамчыктыг хүнге аldар болдурган чарыш күш-ажылчы коллективтерде калбарбышаан.

Күш-ажылдың ниити-эвилел хуваалдазының шугумунга республика беш чылда машина тудуунуң, химия болгаш нефтехимия, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязын бүдүреринге специализастаашкынны ханыладырын уламчылаар деп, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат А. Н. Аксёнов демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйда харысалгалыг улуг сорулгаларны шиитпирлээри негеттинип турар. Тараазы, картофельди, хендир лёнун, ээтти, бүгү болгаш өске-даа продукцияны бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин көвүдээр.

Ооң-биле чергелештир, элээн эвес четпестерни чайладырының эргежок чугулазын депутат чугаалаан. Республиканың ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүлгениң эң-не ажыктыын хандырары, иштики курлавырларны улам долу ажыглаары, планнарны күүседир дээш шиитпирлиг демисежири, эргелеп башкарар ажыл-чорудулганың деңнелин улам бедик көдүрери чугула.

Аъш-чем программазын шиитпирлээринге кол эвес болур кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүреринче болгаш хөгжүдеринче онза кичээнгейни партия угландырып турар деп, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри депутат Н. Ф. Васильев онзалап демдеглээн. Салдынган ол сорулганы чүгле күштүг болгаш узун хуусаалыг факторларга үндезилээш боттандырып болур. Мелиорация ынчаарга черин министерствоның ол факторларының бирээзи болуп турар.

Мелиорацияның түңнелдерин министр бедии-биле үнелевишаан, бар четпестерни айыткан. Суг ажыл-агыйын тудар организациялар мелиорастаан чаа черлерни ажыглалга киирериниң планын күүсетпейн, бүдүрүлгениң эвес улуг чарыгдалдарын болдуруптур турар. Суггарган болгаш кээргээн черлерни ажыктыг кылдыр ам-даа ажыглавайн турары хевээр эвес. Ынчангаш оң бирги беш чылда планны ажылдап кылырда министерство капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидеринче, мелиорастаан черлерни ажыглаарын экижидеринче онза кичээнгейни угландырган.

Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат М. Г. Гапуров республикада нефть тывып үлетпүрүн, энергетиканы, хевец ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгларга доктааган. Социалистиг хүлээлгелерин болгаш беш чылдың баштайгы чылының планын чедиишкиннинг күүседип турар хөй бүдүрүлге коллективтериниң дугайында ол чугаалаан.

Бо чылдың бергелери турбаза, республиканың кодээ ажыл-ишчилери хевец чиген болгаш кодээ ажыл-агый продукциязының өске-даа хевирлерин күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче чүткүп турарын депутат демдеглээн.

Туркменияда нефть болгаш газ тывыжын оң бирги беш чылда улам-на көвүдедири индустрияның өске-даа адырларын хөгжүдери көрдүнүп турар. Бар бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын шиитпирлиг экижидери эң чугула сорулга болуп турар.

Чугаа ажыл-иш-биле үнелиг деп чоннуң улегер сөзү бар. Ол чаагай үлегер чуганы ёзугаар Ленинград бүдүрүлгелериниң сес муң ажыл бригадалары, ийи чүс муң хире ажылчыннары чыл даалгаларын Октябрьның социалистиг улуг революциязының 64 чыл оюнга чедир күүсеткен деп, Ленинградтың № 90 профессионал-техниктиг училищезиниң бүдүрүлгеге өөредилгезиниң инструктор-дагдыныкчызы Б. А. Журавлев чугаалаан. Хөй чүүлдер кылдынган, ынчалзажок оон-даа ийик кылыры негеттинип турар. Амгы үеде ажылчын мергежилин чедип ап турар кижилер беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг боттандырарынга улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Аныяктарга баштайгы мергежилди шиңгээттирип, амыдыралдың нарын эртеминге [illegible] күш-ажыл кижизиниң улуг күжүн болгаш угаан-бодал чаражын көргүзүп турар дагдыныкчыларның дугайында эш Л. И. Брежнев «Сактыышкыннарынга» чылыы-биле демдеглээн. Дагдыныкчының ол чаагай чаңчылдарын бүгү талазы-биле хөгжүдеринче чүткүп турар бис деп, ажылчын гвардияның төлээлекчизи медеглээн.

Социалистиг чарыштың ажыктыын бедидер талазы-биле профэвилелдерниң чорудуп турар улуг ажылының дугайында ВЦСПС-тиң даргазы депутат А. И. Шибаев чугаалаан. ВЦСПС, ССРЭ-ниң Күш-ажыл куркомитеди, профэвилелдер комитеттери болгаш чөвүлелдери ажыл-агый организациялары-биле кады социалистиг чарыштың негелделеринге өскерилгелерни киирген болгаш эвес түңнелдерни чедип алырынче күш-ажылчы чарыштың киржикчилериниң кичээнгейин угландырган.

Коллективтиг керээлерниң ужур-уткаазын ВЦСПС-тиң даргазы демдеглээн болгаш соң-биле чергелештир хүлээлгелерниң барык беш хуузу чыл бүрүде чуртка күүсеттинмейн турарын айыткан. Коллективтиг керээлерни чарарының практиказын улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды ургулчулаары, күш-ажылчы коллективтерниң чорудулгазының бүгү талаларынга ол керээлерни [illegible] бедидери эргежок чугула.

Ажыл-агыйның социалистиг системазында тургустунган курлавырларны болгаш аргаларны улам эки ажыглаар дугайында ажыл-ишчи чугаалажыышкыны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле массаларның политиктиг болгаш чогаадыкчы идепкейлиин бүгү талалыг хөгжүдери профэвилел организацияларында отчёт-соңгулдалыг кампаниязының кол утка-шынары болуп турар.

Республиканың ажыл-ишчилери улус ажыл-агыйының кол адырларынга багай эвес түңнелдерни чедип алганын Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Б. А. Ашимов чугаалаан. Бүдүрүлгелер болгаш тудуг коллективтериниң, кодээ ажыл-ишчилериниң кичээнгейи амгы үеде камналганың чурумун күштелдирерин, бүдүрүлгени интенсификастаарынче угланган.

Ынчалзажок түңнелдер оон-даа бедик болур турган. Республикада черниң байлаан казып тывар үлетпүрнүң ажылының ажыктыын бедидериниң сорулгаларынга болгаш аргаларынга оратор тодаргай доктааган. Кодээниң ажыл-ишчилеринде ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар. Чижээ, кодээ ажыл-агый машиналарын улам-на сайзырадыры, ажыл-агыйларны минералдыг чемишкиннер-биле бүрүн хандырары негеттинип турар.

Беш чылда чурттуң социал экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылының бюджедин бадылаар дугайында сессияга чүве чугаалаанарының саналын депутат деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы болуушкун ажылын ноябрь 18-те уламчылаан.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: сессияга келген депутаттар Кремльде. СЭТА-ның телефотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ТУРАСКААЛДАРНЫ КАМГАЛААР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бодунуң ээлчеглиг хуралынга «Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар болгаш ажыглаар дугайында» РСФСР-ниң хоойлузун республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтериниң, министерстволарының, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенниң илеткелин дыңнааш, Президиум республиканың чер-чер Советтери, культура албан черлери болгаш хөй-ниити организациялары РСФСР-ниң [illegible] күүседир талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Амгы үеде төөгүнүң болгаш культураның 160 тураскаалдары учёттаттынган, археологияның 99, архитектураның 3 тураскаалдары бар, оларда мемориал самбыраларны тургускан. Культура министерствозу болгаш Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының Бүгү-эвилел ниитилелиниң республика салбыры республикада тураскаалдарны катап тургузуушкунуң болгаш ажыглаарының перспективтиг планын тургускан.

Төөгү-культура салгалдарының идеологтуг болгаш кижизидилге ажылынга ролю сөөлгү үеде улгаткан. Чер-чер Советтери, ниитилелдиң эге организациялары, бүдүрүлгелер болгаш организациялар Ада-чурт дайынынга мөчээннерниң тураскаалын мөңгежидер ажылдарын чорудуп турар. Тураскаалдарның монументалдыг уран кылыгларының ажаалдазы эки, оларның чоокмышын чаагайжыткан, камгалал зоналары тодараттынган. Төөгүлүг болуушкуннар болгаш тудугларда мемориал самбыраларны тургускан. Шылгарааңгай кижилерниң ту[illegible]. Эртем болгаш практика талазы-биле үнелиг материалдар төөгү тураскаалдары кылдыр [illegible] кадагалап турар.

Моон-биле чергелештир чер-чер Советтериниң, Культура министерствозунуң, [illegible] министерстволарның болгаш [illegible] төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар, катап тургузаар, ажыглаар болгаш [illegible] ажылында улуг четпестерни барын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн. Чер-чер Советтери бо айтырыгны сессияларга, күүском хуралдарынга [illegible] турар. Райкүүскомнарның хөй нуруузунуң чанында төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарынга дузалаар комиссиялар тургустунмаан. Культура министерствозу, Советтерниң күүскомнары, культура килдистери тураскаалдарны тывар, учёттаар, камгалаар, катап тургузар, чаа[illegible] [illegible] тайылдаар, олче совхозтар, бүдүрүлгелер, албан организациялар коллективтерин чечнес киириптерин турар. Районнарның хөй нуруузунда тураскаалдарны паспорттаваан, камгалал зоналарын [illegible].

Төөгү-революстуг болуушкуннар [illegible] тураскаалдарын камгалаар, катап тургузар, ажыглаар ажыл багай чорттунуп турар. Кызылда ыңдыг тудугларда мемориал самбыралар, техниктиг хыналда актылары чок, оларда турар албан черлериниң тудугларын [illegible]. Совеңниң кериг-лыг кижилериниң хоорнуриниң ажаалдазы багай. Ынчангаш археология тураскаалдарының камгалалы кончуг багай. Чөөн-Хемчик районда [illegible] ажылдап турар, Адар-Төш, Ишкин, Маңчүрек, Сут-Хол девискээрлеринде базырыктар дыка үрелген. Чадаана — Хандагайты оруун кылып турда, Хендергейде [illegible] үрелген. Хемчиктиң оң талазында [illegible] бижимелдер узутказтынар [illegible]. Арыг-Үзүүнүң Сыын-Чүреңте, Бай-Тайга районнуң Саамалыгда, [illegible] турар Бии-Хемниң [illegible] «Хаан базырыынын» кадагалалы багай.

Чурттакчылыг черлерни тудуп тургузарда тураскаалдарның ужур-уткасын барымдаалавайн, төөгү болгаш культура талазы-биле үнелиг тудугларны бузуп кааптар, чер участогу тускайлап бээрде доктааттынган чурум ёзугаар дугуржулга кылбас чоруктар бар. Ындыг байдал-биле Кызылга партизаннар штабы турган бажыңны бузуп каапкан.

Тураскаал болур документилерни тывар, учёттаар болгаш [illegible] ажылдар күрүне шыгжамырында-даа, бүдүрүлгелерде, организацияларда-даа сула. Оон туржук Кызылда 118 организация төөгү тураскаалдарынга [illegible] документилерниң учёдун, [illegible] талазы-биле [illegible]. Районнарның күрүне архивтеринче хөй [illegible] кадагалалы багай.

четпес. Чурт-шинчилел музейиниң тудуу үнелиг экспонаттар кадагалаларын хандырып шыдавайн турар. Ындыг байдал кол ном кадагаламчызы — Пушкин аттыг библиотекада бар.

Үстүнде демдеглээн четпестер болза, Культура министерствозунуң, чер-чер Советтериниң [illegible] күрүкомнарының, ведомстволарның, ниитилел салбырының РСФСР-ниң хоойлузун ыракта чедир күүсетпейн турарының түңнели болган дээрзин Дээди Советтиң Президиуму айыткан, [illegible] четпестерни дарый чайладыр, [illegible] культураның тураскаалдарын, төөгү документилерин камгалаарын, катап тургузарын болгаш ажыглаарын [illegible] боттуг хемчеглерни боттандырарын министерстволарга, ведомстволарга, чер-чер Советтеринге дагдып турар тергиин доктаалды хүлээп алган.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. ноябрь № 11 (112)

Бөгүн — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнү

АДА-ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Артиллерияның генерал-лейтенантызы В. ЛЕБЕДЕВТИҢ интервьюзу

— Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүн бистиң чуртувуска ноябрь 19-та чыл бүрүде демдеглеп турар. Немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаккан тиилелгеге оларның ролюнуң дугайында чугаалап көрүңерем.

— ССРЭ-же фашистиг Германияның оор өзү-биле халдаан хүнүнден бээр бо чылын дөртен чыл болган. Хан төгүүшкүннүг [illegible] дайын дөрт чыл үргүлчүлээн. Коммунистер [illegible] удурткан совет улус ол дайынга тиилелгени болган Совет Эвилелиниң. Чепсектиг Күштери гитлерҗи ыт-шериглерни чылча шаккан. Ол улуг тиилелгеге [illegible] артиллеристер киирген. 1942 чылдың ноябрь 19-та ол бет муң үгер-боолар, минометтарның, реактивтиг ракеталарның сүртенчиг адыышкыны-биле Совет Армияның күчүлүг шавар халдаашкыны Сталинград чанынга эгелээн. Ол шавар халдаашкын ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге ажыктыг кыдыр делегейниң ийиги дайынынга үнделзин [illegible] болган.

Дайынның бүгү дургузунда артиллерия Совет Армияның согуушку кол от күжү болуп келген. Артиллерия ол ролюн камгалал тулчуушкуннарында-даа, шавар халдаашкыннарга-даа алдарлыы-биле күүсеткен.

Дайынның чылдарында совет артиллерия сан талазы-биле беш катап өскен. Тиилелгени тыпга дарганнап, чартык миллион ажыг үгер-боолары болгаш минометтарны бүдүрүп үндүрген совет кижилерниң маадырлыг күш-ажылының [illegible] артиллерияның ындыг улуг өзүлдези чедип алдынган. Артиллерияның [illegible] шериглерни ынчаар эки хандырган чорук артиллерия бөлүктерин [illegible] дайынның камгалалдыг чаа шавары аргаларын берген. [illegible] 1941—1942 чылдарның шавар халдаашкыннарының үезинде фронт бүрүзүнге 6—8 муң үгер-боолар болгаш минометтар бар турган, а дайынның сөөлгү үе-чадазында фронт бүрүзүнүң шериглери 15—20 муң үгер-боолар, минометтарлыг болган. Шавар халдаашкын үезинде фронтунуң километр бүрүзүнге эгелээнде 40, а сөөлзүредир—250—300 үгер-боолар болгаш минометтар онаажыр болган.

— Дайынның чылдарында реактивтиг минометтар кезектеринге турган болгай Силер. Реактивтиг минометтарны тулчуушкуннарга кажан ажыглап эгелээнил? Дайынның фронтуларынга шеригниң ол кезектери канчаар хөделип турганыл?

— Баштайгы гвардейжи миномет кезектерин 1941 чылдың чайынында Москва чоогунга тургускан. Б-13 деп бет дайынчы машина салтатыг баштайгы ындыг батарея гвардейжи капитан И. А. Флеровтуң командылалы-биле баштайгы боолаашкынны Оршагың демир-оруктуг беддиринге мөөннелген немец-фашистиг шериглерге удур 1941 чылдың июль 14-те боттандырган. Чаа совет чепсектиң согуушкуннары гитлерҗилерниң дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралга таварыштырган болгаш оларны [illegible] кеп.

Реактивтиг минометтарны бүдүрери дүрген хевүдээн болгаш оларны хөй-биле ажыглап турган. Гитлерҗи агрессорларның Москваже шавар халдаашкынның сый шаварынга 415 установкалыг реактивтиг минометтарның 28 дивизионнары кирипкен. Сталинград [illegible] тулчуушкуннарынга 98 ындыг дивизионнар, а удур шавар халдаашкынның эгелээнде — реактивтиг минометтарның 115 дивизионнары кирипкен.

Дараазында бүгү шавар халдаашкыннарны чорудаарынга гвардейжи улуг миномет кезектери үргүлчү кирип келген. Гвардейжи миномет кезектери дайынның чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерниң 10 миллион снарядтар-биле боолаан болгаш дайынны мөгүдедип турган.

— Чепсектиг демиселдиң боо-чепсектериниң хөгжүлдезинге делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде хөй чаартылгалар болган. Янзы-бүрү күчүлүг болгаш хемчээлдиг ракеталар, атомнуг болгаш өске-даа боо-чепсектер тыптып келген. Амгы үениң артиллериязы кандыг рольдуг болуп турарыл?

— Амгы үениң тулчуушкунунга от согуушкунун тава-[illegible] боо-чепсектерниң болгаш дайынчы техниканың бүгү хевирлериниң согуушкуннарын [illegible] рар ап аар. Мынаа артиллерия база хамааржыр болгаш дайынның согуушкун [illegible] күчүлүг от чепсээ болуп бүдүн [illegible] арттырган.

Амгы үениң кургаг чер, [illegible] удур болгаш реактивтиг совет артиллериязы кедергей ыраккыы болгаш чиге досиптиг, дүрген хөделир арталыг болуп турар. Бистиң шериглеривистиң, оон иштинде ракетчиктерниң болгаш артиллеристерниң бедик дайынчы мергежилдиин «Запад-81» деп өөредилгелер бүдүрелдиг бадыткап көргүскен.

— ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң ракета чепсээниң хөгжүлдезиниң дугайында, оон дайынчы аргаларының дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Дайын сөөлүндеги чылдарда империалистерниң [illegible] дайынчы болгаш АКШ-тың база НАТО-нуң талазындан дайын кы-[illegible] нинин байдалдарында Совет Эвилелиниң [illegible] камгаланыр күчүзүн быжыглаар дугайында сагыш салыр ужурга [illegible] келген.

АКШ-тың ядролуг чепсек талазы-биле түр үеде тергиилеп турган чорукун ажып эртери хамыктың мурнунда эргежок чугула болган. Ол созулга чедиишкинниг күүсеттинген. Атомнуг чепсекти бистиң чуртувус 1949 чылда шенээн, а 1953 чылда — термоядролуг чепсектиң шенелдезин боттандырган. Янзы-бүрү ракеталарны, оон иштинде диптер аразынга ужугар ракеталарны кыска хуусаала бүдүрүп кылган.

Стратегтиг ужур-дузалыг ракета шериглери диптер аразынга ужугар ракеталар-биле болгаш ортумак ыраккыылдың ракета комплекстери-биле [illegible]. Диптер аразынга ужугар ол ракеталар ядролуг октарны Черниң кандыг-даа ырак кезээнге четир [illegible] шыдаар. [illegible] Стратегтиг ужур-дузалыг ракета шериглери амгы үеде Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүзүнүң, ССРЭ-ниң [illegible] үндезини болуп турар.

— Шериг күштериниң амгы деңнелге баланзызы тайбыңның болгаш делегейниң быжыг туруштуг чорукунун аргежыктарынга бүрүн дүгжүп турар дээрзин билдиртир болгай. Ынчаарга ол деңнелде байдалды боттарынга ажыктыг кылдыр үрээринче угланган АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының политиказын канчаар көрүп турар Силер?

— Шериг күштериниң деңнелзизиның [illegible] хамаарыштыр Совет күрүнениң туружун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездинге чигези-биле болгаш тодаргай айытаан: «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында, Варшава Керээзиниң болгаш НАТО-нуң аразынга тургустунган шериг-стратегтиг деңнел байдал бистиң [illegible] тайбыңны камгалаарынга боттуу-биле бараан болуп турар. Шериг күчүзүнге хамаарыштыр өске таладан артык күштүг болурунче чүткүвейн келген болгаш чүткүвейн-даа турар бис. Ол бистиң политиканың эвес-тиро».

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерниче, делегейде тургустунган шериг күчүзүнүң деңнел байдалын үрээринче чүткээн америк империализмниң эң-не агрессив бөлүктериниң политиказы [illegible] уржуктарлыг болуп турар. Ол политика чүгле социалистиг чурттарга удур угланган эвес, харын-даа өске чурттарның [illegible] биле холгаарлап киржиринче, национал-хостуу [illegible] ниилежикчилерни базарынче, делегейде америк тергиидээн чедип алырынче угланган.

АКШ-тың шак ындыг дайын белеткелдерин Совет Эвилели [illegible] шыдавас дээрзин черле билдингир. Шериг күчүзүнүң талазы-биле АКШ-тың бистен артык күштүг болу бээрин болдурбазының аргалары бисте бар. Оон түңнелинде деңнел байдал харын-даа улам бедик [illegible] болур. Дайынның бүгү аар уржуктарлыг халавын болдурбас эптиинге чүткээн эрткен Совет Эвилели чүгле тайбыңны күзеп турар. Чаагай үре-түңнелдерлиг [illegible] ны доп-дораан чорудары ол. Европага болгаш бүгү делегейге шеригге удур тур-[illegible] кылырар дээш ССРЭ [illegible] келген болгаш [illegible] турар. Боо-чепсектерни чазыраа бүдүрерин болдурбас, делегей кырынга [illegible] ядролуг айыылды чайлатыр дээш Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

(ПМА).

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ДАҢ ХАЯАЗЫНДА

Эзвчеглиг кичээл сөөлүнде зениттиг артиллерия кезээниң дайынчылары казармага четип келирге, удавааңда почтачы кирип келген.

— Долгандыр турунар! — деп, почтачы дыңнадыр чугаалааш, бөлүк чагааларны сумказындан уштуп алган.

— Сарыгларга чагаа келген, таныыла — деп, ол ыткыр чугаалаан.

Леонид өөрүнүң баары-биле бир дескиндир таныылааш, чагаазын алгаш, Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурда ада-иезиниң холунуң ужуун таныып каан.

Шеригже чорупр турда, аваазы Арапталаның чагаап үнелиг [illegible] оон сагыжынга кире хонуп келген.

— Төрээн чуртту камгалаар ыдыктыг хүлээлгениң ак сеткилдиг күүсет, оглум. Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс фронтучулар Түлүш Кечил-оолдуң, Сат Моңгуштуң, Оюн Сеңгииниң болгаш өскелерниң-даа чаагай херектерин уламчылап, кончуг ужурлуг сен. Шериг албаның эртирбээш, дүрген-не чанып кел, биске күш-ажылчы холдар эргежок чугула болгай.

— Аваның чагыын ыяап-ла күүседир мен — деп, ол иштинде чугаалаанган.

Оол ажыл-ишчи өг-бүлеге өскен. 10 класстың чедиишкинниг доозуп, ажылдап кирген.

Чагаалар ындай-бээр кар-жып-солчуп-ла турган. Оларның бирээзинге Леонид ындаар бижээн: «Эртинеш улуг хүнде ындыктыг дайынчы Кызыл туктуң чанынга турупкаш, шериг даңгыраан хүлээп алдывыс. Оон сөзүн номчуп турарга, ынак Төрээн чуртумнуң, Тываның карак четпес делгемнери, чараш бойдус чуруналдары каракка көстүп келир-дир. Ону карак огу дег камгалаарыкижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Мен солдат эштерим-биле калыы хамааты хүлээлгевисти ындыктыы-биле күүседип турар бис».

Бир-ле хүн зениттиг артиллерия батереязы ыры-шоорлуг боодалга кылыр черже чорупкан. Бичии тейлерлиг черниң ортузунга ол чаттыла берген чыткан. Шериг албанынга чыл ажа берген дайынчыларга бо черлер таныш билдингир. Аныяк дайынчы Сарыгларга ол шупту чаа, билдинмес. Леонидтиң кара боолаар зөлчээ ам-даа элек. [illegible] чорук-тиң сотары дүргедеп келген. Сарыгларның дайынчы мергежилин көргүзер үези келген. Кезе шыгаап-шыгаап солдат адаан кааш катап боолаан. Тараны часпаан, тергиин эки демдектерни алган.

— Ёзулуг солдат болгандыр силер — деп, офицер Туньенский байыр чедирген. — Ынчалза-даа мурнуңарда артиллерия боолаар берге херек бар — деп, ол уламчылаан.

Сарыглар чепсектиң материалдыг кезээн [illegible] өөренип, зениттиг пушканы шыгаар хүлээлгени шиңгээдип алган.

Бир дүне дүвүрээзин медээ болган. Артиллеристер [illegible] ни чүдүргеш чорупкан. Дүне чорупла турган. адак сөөлүнде артиллерия [illegible] черге келген. Батереялар от туруштарын ээлепкен, инженер болгаш чапыынар ажылдарны чорупкан.

Даң агарып келген. Сарыглар болгаш оон эштери снарядтар хааржактарынга олуруп ап, биче дыштанып чорда-ла хайгааракчылар [illegible].

— Расчёт тулчуушкунче! — деп, сержант Даулет Искаков командазы берген.

Анаа дайынчы Сарыглар чепсээнче чорупкан. Расчёттуң командири эргежок чугула көргүзүглерин берген.

— Белен. Дүргенн... Адар!

Боо даажы дыңмыттелип үнген. Салдынган сорулганы күүсеткен. Эң тергиин демдекти алган.

А. ГОРЯЧИЙ.
Н шериг кезээ.

Ленинградтың Кызыл Октябрь аттыг Ленин орденниг Кызыл туктуг артиллерияның дээди командылал училищези — чурттуң эң хоочун шериг өөредилге черлериниң бирээзи. Ол 1918 чылда баштайгы кызыл командирлерни өөредип үндүрген болгаш олар революстуг Петроградты камгалаары-биле чоруткаңнар. Ынчаарда ону артиллерия школазы деп адап турган.

Чылдар эрткен, алдарлыг шериг начальниктери апарган училище доозукчуларының аттары чуртка билдингир: Кышкы ордунун штурмунун киржикчизи, Совет Эвилелиниң Маршалы М. В. Захаров, артиллерияның кол Маршалы Н. Н. Воронов, Совет Эвилелиниң маршалы Л. А. Говоров олар-дыр. Училище бодунуң киржикчилерин Совет Эвилелиниң 50 Маадырларынга, 5 маршалдарынга, 130 ажыг генералдарга болгаш өскелерге-даа чоргаарланып турар.

Ам лейтенант погоннарлыглар дөрт чыл мурнунда бир-ги курсчулар турганнар. Ол үениң иштинде курсантылар адыышкыннарның бүгү хевирлерин болгаш боодалганы башкарарының аргаларын туптуузун шиңгээдип ап, амгы үениң тулчуушкунун шалыпкын болгаш мергежилдиг башкарарынга өөренип, хөй талалыг политиктиг белеткелди эртерлер.

ЧУРУКТАРДА: Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш училищениң хоочуну, Ленинградтың бүзээлээшкинниң бузап шапканының киржикчизи, курлавырда полковник Б. А. Холостов курсантыларга училищени доозуп алдарлыг кижилерниң дугайын чугаалап тур; келир үениң офицерлери — артиллерия разведчиктери. Ийиги куруктур биче сержант Илья Рявинский (солагай талазында) болгаш курсант Александр Гарковый.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

УЛУСКА ТУРАСКААЛ

Немец-фашистиг эжелекчилерни Москва чоогунга чылча шапканының 40 чылын демдеглээринге бүгү чурт белеткенип турар.

Москва тулчуушкуну Ада-чурттуң Улуг дайынынга камгаланыкның чугула [illegible]. Оон чорудулгазының үезинде гитлерҗилерниң [illegible] өлүмнүг согуушкунну берген. Бодунуң найысылалын бүгү чурт камгалап турган. Совет Эвилелиниң бүгү национальностарының болгаш улустарының оолдар, кыстары Москваны камгалаар дээш хол-холдарындан туттуп алгаш, маадырлыы-биле тулушкан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинде бо хүннерде көрүкчүлер эмгежок. Шаангыя «Совет Чепсектиг Күштер Ада-чурттуң дайынының чылдарында» деп залдарда кижилер хөй. Оон эртек чок экспонаттары кижилерниң салымчолунуң дугайында чугаалап турар. Ол [illegible] Тиилелге [illegible] деп адаар, ону совет улустуң тиилелгезинге тураскаалдың ынчаар адаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң чедип алган кайгамчыктыг тиилелгелеринге тураскааткан хөй санның тураскаалдар бар. Тыва АССР-ниң Кызылда тыва шериглерге тургускан тураскаалдың чуруун моон көрүп болур.

Мрамор довук кырында тураскаал бедип үне берген турар. Ол ийи кезектен тургустунган, ол бо тыктар-дыр. Оларның үстүү талазында өрүс болгаш тыва солдаттың портреттерин чураан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип чораан өрүс болгаш тыва хамаатыларының найыралын ол көргүскен. Тураскаалдың үстүү кезиинде Ада-чурт дайыны орденниң херинин чураан, «1941—1945 ч. ч.» деп ме-таллдан сиилбип бижээн.

Тураскаалдың авторлары — архитекторлары В. Япрынцев, Д. Деев, чурукчу Ю. Деев.

А. ЗЛОТИН.

ДАЙЫНЧЫ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Өөредилге чылы доозулган. Оон түңнелин үндүрген. Мурнунда улуг лейтенант турган, ам офицер хүлээлгезин бедиткен С. Кармашовтуң командылаан танкчылар ротазының чедиишкиннери өөрүнчүг.

Бо ротада дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиидекчилериниң, класстыг мергежилдиглериниң, спортчу разрядтарлыгларының саны көвүдээн. Чедиишкиннер комдарыйн, партия, комсомол организацияларының органнаттыг, билдилиг ажылының [illegible] чедип алдынган. Он үш национальдың солдаттары ротада чаңгыс өг-бүлениң оолдары дег быжыг дайынчы найыралдыг чурттап турар.

[illegible] солдат Зуфар Валиахметов КамАЗ дугайында, Богдан Бинтович — Закарпатье, Юрий Барков Серебряковскиде бүдүрүп турар бедик шынарлыг пементтиниң, Сурен Порсегян — Арменияның дугайында чугаалап бериц, өөрүп сонуургадыр. Дүүн школачылар, каң эзилдирикчилери, тараажылар чораан бо солдаттар ам Төрээн чуртун камгалаар [illegible] эргежок [illegible]. Оларның шериг албаны эртирип турар ротазы шериг кезээнде эң-не дээре деп санадып турарынга кончуг чоргаарланырлар.

Ленинчи ордению делгетинген [illegible] кебектер аныяк танкистерниң күш-ажылы, дайынчы чедиишкиннерин көргүзүп турар «Шериг машиналарын башкарар талазы-биле тергиин көргүзүглер дээш» деп шаңналды дайынчылар шериг албанының баштайгы чылында алганнар. Шеригге келир мурнунда оларның чамдыызы танк башкарып чорбаан херээнде ол тиилелгени чедип алганнар. Юрий Барков бөлүктүң баштайгы тергиин механик-чолаачызы апарган. Оон хевнан: чанынга хожудап турарларны болдурбазы. Шак ынчаар Юрий Барков солдат Умарта холун сунуп, танкыны башкарар, ажаап сеткээриниң чажыттарын айтып, көргүзүп берип [illegible] тиилээн. Чоокта болган тактиктиг өөредилге [illegible] Барков биле Сабитов оларының көргүзүү бөлүктүң чедиишкинин тандырган ыңчангаш командирниң [illegible] мактаалын алганнар.

Солдат аңы-дүңнеглерин найырал ынчаар тергүүлер.

В. КАЛИНИН.
подполковник.
Белоруссияның шериг округу.

ӨӨРЕДИЛГЕГЕ БЕРГЕ...

Танкының моторунуң күчүлүг даажы дыңналган. Удавааңда суургада хайгаарал кылып турган кижилерниң чоогунда шөлге тура дүшкен. Механик-башкарыкчы черже халый бергеш, кичээлдиң удуртукчузунче углай чорупкан. Өөредилге-дайынчы сорулгаларның эки күүсеттингениниң дугайында ол илеткээн.

— Анаа дайынчы Ооржак эң-не дүрген чорууруш көргүскен, ол тергиин эки демдекке дүгжүр — деп, офицер А. Дятчин меңээ тайылбырлады. Ооржак бодунуң чедиишкиннеринге [illegible] өөрүп. Оон чарыштыг эжи анаа дайынчы С. Мамонтовка база өөрүнчүг болган. [illegible] эртирген [illegible] кичээлдер, белеткелдер халас эртпээн. Эгезинде Ооржак [illegible] бедик мергежилдерни [illegible] [illegible] эвес кылыр турган.

[illegible] оруктарга таакызын кончуг дүрген башкарып шыдаар-даа болза, довунчук куду бадарда, дош өру үнерде шала ооржум чоруур, коргук турган. Мамонтов командирниң сүмелээни-биле эжинге дузалажып, кичээл бүрүзүнде аңаа чоок болуруун кызыдып, оон айтырыгларынга күзелдии-биле харылаар турган. Дайынчы өөредилге үезинде берге болуруу кедизинде ажыглап [illegible].

Танк башкарарының кичээлдеринге [illegible] дайынчылар [illegible]. Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозтан барган М. Ооржакка [illegible] техниканы [illegible] болза кызымак күш-ажылының ачызында ону шиңгээдип ап шыдаан. Эш-өөрүнүң сүмелери чедиишкиннинг болурунга [illegible]. Мынчаар-даа коп түве командирлерниң мурнакчы арга-дуржулгазы [illegible] чорудуп турган [illegible] болган.

Танкодромга дайынчылар [illegible] машиналарны башкарып, бергелерни [illegible] мергежилин улам бедидип турганнар.

Амгы үеде ротада шупту механик-чолаачылар эң [illegible] класстыг квалификацияны чедип алган. [illegible] демиселдиң [illegible] «Шагаан-Арыг» [illegible] Командирниң берген бергее [illegible] [illegible] дайынчы мергежилин [illegible].

Ю. САВОСТИН.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ ДИЛЭЭ

Эргим редакция! ВЛКСМ Төп Комитединиң шиитпири ёзугаар бо чылын эгелээн «Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзү» деп Бүгү-эвилелдиң [illegible] экспедициязының киржикчилери биржип тур бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Украинаны [illegible] улус ажыл-агыйының бүгү [illegible] коргуралы улуг болган. Украинаны дайындан хосталы [illegible] бирги калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүгү национальдарының болгаш улустарының төлээлери-дайынчылар киришкен. Олар шупту [illegible] маадырлыг чоруктуу [illegible] дүнне балалбас исти арттырган.

Украинаны [illegible] Тываның [illegible] [illegible].

Ада-чурттуң Улуг дайынының дыка хөй хоочуннары биле бистер харылзажып турар бис. Олар чагааларында кайы бир хоорай, суур, станция дээш тулчуушкунга канчаар киришкенин, орта маадырлыы-биле амы-тынын берген дайынчы эштериниң дөңчү намдарын база оларның кайы хире эрес-диидиин болгаш өскелериниң-даа дугайында [illegible]. Биргээр [illegible] совет улустуң, оларның [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы [illegible] [illegible] турар.

Украина [illegible] киржип турганнар [illegible] бо интернационалдыг [illegible].

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Херсон хоорай, Крымская кудумчузу, 135. № 50 ортумак школа, дилээчиниң бөлүү.

А. ЦИТРОН,
бөлүктүң удуртукчузу.

КЫЗЫЛ ГАРНИЗОНУНДА

Офицер Михайловтуң [illegible] расчёт [illegible] чүгле «беш» демдектерге [illegible]. [illegible] артиллеристер бер [illegible] эң тергиин [illegible] [illegible]. [illegible] Абдуллаев, улуг сержант [illegible] Одородько, анаа дайынчы Байыру Матеик олар политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиидекчилери болганнар. Оон биле чергелештир [illegible] хөй-ниити [illegible] [illegible] Аңаа [illegible] дайынчы [illegible] болур дээш дайынчы болгаш политиктиг белеткелин улам [illegible].

И. ШУСТОВ.

ЧУРУКТА: М. Абдуллаев, В. Матеик, В. Одородько өөредилге үезинде.

А. ШАЙФУЛЛИНИҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ ОВУР-ХЕВИРИ — УРАН ЧУРУЛГАДА

МОСКВА. Чурукчунуң Төп бажыңында ажыттынган «Төрээн чуртта» деп республика делгелгези Россияның чурукчуларының беш чылдың түңнелин үндүрүп турар. Россия Федерациязының хөй национальдыг чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң мында делгээн беш муң ажыг чуруктары республиканың чурукчуларының ам болур съездизинге отчёду боон турар.

Төрээн чурттуң бо хүнеринң, амгы үениң кижилериниң соруктуг, чогаадыкчы ажыл-ижин мында көргүзүп турар. Дыка хөй ажылдарны БАМ-га, «Атоммашка», кара эвес хөрзүннүг черниң, Кубаньның колхозтарынга болгаш совхозтарынга, Сибирьниң, Ырак Чөөн чүктүң, Уралдың бүдүрүлгелеринге, беш чылдың муртуку одуруглары боор турар бүгү черлерге чогаадып тургусканы. Делгелгеде чурттуң эрткен төөгүлүг үелерин база көргүзүп турар.

ЧУРУКТАРДА: О. И. Ломакинниң (Ленинград) «Тудугжулар» деп чуруу (адаанда). РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу А. И. Алексеевтиң (Иркутск) «Чогаалчы Валентин Распутин» деп чуруу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ОРУС ДЫЛ — ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ДЫЛЫ

ПРАГА. Орус дыл өөренир талазы-биле дамчыдылгаларны Чехословакияның телевидениезинге чаа өөредилге чылында эгелээн. Орус дылдың үделгелерниң билир телекөрүкчүлерге 30 кичээлдерни белеткээн. Орус дылдың нарын састерин, грамматиктиг мергежилдерни, шын чугаалаарын телекөрүкчүлерге өөредип турар. Орус дылды хандыр өөрениринге кызыкчыларга 30 дес [illegible] советтиң телевидениези белеткээн. Орус дыл кичээлдериниң дамчыдылгалары Чехословакияда улуг сонуургалды болдурган. Ортумак школаларның өөреникчилери, студентилер, янзы-бүрү профессиялыг кижилер дамчыдылгаларны көрүп турар.

БУДАПЕШТ. 5 муң ажыг венгрлер — улуг бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, кедээниң ажыл-ишчилери, студентилер орус дылды өөренип эгелээн. Венгр-совет найырал ниитилелиниң чанында М. Горький аттыг орус дыл школазы кичээлдерни эрттирип турар. Совет улустуң чедиишкиннерин. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң күүселдезин школа база пропагандалап, дыңнакчыларга таныштырып турар. Школаның садыгларын бо чылдың [illegible] Шопронга база ажыткан. Москваның А. С. Пушкин аттыг орус дыл институдунуң ажылдакчылары Венгрияда школаның башкыларынга улуг дузаны чедирип турар.

ХАНОЙ. Орус дылды өөренип турар вьетнамнар эки белекти алган. «Орус дыл» деп совет ном үндүрер чер база «Зао зук» («Чырыдыышкын») деп вьетнам ном үндүрер чер орус дылдың өөредилгезинге номунуң ийиги кезээн парлааларын дооскан. 300 муң экземпляр чаа өөредилге номун Вьетнамга дамчыдып бээриниң байырлыг ёзулалы Ханойга болган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чырыдышкын министриниң оралакчызы Нгуен Кань Тоан чүве чугаалаан болгаш Вьетнамның школаларынга орус дылды шаблаг-биле өөренир бистиң ийи чурттарывыстың аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам-на быжыглаарынга идиглиг болур деп демдеглээн.

ДЕЛИ. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга тураскаал болдурган Делиниң «Спринг дейлз» деп школазының фестивалы совет-индий найыралдың байырлалы болган. Фестивальдың концерт программазынга киришкен өөреникчилер орус дыл ырынга шүлүктерни номчуп, ырларны омак-хөглүг күүседип турган.

Ол школага орус дылды он ажыг чылдарның дургузунда өөренип турар. Орус дылды бо чылын 450 школачылар өөренип эгелээн.

Орус дылды өөрениринге сонуургал Индияда доктаамал бедип турар. Амгы үеде орус дылды 54 дээди өөредилге черлеринде болгаш хөй школаларда өөренип турар.

КОПЕНГАГЕН. Орус дылды өөренир талазы-биле лекция номчулгазын Оденс хоорайның университединде эгелээн. Орус дыл болгаш Совет Эвилелиниң төөгүзүнүң, литературазының талазы-биле лекциялар номчулгазын университетке эгелээни — ССРЭ-ниң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга Даниның студентилериниң сонуургалының бедээнин херечилеп-тир.

БАМАКО. Мали республиканың найысылалында 150 ажыг дыңнакчылар — ажылчыннар, албан-хаакчылар, культура ажылдакчылары орус дылды өөренип эгелээн. Оларга дериттинген өөредилге класстары, библиотека, дыл эртеминиң лабораториязы олаарның өөредилгезинге идиглиг болуп турар.

Орус дыл өөренир талазы-биле курстар Бамаконуң культурлуг амыдыралының чугула кезиглериниң бирээзи болган Совет-Мали найыралдың кежээлерин база эрттирип турар.

(СЭТА).

Бүгү-эвилел маргылдаазы бөгүн эгелээр

АЗИЯ ДИПТИҢ ТӨВҮНГЕ

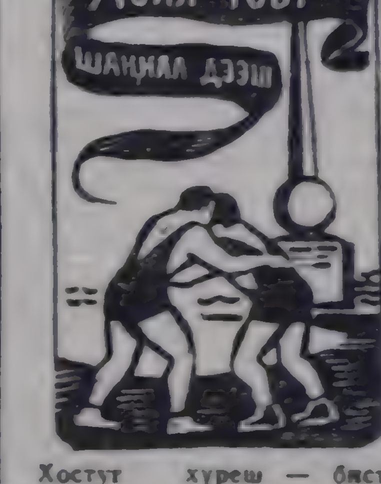

Хостуг хүреш — бистиң республикада спорттуң эң-не сайзыраңгай хевирлериниң бирээзи. Хоорай, суурларда, барык бүгү районнар төптеринде хостуг хүрештиң секциялары ажылдап турар. Ында дыка хөй аныяктар хаара туттунган. Бедик мергежилдиг тренерлер, хүрешке сонуургалдыг хөй-ниитичи тренерлер хүрештиң аваангыр, кашпагай аргаларынга аныяктарны өөредип турар.

Тываның мөгелери чурттуң улуг хоорайларынга болгулаар улуг-улуг маргылдааларга багай эвес түңнелдерни чедип ап турары өөрүнчүг. Бистиң мөгелеривисти Сибирьниң болгаш Ырак Чөөн чүктүң областарының, крайларының, АССР-лериниң мөгелери эки билир, аңгы-аңгы маргылдааларга чаңгыс удаа эвес ужуражып, аргадуржулгазын солушканнар.

Өске черлериниң шыырак мөгелери бистиң республикага база аалдап кээп, спортчу оюннарга, эш хуузунуң ужуражылгаларынга киржип турарлар. Шак ындыг маргылдааларның эң-не улуу — «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы болур. Ук маргылдаа оң-не баштай республиканың шыырак мөгелериниң илередирниң чемпионады турган. А беш чыл бурунгаар ол маргылдааны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди Бүгү-эвилел маргылдаазы кылдыр бадылаан.

Оон эгелээш-ле чыл бүрүде бистиң республиканың найысылалынга эвилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларының, Россияның областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының мөгелери кээп хүрежип, хостуг хүрештиң Тывага сайзыралын, оон массалыг болурунга улуг-хуузун киириштирип турарлар. Сөөлгү чылдарда шак бо маргылдаага бистиң акы-дуңма кожавыс Моол Арат Республиканың мөгелери база аалдап кээп турарлар.

Бөгүн Кызылдың «Херел» спорт залынга эгелээр Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржири-биле Казах, Кыргыс, Таджик эвилелдешкен республикалардан, Москвадан, Красноярск, Хабаровск крайлардан, Якут, Бурят АССР-лерден, Байкал-Амур магистральдың тудугжуларының болгаш өске-даа черлерден шиитизи-биле 15 командалар Кызылда чедип келген.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан келген мөгелериниң составында 6 кижи кирген. Олар совет спортчулар-биле арга-дуржулгазын солчуп, ийи чурттуң аразында харылзааларының, найыралдың күжүп улам быжыглаар.

Бүгү-эвилел маргылдаазының байырлыг ажыдыышкыны бөгүн кежээкиниң 6 шакта болур, а маргылдаа хүндүскүнүн 12 шакта эгелээр.

В. ЧАДАМБА.

Солун дуржулга

МАТЕМАТИКАНЫ БЕШ ХАРЛЫЫНДА...

«Математика угаанны сайзырадып турар» деп, М. В. Ломоносов чугаалаан. Улуг эртемденниң ол шынныг чугаазы беш харлыг оолдарга, уруглар база хамаарышкан болурун Кишинёвтуң «Росинка» деп уруглар садының кижизидикчилери бадыткап болур. Ол садта бичии уруглардан сан бодаар аргазынга бирги классчылар безин адаарган болур ийик.

Саннарны беш харлыглар күгле санаар эвес, тарый-даа бодаар кылдыр өөредип сорулганы садтың кижизидикчилери боттарының мурнунга салган. Ол садтың эргелекчизи М. Д. Васильковская математика эртемниг кижи. Санга өөредирин уругларга сонуургаачыг оюннар үезинде чорудуп турар. Ынчаарда садик уруглары оларны өөреп турар-дыр деп эскербес-даа.

...Ыяштан чараш кылдыр чазаан ойнаар-кыстарны үш харлыг уругнуң мурнунга дөлгеп берген. Бичии уругнуң сорулгазы — ойнаар-кыстарга хептерин кедирери. Ол чеже-даа оралдажырга, ойнаар-кыстарның бирээзи хеп чок артар болган!

— Бир ойнаар-кысты чүге хеп чок арттырып каадың, хөөкүй хомудап тур ыйнаа? — деп, кижизидикчи башкы айтырган.

— Ойнаар-кыстарның бирээзинге хеп чедишпес болду — деп, бичии уруг харыылаан.

[illegible]

— бичии чаштарның шыдаар хире-шаа-биле сан бодаарынга, оларның угаангыр чорумун хөгжүдеринге идигиг болуп турар.

Уруглар садынга бичии чаштарның бодаар аргазын ынчаар сайзырадыр чорук кажан олар школаның бирги классынга өөредилге программазын [illegible] болуп турарын «Росинка» садтың [illegible] бадыткаан.

Ол уруглар садының бо [illegible] мурнай ээлчегниң [illegible] база [illegible] Математиканы беш харлыындан эгелеп өөредип болур бе? деп айтырыгга [illegible] — бо деп харыылап турар.

М. МАТЮПАТЕНОК.
Кишинёв. СЭТА-ның корр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.35 — «Ыры амыдыралы». Фильм-балет. 10.25 — 14.15 — Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүнге. «Черниң таңныылдары» деп документалдыг телефильм. 15.25 — Гнесиннер аттыг музыка-педагогика институдунуң улустуң хөгжүм херекселдериниң факультединиң башкыларының болгаш студентилериниң концерти. 15.55 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөренирил». 16.25 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 16.55 — «Аушра Стасюнайте-биле ужуражылга». Фильм-концерт. 17.30 — Аныяк конструкторлар конкурзу. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле делегейде кады ажылдажылгага Совет Эвилелиниң ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүнге. [illegible] 19.15 — [illegible] 19.40 — Т. Манн. «Будденброктар». [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — [illegible] Тоннеде — Бөгүн делегейде деп информастыг [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Улустуң чурттарында». Документалдыг телефильм. 12.10 — [illegible] 12.40 — Физика. 9-ку класс. «Кристаллдарның тургузу болгаш шынары». [illegible] — Всеволод Гаршин [illegible] 14.15 — [illegible] 15.30 — 18.45 — Чарлар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Хөй-нииити амыдыралының экраны». 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — Телефильм. [illegible]

МОСКВАДАН

[illegible] 20.45 — ССРЭ-ниң [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible] Уран чечен фильм. [illegible] — Документалдыг фильмнер программазы. [illegible] 23.30 — 01.05 — [illegible] ССРЭ [illegible] ЦСКА — СКА [illegible] В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт ордузундан дамчыдар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ШЕФ

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырында Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга шеф организастаан. Аңаа ниитизи-биле 39 кижи киришкен. Чүс баш инек турар чаа кажаанын чедир кылдырмаан үүрмек ажылдарын салбыр даргазы В. Бүрбү, кедээ Совет күүскомунуң даргазы С. Седеп оларның удуртулгазы-биле шефчилер кылган.

Инек чемгерер оңгарларын септеп-селген. Кажааларның ойбак черлерин чыыттаан. 15 тонна курагаг өдекти мунгаш кажааларже дажыглап киирген. Бо ажылга Өнер-оол Тумат, Делгер-оол Түлүш, Миша Долбаа, Мый-оол Доптак, Вера Ооржак олар шалыпчы ажылдааннар.

В. САПАА.
Өвүр район.

ӨРТТҮ ӨЖҮРГЕН

— Слава сугнуң сараады хып тур! — деп, медээни ийиги классчылар чарлапкан.

3-6 класстың өөреникчилери өртү өжүрер дээш, чооккувы бажыңнардан демир-хүүннар эккелгеш, сугну дистиниткеш дажып эгелээн. Олар өртке удур демиселге калбаа-биле организастыг киришкен.

— Сарай өрттенип эгелей берди! — деп, дуврээзинниг кыйгы үнген.

Оңгу классчылар Эдик, Алик хүүректер-биле довурак октап, сарайже дамчаан чалбыраашты өжүр шаап турган. Улуг чалбыышты намдадып турда, бульдозерлиг трактор-биле Мунзук Кара-оол черниң довураан үстүр-гүлээн. Чалбыыш баа катап өскүп, тракторну хөме алыр чыгаан. Солярка ннээш, трактор часты бериш болур. Өөреникчилер өрт машиназы келгиже, өрт-биле демисээди кошкатпаан. Кижи бүрүзү дидим, эрес-шудургу бау-биле ажылдаан. Ылаңгыя механизатор Мунзук Кара-оол эң эрес-дидим болган. Ол амытынның артынга каап, айыылдыг халапты чок кылырынга маадырлыг чорууну көргүскен.

А. ЧАШ-ООЛ.
Каа-Хем районнуң Суг-Бажы ортумак школазының башкызы.

ҮЛЕГЕРЛИГ

«Сүт-Хөл» совхозта Александр Ондарга удурткан беш кижи составтыг звено 180 тонна сиген белеткээн. Олар чоокку хүннерде мал чеминиң белеткелинге турган, ам одек-кыштаг септелгезинче кирген. Ылангыя В. Ондар, К. Монгуш, Х. Монгуш олар үлегерлиг ажылдап турар.

ЧЫЫП ЭГЕЛЭЭН

Чадаананың ыш ажылагыйы Сүт-Хөл девискээринде үнген чыжырганаиң үрезинин чыып эгелээн. Организацияның үрезин чыыкчылары 30 килограмм чыыр турган. 32 килограмм үрезинни тыкган.

Б. ОНДАР.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — СПОРТЧЕ

Бистиң «Найырал» совхозта күш-культура болгаш спорт ажылының канчаар чорупту турарының дугайында ажыдыбиле бижикседим. Шаанда Чаа-Хөлдүң спортчу командалары чүгле районга эвес, республикага сураглыг турган. Ылаңгыя хаак кеткен улуг-биче кижилер хаактаар шөлге кара-шаар турган. Чоп массалыы-биле кышкы оюннарга киржирге, чылгарангай күш-культуржулар, спортчулар үнүп турбайн канчаар.

Чаа-Хөл ортумак школаның бир каш доозукчулары ол үеде күш-культура болгаш спорт талазы-биле салбырлардыг дээди өөредилге черлеринге өөреникчилерин кудаар турган. Оларның бир кезии спорт ниитилелдериниң шугумунда ажылдап, ортумак школаларда күш-культура башкылары болгаш ажылдап чоруур.

Ам бо-даа хүннерде спортка хандыкшылдыг бисте эвээш эвес. Ажыл-ижи бачым, шак-үези эвээш-даа болза, олар бичии-ле чай кадында спортчу оюннарда киришкен. Күш-культураже аныяктарны хаара туттан чорууларын бо-ла көрүп болур. Ындыгларга Шаңчы салбырының эргелекчизи Адыг-оол Түлүш, ажылчын кооперацияның ажылчыны Сара Кара-оол, Чаа Чаа-Хөл ортумак школаның башкылары Владимир Хомушку, Вячеслав Хоюгбан, Чаа-Хөл ортумак школаның башкызы Виктор Шыыраш, МТМ-ниң толээлери Чамбал Мартапоол, Аңгыр-оол Сарбаажай хамааржыр. Олар колдуунда тыва болгаш хостуг хүрешке бедик мергежилдиглер. Дамба Маңнай, Кызыл-оол Түлүш, Владимир Сундуй волейболга. Адыг-оол Монгуш, Намзырай Март-оол, Демчик Дөгүт шыдыраага, Седип Дадар-оол, Дупар Өнер хаактаарынга сураглыглар. Спортка ынактар аныяктарга үлегерин көргүзүп, шиитпашкынын организастыг болгаш ажыктыг эрттирип турар.

Ынчаңмыже «Найырал» совхозтуң дирекциязы, профэвилел комитеди спорттуң материалдыг баазазын тургузар талазы-биле чогуур ажылды кылбаан. Спорт херекселдери барык чок деп болур. Ону тывар талазы-биле хемчеглер алдынмаан.

Чаа-Хөл суурнуң Культура бажыңының чанында бичии спорт зал бар. Оон септелгезин 3—4 чыл дургузунда кылып чадапкан. Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болбайн турарының чылдагаанын партком апалзатан көрбейн, контрольга албайн турар.

Бир эвес «Чё» дээр болза, бо ажылче кичээнгейни улгаттырза, күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарының бүгү аргалары совхозта бар. «Дус чокта амдан чок, тура чокта күш чок» дээни дег, бичии спортзал септелгезин чыл-чылы-биле «шейүп» турбайн, бедик тура-сорук-биле ажылдаары негеттинип турар. Совхозта спорт чөвүлелиниң чаа ажылдап кирген даргазы Николай Седин партkomга даянып алгаш, баштайгы хүннерден эгелеп, күш-культура болгаш спорт ажылын бут кырынга тургузар ужурлуг.

С. ТАСПАЙ.

Шыдыраага бисти өөреткен

Ужен чылдарның ортаа үези. Чаңның бир магалыг чаагай хүнү. Аякай Монгуш бир катап өөвүске келген. Аалчының баглаашка баглап каан чыраа дора-ла адын шаанда мен ыткаш оолдарның сагыжы аът-хөлде чораан чүве болгай, чараштыып көрүп турдум. Шынап-ла онза-ла аът, семис тел богба-ла, ииш тыртылчак, узун-сонаал чокка бажын севан, кулактарын [illegible] каап, баглаашты долганып, чедин салгаарлады кыштагыраар-даа.

Эзи эки аът чорле ындыг боор деп чүвени соонда билгеп мен. Аякай, ачам оларның чугаалашканын сактып олур мен.

— Оолдарывыска бир солун чүүлдеп кылып көрейн адырам — дээш, Аякай Тогланович ачамче эрестиг-биле көрүп олур.

Ачам ол акыйже хүлүмзүрел-биле көрүп, оон чугаазын [illegible] [illegible] Бир ай эрткен Аякай [illegible] чедип келген. [illegible]

— Саны 32. Бо шыдыраа-биле ойнап өөренип алыр силер. Шыдыраага ынак [illegible]

— Чаа, акый — дээш, [illegible] ойнаарыктарны холдарымга тудуп, сонуургадым.

Эртенинде Аякайның маргылдаазында [illegible] Бевуу Ооржак, Сарыг-Ашак, Дамы-[illegible]

[illegible] шыдыраалаан олурлар. Бичии оолдар база ындырин. Бистер, бичии оолдар, улуг улустуң шыдыраалаарын көрүп турган, ол чылын шыдыраа ойнап өөренип алган бис. Эң өөреникчилериниң Даваа-оол Монгуш, Балы-Сарай Ооржак улуг улус-биле безин ачыр-хачыр ойнап турар апарган.

Бир катап Балы-Сарай улуг шыдыраачылардан бирээзин мат олурткан. «Бо оолдар бисти олуртур улуп турар апарып-тыр, адааш ноңчуг, [illegible] алыйн» — деп, улуг шыдыраачы эжинерин маргылдаазы база катап ыйттырган. Бистиң шыдыраага [illegible] Аякай Тогланович көрүп, Сарыг-Доржунуң шыдыраага орнап-канын хааш барбаан-дыр деп чугаалап турганын уттуваан мен.

М. КӨРГЕН-ООЛ.
Тес-Хем район.

КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

Шүгүмчүлелдиг чагаалар

Эрбек суур, Кызылдан ыраак эвес, Улуг-Хемниң оң талазы эриинде туруп турар. Бистиң суурувус биле найысылал аразында автобус маршрут [illegible] ажыттырган-даа, чамдык-та автобус чорбастан, [illegible] чорук кижилеринге дыка-ла хамаарыштыр [illegible]

[illegible] артиен айның бир хыржаң, [illegible] дугайын бижидим. Октябрьның 19-түң хүнү Эрбек суурже [illegible] автобусту [illegible] Чорук [illegible] диспетчер албанының ажылдакчыларынга барып, автобус кажан чоруурун айтырганын [illegible]

Автовокзалдың дежурный [illegible] АТБ-ниң конторазында [illegible] Контора барган [illegible]

[illegible] Автовокзал чанынга чеже эртинип турар боор, билеттерин хостр дужаапкаш, хоорай иштиниң 7 дугаарлыг маршрутунуң автобузунга олурупташ, оон Дашкаа Эрбекче чадаг чоруутуус.

Бистиң суурнуң чурттакчылары пассажирлер аргыштырылгазында болуп турар четпестерниң дугайында хомудал-бодуушкуннарын пассажирлер АТБ-ниң удуртукчуларының адынга киирип келген. [illegible] Кызыл биле Эрбек аразында пассажирлерни [illegible] экижиирил?

А. НАБУНДУК.
Кызыл—Эрбек.

ЧӨП АЖЫГЛААР

«Тес-Хем» совхоз районда мурнакчы [illegible] турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. [illegible] Культура [illegible]

[illegible]

А. ЧООДУ. М. ЧООДУ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи болгаар аларга, бөгүн республиканың [illegible] булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын чүк [illegible] секундада 3—7 метр чадар. Агаарның температуразы 11-16 градус соок болур.

Кызылга [illegible] Барыын чүк [illegible] секундада 3—7 метр чадар. Агаарның температуразы 12-14 градус соок болур.

КИНО

НОЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыл аарыг демдээ» (2 серияныг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, «Рашад — Зифаның тоолунуң ог-лу» 11.00, 12.40, «Амыдыралга бодун тывар» деп киножурнал 13.00, «Тегеран-43» (2 серияныг) 17.00, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак сеткилдиг угаанныг, ог-бүле чок» 13.00, 16.30, 18.00, 20.00 [illegible] шактарда.

«ВОСТОК»: «Оргу чараш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible] шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун колбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17586. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглыг херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 269 (11767) | 1981 чылдың ноябрь 20, пятница | 1925 чылдан үндүрүлеттинген | Өртээ 2 кеп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

МИЛЛИОННАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИН—БЕШ ЧЫЛГА

Совет кижилерниң кичээнгейи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылы эртип турар Кремльче угланган. Чурттуң Күрүне планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин депутаттар чугаалажып турар. Ол документилер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү талаларынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарын, чоннуң амыдырал деңнелин бедидерин хандырар.

Күрүнениң эрге-ажыктарын кижениишкиннерин улус ажыл-агыйының ажыктыг бедидеринче, ону интенсификастаарынче угландырарын [illegible]. ажыл-херекчи болур чорукту бедидерин, бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге, эргелеп башкарарының бүгү кавыларынга сагылга-чурумну быжыглаарын хүлээдип турарын саналдарда онзалап демдеглеп турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаалары совет улусту олче чигелеп турар.

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНДЕ

Ноябрь 18-тиң эртенинде Националдар Совединиң хуралы ажыттынган.

Эштер **А. Я. Пельше, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Ук хурал Националдар Совединиң Даргазы **В. П. Рубен**иниң даргалаашкыны-биле эрткен.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттарның турачаалын чыылгалар туруп туулаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары кылдыр чаа соңгуттурганнарының бүзүрелдиг бижиктерин тыпкан көргениниң дугайында Мандат комиссиязының Даргазы **А. Г. Коркин** кылган. Ол илеткел талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда Күрүне планының болгаш 1981 чылда план күүселдезиниң чорутурарының дугайында, 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының эдериичи илеткелин паламаның План-бюджет комиссиязының Даргазы **Н. И. Масленников** кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш дыры-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кирген келгенин—1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1982 чылдың планын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылаанын ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары-биле бүрүн дүүштүр ажылдап кылдынган кылдыр Националдар Совединиң доктаамал комиссиялары демдеглеп турарын ол чугаалаан.

[illegible] республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң дилеглерин көргеш, комиссиялар немей илереттинген орулгаларының күселин-биле [illegible] шимын [illegible] тамында спорт залдарын болгаш школдерин дериириңге, профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдарының материалдыг хандырылгазын экижидеринге, инвентарь, дериг-херекселдер садып алырынга база кадык камгалал албан [illegible] бажыңнарының капитал [illegible]ге, хоорайларны, районнар төптерин болгаш хоорай хевириниң суурларын чаагайжыдарынга [illegible] тургузуушкунун [illegible] аргалыг кылдыр сапап турар.

Чурттуң чөөн талакы районнарынга бүдүрүкчү күштерин өстүрер, капитал тудугну [illegible] бүдүрүлгезин [illegible] тургузуушкунунга улус депутаттарының Советтериниң салдарын күштелдирер талазы-биле комиссияларның сеткилерин база киирген.

ССРЭ-ниң [illegible] келгени — 1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, ол ышкаш комиссияларның эдиглерин бе[illegible] турган —1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база бюджедин бадылаар деп саналды комиссияларның [illegible]ден оратор киирген.

Социалистиг чарыштың калбак нептерелиниң, совет кижилерниң күш-ажылчы бедик иделкейлииниң дугайын областың күш-ажылчы коллективтериниң [illegible] Украинаның Коммунистиг партиязының Черниговск обкомунуң бирги секретары депутат **Н. В. Уманец** чугаалаан.

Мал ажылының чем баазазын улам быжыглаары хамааржыр апаар айтырыгларже оратор улуг кичээнгейни салган. Кижилерни аъш-чем-биле хандырарын экижидеринге үлетпүр бүдүрүлгелериниң дузалал ажыл-агыйлары улуг ачы-дузалыг апарган. Ынчалзажок ол бүдүрүлгениң янзы-бүрү участоктары амдызында бир демей эвес хөгжүп турар. Ындыг бүдүрүлгелерниң чамдык министерстволар болгаш ведомстволар ол ажыл-агыйларны хөгжүдеринге кошкак кичээнгей салып турар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат **Л. П. Лыкова** республиканың бүдүрүлгелериниң коллективтери продукция сайгарарының он ай лап планын күүседипкенин демдеглээн. Үлетпүр продукциязының барык бүгү немелдези күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн өстүргениниң күжү-биле алдынган.

Россияның соңгу болгаш чөөн талакы районнарын дүрген шиңгээдип алыры бүгү ажыл-агыйга чугула ужур-дузалыг. Чоннуң херектел барааннарын кылып үндүрерин көвүдедиринче болгаш ассортиментизин калбартырынче онза кичээнгейни салып турар. Ол сорулганы колдуунда ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты дерип тура чедип алыр.

Көдээ ажыл-агыйның сорулгаларын чугаалап тура оратор Кара эвес хөрзүннүг болгаш Төп кара хөрзүннүг зоналарны улам шиңгээдип алырының айтырыгларынга доктааган.

ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри депутат **П. С. Непорожний** адырда капитал тудуг дугайын, электри дамчыдар кедергей узун дурттуг шугумнарны тудуп турарының болгаш энергияның чаа дестериг ажыглаары-биле холбаалыг ажылдарының дугайын чугаалаан.

Электри болгаш чылыдылга энергиязын камнаарының айтырыгларынга оратор доктаан. Энергокампаларга [illegible] болгаш технологиязын дүрген ажылдап кылырының болгаш нептередириниң эргежок чугулазын айыткан.

Агаар-бойдусту бандалдаары таарымча чок болган-даа болза, хөвеңчилер, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилери аажок улуг чүткүлдүүн, тура-соруктуун көргүзеш, «ак алдынның» бедик дүжүдүн өстүргенин Узбекистанның Коммунистиг партиязының Фергана обкомунуң бирги секретары депутат **Х. Умаров** ССРЭ-ниң Дээди Совединге дыңнаткан.

Үлетпүрде, тудугда, көдээ ажыл-агыйда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында курлавырларны болгаш ажыглаттынмаан аргалар бар. Күчүлерни четпестерни ажыглап турар чорук дериглерниң анаа туруп бээрин, [illegible] болгаш [illegible] мас чорукка чедирип турарын, четпестерниң болгаш шиитпирлээн айтырыгларны ам-даа барын ол чугаалаан.

Зеленодольск (Татар АССР) хоорайның ортумак школазының башкызы депутат **Р. Г. Тагирова** улус өөредилгезиниң [illegible] айтырыгларынга доктааган. Школаларның [illegible] доктаамал кичээнгей, школа тудуунга контроль Татарияның улус депутаттарының Советтериниң [illegible] бүрү сагыш салыр чүүл апарган.

Казахстанның Компартиязының Тургай обкомунуң бирги секретары депутат **Е. Н. Ауельбеков** республиканың тараачылары агаар-бойдустун нарын-байдалдары турзажок мергежилдиин болгаш турушту көргүзүп, эки дүжүттү өстүрүп ап, хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип, күрүнеге кур чериниң шыгжамырынга 960 миллион амыг пуд эки шынарлыг тараазын [illegible].

Кур черлериниң эрес мааңдыр чоруунуң дугайын Л. И. Брежнев мактыыл-биле, адалыг чылыг сөзү-биле болгаш амыдыралды ханы билири-биле бижээнин оратор чугаалаан. Оон «Кур чер» дээр кайгамчыктыг номну областың чурттакчы бүрүзүнүң чарылбас ному, а аныяктарга—амыдыралдың өөредилге ному апарган.

Тургай областың социал-экономиктиг хөгжүлдезинде чамдык четпестерге болгаш бергелерге депутат доктаап, чурттуң тараа курлавырларынга, мал ажылын улам хөгжүдеринге салышпыышты улам көвүдедир дээш ам-даа хөйнү кылыр апаарын демдеглээн.

Он бирги беш чылдың улуг кичээнгейлиг социал-экономиктиг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге химия улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг деп, ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министри депутат **В. В. Листов** онзалап демдеглээн. Пластиктиг бүдүмелдерни, химиктиг волокналарны, корд болгаш техниктиг хендирлерни, өске-даа продукцияны бүдүрери дыка көвүдээр кылдыр төлевилеттинген деп айыткаш, адырның тудуг программазын боттандырар турарының айтырыгларынга министр доктааган.

Профэвилелдериниң Грузия республика чөвүлелиниң даргазы депутат **Т. Н. Мосашвили** национал орулганы өстүрүнге, үлетпүр болгаш [illegible] ажыл-агый продукциязын бүдүрериңге сөөлгү он [illegible] республиканың ажылчы [illegible]нарының чедиишкиннерин демдеглээн. Четпестерни [illegible] кирлиг чайладыр, улуг [illegible] чедип [illegible] дээш кыска хуусаада Грузияга хөй чүүлдер кылдынган. Дүрген шиитпирлээри негеттинип келген чамдык шынарлыг айтырыгларны депутат демдеглээн. Ол айтырыгларга чоннуу чуртталга бажыңнары-биле хандырары, медицина хандырылгазында хожудаашкынны чок кылыры, [illegible] дышкынының материал-техниктиг баазазын быжыглаары хамааржыр.

Белоруссияның Компартиязының Минск хооркомунуң бирги секретары депутат **Г. Г. Бартошевич** Минскиниң ажылчы чоннарының чедиишкиннерин чугаалаан. Он бирги беш чылда: «Эртемниң бүдүрүлге-биле эвилелиниге кылыг бүрүзү—бедик шынарлыг ажылдап кылдынган, белеткеттинген турзун!» деп лозуң-биле ажылдаар дугайында мурнакчы бүдүрүлгелериниң инициативазы хоорайның ажылчылар коллективтеринде калбак нептерээн. Ынчалзажок кииттелел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге ажыглал болгу дег дыка хөй чүүлдер чаа беш чылга бараан болур кылдыр ам-даа тургустунмаан деп, ол демдеглээн.

Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Г. Н. Сеидов** республиканың улус ажыл-агый адырларының ажылының темпилерин болгаш шынарын анализтеп, [illegible] бедик сорулгаларны чедип алырынче бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынын демдеглээн. Республиканың экономиктиг [illegible] өстүрериниң [illegible] шиитпирлээринден дыка хамааржыр апаар чамдык айтырыгларже кичээнгейни [illegible].

Ажыл-ишчи бүрүзүнүң камныышкыны — чоннуң байлаа. Ол сөстерниң шынныын Молдавияның Распопенде көдээ участок эмнелгезиниң кол эмчизи **О. К. Попку** ол республиканың чижээнге көргүскен.

Депутат — молдав ядыы тараачының совет үеде медицина эртемин халас чедип алган уруу—1940 чылга чедир Молдавияга каш-ла чүс эмчилер турган болза, бөгүн олар 12 муң ашкан деп чугаалаан. Республиканың бодунуң эмчи кадрлары өскен, кадык камгалалының сайзыраңгай материал-техниктиг баазазы бар. Эмчи болгаш өг кижи болганы-биле, совет улус тайбыңын [illegible] биеэниң солдаарының болгаш кыстарывысты тайбың кылдыр кижилидер аргалыг болганы дээш партияга, Совет чазакка, Леонид Ильич Брежневтиң шуут болгаш туректиг хадывызындан [illegible].

Үш чыл бажында дыка [illegible] чыл бүрүнүң дизель [illegible] сорулгалар хевирлиг [illegible] кыс[illegible] эрткен тур мен деп, оратор чугаалаан.

Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Р.-Б. И. Сонгайла** кижилерниң күш-ажылын камгаар талазы-биле хемчеглер комплекстерин республиканың ажылдап кылган болгаш боттандырып турар, үлетпүр болгаш тудуг бүдүрүлгезин интенсификастаар талазы-биле программа тургустунган деп демдеглээн.

Капитал тудугже, капитал салыышкыннарны, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын [illegible] улуг кичээнгей салдынып турар.

Чер болгаш мал ажылын интенсификастаарының айтырыгларынга оратор доктааган.

Националдар Совединиң бирги хуралы ооң-биле доозулган. Кежээ Эвилел Совединиң ийиги хуралы болган.

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНДЕ

Эштер **Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих** оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлээдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Даргалаан —Эвилел Совединиң Даргазы **А. П. Шитиков** Узбекистанның Компартиязының Бухара обкомунуң бирги секретары депутат **А. К. Карпова**га сөс берген.

Хөвең ажыл-агыйы сөөлгү чылдарда механизацияның оруунче быжыы-биле кирген деп, оратор чугаалаан. Өстүргени бүгү дүжүттүң 70 хире хуузун областа чүгле бо чылын безин машиналар-биле ажаап алган. Ынчалзажок хөвең ажаар машиналар болгаш хөвең ажыл-агыйының өске-даа техниказының талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның херегцелдери ам-даа долузу-биле хандыртынмайн турар. Хөвең ажыл-агыйының хөгжүлдезин көдээ ажыл-агый машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң күчүлериниң өзүлдезинден ырак мурнап турар. Партияның айыткан [illegible] чедиишкиниг күүседиря совет ниити бүрүзүнүң организастыындан, ажыл-ишчизинден, сагылга-чурумнуундан, күш-ажылының ажыктыындан болгаш шынарындан хамааржыр деп, депутат онзалап демдеглээн.

Бакунуң 26 комиссарлары аттыг «Азнефть» каттыжыышкынының нефть тывар эргелелиниң коллективи бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткениниң ол эргелелдиң операторы депутат **Г. М. Гусейнова** дыңнаткан. Чаа техниканы, күш-ажылдың мурнакчы методтарын эргелелде шиңгээдип турар. Республиканың нефтчилери чурттуң мурнунга ам-даа өрелиг болуп турарын депутат чугаалаан болгаш амгы беш чылда нефтилиг элээн каш чаа черлерни шиңгээдип алырын, бар черлерниң ажыглалын экижидерин, техниктиг баазаны быжыглаарын, дериилтелиг методтарны шиңгээдип нептередирин планнап турарын демдеглээн.

Бо чылдың он айларында пландан ажыр он-он миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын, даалгадан ажыр чүс-чүс муң тонна шайны, виноградты бүдүргенин Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **З. А. Патаридзе** чугаалаан.

Планныг даалгаларны чылдар айы-биле деӊ эвес кылдыр хуваап, боттарының эргезинде бүдүрүлгелерниң бүдүрүүшкүн хемчээлдерин чагыылдыг турар ниити-эвилелдиң элээн каш министерстволарының адрезинге шүгүмтүүледиг [illegible] саналдарны оратор кылган.

Агроүлетпүрлүг аъш-чем комплекси — республиканың экономиказының үндезини болуп турарын Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **И. П. Калин** демдеглээн. Ынчалзажок комплекстиң ажылының чамдык айтырыглары ам-даа шиитпирлеттинмээн. Ооң [illegible] экономиктиг харылзааларны улам-на сайзыраңгайжыдары, планнарны балансылыг болдурары негеттинип турар. Агроүлетпүр комплекизиниң [illegible] лар талазы-биле үнделин эртем [illegible] чугула.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының улам ындай [illegible] үнделин болуп турар энергетика ажыл-агыйын хөгжүдеринге онза кичээнгейни чаа беш чылда угландырып турарын Литваның В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязының директору депутат **П. М. Норейка** демдеглээн.

Чаа тудугларга технологтуг дериишкиннерни чогуур үезинде бээрин хандырарын чамдык эвилел министерстволарындан депутат дилээн. Тургустунган бүдүрүлге күчүзүн эки ажыглаары, материалдыг болгаш өске-даа курлавырларны эң-не камналгалыг чарыгдаары бүдүрүлгелерниң болгаш адырларның бүгү коллективтериниң хүлээлгези болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Өзүлдениң материал-техниктиг баазаның чүгле күчүлүг арталары эвес, харын-даа беш чылдың даалгаларын күүсеттиринге бүрүн шиитпирлиг ажылчы чоннарның чогаадыкчы энергиязы салдынган сорулгаларның күүсеттинип болурунуң үндезини болуп турар деп, Горький облкүүскомунуң даргазы депутат **В. И. Семенов** чугаалаан.

Туттунуп турар улуг тудугларны дүрген доозары, күш-ажыл курлавырларын бөгүн ажыглаары, адырлар болгаш ведомствалар аайы-биле планнаашкыннарны сырый холбаштырары ышкаш областың партия база совет организацияларының кол сорулгаларынга депутат доктааган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан социал-экономиктиг улуг сорулгаларын бистиң республиканың ажыл-ишчилери совет улустарның чаңгыс аай ак-дуума өг-бүлезинге шиитпирлеп турар деп, Кыргыз ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. Дуйшеев** демдеглээн.

Салдынган сорулгаларны чедиишкиниг болгаш камналгалыг кылдыр амыдыралга боттандырар дээш республиканың ажыл-ишчилери суггаттыг черлерни улам эки ажыглаарынга, чаа шөлдерни ажыглалга киирерингe күжениишкиннерин мөөңнеп турар деп, оратор чугаалаан. Мал чемнериниң баазазын дүрген хөгжүдери мал ажылының, ылаңгыя хой ажылының продукциязын көвүдедир арганы [illegible].

Мал одарларын бүрүн ажыглаарының, малчыннарның күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидериниң айтырыгларынга депутат тодаргай доктааган.

Беш чыл планында чугула улуг сорулга энергетика болгаш чиг-эт талазы-биле байлак курлавырларлыг Сибирьниң мурнунга салдынып турар деп, СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары депутат **А. П. Филатов** чугаалаан.

Эртемниң бүдүрүлге-биле харылзаалары кылыгларның шынарын экижидеринге [illegible] хемчээлге идиглиг болуп турарын оратор айыткан. Улам бедик шынарлыг машиналар болгаш механизмнер амгы үеде негеттинип турар. Чаа машиналарны чогаадырының болгаш кылырының хуусааларын кызырары чугула болуп турар.

Чаа кадрларны бирги ээлчегде чуртталга бажыңнары-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырары эргежок чугула деп, депутат [illegible].

Үлетпүр төптериниң ажылчы чоннары көдээ черлерни шартырынга иделкейлиг киржип турарын Пермь областа «Россия» колхозтуң даргазы депутат **М. А. Путилов** чугаалаан. Заводтарның нефть [illegible] улам тодаргай сорулгалыг болуп турар.

Эрткен беш чылда колхозтуң ажылының түңнелдерин оратор демдеглээн болгаш көдээни техника-биле хандырарының айтырыгларынга доктааган. Агрегат аймактары, культиваторлар, уреңги чаргылар дериг-херекселдер [illegible] нептеренгир [illegible] турар.

(Төнчүзү 2-ги арында).

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын республика типографиязының коллективи, өске-даа ажыл-ишчи коллективтер-биле бир демей, изиг-биле деткип, Пленумнуң материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдарын типографияның ажылчыннары цех бүрүзүнде номчуп, чугаалажып турарлар.

ЧУРУКТА: типографияның бөлүк ажылчыннары.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

СОРУЛГАЛАР ЧЕДИИШКИННИГ ШИИТПИРЛЕТТИНЕР

Даштыкы чурттарның массалыг информация чепсектери СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдерин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылын бирги черге-ниң ужур-дузалыг болуушкун кылдыр көрүп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазын тайылбырлааш, солуннар, совет удуртукчунуң ол чугаазында Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол айтырыгларын бүгү талалыг анализтээн, он бирги беш чылдың планының төлевилелинге делгереңгей политиктиг үнелелди кылып, планнаашкында, башкарылгада, ажыл-агыйның чорудуларында бергелерни болгаш четпестерни узуткаарының оруктарын айытканын бижип турар. Партияның XXVI съездизиниң айыткаш шиитпирлери болгаш даштыкы политика талазы-биле, коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырарынче угланган стратегтиг угланыышкынны амыдыралга күүседир дээш СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кылып турар ажылын Пленум бүрүнү-биле чүүлдүг деп көргенин даштыкыда демдеглеп турар.

«Леонид Брежнев: Совет күрүнениң экономиктиг күчүзүн моон соңгаар-даа хөгжүдер бис»—деп, ындыг эге-биле венгр «Непсабадшаг» солуну Москвадан медээни парлаан. Ол солуннуң демдеглээни болза: «Л. И. Брежнев Пленумга бодунуң чугаазынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда эрткен үениң иштинде улуг политиктиг, организастыг болгаш ажыл-агыйжы ажылдарны кылып чорутканын. Массаларның күш-ажылы болгаш политиктиг иделькей-биле Совет улус чаа беш чылче сагыш-сеткил талазы-биле омак-сергек, боттарының күжүнге бүзүрел-биле эгелеп кирген. Коммунистиг тургузуушкунун талазы-биле съездиниң салганы улуг болгаш нарын сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге олар шуут бүзүреп турарлар».

«Нойес дойчланд» (ГДР) солун ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирген Күрүне планының төлевилелинде беш чылдың кол-кол сорулгаларын шиитпирлээр аргалар оруктарын айытканын демдеглээн. Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынче, улус ажыл-агыйының ажыктыг чоруун бедидеринче партияның угланыышкынны быжыглаттынып турар. Төлевилел съездиниң социал программа талазы-биле шиитпирлерин күүседиринче кол угланыышкынны айтып турар. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйны дең-деңге хөгжүдер. Камгалалдың негелделерин база идегелдиг хандыртынар.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга совет коммунистерни болгаш улуг совет улусту шуптузун бо чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче. 1982 чылдың болгаш ниити беш-даа чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседиринче кичээнгейни угландырарын кыйгырган деп, чехословак «Руде право» солуну демдеглээн. Бо сорулганы чедип алыры-биле партияның чугула айтыышкыны — улус ажыл-агыйының ажыктыг чоруун, ооң интенсификастаашкынын чедип алырынче бүгү күштү угландырары эргежок чугула деп көрүнген.

«СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Москвага болган партия Пленумунга чугаазының кол-ла утказы—экономиктиг, камгалалдыг болгаш дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырының эргежок чугуланы бооп турар»— деп, моол «Үнэн» солун айыткан.— Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга мынчаар демдеглээн: бергелерниң эрткен үеде-даа тургулааныын төөгүден билир бис. Олар келир үеде-даа туруп каап чадавас. Кол-ла чүүл болза, оларны ажып эртериниң шын оруун тывары, оларның-биле демиселче массаларны мобилизастап шыдаары болур деп В. И. Ленин өөредип турган. Большевиктерниң ол кайгамчыктыг чаңчылы коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң ажыл-херектеринде амгы-даа боттанып турар. СЭКП ТК-ның хүлээп алган шиитпирлери, Л. И. Брежневтиң чугаазында кылдынган негелделер болгаш түңнелдер, оон эки ажылдаар талазы-биле салган сорулгалары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш совет кижилерниң тургузукчу ажыл-ижин моон соңгаар улам калбартырынга чаа идиигн кылыр».

Америк «Вашингтон пост» солун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазынга холбаштыр, ооң ол чугаазының «шуут дорт болганын» демдеглээн. «Нью-Йорк таймс» Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң экономиказында контрольдан долузу-биле азы кезик-чамдыктай дашкаар турар факторларның ажыл-херектиң байдалынга салдарының дугайында айытканын бижээн. Бандазатынын үш чылдың улалыр экономиказын улуг нарыыналы тавары бө[illegible]. Ынчангаш планнарны ажылдап кылырда делегей байдалының нарыын дааның база барымдаалап ноор улусга таварышкан деп, солун немей бижээн.

Англияның «Дейли телеграф» солуну Л. И. Брежневтиң амгы беш чыл ССРЭ-ге дүжүт чок чылдан эгелеп-даа болза, аъш-чемни бүдүрерин көвүдедирин шалыпчыы болгаш турушту-биле чедип алыр дугайында партияның айтыышкыннарынга шаптык болбас болгаш боор-даа шыдавас деп чугаалааның бижээн.

Япон Киодо цусин агентизи Л. И. Брежневтиң чугаазының допчулаазын «Кол сорулга—улустуң амыдырал деңнелин бедидери болур» — деп, эге-биле дамчыткан. Совет удуртукчунуң чугаазы «Совет Эвилелиниң 80 чылдарда экономиктиг стратегиязының допчулалы» деп адааш, ол агентиястың айытканы болза: «улустуң эң-не амыдыралчы негелделерин хандырарындан өртүк чугула, буянныг-чаагай херек чок дээрин Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн».

«Совет экономиказының эмдеесин хөгжүлдези. СЭКП ТК-ның Пленуму ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин бадылаан»—деп, шпир «Харагги» солун тыпсатпан. «Совет Эвилелиниң үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйы чаа беш чылда дең-дескиил-биле хөгжүүр»— деп, ол солун айыткан.—Совет кижилерге чедиишкиннерниң ажылдаарының бүгү-ле чүүлдери бар: бедик хөгжүлделиг бүдүрүкчү күштер, улустуң социал политиказы болгаш моральдыг чаңгыс эвы, съездиниң шиитпирлерин айытпан бурунгаар шимчээшкинниң тодаргай стратегиязы-даа бар».

(СЭТА).

«Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. «Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмнү бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың ноябрь 17.

«Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы» болгаш «Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы» хүндүлүг аттарны тургузар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. «Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы» болгаш «Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы» хүндүлүг аттарны тургузар.

2. «Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы» хүндүлүг аттарның дугайында Дүрүмнү бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың ноябрь 17.

СЕССИЯ МУРНУНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң [illegible] ноябрь 19-да бо[illegible]. Эштер Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң [illegible] туралы [illegible] ноябрь 18-те болган. [illegible] Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. Б. Мендуме** даргалап эрттирген.

Он [illegible] 1981—1985 чылдарда база 1982 чылда Тыва АССР-ниң [illegible] Күрүне [illegible] 1982 чылда Күрүне бюджедин [illegible]. Бо талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының [illegible] республиканың Курлавыр [illegible] даргазы М. С. Сапчак, Тыва АССР-ниң сан[illegible] министри Б. К. Бүдегей [illegible] илеткелдер кылган.

Хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг [illegible], республиканың Статистика эргелелиниң, Күрүне банкызының, Тудуг банкызының удуртукчулары киришкен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң

онгу чыжының алдыгы сессиязы

МИЛЛИОННАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ИЖИН—БЕШ ЧЫЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] бүдүрүлгезиниң чүгле интенсификациязы экономиканы хөгжүдериниң, чонның чаагай чоруун бедидериниң эргежок чугула темиилериин биске хандырып болур деп, Латвия ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Ю. Я. Рубен** чугаалаан. [illegible] бүдүрүлгеге күчүзүн эки ажыглаанының, [illegible] ажыктыг бедидериниче угланышкын Латвияның [illegible] он бирги беш чылда хөгжүлдезиниң база тодаргайлаар.

Бүгү адырларга ажыл-агыйның [illegible] бедиткен, планнарны күш-ажылдың [illegible] күүседиглерни күүсеткен турар байдалдарда беш чылдың планныг даалгалары боттанган турун болуруп республиканың ажылчыннарынга [illegible] билип турар деп, оратор демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый адырларының, ылангыя мал ажылының ажыктыг бедидер талазы-биле республикада ап чорууп турар хемчеглерниң дугайында СЭКП Дагестан обкомунуң бирги секретары депутат **М.-С. И. Умаханов** дыңнаткан. Улуг орус улустуң болгаш Совет чурттуң өске [illegible] дуза-дузаламчызының ачызында республиканың чедиишкиннери болдунар аргалыг болган деп, оратор онзалап демдеглээн.

Оон болгап турарын [illegible] [illegible] шиитпирлер уңурлуг [illegible] айтырыгларга депутат доктаатан.

Бистиң чурттуң тайбың [illegible] чайгылыш чок [illegible] уттурланышкак чаа америк удуртулганың углаарының [illegible] болдуруп турар деп. Уфаның нефть болбаазырадыр заводунуң директору депутат **М. П. Ахметшин** демдеглээн. Совет Эвилели-биле бүгү дугуржулгаларны америк администрация ажыглаан болгаш кара туразында уаңы, шериг күчүзүнге хамаарыштыр бистен артык күштүг болурунче чүткүп турар. Совет парламентарийлер болуруң чонунуң омуңнаанында: бистерни кым-даа корткуп шыдавас деп медеглеп турар.

Бүгү республикаларның [illegible] дузаламчызы-биле Башкирияда тургустунган энергохимияның улуг комплекизиниң хөгжүлдезиниң айтырыгларынга оратор доктааган. Бүдүрүлгениң ажыктыг бүгү талалыг бедидер, туттунуп турар чаа күчүлерин дүргедиг шиңгээдип алыр, бар күчүлерин интенсификастаар дээш шиитпирлиг демиселди нефть болбаазыраышкылары улам-на калбартып турар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга эш Л. И. Брежневтиң барып чорааны ол черлерниң хөгжүлдезинге дыка улуг ужурлуг болуп турарын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Агаар оптика институдунуң директору, Сибирь салбырының Томск филиалының президиумунуң даргазы депутат **В. Е. Зуев** онзалап демдеглээн.

Крайның бойдус байлактарын комплекстиг шиңгээдип алырынга эртемниң ролюнуң дугайында депутат чугаалаан болгаш бүдүрүлге-биле сибирь эртемниң сырый харылзаалыы ооң онзагай чүүлү болуп турарын демдеглээн. Ынчалза-даа эртемниң түңнелдерин улус ажыл-агыйының практиказынга шиңгээдириин шилгээ-биле [illegible] сайзырангайжыдары негеттинип турар. Эртемденниң бодалын ёзугаар алырга, «Академия институду — адырлар аайының эртем-шинчилел институду—завод» деп харылзаа дуруум ёзугаар бооттунган болур.

Көрүне планнарының тележекерлери республиканың мурнунга калбак чаа перспективаларны ажыдып турарын Таджикистанның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары депутат **Ю. И. Полукаров** демдеглээн. Ынчалзажок адырларның шинтиир шаңнаашкынынга болдурган частырыгларның түңнелинде бергелер тыптып келген, оларны эвилел министерстволарының дузазы чок кажан түс черге ажыы эртери нарын болуп турар. Республикада кичээнгейни интилел бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин [illegible] бүдүрүлгениң темпилерин [illegible] [illegible] башкарылганың системазын сайзыраңгайжыдарынче угландырып турар.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының шынарын бедидер айтырыгларга Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи депутат **В. А. Амбарцумян** доктааган болгаш мурнакчы эртем технологияларының ужур-дузазының дугайында чугаалаан.

Чүгле сайзыраңгай технология болгаш эргелеп башкарылганың тодаргай организастаашкыны эвес, харын-даа ажылчыннарның болгаш инженерлерниң ак сеткилдиг бүдүрүлге айтырыгларын бүгү ажыл-ишчилерниң бедик медерелдиг бау-биле көөрү продукцияның бедик шынарының кол үндезиннериниң бирээзи болуп турарын депутат демдеглээн болгаш мынаа чижек кылдыр Кировакан[illegible] элээн каш бүдүрүлгелериниң ажылын айыткан.

Чурттуң күрүне планнарының болгаш бюджединиң төлевилелдерин Эвилел Совединге чугааланып көөрү оон-биле доозулган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы ноябрь 19-та ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

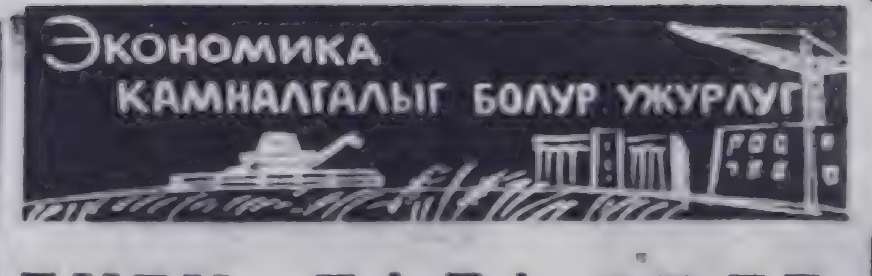

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ

Тес-Хем районнуң херглекчилер кооперациязының коллективи көдээ чоннуң садыг-биле хандырылгазын улам экижидип, бар арга-курлавырларны бүрүн ажыглап, садыгның бедик культуралыг чедип алырынче улуг кичээнгейни угландырган. Эрткен онгу беш чылда бараан саарылгазы 14.5, ниитипин чемненилгези 17.5 хуу өскен. Районнуң кооператорлары бо хүннерде кол күштү 1981 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче угландырган. Эрткен айларда кооператорлар чамдык кезек көргүзүглерлиг ажылдаан. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге, эрткен айларда бараан саарылгазы 4.6 хуу өскен. Үстүнде саны — кооператорларның бүдүрүкчү көргүзүглериниң бедип турарының бадыткалы.

Садыг шугумунуң ажылдакчыларының ажылы хөй-ниитинин өнчү-херекселин-биле дорт холбаалыг. Ынчангаш, оон кадагалал-камгалалы — чугула айтырыг. Райпода ол айтырыгны сеелгү үеде шынгыы кичээнгейге алган. Херглекчилер ниитилелдиң башкаар черинин бар хуралынга камналга, хумагалал дугайында айтырыгны чугаалашкан болгаш ол талазы-биле моон соңгаар кандыг хемчеглер ап чорударын анаа чугаалажып, ажылдап кылган. Районнуң кооператорларының, түс-түс коллективтериниң, бригадаларының социалистиг хулээлгелериниң кол негелделеринге ону онзалап киирген. Ынчангаш ай, квартал сайында социалистиг чарышты түңнеп, оон мурнакчыларын илередирде, планныг онаалда күүселдезинден аңгыда, эресамчыгдарларының бар чогун, электри чырыынга, одаар чүүлге, автомагазин садыгжычолаачыларының кывар-чаар материалдарга кайы-хире камналгалыг болганын өөренип көрүп турар. Үстүнде негелде ажылдакчы бүрүзүнүң бот-харыысалгазын бедиткен. Оон түңнелинде ниитиниң өнчү-херекселин камнавас, ээ-харыысалга чок чоруу-биле ону төтчеглеп, самчыгдаар чорук тарының саны моон мурнунда чылдарга деңнээрге кызырылган.

Ниитиниң чемненилге черинге, аъш-чем магазиннеринге, склатарга продуктуларны үрелбес кылдыр шыгжап, кадагалаарынче, оларның чылдагааны чок черлен үрелирин, тектүн хоралаарын, [illegible] чылдагааннар-биле [illegible] үндүр бижиир чоруктарны болдурбазынче улуг кичээнгейни угланган. Ону районнуң улугчу контролёрлары хайгааралга алган. Олар хөй-нииити организацияларының-биле кады көрдүнген график ёзугаар магазиннерге, [illegible], складтарга хыналдаларны чорудары чаңчыл апарган. Оон түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып турар. Ынчаг [illegible] Эрзин Райпотуң [illegible] рының кывар-чаар чүүлдерин канчаар камнап, чарып турарынга контроль күштелген.

Коллектив бүрүзү ажылынга үлегерлиг мурнакчылар-лыг болур. Мында база ажылдың мурнуку одуруун баштап турарлар ховаш эвес. Райпо коллективи кооперация шугумунуң хоочуннары А. Ондар, Т. Содагай, Д. Монгуш, аныяк садыгжылар Л. Минчей, Э. Монгуш, С. Дупуп, М. Арапчын. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Б. Лаңаа оларның ажылажынге чоргаарланыр.

Райпо коллективинде ниитиниң өнчү-херенгизин хумагалаар, камгалаар айтырыгны тургусканында четпестер база бар. Материалдыг үнелиг эт-херекселин шыгжап, кадагалап турарынга контроль амдаа кошкак. Бышкы үеле магазиннерге, столоваяларга норма ёзугаар көрдүнген одаар чүүлдерни, ылангыя хөмүр-дашты камнаарын, чөп чарыгдаарын чамдык кижилер кичээнгейге шоолуг-ла албайн турар, ол дээш харыысалгага чарыс. Чижээ, Самагалдай, Чодураа, О. Шынаа, Берт-Даг суурларда магазиннерге оваа чогуур хөмүр-дашның чарыгдалын, кадагалалын хайгааравайн турарындан, чыл санында 40-50 тонна ажыглаттан үлгер дээш үндүр бижип турар. Оон-биле кады автомашиналарны ажылдан ослаар ажыглаар чоруктар амдаа бар. Чүү-даа чүвеге камналгалыг, ээ-харыысалгалыг болуру чугула.

Кооперация коллективи ол айтырыгда четпестерни сайгарып көрүп, ону шын тургузуп, камналга дээш негелдени күштелдирип турар.

Д. МИЖИТ.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШЫНАРЖЕ

Чурттала тудуунуң шынары социал ужур-дузалыг комплекстиг айтырыг болур. Ажылдаага киргеп чурттала шөлүнүң хемчээли чугула көргүзүг, ынчалза-даа ооң шынары эң кол черни ээлээр ужурлуг. Ынчалмыже чаа бажыңнар [illegible] бо чүүлдерни дораан-на сеткиттиниң кириптери хаая эвес дээрзин биске билдиңгир.

Тудуг ажылдарының шынарын [illegible] [illegible] системазын ажылдап кылгаш, ону шиңгээткениниң ачызында шынар көргүзүү өзүжир апаар. Бистиң республикада тудугга хамаарыштыр шак ындыг системаны ажылдап кылыры чаа-ла [illegible]. Шынар айтырыын шиитпирлээр ужурлуг организациялар ук ажылды амдаа калбартып чорутпайн турар.

Эң эки шынарлыг материалдарны болгаш конструкцияларны [illegible] турар объектилерниң шынарынга эки салдарлыг болуру чугаажок. Маңаа хамаарыштыр бисте байдал чегей, тудуг материалдарының кам чок чарыгдап турар, үрей кылыр чоруктар көңгүс хөй.

Бистиң бүдүрүлгелеривис [illegible] дугайында планнарны чыл бүрү тургузуп турар, ынчалза-даа ооң күүселдезинге контроль чок. Бо чылдың тос айларында «Тудуг көзектери» комбинат 30 хемчегни боттандырары-биле планнааш, ооң чүгле 17-зин күүсеткен. Ыяшты кургадыры, арматураны шыгжаары, технология чуруумун сагыыр[illegible] контроль [illegible].

«Росводпром» каттыжыышкынның демир-бетон кылыглар заводу 31 хемчегден чүгле 12-ни [illegible] алган. «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу 18 хемчегниң бежин күүсеткен. Күүсекчи сагылга-чуруумуң [illegible], айыттынган планнарның күүселдези канчаар-даа ажыл-херектиң чедиишкинниг болурунуң үндезини дээрзин кым-даа билир.

Стандарттарның байдалы продукцияның шынарын экижидеринге онза рольду ойнаар. Сеелгү үеде республиканың чамдык бүдүрүлгелеринде стандарттар албаны тургустунгулаан, шынар талазы-биле тускай инженерлерни штатка киирген. Ынчалза-даа тудуг бүдүрүлгелеринде ону шоолуг-ла херекке албайн турар. Ооң уламындан стандарттарны ой-шаанда боттандырарынче кичээнгей [illegible].

Республикада үндүрүп турар продукцияның үштүң биринге стандарттарны боттандырбайн турар. Ылангыя «Тудуг көзектери» комбинатта байдал багай, колдуунда-ла кол бүдүрүп турары продукцияга стандарттарны күүсетпейн турар. Стандарттар барымдаалавайн үндүрген продукция дээрге-ле доктаамал үрей кылышкын-биле демей-дир. Чүге дээрге стандарт болза шынарның күрүне нормазы-дыр.

Чамдык эки талаларны айтыптаан. Чүнү чугаалап болурул дээрге, техниктиг деңнелди бедидер талазы-биле ажылдың темпизи-даа, ниити байдалы-даа амгы негелделерге дүүшпейн турар. Шынарның дээди категориязынга хамаарыштыр продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле бистиң республика РСФСР-де эң сеелгү черде турар. Бисте куруңениң Шынар демдектиг продукцияның хемчээли чүгле 0.6 хуу болуп турар.

Тудуг индустриязының чаңгыс-даа бүдүрүлгезин шынарның дээди категориялыг продукцияны үндүрбейн турар болгаш ону планнавайн-даа турар.

Продукцияның шынарын бедидериниң дээштиг факторларының бирээзи мурнакчы дуржулганы чөп ажыглаары болур. Шынар дээш социалистиг чарышты калбартыры, моральдыг болгаш материалдыг идиг беришкиннерни база онаа чугула. Чүгле «Росводпром» каттыжыышкынның демир-бетон кылыглар заводунда күш-ажылдың шынарынга үнелээшкинниң киирген. Ында ажылчыннарны шаңнап мактаарын бүдүрген продукцияның шынарын барымдаалап боттандырып турар. Ажылга үрей кылышкынны болдурбааннарга шаңнал-макпал бербес. Бо бүдүрүлгеде бригада санында паспорттарда шынарның коэффициентизин ай санында бижип турар. Ынчангаш ол бүдүнү социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде барымдаалаар.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге күрүне стандарттарының органнары кол черни ээлээр ужурлуг. Стандарттарны күүсетпээни, технологтуг чуруумну сагывааны дээш бүдүрүлгелерден шынгыы негелдени тургузар үе келген. Харын-даа шак ындыг багай шынарлыг продукцияны үндүрерин шууд хоруурунга чедир айтырыгны тургузар апаар бис. Экономика камналгалыг болур ужурлуг деп бөгүнгү кыйгырыга үстүнде көргеннивис чүүлдер база улуг салдарлыг дээрин кымга-даа билдингир. Бо бүгүнү херек кырында боттандырып чорудары чугула.

Г. ТУТЫНИНА.

Тываның курхайгаарал лабораториязының стандарттар килдизиниң начальниги.

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Красноярск ГЭС-тиң коллективи электри энергиязының камналгазының талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Камналга дээш демиселди коммунистер баштаан. Оларның эгелээшкинин ёзугаар агрегаттарның ээлчег ёзугаар болгаш капитал септелгезин кызырары, техниканың чаа чүүлдерин шиңгээдип алыры чедип алдынган. Бо чылдың эгезинден тура Красноярскиниң ишчилери үш миллион киловатт-шак электри энергиязын камнап алган. 230 миллионну пландан ажыр ажылдап үндүрген.

ЧУРУКТАРДА: коммунист В. Я. Морозов (үстүнде). Ол өөрү-биле кады ГЭС-тиң турбиналарын септээрнинге чарыгдаар үениң 20 хуузун экономнап ажыглап турар; Красноярск ГЭС (адаанда).

Ю. БАРМИННИҢ фотолары
СЭТА-ның фотохроникалы.

«Шынга» харыы

ХЫНАЛДАНЫ ЧОРУТКАН

1981 чылдың октябрь 25-те үнген «Шынга» «Саян»: «шиитпирлеттинмээн айтырыглар» деп эгениг материалды парлаан. Сельхозтехкурмомнуң чамдык бүдүрүлгелерин, тодаргайлаарга, Кызылда районнар арзының каттыжыышкының айыткан совхозка соңга шилин чагыг ёзугаар чорудуп бербээни дээш, а Туранда Сельхозтехника салбырын — ол-на ажыл-агыйга саалда деримишкиннерин багай септеп база ооң техниктиг ажаалдазын четпес кылып турары дээш шүгүмчүлээн.

Тыва АССР-ниң Сельхозтехкуркомунуң чорүткан хыналдазындан алырга, солунда парлаттынган материалда шүгүмчүлээ шын болган. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң киирген чагыын ёзугаар 1981 чылда «Саян» совхозка 1220 дөрбелчин метр соңга шилин тускайлап бээр ужурлуг турган. Ам совхоз 1200 дөрбелчин метр соңга шилин алган.

«Саян» совхозта саалда деримишкиннерин септээри планнаттынган болгаш анаа херек деримишкиннер алдынган, олар Туранда Сельхозтехника салбырының складынга чыдып турар. Чаа деримишкинни тургустуруп алырындан «Саян» совхозтуң ойталаан ужурунда ону кылбаан.

Совхозта саалда деримишкиниң техниктиг ажаалдазын Сельхозтехниканың Туранда салбыры [illegible] чорудуп турар. Саалда деримишкиннериниң ажылдавайн баар ужуру электри четкилериниң үрелиишкиннеринден болуп турар. Ол талазы-биле Сельхозтехника салбырында бурууу чок. Ынчангаш электри четкиниң үрелир чоруун чайладыры чугула.

А. РУДОЛЬФ.

Тыва АССР-ниң Сельхозтехкуркомунуң даргазының оралакчызы.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Бедик тайгалар баштарында туман чоогунда кашпалдарже [illegible]. Ферма девискээринде аргадан ыяш-бүрү куштарның омак-сергек мыжырашкан үннери дыңналып турган. Таптыг-ла ол душта саанчылар эртенги [illegible] дагжыыпаннар.

Саалдаже органнастыг киргеп соонда, эжээн болганда, [illegible] ажылын кымны-даа мурнай доозуп кан. Ол 19 инектен 195 килограмм сүттү саган. Оон көргүзүү коллективте эң-не хоорс деп санаттынган. Бо болза Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазында мурнакчы саанчы Долчанмаа Кыргысовна Бадыпамдыр.

Онгу беш чылда ол районнуң саанчыларының ортузунга калбарган социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Беш чыл дургузунда бир инектен онаалгазар ортумаа биле 8 тонна 300 килограмм сүттү саган. Хүндүлээр ажыл-херекке шак мынчаар боттандырып келген.

Долчанмаа Кыргысовна ол айларда бир инектен онаалгазар ортумаа-биле 1523 килограмм сүттү саган. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынга Татьяна Монгуш, Татьяна Саржат-оол олар-биле идепкейлиг киржип, өскелерни олче билдилиг эвилелдээн.

— Амгы үеде бистиң херээженнериниң киришпейн турар ажылы ховар. Олар улус ажыл-агыйының хөй янзы адырларында ажылдап турар. Чоннуң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкын бистиң чурттуста бирги черге айтырыы. Бо бүгүнү ажылдап эрткен амыдыралдан көрүп, билип келдим—деп, көдээ Советтиң депутады Д. Бадынам сеткил хаңып чугаалап орар.

Долчанмаа Бадынам ышкаш ажыл-ижинге, амыдыралдарынга мактаалдыг кижилер бистиңде хөй. Ындыглар чонунга кезээде хүндүткелдиг.

И. КОМБУ.

АЖЫКТЫГ ЧАРЫГДААРЫНГА

Асановонуң совхоз-техникуму эът комбинадынче ортумак деңзизи 550 килограмм чүгле эң семис малдарны чорудуп турар. Ол ажыл-агый Удмуртияның малчыннарының социалистиг чарыжының мурнакчызы, күрүнеге эът садарының чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен.

Чедиишкинге мал чеминиң чаа заводунуң продукциязын ажыглааны улуг салдарлыг болган. Ында аңгы-аңгы хевириниң чемнерин белеткээр сес цех бар. Оларның эң улуунда саваңны, сиген далганын, холуксаа чемнерни болгаш азоттуг немелделерни ажыглап тургаш долу рационнуг брикеттерни болгаш борбаандыларны бүдүрүп үндүрүп турар. Ажыл-агыйда малды чемгерериниң эртемге үндезилээн рационнарын ажыглап киирген. Асановонуң малчыннарының дуржулгазын автономнуг республиканың өске колхозтары болгаш совхозтары идепкейлии-биле ажыглап эгелээн. Республикада 500 ажыг чем цехтерин тургускан.

Ю. КЕДРОВ.
СЭТА-ның корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

СЕТКИЛИНДЕН БЕРДИНГЕН

ДУКТУГ ДӨНЕН-ООЛОВНА орайга чедир ажылдааш, турупканындан чык кылдыр удуй берген. Сырбаш дигеш, өтту чаштап келгеш, саалда үезинден оралдааш-тыр мен деп бодааш, шагын дүрген-не чырыдып көөрге, эртенгиниң беш шак ажып турган.

Ажылдаарынга шалыпкын белеткенип алгаш, бажыңдан үнүп келген.

[illegible] чывары чаагтарга дээрге, арыг агаарның экизин чүү дээр. Сууруң болгаш хоорайның сайгылгааннары-биле алгаагнашкан дег сылдыстар караа кайыдаа эртенден артык ышкаш чидий берген чырып турганнар. Саанчы он бирги беш [illegible] бир күш-ажылчы хүнүнче [illegible], сорукпут базып орган.

[illegible] саанчы [illegible] келген. Чылыг, чырык кажаада олары улуг-улуг тынгылап каан, [illegible] кежээнип чыткылаан.

Ортумак сынныг, борбак арыннаг, шала каттыышкак өрээл арыннаг, шала каттырганап ора чугаалаар, эрес [illegible] бо саанчы Дөргүн сүт-бараан фермазында ажылдап чоруур.

Мурнакчы саанчы Дуктут Дөнен-ооловна Ондарның ажыл-ижи, амыдыралы-биле таныжар дээш фермага келдивис.

Эртенги саалда доосту берген болду. Ынчалза-даа ферманың ажылдакчылары инектерни, бызааларны чемгерген, алаан кургаглап, аштап турлар. Оларның бирээзи —эрес карактарлыг кыстан херелеп келген саанчыларны айтырдывыс.

— Дуктут угбай хамык ажылын доозупкан шыгда чылар эвес, ам-даа чорувааш— дээш, бисти эдерткеш, инек кажаазынче чорупту.

— Саанчының инектери бола болтай— деп, демги [illegible] чугаалааш, хана баарын дургаар дистинип тир баглап каан бөлүк инектерже айыткан.

Ол аразында херегләэн саанчывыс чедип келгеш, бистиң чугаавыска киржи берди.

— Инектиң сүдү—дылында деп чугаалаары шын. Эки шынарлыг силос, чарба, сиген ышкаш мал чемнерин чогаа сүт бүдүрер база күрүнеге садар даалганы күүседири берге. Ону кончуг эки билир бис. Ынчангаш бодувус база совхозтуң ажыл-ишчилериниң күжү-биле мал чеминиң белеткелин хынамчалыг кылдывыс. Ону зоотехниктиң [illegible] рационнун ёзугаар инектерге бериш, [illegible] [illegible] салып турар бис — деп саанчы тайылбырлады.

ФЕРМАНЫҢ кижи бүрүзү СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш амгы үеде каш дакпыр [illegible] ажылдап турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарларның бирээзинге коммунист Д. Ондар хамааржыр. Ол чүгле эки саанчы эвес, фермада парт-бөлүктүң удуртукчузу, дагдыныч.

— Ажылынга сагыш-сеткилинден бердинген, оон ёзулуг мастери, ниитиниң херээ дээш үргүлчү сагыш аарып чоруур, дескел чок кижи—деп, ферма эргелекчизи А. С. Монгуш мурнакчы саанчызынга чоргаарланып чугаалады. Бо [illegible] дугайында шак мөңгүн [illegible] удуртукчуларындан болгаш [illegible]-даа ап-өөрден дыңнаан бис.

Дуктут Дөнен-ооловна 1966 чылда Дөргүн сүт-бараан фермазынга саанчылап кирип, харыысалгалыг ажылды хулээп алган кижи болду.

— Бедик [illegible] канчап чедип ап турар силер?— деп саанчыдан айтырдывыс.

— Фермада инектерни [illegible] [illegible] турустунган. [illegible] [illegible] ол ышкаш шынар шаавыс-биле мал чеминиң хандырылгазы бис. Сүт саалдазын бедидеринге ол [illegible] залаан, саанчы кижиден хамааржыр чүүлдер база эвээш эвес —деп, допчу харыылады.

[illegible] каариниске саанчының ажылы хөй талалыг болгаш нарын болду. Инектерниң аажы-чаңын билири, бодунга чаңчыктырып алыры, чогуур шагында саары, чемгерери, эки ажаары болгаш өске-даа хөй саныг ажыл, мергежил, аргалар анаа кирип турарын саанчы чугаалап берди. Ол бүгүнү шиңгээдип алыры бедик көргүзүглерни чедип алырын хандырар.

— Чүгле бодунуң чедип алган билии-биле кызыгаарлаттынмас. Амыдырал бурунгаарлап, чаа арга-дуржулгалар хүн бүрү немежип турар болгай. Ону өөренири, чогаадыкчы [illegible] ажыктыг—деп, Дуктут Дөнен-ооловна санап турар.

Ол чедиишкинин чүгле бодунуң хууда ажыл-херээ-биле чедип алган деп санавайн турар. Ол ниити коллектив кежигүннериниң салдынган соруглары чедип алыр дээш бар [illegible] түңнели кылдыр көөр болду.

[illegible] ферманың коммунистери каш чыл улаштыр [illegible] куруунга соңгуп келгеннер. Бо чугаа херекти анаа [illegible] [illegible] [illegible] кижилер-биле [illegible] [illegible] [illegible] ажып, арга-сүмезин берип шыдаар, нетелдериг, [illegible] эптеш чок кижи. Партбөлүк коллективтиң сырый каттыжыышкынныг [illegible] болгаш башкарыкчызы, [illegible] өзек болу берген.

КОММУНИСТИГ күш-ажылдың коллективи деп бедик атты ферманың чедип алганы, ооң күш-ажылчы чедиишкиннери, ол дээш каш удаа шаңнатканы болза, партия бөлүүнүң хүн бүрү чорудуп турар партиижиг организастыг болгаш политмассалыг ажылының көскү түңнели-дир.

— Бисте он коммунист бар. Оларны ферманың чугула участоктарында быжыглаан. Кижи бүрүзүнге тодаргай партийжи даалганы берген. Оон ак сеткилдиг күүседип турарлар. Бүдүрүлгеге эки көргүзүглерни чедип алыры-биле социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, ажылчыннарның ортузунга идейлиг-политиктиг [illegible] [illegible] [illegible] салып турар бис— деп, Дуктут Дөнен-ооловна партбөлүктүң ажылын тайылбырлады.

Хоочуннарның башкы арга-дуржулгазын, бедик [illegible] аныяктарга дамчыдып [illegible] фермазының коммунистери чугула черни ээлеп турарын Дуктут Дөнен-ооловна биске [illegible]. [illegible] шоолуг саарының, инек кадаарының, бызаа ажаап, өстүрериниң чажыттарын кузелдии-биле дамчыдып берип турарлар: Бо херекке [illegible] Ондар, Алдын-кыс Монгуш, Куулар Шет бичее эвес үлүүн киирип келгеннер.

Дуктут Дөнен-ооловна он урутуну божааш, өстүрүп кижизидиткен. Хөй урууглуг болуру чүгле хүндүлүг эвес, харын харыысалгалыг.

Не кижиден өг-бүле ажылы, уругларының кижизидилгезин, [illegible] шуут дорт хамааржыр болгай. Саанчының ажылы эртен даң бажындан орай кежээге чедир [illegible] чылаар-даа болза, уругларын мурнакчы [illegible] [illegible] ажы-чаңга, ажыл-ишчи болурунга [illegible] [illegible].

— Урутларымны өстүреринге, кижизидеринге, [illegible] совхозтуң ясли-сады, школа улуг рольдуг болган. Биске күрүнеден улуг дузаны база чедирип турар. Ол болза Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ие, чаш дугайында ада-сагыш човаашкынының ачызы-дыр. Анаа харыы кылдыр күрүнеге бар шаам-биле ажылдап бээр күзелдиг кижи мен—деп, Дуктут Дөнен-ооловна сагыш[illegible].

КҮШ-АЖЫЛЧЫ өг-бүлениң уруглары ада-иезиниң үүлүн уктаан, соон салгаан. Эң улуу—Зинаазы дааранычы. Клаазы совхозта саарлар киштээн[illegible]. Григорийи биле Алёшазы чолаачы. Олар боттарының кызымаан, амыдыралга телентиин көргүзе бергеннер. Өскелери шупту эки өөренип, хөй-нииити ажылынга идепкейлиг киржип, башкыларынга мактадып турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлери ферманың ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болдурган. Олар он бирги беш чылдың баштайгы чылында 520 тонна сүттү бүдүрер, 440 тонна сүттү күрүнеге садар. Ферма бир инектен (шупту аныяк инектер) ортумаа-биле 1750 килограмм сүттү саап алыр даалгалыг. Чылдың эрткен он айларында 400 тонна сүттү күрүнеге ферма саткан. Бедик тура-соруктуг саанчы бо чылын бир инектен-не 2500 килограмм сүт саап алыр дээн [illegible] [illegible] кажангызындан даа кызымак ажылдап, ам 2028 кг сүт саап ап, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] Дуктут Дөнен-ооловна Ондарның [illegible] хөй-нииитиге херек амыдыралы-биле кыска таныжарга мындыг-дыр.

Т. ХЕРТЕК.

Чөөн-Хемчик район, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз.

«Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында

ДҮРҮМ

1. «Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты үлетпүрге 10 чылдан эвээш эвес ажылдап келген болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге база оон ажыктыг бедиделеринге онза салыышкынны киирген бедик мергежилдиг ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының, лабораторияларының, [illegible] черлериниң болгаш республиканың үлетпүр эргелелдериниң, албан черлериниң албан-хаакчыларынга тывысыр.

2. Министерстволарының, күрүне комитеттериниң, Тыва АССР-ниң эргелелдериниң болгаш ведомстволарының, профэвилел [illegible] албыларының киирген бижиин ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму

«Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывысыр.

«Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывысыр дугайында дилегни улус депутаттарының район, хоорай Советтериниң күүседикчи комитеттери, администрация, партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары хамаарышкан министерстволарынга, күрүне комитеттеринге, Тыва АССР-ниң эргелелдеринге болгаш ведомстволарынга киирер.

3. «Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты алган кижилерге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бижиин тывысыр.

4. «Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты чүгле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму казып болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг аттар дугайында

ДҮРҮМ

1. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг аттарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тывысыр.

2. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы хүндүлүг атты улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг болгаш улус ажыл-агыйының кайы-даа адырынга, культурага, [illegible] ажыглап киирген, техниктиг деңнелгеге салыышкынныг болган чогаадыгларның авторларынга, а ол ышкаш хөй чылда үре-түңнелдиг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы [illegible] чогаадыкчыларга тывысыр.

3. Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг атты бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның шынарын, күш-ажыл байдалдарын, ажылга айыыл чок чорук техниказын болгаш өске-даа чүүлдерин экижидеринге чугула салдарлыг чаартыкчы саналдарның авторларынга, а ол ышкаш хөй чылдарда үре-түңнелдиг чаартыкчы ажыл-чорудулгалыг чаартыкчыларга тывысыр.

4. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг аттарны Тыва АССР-ниң министерстволарының, күрүне комитеттериниң, эргелелдериниң болгаш ведомстволарының база профэвилелдериниң [illegible] албыларының сүмелеп киирген бижиин ёзугаар тывысыр.

5. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг аттарны тывысыр дугайында дилеглерни бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның администрациязы болгаш хөй-ниити организациялары чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң эге организациязының чөвүлели-биле кады улус депутаттарының район азы хоорай Советтериниң күүседикчи комитеттеринге, Тыва АССР-ниң хамаарышкан министерстволарынга, күрүне комитеттеринге, эргелелдеринге болгаш ведомстволарынга киирип болур. Дилегге дераазында документилерни немей: чогаадыгларның база чаартыкчы саналдарының болгаш оларның улус ажыл-агыйынга ужур-дузазының дугайында кол тайылбыры, чогаадыгга автор күзүн херечилелиниң болгаш чаартыкчы саналга шынзыдыгның хоолгазы, а ол ышкаш хүндүлүг атка киирип турар кижиниң кадрлар бүрүткелиниң хууда хүлээлге бижиин, бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазының характеристиказы.

6. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг атты тывыскан кижилерге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижиктерин берер.

7. Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы, Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчызы хүндүлүг атты чүгле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму казып болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

«Л. И. Брежневтиң келиринге байыр чедирип тур бис»

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чорук кылып баары барыын-герман хөй-ниитиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

«Л. И. Брежнев биле Г. Шмидтиң аразынга чугаалажыышкыннар быжыг тайбыңны хандырарынга, чавырлыышкын политиказын боттандырып, чорударынга чугула салыышкын болуру чигзиниг болбас» — деп, «ГФР-ССРЭ» ниитилелдиң баштаар чериниң Гамбургка хүлээп алган резолюциязында чугаалап турар. Бистер, ГФР-ниң хамаатылары, Совет Эвилелиниң улустары-биле бир дөмей, боо-чепсекти эңдере бууреринге бүгү делегейде тайбың херээнге улуг айыылдыг боор турарын билир бис. Бедик деңнелге совет-барыын-герман ужуражыышкын боо-чепсекти дужурер талазы-биле, ылавлыгында ортумак ыраккы ядролуг чепсектерниң дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразынга ам болур деп турар чугаалажыышкыннарга чаагай салдарын чедирер деп идегеп турар бис деп документиде айыткан.

Бонга болур ужуражыышкын Европада политиктиг байдалды экижидеринге, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культура-даа талазы-биле ГФР-биле ССРЭ-ниң аразынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы калбартырынга барааан болурунга идегеп турар бис. Ындыг кады ажылдажылганың болдунар аргаларының ам-даа хөйүн резолюцияда демдеглээн.

Барыын Германияның сураглыг физик-эртемдени, Нобель шаңналының лауреады Р. Мессбауэрниң чугаалааны болза: «Бистер Л. И. Брежневтиң Бонга келир аян-чоруунга байыр чедирип турар бис. Ол бистиң күрүнелеривис аразынга харылзааларны калбартырынга чаа идигин кылыры, амгы үениң дыка хөй чугула айтырыгларын шиитпирлээринге салыышкын болуру чугаа чок».

ГФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларының бедик деңнелге ужуражыышкыннары бистиң күрүнелеривис аразында харылзааларны калбартырынга үргүлчү бот-түг рольдуг боор келген. Амгы үеде, делегей байдалының шиңгыырылган байдалында, ындыг ужуражыышкыннар онза чугула. Л. И. Брежневтиң Г. Шмидт-биле беседалары чер кырынга быжыг тайбыңны хандырарының херээнге бурунгаар базым болурунга идегеп турар бис деп, ол эртемден демдеглээн.

Сураглыг политиктиг ажылдакчы, СВДП-ниң баштаар чериниң кежигүнү К. Штрессер тайбыңны болгаш боо-чепсекти дужурерин хандырарынче угланган совет даштыкы политиканың чайгылыш чок туружун «Унзере цайт» солунга интервьюзунга айыткан. Ол Л. И. Брежневтиң барыын-герман «Шпигель» журналдың редакциязының айтырыгларынга харыыларында база катап бадыткаттынганын медеглээн. ССРЭ-ниң тайбың саналдарынга Барыын чүктүң адактың сөөлүнде кээп харыылаар апаары болуушкуннарның ындыг байдалынга чүгле байыр чедирер, апаар, чүге дээрге, ындыг саналдарга үндезилээш, чепсегленниишкинге болгаш боо-чепсекти дужурерин контроль тургузар дугайында боттуг чугаалажыышкыннарны эгелеп болур-дур. Ол чугаалажыышкыннарга мурнуку базаның ядролуг чепсектериниң дугайын киирер база эргежок чугула. Бистерге, ГФР-де улустарга, ол онзагай ужур-дузалыг. Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны кылып болуруунуң дугайында чугааларның долузу-биле үндезин чогун Л. И. Брежнев «Шпигель» журналга харыыларында айыткан болгай. Ынчалза-даа ядролуг мессилдежиишкинниң Европа-биле кызыгаарлааарынче америк стратегтериниң чүткүлү оларның эң-не күзенчиг идеяларының бирээзи боор артып-тыр, ол дугайын Рейганның администрациязының ажылдакчыларының чоокта чаа ындыг чугаалары бадыткап турар. Бистер шак ындыг кыйгырыгларны хүлээп албас бис. АКШ-тың хоралыг политиказынга Барыын Европада тайбың талалакчыларының идепкейлиг шимчээшкини удурланыр ужурлуг.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). Великобританияның Коммунистиг партиязының (ВКП-ның) XXXVII съездизи ажылын мында дооскан. Ажылчы чоннарның амыдырал деңнелинче консервативтиг чазактың шавар халдааткынныг-биле, ол ышкаш АКП-тың болгаш НАТО-нуң чагырыкчы бөлүктериниң дайынзырак политиказының түңнелинде делегей байдалының чиигтелиишкини-биле тодаргайлаттынып турар амгы үеде партияның ролюн болгаш сорулгаларын делегаттар чугаалашкан. Ол айтырыглар дугайты резолюцияларны болгаш документилерни съезд хүлээп алган.

Торилер (консерваторлар) чазааның чорудуп турары [illegible] политиказын түңнел хуралынга делегаттар буруу шапкан.

Соңгу Ирландияда байдалды чугаалажып турганының үезинде делегаттар британ империализмниң ирланд улустуң иштики хереткеринге холдаарлаашкынын буруу шаап чугаалаан.

Барыын болгаш Чөөн чүктериниң аразында сагыглажыышкынның айтырыгларынга хамаарышкан резолюциязында съезд социалистиг [illegible] салыг харылзааларын калбартырынче Великобританияның чазааны [illegible] кыйгырган, ол дээрге [illegible] чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаарының херээнге Англияның салыышкыны болур дээрзин онзалап демдеглээн.

Чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү девискээрлеринге хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттарының агрессивчи угланыышкынынга холбаштыр хайы сагышсырал съездиниң түңнел хуралынга илергейлеттинген.

Съездиниң онза резолюциязында демдеглээнинде ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттар Кубага удур биологтуг чепсекти ажыглап турарын көскү эртемденнер болгаш специалистерниң херечилели көргүскен. Ол арзатаныг политиканы съезд буруу шапкаш болгаш Кубаның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн. Америк империализмниң дерзии, дорбечи кыжаныышкыннарынга ойтур шавыышкынны бээрде ол улуска дузалаар дээш шыдаарывыс бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис деп резолюцияда чугаалаан.

Империализмниң политиказынга каттыжып турар кызат чазактың болгаш Кызат компартияның удуртукчуларының даштыкы политиказының тыва хөй талаларын съездиниң документизинде буруу шапкан.

А. СТЕПАНЕНКО,
В. ЧУКСЕЕВ.

МЕХИКОГА ОРГАНИЗАСТААН

МЕХИКО. (СЭТА). Политиктиг болгаш социал шинчилелдерниң Ломбардо Толеданы аттыг төвүнүң Мехикога организастаан семинарынга «Марксизм-ленинизм амгы үе чадада» деп кол теманы чугаалажып көрген. ССРЭ-ниң, Болгарияның, Вьетнамның, Герман Демократтыг Республиканың, Кубаның, [illegible], Мексиканың, Канаданың, АКШ-тың, Аргентинаның, Боливияның болгаш өске-даа хөй чурттарның төлээлекчилери семинарга киришкен.

Семинарның киришкичилери — эртемденнер болгаш политиктиг база депшилгелиг [illegible] марксизм-ленинизмниң эң чугула айтырыгларын чугаалажып, хөгжүп орар чурттарга, оон иштинде Латин Америка чурттарынга марксизм-ленинизмниң ирелгииниң чугулазын болгаш улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээн болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң бүгү отрядтарының чаңгыс эвин улам-на быжыглаарының эргежок чугулазын айытканнар.

Марксистиг-ленинчи теорияны Совет Эвилелинге хөгжүдериниң болгаш практикага ажыглаашкынын [illegible] өөренириниң чугулазын семинарның ажылынга киришкеннер онзалап демдеглээн. Марксизм-ленинизмниң идеяларын делегейниң янзы-бүрү чурттарында чөөн үзелдиг демократтыг күштер үнелеп, деткип турарын олар айыткан.

Семинарның киришкичилериниң чугаалаашкыннарынче [illegible] киирген илеткелдерниң болгаш рефераттарның аразында — «Ленинизм делегейниң социалистиг системазының тургузуушкунунда», «Марксизм-ленинизм хөгжүп орар чурттарда», «Ленинизм болгаш капитализмниң политиказы», «Ленинизм Латин Америкада» деп темалар бар.

Амгы үеде [illegible] философтуг [illegible] семинарга улуг [illegible].

МАССАЛЫГ МИТИНГ

ПАРИЖ. (СЭТА). Кубаның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередириби-биле анаа болган массалыг митингиге муң-муң парижчилер киришкен. Олар америк администрациядан Кубага удур чимзениишкиннерин соксадырын негеп, Латин Американың улустарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселин деткип турарының дугайын медеглээннер.

Францияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Ж. Марше ол митингиге чугаалааш, Вашингтонуң Кубаны [illegible] сегиртер дээн планындан амдаа ойталаваанын демдеглээн. Америк шериг корабльдери ол ортулуктуң чоогунда эштип чоруп турар, Шиваешкин самолёттар оон агаар делгемнерин үреп кирип турар. Флоридада [illegible] белеткенип турар. АКШ-тың ТРЭ-ниң болгаш Пентагонуң Кубаже халдаашкын кылырыбиле белеткел кылып турарын «Нью-Йорк таймс» солун чоокта чаа дыңнаткан. Ол дугайын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг херек кырында бадыткаан.

Империализмниң Кубаны ноор хоон чок боор турарының кол-ла чылдагааны оон социалистиг чурт боор турарындыр деп, Ж. Марше чугаалаан. Ооң болуунуң хосталгазын чаалап алгаш, быжыглаанынга, оон социализмниң [illegible] артык күштүүн херек кырында бадытканынга империализм эптежип олуруп шыдавас. Ынчалза-даа Р. Рейган болуунуң аргаларын өөрендип, хөй [illegible] турар-дыр. Социалистиг Куба херек кырында турган болгаш мооң соонда-даа турар апаар.

Латин Американың болгаш өске-даа күрүнелериниң национал хосталгазы болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас болуру дээш демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын ФКП-ның чиңгине секретары илереткен. Ол демисел бүгү-ле чурттарда улам калбарып бээр чылдар тайбың, хамаарышпас [illegible] боо-чепсекти дужурери дээш демисел-биле чарылбазын ол демдеглээн.

Я. АРАФАТТЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

КАИР. (СЭТА). Палестинаның хостаар организациязының (ПХО) күрүнезиниң даргазы Я. Арафат ССРЭ-ге чоокта чаа [illegible] черанының [illegible] Палестина айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээриниң херээнге [illegible] чурук болуушкун деп санап турарын «Ар-райя» солунга берген интервьюзунга демдеглээн.

[illegible] Палестинаның [illegible] Совет Эвилелиниң деткимчезин [illegible] Ливанда байдалдың чиигтелиингенинге [illegible] эп-сеткил дузалаашкынын Я. Арафат илергейлээн, ол [illegible] Тель-Авивтиң холгаарлаашкыннары турда Ливанның кризизи чайладыры берге деп демдеглээн.

АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер Лондонга [illegible] британ министр-биле чугаалажыышкын кылган. Чугаалажыышкыннарның [illegible] дыңнатпаан, ындыг-даа болза, беседаларның кол темазы америк нейтроннуг чепсекти Англияже октаары болгаш оларның-биле ГФР-те турар [illegible] чепсектери болур [illegible] Пентагон Великобританияның дузазы-биле нейтроннуг чепсекти Барыын Европага [illegible] турар, чүге дээрге, АКШ-тың болуп турары-биле алырга, Барыын Европага нейтроннуг чепсекти чедирип, тургузарының дүлгүүрү НАТО-нуң талазы-биле эвилелчилериниң бирээзиниң болуну шериглериниң ол чепсек-биле хандырар дээн шиитпири болур ужурлуг. Ынчангаш Пентагон «троян аъдын» кылдыр консерваторларның амгы [illegible] турар. Бо чурукту парлап үндүрген «Ньюсуик» деп неделя санында үнер солун ол дугайын мынчаар бижээн: «Моорланар, кандыг-даа үеде хензиг ядролуг дайынны өскүзүп болур бис».

СЭТА-ның фотохроникасы.

ПУР-НУҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. [illegible] биле ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен.

Чурта иштики политиктиг байдалды чазак чугаалажып көрген болгаш Польшаның чамдык районнарында ажыл [illegible] саазының таарымчалыг фактор кылдыр демдеглээн. Оон-биле [illegible] хөй-ниитиниң болгаш профэвилелдериниң хөй бөлүктеринде дүшкүүрлүг чоруктуң хевээр болуп турарын айыткан. Эрге-чагыргаларның хемчеглеринге [illegible].

[illegible]

Министрлер Чөвүлели өске-даа айтырыгларны база чугаалажып көрген.

АМЕРИК ИМПЕРИАЛИЗМ БУРУУЛУГ

КАРАКАС. (СЭТА). Пуэрто-Рико улусунуң човууланы дээш кол харысалга америк империализмге онаалып турар деп, Пуэрто-Риконуң социалистиг партиязының чиңгине секретары Хуан Мари Брас «Насионал» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Вашингтон Пуэрто-Риконуң херек кырында эмдиг алдан болгаш Латин Американың эң чурту Американың Каттышкан Штаттарының колониязы болдурганын Пуэрто-Риконуң социалистиг партиязының удуртукчузу демдеглээн. Пуэрто-Риконуң девискээри — ол дээрге Пентагонуң шериг өөредилгезин чорудар черя болган Латин Американың хосталгага ынак улустарының демиселин базарынга ажыглаар шаажылакчы шериг кезектерин мында белеткеп турар. Амгы үеде америк далай чадаг-шериглериниң өөредилгезин мында организастап турар. Ол шериг өөредилгезинде 40 ажыг шериг корабльдери, хөй муң далай чадаг-шериглери киржип турар. Шериг өөредилгелери Кубага, Никарагуага удур, Сальвадорнуң болгаш өске-даа [illegible] АКШ-тың [illegible] турар.

[illegible] Пуэрто-Рико улусту хожудаңгай чорукка, ажылдың туруксуз [illegible] 40 хуузу [illegible] билбес.

Ындыг байдалдан үнер ук [illegible] — Пуэрто-Рико күрүнезиниң хамаарышпас чорук дээш демиселин болуп турар. Ортулуктуң [illegible] айтырыы дээш Вашингтонуң изачынга удур шимчээшкинниң чурттуң патриоттуг [illegible] күштери соолгу үеде идепкейжиткен. Бүгү делегейниң демократтыг күштериниң интернационалдыг эп-сеткил каттыштырылгазы Пуэрто-Риконуң [illegible] демиселинге күштүг деткимче болуп турарын Хуан Мари Брас [illegible] демдеглээн.

Номчукчулар саналдап, шүгүмчүлеп, сүмелеп тур

ООЖУРГААР АРГА ЧОК

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөлдең өске бүгү девискээринде бо чылын кара кыш эртип турар. Ынчангаш ол чоруу мал кыштаглаашкынын чедиишкиннг эрттиреринге база бир [illegible] байдалды тургузуп турар.

Партия райкому улус депутаттарының район Совединиң күүскому, ажыл-агыйларының удуртукчулары бо кыштың мал кыштаглаашкынның эки эрттирер сорулга-биле эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. 1981-1982 чылдың кыштаглаашкынның организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле республиканың бүгү малчыннарынга «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның кыйгызын бригадаларда, фермаларда, малчын коданнарда деткип, малчыннар хуралдарында чугаалажып турар.

Районнуң ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың баштайгы он айларында күрүнеге [illegible] хуу, сүттү 108 хуу, дүктү 99 хуу күүсеткен. Дүк планын чедир күүседириниң хемчеглерин ап чорудуп турар. Бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле мурнуку одуругда «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтар чоруп турар. Ол районнуң девискээринде бо кыжын 54 кезек черде 9890 баш бода мал, 232 кыштагларда 75000 ажыг шээр мал, дөрт кезек черде 1280 чылгы мал, 14 кодалда 1100 баш сарлык кыштап турар.

Кыштаглаашкынның чорудуп турарында тургустунуп келген чамдык четпестерни илередирге мындыг. «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының болгаш «Бай-Тал» совхозтуң малчын коданнарынга автолавка ыр үеде келбээн. Ынчангаш малчыннарны хүн бүрүнүң херектели барааннарыбиле чедир хандырбайн турар. Малчыннар бо талазы-биле боттарының хомудалдарын болгаш негелделерин ажыл-агыйның удуртукчуларынга-даа, район төвүнден келген даргаларга-даа чаңгыс удаа эвес чугаалап турган, ынчалза-даа мынчага чедир малчыннарже автолавка амдаа чорбайн турар.

Районнуң улусчу контроль комитеди мал кыштаглаашкынын хынап көрген рейд чоруткаш, дараый чайладыры негеттинип турар шыңгыы четпестерни база илереткен. Малчыннарның чурттаар бажыңнарының септелгени амдаа чедир кылдынмаан, дыка хөй малчыннар өглерде чурттап олурар. «Тээли» совхозта 4, «Мурнакчыда» 3, «Кара-Хөлде» 3 малчыннар бажыңының соңгалары ойбак, печкалары бузук, инжи чурттаар арга чок. Хөй малчын коданнарда кудуктар, малчын бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар ажылдавайн турар. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының кызыл-булуңу база ажылдавас. Оон чылдагаанын ажыл-агыйның удуртукчулары түвөбү, шил, кадаг чогунда тайылбырлап турар. Ол чылдагаан бе?

Бир-тээ ол районнуң барык бүгү девискээринде хар чагбаан, кара кыш болуп турар чүве болганда, малчын коданнарны суг-биле үзүктел чок хандырары берге. Четпестерниң ол-ла сургуулду [illegible] «Мурнакчы» совхозтуң малчыннарын сугбиле хандырарын четпес организастап турар, а «Бай-Тал» совхозта суг тевер 7 машинаның чүгле ужу бо хүннерде ажылдап турар. Өскедаа совхозтарда суг сөөртүр машиналарының ажылы багай. Кайы-даа ажыл-агыйларда суг кудар доскаарлар, оңгачалар, малга чем салыр шагжалар чедишпес.

Мал кыштаглаашкынның чедиишкиннг эрттирерин шиитпирлеп турар бо харысалгалыг үеде үстүнде айыттынган шыңгыы четпестер удуртур ажылдакчыларга кандыг-даа оожургал бербес ужурлуг.

Б. МОНГУШ.

ДАШТЫ ЧААГАЙ, А ИШТИ...

Эрзин районнуң Мөрен суурда амгы үениң төлевилели-биле туттунган улуг [illegible] чааган чараш, чаагай чунар-бажың бар. Ону эң херекжээр кижилер чаңгыс хүн чунар айы амгы ээлдиг кылдыр кылган. Оларның кажызында-даа олурар сандайлар, хеп азар черлер, тазтар четчир, изиг-даа, соок-даа суг аксып алыр краннарлыг. Бүскү кабинлар, душка кирер диве — олар база бар. Чунар-бажыңны суг-биле [illegible] [illegible] турар. Котелназы база амгы черде. Ол чунар-бажыңның [illegible] бажыңын, совхоз конторазын чылыдып, чылыг суг-биле болгаш буу-биле хандырып турар.

Чаа чунар-бажыңны чылыг үеде [illegible] эгезинде ажыглалга киирген. Суурнуң чаа чунар-бажыңының ажылдап эгелээрин [illegible] улуг кижилерде-даа, уруг-дарыгда-даа амырап, өөрүшкү-биле барып чунуп ап тургулаан. Ынчаар бир ай ажыг [illegible] үргүлчүлээн.

Бир-ле хүн мээң ачам ашак олурган: «Улуг-даа кижилер, [illegible] амырал чунуп ап турар чүве-дир, мен база барып чунуп ап көрейн» дээш, чунар-бажыңче чорупкан. Удаваанда ашак бо кирип олур. Чүү болганын айтыра бердим. «Чунар-бажың сан чок» — деп [illegible] — Иштии соок, [illegible] — дош-ла. Бус-даа чок, душ-даа [illegible] чүгле шала-була бүлээн суг саартынгаш, бажын чугташ, соогунга шыдавайн, далаш-биле үнген болду. Кыргай [illegible] бердим. Эмнелгеге 20 ажыг хонукка чыткаш, сегип үнген.

Чунар-бажыңның дажы чараш даа, делем чаагай-даа сава дыр. Ол херек иштии чыг — соок. Ындыг байдал ам үш ай чыгыы үргүлчүлеп турар. Суурнуң улуг, биче чурттакчылары чунар-бажыңга арбыттыраа. Ол ажыл кижилерниң культуразынга, кадыкынга багай салдарлыг-ла болгай. Бо чунар-бажыңның ажылдап багай ужуру ону хүлээп ап турган кижилерниң чамдык чедир кылдынмаан [illegible] эки [illegible] Бартанныга деп болаар мен. Ынчангаш «Мөрен» совхозтуң дирекциязы, бухгалтериязы ол чүүлдерни тулгужу түскай эртемниг кижилерниң киржилгези-биле ылавылап хынаап көрзе, чунар-бажыңны тудкан БМБ-га катап четчелектир болза эки.

Д. БААЗАҢ.

ТҮҢНЕЛДЕН ҮНДҮРЗЕ

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының Ортаа-Хемде № 1, 2 өшкү бригадаларының малчыннарынга почта чедириилгези кончуг хожудаашкынныг. Мында шупту 28 кодан бар. Ол девискээрниң малчыннарынче машина маңнавас, олар кадыр-берт, берге черде чурттап, ажылдап турар. Малчыннар чагыткан солуннарын, журналдарын бир ай ажыг болгаш алыр. Чорумал кижилер оларның чагыдылгазын аппарып чедирер. Ол баарда кезек-чамдыы четкен боор. Түскай дыттыг почтачыны бо ырак-узак черде малчыннарга совхоз дирекциязы, салбыр баштаар чери ылгап чедир быжыглавайн келгени таарымча чок.

Ай иштинде чыылган солуннарны чорумал кижилер деп чорударга, чамдыктарынга четкен солуннар номчуур аргажок хирленген болгулаар.

Ортаа-Хемде өшкү бригадазының бригадири, партия бөлүүнүң удуртукчузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Сесхарбаа Кыргысовна Чапкаш мынчаар хомудап орар: Бо чылын «Здоровье», «Монголия», «Работница» журналдарны солуннар-биле кады чагыттыныын мен. Ол журналдарның чүгле 2-3 дугаарларын алдым. Өскелерин шуут албадым. Солуннар база четпе келбес-тир».

Сесхарбаа Кыргысовнаның хомудалынга малчыннар бүрүнү-биле каттыжып, шак ындыг хомудалды дирекцияга, парткомга болгаш ажылчын комитединге киирген. Оон эки түңнел үнмейн турар. Бо четпестерже кичээнгей салып, ону дораан чайладыры негеттинип турар.

О. ТАСПАЙ.

Улуг-Хем район.

Янзы-бүрү медээлер

ТЫВАДАН АЪТТАНЫПКАН

Ноябрь 24-те Москвага ажыттынар РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң V съездизинге киржири-биле Тываның делегаттары дүүн аъттаныпкан.

Съездиниң делегаттары — Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы И. Ч. Салчак, Тываның комсомол шаңналының лауреады Д. Х. Дойбухаа, чурукчулар Ю. Д. Деев, Ю. Г. Курский олар. РСФСР-ниң чурукчулары боттарының отчёттуг үе иштинде кылган ажылдыы чу[illegible] [illegible] КПСС-тиң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чогаадыкчы [illegible].

С-Б. УННУКЕЙ.

●

ДООЗУКЧУЛАР — ЧОЛААЧЫЛАР

Техниктиг билиглерни шиңгээдип алырынга ДОСААФ-тың ролю улуг. Оон Ак-Довуракта комитединиң автошколазы бо чылын 60 курсантыны чолаачы мергежилинге өөредип турар.

Бо өөредилге черин дооскаңнарга автомашина мунар эргени тывсыр. Эрткен өөредилге чылы организастыг эрткен, доозукчулар автомашиналарның түргүзүүн баштактарын, кудумчу чурумун эки шиңгээдип алган. Школаның доосканнары республиканың ажыл-агыйларынга ажылдап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

●

СЕМИНАР

Бай-Тайга район күүскомунуң хуралдаар залынга нодаа Советтер күүскомнарының даргаларының, секретарьларының, райкүүском аппарадының ажылдакчыларының семинары болуп эрткен.

Ол семинарга херек эгеледиин экижидерниң айтырыын чугаалашкан. «Кирип турар албан бижиктерин хүлээп алыры, кээп болгаш [illegible]», «Документилерниң күүселдезиниң хынаары», «Ажылды планнаары», «Албан документилерин [illegible], оларны чорударының чурумун» деп темаларга беседаларны аңаа келгеннер дыңнаан, дуржулга солчулгазын база чоруткан.

Бистиң корр.

●

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Кара-Чырал суурнуң чурттакчылары сүт-бараан фермазынга, кыштаглардa малчыннарга шеф дузазын доктаамал чедирип турар.

Чоокта чаа Кара-Чыраалның агитквартиралары фермага чораан. Олар бызаа турар кажааларның иштидаштын арыглап, чугайлааннар. Ылаңгыя школачылар Сайзана Моңгуш-оол, Сергей Ондар, Олег Ондар, Василий Кара-Сал, Тамара Ондар болгаш өскелер-даа эң идепкейлиг киришкен.

Ш. МОНГУШ.
«Сүт-Хол» совхоз.

●

АЛДЫ КИЖИНИҢ ОРНУНГА

ТАЛДЫ-КУРГАН. Текели автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы В. Будон бир рейс иштинде 30 тонна чигир свёклазын сөөртүп турар.

Виктор Николаевич — дуржулгалыг чолаачы, чигир свёклазын сөөртүрүнге каш чыл улаштыр киржип келген, кезээде долу күш-биле ажылдап чоруур, техниканың эдилеп турары ажыктыг. Бо чылын оон ЗИЛ-130 маркалыг автомашиназы хары угда дөрт кожуг сөөртүп келген.

Мурнакчы чолаачы бир хүн дургузунда 110 тонна чигир свёклазын сөөртүп, свёкла чигири белеткеп турар бир улуг звенону хандырып турар.

1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары

КУРУГ ЧЕРЛЕРНИ АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕНИ ДЭЭШ

ТУРКМЕН ССР. Ортааны Азияның болгаш Казахстанның чүү-даа чок, куруг девискээрлери улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг боор турар. Ол дээрге, суггарып турган, ажыглап болур делгем черлер болгаш одар-белчирниң калбак шөлдери-даа, янзы-бүрү байлактарлыг девискээрлер-даа боор турар... Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязының куруг черлер институду ол черлерни бүгү талазы-биле шинчилээр, оларны холга алгаш, таарымчалыг ажыглаарының талазы-биле эртем болгаш экономиктиг ажылдарны кылып турар.

Куруг черлерни одар-белчир кылдыр ажыглаарының эртем үндезиннерин болгаш технологиязын ажылдап кылганы, оларны Ортааны Азияның каракуль хой ажылының практиказынга калбаа-биле ажыглааны дээш институттуң бөлүк ажылдакчыларынга ССРЭ-ниң 1981 чылда Күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: институттуң ажылдакчылары дуржулга кылдыр тараан куруг черлериниң шөлдерин көрүп турлар.

В. КУЗЬМИН биле К. НАЗАРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХОЛМЕНКОЛЛЕНГЕ БОЛГАШ КРАСНОЯРСКИГЕ

ССРЭ улустарының Красноярскиге болур (март 1—15-те) бешки кышкы спартакиадазы болгаш норвег найысылалдың чанында Холменколленге эртер (февраль 18—28-те) делегей чемпионады хаакчыларга кышкы сезонуң эгелеринге шыдыңгы белеткел болур. Кышкы спорттуң ол эң чугула болуушкуннарынга хаакчыларның белеткелиниң дугайында СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Хромов-биле беседазынга ССРЭ-ниң Спорт комитединиң күрүне тренери Виктор Баранов мынча деп чугаалаан:

— Спартакиада маргылдаалары совет хаак спортунуң кажан-даа көрүлдези боор келген болгаш бистерге дыка хөй ат-сураглыг [illegible] ажыдып берип турар — деп, В. Баранов чугаалаан. — Бо чылдың спартакиада маргылдаалары бо талазы-биле база-ла чыдып калбас деп бодаар мен, чүге дээрге, красноярлар эң шыырак хаакчыларның маргыжарынга эң [illegible] байдалдарны тургузар дээш, спортчу маргылдаалар бедик деңнелге эртерин дээш бүгү чүүлдерни кылып турарлар. Красноярскиде эң тергиин хаак стадионнарының бирээзи кылдынып турарын чугаалаар ужурлуг. Амгы үениң негелделеринге дүүшкеп турар ужурлуг кылдыр хаак оруктарын чайгы үеде эргежок чугула чүүлдери-биле кады белеткээн.

Хаакчылар Холменколленге делегейниң бирги чери дээш маргылдаа соонда дораан-на Красноярскиге чедип келир. Амгы үеде аңаа олар күжениишкинниг белеткенип турар. Шаанда сураглыг хаакчы чораан Николай Аникиниң удуртуп турары бистиң шилиндек командавыста дуржулгалыг мастерлер-даа, аныяк хаакчылар-даа кирип турар. Кандидаттарның данзызында — олимпийжи чемпион [illegible] — делегей кубогунуң эдилекчизи Раиса Сметанина (Сыктывкар) болгаш Николай Зимятов (Москва область), оон чаңгыс чер чурттуу — делегей кубогу-биле шаңнаткан Александр Завьялов; сураглыг хаакчылар — Галина Кулакова (Ижевск), ленинградтыг Раиса Хворова, москвачылар Надежда Шамакова биле Любовь Лядова, ленинградтыг Евгений Беляев, Василий Рочев (Сыктывкар), Розалин Бакиев (Казань), Анатолий Иванов (Тольятти) олар кирген. Эрткен кыжын шылгараан аныяк спортчулар москвачы Александр Чайко, Хабаровск чурттуг Юрий Бурлаков, киевчи Александр Батюк, Владимир Никитин (Ижевск) олар база идегелдиг боор турарлар.

Олар шуптузу хаактың ролдерлиг оруктары-биле, а амгы үеде — хар кыры-биле эвээш эвес километрлерни эрткеш, өске-даа кандидаттар-биле кады белеткелдиң эге үезин [illegible] доосканнар.

Удавас — чаңчыл ёзугаар Уралга болур баштайгы маргылдаалар. Бистиң эң шыырак [illegible] ноябрь 29-та «Уралхиммаш» заводтуң шаңналдары дээш Свердловскиге кежээки чарышка, а декабрь 1—3-те — база аңаа Уралдың кубогу дээш маргылдааларга киржирлер. [illegible] Красноярскиге болур (декабрь 25—28-те болгаш январь 8—9-та) Бүгү-эвилел маргылдаалары. Хамыктың [illegible] (февраль 2—6-да) ССРЭ кубогу дээш маргылдаалар делегей чемпионадынга кол-ла шилилде маргылдаалар болур ужурлуг. Оларның соонда чурттуң шилиндек командазының киржикчилериниң адын адаттынар. Оон составынга сес эр болгаш алды херээжен хаакчылар кирер боор деп турар.

Бистиң спортчуларывыстың мурнунга Лейк-Плэсидке чедип алганы туружун бэжыглаарын, ол дээрге, үш-дөрт алдын медальды чаалап алырын кол сорулга кылдыр салып турар бис. Чыл келгеш тудум-на удурланыкчылар улам-на күштелип турар болганда, ону чедип алыры белен эвес-даа болур. Кордакчыларның саны база эвээш эвес. Холменколленге кол шаңналдар дээш демиселди чорудуп болурларның арызында ССРЭ-ниң, Норвегияның, Швецияның, Финляндияның, ГДР-ниң болгаш өске-даа чурттарның спортчулары кирип турарлар. Бир эвес эрткен сезонну болгаш сөөлгү медээлерни ёзугаар алыр болза, олимпийжи чемпион швед Томас Вассберг, норвег Одавар Бро, финн Юха Мието дыка шиитпирлиг болгаш ГДР-ниң [illegible] Барбара Петцольд, делегей чемпиону чораан поляк Юзеф [illegible] олар база-ла [illegible] белеткенип турар дээр. Ол [illegible] улам-чылап болур.

Делегей чемпионадынга белеткел бистиң [illegible] делегей маргылдааларынга киржир байдалыг тодарадып турар. Холменколленге маргылдаалар мурнунда олар элээн хөй ындыг улуг чарыштарга база киржир. Баштай декабрь айда, Давоска (Швейцария) маргыжар, январь эгезинде — [illegible] «Монолит» дээр маргылдаа болур. Чаа чылдың баштайгы айында делегей кубогу дээш маргылдааларның программазын ёзугаар демисел эгелээш, март төнчүзүнге чедир ургулчулаар.

Спартакиаданың түңнел маргылдааларының соонда болуушкуннарның төвү поляр хээрбазиниң мидынга баар. Март төнчүзүнде Мурманскиге Соңгу чүктүң чаңчыл апарган байырлалы болур, оон соонда марафон чарыштарга: апрель 10-да Апатитыга — херээженнерниң 30 километрге, 11-де — Кандалакшага эр кижилерниң 70 километрге хаак маргылдаазынга ССРЭ-ниң чемпионнарының сөөлгү алдын медальдары дээш ужуражыышкыннар болурун В. Барабанов түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

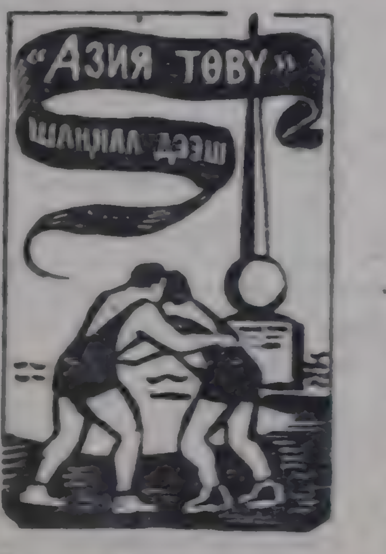

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БАГАЙ ЭВЕС БЕЛЕТКЕНГЕН

Хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының киржикчилери — хүндүлүг аалчыларын Совет Тываның найысылалының спорт организацияларының төлээлери, ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле уткуп, хүлээп алган. Бүгү-эвилел маргылдаазынга киржип келген мөгелерниң арызында делегей чергелиг маргылдааларга, Совет Эвилелиниң бирги чери дээш чемпионаттарга болгаш өске-даа улуг-улуг маргылдааларга киржип чораан мөгелер хөй. Ниитизи-биле 150 хире спортчулардан 3 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери, а арткаңнары шупту спорт мастеринге кандидаттар.

Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар деңзи бүрүзүнге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат аттыг 12 мөгеден хөй кижи киржир болза ол деңзиге чемпионнаан болгаш ийиги черни ээлээн мөгелерге ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты тывсыр. Ынчангаш моон алгаш көөрге, эң ылаңгыя чиик деңзилерге күжүн шенежири-биле келген мөгелерниң саны кончуг хөй. Мастерге кандидаттардан 48 килограммга — 16, 52 килограммга — 19, 57 килограммга — 18, 62 килограммга — 18 кижи чемпион ат дээш хүрежирлер.

Тыва черде эгелээн Бүгү-эвилел маргылдаазының кол судьязы, Москва чурттуг Феликс Григорьевич Премильский Кызылга чедип келирге оон-биле ужуражып, маргылдааның эрттирикчилери аңаа канчаар белеткенгенин сонуургап, айтырарывысга, ол мынчаар харыылады:

— Маргылдаага киржип келген мөгелерни, судьяларны хүндүлээчел, бичии сеткилдиг тыва чон, спортчу эш-өөрүвүс чылыы-биле уткуп, хүлээп алдылар. Ол дээш оларга улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис. Маргылдааны эрттирериниң организастыг комитединиң кежигүннери улуг ажылды кылып чоруткаанының түңнелинде хевис кырынга сегиржип алышкыннар айтып каан үе-шагында эгелээн.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай кедүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында мынча дээн одуруглар бар: «Чурткa эрттирип турар Бүгү-эвилелдиң, республикаларның, крайларның болгаш областарның маргылдааларын база чыыштарның санын кызырар». Ону өөренип, амыдыралга боттандырар сорулга-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди келир чылдан эгелээш, хостуг хүрешке Бүгү-эвилел маргылдааларының санын кызырган. Бир эвес бо чылга чедир чүгле хостуг хүрешке безин Бүгү-эвилел маргылдааларының саны 30 чедип турган болза келир чылдан эгелээш чүгле 5 Бүгү-эвилел маргылдааларын ам дээрезинде бадылаан.

Оларның арызында «Азия төвү» шаңнал дээш силерниң республикаңарның найысылалында эртип турар бо маргылдаа база кирип турары-биле дыңнадыксадым. Силерниң эрттирип турар бо маргылдааңар Бүгү-эвилел маргылдаазы кылдыр артып калганынга ону моон мурнунда чылдарда организастыг, бедик деңнелге эрттирип турганыңар улуг идиглиг, рольдуг болган. Ынчангаш бо эгелээн маргылдааны база төнчүзүнге чедир бедик деңнелге эрттирериңер күзээр-дир мен — деп, Феликс Григорьевич төнчүзүнде чугаалады.

Эвилелдешкен республикаларының туктарын аскан, лозун, плакаттар-биле каастан шиметтинген «Херел» спорт залында ийи хевистиг чаткан. 48, 57, 68 килограмм деңзилиг мөгелер дүүн ийи-ийи долгеги хүрешкеннер.

Маргылдаа бөгүн эртенги шак 10 шакта уламчылаар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан келген бистиң аалчыларывыс Азияның географтыг төвүнүң турасгаалының чанында.
Авторнуң фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Уран холдар. 9.35 «Любавинниериң бууралы». Уран-чечен фильм. 11.05 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг телефильмнер программазы: «Ажыл-ишчи херээженниң портредынге штрих», «Ужуражылганы манадым», «Озен ер мен». 15.35 — «Москва болгаш москвачылар». 16.05 — «Социалистиг Эфиопиядан келген аалчы». Документалдыг фильм. 16.30 — Псковтуң орус улустуң хорунуң күүселдези. 16.50 — «Тоол аалдап келди». «Садко». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — М. Глинка. РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Лейферкус романстар күүседир. Ленинградтан дамчыдылга. 19.20 — «Рейнде күс». Политиктиг тайылбырлакчы Э. Мнацаканов эрттирер. 19.50 — Т. Манн. — «Будденброктар». Телешии. 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «Чеве, кыстар!» Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Школага ону өөредип турар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чурулга уран чуруу. 12.40 — География. 5-ки класс. Вулканнар. Гейзерлер. Изиг аржааннар. 13.10 — М. Дудинниң шүлүктери. 13.40 — «Звездочёт». Тележурнал. 14.25 — «Гиляй ағының амыдыралы болгаш номнары». В. Гиляровскийниң чогаалдарының арынныг 15.20 — «Ажыы эртинишкин». Документалдыг фильм. 15.30 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Малыш». 19.00 — «Кижи четпес шыыыг». Телефильм. 19.25 — «Тываның экраннарында». 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг уруглар, чаштар! 20.15 — Музейлер болгаш делгелге залдары-биле. «Архангельское» музей. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаа аттракцион». Уран-чечен фильм. 23.00 — 01.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Спартак». Челябинскиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага кезек турар булуттаар, чагбас. Хат [illegible] кошкак. Агаарның температуразы 9—14 градус соок болур.

Кызылга [illegible] чагбас. Хат кошкак. Агаар [illegible] 12—14 градус соок.

КИНО

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызат аарыгның ниити демдээ» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.30, 11.10. «Фантастика делегейинде» дээн киноклуб 15.00. «Тегеран-43» (2 сериялыг) 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыжы 10.00. «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» 13.50. «Ак сеткилдиг, угааныг, ет-бүде чок» 15.00, 18.00, 20.30 [illegible] шактарда.

«ВОСТОК»: «Матростарда айтырыг чок» 15.00, 17.20 [illegible], 19.40 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981-82 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Белеткел салбыры физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге дыңнакчыларны хүлээп алыр. Белеткел салбырынга кирер кижилер үлетпүр, тудуг черлеринге, совхозтарга, транспорт, харылзаа бүдүрүлгелеринге болгаш херектел кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес ажылдаан стажтыг болур. Ол ышкаш Совет Арминың хүрээлеттен халашканнарны база хүлээп ап турар. Ажыл стажы сөөлгү чылының иштинде үзүлбээн болур ужурлуг.

Белеткел салбырынга кирерин күзээн кижилер дараазында документилерни киргүзер:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.
2. Ортумак билиг дугайында документ (бодун).
3. Күш-ажыл дептерниң хоолгазы.
4. 3x4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук.
5. № 286 майыктың эмчи шынзылгазы.
6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чорутган бижик болгаш характеристиказы.

Өөренир хуусаазы 7 ай. Дыңнакчыларны айда 40 рубль стипендия-биле болгаш общежитие-биле хандырар.

Доозарының шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган дыңнакчылар кирериниң шылгалдалары чокка бирги курсче шилчиттинер.

Белеткел салбырынга кирерлер-биле беседа 1981 чылдың ноябрь 28-те болур. Документилерни Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 36 дугаар бажынче чорудар.

ДИРЕКЦИЯ.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы доосқан ортумак [illegible] ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга [illegible] кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы дараазында [illegible]: 1) автомобиль транспортун ажыглаары. 2) Үлетпүр болгаш хамаатыы тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула херегзээннерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедиишкинниг доозуп, шылгалдаларын [illegible] тудкан дыңнакчыларны [illegible] чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адрести хүлээп ап турар: 667001. Кызыл хоорай. Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирери ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден [illegible] документилерин январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга [illegible] билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (бодун), өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛ ЧОГУНДАН

Сергей Кузнецов, Евгений Новиков оларның хары 17, назы четпээннер. А Владимир Федотов чаа 18 харлаан. Олар бо назынында кеземче херээнге онаажып, суд сандайынга олурар ужурга таварышканнар. Чылдагааны чүл?

1980 чылдың май 8-те Е. Новиков республика типографиязының клувунче киргеш, 260 рубль өртектиг «Маяк» деп магнитофонну оорлап алган. А октябрь 10-нуң хүнүнде ол-ла Е. Новиков эжи С. Кузнецов-биле кады база ол-ла клубтан электри дамчыштыр үн улгаттырар херекселди болгаш 268 рубль өртектиг магнитофонну оорлаан. Оларның ол үүлгедиин оон-бирле соксаваан. «Хүлбүс аткан черинден хүннүң аннаар» дижири дег, ол клубка олар 1981 чылдың майда база катап келгеннер. Бо удаада Владимир Федотовту база эштеп алганнар. Үжээлээ клубка келгеш, ынаар үреп кирер дээрге, холда белен херексел чок болган. В. Федотов чаза берген. А демги ийизи балды-биле чепсегленип алгаш, клубче база катап кирер аргалыг болганнар. 450 рубль өртектиг үн улгаттырар херекселди, 800 рубль түңнүг «Регент» база хамааты Заболуевке хамааржыр магнитофонну үндүрүп алгаш, Сергей Федотовтуң чурттап турган бажыңынга чажырып, шыгжап алгаш турганнар. Оларның аа долган. Кызыл хоорайның улус суду оларга хамаарыштыр бо дүңүн шииткелин үндүрген. Үүлгеткен херээ дээш Е. Новиков үш чыл алды айда, С. Кузнецов үш чылда хосталгазын казыдып шииттирген. В. Федотов шенелдеге шииттирген.

Новиков биле Кузнецов 1980 чылда республика типографиязынга ажылдап турганнар, оон үнгеш, олар Кызылдың электри четкилеринге ажылдай бергеннер. Ынчангаш үстүнде аныяк оолдар типография клуву таныыл чок дээрзин билир турган болгаш ону ажыглап, ынаар каш удаа киргеннер. Сергейниң-даа, Евгенийниң-даа, Владимирниң-даа [illegible] ажылдаан хостуг үезинде чүнү кылып турарын хайгааравайн келгени мындыг түңнелге чедирген.

Б. БОРИСОВ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛААРНЫ ЧАЛАП ТУР

«Саян» универмагтың белектер садар килдизи республиканың уран шеверлериниң кылганы дараазында бараанңарны садып алырынче садып алыкчыларны чалап тур: сиилбип кылган — «Тываже» чалалга», «[illegible]», «Хөм», «Тайга пары» болгаш «Кадын-Сырга» дээн хаарржакчыгаш, оон-даа өске чүүлдер бар.

Ол чараштыр кылган, таарымчалыг сүй-белектер байырлалдыг хүннерде эш-өөрүнге бээринге кончуг эки белектер болур. Олар Азия диптин төвүнде турар хүннээректиг Тываның дугайын бистиң аалчыларывыска уттундурбас тураскаалды арттырар.

«Саян» универмаг 10 шактан 20 шакка чедир ажылдаар. Дыштаныр хүнү — воскресенье.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-23, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-22-36, [illegible] амыдырал болгаш совет тургузуу [illegible] 2-27-18, [illegible] килдизиниң 2-34-73, культура килдизиниң 2-25-54, [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-32-72, [illegible].

Тираж 17566. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11. ТС—00948

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 270 (11768) | 1981 чылдың ноябрь 21, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП ТК-нын ноябрь (1981 ч.). Пленуму болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединин чаа болуп эрткен сессиязы чурттун 1981-1985 чылдарга болгаш 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин талазы-биле чугула сорулгаларын айыткан. Пленумга СЭКП ТК-нын Чингине секретары ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтин чугаазын, сессиянын материалдарын чер болганда калбаа-биле таныжып, изин-биле чүүлдүгзүнүп деткип турар.

УЛАМ-НА АЖЫЛДАКСААЗЫ КЕЛИР

Кодандан үнген өшкүлер аал чанында бичии тейни дораан-на шыва алы берди. Чамдызы чүга харны эштеннеп, өскелери хараган баштап, оъттап бар-ла чор. Оларның аразында [illegible] чорууру бар болду.

— Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» болгаш Бии-Хемде «Саян» совхозтарның ажылчыннарының 1981-1982 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал бажын менди камгалаар болгаш мал[illegible] талазы-биле [illegible] ниити-биле деткидим — деп, Валерий Чымбыл-оол чугаалап ор.

Валерий Чымбыл-оол — Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны. Ол ам ук ажыл-агыйның Элдиг-Хем саавырында өшкү кадарып турар. Оон күш-ажылга кызымаа онгу беш чыл планнарын күүседип турар үеде илереэн. Ол чылдарда малчын чүс өшкүге оңаажыр ортумаа-биле 110 анайны [illegible] болгаш өшкүден-не 1100 грамм дүктү кыргаан. Ол-ла чылдарда бо дүнүң оглу Анатолийни на [illegible] мергежилинге өөреткен.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы мурнакчы малчынга база «дүжүткүр» болган: чүс өшкүге оңаашты 131 анай, өшкүден-не 1[illegible] грамм дүк. Чедишкинге хөөнүг киирген кадарчы бо кыштыг хар ажарып, даараазында чылын моон-даа эки [illegible] тургузуп [illegible]. Ынчангаш кыштаглаашкынга шудургу белеткенген. Оон кыштаанда кажаа-хораа чылыг. 10 тонна сигенге болгаш 3 тонна өлек белен.

— ССРЭ-нин Дээди Совединиң сессиязы [illegible] айтырыгларын шиитпирлээн [illegible]. Ында бистиң келир чылын болгаш бо беш чылда кылыр сорулгаларывыс тода илереттинген-дир. Чоннуң амыдыралы дээш чагаавыс ол хире сагыыш салып турда, кижиниң холу бедип дыңнаар кээр-дир, улам-на ажылдаксаазы кээр-дир — деп, малчын чоорт тургузуп чугаалады.

Н. ТАНДЫ-ООЛ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ, БАЗЫМНАРЫ

Гайбыңның болгаш күш-ажылдың өндүр чаагай программазы бистиң чурттуң күрүне [illegible] органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң кол кичээнгейинге турган.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн немей өстүрер, совет кижилерниң [illegible] материалдыг болгаш культура деңнелин улам ыңай көдүрер талазы-биле партияның төлевилелиниң улуг хемчээлдерлиг сорулгаларын чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери күрүне ёзуу-биле көөрүнүң мерген угааны-биле, ээзи болур сонуургал-биле чугаалаптаан. Коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа бедиктеринче үнериниң тодаргай оруктарын СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан. Оларны чаңгыс эп-сеткилдиг [illegible]. Чурттуң күрүне планнарының болгаш бюджединиң төлевилелдеринде айыттынган сорулгаларны чедип алыры ажыктыг кылдыр ажылдаары эргежок деп, депутаттар онзалап демдеглээн.

Бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптыктыг [illegible] болгаш аллагдалдарны күрүне ёзузу-биле принципчилдиг, ажыл-ишчи арга-биле илереттинмээн, депутаттар оларны чайладырының оруктарын төлевилеп, саналдарны киирген.

Ноябрь 19-та эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязы ажылын Кремльге уламчылаан.

Турар суук одаар чүүлдү дыка хөйнү камнап алыр арганы бээр.

Республиканың болгаш чурттуң мурнунда турар улуг ажыл-агыйжы улуг сорулгаларны шиитпирлээринге Совет Киргизияның эртемденнериниң улуг-хуузунуң дугайын Кыргыз ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи депутат М. Иманалиев чугаалаан.

Областың кедээ ажыл-агыйның байдалын тодаргайы көргүзүпташап. СЭКП Даг-Алтай обкомунуң бирги секретары депутат Ю. С. Знаменский мал чемнерин бүдүрериниң комплекстиг механизастаарын [illegible] эргежок чугулазын демдеглээн. Машиналарның даг черлерге таарышкан хевирлерин дүрген чогаадып тургузары, ол ышкаш кадыр ийи черлерге ажылдаар тракторларны, өске-даа техниканы бээрин лыка көвүдедири эргежок чугула.

Мал ажылының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап тура, ажыл-агыйлар аразынга кооперастыдылга айтырыгларынга депутат доктаагап.

Кедээде болуп турар аажок улуг чаартылгалар Туркмен ССР-ниң Марый облазының Туркмен-Кали районунуң «Коммунизм» колхозунуң чиизээнен тырыткыландыр кестүп турар деп, ол ажыл-агыйны үжен ажыг чылдар удуртуп келген депутат Г. Аннамухаммедова демдеглээн. Ажыл-агыйның дугайын чугаалавышаан, хевечилерниң чедиишкиннеринге онзалап доктаагап. Онгу беш чыл планының чылдарында планнаттынганындан каш-каш муң тонна хевенни күрүнеге хөйнү сатканын ол айыткан.

Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат В. И. Клаусон республикага сланец-химия, электроника, прибор тудуушкун, электротехника болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырлары [illegible] темиглер-биле [illegible] алаарын демдеглээн.

Профессия талазы-биле эштериниң — Мурнуу Якутияның тудугжуларының ажыл-херектери ажылчын кижи болганымда, мээң чоргаарланыышкынның сагыш-сеткилимни хайныктырып келир-дир деп, «Нерюнгригресстрой» тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири депутат А. Б. Новолодский чугаалаан. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседипшаан, Байкал-Амур магистралынга демир-оруктуң бир адырын тудканы, хөмүр-даштың улуг разрезиниң баштайгы хөлчээн ажыглалга киирген эрткен чылдарда оларның ажылының кол түңнели болган. Демир-оруктан чурттуң өске районнарынче ам безин Нерюнгриниң хөмүр-даштыг чүс-чүс эшелоннар чоруткан.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының айтырыгларын Калмык АССР-ниң СЭКП Октябрь райкомунуң бирги секретары депутат В. П. Белозеров анализтеп чугаалаан.

Карачаев-Черкес автономнуг областың «Учкекенский» совхозунуң саанчызы депутат З. А. Байрамкулова сүт бүдүрериниң организастаарын саналдаргайжыларының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан. Ол херекте күш-ажылдың ноолуг механизаставайн турар, продукцияны дужаарынга белеткээр херээлер фермаларда чедишпес, специализастаан транспорт база ховар.

Чурттуң Күрүне планнарын болгаш бюджедин чугаалажырын Националдар Совединиң депутаттары сес-биле доосkan.

* * *

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы кежээ болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар динмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкашкыны-биле уткаан.

Хуралды В. П. Рубен даргалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүне планының даргазы депутат Н. К. Байбаков чурттуң Күрүне планнарының [illegible] чиң талазы-биле түңнел сөс чугаалаан.

1981—1985 чылдарда болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын ССРЭ-ниң Националдар Совели болгаш Эвилел Соведи бүгү тала-биле чугаалажып көрген деп, ол демдеглээн. Күрүне планнарын бүрүнү-биле чөпшээрээр деп көрген.

Он бирги беш чылдың планының күүселдезин организастаарынга, экономиканы хөгжүдериниң эң чугула сорулгаларын боттандырарынга — экономиканың ажыктыын бедидеринге, ону интенсификастаарынга, социал айтырыгларны, ылангыя азык-чем программазын шиитпирлээринге чурттуң өске районнарынче ам безин [illegible].

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң доктаалының, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазының шиитпирлиг ужур-дузазын санап берген депутаттар онзалап демдеглээн.

Чоннуң чамдык херегледээрааннарын 1982 чылда бүдүрериниң болгаш сайгарарын үүрмектеп садар эртектериниң [illegible] 183,3 миллион рубль түңге көвүдедир дугайында саналдарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының доктаамал комиссиялары киирген.

Ол саналдарның чугаалажып көрдүнгениниң болгаш түлээп алдынганын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканың ёзугаар Н. К. Байбаков сессияга илеткээн.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң талазы-биле чугула элээн каш саналдарны депутаттар киирген, он бирги беш чылдың планының күүселдезиниң үезинде ол саналдарны шиитпирлээри эргежок чугула.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң чугула өске-даа айтырыгларының талазы-биле саналдарны сессияга база киирген. [illegible] министерстволарның. Күрпланның болгаш өске-даа организацияларның адрезинге шүгүмчүлелдиг саналдарны элээн хөй депутаттар кылган.

Бүгү саналдарны болгаш шүгүмчүлелдерни кичээнгейлиг өөренип көөрүн, оларга хамаарыштыр чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын, чугаалажып көргенниң түңнелдерин депутаттарга дыңнадырын чагактың даасканы ёзугаар илеткелчи чугаалаан.

Планны күүседиринге бурунгаар-биле [illegible] бүдүрүлгениң иштики улуг курлавырларының улуг ажыл-агыйында бар болуп турарын ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын ам-ла сессияга чугаалажып көргени бадыткаан.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда планныг даалгаларын совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле долдур болгаш ажыр чедиишкиниг күүседир, коммунистиг тургузуушкунунуң тээгүзүнге чаа-йыңнанчак чаа арыны киирер дээрзинге чигзиниишкин чок деп, Н. К. Байбаков чугаалаан.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Хоойлузун ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталар аайы-биле ниити ацгы бадылаашкынын ёзугаар бир үн-биле хүлээп алган.

Беш чылдың чылдарында ССРЭ-ниң министерстволарынга, күрүне комитеттеринге, ведомстволарынга болгаш эвилелдиг республикаларга хуваалтыр калбарткан Күрүне планы Хоойлу-биле бадылаттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылааны 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкынынга дүүштүр Күрүне планы ажылдап кылдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң чаагай чоруун бедидериниң программазын [illegible] сорулга-биле харааэзында чүүлдерни беш чылда хандырары көрдүнген:

бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың [illegible] өзүлдезинге үндезилээш, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумаа-биле ажыл төлевирин 14,5 хуу, колхозтарның ниити [illegible] ажыл-агыйынга [illegible] күш-ажылдың төлевирин ортумаа-биле 20 хуу бедидер;

херегледээн [illegible] дуларын 23 хуу улгаттырар;

Ниитизи-биле 530 млн. дөрбелчин шөлдүг чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирер. Чурттаар тудуунуң шынарын бедидер, совет кижилерниң чурттаар байдалдарын [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадылааны 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга [illegible] амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчээлдерни он бирги беш чылда боттандырар.

Социал экономиктиг [illegible] лерни чорудуунуң дөрт тодаргай хуусааларын доктаадырын болгаш оларның күүселдезин хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

Азык-чемниң болгаш азык-чемниң эвес кол бараанарының үүрмектеп садар күрүне эртектериниң быжыг туруштуун хандырарынче угланыышкынны чайгылыш чок чорудар.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының эң чугула көргүзүглерин эвилелдиг республикалар аайы-биле Хоойлу бадылаан.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш со-

(Уламчызы 2-ги арында).

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНДЕ

Эштер В. В. Кузнецов, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Даргалаашкы Националдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен Таджикистанның Компартиязының Ленинабад обкомунуң бирги секретары депутат Р. Ходжиевке сөс берген.

Амгы беш чыл — бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдериниң үези. Экономиканың дүрген хөгжүлдериниң, культураны көдүрериниң чаа-чаа курлавырларын ажыглалга канчаар киирип турарын Ленинабад областың чижээнге ол көргүскен. Ажылдың чорууну турарын анализтевишаан, беш чылдың программазы чедиишкиннинг [illegible] күүселдезин дораанинге бүзүрелдии депутат чугаалаан.

ССРЭ-ниң Ыраккы Чөөн чүк болгаш Забайкалье районнарынга тудуг министри депутат С. В. Башилов он бирги беш чылда адырның сорулгаларының дугайын чугаалаан. Төлевилеттинген программаны күүседири тудуг бүдүрүлгезиниң организастаарын [illegible] турарын ол демдеглээн. Ол талазынга дыка хөй чүүлдерни кылган, чижээ, эргелеп башкарарының [illegible] системазынче шилчээн.

Чурттуң чөөн талазынга быжыг, доктаамал тудуг коллективтерин тургузуп турарының дугайын оратор чугаалаан.

Хемниң дамырактарлап тургустунуп келири ышкаш, бистиң ниити чедиишкиннеривис кижи бүрүзүнүң хөй бүрүлерги ажыл-ишкиндеп тургустунар болгай деп, Риганың «Марс дээр трикотаж бүдүрүлгезиниң [illegible] лааренинчи-моторизи депутат Р. А. Медякина чугаалаан. Коллективи канчаар чурттап, ажылдап турарын ол чугаалап, Латвия ССР-ниң экономиказының кол адырларының бирээзи — чиик үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң айтырыгларынга доктаагап.

Ленинчи партияның планнарының күжү бистерниң тус бурунгаар [illegible] тургузукчу ажыл-ишкинде деп, ол онзалап демдеглээн. Ынчангаш тудуу тургузарының сорулгаларын нарын болган тудум-на, боттарының ниитилел мурнунга хүлээлгезин күүседериниң кижилерниң медерелдиг көөрү улам улуг ужур-дузалыг, ак сеткилдиг ажыл-иш улам ат-алдарлыг болуп бар чыдары ол.

Бо беш чылда машина тудуушкуну, прибор бүдүрүүшкүнү, радиоэлектроника ышкаш ындыг адырларга дыка улуг ажылды кылыр апаар деп, Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат Ф. Т. Саркисян чугаалаан. Чер болгаш өске-даа курлавырларны улам чөп ажыглап тургаш, кедээ ажыл-агыйны специализастаарын хандырар.

Республиканың энергетика талдыышкынгазы чугула айтырыг болуп артыышаан. Армян АЭС-тиң күчүзүн эки чеңнер чылдарда [illegible] рының аргаларын тывар деп саналды оратор киирген. Ол чоруук республикаже соортун

КИЖИНИ КҮШ-АЖЫЛ КААСТААР

Бистиң амыдырал-чуртталгавыс хүн келген тудум-на улам чаагайжып орарын эскерип билип турар бис. Кижи бүрүзү амыдырал каас-шиник, бай шырак болурун күзээр. Ол бүгүнү ындыг таарымчалыг болдурар дээш бистиң чуртта хамааты бүрүзү ниити херекке төлептиг үлүг-хуузун киирип турар. Чүге күш-ажыл кижини каастаар деп чүвени бичиимден тура медерээн биле берген мен. Ынчангаш, авам, ачам ышкаш, күш-ажылдан салдынмайн чораан, дээди эртем чедип алгаш, башкылап чор мен.

Пенсионер мен, ынчалза-даа үжен ажыг чыл башкылаан, школага бичии уруглар аразынга чаңчыгып калган кижиге аңаа олуртуунмас боор-дур. Ооң-биле чергелештир бистиң партиявыстың болгаш Совет [illegible] күш-ажылдың [illegible]ның күжүн хире-чергези-биле ажыглаар дугайында сүмелери бар болгай. Ынчангаш бодаа чорук, мээн бодумнуң күзелим-даа мени школаже катап-ла киирип келген. Ам Кызыл районнуң Кок-Тей ортумак школазының үшкү клазында башкылап тур мен. [illegible]. Эш Л. И. Брежневтиң чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга чугаазын улуг сонуургал-биле номчудум. Ында совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазының улам чаагайжылдар, бүгү-ле чүвениң чоннуң чаагай чоруунга бараалгадыр хемчээлер дугайында ала сагыш салышкынын сиңниккен болду. Ооң чугаазын, өске бүгү-ле башкы эштерим-биле бир дөмей, улуг [illegible] номчудум.

Шаанда бистиңге бичии [illegible] ядык-хевирзажок болуун турду. Харын-даа бети, дөрте пес сумка эстип алгаш өөренип чораан үевис бар. А ам? Амгы үениң школачыларын көрүңер даан: шынарлыг, быжыг, тевергии, чараш чаңгыс аай форма-хептиг. Оларны черге [illegible]. Бо бүгү [illegible] амыдырал хүн келген тудумга чайтаар кетей бээр апарган. Ынчалза-даа [illegible] саазын пестер болгаш өске-даа хөй-хөй бараанар-биле [illegible] ам-даа барын. Л. И. Брежнев чугаазында демдеглээни, ону шиитпирлээринге чаңгыс оруу, «бүдүрүлгениң ниити өстүрери [illegible] [illegible]. Ынчангаш [illegible] кижилерге ажыктыг чүве кылыр кижи чайгаар-ла күзеп. Бо бүгү кайгамчык чаагай ала сагыш салыышкынга [illegible] шыдаар шаа-биле ажылдап-ла чоруксаавыс кээр-дир.

В. КУЧУН,
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

«Тувабурбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызыл [illegible] идик даараар болгаш септээр төп мастерскаяда мурнакчы ишчилер хөй.

Идикти септээр цехте идик даараар мастер Зоя Андреевна Гриневаның ажылы мактаалдыг. Ай, квартал санында бүдүрүлге планын ол 110—120 хуу чедир күүседип келген. Бо чылдың эрткен айларының планын оңаалдазын мурнакчы мастер 110 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның санынче база катап кирген. Мастерниң септээн идиктериниң шынары эки.

ЧУРУКТА: идик септээр цехтиң мурнакчы мастери З. А. ГРИНЕВА.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИНЕР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарның, совхозтарның, бригадалар, звенолар коллективтериниң база тус-тус ажылдакчыларның чер ажылының талазы-биле 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген доктаалды хүлээп алган.

Хөй-хөй механизаторлар, совхозтар ажылчыннары, звенолар, бригадалар болгаш совхозтар коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипшишаан, бердинген даалгаларны болгаш социалистиг [illegible] күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алганын доктаалда айыткан. 1981 чылдын [illegible] база бирги байдалдары турза-даа, Мөңгүн-Тайга районнуң «Хемчик», «О. Шынаа», «Мурнакчы» болгаш өске-даа совхозтарның мал чеминиң белеткелчилери бөдүүн болгаш [illegible] чемнерни белеткээр-ниң даалгаларын ажыр [illegible]. «Ак-Чыраа», «Барлык» совхозтарның мал чеми белеткээр бригадалары (бригадирлери К. Монгуш, А. Слаа) бердинген даалгаларны [illegible] күүсеткен.

[illegible] бо чылын 11,8 муң тонна картофельди ажаап, бир гектардан-на 110 центнер ногаалары алган. «Барлык» совхозтуң картофель өстүрүкчүлериниң звенозу (удуртукчузу В. Кертик-оол) 10 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 158 центнер картофельди, «Ленинчи орук» совхозтан П. Изосимовтуң звенозу 65 гектар шөлдүң бир гектарындан-на 130 центнер картофельди өстүрүп алган. «Кара-Хаак», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның ногаажы звенолары (удуртукчулары Ф. Афонина, А. Немцова, Е. Колорезова) бир гектардан-на дараалашкаа-биле 435,412 болгаш 400 центнер ногааларны өстүрген.

Боттарынга быжыглаттынган 74 гектар черниң гектар бүрүзүнден 19,6 центнер сула тужудун өстүрген «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггаттыг чер ажылының звенолары (удуртукчузу С. Ховалыг), 53 гектар черниң бир гектарындан-на [illegible] 125 центнер [illegible] өстүрген. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң звенозу (удуртукчузу И. Арта) кедээ ажыл-агый культураларын өстүрерин [illegible] багай эвес көргүзүглерин чедип алган.

Витаминниг сиген далганы бүдүрериниң бир агрегатка эң бедик ажылдап кылыышкынны «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң операторлар звенозу (удуртукчузу М. Петров) чедип ап, сезон даалгазын 278 хуу күүсеткен.

Чер ажылының хөй-хөй мурнакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип-тээн.

Ынчалзажок республиканың совхозтары кедээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн улгаттырар, тараа чылдазын, ону күрүнеге садарын көвүдедир, мал чемнерин белеткээр талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Бөдүүн болгаш чулуктуг чем нер белеткээрниң даалгазы (чемгериинге единицазы-биле) чүгле 44,2 хуу күүсеттинген.

Мал чемнериниң шынары дыка кудуу болуп артышаан. Сигенниң 33 хуузун хөй сепажтың 61 хуузу, витаминниг сиген далганының 62 хуузу шынар талазы-биле үшкү болгаш оон-даа кудуу класстыг болган.

Чер ажылында болгаш мал чеминиң бүдүрүлгезинде көргүзүглериниң кудуу болуп турары тус-тус черлерде партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары чер ажылының культуразын бедидериниң айтырыгларын ам-даа чедир шиитпирлевейн, суггаттыг чер ажылының аргаларын долузу-биле ажыглавайн, эки түңнелдерни чедип алыр сорулга-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды чогуур деңнелге тургуспайн турары-биле тайылбырлаттынар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому 1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери кылдыр дараазында черлерни болгаш коллективтерни санаан:

мал чеми белеткээр талазы-биле РАЙОННАР АРАЗЫНГА:

— мурнуу зонадан — Мөңгүн-Тайга районну тиилекчи кылдыр санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун база дипломун 500 рубль акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Социалистиг чарыштың нетиледериниң күүсетпээни-биле барыын болгаш төп зоналарның районнарының аразынга шаңналдыг черлерни тывыспаас.

СОВХОЗТАР АРАЗЫНГА:

— «Хемчик», «О. Шынаа» совхозтарны социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаар болгаш оларга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, дипломнарын болгаш 400–400 рубльдиң акша шаңналдарын тывыскыр.

БРИГАДАЛАР БОЛГАШ ЗВЕНОЛАР АРАЗЫНГА:

— «Барлык», «Ак-Чыраа» совхозтарның мал чеми белеткээр бригадаларын тиилекчи деп санаар болгаш дипломнарны база 300,300 рубль акша шаңналдарын тывыскыр.

Ол ышкаш:

«Барлык», «Ленинчи орук» совхозтарның картофель звеноларын.

— «Кара-Хаак» совхозтуң ногааның 3 звеноларын.

— «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггаттыг чер ажылының звенозун.

— Революцияның чалбыыжы» совхозтуң АВМ операторларының звенозун чарыштың тиилекчилери деп санааш, оларга дипломнарны 200-200 рубльдиң акша шаңналдарын тывыскыр.

Тус-тус кижилер аразынга чарышка тиилекчи болганнарны УАЧД, дыштанылга бажыңнары база турист путёвкалар-биле шаңнаар.

1982 чылдың часкы хову ажылдарынга үрезиннерни болгаш техниканы ой-шаанда база шынарлыг белеткээр, тараа, мал чеми, ногаа культуралары болгаш картофель өстүрер бригадаларны, звеноларны кадрлар болгаш техника-биле четчелээр, бригадалар болгаш звенолар кежигүннериниң өөредилгезин организастаар, тараа гектар бүрүзүн чөп ажыглаарын хандырар болгаш 1982 чылда эң бедик [illegible] алыр дээш районнарның, совхозтарның, бригадаларының болгаш звеноларының бүгү ажыл-ишчилериниң аразынга социалистиг чарышты делгемчидер талазы-биле хемчээлдерни алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, партийкомнарга, ажылчын комитеттерге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш [illegible] доктаалда [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижии-биле эш М. И. Кондрашовту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Архитектура [illegible] хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база [illegible] тургузуглары [illegible] 50 харлаанынга [illegible] Тыва АССР-ниң Куртуузунуң [illegible] чер участоктары хуваар бөлүүнүң [illegible] Михаил Ильич Кондрашовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЛДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың ноябрь 20.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ, БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] хөгжүлдезиниң Күрүне планынга хамаарыштыр Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының түңнелинде айыткан саналдарны болгаш шугумчулелдерни, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының хуралдарынга депутаттарның саналдарын база [illegible] чугаалажып көрүп, оларга хамаарыштыр чогуур шиитпирлерни [illegible] алырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну депутаттар Палаталар айызы-биле [illegible] бадылаашкыны ёзугаар бир үн-биле хүлээп алган.

1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң Доктаамал комиссияларының [illegible] барымдаалавышаан, Хоойлу-биле бадылаан.

1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглериниң талазы-биле немей өзүлдениң темпилерин тодаргайлаан.

Херегледге болгаш чыдаларга алыглаар национал орулга 1981 чылдаазы-биле деңнээрге 3,0 хуу, үлетир продукциязы — 4,7 хуу, оон иштинде: бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери — 4,8 хуу, херегледиин чүүлдерин бүдүрери — 4,6 хуу көвүдээр. Чоннуң кижи бүрүзүнге онаалаштыр боттуг орулга кедир чылын 2,1 хуу, күрүне [illegible] үүрмектеп садар бараан садыглазы (деңнештирген өртектерге) — 3,1 хуу өзер.

Акшаландырыышкынның бүгү дөстери-биле 1982 чылда нийти шөлү 106,9 млн. дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын тудар.

ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының саналдарын болгаш эдиглерин, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының [illegible] депутаттарның ССРЭ-ниң 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттинип турарының дугайында айтырыг талазы-биле саналдарын база эдиглерин чугаалажып көөрүн болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурган, бо чылдың болгаш 1982 чылдың планныг [illegible] чедиишкинниг күүседиринче [illegible] хемчеглерни боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

ССРЭ-ниң Сан-хөө министри депутат **В. Ф. Гарбузов** Күрүне бюджет дугайында айтырыг талазы-биле түңнел сөс ап, чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне бюджедин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияга чүве чугаалаан депутаттары шуптузу чүүлдүг деп негеп ол демдеглээн.

[illegible] партияның төнчүзүг XXVI съездизиниң салган сорулгаларын [illegible]-биле дүгжүр, болгаш 1982 чылда [illegible] экономиктиг [illegible] дезиниң, чоннуң чаагай чоруун бедиледириниң, күрүнениң камгаланыр күчүзүн быжыглаарының талазы-биле айыткан ажылдарын акша курлавырлары-биле хандырарынга четчир.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының бюджеттиң орулгаларын 135 миллион рубльге [illegible] болгаш немештир өөреттинген курлавырларны ажыглаарының дугайында саналдарын хүлээп алыры чугула деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң санап турарын айыткаарын аңаа [illegible] министри чугаалаан.

ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозу ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы бо сессиязынга бюджетти чугаалажып турарының үеинде депутаттарның тургускан бүгү айтырыгларын [illegible] көрүп болгаш оон түңнелдериниң дугайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге илеткээр. Хүлээп алдынган хемчеглер дугайын депутаттарга көөрүп [illegible] турар.

1982 чылдың планы болгаш бюджеди улуг-даа болза, бодаңзу-биле боттуг деп, оратор демдеглээн.

Депутаттар палаталарның айыы-биле ийи ангы бадылаашкын-биле ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну хүлээп алган.

Хоойлу ёзугаар ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне бюджедин Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының [illegible] барымдаалавышаан, орулгалар талазы-биле 321976410 муң рубльге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 321690710 муң рубльге чарыгдалдан орулгалар 285700 муң рубль ажып турар кылдыр бадылаан.

Улус ажыл-агыйын — [illegible] түдүг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем [illegible], [illegible] ажыл-агыйын, транспортту, чурттаалга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам хөгжүдеринге акша тускайлаан кылдының чарыгдалдары кедир чылын 173897284 муң рубль болур, социал-культура хемчеглеринге — 106899058 муң рубль, оон иштинде [illegible] бюджединиң талазы-биле — 39363131 муң рубль болур.

Чурт камгалалының акшаландырарының түңү 17054000 муң рубльге доктааттынган.

[illegible] республикаларының 1982 чылда Күрүне бюджеттерин база тодараткан.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединиң талазы-биле түңнелдеринде [illegible] саналдарны болгаш эдиглерин, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга депутаттарның кылган саналдарын болгаш эдиглерин чугаалажып көрген, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ССРЭ-ниң 1980 чылда Күрүне [illegible] күүседиишкининиң дугайында [illegible] бадылаар доктаалын хүлээп алган.

Оон соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. П. Георгадзе** кылган. Депутаттар ол илеткел талазы-биле чогуур [illegible] болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

Оон-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы ажылын доозкан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязы болуушкун ажылын дооскан. Бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң он бирги беш чылда планнары совет кижи бүрүзүн сорук киирип, чаа сорулгаларже кыйгырып турар.

Бүдүрүлге, [illegible] болгаш албан организация, өөредилге черлеринде сессияның материалдары-биле таныжар ажыл бо хүннерде калбарган. Совет кижиниң чаагай чоруунга бараан болган бистиң планнарывысты чон кайда-даа чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школазының башкылары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдары-биле таныжып турар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БАРААННАРНЫ—ЧОНГА

Ленинградтың М. В. Ломоносов аттыг шаажаң-сава заводунуң кылыгларын улуг үнелеп алган. Ол кылыглар чараш-каазы, бот-боттарынга дөмейлешпези, бедик шынары-биле онзаланып турар. Оларның айызының бирээзи-даа хүндүлүг беш-булуңчук-биле демдеглеткен. Садыг албанныгларының өзүп турар херегледерин барымдаалап көргени, бо бүдүрүлгениң мастерлери бо чылын чаа 25 хевилерни шиңгээдип алган.

ЧУРУКТА: уран чогаадыкчы лабораторияның чурукчузу шай аяктарын көргүзүп тур.

И. САБАДАШТЫҢ фотозу.

КАЛИНИН. «Калинин угулзалары» бүдүрүлге каттыжыышкынының марказы-биле үнген херекселдер, уруглар хептери, суй-белек комплекттиг бо чылын 12,5 миллион рубльге үнер. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир бүдүрүлге бодунуң продукциязын 40 хуу көвүдедир.

ЧУРУКТА: каттыжыышкынның шенелде лабораториязынга кылып бүдүрген кылыгларның чаа чуруктарын көрүп турары.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТПЫШААН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын [illegible] коллективи 1981 чылдың эрткен айларының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Эрткен айларның бараан саарылгазының онаалдазы 100,9 хуу күүсеттинген. Нийтиниң чемненилгезиниң база 100,9 хуу боттанган. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге бо чылдың ол-ла айларында пландан ажыр 253 муң рубльдиң бараан саттынган.

Коллективтиң бүгү ажылдакчыларының күжү бо хүннерде он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларының күүселдезинче [illegible]. Ол сорулганы [illegible] бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга коммунистер мында кол күш болуп келген. Килдистиң партия эге организациязында ажылчыннар нийти коммунистерниң барык чартык хуузу чедип турар. Оларны ажылдың участок бүрүзүнде бижиглээн.

Күрүне планын күүседиринге бир кол организакчы күш — социалистиг чарыш. Ында ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Ынчангаш социалистиг чарышты шын, дээштиг организастаарынче улуг кичээнгей угланган. Коллективте [illegible] ажылдакчы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган. Ол ат дээш күш-ажылчы [illegible] 35 кижи туржуп турар. Чижээ, коммунист М. Морозова удурткан комсомолчу-аныяктарның № 1 магазини коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты толептиг-биле эдилеп турар. Магазинниң садыгжылары планныг онаалдалар күүседиринден ангыда, чоннуң бараанга негеде-херегледерин долу хандырып, хандырылганың бедик культуразын чедип алыры-биле боттуг хемчеглерни ап келген. А № 5, 19, 20 магазиннер ол ат дээш туржуп турар.

Ажылдакчыларның хөй кижизи аныяктар. Ынчангаш килдистиң комсомол организациязының ажылынче улуг кичээнгейни коммунистер салып турар. «Мергежилдиң тергиини» деп ат дээш чоокта чаа болган район конкурузунга бистиң аныяк садыгжыларывыс тиилекчи болган.

Килдисте коммунист А. Мамедова удурткан улусчу контролёрлар бөлүүнүң дузазы коллективтиң ажылынга улуг. Олар складтарда, магазиннерде бараанарның шын хуваатынганын, шыгжаттынганын хайгаарап алган.

Коллективтиң хөй кезии херээженнер. Ынчангаш херээженнер чөвүлелиниң ажылынче мында улуг кичээнгей угланганы таварылга эвес. Чөвүлел херээжен ажылдакчыларның ажылы, амыдырал-чурттаалгазы-биле холбашкан айтырыгларны өске хөй-нийти организациялары-биле кады бир демниг шиитпирлеп турар. Коллективтиң херээжен ажылдакчылары хоорайның хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип келгеннер. Чижээ, олар «Бойдустуң хайыралы» деп делгелгеге идепкейлиг киржиңеннер. Аңаа олар амданныг аъш-чемни делгеп, делгелгениң бирги черин ээлээннер.

Ажылчын хандырылга килдизинде кылдынган эки чүүлдер-биле чергелештир четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чижээ, коллективте социалистиг чарышты организастаарында четпестер бар. Ылаңгыя мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазын нептередир, өскелерге чедирер айтырыг четпес. Олче ам чогуур кичээнгейни углаадырар хемчеглер алдынып турар.

А. МАКАРОВА.

ДОРУГ АЪДЫН ТЕРГЕЛЕНГЕШ...

Суурнуң кудумчулары-биле шуужуп чоруп турар машиналар-ла эндерик. Ылаңгыя эртен эрте, ажылче үнээлде [illegible] Чыраа-Бажы суурга хоорайның байдал [illegible]. Гаражтан үнген автомашиналар, дүржүүр тракторлар [illegible], совхоз конторазының чоогунда шөлге чыскаалдыр туруптарлар. Ажыл-агыйның бо-ла бүгү шимчеп турар [illegible] аразындан, хамыктың дорук аът тергелиг [illegible] орай кежээге чедир чүък сөөртүп чорту турар кижини көөрүп болур.

Шүүлей Чонданмаевич Куулар [illegible] күш-ажылчы [illegible] Чыргакының Хову-Аксынга МЧАЭ, оон соонда колхоз [illegible] кижизидилгезин алган. Малчын араттың оглу болган, малчыннарның хоюн кадарып, малчынның бээзин [illegible] малын хөй чылдарда малдап чораан Шүүлей биле Хеймерек Куулардарның өг-бүлези база ооң. Олар ам [illegible] аданган. Чогумна ынчангаш уруг-дарыын [illegible] кижизидип өстүрүп алыр дээш Куулардарның өг-бүлези Чыраа-Бажынга кожуп келген. Колхоз оларга делгем, чырык бажыңны тудуп берген.

Амыдырылдан малга ынак ажыл-ишчи кижиниң сеткили кайын дөзер. Ш. Куулар колхозтан шимирек аът-хөлгелиг тергени хүлээп алган. Тайгадан тудуг [illegible] сөөртүп [illegible]. Ынчан колхозка машина-техника четпейн, лесовозтар чок, тудуг материалын сөөртүр поп-ла күш аът турган.

Амгы үениң сайзыраан чаагайжаан суурну Чыраа-Бажының кудумчуларынга, Дагыр-Шемипиң, Аныяк, Улуг Чыргакыларның ужун оруктарынга тудуг [illegible], мал чемин сөөртүп, аал көжүрген тергелерин ам көрбес болган бис. Чүгле чаңгыс Шүүлей Куулар бо хүннерге чедир тергелиг аъдын кагбаан.

— Чээрби үш чылда аът, терге-биле ажылдап келдим. Шаг-ла магалыг, совхоз сайзырап, машина-белгат [illegible] шагының чылгы малы дег [illegible]. Аът ажылы [illegible], харын-даа тоолгеп деп-даа болур. Чүък сөөртпес, аът кожа биле тарва тарып, күзүн ону ажаавас, ырак-узак черлерже чорук кылып муңмас, чүгле мал кадарарынга ажыглаар бис. Чер-черде аът чарыкы база чоорту чидип бар чыдар-дыр — деп, Шүүлей Чонданмаевич чугаалап орар. Ооң бодалы-биле алырга, аъттың ажыл-агыйга ажыы ам-даа улуг. Малчын кижи бүрүзү мал кадарар аът-хөлүн шанап-тергеге өөредип, аал оъдаңге, кыштагаарга бодунуң кылын алыр ажылынга ажыглаар болза эки. Ынчаң машина-техниканы чоң, ажыктыг кылдыр ажыглаарынга таарымчалыг байдал тургустунар.

Шүүлей, Хеймерек Куулардар ажы-төл кижизидилгезиниң талазы-биле суурда үлегерлиг ада-ие. Оларның улуг оглу Николай Куулар Красноярскиниң [illegible] институдун дооскан. Ол ам Бай-Тайганың район эмнелгезинде терапевт, оон бичези Эрес-оол Элдиг-Хемниң кадыкшылга школазында башкы. А Виктор биле Аркадий бирээзи Воронежтиң, ийиги Иркутскиниң [illegible] ажыл-агый институттарында [illegible] болгаш [illegible] чедип алыр дээш чедиишкинниг өөренип турарлар. Анатолий «Чыраа-Бажы» совхозтуң тудуг мастери.

[illegible] кижиниң [illegible] аалынга [illegible]. Кодан девискээри, бажың-балгады арыг-силиг, бүгү-ле чүве чуруп-чыскаалдыг. Оларның хууда ажыл-амыдыралы-даа бай-шимырак. Саар инек, хаван, дагааларны өстүрүп, артыкшылдыгын чылдың-на кодээ Совет дамчыштыр күрүнеге садып турар.

— Картофель, ногаа дүжүдү бо чылын эки болду. Огурец, помидорларны өстүрүп, дузап, ажаап шыгжаарынга өөренип алдым — деп, Хеймерек Куулар чугаалап-тыр. Оларның столундан тайга-таңдының кежик кат, инек-казаа, кып-кулаа вареньези база [illegible].

Чоон теректерлиг, янзы-бүрү үнүштерлиг садчыгашка чазын ооң бажыңның хериминиң иштинге чодураа, долана, [illegible] болгаш кызыл кат, инек-казаа [illegible].

Ш. КУУЛАР.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде 104,1 хуу күүсеткен. Ол талазы-биле чарышка районнуң өске ажыл-агыйларын мурнаан. Эът садар онаалданы база-ла күүсеткен, чыл планындан ажыр 138 центнерни дужааган.

Районнуң совхозтары күрүнеге нийтизи-биле 15 муң 365 центнер эътти дужааган. Ол дээрге эрткен чылдыңындан дөрт муң 243 центнер хөй болуп турар. Чыл планының күүселдезинге чедир чүге 35 центнер эът арткан. Ол талазы-биле чыл планын «Барлык», «Дөң-Терезин» совхозтарының малчыннары база-ла күүседип алгылаан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Советтер амыдыралы

ХАРЫЛЗААНЫҢ КОШКААНДАН

Кур-Чер кодээ Советтиң чоокта чаа болуп эрткен ээлчеглиг сессиязынга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр Советтиң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Сессияның киржикчилери кол кичээнгейни назы четкеннер база аныяктар ортузунга кижизидилге айтырыгларынче угландырган. Ук айтырыгга хамаарышкан Советтиң депутатарында ортумак [illegible] ажыл [illegible] дыңнадыглар кылган.

Сессияга дыңнадыг кылганнар, санал берген депутаттар аныяктар болгаш назы четкеннер ортузунда суурда хөй-нийти организацияларының чорудуп турар ажылында кылдынып турар чүүлдер-биле чергелештир, мында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга хамаарыштыр четпес шугумчулелдерин кылган. Алдынып турар хемчеглерниң дээштииниң чавыс болуп турарындан, суурда аныяктарның болгаш назы четкеннерниң талазындан хөй-нииттиниң корум-чурумун үрээр, хулиган херек үүлгедир чоруктарының саны шоолуг-ла кызырылбайн турар. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, бо хүннерде немерек [illegible] чоруктарының саны эвээш өскен. Оон кол чылдагааны аныяктар ортузунда кижизидилге ажылының кошкаанда. Демниг ажыл чок. Школа, хөй-нийти организацияларының, өг-бүлениң аразында харылзаа кошкак. Кижизидилге ажылының чаа арга-хевирлерин дилеп тып, чогаадыкчы, тывынгыр ёзу-биле ажылдаар айтырыг оларны шоолуг-ла дүвүретпейн турар. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылы хөй талалыг болбайн турар. Агиткартираларның, херээженнер чөвүлелиниң ол талазы-биле чорудуп турар хемчеглери негелдеге дүүшпес.

Эрткен өөредилге чылында берге кижизидилгелиг кылдыр санадып турган 13 [illegible] учётка алдынгаш турган. Оларның чедизиниң корум-чурумну эккижээн. Ол сан бо хүннерде база катап өскен. Учётта уруглар саны ам 15 кижи четкен. Оон кол-ла чылдагааны — кижизидилге ажылының негелдеге дүүшпезинде, школа биле ада-иелерниң аразында харылзааларының кошкаанда. Өөреникчилерниң талазындан чыдагаан чоннка кичээлдер үзер чоруктар хөй, өөредилгезин ара каггаш солдар, уруглар база бар.

Сессияга хүн айтырыгынга хамаарыштыр шыңгыы чугаа болган. Аңаа чугаалашкан айтырыгда бо четпестерни чайладыр талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

Чагааның изи-биле

КАЖАН ШУУДААРЫЛ?

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурнуң чурттакчызындан редакцияга чагаа келген. Кодээ бижикчиниң бижип турары болза, ол суурда чурттаалга бажыңнарының тудуу сөөлгү чылдарда немешпейн турар. Совхоз-биле керээлиг Шагаан-Арыгның № 586 КМК-зы 1980 чылда ийи квартиралыг үш бажыңны совхозка хүлээткен. Бир бажыңның чүгле фундаментизин тудуп каан, ындыг хевирлиг ийи бажыңның ханалары кылдынган. Бо чылын чаңгыс-даа чурттаалга бажыңы ажыглалга кирбээн. Мехколоннаның эрткен чылын-на тудуп эгелээн бажыңнарының тудуу ара кагдынган. Чурттаар оран-сава манаан кижилерниң саны хөй. Чурттаалга бажыңнарының тудуу кажан шуудап эгелээрил?

Авторнуң көдүрген айтырыынга хамаарышкан чугааны КМК-ның болгаш совхозтуң удуртукчулары-биле кылган.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 КМК-зының начальниги А. М. Блинов мынчаар тайылбырлаан:

— Бистиң тудугжуларывыс районнуң чурттакчылыг суурларында тудуг объектилерин [illegible] тудуг ажылдарын кылып чорудуп турар. Бо чылдың эрткен айларында [illegible] планының 98,3 хуу. Объектилерин ажыглалга [illegible] — [illegible] («Күш-ажылдың хостуу» совхоз), 140 орунныг уруглар садтыг («ҮТКА 25 чылы»). [illegible] тонна тараа кирер шыгжамыр («Ак-Туруг» совхоз) тудуг материалдарының болгаш чамдык механизмнериниң четпейн [illegible] ажыглалга кирбейн барган.

«Ак-Туруг» совхозка бо чылын план ёзугаар ийи квартиралыг беш бажыңны тудары көрдүнген, оон бирээзин [illegible] рының үзүктелгенинден ара соксаан. Оларның — чамдыктарының чүгле фундаментилери [illegible].

Чурттаалга [illegible] тудуунга [illegible] демир-бетон кылыгларны ажыглап [illegible] механизмнериниң чедишпези тудугжуларның ажылынга берге-дээшкиннерин таварыштырып турар. Чижээ, демир-бетон кылыгларының деңзизи аар болганындан автокран эргежок [illegible] кран-биле бистиң тудугжуларывысты «Тыва кодээ тудуг» трестиң [illegible] хандырып [illegible]. Оон түңнелинде [illegible] чамдыкта чогуур деңнелге чедир организаставайн баар таварылгалар бар. Оон түңнелинде ажыл шагы үзер, ажылдан үнер-кирер кижилерниң саны ам-даа хөй болуп артпышаан. Ынчангаш коллективте кижизидилге ажылын [illegible], социалистиг чарыштың [illegible] ап турбаш, планныг даалгаларны долдур күүседирин КМК-ның удуртукчуларының, хөй-нийти организацияларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының [illegible].

Ук чагаада көдүртүнген айтырыгга хамаарыштыр «Ак-Туруг» совхозтуң директору Ч. Н. Чигжиттиң чугаалап турары болза:

— Сөөлгү чылдарда бистиң [illegible] тайылбырлаан. Оон тодаргай көрүмнери — Культура бажыны [illegible] (бо чылын) ажыглалга киргизээн. Ынчалза-даа ажыглалга кирер [illegible].

Бо чылын боттарывыстың күжүвүс-биле план ёзугаар 55 муң рубль түңнүг тудуг объектилерин кылыры көрдүнген. Алган онаалдавысты эрткен айлар [illegible] ажырып, 500 баш хой кирер үш кажааны, чаңгыс аал иштинде чурттаар бир бажыңны ажыглалга кирдивис. Бистиң тудугжуларывыс бир өг-бүле чурттаар бажыңны кожуунда малчыннар турлагаларында тудуп турар. Суурнуң чурттакчыларында бажың алыр дээн манаан кижилерниң саны хөй. Чүге дээрге сөөлгү чылдарда ортумаа-биле ийи-бир бажың ажыглалга кирип турар. Ынчангаш чурттаалга бажыңнарының тудуун дүрген темп-биле [illegible] ужурлуг айтырыгларывыстың бирээзи.

• • •

«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 КМК-зы Улуг-Хем районнуң суурларында тудуг объектилерин кылып турар. Чамдык объектилер ажыглалга кирип турза-даа, чурттаалга бажыңнарының тудуу оожум темп-биле чорук, көрдүнген хуусаазында ажыглалга кирбейн, чылдан чылче шилчип турар тудугларның саны көвей. Дыка хөй чурттаалга объектилерин янзы-бүрү чылдагааннардан доостунмайн ара кагдынган. № 586 КМК-ны «Тыва кодээ тудуг» трест чамдык механизмнер болгаш тудуг материалдары-биле багай хандырып келгени база аңаа салдарлыг болуп турар.

КМК-ның коллективинде бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаарының талазы-биле болгаш тудуг ажылдарын организастап чорудуп турарында чедир кылдынмайн турар чүүлдер эвээш эвес. Ылаңгыя тудугжу кадрларның ортузунда кижизидилге ажылдарын кошкатканындан ажылдан үнер-кирер болгаш ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктар хөй. Ук коллективте 20 ажыг ажылчын күш негеттинип турар. Ынчалза-даа аныяктарны тудуг ажылынга хаара туткаш, аңаа чаңчыктырып өөредир, турумчулар талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмайн келген.

Чүгле Ак-Туруг суурнуң чурттакчыларындан бажың алыр дээн манаан кижилерниң саны чеден ашкан. Бир эвес чыл санында ийи-бир бажың ажыглалга кирер болза, оларның чамдызы үжен ажыг чыл эртерге бажыңга четтигер эвес бе?

[illegible] кирер [illegible] объектилерниң тудуун [illegible] хуусаазында [illegible] хүлээр дааш тодаргай хемчеглерни дарый ап чорудары «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 586 КМК-ның удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан база хөй-нийти организацияларындан негеттинип келген.

М. ОНДАР.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Республиканың адырлар ааны-биле профэвилел организацияларының [illegible] турар. Бодунуң хуреэлелинде 30 муң ажыл кежигүннерин хаара туткан кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының [illegible] чаа эрткен XII область конференциязынга отчёттуг үеде [illegible] түңнелдерин бүгү талалыг хандыр [illegible], моон соңгаар сорулгаларны тодаратыан. Отчёт илеткелди профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин кылган. Делегаттар ажыл-херекчи саналдарны берген.

— Бистиң совхозувустуң коллективи чаа беш чылды [illegible] малдың баш саны өскен, күрүнеге мал продуктуларын садарының [illegible]. Агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, өске ажыл-агыйларга бодаарга, тарааны, мал чемин хөйнү алган — деп, СЭКП-ниң XXV съездизиниң аттыг совхозта саанчы, делегат С. О. Суваңпит саналын эгелээн. Оон соонда ол мында партбюронуң удуртулгазы-биле профэвилел организациязының [illegible] кадыг-каттыштырарынче. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг, [illegible] организастаар талазы-биле чорудуп турар ажылдарынга доктаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын күүседиринге бар курлавырларны ажыглаваан, инициативалыг, шудургу ажылдап турарының [illegible] конференцияга Улуг-Хемниң профэвилел райкомунуң даргазы В. Н. Комбуй. «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы П. В. Доңгак, «[illegible] тараачын» совхозтуң [illegible] кадарчызы У. Д. Бай-Кара. «Бүрен» совхозтуң механизатору А. Д. Дактал болгаш өскелер-даа киирген.

Чыл планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышка бүдүрүлгениң эвээш эвес мурнакчылары бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Чижээ, чүс ажыг хоңнулар төрүүр чүс хойга онаапшыр чүс ажыг хураганнарны алган. [illegible] В. Л. Чымбыл-оол чүс өшкүден-не 131 анайны, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Н. Ш. Сат 100-ден 125 хураганны камгалап өстүргеннер. Эвээш эвес саанчылар база-ла бедик көргүзүглерлиг болган. Чижээ, бо чылдың эрткен айларында «Большевик» совхозтуң саанчызы К-С. Д. Таан бир инектен онаапшыр 2472 килограммдан хөй сүттү, «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы К. Кара-кыс бир инектен-не 2416 килограмм сүттү саап алганнар.

Хөй-хөй механизаторлар техниканы чөп ажыглап, ажылдың бедик шынарын чедип алганнар. Оларның арасында [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Даваа (СЭКП-ниң XXV съездизиниң аттыг совхоз) бо чылын сезонда нормазын 124 хуу күүседип, 1920 тонна тарааны бастырган. Ол ышкаш «Улуг Октябрь», «Хемчик», «Октябрь 30 чылы» совхозтарның механизаторлары [illegible] Л. Ситников, Д. К. Саая, Б. М. Монгуш болгаш өскелер [illegible] чедип алган.

Мал продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын [illegible] «Малчын», «Моген-Бүрен», «Шивилиг», «Тере-Хөл» совхозтарының болгаш Кызылдың күш фабриказының коллективтери рапорттааннар.

Бо-ла база өске-даа чижектер бир эвес ажыл-херекчи бүгү черлерге болур-чогуур-биле организастап, социалистиг чарышты [illegible] калбак [illegible] организастаар, ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның [illegible] кичээнгейни салыр болза, [illegible] бедиг эки түңнелдерни чедип ап болурун бадыткап турар дээрзин конференцияга отчёт илеткел кылган профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин онзалап демдеглээн. Ынчалзажок хөй-хөй совхозтар план күүселдезинге хожудап турар.

Чамдык ажыл-агыйларда малдың өлүп хораары хөй, [illegible] артпышааның илеткелчи болгаш санал бергеннер чижектер-биле көргүскен. Оларга Карл Маркс аттыг, «Бардым», «Коммунизмче оруктуг», «Ак-Туруг», «Май 1», «Кара-Хаак» совхозтар хамаарыжыр. Бо ажыл-агыйларда малга чем баазазы багай эвес болза-даа, малдың өлүп хораар чоруу хөй болуп артпышаан, малчыннар ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Ол коллективтерде профэвилел комитеттери бо чугула айтырыгларже кошкак кичээнгей салып турар.

Социалистиг чарышты калбартырының, ону үре-түңнелдиг организастаарының айтырыгларынче конференцияның делегаттары улуг кичээнгейни салганнар. Кирип турар документилерден алырга, ниити-биле кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинден чарышта 35 муң хире кижи хаара туттунган, оларның 5 муң хиреэзи коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары деп бедик атты эдилеп турар. Ынчалзажок чамдык черлерде оон дээштиг үре-түңнелдиг чавыс. Профэвилел организациялары чамдыкта ону ёзу барымдаалап организастаар, хүлээлгелер алдынган соонда оон күүселдезинче шоолуг сагыш салбайн турар. Ленин аттыг, «ҮТКА 25 чылы», «Улуг-Хем» совхозтарның чижээн «Тыва сүт тудуг» трестиниң [illegible] профэвилел комитединиң даргазы Н. В. Кортенко көргүскен. Бистер шаңнал-макталдың бүгү хевирлерин чөп ажыглап, көрүм-чурум үреп турарларны оон казып турар апарганывыс соолунде прогулдуң саны ийи катап эвээжээн дээрзин ол чугаалаан.

Социалистиг чарыштың кижизидикчи ролюнуң дугайын «Кедээ электри тудуглуң» тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги А. В. Первухин чугаалаан. Моон түңнелинде ол коллектив улам быжыгып, сырый каттышкан. Бүдүрүлгениң хөй-хөй хоочуннары болгаш бригадалар ажылчын бурулунуң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары, быжыг сагылга-чуруму дээш дарымсалганы бедиткен.

Конференцияның ажылынга [illegible] даргазы Т. Ч. Норбу, СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Г. А. Заркевич киржип, чүве чугаалаан.

Конференция чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалды хүлээп алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш [illegible] ажыл-агыйның ажылдакчыларының [illegible] профэвилел организацияларының сорулгаларын ында тодараткан.

* * *

Профэвилел обкомунуң чаа соңгуткан составының баштайгы организастыг пленуму болган. [illegible] обкомунуң даргазынга К. Ч. Ширшин соңгуткан.

Д. ВАСИЛЬЕВ.

Профэвилелдер амыдыралы

Тандыда Дуржулга станциязының ажылчын комитеттери чарышты организастаарынче кошкак кичээнгейни салып келген. Ол ышкаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның, «Тыва сүт-тудуг» трестиниң салбырларында профэвилелиниң местикомнары база-ла бо чугула айтырыгже шоолуг сагыш салбааннар.

Оон-биле кады чарышка эки көргүзүглерни чедип алганнарга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-макталдың хемчеглерин ам-даа четпес ажыглап турар. Ону чогумчалыг ажыглап турар черлерде түңнелдер бедик боор турар.

МАРГЫЛДААА ДООЗУЛГАН

ОТТАВА, ноябрь 12. (СЭТА-ның корр.). Делегей кубогу дээш боке маргылдаазының түйнел ужуражылгаларының соонда Монреальдың «Морис ришар» залдың рингизинге дөрт алдын болгаш дөрт мөңгүн медальдарны совет боксёрларга байырлыг байдалга тывыскан. Европаның ийи дакпыр чемпиону Джамбул чурттуг Серик Конакбаев төргиин эки тулушкан. Сөөлгү шиитпирлиг ужуражыышкынга (67 килограмм чедир деңзи) Болгарияның тоолдээзи Рашко Ломскийни тиилээш, ол мындыг бедик чергениң маргылдаазынга ам улаштыр ийиги удаа бирги черни ээлээн. 1979 чылдың октябрьда Нью-Йоркка болган кубок дээш баштайгы маргылдаага 63,5 кг чедир деңзиге ол бирги черни алган.

Европа чемпиону Куйбышев чурттуг Василий Шишов Канаданың тоолдээзи Рикки Андерсенни тиилээш (63,5 кг чедир), Костромадан Александр Крупин АКШ-тың Джонни Уильямсты. (81 кг чедир), а ол ышкаш Воронеж чурттуг Валерий Абаджян АКШ-тың Джонни Кейсти (91 кг-дан өрү деңзи) тиилээн, чемпионнар болганнар.

Кировокандан Самсон Хачатрян (57 кг чедир), москвачы Виктор Рыбаков (60 кг чедир), Гомель чурттуг Юрий Торбеев (75 кг чедир), Донецк чурттуг Александр Ягубкин (91 кг чедир) олар Кубаның боксёрларынга уттургулааш, мөңгүн медальдарга төлептиг болганнар.

Команда аайы-биле бирги черни АКШ-тың болгаш Кубаның боксёрларындан тургустунган Соңгу болгаш Төп Американың командазы алган. Совет боксёрлар ийиги черде. Бир-ле дугаар делегейниң 12 аңгы хевиринге эрткен бо маргылдаага 18 чурттардан 80 спортчулар киришкен.

Ноябрьның 19-та кежээкиниң 6 шак четпээнде-ле республика найысылалында «Херел» спорт залдың олуттарын көрүкчүлер шыырт долдур залепкеннер. Хостуг хүрешке «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының байырлыг ажыдыышкыны. Маргылдааны эрттирериниң организастыг комитединиң даргазы, Кызыл хоорайның күүсекчи комитединиң даргазы Ш. Д. Куулар, маргылдааның кол судьязы Ф. Г. Премильский, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы А. Т. Шойдук олар байырлыг парадтың командылакчызы В. С. Бичеолдуң рапортун хүлээп алган.

Оон соонда А. Т. Шойдук маргылдааны эрттирериниң организастыг комитединиң даргазы, республиканың хүреш федерациязының даргазы Ш. Д. Куударга сөс берген.

— Бистиң республиканың спортчу амыдыралында Бүгү-эвилелдиң бо маргылдаазы дээрге каңчаар-даа аажок улуг спортчу байырлал-дыр — деп, Ш. Д. Куулар чугаалаан. — Тыва АССР-ниң найысылалында аалдап келген мөгелерге ак-дуңманың байырын республиканың ажылчы чоннарының мурнундан четирип, боттарының улуг болгаш спортчу амыдыралынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурунарны күзеп тур бис.

Бо маргылдаа — спортчу улуг байырлалда Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан, эвилелдешкен республикалардан, Москва хоорайдан, Бурят, Якут, Тыва автономнуг республикалардан, Красноярск, Хабаровск крайлардан, Новосибирск, Кемерово областардан, Хакас автономнуг областан болгаш өске-даа черлерден мөгелерниң киржип турары дээрге-ле бистиң Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының, совет улустарның бузулбас эп-найыралының база бир чайынналчак көргүзүү боор турар-дыр — деп, түңнелинде ол чугаалаан.

Оон соонда маргылдааның кол судьязы Ф. Г. Премильский Бүгү-эвилел маргылдаазының [illegible] байыр чедирбишаан, үк ооннарының деңнел бурузунге бирги ийиги черлерин алган мөгелерге ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты тывыскан чарлаан.

Совет Эвилелдиң [illegible] чаңгыланып турда, маргылдааның түрги командаларының капитаннары жодуруп үндүрген. Оон байырлыг ажыдыышкынының соонда залда чаткан ийи хевиске спортчу демисел уламчылаан.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан келген мөгелерниң улуг тренери Ц. Шырав-биле ужуражып, сонуургаан айтырыгларывысты аңаа салырывыска, ол мынчаар харыылады:

— Азия диптиң төвү болур Тыва черде өөрүшкү-маңнайлыг чедип келдивис. Кезээ мөңгеде бузулбас улуг найыралдың ачызында совет-моол улус бот-боттарын эки билир бис. Бо улуг спортчу байырлалга киржир аас-кежиктиг кылдыр бистерни совет өңнүктеривис чалаан. Ынчангаш аңаа улуу-биле өөрүп турар бис.

Бистиң аймактың мөгелери «Азия төвү» шаңнал дээш маргылдаага эң-не баштай 1975 чылда киришкен. Ынчан бо спортчу байырлал республика хемчээлдиг турган. Аңаа бистиң аймактың мөгелери совет өңнүктеривизден дыка хөй ажыктыг чүүлдерни билип алган. Ам маргылдаа Бүгү-эвилел хемчээлдиг апарганынга база өөрүп турар бис. Чүге дээрге силерниң калбак делгем Төрээн чуртуңарның янзы-бүрү булуңнарындан келген шыырак мөгелерниң хүрежин көрүп, олардан хөй ажыктыг чүүлдерни билип ап, арга-дуржулгавыс-биле солчуур деп турар бис.

Ам бистиң командавыстың кежигүннериниң дугайында [illegible] сос. Эң-не улуг илеткелди салып турар мөгевис Г. Ажым. Ол хостуг хүрешке Моол Арат Республиканың спорт мастери. МАР-ның бирги зери дээш чемпионадынга Ажым үш чыл улаштыр хүлер медальды чаалап ап келген. Ол делегейниң ийи дакпыр чемпиону Ойдов-биле чаңгыс деңзиге хүрежип, ужуражып турган. Ынчангаш ол делегейде ат-сураглыг Ойдовка үргүлчү октадып келген. Г. Ажым амгы үеде Уланком хоорайда [illegible] комбинаттың кол инженери. Бо удаада ол 74 килограммда хүрежип турар.

Бистиң база бир мөгевис Ц. Лхамаа силерниң республиканың спортка ынакчылары эки билир боор. Ол 1977 чылда бо маргылдаага база киржип турган. Лхамаа хостуг хүрешке МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң спорт мастери. Национал хүрешке Моолдуң улустуң начыны. Арткан мөгелеривис [illegible] спортчу баштайгы базымнарын чаа кылып турар. Олар бо маргылдаага киришкеш, хөй ажыктыг чүүлдерни билип ап, арга-дуржулгазын байыдарлар.

Маргылдааның баштайгы ийи хүнүнүң түңнелдеринге алгаш көөрге, бистиң республиканың мөгелери 48, 52, 57 килограммнарда эки хүрежип турарлар. Ам [illegible] ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доржу 48 килограммда, мастерге кандидат Допчу Ховалыг Анатолий Кара-Сал, Василий Хураган 57 килограммда олар ам-даа чаңгыс-даа [illegible] чок чорууп турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАЛБАК ПЕРСПЕКТИВАЛАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чүве чугаалааны СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң ажылының түңнелдери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чугаалашканы: 1981—1985 чылдарда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планы, 1982 чылдың планы делегей парлалгазының кол кичээнгейинде турар. Совет удуртулганың чугаазында болгаш ССРЭ-ниң дээди хоойлужудукчу органының хүлээп алган документилеринде совет кижиниң чаагай чоруунуң, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чечектелиишкининиң болгаш оон күчү-шыдалының быжыглаарының дугайында ленинчи партияның мөгаг чок сагыш салыышкыны илергейлеттингенин тайылбырларда онзалап демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында кирген чүүлдер болгаш түңнелдер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарының херээнге онза чугула рольдуг болур деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Келир үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазынга партияның кол сорулгалары совет удуртукчунуң чугаазында салдынган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының хүн чуруунда кирген айтырыгларның делгерңгейи ону онза ужур-дузалыг кылдыр киирип турар деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Оон ажылын чүгле совет кижилер эвес, харын бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен хайгаарап турар. 80 чылдарның баштайгы чартыында Советтер чуртунуң хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал стратегиязында салдынып турары сорулгаларны сессияга тодаргайжыткан. СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң программа болур бодунуң чугаазынга ону партияның XXVI съездизиниң ажылының дорт уламчылалы кылдыр адааны таварылга эвес.

Экономиканы милитаризастаар дээр империализмниң угланыышкынынга Совет Эвилелиниң тайбың тургузуушкунунуң кайгамчык улуг программазын удурланыштыр тургузуп турар дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажылы көргүскен деп, ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну айыткан. Делегейниң чаржылаан байдалында СЭКП биле Совет күрүне ССРЭ-ниң, оон эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдери болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдары Совет Эвилелиниң ниитилел политиктиг амыдыралынга улуг болуушкуннар болур деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну онзалап демдеглээн. Он бирги беш чылда ССРЭ-ниң экономиказының [illegible] ла шапкын бурунгаарлаашкынының ортунже шилчилдерин 80 чылдарда доозарынче партияның угланыышкынының боттандырарынга чугула үе-чада болур. Ол сорулганы шиитпирлээриниң төөгүлүг хемчээлдериниң, ужур-дузазының болгаш түңнелдериниң талазы-биле социалистиг индустриализация ышкаш ындыг ханы чаартылгалар-биле чаңгыс одуругга тургузуп болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга көрдүнген 1982 чылдың Күрүне бюджединиң шериг чарыгдалдарын мурнундагы деңнелинде хевээр арттырарын көрген-дир деп, Францияның «Юманите» солуну демдеглээн. Ол дээрге боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр деп ССРЭ-ниң чүткүлүнүң чаа херечизи-дир деп ук солун айыткан.

АКШ-тың, ГФР-ниң, Англияның болгаш делегейниң өске-даа чурттарының масса-лыг информация чепсектери СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын калбаа-биле тайылбырлап бижип турар.

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ЭНЕРГИЯНЫ — ТАЙБЫҢ СОРУЛГАЛАРГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар, ядролуг чепсекти нептеретпес чуруму быжыглаар талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазының чугулазын Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязы онзалап демдеглээн. Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентствозунуң (МАГАТЭ) илеткелин КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының эвээшкелиг хуралынга чугаалажып көрген.

Агентствонуң чиңгине директору С. Эклунд (Швеция) 1980 чылдың илеткелин кылган болгаш маргалыг узуткаашкынның чепсээ нептеретпезиниң чурумун бүгү күрүнелерниң сагыырын саналдаан. Ам күштүг кергээ бүгү күрүнелерниң каттыжып кирериниң аас делегейниң янзы-бүрү районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында дугуржулгаларны кылырының аргазы-биле ол сорулганы чедип ап болур. Боо-чепсектерниң эндере бүдүрериниң халымдааашкынының соксадыр ужурлуг деп, С. Эклунд медеглээн.

ИЗРАИЛЬДИҢ КП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Мында кээп турар медээлерни баттаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму Израильге боол эрткен. Орта чуртта политиктиг байдал дугайында илеткелди ИКП ТК-ның Чиңгине секретары М. Вильнер кылган. Демократтыг централизмге болгаш партияның улус массалары-биле харылзааларын күштелдиреринге үндезилээш, партияның органнарын [illegible] деңнелин бедидериниң айтырыын пленум чугаалажып көрген.

Кэмп-Дэвидтиң дугуржуушкунунуң болгаш палестиннерге «административтиг автономия» дээр планның бүрэн дүшкени Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг болгаш шынныг тайбыңны тургузарын чедип алыры дээш демиселге чаа үе-чаданы болдурганын пленумга хүлээп алган резолюцияларда чугаалап турар. Ынчалза-даа Израильдиң чагырыкчы бөлүктери америк империализмниң [illegible] зинге даянып алгаш, Чоокку Чөөн чүкте мөзилдежиишкиннерни үзе шиитпирлээринге шаптыктаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Бегинниң чазаа ол девискээрде дүшкүурлуг чорукту улам дыңзыдып, Ливанга удур чаа агрессияны белеткеп турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирери-биле, чер бөмбүрзээниң ол районунга бодунуң таргылдаашкынның тургузарынче чүткүп турар америк империализм-биле стратегтиг эвилелдер-биле Чоокку Чөөн чүкке шынныг болгаш быжыг тайбыңны тургузуп шыдаттынмас деп резолюцияларда айыткан. Ындыг айыылдыг политиктиг чүткүлдерге удур демисежири, делегейниң дүштүк курлуг чоруун чавырылдыларын Чоокку Чөөн чүк девискээринге нептередири. Совет Эвилелиниң, АКШ-тың болгаш мөзилдежиишкинге хаара туттунган бүгү талаларның киржилгези-биле делегейниң [illegible] конференциязын чыылдыры эргежок чугула боор турар.

Ливанга удур чаа агрессияны белеткеп турарын ИКП ТК шиитпирлиг буруу шаап, Израильдиң тайбынга ынаныыштыг бүгү-ле күштериниң Бегинниң чазааның израиль болгаш араб улустарга айыылдыг агрессия политиказынга удур, тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң хеөөнге [illegible] кыын боор турар АКШ-биле стратегтиг эвилелге удур демиселин [illegible] кыйгырып турар.

ИКП ТК-ның пленуму Израильге эжелеттирген Иордан хемниң барыын эриинде [illegible] эвээ-биле ажылдап, дарлап турарын шиитпирлиг-биле буруу шапкан. Ол чорук Израильдиң камгалал министри Шаронунуң «[illegible] администрациязының» [illegible] кыдыраажы соонда улам күштелген.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейган парлалганың Вашингтонда национал клубунга чүве чугаалаан. Оон [illegible] ядролуг [illegible] дээш «чугула инициатива» деп бурунгаар чарлаан турган. Совет Эвилелин ортумак ыракшылдың «СС-20» деп бодунуң бүгү ракеталарын, оларның биле катай «СС-4» болгаш «СС-5» деп ракеталарны хары угда узуткаар болза, чылгының чаа америк ракеталарны болгаш «Першинг-2» ракеталарны 1983 чылда Барыын Европага нептередип тургузарындан АКШ ойталаарынга белен деп, ол чугаалаан. «Ол совет ракеталарга удур чепсек АКШ-та болгаш НАТО-да чок» дээр чылдакка бодунуң [illegible] Рейган бадыткаан.

Президент ол саналды келдирерде, мурнуку одуругда америк ракета ядролуг боо-чепсектерин Пентагон капчаар деп бодап турарының дугайында, Чөөн чүкче угландырган англи болгаш америк баллистиктиг ядролуг ракеталарының дугайында өжегерээн чүнү-даа чугаалаваан.

Ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерниң талазы-биле Совет Эвилели артык күштүг дээр дугайында бодуунуң хоозун бадыткаашкынын [illegible] рынга бо бүгү Р. Рейганга херектиг болган ышкаш тыр. [illegible] күштер талазы НАТО-нуң болгаш ССРЭ-ниң аразында барык дең байдалдың Европада бар болуп турарын бадыткаан маргылдаа чок фактыларга чөрүштүр күштерниң деңнештирилгезиниң дугайында кедергей хоозун санарларны адап, ССРЭ алды катап артык күштүг деп, ол чугаалаан. Херек кырында НАТО-нуң чурттары Европада ядролуг чепсекти чедирер 986 ракеталарлыг, а Совет Эвилели ындыг хевирлиг 975 санныг чепсектерлиг болуп турар.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден болгаш Варшава Керээзиниң чурттарындан АКШ-тың база НАТО-нуң артык күштүг болуруз чедип алырынга көрдүнген чаа америк ракеталарны Барыын Европага нептередип тургузарындан ойталаарынга АКШ белен дээр хевирлиг бадыткаарын Рейганның администрациязы оралдажып. Европада турар мурнуку одуругда америк бүгү боо-чепсектерин шимчетпейн, күштерниң тургустунган деңн байдалын АКШ-ка ажыктыг кылдыр үрээрин чедип алырынче чүткүп турар.

Ынчангаш Рейганның чугаазында айыткан бодалдар [illegible] мурнуку чурттуң америк боо-чепсектерин, а ол ышкаш Англияның база Францияның ракета-ядро комплекстерин [illegible] бурун хевээр арттырбышаан, ССРЭ-ниң Европада амгы камгаланыр күчүзүн узуткаары болуп турар.

ДЕРЗИИ КАМПАНИЯ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Никарагуаның, Кубаның адынга болгаш Сальвадорнуң патриоттуг күштериниң адынга корт [illegible] база кыжа [illegible] Рейганның администрациязы [illegible] турар. Ол чурттарга удур [illegible] А. Хейгниң соок дарый. Вашингтонуң бедик албан-дужаалдыг [illegible] ол дугайты кыпсыкчыл, өштүг [illegible] барык хүннүң чыгы кылып турар.

Флорида штаттың Майамиге чүве чугаалап тура, оралакчы президент Дж. Буш революсту Никарагуаны хоптап-нугудап, [illegible] состер чулчурун турган. Ол [illegible] ышт чок холтаарлавышаан. Никарагуаның [illegible] совет [illegible] болгаш бүдүүлдүрүкчүлерин камгалап турган. Никарагуада [illegible] гей-ле деткивишаан. Төп разведка [illegible] ниси чораан ол оралакчы президент контрреволюстуг боо-жазаңның турган черлерин болгаш бүдүрүлгелерин национализастааны дээш [illegible] америк капиталдың ажыл-чорудулгазын кызыгаарлааны дээш Никарагуаның Сандинонуң удуртулгазын нугудап турган.

АКШ-тың Төп Америкада агрессия политиказын буруу шаап, ТРЭ-ниң Манагуада дипломаттары кылдыр чалдыныг алган [illegible] ын сойгалап, Куба-биле Никарагуаның [illegible] тургузуп турары дээш Никарагуаны ол оралакчы президент кымның-даа чок болган. Бодунуң чорудуп турар политиказынга [illegible] америк [illegible] ол истеп турган.

АКШ-тың негелделерин күүсетпээш Никарагуага кандыг [illegible] дээр бодалын илередип чугаалаарын Буш кургавайн, ынчалдажок политиктиг хай [illegible] баштыр кичээнгейни мындыг [illegible] Сомосаның [illegible] ниң хоргалал тыпканы. Никарагуаже халдаарынга америк шериг инструкторларның командазы-биле [illegible] кижилерни белеткелдиг эртип турар шак ол [illegible] Флорида барып Буш [illegible].

ЭРГИ ТУРУЖУНДА

ЛОНДОН. (СЭТА) Ситиниң лорд-мэрниң соңгулдазы-биле холбаштыр болган шайлалгага консерваторлар чазааның премьер-министри М. Тэтчер чүве чугаалаан. [illegible] Ол консерваторларның чазаа эрге-чагырга киирген соолунде чуртта ажыл чок чорук ийи катап өскен, инфляцияның деңнели улам бедээш Бүдүрүлгениң кызырган болгаш бүдүрүлге черлерин хагган дугайында [illegible] чылдарда 1000 кижи эмнежип турар. Мындыг байдалдар турда Англияның премьер-министриниң «чурттуң экономиказында кадыг шыдагын демдээ илергейлеттинип турар» деп чугаазы өөрүп болур турар. Стати[illegible] чаа медээлерни ап алырга, бо чылдың үшкү кварталында [illegible] 4 хуу эвээш болган. [illegible] «Чатерхаус болгаш бизнес форкаст» деп шинчилел [illegible] алырга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли бо чылын ам-даа 3 хуу кызырылыр ыяап. [illegible] ның саны 3,5 миллион кижи четтер.

Соңгу Ирландияга хамаарыштыр [illegible] премьер-министрниң чугаазындан илдең болган. Соңгу Ирландияда байдал сөөлгү үеде база катап чиигтелбээн. Соңгу Ирландияның депшилгелиг кижилеринге удур бөлүктерниң дерзии ходелиишкиннери база катап идегелдиг [illegible] неделяда чеди кижи өлүрткен. Ынчалзажок консерваторларның чазаа Соңгу Ирландияда [illegible] шиитпирлээрин бодавайн турар болгаш айыыл чок чоруу күштерниң «шоңа удур дерзии ходелиишкиннерин» мактааш, Шаа[illegible] Соңгу Ирландияга [illegible] турар шериг-полициялыг аппаратты улам күштелдирерин Англияның амгы чазаа планнап турар.

АЛДАРЛЫГ ЧУРУКЧУГА

ИВАНОВО ОБЛАСТЬ. «Алдын дээрбек» деп турисчи маргуттта кирип турар бичии хоорай Плёстуже чылын 300 муң ажыг туристер келгеш кө кирген. Плёс чүгле кайгамчык каас-чараш бойдузу, бурунгу турасклалдары, каъыбшылга чериари-биле алдаржаан эвес. Оон-биле алдарлыг орус чурукчу И. Левитанның ады холбашкан.

ЧУРУКТА: Плёста мемориал-музей бажыңның чанында И. Левитанга тураскаал.

И. ДЫНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Шүлүк кыдырааҗындан

ЕНИСЕЙГЕ ОТТУУН ШАККАШ...

Эгээртинмес күчү күштүг
Енисейни чаажынтырган
Чогаадыкчы совет кижи
Чогуттаны чолдуг кижи —
Кымга-даа бол магаданчыг
Красноярск ГЭС-ти көрем.

Демир-бетон тудуглары
Дээрден шел былаашкан дег,
Дуюскентиг талыгырже
Дундуушкелип үнө берген.

дескел билбес Енисейни
Төрепчилээш, бектеп каарга,
Чагырга чок дошкун хемден
Чалгып чыдар залай үнген.

Хоор чону чоргаараан ГЭС
Коммунизмге бараан болуп,
Енисейге оттуун шаккаш,
Электри чырыын кыпсып,
Эртинелиг Сибирь черге
Элбекшилди немеп туру.

ЧҮЛДҮМ ЧАП.

ААС-КЕЖИИН УЖУКТАП КААН

Чайын соонда чеңээш ышкаш
Чалыы үем эрте берген.
Ынчалза-даа ону чараш
Ыры ышкаш уттас-тыр мен.

Эрте дүшкен часы шаг дег
Эге бирги ынакшылым
Анчый берген назынымда
Аас-кежиин ужуктап каан.

Дүне-хүндүс мени ол-ла
Дүвүредип сергедип кээр.
Ынчангаштың сеоук кирген
Ырак оруум шейүп чор мен.

М. МАДОН.

Улустарның аkы-дуңма өг-бүлезинде

ЧҮС КУЛЬТУРАЛАР ЭВИЛЕЛИ

Саам болгаш ительмен литературалар дугаайында тайылбыр Улуг Совет Энциклопедияда-даа, [illegible] Энциклопедиялыг словарьда-даа чок. Саамнар — 1,9 муң кижи, олар чурттуң Европа кезээнде чурттап турар, ынчаарга 1,3 муң кижилиг ительменнер — Камчаткада чурттап турар. Бо бичии улустарның дылдарынга баштайгы уран-чечен чогаалдар 1981 чылда үндүрүүлген. Ынчангаш амгы үеде 77 дыл кырында парлаттынып турар хөй националдыг совет литературага хамаарышкан литературалар база немежир апаар...

Чурттуң театрларында ССРЭ-ниң [illegible] 47 дылдарында ойнап турар. 67 дылда радио болгаш теле-дамчыдылгалар боот турар. 80 дылдарга грампластинкаларга ырылар бижиттинген, 89 дылдарда — номнар болгаш журналдар парлаттынып турар. 40 ажыг улустар чүгле совет үеде үжүк-бижикти чедип алган.

Ынчалза-даа культура талазы-биле сан-түңнер, бир эвес [illegible]

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда олар чүгле көргүзүп чок, [illegible] — [illegible] бодунуң турганнар. Оларның тускай үжүк-бижии-даа, профессионал уран чүүл-даа чок, ынчаарга ийи-чангыс [illegible] төрээн аал-чурттарының [illegible]

[illegible] Расул Гамзатовтуң болгаш композитор Мурад Кажлаевтиң [illegible] Дагестаннар тускай театрлыг, танцы ансамбльдерлиг. А уран-шевер дагестан аал (аул) Кубачиниң [illegible]

[illegible]

Ынчангаш ындыг бодалды бадыткаары-биле литваларның, армяннарның, грузиннерниң, эстоннарның ... шаандагы культура чаңчылдарын айтып турарлар.

[illegible]

культура программазының [illegible] турганнар. Оларның мурнунга бүгү 15 эвилелдешкен республиканың артистери — солистер, ансамбльдер, театрлар оюн көргүзүп турган. Революция мурнунда чүгле түрк-[illegible]

[illegible] улустарның аkы-дуңмалышкы, [illegible] тарынга дузалажырының бөдүүнгө үндезилеттинген улуг [illegible]

Гаврил ПЕТРОСЯН.
(ПМА).

Сонуургактарга

ИЙИСТЕР ШКОЛАЖЕ ЧОРУПКАН

Парижтиң чанында Наптерра дээр университет хоорайында чурттап турган аныяк француздар — Клод биле Жак Брюннерлер ол хүнну, уруг төрүттүнерин манаан бүгүлер [illegible] бүлелер ышкаш, дүвүрел-биле манап турганнар. Ынчаарга уруг төрүттүнериниң хүнү-даа келген. Ол дораан-на Брюннер дээр фамилия бүгү-ле информация агентиледдеринге онзагай чүүл болу берген: 1978 чылдың июль 9-та Клод беш ийистерни божупкан.

Ийи кыс — Анн биле Мод база үш оол — Люк, Жиль биле Марк олар калыыв, тывырак болуп төрүттүнген. Олар дүргени-биле ой-тап деңзилиг апарган, а беттарының төрүттүнгенниниң соонда баштайгы кыштың дургузунда чаңгыс-даа катап аарып көрбээннер. Төрүттүнгенниниң соонда дораан-на «бештерни» ажаап-тежээрин (реклама [illegible]) улуг француз бүдүрүлге — бүгү делегейге ат-сураглыг бай-шинниг «Маним» ресторан, улуг [illegible] журнал «Пари матч» [illegible]

[illegible] шелдеринге ужурашкаш, парижчилерниң магадап кайгаанын дамчыдары берге болган. Селгүүстээрде херегләэр чаңгыс олуттуг, эштей тудуп алыр беш бичии тергежикти чыпшыр [illegible] адазы беш ийистерге «экипаж» кылып алган. Елисей шелдеринче кирер өндүр-чаагай улуг эжикти чорукче тырттырып ап турган туристер оолун ада соксап каап, чоргаар базып [illegible] болгаш оларның хөй санныг ажы-төлүн сонуургап, чурукка тырттырары-биле үглеп келген. «Пари-матч» бир катап баштай кылааштап эгелээр [illegible] адын кым тывары деп конкурс-даа чарлаан турган.

Үениң эртkени билдиртпейн барган. 1981 чылдың күзү келген. Ол үеде бүгү делегейге кичээлдер эгелээр болгай. Беш ийистер-даа анаа артып келбээн (Францияга бичии уруглар үш харлыындан эгелээш-ле азы бүгү, бешелел болурзырунче база класстарынче чоруп турар).

Бичии Брюннерлерге ол [illegible]

ам-даа бажынында болган — Жан Пиррже бухгалтерлер ажылдап турар, ынчангаш эртен эрте чорууп турган. Эртен чемненген соонда авазы оларга хана-карактарлыг, хевтүг солун — кыстарынга [illegible] [illegible] француз [illegible] оларга тускайлап даарап берген чүве-дир). Оон соонда уруглар бичии портфельдерин холунга тудуп, бажындан үш километр черде турар [illegible]

Кичээл [illegible] уруглар дан кым-бир кижиниң ыглай бээри чаңчыл апарган чүве болгай. Ийистерден ындыг «маадыр» Жиль болган, ол авазының холун черле салыр хөөн чок болган. Ынчалзажок класска уруглар дораан-на оожурган, өске уруглар-биле [illegible] Кубиктер-биле ойнап [illegible] баштайгы үш [illegible]

К. МЕЗЕНЦЕВ.

АМЫДЫРАЛДЫҢ БЫРЛАҢНАРЫ

Рассказ

[illegible]

(Уламчылыр).

О. МИНИИ ООЛ.

телевидение

НОЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

НОЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

ИККИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

НОЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

[illegible]

ОН СЕСКИ САЛЫНЫ СОҢГААРЛАТКАН

МЕРАНО, ноябрь 20. (СЭТА). Делегейге бирги чер ээлээш шыдыраа маргылдаазының он сески салы делегей чемпиону Анатолий Карповтуң эртем ээрдуг, дээре турушту болгаш ужуп алырынга улуг ажыглыг байдалынга 41-ги кежте соңгаарлаттынган. Ээлчеглиг кежту ойнаар кижи (кара тараа) бижип алган.

Бир эвес Карпов ужуп алыр болза, ол делегей чемпиону адын камгалап арттырып алганы ол болур.

Агаар

[illegible] Кымыла онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар [illegible] 12—14 [illegible] соор.

(Солуннуң дараазында [illegible] ноябрь 24-те үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 21-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Кыдат арыгның нинти демдээ» (2 сериялыг) 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.20, 12.30, «Акканаттылар» 10.50, «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.10, 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» [illegible] 16.50, «Улуг өг-бүле» [illegible] шактарда.
«ВОСТОК»: «Матростарда айтырыг чок» [illegible] 20.20 (узаткан) шактарда.

НОЯБРЬ 22-де
«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Кыдат арыгның нинти демдээ» (2 сериялыг) 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 9.20, 12.30, «Акканаттылар» 10.50, «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.10, 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.
«ВОСТОК»: «Эскадраның узуткаттынганы» (2 сериялыг) 10.00, «Матростарда айтырыг чок» [illegible]

НОЯБРЬ 23-ТЕ
[illegible]

КЫЗЫЛДАН
[illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-74, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-44-22, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кол бөйө Сарганда 2-32-75 телефонну долгаар.

Тираж [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектерин талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 271 (11769) | 1981 чылдың ноябрь 24, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 кап.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн холбаштыр ажылчы чоннардан, партия болгаш хөй-ниити организацияларындан, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның коллективтеринден, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларындан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адреzинге хөй санныг байыр чедиришкиннери келген.

Кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар туруп турар ёзулуг демократияның үлегер-майыы—сайзыраңгай социализм ниитилелиниң тургузуушкунунга ленинчи партияның удуртулгазы-биле чедип алган аажок улуг чедиишкиннери дээш совет кижилерниң чоргаарланыышкыны байыр чедирген чагааларда сиңниккен. Олар совет улустуң бедик моральполитиктиг чаңгыс эвин, ооң төөгүлүг нэдурлуушкунун, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг, социал болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң СЭКП-ниң XXVI съездизи тодаргайлаан планнарын күүседир дээш эрес-шудургу ажылдаарынга, тургузукчу ажылдарны боттандырып турарының үезинде тыптып келир чаа нарын айтырыгларны чедиишкиннииг шиитпирлээринге белен чоруун көргүзүп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказын бүрүн деткип болгаш чүүлдүгзүнүп турар чоруун, совет кижилерниң чаагай чоруу болгаш аас-кежиии дээш, бистиң планетавыста тайбыңны камгалап арттырары дээш могаг чок хөй талалыг ажыл-чорудулгазы дээш СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң адынга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинниң состери байыр чедирген чагааларда кирген.

Күш-ажылчы болгаш политиктиг нэдурлуушкунун, бистиң ниити эрге-ажыктарывыстың дугайында сагыш салыышкынын көргүспүшаан, хоорайларның болгаш кедээниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиннииг боттандырар, беш чылдың бирги чылының онаалдаларын доңдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбарткан. Октябрь мурнунуң шалыпчы ээлчээниң кирижикчилери боттарының алдарлыг ажыл-херектериниң дугайын, алган хулээлгелерин күүсеткениниң дугайын, улам эки, улам-на ажыктыг кылдыр ажылдаар, камналга болгаш хумагалал дугайында хүн бүрү сагыш салыр деп чүткүлдүүнүң дугайын байыр чедирген чагааларынга рапорттааннар. Ол дээрге, бистиң кижилеривистиң медерелдииниң болгаш инициативалыының, күш-ажылды, боттарының партийжи болгаш хамаатылыг хүлээлгезин харыысалгалыг көрүп турарының чырыткыланчак илерели-дир. Ол болза Октябрьның Төрээн чуртунуң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң өндүр чаагай планнары херек кырында боттуг чүүлдер болу бээриниң үндезини-дир.

Байыр чедирген чагаалар социалистиг чурттарның удуртукчуларындан, коммунистиг, ажылчын, революсчу-демократтыг партиялардан, даштыкы чурттарның чазактарындан, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларындан, тус-тус хамаатыларындан база келген.

Байырлал-биле совет кижилерге байыр чедирбишаан, бистиң өңнүктеривис Совет Эвилелиниң чаа тургузугнуң тургузукчу эгээртинмес аргаларын илеретпен бүгү талалыг чедиишкиннери аас-кежиктиг келир үе дээш демисежип турар бүгү улустарга идегел болгаш идиг бериишкинниг чүүл болурун демдеглеп турар. ССРЭ социалистиг дем наттыштырылгазының идегелдиг чөленгиини, планетаның улустарының революсчу хосталгалыг демиселиниң чөленгиижи болу бергенин ол чагааларда чугаалаан. Совет күрүнениң тайбыңга, социализмге болгаш ниитилел депшилгезинге 60 ажыг чылдар кызыгаар чок бараан болуп келген чайгылыш чок шынчы ленинчи даштыкы политиказын байыр чедириишкиннеринде бедик-биле үнелээн. Империализмниң эң реакцылыг милитаристиг бөлүктериниң идепкейжээниниң уламындан делегейниң амгы нарын болгаш дүвүреэзиниг байдалында ол политика термоядролуг дайынның кыжанылындан кижи төрелгетенни камгалап алырынга эң үнелиг салыышкын болуп турар.

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн таварыштыр байыр чедиргенин болгаш чаагай күзээшкиннери дээш бүгү-ле партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга, бүдүрүлгелерниң, тудугларның, албан черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның коллективтеринге, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга, социалистиг чурттарның удуртукчуларынга, коммунистиг болгаш ажылчын, революсчу-демократтыг партияларга, даштыкы чурттарның чазактарынга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, демократтыг организацияларынга, ол ышкаш тус-тус хамаатыларынга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-же чорупканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидттиң чалааның ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказынче албан-чорук кылып, ноябрь 22-де Москвадан чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов чорупкан.

Совет Эвилелиниң күрүне туттарлары-биле шимээн Внуково аэродромундан эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, А. П. Кириленко А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретарьлары И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери К. М. Боголюбов, Б. И. Бугаев, В. Ф. Мальцев, Г. С. Павлов, Н. М. Пегов, Г. К. Цинев, Г. Э. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүннеринге кандидаттар В. А. Голиков, М. Холов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, В. М. Фалин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин олар барып үдээннер.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының [illegible] А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдис эргелекчизи А. П. Бондаренко олар база ГФР-же чорупкан.

Үдекчилерниң аразынга ГФР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүрүнзеттирген Х. Хубер, ГФР-ниң элчин черинин [illegible] турганнар.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң ГФР-де чеде бергени

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидттиң чалааның ёзугаар СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ноябрь 22-де албан-чорук кылып, ГФР-де барган.

Ооң-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов чеде берген.

Кельн-Бонн аэропортунга самолет чадазының чанынга барып, Леонид Ильич Брежневке Г. Шмидт, ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов байыр чедиргеннер.

Хүндүлүг аалчыны ГФР-ниң чазааның парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь К. Беккер, ГФР-ниң ДХМ-ниң статс-секретарьлары Б. фон Штаден биле Г.-В. Лаутеншлагер, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини А. Майер-Ландрут олар база уткаан.

ССРЭ-ниң ГФР-де элчин черинин, өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирген. Леонид Ильичке уруглар чечектер тудускан.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров биле А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, СЭКП ТК-ның Херектер эргелекчизиниң оралакчызы М. Е. Могилевец, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдис эргелекчизи А. П. Бондаренко олар база ГФР-де чеде берген.

Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт, А. А. Громыко биле Г.-Д. Геншер мотоциклистер эскортунга үдеттирген автомашиналарга олурупкаш, совет аалчыларның ГФР-те чоруп турарының үезинде турар апаары Гимних шивээзинче үнгандыр чорупкан.

Протоколга дүүштүр албан хуузунун ужуражыышкынының байырлалдыг ёзулалы ноябрь 23-те Боннга болган.

• • •

Гимних шивээзинге чеде бергенинин соонда Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидттиң аразынга найыралдыг байдалга кыска беседа болуп эрткен.

Шыдыраага делегей чемпиону А. Е. Карповка

Эргим Анатолий Евгеньевич!

Телеграммаңар дээш четтирдим! Үш чыл бурунгаар ышкаш, ам база кайгамчыктыг чедиишкиннер дээш — шыдыраага делегей чемпиону атты чедип алганыңар дээш Силерге ханы-биле болгаш чүректиң ханызындан байыр чедирери меңээ улуг өөрүшкү-дүр. Совет кижилер Силерниң оюннарны канчаар-даа аажок кичээнгейлиг хайгаарап келген болгаш силерниң тииледгенер дугайында медээни ханы сеткил ханыышкыны-биле уткаан. Нарын болгаш харыысалгалыг маргылдаа үезинде бедик чогаадыкчы мергежилди, ёзулуг совет характерни, шыдамык болгаш бот-тура туттунуп билир чоруктуг көргүскенңерни бистиң чуртувустуң шыдыраа школазының алдарлыг чаңчылдарын улам бедик көдүргениңерни демдеглээри өөрүнчүг-дүр.

Силерге чаагай кадыкшылды, аас-кежикти болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң алдары дээш чаа-чаа тиилелгелерни күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке

Хүндүлүг Леонид Ильич!

Силерниң чагыыңар күүсеттингенин дептер илеткээри меңээ өөрүнчүг-дүр. Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдаага база бир тиилелге чедип алдынган, ынчангаш мен делегей чемпиону адымны база катап камгаладым.

Шыдыраа оваадайы дээш нарын демисел үезинде мен база совет делегацияның бүгү кежигүннери Силерниң доктаамал деткимчеңерин, эңги ынак Төрээн чуртувустуң сагыш салыышкынын болгаш кичээнгейин көрүп келдивис. Ол дээш СЭКП ТК-га, Совет чазакка болгаш Силерниң боттарыңарга, Леонид Ильич, чүректиң ханызындан оглуннуу дег өөрүп четтиришкинни илергейледивис.

Моон-даа соңгаар шыдыраа уран чүүлдүн хөгжүлдезинге база совет спорттуң мурнакчы туружун быжыглаарынга күженишкиннерим харамнанмас мен деп, Силерге, Леонид Ильич, бүзүредип тур мен.

Делегей чемпиону
Анатолий КАРПОВ.

1981 чылдың ноябрь 20.
Мерано, Италия.

Байкал-Амур магистралының Лена—Кунерма демир-орук шугумунуң тудуунуң болгаш ажыглалының киржикчилеринге

Эргим эштер!

Байкал-Амур магистралының кол участогу—Лена—Кунерма аразының демир-орук шугумун тударын хуусаазындан эрте доосказ, доктаамал ажыглалга киргенинин дугайында дыңнадыгны СЭКП Төп Комитеди өөрүшкүлүг сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган. Ол күш-ажылчы кайгамчыктыг [illegible] холбаштыр силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

[illegible] силерниң коллективтериңер болунга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин [illegible] Оруктуң тударының талазы-биле аажок улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседири-биле чергелештир социал болгаш культура-амыдыралдың объекттериниң комплекстиг-биле кады чаагайжыды туттунган суурларны демир-орукчуларга база тудуп тургускан силер.

Чедип алдынган чедиишкиннер силерниң партия болгаш чазактың идегелин алдарлыы-биле бадыткап, боттарыңарның кызымаккай ажылыңар-биле партияның XXVI съездизиниң чурттуң [illegible] экономиктиг күчү-шыдалын шалыпкын улгаттырар талазы-биле шиитпирлерин боттандырарынга боттуг үлүүңерни киирип турарыңарның бадыткалы-дыр. Оларның күжү-биле бо девидин [illegible] магистральдың чыдыпып турары транспорт тудугларының болгаш демир-орукчулар-даа, шефтеп турар эвилелдешкен болгаш автономнуг [illegible] крайларның болгаш областарның төлээлекчилери-даа он бирги беш чылдың онаалдаларын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарыштың мурнуу одуруун моон соңгаар-даа [illegible] быжыг бүзүрелдиг мен.

Быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш [illegible] чедиишкиннерни силерге күзеп тур мен, эргим эштер.

Л. БРЕЖНЕВ

Совет кижиниң чаагай чоруунга

СОРУЛГА ТОДАРГАЙ

Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленумунга 1981-1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалашканы — бистиң чурттуң бурунгаар хөгжүлдезинге база бир базымны кылганы, чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырар, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидер дээш улам ыңайгы демиселдиң программазы-биле совет кижилерни чепсеглээни болур. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазы — коммунистиг тургузуушкунуң теориязынга болгаш практиказынга улуг салыышкын болган, съездиниң шиитпирлеринде болгаш материалдарында ССРЭ-ниң иштики болгаш делегей байдалынга марксисчи-ленинчи ханы [illegible] берген.

Л. И. Брежнев бодунуң чугаазын аъш-чем айтырыындан эгелээни таварылга эвес. Чүге дизе, «Аъш-чем айтырыы—ажыл-агый болгаш политика талазы-биле—бүгү беш чылдың кол айтырыы болуп турар». Ынчангаш кедээ ажыл-агыйның болгаш [illegible] алырларының ажыктыг болгаш эки ажылдаарын аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктулары-биле чонну үзүктелиишкин чок хандырары негеп келгенин Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Шынап-ла, бүгү-ле чүвени кижиге, ооң чаагай чоруунга деп партийжи принциптиң амыдыралга хүн бүрү боттаныышкынын ооп тодаргай билип алыр бис. Беш чылда тараа [illegible] чылда ортумаа-биле чылдаазы барык 35 миллион тонна, а эътти бүдүрери 2 миллион ажыг тонна немей көвүдээри, чуртталга тудуунга 93 миллиард рубльди тускайлааны, кедээ черлерге оңгу беш чылдыында 30 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнары туттунары — аңаа канчап хереги болбазыл?

Л. И. Брежневтиң чугаазын катап-катап номчуп ора, аъш-чем бүдүрерин дүрген болгаш быжыы-биле өстүрер ажыгда четпестерниң, ылаңгыя ажаалдала, сээртүдеде болгаш шыгжаварда когаралдарның барын, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынга удурланыштыр кандыг ажылдарны чорударын билип алыр бис. Ылаңгыя чер-черниң девискээр аайы-биле улам шыңгыы специализастаашкынын чорудары, эки дүжүттерни хандырар культураларны, агротехниктиг аргаларны шиңгээдип нептередири, эргежок чугула техниканы бүдүрүп, ооң эки ажылдаарын чедип алыры негеттинип турар. Ооң ыңай Леонид Ильич чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидерде, салдынган сорулгалар, көрдүнген планнар албан күүсеттинип турарын чедип алыры онза чугула деп демдеглеп турар. «Бадылаттынган соонда план бистиң амыдыралывыстың болгаш ажыл-чорудулгавыстың хоойлузу апаар болгай. Ынчангаш ажылчыдан министрге чедир бүгү кижилер планны хоойлу кылдыр, эң чугула партийжи болгаш күрүне документизи кылдыр көөр ужурлуг» деп состерин хөйнү хүлээндирип турар.

Партия биле чоннуң чаңгыс эви—бистиң күжүвүс болуп. Партия — чон, чон — партия дээш ажылдап турар. Ынчангаш ниитилелдиң [illegible] күжү — күш-ажылдың кижизи болганда, ооң чаагай чоруу дээш ажылдаары дег бедик сорулга партияда чок дээрзи билдингир. Ынчангаш кижиниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле аргаларны партия тургузуп, кижи дээш доктаамал сагыш салып турар. Ону болуп эрткен Пленумнуң материалдары болгаш аңаа Л. И. Брежневтиң [illegible] чугаазы тодаргайы-биле бадыткап турар: «Чоннуң эң-не амыдыралчы херектелдерин хандырарындан артык чугула, ооң артык чаагай херек чок дээрзи билдингир болгай».

О. СУВАКПИТ.
чогаалчы.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлери, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжының алдыгы сессиязының ажылы Кызылдың даараныгга фабриказының коллективиниң кичээнгейин хаара туткан.

Пленумнуң шиитпирлери, Л. И. Брежневтиң чугаазында кирген чүүлдер болгаш түңнелдер чоннуң чаагай чоруун, амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин улам бедидеринче, чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынче угланган. Он бирги беш чылда совет кижилер ону ажыл, амыдыралының программазы кылдыр хүлээп ап турар. Советтер чуртунуң ажылчы чоннарының мурнунда 1981—1985 чылдарда сорулгалар шынап-ла улуг. Пленумга чугаазынга Л. И. Брежнев аңаа хамаарыштыр дараазында үнелелди берген: «Он бирги беш чыл — совет улустуң төөгүлүг ажыл-херектериниң оруктарынга алдарлыг үе-чада болур болгаш ындыг болур-даа ужурлуг. Бистиң чурттуң ажылчы чоннары ол орукка чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш боттарының бүгү күжүн болгаш энергиязын, чогаадыкчы чоруун болгаш инициативазын бээринге четтигиниг турбас». Ол идегелди совет кижилер үре-түңнелдиг ажылы-биле бадыткап, шынзыдарынга белен. Ол состер кижилерниң күш-ажылга хөй-аъдын көдүрген.

Келир чылдарда сорулгаларывысты тодарадып, ол дугайын чугаалажып тура, бөгүнгү чедиишкиннеривис кандыгыл, он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын канчаар күүседип, чылды канчаар түңнээр деп турарывыс бирги ээлчегде хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

Кызылдың даараныгга фабриказының хөй кижилиг коллективи 1981 чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерниң, планныг онаалдаларның күүселдезиниң түңнээр үе келген. Коллектив эрткен он айларның планныг онаалдазын 103,3 хуу күүсеткен. Фабрикада мурнакчы ишчилер, бригадалар хөй.

Л. И. Брежнев чугаазынга күрүне планнарының күүселдезиниң албан хандырарын онзалап айыткан болгай. Бадылаан соонда, план бистиң амыдыралывыстың болгаш ажыл-чорудулгавыстың хоойлузу апаар болгай. Ынчангаш планны хоойлу кылдыр, эң чугула партийжи болгаш күрүне документизи кылдыр көөр ужурлуг дээрзин ол демдеглээн.

Күрүне планын хүлээп алган соонда күүседири шынарыла бистиң хүлээлгевис. Даараныгга фабриказының ажылдакчыларының бүгү күжү ногум-на ынаар угланган. Дыка хөй даараныкчылар чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг хүлээлгезин ажыл-херек-биле бадыткаан. № 2 бригададан — З. Этлит, З. Монгуш, № 3 бригададан — Р. Сумбаа болгаш оон-даа өскелер 1981 чылдың планныг онаалдазын сентябрь 1-де күүседипкен, олар бо хүннерде 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Оларга чоргаарланыр бис.

Он бирги беш чылда сорулгаларывыс тодаргай. Ону күүседир сорулга-биле эки ажылдаары бистен негеттинер. Бисте кижи бүрүзү ону ажыл-херек-биле бадыткаар. Төрээн партиявыстың, Совет чазаавыстың кижи дээш ада сагыш салыышкынынга төлептиг ажыл-иш-биле харыылаар бис.

И. ВЯТКИНА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, даараныгга фабриказының ажылдакчызы.

Садыг министерствозунуң автобаазазының коллективинде он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип, дараазында чылдың үлүүнде ажылдап турар чолаачылар эвес. Оларның бирээзи—үшкү бригаданың бригадири Николай Владимирович Комаров. Он айларның планын ол 118 хуу күүсеткеш, автобаазада чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Бирги класстың дуржулгалыг чолаачызы Н. В. Комаров анныктарның дагдыныкчызы.

ЧУРУКТА: Н. В. Комаров.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кыйгырыгны деткивишаан

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ СӨӨРТҮЛГЕЗИ

Бии-Хем районда «Саян» болгаш Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилериниң 1981-82 чылда мал кыштаглаашкынын чедиишкиннииг эрттирер талазы-биле кыйгырыынга каттышкан. Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң ишчилери мал кыштаглаашкынынга ыяк белеткенген.

Ажыл-агыйга өдек-кыштаг септелгези доозулганының база малчыннарны кыштаглар же кожүргениниң соонда, бир чугула ажыл—мал чемнериниң массалыг сөөртүлгезин хайныышкынныг эгелээн.

Ырак-узак Ак-Хем, Талдыг-Адыр, Шолук-Хову, Өртең-Хову, Чеди-Тей деп черлерде мал кыштаглаарынга 288 тонна сигенни, 432 тонна көк-суланы, 36 тонна будук-бүрүтү сөөртүп чедирген.

А. ЕВРОП

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Күрүнениң Третьяков галереязының чурулга эртинелери Ада-чурт культуразының чоргаарал болгаш алдары апарган. Ооң үндезилеттинген хүнүнден бээр 125 чылы хөй националдыг совет уран чүүлдүң улуг байырлалы болу берген. Ол кайгамчыктыг хүнге тураскааткан байырлыг хурал Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган.

Чурулга болгаш эртем интеллигенциязының, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, Москва бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери, эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилери, даштыкы аалчылар айыткан.

Эштер П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин олар ук хуралга киришкен.

Күрүне болгаш бүгү-ле чүүлдер талазы-биле чоңга шынчы бараан болуп келген Третьяков галереязы орус болгаш совет чурулга уран чүүлүнүң түгүн бедик тудуп турарын ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы Г. А. Иванов онзалап демдеглээн.

Третьяков галереязының дугайында сөстү ооң директору РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Ю. К. Королев чугаалаан. Ада-чурттуң уран чүүлүнүң эң өндүр чаагай эртинезиниң төөгүзүнүң дугайын чугаалавышаан, музейниң бөгүнгү хүнүн уран чүүл чонну болур дугайында ленинчи бодалдың кеску боттаныышкыны кылдыр санап болурун ол демдеглээн. Ооң черчизи — чыл санында бүгүн чартык миллион чедир көрүкчүлерниң аңаа кээп оларның санының улам өзүп турары ол болур.

[illegible] Третьяков галереязының ужур-дузазының дугайын, культураның үнелиг шылгараңган чүүлдерин кижиниң хандыкшылдыышкаан, ооң угаан-бодал болгаш аажы-чаң талазы-биле байлакшыдар, бо галереяның бедик [illegible] ниң дугайын ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң удуртаар чериниң даргазы Н. А. Пономарев, ССРЭ-ниң Чурукчулар академиязының оралакчы президентизи В. С. Кеменов, Күрүне эрмитажының директору академик Б. Б. Пиотровский [illegible] состер ол хуралга чугаалааннар.

[illegible] хөй-ниитиниң төлээлекчилери галереяның үндезилекчизи П. М. Третьяковтуң тураскаалынга чечектер салган.

(СЭТА-ның корр.)

Специалистерниң сүмези

МАЛ ЧЕМНЕРИН ХООЛУЛУГ КЫЛДЫР БОЛБААЗЫРАДЫРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Чемнерин хайлырын, шиңгээттинерин, хоолулуун бедидер, а ол ышкаш тараа концентраттарны камналгалыг чарыгдаар сорулга-биле чем холуксааларын белеткеп кылырының ажыктыг технологтуг аргаларын болгаш методтарын эртем база мурнакчы дуржулга ажылдап кылган. Бар техниканы болгаш болдунар аргаларны ажыглап тургаш, чемнерин малга бээри-биле болбаазырадырын эң-не ажыктыг кылдыр канчаар организастаарыл дээрзиниң дугайын республиканың агрохимиктиг лабораториязының мал ажылын химизастаарының килдизиниң специалистерниң бо арында парлаан сүмелеринде чугаалап турар.

Бо сүмелерни ажыл-агыйлар кышкы үеде мал чемнерин болбаазырадырда албан ажыглаары эргежок чугула. Ынчангаш оларны тускай арын кылдыр парладывыс.

САВАҢНЫ БОЛБААЗЫРАДЫРЫ

Бо чылдың чайы кандаашкыныныг болган үжүрүнде, өрт сиген шоолуг үнмээн болгаш тарымал үнүштер кандаан...

...кылгаш, оңгарга саванны салгаш, мык таптай бастырары болур. Ажыткы болгаш мочевина холаан силостаан саваңның 1 килограммында 0,22 чем единицазы, 10,23 грамм шиңгээттинер протеин, 1,11 грамм кальций болгаш 1,95 грамм фосфор бар болур. Саваңны бодуун арга-биле болбаазырадырга, 1 килограммга 0,10 чем единицазы, 3,60 грамм шиңгээттинер протеин, 0,66 грамм кальций, 0,27 грамм фосфор турар.

Чемнериң шынарын бедидип база ону кылырының доктааттынган технологиязын сагып тургаш, мал ажылы...

БАЛАНСЫЛААТТЫНГАН РАЦИОННУ ТУРГУЗАРЫ

...

...болур. Анык малга 1 килограмм чедир бээр. Тепселчек бүрүден далган будуреринин технологиязының шын сагыыр болза бир килограмм далганга 90 мг чедир каротин бар болур.

Чемин малга бээриниге болур-чогуурү-биле белеткээрин ...эрттирер дугайының бөгүн чугаалары берге. Килограмм чем бүрүзүн мык болбаазырадып, амдан-сүүзүн киирген, малга бээрин ферма бүрүзүнге чедип алыры эргежок чугула.

Бо чылын белеткээн чемнерни анализтеп көөрге, оларда фосфор дыка хой чедишпес болуп турар. Чижээ, сигенниң...

ЧЕМНЕРНИҢ ПРОТЕИНИН ЭЛБЕДИРИ

...

Чемнерин хоолулуг болдурарының черген карбамид ...-биле ...хемчээлинден болгаш кургадырының температуразын таарыштырарындан хамааржыр. Янзы-бүрү чемнерин хоолулуг болдурарда, АВМ-ниң белен чем үнер черинге температура 95—110 градус хемчээлдеринге турар. **1 килограммда 400 — 500 грамм протеинниг продукт алырын хандырар карбамид ээлдиринниң чарыгдалы мындыг болур ужурлуг (1 центнерге чарыгдал):**

чемниң ол-шыгы	суг литр-биле	карбамид кг-биле
10	50	25
20	38	19
30	35	17
40	28	14
50	25	12,5
60	20	10
70	15	7,5
80	10	5

Элбек протеинниг немелделерни алырда, АВМ агрегаттарга карбамид ээлдирин-биле чемин хоолулуг болдурар шугумну таарыштыр дерип алыр херек. Ол шугум ийи ишкир савадан, ийи насостан, бурунгуруучулуг шлангыдан, таарыштырып турар вентильден болгаш крантарлыг хоолай дамчыдылгалар системазындан тургустунар.

Саваларның биреэзинге быжыкмыышты (холуксуну) таарыштыр кылып алыр болгаш карбамид ээлдирин белеткээринге ажыглаар. Ийиги саваны белен болган ээлдирин кудурарынга херегзээр. Савадан ээлдирини бурунгуруучулер азы сордуруп чорударын насостар-биле боттандырар. Чемге холужуп турар ээлдиригниң хемчээлин вентиль-биле өйлеп таарыштырып турар.

Белен болган ээлдиригни 4-5 кубометр ишкир анаа цистернага-даа кудуп ап болур...

Сугга ээлдирген карбамидти ажыглап тургаш, ногаан массаны, силосту, сенажты, саванны, хирээндиип, бүрүн болгаш өске-даа чем чүүлдерин хоолулуг кылдыр болбаазырадып ап болур.

Ногаан масса, силос, сенаж, тараа болгаш бобы культураларының саваңы кандыг-даа шынарлыг, оон иштинде мал чемгерериңге таарышпас болган мал шоолут чиис-даа (аза-огу, хырыгыш, бок үнүштер) бооп болур. Оларны карбамид ээлдирин-биле шыгдып тургаш болбаазырадырга, хоолулуг, эки шынарлыг апаар. Ол чемнерин хээндектээни, сигени далганы кылыры ышкаш, 30 мм болур ужурлуг. Узун ындыг хээндектер бүгү массаның 80 хуузундан эвээш эвес, а 10 мм болгаш оон узуну — 2 хуудан хой эвес болур.

Бо үстүнде айыткан сорулгага ГОСТ 2081-75 карбамидти ажыглаар апаар. Соок үеде ээлдириг кылыр сугну 60-70 градус кылдыр чылыдып алыр.

Ногаан массадан, силостан болгаш өске-даа чулуктуг чемнерин ... сиген далганын бүдүрериниң ышкаш болур. Мында немелде операция дээрге-ле транспортёр-биле эртип турар чемин карбамид ээлдирин-биле шыгдып, хоолу киирери болур. Ук ээлдиригниң чарыгдалы АВМ-0,4-ке минутада 4-4,5 литр, АВМ-0,65-ке — 6-7 литр, АВМ-1,5-ке — 15—16 литр хире болур. Ээлдиригниң чарыгдалын кран-биле өйлеп ап турар.

ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ РЕЦЕПТИЛЕРИ

Мыйыстыг бода малга бээр чем холуксааларының эл-шыгы 60—75 хуу болур. Ол чем холуксааларын белеткээриниң элээн каш рецептилерин моон адаанда киирдивис.

Чем холуксааларының составы (... хуу-биле)	Рецептилер 1	2	3	4
Тараа саваңы	20	—	—	25
Сиген далганы	—	—	—	18
Хээндектээн сиген	—	—	20	—
Силос	50	45	50	35
Концентраттар	18	18	21	15
Макро-микроэлементилер	1	1	1	1
Бир килограмм холуксаада бар чүүлдер:				
Чемгерилге единицазы	0,35	0,38	0,45	0,65
Шиңгээттинер протеин	30	30	37	42

БУДУКТАН МАЛ ЧЕМИН БЕЛЕТКЭЭРИ

Россия Федерациязының өске областарының дуржулгазы...

...машиналарга хээндектедип алыр. Чиирбейлер эң-не үүрмек кылдыр хээндектелзин дээш, ийи катап эттүрер. Баштай «Волгарыга» хээндектеткеш, а оон соонда ДКУ-1 чарбалакчыга дээрбеледир. Соок үеде ДКУ-2 болгаш ДКУ-1 машиналарны өкүрег болуун чемнерин дээрбедээрне дээм хемчээлинге салып алырга, чиирбей будуктарны чаңгыс эрттирерге-ле, малга бээринге чогумчалыг кылдыр үүрмектелип бээр.

Кескен чиирбей будуктуң деңнезин билип алырда, ону кубометр кылдыр салыр, 7-8 кубометр чиирбей бир тоннага деңболур.

Чиирбейден кылган чемни чөптүг ажыглаарының чугула негелдези болза, ол чаа чемни чииринге малды өөредири болур. Баштай инекке ол чемин 4-5 хонук дургузунда чартык килограммдан берип чогуур. Оон соонда ук чемниң шынарындан болгаш малдың позы-харындан хамаарыштыр, хонукта бир башка бээрин 2-6 килограмм чедирер. Чиирбейлерден белеткээн чемни улуг инекке бээриниң нормазы хонукта 4-6 килограмм болур. Ону концентрат-биле холааш, хүнде ийи катап—эртен болгаш кежээ бээр херек. Белеткээниниң шынарындан хамаарыштыр, бир килограмм концентратка 4 килограмм будук чемин холуур. Бир эвес ындыг холуксаалыг чемге чылыг сугну, ижер дусту, чуганы, мал чемин фосфаттарны холуур, а концентратты бичии ажылаптар болза, мал ону аажок чиир.

Чижээ, хонукта 6-8 килограмм сүт бээр саар инекке хүн бүрүнүң рационун мындыг чүүлдерден тургустунган турун болур: 3-4 килограмм сиген болгаш саваң, 4-6 килограмм хээндектээн чиирбей будук, 12-18 килограмм силос азы сенаж, 1-2 килограмм концентрат. Бир эвес тенилчек бу...

...

...боолдурары-биле НРТ—1,6 дээр тускай машинага хээндектедип турар. Оон соонда хээндектээн саваңга чарба холааш, инектерге уруп бээр.

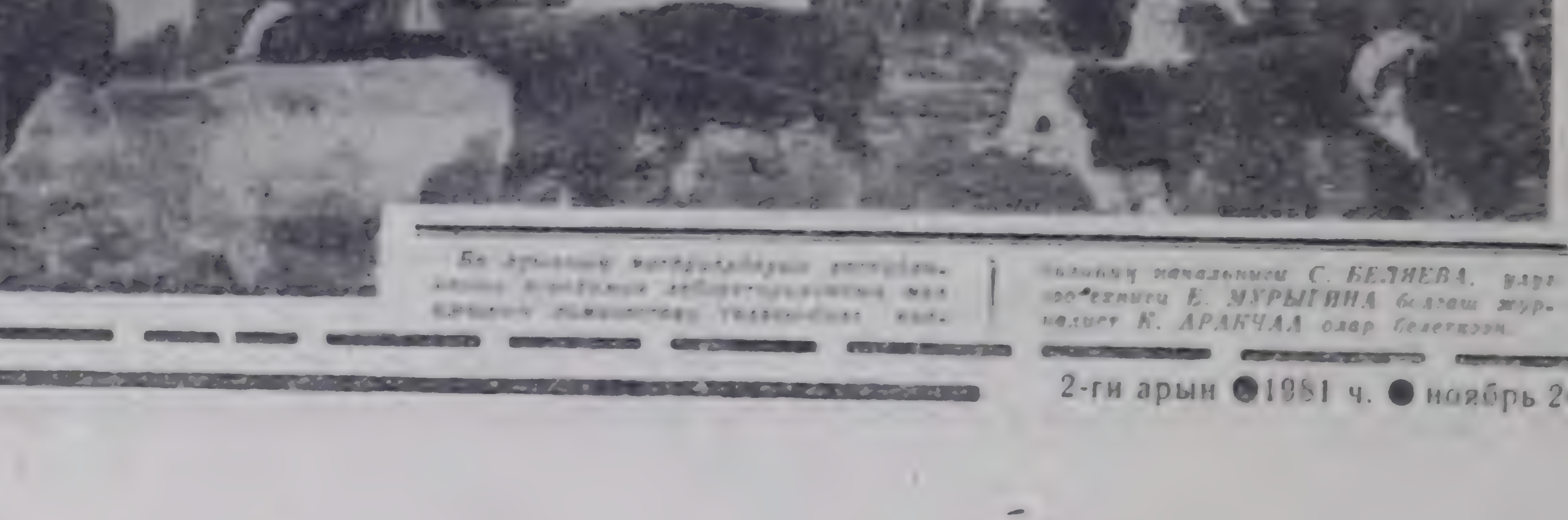

ЧУРУКТА: «Сукпак» совхозтуң семиртилге шөлүнде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Профэвилел амыдыралы

ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН ЁЗУГААР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың каттышкан профэвилел комитеди цехтер болгаш албылар айы биле социалистиг чарышты ай, квартал санында түңнеп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Чарыштың негелделеринде корум-чурум, күш-ажылдың сагылга-чуруму болгаш өске-даа айтырыгларны шыңгыы барымдаалаары көрдүнген.

Чаржып турарларның бирги бөлүүнде энергоцех коллективи өскелерден эки көргүзүглүг ажылдаан. Коллектив кол продукция бүдүрер планын 116 хуу күүседип, оон бот-үнезин 12.1 хуу чиигеткен. Ында ажылчыннар чааттыкчы дөрт саналдарны киирген. Бо цехтиң коллективинге ажыл шагын үскен чамдык факттылар турганындан олар бирги черни албайн, ийиги черни ээлээн.

Комбинаттың кол участоктары — фабрика, рудник, транспорт цеги ышкаш коллективтер кол-кол көргүзүглер талазы-биле күрүне планнарын күүседипээн. Ынчангаш бирги черни кайызынга-даа тывыспаан. Чижээ, рудник коллективи даг массазын чүдүрер талазы-биле даалгазын чүгле 87 хуу, даг белеткел ажылдарын 91,2 хуу күүсеткен. Арыглаар фабриказынга руда бээр планының чартыындан бичии-ле хойун боттандырган. Рудникте ажылчыннар четпес хиреэзинде ажыл телевирипин [illegible] ажыр чарыгдаттынган. Ынча күш-ажылдың сагылга-чурумун кошкак, механизмнер тей үреэлип турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 90 хуу безин четпейн турар.

Ол ышкаш арыглаар фабриказы бодунуң бар аргаларындан хуузу ажылдаанын ушкү кварталдың түңнелдери көргүскен. Ынаңгыыя бараан-ныг продукция бүдүрер, ону саадап[illegible] даг-дугунуң сорттарын бүдүрериниң планнары күүсеттинмээн. Күш-ажылды организастаапы, дериктерин ажыглаарының коэффициентизин ... ле. Күш-ажылдың сагылга-чурумун ында чогуур деңнелге четпес. Чааттыкчы 17 саналдарны цептерезип турган оон чартык хиреэзин берген, оларның чангыс-даа шиңгээттинмээн.

Транспорт цеги ушку кварталда даг массазы сээртүрүүн планын 87 хуу күүсеткен. Бо цехте чааттыкчы чогаадыкчы ажыл эки тургустунган, ушку кварталда үш чааттыкчы саналдарны киирер турган 8-ти киирген. Оон экономиктиг ажыктыы 11 муң рубль болган. Бүдүрүлгеге 6 саналды шиңгээткен.

Комбинатта чаржып турарларның ийиги бөлүүнден ушку кварталда бирги черни ээлээн коллектив чок. А ийиги черни септелге-механика цеги биле чуртталга-коммунал ажыл-агый өртээлин ээлээн. Бо коллективтер планныг онааалдаларын кол-кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткен, күш-ажылдың сагылга-чурумун чажылдар, ажыл шагы үрер чоруктар бар болуп турар. Чарыштың түңнелин үндүрүп тура бо бүгүнү база шыңгыы барымдаалаан.

Чаржып турарларның ушку бөлүүнден бирги черни «Теремок» деп уруглар садын ээлээн. Ында бичии чаштарның кижизидилгезин эки тургускан. Уругларның аарыыр чорук эвээш.

«Комбинаттың эң эки ажылчыны» ат дээш чарышка ушку кварталдың түңнели-биле чолаачылар П. В. Волковский, А. А. Плачента, лаборант Ч. К. Самбылак оларга ол атты тывыскан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МАССАГА ДАЯНГАШ

«Сельхозтехкуркомнуң» коллективтери он бирги беш чылдың бирги чылының он айларында багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан. Бо чылдың ол-ла үезинде бүдүрүлгеге планын 101,2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү үлетпүр бүдүрүлгезиниң талазы-биле 2,6 хуу, автотранспорт талазы-биле 4,9 хуу бедээн. Бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда социалистиг чарыш калбарып, оон дээштиин бедиирииче профэвилелдериниң каттышкан комитеди кичээнгейни күштелдирген. Сөөлгү ийи чылда чаржып турарларның саны 27 хуу, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары 122 кижиге көвүдээн.

Социалистиг чарышты организастаары, ону хөйге көскү билдингир болдурар талазы-биле ажыл элээн экижээн. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, ажылдагын хамаарының айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип турар. Оон түңнелинде бүдүрүлгелерниң 176 ажылчыннары оңгу беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарының янзы-бүрү аргаларын ажыглап келген. Чүгле бо чылдың ушку кварталында безин чарыштың тиилекчилеринге 29 муң рубль түңнүг шаңналдарны тывыскан. Сайгарылга базазы, Тураның «Сельхозтехкуркомнуң», «Сибирьсельхозтехпроект» институдунуң филиалы болгаш Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехниказы» ышкаш коллективтерде социалистиг чарышты организастааны эки. Куркомсельхозтехниканың бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглаар талазы-биле ажыл элээн экижээн, ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар чорук, өске-даа хажыдыышкыннар эвээжээн. Хоочун ажылчыннарның аңаа киржилгези [illegible].

Коллективти кижизидилге. Амгы үеде партия бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Ажыл-ишчилерниң бедик медерелдиг, хүлээнген ажыл-херек дээш харыысалгазы бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыыры чугула негелде болур. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажылда четпестер бар болуп турар.

Ынаңгыыя күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн темпизин бедидериниң, [illegible] ажыглаарынче, продукцияның чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле ажылды шиңгээдип алырынче, оон шыдарын [illegible], [illegible] ажылының өдүрүмчүлерин кызыларынче, коллективтерге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче чаржып турарларның [illegible] профэвилел организациялары амдаа четпес угландырып турар.

[illegible] техниканың айыыл чок чоруу, ажылдап турарларның күш-ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ажылда четпестер бар.

Амгы үеде «Сельхозтехкуркомнуң» профэвилелдериниң каттышкан комитеди ажыл-ишчилерниң [illegible], идепкейин планныг онаалдаларын күүседиринче [illegible] четпестерин чайладырының чемчеглерин ап турар.

П. ОЛДЫРЕВ.

Бөгүн—Ливанның национал байырлалы— Хамаарышпас чоруктуң хүнү

КАТАП ТУРГУЗУУШКУНГА БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Ливанның найысылалы Бейрут хоорайның соңгу талакы кыдыында даг баарынга чедип келдивес. Чурттуң сүлдезин — ливан пошту хаяда сиилбип турган, чуруп кааны көрүп турдувус. Даштыкының ажелекчи сөөлгү солдазы Ливандан чоруптан деп ында бижээн болду. 1943 чылдың ноябрь 22-де Ливанга политиктиг хамаарышпас чоруктуң тывысканы ол тураскаалдыг сүлдеде ынчаар быжыглап айыткан турган. Ноябрь 22-ни чурттуң чону Ливанның Хамаарышпас чоруунуң хүнү кылдыр чыл бүрүде демдеглеп турар. Хамаарышпас чорук дээш демиселдиң ливан улус хөй чылдарның дургузунда чорутуп келген болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бейруттуң соңгу талакы кыдыында ол даг эрги «хаалга чалымы» деп ады берген. Янзы-бүрү ажелекчилер чогум-на ол «хаалганы» дамчыштыр кээп, ону таварты уңун чорун турган. Амгы Ливанның [illegible] финикийлер, а оон соонда [illegible], крестилиг походтарның дайынзыраактары, египет хааннар, турктар шаанда ажелеп [illegible]. Франция болгаш [illegible] Ливанның база ажелеп турган.

Бодунуң күрүнезиниң хамаарышпас чоруун болгаш бүрүн эргезин камгалаар ужурга ливан улус амгы үеде база катап таваржып турар. Ливан бо удаада Израильдиң дайынчыргак болгаш ажелекчи чагырыкчыларының агрессиязынга таваржыпкан. 1948—1949 чылдарда болган араб-израиль баштайгы дайынның үезинде Ливанның 18 суурларын Израиль ажелеп алган болгаш бодунга ажыктыг кызыгаарларны доктаадырынга ук суурларны [illegible] болдурган. Кожазы араб күрүнелерге удур Израильдиң ажелекчи үүлгедиглери 60 чылдарда база катап эгелээн. Израиль шериглер 1968 чылдың төнчүзүнде Бейруттуң аэропортунче халдаап болгаш аңаа турган 13 ливан самолеттарны чок кылганнар. 1972 чылдың күзүнүнде Израильдиң шериглери Ливанның мурнуу чүгүнче халдаан болгаш улуг [illegible]кан. Израиль танкылар болгаш бронетранспортерлар Ливанның кызыгаарын үреп, чурттуң мурнуу чүгүнде хөй суурларны [illegible] ажелээннер. Ол дээрбечи халдаашкын — дараазында найын үүлгедиглеринге белеткел болган.

Ливанче халдаашкыннарга чүгле Израиль эвес, харын-даа оон кол ыдалакчызы болгаш камгалакчызы — Америка[illegible] Каттышкан Штаттары база киржип келген. Америк далай чадаг-шериглери 1958 чылда Ливанның девискээринче шургуп кирген. Өске араб чурттарның национал-[illegible] шимчээшкини-биле ливан улустуң эп-сеткил каттыштырышкынынга [illegible] моондактаарын [illegible] администрациязы ын[illegible]чаарда ораладашкан. Ынчалза-даа [illegible] америк империалистерниң ораладашкыны четпишкин чок болган.

Израиль шериглер 70 чылдарда Ливанның мурнуу талакы районнарынче база катап халдаашкын кылган. Дес[illegible] палестинчилерниң лагерьлерин израиль шериглер агаардан бомбалап, кургаг черден боолап келген болгаш ам-даа боолап турар. Ливанда Израильдиң чепсектиг [illegible] ончук-чонгаалери [illegible] хамааты [illegible] дайынның [illegible] кылдынган кол чылдарының бирээзи болган. 1975—1976 чылдарда болган ол хамааты дайынның үезинде 260 муң ливаннар [illegible]. Хамааты [illegible] херек кырында амгы үеге чедир үргүлчүлеп турар.

Бейруттуң Факхани районунуң Израильдиң шериг самолеттары бо чылын арыатаназыг ёзу-биле бомбалаан. Израильдиң тургузуп турганы Ливанда өөскээр[illegible] бөлүктүң [illegible] Ливанның национал-патриоттуг күштеринде удур чепсектиг халдаашкыннарын [illegible] чоокка кылып турар. Израильдиң артиллериязы Ливанның девискээрин база соксаал чокка боолап келген болгаш ам-даа үргүлчүлевишаан. Чурттуң мурнуу талакы районнарында байдал сөөлгү үеде база катап аныылдыг кылдыр [illegible]. Ливанның мурнуу кызыгаарларынче Израильдиң хөй шериглериниң [illegible] шугладыр, моонмеп турар дээ тайбында мөрээлер кээп турар. Ол дээрге—Ливанче улуг хемчээлдиг халдаашкын кылырынга Израильдиң белеткели дээр.

Ливанга удур империалистиг сүлчээге ойтур шавышкынны чурттуң национал-патриоттуг күштери болгаш Палестинаның [illegible] шимчээшкини таваржып келген болгаш таваржып-даа турар. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле арабтарның каттышкан күштерин 1976 чылда чурттуң девискээринче киирген турган. Ливанның хамаарышпас чоруун болгаш бүрүн эргезин камгалаарынга, тайбынның хандырарынга ол күштер чугула рольду ойнап турар. Чурттуң кызыгаарларын камгалаарынга ливан армияны чоорту катап тургузуп турар.

Ливаннарның хүн бүрүде амыдыралы улам чиигелээнзиг [illegible] байдалдың аай [illegible] таваржып турар. Ынчалзажок бодунуң бүгү теодуз[illegible] дургузунда даштыкы ажелекчилерниң хөй санныг халдаашкыннарын ажып эртип келген ливан улус бодунуң аас-кежиктиг келир үезинге бүзүрелин оскунмайн турар. Сөөлгү израиль солдат Ливанның девискээринден үнүп чоруур хүн чедип келир дээрзинге ливаннар бүрүн бүзүрээдиг.

Чурттуң тайбыңчы [illegible] рынче Ливанның [illegible] киниерин тайбынга ынак бүгү күштер, хамыктың мурнунда Совет [illegible] тайбыы [illegible] чокка деткип турар.

Л. ВОЛЬНОВ.
СЭТА-ның корр.
Бейрут хоорай.

Планнар күүселдези

АЖЫГЛАЛДА КИРИП ТУРАР

— Эрткен он чылдарның дургузунда Чөөн чүктүң хөмүр-даштыг чөрлеринге ажыглаашкынны алыр талазы-биле бистиң хөделиишкиннеривис хөмүр үезинде алдынган аажок перспективтиг хемчег болган — деп, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министриниң бирги оралакчызы Валентин Никитин ПМА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга чугаалаан. — Бирээде, геологтарның тодарадканы-биле алырга, чурттуң азия кезээниң чер адаанда бистиң хөмүр-дажывыстың [illegible] 90 ажыг хуузу азы алды триллион тонна хире чыдып турар. Ындыг курлавыр делегейде чаңгыс-даа күрүнеде чок! Чөөн районнарның хөмүр-даштыг чөрлерин ажыглаашкынга кииреринге [illegible] келир үеде чүгле бодувустуң хөмүр-дажывыс курлавыры-биле амыдыраар арганы бисте бээр. Оон аңгыда, Совет Эвилелин бодунуң чөөн талакы хөмүр-даштыг чөрлериниң ачызында хөмүр-даштың [illegible] садып болур апаар. Ийиде, ССРЭ-ниң чөөн талакы районнарында хөмүр-даш чер даштынче чоок чыдар талазы-биле, ону камналгалыг, ажык арга-биле чер болгандан-на казып тып болур. Ол болза бодунуң [illegible] күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүзүн хандырып турар.

Валентин Никитинниң оон ыңай демдеглээни болза:

—Чөөн районнарның хөмүр-даштыг черлерин ажыглалга кииреri аажок улуг материалдыг чарыгдалдар-биле холбажып турары билдингир болгай. Чурттуң барыын талакы районнарында турупп турар хөмүр-даштың кол-кол [illegible] хөмүр-даштыг бассейннериниң ырак болуп турары ол үнелиг чиг-эттиң өртээн улам улгаттырып турар. Оон-биле черге-чеш тир Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте ажылчын холдар чедишпейн турар. Оон ужурунда хөмүр-даш тывыжы ажыл арга-биле колдан турар черлерге чылыглыг электри станцияларын тударынче болгаш комплекстиг механизастаашкынга база автоматтаашкынга үндезилээн ажылдап турар хөмүр-даш бүдүрүлгелерин техника талазы-биле эде чепсеглээринче улуг кичээнгейни салдынып турар.

Казахстанда Экибастузтуң хөмүр-даштыг черинде дөрт ГРЭС-терлиг күчүлүг энергетиктиг комплексти тургустунуп турар. Ол ГРЭС-терниң баштайгызы тогу ам берип эгелей берген. Түдүү доосту берге соонда оон күчүзү дөрт миллион киловатт чедер.

Чөөн талакы хөмүр-даштыг өске бассейннерин, бирги ээлчегде Кузнецкиниң, Канск-Ачинскиниң, Мурнуу Якуттуң хемтеалыр хөмүр-даш бассейннерин ажыглалга киирип, хөмүр-даш тывыжының фронтузун улам калбартыр чорук чурттуң экономиказынга улуг ужур-дузалыг. Кузбассета ам безин чыл бүрүде 150 миллион тонна хөмүр-дашты казып тып турар. 1990 чылда аңаа хөмүр-даш тывыжы 193 миллион тонна чедер.

СЭКП-ның XXVI съездизинге кыйгаан илеткелинге эш Л. И. Брежнев Канск-Ачинскиниң хөмүр-дажындан синтетиктиг суук одаар чүүлдү бүдүрүп үндүрериниң дугайында айтырыгны үндезилии-биле өөренип көөрүнүн чугулазынче кичээнгейни угландырган. Ол бассейнде Березовскиниң хөмүр-даш разрезин тургустунуп турар. Чылда 27 миллион тонна хөмүр-даш бээр күчүлүг оон бирги ээлчээ 1985 чылда ажыглалга кирер болгаш суук одаар чүүл бүдүрериниң чугула чиг-эт баазазы оон-биле тургустунар.

Адактың сөөлүнде. Мурнуу Якутия бассейнин ажыглалга кирериниң дугайында. Улам күштелип турар хөмүр-даш комплекизиниң составында чылда 13 миллион тонна хөмүр-даш бээр күчүлүг Нерюнгрин разрези, чылда тос миллион тонна хөмүр-даш сайгарар болбаазырадылга фабриказы, баштайгы ээлчээ 840 муң киловатт-күчүлүг чылыглыг электри станциязы кирип турар. Амгы үеде ында энергетикага херек хөмүр-даш тывыжы илбээ-биле чорүп турар. БАМ-ның дамчыштыр ону ам Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң өске районнарынче чорудуп турар. Ол комплекстиң кол продукциязы — коксттуг концентратты бүдүрүп үндүрери 1983 чылда эгелээр. БАМ-да Угольная станциядан Ооржум океанда. Восточный портка чедир 2,5 муң километр узун дургуг найгамчык улуг хөмүр-даш конвейери база ынчаарда долу күчүзү-биле ажылдай бээр.

Чөөн таланың хөмүр-даштыг черлерин ажыглалга киирер дээш шудургу хемчеглерни боттандырбышаан, бистиң чурттуң хөмүр-даш тывыжының техниктиг [illegible] доктаамал күштелдирип турар. Ботторунуң бүдүрүкчүзү талазы-биле эң эки даштыкы шак ындыг машиналардан болгаш агрегаттардан оранчок ажып турар дериглер ССРЭ-ниң чөөн талакы районнарында шиңгээттинип турар. Чижээлээрге, Краматорскиниң экскаватор заводунуң кылып үндүрген бир шакта беш муң тонна хөмүр-даш казар чиңгиртиглиг экскаватору чыл дургузунда чеди миллион тонна хөмүр-дашты казып үндүрүп болур. Оон-даа күчүлүг техниканы чогаадып тургузары хүн айтырыы кылдыр тургустунуп келген.

Беседаны Евгений СМИРНОВ чоруткан.

(ПМА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Боннга баар деп турарының улуг ужур-дузалыын ГФР-ниң сурагжыг политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчылары, барыын-герман солуннар үнелеп көрүп турар.

«Амгы үеде делегейде тургустунган удурланышкак байдал-даа үезинде 70 чылдарның чавырлыышкын политиказының сорулгазын чүгле хевээр арттырар эвес, харын-даа улам идепкейжидерин эргежок чугулазын ол болуушкун айтып турар-дыр» деп, неделя санында үнер «Форвертс» бижээн. Бедик деңнелге совет-барыын-герман ужуражылгазынга [illegible] материалдарны ол парлаан. Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң улуг ужур-дузалыын демдеглээш, ГСДП-ниң даргазы В. Брандтың мынча дээнин ол парлаан: «Бистер бир эвес ядролуг чепсекти бот-боттарының аразынга деңнелдиг кылдыр кызырарынче, аңаа үндезилээш, делегей күрүнелериниң аразында кылып турар чугаалажыышкыннарга [illegible] барымдаалаар болзувусса, чүгле ынчан бурунгаар базым кылыр бис» деп бодап турар мен».

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадырынче болгаш боо-чепсекти дужуурерин чедиг алырынче угланган элээн каш боттуг болгаш тодаргай чаа саналдарны оон чурттунуң кылган үезинде Л. И. Брежнев Боннга келир деп, Герман Компартияның баштаар чериниң Президиумунуң болгаш Секретариадының кежигүнү К.-Г. Шредер чугаалаан.

АКШ-тың чорудуп турары политиказының болдурганы делегей байдалының дыка шыңгыыраанының үезинде чугаалажыышкыннарны кылып турган, делегейде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче чүткүлүн Совет Эвилели тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр деп, ол демдеглээн. ССРЭ Хельсинкиге болган нийти-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпиринге шынчы болбушаан, тайбың кожа-хелбээ доктуннаашкынның политиказын үргүлчүлээрин дээш могаг чокка демисежип турар.

Совет күрүнениң баштыңчызының ол аян-чоруу чавырлыышкынның болгаш боо-чепсекти дужурериниң политиказынга, бистиң ийи улустарның эрге-ажыктарынга бараан боор турар политикага, чаа илигин кылыр апаар деп К.-Г. Шредер демдеглээн. Чүс-чүс муң барыын-герман ажылчыннарның ажыл-биле хандырып турар экономиктиг харылзааларны ССРЭ-биле ГФР-ниң аразынга улам калбартырынга ол база улуг ужур-дузалыг.

ГФР-де миллион-миллион немецтерниң Л. И. Брежневке: «Кээринерин манап тур бис!» —деп, чугаалап турарын Тайбынның немец эвилели парламентиниң директоразының кежигүнү А. Берш демдеглээн. Л. И. Брежнев дээрге, бистиң чүс чылдың эң-не улуг айтырыы — тайбынны камгалаарының болгаш быжыглаарының айтырыын шиитпирлээринге үнелеп четтинмес улуг үлүүн киирип турар, амгы үениң эң-не шылгаранггай күрүне ажылдакчызы деп миллион-миллион немецтерниң санап турарын ол уламчылап чугаалаан.

Герман Компартияның даргазы Г. Мис ГФР-ге ортумак ыраакшылдың америк ядролуг ракеталарын тургузарының талазы-биле НАТО-нуң пландарынга удур демиселге делегейниң ажыктыг тоннарының эп-сеткил каттыштырызыгазын илередиринин Гамбургка болган митингилинге үүве чугаалааш, мынча дээн: «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң ГФР-ге кээр деп турарының кандаар-даа аажок улуг ужур-дузалыын билип турар бис. Оон ол аян-чоруу, бедик деңнелге совет-барыын-герман чугаалажыышкыннар тайбынны, улустар аразының айыыл чок чоруун болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга бараан болурунга бүзүрээр бис».

Бо хүннерде бистиң чурттуң ажылчы чоннарынга: «Чөөн чүктен кандыг-ла-бир кыжанышкын» дугайында хоозун мегеге чүлчүрүүшкүннерге бүзүревеңер — деп, ынакшыл-биле чугаалаар ужурлуг бис. Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн турар, ол бистиң улуска тайбынның болгаш найыралдың холун сунуп турар. Тайбынның совет политиказы бистиң улузувустуң эрге-ажыктарын камгалап турар— деп, Г. Мис уламчылап чугаалаан.

Герман Компартия чавырлыышкын политиказының үргүлчүлээри дээш ГФР-ни АКШ-тың империализминиң атомнуг баазазынче хуулдурарынга удур демиселге бүгү күжүн салыр апаарын Г. Мис медеглээн. АКШ-тың президентизи Рейганның «тайбың эгелээшкини» дээр хоозун чүүлдүг дуулуг чугаа-шимээни ГКП-ның даргазы сойгалап илереткен. Рейган чагыкчыларының барыын чоорудуп болгаш Барыын Европаның чурттарында тайбынны быжыглаары дээш калбарган шимчээшкинин кошкадыр дээш ындыг калбак кажар аргазы [illegible] турарын Г. Мис демдеглээн. Бистер оон ындыг кажарлаашкынынга алыспас-даа бис деп оратор чугаалаарга, митингиниң киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турганнар.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чуртта байдалды чогумчалыг болдурарынче угланган ПКАП-тың болгаш ПУР-нуң чазааның удуртулгазының чорудуп турар хемчеглеринге удурланыштыр корум-чурум чок чоруктарны өскүдериниң антисоциалистиг бөлүктер болгаш элементилер, хамыктың мурнунда «Солидарностьтиң» кежиргей барыын үзелдиг харыаачылары үргүлчүлеп турар. Олар күрүнениң болгаш ажыл-агыйның чер-черде органнарының ажыл-чорудулгазын моондактап, чаа-чаа ажыл соксадылгаларын өскүдүп турар. Чүгле сөөлгү хүннерде безин олар Польша Улус Республиканың 30 ажыг воеводстволарынга корум-чурум чок чорукту организастааннар. Хоорайларны аъш-чем-биле хандырарынга моондактыг хөделиишкиннерни «Солидарностьтуң» кезээде организациялары база кылып турар.

АКШ-тың тон разведка эргелели-биле харылзаалыг контрреволюстуг организация болур «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» бодунуң хөделиишкиннерин ажыы-биле чорудуп, оон ажыл-чорудулгазын кордаажын хүн чок болдурарын сөөлгү үеде негеп турар апарган. «Конференцияның» инициативазы-биле контрреволюстуг күштер Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде партком чарын үзүктээр дээш калбак кампания чорудуп эгелээн.

Польша Улус Республиканың сейм президиумунуң хуралынга медеглелди кылган, ында айытканы болза: «Хөй-нийтиниң чогумчалыг корум-чурумун сагыырынче сейм элээн каш удаа бүрүнгаар бир үн-биле кыйгырып турган. Ынчалзажок күрүнениң болгаш чоннуң айыыл чок чоруунга кыжанышкынныг [illegible] байдал илереп турар-дыр. Өске арга-биле шиитпирлеп болур болгаш шиитпирлээри эргежок чугула айтырыгларны шиитпирлээр соргулгазынга ажыл соксадылгаларын ажыглап турар».

Ол кыйгырыгны херекке албас болган чоннуң национал доктуннаашкынынга айыыл тургустунуп келир болза, чуртта байдалдың нормалыын хойлуда көрдүнген эргелерни чазакка тывыскыр аргазын санаады сейм чугаалажырын көөр апаарын медеглелде онзалап демдеглээн.

КАСАБЛАНКА. (Марокко). (СЭТА-ның корр.). Аңаа төлээлешкен хоорайлардың юбилейлиг Х Бүгү-делегей конгрезин бооп эрткен. Аңаа делегейниң 50 чурттарындан ийи муң ажыг делегациялар киришкен. Совет делегацияны совет болгаш даштыкы хоорайлар харылзааларының талазы-биле ассоциациязының президиумунуң даргазы, улус депутаттарының Москва областьтың Советиниң [illegible] даргазы В. С. Пестов баштап чораан.

ЮБИЛЕЙЛИГ КОНГРЕСС

Конгресс киржикчилериниң хүлээн алган резолюциязында делегейниң салым-хуузунга сагыш-сеткилдиг хоор[illegible] ядролуг дайынның айыылында боо-чепсекти эндере бүдүреринге, өскениң девискээрлеринде ядролуг чепсекти тургузарынга удур демиселге күштү каттыштырарынче кыйгырып турар.

Элээн каш делегациялар саналдааны аайы-биле Тере[illegible]шкен хоорайларның Бүгү-делегей каттыжылгазының (ТХБК) ажылчын документизи кылдыр «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң кыйгырыын тараткан.

Конгрестиң киржикчилери Палестинаның араб улузунуң боттарының национал эргелерин ап боттандырары дээш демиселин деткээнин илереткен, палестин чонга удур израиль эрге-чагырга[illegible]рының үүлгедиишкиннерин болгаш террорун буруу шаапкан.

В. БУРБУЛИС.

ИРАН ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның ислам республиказының президентизи Али Хосейни-Хаменеи мусульман чурттарның Иранда элчиннери-биле ужуражылгазынга чуве чугаалааш болгаш Каттышкан Штаттарның шериг база политиктиг холгаарлаашкынга ол чурттарга кол кыжанышкын болуп турарын айыткан. АКШ-тың шериг-политиктиг холгаарлаашкыны Африканың, Чоокку Чөөн чүктүң чурттарының улустарынга чилиичек-чөвүлелни болгаш хоозураашкыннарны таваарыштырып турар деп, президент демдеглээн. АКШ-тың шериглери азы тепсээлекчилери келген черлиг чурттарның экономиказы кезээде уттуушкунге таваржып турарын дургуга көргүскен. АКШ-тың деребеэ[illegible] ужурунда ол чурттарның национал культуразы сандарап, экономика, политика, культура талазы-биле хамаарышпас чоруун ук күрүнелер оскунуп турар.

АКШ-тың шериглериниң Чоокку Чөөн чүкке дөрт келгени мында дүшкүүрлүг чорукту өскүдүп, бүгү делегей тайбынынга кыжанышкынны болдурун турар.

Америк империализминиң болгаш сионизмниң агрессивчи политиказы Африканың, Чоокку Чөөн чүктүң улустарының хамаарышпас чоруунга болгаш бүрүн эргезинге кыжанып турарын Али Хосейни-Хаменеи сагындырган. АКШ болгаш Тель-Авивте оон онзаржыкчылери араб улустарның национал хостуулалгазының шимчээшкинин базар сорулгалыг дайынзырак политиканы ажыы-биле чорудуп турар. Египеттиң, Суданның, Сомалиниң болгаш Оманның девискээрлеринде Пентагонуң чорудуп турар «Брайт стар» деп шериг өөредилгезин Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарынга удур ойнылдыг кыжанышкынны [illegible] ажелеткен араб девискээрлерин Израильдиң [illegible] бау-чурумун быжыглап, Палестинаның араб чонунуң эрге-ажыктарынга согуушкунну таварыштырып турарын Али Хосейни-Хаменеи айыткан.

Голландияның найысылалы — Гаагада Нидерландының девискээринде ядролуг чепсектер складтарын камгалаарындан ойталаан элээн каш солдаттарны судтап турар.

ЧУРУКТА: голланд солдат комитединиң кежигүннери суд хуралы боол турар шериг трибуналының бажыңының чанында хайгыыл кылып турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

3-кү арын ● 1981 ч. ● ноябрь 24

Чаа-бүрү медээлер

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Ыңдыг аттыг уран чурулга делгелгези Москвада эртип турар. Уран чурулганың, графиканың, скульптураның, каастаага уран чүүлүнүң беш муң ажыг ажылдары делгелгеде кирген.

Үк делгелге Россияның чурукчуларының бешки съездизинге чогаадыкчы отчёду болуп турар. Тываның чуруктуларының болгаш уран шевер мастерлериниң кылган ажылдары база делгелгеде кирген. Юрий Доевтиң «Ситен шөлүнде цирк» деп ажылы, Павел Полежаевтиң «Тыва пейзаж» деп ажылы база уран-шеверлериниң ажылдары көрүкчүлерни сонуургадып турар.

А. ЛЕГКИН.
Москва.

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

Хандагайтының Культура бажыңының «Чадаган» агиткультбригадазының бот-тывынгыр артистери Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның Давс сумузунга чораап келдивис.

Бистиң ол үнүүшкүнүвүстү совет-моол найырал айынга турасказтыван. Моол өңнүктеривиске солун программалыг концертти көргүстүвүс. Совет-моол найыралга турасказтыкан чемзээни өңнүктеривис организастаан. Аңаа аңгы-аңгы улустарның ыры, танцыларынга конкурстарны эрттирген. Бистиң ыры-хөгжүмнүг «Улаатай» ансамбль үделгени [illegible] организастапкан. Дөрт чыл бурунгаар база-ла ол сумуга концерттиг аалдап чораан бис. Ол үеден бээр Давс сумузу тыва-даа өзүп сайзыраан болду.

Б. ХОМУШКУ.
Өвүр район.

ЧАА СЕЗОНДА ЭГЕЛЭЭН

Ровноның Островский аттыг хөгжүм-шии театры бо сезонда тыва драматург К. Кудажының «Он бир» деп шиизи-биле көрүкчүлерге баралп болуп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Ровноны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга тыва эки турачылар эрес-маадырлыг чорудун көргүскеннер. Улуг лейтенант Бурчевейге уткуп ... [illegible]

Лейтенант Бурчевейниң ролюнда Украин ССР-ниң алдарлыг артизи А. Гуренин ойнап турар. УССР-ниң улустуң артизи Н. Гурская, Украин ССР-ниң алдарлыг артистери А. Гаврилюченко, Н. Николаева дээш өскелер-даа шииде ойнап турар. Шиини ... режиссёр Я. Бабий тургускан.

П. ДУБИНКА.
Украин ССР.

СОЛУН БОЛГАН

«Большевик» совхозтуң төп кудумчуларынга республиканың хөгжүм-шии театрының артистериниң Варфоломеевтиң «Көжегелер» деп шиизиниң чарлалдары каш хонук бурунгаар-ла астына берген. Улуг, биче шемиглер шииниң болур хүнүн четтикпейн манап турганнар.

Хүрең торгу көжеге-даа ажыттынган. Көрүкчүлерниң [illegible] адын частааштынганы ... [illegible]

Шиини ойнап турар артистер боттарынга онаашкан рольдарын кууседип турда, чоок эки. Бо коллективтиң база бир онзагай чүүлү хоочун артистер-биле аныяктарның [illegible] ойнап чорууру. Хөгжүм-шии театрынга ... [illegible] ажылы эки [illegible]. Ойнап турар артистерден Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кендеңбиль, Галина Мунзук, Оюмаа Александр, Чылбак ... дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Ол-ла кежээ Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кендеңбиль-биле шемиглериниң ужуражылгазы солун эрткен. Екатерина Кендеңбиль театрга болгаш чоп мурнунга 36 чыл дургузунда чаа-бүрү шиилерге, концерттерге [illegible]. [illegible] Тываның комсомол [illegible] ... [illegible]

Кежээни түңнелинде шемиглер артистерге [illegible] концерт [illegible] баралгатканнар.

А. МОНГУШ.

•СПОРТ•СПОРТ•СПОРТ•СПОРТ•

ЧЕМПИОН АДЫН КАМГАЛАП АЛГАН

Шылгарацгай совет гроссмейстер Анатолий Карпов шыдыраага делегей чемпиону адын камгалап алган. Карпов ол атты 1975 чылда эң баштай чаалап алган, 1978 чылда ол ону Корчной-биле маргылдаага камгалап алган, ону ам база катап 6:2 санныг тиилээн.

Анатолий Карпов 1951 чылдың май 23-те Челябинск областың Златоуст хоорайга төрүттүнген. Чеди харлыында шыдыраалап өөренип берген, ол шыдыраага кайгамчык салымныын көргүзүп, 1966 чылда шыдыраа мастери. 1969 чылда элээди оолдар аразынга делегей чемпиону болгаш делегей мастери, оон бир чыл эртенде гроссмейстер апарган.

1975 чылдың апрельде Карпов төөгүде 12-ги делегей чемпиону деп чарлаттынган. Оон мурнунда-даа тергиин эки ойнап турган Анатолий дараазында чылдарда кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Чаа-бүрү чергелиг дыка хөй маргылдааларга, оон иштинде «супертурнирлерге» ол хөй тиилелгелерни чедип алган. ол бүгү үеде чүгле каш санныг партияларга уттурган.

Анатолий Карпов ол-ла үеде Ленинград университединиң экономика факультедин тергиин эки дооскан (ол ам Москва университединиң экономика факультединиң эртем ажылдакчызы). Ол өг-бүлелиг, база-ла Анатолий деп аттыг ийи харлыг оолдуг.

Делегей чемпиону шыдыраа рганың чеди «Оскарларын» алган, ол хүндүлүг шаңналды чыл иштинде тергиин шыдырак гроссмейстер деп санаттынган кижиге Шыдыраа журналистериниң делегей ассоциациязы тывыср.

Шыдыраа дугайында элээн каш номнарны делегей чемпиону бижээн. Оон аңгыда Карпов «64 — шыдыраа тайылбыры» деп совет журналдың кол редакторy.

Делегей чемпиону маргылдаа чоруп турда-ла журналистерге мынча деп дыңнаткан: Мерано соонда баштайгы делегей маргылдааларындан Англияга база Югославияга болур турнирлерге кирикмен.

В. БАБКИН.
(СЭТА).

Шыдыраага делегей чемпиону А. Е. Карпов маргылдаа үезинде.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

АНАТОЛИЙ КАРПОВКА «ОВААДАЙНЫ» ҮШКҮ УДАА ТЫВЫСКАНЫ

МРЕАНО, ноябрь 21. (СЭТА-ның тускай корр. Р. Рошаль). Делегейниң шыдыраа талазы-биле бирги чери дээш маргылдааның хагдыңарынга турасказтаан элээн каш хемчеглерни субботада аңаа эрттирген. Маргылдааны чырыдып турган корреспондентилерге Анатолий Карповтун пардалга конференциязы-биле хүн эгелээн. Залга чыылган журналистерниң аразынга сураглыг гроссмейстерлер база хөй турган, бирги айтырыгны оон мурнунда хүн салыгны тайылбырлаар үнгүр турган Бент Ларсен салган. Ол сөөлгү, он сески салыгны кордакчы чедир ойнавайн дужаап-каан болгай, ынчангаш журналистер-биле бүдүн чартык шак иштинде беседазының үезинде ол салыгның сөөлгү туружу көргүзер самбыраага олчаан турган.

Пардалга конференциязының соонда Карповка хелчок улуг почтаны тудуускан: аңаа таныыры, танывазы-даа кижилер, алдар-аттыг, ат-сураа билдинмес-даа кижилер байыр чедирип турар болган...

Совет делегацияның чурттап турганы «Рип-Стефани» отельдиң номерлериниң бирээзинге тургускан телетайптың даажы чаңгыланып, сааскн кожаланга кызыл чүректер костүгүлеп келгилээн. Москвадан Мерано же Леонид Ильич Брежневтиң шыдыраага делегей чемпиону Анатолий Карповка байыр чедирген телеграммазын дамчыда бергени ол.

Коммунистиг партияның болгаш Совет Күрүнениң удуртукчузу гроссмейстерни улуг чедиишкин-биле — шыдыраага делегей чемпиону атты чаалап алганы-биле байыр чедирип, чогаадыкчы бедик мастерствозун, езулуг совет овур-хевирлиин демдеглээн.

Совет делегацияның ол дораан болган хуралынга телеграмманы мыткыр номчаан. Бодунуң дүвүреп турарын чажырбышаан, делегей чемпиону: «Куженишкиннинг ажылдап турары бо хүннерде Мерано бо шыдыраа маргылдаазының дугайында утпайн турары дээш Леонид Ильичиге четтирдим» деп чугаалаан.

Маргылдааны албан хүүнүн хаары Москвага орай кежээ апарганда болган. Чемпионга байыр чедирери-биле 31 хонук иштинде шыдыраага чидиг демисел уламчылаан келген «Сальвар» залга ФИДЕ-ниң (Делегейниң шыдыраа федерациязының) удуртукчулары, аңгы-аңгы чурттардан сураглыг гроссмейстерлер, а ол ышкаш хоорайның хүндүлүг аалчылары чыглып келген.

Музыкалыг киирилде соонда байырлыг немзэниң программазын маргылдааның оргкомитединиң даргазы Зигфрид Унтербергер ажыдып, ол арбитр Пауль Клейнге сөс берген. Маргылдааның ам билдингир апарган спортчу түңнелдерин чарлаан, Анатолий Карповту — үшкү удаа улаштыр — шыдыраага делегей чемпиону деп чарлаан. Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланган, а каш минута эртенде чемпион кожаланың эктин ажыр салып алган А. Карпов баштай Делегейниң шыдыраа федерациязының даргазы Фридрик Олафссондан, оон соонда Италияның шыдыраа федерациязының даргазы Никола Палединодан байыр чедиришкиннерни хүлээп алган. Ол ышкаш Мераноның бургомистри, Мурнуу Тирольдуң ... чагыргаларының төлээлекчилери аңаа байыр чедирген.

ТЫВАНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНГЕ БИР ДУГААР

Хостуг хүрешке «Азия тову» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдааны бистиң республиканың найысылалынга дөрт хүн үргүлчүлээш, эрткен воскресеньеде доозулган. Үк маргылдаага [illegible] республикалардан. Москва, Красноярск, Хабаровск крайлардан, Новосибирск, Кемерово областарындан, Якут, Бурят, Тыва АССР-лерден, Хакас автономнуг областан бистиң ... командалар. Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан болгаш өөреникчилер ниитизи-биле 17 командалардан 1?? ажыг маргылдаага киришкен.

Болуп эрткен маргылдаа... [illegible] ... чемпионнар аразынга болган. Бо ... мастерлер кандидаттарны [illegible] хүрешкеннер. Оларның бирээзинге Кызылдың № 2 школазының бүгү класстың мастеринге кандидат Додоо Ховалыг ... [illegible] хүрешкен. ... [illegible] ... тавартынпайн, бодунуң бөлүүнге бирги черни эээлеп, өске бөлүктүң тиилекчизи-биле Бүгү-эвилел маргылдаазының тулган чемпиону ат дээш хүрежир эргени чаалап алган.

Өске бөлүкке база-ла бистиң чаңгыс чер чурттуувус ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доржу бирги черже үнген. Олар чемпион ат дээш бот-боттарының аразында ужурашкаппар. Маңаа бедик арга-дуржулгалыг Александр Доржу школачы эжин сан таалазы-биле ойнап алгаш, Бүгү-эвилел маргылдаазының чемпиону болган. А Додоо ол ужуражылгага ойнатса-даа, кайгамчык ... [illegible]

[illegible] гелерге ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты тывысыр.

Школачы кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алганы — Тываның төөгүзүнге моон мурнунда турбаан. Ыңдыгларның эң баштайгызы Д. Ховалыг болганы ол. Эр-хей, Додоо! Чаа-ла 17 харлыг аныяк мөгениң шак ындыг чедиишкиннинг болурунга оон тренери Валерий Маадыр-оолович Оюннуң киирген үлүг-хуузу улуг.

Чиик деңзиге бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс шуптузу шаңналдыг черлерни алганы өөрүнчүг. Валерий Оюнның өөреникчилери Владимир Монгуш биле Арапчан Монгуш олар маргылдааның төнчүзүнге чедир аштырыышкын чок чоруп, чемпион ат дээш бот-боттары хүрешкеннер. Маңаа Владимир тиилелгени чедип алган. Оларның кайызы-даа ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алгачнары ол. Владимир Монгуштуң спортчу амыдыралынга бо чыл уттундурбас. Ол чайын спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери деп атты база чаалап алган. Чөөн-Хемчиктен келген ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Донгак үшкү черде.

Тываның шилилдек командазының кежигүнү ССРЭ-ниң спорт мастери Анатолий Кара-Салдың хүрежин залга олурганнар улуг сонуургал-биле көрүп турганнар. 57 килограммга Бүгү-эвилел маргылдаазының тулган чемпиону дээш хүрешке Анатолий Кемерово областан келген Рафаил Шалаев-биле ужуражы берген. Бо ийи мөгениң кайызы-даа боттарының бөлүктеринге чаңгыс-даа аштырышкынга тавартынмаан. Кайызы-даа аваангыр, ... хүрежип, тиилелгени чедип алыр дээш бүгү бар күжүн, арга-дуржулгазын үндүрген.

Хүрештиң сөөлгү минутазы чоруп турда Анатолий Кара-Сал удурланыкчызының бүдүнүн кииргеш, ону хевис кырынга ... [illegible]

10-та чедир Красноярск хоорайга болуп эрткен «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Төп чөвүлелиниң бирги чери дээш маргылдаага бирги черни ээлээн.

Аңы-дуңма кожавыс Хакас автономнуг областың мөгелери Анатолий Тумуреков 62 килограммга бирги, а оон командада эжи Алексей Дорохов үшкү черлерни алганнар. Бо деңзиге Хабаровскиниң күш-культура институдунуң студентизи, бистиң чаңгыс чер чурттуувус Сергей Биче-оолдуң эки хүрешкенин демдеглекседим. Сергей Хабаровскиден бодунуң акша-төгерии-биле орук өртээн төлеп чораан. Кызылга келгеш, үк маргылдаага Тываның шилилдек командазының кежигүнү бүгүн [illegible]. 57 килограммга ийиги черни [illegible]

Ынчангаш ол хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алган. Аныяк спортчунуң шудургу, кызымакчай чорууну, белеткелиниң түңнели ол.

Хүрешке сонуургадыглар. спортчулар улуг-улуг маргылдааларга үргүлчү хүрежип чоруур Биче-оол алышкыларның дугайында билир боор. Ынчангаш беш алышкының аразындан Сергей эң-не бир дугаарында ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алганы ол.

Олимпий оюннарының делегей маргылдааларының чемпионнары чораан Роман Дмитриевтиң, Павел Пинигинниң баштайгы тренери, ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Дмитрий Петрович Коркинниң өөреникчилери, Якутиядан келген мөгелер башкызының бедик адын мактаанар. Оон ... [illegible] Якутияның мөгелери Иван Сивцов биле Борис Борисов 68 килограммга эң бедик шаңналдыг чер дээш боттары хүрешкен. Кайызы-даа ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик аттарны чедип алганнар.

A 82 килограммга Захар Чупрагуу хүрежин залга олурганнар, судьялар магадап көрген-нер. Якут школачының төлээзи хостуг хүрештиң эң-не чараш аргаларын хевис кырынга үнүп келгеш, ... барааалгаткан. Ол бодунуң удурланыкчыларын баштайгы минуталарда-ла эрес октап турган, чемпион... Маргылдааның түңнелинде «Эң чараш техника» дээш шаңналды база аңаа тывысканы таварылга эвес.

Красноярск чурттуг Семён Старцков 74 килограммга, Амур облазындан Владимир Василенко 100 килограммга чедир болгаш 100 килограммдан ажыр деңзиге Кемероводан келген Сергей Лопухин олар «Азия тову» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының тиилекчилери болганнар.

Маргылдааның түңнелинде демдел бүрүнге шаңналдыг черлерни алган спортчуларга өртектиг белектерни, хүндүлел бижиктерни, медальдарны тывыскан. Ол ышкаш албан организацияларның тургузганы тускай шаңналдарын байырлалдыг байдалга спортчуларга тывыскан.

Бүгү-эвилел маргылдаазының организастыг комитединиң кежигүннери Тыва черге болуп эрткен бо маргылдааны бедик деңнелге организастап эрттиргенин оон киржикчилери, судьялар, көрүкчүлер бадыткап турганнар.

Г. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 48 килограммга шаңналдыг черлерни алган А. Доржу, Д. Ховалыг болгаш К. Жумбаннов (үстүнде чурукта); 52 килограммга чемпионнаан В. Монгуш. А. Монгуш болгаш А. Донгак (солагай талазындан) шаңнал алган соонда.

НОЯБРЬ 24-ТЕН 26-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.15 — Чалыыларның чогаадылгазы. 9.45 — «Чер, сээң оглуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.50 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырның улегерлиг хорунуң концерти. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — «Кедээниң ажыл-ишчи хүннери». Кинопрограмма. 15.30 — «Билип ал, тылып бил». Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Д. Зудов эрттирер. 16.15— «Объектив». 16.45 — Улустуң аалгалары. 17.00—«Дагдыныкчы». Committee Тележурнал. 17.30 — «Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва. орус дылдарда).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эрги болгаш чаа ырлар». 19.35 — «Чер, сээң оглуң» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Эртем амыдыралы. И.Л-86 аэробус. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45—23.00 — Р. Штраус. «Дон Жуан» деп симфония поэмазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Элезинниг ховуну чылыында». Эртем-ниитилелдиг фильм. 12.15 — «Шыдыраа школазы». 12.45 — Ботаника. 5 класс. Чиминиң да... (Чургузуу, аңгы-аңгызы, ажык-дузазы). 13.05 — В. Гюго. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыннары. 14.05 — Бойдус эртеми. 2 класс. Аңнар кышка канчаар белеткенирил. 14.25 — Бойдус эртеми. 4 класс. «Хат. Оон уржуктары». 14.45 — Төөгү. 9 класс. Москвага декабрь тура халыышкыны. 15.15 — Вс. Вишневский — «Оптимистиг трагедия». 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Спорт». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Оттуг өзек». Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларының талазы-биле беседазы. 19.45 — Литценбах хоорайның (ГФР) бот-тывынгыр ниити ырының концерти. 20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» «Ылбилиг ыраан». 20.15 — Документалдыг телефильмнер программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Маадыр чайывыс чок». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика 9.15 — Уругларның «Пионерия» ниити ыры студиязының концерти. 9.40 — «Чер, сээң оглуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.45 — «Аушра Стасюнайте-биле ужуражылга». Фильм-шии. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — ПТУ-га чору, кандаар өөредирил. Шахтёр алдарның салгакчылары. 16.30 — «ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары». 17.10 — «Горнистер, кыйгыга харылыланар!»

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Фильмнерни — уругларга. «Кырган берү болгаш чалыы Пуфик». 17.55 — «Сыдыстыгаш» 18.25 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Тудугга түс чер материалдарын ажыглап турарының дуржулгазының дугайында». 19.20 — «Чеппиң угулзалары». Концерт. 19.50 — «Чер, сээң оглуң» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Серенада». Хөгжүмнүг программа. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — «Аңнаашкын дугайында чечен чугаалар». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ада-иелер, оглар». 12.30 — Ниити биология. 9 класс. Бойдустуң болгаш ыдыымал шилилге. 13.00 — Шүлүк чогаалынга турасказтыкан дамчыдылга. 14.00— Башкыга — музыка пичээли. 3 класс. 15.00 — Сөңк лениничи библиотеказ. «Лев Толстой — орус революцияның көрүнчүүзү». 15.45 — «Найырал». Документалдыг телефильм. 16.00 — 17.40 — Чапсар. 17.40 — Вюртембургтуң (ГФР) камералыг оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «№ 21 херек». Документалдыг фильм. 18.50 — «Бистиң почтавыс». 19.15 — Чарлалдар, реклама. 19.25 — «Кожун чорудар ортулуу». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» «Ылбилиг ыраан». 20.15 — Пономтуң орус улустуң ниити ырының концерти. 20.45 — «Мирный». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Чалыы панылының ыры». Уран-чечен фильм.

НОЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.15 — «Горнистер, кыйгыга харылыланар!» 9.45 — «Чер, сээң оглуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 10.55 — «Ойнааашкын». Фильм-концерт. 11.20 — Медээлер. 11.25 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чедип алыышкын». Телефильмнерниң Ереванга эрткен 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының жюризиниң дипломун алган документалдыг телефильм (Алма-Ата). 15.00 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар клаазы. 15.00 — Моол Арат Республиканы чарлааныңц хүнүнге. «Моолдуң бедик дагы». Документалдыг фильм. 15.25 — Моол Арат Республиканың күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 16.35 — Режиссёр Р. Карменниң төрүттүнгенинден бээр 75 чылынга. «Ниити бузурел». Документалдыг фильм. 17.10 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 17.50 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Аңгы үениң суурунуң социал айтырыглары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал.

КЫЗЫЛДАН

19.35 — «Моол улустуң байырлалы». МАР-ның тургустунганының дугайында совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының секретары Р. Б. Чоксумнуң беседазы. 19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55 — «Чер, сээң оглуң» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Спортчу гимнастикага делегей чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 — А. Варламовтуң төрүттүнгенинден бээр 180 чылынга. Композиторнуң романстарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Писаренко күүседир. 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА — «Спартак».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Дадарыышкын-биле канчаар демисежирил». Эртем-ниитилелдиг фильм. 12.10 — «Бистиң садывыс». 12.40 — Зоология. 7 класс. Балыктарның хөй чүүл хевирлери. 13.10 — В. Овечкин. Чогаалдарының арыннары-биле. 13.55 — Физика. 9 класс. Электри шөлү. 14.25 — «Хөлөөлер дал душто чидер». Немелделерлиг хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 15.30 — Документалдыг фильмнер программазы. 16.00 — 18.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Камналга болгаш хумагалал дээш». 19.10 — «Клемент Готвальд». Документалдыг фильм. 19.30 — «ЭКП-ниң XXVI съездинден шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» «Ылбилиг эмгээ». 20.15 — Украин ССР-ниң улустуң танцызының «Ядрань» ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Лев Гурыч Синичкин». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республиканың Кызылга шоочу бүрүнгэр, чайбас. Барыын чүк утлаанышкыныг хар [illegible] сонунда 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус соок болур.

КИНО

НОЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кактустуң чечээ» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Ыыгыурртан куу куштар» 9.20, «Тооолдар улажып-ла турган» деп киноклуб 10.40, «Дүне дыңнаан тоол» 12.10, 13.50, 15.30, «Кыдат ааргыныц ниити демдээ» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак сеткилдиг, удааныг, өг-бүле чок» 15.00, 16.50, «Кара өңнүг тюльпан чечээ» 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрезе: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-25, секретариаттың 2-25-33, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдизиниң 2-27-13, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-24, хаалы-хаагый килдизиниң 2-21-47, үжүктер килдизиниң 2-21-75, чагаа килдизиниң 2-41-25, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17865. Чагыг № 2482

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 272 (11770) | 1981 чылдың ноябрь 25, среда | 1925 чылда үндүрлүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГФР-ДЕ АЯН-ЧОРУУ

Л. И. Брежневтиң Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннары

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннары ноябрь 23-те Боннда эгелээн. Ол чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер киришкен.

Совет аалчыга байыр чедирбишаан, канцлер Г. Шмидт эгелеп турар чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузазының болгаш үзел-бодалдарда база эрге-ажыктарда ылгалдар турзажок, тайбыңны камгалаарынга болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң кайызының-даа сонуургалдыын онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежнев ужуражыышкын болуп турар фактыга сеткил ханыышкынын илергейлеп, ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң удуртукчуларында ылаңгыя ам делегейниң таваржы бергени мындыг нарын болгаш дүвүрээзиннер доллуунган үеде бот-бодунга чугаалап болур чүүлдер барын онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларның чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажырының харылзаалары болур характерлиниң дугайында Г. Шмидттиң бодалынга каттыжып турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол дээрге, шуут-ла ижин-кара чок болуру, ийи таланың кайызын-даа амгы үеде чүү дүвүредип турар дугайын ажыт-чажыт чокка дорту-биле чугаалаарынга, тургустунган байдалдардан уштунуп үнериниң оруун ак сеткилдиг болгаш шынчызы-биле кады дилеп тыварынга белен болуру-дур.

Чугаалажыышкыннар үезинде кайы-даа таланың сонуургап турары делегей айтырыгларын чугаалашкан. Америк ракеталарының чаа хевирлерин сайгара тургузарының планнары-биле холбаштыр Европаның кырында диргелип келген айыылды чайладыры ышкаш, ындыг чүүлдерниң кичээнгейниң мөөңнеринде Л. И. Брежнев саналдаан. ССРЭ моон мурнунда-даа ышкаш, камгаланы хандыларынга четчир барык бир демей деңнеш күш туруп турар кылдыр салап турар болгаш ноябрь 30-де АКШ-биле Женевага ажыттынар чугаалажыышкыннарга ол принципти барымдаалаар бодалдыг деп онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежнев кайы-даа талага таарышкан шиитпирни дилеп тыварының болдунчу дег угланыышкыннарынга хамаарыштыр чамдык бодалдарын чугаалаан. Мораторий дугайында дугуржууштуң ужур-дузазын ол демдеглээш, ол саналга боттуг чүүлдерни немээн. Женевага ам болур чугаалажыышкыннарны боттуг ёзу-биле коор чорукту илергейлээр деп бодалын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгаш ындыг чалдыр коор чорукту Вашингтонга база Боннга билиништиң-биле үнүүр болгаш болур-чогуур-биле үнелээн коор боор дээрзинге идегелин илергейлээн.

Европага ядролуг боо-чепсектерин кызыгаарлаарынга хамаарыштыр Г. Шмидт бодунуң бодалдарын болгаш [illegible] чугаалаан. ГФР тайбыңны деткиириниң херээнге Совет Эвилелиниң эштежикчизи болуп артар деп, ол медеглээн. Чоп болгаш Барыын чүктерниң аразынга чугаалажыышкынны уламчылаарын база кады ажылдажылганы кол барты-рын федералдыг канцлер деткиин. ГФР бодунуң харысалгазының эрге-хемчээлдеринге дүүштүр делегей хөгжүлдезиниң боттуг кылдыр тургустунарынга бодунуң улуг-хуузун киирерин-ге белен деп демдеглээн. Европага ортумак ыраккылдыын америк боо-чепсээн немей эккеп сайгара тургузарының болдунар аргалыын көрүп турар НАТО-нуң ийи дакпыр шиитпир дижир чүвезин беседа үезинде канцлер камгалап турган.

Нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында Рейганның администрациязының шиитпирин, ол ышкаш ядролуг дайыннарны, хамыктың мурнунда Европага «болдуруп болуруң» чогум утказы-биле агартыр болгаш үндезиилээр дээш АКШ-та калбарты берген кампанияны ССРЭ-ниң канчаар көрүп турарын Л. И. Брежнев чугаалаан. Европага нейтроннуг бомбаны эккеп сайгара тургузар чорук улуг айыылды тургузуп, ядролуг дайын кыжаныын күштелдирип, оон уламындан ядролуг месилдежиишкинниң кыптыгып үнериниң айыылын улгаттырып турар деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаар чорукту кижи төрелгетенге удур эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр тарлаар деп. Совет Эвилелиниң КНО-га киирген саналынче барыын-герман удуртукчуларның кичээнгейин хаара туткан.

Стратегтиг шавар халдаашкынның боо-чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарны уламчылаарының эргежок чугулазын санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде ийи тала демдеглээн.

Делегейниң Чоокку Чөөн чүкке болгаш өске-даа девискээрлерге хамаарышкан чамдык чугула айтырыгларны база чугаалашкан. Бүгү-ниити тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга ыыңгыш кыжаныышкынны тургузуп турар чорулдаалерниң таарыштыр тайбың арга-биле шиитпирлээринге идиг бээриниң эргежок чугулазын ийи таладан онзалап демдеглээн.

Санал-оналдар солчуушкуну ижин-кара чок болуруунуң болгаш кайы-кайызының хүндүлежириниң ёзузунга эртти. Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров биле А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдис эргелекчизи А. П. Бондаренко;

барыын-герман таладан — ГФР-ниң ажыл-агыйының федералдыг министри О. Ламбсдорф, ГФР-ниң чазааның парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь К. Беккер, ГФР-ниң ДХМ-ниң статс-секретарьлары Б. фон Штаден биле Г.-В. Лаутеншлагер, федералдыг канцлерниң ведомствозунуң даштыкы политиктиг килдизиниң эргелекчизи О. фон Габленц, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини А. Майер-Ландрут.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИ УТКААНЫНЫҢ БАЙЫРЛЫГ ЁЗУЛАЛЫ

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказында албанныы аян-чорууну кылып чеде берген СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневти тускай утканының байырлыг ёзулалы ноябрь 23-те болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев болгаш Л. И. Брежнев-биле кады ында чеде берген албанныы өске-даа кижилери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов тускай уткуушкунга чораан нар.

Хүндүлүг совет аалчыга аллар кылдыр федералдыг канцлерниң ведомствозунуң бажыңының баарынга хүндүлүг таныыл ы чыскааган болгаш ССРЭ-ниң база ГФР-ниң күрүне туктарын көдүрген.

Леонид Ильич Брежневти федералдыг канцлер Гельмут Шмидт чылыы-биле уткаан. Ийи таланың албанныы тускай кижилерин олар таныштырган.

Хүндүлүг таныылдың начальниги Совет күрүнениң баштыңынга рапортун берген. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының күрүне гимнелерин күүседкен.

Л. И. Брежневти уткуурунга ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер, кадээ ажыл-агый министри О. Ламбсдорф, федералдыг канцлерниң ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь М. Лаништейн, федералдыг канцлерниң ведомствозунда күрүне министри Г. Хуонкер, политиктиг партияларның сураглыг ажылдакчылары, барыын-герман хөй-ниитиниң төлээлекчилери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол килдизиниң эргелекчизи Л. С. Никифоров болгаш ГФР-ниң ДХМ-ниң протокол килдизиниң эргелекчизи Г.-В. фон Финкенштейн киришкен.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт хүндүлүг таныылдың баары-биле эрткеннер. Уткуушкунуң байырлалдыг тускай ёзулалы доозулган.

Байырлалдыг ол ёзулалдың соонуунда ГФР-ниң федералдыг канцлериниң ведомствозунга совет-барыын-герман тускай чугаалажыышкыннар эгелээн.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Г. ШМИДТ-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Л. И. Брежневтиң Г. Шмидт-биле беседазы ноябрь 23-те хүннүң ийиги чартыында Гимних резиденциязында болган.

Делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчуушкунун үргүлчүлээн. Ылаңгыя ядролуг дайынның кыжаныышкынындан Европаны чайладырының, айыыл чок чорукту быжыглаарының, чавырлыышкынның болгаш Европа диптиң улустарының аразынга тайбың кады ажылдажылганың политиказынче катап эгилериниң айтырыын шиитпирлээринге Совет Эвилели база Германияның Федеративтиг Республиказы кандыг салыышкынны киирип болуру дээр дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

(СЭТА).

А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г.-Д. ГЕНШЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-те аян-чоруунуң үезинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер-биле беседазы ноябрь 23-те болган.

Делегейниң чамдык айтырыгларын, оон иштинде КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылынга хамаарышкан айтырыгларны беседаның үезинде чугаалажып көрген.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЁЗУЗУНГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-де аян-чоруунга киириштир ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архиповтуң ГФР-ниң ажыл-агыйының министри О. Ламбсдорф-биле беседазы ноябрь 23-те болуп, агар айтырыгларны, ол ышкаш ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга экономиктиг харылзааларның перспективаларын чугаалашкан.

Ол-ла хүн ГФР-ниң Садыг палаталарының эвилелинге И. В. Архиповтуң ГФР-ниң садыг-үлетпүр бөлүктериниң хөй бөлүк төлээлекчилери-биле ужуражыышкыны болган. Кады ажылдажылганың уламна калбак талаларын хаара туткан, кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны ийи тала дыка идепкейжилеп турарының байдалынга Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруу болуп турарын И. В. Архипов беседа үезинде онзалап демдеглээн. Эң чоокку чылдарда боттандырар апаар дыка улуг дугуржулгалар, үр хуусаага болдап дугуржуп алдынган болгаш чугаалажып көөрүнүң чадазында турар кады кылган улуг хемчээлдерлиг төлевилелдер бар.

Герман үлетпүр-садыг каттыжыышкынының президентизи О. Вольф фон Амеронген болгаш үлетпүрнүң база банкыларның өске-даа төлээлекчилери Совет Эвилели-биле ажыктыг садыг-экономиктиг харылзааларның ГФР-те ужур-дузалыын, ол харылзааларны моон соңгаар-даа калбартып, кады ажылдажырының ажыл-херекчи бүдүрүлгезин быжыглаар деп бодалын демдеглээн.

Ийи талага чугула сонуургалдыг болдуруп турар чамдык практиктиг айтырыгларны чугаалашкан.

(СЭТА).

ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке аллдар кылдыр ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт чалап хүлээп алыышкынныңың «Редут» бажыңының душтеки шайлалганы ноябрь 23-те болган.

Совет таладан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы И. В. Архипов болгаш Л. И. Брежнев-биле кады ында чеде берген албанныы өске-даа кижилери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов душтеки шайлалгага барып чораан нар.

ГФР-ниң талазындан оралакчы канцлер болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер, федералдыг чазактың өске-даа кежигүннери, бундестагтың депутаттары, бундестагтың кежигүннери, политиктиг партияларның удуртукчу ажылдакчылары, элээн каш черлерниң премьер-министрлери, Бонннуң обербургомистри, профэвилелдерниң, а ол ышкаш «ГФР—ССРЭ» ниитилелдиң федерациязының төлээлекчилери душтеки шайлалгага келгеннер.

Г. Шмидт чүве чугаалаан.

Л. И. Брежнев харыы сөс чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги федералдыг канцлер!

Агайлар болгаш дээргилер!

Эштер!

Байыр чедирген чылыг сөстериңер дээш четтирдим, федералдыг канцлер. Федеративтиг Республикага келир кылдыр чалааны дээш өөрүп четтиргенимни илергейлээр бодаан ийик мен. Силер-биле болгаш Силерниң ажылдакчыларыңар-биле санал-оналдарны ылаптыг, чогумчалыг солчурунуң аргазын совет удуртулга кезээде бедии-биле үнелеп келген.

Мооң мурнунда Боннга чазын кээп чораан мен. Майда хүннүң чырык херелин кижилерниң бээнин арнынга көргенимни сактып тур мен. Ам күзүн-дүр, бүрүлер тоглап дүжүп турар, кижилерниң арын-шырайы база ширииннээр апарган ышкаш-тыр. Ооң чылдагааны чүгле үениң эргилдези эвес боор. Тайбыңның салым-чолу дээш дүвүрээшкин чер болганда күштелген.

А даартагы хүнүнге улуг бүзүрелдиг болуруң кижилер күзеп турар болгай. Бодувустуң [illegible] болгаш даштыкы төлээлекчилер-биле харылзаажыстан ол дугайын билир бис. Тайбың-шөлээн ажылдаарын, ажы-төлүн өстүрерин кижилер күзеп турар, а ону чедип алырынга тайбың херек.

Бо сагыш-сеткилди Силер, дээрги федералдыг канцлер, бодап тур боор силер. Ол черле билдингир. Бистиң күрүнелеривистиң улустары делегейниң ийиги дайынының чылдарында кедергей аар-берге качыгдалдарга таварыжып эрткен, ынчангаш чаа дайын дугайында, оон эрткеш ядролуг дайын дугайында бодалдың боду безин кем-буруулуг кылдыр оларга билдинип турарынга чиктиг эзингеен херээ чок.

Шын эвес чаңчыл-ла базым [illegible] политикага айыылдыг болу бээр байдалдар тургузаан. Ам база ындыг. Европа диптте болуушкуннар чоокку келир үеде кандыг угланыышкынга: Хельсинкиге тодаргайлаан тайбың үндезиннерин быжыглаарынче азы оларны узуткаарынче угландыр калбарар бе дээр дугайты чугаа болуп турар-дыр.

Бо теманы дээрги федералдыг канцлер-биле бөгүн тодаргай чугаалажып көрдүвүс. Оон иштинде Европага ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң дугайында айтырыгны база совет бодалды эң-не [illegible]-биле чугааладым.

Байдал дүвүренчиг-дир деп санап турар бис. Барыын чүктүң эң улуг күрүнези боо-чепсектерин улам-на эндере бүдүрерин оралдажып турар. Стратегтиг болгаш өске-даа чепсеглениишкиннериниң кедергей улуг чаа программаларын ында хүлээп ап, нейтроннуг чепсекти бүдүрерин эгелеп турар. А ол чепсекти ажыглаары — Европаны кижилер чок арттырары, ону ооң бодунуң чевег турасказы болдурары-дыр.

«Кызыгаарлаттынган ядролуг дайыннарны» чорудуп болдурууң дугайында, харын-даа ындыг дайынны чорударының чугулазының дугайында базыткап турар апарган. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас кылдыр хүлээлгени деңге алыр дугайында Совет Эвилелиниң саналын хүлээп алырынга шуут күзел чогу чүнү херечилеп турары билдингир эвес бе, ынчаш?

«Дайын чорудулгаларының Европа шөлүнге» ядролуг чепсекти ажыглап болуруп шериг доктриназының денгелинге чедир көдүрүп турар-дыр. Чүс-чүс миллион кижилер чурттап турар Европа дайын чорудулгаларының шөлү болуру албан ышкаш кылдыр санап турар. Ядролуг часпыышкыннарның оларга эстиптайып чарынчаан өске дээрс чүвеге чааттымаан ак-коргулдуг кижикиңгештерлиг бичии хааржак ышкаш кылдыр Европаны санап турар-дыр.

Ындыг чүүлдер дугайында чугаалаары бези аарышкылыг болгаш кударанчыг-дыр. Ынчалзажок дайын дугайында ылаңгыя аныяктарга шынын чугаалаары бистиң хүлээлгевис-тир. Чүгле эрткен үениң халавының дугайында эвес, харын-даа ядролуг дайын кандыг айыылдыгыл дээрзин чугаалаары чугула.

Бистиң үзелдеривис аңгы-даа болза, Европа — бистиң ниити бажыңывыс-тыр. Салым-чолдарывыс ниитилешкен байдалы чүс-чүс чылдарда бистерни харылзаштырып келген болгаш бөгүн база харылзаштырып турар-дыр.

Барыын Европага, хамыктың мурнунда ГФР-ниң девискээринге ССРЭ-ниң шыгаап каан чаа америк ракета-ядролуг чепсекти тургузарының планнары моон мурнунда кажан-даа боол көрбээн ындыг улуг айыылды бүгү диптке тургузарынга ханызы-биле бүзүрээр бис. Кижилер ындыг айыылды тодаргайы-биле билип турар болгаш ону уттураар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын манап турары чугаажок.

Чоокку хүннерде Женевага эгелээр совет-америк чугаалажыышкыннарга Европада ядролуг чепсек дугайында айтырыг кол черни ээлээри билдингир.

Чугаалажыышкыннарның эгелээриниң фактызы боду-ла Европаның улустарының дүвүредип турар айтырыгларны шиитпирлээрин хандырары ол болур деп бодаар болза, шын эвес болбайн аан. Оларның түңнелин ийи таладан хамааржыр апаар. Совет Эвилели чогуур түңнелдерни чедип алырынга быжыг бүзүрел-биле ол чугаалажыышкыннарга баар. А өске талага хамаарыштыр оваарымчалыг чорукту негеп турар байдалдар дыка хөй деп санап турар бис.

Таарымчалыг дугуржулгаларны тыпкаш, чедип алырының дугайында эвес, харын-даа чаа америк ракеталарны Европага канчап-даа тургаш, тургузарынче чүткүлдүң дугайында медеглелдер АКШ-та болгаш НАТО-нуң өске-даа чамдык чурттарында бо-ла дыңналып келгилээр.

Европага ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң айтырыын канчаар шиитпирлээриниң дугайында АКШ-тың чазааның чоокта чаа парлаттынган саналының утказы ындыг айыылдыышкыннарны бадыткап турар.

Ол саналды бистер канчаар көрүп турар бис? Бир эвес ажык-биле чугаалаар чүве болза, бистиң бодап турары ыыс-биле алырга, чүс-чүс миллион кижилерниң айыыл чок чоруунуң болгаш амытынының эрге-ажыктарынга хамаарышкан ындыг айтырыгга чөптүг болгаш ийи талага таарымчалыг болур чоруктуң дугайында билдигни оон авторлары сыр дедир тургузуп турар-дыр. Ынчангаш бо талазы-биле кандыг-ла-бир «куруг шиитпирниң» дугайында чугаа чок болбайн аан.

Бистерден чаңгыс таланың чурум-биле боо-чепсекти дүжүрерин, бистиң чурттувусту болгаш бистиң эвилелчилеривисче углап каан чүс-чүс курган чер болгаш далай ракеталарының, ядролуг бомбаларлыг самолёттарның, бөгүн Каттышкан Штаттарга болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының Европа девискээринде тургускан ол бүгү күчүлүг боо-чепсектериниң хевээр арткан турарын негеп турар-дыр. Тодаргайлаарга, бир эвес амгы үеде ийи талаларның аразында Европада ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектериниң деңнелир хамаарылгазы бирээ-бирээ кылдыр элээн шын кылдыр илереттинер болза, АКШ ону НАТО-нуң талазынче чаа барык ийи-бирээ хире хамаарылгалыг болдурарын күзеп турар-дыр.

Совет Эвилели ындыг байдал-биле кажан-даа чөпшээрешпес деп чүве билдингир. Бистер ам болур чугаалажыышкыннар талазы-биле боттарывыстың партнёрларывысты айтырыгны эң-не объективтиг көрүүнче болгаш ийи талага херек кырында таарымчалыг, тайбыңның болгаш бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруунуң херээнге ажыктыг шиитпирни бистиң-биле кады тыварынче кыйгырып турар бис.

Чугаа кылырын чиңгедир, аңаа таарымчалыг байдалды тургузары-биле бистер мындыг саналды киирген бис: ийи талалар, чугаалажыышкыннарның үргүлчүлеп турарының үезинде Европага ортумак ыраккылдың чаа ядролуг чепсектерин тургузарындан болгаш барларын чаартырындан ойталаар. Ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектериниң амгы деңнелин мөңге үеде быжыглаарының дугайында кандыг-даа чугаа ында болбайн турарын көрүп тур ышкажыл силер. Өске тала, ол дугайын мырыңай чаа чугаалааным соңгаарлаарыышкынга чөпшээрежир чүве болза, Совет Эвилели бодунуң «СС-20» ракеталарын моон-даа соңгаар тарадыр тургузарын соңгадырындан таа өске чүүлдерни кылырынга белен болур ийик дээрзин бөгүн бистер федералдыг канцлерге дыңнаткан болгай бис. Бистер оон-даа ыңай өске чүүлдерни кылыр ийик бис.

Бистер чаагай сеткилдиң херечизи кылдыр ССРЭ-ниң Европа кезээнде боттарывыстың ядролуг боо-чепсээвистиң чамдык кезиин чаңгыс талалыг чурум-биле кызырып болур ийик бис. Чугаалажыышкыннарның түңнелинде ССРЭ биле АКШ-тың дугуржуп ап болуру ындыг элээн кулу деңнелче чуткуур-биле ынчаар баш удур кызырып болур-дур. Ол — бистиң туружувуста чаа, чугула чүүл боол турар.

АКШ-биле чугаалажыышкыннар шуут боол турар үеде бистер кайы-даа талаларның Европада ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектерин боттуу-биле кызырары дээш шиитпирлиг туржур апаар бис. Чугаалажыышкыннарның боол турарының үезинде дорт санпарны тодаралыр апаары билдингир. Ынчаарга бистиң канчаарывыс дугайында чугаалаар чүве болза, ол черлениң боо чепсээниң он-он эвес, а чүс-чүс саннын кызырарын чедип алырынга белен болур ийик бис. Чүс-чүс санныг деп катап чугаалап тур мен. Бистиң туружувус ындыг.

Бир эвес чугаалажыышкын кылыр ийи тала — Барыын болгаш Чөөн чүк — Европада объектилерже шыгааттынган ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектериниң бүгү хевирлеринден долузу-биле ойталаар дугайында белениң илередир болза, бистер база-ла ол дээш бис.

Бистер ниитизи-биле Европа кезиинде барып ортумак ыраккылдың-даа, тактиктиг-даа ядролуг чепсектен хостуг чер болзун дээш туржуп турар улус бис. Ол бүгү талаларга чөптүг — ёзулуг-ла «куруг шиитпир» ол болур ийик.

Дээрги канцлер! Хүндүлүг агайлар болгаш дээргилер! Эштер!

Совет Эвилели болгаш ГФР — аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелер. Бистер боттарывыс түс-түс эвилелчилерлиг болгаш өңнүктерлиг бис. Бистер хөй-хөй чүүлдер талазы-биле домей эвес политиктиг үзел-бодалдарлыг бис, чорулдаалар-даа бар. Ынчалза-даа олар ниити кол сорулга — кижи төрелгетенниң эң дээди үнелиг чүүлү болур тайбыңны камгалаарының сорулгазының соонда турар ужурлуг деп санап турар бис.

Чавырлыышкынның ол чылы — 70 чылдар — ис чок читпээн. Олар кижилерниң мээ-медерелинге, улустарның угаан бодалынга чаңы салдарын чедирген. Улустар аразынга тайбың, кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылга — болдунар боттуг арга деп чүвени чавырлыышкын көргүскен. Ол соон-даа артык — шуут эргежок чугула чүүл боол турар.

Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразынга бо талазы-биле ажыктыг чүүлдер эвээш эвес мөөңнеттинген. Маңаа Москва керээзиниң төөгүлүг ролю салдар чедирген. Ол керээ талаларының ында айыттынган хүлээлгелери бистиң күрүнелеривис аразынга харылзааларның чаа байдалын болгаш Европага тайбыңны хандыларының айтырыгларын чаа ёзу-биле көөрүп илередип турар. Бистер шуптувус ССРЭ биле ГФР-ниң аразында боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазы Европа диптке болгаш улустар аразының бүгү амыдыралынга-даа турум чоруктуң кошку фактору апарганын сеткил ханыышкынныг чугаалап болур бис.

Янзы-бүрү адырларга бистерниң харылзааларывыс таарымчалыг кылдыр тургустунуп турар дээр болзунза, мээн-биле чөпшээрежир боор силер. Бистиң чурттарывыстың аразында бараан саарылгазы соксаал чок калбарып, улам-на көвүдеп турар. Элээн хөй улуг хемчээлдиг төлевилелдер удавас боттаныр, оларның чамдыктары келир чүс чылче шилчиир. Культура талазы-биле, аныяктар, профэвилелдери болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының шугуму-биле харылзаалар янзы-бүрү хевирлиг болгаш калбарып кел чыдар.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, салдынган сорулгаже чүткүлдүг, демниг ажыл бистиң улустарывыска дыка хөй эки чүүлдерни берип турар-дыр, ынчангаш чедип алдынган чүүлдерни камнап, бөйлакпылдар болгаш ол сорулга-биле тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаарынга боттарывыстан-на хамааржыр бүгү чүүлдү кылыылынар.

Германияның Федеративтиг Республиказының хамаатыларынга бистиң чаагай сагыш-сеткилимисти илергейлеп, оларга тайбыңны болгаш чаагай чорукту күзээри-биле бодумнуң чугаамны доозуп каарын күзээн ийик мен.

Дээрги федералдыг канцлерниң болгаш дээрги-агай Шмидттиң кадыкшылы дээш дашкаларны көдүрерин күзеп тур мен!

Мында турар бүгү кижилерниң кадыкшылы дээш!

Совет Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш кады ажылдажылга дээш!

Европага болгаш бүгү делегейге тайбың дээш!

Г. Шмидттиң болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

(СЭТА).

ЖУРНАЛИСТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-де эгелээн аян-чоруушка делегей парлалгазы, радио болгаш телевидение аажок улуг сонуургалын илергейлеп турар. Делегейниң ол чугула болуушкунну чырыдары-биле Боннда 1000 ажыг барыын-герман болгаш даштыкы журналистер чеде берген. Дээди деңнелге совет-барыын-герман ужуражыышкыны — ГФР-ниң солуннарының бир темазы ол апарган. Телевидениениң болгаш радионуң бүгү программалары аян-чоруктуң эң чугула үе-чадаларының дугайында дорт дамчыдылгаларны кылып турар.

Боннда парлалга бажыңының улуг залынга ноябрь 23-те парлалга конференциязы болган. Аңаа совет төлээлекчи Л. М. Замятин биле барыын-герман төлээлекчи К. Беккер албан хуузунуң чугаалажыышкыннары эгелээниниң дугайын, үр болгаш быжыг тайбыңны хагдырарының, ядролуг халапты болдурбазының айтырыглары кол кичээнгейге турганын дыңнаткан.

Чугаалажыышкыннар ажыл-херекчи байдалда чоруп турар деп бодал-оналын олар илергейлээн.

Барыын-герман парлалгада амгы чугаалажыышкыннарны совет тала делегей политиказының чугула чүүлү кылдыр көрүп турар. Сорулга чүл дээрге, ядролуг халапты болдурбазынга кандыг [illegible] кижилер эргежок чугулазын тодарадып алыры болуп турар. Ол чүл дизе, ам делегейниң таваржы бергени берге байдалдан үнериниң аргазын кады дилеп тыварынга белен болуру-дур.

Совет Эвилели Федеративтиг Республиканың удурланыкчызы эвес, харын эштежикчизи болгаш кожазы болуп турар дээрзиниң дугайында Г. Шмидттиң медеглелин Л. И. Брежнев деткээн.

НАТО-нуң планнары-биле холбаштыр Европаның кырында диргелип келген айыылды чайладыр ындыг сорулгаже кичээнгейниң мөөңнээрин Совет күрүнениң баштыңы кыйгырганын Л. М. Замятин демдеглээн. Бир-ле болза, боо-чепсекти эндере бүдүрери бүгү чурттарны хаара туда бээр болгаш дайын айыылын чоокшулап келир, чок-ла болза, ону болдурбайн барып болур болгаш душкүүрелдиг чорукту чавырылдырарынга чедире бээр угланыышкынче [illegible] ындыг [illegible] алыышкынның мурнунда ам улустар турарын көрбейн барып болбас.

Ортумак ыраккылдың чепсээниң талазынга амгы үеде ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш НАТО-нуң аразында күш барык домей. Совет Эвилели моон мурнунда-даа ышкаш, камгалалды хандыларынга четчир барык бир демей күш бээ кылдыр салап турар. Женевага чугаалажыышкыннарга ол харын ону барымдаалаар.

ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидттиң чугаалажыышкыннар үезинде кылган медеглелиниң утказын К. Беккер бодунуң чугаазынга тайылбырлаан. Л. И. Брежневке ГФР-ниң чазааның баштыңы чүректиң ханызындан байыр чедиргенин болгаш оон аян-чоруун ГФР-ниң удуртукчулары улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын демдеглээнин барыын-герман төлээлекчи чугаалаан. Керээлерниң болгаш дугуржулгаларның сөөлгү он чылда тургустунган системазы Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларга база чугула рольду ойнап турарын канцлер онзалап демдеглээн деп ол айыткан.

Совет болгаш барыын-герман төлээлекчилер журналистерниң айтырыгларынга харыылаан.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Совет чурт он бирги беш чылдын [illegible]. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш бистиң [illegible] турар. Болунун партиязынга чоннуң кылыгаар чок бүзүрели, оон политиказын бир ин-сеткилдиг деткип турары — [illegible] эргемге ханызы-биле үнде-дээлеттиингенниниң бүзүрелдиг херечизи-дир. Ол чорук СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунуң, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өңгү чыыжының аллыы [illegible] ажылынга база [illegible]-биле хамааржыр.

1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеттиниң [illegible] [illegible] Пленуму [illegible].

[illegible]

нарыг болгаш янзы-бүрү бараанарны бүдүрүп берген дээш бүгү-ле чүүлдерин кылыр херек.

1985 чылда херектеледиң ниитилел фондулары 144 миллиард рубль азы 1980 чылдаазындан 23 хуу хөй болур. Ниитилел фондуларының ол-ла дээрге, чаа школалар, эмнелгелер, культураның албан черлери, ол дээрге, социал болгаш амыдырал [illegible] [illegible]. Ол дээрге, уруглар-лыг өг-бүлелерге, ажылдап турар кижилерге, чаа өгленгеннерге [illegible] экижилдери болгаш өөн-даа [illegible] рарын-дыр.

Чурттаалга тудуунга 93 [illegible] турар. 530 миллион дөрбелчин метр ниити чурттаалга шөлүн тудар. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга ол тудугну колдадыр чорудар (эрткен беш чылдаазындан 30 миллион дөрбелчин метр хөй чурттаалга бажыңнарын ког черлерге тудар).

Бисти долгандыр бойдусту камгалаары — кижилерниң амгы болгаш келир үениң салгакчыларының эргеажынга база дүгжүп турар. Күрүнениң капитал салыышкыннарындан 10 миллиард ажыг рубльди он бирги беш чылда ол сорулгаларга чарыгдаары көрдүнген.

Чоннуң чаагай чоруун [illegible]

[illegible]

(«Правда» солуундан).

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Э. Д. Даржааны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совхоз бүдүрүлгезинге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр Тожу районда «Май 1» совхозтуң [illegible], Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестол Даржаевич Даржааны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың ноябрь 24.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. «Мостотрестиң» көвүрүг тудар 18-ки отрядының тудугжулары болгаш монтажчылары ССРЭ-ниң Европа кезээнде автомашиналар эртер эң улуг көвүрүгнүң бирги эдилгээн ажыглалга кииреринге белеткенип турарлар. Ол көвүрүг Клязьманың суг шыгжамырын кежир туттунган. Москва—Дубно аразында оруктa үш километр көвүрүгнү кылган, оон 580 метрин демир-бетон конструкциялардан кылган.

ЧУРУКТА: чаа көвүрүг.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

АНЫЯКТАРНЫҢ СОНУУРГАЛЫН БАРЫМДААЛАП

Аныяк ажылчыннының хуннери болгаш бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделери, шериг-спортчу оюннар болгаш [illegible]. [illegible] нар — ниитилелдиң идео-[illegible] кезээ болур, ол болгаш оскелаа хөй янзы хемчеглер бистиң хоорайларывыста болгаш суурларывыста [illegible] эртип турар. Ынчаарга бүгү-ле оолдар болгаш кыстар чурттап [illegible]

[illegible]

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин [illegible] СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдарын боттандырып тура, ол Советтер [illegible] С. М. Шабановтуң база Мурманск [illegible] Рига хоорай Советтериниң [illegible] дытларынга демдеглээн. Аныяк [illegible]

[illegible]

[illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1979 чылдың май 29-тугу доктаалын улус депутаттарының Мурманск, Одесса, Рига хоорай Советтериниң [illegible] турарын комиссиялар көрген.

[illegible] оларның идепкейин өстүреринге идиглиг апарган.

Ынчангаш ол ажылда амгы улуг четпестер, чазыглар барын комиссияларның хуралынга демдеглээн. Чамдык хемчеглер чаңгыс аай болгаш демейлешкек болга-[illegible]

[illegible] Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков. [illegible] министерстволарның болгаш ведомстволарның [illegible] ажылдакчылары кирипкен.

(СЭТА).

КОМПЛЕКСТИГ ЧОРУДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында арага-дарыыкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле республика комиссиязының хуралынга Улуг-Хем районнуң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар талазы-биле комиссиязының ол талазы-биле чорудуп турар ажылының база «Шагонартажстрой» трестиң администрациязының, хөй-нийти организацияларының аныяктар ортузунга арагалаар чорукту баш удур болдурбас талазы-биле ажылының дугайын чугаалашкан.

Районда болгаш тресте арагалаашкынга болгаш алкоголизмге [illegible]

[illegible]

ДЭЭШТИГ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

(ВЛКСМ обкомунуң VI пленуму)

ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленумунга «СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктар болгаш назы четпээннер ортузунга мөзү-шынар кижизидилгезин эки [illegible] база корум-чурум үрээшкиннерин кызырар талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи анык [illegible] кижи-ажылын, мөзү-шынар, идей-политиктиг [illegible] комсомолдуң ролюн бедидерин ооң эң чугула сорулгазы деп айыткан. Съездиниң ол айтыышкыннарын [illegible] республиканың комсомол организациялары оолдар, кыстарның мөзү-шынар кижизидилгезинге, хөй-ниитиниң корум-чурумун [illegible] боттарының ролюн бедидип турар. Ол ажылдарны улам [illegible] СЭКП обкомунуң IV пленумунуң [illegible] чеди. Бо дугайын ВЛКСМ обкомунуң пленумунга илеткелчи — комсомол обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя болгаш салал бергеннер демдеглээн. Анияктар ортузунга кижизидилге ажылының байдалын [illegible] шүгүмчүлекчи өзү-биле анализтеп, четпестерни чайладырының оруктарын [illegible].

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң байдалын комсомол обкомунуң үшкү (1976 ч.) болгаш алдыгы (1979 ч.) пленумнарынга [illegible] болгаш Иштики херектер [illegible] наттышкан хуралынга чугаалашкан. Кылдынган ажылдарның түңнелинде комсомол [illegible] бедип, чамдык суурларда [illegible] хөй-ниитиниң корум-чурумун [illegible] кем-херек үүлгедир чоруктар эвээн кызырылган. Ажылды билдилиг тургускан [illegible] эвээш эвес.

Чижээ, ВЛКСМ Эрзин райкому мөзү-шынар кижизидилгезин чорудупшаан, ол айтырыгны комсомол хуралдарынга доктаамал [illegible], хүлээп алган шиитпирлерин контрольдап келген. Корум-чурум үрешки дег элээди [illegible] ажылдын кижизидилгезиниң хемчеглерин алган. Күш-культура болгаш спортту хөгжүдеринче кичээнгейни салган. Ук ажылды эки организастаашы [illegible] дыл түңнелдери-биле район республикада бирги черни алганы тавары эвес.

Тываның электри четкилериниң «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Мөрен», «Бай-Тал», Жданов аттыг совхозтарда, өске-даа коллективтерде комсомол организациялары мөзү-шынар кижизидилгезин дээштиг чорудуп келген.

Элээдилерниң шимчээшкиннин комсомолчу-анияктар [illegible] ажыктыг хевирлери апарган. Ийи муң ажыг дагдынаакчылар [illegible] турар. Комсомолдуң область организациязы идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезин билдилиг чорудуп шыдаар четчир саны мергежилдиг кадрларлыг. Кижизидилгениң бир чугула хевири — спорттуң багай эвес байдалы республикада тургустунган. Мөзү-шынар кижизидилгезин хөй талалыг чорудуп, ооң дээштиин бедидеринге эргежок чугула байдалдарны [illegible] ВЛКСМ обкомунуң пленумунга демдеглээн.

Ооң-биле чергелештир чедир кылдынмаан чүүлдерже пленумнуң киржикчилери кол кичээнгейни салган. Элээди уруглар ортузунда корум-чурум үрээр чорук онгу беш чылда [illegible] кызырылза-даа деңнел ам-даа бедик болуп артпышаан. Анияктар болгаш элээди уруглар ортузунда кем-херек үүлгедиишкиннериниң деңнели бо чылын база кызырылбайн турар. Комсомолчуларның иштинде корум-чурум үрээр, милицияның эрриктер сергедир черинге кирер, биче хулиган херек дээш харысалгага кирген фактылар база бар. Кем-херек үүлгедиишкиннериниң хөй кезии Кызыл хоорайда болуп турарын ВЛКСМ обкомунуң пленумунга шыңгыы шүгүмчүлээн. Комсомол хоорком өөредилге болгаш культура албан черлери-биле сырый харылзаалыг ажылдаарын ам-даа чедип албайн, күш-ажылчы коллективтерде анияктар ортузунга кижизидилге ажылын кошкак тургускан.

ВЛКСМ обкомунуң пленумнарынга шыңгыы [illegible] ледип турган комсомолдуң [illegible] ажылының стилинде улуг четпестер чалгааттынмайн турар. Ында назы четпээннер ортузунда кем-херек үүлгедиишкиннериниң саны кызырылбайн турар. Ол райкомнуң бирги секретары С. Х. Кюрю пленумга саңал бергеш, амгы үеде комсомол организациялары [illegible] чорудуп турарын дыңнаткан. Гейдилерни органзастап, комсомолдуң оперативтиг отрядтарының ролюн бедиткен. Ынчалзажок [illegible] кижилер-биле кижизидилге ажылы четпес тургустунган. Райком хүлээп алган шиитпирлерин ноопкан, контрольдап келген.

Мөзү-шынар [illegible] идепкейжидип, ылаңгыя элээди уруглар-биле ажылды онзагай кичээнгейде тургусканып ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң бирги секретары Ю. Н. Федосеев саналынга чугаалаан. Ооң саналын өзүгаар алырга, мөзү-шынар кижизидилгезинге хамааржыр айтырыгларны комсомол хуралдарынга 140 ажыг удаа чугаалашкан болуп турар. А ажылдың четпешкенин ооң саналында эвес, а пынарында дээрээн утпаза чогуур. Комсомол организацияларының ажылының ындыг стилин бир янзы көрүп, анияктарның кижизидилгезинге чаа аргаларны ажыглаары четтирбейн турар.

Пленумнуң киржикчилери мөзү-шынар кижизидилгезинде өске-даа четпестерни принциптиг-биле [illegible] анияктарның болгаш элээди уругларның кем-херек үүлгедир [illegible] чылдагааннарын бүгү талалыг анализтеп, четпестерни чайладырының аргаларын тодаргай чугаалашкан.

Ниитилелге хоралыг үүлгедиглерниң бир үнер дөзү — арагалаашкын-биле демиселди шыңгыы [illegible] пленум демдеглээн. Анияктарның чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылды, политиктиг база экономиктиг, кежээки болгаш бот-өөредилгени, хоойлу-дүрүм пропагандазын чогуур деңнелге тургузары негеттинип турар. Күш-культураның болгаш спорттуң бар аргаларын долузу-биле ажыглаарының [illegible] саналбергеннер демдеглээн.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге белеткелдерни идепкейлиг ажыглааш, комсомол ажылының стилинде болгаш методунда четпестерни чайладып, ажылды сайзырацгаажыдарының сорулгаларын айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленумга СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров олурушкан болгаш чүве чугаалаан. Чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр ханы анализти ол берип, бедик идейлиг, амыдыралчы идепкейлиг турушт уг анияк кижини кижизидер дээш кичээнгей салза чогуур айтырыгларга доктааган.

ВЛКСМ-ниң отчёт-соңгулдалыг XX Тыва область конференциязын 1982 чылдың февраль 27-де чыылдырар дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

В. МААДЫР.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕ

КОМИССИЯ ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРҮП ТУР

РСФСР-ниң Дээди Совединиң декабрь 1-де Москвага ажылдап эгелээр дөрткү сессиязы республиканың ажылчы чоннарының чоокку чылдарда коммунистиг тургузуушкунга киржириниң калбак программазын хүлээп алыр. Аңаа Россия Федерациязының 1981—1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1982 чылда Күрүне [illegible] болгаш бюджеттин чугаалажып көргеш, бадылаар база 1981 чылдың планының күүседиини турарын, а ол [illegible] 1980 чылда бюджеттиң күүселдезиниң дугайында [illegible].

РСФСР-ниң План-бюджет болгаш [illegible] доктаамал комиссияларының тургускан он үш белеткел комиссияларынга ийи неделя хире үениң иштинде республиканың министерстволарының, [illegible] ведомстволарының киирип келгени план болгаш бюджет талазы-биле материалдарны бүгү талалыг [illegible] Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң [illegible] болгаш сүмелеринге дүүштүр Россия Федерациязының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң [illegible] айтырыгларының талазы-биле 60 ажыг илеткелдерни дыңнаан. Белеткел комиссияларының ажылынга киришкен 140 депутаттар барык шупту [illegible] ажып, чүве чугаалаап болгаш тодаргай саналдарын киирип келген.

Ноябрь 23-те РСФСР-ниң Советтер бажыңынга План-бюджет комиссиязының Россия Федерациязының Дээди Совединиң өске-даа доктаамал комиссияларының киржилгези-биле пленарлыг хуралы болган. Хуралды комиссия даргазы депутат В. С. [illegible].

РСФСР-ниң 1981—1985 чылдарда [illegible] социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1981 чылдың планының күүсеттинип турарын баштай [illegible] дугайында планның кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле белеткел комиссиязының даргазы депутат А. П. Зазу[illegible].

[illegible] чединиишкиннерни ажыглап, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга күш-ажылдың [illegible] турган, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң калбак программазы айыттынган. Беш чыл иштинде национал орулгазы 22 хуу улгаттырарын планнап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн [illegible] үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң 90 хуузун, кодээ ажыл-агыйының ниити продукциязының бүгү өзүлдезин болгаш капитал [illegible] өзүлдезин чедип алыр. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарының [illegible] хөгжүдерин планнап турар.

Бюджеттиң кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле белеткел комиссиязының даргазы депутат Б. А. Осипчик РСФСР-ниң 1982 чылда Күрүне бюджедин болгаш 1980 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезин баштай чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайын дыңнаткан. Күрүне бюджединиң бүгү-ле [illegible] улус ажыл-агыйының болгаш [illegible] акшаландырарынга ажыглаар. Үлетпүрнү, транспортту, тудуглу, [illegible] адырларны улам хөгжүдеринге эргежок [illegible] акша-хөреңгини база тускайлаарын көрген. Чүгле РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының кодээ ажыл-агыйын кодурериниң [illegible] боттандырыр чорударынга сес миллиард ажыг рубльди тускайлаар.

Хуралга планнар болгаш бюджет талазы-биле [illegible] лериниң төлевилелдерин чүүлдүг деп көрген. Оларны өске доктаамал комиссияларга чугаалажыр [illegible] шиитпир хүлээп алдынган.

Ол ышкаш комиссия Астрахань областың улус депутаттарының чер-чер Советтериниң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин [illegible] гаар күш-ажылдың сагылгазын чүрүмун быжыглаарының болгаш күш-ажылчы [illegible] хуралдарының [illegible] жидериниң талазы-биле ажылын база чугаалажып көрген.

Хуралдың ажылынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Х. П. Нешков киришкен.

(СЭТА).

А. КАРПОВТУҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ — СОВЕТ ГРОССМЕЙСТЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

«Анатолий Карпов — шыдыраа талазы-биле делегейниң эң шылгарангай чемпиону! Ол [illegible] түге туруп көрбээн!» — деп, сураглыг аргентин гроссмейстер Мигель Найдорф СЭТА-ның корреспондентизи-биле Меранога беседазынга [illegible].

— Карповтуң оюну үш чыл бурунгаар Багиога ойнааныңдан үш катап күштүг болган. Меранога Карпов улуг сан-биле тиилээр деп чүвеге бүзүреп турган мен. Ам көрбес силер бе, часпаан-дыр мен — деп, ол чугаалаан.

А. Карпов бүгү маргылдааның дургузунда тергиин улуг [illegible] АПА деп австри парлалга [illegible] бижээн.

Карповтуң тиилелгезин дээрге ооң шыдыраачы уран мергежилиниң, ооң тура-сорукту уунуң, спортчу бедик [illegible] тиилелгези-дир деп, «Руде право» солун (ЧССР) бижээн. Маргылдаа [illegible] шылыраа херечи эвес, а угаан-сагыш демиселинге база ажып үнгени ол. Кордакчының нугуу [illegible] маргылдааны бүдаар [illegible] быжыг туруштуг болган.

Маргылдааны доктаамал [illegible] Миланның «Джорнале» сеткүүлү мынчаар тайылбырлаан: «Бо маргылдаага Карповтуң артык күштүг шуут илдең илереэн. Ооң бодун ап билири, турушту онза көзүлген. Алдыгы салыгга уттурупкаш, ол ындараваан, ооң соонда эки байдалга удуп зар турган, ону эрттирипкеш, база баксыраваан. Ол хире узун хуусаада ойнаар, ындыг улуг харысалгалыг маргылдаага чүү-даа туруп болур болгай. Тиилелге бүзүредиг болган».

«18-ки салыг шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп, Анатолий Карповтуң маргыш чок артык [illegible]» — деп, француз «Монд» сеткүүл бижээн.

«Ылак белеткелдии, ойнаарының артык мергежилдии, бодун туттунуп билири — Карповтуң Меранога тиилеп алырынга кол чүүлдери ол болган. Меранога маргылдаа дыштаныр хүннерин болгаш алган чапсарларын катай санаарга бежн 51 хонук үргүлчүлээн. Бо дээрге шыдыраа талазы-биле делегейде бир дугаар чер дээш 1921 чылдан бээр эрттирген маргылдааларга эң кыска [illegible]» деп, ЮПИ агентилели бижээн.

Анатолий Карповтуң [illegible] совет шыдыраа [illegible] тиилелгези-дир», «Берлинер цайтунг» солун бижээн. — Бо маргылдаага Карпов тергиин эки ойнаан деп, ол солун демдеглээш, Карповту төлептиг чемпион деп адаан.

(СЭТА-ның корр.).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ССРЭ-НИҢ ТАЙБЫҢ ИНИЦИАТИВАЛАРЫН ДЕТКЭЭН

БОНН. Германияның Федеративтиг Республиказының Евангелия хүрээзиниң сурагдыг ажылдакчызы шажын чүдүлгелиг Вернер Занс совет тайбың инициативаларын деткээн. Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг боо-чепсектерин Европага нептередип тургузарын соксадыр дугайында совет саналды хүлээп алырынче ГФР-ниң канцлери Г. Шмидти Гельзенкирхенге чугаазынга ол кыйгырган.

Боо-чепсекти эндере бүдүргеш, байып турар АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекизи ышкаш, ындыг шериг-үлетпүр комплекизи ССРЭ-де чок болганда, Совет күрүне дайынга сонуургалдыг эвес деп, В. Занс медеглээн.

Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дайын белеткелдеринге удур, совет тайбың инициативаларын деткиир дээш шимчээшкинниң идепкейлиг калбартыр ужурлуг деп, ол [illegible] айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. Чоокку Чөөн чүк айтырыын таарыштыр [illegible] частып болур айыылдыг ол районунда дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче угланган совет инициативаларын «Мерип рипорт» журнал бедии-биле [illegible]. Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Персия мугуңдурунуң районунга тайбың [illegible] чылдарның дургузунда чайгылышчокка чорудуп турар деп, журнал бижээн.

[illegible] черлеринге дашты кының шериг базаларын тургузарын хоруглаар болгаш Индий океанын тайбың [illegible] дурар дугайында чугаалажышкыннарны эгелээрин Совет Эвилели чаңгыс эвес удаа саналдаан деп, «Мерип рипорт» [illegible].

ЛОНДОН. Совет Эвилелиниң тайбың чаа инициативалары — ССРЭ-ниң тайбынга ынак чаңгылыш чок угланыышкынының тодаргай бадыткалы-дыр деп, Мурнуу Африканың Коммунистиг партиязының (МАКП) медеглелинде айыткан.

Ынчалзажок делегейниң дүшкүүрлүг чорууи улам чидиглендиреринче чүткээн империализм ССРЭ-ниң ол тайбың саналдарындан ойталап турар. Вашингтонуң политиказы [illegible] кыжанылышкынын күштелдирип турар-дыр деп, медеглелде [illegible].

МЕХИКО. АКШ-тың болгаш капиталистиг өске-даа чурттарның эгелээн боо-чепсектерин [illegible] бүдүрери ССРЭ-ниң тайбың инициативалары мооңдактап турар деп, Латин Американың журналистер федерациязының чиңгине секретары Бальдомеро Альварес Риос СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Бүгү чер бөмбүрзээниң улустары тайбың дээш, чепсеглениишкиннерни дужурер дээш туржуп турарын америк ядролуг ракеталарны нептередиринге удур Барыын Европаның хөй чурттарынга чоокта чаа болган массалыг чыскаалдар бадыткаан.

Реакцияның күштери, хамааты мурнуңда Каттышкан Штаттарның милитаристиг бөлүктери делегейниң калбак хөй-ниитизиниң сапалсаналын, [illegible] негелдезин барымдаалап көөр ужурлуг деп, Б. Альварес Риос чугаалаан.

(СЭТА).

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чоруу даштыкы парлалга черлериниң кол кичээнгейинде туруп турар. Кельн-Бонн аэропортка Л. И. Брежневти болгаш өске-даа совет удуртукчуларны ГФР-ниң канцлери Г. Шмидтиң уткааның дугайында, Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидтиң аразынга кайыралдыг байдалга болган ныкса беседазының дугайында боттарының барыын-герман корреспондентилериниң тодаргай дыңнадыгларын солуннар парлаан.

Барыын Германияның «Унзере цайт» [illegible] Л. И. Брежневти [illegible] ГФР-ниң [illegible] Боннга бүгү [illegible] хөй хамааты [illegible] политиказын [illegible] тарының деткип турарын илередир дээш ССРЭ-ден келген бедик аалчыга байыр [illegible] ри-биле аэропортка чыылган. ГФР-ниң хөй-ниитизи, а ол ышкаш [illegible] ажылдакчылары-даа ол аян-чорукка улуу-биле идегеп турар. Ооң өске бир барыын-герман «Нойе Рур Цайтунг» солун Л. И. Брежнев Боннга моон-биле үш удаа кааш, а Г. Шмидт-биле алды удаа ужуражып турганын демдеглээн. Кайы-даа удаада ындыг ужуражылгыжыннар улуг ужур-дузалыг болгаш: Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга харылзааларны чогуп [illegible] дурар, моситлежиишкиннерни баш удур болдурбас талазы-биле чайгылыш чок сорулгалыг боор келген. Амгы үеде ол домактың мурнунда немецтерниң [illegible] дүүштүр [illegible] эндере бүдүрерин соокургадырынга хамааржып турар.

Бедик [illegible] совет-герман [illegible] кын Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга чугаалажышкын кылырын калбартырынга [illegible] тайбының быжыглаарынга онза ужур-дузалыын болгар «Работническо дело» [illegible]. Ийи удуртукчуларның аразында [illegible] Европада ортумак ыраккыштың ядролуг [illegible] дугайында айтырыг талазы-биле совет-америк [illegible] жылышкыннарның [illegible] рыында боор турарының [illegible] «Файнэншл таймс» [illegible] демдеглээн.

(СЭТА).

СОВЕТ-АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ биле АКШ-тың аразынга 1972 чылдың май 26-да чарган ракетага удур камгалалдың системазын [illegible] дугайында [illegible] болгаш стратегтиг шаап халдаашкынның [illegible] талазы-биле түр дугуржулганың, а ол ышкаш Ядролуг дайынның үнүп [illegible] хемчеглер дугайында ийи чурт аразынга 1971 чылдың сентябрь 30-де чарган дугуржулганың сорулгаларын база негелделерин боттандырарынга идиг кылыры-биле тургускан Совет-америк консультативтиг комиссияның сессиязы аңаа доозулган.

Барыын Европага америк ядролуг чаа ракеталарны тургузар дээн кара сагыштыг планнарга, а ол ышкаш нейтроннуг бомбаны бүдүрүп үндүреринге удурланган митингиге ГФР-ниң демократтары «Атомнуг ракеталар эвес, амыдырал херек!» — деп бижип каан лозуңнарны тудуп алгаш келгеннер.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Анияк англичаннар консерваторларның чазаандан «Бомба эвес, а ажыл херек!» — деп, негеп турарлар.

Чуртталга туду, ажыл чокталышкыны, [illegible] [illegible] болур акша-хөреңгини Лондонуң [illegible] боо-чепсекке хөйү-биле чарыдап турар. Чуртта сеолгу 10 чылда боор көрбээн эң [illegible] экономиктиг кризис боор турар. Чогум-на ооң [illegible] ажыл чок аныяк оолдар, кыстарның дугайында бодаар арга чок боор турар. Школаларның болгаш [illegible] 250 муң кижи ажыл чок.

А. СТЕПАНЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЧЫННАР ОЗАЛ-ОНДАККА ТАВАРЫШПАЗЫН ДЭЭШ

Ажыл-ишчи кижи бүрүзү омак-сергек, кан-кадык болган тудум ооң күш-ажылы үре-түңнелдиг болуп, бүдүрүкчүлүг чоруу каш катап улгадыр.

Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис В. СЕРГИЕНКО «Тыва дар-дүгү» комбинатка чорааш, күш-ажылды камгалаарының болгаш озал-ондакты болдурбазының талазы-биле комбинаттың кол инженериниң оралакчызы А. Н. ПИСАРЕВСКИЙ-биле ужурашкаш, ажылчыннарның кадыкын болгаш күш-ажылын камгалаарынга хамаарышкан хемчеглерни канчаар чорудуп турарынга хамаарыштыр интервьюну алган.

— Бүдүрүлге чорудуушкунуң үезинде ажылчыннарның аарыыр-аржыыр чоруум база ажыл үезинде озал-ондакты болдурбас дээш баш удур алдынып турар хемчеглериниң дугайын сонуургадып көрүүцерем, Алексей Николаевич?

— Бүдүрүлгеде хаара туттунган ажылчыннарның кадыкын камгалаар база оларның аныыл чок чорууну тус-тус ажылчын турушка шыңгыы сагаар турарын чедип алыры-биле [illegible] ажылдарын баш удур чорудуп, [illegible] черлерде аскылаан. Озал-ондакты болдурбазынга хамаарышкан [illegible] техниктиг ажылдакчылар, мастерлер, механиктер ажылчыннарга [illegible] даларын эрттирип келген. Бүдүрүлге чорудуушкунунуң [illegible] озал-ондак болдурбазының талазы-биле техниканы эки шиңгээдип алган-даа болза, ону сагыбайн, херекке албайн баар таварылгалар чамдык ажылчыннарның [illegible] келгилээр. Ооң түңнелинде айыыл чок [illegible] турумнарны хажыттынып, озал-ондак болу бергилээр. Ажылчын турушка озал-ондак [illegible] сагыванн, четче дериттинмээн [illegible] нарны ажылдадып турганы дээш эзлчег начальниги А. Ооржак, улут мастер Л. Крылов, механик А. Ратков оларны чоокта чаа сагындырган.

Бистиң килдистиң [illegible] га хөй-ниитичи инспекторлар, ортумак звенонуң удуртукчулары, [illegible] ажылдакчылар идепкейлиг киржип турар. Олар болза ажылдаар черлерде дериишкиннериң технологтуг деп [illegible] айыыл чок чорууга таарыштыр дериттинген бодурун, бүдүрүлге чорудулгазынга хамаарышпас өске чүүлдер ажылчын турушка турбазын база чогуур негелдеге [illegible] шыңгыы хайгааралга ап келгеннер. Ажылчыннарның ажылдаар орнолдериниң сеп [illegible] чогуур үезинде кылгап турары база бистиң килдистиң хайгааралында. Цехтер ниитиниң доозунналыр чорууну эвээжедиринге хамаарышкан хемчеглерни чорудуп турар. Ооң түңнелинде аарыыр-аржыыр [illegible] саны эмир чылдагы [illegible] кызырылган.

Комбинатта кадык камгалал [illegible] ажылчыннарның кадыкын хынаар эмчи көрүлделерин доктаамал чорудуп турар. Ыңгаар [illegible] дыш турар ажылы оларның [illegible] келген.

— Хөрээжен ажылчыннарның кадыкшылын камгалаар талазы-биле кандыг хемчеглер алдынып турары?

— Бүдүрүлгеде ажылдап турар хөрээжен ажылчыннар бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап келгенинге бистиң [illegible] тың киирген үлүү база бар. Аңаа хамаарыштыр [illegible] чугаалап көрейн. Бодуун руда арыглаар цехтиң руда-биле долдунган бункерлери чаңганып турганда рудану болбаадырадыр турда, ооң ажылчыннары шимчеп турар механизмнер-биле ажылдап келгениндең кемдеп-кергээр таварылгалар [illegible] ажылчыннар ортузунга база тургулаан. Комбинаттың специалистери ол цехтиң дериглелдеринге чамдык чаартылгаларны кылган. Ооң түңнелинде ол участоктуң ажылы таарымчалыг, айыыл чок апарган болгаш доозунналыры база эвээжээн. Чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның бригадалары [illegible] дуп турар.

Айыыл чок болурунуң техниказын [illegible] ажылдакчылары цехтерде методиктиг литератураны, көргүзүг материалдарын болгаш оон-даа өске чүүлдерин делгеп аскан. Килдистиң ажылдакчылары профессионал билиин бедидер дээш демдеглешкен бүдүрүлгеже чоруп, арга-дуржулганы солчуп келген. Чоокта чаа кол инженерниң оралакчызы В. Загвоздкин билиин бедидипкеш келген, амгы үеде инженер Л. Ерпова мергежилин бедидип турар.

— Ажыл үезинде кемдеп-кергээр чорукторны болдурбазының талазы-биле кандыг хемчеглер чоруттунганыл, Алексей Николаевич?

— Күш-ажылды камгалаарының [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] үезинде шаан сагыырының талазы-биле ажыл энергоцехте эки чоруп турар. Ынчангаш ук цех бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап келген. Күш-ажылдың сагылгазын [illegible] тыптыр ажыл үезинде кемдээшкиннер ол цехтиң [illegible] сөөлгү беш чылдарда болбаан. Ол болза цех начальниги С. Балашцевтиң, кол инженер Г. Суворовтуң болгаш оон-даа өске инженер-техниктиг ажылдакчыларының [illegible].

Бо талазы-биле ажыл транспорт цехинде (начальниги В. Бобылев, кол инженери Н. Субачев) эрес-дидим байдалда. Бо чылдың эгезинден ажылчыннарның таладындан ажыл үезинде кемдээр чорук база болгулаан. Ажыл үезинде айыыл чок болурунуң техниказын тус-тус ажылчын турушка шыңгыы сагыырынга хамаарышкан [illegible] ажылдарын ук цехте кошкак чорудуп турарын бир [illegible].

Кижиниң күш-ажылын чүгле улам бүдүрүкчүлүг эвес, харын утка-шынарлыг, солуп чогаадыкчы болдурар дээш партия болгаш күрүне хөй [illegible] ведип-даа, [illegible] Бистиң комбинатта [illegible]

ЭЛЭЭДИЛЕРНИҢ ОНЗАГАЙ ЧАҢЫ

Ада-иелерге

МИША бөгүндеге ээзүдүр-ле өзүп келген. Беш каът бажыңның чурттакчылары ону эки билир болгаш харын-даа аңаа ынак апарганнар. Шынап-ла Миша эки оол: ырактан-на улусту мендилээр. Бичиилерни базынмас, харын-даа оларга болчур. Миша — бодун туткуп билир, кижизидилгеннг болгаш угаанныг оол. Ындыгларны кым эскербес боор.

Ол школага өөренип кирген. Аңаа ооң кырган-авазы кымдан артык өөрүп турган: хүннүң-не беш демдектерни ол эккээр. Мишаның үлегерлиг дугайында башкызы бичии магадаар. Өг-бүлениң улуг кижилери ажылдап, а кырган-авазы ынчан чем белеткеп, Мишазы эки өөренип турган. Бүгү чүве кезээде ындыг болур ужурлуг деп бодап турганнар.

Манаваан таварылга болуп, Мишаның ада-иезин школа даже кыйгырткан. Мишаның дугайында класстың башкызы ада-иеге хомудап келген. Оларның оглу Мишаның чуруму баксыраан, башкылар аңаа үргүлчү хомудаарлар, кичээлдерге ол чугаалаттынар, аамайзымаар апарган. Бо таварылга Миша бешке өөренип турда эгелээн, а ооңуу-биле алырга бичии оолак эвес апарганы ол болган. Чүл ынчан, ооң улгадып келгени аңаа бодун кара туразында аажылаар эргени бергени ол бе? деп чамдык кижилер бодаар чадавас.

Ынчаар түңнел үндүрерингe далашпайн, Миша-биле болган таварылга назы-харның кандыг үезинде болу бээрин сайгарып көрээл. Ам Миша дээрге эрге чассыг бичии оол эвес, а элээди кижи ышкажыл. Улуг кижилер, харын-даа төрелдер дугайын чугаалаваска чамдык башкылар безин Мишаның аажы-чаңында өскерилгени азы элээди назынның шилчилге үезин чүгле ийик эскербес болгулаар. Ам ону аңаа-ла бичии оолчугаш кылдыр көөр. А Миша бүгү сеткил-чүрээ-биле аңаа удур. Ооңуу-биле алыр болза, ол бичии оол эвес, ону чүгле улуг кижилер эскербейн, ону билир безин хөңнү чок болуп турар. Ону бичии кижи деп санаарларга, ол шуут удур. Ооң сеткил-сагыжын херекке ап биликсевестерин ол өш-биле «дузап» эгелээр. Мооң ужурундан улуг кижилер-биле элээдилерниң аразында чөрүлдээлиг удурланышкак чорук тыптып келир.

КИЖИНИҢ эртер чурттаалгазының — элээди назын үези эң-не нарын, берге үези болур. Ол дээрге 11-ден 16 харның аразы-дыр. Манаа чамдык кижилер дадагалзаар чадавас. Черле ынчан элээдилерниң амыдыралында болгаш оларның организминде кандыг өскерлиишкиннер болуп турарын кижи болгаш кызыл билир. Моон-на улуг улус-биле элээдилерниң аразында чөрүлдээлер болгаш бот-боттарын биликсевес чоруктар тыптып турар.

Элээди дээрге бичии чаш урут эвес-тир. Ол бодунуң дугайында база ынчаар бодап турар. Шынап-ла ындыг болгай. Кажан улуг кижилер бичии кижиниң улгадып олурарын эскербес болза, ол аңаа аажок сеткили хомудаар. Чамдык улуг кижилер бичиилер улугларны хүндүлээр ужурлуг, чүге дээрге оларны чемгерип, хепкерип турар деп үргүлчү чемелээшкинниң эки чүвеге чедирбес, а чүгле удурланышкынны болдурар. Ол чүү ындыг чемелээшкиннерил? Шынап-ла уругларын ада-иези азырап, хепкербес чүве болза, оларны кымнар азыраарыл?

Элээдилерни школага болгаш өг-бүлеэнге улуг кижи кылдыр көрбес чүве болза, ону улгадып келген кижи кылдыр тооп көөр кижилерни ол бөлү диле эгелээр. Харын ынчан ол хулиганнарга болгаш арагачыларга-даа таваржып болур. Арагачы, хулиган чамдыкта ол «хомудаттырганнарга» «боолчуп» база билир. Ол кончуг ооладыг. Чамдыкта элээдилер бодун «шыдаар мен» деп көргүзер бачытаары-биле чүнү-даа бодамайн, ооң келир үезинде кандыг чүве таваржып болурун утаавайн, таакпылап, арагалап эгелээр. Ооң соонда өскелерниң кыткылгези-биле бир чамдыктар херек үүлгедиин-даа кылыр чыгыы. Арагачыларның ажылдыга морал талазы-биле үлегерниң дугайында кандыг-даа чугаа турбас. Оларның уруглары «мен бодум» деп чылдак каккаш, агартынар апаар.

Эш-өөрү көрүп турда элээдилерге сагындырыг кылырга, оларның сеткили аажок хомудаар. Бир элээди оол чаңгыс класстыларының мурнунга сургаал дыңнааш, ол дугайын авазынга келгеш: «дорамчылал-биле демей» болганын медеглээн. База бир не оглунуң бажыңынга эккеп турар эштери шалыны хирлендирер, чайырлыг мебельдерни шыптыылап каптар-дыр деп, олар дыңнап турда, ээп чемелээн. Аңаа харыы кылдыр оглу эштерин моон соңгаар бажыңче чалавазын болгаш боду (улуг кижи болганда) оон ынаар чоруурун сагыыр.

ЭЛЭЭДИЛЕР часкылыгга хөңнү чок болур. Ылаңгыя эштери турган болза, оон дыка-да эпчоксунар. Он ийи харлыг уруг мынчаар бижээн: «Авам боду мен хире турганын уттупкан боор. Бөгүн мээң эжим уруг мени кино баралы деп чалап келди. Кажан кеттине бээримге, авам мурнундаазы ышкаш эгелээн, бөрүң хавын кедерин утпа, мойнуңну эки ораатынып ал. Ынчан эжимниң мурнунга дыка-ла ыяттыг болган. Мен ам бичии уруг эвес-тир мен. Канчаар кеттинерин болгаш кедерин шуптузун билир мен. Авам бодунуң чассыдыы-биле мени дорамчылап турар-дыр.

Ындыг элээдилер-биле чүнү канчаарыл? Бо айтырыгга харыы ындыг-ла амыр эвес болур.

Хензиг бичиизинден эгелээш эки кижизидилгени уруглар-биле ниити дылды тывары белен. Миша ындыг турган боор. Өг-бүлеге улуг кижизидилгениң кижи болбас ужурлуг. Элээдилер бодун туттунуп шыдавас, кайгамчык чаңныг болур. Элээди назын үезинде организмниң сайзыралы кончуг дүрген. Ол үеде олар өзүп улгадыр. Чүрек болгаш мээниң сайзыралы барык-ла улуг кижилерниң ышкаш апарган, а херек клеткалары болгаш хан эртилдезиниң органнары ам-даа чедир сайзыраваан болур. Ооң ужурунда хан базымышкыны улгадып, баш дескиниишкини боор болур. Ол чүүл оларны дүрген хорадаачал чорукка чедирип турар.

Элээди назын үезинде уругларның мага-боду өзүп, холдары болгаш буттары хемчээлден ажыр узап келир. Олар бодун билип чажырыксаары аажок болур. Ындыг таварылгада уруглар ону эскергенниң херээ чок. Үези кээрге аңаа апаар чүве-дир ол.

Боттарында амыдыралдың арга-дуржулгазы четпезинден элээдилер оналга күүсетпес, кичээлдерден оззадаар, башкыларның сөзүн дыңнавастарны алдар аттыг кончуг кижилер кылдыр көөрлер. Ындыг таварылгаларда улуг кижилерниң сорулгазы уруглары эрте чажындан-на ёзулуг совет идеалдарга чаңчыктырып, кижизидер болур. Чүттүг кайгамчык кижилерниң дугайында, ооң иштинде Советтер чурттуңуң анныг маадырларының дугайында чечен чогаалдар-биле оларны таныштырар херек.

ЭЛЭЭДИЛЕР өскелерниң сагындырыг кыгырынчызын шыны-биле билбейн баар таварылгалар бар. Бир ындыг таварылга болган.

Адазы ажылындан мотап турупкан, мастерниң шыныг эвес болганынга сеткил хомудап келген. Кадайы турган: «Сеңээ черле тааржыр кижи турар эвес, бодуң-на буруулуг болдуң ыйнаан» деп чугаалаан. Аңаа ол чугаа аажок хомуданчыг болурга, ол чудуруктангаш кадайынче дап берген, ынчалза-даа аңаа дегбээн. Ырак эвеске турган оларның элээди оглу адазынга: «Сени көөр хөңнүм чок, моон соңгаар кажан-даа сени ачам деп адавас мен, бажыңдан үнүп чоруурум бо, кажан-даа дедир келбес мен» — дээн. Ынчангаш ол чорупкан. Ооң соондан карааа чаштыг авазы: «Оглум, мен буруулуг болдум, сээң ачаңга буруу чок, мени өршээ, дедир кел» — деп алгырган. Оглу хая безин көрүнмээн, ооң соонда-даа келбээн. Ындыг таварылгалар туруп болур. Ооң багай чүвеге чедирип болур. Бодун туттунуп билбес, кошкак чоруктуң түңнели ындыг-дыр.

М. АХМЕТЗЯНОВ,
педагогика эртемнериниң кандидады, доцент.
Казань хоорай.

ФРАНЦИЯ. Ярославльдың мотор заводунуң Культура болгаш техника ордузунуң «Волжанка» танцы ансамбли — Совет Эвилелинде эң тергиин бот-тывынгыр коллективтерниң бирээзи. Ол чүгле бистиң чуртта эвес, даштыкыда безин сураглыг. Ооң концертин Чехословакияның болгаш Румынияның, ГФР-ниң болгаш Данияның, Англияның болгаш Венгрияның, Финляндияның болгаш Грецияның, АКШ-тың, Кипрниң көрүкчүлери улуг сонуургал-биле көргеннер.

Чоокта чаа ук ансамбльге Ленинчи комсомол шаңналын тывыскан. Бо чылын танцычылар Ярославльдың төрелдешкен хоорайы Пуатьеге (Франция) боттарының уран чүүлүн бараалгатканнар.

ЧУРУКТА: ансамбльдиң солистери — студент Татьяна Никитина биле инженер Елена Игнатова оларның француз аалчыларга амданныг чемнерин сөңнеп турары.

Б. САРАНЦЕВТИҢ фотозу.

ЧЕМПИОНАТ ЭГЕЛЭЭН

Москвага, «Олимпий» спорт комплекзинге ноябрь 22-де спортчу гимнастика талазы-биле делегей чемпионады эгелээн. ССРЭ-ниң херээженнер командазының улуг тренери Аман Шанияазов-биле ПМА-ның корреспондентизи ужурашкан.

— Олимпий оюннарының соолундагы баштайгы чылда болуп турар бо чемпионаттың онзагай талазы чүде деп бодаар силер?

— Спортчу гимнастикада нарын көргүзүглер кежээн орар дээрзин чемпионат бадыткаар, ооң түңнелинде барык бүгү хевирлерге чаа-чаа чүүлдер көстүп кээринге бүзүрээр мен. Ооң ангыда дыка хөй командаларның удуртукчулары 1984 чылда болур Олимпий оюннарынга уткуштур командаларының составын чааргкан.

— Шилиндек команданың составынга кымнар кирип турарыл?

— ССРЭ-ниң чоокта чаа Минскиге болуп эрткен чемпионады делегейниң бирги черин дээш маргылдаага уткуштур шилилге болган. Олимпий чемпионнары Елена Давыдова, Стелла Захарова, Мария Филатова, Наталья Шапошникова олар-биле кады командаже Алла Мысник, Ольга Бичерова, Наталья Ильенко оларны чалаан бис. Гимнастикага хандыкшылдыглар он үш кысты эки таныырлар. Олар 1981 чылда Европаның бирги чери дээш маргылдаага киржип турганнар. Ооң ангыда Елена Полевая, Татьяна Фролова болгаш Татьяна Арженикова оларны база чалаан бис.

— Минскиге болган маргылдааны сонуургап турган Олимпий оюннарының шилиндек командазының кежигүннери эрткен чылдагы хостуг программазын шоолуг эскертпээнин эскердим. Ол шын бе?

— Шын. Ынчалза-даа бис оларда улуг өскерилгелер кылырын негевээн бис. Ындыг-даа болза, Москва Олимпиадазының тураган чемпиону 20 харлыг Елена Давыдова (Ленинград) доора ыяш кырынга кайгамчык көргүзүглерни белеткээн, ылгап Станислав Растороцкийниң тренерлээни. Ростов чурттуг Наталья Шапошникова бызыгланган халыыр кайгамчык мергежилгени шиитгедип алган. Ол снарядка чедир-даа, ооң соонда-даа рондат халыышты тергиин эки кылып билир. Бо мергежилгениң эң нарын чүүлү чүл дээрге, доора ыяшче гимнаст кыс оргазы-биле халыыр, аңаа ол ыяш когудабас, ынчангаш кайгамчык [illegible] херек. 20 харлыг Мария Филатова биле 19 харлыг Стелла Захароваға баштай бүдүрексевейн турганнарын [illegible] чажыргаш канчаар. Минскиге олар шыырак болганнар. Филатова амгы үеде Москвада, акробатика талазы-биле шилиндек команданың чаа специализ Валентина Потапенко ону белеткеп турар. А Захарова Киевте, бодунуң доктаамал дагдыныкчызы Владимир Кукса-биле ажылдап турар.

Елена Давыдованың дугайында чугаалааны артык эвес. Бир чыл ажыг үениң дургузунда ол аараан, белеткелдерге киришпээн, ынчалза-даа улуг маргылдааларга ооң киирбейн турганы шаптык болбаан. Чурттуң чемпионадынга өскелерден дээре болуп, харын-даа бирги черни телевидение-биле [illegible].

— Чаа спортчулар дугайында оон ындай чүнү чугаалап болур силер?

— Харьков чурттуг 15 харлыг школачы Алла Мысник биле Москвачы Ольга Бичерова — бистиң олимпийжи келгеддеривис. Олар — сураглыг гимнастар-дыр. Мысник — ССРЭ-ниң 1981 чылдагы кубогунуң эдилекчизи, Бичерова — чурттуң аныяктарының бирги чери дээш маргылдаазының тиилекчизи. Минск чурттуг, 18 харлыг Елена Полевая шилиндек команданың составынга кирип турган, ынчалза-даа амгы үеде ооң көргүзүглери [illegible] болуп турар. Ооң чаңгыс чер чурттуу, 17 харлыг Татьяна Арженикова шилиндек командага каш-даа катап кирген, ол 1978 чылда командазы-биле делегей чемпионадының хүлер шаңналын алган. Алма-Атада чурттап турар Шапенколарның белеткээни 17 харлыг Наталья Ильенко, Брянск чурттуг Татьяна Фролова оларга хамаарыштыр чүнү чугаалаарыл дээрге, оларның белеткеп алган нарын программалары кол алды кижиниң аразында [illegible] арганы берип турар. Команданың составы сөөлгү түңнелин чемпионат эгелээринге чедир негелдеп артканын турда үндүрер бис — ынчан эң тергиин спортчулар апаар.

— ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол удурланыкчызынга кайы команданы санаар силер?

— ГДР-ниң, Румынияның, КУР-нуң командалары.

— А хууда бирги чер дээш?

— ГДР-ниң шилиндек командазының кежигүнү Макси Гнаук, Румынияда Надя Команечи олар хамааржыр. Ылап бо хүннерде бирги черни дээш демисежир эң шыырак кижи болуп турар.

(ПМА).

УЖУРАЖЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Кызыл хоорайның «Енисей» Культура бажыңының ол хүнү аалчылары журналистер болган. Тыва радионуң болгаш телевидениениң, республика солуннарының аныяк журналистериниң ужуражылга кежээзи аңаа болуп эрткен.

Кежээниң башкарыкчызы Тыва радионуң болгаш телевидениениң диктору С. Копдикин ужуражылга кежээзин ажыткаш, Тываның журналистериниң ажыл-херээниң дугайын чыылганнарга таныштырып чугаалаан. Даразында хоочун-даа, аныяк-даа журналистер чогаадыкчы ажылының арга-дуржулгазы-биле солушканнар. Ниитилелге хөй чылдарда ажылдап турар хоочун журналистер С. В. Козлова, С. С. Кызыл-оол, М. Д. Кара-Тоннут болгаш оон-даа өскелер чогаадыкчы ажылын аныяктарга солун кылдыр чугаалааннар. Аныяк журналистер Л. Иргит, А. Ховалыг, А. Быков, В. Чадамба олар журналистиң берге мергежилинге канчаар ажылдап эгелээнин чугаалашкаан, моон соңгаргы чогаадыкчы пилааннарын таныштырып, чаңгыс коллективте ажылдап турар хоочун эш-өөрүнүң, дагдынычыларының адынга өөрүп четтиришкиниң чылыг сөстерин чугаалааннар.

Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя ужуражылга кежээзинге киржип, Тываның журналистериниң чогаадыкчы ажылында улуг чедиишкиннерин куттаан.

Шүлүкчү С. Козлова, Л. Иргит сөөлгү бижээн шүлүктерин чыылганнарга номчааннар. Аныы-херекчи чугаа, ажылдың дуржулга солчулгазы оон-тоолон кежээниң киржикчилериниң сагыш-сеткилинге арткан.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң организастаан ол ужуражылга кежээзи солун, ажыктыг кылдыр эрткен.

Бистиң корр.

КЕЛИР ҮЕНИҢ КИЖИЛЕРИНГЕ

Чыл бүрүде-ле ноябрь айның сөөлгү хонуктарында чаңчыл ёзугаар эртип турар, Бүгү-российаның «Театр, уруглар болгаш чалыылар» деп неделязы эгелээн. Театр уран чүүлүнүң бо байырлалынга хамаарыштыр бистиң корреспондентивис Бүгү-российаның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазы, республиканың хөгжүм-шии театрының кол режиссеру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи — Сыын-оол Лаппаевич ОЮН-биле ужуражып, ук неделяның канчаар эртип турарын сонуургаарга, ол дончузу-биле мынчаар харыылаан:

— Театрның келир үези бистиң төлептиг салгалывыс — чаштарга болгаш аныяк-өскенге хамааржыр. Амгы үеде театрларның идепкейлиг болгаш сонуургалдыг көрүкчүлери — аныяк көрүкчүлер болуп турары таварылга эвес. Келир үеде бир театр дээрге-ле — ол өлүм чок болгаш мөңге чечектелиишкинниг, өзүлдеде театр-дыр. Ынчангаш келир үениң кижизиниң коммунистиг мөзү-шынарыа, эстетиктиг чараш чүүлге кижизидеринге совет театр бодунуң улуг үлүг-хуузун киирип турар.

Чаштарның болгаш чалыыларның театр уран чүүл байырлалы бистиң республикада эгелээн. Ону республиканың Культура, Чырыдылга министерстволары, ВЛКСМ тыва обкому, Бүгү-российаның театр ниитилелиниң тыва салбыры, хөгжүм-шии театры организастап эртирип турар. Ооң байырлыг ажыдыышкыннары хөгжүм-шии театрынга болгаш театрның салбыры — «Тииилелге» совхозтуң Культура бажыңынга театржыттынган концерттер-биле эгелээн. Ол концерттерниң программаларында бичии чаштарга, аныяк-өскенге адрестээн номерлер, шиилерден үзүндүлер, специалдыг чүүлдер киргизээн. Кол утланышкынында театр — мөңге аныяк уран чүүл деп идея туруп турар.

Бо неделяда аныяк көрүкчүлер бистиң театрның янызы бүрү салгааларының ойнап турар, элээн каш шиилерин көөрлер. Бичии чаштарга С. Михалковтуң «Үш хаванак», Е. Шварцтың «Кызыл бөртүгеш», П. Бажовтуң тоолунга үндезилеп Е. Пермяктың бижээни «Мөңгүн-Дуюг» деп шиилери солун болуру чугаажок. Элээди назылыгларга болгаш аныяктарга француз драматург Э. Лабиштиң «Терезин шляпа», сураглыг совет драматург В. Розовтуң «Чорук чогуузун», якут чогаалчы Т. Сметанинниң «Лоокут биле Нюргухун» деп шиилерин бараалгадыр. Ол ышкаш А. П. Чеховка турасказткан кежээ база эртер. Аңаа аныяк артистер улуг чогаалчының чечен чугааларын сценажыдып ойнаар болгаш «Кадайланыышкын» деп шиизинден үзүндүнү күүседирлер. Бо-ла неделяда бистиң театрның сценазынга Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының коллективи С. Маршактың «Казанакчыгаш» деп шиизин база ойнаар.

Театр уран чүүлүнүң чаштарга болгаш чалыыларга бараалгаткан байырлыг неделязында артистер биле көрүкчүлерниң ужуражылгалары школаларда база профессионал техниктиг училищелерде баш бурунгаар дугуржуп кылган план ёзугаар эртип турар. Театрның чогаадыкчы ажылдакчылары беш ангы бөлүкте үлээн болгаш бөлүк бүрүзү ужуражылгага таарыштыр кылган программалыг. Ол ужуражылгаларга театр база артист мергежил дугайында чугаалар, көрүлдээшкиннер, болаалар база улажыры — театр биле көрүкчүнүң аразында харылзааны күштелдирери чугаажок.

Аныяк көрүкчү-биле театрның харылзаазын күштелдирери — хүнүң чугула айтырыы.

АМЫДЫРАЛДЫҢ БЫРЛАҢНАРЫ

• Р а с с к а з •

(Эгези № 270 «Шында»).

Эртен оттуп келген — баш буаук-ла чүве. Кадайым база кончуттунуп эгелээн. Ам мырыңай, мал өлгениниң дугайында мете пимнзылга бижээш арагалаар апардың бе?! Кожар-оолга шыназылга бижип олургаш, чудаан хөй байтыгай, бо бутаны-даа үндүр актылаптар мен дээш, арагалыг шилче айтып, мөөрепбустап, мен шыдаар деп хөрээң шаштыныы олурдуң. Урутларың-даа, мен-даа бо дүне карак шиммедивис.

Бута, шары бустап турар
Булуң-Терек чурттуг болгаш
Чонум, өөрүм аразынга

Чоргаар пактаар Чучак-оол мен — деп ырлап тура хондуң. Оруунң оруктап чоруп көр, Чучак-оол дээш, кадайым ыглаптарга, уруглары база улаштыра бергеннер.

«Колхоз даргазынга, партбюро секретарынга барган, меге шыназылга бижээш арагалаар апарганыңны чугаалаар мен» — дээни, Борбаанай ыы-сыызы-биле контораже маңнапты.

Шак ындыг узун эртенни кажан-даа көрбээн мен. Бодаңып-ла, бодаңып-ла олур мен. Борбаанайның борбак [illegible] чаактары [illegible], уруглары кээргенчиг апарып, чудаап эгелээн. Мунгаралдың болгаш [illegible] бодалдары хөрээм иштин долуп, диргелчек кара булуттар үскүлешкеш, кызаңнап, дыңмирап, чаъс-чарын тоге бергензиг. Баш сугар чер тыппайн бажыңымдан үне халып келиримге, өгде урутларымның кээргенчиг ыы-сыызы кулакты уюкталдырбышаан. Ону дыңнааш, чүрээм улам чым-сырт кыныы берген. Баш угаан черже кылаштаптым. Доктаай бергеш, хая көрүнүп, өөмче дедир оожум ийи-бир базып чорумда, ыыт намдай берген. Оон-на эргилгеш, шуудап базып чорупкан мен...

Арагачының улчумал амыдыралынче шуут-ла кирдим. Херимнер артынга удуп, алеяш, довуракка хөмдүнүп, чаржынчыг чурттаалганы көрдүм. Ону касканнаан чоор боор. Чырыткылыг чүве бар эвес. Күзүрүмге октаткан дүктүг хапкылаптыр чудааш, хилипчектиг «човуландап» шуут эмнеткеш, өскен-төрээн суурум Булуң-Терекке үш чыл мурнунда чедип келдим. Чонум аразында эрги түскай мергежилим-биле ажылдап чор мен. Ынак эжим Борбаанайны, уругларымны сагынырым хөлчок. Оларга барып дужар дээримге чүрээм чаттатпас, коргар-дыр мен. Ынчалза-даа... — дээш, карманын үжеңгеш, чагаа хавы ужулгаш, менче сунду. Ол — Борбаанайның чагаазы болду. Чагааны дүүн чаа алганы база авашкылар биезки суурру — Чайлаг-Алаакта эки чурттап чоруурун Чучак-оол өөрүнүң маңнайлыг дыңнатты. Борбаанайның чагаазының кыска дончузу мындыг:

«Экии, Чучак?! Тайып ушкаш, даяныр турганыңны дыңнап чор мен. Ол эки-дир. Амыдырал чаңгыс аай дески эвес дээрзин көрдүвүс. Хып дээн чалыы назыныывыста, чүректерививистиң чалбыыштыг изиг ынакшылынга куспактаткаш, ажы-төлдүг аас-кежиктиг чурттап чордувус чоп.

Арага-биле доңнашканыңның соонда, оруктарывыс ийи башкаланып, дүвеги бүргег [illegible] деп, шак-ла ынчаар ырай берди...

Башкының [illegible] эртемин чедип алгаш, уругларым-биле ол-ла суурувуста чурттап чор бис. Оларның өскени аажок. Сени ам-даа хире-хире сактып, чугаалашпышаан.

Өөрүшкүнүң кайгамчыктыг хүннери, өсту, баарны ажып, кадып келир мунгаралдар-даа турган. Өөрүмнүң ачызы-биле ону ажып эртип чор мен. Ынчалза-даа кижиниң баштайгы ынакшылы дег уттундурбас чүве кайда боор. Ол дег эргим, уш сактыышкыннар чок боор. Кенен сеткил сеткиленде, эглип кээп болур сен, Чучак-оол...»

Борбаанайның чагаазын Чучак-оол камныы кончуг сүзбааш, чүрээниң дужунда карманынче суп алгаш:

— Кайнаар баар сен, эжим? — деп айтырды.

— Опай ирей сүтже. Кыргап-биле хээрежип, ооң солуун чугаазын дыңнаар бодап олур мен. Ажы-төлуң аразынга чурттаарыңны кээргедим, эжим.

— Бүгүннүг сөстериңге четтирдим, чоруун чогуузун! Байырлыг! — дээш, Чучак-оол эргилгеш, ийи-үш базып чорда, Булуң-Терекке шугланкан орай кежээниң караңгызы ону чажырыпты.

Мурнумда дамырактың шуураажы улам дыңзаан, ооң бырлаңнаажын булут артындан үнген ай бүдүргүң тырыдып тур. Эжимниң амыдыралын ол бырлаңнаашка домейлеп, «амыдырал ону ам-на тырындыпкан-дыр, ол чырык ону ажы-төлүнүң аразынга чедирип, оларның өөрүшкүлүг чурттаалгазының херели болзун» деп бөрээвишаан, Опай ирей сутже тавааар базып ор мен.

О. МИНИЙ-ООЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Бөгүн республикада шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы барыын талазы районнарга 20—25, өске арткаарынга 15—20 градус соок.

Кызылга хаттың күшү кошкак, 23—25 градус соок.

КИНО

НОЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кактус чечээ» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дүне дыңнаан тоол» 9.30, 15.10, «Элээди оол болгаш хоойлу» деп киноклуб 15.00, «Кыдат зарыгның ниити демдээ» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ленинградчылар — мээң ажы-төлүм» 15.00, 16.50, 20.30 (узаткан). «Калина деп кызыл өңнүг кат» 18.40 шактарда.

Кызылдың эмчи училищезиниң 1979 чылдың февраль 29-та Иван Чудук-оолович Монгушка тывысканы Я-1 № 8820402 дугаарлыг дипломунуң читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

«Шын» солун редакциязынга 1-11 класстың чолаачылары херектеттиниш турар.

телевидение

НОЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.15 — Уругларның «Пионерия» ниити ыры студиязының концерти. 9.40 — «Чер, сээң оглуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.45 — «Аушра Стасюнайте-биле ужуражылгышкын». Фильмниң. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы. 15.30 — «Орус чугаа». 16.00 — ПТУ-га чүнү, канчаар өөредирил. Шахтёр алдарның салгакчылары. 16.30 — «ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары». 17.10 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!»

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Фильмнерни — уругларга. «Кырган бөрү болгаш чалыы Пуфик». 17.55 — «Сылдысчыгаш» 18.25 — Теле-медээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Түлүгга түс чер материалдарын ажыглап турарының дуржулгазының дугайында». 19.20 — «Чонның угулзаалары». Концерт. 19.50 — «Чер, сээң оглуң» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Серенада». Хөгжүмнүг программа. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — «Аңнаашкын дугайында чечен чугаалар». Документалдыг телефильм.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ада-иелер, силерге». 12.30 — Ниити биология. 9 класс. Бойдустуң болгаш кызымал шилилге. 13.00 — Шулук чогаалынга тураскааткан дамчыдылга. 14.00 — Башкыга — музыка кичээли. 3 класс. 15.00 — Сээң ленинчи библиотекаң. «Лев Толстой — орус революцияның көрүнчүү». 15.35 — «Найырал». Документалдыг телефильм. 16.00 — 17.40 — Чапсар. 17.40 — Вюртембургтуң (ГФР) камерлиг оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «№ 21 херек». Документалдыг фильм. 18.50 — «Бистиң почтавыс». 19.15 — Чарлалдар, реклама. 19.25 — «Кожуун чоруур ортулук». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран» 20.15 — Псковтуң орус улустуң ниити ырының концерти. 20.35 — «Мирный». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чалыы назынның эрии». Уран-чечен фильм.

1981 ЧЫЛДЫҢ ДОСААФ ЛОТЕРЕЯЗЫНЫҢ ИИИГИ ҮНДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ОЙНААШКЫННЫГ ТИРАЖЫ БО ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ 27-ДЕ АЛМА-АТА ХООРАЙГА БОЛУР.

«Волга» ГАЗ-24, «Москвич-412» ИЭ, «Жигули-2101», «Запорожец-968м» деп маркалыг 640 автомашиналарны; «МТ-10-36 «(Днепр)», «М-67-36-Урал-3», «ИЖ-Юпитер-3-01», «Восход-3» деп 1920 мотоциклдерни, «Кама», «Десна» деп 3520 чадаг-тергелерни; 17760 туристиң янзы-бүрү дериг-херекселдерин; 5600 кино болгаш фотоаппараттарны; 21600 магнитофоннарны, электрофоннарны болгаш радиоприемниктерни; 3200 электросамоварларны база хөй санның шактарны, хевистерни болгаш өске-даа дериг-херекселдерни ойнап ап болур.

ДОСААФ лотереязының иийги үндүрүлгезиниң ойнаашкынныг тиражы 7680000 саның дериг-херекселдерин болгаш акшаны ойнаар, ооң ниити түңү 20 миллион рубль.

Лотерея эрттиргенинден кирген орулганы өөредилге, спорт түдугулары кылырынга, камгалал ниитилелиниң материал-техниктиг баазазын калбартырынга, камгалал-массалыг ажылды, спорттуң техниктиг болгаш шериглиг хевирлерин улам ындап сайзырадырынга ажыглаар.

Лотерея билеттерни ДОСААФ организацияларындан садып ап болур.

ДОСААФ Тыва обкому.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистиниң 2-31-75, культура килдистиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдистиниң 2-21-47, үлетпүр килдистиниң 2-31-75, чагаа килдистиниң 2-41-27, информация килдистиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—01775

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 273 (1771) | 1981 чылдың ноябрь 26, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

МАССАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫР

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыр, оон материалдыг баазазын быжыглаар дээш республикада чамдык ажылдар кылдынып чоруттунган дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында айыткан.

Күш-культураның 289 коллективтеринде 90 муң кижи күш-культура болгаш спортче доктаамал хаара туттунган.

Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун республикага хөгжүдер талазы-биле чамдык шыңгыы четпестер барын ук доктаалда айыткан. Дыка хөй бүдүрүлгелерде, организацияларда, совхозтарда, өөредилге черлеринде, школаларда, чоннуң чурттап турар черлеринде күш-культура болгаш спорттуң сайзыралы чогуур деңнелге четпейн турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, школачыларның болгаш студентилерниң ГТО комплекизин дужаап турар көргүзүглери кудуу. Чиик атлетиканы, волейболду, футболду, гимнастиканы, хоккейни, конькиге халыырын, а ол ышкаш спорттуң болгаш туризмниң шериг-техниктиг хевирлериниң хөгжүдеринге сеткилдиг чылдарда кошкак кичээнгей салдынып турар.

Чоң ортузунга күш-культураны болгаш спортту массалыг-биле хөгжүдеринге улуг ажык бербейн турар республика маргылдааларын хөлүн эрттирер хөйнү организастаң, аңаа эвээш эвес акша-хөреңги үндүрүп, дыка хөй кижилерни ажылдан чарлыдыртып келгенин спорт организацияларының четпес ажылы деп санаан. Оон-биле чергелештир күш-культураның адаккы коллективтеринде ГТО комплекизиниң нормазын дужаары-биле массалыг маргылдаалар ховар болуп турар.

Школачыларның болгаш студент аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезин кижини бүгү талалыг кылдыр кижизидилгениң негелделеринге четпейн турар. Ниитибилигниң дыка хөй школаларында кичээлдер эгелээр мурнунда сула шимчээшкинниг кылбас чоруктар бар, дыка хөй өөреникчилер күш-культура коллективтериниң кежигүннери эвестер. Күш-культура кичээлдерин дыка хөй школаларда оюн-тоглаа хевирлиг эрттирер чоруктар база бар. Уругларның спорт школалары боттарының долу күжү-биле ажылдавайн турар.

Өөредилге черлеринде спорт-массалыг ажылдарны тургусканында четпестер хөй. Спартакиадалар, бөлүктер болгаш өөредилге черлериниң аразында маргылдаалар, дээди өөредилге черлериниң, техникумнарның бирги чери дээш ужуражылгалар дыка ховар эртип турар.

Шериг назы четпээн аныяктар-биле ажыл сула, спорттуң техниктиг болгаш шериглиг-техниктиг хевирлерин экижидер ажылдар кошкак.

Чырыдылганың министерствозу, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелел, эки тура спорт ниитилелдери школаларга болгаш өөредилге черлеринге массалыг күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге кошкак кичээнгей салып турар.

Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран, Чадаана хоорайларда, Таңды, Кызыл, Бай-Тайга, Тожу районнарда күш-культура болгаш спорт ажылчы чоннарның болгаш аныяктарның кадыкшылын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидеринге, эки хыналданылганы организастаарынга кол быра болбайн турар болгаш чурттакчыларны күш-культура болгаш спортче доктаамал хаара тудары чедип алдынмаан. Микрорайоннарда, агитквартирлаларда, культура парктарында, чоннуң массалыг дыштаныр черлеринде спорт шөлдери арыглаттынмаан. Уругларның спорт клубтарының четкизин оожум өзүп турар. Дыка хөй бүдүрүлгелерде болгаш тудуглаларда, ажыл-агыйларда, организацияларда болгаш албан черлеринде күш-культура коллективтери ажыл чорутпастаап.

Күш-культураның бүдүрүлге, социал болгаш кижизидилге ажылдарынга ужур-дузазының СЭКП Кызыл хоорукому, райкомнар, парткомнар, хоорайкүүскомнар ВЛКСМ обкому, хоорукому, райкомнары чедир үнелевейн, ону удуртуун кошкак боттандырып турар. СЭКП хоорукомунуң, райкомнарның бюроларынга, улус депутаттарының черлер Советтериниң сессияларынга болгаш күүскомнарынга күш-культураның массалыг чоруун хөгжүдер, оон материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле айтырыгларны ховар чугаалажып турар. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның күш-культурага болгаш спортка киржиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче профэвилел, комсомол, спорт болгаш ажыл-агый органнарының күжүн партия организациялары чедир мөөңневейн турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажыл чурумунда кирген бүдүрүлге гимнастиказын шиңгээдип алыр талазы-биле республикада ажыл шуут чорувайн турар.

Күш-культураны кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга киирер талазы-биле чогуур хемчеглерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди, профэвилел, ВЛКСМ обкому, министерстволар болгаш ведомстволар чогуур хемчеглерни албайн турарын, материалдыг баазаны ажыктыг ажыглавайн турарын ук доктаалда шүгүмчүлээн. Чоннуң спорт дериг-херекселдеринге негелдени, а ол ышкаш уругларга болгаш элээдилерге спорт бараанныг-биле хандырылгазы күүсеттинмейн турар.

Күш-культурага болгаш спортка партийжи удурталганың күштелдирер, оон массалыг чоруун чедип алыр дээш совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый, спорт организацияларының эп-харылзаалыг бедидерин, ажылчы чоннарның калбак массаларын күш-культурага болгаш спортче хаара тударын партияның XXVI съезиниң шиитпирлеринге дүүштүр чорударын СЭКП Кызыл хоорукомунга, райкомнарга, парткомнарга ук доктаал даасган. Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун экижидер хемчеглерни боттандырарын база ыңда айыткан.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге дараазында түңнелдер эң чугула болур дээрзин СЭКП Кызыл хоорукому, райкомнар, парткомнар, хоорайкүүскомнар, профоблчөвүлел, ВЛКСМ обкому, десспорткомитет, ДОСААФ обкому, министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлгелерниң, организацияларның база албан черлериниң, совхозтарның болгаш өөредилге черлериниң удуртукчулары билип алыр ужурлуг:

а) чоннуң массалыы-биле күш-культурага болгаш спортче хаара тудар, ол чорук экономика, идеология болгаш камгалал айтырыгларын шиитпирлээринге чугула быра болур;

б) күш-культураның массалыг ажылдары планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге идиг бээр, күш-культураның болгаш спорттуң хемчеглерин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планынче, бүдүрүлгелерниң, албан

(Уламчызы 3-кү арында).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ К. КАРСТЕНС-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Ноябрь 24-те ГФР-ниң президентизиниң Хаммершмидт ордузунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг президентизи К. Карстенс-биле беседазы болган.

Беседа үезинде Европада болгаш делегейде-даа политиктиг байдалдың ниити айтырыгларын, а ол ышкаш ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларын көрген.

Тайбынны камгалаары, ядролуг халапты баш удур болдурбазы, чер кырынга кижилерниң амыдыралын тайбыңчыдар, бүзүрелдиг-болдурарындан артык чугула болгаш харыысалгалыг сорулгалар чок деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Ону чедип алырда боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадыры. Европага болгаш делегей девискээринге-даа шериг-биле удур турушкуннуң деңнелин куду-лаңыры, күрүнелер аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукту ажып эртер талазы-биле шыңгыы күжениишкиннер эргежок чугула. К. Карстенс ГФР-ниң политиказының тайбың күзелдиг болуп турарын бүзүреткен.

Европа диштке болгаш ниити улустар аразының арнызында-даа деңнелиг чорукту хандырарынга чугула рольду ойнап турар Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында харылзаалар моон соңгаар-даа чогумчалыы-биле хөгжүүр ужурлуг деп, ийи тала бодалын илереткен.

Л. И. Брежнев ГФР-ниң президентизи К. Карстенске Совет Эвилелинге ээрииниң чалалгазын дамчыткан. Чалалганы ол өөрүп четтиришкиниг-биле хүлээп алган.

Беседага совет таладан киришкеннер — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның киилдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң киилдис эргелекчизи А. П. Бондаренко; ГФР-ниң талазындан — ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер, федералдыг канцлерниң ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь Г. Нойзель, ГФР-ниң чазааның парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь К. Беккер, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини А. Майер-Ландрут, ГФР-ниң ДХМ-ниң протокол килдизиниң эргелекчизи Г.-В. Финкенштейн.

Л. И. Брежнев федералдыг президентиниң хүндүлүг аалчыларының дептеринге ат салган.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле чугаалажыышкыннары ноябрь 24-те Боннда доозулган. Чугаалажыышкыннарга: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер олар киришкен.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында янзы-бүрү талаларга ийи талалыг харылзааларның байдалын болгаш хөгжүлдезиниң перспективаларын көрген. Совет-барыын-герман харылзаалар эки дептелде чорупу база бурунгаарлаашкынныг хөгжүп турары дээш ниитизи-биле сеткил ханыышкыны илерттинген. 10 чыл мурнунда Москва керээзин чарып турганының үезинде салдынган ол үндезининиң турушттуун болгаш идегелдиин ол чугаалап турар.

Чаагай кожа-хелбээ дугуннааарынче болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче Совет Эвилелиниң угланыышкыны — конъюнктурага албан-үндүт эвес-тир деп Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. XX чүс чылдан дашкаар чаттылып чоруткан быжыг экономиктиг болгаш эртем харылзааларын доктаадып тургузарынга канчыг-даа моондактар бисте чок деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында чаагай харылзаалар кымга-даа хора чедирип шылавас деп демдеглээн. ГФР-ниң болгаш оон эвилелчилериниң аразынга шаанчак киир кагар дээр чүткүлдерни биске шамнаарын оралдажып турар ындыг кижилер шынныг чоруктан ораныг ырак турарлар-дыр деп, Л. И. Брежнев уламчылаан.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзаалар эрү угланыышкынныг шугум-биле хөгжээн турарын Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт деткип чугаалаан. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга бараан саарылгазын беш чыл дургузунда ийи катап улгаттырар кылдыр 1978 чылда салдынган сорулга чедиишкинниг шиитпирлеттинген беседаның киржикчилери айыткан. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында экономиктиг харылзаалар сан-даа, шынар-даа талазы-биле өзүп, улуг хемчээлдиг болу берген. 25 чыл хуусаага 1978 чылдың май 6-да кылдынган дугуржулга база аңаа үндезилээш, 1980 чылдың июльда хүлээп алдынган үр хуусаалыг программа келир-даа үеде экономиктиг кады ажылдажылгага идегелдиг байдалдарны тургузуп турар.

«Газ-трубы» дээр чоокта чаа ат салдынган улуг хемчээлдиг тээвирлелерин ужур-дузазын ийи таладан чаагай сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Барыын-герман энергетиканың тээгүзүнде эң улуктарының бирээзи болур ол тээвирлел Германияның Федеративтиг Республиказынга-даа Совет Эвилелинге-даа бир дөмей ажыктыг болур деп онзалап демдеглээн.

Чаа тээвирлеллер, оон иштинде энергетиканың, машина тудуушкунунуң, транспорттуң талазынга тээвирлеллер: ГФР-ниң улам-на хөй санныг улуг эвес болгаш ортумак фирмаларының экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларын, оон иштинде ССРЭ-де калбак херегледиишкин бараанын бүдүрүп турар чамдык адырларны техника талазы-биле чаарты чепсеглээр сорулгалыг айтырыгларны шиитпирлээринге хандыкшылдары хүн айтырыынче кирип турарын чугаалажыышкыннар үезинде айыткан.

Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт ийи талалыг харылзааларның талазынга улам бурунгаарлаашкынны уламчылаарынга ийи таланың сонуургалдыын онзалап демдеглээш, ол харылзаалар перспективага ажылдаар ужурлуг деп айыткан. Бүзүрежиринин чедер чылдарда кады чедип алдынганы шак ол капиталды камгалап арттырарын болгаш улгаттырарын олар деткип чугаалаан. Парламенттилериниң, профэвилелдериниң, ССРЭ республикаларының болгаш ГФР-ниң черлериниң шугуму-биле хөй янзы хевирлерлиг харылзажылгаларны, хоорайлар аразында харылзааларны, культураның, эртемниң болгаш спорттуң талазында солчуушкуннарны хөгжүдериниң перспективазын таарымчалыг кылдыр үнелээн.

Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт дээди деңнелге харылзажылгаларны уламчылаар практиканың онза чугулазын демдеглээн.

Айтырыгларны чугаалажыры удур-дедир хүндүлежириниң болгаш ажык-кара чок болурунуң байдалынга эрткен дээрзинге талалар чаңгыс аай болган. Чорудаалар дугайын чугаалажыышкыннар үезинде ажыы-биле чугаалаан. Оон-биле кады кол кичээнгейни Совет Эвилели болгаш ГФР-ниң чүү чүве чоокшулаштырган турар ужурлуунче угландырган.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң ийи талалыг харылзааларынга-даа, делегейге кады ажылдажылганың шугуму-биле-даа тыптып келир чаа сорулгаларны тодаргай шиитпирлээри эргежок чугула дээрзинге Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт чөпшээрешкен. Аңаа кол чүве чүл дээрге, Европаның улустарының улуг чаалап алыышкыны — дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказын камгалап арттырары база ол айтырыгга бирги черге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларга Москва керээзи-биле, а Европа чурттарының харылзааларынга—Хельсинкиниң Түңнел актызы-биле тыпкан шак ол тоогулуг маршрутту камгалап арттырган турары ол болур.

Беседага киришкеннер: совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның киилдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң киилдис эргелекчизи А. П. Бондаренко;

барыын-герман таладан — ажыл-агыйның федералдыг министри О. Ламбсдорф, ГФР-ниң чазааның парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь К. Беккер, ГФР-ниң ДХМ-ниң статс-секретарлары Б. фон Штаден биле Г.-В. Лаутеншлагер, федералдыг канцлер ведомствозунуң даштыкы политиктиг килдизиниң эргелекчизи О. фон Габленц, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини А. Майер-Ландрут.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОННГА БЕСЕДАЛАРЫ

Ноябрь 24-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Хостуг демократтыг партияның даргазы, ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер-биле ужурашкан.

Беседа үезинде бүгү-ниитиниң тайбыңның быжыглаарынче, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын ханыладырынче, шериг-биле удур туржур чоруктуң деңнелин чавызадырынче угланган ийи күрүнениң кады хөделиишкиннериниң чугулазының болгаш ажыктыының дугайында бодалдар илерейлеттинген.

Л. И. Брежнев болгаш Г.-Д. Геншер ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга улам-на идегежир болгаш бот-боттарын билчир чорукту чайгылыш чокка кызымаккай чедип алырының делегейниң нарылдаан байдалында онза чугулазын демдеглээннер.

Беседага ХДП-ниң даргазының оралакчызы В. Мишник олурушкан.

* * *

Ноябрь 24-те Л. И. Брежнев Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Г. Коль-биле беседалашкан.

Санал-оналар солчуушкуннары амгы үениң политиказының болгаш ССРЭ биле ГФР-ниң аразында кады ажылдажылганың чамдык айтырыгларынга холбаштыр болган.

* * *

Ол-ла хүн Л. И. Брежневтиң Христиан-социал эвилелдиң даргазы Ф.-Й. Штраус-биле беседазы база болган.

Беседалашканнар боттарының үзел-бодалдарын илереп. Делегей хөгжүлдезиниң болгаш ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларының перспективаларының эвээш эвес чугула айтырыгларын көрген.

* * *

Ноябрь 24-те Л. И. Брежневтиң Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт-биле ужуражылгазы болган.

Беседа үезинде ийи тала делегей байдалының баксыраазынга, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксаваастаанынга холбаштыр аажок сагыш-сыраан турарын илереткен. Ыраңгыы Европада ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң дугайында айтырыгже кичээнгей салдынган. Л. И. Брежнев болгаш В. Брандт ол айтырыгны боттарының кайызы көрүп турарын илереткеннер. Олар ноябрь 30-де Женевага эгелээр совет-американ чугаалажыышкыннарының чедиишкиниг эртериниң чугулазын айытканнар.

Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза: Делегей халаптыг айыылче бар чоруур орукче дегир эгиир арга чок кылдыр кирген деп санаарының үндезини-даа чок. Келир үе чавырлыышкынның политиказындан, тайбыңдан хамаарышпайн дээш бүгү чугулаларни кылыры эргежок чугула. В. Брандт бодунуң талазындан чавырлыышкын база катап делегей амыдыралының тодаргайлыкчы факторунга болуп дээр күзелин илереткен. Даянынын үнүп каап болур айыылыг улгаттырарын болдурар үүлгедиишкиннерге удур быжыг тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш илеп-кейлиг демисежиириниң чугулазын, ол демиселге ажылчын шимчээшкининиң бүгү-ле отрядтарының киржириниң чугулазын ийи тала илереткен. ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга Москва керээзиниң быжыг болгаш идегелдиг үндезининге даянгаш, тайбың калбак кады ажылдажылганы улам калбартырының эргежок чугулазын ийи тала демдеглээн.

(Уламчызы 2-ги арынга).

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде ажыл-иш бо хүннерде улам хайнышкынныг. Ук коллектив эрткен он айлар дургузунда шудургу ажылдап, бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын 102,3 хуу, оон сайгарылгазын 104 хуу күүсеткеш, эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинден 2,7 хуу хөй продукцияны бүдүрген.

Тудуг ажылдарынга херегээр дилиг материалдарының планын 107,6 хуу күүсеткен болгаш планга немей 1624 кубометрни бүдүргеш, чагыкчыларже чоруткан. Бо күш-ажылчы чедиишкиннерге ыяш дилер цех төлептиг үлүүн киирген. Эрткен айларда чарыштың түңнели-биле ук коллектив бирги черни ээлээн. Мурнакчы цехтиң ажылын Владимир Башкирцев билдилиг удуртуп келген.

Станислав Болоттуң удуртканы рамщиктер бригадазы база мурнакчыларның санында. Тудуг материалдарын дилдирип турар бригадаларның ажылчыннары ноябрь айда 1134 кубометр дилиг материалын белеткээр планын 101 хуу чедирип, алган хүлээлгезин хуусаазындан эрте күүсеткен. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының үстүнде айыттынган күш-ажылчы көргүзүглеринге дилдинген материалдарны сорттаар, чыыш салыр болгаш ыяш белеткелиниң дузалал ажылдарында хаара туттунган өске-даа звенолар боттарының үлүүн киирген. Дилдинген материалдарны сорттаар болгаш чыыш салыр звенолар ажылчыннары Л. Слободчиков, В. Федотов, И. Кылабысов, Н. Вельмезев, тракторист А. Блинов олар ай планын 120—130 хуу күүседип, бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап келгеннер.

Мурнакчы коллективтиң түс-түс звеноларының, цехтериниң аразында чарыш озу калбарып, ажыл-иш шуудаашкынныг чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: рамщиктер бригадазы (үстүнде) ажыл үезинде; ыяш дилер цехтиң бөлүк ажылчыннары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының улус төлээлериниң ээлчеглиг соңгулдаларының дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының улус төлээлериниң ээлчеглиг соңгулдаларын 1982 чылдың апрель—июньда чорудар.

2. РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының улус төлээлериниң бурун эргелерин улус төлээлериниң чаа составы соңгуттунгужеге чедир уладыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва.
1981 чылдың ноябрь 24.

ПОЛИТХҮН

Даарта, ноябрь 27-де, бистиң республикага чаңгыс аай политхүн болуп эртер.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерни болгаш айтыышкыннарны, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдарын ээлчеглиг политхүнде пропагандалап, тайылбырлаар. Бо темага тураскааткан масса-политиктиг хемчеглер бүдүрүлгелерниң цехтеринге, эргелелдеринге, бригадаларынга, машина-трактор мастерскаяларынга, сүт-бараан фермаларынга, хойжуларның кодааннарынга болгаш өске-даа коллективтерге, чоннуң чурттап турар черлеринге эртер. Илеткел, беседа, таныштырылга кылыр удуртукчуларны, лекторларны, пропагандистерни, политинформаторларны, агитаторларны партия организациялары баш бурунгаар бымкаан.

ЧУРУКЧУНУҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бодунуң чонунга бараан болурундан артык бедик болгаш чаагай сорулга чурукчуда чок, ынчаарга чоннуң эрес-шудургу күш-ажылы болгаш маадырлыг чоруктары чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң соруктаныышкынының эгээртинмес үнер дөзү болуп келген болгаш болуп-даа турар. Үениң хөгжүлдезин кичээнгейлиг көрүп, бодунуң маадырлары-биле кожа чурттавышаан, оларның эндүр-чаагай медээлерин ханызы-биле билбишаан, чурулга мастерлери үениң хөй талалыг овур-хевирин сиилбип, Советтер чуртунуң соруктуг кииргүзүп бижип турар.

Чогаадыкчы беш чылдың түңнелдерин, келир үеде пландар — Россия Федерациязының чурукчуларының ноябрь 24-те Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган V съезиниң делегаттарының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Президиумда — эштер П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Е. М. Тяжельников, В. Ф. Шауро, чурулга уран чүүлүнүң сураглыг мастерлери, ажылчы коллективтерниң, партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларының төлээлекчилери.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң отчёттуг илеткелин оон даргазы С. П. Ткачёв кылган. Россияның уран чүүлүнүң ажылдакчылары чаа амыдыралдың ниити тургузуушкунунда, миллион-миллион совет ажыл-ишчилерниң — коммунистиг келир үе дээш бүгү делегейге тайбың дээш демиселчилерниң хүрээлээнинде туржуп турар деп, ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга чугаазын, улам эки ажылдаар, улам-на ажыктыг ажылдаар дээш кыйгырыын Россияның чурукчулары боттарының ажыл-чорудулгазының даайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Чурукчу кижиниң эки ажылдаары — ол өске чоннуң күш-ажылчы амыдыралынга бодунуң уран чүүл-биле идепкейтиг киржири, чоннуң бодалдарын болгаш күзел-соруун илереткейлээри. Беш чылдың түңнелинге чурулга уран чүүлү-биле байырлалы ...

Эрткен беш чылда организастаан делгелгелерниң «БАМ-ны тургузуп тур бис», «Россияның чурукчулары — Кара хөрзүннүг эвес зонаның ажыл-ишчилеринге», «Төрээн чуртувуска», «Россияның чурукчулары—бичии уругларга» деп аттары республиканың чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң чогаадыкчы чүткүлдериниң угланыышкынын илереткейлээн.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга, Октябрьның 60 чылынга болгаш Тиилелгениң 30 чылынга тускай делгелгелерни тураскааткан. СЭКП-ниң XXVI съездинге алдар болдурган «Совет Россия» деп VI республика делгелгези беш чылдың уран чурулга талазы-биле кол бодуушкуну болган.

СЭКП-ниң XXVI съезиниң тээгүүт шиитпирлерин амыдыралга практиктиг боттандырар талазы-биле нарын болгаш харыысалгалыг сорулгалар Россияның чурукчуларының хөй национал октаргайлыг мурнунда турарын оратор демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев съездиге чүве чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң чүректиң ханызындан чедирген байырын болгаш чаагай күзелдерин съездиниң делегаттарынга болгаш оларның мурнунда Совет Россияның бүгү чурукчуларынга ол дамчыткан. Совет социалистиг культураның хөгжүлдезинге Россия Федерациязының чурукчуларының үлүг салыышкынын ... демдеглээш болгаш бодунуң маадырлыг чонунга төлептиг чаа чогаалдарны чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчылары чуруп бүдүрер ...

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге ... Россия Федерациязының чурукчуларының мурнунда ... оратор ... совет кижиниң ... чер кырынга ... демиселин уран чурулга-биле көргүзеринге ... чедиишкиннерни чурулга уран чүүлүнүң мастерлеринге күзээн.

(СЭТА).

[illegible library stamp]

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОННГА БЕСЕДАЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). Ындыг кады ажылдажылга чарыштырышкын политиказының материалдыг баазазын быжыглаарынга улуг ужурлуг болур. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң улустарының чаагай кожа-хелбээ харылзааларын болгаш бот-боттарын билчиирин калбартырынга идегелдиг кылдыр тайбыңны камгалаарынга бараан болур.

Найыралдыг байдалга болган эрткен беседага ГСДП-ниң даргазының оралакчызы Г.-Ю. Вишневский, бундестагтың адаты комиссиязының даргазы Э. Бар олурушканнар.

Совет таладан беседаларга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов олар киржиккеннер.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОЛГАШ Г. ШМИДТИҢ ПАРЛАЛГА ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ МУРНУНГА ЧУГААЛАРЫ

Совет-барыын-герман чугаалажылгаларынга [illegible] Л. И. Брежнев [illegible].

ГФР-ниң федералдыг канцлери-биле болгаш [illegible].

[illegible] ... уламчылаары кузенчиг деп санап турар бис, ынчангаш Совет Эвилелинге баар кылдыр чалалганы федералдыг канцлер Гельмут Шмидтке дамчыдып берген мен. Бистиң чуртувуска келир кылдыр чалалганы федералдыг президент К. Карстенске база дамчыдып берген мен.

[illegible] келир кылдыр чалаганы дээш бо хүннерде Силерниң-биле чылдаан ажыктыг беседалар болгаш ажыл дээш Силерге [illegible] ... айтырыгларны база чугаалажып көрген бис.

Европага болган бүгү делегейге тайбыңны деткиирингеңе онза улуг сонуургалды, ийи таланың харылзааларын, ылангыя энергетика талазы-биле харылзааларны калбартырынга бот-боттарының сонуургалын [illegible] демдеглээн бис, ынчаарга ол харылзааларга эки үндезин — Москва керээзи-биле 10 ажыт чыллар бурунгаар тургустунган.

[illegible]

(СЭТА).

БОННГА БОЛГАН ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидтиң аразынга чугаалажылгаларының доозулганынга тураскааткан парлалга конференциязы болган.

Чугаалажылгаларның [illegible] Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидттиң [illegible] совет болгаш барыын-герман төлээлекчилер журналистерге информастап дыннаткан.

Совет-барыын-герман харылзаалар эки деңнелге келгеп турар, бурунгаар хөгжүп турарынга ийи талалар [illegible] совет төлээлекчи Л. М. Замятин чугаалаан. Оон идегелдиг болгаш быжыг туруштуг үндезинин 1970 чылда чарган Москва керээзи салган. Чаагай кожа-хелбээ доозуннашкынынга болгаш чаңнарын [illegible] Совет Эвилелиниң утланыышкыны — ол дээрге, тур үениң өскерлиишкиннери [illegible] Л. И. Брежнев чугаа...

«Газ-хоолайлар» дээр дем каттыштырган улуг хемчээлдиг ындыг төлевилелдерни боттандырары улуг ужур-дузалыг деп, Л. И. Брежневтиң санап турарын совет төлээлекчи дыңнаткан. Оон аңгыда амгы үеде чаа солун төлевилелдерни база белеткеп турар. Ындыг [illegible] быжыг тайбыңны хандырарының арга-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар.

1978 чылдың майда ат салыптан 25 чыл хүусаалыг дугуржулганы совет тала ийи күрүнелерниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынга эки үндезин кылдыр санап турар.

ССРЭ-ге удур угланган НАТО-ның Европага [illegible] боо-чепсектеринге чүгле харыы кылдыр тургустунган ортумак ыракшылдың совет чепсээниң дугайында айтырыгга хамаарыштыр тайылбырны Л. И. Брежнев Г. Шмидтке дамчыдып бергенин [illegible] болза: Совет Эвилели ортумак ыракшылдың 514 ракеталарлыг, оларның иштинден 496-зы — куртаг чериин 18-и — [illegible]

...жыг чок байдалга болган. Бистерни [illegible] ужурлуг чүүлдерже кол кичээнгейни угландырган-даа болза, бар чорууддаалерин ийи талалар чугаалажып [illegible].

Бистиң чорудулгаларывыс оңза чугула айтырыгларга хамааржып турар деп, Л. И. Брежнев медеглээн. Чогум-на ындыг чорудулгаларның бары ийи чурттарның узун хуусаалыг арга-ажыктарының иштилешкээн, кол айтырыгга — [illegible] чирбелзиниң эргежок чугулазын негеп турар. Моон соңгаарты ажылдавыска ону барымдаалаар ужурлуг бис. Совет Эвилели кымга-даа халдаар хеп бодавайн турар. Бо бурунелерден артык күштүг болур сорулганы болзаваетиң мурнувуска кажан-даа салбайн келген болгаш ам салбайн-даа турар бис. Бир демей үндезинге өскелер база ынчаар кылыр болза, чепсегленишкиннериниң улуткатымас ындыг хевири бисте чок.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында [illegible] 1970 [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА ПАРТИЯЛАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

ПРАГА. (СЭТА). «Вопросы мира и социализма» журналдың [illegible] ... ноябрь 24-те Прагада эрткен. Ол журналда кады ажылдаажын турар 87 партияларның делега... [illegible]

А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г.-Д. ГЕНШЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-де ажыл-чоруу-биле чергелээн А. А. Громыконуң ийи талага [illegible] ... Г.-Д. Геншер-биле беседазы ноябрь 24-те [illegible]

(СЭТА).

ХОЙЖУ БИЛЕ БРИГАДИР

[illegible]

Агай Балдановна [illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Эрзин район.

Кыштаглаашкын — хүннүң айтырыы

МАЛ ЧЕМНЕРИ БАР, А ООҢ КАМНАЛГАЗЫ..?

[illegible]

К. МОНГУШ.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ-ДАА БОЛЗА...

«Мурнакчы» совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып 1981-1982 чылдарда мал кыштагылашкынын бедик деңнелге чорудар дээш улуг күштү мергежип. Совхозтуң төрүүр шээр мал кодан... [illegible] 36 кыштагга үскен. [illegible] 12-15 [illegible]

[illegible]

А. КАНЧЫЫР.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

[illegible]

А. ДОНГАК.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

[illegible]

Б. СЕЛЕН ХУУРАК.

МАССАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫР

(Эгези 1-ги арында).

черлерниң, совхозтарның, хоорайлыг болгаш районнуң коллективтиг черлериниң база социалистиг чарыжының [illegible] шииҗер.

в) күш-культура коллективтерниң кадыкшыл белүктериң база күш-дамырның нитти белеткелиниң, спортчу секцияларны организастаарын чедип алыр. Ажылчы чоннарның массалыг кадыкшылга ажылынче кол кичээнгейни салыр.

Күш-культура, спорт болгаш кадыкшылга ажылын эң эки тургусканы дээш социалистиг чарышты бүдүрүлге, совхозтар, [illegible], школалар, өөредилге черлериниң коллективтеринге дээштиг шаңнар боттандырарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге, профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдеринге, Чырыдыышкын министерствозунга, Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелелге дааскан болгаш оон түңнелдерин доктаамал үндүрерин аныткан. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде күш-ажылчы [illegible] күш-культура болгаш спорт талазы-биле ажылдың канчаар чоруттунуп турарын барымдаалаарын профэвилелдерниң [illegible] адырлар аайы-биле обкомнарынга дааскан.

Күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг баазазын улам ыңай быжыглаарын планныг даалгаларның үнелезинге тургузарын, спортчу болгаш туристиг херекселдерниң садыышның база ону хоочулаарының чеккилерин калбартырын, ыштаныылга баазаларын, күш-культурчуларның база туристерниң клубтарын тургузарын улус депутаттарының хоорай, район Советтериниң күүседикчи комитеттеринге, Күш-культура болгаш спорт комитединге, министерстволарга болгаш ведомстволарга, ажылдакчы удуртукчуларынга даасклп.

Өөреникчилерниң күш-дамыр кижизидилгезинге удурту улам экижидерин, школаларга күш-культураны өөредилге шактарындан дашкаар үелерде-даа, кичээлдер үезинде-даа доктаамал чорударын Чырыдыышкын министерствозунга дааскан. Школа назы четпээннерниң күш-культура кичээлдериниң шынарын экижидер, урутлар садтарының кижизидикчилериниң, эмчилериниң күш-дамыр кижизидилгези-биле хамаарышкан өөредилгезин организастаар, школаларга сула шимчээшкиннерин, чапсар үезин-де шимченгир оюннарны эрттирерин хандырар, ай сайын кадыкшылга хүнүн, уваттар хүннерин белүктеринге күш-культура хүнүн эрттирер. Урттарның «Шаггаа чөрткен» деп спортчу оюннарын, школачылар ортузунга спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны болгаш спартакиадаларны эрттирерин иденкейжидер. Чаштарның болгаш элээдилерниң ортузунга күш-культура болгаш кадыкшылга талазы-биле кижизидилге ажылынче уруглар спорт школаларының кичээнгейин хаара тудар.

Республика маргылдааларын болгаш чыыштарны эрттирерин чурумчудар, аңаа акша-хөреңгини камныг чарыгдаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни профэвилелдер-биле кады ажылдап кылырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге, ВЛКСМ обкомунга, Чырыдыышкын министерствозунга, Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелелге, республиканың Шериг комиссариадынга, ДОСААФ обкомунга дааскан. Күш-ажылчы коллективтерге болгаш өөредилге черлеринге, хоорайларга, районнарга спорттуң маргылдааларны чүгле хостуг үеде эрттирер. Республикада эрттирилир турар маргылдааларның санын кызырар, кол күштү — ажылчы чоннарны, аныяктарны күш-культура болгаш спортче чүгле бүдүрүлгеге, совхозка, албан черинге, өөредилге черинге база чурттап турар черлерге хаара тударынче углаар.

Шериг назыны четпээн аныяктарның күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле ажылды күштелдирер. ГТО комплекизин дужаап турар үеде чулу-каралаар чоруктарны шууд болдурбас, спорттуң шериглиткен хевирлерин, туризм, экскурсия херээн хевиржидер.

Күш-культураның болгаш спорттуң пропагандазын экижидер, күш-культурага кижилерниң негелдези хүн бүрү болуруп чедип алыр, чоннуң назы-хар аайы-биле кылыр [illegible] нептереттир. Күш-культура болгаш спорт ажылын организастаар талазы-биле эки дуржулганы калбаа-биле нептередирин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединге, республиканың «Билиг» ниитилел организациязынга, солуннар редакцияларынга, Телерадиокүрткомга үк доктаалда дааскан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Бөгүн—Моол Арат Республиканы чарлаан (1924ч.) хүнү

КУРАЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ «ЧАЖЫДЫ»

Далаш чокка чорук келгеш, «Магсаржав» деп куражыл-агыйга имиртинней бергенде четке бердивис. Ажыл-агыйның партия комитединиң бажыңының соңгалары чырык болду: мында ам-даа ажылдап турар...

Машина моторунуң даажын дыңнап каан партком секретары С. Түмэдбай бисче уткуштур үнүп келди. МАРН-ның XVIII съездизиниң ажылының үезинде оон-биле таныжып бис. Моолдуң чаңчылы ёзугаар ол бистиң-биле мендилежиишкеш, партком бажыңынче чалады. Парткомга олурган улус-биле бистерни ол эвилелең-биле таныштырды. «Дүжүт ажаап алыышкынны доозулган. Оон түңнелдерин [illegible]. Часкы [illegible] ажылдарның планын чугаалажып тур бис» деп, партком секретары чугаалады.

Куражыл-агыйның тараажылары бо чылын тос муң чартык центнер дүжүттү ажаап алган болгаш тарааны күрүнеге садар даалганы ыракта ажыр күүседип, дүжүт дээш демиселге шылгараан Моол Арат Республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунга бисче чугаалаан чүве. Моол тараажыларның ол күш-ажылчы тиилелгезин мени өөрткен болгаш куражыл-агыйның ниити чедиишкиннериниң «чажыды» чүдел? деп айтырыгны сонуургаан мен. «Магсаржав» куражыл-агыйның бойдус байдалдары өске ажыл-агыйларның бичии-даа ылгал чок. Өске ажыл-агыйларда база-ла мындыг чер хөрзүнү, материал-техниктиг бааза бар. Ынчалзажок түңнелдери ылгалдыг.

— Сөөлгү беш чылдарда он муң ажыг гектар кур черни шиңгээдип алдывыс. Аңаа тараа болгаш мал чеми культураларны, картофельди база почаа аймаан тараан бис — деп, партком секретары чугаалады. Куражыл-агыйның тараажылары агротехниканың негелделерин шыңгыы сагып тарылга шөлдериң чыл бүрүде калбартып, инатовчуларның аргазын ханы-биле өөренип, нептередип турганы, гектардан дүжүттү бедидип турар. Гектардан тараа дүжүдү бо чылын 9,1 центнер болган. Тус черниң-биле ол дүжүт чавыс эвес болуп турар. Часкы тарылганы болгаш күскү дүжүт ажаалдазын олар эң кыска хуусаада чорудуп келген. Куражыл-агый часкы тарылганың, дүжүт ажаалдазының, күрүнеге тараа садарының планнарын сөөлгү дөрт чылдар дургузунда ажыр күүседип турар. Чижээ, чер ажылынга чедиишкиннери дээш эрткен чылын ол куражыл-агый «Дүжүт ажаап алыышкынының тергиини» деп хүндүлүг атты чаалап алган. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле чедиишкиннер куражыл-агыйда база бар.

Партия белүктериниң, администрацияның болгаш хей-нииити организацияларының ажылын кол бүдүрүлге салбырларынга — бригадаларга, звеноларга калбарткан, социалистиг чарышты дээштиг организастааны, ажылчы чоннарның иниция тивазын хөгжүдүп, коммунистерниң авангардчы ролюн бедиткени—бистиң бүгү чедиишкиннеривистиң «чажыды» дээрзин амыдырал бадыткаан деп, С. Түмэдбай чугаалады.

Партия кежигүннериниң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин ай, квартал, чыл санында үндүрери мында чаагай чаңчыл болган. МАРН-ның хоочуннары болгаш мурнакчы кежигүннери партия организациязының дааскаазын ёзугаар аныяк механизаторларга, малчыннарга шефтеп, [illegible] шимчээшкинин калбартып турар. Коммунистер боттарының социалистиг хулээлгелерин доктаамал ажыр күүседиишкин, мурнакчы ролюн көргүзүп турар. Оларның аразында: механизаторлар С. Магсаржав, Д. Бильдажав, хойжу И. Пашка, саанчы Л. Басанху болгаш оон-даа өскелер бар.

Аныяктарның хөглүг үннери, трактор моторларының даажы меңге удуп чыткан ховуну оттурупкандан бээр ам чээрби ажыг чылдар эрткен. Улусчу Моолдуң ховуларында ам он-он чаа ажыл-агыйларны, суурларны болгаш хоорайларны тургускан. Чер ажылы чуртта кедээ ажыл-агыйның тускайлаң чугула адыры болган. Амгы үениң болбаазыраңгай материал-техниктиг баазазы-биле чер ажылы хандыртынган болгаш миллион гектар шөлде тарылганы чорудуп турар. Чер ажылы продукция бүдүрерин [illegible], чоннуң болгаш үлетпүрнүң тараа база өске-даа продуктулар-биле хандырып турар. Советтер чуртунуң деткимчези-биле хөй муң гектар кур черлерни шиңгээдип, кедээ ажыл-агыйны индустриалижыдаарының чорудулгазын Моолда боттандырып турар. Моолдуң кедээ черлериниң ажылчы чоннарының амыдыралынга болгаш угаан-бодал культуразынга чаагай чаартылгалар база боттанган. Бо бүгү — МАРН-ның аграр политиказының амыдыралга чедиишкинниг боттанып турарының херечизи-дир.

А. ДЕНИСОВИЧ,
СЭТА-ның корр.

Улан-Батор.

ШТУКЕНБРОКТУҢ МӨҢГЕ ДИРИГ ЧЕЧЕКТЕРИ

Соңгу Рейн-Вестфалия чериниде Штукенброк дээр бичии хоорайны ГФР-ниң турисчи орук айтыкчызында демдеглевээн. Ынчалза-даа барыын-германың демократтарның болгаш антифашистерниң шимчээшкининге ол улуг рольду бооп турар. Он ажыг чыл мурнунда аңаа ажылчыннарның «Штукенброкка чечектер» дээр ниитилелин тургускан. Аңаа ажылчыннар болгаш студентилер, [illegible], профэвилелдерниң ажылдакчылары, демократтар болгаш коммунистер кирген. Оон активчилери боттарынга буянныг-чаагай хүлээлгени ап, хорукталга турган өлгеннерниң хөөрлерин ажаап, хайгаараар база 65 муң хире совет хамаатыларының, Польшадан, Югославиядан, Франциядан, Италиядан апарган муң-муң антифашистерниң эзэчилерниң холдарындан маадырлыы-биле өлген чери — фашистиг концлагерь турган черде тураскаалды чогуур корум-чурумнуг тударын шиитпирлээнер. Чылдың-на ол организацияның саналын ёзугаар аңгы-аңгы чурттарның тайбың талалакчыларының, фашистерге удур кижилерниң ужураажыр чери ол хоорай апарган. Маадырлыг өлген демиселчилерниң тураскаалын уттуп турар Штукенброктан ол хүн бүгү-ле диириг кижилерге «Кижилер аразынга тайбыңны, улустар аразынга тайбыңның эрге-ажыктарын» дээш, чер кырынга амыдыралды камгалаар дээш демиселди сокса тпазынче кыйгырыг таңгыланып үнүп турар.

ЧУРУКТАРДА: ыдыктыг хөөрлерге чечектер болгаш Штукенброкта тураскаалдарның бирээзи.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотолары.

(СЭТА).

Социалистиг интеграция—боттаныышкында

СОВЕТ МАШИНАЛАР ЭДЧ ЧУРТТАРЫНДА

Бистиң чурттуң 500 ажыг бүдүрүлге черлери машиналарны болгаш дериг-херекселдерни кылып үндүрүп турар. Оларны Бүгү-эвилелдиң ТЕХМАШЭКСПОРТ каттыжыышкыны даштыкыже үндүрүп турар. Ооң садыг харылзаалары 80 даштыкы күрүнелерни хаара туткан. Олар чиик, пос-таавы, аъш-чем, полиграфия, химия, соодулга, электротехника, целлюлоза-саазын, шил, нефть арыглап, болбаазырадыр үлетпүрге ажыглаар совет машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, агаар соодукчуларын болгаш компрессорларны, насостарны, үлетпүр арматуразын садып ап турар.

15 чыл иштинде каттыжыышкынның даштыкыже үндүр садыы чеди катап (капиталистиг чурттарже—4 катап, социалистиг күрүнелерже —7,2 катап) өскен. Чижээ, Румынияда Галацтың металлургия комбинадының металлургия килдизиниң начальниги В. Амарфи ТЕХМАШЭКСПОРТ-туң берип турар бараанарын мынчаар үнелеп чугаалаан: «Совет кислород дериг-херекселдериниң шынарынга чиганнг-даа турбас. Бисте ону деңнээр чүүл бар: № 1 кислород заводунда барыын-европа фирмаларның агрегаттары ажылдап турар, ынчангаш совет херекселдер дыка хөй чүүлдер талазы-биле эң-не илегелдиг бооп турарын чугаалап болур мен».

ВУР-нуң аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң хлеб быжырар үлетпүрүнүң килдизиниң начальниги Ш. Имрениң чугаалааны: «Шимчээр кезектер-биле ажылдаар хлеб быжырар совет суугулар Венгрияның 19 хоорайларында ажылдап турар болгаш чер-ле болганында эки деп мактадып турар».

Үр хуусаалыг планга үндезилеп, бот-боттарының аразында харылзажып турар акы-дуңма социалистиг чурттарның үлүүнге ТЕХМАШЭКСПОРТ каттыжыышкынының бараан саарылгазының 90 ажыг хуузу онаажып турар.

Экономиканың хөгжүдериниң дүрүмнериниң ниитизи, интеграция болгаш специализация социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чурттар аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринге эң эки түңнелдерни чедип алыр арганы берип турар. Мындыг чижек бар: совет специалистер-биле кады ажылдажылгага [illegible] «СТБ» дээр чаа пөс аргыыр станоктарны кылып үндүрерин чедип алган. Болгарияда, Венгрияда, Польшада болгаш Чехословакияда амгы үеде 15 муң ажыг мындыг станоктарны ажыглап турар, а оларны даштыкыже үндүрериниң саны чыл санында 4000 четчип турар.

ТЕХМАШЭКСПОРТ-туң дузазы-биле ЭДЧ кежигүнү чурттарның дыка хөй пөс аргыыр фабрикалары, дүгүй заводтары болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери совет дериг-херекселдер-биле хандыртынган. ГДР-де, Болгарияда, Венгрияда, Румынияда бистиң [illegible]рывысты, тараа бургадыкчыларын, тараа чүдүрүкчүлерин болгаш өске-даа техниканы ажыглап турар.

Совет Эвилели — криогенниг, компрессорлуг болгаш соодукчулуг дериг-херекселдерни эң хөй кылып үндүрүп турар чурттарның бирээзи. Ындыг дериг-херекселдерни амгы үеде делегейниң 60 чурттарынче чорудуп турар болгаш 15 чылдың дургузунда оларны даштыкыже үндүрери беш катап улгаткан. ТЕХМАШЭКСПОРТ-туң бүгү экспортунуң барык 15 хуузун ээлеп турар. Оларны садып ап турар черлерниң иштинде —БУР-нуң, ВУР-нуң, ГДР-ниң, МАР-ның, ПУР-нуң, РСР-ниң, ЧССР-ниң даштыкы садыг организациялары бар. Чижээ, бистиң кежүрер «АКДС-70» дээр кислород станцияларывысты ЧССР садып ап турар болгаш ынаар чүгле сөөлгү чылдарда безин 15 ындыг станцияларны чорутпан. ПУР-нуң дыка хөй бүдүрүлге черлери, ылангыя Глогувта «Хута Меди» комбинат, Краковта болгаш Катовицада металлургия заводтары совет бүдүрүлгениң криогенниг дериг-херекселдери-биле бүрүн хандыртынган. Акы-дуңма чурттарда совет техниканы хайгаарап, хандырарын база [illegible]. Чижээ, Лодзиде (ПУР) «Варимекс»-биле дүгуржулганы ёзугаар дериг-херекселдер, техниктиг документациялар, көргүзүг чүүлдери-биле четчелеттинген «СТБ» дээр станоктарны хайгаарап, хандырарының пунктузу ажыттынган. Ында артык кезектер складтары болгаш өөредилге класстары тургустунган. Ындыг станоктарны чорудуп берик турар совет бүдүрүлге черлериниң специалистери консультацияларны берип турар.

Варнада (БУР) «БД-200» дээр ээргииш чок пөс аргыыр машиналарга, [illegible] болгаш дыраар машиналарга өөренир черлерни тургускан. Ол ышкаш Дьерде (ВУР) пөс аргыыр станоктарга өөренир төптү тургускан, ажылдап турар. ССРЭ-ден апарган [illegible] дериг-херекселдерни ажылдадырының талазы-биле Кубага, пөс-таавы болгаш полиграфия дериг-херекселдеринге — ГДР-ге болгаш ЧССР-ге дузалап турар.

ТЕХМАШЭКСПОРТ-туң 1981—1985 чылдарга кылган дүгуржулгазында ЭДЧ-ниң акы-дуңма чурттарынче машиналарны болгаш дериг-херекселдерни чорударын улам калбартырын көрүп турар.

Александр ДРАБКИН.
(ПМА).

ФРОНТУНУ ТУРГУСКАН

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу Американың Соңгу-Чөөн чүгүнде күрүне — Суринамда Революстуг Фронтуну (РФ) тургускан. Ында демпилгелиг политиктиг, профэвилел болгаш аныяктар база өске-даа хөй-нииити организацияларын каттыжып кирген.

Суринамның найысылалы Парамарибо хоорайга болган тургузукчу съездиге фронтунуң «Программа-минимумун» хүлээп алган. Ооң кол сорулгазы — Суринамның антиимпериалистиг туруштарда турар бүгү-ле патриотчу демократтыг күштерин революстуг чаартылгаларны улам ханыладыры-биле каттыштырары болур.

Тайбыңның болгаш кады-даа каттыжыызының шимчээшкининиң принциптеринге үндезилеттинген хамаарышпас даштыкы политиканың талалакчызы РФ бооп турарын документиде демдеглээн. Оларның политиктиг болгаш социал-экономиктиг системалары хамаан чокка Суринамның суверенитедин болгаш хамаарышпас чоруун хүндүлээр бүгү чурттар-биле садыг болгаш өске-даа харылзааларны калбартыры дээш ол демисежир ужурлуг.

Революстуг Фронтунуң программа-минимумунда чуртта байдалды демократчыдар, экономиканы хөгжүдер болгаш улус массаларының амыдырал дециелин бедидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын база көрүп турар.

ЧУГААЛАШКАН

ГАВАНА. (СЭТА). Гренаданың найысылалы — Сент-Джорджеске болган Кариб бассейниниң чурттарының үшкү профэвилел конференциязының киржикчилери Каттышкан Штаттарның милитаристиг планнарын шиитпирлиг-биле буруу шапканын, ажылчын аңгының чаңгыс эвин быжыглаары дээш туржуп турарын илереткеннер.

2,7 млн. ажылчы чоннарны төлээлеп барган делегаттар Кариб далай чурттарының хөгжүлдезинге кол-ла шаптыктаашкын болза, АКШ-тың амгы чазааның агрессия политиказы бооп турарын демдеглээн декларацияны хүлээп алганнар.

Бистер Кариб далай бассейниниң тайбың зоназы болурары дээш демисежип турар бис деп, ол документиде демдеглээн.

Конференцияның киржикчилери тайбынга болгаш ооржуралдыг чорукка шыңгыы кыжаныышкын бооп турар шериг манёврларын Кариб далайга эрттирерин удурун, ол районда АКШ-тың шериг баазаларын шуптузун узуткаары дээш туржуп турарын илереткеннер.

Хөгжүп эгелеп турар чурттарның бойдус курлавырларын ааатапазыг ёзу-биле тетчеглеп, ажылчы чоннарның профэвилел болгаш политиктиг эргелерин кызамдап турар транснационал корпорацияларның үлгедиишкиннерин конференцияның киржикчилери буруу шаап бергеннер.

Чыыштың делегаттары хосталга, демократия болгаш шынныг чорук дээш эрес-дидим демисежип турар Сальвадорнуң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырып турарының дугайын медеглээннер. Вашингтонуң талазындан каржы шимдыышкынны болгаш кыжаныышкынга таваржып турар Кубаның, Никарагуаның болгаш Гренаданың улустарын деткип турарын олар илереткеннер.

(СЭТА).

ЕГИПЕТТИҢ НДП ТК-ЗЫНЫҢ ПЛЕНУМУ

КАИР. (СЭТА). ЕАР-ның Национал-демократтыг (чоон) партиязының ТК-зының пленуму египет найысылалга болган. НДП-ниң чиңгине секретары Х. Мохи ад-Дин аңаа илеткел кылган. ТК кежигүннери сөөлгү болуушкуннарга холбаштыр чурт иштиниң политиктиг байдалын чугаалашкан кергеннер.

Түңнел декларацияда эрткен чылдарның экономиктиг политиказын шүгүмчүлээш болгаш мындыг политиканың түңнелинде ёзулуг экономиктиг хөгжүлде дугайында болзал дээрге, аңаа-ла хоозун күзел бооп турганын демдеглээн. Пленум экономиктиг планнаашкынның арталарынче катап кирери дээш, күрүне секторунуң удуртукчу ролюн катап тургузарының хемчеглерин алыры дээш, кедээ ажыл-агыйга кооперация шимчээшкинин калбартыры, рынокка ала-чайгаарлаашкынга болгаш өртектерниң улгадырынга удур демисежир сорулга-биле валюта-акша рыногунга күрүнениң шыңгыы контролюн тургузары дээш, массаларның байдалын чиигедери дээш ажылдың чугулазын айыткан.

НДП моон мурнундагызы ышкаш Кэмп-Дэвидтиң чугуржулгаларынга удур бооп турарын Төп Комитет бадыткаан. Араб чурттар аразынга Египеттиң ролюн катап тургустунарынга илереп база [illegible].

Бо чылдың сентябрь айдадаа, ооң Садатты октябрь 6-да өлүргениниң соонда чарлаан онза байдал медээлдеза туттуруп хоругдаттырган партия талазы-биле кара-бажыңнарда чыдар кижилерге байырлыг чагааны пленум чоруткан. Оларны хостап алырын чедип алыр дээш партия бүгү күжүн салыр апаарын пленумга онзалап демдеглээн. Үргүлчүледиг үеде чансарлааны соонда парлаттынып үнгеш партийжи «Ат-Такаддум» бюллетеньде амгы үеде НДП ТК-ның 202 кежигүннери хоругдалда турарын дыңнаткан.

ТАЙБЫҢГА АЙЫЫЛДЫГ ПОЛИТИКА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Делегейниң хөй-нииттизиниң талазындан улам күштелген удурланыышкыннар болгаш кыжанзыышкынның буруу шаажыышкыннар турбуже Каттышкан Штаттар тайбың херээнге айыылдыг политиказын, ракета-ядролуг эндере чепсегленииишкиннерин үргүлчүлээр бодап турар. Эн-би-си телекомпаниязынга АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң берген дайынзырак сеткилдиг интервьюзу ол дугайын херечилеп турар. «Президент Рейган болгаш администрация Каттышкан Штаттарның шериг күжүн тургузар, чугаалажыышкыннарны күш дээрлиниң туружундан АКШ-тың чорудулгазын [illegible] бооп турар-биле ооң шериглерин эде чепсеглээр бодап турар» деп, Пентагонуң удуртукчузу медеглээн.

Ортумак ыраккы чаа америк ракеталары-биле НАТО-нуң шериглерин Европага чедир чепсеглээр дугайында ол блоктуң ниити дакпыр шиитпиринге Вашингтонуң чүткүлдүүн АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг база бадыткаан. Ортумак ыраккы дыштыг 572 америк ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европаның чурттарынга эккеп непертеткен. Шериг [illegible] талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг болуру АКШ болгаш НАТО оралдажып турар. Айыылдыг ол базым Европага дайын кыжаныышкынын улам күштелдирип турар.

Европага ядролуг дайынның белеткээриниң болгаш кыпсырыының туружунга Американың Каттышкан Штаттары мурнуну хевээр туруп турарын Уайнбергерниң болгаш Хейгниң медеглелдери база катап бадыткаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорук [illegible] угланган Рейганның администрациязының угланыышкынын чүгле Барыын Европа-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Бодунуң дайынзырак даштыкы политиказын Вашингтон делегейниң өске-даа районнарынче, ылангыя Чоокку Чөөн чүкче нептередип турары билдингир болган. Ак бажыңның политиказы [illegible] бүгү тала-биле деткиириниче, оон-биле «стратегтиг» кады ажылдажылганы калбартырынче угланганын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг база бадыткаан. Ол политиканың сорулгазы — Тель-Авивтиң дайынзырак чагырыкчыларын улам-на күттүүрү, араб чурттарга удур оларны ыдалаары, эжелеттинген араб девискээрлерни Израильдин чагыргазынга хевээр арттырары болуп турар.

Кэмп-Дэвид сүлчээзин Каттышкан Штаттар моон соңгаар-даа боттандырар деп бодап турарын Хейг чажырбаан. Ынчаарга ол сүлчээни хосталгага ынак бүгү араб чурттар шыңгыы буруу шаап турар.

Империализмге удур хамаарышпас политиканы чорудуп турар Ливияның адресинге каржы кыжаныышкыннарны Хейг болгаш Уайнбергер боттарының медеглелдеринге база катап кылган.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Чазак программаларын боттандырарынга, а ол ышкаш октябрь 1-де эгелээн [illegible] федералдыг чазактың бодунуң ажыл-чорудулгазынга акшаландырыышкынның дугайында конгресстиң чүүлдүг [illegible] хоойлу төлевилелин соңгаарлатканын АКШ-тың президентизи Р. Рейган чарлаан. Конгресстиң шиитпирин ёзугаар администрацияның бюджет херегледериниге 427,9 миллиард долларны тутпайн лаары көрдүнген турган.

Федералдыг чарыгдалдарны эмин эрттир үрүүлүргени дээш база «багай бюджет политиказы» дээш конгрессти президент буруутаан. Ак бажыңга чүве чугаалаан. Федералдыг чарыгдалдарның дептерин боттуурбиде кызырарын негеп турарын, ол сорулга-биле хоойлу төлевилелин катап көөрү-биле конгресске дедир чоруткан Рейган дыңнаткан.

Хоойлу төлевилелин президентиниң соксатканы база ону конгресске дедир чорутканы—Р. Рейганның администрациязының эрге-чагыргага киргениниң сөөлүнде эң бииттайгы соңгаарладыышкыны. Бюджет политиказы талазы-биле Ак бажыңның болгаш конгресстиң аразында чидиг чөрүлдээлер ниити түңнели болган. Бюджеттиң шериг чарыгдалынга эвес кезектерин 12 хуу кызырарынче [illegible] чүгле президент конгресстин кыйгырган.

Федералдыг чарыгдалдарны кызырар түңнелинде хөй муң албан-хаакчылар ажылын оскунар ужурга таваржыр. Р. Рейганның шиитпирин конгрессте [illegible] шүгүмчүлеп турар. Төлээлекчилер палатазында демократтыг хөй-нуруузунуң удуртукчузу Дж. Райт президентиниң «пөлүк политиктиг кижи-дир» деп адаан. Ак бажың бодунуң экономиктиг [illegible] буураашкынны дээш кол харыысалгазын [illegible] хаар сорулга-биле ийи арыннныг политиканы [illegible] турар-дыр деп [illegible] берген интервьюзунга ол айыткан.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

ПЕКИННИҢ ГЕГЕМОНИСЧИ ПЛАННАРЫ

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарын бодунуң контролунга чагыртырынче угланган Пекинниң политиказын Кыдаттың чагырыкчылары оларның-биле «тайбың болгаш найыралдыг» чурттаар чуртукта дугаанында хоозун медеглелдери-биле чажырарын оралдажып турар. Ол дугайын Малайзияның даштыкы херектер министри Газали Бин Шафиениң «Индонезия таймс» солунга парлаттынган чүүлүнге айыткан.

Пекинниң улуг күрүнезирек политиказының алыс сорулгазы — АСЕАН-ның кежигүннери чурттарын Пекиннің чагырып алыры болуп турар деп, Малайзияның даштыкы херектер министри демдеглээн. Пекин ол сорулга-биле АСЕАН күрүнелеринде дээрбечи белүктерни ол чурттарның [illegible] чазактарынга удур чепсектиг демисел кылып турар

Анатолий КАРПОВ: чагыг күүсеттинген!

Барык ийи ай иштинде ... чурттап, чамдыкта ... туруувуста. бистиң делегацияга ыт чогу-биле чурумчуп доктаал берген чаңгыз болза гроссмейстерниң кол сорулгазын күүседиринге шаптыктавазы-биле база ол чонка-ла оон коңчуг кужениишкиннииг байдалда турар нерваның камнаары-биле хөй айтырыг салбас, чамдык чүүлдерин ооргап харын чажырар турган бис. Ынчаарга ам шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдаа тиилелгелиг доозулган соонда, Анатолий Карповка дүүн чаа-ла «хоругдулгу» турган айтырыгларны салып болур.

— Маргылдааны мындыг улуг магалдыг санга доозуптар деп бодап турган силер бе?

— Бодумнуң удурланыкчымдан шыырак ойнаарымны билир турдум. Ынчалзажок оон шудургузун база биче-даа утпаан мен. Корчной-биле оон мурнунда ийи маргылдаага санның карышкаа харыкчок бичии турду. Ынчан бо ажы ол карышкакты улгаттырып болурунуң аргалары турган Манаа Мерапога, маргылдаа эгелээр мурнунда парлалга конференциязынга мен ону сагындырбышаан, дыңнакчыларга эвес, а харын бодумга: көрдүң бе, мындыг чорукту уламчылавас эвеспе деп турдум.

— Багиота болгаш Мерапога маргылдааларның санында дөмейлешкек чүүлдер бар ышкаш: 4:0, 3:1, 4:1, 4:2, 5:2...

— Ийе. Ынчалзажок бо таварылгада 3:1-ге бис көңгүс аңгы байдалдыг келдивис, а кол-ла чүве чүл дизе, 5:2 апарганда мен мааа салдывмадым.

— Бо маргылдаага силерниң ажыглаанынар «Багиоңуң кичээнгейни» чаңгыс ол бе?

— Чок. Кордакчының күштүг ойнаары бодуун турушталарны холчок сайгарып көрген бис. Ооң түңнели чүл дизе, ол талаазы-биле кордакчының «артынышлыг» чиңнени. А нарын байдалдарга кордакчыдан мен «артыкшылдыг» боор хевээр артым. Беш шак оюнунуң сөөлгү шагында сүт мооң ойнаарым эки турду. Удурланыкчының шагы четпестей бээрге, ону бо таварылгада ажыглап өөренип берген мен.

Оюнуң эгезинге (дебютка) чедиишкиннеримге өөрүп турар мен. Он еес салыгга алды дебют системазы ажыглаттынган. Ағы-биле ойнааш, кордакчы чүгле чаңгыс катап чаа чүве көргүсту, а каразы-биле ойнааш, кандыг-даа чедиишкин чок, харын кезээде мүңгүлуп келди.

— Силер алыш каш чаа кештерни ажыглаан болгай силер, чижээ, испан салыгның ажык хевиринге суг чаа кештериңер онза чугула болган боор?

— Шаг-шаандан ойнап келген, шупту улустуң билири испан салыгга чаа чүве немээри берге турду. Бистиң бо маргыжывыс үш чыл бурунгаар эгелээн чүве. Маргылдаага белеткениш тура, испан салыгга хамаарыштыр ийиләэн ийи аңгы түңнел үндүрген турган боор бис. Мен ол дөртку кешке ийи аңгы чаа уламчылал тыптым. Аңаа ийи харын кеш тывар дээш удурланыкчым каттыштыр 2 шак 10 минутада бодапкан, ховар таварылга болган.

— Маргылдааның кайы-кайы салыгларын эки деп санаар силер?

— 9-ку, 14-кү, 18-ки салыглар өскелериндеп черле ылгалдыг болган. Кордакчы 6-гы салыгны эки ойнаан, ынчалзажок сонгаарладыш болур 41-ги кешке чедир байдалды чүгле дециештирип эвес, а харын удуп алыр арганы тып эптер турган мен. Ону эрттирипкеш, алзэн муңгарааан мен.

— Маргылдаа үезинде силерге бергедээшкиннер база турган ышкажыл?

— Тургулады, ынчалзажок мээң бергедээшкиннерим тур үениң боош турду. Чижээ, олза уттурупканым 6-гы салыг соонда.

— Шыдырааның психологиязынга хамаарыштыр алырга, кордакчы бодун канчаар ап турду?

— Мээң дедир харыы бээр айтырыымны салдыңар. Шыдыраа психологиязы — удурланыкчының сагыш-хөөнүнүң, ооң характериниң күштүг бала кошкак талаларын өөренири болгаш маргылдаа үезинде спортчу эвес аажы-чаң көргүзери — шуут ийи аңгы чүүлдер-дир. Корчнойнуң багай аажы-чаңы, үүлгедиглери чамдык таварылгаларда чаажырбас мен, салдарын меңге чедирип турду. Ам кандыгны чүну үүлгедиптер чүве ирги моозу деп бодап, оон мырыңай чексинер апарган мен. Ынчангаш ооргаан үндүрген түңнел мындыг: бодумну туттунуп билир ужурлуг мен. Чүге дээрге бо бак ёралыг кижи шыырак шыдыраачы боош артышаан турган. Бодунуң «дүрүмнер кордунмаан ажыл-чорудулгазының» түңнелин ол ажыглап болур болгай. Чарты чарар комитетке турданышикын кииргеш (ону комитет чаңгыс үн-биле бадылаан) ооң соонда Корчнойнуң үүлгедиглеринче саныш салбас деп шиитпирлээн мен. Ол ону билип каапканы-даа чадавас. Бодунуң көжүңүң үезинде ол өске өрээлче маңнаар чаңчыл база тып алды. Ол чорук мең бир талазынла таарымчалыг-даа ышкаш болган: ооң арнын кайгаарындан ону көрбезин харын дээре.

— Бот-боттарыңарга таарышпас мындыг болганындан, маргылдаа ол дег түңнелдиг, удуглуг салыглар хөй болганы ол эвес бе?

— Шынап-ла, маргылдаага кайымнар эвээш болган. Кордакчы бодунуң өжеш чорууң-биле чамдык чүүлдерин баксырадып алган боор. Үшкү салыгда мен хайым саналдаым. Удурланыкчым меңче арбитр дамчыштыр санал шир дээн чижектиг шиитенде химиренди. Ол оон хайым боош доозвиду-даа. А ынчаарга 4-кү салыгда база-ла деп [illegible] доозар деп саналдаарындан ладагалзаай берген мен. Ынчала ооң мурнунга чүге ынчан турар боор. Хайымны саналдавааным эки болган: 4-кү салыгда ооң соонда удуп алдым.

— «Сальварының» шыдыраа сценазындан дашкаар кордакчының болгаш ону долгандыр турар кижилерниң төлеп чок чүүл-бүрү үүлгедиглерин силерден бис чажырарын кызыдып турдувус. Ам бодап турарга, силер ол үүлгедиглерин билип турган ышкаш-тыр силер.

— Шыдырааны ооҗум ойнаарынга шаптыктыг болу бергии дег чүүлдерни мен бодум дыңнаксавааным ол чажыт боош артып турду. Бо эптиг арганы ажыглап алгаш, маргылдаа үезинде-даа, ооң эгелээриниң үечок мурнунда-даа меңээ дуза-лап турган бүгү кижилерге өөрүп четтиргенимни илередиксеп тур мен.

Бис аңы ажылдаан бис, ынчалзажок бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда-даа миллион-миллион «аарыкчылар»-ның деткимчеэн чок турган болза, бис Мерапога оон сула болур ийик бис. Чагаалар болгаш телеграммалар, магнитофон кассеталарынга бижиткен хөгжүмнүг байыр чедириишкиннери, телефон дамчыштыр чылыг [illegible] дээш четтирдим...

— Боттарыңарның тиилелгеңер-биле силер бүгү совет кижилерге улуг өөрүшкүнү чедирген силер.

— Аңаа бүзүрел, хүлээлгени күүсеткен мен деп бодал Леонид Ильичиге Мерападан телеграмманы чорудар эргени меңээ берген. Шыдыраа «оваалдайы» Совет Эвилелинде арткан деп мыңаа дыңнадып, чагыгны күүсеткенимни илеттедим.

А. РОШАЛЬ,
СЭТА-ның тускай корр.

«АДЫН БАДЫТКААН»

Ноябрь 20-де шупту солуннар, радио, телевидение совет гроссмейстер Анатолий Карповтуң Мерапода болуп турар делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазынга чайынмайчак тиилелгезин, Карпов оюнунуң ... бүгү делегейге дамчыткан болгай. Данияның информация агентилели: «Бодунга бүзүрелдиг ойнааш, совет гроссмейстер 18-ки салыгда кайгамчык чараш тиилелгезин-биле чемпион адын бүгү делегейге бадыткаан» — деп дамчыткан.

[illegible] агентилели болгаш ... делегейниң база бир билдингир гроссмейстери Бент Ларсен мынчаар чугаалаан: «А. Карпов делегейниң эң шыырак шыдыраачызы болуп арткан. Кордакчының 18-ки салыгны сонгаарлатканның соонда, хайым болурунуң кандыг-даа барымдаазы чок турган». Шыдыраа тайылбырлакчылары делегей чемпионунуң ол тиилелгезин эң дээди балл-биле үнелээн.

Рейтер агентилели: «Карповтуң оюну тиилелгеже чүткүлдүг, инициативтиг болуп турган. Ол удурланыкчызын үргүлчү-ле бодунуң эки оюну-биле ыйын чорупп турган» — деп дамчыткан. «Кордакчы 18-ки салыгны бажынга анализтеп турган, сугга дүшкен кижи сиген-даа туттунуп чыдар дээш ышкаш, кандыг-ла-бир кордалдыг кеш тыптып келир ирги бе дээш чадарда-ла сонгаарлаткан, ынчалза-даа А. Карпов хайым болурунуң биче-даа аргазын аңаа арттырбаан: 6:2 санкыл дыр ол коңчуг чараш тиилеп алган. Ол дээрге шудургу бөлеткелдиң, шыдыраа оюнунуң техниказын сайзыратканының түңнели-дир» — деп, Италияның «Унита» солуну бижээн.

Римниң «Республика» солуну мынчаар дамчыткан: «18-ки салыгда Карпов ыраккала артык күштүг апарган, ынчангаш оон тиилээри албан турган. Чемпион маттыны чараш оюн, бүзүрелдиг тиилелге-биле доосқан. Ол оюнга 13 дугаар кешке чогаадыкчы арганы ажыглаан, чүгле халдап ойнап турган. Ынчангаш Корчнойну ол кежүүн харыылаарынга 50 минута боданырынче албадаан».

«Стампа» деп база бир итали солун: «Ол хүн Мерапога Карповтуң тиилээриниң [illegible] кымга-даа билдингир апарган» — деп дамчыткан.

АП агентилелиниң тускай корреспондентизиниң Мерападан дамчытканы: «Корчной Карповка үргүлчү психология талазы-биле шыышкын кылып, ону бужургандырып, хорададып турганы, ооң маргылдааның хуусаазын узадыр деп болза-даа, Анатолий Карпов 1978 чылда Багиота ойнап турганындан-даа артык ... тывызык ойнаан».

АП-ның корреспондентизи мынчаар бижип турар: «Анатолий Карпов дүвүренчиг минуталарда тиилелгеге бүзүрелдиг, деңнелдиг чүве ... кылдыр бодун көргүзүп шыдаан. Ол тас кылдыр ... нап алган, өскелерге ... аажы-чаңныг, кижи ... айтырыг салып, чугаалажырга, дипломат кижи дег тывызык болгаш чиик харыылаар турган. Шыдыраа ... нуң талазы-биле өске ... тардан артык күштүг ... таарланыр совет чуртту[ң] ... үлегерин Анатолий Карпов көргүскен».

МОСКВА. Бистиң чуртувуста болган даштыкыда калбаа-биле сураглыг ССРЭ-ниң күрүнениң А. В. Свешников аттыг орус улустуң ниити ыры чаа программаны белеткээш, көргүзүп эгелээн. Программада Төрээн чуртка, Коммунистиг партияга, Улуг Октябрьга тураскааткан совет композиторларның чогаалдары кирген. Оларның аразында Владислав Агафонниковтуң «Чон биле партия чарылбас» деп хор шүлүглели, Александр Флярковскийниң «Куликово шөлүнүң ырызы» деп ораториязы, Г. Свиридовтуң, Ф. Масловтуң болгаш өске-даа композиторларның ниити ырыга чогаалдары кирип турар.

ЧУРУКТА: консерваторияның Улуг залынга алдарлыг коллективтиң концертиниң үезинде.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың урав чүүл училищези 1981—82 өөредилге чылында белеткелдиң музыка салбырынга (теория-композитор, фортепиано, хор дирижёру) болгаш культура-чыдыышкын салбырынга (оркестр болгаш хор музыказы) өөренир кижилерни чыып турар.

Белеткел салбырларын доозарының шылгалдаларын чедиишкиннииг туткан сургуулдарны училищениң бирги курзунче киир санаар.

Белеткел салбырларынга кирер кижилер дараазында документилерин эккээр: директорнуң адынга билдириишкин, доктааткан хевириниң чуруткан бижик, билииниң дугайында шынзылга, эмчи шынзылгазы (№ 286 хевирлиг), 4 фото-чурук.

Белеткел салбырының сургуулдарын кырүне хандырылгазынга алыр азы стипендия бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕР ЧОРУДАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу № 2 бажың, урав чүүл училищези.

Бүгү — россияның «Театр болгаш уруглар» деп неделязы

Е. Шварц.
Ноябрь 25 «Кызыл бөртүгеш»
(2 көргүзүглүг тоол).

Э. Лабиш.
Ноябрь 25. «Тересин шляпа»
(Француз водевиль).

С. Маршак.
Ноябрь 26. «Казанак»
(Аныяк көрүкчүнүң театры).

О. Чылгычы.
Ноябрь 26. «730 хүннер болгаш дүннер»
(3 көргүзүглүг драма).

С. Михалков.
Ноябрь 27. «Үш хаванак»
(Тоол-мюзикл).

С. Сметанин.
Ноябрь 27. «Лоокуут биле Нюргухун»
(4 көргүзүглүг лириктиг тоожу).

Е. Пермяк.
Ноябрь 28. «Мөңгүн дугаа».
(2 көргүзүглүг тоол).

В. Розов.
Ноябрь 28. «Чоруу чогузун»
(2 көргүзүглүг каттырынчыг шии).

С. Маршак.
Ноябрь 29. «Казанак»
(Аныяк көрүкчүнүң театры).

«Кызыл бөртүгеш» деп шиини Элегес-Аксы суурга көргүзер.
Ноябрь 29. А. П. Чеховка тураскаатан кежээ.

Тыва шиилерни орус дылче очулдуруп турар. Коллективтиң чагыгларын 2-35-49, 2-25-49 телефоннар-биле хүлээп ап турар.

Билеттерни театрның кассазында 9 шактан 19.15 шакка чедир садып турар.

Шиилерниң эгелээри: эртенгизин — 9 болгаш 12 шактарда, кежээкизин — 17 шакта.

МАССАЛЫЫ ЧЕТПЕС

Маргылдаа соонда бодалдар

Шыдыраага Кызыл хоорайның хууда бирги чери дээш маргылдаа ноябрь эгезинде доозулган. Ону октябрь айда-ла эрттирер турган, хоорайның спорт комитединиң талазындан чамдык организастыг ажылдарны шуптеге байдалдыг чорутканындан арай орайтап эгелээн. Бо чергелиг чемпионатты, черле ынчаш, чүгле найысылал Кызылга эвес, а районнарга-даа октябрьда планнаан, ол хуусаазында тевдүрери күзенчиг. Чүге дээрге декабрьда республиканың бирги чери дээш маргылдаага районнар чемпионнары, үлетнүрүг Хову-Аксы, Ак-Довурактың төлээлекчилери, Кызылдың шыырак шыдыраачылары чыглып келгеш ойнаарлар болгай.

Хөй шыдыраачыларлыг төп черниң — республика найысылалының спортчу амыдыралы өскелерге үлегер болуру чугаажок. Ындыг турбуже, шыдыраа спортунуң сайзыралы, маргылдаалар эртирери чүгл санында дорайтап олурар. Партия, чазактың доктаал, шиитпирлерин күш-культураның эге коллективтеринге таныштырар ажык кошкак. Кызылдың хоорайның шыдыраага сонуургактарның саны ковудедип, спорттуң бо хевирин белик дөмелеге туртузуп болурунуң бүгү аргалары бар.

Каш чыл бурунгаар шыдыраа клувунуң ажыттынганын шыдыраага хандыкшылдыглар өөрүшкү-маңнайлыг уткаашкан. Сөөлгү үеде аңаа хүн бүрү ойнаар хамаан чок, ийи-чаңгыс маргылдаалар эрттирери — шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларның бирээзи болуп артышаан.

Хоорайның спорт комитединиң дарга М. Биче-оол республиканың спортчу тудуглар эргелелинде кириш турар шыдыраа клувун маргылдаа эрттирер дээш дыка үр үеде чугаалажып келген.

Хоорай чемпиону ат дээш маргылдаага 24 спортчу киришкен. Аңаа кодуунда Н. Онуфриев, Б. Ооржак дээн ышкаш хоочуннар ойнап, чаа аттар эвээш болган. Тываның баштайгы дээди өөредилге чери — педагогика институду, геология-шинчилел экспедициязы, тудуг организациялары, автобудургулер болгаш өске-даа күш-культураның эге коллективтери ук маргылдааның хажызынга арттын. Шыдыраа спортун сайзыраңгайжыдар ужурлуг спорт комитеди шыдыраачылар-биле сырый харылзаа тутпайн, эрттирип турар маргылдааларның шынарынче, массалыг болурунче кичээнгейни кошкатканын чемпионаттың түңнели көргүскен.

Маргылдаа эрттирерде, амдаа тодаргай харыыны албаан, «хоочураан» айтырыгларның бирээзи — шыдыраа шактары. Хоорайның спорт комитединде чаа дериг-херекселдерни садып алырынга айыттынган акша-хөреңги бар турар ужурлуг. Ол херевинде чаа шактар садып алырын чылдан чылче чыдзып турар чылдагааны ам-даа билдинмес.

Херээженнер чемпионадының бирги чериниң салым-чолун шиитпирлеп, чүгле үш кижи боттарының аразынга ийи долгандырып ойнаан. Аңаа М. Торина сөөлгү салыгда дуржулгалыг шыдыраачы Д. Сатты утпаан, 1981 чылда хоорай чемпиону болган.

Аныяк шыдыраачыларны кижизидер ажыл ам-даа чавыс деңнелде. Чижээ, чаа чемпион В. Заворин мооң мурнунда маргылдааларга чурум үрээшкиннери кылып, чамдык оюннарны ара каап, чемпенир талоннар алгаш, чаңа бээри илерээн. Ол республиканың адын камгалап, зона маргылдаазынга баргаш, халымак кештер кылып, эш-өөрү-биле сайгарылга кылырындан ойталаар, тренерниң сос-домаан дыңнавас чоруу дээш шыдыраа федерациязының сөөлгү хуралынга шүгүмчүлелге киргени таварылга эвес.

Чамдык шыдыраачылар маргылдааны багай эгелеп алгаш, кандыг-даа чылдагаан чокка дараазында салыгларга келбес, эш-өөрүн хүндүлевес чүүлдер база турган. Ол чорук, ылангыя швейцар система-биле ойнаар маргылдаага түңнел үндүрер үеде улуг бергедээшкиннерни болдурган.

Шыдыраа спортунуң массалыын чедип алыр талазы, күш-культуржу кудуку коллективтер-биле ажылды күштелдирери, мергежил бедидериниң маргылдааларын удаа-дараа эрттирери, материалдыг базаны быжыглаары негеттинип турар.

Б. КҮЖҮГЕТ.

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУР

КАИ-ниң дыңнадыы

Автотранспорт озал-ондаазының үнүп келириниң чылдагааннары янзы-бүрү. Чижээ, транспорттуң техниктиг байдалының негелдеге дүүшпези, орук шимчээшкиниң чурумун хажытканы, транспортту эзирик башкарганы — автотранспорт озал-ондаазынга чедирип турар. Транспорттуң шимчээшкиниң кордүнген хемчээлинден улгаттырганы — озал-ондактың үнер бир чылдагааны ол. Республиканың автоорукарында болуп турар озал-ондактың хөй кезии ол чылдагаандан үнүп турар. Чижээ, бо чылдың эрткен тос айларында транспорттуң шимчээшкиниң кордүнген хемчээлинден улгаттырып, хажыдыышкынын болдурганындан транспорттуң 126 озал-ондаа болган, оон 122 кижи аар кемдээшкинге таварышкан болгаш 50 кижи амы-тынын оскунган.

Транспорттуң шимчээшкининиң хемчээлин чолаачы болу тургузар. Ынчангаш агаар-бойдустуң, оруктуң байдалында шимчээшкининиң эки билген турары чугула. Ылаңгыя кышкы орукка кичээнгейлиг болуру кижи бүрүзүндеп негеттинер. Доштады берген тайгыр орукка автомашинаны хенертен коңчуг дүрген доктаадыры айыылдыг, ол озал-ондаанга таварыштырып болур. Автомашинаны чоорту доктаадырып утпаңар.

Соок күштелгени-биле кышкы оруктарны тuman шыва аап бээр болгай. Ындыг үелерде чолаачының-даа, чадаг-даа кижилерниң талазындан коңчуг кичээнгейлиг болуру чугула. Кышкы орукка транспорттуң шимчээшкининиң хемчээлин улгаттырганы күзенчиг эвес түңнелдерлиг болуп болур. Аңаа хамаарыштыр чижектер. Тандң районнуң Сосновка суурунга М. Куулеген дээрзи МТЗ-52 тракторнуң шимчээшкиниң кордүнген хемчээлинден улгаттыргаш, тракторну андарган. Түңнели — тракторист аар кемдээшкинге таварышкан. пассажир амы-тынындан чарылган. Кызыл-Мажалык — Эрги-Барлык оруунуң үшкү километринге «Хемчик» совхозка хамаарыжыр автобус андарлып, автотранспорт озал-ондаа болган. Б. Хомушку автобусту эзирик башкарып чораан, ооң шимчээшкиниң кордүнген хемчээлинден улгаттыргаш, ону андарган. Озал-ондактың түңнелинде чолаачы амы-тынындан чарылган. Мындыг янзылыг чижектер эвээш эвес.

Кышкы орук шимчээшкинге айыылдыг. Ындыг болганда чолаачы кижиден ол коңчуг кичээнгейлиг болурун негээр. Транспортту хөй эвес хемчээлдиг арага ижип алгаш, бедин башкарар дугайында чугаа турбас-даа ужурлуг. Араганың организмге хоралыг дээрзин кижи бүрүзүнге билдингир. Ылаңгыя руль артынга олуруп, транспорт башкарар кижилерге ооң хоразы улуг. Бүгү болуп турар транспорт озал-ондаазының ... ижип, автомашина башкарган кижилерниң буруузу-биле болуп турар.

А. Аракчаа «Чаа орук» совхозка хамаарыжыр ГАЗ-69 автомашинаны эзирик башкарып чораан, Кызыл хоорайның «Орбита» остановказының девискээринге андарган. Озал-ондактан чолаачы кемдээн. Ындыг таварылганың бо чүгле чаңгызы-дыр. Эзиртир арага ишкеш, транспорт башкарып чораан кижилерниң буруузу-биле болган озал-ондаа хамаарыштыр чижектерни оон-даа хөй-биле киирип болур. Транспорт озал-ондаазының айыылын чайладыры, ону болдурбазы хөй-ниитиниң херээ. Ынчангаш орук шимчээшкининиң чурумнарын чолаачы-даа, чадаг-даа кижилерниң талазындан хажыдып чок сагыыры чугула.

В. КЛЯВИНА.
КАИ-ниң улуг инспектору.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

НОЯБРЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». 9.30 — «Билдингирдаа бол, эдертиг». 10.30 — «Сеңң оглуң-дур, чер». Хөй серияларлыг урав-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 11.35— Медээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.25— Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында документалдыг фильмнер программазы: «Ажыл үезинге ажылчын үе», «Кижи буруузу», «Инспекторнуң кээп чорааны». 15.25—Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55—«Мал ажылы — шалыпчы фронт». «Кур-чер бегүнэ». 16.10 — Д. Д. Шостакович. Фанипернуң бирги симфониязы. Чогаал № 10. 17.30—«Маргылдаа-клуб».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бегүн делегейде. 19.00 — Х. Бланко. Арфага болгаш клавесинага концерт. 19.10 — «Джузеппе Верди». Урав-чечен фильм. (Италия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Спортчу гимнастикага делегей чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. 22.20 — Бегүн делегейде. 22.35 — 23.25 — «Ыры-81».

ИИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет чурулга урав чурук. 12.30 — Төөгү. 7-ги класс. Александр Невский. 13.00 — Ажылдап өөренир. 13.45 — География. 5-ки класс. Даглар. 14.15—Төөгү. 4-кү класс. Капиталистиг фабриказында. 14.45—«Чаштарга-ла чалбыышкын тиир». 15.30 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Чер шимчээшкинин: [illegible] тодарадылгалар», «[illegible] эриктеринде». 18.00—18.45— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Аныяк ленинчилер». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «Чурукчу болгаш үе».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уунар, чаштар!» «Баля угбай чугаалап ор», 20.15— Москваның Ленин орденниг шериг округунуң ыры болгаш пляска ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Парад-Алле». Урав-чечен фильм. 23.00—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов»— «Динамо» (Москва).

НОЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Урав холдар. 9.35 — «Силерге, алапелер». 10.05 — Фильм-концерт. А. С. Пушкин—«Руслан биле Людмила». 11.00 —«Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Даш кырында чалбышин». (ЮСФР). 11.20 — «Айыыл чок шимчээшкин». 11.50 — «Спортлотонуң» 48-ки тиражы. 12.00— «Музыкалыг абонемент». П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 12.55 — «Музейлер болгаш делгелгелер залдары-биле». ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залдарында аныяк чурукчуларның ажылдарының делгелгези. 13.30 — «Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. 14.15 — Бегүн делегейде. 14.30 — «Ыры дугайында». Фильм-концерт. 15.25—«Совет Эвилели». Киножурнал. 15.45— «Кызыл дагаа Плимутрок». 16.15 — Чоннуң аалгалары. 16.35—«Диргг амытаннар дугайында». 17.55 — Политиктиг тайылбырлакчы В. И. Бекетовтуң беседазы. 18.25—18.40 — Чапсар. 18.40 — Спортчу гимнастикага делегей чемпионады. Хөй хевир. [illegible] Түңнел. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Совет телевидениезиниң 50 чылынга тураскааткан концерт Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга болур. Тенгенде—Медээлер.

ИИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кино аян-чоруктар клуву». 15.20 — Музыкалыг программа: «Эртенги почта». 15.50—«Классиктиг хурешке делегей кубогу». 16.20 —Ф. М. Достоевский — «Даайының дүжү». Телешиин. 1-ги кезээ. 17.45 — «Пионерлер найыралы». В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң күүселдези. 18.30—«Эки ажылдаары белен эвес». Волганың «АвтоВАЗ» каттыжышкынының автомобиль тудукчуларының дугайында документалдыг телефильм. 19.30— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг уунар, чаштар!». «Бабо кырган-авазынче чорупкан». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Информастыг программа. 21.35—23.25— «Олеко Дундич». Урав-чечен фильм.

НОЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!». 9.05 — «Эки сеткил-сагыш». Концерт. 9.30 — «Будильник». 10.00— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45— «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Кодаадан дамчыдылга». 13.15—«Музыкалыг киоск». 13.45 —«Николай Ломакинниң ажыл-херектери» (Казань). «Коммунистер деп бадыткан ...». 14.15 — М. Горький. «Достигаев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 18.25 — «Спортчу гимнастикага делегей чемпионады». Хөй хевир. Херээженнер Түңнел. 17.40—Югослав Социалистиг Федеративтиг Республиканың национал байырлалы — Республика хүнүнге. Югославияның телевидение программазы. 18.30 — 18.45— Чапсар. 18.45— «Делегей панорамазы». 19.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфониктиг оркестриниң концерти. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Ковалева ырлаар. 22.00—23.30— Футболга делегей чемпионадының шилилге ужуражылгазы. ЧССР-ниң шилилдек командазы—ССРЭ-ниң шилилдек командазы. Чехословакиядан дамчыдылга. Тенгенде— Медээлер.

ИИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Кышкы дуб», «Кандан Мишка». 15.30—Л. Сиипев (фортепиано) ойнаар. 16.45— Ф. М. Достоевский—«Даайының дүжү». Телешии. 2-ги кезээ. 18.15—«Бо бүгү оон дугайында». Хөй сериялыг урав-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 20.00 — «Тамчыктыг уунар, чаштар!» «Курлакчылап болгаш [illegible]». Мультфильм (ЧССР). 20.15— Документалдыг фильмнер программазы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.55 — «Дуэль». Урав-чечен телефильм.

Агаар

Республикага биче булуттаар, каттыг кар чок кошкак. Дүне агаарның температуразы 24—26, хүндүс 25—30 градус чедир соок.

Кызылга биче булуттаар, каттыг кар кошкак. Дүне агаарның температуразы 37—39, хүндүс 25—27 градус соок.

Эртен кезек туманнаар, республиканың автооруктарынга кар-шыгы.

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кактустуң чечээ» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ыашгуурттан куу куштар» 9.30, 15.10, «Дүне дыңнаан тоол» 13.50, «Кылат аарыгның нити дөмдэ» (2 сериялыг) 12.30, 18.30, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Москва карак чажынга бүзүревес» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-26-34, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-31-75, культура килдистериниң 2-33-54, ... 2-31-75, ... 2-...-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17566. Чагыг № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—0177...

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 274 (11772) | 1981 чылдың ноябрь 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежневтиң Герман коммунистиг партияның Даргазы Г. Мис-биле ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Герман коммунистиг партияның Даргазы Г. Мис-биле ноябрь 25-те Бонга ужурашкан.

ГФР-ниң бүгү коммунистерниң өмүнээзинден Г. Мис Л. И. Брежневке акы-дуңма ёзузу-биле изиг байыр чедирген. Бо аян-чорук СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң бистиң чуртууска уткуу аян-чорук-тур деп, ГКП-ниң Даргазы демдеглээн. Федеративтиг Республика-биле найыралдыг харылзааларны калбартырын Совет Эвилелиниң дайы чүрү чугула ужур-утказыг деп санап турарының дугайы бо аян-чоруктар тодаргай херечилеп турар-дыр. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ... тайбын ... хемчеглерге чаа идигни берген. Ынчаарга ГФР-ниң коммунистери болуушкун чоннуң национал эрге-ажыктары ...

Г. Мистиң чедирген байырынга Л. И. Брежнев харыылап ...

Совет Эвилелиниң дугайында, боттуг социализмниң дугайында шыны чокка могаг-шылаг чок чедирип турары дээш Л. И. Брежнев ГФР-ниң коммунистеринге ... өөрүп четтиргенин ... болгаш оларга чаа-чаа чедиишкиннерни чүректиң ханызындан күзээн.

Герман коммунистиг партияның Даргазының оралакчызы Г. Готье, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары-биле кады чоруп чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кежигүннери И. В. Архипов, А. М. Александров, Л. М. Замятин, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар А. И. Блатов, В. С. Семенов олар ужуражылгага киришкен.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга чоруп турганының дугайында

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлери Гельмут Шмидтиң чалааның ёзугаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев 1981 чылдың ноябрь 22-25 хүннеринде Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып чораан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг президентизи профессор доктор Карл Карстенске барып ужурашкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы И. В. Архиповтуң Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле, Федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле болгаш экономиканың федералдыг министри О. Ламбсдорф-биле кады-даа ужуражылгалары болгаш беседалары болган.

Моон мурнунда болуулаан, чижээ, 1980 чылдың чайынында Москвага эрттирген беседаларның уламчылалы кылдыр, талалар улустар аразының Европага болгаш делегейге хамаарышкан чугула айтырыгларын, ол ышкаш ийи талалыг харылзааларның байдалын болгаш перспективаларын тодаргай чугаалашкан.

Күрүнелер аразында харылзааларга база салдарын чедирип турар делегейниң ылаңгыя амгы байдалында ...

...

... Ол дугуржулга Европаның төвүнде байдалды экижидеринге улуг хемчээлге идиглиг болганын, ол ажыг чылдарның дургузунда чавырылышкынның чугула чүүлү болуп турарын олар сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

(Уламчызы 2-ги арынга).

Партийжи амыдырал киилдизи номчукчуларга

«Шын» солуннуң редакциязы бодунуң номчукчулары-биле сүмележип, олар-биле харылзааны улам быжыглаар сорулга-биле бо чылдың төнчүзүнде килдистер аайы-биле чаа рубриканы ажыткан. Оон адаанга солуннуң бүгү килдистери номчукчуларга отчёдун берип, боттарының келир үеде планнары-биле таныштырып эгелээни бо.

...

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР! ...

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГФР-ДЕН ЧОРУПКАНЫ

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ноябрь 25-те Бонндан Москваже үнүпкен. ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидтиң чалааны ёзугаар Л. И. Брежнев Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып чораан ол.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ...

... ГФР-де элчини В. С. Семенов-биле, албанның өске-даа кижилери-биле байырлажып чарылган.

Л. И. Брежневти аэропортка ГФР-де совет албан черлериниң ажылдакчылары үдээннер. Леонид Ильичке уруглар чечектер экеп тывыскан.

Бонндан Москваже СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров биле А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев, СЭКП ТК-ның ...

... Гельмут Шмидт хүндүлел танынылыныш чыскаалының баары-биле эрткен, оон начальниги Совет күрүнениң баштыңынга рапорт берген. Шериг оркестри ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Албан хуузунуң үделгелериниң байырлалдыг баазалы доозулган. Л. И. Брежнев биле Г. Шмидт, совет болгаш барыын-герман өске-даа албан кижилери мотоциклистер эскортунга үдеттирген автомашиналарга олурупкаш, Кельн-Бонн аэропортунче углаандыр чорупкан.

Самолёт чадазының чанынга кээп Л. И. Брежнев Г. Шмидт-биле, ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер-биле, ССРЭ-ниң ... федералдыг канцлериниң ... кырында күрүне министри Г. Хуонкер, ГФР-ниң чазаның парлалга болгаш информация ведомствозунуң удуртукчузу, статс-секретарь К. Беккер, ГФР-ниң ДХМ-ниң статс-секретарьлары Б. фон Штаден биле Г.-В. Лаутеншлагер, бундестагтың депутаттары, политиктиг партияларның кол ажылдакчылары, барыын-герман хөй-нийтиниң төлээлекчилери, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини А. Майер-Ландрут, ол ышкаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Протокол килдизиниң эргелекчизи Л. С. Никифоров биле ГФР-ниң ДХМ-ниң Протокол килдизиниң эргелекчизи Г.-В. фон Финкенштейн олар база турган.

Самолёт Москваже углаандыр ужуп чорупкан.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидтиң чалааның ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказынга чоруп турганындан ноябрь 25-те Москвага ээп келген.

... кежигүннери К. М. Боголюбов, ...

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

(Эгези 1-ги арында).

раш хогжүлү орар күрүнелерниң аразынга харылзаалар деп эргеге, бот-боттарынга ажыктыг болурунга, садыглажылгага, бүгү чурттарның эрге-ажыктарын чептүү-биле барымдаалап көрүнге үндезилеттинген турар ужурлуг дээрзин [illegible].

[illegible] быжыглаарының болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы хогжүдериниң чечелэ болур Каттышкан Нациялар Организациязының ролюн улам шыдай быжыглаарынче Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чүткүлүнүң өскерлиш чогун Л. И. Брежнев болгаш Г. Шмидт бадыткаан. Ону чедип алырынга КНО-нуң бар аргалары КНО-нуң сорулгаларынга болгаш Уставының [illegible] дүрүмнер [illegible] ажыглаттынган турарын деп олар санаалдааннар.

Ужуражыышкыннар болгаш беседалар ажыл-ишчи, боттут база ажыт-чажыт чок байдалга болуп эрткен. Санал-оналдар солчуушкуну эргежок чугула болгаш ажыктыг болган дээрзинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлери Г. Шмидт чөпшээрешкеннер. Чөөн [illegible] болгаш Барыын [illegible] күрүнелерниң аразында харылзаалар [illegible] амгы байдалынга онза чугула дээрзинге олар бүзүрээн. Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының дээ[illegible] болгаш өске-даа [illegible] база харылзааларын бар дугуржулгаларга болгаш оларга үндезилеттинген практикага дүүштүр уламчылаары [illegible].

Совет Эвилелинге аян-чорук кылып келир деп чалалганы Л. И. Брежнев Г. Шмидтке дамчыдып берген. Чалалга өөрүп четтиргенин-биле [illegible]. Аян-чоруктуң хуусаазын дараазында тодаргайлап доктаадыр.

ГЕРМАНИЯНЫҢ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫНЫҢ ФЕДЕРАЛДЫГ КАНЦЛЕРИ МЫНДААГЫЛАР ДЭЭРГИ ГЕЛЬМУТ ШМИДТКЕ

Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринден үнүп тура, хүндүткелдиг хүлээп алышкыңар дээш шынчы сеткил-биле өөрүп четтиргенимни дээрги Федералдыг канцлер Силерге, а ол ышкаш Силерниң чурттугларның чаагай болгаш улуузунга йөрээлдерни күзеп тур мен.

Боттарывыс болган ижин-карак чок болгаш ажыктыг санал-[illegible] Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразында чаагай [illegible] харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга идиглиг болурунга идегелди илередип тур мен.

Бо аян-чорук болгаш бистиң беседаларывыс-даа тайбыңны болгаш Европаның улустарының айыыл чок чоруун быжыглаарынга, оларны ядролуг халаптың кыжанындан камгалаарынга херек кырында барааш болурунга бүзүрээрин күзээр мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

САМОЛЕТТАН БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

[illegible] Ильич Брежнев ГФР-ден Төрээн чуртунче орук аайы-биле Данияның [illegible] ужудуп эртип ора. Данияның кадын-хааны П. Маргретага самолеттан телеграмма чорудуп, оон бодунга болгаш дани улуска байыр [illegible] чаагай чорукту күзээн.

(СЭТА).

ЧУРУКЧУ АЖЫЛЧЫ ОДУРУГДА

Амгы үениң кижизинге ту[illegible] [illegible] хөй националдыг Россияның чурукчулары [illegible] болгаш профессионал хуулалгазын кылдыр көрүп турар РСФСР-ниң чурукчуларының V съездизиниң делегаттары [illegible] үнелеп, келир үеде планнарын төлевилеп турар. Ноябрь 25-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга, ажылын ол уламчылаан.

Эш А. П. Кириленко, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин [illegible].

Боттарының чурулга чогаалдарының маадырлары-биле — Байкал-Амур магистралының [illegible] болгаш Кара эвес херекчит [illegible] ле, Тюменьниң нефтичилери-биле болгаш Кубаньның тараажылары-биле чурукчуларның хөй санныг ужуражыышкыннарын көргүскен фото-чурук делгелгезин шуулганның киржикчилериниң кичээнгейин хаара туткан.

Чурукчу ажылчы одуругда деп бодал съездиниң делегаттарының чугаалары сиңниглип, олар Россияның чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң улуг отрядының ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап, социал чагыг-дааның чаа хевири — мурнакчы бүдүрүлгелерге, шалыпчы тудугларга, колхозтарга болгаш совхозтарга чурулга чогаалдарын тургузары калбак нептерезиин демдеглеп турар.

Съезд ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

СЭКП-ның XXVI съездизиниң айыткан планнарын күүседиринче күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкинин мобилизастаан, партия райкому база эге организациялар бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын улам бедидериниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип [illegible]. Улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүн партияның салдар [illegible] хогжүдүп дээш, ажылды канчаар организастаар эргежок? Хамыктың мурнунда анаа удуртулганы [illegible] күштелдирери эргежок чугула апаар.

Бистиң районнуң партия организациялары бо айтырыгның шиитпирлээр дээш, чамдык ажылдарны чорудуп келген. Ол дугайын партия организацияларынга [illegible] эрткен отчёттар болгаш соңгулдалар көргүскен. Бо чугула кампания партия организацияларының [illegible] чы арга-шинээзин бедидеринге, коммунистерниң бот-идепкейин көдүрериге улуг идигин берген. Партия организациялары партийжи организастыг болгаш политиктиг массалыг ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың [illegible] социалистиг хүлээлгелерин [illegible] коллективтерниң [illegible] угландырган.

Отчёттар болгаш соңгулдалар партияның 29 эге, [illegible] цех организацияларынга, 21 партбөлүктерге эрткен. Ол хуралдарга [illegible] 94 хуузу олурушкан болгаш хөй-хөй коммунистер санал-онал берген. Партия организацияларының организакчы, идей-[illegible] ажылының база партийжи иштики амыдыралдың болгаш бүдүрүлге, хөй-ниити организацияларын [illegible] дугайын база өске-даа ажылдарны анаа түңнеп, анализтеп көрген.

«Коммунизмниң херели», «Россия» совхозтарда, район-да, район эмнелгезинде, ыяш ажыл-агыйында болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларының отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдары коммунистерниң бедик идепкейи-биле организастыг эрткен.

Чижээ, районда партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы принциптиг, ажыл-ишчи байдалга, бедик деңнелге эрткен. Партия организациязының учедунда 18 коммунист, партияже кежигүнүнге бир кандидат бар. Оларны ажылдың харыысалгалыг участоктарынга хуваап, партия хуралдарын Устав ёзугаар ай санында эрттирип келген. Анаа эге организациязының болгаш коллективтиң мурнунда эң чугула айтырыгларны чугаалажып, чогуур [illegible] оларның күүселдезин организастап келген. Профэвилел местекомунуң, улусчу контроль бөлүүнүң, эш хуу судунуң даргаларының отчёттарын партия хуралдарынга [illegible].

Коммунистер ажылда четпестерни тодаргай анализтеп, айтырыгны чидии-биле тургузуп турганнар. Районда ажылдап турар 185 кижиниң чартык кезии аныяктар. [illegible] соңгу үеде комсомол организациязының ажылы кошкааны демдеглеп, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын чогуур деңнелге тургузары-биле анаа партийжи даалгаларны берген. Партия удуртулганы экижидер талазы-биле сорулгаларны хуруушканнар.

«Россия» совхозта партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистерниң бедик идепкейлиг киржилгезин хандырып, ону баш бурунгаар эки белеткеп эрттирген.

СЭКП обкомунуң [illegible] дүүштүр шиитпирниң малынга четчир чем-суурну тургузарының перспективтиг айтырыгларынга хамаарыштыр [illegible] коммунистер анаа кылганнар. Бо совхоз сүт[illegible] болгаш эът-кир инектер өстүрер угланыышкынныг ажыл-агый болганда, бо айтырыгже коммунистерниң кичээнгей салып турары таварылга эвес. Агаар-бойдус [illegible] турза-даа, совхоз мал чеминиң арбын курлавырларын тургузуп ап, силос салырының, витаминниг сиген далганы белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. Бо ажылга коммунистерниң авангардчы ролюн отчёт-соңгулдалыг хуралдың [illegible] тодаргай чижектер-биле көргүзүп, мал чеминиң [illegible] көвүдедир талазы-биле санал-оналдарын киирип турганнар.

Бо хуралга совхозтуң партбюро секретары Х. С. Маа[illegible] тодаргай [illegible] санал бээринге коммунистерниң киржилгезин идепкейлиг болган. Чижээ, коммунистер Д. Л. Иргит, Н. К. Кама олар саналынга совхозта төп СБФ-ниң тос айларда сүт [illegible] ыдарын [illegible] гарып, чидиг шүгүмчүлелди кылганнар. Ында саанчылар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидери, мал чеминиң хумагалаары, кыштаглаашкынның хүр-чаагай эрттирериниң, малдың баш санын өстүрериниң болгаш продуктулуун бедидериниң дээштиг хемчеглерин алыры негеттинип турар.

Тока аттыг совхозта коммунистерниң отчёттуг хуралы база шүгүмчүлелчи байдал-биле эрткен. Анда санал бергеннер база хөй болган. Саанчы коммунист В. Т. Чалзып саналынга иланчыг кол специалистерниң харыысалгазын, бот-идепкейин бедидерин, саанчыларның болгаш инек кадарчыларының ортузунга [illegible] сагылга-чурумун [illegible] рын үе негеп турар дээрзин саналынга демдеглээн. Бүгү коллективтиң ажылынга идиглиг өске-даа санал-оналдар отчёттуг хуралга болгулаан. Шиитпир күүселдезиниң хыналдазын экижидип, оон дээштиин улам бедидериниң талазы-биле ажыктыг [illegible] коммунистер киирген.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар [illegible] районда партия организацияларының секретарьларының 60 хуузу дээди эртемниг, арткааннары тускай ортумак, доостаан ортумак эртемниг болуп турар. Бо чорук партия организацияларының дайынчы аргашинээзин улам [illegible], оларның организакчы ажылын күштелдиреринге улуг идигин бээри чугаажок.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле калбак хемчеглер районнуң партия организацияларында ажылдап кылдынган. Ону чер-черге организастаарынга, массаның ортузунга организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылга, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин [illegible] коллективтерниң [illegible] — партия организацияларының төлептиг салыышкынын киирердер.

С. ОЮН.

СЭКП Тандыр районкомунуң организастыг килдизиниң инструктору.

Төлевилелди комплекстиг көөр

Чурттуң тудуг индустриязын улам шапкын хогжүдеринге планнааашкынның болгаш архитектура [illegible] шынарын экижидери чугула [illegible] тудугга төлевилел-смета херээн экижидериниң айтырыгларын Москвага ноябрь 25-те болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга [illegible].

Чурттуң төлевилел, эртем-[illegible] XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] анализтеп көргеш, он бирги беш чылда төлевилел-смета херээн хогжүдериниң кол угланыышкыннарын [illegible].

Төлевилел-[illegible] ажылдарын планнаарының механизмин [illegible] хуралдың киржикчилери [illegible] Тургузуп турар [illegible] капитал тудуунуң планнары болгаш ол [illegible] перспективалары-биле бо-ла харышкак болур бээрин демдеглээн. Ол чорук техниктиг документацияның ажык чок фондузун тургузуп турар.

Улус ажыл-агыйының [illegible] схемаларының ролюн бирги черге кылдыр көөр ужурлуг. Бүдүрүлге черлериниң төлевилээриниң, тударының [illegible] талазы-биле төлевилелдерни [illegible] ажыктыг болур чорукка үндезилээн санаашкыннар ындыг схемаларның эң чугула кезээ болур ужурлуг.

Капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун бедидериниң тодарадыкчы фактору болур бүдүрүлгениң деңнелдиг [illegible] бадыткаан турар ужурлуг. Артыкчы чок-болгаш артыкчы эвес технологияларны ажыглаар чорук догаадыр [illegible] чиг-этти болгаш материалдарны [illegible] ажыглаар аргазы бээр.

Смета-нормативтиг документацияларны шыңгыызы-биле эде тургузуп, чорумчуруумнуг бүдүрерин чугулазын чөвүлел хуралга демдеглээн. Тудугну бот-[illegible] тодарадыры дээш чагыкчыларның [illegible] эргежок чугула.

С. Я. Жук аттыг «Гидропроект» институттуң [illegible] төлевилээриниң дециелин бедидер болгаш бот-үнезин чиигедир талазы-биле эгелекчи чоруун [illegible] чугулазын анаа демдеглээн. Ол чорук камналга[illegible] лааарынга, чиг-этти болгаш материалдарны [illegible] лааарынга, бүдүрүлге курлавырларын ажылга улам [illegible].

Чөвүлел хуралдың киржикчилери он бирги беш чылдың онаалгаларын [illegible] күүседиринге [illegible] болгаш эртем-шинчилел организацияларының ажылдакчыларының бүгү күжүн салырын бүзүреткеннер.

(СЭТА).

ДОСААФ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ССРЭ-ниң Арминга, Ужарчуузунга болгаш Флотка дузалаарының эки тура ниитилели чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, оларны социалистиг Төрээн чуртту камгалаарынга [illegible] талазы-биле практиктиг ажылга ажылчы чонну калбак [illegible], аныяктарны хаара тударынга идепкейлиг киржип турар. Ол дугайын ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның ноябрь 25-те болган пленуму [illegible].

[illegible] ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам көдүрер дугайында» доктаалының канчаар күүсеттинип турарының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазының бирги [illegible] генерал-полковник А. И. Одинцов кылган.

Пленум Совет Эвилелиниң [illegible] Маадыры ужар[illegible] Маршалы А. И. Покрышкинниң [illegible] холбаштыр ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы албан-хүлээлгезинден хостаан. Даргага Совет Эвилелиниң Маадыры Флот адмиралы Г. М. Егоровту соңгаан.

(СЭТА).

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң чолаачызы Виктор Дагаажык — үк ажыл-агыйда чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи. ГАЗ-53 деп маркалыг автомашиназы-биле ындыг бүрү чүъктү төрээн совхозунга сөөртүп берген. Эрткен күзүн ол Омск областан тараа салынын сөөртүп турган. Бодунга быжыглаттынган техниказынга камныг болгаш оон машиназы үрелиишкинге таварышпас. Кывар-чаар материалдарны база камнап ап турар.

Эрткен тос айларның түңнели-биле чолаачылар аразынга калбарган чарышка бирги черни ээлээн, совхоз дирекциязының [illegible] эртектиг бижиктер-биле шаңнаткан. Мурнакчы чолаачы бо хүнүргүде малчыннарының фермаларынче малдың чемин сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: В. Дагаажык рейсте чоруур мурнунда.

А. ШАНААНЫҢ тырттырган чуруу.

АЙТЫРЫЫ — КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

Улус депутаттарының Кок-Чыраа кожуун Совединиң ээлчеглиг сессиязынга «Улуг-Хая» совхозта кадрлар айтырыын чугаалашкан. Сессияга үк айтырыг талазы-биле илеткелди совхозтуң кадрлар килдизиниң эргелекчизи П. О. Донгак кылган.

Илеткелди болгаш сессияга санал берген депутаттар совхозтуң [illegible] ында партия, профэвилел, комсомол 40 кижи чедишпес. Совхозтуң хүн бүрү ажылынга чугула мергежилдиг [illegible] саныын [illegible] ажыл-агый айтырыгларын чогумчалыг шиитпирлээринге шаптыктап турар. Профессионал-техниктиг училищеге доостаан аныяктар чыл санында [illegible] турар. Оларны [illegible] чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургузуп бербээнинден оларның хөй [illegible].

Советтер амыдыралы

организацияларын кадрларны четчелзар, ажылдың участок бүрүзүнге оларны таарыштыр тургузар талазы-биле тодаргай хемчеглер ап чорудуп турарын демдеглээн.

Совхозтуң ажыл-ишчиниң бүгү адырларында 833 кижи хаара туттунган. Ажылчын күш совхозта бүдүрүлге планында көрдүнгенинден харын артык. Ажыл-агыйда 65 тускай эртемниглер бар, оларның аңгызы дээди, тээрби бежи ортумак эртемниг. Чурттуң дээди өөредилге черлеринде ийи, ортумак өөредилге черлеринде он үш кижи, профессионал-техниктиг училищеде он кижи өөренип турар. Совхозта ажылдап турар 833 кижиниң аразында профессионал мергежилдиг бедик мурнакчылар хөй.

Совхоз дирекциязының талазындан кадрлар ортузунга ажыл чорудуп турза-даа, күш-ажылга кижизидер талазы-биле ажылды тургузарында четпестер бар. Ол талазы-биле [illegible] кижизи, өске ажылче, өске коллективтерже ажылдап чоруй баргылаар таварылгалар эвээш эвес. Оон түңнелинде — механизаторлар чедишпес. Үстүнде айтырыглар-биле кады мал ажылында четпестер талазы-биле [illegible] сессияга болган. Мал ажылынче аныяктарны хаара тудар айтырыг четпес шиитпирлеттинип турар.

Совхозта кадрлар-биле ажылда шыңгыы четпестер бар. Ындыгын ортумак звенонуң специалистериниң ажылынга бот-харыысалгазын бедидер айтырыглары [illegible] бээр. Оон түңнелинде чамдык кижилерниң талазындан [illegible] быжыглаан участогунга ажыл дээш харыысалгазы чаныс таварылгалар бар. Байдал ындыг турза совхозтуң дирекциязы, профэвилел, комсомол организациялары кадрлар кижизи[illegible] бригадаларга, суг-барып фермаларынга чедип барып, [illegible] ажылдап, чурттап турар [illegible] ажыл [illegible] кижизидилге [illegible]. Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

О. ТАВА.

Улуг-Хем районы.

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чорун тур

ДҮҮНГҮ ХҮНДЕН ӨӨРЕНИР

Амгы үеде партийжи чырыдыышкынның системазында [illegible] экономиктиг өөредилге кол черни ээлеп турар. [illegible] ажыл-агыйның эртемге үндезилеп чорударының болгаш бүдүрүлгени башкарарынга ажылчы чонуң идепкейлиг киржилгезиниң кол магадылалы болур. Он бирги беш чылдың онаалгалары — камналгалыг, хумагалыг чорукту, чидии-биле [illegible] айтырыглары экономиктиг өөредилге программазында [illegible].

Партия, профэвилел болгаш [illegible] организацияларының [illegible] сорулгаларының бирээзи база экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлериниң пропагандистерин шиңгээн белеткээри болур.

Кызыл хоорайның харылзаа [illegible] бо талазы-биле айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турарын, ында экономиктиг өөредилгениң кичээлдерин канчаар эрттирип турарын ап көрээли.

Наталья Самохина — аныяк пропагандист. Ол чаа-ла чээрби үш харлыг. Кемерово областа Ленинск-Кузнецк хоорай Наталья Ивановнаның өскен, төрээн чери ол. Анда ортумак школа дооскаш, Новосибирскиниң харылзаа институдунче өөренип кирген. Күштүг күзелге чалгынналган, чалыы назынның хып дээн үезинде аныяк кыс студент чылдарның эрте бергенин эскербээн. Күш-ажылчы оруун ол дагдыг чурт ак-көк Тывадан эгелээр деп шиитпирлээн. Күзелдиң кыйгызы-биле ооң 1980 чылдың эгезинден эгелеп хоорайның харылзаа бөлүүнде инженер-телеграфист болуп ажылдап турары бо.

Шилип алган мергежилинге бердинген, хөй-ниитичи аныяк кижи коллективтиң хүндүткелин удавайн чаалап апкан. Институтка ол өөренип турган-ла пропагандист мергежилдиң чажыттарын эскериш, аныяк лекторлар бөлүүнге өөренип турган болгаш, эвээш эвес лекцияларны чон мурнунга номчуп чаңчыга берген. Лектор биле пропагандистиң ажылынга ылгал бар-даа болза, белеткенири дээн ышкаш чамдык айтырыглары домей. Ынчангаш ол пропагандист болур харыысалгалыг даалгадан ойталап шыдаваан, коллективтиң партия организациязының [illegible] комсомолчу Самохинаның шиитпирлээш, телеграфистер иштинде экономиктиг өөредилгениң школазын удуртуп кирипкен.

Эрткен өөредилге чылында ооң удурткан школазынга 72 [illegible] өөренип [illegible]. Өөредилге чылының дургузунда «Коммунистиг моральдың үндезиннери» деп темага — 10, СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунуң материалдарынга — 2, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөреникинге 5 кичээлдерни [illegible].

Эрткен өөредилге чылындан үлегерлеп апкы дег, дыңнакчыларның сеткилинге үрле уттундурбас исти арттырган кичээлдер, көрүлделер болган бе дээрзин оон айтырган. Ол мынчаар харыылаан.

— Дыңнакчыларым мургулайы комсомолчулар, аныктар. Ынчангаш олар бир-ле чаа, солун эгелээшкинни тып кан турар. Эрткен өөредилге чылында реферат [illegible] эрттирдивис. Анаа дыңнакчы бүрүзү идепкейлиг киржип турар боор чорду. Бо чылын база көрүлде-конкурстарны, [illegible] эвес удаа эрттирерин планнаан бис — деп, Наталья Ивановна чугаалады.

Бо өөредилге чылын телеграфистер база-ла организастыг эгелээн. Дыңнакчылар саны эрткен чылгы хевээр. Оларны ийи бөлүкке үскеш, [illegible] айда ийи удаа кичээлдээр кылдыр хувааган. Н. Н. Самохинаның [illegible] дыңнакчыларындан 17 кижи комсомолчу, бежи — коммунистер, а арткааннары партия кежигүнү эвестер. Кичээл эрттирер тускай [illegible] кичээлде күш-ажылчы ээлчег соонда, цехке эрттирип, тема аайы-биле белеткээн көргүзүг материалдарын [illegible] ажыглааш, дораан дүжүрүп ап турар.

Наталья Ивановна Самохина хуржулгалыг пропагандистерден сүменни ап, пропагандистер семинарларынга доктаамал барып, билиин бедидип ап турар. Ооң хуржулгазындан бир эки тала — кичээлдер планнарын, конспектилерни чыып, шыгжап ап турары болду. 3—4 чылын кыдырааштарда бижип турган планнарын [illegible] көрдүм. Ол дээрге аныяк пропагандистиң [illegible] ажылынга харыысалгалыын [illegible] «Совет патриотизм болгаш социалистиг интернационализм» деп темага ажык кичээл эрттирген бис. Кичээлге хоорайның харылзаа [illegible] удуртукчулар болгаш ВЛКСМ хоорайкомундан чалаткан эштер олурушкан. Мындыг чижектиг көрүлде-конкурстар, ажык кичээлдер эрттирип турарга, дыңнакчыларның харыысалгазы бедип, кичээлдерже белеткенип шылырак кээр, харыылап турар ажылынга-даа идепкейин келгенин [illegible].

В. САТ.

ОРГАНИЗАСТЫГ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозта партия, комсомол чырыдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилге, бүгү чурттаазы-биле бир дег, организастыг эгелээн. «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде» деп уруглугазында дөн темага бирги кичээлдер чер-черге бедик деңнелге эрткен.

Бо чаа өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң системазында совхозтуң малчыннарында партия бөлүктери-биле катай шуут сезен коммунист хаара туттунган.

Контора ажылдакчыларының ортузунга, школа коллективинге, машина-техника мастерскаязынга эрткилээн кичээлдер-биле черле[illegible] хойжу бригадалар төптеринге кичээлдер, мурнуку чылдарның деңнелинге көөрде, бедик организастыг эртип турар. Чижээлээрге, Даштыг-Тей хойжу бригадага Б. Маадыр, Мешкен-Хөл малчыннарынга Х. Авыр-оол, О. Красс, Туралыгга — Ч. Уепун-оол, Хемчик-Бажынга — О.-Д. Ван-оол, С. Өөржак олар кичээлдерни организастыг эрттирип келген.

Политиктиг чырыдыышкын системазынга кичээлдер айда ийи катап эртер. Программада көрдүнген тема бүрүзүн камналга, чидириг-биле демисел дугайында айтырыг-биле холбаштырып өөренишкен, ону практиката ажыглаарын кичээнгейге алган.

Х. КАРА-ООЛ.

Хоорай, суурларывыстың аян-шинчизи

ТҮҢНЕЛДЕН ҮНДҮРЕР

Республиканың чурттакчылыг черлеринде чаагайжыдылгага талазы-биле кеску ажылдар кылдынып турар. Ооң түңнелинде хоорай, суурлар чааратынып, улам аян-шинчи кирип турар. Солуннардан номчуп, радиодан дыңнаарга чамдык суурларның чурттакчылары шынап-ла чаагайжыдылгага талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар боор-дур.

Черби суурнуң чурттакчызы мен. Ынчангаш суурувустуң арыг шеверинге хамаарыштыр чугаалансай дыр мен. Бистиңде чаагайжыдылганы чамдык өске суурлар-биле деңнээр арга чок. Мурнуку чылдарда суурнуң кудумчуларынга, албан черлериниң девискээринге тарымал үнүштерни тарып өлурткак, ажаап суггарган турар чуве болгай. Ол ажылче кедээ Совет база улуг кичээнгейни угландырып турган. Бо чугула ажыл улам экижиир хамаанчок харын дорайтаан.

Суурнуң кудумчуларында өлурткулаан тарымал үнүштер ажаалда-суггарылганың багайындан кургаары кургап, өлгүлээн. Ажаалдазы чүгээр ыяштар өзүп турар. Каш чыл бурунгаар кудумчулар хажыызынга манзалар-биле оруктар кылдынган турган чуве, ам оларның хөй кезии ажыглалдан үнген, кезек-кезек манзалар артыылаан. Суурда үрелик, бузук штакетниктер хөй, чаңгыс аай эвес болгаш олар суурнуң ниити хевирин үрей бээр боор-дур. Кудумчуларда буга суун кежир салдынган көвүргелерни септеп, чаартылыр херек. Ол хамаанчок дузалал школаже баар орукта Тасты хемниң көвүрүүнде септээр чүве-ле хөй. Машина-биле оон кежерге харын коргунчуг. Чаагайжыдылгага ажылы чүге сулараанның дээш айтырыг тургустунуп келир.

Черби кедээ Совединиң күүскому суур чаагайжыдылгазынче шоолуг-ла кичээнгей салбайн турар. Ол дээрге чаңгыс хүнүң айтырыы эвес болганда, ону чыл дургузунда шиитпирлээр апаар. Келир чазын, чайын, күзүн кылып чорудар хемчеглерниң планын тургузуп ап, кылыр ажылдарның хемчээлин тодарадып алгаш, ол айтырыгны чогуур кичээнгейге алыр үе келбээн деп бе?

Р. ОЧУР-ООЛ.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле ооң беседалары — делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде. Даштыкы парлалганың кол-кол органнары ол болуушкунну «Тайбыңның болгаш чаагай тура-соруктуң аян-чоруу», «Чылдың эң шылгарангай болуушкуну», «Тайбыңның болгаш билчиишкинниң мурнунда аян-чорук» деп эгелер-биле чырыдып турар. Хүндүлүг совет аалчыга алдар болдурган дүштеки шайлалтага ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң удуртукчуларының чугааларын долузу-биле доңчулап парлавышаан. Европа ядролуг чепсектен адырлыда барып хостуг дип болзун дээш ССРЭ шиитпирлиг туржуп турарын парлалга онзалап демдеглеп турар. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевага болур совет-америк чугаалажылгаларга таарымчалыг түңнелдерни чедип алыр деп, Л. И. Брежневтиң илергейлээн быжыг бодалынче опаа кичээнгейни угландырып турар. Рейганиң эриктерниче Л. И. Брежневтиң еап талазы-биле бо үшкү аян-чоруу ГФР-биле чаагай кожа-хелбээ ка[illegible] ажылдажылгалыг турарынче ССРЭ-ниң угланыышкынының эскерлиин чогуннун, делегей байдалын кадыкшыдарынче, боо-чепсекти эндере будурерин шеглээриниче, ядролуг мөөңнеджинишкинни болдурбазынче, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче ССРЭ-ниң [illegible] кижиниишкиннериниң херечиан-дир деп, он залап демдеглеп турар.

Боннга дээди деңнелге болган амгы совет-барыын герман ужуражылышкын болуун ужур-дузазының талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында ийи талалыг харылзааларның [illegible] хүрээлендээр харын ынаш, харын Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында харылзааларын, чугаалажылгаларны хөгжүдеринге, бүгү ниити тайбыңны быжыглаарынга опаа ужур-дузалыг деп, Болгарияның «Работническо дело» солунну бижээн. Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу ортумак ырак[illegible] боо-чепсектиң Европада объектилерже шыгаарттынган бүгү хевирлерин деп ийи таланың — Барыын болгаш Чөөн чүктерниң — бирги ойталаарынче оон кыйтырыы ССРЭ-ниң ёзулуг тайбыңга хандыкшылдыгын, тайбыңның болгаш [illegible] чорукту чавыртыыларыңның мурнунде тодаргай чугаалажыышкынның улам[illegible] га ооң белениниң чырыткыланнак, бүзүрелдиг херечи ан-дир.

Бистиң ядролуг чепсектиг [illegible] тайбыңче орук удурланыштыр туржуруп таварты эвес, харын [illegible] бүзүрешпес болгаш [illegible] чорукту [illegible] рынче аппар чыдар боттуг чугаалажыышкыннарны болгаш практиктиг базымнарны таварты эртер дээрэвиге Европаның болгаш бүгү делегейниң тайбыңга [illegible] улустары бүзүрелдиг деп, Чехословакияның «Руде право» солунну бижээн. Чогумна харын ооң мурнунде Л. И. Брежнев Бонниче аян-чорук кылган. Ооң аян-чоруу, чазактыӊ «Редут» дээр хүлээп алыышкыннар бажыңынта ооң чугаазы тайбыңны, дүшкүүрлүг чорукту чавыр[illegible] быжыглаарынче, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче ССРЭ-ниң быжыг, чайгылыш чок шугумун бүгү делегейге көргүскен.

Совет Эвилели — бодунуң чугаазынга Л. И. Брежневтиң бүгү тода көргүскени ышкаш, — Женевага ам болур чугаалажыышкыннарга таарымчалыг түңнелдерни чедип алыр быжыг бодалдыг баар деп, ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну бижээн. Чаагай тура-соруктуг [illegible] кылдыр Совет Эвилели ССРЭ-ниң Европа талазында ортумак ырактыылдыынга хамааржыр [illegible] ядролуг боо-чепсектериниң чамдызын чаңгыс талалыг кызырып болур ийик деп ол медеглээн. Ол — Совет Эвилелиниң туружунда чаа боттуг чүүл-дүр.

Совет удуртукчу Европага ядролуг чепсектиң ортумак ырактыылдыг-даа, тактиктиг-даа бүгү хевирлеринден ийи таланың бүрүн ойталаан тураарын деткип чугаалаан деп, Бонннуң «Генераль-анцайгер» солуну бижээн.

ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол [illegible] нары тодаргай: дүшкүүрлүг [illegible] улустарның айыыл чок чо[illegible] шугум-дур деп, «Штутгартер цайтунг» солун мурнуку чүүлүнге бижээн. Ынчаарга [illegible] АКШ-тың политиказынга кижилерниң бүзүревес чоруун харын кыпсыктырып турар деп, ол демдеглээн.

Ядролуг чепсектен Европаны хостаар деп ССРЭ-ниң [illegible] деп, бодунуң ракеталарының санын чаңгыс талалыг чурум-биле кызырарынга Совет Эвилелиниң белениниң медеглээш, Л. И. Брежнев Женевага ам болур америк-совет чугаалажыышкыннар боттуг түңнелдерге чедирген турарынче ССРЭ-ниң [illegible] база бадыткаан деп, Франциянын «Юманите» солуну мурнуку чүүлүнге бижээн. Президент Рейганның туружу эртен неделяда мырыңай сыр-дедир болган. «Рейганның планы» [illegible] долгандыр кедуруулген болгаш Европаның хөй-нииттинге адрестээн шуутаазын ооң ээлериниң күзеп турган [illegible] бербээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Социализм чурттарында

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

УЛАН-БАТОР. Бүгү чоок бижик билбес турган Моол [illegible] культурунуң [illegible] улуг өрте-чалгыг [illegible] дарында хөгжээн. Улус өөредилге системазының ажылдакчылары бо талазы-биле улуг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар. Моол Арат Республиканың улус өөредилгезиниң 60 чылын чуртта калбаа-биле демдеглеп турар.

1921 чылдың ноябрьда Моолга чүгле дөртен өөреникчи [illegible]. Ынчаарда улусчу баштайгы школаны Ургага, амгы Улан-Баторга ажыткан. Амгы үеде 370 муң ажык оолдар болгаш уруглар ниити өөредилгениң школаларында өөренип турарын МАР-ның улус өөредилге министри Р. Санжасурэн СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Он муң кижи бурунзүнге онаалтыр 140 студентилер дээди өөредилге черлеринде, 250 өөреникчилер техникумнарда өөренип турар. Улусчу Моолда дөрт кижиниң бирээзи-ле өөренип турар.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң ёзузунга, коммунистиг ниитилелдиң идеяларынга шынчы бердинген аныяк салгакчыларны кижизидери Моолда бүгү чоннуң херээ болуп турар. Улус өөредилгезиниң системазы чыл бүрүде сайзырап, ооң материал-техниктиг баазазы быжыгып, чаа школа комплекстерин, интернаттарны тудуп турар.

Моолда улус өөредилгезиниң хөгжүлдезин Совет Эвилелиниң акы-дуңма [illegible] чызы-биле сырый холбаалыг.

НАЙЫСЫЛАЛДА УЛУГ ТУДУГ

БУДАПЕШТ. Найысылалдың Пешторжебет районунда тудуг шолунуң ажыында: «Эргиң бажыңнар орнунга маңаа чаа район тургустунар» деп бижип каан. Чаа районнуң тудуун Будапешттиң тудугжулары амгы үеде хайнышкынныг чорудуп турар. Ол районнуң тудуун найысылалдың эң улуг тудуу кылдыр чарлаан. Чоокку ийи чылдар [illegible] Культура ордузун, кинотеатрны, школаны, уруглар садтарын болгаш ясилерин тудар.

Венгрияның найысылалы Будапешт хоорай — төөгүнүн хоочун хоорайларының бирээзи. Пешторжебетте улуг тудуг — найысылалды сайзырадырының, чаагайжыдарының калбак программазының чугула кезии. Чаа беш чыл планының чылдарында чаагайжыдыр тудуулган 90 муң ажыг квартираларны найысылалдың чурттакчылары алырын Будапешттиң хоорай Советиниң даргазының оралакчызы Л. Фаркашински СЭТА-ның корреспондентизи-биле [illegible].

Чоокта ачы-дузаа чедирер черлерни болгаш транспорттуң хөгжүлдери Венгрияның найысылалын чаартыр тудуг-биле сырый холбаалыг. Чаа тудугнуң районунга метрополитенниң [illegible] рылгазының комбинаттарын тудуп эгелээн.

ЧУГУЛА СЕМИНАР БОЛГАН

СОФИЯ. Болгарияның Эртемнер академиязының төөгү институдунуң болгаш Болгар-совет найыралдың Бүгү-улус комитединиң инициативазы ёзугаар чугула семинарны Силистрага организастаан.

[illegible] Совет Армияның чылдарында Совет Армияның [illegible] Силистраның чурттакчылары мурнай уткаан. Ыяш үлетпүр комбинадын болгаш совет специалистер ында тудуп турар.

Болгарияның болгаш Россияның аразында культура харылзааларының дугайында, Болгарияның хөгжүлдезинге Улуг Октябрьның салдарының дугайында, акы-дуңма харылзааларны быжыглаарынга социалистиг экономиктиг интеграцияның ролюнуң дугайында [illegible] семинарның киржикчилери дыңнаан.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИНГЕ

БЕРЛИН. Демир дазын арыглаарынга сүт ажыктыг болур бе? Кан хоолайларын арыглаарының чаа аргазы даттыг аптаарынга сүтүн ажыглап болурун бадыткаан. Ол чаа технологияны Герман Демократтыг Республикада «Гримма» деп химия дериг-херекселдер комбинадынга [illegible] ажыглаан. Республиканың эртемденнериниң ажылдап кылганы ол аргапын принциви дыка бөдүүн. Үлетпүр роботту деп херекселдиң [illegible] шапкын агымыышкынынга тос метр кан хоолайның иштин [illegible] арыглап турар.

НАЙЫРАЛГА АЛДАР БОЛДУРГАН

ГАВАНА. Хосталга ортулуунуң [illegible] цитрус шөлдериниң чимизин даштыкы чурттарже үндүрер планны хуусаазындан ийи ай бурунгаар күүсеткен. Олар боттарының күш-ажылчы ол чедиишкинин Куба-совет найыралга [illegible].

Барык 40 муң тонна кат-чимисти Совет Эвилелинче, Болгарияже, Герман Демократтыг Республикаже болгаш өске-даа чурттарже үндүр чоруткан.

Хосталга ортулуунуң цитрус шөлдеринде ажыл эм-даа үргүлчүлеп турар. Амгы ажаап алыышкынының төнчүзүнге чедир эң хөй дүжүттү — 87 муң тонна кат-чимисти ажаап алган, оон хөй кезиин даштыкы кудумчулерже, бирги [illegible] тарже чорудуп бээр сорулга салдынган.

Цитрус шөлүнден ажаап алдынган чимис амгы үеде Кубаның даштыкы садыгында чугула черни ээлеп турар. Чимистер бүдүрери соолгу чылдарда Кубада улам [illegible].

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң [illegible] республиканың кодээ ажыл-агыйының ол адыры моон соңгаар улам сайзыраар.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республикада эң улуг [illegible] найырал клувунга кежээниңге хөй кижи кээп турар. Ол станцияның тудуун Совет Эвилелиниң дузазы-биле боттандырып турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының эң чугула ол тудуунуң ажылчыннары клубтуң ажылын бедик-биле үнелеп, культурлуг дыштанылгазын [illegible] эртирип турар. Коммунистиг тургузуушкунга Советтер чуртунуң [illegible] делгелгелерни клубка доктаамал организастап, кинолорны үндүрүп турар. Чүгүс вьетнам оолдар, уруглар [illegible] турар. Совет-вьетнам хөй тургузарга [illegible] чоокку үеде организастаар.

(СЭТА).

АКШ ДАЙЫН БЕЛЕТКЕЛДЕРИН КҮШТЕЛДИРИП ТУРАР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). «Брайт стар» деп шериг өөредилгелери-биле холбаштыр америк империализмниң болгаш ооң эвилелчилериниң [illegible] күштелген айыылдыының дугайында айтыышкан. Африканың чаңгыс эвилел организациязының (АЧО), Араб чурттарының лигазының, кандаа-даа каттышпас шимчээшкинниң болгаш [illegible] тапнязының мурнунга тургузар дээш шиитпирин Эфиопия, Ливия болгаш Йемен Улус-Демократтыг Республика хүлээп алган. Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында үш таланың керээзинге углаалдээш, чыылдырган ол чурттарның даштыкы херектер министрлериниң политиктиг комитединиң опаа хуралы доозулган соонда кады кылган медеглелде ол дугайын айыткан.

«Брайт стар» деп шериг өөредилгелерин америк империализм Египет-биле, Судан, Сомали болгаш Оман-биле кады кылганы болгаш өдүрген [illegible] тургусканы — АКШ-тың агрессивчи политиказының тулуш кезээ-дир деп медеглелде демдеглээн. АКШ-тың ол дайын белеткелдери чүгле Эфиопияны, Ливияны, Йемен Улус-Демократтыг Республиканы коргударынче угланган эвес, харын-даа бүрүн эргелиг хамааржыпас күрүнелерниң кады ажылдажылгазын моондактаарынче. Африкада болгаш Чоокку Чөөн чүгте улустарның [illegible] шимчээшкиннин базарынче угланган.

«Стратегтиг [illegible] киниерин» тургузаарынче [illegible] ылангыя «Брайт стар» дээр шериг өөредилгелери — «соок [illegible]» [illegible] америк албадаашкынта [illegible] күрүнелерниң бүрүн эргезинге, хамааржыпас [illegible] дугайы [illegible] дыр.

Бодунуң кем-буруулуг планнарын Вашингтон боттандырар дээш өске күрүнелерниң иштики херектеринге [illegible] ы-биле холдаарлап, дорт агрессияны кызып, бүрүн эргелиг күрүнелерниң аразынга чөрүлдээлерни өскүлүп, шериг өөредилгелерин чорудуп, өске чурттарның девискээрлеринге шериглерин болгаш шериг баазаларын тургузуп турар.

АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң [illegible] ниң дайын белеткелдерин күштелдирип турары Эфиопия, Ливия [illegible] Улус-Демократтыг Республика [illegible] бүрүн ыным тура[illegible] рып, делегей империализминиң, [illegible] сионизмниң болгаш реакцияның [illegible] шавар талазы-биле [illegible] чугула хемчеглерни алырын медеглелде айыткан. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле найыралды, кады ажылдажылганы болгаш эп-сеткил каттыштырылгазын улам-на быжыглаарынче угланыышкынның [illegible] [illegible] шиитпирлерин Эфиопия, Ливия болгаш Йемен Улус-Демократтыг Республика медеглээн.

КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

ДЕТКИМЧЕЗИ, ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң республиканың экономиказы болгаш культуразы [illegible] биле сайзыраан. Ол болза ленинчи национал политиканың, ССРЭ-ниң хөй национальдыг [illegible] ажылдаарының ачызында боттанган. Аът ортээр эргеп турбаан черлерде хоорайлар, суурлар, бүдүрүлгелер тургустунган. Ында Совет Эвилелиниң хөй национал [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш тура-соруктуг ажылдап турарлар.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чүс-чүс тыва специалистер ажылдап турар. Оларның дыка хөйү Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге тускай эртемни чедип алганнар. Башкир АССР-ниң найысылалы Уфага 1967 чылда полиграфия училищезин дооскаш, республика типографиязында өрүкчүлеп ажылдап турар мен.

Тускай эртем чедип алган черим — Уфа хоорайның дугайында чылыг сактыышкыннарны сеткилимде чорууур мен. Бо болза РСФСР-ге баштай тургустунган автономнуг республиканың найысылалы. Ооң экономиказының болгаш культуразының сайзыралының дугайында солуннардан, ында эргим[illegible] [illegible] аңаа өөренип чораанымның чугааларындан кончуг сонуургап номчуур, дыңнаар мен. Республиканың эң-не күчүлүг нефть боловсурулгазы, химия заводтары мында мөөңнежиишкен. Дээди, ортумак өөредилге черлери, школалар, театрлар мында хөй. Ол хире дээди өөредилге чери, дөртен чыгам театрлар, культура бажыңнары, клубтар болгаш өске-даа культура албан черлери хоорайда бар. Полиграфия училищезинде [illegible] өөренип турар аныяктар [illegible] эртем-билиг [illegible] рыгзалыг байдалдарны тургускан. Ынчангаш сургуулдар быжыг билиглерни анаа ап, ол мергежилге [illegible] бээр. Мен ындыгларның бирээзи болгаш, амыдыралда делгем оруктуг эн алдым.

Республика типографиязында он ажыг чыл өрүкчүлеп тур мен. Маңаа келгеним баштайгы чылдарымда орус угбаларым А. Плотникова, Р. Заворотная, К. Осипова улуг дузаны чедирген база-даа утпас мен. Оларның хүн бүрү деткимче, дузазының ачызында кандыг ажылчын болдум.

Бистиң интернационалчы коллективизмниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарлар.

В. ДОРЖУ,
республика типографиязының өрүкчүзү, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлерин Волга-Донунуң атомнуг машина тудуунуң заводунуң ажыл-ишчилери чедиишкиннииг күүседип турар.

Завод-күдүтениниң таваанының баштайгы дажын 1976 чылдың апрель 16-да кылымал Цимлян далайның эриинге салган. Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуун кылыры-биле эвилелдешкен бүгү республикаларның янзы-бүрү нацияларының төлээлери келгеш, ол улуг үүлени кылып турар. «Атоммаштың» чагыдарын чуртуң 600 ажыг заводтары күүседип турар.

«Атоммаштың» ажыл-ишчилери «Хуусаадан эрте тудаал — хуусаадан эрте ажыглалга кирээл» деп эгелээшкинни үндүрген, ол ам бүгү-эвилелдиң шимчээшкини болу берген. Күш-ажылчы коллектив тургустунарынга баштайгы үелерде берге-даа турган болза, атоммашчылар ону кыска хуусаада ажып эрткеш, амгы үениң атомнуг бүдүрүлгезиниң дериг-херекселдериниң нарын технологиязының чорудулгазын шиңгээдип алган.

ЧУРУКТА: атомнуг реакторнуң корпузун ажыглалга кирген үезинде.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ

Бистиң школаның кызыл исчилери боттарының хоойтанчылары — тыва эки турачылар — кавалеристер дугайында хөй материалдарны [illegible] тывып турар. Тыва эки турачылар эскадронунуң тулчуушкуннарга киржип турганы черлерже экскурсиялап, тыва дайынчылар-биле болгаш оларның-биле кады тулчуушкуннарга киржип чораан өске-даа нацияның дайынчы-хоочуннар-биле, эскадронунуң дайынчы оруун шинчилеп турар эртемденнер-биле харылзаалыг. СЭКП Тыва обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединден, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Л. Б. Ондардан, Тываның эртем шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчындан, Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинден кызыл исчилер солун материалдарны алгылаан. Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг Тыва АССР биле Ленин орденниг Ровно областың найыралынга тураскаадкан музей-өрээл [illegible] исчилериниң бо ажылдары өзек [illegible].

Соолгу чылдарда школаның музей-өрээлинге Тывадан элээн хөй делегаттар кээп, экспонаттар-биле танышкан. Олар шупту кызыл исчилериниң ажылын үнелеп, тыва эки турачыларга чырыткылыг тураскаалды арттырып, ийи чоннуң аразында акы-дуңмалышкы харылзааны улам быжыктырып турары дээш өөрүп четтиргенин илередип, кызыл исчилерни мактаан.

Өнүүктерниң чалааны-биле [illegible] эртен чылдың чайынында хуиноэректиг Тывага кээп, хуңдулээтел тыва чон-биле танышып, чугаалажып, найысылал Кызылдың тураскаалдыг черлерин эргип кээп. ССРЭ-ниң улустарының хөй национал өг-бүлезинге каттышкан, 57 чыл иштинде ооң шапкын хөгжүлдезин, сайзыралын карактары-биле [illegible] оларга кажан-даа уттундурбас. Акы-дуңма Тываже экскурсиялап чораанының соонда, Кызылдың № 1, 3, 4, 7, Тураныӊ № 2, Чадааның № 4 школаларының өөреникчилери-биле бистиң школаның аразында харылзаа улам быжыккан.

Украин, тыва чоннуң найыралы моон-даа соңгаар улам быжыглаарынга киржир бис. Чүге дизе Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң дээре дээн оолдарывыстың, кыстарывыстың ынак Төрээн чурттувус — ССР Эвилелиниң хостаалгазы болгаш [illegible] пас чоруу дээш төккен ханы-биле ол быжыккан.

Я. ВОЙЦЕШКО.
Деражно ортумак школаның башкызы.
Ровно область.

ДЕМНЕШКЕШ...

Дуңмам Тамара-биле бөгүн чаңгыс профтехучилище доозувус. Ооң соонда Луцкинниң [illegible] кадр штукатур-малярлар болуп ажылдап турдувус. Ам ырак Чаа Уренгойже ажылдап чоруптарын шиитпирледивис.

Хоорайның комсомол комитеди биске ынаар путёвка бээрин далашпаан: «Ындыг тудугжулар бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңунга херек. Ынчалза-даа кадр килдизи силерни салыр ирги бе?» — деп турган чүве.

Чоокта чаа он тостадым. Дуңмамдан улуг кижи болгаш тудуг эргелелинге чедип турзаш, күзелививс чедип алган бис.

Киевтиң «Мир» аалчылар бажыңынга Бүгү-эвилелдиң шалыпчы оргазының хөй национал дайынчылары-биле танышып алдывыс. Шуптувус ортумак эртемниг, тудугжу тускай мергежилдиг болгувус: [illegible], монтёр, бульдозерист [illegible] кымнарны чок дээр. Оон арткан [illegible] Украинаның ЛКСМ ТК-ның эгелээшкини-биле эки турачы комсомолчулар тускай белеткелди эртип, улуг хемчээлдиг тудуг объектилеринге ажылдап турган. Бо белеткел Чаа Уренгойга баргаш, [illegible] ажылынче дорт шымнып кирерин биске дузалаар, газ тывыжының улуг хемчээлдиг бо тудуунга олар бергедээшкиннерни чиигы-биле ажып эртер дээринге бүзүрел бар.

Бистиң хөй национал чуртувустуң барык бүрүн [illegible] зүнден келген аныяктарны тудугжу мергежиливис каттыштырган. [illegible] — найыралда, комсомолчу күзеливиске боттанырынга ол дузалаар.

Л. ШУЛЬГА,
маляр-штукатур.
КИЕВ.

ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының дөрткү комитеди (хайгаарал болгаш боттары башкартынмас девискээрлер айтырыглары) биче бурай болгаш хамааржылгалыг девискээрлериниң талазы-биле колониялыг күрүнелерниң [illegible] рин шыңгыы буруу шаап, шүгүмчүлээн. Ол күрүнелер ындыг девискээрлерниң экономиктиг хөгжүлдезинге херек кырында бичии-даа чүве кылбайн, оларны шериг баазаларын тургузарынга ажыглап турарын элээн каш резолюцияларда айыткан.

Пентагоннуң Оожум океанда «сугже дүшпес авианосец» кылып алганы Гуам ортулук талазы-биле резолюцияда боттары башкартынмайн турар девискээрлерде шериг баазаларын болгаш тудуглаарын хевээр арттырарының политиказы КНО-нуң шиитпирлеринге чөрүшпес боор турарын комитет база катап илереткен.

Бо хүннерге чедир-ле Англияның хайгаарап турары элээн хөй бичии-бичии девискээрлерге байдал дугайында бир өске резолюцияда оларның улустарының боттарадынга кылыр болган хамааржыпас болур бүрүн эргелерин комитет база катап бадыткаан. Оларның хемчээли, географтыг байдалы, чурттуң саны болгаш бөйдүс [illegible] дээн ышкаш, ындыг факторлар колониям чурттарга болгаш улустарга хамааржыпас чорукту [illegible] девискээрлерге дүрген боттандырарын соңгаарладырын кандыг-даа бот-[illegible] дурбас ужурлуун онзалап демдеглээн.

Оожум океанда АКШ-тың түр хайгааралында турар ортулуктар (Микронезия) девискээрлеринде байдалдың дугайында шиитпир төлээлелдиң комитет кежигуннеринге база [illegible]. Оларның тускай политиктиг салым-хуузунуң дугайында айтырыгны шиитпирлээриниң соолгу сөзүн [illegible] девискээрниң улузунуң болу чугаалаар ужурлуун ол документиде айыткан. Девискээрниң чаңгыс аай болур чоруун хевээр арттырарының эргежок чугулазынче кичээнгейни салган.

Ынчалза-даа АКШ-тың талазындан карлы-доңгун айылдыышкынының уржуундан ол айтырыгны чугаалажыын ооруун соңгаарладыр деп шиитпир хүлээп алдынган. Комитеттиң [illegible] хөй кежигүннери ол шиитпирге [illegible] ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Болгарияның, Эфиопияның, Мадагаскарның, Вьетнамның [illegible] өске-даа хөй-хөй күрүнелерниң делегаттары ол девискээрлерниң улустарының боттарының башкартынар эргелерин [illegible] шиитпирлиг негеп турганнар.

ИМПЕРИАЛИЗМНИҢ ПЛАННАРЫН ҮЗЕР

КАБУЛ. (СЭТА). [illegible] болгаш Африканың [illegible] рының эп-сеткил каттыжылгазының организациязының президиумунуң афган найысылалга доозулган 10-гу [illegible] делегейниң политиктиг [illegible] тиязарынга болгаш массалыг организацияларынга, парламентилеринге, халаптарынга чагаа чорудукан болгаш кижи төрелгетенниң кырында диргелген дайын айыылын чайладыр дээш соңгаарладыш болбас шиитпирлиг хемчеглерни алырынче кыйгырган.

Ядролуг халаптың кыжа[illegible] делегейни [illegible] турар АКШ-тың [illegible] милитарисчи планнарын [illegible] сессияның хүлээп алганы «Делегей байдалы болгаш Азияның, Африканың улустарының эп-сеткил каттыжылгазының организациязы» [illegible] бурууш соруглаарын деп документиде шыңгыы буруу шапкан.

АКШ-тың удуртукчуларының «совет кыжаныышкыны» дээр хоозун чулчуруушкуну ведергей мугулдээшкинниг [illegible], агрессивниң америк [illegible] агартырынче [illegible] болуп турарын [illegible] ментиде демдеглээн. Совет Эвилели социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле кады тайбыңның болгаш улустар [illegible] политиказын чорудуп, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыраарынче, чепсеглениишкиннерни дүжүрерииче чүткүп турары делегейниң улустарынга эки билдингир.

Япон чагырыкчы бөлүктер кырып назылаан улустарга социал хандырылганың акша-хөреңгизин кызырарын көрүп турар элээн каш хемчеглерни ажылдап кылган.

ЧУРУКТА: кырып-назылаан японнар чазактың мичээр ажылдап кылган хемчеглеринге удурланып турарлар. Токиога болган бо митингиниң киржикчилериниң холдарында «Амыдырап-чурттаар аргавы бээр пенсияларны негеп тур бис!» — деп бижип каан плакаттар көстүп тур.

Джапан пресс — СЭТА-ның фотозу.

МОСКВА ЧООГУНГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 40 ЧЫЛЫНГА

Москва чоогунун базым чер бүрүзү-ле—найысылал дээш демиселге совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруунуң илерээн черлери боор турар. Ол тулчуушкуннарның 40 чылын бо хүннерде демдеглеп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынынга алдар кылдыр Москва областа 90 ажыг тураскаалдарны болгаш мемориалдарны тургускан. Бо хүннерде оларга база бирээ — ат-сураглыг Панфиловчу дивизияның 11 маадыр-саперларынга тураскаал немешкен.

Олар 1941 чылдың ноябрь 18-те полктуң кол күштериниң аткаарлаашкынынга дузалаар дээш фашистерниң чээрби танкылары болгаш бир батальон чадаг шериглер-биле деңнеш эвес сегиржип алышкынны кылганнар. Саперлар маадырлыы-биле өлгеннер, ынчалза-даа найысылалче шаап халдаан дайзын ынаар эртип шыдаваан.

Волоколамск шоссезиниң 114-кү километринге октябрь 31-де ол маадырлыг чорукту мөңгежиткен тураскаалды байырлыг ёзулал-биле ажыткан. Ол тураскаалда (автору архитектор А. Веселовский) оңгу мурнунда частыышкынга ойтур шаптырган дайзынның танкызын көргүскен.

ЧУРУКТА: тураскаалды ажыдарының байырлыг ёзулалының үези.

А. СЕМЕХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУЛАНЫҢ АЖЫЛЧЫН ПОЛУГУНУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Тула хоорай, амгы үеде Маадыр-хоорай, Москваның камгалалынга үнелеп четтинмес улуг киирген. Туланың камгалакчылары 1941 чылдың күзүнүнде бистиң Төрээн чурттуг устуң найысылалынче шургуп бар чораан фашистерниң танкыларын доктаадып, орукту дуглапканнар. Туланың ажылчын полугунуң дайынчылары Кызыл Шериглиң кезектери-биле кады дайзынга удур маадырлыг тулушканнар.

Туланың ажылчыннары станоктарга, мартен суугуларга эрес-сорукту ажылдап турганы ышкаш, ежелең дайзынга удур база-ла эрес-маадырлыы-биле чаалашкан. Олар боттарының тускай ажылчын хептерин, бертерин, болуун сапыктарын кетип алгаш эктинге лаңчыыларлыг, курунга — гранаталарлыг тулчуушкунче киргеннер.

Ажылчын полктуң командиринге томуйлаткан капитан Анатолий Горшков хоорайның ополченнерин чыскаапкаш, оларның дайынчы белеткелдиин сонуургап көрген. Ажылчын дайынчыларның эрес сорукту, чоргаары, боттарының күжүнге бүзүрелдиин, тиилелгеже быжыглыг командир эскербейн барып шыдаваан.

— Туланың боо-чепсек бүдүрер ажылчыннары-дыр бис деп ополченнерниң бирээзи чоргаар харылаан.

Партияның хоорай комитединиң кыйгырыын ёзугаар тургустунган Туланың эки тураа ажылчын полугунуң дайынчыларының саны удаваанда 1 500 кижи четкен. Ополченнерниң саны хүн бүрүде улам көвүдеп турган. Полктуң составынга хоорайның өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары каттыжып кирген. Оларның аразынга—дагжылар, слесарьлар, чазаныкчылар, дарганнар, чолаачылар, студентилер база бар болган.

Фашистиг эжелекчилер хоорайның мырыңай чанынга, ооң хаалгазынга шурагып чедип келген. Коса дааның бедииндиң дайзыннар хоорайны артиллерия-биле соксаал чок-ка боолап турган. Оларның танкыларының мотор даажы дыңналып эгелээн. Совет Армияның дайынчылары дайзынның мыйыышкынын доктаадып, маадырлыы-биле тулчуп турган. Ынчалзажок күш деңнеш эвес болган. Рожинское суурнуң районунда Воронеж оруунче фашистер чаза таварып кирип келген. Дайзынның бурунгаарлаар оруун Туланың ажылчын полугунуң дайынчылары аңаа дуглай туруптарган. Дайзынның каң машиналары-биле Тула ажылчыннарының өлүмнүг тулчуушкуннары ынчаар эгелээн.

— Ол дээрге бистиң баштайгы тулчуушкунувус болган. Туманныг болгаш бүргег эртен турган. Фашистерниң танкыларының хоорайже чоокшулап олурарын ажылчын полктуң разведказы дыка эрте, барык имиртиң турда дыңнаткан — деп, Туланың ополченнериниң командири, ам курлавырда генерал-майор А. Горшков сактып чугаалады. Баштай бир колонна кестүп келген. Ол харлыг черге ажылчыннар, инженерлер, башкылар шимээн чокка манап, хайгаарап чытканнар. Дайзынның каң, хүлер, шой араатаннары — танкылары мырыңай чоокшулап чедип келген. Оларның кырындан автоматчик фашистер дүже халааш, атакалыг халдаашкынын эгелей берген.

Ажылчын полктуң дайынчылары бичии-даа девидевейн, каң хүлер, шой мангыстерден коргупааннар. Маадырлыг ажылчыннар өлүм чокка тулчуп, фашистерниң танкыларын кывар чүүлдүг шилдер, граната-лар-биле буза тепкен, автоматтарлыг фашистерни пулеметтар-биле, лаңчыы октары-биле кыра боолап турган. Туланың ажылчын полугунуң дайынчыларының ол баштайгы тулчуушкунун беш шак дургузунда уламчылаан. Кадыг-дошкун тулчуушкун шөлүнге фашистер 31 танкызын, беш чүс ажыг өлүртүген солдаттарын октапкаш, дедирленир ужурга таварышкан.

А полктуң дайынчылары чаңгыс базым-даа аткаарлаваан. Дайзын ол хүн адды катап халдаашкын кылган. Ынчалзажок ажылчыннар боттарының туруштарын бербээннер. Ажылчын ополченнерни Совет Армияның артиллеристери деткээн. Дайзынның танкыларын болгаш солдаттарын боолап турган Лейтенант Волянскийниң командылаан чүгле чаңгыс взвод беш фашистерниң он ажыг танкыларын узуткаан. Волянскийниң адын Туланың кудумчуларының бирээзинге тыпсыкан. Заводтуң хөй дайынчылары маадырлыы-биле ынчап өлген. Ынчалзажок арткан артиллеристер дайзынга удур тулчуушкуннарны соксатпаан. Адактың соолунде Волянский чааскаан арткан. Фашистерниң танкыларын ол эң сөөлгү окка чедир боолаан болгаш маадырлыы-биле өлген.

Долгандыр бүзээлеткен Тула хоорай чурттап, ажылдап, демисежип турган. Байдал шыдажыр аргажок берге-даа болза, хоорайның маадырлыг камгалакчылары тиилелгеже сынып чок сорукттуг, тиилелгеге кызыгаар чок бүзүрелдиг болган. Боо-чепсек заводунуң цехтеринге ооң ажылчыннары 70 танкыларны, 100 ажыг үтер-боолары, 423 пулеметтарны, 1156 лаңчыыларны кончуг дүргеп бүдүрүп алганнар. Удаваанда минометтарны бүдүрүп эгелээн. Бир дугаар минометту ажылчын полктуң дайынчыларынга тыпсыкан.

Солдаттар болгаш ажылчыннар демнежип алгаш, дайзынга удур шак ынчаар маадырлыг демисешкен ындыг дайыннарның чижээ төөгүде ховар боор! Москваның маадырлыг камгалалынга Туланың ажылчын аңгызы төөгүде чижеглээр чүве чокка эрестиг киришкенин совет кижилерниң амгы болгаш келир үеде салгакчылары кезээде уттупастар. Туланы баштайгы шавар халдаашкын-биле эжелеп алыр, ооң боо-чепсек бүдүрүлгелерин үттээр дээн фашистерниң планын хоорайның камгалакчылары сый шапкан. Декабрь 5-те болгаш 6-да бистиң шериглеривис удур шавар халдаашкынче шилчип кирген болгаш дайзынны бачыгы чүкче угландыр ырадыр октапкан.

Туланың маадырлыг камгалакчыларынга тураскаалды Маадыр-хоорайның Тиилелге шөлүнде тургускан. Хүлер солдат болгаш ажылчын мөңгези-биле ында кестүп турар.

А. КОЧЕТКОВ.
Москва дээш тулчуушкуннарның киржикчизи.
(ПМА).

ЧУРУКЧУ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

АТ-СУРАГЛЫГ чурукчу Пабло Пикассо 100 чыл мурнунда Испанияга төрүттүнген. Ол дээрге XX векте улуг-улуг кол болуушкуннарын эң-дораан чидии-биле чуруп көргүзе каапкан кайгамчык чурукчуларның бирээзи чораан. Ооң уран чүүлү амыдыралдың шынын болгаш күш-ажылчы кижиниң овур-хевирин тодаргай көргүзери-биле өңнелерлеп ылгалдыг.

Пикассо кайының-чүүден мөлээнил? Үнелиг, кайгамчык, эреен-шокар долгандыр турар амыдыралды кичээнгейлиг өөренип көрүп алырындан ажылын ол эгелээн. Ындыг болганда оңу сагыш-сеткилдиң хапыызындан чуруп көргүзер херек. Ол эреен-шокар амыдыралды чаа ёзу-биле медерэп билип көргеш, ону камгалаарын оралдажыр. Ол бүгүнү Пикассо шынныы-биле чуруп көргүзүп чораан. Ооң чураан чуруктарында кижиге хамык бүзүрел бедик уран арга-биле көргүстүнген. Ону чурукчу амыдыралының сөөлгү хүннеринге (ол 91 чыл чурттаан) чедир-ле көргүзүп келген. Баштай-ла ол ядыы-түремик, бертик-бежел кижи-бес, а холчутажы аажок тода.

Хорлары, кырганнарны чуруп көргүзүп турган. Ындыг кижилерниң шинчилелин колдунда-ла испан уран сиилбиге-биле холбап көргүзүп чораан. Ол ынчаар көргүзер чаңчыл чоорту нарыыдап эгелээн. Ооң эң баштай чураан кайгамчык чуруктарының бирээзи боор «Болчаг» деп ажылда ол чаңчыл кончуг нарыыны-биле илереттинген.

Ол үеде чурукчу согур кижилерни хөйү-биле болгаш кончуг күзелдии-биле көргүзүп турган. Ол талазы-биле Пикассо бельгий чурукчу-символист М. Метерлинге дөмейлежир. Бельгий чурукчу база-ла согур кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын сонуургаар турган. А оон Пикассо ындыг кижилерге хамык ынакшылдыын, оларны камгалаар сорулгалыын чуруктарынга көргүзери-биле ылгалып турар.

ПИКАССОНУҢ ие кижини болгаш бичии урууну көргүскен кайгамчык чуруу бар. Ону көөрге, ында кандыг-даа онзагай чүве чок ышкаш сагындырар. Чаш уругнуң бажы кестүр, ооң арны көзүлгежок кайгамчык-ла холчуташ! Холун ол аваазының хөрээнде салып алган. Аваның чылыг, хоюг, ээлгир холу уруунда чиик чымчак кылдыр дээп турар. Бо-ла бүгү ээлдек-эвилең чорук көрүкчүнүң сеткил-сагыжын чайгаар-ла хаара тудар. Ол дээрге ие болгаш ада кижиниң ажы-төлүнге хамык ынакшылын илереткен кайгамчык чогаал-дыр. Ооң ынай «Кыртаа еврей бичии оглу-биле» деп чурук база-ла кижиге ынакшылды көргүскени-биле онзаланып турар.

1904 чылдан эгелээш, Пикассонуң чуруктарынга өкпей өң колдап турар апарган. Ол он артист хөктүг кижилерниң болгаш цирктерниң ажылын, оларның өг-бүлезиниң аас-кежиин алдаржыдарынга улуг рольду ойнап турган.

ЯДЫЫ-ТҮРЕҢГИ болгаш топанчы кижилерни көргүзери Пикассонуң чогаадыкчы ажылындан чоорту үнген, ол база бир өске үе-чаданың амыдыралын ылап шынныы-биле көргүзеринче сундугуп кирген.

Немец ужар чүүл Герника деп бичии хоорайны уу-чаза бомбалаан соонда, 1937 чылда Пикассо өжээн-килең илереткен бүгү делегейге сураглаан «Герника» деп улуг чурукту чуруп доозкан. Ол дээрге дайынга болгаш күш дээр чорукка удур чурукчунуң каргыш-килеңи болган.

Пикассо солдат чораан болгаш ооң эстетиказы эгиндеже шилчий берген. Үеге хамаарышкан улуг-улуг болуушкуннарны ыттавайн барып шыдавас турган. Ынчангаш нинтилелге эң хоралыг фашизм-биле чидиг демиселдиг чурукчу эгелээн.

Тайбың дээш демисел эң чугула айтырыг деп чүвени Пикассо ылап медерэп билгеш, ол дээш күжениишкиннин ажылдап чораан. Ооң «Көгебуга» деп чуруу тайбыңның болгаш буянныг чаагай чоруктуң символу болу бергени — улуг чурукчунуң тайбың дээш демиселге улуг-хуузунун база бир кеску херечизи апарган. Тайбың дээш демиселдиң бир хевири Пабло Пикассонуң өске-даа чуруктарында бүрүн сиңниккен.

В. ЧИЧИНОВ.
Кызылдың педагогика институдунуң башкызы.

Маргылдаа соонда бодалдар

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ЧЕТПЕС

ТЫВАНЫҢ спортчуларының чедиишкиннериниң дугайында чугаа чорупт турда, эң-не баштай хостуг хүрешке чедиишкиннеривисти сактып, чугаалажыр бис. Ол шынап-ла ындыг. Хостуг хүреш республикада өске хевирлерге бодаарга, элээн сайзырап бар чыдар. Амгы үеде спорттуң бо хевиринге 29 ажыг спорт мастерлери бисте бар. А спорттуң чаа-бүрү хевирлеринге хостааткан тренерлерниң чартык кезии хостуг хүрештиң тренерлери боор турар.

Хостуг хүрешке секциялар амгы үеде барык район бүрүзүнде бар. Ону моон мурнунда хүрежип чораан хөй-нииттичи тренерлер чорудуп, ынаар дыка хөй аныяктарны хаара тудуп турары өөрүнчүг. Тываның мөгелери Бүгү-эвилел, аңгы-аңгы хоорайларга эртип турар улуг-улуг маргылдааларга шаңналдыг черлерни ап турарлар.

«Азия төвү» шаңнал дээш Кызылга болуп эрткен Бүгү-эвилел маргылдаазынга бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс багай эвес киржип, Александр Доржу эң чиик деңзиге, Владимир Монгуш 52 килограммга база Анатолий Кара-Сал 57 килограммга Бүгү-эвилел маргылдаазының тиилекчилери болганнар. Ол маргылдаага Тывадан 6 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Ол улуг чедиишкин дээрзин билдингир.

Ынчалза-даа эрткен маргылдаадан чогуур түңнелдерни үндүрери база чугула. Чүге дээрге ол чемпионат бистиң тренерлеривистиң, чылдан чылда кылган ажылының, мөгелеривистиң дуржулгазы кайы хире бедээнин, спорттуң бо хевиринде кайы хире хөй аныяктар хаара туттурганын база илередир.

Спорттуң бо хевирин сайзырадып, массалыг болдурар дээш бистиң республиканың партия, совет органнары ынаар улуг кичээнгейни угландырган. Хостуг хүрештиң спортчуларынга хөй акша-хереглени үндүрүп берип, таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар. Тываның мөгелери чурттуң янзы-бүрү хоорайларынга эртип турар улуг-улуг маргылдааларга үргүлчү киржип турар деп болур. Ындыг болганда оларның арга-дуржулгазы бедип, мергежилл чылдан чылче улам байыды дег. А херек кырында байдал ындыг эвес.

ЭҢ-НЕ баштай Кызылга болуп эрткен «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының түңнелдеринден чамдык сайгарылгаларны кылып көрээлиңер. Ук маргылдаага өске черлерден келген мөгелерниң хөй кезии улуг спортче баштайгы базымнарны чаа-ла кылып чоруур өзүп орар аныяктар болду. Олар ышкаш хүрежир оолдар ол черлерде деңзи бүрүзүнде хөйү-биле бар.

А бистиң республиканың командазының кежигүннерин алыр болза, аңаа эң-не шилиндек дээн мөгелеривис шупту киришкен. Ук маргылдаага Тывадан 30 чыгы мөгелер хүрешкен. Массалыын талазы-биле алыр болза, ол эки көргүзүг, а маргылдаага хүрешкенниң шынарын алыр болза, кууй деңнелде. Эң чиик деңзиге 10 оолдар хүрешкен. Оларның 14-тү бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс. Моон алгаш көөрге, бо деңзиге өске черлерден түгле бир-ле мөге хүрешкен.

Ол ышкаш Тываның командазының составынга бо деңзиге ССРЭ-ниң спорт мастерлери Александр Доржу, Сергей Алыкжы база хүрешкеннер. Түңнелинде бистиң оолдарывыс бирги, ийиги черлерни эжелээннер. Маңаа Кызылдың № 2 школазының 10-гу класстыы Додоо Хөвалыгның эки хүрешкенин айтыр апаар. Ынчалза-даа ол чемпион ат дээш ужуражылгада Александр Доржуга бичиилээ ууурланып[illegible] ылап шыдавайн, 12 сап ылгалдыг кылдыр, арыг октаткан. Моон алгаш көөрге, аныяк мастерлеривистиң мергежили, арга-дуржулгазы ам-даа чавыс-тыр.

А 57 килограммга хүрешкен 33 мөгениң 12-зи бистиң республиканың мөгелери болган. Ол хиреңинде бо деңзиге чүгле ССРЭ-ниң спорт мастери Анатолий Кара-Сал шаңналдыг черже кирип, чемпионнаан. А ийиги, үшкү черлерни өске черлерден келген оолдар чаалап алганнар. Бо деңзиге бистиң мөгелеривис моон мурнунда чылдарда эки түңнелдерни чедип ап, чурттуң өске хоорайларынга болгулаан улуг маргылдааларын[illegible] га мастер аттарны чаалап ап турганын хүрешке сонуургалдыглар билир. Ам 57 килограммда Анатолий Кара-Сал биле ачыр-дачыр туттунуку дег тиилептиг мөгелер бисте барык чок.

Оон аар деңзилерге бистиң республиканың мөгелери өске черлерден келген спортчулар-биле деңзээрге техника-даа, нинти белеткел-даа талазы-биле кууд мергежилдии көргүзүп, баштайгы онаагларын-да-ла октадып алганнар. А 68 килограммдан аар деңзилерге Тывадан чаңгыс-даа мөге хүрешпээн.

МООН алгаш көөрге аар деңзилерге аныяк мөгелерни белеткээр, оларны дилеп тывар ажылды хостуг хүрештиң тренерлери кошкак чорудуп турары илдең-дир. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң чанында уруглярның спорт школазында (директору Д. Ооржак) хостуг хүреш талазы-биле 3 хостааткан тренер ажылдап турар. Ук школаның белеткээн аныяк мөгелеринден бедик көргүзүглерни чедип ап турар оолдар чок боор турар. Ында ажылдап турар тренерлерниң кылып чорудуп турар ажылының түңнели кезээлбейн турары хомуданчыг. А «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң уругларның спорт школазында хостуг хүреш талазы-биле 4 хостааткан тренерлер ажылдап турар.

«Азия төвү» шаңнал дээш болуп эрткен маргылдаага бистиң мөгелеривистен шаңналдыг черлерни алган оолдар шупту Валерий Ооржактың өөреникчилери. Моон алгаш көөрге, арткан тренерлерниң чыырган спортчуларны белеткеп үндүрер дээш кылып чорудуп турар ажылының түңнелдери көзүлбейн турар.

Бисте ажылдап турар тренерлерниң шуптузу моон мурнунда улуг-улуг маргылдааларга киржип, бедик арга-дуржулганы чедип алган, тускай дээди эртемниг, ССРЭ-ниң спорт мастерлери боор турар. Олар хүрежирин соксаткаш, тренер ажылынче шилчээш, шагда оларның боттарының тренерлериниң өөредип каан арга-дуржулгазын, методиказын, теориязын өөреникчилеринге дамчыдып берип, өөредип турар. А хостуг хүрештиң аргалары, методиказы чылдан чылче улам чаартылып, эки кел чыдар болгай. Бистиң тренерлеривистиң өөреникчилеринге берип турар арга-методиказы, бүгү талалыг күш-дамыр сайзырадырының талазы-биле дуржулгазы амгы үениң негелдезинден белеткелинден чыдып каап турар.

ТРЕНЕРЛЕРНИҢ арга-дуржулгазын, классификациязын бедидер талазы-биле семинарлар, чыыштар бистиң республикада чорудтунмайн турар. Эң ылангыя кедээ черлерде чурттап турар хөй-нииттичи тренерлерниң өөредилгезин эрттирбейн турарывыс четпес. Оларның ажылдап турар черлеринге барагаш, практиктиг дузаны көргүзүп, арга-дуржулга солчур болза кончуг ажыктыг.

Хостуг хүреш бистиң республикада аныяктарның эң ынак, спорттуң массалыг хевирлериниң бирээзи деп турар бис. Ынчалза-даа черчерлерде аныяктарны ынаар хаара тудар ажыл ам-даа четпес.

Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлериниң саны республикада чылдан чылче улам көвүдеп кел чыдары өөрүнчүг. Ынчалза-даа чамдык мөгелер мастер атты чедип апкан соонда хевис кырынче үнместей баар. Хүрежирин шуут соксаткан мөгелер база бары чажыт эвес-ле болгай.

Тываның шилиндек командазының мөгелери чурттуң аңгы-аңгы хоорайларынга болуп турар улуг маргылдааларга үргүлчү киржип турары эки. Ынчалза-даа оларның аразында чамдык мөгелер үш-дөрт чыл улаштыр ындыг маргылдааларга киржип келгеш, эки көргүзүглерни чедип албайн турар таварылгалар кайы хөй. Ындыг мөгелерни солуп, оларның оруунга аныяктарны хаара тудары күзенчиг.

Үстүнде бижиттинген четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, хостуг хүрештиң бистиң республикага массалыг болдурар дээш улуг ажылдарны кылып чорудары негеттинип турар. Белеткелди улам күштелдирип, чаа-чаа чемпионнарны белеткеп алыр үнчүгүт.

В. ЧАДАМБА.
«Шынның» тускай корр.

«А. КАРПОВ—ТЕРГИИН ШЫДЫРААЧЫ-ДЫР»

Делегейниң бирги чери дээш Мераного болган шыдырааа маргылдаазынга дыка хөй сураглыг гроссмейстерлер кээп, маргылдааны дыка кичээнгейлиг сонуургап көрген. Анатолий Карповтуң кайгамчыктыг тиилелгезиниң дугайында оларның бодалдары мындыг.

Б. ЛАРСЕН (Дания):

— Дани радио дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, маргылдаа 6:2 санныг доостур деп мурнунда-ла чугаалаан мен. Чүгле салыглар санын чазыпкан мен: олар чээрби ийи болур деп турдум.

Карповтуң улурланыкчызының бажының хайгаарап көргеш, маргылдаа чидиг болур деп билдим. Анатолий Карповтуң дөрткү салыы тергиин болду. Ол кончуг тыныгыр аргаларны ажыглаан. Он дөрткү салыгны чиик болгаш чараш удуп алган. Сөөлгү, он сески салыгда, ооң чедип алган тиилелгези база кайгамчык болган.

Демиселдиң чидиг болганы чугаажок. Делегейниң бирги чери дээш болган ол ужуражылганың үезинде чамдык частырыглар оңу балыткаар.

Делегей овааданы дээш раазында ойнаар шыдырааачыларга Ян Тимманны, азы Александр Белявскийни азы Бент Ларсенни адаар-дыр мен. А Гарри Каспаров дугайында чүнү чугаалаар сен дээрге, ол — тергиин оптимист кижи болбазыкпе.

— Оптимистерни шутуучулээр болзувусса, биске улус бүзүревейн баар — деп, чугаага делегейниң экс-чемпиону **М. ТАЛЬ (ССРЭ)** киришкен.—Силер, Бент, чүге келир үелерге кордакчыларның аразынга мээң адымны адавадыңар?

Мераного маргылдаага Карпов тергиин эки ойнады. Ооң түңнелинге сеткили хомудаар кижи турув ээр болза, ол Карпов болур. Анатолий бир боданың кежүн ажыглаар ийи салыгның салым-хуузун камгалап ап болур турган кижидир. Бир эвес ол ынчаар кылыпкан болза, улурланыкчызының мырыңай «тикке» удар чадавас турган.

Карпов тиилээр дээрзинге бүзүреп турган мен. Ооң кандыг түңнелдиг удуп алырын безин бодавайн турдум. Чүгле Багиога частырыгларын катаптавас болза деп бодап турган мен. Оларны катаптавазы, чамдык дөмей чүүлдер турган харын.

Л. ПОЛУГАЕВСКИЙ (ССРЭ):

— Чүгле маргылдаага удуп алыр эвес, бүзүрелдиг тиилелгени чедип алыр дээн делегей чемпионунуң сеткил-хөөнүн билип турдум. Делегей чемпиону маргылдаага ёзулуг белеткелдиг келген-дир, а ооң улурланыкчызы мырыңай өске бодалдыг болган...

— Бо ужуражылгалар боксерларның ужуражылгазын сагындырар-дыр — деп, **Р. Бирн (АКШ)** чугаалаан. — Ооң ылгалы—чиик деңзилиг Анатолий Карпов аар деңзилиг боксерлар деп тулушкан. Мен маргылдаа 6:1 санныг доостур деп шын эвес бодааңымны баш удур миннип көрейн.

У. АНДЕРССОН (Швеция):

— Делегей чемпиону коргадакчыны ажыр ойнааш, тергиин улуг бедикче унду...

ФИДЕ-ниң президентизи исланд гроссмейстер Ф. ОЛАФССОН:

— Делегей чемпиону бүзүрелдиг тиилелгени чаалап алды. Байыр чедирип тур мен. Делегейниң шыдырааа оюнунда талантыг чемпион кестүп келген-дир. Карповтуң келир үелери улурланыкчыларының шилиирингге үш чыл үе бар-дыр. Ол кым болурун хоорайн ам чугаалаары берге. Болгу дег кижилерден Тимманны, Каспаровту, Корчнойну, а ол ышкаш Белявскийни база Балашовту адаар-дыр мен. Карпов бөгүн — делегейниң эң шыырак шыдырааачызы деп чүвеге база каттыжар мен.

«Төгерик столда» гроссмейстерлерниң бодалдарынга түңнелди делегей чемпионунуң секундантылары үндүрген.

Ю. БАЛАШОВ:

— Дээди деңнелге болуп эрткен ужуражылгаларга Карпов Корчнойга удур 212 хонук дургузунда ойнааш, 74 салыгны кылган. Карпов мурнундан тура-ла улурланыкчызын ажып турган болза, ам шуут кезээдир акша-ны ол.

И. ЗАЙЦЕВ:

— Мераного болган оюнну Багиоңуунга деңнээр арга чок. Багиога бергелерден бо удаада онзагай бергелер тургулаан. Ону Карпов шыламык ажып эрткен. Бистиң чемпионувус назы-хар талазы-биле аныяк болганындан доктаамал өзүп турары өөрүнчүг-дүр...

А. РОШАЛЬ,
СЭТА-ның корр.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

Агаар

Бөгүн республикага кежүү турар булуттаар, чагбас. Барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26, чамдык черлерге 12—17 градус соок.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 23—25 градус соок.

КИНО

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хапның сөөлгү дамдызынга чедир» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.00, 20.00, «Кариб куржаандан репортаж» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб. 9.30, «Дүне дамдылаан тоол» 11.00, 12.40, 15.00, «Кактустуң чечээ» 16.40, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыны 10.00, 13.50, «Кыдат аарыгның ниити демдээ» (2 сериялыг) 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.00 «Даурия» (2 сериялыг) 20.00 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». 9.30 — «Билдингирдаа бол, эдептиг». 10.30 — «Сээн оглуң-дур, чер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 11.35— Медээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дугайында документалдыг фильмнер программазы: «Ажыл үезинде ажылчын үе», «Кижи бүрүзү», «Инспекторнуң каап чорааны». 15.25—Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55—«Мал ажылы —шалыпчы фронт». «Кур-чер бөгүн». 16.10 — Д. Д. Шостакович. Фамилиянуң бирги симфониязы. Чогаал № 10. 17.30—«Маргылдаа-клуб».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Х. Бланко. Арфага болгаш клавесинага концерт. 19.10 — «Джузеппе Верди». Уран-чечен фильм. (Италия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Спорттуг гимнастикага делегей чемпионады. Херээжженнер. Хостуг программа. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.25 — «Ыры-81».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Совет чурукта уран чүүл. 12.30 — Төөгү. 7-ги класс. Александр Невский. 13.00 — Ажылдап өөренир. 13.45 — География. 5-ки класс. Даглар. 14.15—Төөгү. 4-кү класс. Капиталистиг фабрикаларда. 14.45—«Чаштанчылан чалбыыш үнер». 15.30 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Чер шимчээшкини: даваашкыннар тодарадылгалар», «Немдаңның эрттеринде». 16.00—18.15—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Аныяк деңнелдер». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «Чурукчу болгаш үе».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур чаштар» «Валя ибай чугаалап орар». 20.15— Москваның Ленин орденниг шериг округунуң ыры болгаш плаазка ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Парад-Алле». Уран-чечен фильм 23.00—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Кызыл Совет»— «Динамо» (Москва).

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3.ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. үлетпүр килдизиниң 2-31-75. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда, 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2181

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01780

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 275 (11773) | 1981 чылдың ноябрь 28, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 2 кап.

АГРАРЖЫЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказынга кодээ ажыл-агыйны чорудуларының системаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының болгаш оларның ажыктыын бедидериниң аргаларын Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Бүгү-россия, Сибирь салбырларының болгаш ол-ла академияның РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүнүнүг зоназының талазы-биле салбырының Москвага чаа болган каттышкан эртем сессиязынга чугаалашкан.

Сессияга академик Н. П. Федоренко, ол-ла академияның академиктери И. С. Шатилов, А. А. Никонов, корреспондент-кежигүннери В. П. Назаренко, В. Р. Боев, Ю. Т. Бузилов, оске-даа эртемденнер болгаш специалистер илеткелдер кылган.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев бүдүрүүшкүнүнүң улам бедик ажыктыын чедип алыры, кураавырларның бүгү хевирлерин ажыглаарынга камналганың эң шынгыы чурумун сагыырының, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының системаларын болгаш аргаларын экижидериниң эргежок чугулазынче онза кичээнгейни угландырган.

Дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээринге кодээ ажыл-агый эртеми кол рольдуг. Эртемден аграржылар кодээ ажыл-агыйны дүрген көдүрер, ону хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидериниң талазы-биле боттарының мурнунда турар сорулгаларны улам чуткулдуг болгаш күзел-соруктуг күүседир ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сессияга чуве чугаалаан.

(СЭТА).

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чылыжының алдыгы сессиязының материалдарын Тываның ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле таныжып, өөренип турар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлери — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң директиваларынга дүүштүр партияның экономиктиг болгаш социал политиказының айтырыгларының ажыдыралга боттанылышкыны болур. Ол болза чоннуң чаагай чоруун бедидеринче угланган. Ынчангаш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижи дугайында чаа сагыш салышкыннары республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн улам хайныктырган. Амгы үеде ажыл-ишчилерниң ортузунда он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доосках, оон ийиги чылы — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглээр 1982 чылды төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш хүн келген тудум-на калбарып турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээн социалистиг чарыштың бистиң республикада эгеленчилери «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде К. К. Кужугеттиң удуртկан бригадазының коллективтери болган. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын 1982 чылдың ноябрь 25-те күүседиксеш, даалгадан ажыр улус ажыл-агыйынга 125 муң тонна хөмүр-дашты бээрин шиитпирлээн.

1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынының организастыг эртирер, мал продуктуларын бүдүрери болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш саның бүрүн камгалап алыр талазы-биле «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның, кодээ ажыл-агый техниказын 1982 чылдың хову ажылдарынга чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээриниң дугайында Таңды районнуң механизаторларының кыйгырыгларын республиканың малчыннары, механизаторлары деткип, социалистиг чарышты калбартып турар.

Партия организацияларының кол сорулгазы болза ажыл-ишчилерниң патриотчу эгелээшкинин бүгү тала-биле деткиир, социалистиг чарышты болдунар аргалар-биле улам калбартыр, сан база шынар көргүзүглерин экижидер демиселди күштелдиреринче, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге дузалап турар ажылдың мурнакчы дуржулгазын, арга-методтарын нептередиринче кичээнгейни салыры болур. Ол ышкаш материал болгаш саң-хөө курлавырларының бүгү хевирлерин камналгалыг, чоп ажыглаарын чедип алыр, камналга чок, ажыл-агыйжы эвес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш оске-даа бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптыктап турарларга удур шыңгыы демиселди чорудар херек.

Амгы үеде республиканың партия организацияларының мурнунда салдынган эң чугула харысалгалыг ажылдың бирээзи — ажылчы чоннарга СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлериниң, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарының утказын болгаш ужур-дузазын ханы тайылбырлаары. Үстүнде адаан партийжи чугула документилерни ажыл-ишчилерге билдингири-биле тайылбырлап, оларның ажылы, амыдыралы-биле сырый холбаштырып шыдаар четчир санныг лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар, агитаторлар партия организацияларында бар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерин коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, оларны күүседир дээш чүнү кылырын ылаң тодарадыры—хүннүң чугула айтырыы. Ынчангаш идеология активи мобилизакчы партийжи сөзү-биле ишчилерни чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирер ужурлуг.

Пленумнуң болгаш сессияның шиитпирлерин ажылчы чоннарга пропагандалап, тайылбырлаарда политмассалыг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Ноябрь 27-де бистиң республикага эрткен чаңгыс аай политхүнну СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарының ужур-дузазын ажылчы чоннарга тайылбырлаарынга тураскаадып эрттирген.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдер болгаш айтыышкыннар партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга онза рольду ойнаар. Ындыг болганда бо чугула документилерни пропагандалаарын улам калбартыр, аңаа идеология активин, удуртукчуларны, специалистерни идепкейлиг киириштирер хемчеглерни СЭКП хоорому, райкомнар, парткомнар, партия эге организациялары алыр ужурлуг. Ажылчы чон ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп тура, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни салыр, ылаңгыя тудуг ажылын дүргедедириниң, корум-чурумну быжыглаарының, малды, хөй-ниитиниң оңчу-хөреңгизин төтчеглээр чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң, каяа-даа камналгалыг болуруунуң айтырыгларынче кичээнгейни салыр, оларны экижидер хемчеглерни алыр.

Республиканың партия организациялары, оон идеология активи бодунуң бүгү политиктиг, организакчы, кижизидикчи ажылын СЭКП-ниң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын пропагандалаарынче, ону күүседиринче угландырар ужурлуг.

КОНФЕРЕНЦИЯ БОЛГАН

Бүрүне албан черлериниң [illegible] профэвилелиниң эвилелинге XVII областы конференциязы дүүн Кызылга болуп эрткен. Профэвилелдиң обкомунуң отчёттуг [illegible] дугайында болгаш СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилел органы [illegible] сорулгаларының дугайында илеткелди аңаа чугаалашкан. Профэвилел обкомунуң чаа составын соңгаан.

Обкомнуң баштайгы организастыг пленуму болуп, оон даргазынга В. М. Матсонну соңгаан.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫ: планнарны болгаш хүлээлгелерни күүсединче күштүг мөөңнээр

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде калбарган. Автосеттелге заводунда шуткулга цеги ында чарышты баштап турарларның бирээзи. Цех автомобильдерниң кезектерин база аваш эвести белеткеп турар, оон иштинде күчүлүг «КамАЗ-тарга» херектиг чамдык кезектерни септеп, белеткеп турар. Он айларның бүдүрүлге планын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн цех 105 хуу күүсеткен.

Үр үеде ажылдап келген дуржулгазы улуг, бешки разрядтың шуткукчузу, коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы Анатолий Иванович Смородников ында он чеди чыл улаштыр ажылдап турар. Эрткен онгу беш чылда хууда алган планныг онаалдазын ол ийи чыл алды ай дургузунда күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизинге санатан. Ол ам 1982 чылдың апрель айның үлүүн доозарынче чоокшулаан.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы А. П. Смородников ажыл үезинде; бөлүк шуткукчулар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МУРНАКЧЫЛАР

Республиканың «Водоканал» бүдүрүлге эргелелиниң коллективи бо чылдың үшкү кварталында эки түңнелдерни, камналганы чедип алган. СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаткан. Ол эргелелдиң ажыл-ишчилери Кызыл хоорайның, Чаа Шагаан-Арыгның, Бай-Хаактың чурттакчыларын суг-биле хандырып, чыл эгезинден бээр суг сайгарар планын 105,3 хуу күүсеткен, онаалдадан ажыр херелекчилерге 250 муң кубометр сугну берген. Ол коллектив электри энергиязын, чиг-эттиг материалдарны камнаарының үлегер-чижээн база көргүскен. Сугнуң ботунезин чингедип турган, пландан ажыр 170 муң рубльдиң орулгазын киирип алган.

• • •

«Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр тудуг эргелелинде Валерий Бушмановтуң удуртканы комплекстиг бригаданың коллективи бо чылдың он айларында эки түңнелди чедип алган. Бригаданың дашчылары болгаш монтажниктери чыл планын декабрьның ортаа үезинде күүседирин хүлээнген турган, а херек кырында он айлар иштинде чылда алган планын күүселипкен. Олар 182 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, дыка хөй тудуг материалдарын камнап алган.

Чыл планын күүсеткенин Иван Лехерниң удурткан комплекстиг бригадазы база рапорттаан. Оон тудугжулары 157 муң рубльдиң ажылын кылгаш, планын 7 муң рубльге ажыр күүсеткен.

К. МААДЫ.

ШЕРИГ-ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

«Совет шеригниң уран аргазы Москва чанынга болган тулчуушкунга» деп темалыг шериг-эртем конференциязын ССРЭ-ниң Камгалал министерствозу, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелели Совет Армияның үлегерлиг Төп театрынга организастап эрттирген.

Конференцияның президиумунга — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы — Чепсектиг Күштерниң Кол штавының начальниги Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, кезек совет шериг начальниктери, Армияның болгаш Флоттуң хоочуннары олурган.

«Совет шеригниң уран аргазы Москва чанынга болган тулчуушкунга» деп илеткелди Курган чер шериглериниң кол командылакчызы— ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. И. Петров, Москва чанынга болган тулчуушкунга Коммунистиг партияның шериг-органнарының ажылы [illegible] дугайында илеткелди Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы генерал-полковник М. Г. Соболев кылган.

Совет Чепсектиг Күштерниң стратегтиг удуртулгазының дугайында, шериг-агаар күштериниң, артиллериязы болгаш куяктыг танк шериглериниң дайынчы өзү-биле ажыглаазының дугайында агаарлыг халдаашкынга удур камгалалды организастаарының болгаш чорударының дугайында эртемге үндезилеттинген дыңнадыгларны дыңнаан: сураглыг шериг начальниктер ол маадырлыг үениң дугайында сактыышкыннарын чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков конференцияның ажылының түңнелдерин үндүрүп, чуве чугаалаан.

ӨӨРЕДИЛГЕ БИЛЕ КҮШ-АЖЫЛ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни бүдүрүлгеге ажылдатпышаан белеткээриниң улам сайзырангайжыдар дугайында» доктаалынга дүүштүр дээди болгаш ортумак тускай школаның сорулгаларын ноябрь 25-те Москвага болгаш чөвүлел хуралга чугаалашкан.

ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин кадрларны бүдүрүлгеге ажылдавышаан турда белеткээриниң чуртта ботганың турар системазы ажылчы чоннарның профессия талазы-биле өзериинге калбак аргаларны берип турарын илеткелинге демдеглээн. Амгы үеде студентилерниң 43 ажыг хуузу болгаш техникумнарның, училищелериниң сургуулдарының чартен хире хуузу бот-өөредилгениң болгаш оон кежээки хевирлеринде хаара туттунган. Өөредилгениң ындыг хевирлерин, моон соңгаар специалистерни белеткээриниң шынарын бедидип, өөредилгениң чаа-чаа арга-хевирлерин ажыглап, өөредилгени бүдүрүлге-биле холбаштырарын быжыглап турган, улам калбартыр. Ол сорулга-биле ССРЭ-ниң Дээди өөредилге министерствозу өөредилге планнарын болгаш программаларын эде көрүп турар. Ында фундаментальдыг билиглерниң ролюн бедиткен, эртемниң, техниканың, культураның эң чаа чедиишкиннерин көргүстүнген.

Дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарга өөредилгениң бүдүрүлгеге ажыл-биле сырый холбаалыг болуруунуң чугулазын чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн. Ындыг чижектер барлаа. Чижээ, Бүгү-эвилелдиң бот-өөредилгелиг политехниктиг институдунуң студентилери боттарының бүдүрүлге темазының талазы-биле күрээр болган диплом ажылдарын күүседирде. Рязаньның станок заводунга сан программазы-биле башкарар янзы-бүрү станоктарны төлевилеп, тургузарынга улуг үлүүн киириштиргеннер. Специалистерни бүдүрүлгеге ажылдавышаан турда белеткээр сорулга-биле дорт кеэрлерни дээди өөредилге черлери-биле үлетпүр бүдүрүлге черлериниң аразынга чарарының дуржулгазын ректорлар болгаш үлетпүр төлээлекчилери солушканнар.

(СЭТА).

ХӨЙ ТИРАЖТЫГ КЫЛДЫР ПАРЛААН

СЭКП Төп Комитединиң 1981 чылдың ноябрь 16-да болган Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын тускай ном кылдыр парлаан. «1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган доктаалды ол номга база киириштир парлаан.

«Политиктиг ном үндүрер чер номну хөй тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

(СЭТА).

Деткивишаан хүлээлгени

Бии-Хем районнуң «Саян», Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Кызыл районнуң хойжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының, куш фабриказының ажыл-ишчилери деткип, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелерин доңдур болгаш ажыр күүседир дээш шудургу ёзу-биле ажылдап турар.

Ылангыя куш фабриказы 1981 чылдың ноябрь 18-ке чедир 16 миллион 466 муң борбак дагаа чуургазын бүдүргеш, күрүнеге 15 миллион 8000 борбак чуурганы, 175 тонна эъттти саткан. Бо кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези дагаа продукциязы бүдүрериниң, садарының планын күүседип турар. Куш фабриказының ажыл-ишчилери «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның кыйгырыын деткивишаан, күрүнеге пландан ажыр 2 миллион дагаа чуургазын, 20 тонна эът садарын хүлээнген.

Олар куш бажын 155 муң чедир өстүрерин, келир чылдың баштайгы чартыында 11 миллион дагаа чуургазы бүдүрерин социалистиг хүлээлгезинде киирген. Коллектив кежигүннери планныг онаалдаларның, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң онза чугулазын демдеглеп, куш продукциязының өртек-үнезин 7 хуу өзээжедирин планнап көрген. Бо ажылга күш ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрери, механизацияның ажыглалын калбартыры улуг идиглиг болур ужурлуг. Ынчангаш 32 муң куш турар механизастаттынган корпузун ажыглалга 1981 чылдың төнчүзүнде киирер. «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыынга харыы бооттур болзун дээш, социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап [illegible]

С. МААДЫ.

Кызыл район.

КЫШТАГЛАР КЕЗИП ЧОРААШ...

КАРЛ МАРКС аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 1108 тонна сигенни, 1100 тонна силосту белеткеп, 500 тонна саванны Омск областан сөөртүп алган. Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазында, хойжу бригадаларда мал ажылының байлак [illegible] мөөңнеп алган хойжуларның саны өзүп турар.

Чижээ, хоочун хойжу С. Б. Ховалыг 12 тонна сигенни болунуң күжү-биле шынаадан кезип белеткээн. Сандан Балчыковичтиниң кодановында сөөртүп чедирген сиген, сиген холумак чашпан, ногаан масса, ниитизи-биле алырга, 48 тонна чедип турар. Олар ам мал чемин сөөртүрүн доозуп турар.

Малчынның дуржулгазы-биле таныжарга, солун болуп турар. Оон санап турарын өзутаар алырга, белен база чиик кылп чок, агаар-бойдустуң берге байдалы чаңгыс катап болур таварылга эвес. А коллуунда доктаамал таваржыр. Ынчангаш С. Б. Ховалыг бергелерни ажып эртериниң оруктарын баш удур эалеп тывары нга болуп чаңчыктырып алган.

Хоочун ишчи одарывын кышкы хуваалдазын тургускан. Ол ам хонон аал девискээринден ээзи ырак, оъду кылын хар адаанга баар, хөртүктей бээр кадаттарже үндүрүп турар, чамдыкта Сесеге хову-трактор бригадазының чанында кудук суунга бээн чедир кадаргылай бээр.

Сандан Балчыкович Ховалыг эрткен кыжын терүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 85 хураганны камгалаан. Хой бүрүзүнден-не 2,7 килограмм дук алган. Хойжу бо хүннерде эрткен чылгы түңнелден бедик көргүзүгну чедип ап болурунуң арга болгаш курлавырын санап, 1982 чылда терүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле чүс хураганны өстүрер, дүк бүдүрерин база кудулатпас деп бедиткен социалистиг хүлээлгелиг.

База ол ышкаш Делгер-оол Ховалыг, Сергей Ондар, Өлзей-оол Ондар, Оппут-оол Монгуш, Сүтдерек Ондар болгаш оске-даа хойжулар кыштаглаашкынче элээн белеткелдиг кирген. Олар кажааларын чылытлап, хураган турар тепляктарының суугуларын эде септеп, хаңаларын чутайлап, ында көзенектерни шил деп база оске-даа ажылдарны [illegible].

ЫНЧАЛЗА-ДАА мал кыштаглаашкынында чедир [illegible] ажылдар ам-даа [illegible] эвес. Арт-Аксы деп [illegible] бир кыштаг бар. Ында [illegible] Өөржак кээп хонгаш, [illegible] хайгаара [illegible] эрттирип турар. Чүге дээрге кажааның кыры бүрүүк, чагылары биче болгаш чиңге, оргазы сыйлы берген кээп ушкан. Көржени контартынмаан. Белен эвес кыштагның септелгезин [illegible] кылыр тудугжу звенону совхоз директиязы [illegible] херек материалдар-биле хандырар болза эки. Кыштагның девискээринде оъг-сигенниң үнгени эки, оон оңгары база делгем. Ынчангаш [illegible] тарадыр хуваавайн, [illegible] септелгезин [illegible] негеттинип турар.

Сергей Ондар хээр аныяк хойжунуң кыштаанга база четтивес. Ол эрес-кежээ кижи болду. Малчын хоңга сүт чылдың бээр доскаарын таарымталыг [illegible] алган. Хөй кажаазының иштин база-ла соок эртпес [illegible] септээш, кажааның серилин база кылып алган.

Ынчалза-даа Сергей Ондарның кажаазының иштин өлгээ. «Бо улуг база делгем кажааның иштин чүге [illegible]? Бистиң-биле кады [illegible] кээп, кыштагның байдалын хынап чораан районнуң кол мал эмчизи К. Л. Ховалыг бо айтырыгга мынчаар харыылаан: «Бентиляциязы шын эвес кажаа-дыр. Ындаан эле кылыр херек. Өдекте аммиак, сероводород [illegible] болгаш оске-даа [illegible] [illegible]

[illegible] ны дашкаар үндүр тыртып ап турар болгай».

Карл Маркс аттыг совхозтуң түс чериниң бөтүвгү байдалынга хамаарыштыр алырга, кыштагларга суг чедирилгези бир кол черин ээлеп турар. Бо ажылдың байдалы [illegible] эвезин хойжулар чугаалаанын [illegible] база катап дыңнаар ужурга таварыштывыс.

СУГ ЧЕДИРИЛГЕЗИ узуктаары дээрге-ле алызы барып [illegible] дүгүнүн продукциязының [illegible] [illegible] үдирер. Ынчангаш суг сөөртүп турар Пар-оол Ховалыг автомашиназын үрелишкинигэ таварыштырбайн, үрели бээр кезектерин баш удур тып, [illegible] хемчеглерни ап турар, ажылдаары чугула. «Машина үрелген, ынчангаш суг [illegible]» — деп, чугаа чолаачының аксындан харысалгазынче бүрүүн кааптарынга [illegible]. Машина бир хүн [illegible] баарга, чадыры [illegible].

Иймениң малчыннарын кезип [illegible] сүттер каракка илдиигер болду. Ылангыя Сесеге хойжуларының кыштагларында электри шимчедикчилериниң электри шугумнарын кошкап. Ол хиреэзинде оон одун [illegible] вар-чаар материалдар эвэзин [illegible] кыйыспайн турар, кажаалар иштиниң проводтары үзук-үттүг.

Бо хүннерде совхозтуң хойжулары СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ханызы-биле өөренип, ол чугула документилерни ажыл-ижинге [illegible] [illegible] таарымча чок агаар-бойдус байдалдары бисте барык-ла бир чыл болгаш-ла дагын [illegible] турарын дүрген [illegible] турар болгай. Ынчангаш ону бистиң агаар-бойдус байдалдарынга таварылга эвес, а [illegible] доктаамал [illegible] [illegible] херек. [illegible] [illegible] Пленумга эш Л. И. Брежневтиң [illegible] [illegible].

А. ОКСУР.

[illegible] БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1981 ч. ноябрь № 11 (93)

ЧӨП АЖЫГЛААНЫНДАН

Камналга болгаш хумагалал — хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Ол дээрге чуртта бар чүүлдерни улам долу, чөп ажыглаары, ажыл-агыйжы чорудулганың хөй-хөй айтырыгларын чаа өзү-биле көөрү-дүр. Бистиң буруңгаар хөгжүлдевис күш-ажылдың, кол фондуларының, оттулар чүүлдүң болгаш чиг-эттиң — бүгү-ле бар курлавырларының шын болгаш ажыктыг ажыглаашкынындан улам-на улуг хемчээлдиг-биле хамааржыр дээрзин СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарынга демдеглеттинген. Ону амыдыралга боттандырар дээш «Тыва кобальт» комбинаттың улусчу контролёрлары бар аргаларын болгаш курлавырларын долу ажыглаары-биле камналга айтырыынче кичээнгейин угландырган.

Аңаа хамаарышкан хыналдаларны чорутканы: ооң түңнелин чугаалажып, четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерни ап келген. Контроль бөлүүнүң кежигүннери «Улус ажыл-агыйын болгаш чоннуң одаар чүүл-биле болгаш чылыг энергиязы-биле хандырарының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырып турарынга хамаарышкан хыналда-чорудулгаларны чорудуп турар.

Комбинаттың чамдык цехтериниң энергия курлавырларының ажыглалынга хумагалыг болбайн, нормадан ажыр чарыгдап турар. Гидрометаллургия, септелге-механика, септелге-тудуг цехтеринде электри энергиязын бүдүрүлгеге [illegible] ажыглавайн, кайы-хамаан [illegible] чарыгдап турар таварылгалар бар. Чижээ, септелге-тудуг цехинде электри энергиязын чогуур хемчээлинден ажыр чарыгдап турар. Чүге дээрге энергияның ниити чарыгдалын продукция бүдүрериниң планы-биле дүүштүрбээн. Ынчангаш мында электри энергиязы продукцияны бүдүрериниге херектээр хемчээлинден ажыр чарыгдаттынып турар. Ук цехтерде чылыг энергиязын камналгалыг чарыгдаарының талазы-биле чарышты эгелеттер, бригадалар аразында организаставаан база ол үнелиг чүүлдү камнап алганы дээш моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүспейн турар.

Одаар чүүлдүң болгаш чылыг энергиязының чарыгдалы кышкы үеде улам көвүдээр. Одалга четкизинге септелгени, чылыгдаашкынның чогуур үезинде шыңгарлыг кылганы база электри энергиязын нормажаар чарыгдаары камналгалыг болурунга магадылалды тургузар. Ынчангаш бистиң контролёрларывыс комбинаттың кышка белеткелинге хамаарышкан хыналдаларны база чорудуп турар. Хайгыылчыларның ачызы-биле — комбинаттың цехтерин, чуртталга бажыңнарының болгаш оон-даа өске объектилерин, одалга четкизин, чылыг энергиязының чарыгдалын кышкы үеге таарыштыр белеткээн.

Чер казаар техника-биле [illegible] [illegible] чылыг суг дамчыыр хоолайлар [illegible]. Ооң [illegible] хоолайлар [illegible] суг [illegible]-ла 40 Гкал чылыгны чидирер [illegible] [illegible] хайгыылчылар [illegible] бо-луп, ону дарый чайладырының хемчеглерин ап турар. Гидрометаллургия цехинде коммунист А. Путалёвтуң удурткан контроль бөлүү одаар чүүл болгаш чылыг энергиязының чарыгдалын хынааш, чамдык ажыктыг сүмелерни киирген. Ооң түңнелинде ук цех бо чылдың эрткен айларында 3781 Гкал чылыг энергиязын камнап алган. Хөй-ниитичи контролёрлар А. Серебренников, К. Оюн, В. Прососов болгаш оон-даа өскелер даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген.

Чылыг энергиязының камналгазының байдалы энергоцехте эки. Мында улусчу контроль бөлүүн А. Кондаков билиглиг баштап турар. Олар чамдык дериглелерниң ээриндерин багай ээртингенинден изиг суг агаарже бусталып унуп турарын илереткеш, ол четпестерни чайлаттырган. Ооң түңнелинде айда-ла 50 тонна буу камнаттынып турар. Хайгыылчыларның айтышкыны-биле буу болгаш изиг суг дамчыыр хоолайларны чылыгжыдыышкынындан чылыг энергиязының ажыглалы чогуур нормазынга дүжүп, ооң чиирии эвээжээр.

Комбинаттың контролёрлары хөй-ниитичи даалгазын ак сеткилдиг күүседип, бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаашкынының ажыктыг чоруун бедидери-биле бүгү-ле туруштарга камналганы, хумагалалды тургузар дээш идепкейлиг ажылдап турар.

В. ЧУПРИН,
комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң даргазының оралакчызы.

ТУСКАЙ ӨӨРЕДИЛГЕДЕ

Республиканың улусчу контроль системазында чаа өөредилге чылы-биле холбаштыр ажыл хайнып турар. Районнарның болгаш Кызылдың улусчу контроль комитеттери штаттан дашкаар активизин, бөлүктер даргаларының, постулар удуртукчуларының доктаамал ажылдаар семинарларының залчеглиг кичээлдерин эрттирген. Өөредилге чылының эгезинде улусчу контрольдуң 103 школазын тургускан, мында 4751 хайгыылчы хаара туттунган. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан партияның социал-экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарын, контрольдуң ленинчи принциптерин, ССРЭ-де улусчу контроль дугайында ССРЭ Хоойлузун, партияның болгаш күрүнениң улусчу контроль дугайында өске-даа документилерин өөренип турар.

Ол темаларга кичээлдер Тываның транспорт эргелелинде, Кызылдың столовайлар болгаш рестораннар трезинде, Садыг министерствозунда, Кызылдың үлетпүр бараалар садыында, «Нарын», «Мөрен» совхозтарда школаларга болгаш өске-даа коллективтерге организастап эрткен.

Школалар удуртукчулары, пропагандистер кичээлдерни тывынгыр, солун, амыдырал-биле холбаалыг, беседалажыышкын хевирлиг эрттирериин оралдажып турарлар. Аңаа дуржулга солчулгазын калбаа-биле практиктээр. Кызылдың үлетпүр бараалар садыында А. Кремнева, М. Маады, столовайлар болгаш рестораннар трезинде С. Нерсильева мышкаш пропагандистерниң кичээлдери солун, үлегер-шыңгарлыг.

Баштайгы кичээлдерден алгаш көөрге, чамдык черлерде школаларның кичээлдерин эрттирери, оларның темаларын тургузар, пропагандистерни шилиир талазы-биле ажылда бергедээшкиннер бар. Бо бүгүнү эде тургузар апаар. Чаа өөредилге чылында кичээлдерниң деңнелин бедидер, организастыг чоруудары-биле пропагандистерге, дыңнакчыларга дуза кылдыр «Шынның» ай санында үнер «Улусчу контроль» арнынга «Улусчу контроль школазынга дуза» деп чаа рубриканы ажыдар.

Тус-тус темаларга хамаарыштыр ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң сүмелери ёзугаар методиктиг сүмелерни аңаа парлаар. Мында шупту сес темалар кирип турар.

Оларның иштинде контрольдуң ленинчи принциптери. СЭКП — улусчу контрольдуң организакчызы болгаш удуртукчузу. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлу — улусчу контроль органнарының ажылының организастаарының хоойлу ёзугаар үндезини, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының идепкейлиин — күүселдениң хыналдазын доктаамал чорударының эң чугула негелдези, планныг онаалдалар күүселдезин контрольдаары — бөлүктерниң болгаш постуларның кол сорулгазы, материалдыг, сан-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларының камналгалыг ажыглаар дээш демиселге улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының ролю дээш чугула темалар бар.

Ооң аңгыда улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының оттуар чүүл, электри болгаш чылыг энергиязының чөп ажыглалы дээш контрольду организастаары, эртемниң, техниканың, мурнакчы технологияның чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга нептередир дээш демиселге бөлүктерниң, постуларының ролю деп темаларның база сайгарар. Ажылчыннарның чагаалары-биле ажылды улам ынай экижидериниң айтырыгларының талазы-биле партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезинге контрольду организастаарының дугайында теманы солуннуң арнынга тырыжар.

А. ХРИПУНОВ,
республиканың Улусчу контроль комитединиң организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи.

Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязында улусчу контроль бөлүү Таңды районда эки ажылдыг бөлүктерниң бирээзинге санадып турар. Ылаңгыя мында эртем тевүнүң топ лабораториязының эргелекчизи Л. К. Власова удурткан хайгыылчыларның кол бөлүү принципиалдыг ээу-биле, идепкейлиг ажылдап турар. Олар ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларынга рейдилерни, хыналдаларны ой-ойде чорудуп, четпестерни чайладырын чедип ап келген. Кол бөлүктүң бюрозунда 9 кижи бар, олар өске бөлүктерниң болгаш постуларның ажылын тодаргай башкарып, оларның ажылын кол-кол айтырыгларже угландырып, идепкейжидип келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талаже) контроль бөлүүнүң бюро кежигүнү В. Г. Яркина, бөлүктүң даргазы Л. К. Власова олар ажыл үезинде.

А. ОЮННУҢ фотозу.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тыва автоорук бүдүрүлге эргелелиниң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинде автомашиналарның артык кезектерин контроль чок чарыгдап, кайы хамаан чок үндүр бижип, ылаңгыя мында кол механик В. И. Синолица бот-отчёдунда мыдыг кезектерин кара туразы-биле орнап, солуп база өскээр чарыгдап турганы хыналдадан илерээн. Ажыглаттынган кылдыр демдеглеттинген артык кезектерниң машиналарда салдынган, салдынмааның кым-даа билбес.

Тускай станцияларга септээн чиик машиналарга база-ла улуг өртек-үнелиг артык кезектерни киирген кылдыр демдеглээш, үндүр бижигилээн. «М24—Волганы» часкаш, тойлагаан кааптан, ооң артык кезектерин складка киирбээн. Ниитизи-биле бо чылын ынчаар шын эвес үндүр бижиттинген артык кезектерниң өртээ нормадан 2900 рубль ажып турар.

Ол бүгү четпестерни болдурганы дээш Тыва автоорук бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг четчелээшкин эргелелиниң начальниги Г. В. Толчанов биле кол бухгалтер Н. П. Жаркованы хоорайның улусчу контроль комитединиң хуралынга дойгуткан. А кол механик В. П. Синолицаның бир айда шалыңын тыртар дээн.

САМАГАЛДАЙ

«Кызыгаар» совхозтуң удуртукчулары эрткен чылдың кыштагаашкынының берге кичээндирииндеен түңнел кылбаан. А 1981—82 чылдарының кыштаглаашкынынче кошкан белеткелдиг киргени хайгыылчыларның хыналдазындан илерээн. Ажыл-агый мал чемин долузу-биле белеткеп алыр аргаларын четче ажыглаваан, ооң планын чүгле 33,2 хуу күүсеткен.

Белеткээн 810 тонна сигенни хүлээп алганының хуусында кандыг-даа акт, документ чок. Ооң аңгыда ажыл-агыйның бухгалтериязы малдың отчёт-учёдун эрең-гей кылып, айда база кварталда мал санаашкыннарын четпес чорудуп келген. Чүгле бо чалын безин мында мал өреениниң саны 20,6 муң рубльге өскен. Үстүнде айтырыгларга холбаштыр совхоз удуртукчуларының тайылбырын Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга алган. Улуг четпестерни болдурганы дээш ажыл-агыйның кол зоотехниги С. С. Эрендей биле кол инженер К. И. Шараваның шыңгыы доңгуткан болгаш кол бухгалтер Ш. М. Сендийниң чартык айда шалыңын тырттырарын шиитпирлээн.

ТООРА-ХЕМ

«Тыва септелге тудуг» трестиң Тоора-Хемде септелге-тудуг эргелелинде сан-хөө чурумун кажымал-биле хажыдып турган фактыларын Тожунуң улусчу контроль комитединиң садыг болгаш сан-хөө талазы-биле штаттан дашкаар килдизи хынааш, илереткен. Эргелел чуртталга тудуунга көрдүнген акшадан чылдың-на 25 муң рубльди чедир шиңгээдип албайн келген. Чогуур негелделерни күүсеттинмээн ажылдарны аккордтуг наряд-биле төлеп, шаңналдарга хөй артык акшаны чарыгдаан. Ооң түңнелинде ажыл төлевириниң фондузу барык-ла 11 муң рубль ажыр чарыгдаттынган.

Тудуг материалдарын ажыглап, үндүр бижип турарында контроль кошкак, цементиниң база түүйбунуң өртээн улгаттыр көргүзериниден 11,8 муң рубльдиң «артык» материалдары санаттынып турган. Ынчангаш септелге-тудуг ажылдарының бот-үнезиниң улгадып турганының бир чылдагааны мында. А районнуң улусчу контроль комитеди айыттынган четпестерни шалыпкын чайладырын септелге-тудуг участогунуң начальниги В. В. Соколовтан негээшаан, ону шыңгыы доңгуткан.

ШАГААН-АРЫГ

Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң бо чылдың майда болган хуралынга Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугларын садыг организациялары багай хандырып турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, оларны дарый чайладыр талазы-биле хемчеглерни алырын Улуг-Хем райпозунуң баштаар чериге (даргазы В. А. Доронин) даалкан турган.

Садыг организациязында, магазиннерниң ажылында улуг четпестер чайлаттынмаан, совет садыгның чурумун хажыдар чоруктар ам-даа көвээр. Хыналда чоруткан үеде Чаа Шагаан-Арыгның магазиннеринден «еңжелеттинип» чыткан 2860 рубльдиң хоор бараалары тывылган.

Республиканың улусчу контроль комитединиң доктаалын багай күүседип турары дээш райпо баштаар черниң даргазы В. А. Доронинни районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга шыңгыы доңгуткан, ол доктаалдың күүселдезин организастаарын хандырарын райпо баштаар черинден негээн.

Кыштаглаашкын — хайгыылчыларның кичээнгейинде

КҮШТҮ ШЫН ХУВААГАШ

Кыштаглаашкынга белеткелдерни болгаш ону хураагай эрттирер талазы-биле ажылды Мөңгүн-Тайганың улусчу контроль органнары кичээнгейиниң төвүнде тургускан. «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарының хойжуларының, сарлык кадарчыларының, чылгычыларының кодаларынга кышка белеткелди канчаар чорутканын хынап, рейдилерни удаа-дараа чорудуп келген. Ол дугайын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, четпестерни тодарадып, ону чайлатырының хемчеглерин ап келген.

Чижээ, «Малчын» совхозта кышка белеткелди комитеттиң хуралынга совхозта улусчу контроль бөлүүнүң киржилгези-биле сентябрь айда чугаалашкан. Ооң түңнелинде совхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыннары кыштаглаашкынга эки белеткелдиг кирген. Мында ийи кыштаны ой шаанда септээн, ийи кошкан хой кирер кылдыр алгыткан. Мал суггарар суг сөөртүр чеди автомашиналар ажыглай берген.

Ол-ла совхозтуң сигенчилериниң Тес-Хемде Ак-Чыраа [illegible] белеткээн 640 тонна сигенин кууп-ла кыштагларже сөөртчеен. Ооң кадагалалын улусчу контролёрлар хайгаарап ап, четпестерни чайлаткан.

Белеткеп алган болгаш кыштагларда чедирген сигенни чамдык кодаларда тоткуп, баш саравттавайн, аңаа чалагай каапкан чыткылаар фактылар бар. Белеткээн сигенни ой-шаанда сараттап, кадагалалга тургузбааны дээш хойжулар Тене Салчак, Хаартыны Хертек оларны комитет акша-биле торгаан. Ол мышкаш мыдыг ажыл-агыйжы эвес чорук дээш «Малчын» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының бригадири Н. Саагга комитет доңгуулда хулаткан.

Бо совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Д. А. Ондар байдал ол хире дүвүренчиг турда-ла харыысалга чок ажылдап, чугула айтырыгларны сандаратткан. Ол дугайын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга шыңгыы сайгарып, Д. А. Ондарны ол хүлээлгезинден хостаан. Ам мында кол бөлүк даргазынга аныяк коммунист Ч. Севинти томуйлаан. Контролёрларның күжүн чедир кылдынмаан чүүлдерни, курлавырларны илередиринче моондаан.

Совхозтуң хойжуларында керосин, лаа, лампалар, фонарьлар чедишпейн турар. Хойжуларга, сакманчыктерге резин идиктер, халаттар, хол каптары, аптечкалар четчелеттинмээн. Чамдык малчыннарда радиоприёмниктер, батарейлар чок. Хойжуларның, сарлык кадарчыларының кыштагларында пистерналар, демир доскаарлар, оңгачалар, мал чемгерер шагжалар чедишпес.

Кыштаглаашкынында ийиге чергениң айтырыы турбас. Ындыг турбуже «Малчын» совхозта мышкап четпестер «Мөген-Бүрен» база бар. Мында ам-даа бир ошку кадарчызы, бир чылгычы шилип алдынмаан. Совхозтуң девискээринде мал суггарар ийи кудуктар септеттинмээн. Мал суггарар суг сөөртүр автомашиналарны септевейн турарындан олар чедишпес. Малчыннарны одаар чүүл, хөмүр-даш-биле чедир хандырбайн турар. Малчыннарга чурттаглга бажыңнарының тудуу коргунчуг оожум темпилиг.

1981—1982 чылдарының кыжынында районнуң совхозтарының кодааннарынга 62642 шээр мал, 4500 сарлык, 1709 чылгы кыштаглаашкынга турар. Амгы үеде бүгү шээр болгаш бода мал кыштагларда кирген. Чамдык шээр малдың оолдаашкыны эгелээн. Ол харыысалгалыг кампанияны хүр-чаагай эрттиреринге улусчу контроль бөлүктери, постулары кичээнгейге ап, рейд, хыналдаларны чорудуп, план ёзугаар ажылдап турар.

Орай төрээн хураганнар кыштаглаашкынга турар чамдык кодааннарда арып-доруп эгелээн маллар бар. Ынчангаш районнуң кадыг-доштуг агаар бойдузун өөренип көрбүшаан, арган маллар кодааннарынче шыңгыы сагыш салып, малдың ажаалда-чемгерилгезин күштелдирип турар. Контролёрлар, хоолулут, бөлүүн чемнер-биле хандырарын экижидер дугайында айтырыгларны совхозта улусчу контролёрлар көдүрбүшаан, ажылдың дээштиин чедип алырын оралдажып турар.

Мал чемин шын чарыгдаарынга контрольду күштелдирери-биле районнуң улусчу контроль комитеди күштү шын таарыштыр тургузарының хемчеглерин алган. Черлерде 15 бөлүктү тургускан. Мында 105 хайгыылчыны хаара туткан. Тус-тус кодааннарда контролёрларны хуваагган.

СЭКП обкомунуң кежигүнү, бригадир А. Кара-оол, комсомолчу хойжу Б. Тейпин («Малчын» совхозта), хоочун коммунист бригадир С. Шыырап, аныяк хойжу С. Иргит («Мөген-Бүрен»), өске-даа контролёрлар рейд, хыналдаларга идепкейлиг киржип келген.

Бо хүннерде хайгыылчыларның бүгү күжү кыштаглаашкынны хүр-чаагай эрттиреринче, планныг онаалдаларны күүседирин хандырарынче угланган.

Д. МОНГУШ,
Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Дүвүренчиг медээлер

ТӨКТҮП ЧЫДАР ДОВУРАК-ЛА

Эх! Чурттуң үлетпүрлүг улуг хоорайларының бирээзинге бүдүрген хөй цемент Тываның барыын кыдыгаарында Саглы суурга чедир узун-на оруктү эртken болдур ийин. Ол ийи чаңгыс килограмм эвес, а 70 тонна дивес силер бе. Ынча хөй цемент бо хире ырак узун оруктү апаа чайгаар-ла хат-биле казыргыланып чедип келбээн. А ону Өвүрнүң «Кызыл тук» совхозу чаа гараж тудуунга ажыглаары-биле чагыпа сөөртүп экелгени-ле чоп. А чүге-ле чүве ийик, ону ажыглавайн, тейлендир ойлалап каан чыда чайлаан.

Сайгарар чер тывылбаан, үнелиг тудуг материалының чамдызын кажар бүзүрүмнүг кижилер «Кылаң караның» карактарын мөндүйтүр карманнап алгаш келгеш оон-биле орнап тотчеглеп каапкан. Ынчалзажок цементиниң артыы ам-даа хөй. Олар гаражта довурак дег төктүп, суstүп чыдар, машиналарның болгаш тракторларның дугуйлары-биле таптай бастырып эртип турар.

«Чиир далган-тараа эвес, бурунайнып чыдар хөй-довурак-дег цемент ышкажыл, ону «чоор сен» дээр хөөн-биле бо үнелиг чугула тудуг материалын карып болур бе деп чүвени совхозта тудуг бригадири Б. Куулар биле ажыл-агыйның директору Б. Кара-Сал шыңгыы бодап, хемчег алыр үе ам чедип келген.

Д. ООРЖАК,
медээ бижикчи.

«ХОЛ СУНУП ЧЕТТИКПЕДИМ»

Үттүүчал чааныг элдептиг кижилер база чоргудаар боордур. Ындыг кижилерниң бирээзи «Ленинчи орук» совхозтуң кол агрономи Виктор Сергеевич Штыров чүве-дир. Агроном кижи хирезинде черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге улуг немере болур минералдыг чемиштидилгениң ажык-дузазын ол канчап билбес болуп апаар, ынчаар уттупкан дээр силер.

Ажыл-агыйның минералдыг чемиштидилгелер болгаш хораан бүдүмелдер шыгжаар складының чанынга чедээр болзуңарза, думчуңарның дамырларын кандыг-бир элдептиг чыт чара теп-тер чазар.

Думчукту дуй шарып алгаш, оон иштинче кире бээр болзуңараа мырыңай элдепсине бээр силер. Тейлендир теп каан 16 тонна минералдыг чемиштидилгелерниң база мал чемиңге немелде кылдыр бээр 2 тонна микроэлементилер шоодайлары чарылгаш, холужуп калган, сүстүп чыдар. Оон аңгыда янзы-бүрү хораан бүдүмелдер база-ла черже төгүлгеш, суг-биле холушкаш, малгаштадып калган, оларны машиналар-биле сүстүрүп, тырладып турар. Гербицидтер доскаарларының ааштары ажык, олар бусталып унуп турар.

— Хөй акша-хөреңгини чарыгдап турган бүдүрүп кылган үнелиг минералдыг чемиштидилгелерни болгаш хораан химикаттарны ынчаар ажаап, кадагалаарга тааржыр бе? — деп, Виктор Сергеевичиден айтырар болзуңарза, ол ону хаайынга-даа кагпас.

— Бо совхозка келгеш үр болбаан мен, ынчангаш ол складче хол сунуп четтикпээн мен — деп тоомча [illegible] харыылаар. А хораан мырыңда кол агрономнуң албан дужаалынга В. С. Штыров ам бир чыл чедип турар.

Че харын, үнелиг минералдар база хораан химикаттар шыгжаар складче кол агроном «хол сунуп четтикпээн-даа» дийик, а совхозтуң директору Виктор Прокопьевич Бурковтуң ажыл-агыйжы холу база мында улусчу контролёрларның көрүнгүр карак кайда дээп айтырыг манаа [illegible].

М. САРЫГ-ООЛ.

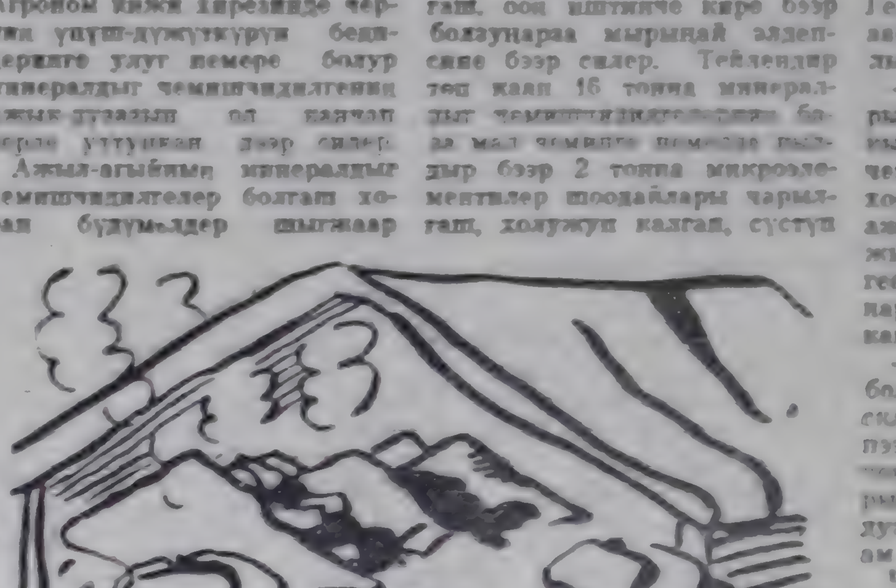

ҮЕНИҢ ШЫЛГАЛДАЗЫ

Ниитиниң малын хүр кыштаглаары амгы үеде бир кол чугула айтырыг болуп турар. Ону чедиишкиннинг эрттиреринге улусчу контролёрлар база үлүг үлүүн киирер апаар. Бистиң Таңды районнуң совхозтарында, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында улусчу контрольдуң 6 кол, 29 бөлүктеринде, 19 постуларында 348 хайгыылчылар хаара туттунган, олар боттарының ажыл-чорудулгазын үениң байдалынга дүүштүр чорудуп келген.

Ам кол кичээнгейин кыштаглаашкынче угландырган. «Революцияның чалбыяазы», «Коммунизмниң херели» совхозтарда сүт-бараан фермаларының кыштаглаашкынның организастыг эгелээринге ол фермаларда Татуу Оюн, Көк-кыс Оюн олар удурткан хайгыылчыларның ажылы дээштиг салдарны чедирген. Олар мал чемнериниң грамм бүрүзүнүң чөп чарыгдалы дээш, ол хонуктуң болгаш айның ооң шыңгыы учётун тургускан. Мал чемин үлээрде чүгле шагжаларга, оңгачаларга салып, ону рацион ёзугаар бээрин, чогуур өйүнде суггарарын чедип алган.

Бо коллективтер районда сүт-бараан фермаларының аразында чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген. Үшкү [illegible] түңнели-биле СЭКП [illegible] болган райкуусомнуң шилчилир Кызыл тугун «Коммунизмниң херели» совхозтуң сүт-бараан фермазы чаалап алгаш, бажыы-биле тудуп турар. Коллектив күрүнеге сүт садарын эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге чүс ажыг килограмм көвүдеткен. А «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Красноровка фермазының коллективи сүттү бүдүрерииниң болгаш садарының хемчээлин база көвүдеткен.

Ынчалзажок бо коллективтерниң ажылында четпестер база бар. Оларны шалыпкын чайладырының хемчеглерин хайгыылчылар ап келген. Олар мал чемнериниң чарыгдалын шыңгыы контрольга алгаш, ажылдап четпестерни база хажыдылгаларны кылган кижилерни бүдүрүлге хуралынга бүгү талалыг сайгарып көөрү-биле тургузуп, «Массаның контролю-биле», «Чаңныг», «Дүвүрээзин» деп хуудустарга шүгүмчүлеп бижип турар.

Үстүнде адаттынган совхозтарның хойжу бригадаларында улусчу контроль бөлүктери (даргалары Ш. Ш. Оюн, Л. Т. Сиянов) малчыннарының кышка белеткээнин доктаамал контрольга ап келген. Кажаалар, малчыннар чурттаар бажыңнар чогуур өйүнде септеттинген, мал чемин каап бээр оңгачалар, шагжалар четчир, ниитизи-биле байдал багай эвес. Хойжу чылдыг суг-биле хандырылгазын организастаан. Ол бүгүнү оларда хайгыылчылар чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары, профэвилел база комсомол организацияларының активи-биле кады чорудуп турганы, чедип алган.

Хөй-ниитичи бо чугула даалгаларны күүседиринге идепкейлиг киришпишаан, кыштагларын болгаш мал чемин боттарының күжү-биле белеткеп алган хойжулар база бар. Оларны «Коммунизмниң херели» совхозтан Х. Хунапай, А. Оюн, К. Доржап, С. Тока аттыг совхозтан М. Биче-кыс, Дуржулга станциязындан О. Кап-шык-Кара, П. Чулдум, А. Оюн болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар кандаашкынныг бо берге чылда безин 5-тен 15 тонна чедир сигенни боттары белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар.

Районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң активинге даянгаш, Советтерниң доктаамал комиссиялары профэвилел организацияларының комиссиялары болгаш «Комсомолчу прожекторнуң» кежигүннери-биле кады кыштаглаашкынның байдалын доктаамал контрольга алган. Хайгыылчылар рейдилер, хыналдалар үезинде илерээн четпестерниң дугайында материалдарны парткомнарга, совхозтарның дирекцияларынга киирип, илерээн четпестерни шалыпкын чайладырын чедип ап турар.

Ынчалзажок Дуржулга станциязы база С. Тока, ССРЭ-ниң 50 чылы аттарлыг совхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар мал кыштаглаашкынын организастыг, багай эгелээн. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери эрткен чылдың кыштаглаашкынының берге уржуктарындан чогуур түңнел кылбааны, кажааларын чогуур өйүнде септеп белеткевээни, малчыннарның бажыңнарын багай шыңгарлыг септээни, хыналда үезинде хөй кезин хыналда кылган үеге чедир оттуулар ыяш, хөмүр-даш-биле хандыртынмаан, мал чемнериниң курлавырлары кыштагларга чедиртинмээн болган. Ол коллективтерде улусчу контроль бөлүктери бо чугула ажылче кошкак кичээнгей салган, дүвүренчиг байдалды чайладырының хемчеглерин чогуур өйүнде албаан.

Амгы үеде районнуң девискээринде хар улуг, күжүн Соок база ооорту дыңнап орар. Бо чорук 1981—82 чылдарның мал кыштаглаашкынында ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, специалистеринге болгаш малчыннарынга эң шыңгыы шылгалда болуру чигээжок. Ынчангаш кыштаглаашкынны хүр, организастыг эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң доктаалын амыдыралга боттандырар ажылга районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының күженишкиннииг, шудургу ажылды чорудар апаар. Ону чедиишкиннииг шиитпирлээринге идепкейлиг киржири — районнуң улусчу контроль органнарының, хайгыылчы бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур.

Д. ЛАРДАШ,
Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң [illegible].

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң
Министрлер Чөвүлелинде

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

Чырыдылышкын министерствозунуң болгаш чырыдылышкын ажылдакчыларының, дээди школаның база эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиумунуң киирип келген материалдарынга үндезилээш, 1981 чылда школаларны болгаш уруглар албан черлерин чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көрген. Уруглар албан черлериниң, школаларның, школа чанының интернаттарын чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле партия, совет болгаш улус өөредилге органнары тодаргай ажылдарны боттандырып чоруткан. Чаа өөредилге чылының эгезинге чедир 1288 кижи өөренир школаны, 154 дөрбелчин метр башкылар бажыңын, 386 уруглар турар ясли-садтарны ажыглалга киирген. Школаларда 16 мастерскаяларны, 203 өөредилге кабинеттерин херип тургускан.

Школачыларның өөредилге деңнели бедээн, бүгү нийти өөредилгезиниң талазы-биле нийти билиг школаларының көргүзүглери бедээн. 10—12 чыл бурунгаар бирги класска өөренип кирген уругларның 87,3 хуузу 1981 чылда ортумак эртем чедип алган. Сес класс доосканнарының 90,9 хуузу өөредилгениң аңгы-аңгы хевирлеринде хаара туттунган.

Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем районнарының партия, совет органнары, школа каттыктынтери чаа өөредилге чылынга белеткелди эки чоруткан. Ол ышкаш Бии-Хем районнуң уруглар албан черлери, школалар чаа өөредилге чылынга багай эвес белеткенген.

Оон-биле чергелештир үстүнде ажылдарны организастап чорутканында четпестер база бар. Чырыдылышкынга хамааржыр объектилерге чарыгдаары-биле көрдүнген капитал салыышкыннарының эрткен он айда чүгле 50,8 хуузу шиңгээттинген. Школаларны ажыглалга кииреринин бо чылгы планы 43,5 хуу, уруглар садтарының — 33 хуу күүсеттинген. Шамбалыг школазын ажыглалга кииреринин планы үзүлген. Бай-Бел, Хандагайты, Кара-Хаак болгаш өске-даа чаа школалар база ясли-садтар тудуун кончуг багай чорудуп турар. Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарының хамык школалары өлзээ чуул-биле четче хандыртынмаан.

Үстүнде чүүлдерни барымдаалап көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болза:

1981-82 өөредилге чылынга школаларны болгаш уруглар албан черлерин эң эки белеткээни дээш социалистиг чарыштың бирги черин Эрзин районга бербишаан, СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тыпсыр, районнуң школаларынга өөредилгениң техниктиг херекселдерин болгаш көргүзүг материалдарын 1500 рубльге тускайлап бээр.

Ийиги черин Мөңгүн-Тайга районга тыпсыр. Районнуң школаларынга өөредилгениң техниктиг херекселдерин болгаш көргүзүг материалдарын 1000 рубльге тускайлап бээр.

Үшкү черин — Бии-Хем районга тыпсыр. Районнуң школаларынга өөредилгениң техниктиг херекселдерин 500 рубльге тускайлап бээр.

«Шынга» харыы

ЭЖИЙДЕРИН ДААСКАН

Ноябрь 10-да үнген «Шынның» «Доңгун-каржы кассир» деп чүүлде Тес-Хем районнуң Самагалдайның автостанциязының улуг кассири С. Меркулованың пассажирлерге каржы-хажагайын, автостанцияның хууда бажыңы ышкаш ажыглап, ону хөңнү четсе ажыдар, хөңнү четпесе ажытпас, түрле автобустар келир өйде ээзүргеш, буу-хаа билет сада каапкаш, арны баар, орта ажылдавас, туразында аажылалын шүгүмчүлээн.

Ажаа харыызын Тыва транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин берген. Пассажирлерниң ол хомудалын автовокзалдарның болгаш автостанцияларның бүдүрүлге каттыжыышкынының хуралынга сайгарып чугаалашкан. Ол чүүлге кайгаарыштыр В. А. Парунинниң редакцияга дыңнатканы мындыг:

Ол чүүлде фактылар шын болган. Пассажирлерге доңгун-каржы аажылыг, туразында чоруу дээш, улуг кассир Светлана Меркуловага дужаал ёзугаар шынгызы доңгуудалгы хүлээткен болгаш бир ай иштинде Самагалдайда автостанцияның ажылын эжиидерин дааскан.

ЧУНГАН СООНДА...

Изиг бустуг чунар-бажыңга кириш, чунган соонда, соок сугну ыым ижиксевес боор.

Каш чыл бурунгаар Кызыл хоорайның чунар-бажыңнарынга газтыг сугну, квасты садып турган. Ам хоорайның кайы-даа чунар-бажыңнарынга баар болза, ижер сукчу чок. Соок суксуннарны доктаамал садып турар болза, кончуг-ла таарымчалыг болур ийик. Ынчангаш Кызыл хоорайның чунар-бажыңнарынга изиг, соок суксуннар садар черлерни тургузарын чогуур черлер өөренип көөр боор дээрзинге хоорайның чурттакчылары-даа, өске черден келген кижилер-даа идегеп турар.

В. БАРБА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ООН ЧУГУЛА СОРУЛГА ЧОК

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу, дээди деңнелге совет-барыын-герман чугаалажыышкыннарының түңнелдери — массалыг информацияның даштыкы чепсектериниң кол темазы. Делегейниң бо чугула болуушкунун чугаалажып база тайылбырлавышаан, хөй-нийтичи болгаш политиктиг кескү ажылдакчылар, парлалга тайбыңны хандырарындан, ядролуг халапты болдурбазындан, чер кырында кижилерниң амыдыралын оожургалдыг, бүзүреддиг кылырындан артык чугула болгаш харылсалгалыг сорулга чок деп, совет удуртукчунуң айытканын парлалга онзалап демдеглеп турар. Делегей амыдыралының хайгааракчылары совет даштыкы политиканың чайгылыш чогун, принципиалдыын, тайбыңга халы бердингенин, Совет Эвилелиниң Чөөн болгаш Барыын чүктер аразында харылзааларга тамы казарынче эвес, харын көвүрүглер тургузарынче чүткүлдүүн демдеглеп турар.

Тайбыңның совет политиказының улуг ужур-дузалыг чаа документизин Боннга шайлаалгага эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болу берген деп, Герман компартияның Даргазы Г. Мис демдеглээн. Ол документиде кедүрүлген чугула боттуг саналдарны Барыын Германияның тайбыңга ынак бүгү хамаатылары чүүлдүгзүнүг-биле уткаан. Ол саналдар делегей байдалы кескүзү-биле чидиглениш келген амгы байдалдарда онза ужур-дузалыг. Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг боо-чепсээн кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыгларын шиитпирлээринге, Женевага эм болур совет-америк чугаалажыышкыннарга таарымчалыг байдалды тургузарынга ГФР-ге чораан Л. И. Брежнев чугула салыышкынын киирген деп, ол чугаалаан.

Бир эвес Женевага совет-америк чугаалажыышкыннар болуушкар аргалыг кылыштар болза, ортумак ыракшылдың ядролуг боо-чепсектеринден чис-чис единицаларны кызырыы болурун совет удуртукчу чугаалааның Бонну чазак бөлүктеринде сонуургал-биле уткаан деп, барыын-герман «Штуттгартер цайтунге» солун айыткан. Моргерий дугайында болуушкун эге баштайгы саналынга Л. И. Брежнев ам чаа чугула саналды немеди деп, ол солун бижээн.

Бүгү-нийти тайбыңны быжыглаарынче, ядролут дайынның тыптып келиринден айыылдыг чок кылырынче угланган политиканы Совет Эвилели чайгылыш чок чорудуп турарын Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруунуң түңнелдери база катап эң бүзүреддиг көргүскен деп, ГДР-ниң радиозунуң тайылбырында онзалап демдеглээн. Кайы-даа таланың ядролуг боо-чепсээн кызырар дугайында ёзулуг боттуг чугаалажыышкыннарга белен чоруун ССРЭ совет-барыын-герман чугаалажыышкыннар үезинде көргүскен. Совет удуртукчунуң Рейнге чораанын — делегей байдалын кадыкшыдарының болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының, эрге-ажыктары дээш Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга тодаргай боттуг чугаалажылганы хөгжүдериниң оруунга чугула базым болган.

Л. И. Брежневтиң ГФР-ге чорааны, дээди деңнелге совет-барыын-герман чугаалажыышкыннарының түңнелдери — делегейге бирги черге-ниң ужур-дузалыг болуушкун-дур деп, Моолдуң «Үнэн» солуну бижээн. Тайбыңче, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, чүгле Европаны эвес, харын өске-даа девискээрлерни ядролуг халаптың айыылындан чайладып алырынче чайгылыш чок тура-соруун ол чугаалажыышкыннарның үезинде ССРЭ бодунуң удуртукчузун дамчыштыр база дагын көргүсту.

Амгы үениң тайбыңны быжыглаары, улустарга айыыл чок идегелдиг байдалды хандырып бээри-биле холбаалыг үндезин айтырыглар дугайты совет удуртукчунуң тода болгаш билдингир туруму чаагай тура-сорукту бүгү кижилерниң сагыш-сеткилиниң эрту. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин боодурбазының, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын уламчылаарының херээнге бүгү чурттарның болгаш улустарның дем каткан күжениишкиннери ам мырыңай эргежок чугула. Л. И. Брежневтиң ГФР-же амгы аян-чоруу харын ол эң чугула сорулгага бараан болур деп, ук солун айыткан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң болгаш дайынзырак авантюраларның талалакчыларының оруунга ажып эрттинмес моондактарны тургузар деп Совет күрүнениң даштыкы политиктиг кол сорулгазын боттандырары-биле Л. И. Брежневтиң бүгү ажыл-чорудулгазы чарылбас холбаалыг деп, Братиславаның «Правда» (ЧССР) солуну бижээн. ГФР-ниң удуртукчулары-биле совет удуртукчунуң амгы ужуражыышкылы база чавырылдырыышкынны болгаш тайбыңны быжыглаарынга бүрүн долу бараан болур. ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле беседазынга Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниң чаагай кожа-хелбээ догуннаарынче болгаш чавырылдырыышкынче угланыышкыны — конъюнктурага албан-үндүт эвес-тир деп бүгү күш-биле онзалап демдеглээн. Ол шын: Советтер чуртунуң Европада-даа, өске-даа диптерде миллион-миллион кижилерге изиг-биле деткиттирген тодаргай чүткүл-сорулгалыг, принципиалдыг, чайгылыш чок шугумунуң дугайында чугаа чоруп турары ол болгай.

(СЭТА).

ПРАГА ОРДУЗУНГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак аңы-дүңма партияларның «Проблемы мира и социализма» журналдың ажылын чугаалажып көөрүнүн талазы-биле ужуражыышкынга киришкен делегацияларының удуртукчуларын Прага ордузунга хүлээп алган.

Г. Гусак тыңнаганнарга чүве чугаалааш, чурттар аразының ол сеткүүлү шоол сонгаар аңы-дүңма партии бүрүзүнге, бистиң нийти херээнге бараан болурунга идегелин илереткен.

Кажан-кезээде тайбың болгаш боо-чепсекти дужурери дээш демиселдиң мурнуу одуруунга туржуп келгенинге коммунистерниң чоргаарланыры-даа чептүг. Ындыг демиселдиң кол-ла угланыышкыны ССРЭ-ниң чайгылыш чок тайбың политиказы боош турар амгы үеде ол дугайы база катап тодаргайы-биле кестүп турар болгаш оон ол политиказын социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа күрүнелери долузубиле деткип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруунуң хүннеринде Совет Эвилели делегей айтырыгларын кайыдаа талага таарымчалыг, боттуг кылдыр шиитпирлээрин дилеп тыварынче чаагай сагыш-сеткил-биле чүткүп турарын илереткенин оратор онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев аңы-дүңма партияларның делегацияларының өмүнээзинден чүве чугаалааш херек кырында бүгү кижи төрелгетенни дүвүреп турар эң чугула айтырыгларны чугаалажыр аргазы берген таарымчалыг болгаш ажыл-херекчи байдалды тургусканы дээш ЧКП ТК-га өөрүп четтиришкенин илереткен.

Бо хүннерде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу болган деп, ол уламчылап чугаалаан. Европага тайбыңны быжыглаары дээш боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам-на күштелдирерин-ге удур, ылангыя америк империалистерниң болгаш НАТО-нуң Европа иштинге эң-не чүрээнге тургускаш, оларны тайбыңга ынанчыдыг социалистиг чурттарга удур ажыглаарын күзеп турары ортумак ыракшылдың ракеталарынга удур демиселдиң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга ядролуг чепсекти ой-не куду деңнелге чедир кызырарынче угланган программаны саналдаан. Леонид Ильич бодунуң ракеталарының санын кызырарынче бистиң чурттуң чаагай сеткилдиг күзелин база илереткен.

Саулут-ла мындыг бүдүнчаагай улуг сорулгаларны «Проблемы мира и социализма» сеткүүлдүң ажылы-биле холбаштыр болган бистиң чевүлел хуралынга база чугаалажып турар-дыр. Бо сеткүүл дыка чугула, саулут төгүлүт хүлээлгени күүседип турар деп чугаалап болурун Б. Н. Пономарев демдеглээн.

ВАШИНГТОННУҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ КАЖАРЛААШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Америк империализминиң делегейге агрессчи белеткелдеринден хөй-нийтиниң кичээнгейин чардыктырар дээш Каттышкан Штаттарның чагырыкчы бөлүктери ээлчеглиг оптуг кажар арганы кылып турар.

Бөлүк сенаторлар болгаш төлээлекчилер палатазының кежигүннери конгресстиң ийи палаталарынга «Каттышкан Штаттарның тайбың академиязы» дээр чүвени тургузар дугайында хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрү-биле киирген. Чарлап турары-биле алырга, академияның сорулгаларынга «тайылыннарны чылдагааннары, чурттар аразынга мөзүлдежиишкиннерни күш ажыглавайн шиитпирлээриниң оруктары» дээн ышкаш, мындыг «шинчилелдерни» кылыры база кирип турар. Баштай көөрге, мындыг сорулга шынап-ла буянныг-даа ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа ол «академиязы» оон шуут өске сорулгалыг бодал-биле тургузуп турарын факт-барымдаалар херечилеп турар.

Ону хөй-нийтиге «чазак черлериниң организациязы эвес» кылдыр көргүзүп турар-даа болза, оон ажыл-чорудулгазын чазак чери акша-хереңги-биле бүрүн хандырар дээрзин конгресске көөру-биле киирген хоойлу төлевилелинден илерел турар. Чижээ, дериг-херекселдерни садып алырынга болгаш академияның баштайгы ийи чылында ажыглаары-биле 31 млн. долларны тускайлаар деп турар.

АКП-тың чагырыкчы бөлүктери ол академияны тургузарда болгаш бодунуң «тайыннны болдурбас [illegible]» дугайын хөйге чарлаарда тайбынче чүткүлдүг удуртулга болдурбайн турары билдингир-дир. Пропагандалыг медеглелдер кылыш турган-ла, америк империализм дайын белеткелин улам-на күштелдирип турары билдингир.

Н. ПАХОМОВ.

БҮЗҮРЕЛДИ АЛГАН

АФИНЫ. (СЭТА). Бүгү-грек социалистиг шимчээшкинниң удуртукчузу А. Папандреуга баштаткан грек чазак анаа бүзүрел болурунуң эргезин алган. Премьер-министрниң [illegible] чазак программазы дээш 172 депутат бадылаан, барыын үзелдиг удурланыкчыларның 112 [illegible] удур бадылааннар.

А. Папандреу бодунуң чазааның программазын киирерде Грецияның кабинединиң НАТО болгаш «нийти рыноктуң» канчаар көрүп турарын эде көрүп эгелээр деп турарының дугайын медеглээн. Чижээ, моон мурнунда чазактың кылганы шериг-ниң НАТО организациязынче Грецияның катап кирериниң дугайында дугуржулганы эде көөрүнүң дугайында чугаа боол турар. Премьер-министрниң бодап турары-биле алырга, ол дугуржулга грек улустуң эрге-ажыктарынга таарышпайн турар болгаш чурттуң айыыл чок чоруун магадылап шыдавайн турар.

Ол ышкаш оон кабинези грек девискээрде турар америк шериг баазаларын хүрген-не чок кылдыр чедип алыр деп турар. А. Папандреунуң медеглээнин ёзугаар алырга, амгы үениң байдалы дыка хөй экономиктиг айтырыгларны парлыдадып, чаа-чаа мындыг байдалды тургузуп турар болганда, чурттуң ЕЭК-ге киржилгезиниң дугайында айтырыг талазы-биле нийти-национал шилилгени чорударын чазак программазы болуунуң сорулгазы [illegible] салып турар.

Бал[illegible] [illegible] чепсек чок зона болуп тургу, делегейниң бүгү [illegible] найыралдыг харылзааларны калбартырыны эргежок чугула чазак программазында демдеглээн. Греция [illegible] чарыктырынга болгаш боо-чепсекти дүжүрерин чедип алырынга бодунуң улуун киирериге белен боол турар.

Иштики политиканың талазы-биле кабинет элээн каш бүдүрүлге черлерин, оларның иштинде металлургия болгаш судно тудар бүдүрүлгелерин, сад-хөө албан черлерин, нийтиниң транспортун болгаш [illegible] иштиниң кылдыр хамыраарын көрүп турар.

ГКП ТК-ның Чиңгине секретары Х. Флоракис парламентиге [illegible] солуушкунунга киржип, чүве чугаалааш, НАТО-дан Грецияның үнери чурттуң үндезин национал эрге-ажыктарынга [illegible] турарын айыткан. Бо талазы-биле баштайгы базым кылдыр Греция Соңгу-атлантика бөлүглежиишкининиң шериг организациязындан үнер ужурлуун ол онзалап демдеглээн. Компартияның удуртукчузу америк шериг баазаларын чоорту эвес, а дораан кежүрери, грек девискээрде тургусткулаан америк ядролуг чепсектерни [illegible] эргежок чугула деп чугаалаан.

Чурттуң хөгжүлдезин болгаш бурунгаарлаашкыны-даа антимонополистиг болгаш антиимпериалистиг чаа политикага үндезилеттинер ужурлуу шуут билдингир-дир деп, Х. Флоракис демдеглээн. Оон чугаалап турары-биле алырга, мындыг улуг болгаш чугула айтырыг талазы-биле чазак чери бодунуң программазын херек кырында боттандырарының тодаргай хемчеглерин болгаш аргаларын сүмележип, аңаа-ла [illegible] кызыгаарлаттынып турар.

Күрүне секторун калбартыр арга-биле экономиканы калыыкшыларын чедип алыры эргежок чугула деп ГКП ТК-ның Чиңгине секретары айыткан. Чүгле оон-биле монополияларның бүгү черлерге [illegible] кызыгаарлап болур. Грецияның «нийти рынокка» киржир чоруу хамаарышпас политиканың чурттуң чорударынга шаптыктаалдыын болурун ол онзалап демдеглээн.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

Пазылап кырган америк херээженнер социал хандырылгага чарыгдаар акшаны кызырып турар чорукка удурланып турарлар (чурукта).

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЖИ БОЛГАШ ХООЙЛУ
ӨСКЕ ӨРУК-БИЛЕ

Чолаачы Николай Десятов эртен эртелеп сөөртүп чорудар чүъгүн баазадан (октябрь 8-те) кежээликтей чүдүрүп алгаш, машиназын гаражка тургузуп каар дээш үнүп көөрге, таныывазы херээжен кижи үткүштүр кылаштап келгеш, Көк-Тей фермазынга чедирип каарын хөлчок дилээн. Чолаачы кезек бодаиып тура, чадаглааш ол кижиниң дилээри кончуг боорга база үениң орайтап орарын бодап келгеш, чөпшээрежипкен. Каа-Хем суурнуң соолгу бажыңнарынга чоокшулап келгеш, бир талазынче ээптерип демги кижи Десятовтан дилээн. Суурну эрткеш, элээн чоруп орда, ферма баар оруктан өскээр барганын чолаачы эскерип кааш, дедир ээр бодааш. соонда чоруп орган УАЗ-469-ту эрттирипте дээш машиназын оруу кыдыынга доктаадыпкан. Ынчалзажок демги машина кожаланадыр халдып келгеш, база-ла доктаай дүштен соонда, бөлүк оолдар оон үне халдып келген. Олар ок-боолуг шоглап көөр деп канчап-даа бодаваан Десятов кабиназының соңгазын куду бадырып кааш, чүү херегин оолдардан айтырган. Оларның бирээзи чыпшыр кылаштап келгеш:

— Бензин херек. Бер!—деп херекке[illegible].

Аңаа дилээн болза, ооң азнравкага чедип алыр бензинин бербейн каптаар. Ынчалзажок демги эрниң тура[illegible] [illegible]

— Силерге баар бензиним чок — деп удур дыңзыг ха[illegible]

[illegible]

— Бер диди[illegible] мени!—деп база катап херектээн.— Удурлавыр деп семеве-даа. Шорун...

Ындыда турганы база бир боо арнып келген. Николай сести берген. Чулчургайынга үстүрген чолдак боонуң соок демири бүгү мага-ботту соолаш кылдыр хаарыпкан ышкаш болган. «Мындыглар чүүлең-даа чалданмас. Бичии бензин дээш өлүртүр эвес...» Ындыг бодалдар башка чык дээн.

— Алыксаан чүвеңер ап алыңар...

Дөрт кижи болган. Ийиаа чолаачыны, кабинада олурган херээженни коргудуп турда, бирээзи кочал алгаш, бензинин акып этелээн. Ол аразында өскеэ машинаның капотун ажыттырган, электри [illegible] проводтарын үзе тыртып каапкан.

Бакка бичии-даа бензин арттырбайн, сыргап кудуп алганнар. Оон калында, 40 литрниң талонун, Десятовтуң бөргүн, курткazын, карманында документилерлиг [illegible] база ужудуруп алганнар.

[illegible] халдап [illegible] болурга, Десятов машиназын ол-ла черинге каапкаш, болган таварылганың дугайында [illegible]

телге ажылдакчылары дүрген болгаш шиитпирлиг хөделип, дүн-хүн чок ажылдап, сүржүп тургаш, үптекчилерни удаваанда тудуп. Ол дээрге истелге органнарының чоокку үеде чорудуп эн-не нарын, берге операцияларының бирээзи болган.

Социалистиг хоойлу-дүрүмну каржызы-биле хажыдып үрээн, бистиң амыдыралывыстың, моралывыстың гуманныг принциптерин сагыштыы-биле бужартаткан, ол боолуг үптен тонаашкыннарны, аар кемниг херектерни үүлгеткен дерзии үүлгедикчилер кымнарыл ол? Кайы черде кандыг ада-иелерниң төрээн, азыраан оолдары шак ындыг кара сагыштыг кижилер [illegible] келгени ол? Каяа өөренип кандыг ажыл кылып турган улузул? Оларның сонуургалы, [illegible] кандыг турганыл? Амыдыралдың дөрт оруундан чандыр баскаш, кем-херек үүлгедиишкиннерниң [illegible] оруунче кирип, оларның үптекчилер апаарынга [illegible] чүү бергениl, [illegible] таалпар турганыл? Бо бүгүнүң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үптекчилерни оралдажып көрээ[illegible]

чылда Улуг-Хем районнуң Арыскан суурга төрүттүнген, ортумак эртемниг. Соолгу бүрүдаттырарының мурнунда ийи катап шииттирип чораан. 1973 чылда РСФСР-ниң Кеземче дүрүмүнүң 145 чүүлүнүң II кезээ-биле (үптелге), 206 чүүлүнүң II кезээ-биле (дерзии хулиганнааны) хосталгазын ийи чылга казыттырып шииттиргеш, хууса бетинде хосталган. Төрээн суурну Арысканга катап чедип келгеш, янзы-бүрү ажылдарга ажылдап, баштайгы дээрезинде бодунуң аажы-чаңының эттинип, кижизиг апарганын чаңгыс чер чурттугларынга көргүскен. Оглунуң эттингенинге [illegible] мурнунда оон аваzы Татьяна Донгаковна дыка өөрүп, «Оглум ам-на билинген, эр болуп өскен-дир. Хөй дүңмаларын бүт кырынга тургусчуп, өстүр азыражып боор ийнаан. Шыырак дузалакчылыг болган азыраанныр мен»—деп, ол өөрүп боланган-даа.

Элээн үе [illegible] Арыскан суурда [illegible] [illegible] дээр кижи тывылбайн барган. Ынчан түс черниң удуртукчулары Саржат-оолду сактып [illegible]: ырлаар, таныылаар, хөгжүм херекселдерин [illegible], талантылыг, [illegible]

бе, эттине берген эр ышкажыл. Сеглээн сөс — кертикен ышк. Саржат-оол удаваанда клуб эргелекчилей берген. Баштайгы дээрезинде ол база-ла ажылга кызымаан, ылангыя бот-тывынгыр урал чуулдуу хөгжүдеринге, концерттерни, чорудулгаларны организастап эрттиреринге сундуулун көргүскен. Кинолар, аныяктарның дыштанылга кежээлери үргүлчү болур. Клуб, шынап-ла, культураның оран болуп бар чыткан ышкаш сагындырган. Ийе, чогум-на сагындырган. Чүге дээрге ол бүгү ур-даа болбайн соксаан. Клуб эргелекчизи Саржат-оол чаңгыс чер чурттугларының бүзүрелин шынзыдып шыдавайн барган. Кежээлерде ажылынга ээлрик кээр, аңаа турган улуг, биче улусту бак сөглеп, дорамчылаар, коргудар, чүгле хөрээ диргирээр апарган. Улус олче чүве чугаалап, хөй дээринден коргар турган.

Бак аажы эки чүвеге четпес. 1977 чылдың октябрь 25-тиң кежээзинде Саржат-оол клубка ээлрик чедип келгеш, кино үндүрүп ажылдап турган механикче бижектиг шоглап-шоглап, аңаа күш четпейн, клуб иштинче кирип маңнааш, аңаа кино көрүп орган уругларны дегерезин коргудуп, үндүр сывырыпкан. Оон бажыңынга чемиске шаап алгаш, катап маңнап келгеш, улуг улус кинозунуң үезинде база-ла шак ындыг [illegible] уламчылап, кежээлерни тарады сывырган. Ол дээш үш чыл алды айга [illegible] [illegible] шииттирген. [illegible] кыш-ажыл черинге ол хууса[illegible] ажылдап эрттирген, ба[illegible]

дарның» соонда Арысканга катап чедип келгеш, каяа-даа ажылдавайн тояп чоруп тургаш, бодундан бичии назылыг оолдарны эвилелдеп алгаш, үүлгедикчи бөлүктү тургускан.

Александр Саржат-оол хөй урут-дарыглыг өг-бүлеге, сес кижиниң бирээзи кылдыр төрүттүнген. Ам 24 харлыг. Өөделиг кижи болза, дүңмаларынга хир-чам [illegible] азыражыр, авазынга солуттунмас дузалакчы болуп чоруур ийик. Ооң аваzы Т. Саржат-оол — ажыл-иштич бөдүүн кижи. Ол Арыскан фермазынга ам 20 чыл хире саанчылап ажылдааш, коллективинде багай эвес кижилерниң бирээзи диртип чоруур. Бодунуң хөй ажы-төлүн өстүрүп каар дээш бүгү күжүн оларже салып, амыр-дыш[illegible] [illegible] карак [illegible] ажылдач [illegible]ген. Уругларының улуглары база эртем-билигни чедип ап, [illegible] ажылдап, чурттап чоруурлар.

Ынчалзажок өг-бүлеге бир бак кижи черле турар дижир болгай. Өг-бүлениң эр ээзи, хөй уругларның адазы Алексей Саржат-оол чогум-на ындыг кижилерниң бирээзи чүве-дир. Ол кара бажыңын бүгү кегергиже хемчээл чок араганап, алган кадайын, ажы-төлүн азыраарының оруунга [illegible] [illegible] [illegible] уруг-чыларын шуут үттүнгер, ок-бижек тудуп алгаш, [illegible] коргудуп, үндүр кип [illegible] [illegible] тура чонар кижи-ле [illegible] Ам-даа мындыг. [illegible] тээрге мизевас-тыр. [illegible] уругларының [illegible] чүве ийик. [illegible]

зыл-даван маңнап турган оглун харлыг кыжын соокта даштаар үндүр ойладыптарга, бажың азыынга ыглап тургулаар ийнепе кожазында бажыңнарже маңнап чоруй баар турган. Чааскаандыразын-даа, авазы-биле, дуңмалары-биле-даа ону та чөже катап ынчаар үндүр-киир сывырган, коргуткан чүве. Оглу өссе-өссе, адазының аажы-чаңын кезе дезеп, шору эр болу бергеш, оон-биле демге түрчүр апарган. Сата өжеш, хелер, турамык кылдыр өзүп, араганың амданын эрте-ле биле берген. Оон ыңай — оор, хулиган, үптекчи. Мурнунда каш катап шииттирип чораан, дер[illegible] [illegible] Алексей Саржат-оолдуң өг-бүлеге «кижизидилгезиниң» түңнели ол.

Александр Хайыдай — Саржат-оолдуң [illegible] [illegible] чаңгыс чер чурттуу. Мурнунда шииттирип чорбаан, ол өгде үш кижиниң ортуну, би[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Арыскан сес чыл школазын 1976 чылда дооскаш, фермага ажылдап артып калган. [illegible] [illegible] шору бүдүмчүг кижи болуп [illegible] [illegible] [illegible]

даар арга чок.

Владимир Кыргыс 23 харлыг. 10 класс дооскан [illegible] [illegible] [illegible] мурнунда шииттирип чораан [illegible] [illegible] бетинде үнген болгаш оон кандыг-даа түңнел үндүрбээн. Соолгу [illegible] мурнунда Кызылдың [illegible] фабриказынга ажылдап, Каа-Хем суурда угбазының бажыңынга чурттап турган. Саржат-оолдуң бөлүүнге [illegible] дигилеринге дорт киришкен. Бүдүжү, аажы-чаңы өске ашкаштарындан [illegible]

Он сес харлыг Биче-оол Кара-оол школага эки өөренип, бодунуң кызымаа, өөредилгеге сундулуу, бодун шевергин ап чоруурубиле башкыларынга мактатып-даа турган. Ынчалзажок арагага сундулуг ада-иезиниң бажыңынга оон амыдыралы мындыг-ла эки эвес турган болгаш бүгү чүвени боду кылып өскен. Соолгу үеде ол Арыскан фермазынга ажылдаан.

Ынчалзажок Биче-оол Кара-оол Саржат-оолдуң салдарынга алыскаш, оон органиазастаан бөлүүнүң кемниг үүлгедиглеринге эгезинден төнчүзүнге чедир киржип, бодунуң төлеп чок чоруун көргүскен. Херек үүлгедиринге [illegible] [illegible] бурунгаар кылып белеткээн чолдак боолар[illegible] бирээзин ол холдан салбайн ап чораан болгаш оон-биле [illegible] [illegible] эрткеш, харын чаңгыс эвес [illegible] боолаан. Оон аткан октары, эвес кежик боол, кижилерге дегбээни чаңгаан болган.

(Уламчылыг)

М. САГДЫ.

СЕРГЕК БОЛУРУНУҢ СУКСУНУ

Сураглыг орус эртемден болгаш аян-чорукчу Е. П. Ковалевский шай дугайын мынчаар бижээн: «Ол кайгамчык суксунну кым чооглаваан деп! Кыжын орукка доңуп чорааш-даа, чайын изиг ховуга кеш кургап, карталып турда-даа, чүгле ийи-үш аяк шайны аартаптарга-ла, кижи катап-ла дирлип, орукту уламчылап шыдаар апаар».

Шынап-ла, чаңгыс аяк сарыг шай кижиниң суксаазын чидирип, чылыктырыптар болгаш күш киирип, сергедиптер. Ол дээрге, эң-не нептереңгей суксун болур. Ам делегейде шай бүдүрери чылда бүдүн чартык миллион тонна чедип турар.

Бистиң чуртувуста шай өстүрер шөл 75 муң гектар ажып турар. Ангы үениң дериг-херекселдери-биле чепсегленген чүс ажыг фабрика янзы-бүрү сорттарның шайын кылып турар. Олардан грузин, азербайджан, краснодар шайларның дээди сорттары, «Букет», «Экстра» тергиидеп турар.

Шай, бир-ле дугаарында, чаагай амданныы-биле сураглы жаан. Шайның бүрүлеринде, оон хайындырган шайның болунда кофеин, теобромин, теофиллин, танин, катехиннер, чыткыр үстер, витаминнер хөй. Олар кижиниң организминде бүдүмелдерниң солчуушкунун күштелдирер. Оон ынай кофеин, теобромин болгаш теофиллин баш мээзиниң чүзалдарын алгыдар, ынчан угааннын шагзыраазы болгаш кижиниң турупканы арлы бээр. Шай деригтирериңге база дузалыг, сырыңгылаанда ону аартаарын сүмелеп турар.

Шайда танин биле кофеин деп бүдүмелдер организмге база эки салдарлыг. Катехиннер Р витаминге дээштиг болгаш дамыр ханалары быжыглаарынга дузалыг, хан базышкының күштелдирбес шынарлыг. Биохимиктер катехиннерниң база бир шынарын тып алганнар—ол аскорбин кислотазының көвүдедиринге дузалыг. Р биле С витаминнер бот-боттарының дээштиин күштелдирер. Чамдык аарыглар болгаш аар ажылдар үелинде, ылангыя изиг черге ажылдаарга, Р витаминге негелде өзер, ынчаар ону шай-биле намдадып болур.

Шайны шаг-шаандан бээр амыдыралдың чаакчызы кылдыр санап келген. Ынчалза-жок ону хемчээл чок ижип турзун дээни ол эвес. Бирээде, ону хөйнү ижерге, чүректиң, бүүректиң болгаш дамырларның ажылдаары аартаар. Ол дээрге организмге аңаа бир чүве эвес-ле болгай. Ийиде, холуң эрттир аксыг шай ижерге, кофеин нерви системазынга дээп, чүректиң ажылдаарын баксыралып, хан базышкының улгаттырып болур.

Шайның амданныг, чаагай болгаш ажыктыг болуру ону канчаар хайындырарындан хамааржыр. Сугну дыка хайындырбаңар, чүгле агартыр меңдүнейни [illegible] чедиринер. Хөреңгиң (заварка) кудар хөнекчигеш ыяап-ла шажан болур. Ону изиг суг-биле чайып каалтар. Хөнекке шайны (стакан суксунга-ла бичии шопулак иштин) каггаш, хайындырган сугну оон үштүң бир кезиин хире куткаш, беш минута дыннуктуруптар. Оон соонда хөнектиң үштүң ийи кезиин чедир куткаш база катап 5—7 минута тургузуңар. Шайны ам ижип болур.

Хөреңгини чылыдар азы буска тудар болза, дораан-на үрелир. Дыка изиг шай ижиксе херээ чок. Шайны сүттеп азы вареньелеп алырга, улам-на чаагай болур.

М. А. БОКУЧАВА,
Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги.

Н. И. СКОБЕЛЕВА,
биология эртемнериниң кандидады.

АҢГЫ-АҢГЫ

Хайындырып каап шайны ижеринде чер-черде ылгал бар. Чижээлээрге, японнар биле кыдаттар шайны чигирлевес, тибеттер болгаш моолдар дустуг, сүттүг шай ижер, чамдыкта саржаглап-даа алыр. Англичаннар шайны аажок ааткалдыр хайындырар. Соңгу чүктүң улузунуң ижер шайы кончуг изиг болур.

Шай кайы-даа улустуң, ылангыя чөөн чүк улустарының хүндүлүг чеми. Аалга келген кижиге бир-ле дугаарында шай кудуп тутсуру чоннуң нептереңгей чаңчылы болу берген. Хүндүлелдиг шайлалга ыяап-ла шай-биле эгелээш, оон-биле доостур. Шайлап таныжары болгаш шайлап тайбыңнажыры ханы утказыг.

Шаг шаанда шай чем эвес, эм утказыг тыптып келген. Чүге дээрге шай кижиниң чүгле шаг-шинээн сергедир, күш-дамырын киирер, чылыктырар, аштаанын чидирер эвес, харын организмниң эңчок байдалдарын эдер болгаш орталандырар.

Улус шайны өске чүүлдер-биле күш киирип, амданын болгаш чыдын чаагайжыдып, херегзээриниң аайы-биле өскертип ап турар. Чижээлээрге, моолдар соок үеде кужурлуг азы чевүрээлиг шай ижер. Шайны шеңнелеп база ижер. Кужурлаан шай кончуг хоюг, чымчак, тускай амданныг. Мыңдыг шайлар организмге эргежок чугула бүдүмелдер-биле байлак.

Улус чамдыкта шай орнунга өске чүүлдерни база ажыглап турар. Ылангыя черлик-шай, хадын чүдүзү, ыт-кады хайындырып ижери нептереңгей.

Хоорайга сеглүүстеп болур бе? Ындыг айтырыгны дыштаныр хүннерде хоорайдан дашкаар чоруп шыдаваан муң-муң кижилер салып турар. Аңаа харыны ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге чаңгыс-даа катап барган кижи дораан-на тып алыр. Маңаа шанактыг аъттарга эстедип, дош дагларда чуңгуаап, дыжалыг агаарлап, ол аразында хеглүг кожамыктар-даа дыңнап, изиг шай-даа аартап болур.

Аңаа хүннерде 25-30 муң, а дыштаныр хүннерде 45-50 муң москвачылар болгаш аалчылар маңаа кээп, оюн-тоглаа көрүп, дыштанып турар.

ЧУРУКТА: шанактыг ивилер.

Б. КАВАШКИН биле В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроника.)

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

⊙ Аалга келген кижи аяк эрин мырар.

⊙ Баштай шай ижер, оон соонда өске чем чиир.

⊙ Шайны баштай аякка куткаш сунар.

⊙ Дүн хонган шайны өске улуска кутпас.

⊙ Ырактан келген кижиге ыяап-ла чаа шай хайындырып бээр.

⊙ Канчаар-даа далашса, хайынган шай кагбас—адак дээрге, амзааш аъттаныр.

ЧЕВЕН БОЛБААЙН

Балды сыны чазан аар
 дээш.
Баламназынның чазап
 каг[illegible]
Бээрүнге, чүү боор ында,
Холчок белен ышкаш
 болгу.
Чоннуң чазап, самнап органы,
Соора бардым—човаанчыын
 да!
Үрелдежип [illegible].
Үреп алдым, үгле бүтпээн.
Былтан кижи түңнели бо:

Кызыл апай хаварыктыг,
Сүтленнилиг хелүм иштин
Сүйбай тудуп, үрүп ор
 чок.
Чонар ишке бодум чевен,
Чотаан бижиир—сөзүм
 чевен.
Шевер кижи магаданчыг,
Чечен кижи база амыр —
[illegible]
[illegible]

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

КҮДЭЭНИҢ ХОМУДАЛЫ
(Шоодуг)

Шаанда шагда күдээ кижиниң эрезин, хоге-шыыраан хиннаарда, аскыр мойну адырткаш, шылгалда эрттирер чүве деп дыңнаан мен. Аскыр мойну адырар байтыгай, чудаңгы анай тынын үзүп көрген эвес, бо шагда мен ышкаш [illegible] эвээрге ындыг шылгалда чок болганы-ла чаан! Ам күдээлээри-даа магалыг-ла болган-дыр деп иштимде өөрүп чордум. Катканың ындыг боор, бо шагда күдээлээри [illegible] дора чүге-дир...

Катым, кат-ием чугаа соттуг, эки-ле улус болган. Таныжып барган [illegible] кат-ием мынча дей-дир.

— Чолаачы күдээлиг болган, амыраан улус-тур бис, ышак. Соңгугу хүн дыштаныр хүнүң [illegible] күдээң-биле каттап әккелбес сен бе? «Күдээзиниң кужун көөр дижир чүве, хүрегеш шыдаар-ла ыйнаан бо?

«Хүреген шыдаар» деп турза, ойталаар арга бар эвес, [illegible] машиназын алкаш, ажылдан дургуннап, катым-биле каттап чоруптум. Катты дыка-ла кызып чагдым. Ынчалза-даа... кел чорбуй шагдавалерге туттуруп алдывыс.

Даргаларым бо удаада сагындырыг берди. Ооң соонда катым сугга ыштап берип чорааш, доңгулда алдым. Кат-ием, «Сен ышкаш ынныг, шыырак оолдар ол хире чүвелерге бүдүп бээзин кайын тыртар, муңгараваа, хүрегеш» — деп күш киирди.

Каш хонганда кат-ием мени ынй дидир: «Бистиң чем холуур апарган хире-дир, хүреген. Төрелдивис кижиде аалдап кээп дөгпевис бар чүве, машиналыг кижи катың-биле ону эрү аалдап улуг хойга орнап келиңер» деп мындыг. Ол аргыг хеннап чорааш, харалаан, база-ла туттурдум. Албан машиназын хуузунда ажыглаан дээш, ам мырыңай [illegible] үндүрүп алдым.

Боданып орарымга, «Күдээзиниң кужун көөр» дээш кат-иемниң ыдалаас-ла ажил-херээ чок ышкаш. Садыгжылаары шуут чүден-даа дораамындаа «боргум чок» деп оржук. Адырам... База хоржок хире. Ээ-те, шаанда шагда күдээлээри, бо шагдан дээре-даа турган чүве эвеспе... Дужчукка тулганда кижи [illegible] деп, чаан-даа мойну адырып болгай-ла.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

,,СӨӨЛҮ КЫМЫЛ?“

Ийи кижи азаарлап, хоорайлап базып чораан.

— Холуң соозун аа—деп, эр кижи чугаалаан.

— А сээңии изиг-дир, дыка изиг—деп, херээжен хүлүмзүрээн.

— Карааң кирбиинде хар дүжүпту — деп, эр топтаан.— Арга эрисейн-дир.

— Кайы?— дээш, херээжен чоогунда турган киоск соңгазының шилинге, көрүнчүкке дег, көрдүнзүлээн.— Кайы? Көрбейн-дир мен.

— Бо, бо—деп, шыдал демгизин салаазы-биле тыккылаткан.— Кирбиктериң чиеңнеткиле даап, хар кээп дүжерге, көрүп каар сен. Езулуг хөртүк деп бил. Сенде кирбиктер эвес, а антикварлыг (үнелиг дээрги ол) ховар эртине-дир...

Ол өйде киоск чанынга шляпалар кеткен, костюмтерлиг, портфель тудкан ийи кижи доктаай берген.

— Дыңнадың бе, «ховар» дидирлер? Улус база чок. Көрүптээли?

— Менде чүгле ийи рубль бар. Хей черге хоон караптып чоор ону.

— Ажырбас, менде бар. Шаңнал алдым. Хамаатылар, силер ээлчегде тур силер бе?

Олар ээдепсиниң хая көрүпгеннер.

— Тур-ла бис—деп, демги эр харыылаан.

— А чүл, туруп болбас чүве бе?— деп, херээжен үнүп бедиткен.

— Чок, чок. Туруңар, оршээп көрүңер— дээш, ийи кижи уламчыр турупкан.

— Бис силерниң сооңарда бис. Ховар чүү-дүр?

— Үнелиг, антикварлыг...— деп, демги эр шугулдаан.— Мындыг чүве силерниң дүжүңерге безин кирбээн боор.

База бир кижи чедип келген, хана-карак шокарлаан хептиг.

— Чүнү берип тур.

Шляпалыг кижилерниң костүктери ыланайнчып:

— Сөөлү бис бис—деп чарыштырган.

— Ховар бераан бе?—деп, «хана-карак» соңгааргаан.— Өртээ каш-тыр?

— Билбес бис. Садыгжы сайдынында келбээн чүве-дир, көрбейн тур силер бе?

Сөөлгү мода эзугаар кеттинген үш херээжен немежип келген, бирээзи улуг-ла барбалыг.

— Сөөлү кымыл?

— Мен боор мен—деп, «хана-карак» дүвүрел чок харыылаан.— Акшам аа тырттып алгаш кээйн, айтырза, мээң ээлчээм бадыткаар силер көрем.

— Чүү дээш мооңнежип турар чоор?—дижип, кезек хоңгу анылактар келген.—Апельсин? Идиктер? Хеминзуой?

Ээлчег шалыпкып шөйлүп органан. «Силер турбаан силер?», силерни көрбээн бис» дээн маргылдаа сөөлүнде турганнардан хөрлээлеп эгелээн. Ортузундаалары: «өске чөөр ирги бе, оода дүрген көрзе...» дижип четтикпейн турган. А эң баштагылары, шилге хевийлерин чылышыр улар чылдым турзулап алган, чугаа-ларын таасар уламчылап турганнар.

— Сээң караатерың, аас дээр дег, ак-көк...

— Сээңии—хүреңзимээр-даа ышкаа.

— Че, ынчаарга, кинодан көрээли—деп, демги эр саналдаан.

— Ынчангай-ла—деп, херээжен чөпшээрешкен.

Ийи кижи эргилгеш, ушта базып чорупкан. Ээлчег амырап чыдып калган. Бир чидиг үнүг эр ногаан фломастер-биле ээлчегде турганнарның адыжынга дес-дараа дугаар бижип берип, хары угда ийи дугаар чоруй барды—деп, амырап чоруп турган.

Т. АНДРЕЕВА.

Харлыг баштыг кожагарлар.
Хат-шуурган, кара булут
Каңдаашкынның чайын
 бээп
Кадарчыдал адырылбас.

А бо кырган чеже катап
Ак хар биле кожа чайлаан?
Ооң эрес, ажылгырын
Оолдар, кыстар дөзээлиир!

Сүмелер
КАПУСТАНЫ ШЫГЖААРЫ

Дузалаан капустаны соодукчуга азы үш градустан өрү эвес температуралыг сериин черге кадагалаар болза эки. Ону сериин черге шыгжаарда ыяш савага, а соодукчуга—бааллыг-ныг савага урар. Савага урган капустаны албан кыпыназын тыртый баар, ажыткы суун кырындан артык кылдыр кудар, а саваның аксын ыяк базыра хаггаш, аар чүве салып каар. Ынчаар кадагалаарга, капустада чүгле минералдыг бүдүмелдер, ылангыя калий, кальций эвес, харын-даа С витамин хевээр артар.

Капустаны шуут-ла чиир мурнунда тавакка салыр болза чогуур. Чүге дээрге, ажыткызындан уштуптарга, С витамин хурген-биле арлы бээр. Чижээ, капустаны тавакка салган соонда 3 шак эрткенде С витаминниң 40 хуу хирези, 12 шак эрткенде—чартыы, а бир хонганда—70 хуузу арлы бээр.

Дузаан капустаны даштыгаа доңуруптарга, С витамин 20—40 хуу эвээжээр. Ынчыг чиңнигин [illegible] тедээр, капустаны доңурбас болгаш хөй катап эргиспес болза чогуур. Доңган капустадан чүгле чиирин өйлеп ап турар. Эрий берген капустаны дезир үндүрген хереэ чок. Дузалан капуста-биле ши хайындырарда, ону баш удур эргиспейн, чүнче доң хевээртинин урар.

М. ШЕВЧЕНКО.
[illegible]зичи.

БЕШ-БАРМАК

Кыргыстар беш-бармак кылырда, 860 грамм хой эъдин, бир борбак согуна, 240 грамм үзер далган болгаш дус, кызыл перец далганы белеткеп алыр.

Улгаттыр кескен эътти бичии сугга хайындырар, ынаар дус, перец каар. Оон эътти әскеш, калбаа 0,5 болгаш узуну 5 сантиметр хире доораар.

Чуглалыр өйген далганны үскеш, сугга хайындыргаш, шүүрел алыр. Оон соонда эът биле далганны холааш, дээрбектей дооран согуну биле кады аякка каар. Мунун аңгы аякка бээр.

ИМИРТИНДЕ
Рассказ

Шолбан-оолдуң ада-иези малчын улус болгаш, чайын Меңгилиг дээр тайганың эдээнге барып хонуп алыр. Ол аажок сериин, оът-сигени сүстүг чыдар чер.

Меңгүн бөрттерин чайып бээни ужулбас, коргунчуг шиштегер баштарлыг бедиктер аалдан мырыңай ырак эвес, хол сунарга чеде бээр ышкы, бо кестүп тургулаар.

Шаанда Шолбан-оол база маңаа күскээр чайын төрүттүнген чүве-дир. Оолду иези даң шолбаны чаа-ла Меңгилиг кырындан харап келгенде, божупкан. Ынчангаш кырган-ачазы Ак-Сал ирей чаа төрүттүнген оолга «Шолбан» деп ат бээрин саналдаан. Оолдуң ада-иези аңаа [illegible]. Ынчанмайн канчаар, Шолбан дээрге шынап-ла чараш болгаш ханы утказыг ат-тыр.

Шолбан-оол үшкү классты [illegible] кырган-ачазы Ак-Сал ирей бир-ле кежээ аңаа мынча деп чугаалаан:

— Дөө ол, бажында ак меңги харлыг бедикти көрүп олур сен бе? Ооң бажындан кажан-даа хар арылбас боорга, ону «Меңгилиг» деп улус адай берген чүве-дир. Эн шаан четтип, аът дыным тыртып, элең-иден тептиниг турар апаргаш, бо Меңгилигниң кырынга үнүп, ону шинчилеп көөр сен. Солун-даа, коргунчуг-даа тайга эвес-ле. Солун чүвези чүл дээрге [illegible] каас чаражы, оң-базып [illegible] вис чаткан дег, айыран чечээ. Булуттар база Меңгилигниң кадыр-кашпал чарыктарынга, ооң шиштегер баштарынга буузун хүнзээр. А дүне оон өскээр тарап чоруп турар. Ооң кырынга үне бергени көөрүңге, сылдыстар артында чоок, улуг ышкаш сагып дырар. А коргунчуг чүвези чүдел диве, ооң кадыр-берти, туруг-хаялыы, кижиге билдинмес хөй хөй оңдактарлыы.

Кырган-ачазының тоолда чүве дег солун чугаазын таалап дыңнап олурда, караңгы имир апарган болган. Ынчап кежээкиниң чидиг, чайынналчак ак шолбаны Меңгилиг кырында харап алган, хүлүмзүрээн ышкаш, чайнап берген турган.

Ак-Сал ирей дам-на хөөрээн.

— Чүү дижик мен, Шолбан? Сылдыстар, булуттар ында чурттап турар дээн мен але. Инет, көр даап, Шолбан. Сылдыстарның бирээзи Меңгилиг кырында [illegible]. Ол оптаргай делгемнинде улуг оруунче оон чүгүрүп чорттар. Кежээни-не ында. Ынчангаш сактырга-ла ында чурттап турар ышкаш боор.

Шолбан-оол көөрге, [illegible] турар бир сылдыс ында ырак базып ойнаан ышкаш, [illegible] турган.

Ак-Сал ирей [illegible] чыгаан.

— Меңгилигниң кырында [illegible], чайын-даа эриг бус тыпып чыдар хорумнар бар. Ону «вулкан» дээр чүве ынчаан. Ында кижи көрбээн куңлар, чер иштиниң үттери, өдүгнери әндерик. Тайга аңнары-биле [illegible] байлаан, те-чуңма, буур-булан, сыын-мыйгак, элик-хүлбүс ында. А ооң эң кол чүвези — чер иштиниң эртинези — ажыктыг казар байлаа. Ол ам-даа шинчилеттинмээн. Та кандыг эртине [illegible] чылар чүве. Ол үүжени ажылдар, ажыглап бузар кижилерниң бирээзи сеп-дир сен. Меңгилиг кырында хөлдерниң чаражын чүү дээр! Ала ак-көк дээр өңнүг. Оларда ийи балык чемнээрге, мырыңай хөл кырында чаашкын даа чаап турган кылдыр [illegible].

Ол үеде бээр элээн чыл [illegible] эрте берген. Ак-Сал ирей ам чок. А ооң оглунуң оглу Шолбан-оол тосту дооскан. Шолбан-оол чайгы каникулда [illegible] келгенде, ада-иези Меңгилиг эдээнге чайлаглап барган. Чогум-на ынчан Шолбан-оол «булуттар буузун [illegible] оон чүгүржүп чоруп турар» деп, кырган-ачазы Ак-Сал ирейниң чугаазын [illegible] Меңгилиг кырынче үнер деп шиитпирлеп алган. Кожазында хой-жунуң оглу, чаңгыс классчызы Сылдыс-оол-биле ийилээ ынаар чорууруп дугурушкан.

Ийи оолдуң кайызы-даа топтуг-томаанныг, бүдүштүг, өөредилгеге сундулуг, ынчангаш ийилээ тоску классты [illegible] болгаш «[illegible]демдектерлиг» дооскан. Күш ажылга база ынак, дыштаныр үезинде чылдың-на ада-иелеринге кээп дузалажып, мал кадаржып, сиген [illegible] турган. Олар [illegible] дыг, ону өөрениип көөр, шинчилээр, хевгаарвар, камгалаар дээш сагыш аарып чоруур.

Хүнде чиир [illegible] түңнелиниң рюкзагынга [illegible] Шолбан биле Сылдыс ийи Меңгилиг тайгаже үнүпкен нер. Оларның оруу узун, [illegible] буурул тайга болуңнуң чаштарынче белең-селең кижилерни эрттирбес [illegible] аап. Оолдарның оруунга чаным хая бо-ла дуй туруптар, ону оюн-кыйып эртер оруулар ужурга таваржыр. Ганныге удур моондактар кылып-даа каан дег. [illegible] ышттарның ос-озаңы тана рышкылаар. Хорум, кешке, дээш, черле чүну чок дээр!

— Чоп кончуг берге черил моң? — деп, Сылдыс-оол тугалаан.— Бо хая-турупну канчап эртер боор!

— Араи [illegible] бердиң бе? — деп, Шолбан-оол өйнайсылдай [illegible] айтырган.

— Кайын коргар ийик. Бо черниң бертип кайгап чорууру ол-дур ийик.

— Оюн-кыйып чорааш, демей-ле эрте бээр бис.

Орлап-шовaa, эрес-кашпагай болгаш Шолбан биле Сылдыс Меңгилиг тайганың ак бергүнге эртенги хүннүң алдын херелдери чаа-ла шалып дээп келгенде аалдан үнген хирезинде-ле, биче тыш турла улуг тайганың кырынга үнүп келгеннер. Агаарны тынарга ана шүүлең, чиик кылдыр сагындырар, хөрек хөөп турар.

— А Меңгилигниң кашпал [illegible] иштинге буузун хүнзээр булуттар кайыл ынчаш? — деп, Сылдыс-оол [illegible] айтырган.

— Кырган-ачамның чугаазындан алырга, булуттар маңаа турар дээр-ле болгай — деп, бирээзи аңаа харыылаан.

— Арыг, ааc хүн маңаа булут бузувазы чоптуг. Хүн шүү ааc, магалыын көр даан!

— Ах, бо чечектерниң чаражын көрем! Мырыңай оң баазын.

— Шынап-ла. Шолбан. Кандыг кончуг чараш чечектиг чер боор!

(Уламчылыг)

К. АРАКЧАА.

ЛЕКЦИЯЖЕ

Кызылда Политиктиг чырыдылганың бажыңынга 1981 чылдың ноябрь 29 та воскресеньеде, 16 шакта «Ангы Кыдат» деп темага хөйге лекция болур. Лектор —экономика эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының делегейниң ажылчын шимчээшкин институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Эдуард Самуилович Кульпин.

Лекцияга абонементилер-биле кирер. Билеттерни база садып турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. [illegible] — Урок холдар. 9.35 — «Силерге, [illegible]». 10.05 — Фильм-концерт. А. С. Пушкин—«Руслан биле Людмила». 11.00 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Дам кырында чалбыыш». (ЮСФР). 11.20 — «Айыыл чок шимчээшкин». 11.50 — «Спортлото»нуң 48-ки тиражы. 12.00 — «Музыкалыг абонемент». П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 12.55 — «Музейлер болгаш делгелгелер залдары-биле». ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залдарында аныяк чурукчуларның ажылдарының делгелгези. 13.30 — «Книга. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң уруңгучу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Ыры дугайында». Фильм-концерт. 15.25—«Совет Эвилели». Киножурнал. 15.40—«Кызыл дагаа Плимутрок». 16.45 — Чоннуң аялгалары. 16.55—«Дириг амытаннар дугайында». 17.55 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 18.25—18.30 —Чапсар. 18.40 — Спорттуң гимнастиказынга делегей чемпионады. Хой хевир. Эр улус. Туннел. 19.25 — «Кинопанорама». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Совет телевидениениң 50 чылынга тураскааткан концерт Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга болур. Телефон—Медлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

11.20 — «Кино аян-чорукчу агаарда». 11.20 — Музыкалыг программа «Эртенги [illegible]». 11.50—«Классиктиг хуреши делегей кубогу». 16.20 — Ф. М. Достоевский — «Дайынның [illegible]». Телеспектакль. 1-ги кезээ. [illegible] — «Пионерлер найырында». В. Локтев аттыг ыры болгаш танец ансамблиниң [illegible]. 18.30 —«Ооң аналары болен эвес». Полтава «Авто-ВАЗ» каттыжылгазының автомобиль тудуузуның дугайында документалдыг телефильм. 19.20— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчылыг [illegible]», «Бачо кырган-ачазының [illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Нарыннаш». Информастыг программа. 21.30—23.20 — «Олеко Дундич». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Агаар

Республикага бөгүн [illegible] турар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 9—10 градус соор.

Кызылга дүне биче чаар. Агаар 22—24 градус соор.

КИНО

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хаанның сөөлгү дамдыынга чедир» (2 сериялыг) 10.00, 13.[illegible], 17.00, 20.00. «Кариб куржаандан репортаж» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуурттан куу куштар» 9.30, 13.50 «Дүне дыңнаан тоол» 11.00, 15.10. Киночымыдыр 12.30. «Кактустуң чечээ» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыдат аарыгның шинти дендээ» (2 сериялыг) 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тегеран-43» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

СЭКП Улуг-Хем райкому болгаш райкүүскому күш-ажылдың хоочуну персоналдыг пенсионер

Ортаал Донгакович
ДАМДЫНЧАПТЫҢ

мөчээнин дыңнатып, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы качыыдалды илередип тур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-93, [illegible] 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-36, [illegible] 2-34-43, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-22, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-44, буухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17000.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 276 (11774) 1981 чылдың ноябрь 29, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кәп.

ОЛАРНЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң төп органнарының, идеологтуг албан черлериниң, эвилелдешкен республикаларның компартияларының, ТК-ларының, партияның крайкомнарының, обкомнарының пропаганда болгаш агитация, культура килдистериниң эргелекчилериниң чөвүлел хуралы ноябрь 27-де СЭКП ТК-га болган.

Он бирги беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланның даргазы Н. К. Байбаков кылган.

СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында көдүрүлген сорулгаларны пропагандалаар, тайылбырлаар, ол ышкаш парлалганың организакчы ажыл-чорудулгазын күштелдирер талазы-биле парлалганың, телевидениениң, радио дамчыдылгазының ажылының чугулазын онзалап демдеглээн. Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң шиитпирлиг угланыышкыннарынче: бүдүрүлгени интенсификастаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, иштики курлавырларны дилеп тыварынче, хамналга чурумун шыңгыырадырынче, ажыглалгага кирер объектилерни өй-шаанда ажылдадып кииреринче, экономиктиг күчүнү эки ажыглаарынче күжениишкиннерни мөөңнээри эргежок чугула. Парлалганың хүлээлгези — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери, он бирги беш чылдың планнарын доллур болгаш ажыр күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерниң, бүгү ажылчы чонунуң социалистиг чарыжын улам ыңай калбартырынга идепкейлиг киржири болур.

(СЭТА).

АНЫЯК САЛГАЛДЫҢ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

Амгы үениң аныяк кижилери даарта бистиң ниитилеливистиң кол өзээ болурлар. Политика талазы-биле идепкейлиг, бодунуң херээн эки билир, күш-ажылга ынак база ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен салгалды өстүрүп кижизидериниң дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде база катап онза чугулалап айыткан. Съездиниң ол айтыышкыннарын херек кырында боттандырар дээш аныяк өскенниң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларынче чер-черде партия, комсомол, профэвилел организациялары база совет, эрге-чурум камгалаар органнар болгаш бүгү хөй-нииити, башкылар коллективтери хөй талалыг ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Мањаа кол чүүл аныяк өскенни марксисчи-ленинчи өөредиг-биле чепсеглээри база оларның нииити билиг өөредилгези болур. Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары политиктиг өөредилгениң системазынга оолдар болгаш кыстар марксисчи-ленинчи теорияны, партияның политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын ханызы-биле өөренип, шиңгээдип алырынче кичээнгейни күштелдирип келген.

Ооң-биле чергелештир аныяк кижилерниң нииити эртем-билиг чедип алырынга хүндүскү болгаш кежээки, бот-өөредилге школалары улуг рольдуг болуп турар. Оолдар болгаш кыстарны бүгү талазы-биле болбаазыраңгай, марксисчи-ленинчи үзел-бодалдыг, амыдыралчы идепкейлиг турушт уг, телептиг аажы-чаңныг кылдыр кижизидеринге ол бүгүнү бүрүн ажыглавышаан, оларның кижизидилгезиниң айтырыгларын моон соңгаар-даа улам күштелдиреринге бүгү чепсектер болгаш аргалар бисте бар. Оон аңгыда олар Совет күрүнениң хоойлуларын, боттарының чүгле эргелерин эвес, хүлээлгелерин база ылап билген, ыдыктыы-биле күүсеткен турзун дээш, башкылар коллективтери, эрге-чурум камгалаарының органнары, дагдыныкчылар, күш-ажылчы коллективтер база-ла хөй чүүлдерни кылып турар.

Ынчалзажок бистиң республикада аныяктарның чамдык кезектериниң, ылаңгыя назы четпээннерниң ортузунда эрге-чурум үрээр чоруктар ам-даа шыңгыы айтырыг болуп турар дээрзин СЭКП обкомунуң чоокта чаа эрткен IV пленумунга демдеглээн. Ылаңгыя Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда база Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда аныяк кижилерниң, элээдилерниң аразында эрге-чурум үрээр чоруктар ам-даа дүвүрээзиннииг болуп артпышаан.

Республикада чамдык профэвилел, комсомол организациялары болгаш бүдүрүлгелерниң, совхозтарның удуртукчулары ажылдап турар элээди аныяктарның кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтерниң салдарын күштелдирер, оларның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, нииити эртем-билиин, профессионал болгаш культурлуг деңнелин бедидеринче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Чижээ, Кызылда болгаш чамдык районнарда ортумак эртем чедип албаан аныяктар ам-даа хөй, найысылалда бежин 31 хире бүдүрүлге база албан черлеринде комсомол организациялары 380 ажыг ындыг аныяктардан чаңгыс-даа кижини бо өөредилге чылында кежээки-даа, бот-өөредилге-даа школазынче чорутпаан. Ылаңгыя Кедээ ажыл-агыйы министерствозунуң автобаазазында, № 2 АТБ-де ортумак эртем чедип албаан аныяктар эвээш эвес. А ол дугайы ында партия, комсомол организацияларын дүвүретпейн турары черле элдептиг.

Оон аңгыда педагогика институду, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентилериниң, чамдык профтехучилищелерниң сургуулдарының болгаш Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларда, Чөөн-Хемчиктиң Иймеде, «Тиилелге» совхозта школаларның үстүкү классчыларының ортузунда мөзү-шынар кижизидилгези, а автоорук, Кедээ ажыл-агый техникумнарының, уран чүүл училищезиниң сургуулдарының аразында интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары чогуур деңнелге тургустунмаан. Ооң ужурундан оларның чамдыктары арагалаар, хөй-нииттиниң корум-чурумун, эрге-хоойлу үрээриниң фактылары бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр аныяк салгалдың идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин бүгү талалыг экижидерин партия, совет болгаш профэвилел, комсомол организацияларындан, эрге-хоойлу камгалаар органнардан, министерстволардан, ведомстволардан СЭКП обкомунуң IV пленуму негээн. Хамыктың мурнунда партия, комсомол организациялары, Чырыдыышкын министерствозу, Профтехөөредилге эргелели, күш-ажылчы коллективтер аныяктарның болгаш элээдилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле дээштиг хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Аныяк кижилерниң ажылдаар база чурттаар байдалын, дыштаныылгазын организастаарын экижидер дугайында доктаамал кичээнгей салып, «берге» кижизидилгелиг элээдилерни шефтеп, оларны дагдыныышкын-биле кижизидерин онзагай кичээнгейге алыры эргежок чугула.

Школаларга, училищелерге болгаш дээди база ортумак өөредилге черлеринге өөредилге-кижизидилгелиг ажылды доктаамал сайзыраңгайжыдар, мањаа холбаштыр оларда партия, комсомол организацияларының болгаш башкылар коллективтериниң харыысалгазын бүгү талалыг бедидер херек. Студентилерниң, сургуулдарның болгаш өөреникчилерниң ортузунга эрге-хоойлу дугайында темаларга лекцияларны, беседаларны доктаамал организастаар, оларны чорударынга административтиг органнарның ажылдакчыларын, юристерни калбаа-биле идепкейлиг киириштирер ужурлуг.

Ажылдап турар аныяктарның болгаш элээдилерниң кижизидилгезиниң айтырыгларынга профэвилел, комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң харыысалгазын бүгү талалыг бедидери эргежок чугула. Оларның дыштаныылгазын утка-шынарлыг, солун кылдыр организастаарынче культура чырыдыышкын албан черлери, спортчу организациялар-биле кады доктаамал сагыш салып, Культура бажыңнарын, клубтарны, библиотекаларны, кино четкилерин, спортчу дерилгелерни калбаа-биле ажыктыг кылдыр ажыглаар херек. Аныяк кижи бүрүзүнүң эртем-билииниң деңнели, ооң ак сеткилдии, телептиг чоруу, Төрээн чуртунуң база чоннуң мурнунга харыысалганы бедик-биле медереп билири — ооң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинден бүрүн хамааржыр апаар. Ынчангаш ол айтырыглар партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургустунар апаар.

БҮГҮ КҮШТҮГ ПЛАННАР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИНЧЕ

КЫШКЫ ХҮННЕРНИ БҮРҮН АЖЫГЛААР

Часка белеткел

Часка белеткел ажылдарын, тодаргайлаарга үрезин арыглаашкынын, сугаттыг тараа болгаш сиген шөлдерин булукталдырарын, техника септелгезин база механизаторлар өөредилгезин бо хүннерде республиканың совхозтары хайнымышкынныг чорудуп турар. Ол черле чөптүг: кышкы хүннерни бүрүн ажыглаарындан часкы хову ажылдарын чогуур үезинде база бедик шынарлыг чорудары хамааржыр болгай. Ол чугула кампанияга баш удур белеткенмес болза, үе манавас.

Бо чылдың ноябрьның ортаанга чедир республиканың совхозтары бар үрезинниң 64, 8 хуузун арыглаан. Ооң 40,1 хуузу бирги болгаш ийиги класска хамааржып турар.

«Тиилелге», «Революцияның чалбыыжы», «Сукпак», «Искра», «Кок-Тей», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян» болгаш «Улуг-Хая» совхозтар бар үрезинин арыглап сорттаарын бүрүн доосканы. Ынчалзажок «Ленинчи орук», «Бүрен», «Кызыл тук», «Улуг Октябрь», «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Россия», Тока аттыг, «Тыва» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» дээн ышкаш ындыг совхозтарда бар үрезинниң 32-ден 100 чедир хуузу ам-даа кондициялыг эвес болуп турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери улуг соок дүшкелекте бүгү үрезинни чажар бедик шынарынга чедир аштап арыглаар дээш бүгү хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Тараа культураларның үрезиннерин белеткээри-биле чергелештир, хөй чылдыг сигеннерниң үрезинин база аштап арыглаар херек. «Күш-ажылдың хостуу», «Барлык», «ҮТКА 25 чылы», «Россия», Тока аттыг совхозтарда болгаш Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында ам-даа дыка хөй люцерна үрезини белеткеттинмээн. Ону ам дүргедетпес болза хоржок.

Шыгжаварда чыдар үрезин картофельдиң байдалын хынап көөрге, дыка хөй ажыл-агыйларда картофель үрелип турары илерээн. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхоз картофельди багай кадагалаан ужурунда, оон 42 чедир хуузу аарыгларга таварышкан. Ол ышкаш «Хемчик», «Шекпээр», «Хөндергей», «Енисей», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», «Бурунгаар» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтарда байдал база-ла ындыг болуп турар. Ынчангаш амгы үеде картофельди шын кадагалаарын организастаары, шыгжаварда картофельди сайгаргаш, үрелгенин аалаазындан аңгылаары эргежок чугула. Картофель кадагалаар чер бүрүзүнге термометрни тургузар, аңаа күштүг салгыннадыышкынны киирер, чылыгның температуразын доктаамал контрольдаар, демдеглеп турар херек. Кадагалал черниң температуразы 1—2 градус чылыгдан ашпас-даа база кудулавас-даа болур ужурлуг.

Картофельдиң чедишпес үрезинин чурттакчылардан тыптынарының хемчеглерин баш удур алыр. Ону кылырда, суурда бажыңнарны кезип чораш, картофели бар кижилерни илередип, олар үрезин картофельди часка чедир шыгжап кадагалаары-биле дугуржулганы чарар. Картофель шыгжаар чери чок ажыл-агыйларның удуртукчулары картофель кадагалаар черниң төлевилелин кылырының чагыын киирер, а ындыг черлерни тудуп турар совхозтар ону 1982 чылдың дүжүдүн алырынга чедир доозар болза чогуур. Тудуу доозулбаан кадагалал черлери «Кызыл тараачын», «Күш-ажылдың хостуу», «Дөң-Терезин», «Октябрь 30 чылы» совхозтарда бар болуп турар.

Үрезин арыглаашкынының байдалы Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында дүвүреннииг болуп турар. Ында чажар шынарынга чедир арыглаан үрезин чүгле 44 хуу, ынчаарга үрезинниң 55,7 хуузу бөктүүнүң болгаш үнериниң талазы-биле чогуур шынарынга четпес. Оон ыңай «Бурунгаар» болгаш «Кызыл тук» совхозтарның бүгү үрезини, «Ленинчи оруктуң» — үрезинниң 80 хуузу кондициялыг эвес. Бо айыткан ажыл-агыйларның удуртукчуларындан үрезин арыглаашкынының хожудап турары дээш шыңгыызы-биле айтырар херек.

Тараа, сиген шөлдеринге болгаш одарларга сугну булукталдырарының үези келген. Ол ажылче чамдык совхозтар эгелеп кирип турар. Республикага ниитизи-биле 3000 гектарга сугну булукталдырар планныг.

Механизаторларны, картофель болгаш ногаа өстүрер кадрларны белеткээри эргежок чугула.

ДОПЧУЛАЛДЫ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИ БЕЛЕТКЭЭН.

Кызылда районнар аразының «Сельхозхимия» бүдүрүлге каттыжыышкынының автобаазазының коллективинде чаа беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде доозар дээш социалистиг чарыш чыл эгезинде-ле калбарган.

Он айларның түңнелдери-биле эвээш эвес чолаачылар чүък соортулгазының болгаш тонна-километр ажылдап кылырының планын ажыр күүседип, бедик күш-ажылчы көргүзүглерлиг болганнар. Оларга бирги класстың дуржулгалыг чолаачызы В. М. Лукьянчук, самосвал башкарыкчылары, комсомолчулар А. Малов, В. Кистерный болгаш оон-даа өскелер хамааржырлар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) комсомолчулар В. Кистерный, А. Малов; дуржулгалыг чолаачы А. В. Евсеенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

Амгы үеңи уран-чечени-биле, шынчызы-биле болгаш бышкан социалистиг ниитилелдиң улуг-улуг бедиктерин чырыткылыы-биле чоңга көргүзер сорулганы Россияның хөй националдыг чурулга уран чүүлдүң мастерлери салганнар. Эрткен беш чылда олар кылган ажылының түңнелдерин үндүрүп, уран чогаадылганың моон соңгаарты хөгжүлдезиниң оруктарын РСФСР-ниң чурукчуларының V съездизиниң делегаттары чугаалашканнар. Ук съезд ажылын ноябрь 27-де, Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга доосkan.

Түңнел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин олар олурушканнар.

Совет Россияның уран-чурулга ажылдакчыларының хөй национал дыг болгаш хөй муң кижилиг отряды чогаадыкчы күжүн улам сырый мөөңневи шаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин практиктиг ажыл-херектер-биле холбаар дээрзин съездиниң хүлээп алган доктаалында айыткан.

Чаа-чаа бедиктерже ужугуп үнген совет уран чүүлге Совет Россияның чурукчуларының үнү каттыжып, бистиң ниитилеливистиң бедик идеалдарын кижилерге чедирип, чырыткылыг келир үе, делегейге тайбың, коммунизм дээш демиселче оларны кыйгырып турар.

Тайбыңны камгалаар, чавырлыышкынны хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукка база шериг айыылынга удур демисежип турар бөмбүрзектиң депшилгелиг күштеринге идепкейлиг каттыжарынче дашты ы чурттарның чурукчуларын съезд кыйгырган.

Кижи төрелгетенниң келир үези дээш уран чүүл ажылдакчыларының ээ-харыысалгазы кажангызындан-даа бедик дээрзин ук документиде чугаалап турар. Делегейге тайбыңны камгалап ап болур, аңаа кандыг-даа күжениишкиннерни харамнаар херээ чок. Чырыткылыг идеалдар дээш каттышкан демиселдиң күштүүн төөгү чаңгыс эвес удаа бадыткаан. Ядролуг чепсектиң кылыкчыларының угаан-сарыыл чок чүүлдеринден чоннуң угаан-медерели артык дээрзинге бүзүрээр бис.

Съездиниң делегаттары СЭКП Төп Комитединче, эш Л. И. Брежневче чорудкан чагаазынга коммунизмниң идеалдары, тайбыңның идеалдары база чөптүг чорук уран чүүлдүң овур-хевирлеринге кирзин дээш совет Россияның чурукчулары бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин айытканнар.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң чаа составы соңгуттунган. Оон пленумунга баштаар черниң Даргазынга С. П. Ткачев, бирги секретарынга — Е. П. Зверьков олар соңгутканнар.

(СЭТА).

ЭЭЛЧЕГЛИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП Кызыл хоорkому найысылалдың үлетиүр бүдүрүлгелеринде, тудуг, садыг, транспорт организацияларында албан болгаш өөредилге черлеринде партия организацияларының секретарьларының ээлчеглиг семинарын эрттирген.

Партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының дугайында СЭКП хоорkомунуң секретары Г. Ш. Монгуштуң лекциязын семинарның киржикчилери дыңнаан. Бо талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын ол чугаалааш, ону партия организациялары канчаар күүседип турарын анализтээн. СЭКП хоорkомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи В. Л. Подругиниң партия эге организациязының ажылын планнаарының, үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин хынаарының дугайында, СЭКП Кызыл хоорkомунуң чанында парткомиссияның даргазы И. А. Ильинниң партияга хүлээп алыышкын дугайында илеткелдерин дыңнаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында СЭКП хоорkомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев аңаа чүве чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ АЯН-ЧОРУУ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу делегей амыдыралынга улуг болуушкун болу берген. Дээди деңнелге чугаалажыышкынның үезинде ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң удуртукчулары делегейниң чугула айтырыгларын, ол ышкаш ийи талалыг харылзааларның байдалын болгаш перспективаларын тодаргай чугаалашкан. Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, туруп турар дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар дээш бүгү күрүнелерниң бедик харыысалгазын олар база дагын онзалап демдеглээн. Эш Л. И. Брежнев биле федералдыг канцлер Г. Шмидт дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш деңэргелиг тайбың кады ажылдажылганың үр үеже чигелеттинген политиказын камгалаар болгаш быжыглаар дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула дээрзинге боттарының бүзүрелин илергейлээн.

Ооң-биле холбаштыр Совет күрүнениң удуртукчузу парлалга төлээлекчилериниң мурнунга Боннга чүве чугаалап тура мынча деп демдеглээн: канцлер-биле чугаалажыышкыннардан кылып турар кол түңнелимни мынчалдыр домактанып болур мен: тайбыңны быжыглаарының, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш бүзүрежириниң байдалын катап тургузарының нүүрүнде бүгү күжениишкиннерни салып, кады ажылдаарын уламчылаар херек».

Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының херээн уламчылаарынче Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң удуртукчулары чугаалажыышкыннарының үезинде онза кичээнгейни угландырган. ССРЭ-же удур шыгаатыпкан чаа америк ядролуг ракеталарны Европага эккеп сайгара тургузар дээн Ак бажыңның шиитпириниң түңнелинде ол дипте тургустунган байдалдың улам чидиглелип орарын совет тала дорт болгаш ижин-кара чокка онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады совет-америк чугаалажыышкыннарны эрттирип турарының үезинде өске тала мораторийге чөпшээрежир болза, ССРЭ бодунуң Европа талазында ортумак ыраккышылдыг ядролуг боо-чепсектериниң чамдызын чаагай тура-соруктуң демдээ кылдыр кызырарынга белен дээрзиниң дугайында совет удуртукчунуң медеглели Барыын-Европаның болгаш ниитизи-биле делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилинге кайгамчык таарымчалыг болган.

Францияның «Юманите» солуну бо дугайты мынча деп айыткан: «Боннга ужуражыышкын ССРЭ-ниң чаа саналдарының демдээниң адаа-биле эрткен, ол саналдарны Совет күрүнениң баштыңы ГФР-ниң канцлеринге тайылбырлап дыңнаткан». Бо солуннуң сөстери-биле алырга, Боннга болган чугаалажыышкыннар «делегей» байдалын экижидеринге идиг бээр».

Совет Эвилели биле ГФР янзы-бүрү социал системаларга бактаап турар болганда, оларда чөрүлдээлер бар болбайн аап, ынчалзажок Рейгенниң эриктеринге эрттирген чугаалажылга, политиктиг хайгааракчыларның хөй нуруузунуң үнелээшкини-биле алырга, ажыктыг болгаш эргежок чугула болган. Ол чугаалажылга совет-барыын-герман харылзааларны доктаамал туруштуг кылдыр хөгжүдеринге, быжыг садыг-экономиктиг болгаш мырыңай даараазының чүс чылынга чедир хөгжүүр перспективалыг өске-даа харылзааларны ГФР-биле тургузарынга бараан болур. Ындыг кады ажылдажылга быжыг тайбыңны хандырарының эрге-ажыктарынга бүрүн таарыжыр.

Барыын-герман удуртукчулар-биле Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыннары кезээде улуг ужур-дузалыг болуп келген деп, «Нойе Рур-цайтунг» солун бодунуң тайылбырынга бижээн. Ол ужуражыышкыннарның болгаш чугаалажыышкыннарның алыс сорулгазы өскерлиш чок болуп артар: ол дээрге Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга харылзааларны чогумчудары, дүшкүүрелди чавырылдырары, меселдежип чөрүжер чорукtарны болдурбазы-дыр.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Василец). Ядролуг халапты болдурбас дугайында ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаанын кижи төрелгетенге удур эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр чарлап турар декларацияны хүлээп алыр дээн Совет Эвилелиниң саналын нацияларның делегей ниитилежилгези чүүлдүг деп көрген.

«Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын шиитпирлээн ындыг ажылдакчыларны агартыр-даа, өршээр-даа ужур кажан-даа турбас» деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының бирги комитединиң хүлээп алган резолюциязында чугаалаан. Ядролуг дайынның халаптыг айыылындан улустарны чайладып алырының оруунга чугула базым кылдыр үнелеттинип турар ол документиде айтып турары болза: «ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын болдуруп турар кандыг-даа үзел-бодалдар база делегейни халапче чыгап турар кандыг-даа үүлгедиишкиннер кижиниң моралының дүрүмнеринге болгаш Каттышкан Нацияларның бедик идеалдарынга канчап-даа таарышпас».

«Ядролуг чепсектиг күрүнелер удуртукчуларының дээди хүлээлгези болгаш дорт сорулгазы — ядролуг чөрүлдээниң тыптып келириниң айыылын шуут чайладыр кылдыр хөделири болур: ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин ара доктаадып шеглээн турарын болгаш ындыг эндере бүдүрүүшкүннер кажан-даа дедир эглип келбезин дем каткан күжениишкиннер-биле, ак-сеткилдиг чугаалажыышкыннар аргазы-биле чедип алыр ужурлуг» деп, делегей ниитилежилгези чарлаан. Дайынның човалаң-хилинчектеринден ам чурттап турар болгаш келир үениң салгакчыларын камгалап алыры КНО-нуң эң чугула сорулгазы болуп келген болгаш болур-даа деп, резолюцияның киирилдезинде сагындырган.

Бүгүдениң хүлээп көрген алыс сорулга болза, ядролуг чепсекти бүдүрерин шеглеп, дараазындагы үеде ооң курлавырларын узуткаар сорулга-биле ол чепсекти ажыглаарының аргазын шуут болдурбазы болур дээрзин нациялар ниитилежилгези бадыткаан. Ооң-биле холбаштыр чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга кол күжениишкин ядролуг чепсекти дүжүреринче угланган турар ужурлуг. Ядролуг чепсекти ажыглаарын болгаш ядролуг дайынны ол угланыышкынга баштайгы базым кылдыр хоойлудан дашкаар кылдыр чарлаан турар ужурлуг.

Резолюция төлевилелин бирги комитетке чугаалажып турарының үезинде совет инициативаның чогуур үезинде болганынче болгаш буянныг чаагай характерлиинче онза кичээнгейни угландырган. «Кызыгаарлалдыг» ядролуг дайын дижир чүвени «болдуруп болуруунуң» болгаш оон туржук ооң «таарыжырының» талазы-биле Рейганның администрациязының хүлээп алган доктриназының уламындан дүвүреп үнген бүгү улустарның эрге-ажыктарынга ол совет инициативаны боттандырары таарыжыр ийик.

Совет инициативага кол-дуунда-ла харын АКШ баштаан НАТО чурттары удурланган. Баштайгы согуушкунну таварыштырарының чепсектерин сайзыраңгайжыдарынче кол угланыышкынны кылбышаан, ядролуг күчүлерни өстүрери ол блоктуң шериг программаларының болгаш планнарының кезээ болуп турары кымга-даа чажыт эвес болгай.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГФР-ге аян-чорук кылып чоруп турда, дайын чылдарында Штукенброкта фашистиг концлагерьге өлүрткен совет кижилерниң тураскаалынга венок-чечекти ооң өмүнээзинден салган. Фашистиг өлүрүкчүлер ол лагерьге 65 муң совет хамаатыларны узуткап чок кылганнар.

НАРЫН-БӨДҮҮН ДУКТУГ ХОЙЛАРНЫҢ ШЫНАРЫ

Тываның мурнуу районнарынга бежен чылдарга чедир түс черниң моол уктуг бөдүүн дуктуг хойларын өстүрүп турган. Ол хойлар чартык хову болгаш даглыг черлерге кадарып оъткарарынга таарышкан. Оларның боткуру чүгээр-даа болза, дүгү 1—1,5 килограммдан ашпас, шынары чавыс турган. Ындыг хойларны 1953 чылда нарын дуктуг уксааның кошкарлары-биле эдериштирип эгелээн. Ол үндезин-биле элээн хөй нарын-бөдүүн дуктуг хайнактар тургустунган. Амгы үеде оларның 56 хуузу холук чок, 23,2 хуузу чартык бөдүүн, 20,8 хуузу бөдүүн дуктуг хойлар болу берген.

Ук хайнакташтырылганың түңнели шоолуг эвес болган: хойнуң дүгүнүң немерези алзаш, даштыкы хевири баксыраан, шыдалдыы сулараан, караңгай аарыы көвүдээн. Чижээлээрге, «Тес-Хем» совхозтуң сөөлгү үеде бир хойдан кыргаан дүгү ортумаа-биле 1,82 килограмм, ооң иштинде нарын дук 1,97, чартык-нарын дук 1,66 болгаш чартык-бөдүүн дук 1,88 килограмм болган.

Бис совхозтуң ортумак дензизи ындыг-ла бедик эвес, эң адак болгаш эң үстүкү көргүзүглериниң ылгалы 16—23 килограмм азы 45—62 хуу чедип турар нарын-бөдүүн дуктуг хойларын шинчилеп көрдүвүс. Бо шынар совхозтуң хойларында кончуг улуг ылгалдыг болду. Ынчаарга аңгы-аңгы үелерде экижидилгеге кирген хойларның аразында ылгал шоолуг эвес.

Кыс хойларның дүгү эвээш болган. Артында-ла, холушкак дуктуг хойларның дүгү нарын дуктуг хойларынындан чүңгак чокта 10,9 хуу ажып турар. Чүңгак чогу-биле алырга, чартык-нарын дуктуг хойнуң дүгү нарын хойнуундан 15,4 хуу, чартык-бөдүүн дуктуундан 4,9 хуу хөй. Хой дүгүнүң ылгалының улуг (1,2—4 кг) болуп турары кыргыырынга чедир дуктуң хөй дужуп турары-биле тайылбырлаттынар. Нарын дуктуг 195 хойнуң 94-үнүң (48,2 хуузунуң), чартык-нарын дуктуг 193 хойнуң 76-зының (39,3 хуузунуң) дүгү дүшкен дээрзин хайгааралдар бадыткаан. Ындыг турбуже, чартык-бөдүүн дуктуг 233 хойнуң чүгле 34-үнүң азы 14,5 хуузунуң дүгү дүшкен.

Бо көргүзүглер хайнактарның салгалының саны көвүдээн тудум-на (дүгү чартык-нарын, нарын апаарга), оларның дүгү дөзүнден чиңгелээш, улам дужуучел апаар, хойну соокка кадарарга ындыг болур. Мааңаа дуктуң үстүкү кезииниң чылыг үеде үнгенин болгаш адакы кезииниң — дөзүнүң кыштың соогунда, хойнуң боос болгаш хураган эмзирип турар үезинде үнгенин демдеглээри чугула. Микроскоп-биле шинчилеп көөрге, нарын болгаш чартык-нарын дуктуг хойларның дүгү дуктуң

Специалистиң индири

өзериниң ааиы-биле бажындан эгелээш, дөзүнче чиңгелеп бадар болган. Дуктуң дөзүнүң чиңгезин бажы-биле деңнээрге, чартык-нарын дуктуг хойларның дүгү 23,9 хуу, нарын дуктугларының 24,3 хуу чиңгелээн болган. Бо көргүзүглер кыштаглаашкын үезинде холук чок дуктуг хойнуң дүгү дөзүнге 21,5—22,8 хуу чиңгелей бээрин бадыткап турар.

Холук чок дуктуг хойларның хөй кезии тайыс дуктуг дээрзин шинчилелдер көргүскен. Ынчаарга нарын дуктуг хойларның чаңгызы-даа бирги класстың (узуну 6,5 см) дүгүн бербээн, а оларның эң-не хөйү (54,5 хуузу) 5,5—4 сантиметр, 4,6 хуузу тайыс дуктуг болган.

Чартык-нарын дуктуг хойларның дүгү нургулайында бирги-үшкү класстарга хамаарышкан азы чиңгези 56—50 шынарлыг болган. Чартык-бөдүүн дуктуг хойлар бирги класстың дүгүн эң-не хөйнү (53,9 хуу) берген. Дукту ылгап турар үеде эң-не хөй (68,5 хуу) анаа дук чартык-бөдүүн, эң-не эвээш (17,4 хуу) ындыг дук нарын дуктуг хойларда дээрзи билдинген. Чартык-нарын дуктуг хойлар бо көргүзүг талазы-биле ортаакы черни (45,1 хуу) ээлээн. Нарын дуктуг хойларның дүгүнүң 46,1 хуузу, дөзү чиңгелээш, бирги белуктуң үрелген дүгү болган.

Дук ылгап турар үеде холук чок дуктуң үрелгени илереэн: бажы кургаг, боктуг, сыгыгларлыг болгаш оон-даа өске. Дуктуң 5 хуузу шуут чүңгак чок болгаш тудуш эвес болган.

Бо бүгүден ап көөрге, Тываның мурнуу зоназының нарын-бөдүүн дуктуг хайнак хойларының дензизи-даа, дүгү-даа эвээш, дүгүнүң шынары база чавыс. Мындыг байдалды чок кылып орулга-биле Сибирьниң мал ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң болгаш Тываның Дуржулга станциязының ажылдакчылары нарын-бөдүүн дуктуг хайнактарның болгаш бөдүүн дуктуг, чаглыг, чолдак кудуруктуг хойларның продуктулуун бедидер дуржулгаларны хой уксаазының райончуттунганын барымдаалап кылган.

Дуржулгаларның түңнели түс черниң бөдүүн дуктуг хойларын «иштинге» өстүрери болгаш кошкарларын нарын-бөдүүн дуктуг хойларны экижидеринге ажыглаары оларның салгалының быжыг болурунга чедирген. Ынчалза-жок түс черниң кошкарларын экижидер хойга ажыглаарга, салгалдың дириг дензизин, кыргыыр дүгүн эвээжедир, дуктуң шынарын баксырадыр болган.

Бо чөрүк зонада хой ажылының продуктулуун бедидеринге дуза бербес болганындан селекцияның оон-даа ажыктыг аргаларын тыварын негеп келген. А түс черниң боткур болгаш дуккур хойларының шилиириинге болгаш өстүреринге узун хуусаа, улуг ажыл херек. Анаа хөй үени чарыгдавас дээш Сибирьниң мал ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң болгаш Дуржулга станциязының ажылдакчылары нарын-бөдүүн дуктуг хойларны хайнакташтырарынга сараджа уксааның арыг-даа, хайнак-даа чартык-бөдүүн дуктуг бүдүрүкчү кошкарларын ажыглаан. Ынчаар алдынган чартык-бөдүүн дуктуг хайнактар нарын-бөдүүн дуктуг хайнактарны дензизи-биле 2—6 хуу, арыг дүгү-биле 15,6—22,6 хуу ажып турар болган.

«Кызыгаар» совхозка чоруткан дуржулганың түңнелинде хевис кылырынга таарымчалыг чартык-бөдүүн дуктуг кодан хой тургустунган. Оларның кошкарларының ортумак дензизи 85—95, дүгү 3,5—4,5 килограмм, а улуг хойларның бо көргүзүглери дарааланып 48—52 болгаш 2,2—2,8 килограмм болуп турар. Ам совхозтуң чартык-бөдүүн дуктуг хойларының бирээзинин-не дүгү 1,4-тен 2,4 килограмм чедир бедий берген.

Бо угланыышкын-биле ук ажылды уламчылаарының чугулазы бирээде, Тываның мурнуу зоназының агаар-бойдузунуң нарыны-биле, ийиде, Кызылга аргы тон кылыр фабриканың тургустунары-биле тайылбырлаттынар.

С. МОҢГУШ,

Тываның Кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

(«Земля сибирская, дальневосточная» журналдан).

БООС ХОЙНУ АЖААРЫ

Хой ажылының кол дужуду болур төрүттүнгеп хураганнарны онча-менди камгалап алыры анаа баш удур белеткениринден хамааржыр. Ол дээрге чайгы семиртилге, ой-шаанда эдерижилгеге киирери болгаш тарып боозадылганы шынарлыг эрттирери, хойнуң боос чоруур үезинде ооң ажаалда-тежээлдезин шын чорудары, оолдаашкынга ыяк белеткенип алыры-дыр.

Амгы үеде кол кичээнгей салыр чүве болза, боос хойларны ажаап-азыраары, ооң оолдаашкынынга ыяк белеткенири болгаш ону органивастыг эрттирери, алдынган хураганнарны бүрүн менди доруктурары болур.

Хойнуң боос чоруур үезинде ооң ажаалда-азыралдын кандаап чорударын мааңаа допчузу-биле чугаалап көрейн.

Он неделя эрткен соонда хойнуң иштинге боттанып келген хураган барык-ла бодунуң ёзулуг хевирин дургузулеп алган болур. Ындыг-даа болза, ооң хемчээли хензиг бичии болур. Хой боозаандан бээр мичал ийи чартык ай эрткен турар. Бо үеге чедир хойнуң болуңуң деңгел-шинээ оглунуң өзеринге бүгү негеттинер чем будумеллери-биле хандырып шыдаар. Моон ужурундан хойну боос чорууруунуң баштайгы азы бирги чартыында (75 хонук иштинде) чемгерер нормазы ниити хойдан улуг-ла ылгалбас болур. Мааңаа мындыг чижекти көргүзүп болур. Боозунуң баштайгы чартыында 50 кг дензилиг чиңге-нарын дуктуг хойларның хүнде чиир чеминиң нормазы 0,85—1,05 чем единицазы болгаш 75—90 грамм протеин (белок) болур болза, ол-ла хойга боос чорууруунуң ийиги чартыында (75-тен 150 хонук азы төрүүрүнге чедир) хүнде 1,35—1,55 чем единицазы болгаш 125—140 грамм протеин негеттинер апаар. Чүге дээрге бичии ыпай хураганчыгаш он бирги неделядан эгелеп кончуг дүрген өзер. Ооң хемчээли болгаш дириг деңзизи боозунуң ийи дугаар чартыында бүрүн четчир.

Ынчангаш бо үеде болза, боос хойну эң-не кичээнгейлиг ажаап, чиир чемин көвүдеде бээр азы эки оъттуг чоок одарларга кадарып, сут-биле ылап-ла чедир хандырар, минералдыг чемгерилгезин бичии-даа уттундурбас ужурлуг. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, боос хойну ажаап азыраарының эң-не харысалгалыг үези ол. Кыштаглаашкынның декабрь, январь, февраль айлары анаа таваржып турар.

Он дорттен он алды неделяга (92—112 хонук) чедир үеде хураганның дуккур болуру шиитпирлеттинер. Ынчангаш ол үеде боос хойнуң чемгерилгези баксыраар болза, төрүттүнер хураганның кежииниң дук үнер достери сайзыраваин, соксай бериш болур. Төрүттүнген хураган алызында барган, тайыс дуктуг, азы өскээр чугаалаарга эвээш дуктуг хой болур.

Он четиден он тос неделя (113—133 хонук) чедир үеде хураганның кежииниң дук үнер каъды хепертеп өскерлир. Дук үнер достериниң өзери шуут соксаар. Бодуун дуктуг хойларның хураганының бажы мойнундан эгелеп дуктелип бээр. А ээзбиле ээрби бир неделя (134—140 хонук) чедир үеде хураган бүрүн четчип алыр апаар.

Бо бүгү үе-чадаларны ап көөрге, хойнуң боос чоруур үезин хонуктар, неделялар болгаш айлар аайы-биле ылгап, ажаар-тежээринге болгаш кадат-хавыдынга улуг кичээнгейлиг салыры чугула-дыр. Чүге дээрге хойнуң уксаа болур демдектери, мага-бодунуң тургузуунуң быжыг, сөөкүр болуру, дүгүнүң шынары, эвээш-нөвей болуру — бо бүгү чүүлдер хураганның төрүттүнериниң мурнунда-ла хойнуң ажаалда-азыралындан хамааржыр-дыр. Боттанган төлдүң сайзыраарынга, ооң четчип өзеринге таарымчалыг байдалды тургузаары дээрге-ле боос хойну бүгү негелделер ёзугаар ажаап, азыраары, долу үнелиг балансылаттынган рацион-биле чемгерери болур. Хойжу бүрүзү ону барымдаалаары эргежок чугула.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,

ветеринария эртемнериниң кандидады.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Продуктулуу эъткир-дуккур угланыышкынныг чиңге-нарын дуктуг хойлар дүрген четчип өзериниң болгаш эъткириниң талазы-биле дуккур база дуккур-эъткир уксааның хойларындан ажып турар. Ооң-биле чергелештир дуккур продуктулуу база бедик.

Ол угланыышкынның хойлары — колдуунда-ла кежи ыскытталчак эвес; кыс хойлар болгаш кошкарларының хөй нурууз — мыйыс чок. Дүгүнүң колдуг чиңгези 60-ты шынар.

Ындыг хойларны чурттуң эң-не таарымчалыг агаар-бойдус байдалдарлыг зоналарында өстүрүп турар.

Чиңге-нарын дуктуг уксааның эъткир-дуккур бөлүк хойларынга — прекос, Волгоградтың, Казахстанның нарын дуктуг хойлары, архар-меринос, Дагестанның даглыг черге турар хоюу, вятск, грузин нарын дуктуг, чаглыг кудуруктуг хойлар хамааржыр.

ПРЕКОС. Ол хойларның француз болгаш немец деп ийи кол хевири бар. Бистиң чуртувуста колдуунда-ла Германиядан эккелген прекос уксааның хойларын өстүрүп турар. РСФСР-де хойнуң ниити санында прекостуң үлүг-хуузу 9,4 хуу болуп турар.

Ол уксааның малы чурттуң Европа кезээниң ортумак куржааның, Прибалтика республикаларының, Украинаның болгаш Барыын Сибирьниң хойларын экижидеринге боттуг салдарны чедирген.

Прекос уксааның хойларының мага-боду улуг, сөөккүр болгаш бүдүш хевири көрүштүг, эки. Оларның хөрээ калбак, хапы, курлаа дески болгаш делгем, деңмектери дески, улуг. Дурт-сыны дорт-булуң хевирлиг. Дүгүнүң чиңгези колдуунда-ла 60-64-кү шынарның. Төлгүрү 100 хойга онаалтыр 125-135, а чамдык таварылгаларда — 160-170 хураган.

Прекос уксааның эң дээре коданнары Омск областың «Москаленский», Харьков областың «Ильичевка» болгаш «Степов» уксаажыдылга заводтарында, Гомель областың «Носовичи» совхозунда база Удмурт АССР-ниң «Двигатель» колхозунда туруп турар.

ВОЛГОГРАД УКСАА. Бо уксааны 1932 чылдан 1970 чылга чедир үеде, волош уксааның бөдүүн дуктуг кыс хойларын француз уктуг (саусcоние) прекос кошкарлар-биле, а дайын сөөлүнде үеде — кавказ болгаш чамдык кезиинде грозный уксааның кошкарлары-биле хайнакташтырып турган. Волгоград областың Палласов районунуң совхозтарынга тургускан.

Ол уксааның хойлары улуг-шырак, эъткир хевири даштындан-на илдең, кежинде колдуунда сыгыглапчак черлер чок. Кыс хойлары болгаш кошкарлары доңгур. Дүгү штапель хевирлиг, дыгыйы ортумак, дүгүнүң чиңгези — 60-64-кү шынарның. Төлгүрү — 100 хойдан 120-140 хураган.

УГУН САЛГААН

Гурьев область—Казахстанның каракуль өстүрер чаа черлериниң бирээзи. Мааңаа кыска хуусаада бедик шынарлыг кештиг хойлар өстүрер ажыл-агыйлар тургустунган. Мында чоп Каспий чоогунуң берге байдалдарынга чаа амыдыралды оттурган. Оларның бирээзиниң салым-чаяаны солун.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Жаксы Кенжебаев областың хой ажылының үндезилекчизи болуп турар. Күрүнениң «Гурьев» уксаажыдылга заводу тургустунарга-ла, ол аңаа ажылдап эгелээн. Хат чокта Каспийниң буурул чалгыглары хевирлиг болгаш база-ла ол дег өңнүг ак-көк хойларның уксаазын тургузарынга ол база бодунуң үлүүн киирген. Оон ынай кол чүве — тазан ажыг харлыг өгбе бодунуң үлегери-биле мызыгуурлуг хойжуларны өстүрген.

Кенжебаевтиң улуг оглу Каниз — уксаажыдылга заводунда мурнакчы бригаданың бригадири. База бир оглу Жумаш—уксаажыдылга заводунда эң бедик продуктулуг кошкарлар өстүрер элита коданның улуг кадарчызы. А Жукеш биле Бакыткожа деп оолдары — механизатор-хойжулар. Оглунуң уруу Жумакыз бодунуң ачазы Жумашта, ортумак школаны доосказ, дузалакчы кадарчылай берген. Ол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 127 хураганны доруктурган; чыл дургузунда чаңгыс-даа баш мал хоратпаан. Бо чылын база-ла бедик көргүзүглерлиг болган. Мурнакчы кыс — улус депутаттарының Гурьев область Советиниң депутады.

Өгбениң өске оглунуң уруу Гульбаршын — комсомол-аныяктарның улгаттыр каттыштырган «Арман» хойжу бригадазының кадарчызы, Казахстанның компартиязының Кзылкогин райкомунуң кежигүнү.

Мызыгуур салгаан хойжуларның адазы ам пенсияда. Ынчалза-даа анаа олуруп шыдавас, бодунуң мергежилин дамчыткан ажы-төлүнүң ажыл-ижин хайгаарап, эргежок чугула сүмелерин оларга берип чоруур. Республиканың хою удавас 50 миллион чедер.

И. КОРОТКОВ.

КАЗАХСТАННЫҢ ХОЙЛАРЫ, ХОЙЖУЛАРЫ

Чурттуң бүгү хоюнуң барык-ла 28 хуузу мында мөөңнеттинген. ССРЭ-де хой эъдиниң дөрт тоннаазының бирээзи-ле, дуктуң беш тоннаазының бирээзи-ле, каракуль кештиң үштүң бир кезии Казахстанда бүдүрүлүп турар.

Эрткен чылын республика 300 муң тонна хой эъдин, 125 муң тонна дукту, 2,7 миллион каракуль кешти күрүнеге дужааган болгаш 17 миллион хураганны доруктуруп алган.

Казахстанда 126 муң хойжу бар. Республикада Социалистиг Күш-ажылдың 543 Маадырының 317-зи — хойжулар. ССРЭ-ниң орден-хавыяалары-биле муң-муң хойжулар шаңнаткан. Республикада хой өстүрер 600 ажыг совхозтар тургустунган, олар хой ажылының продуктузунуң 80 хуузун бүдүрүп турар.

ХУРАГАНГА ХЫМЫРААН

Хоочун кадарчы Салчак Чимит бо кышка база хоомай эвес белеткенген. Чай каңдаашкынныг, ооң уламындан оъг-сиген чегей болган-даа болза, он тонна мал чемин боду белеткеп алган. Оон ыңай ийи кыштагны — кол кыштаг биле артык кыштагны — эки септээн. Бо хүннерде Эзирлигде артык кыштаанда турар, а хой төрүүр тарыысалгалыг үеде Бел-Орук-Аксында кол кыштаанга баар.

Салчак Чимит Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозунга он беш чыл дургузунда шээр мал малдап келген. Бо үеде ол хоюн чудадып, хөй хураган ышкынмышкын көрбээн. Ооң ындыг болуп келгениниң бир чажыды, малдың ажаалдада, чемгерилгезин болгаш суггарылгазын эки чорудуп турарындан аңгыда, чаш хураганнарны болгаш баксыраан хойларны хымыраан-биле азырап турарында.

Чимит хуузунда инектерлиг. Оларның сүдүн соок дүжери билек-ле доңуруп эгелээр. Сүт, хымыраан, сүттүг шай болгаш ааржы малдың күш-деңгелин киирерин ге дыка дузалыг. Малчын бүрүзү сүттү болгаш ааржыны баш бурунгаар белеткеп ап, хоочун хойжу С. Чимиттиң дуржулгазын ажыглаары күзенчиг-дир.

Х. САМДАНЧАП.

Кышкы одарда хойлар

МАЛ-СҮРҮҮ МЕНДИ БОЛЗУН

Кыш бодунуң бүрүн эргезинде кирген. Бо чылын хар эрте чаггаш. Ховулар ак эптээ-биле шугланыпкан. Хемнериниң суу доп адаанда холураар. Малчын кижилерге эң-не берге харысалгалыг үениң келгени бо.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң директору Иосиф Васильевич Шушеначев-биле малчыннар кезип, оларның ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып хүнзедивис. Ол аразында кежээлиг тей апарган, соок дыңзаан мындыг. Элегес-Аксын таваараш, ол хемниң унун өру чоктаан орук-биле хап ор бис. Хамыызында бичии бүүрелчин тейлерлиг ховужукта чаптылып оъттаан кодан хой көстү берди. Одарда хойга чоокшулап келгенивисте, хойнуң кадарчызы, доруг аъттыг кижи, совхоз директорунуң машиназын таныы каан хевирлиг, бисче уткуштур шошкутту. Хүлүмзүрээн хүрең арынныг, чазык-чаагай шырайлыг, эрестиниң херечилеп турар кыптыкка каракарлыг, узун дурт-сынныг, даштындан көөрге, бежен хар иштинде назылыг хире. Хойжу аъдындан кашпагай дүже халааш, бистиң-биле хол туттуп мендилешти.

— Даргавыс чедип келген мынчаар! — деп, хойжу хөөрей-дир. Мал-сүрүг менди ийин, даргалар.

Оон Иосиф Васильевич тайылбырлады:

— Бистиң совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Ооржак Одаң-оолович Бора-Хуна бо-дур, таныжып көрүңер.

Чоогадан соок чывар уруп, чаакты суйбап каап тур. Кодан хой өдекче шууруп кирипти. Аалга келгеш, хойжунуң ажыл-ижин сонуургап, чугаалажы бердивис.

— Кежаңарда хойжулар хоюн дем-не коданынче киире берген-дир. Силер дыка орайтады кадарар-дыр силер, аа? — деп айтырдым.

— Соок ындыг кончуг дыңзываанда, эки одарладып ап турбааже хоржок — деп, Ооржак Одаң-оолович харыылады. Амгы эки кадат хойнуң кышты хүр ажырынга идиг болур. Кыштың чыкызылама соогунда, хар улгатканда, хойнуң оъд тып чиири берге дээр апаар. Ынчангаш немелде чем бээри албан. Ам орайга чедир эки тоттур кадарып ап турар херек.

Күскээр кыштың чүгээр чылыг хүннерин малчынның чеп ажыглап турары оон илдең болду. Ооң бедик үре-түңнелдиг болуп, кыш санында-ла малын хүр ажырып турарының бир чажыды мында деп билдим.

Ооржак Одаң-оолович хойжулаа-ла он чылдың нүүрүн көрүп турар кижи болду. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында ооң көргүзүү шырак болган: төрүүр 100 хойга онаалтыр 101 хураганны менди доруктургаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсетпеп. Ынчангаш ооң күш-ажылчы чедиишкинин үнелеп көргеш, Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу ону «Урал» деп мотоцикл-биле шаңнаан.

Мен оон сонуургап айтырдым:

— Чыл бүрүде-ле бедик көргүзүглүг болуп, алган социалистиг хүлээлгеңерни ажыр күүседип турар-дыр силер, Ооржак Одаң-оолович. Ол талазы-биле арга-дуржулгаңарны чугаалап көрүңерем. Оон өске малчыннарга ажыктыг, солун болуру чугаажок.

— Мен бодап көөрүмге, хойну чайын, күзүн тулдур семиртип кадарары эң-не чугула херек. Оон аңгыда кышкы соок хүннерде кадатты база мергежилдиг чорудар. Хойларның кыштап хүр ажары болгаш чаш төлүнүң кан-кадык, улуг шырак болуру, менди доругары оон кол хамааржыр. Ынчангаш кышкы одарны таарыштыр хүвааи алыр кижи мен. Соок кедергей күштелип, хар улгады бергенде, хой чер одарындан тоттур оъттап шыдаавас апаар болгай. Ол үеде немелде чемни бээри албан апаар. Чылдың-на бедик көргүзүглүг болуп турарымның кол чылдагааны мында деп санап турар мен. Ооң-биле чергелештир, чедиишкинге бо кадайның киирип турар үлүг-хуузу улуг дээрзин чугаалавас болза хоржок — дээш, Ооржак Одаң-оолович кадайы Чудур Көк-Хунаевнаже көргеш, хүлүмзүрүп кагды.

Ол аразында чугаага совхоз директору Иосиф Васильевич база киржи берди:

— Шынап-ла, Чудур Көк-Хунаевна чаш хураганнар ажаап, өстүрүп турда, мырыңай мастер кижи боор. Ону мактавас арга чок.

Хойжунуң кадайы Чудур Көк-Хунаевна-биле база чугаалаштывыс. Ол мынча диди:

— Чаш хураган өстүрери белен эвес ажыл. Аңаа мергежил, кызымак чорук херек. Хураган бүрүзү ылап-ла исээн тоттур эмпи дээш хайгаарап көөр. Черле ынчаш кылыр чүве-ле хей.

Ооң соонда улуг хойжудан айтырдым:

— Келир 1982 чылга кандыг хүлээлге алдыңар, Ооржак Одаң-оолович? Бо чылдың түңнелинден кудулатпас-ла ыйнаан, але?

— Бо чылдыңындан кудулатпас дээрзинде-ле чок. СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң ханы утказы чугаазы, он бирги беш чыл планын бадылаан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының материалдары малчыннар бистерни улам-на күженииишкинниг ажылдаарынче, бедик көргүзүглерни чедип алырынче сорук киирди. Ынчангаш мен келир чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураганны менди доруктурар, хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алыр деп шиитпирледим. Бо кыш берге болур дээри билдинип. Ынчалза-даа болдунар бүгү чүүлдерни кылыр апаар. Хүлээлгеге күүсеттинер дээрзинге ынаныр мен.

Бора-Хуна биле Чудур ышкаш ындыг кызымак, ажыл-ишчи, тура-соруктуг кижилерниң сеглээн сөзү ажыл-херектен карышпас, хүлээлгези күүсеттинер дээрзинге бис база-ла бүзүрел олурдувус.

Ажыл-ижи мактаалдыг, хүндүлээчел малчын өг-бүле-биле байырлажып чоруп тура, оларга: «Мал-сүрүүңер менди болзун!» деп күзеп кагдывыс. Кежээкиниң караңгызынга бүргеткен кышкы өдек соовуста пөзүлбейн барды. Соңга өттүр чырааи от мында аал барын херечилеп туруп калды.

С. ОЮН.

Таңды район.

СООКТА

Хөлүн эрттир соок азы изиг температура хойнуң кадыынга болгаш продуктулуунга хоралыг. Хой бүрүзүнүң соокка болгаш изигге шыдамыы аңгы-аңгы.

Соокка турган хойнуң чылыг чарыгдаары дыка улгадыр. Чарыгдаттынган чылыгның орнуң тургузарда, хойга хөй бедик шынарлыг чем херек. Соок күштелген тудумна, хойнуң чем чиири көвүдээр. Ол үеде чемни негелдезинге чедир бербес болза, хойнуң продуктулуг чоруу чавызаар. Чүге дээрге хойнуң сүдүн, эъдин болгаш дүгүн көвүдедир чем чүгле хойнуң бодун чылыдарынга чарыгдаттынар апаар. Хов, ылаңгыя чаш болгаш аныяк мал, соокка алзыр болза, сырыңгылап, харын-даа олуп болур.

Кеш адаанының үү болгаш дыгыы дук хойнуң доңарын камгалаар болгаш хойну соокка шыдамык болдурар. Боткур хойлар барыктыг соокту тооваc. Чаш хураганнар, кеш үгү боттанмаан болганда, бичии-ле соокка шыдашпас.

Чылыг кажаага турган хойну хенертен соокче үндүрүп болбас. Изиринкен хойга соок суг база бербес, чөлбиже берип болур.

Кажаа ишти сооланнааш салгынныг болур болза, хойнуң чылыг чарыгдаары улам улгадыр. Хойну соок суг-биле суггарарга база ындыг. Оон ыңай демир-бетондан кылган кажаа шаш кажаадан оранчок соок, ооң чылыг эрттирери улуг. Изиг кажаага турган малдың продуктузу база эвээш болур. Кажаа иштиниң болгаш хойнуң бодунуң температуразы деңнежир чоокшулап келир болза, чылыг адыышкыны болур. Чылыг кажааларны агаар кирбес кылыры озалдыг, ынчан кажааның шыгы улгадыр, бужар апаар, хойнуң деридери дам баар. Ындыг хой чем чиивестей бээр. Изиг болгаш шык кажаага микробтар тывылыр, аарыг көвүдээр.

Ол кажаа иштинге эрттетпээн чугай чажары ажыктыг. Үш килограмм ындыг чугай бир литр шыкты бодунга сиңирип алыр. Кажаа иштинге куртаг өдек тон, саваң чадып турары чугула.

ДУРЖУЛГАГА ДАЯНЫР

Чоокта чаа СЭКП Чөөн-Хемчик районунуң V пленуму болуп эрткен. «Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелди аңаа СЭКП райкомунуң нийиги секретары Т. Ш. Сарыглар кылган. Илеткелчи, санал берген коммунистер идеологтуг ажылдың бир эң чугула сорулгазы ажыл-ишчилерниң, чалыы салгалдың мөзү-шынар, эрге-хоойлу кижизидилгези болур деп демдеглеп, бо ажылдың шынарын база ажыктыын улам бедидерин чугулалап демдеглээннер.

Социалистиг корум-чурумну болгаш хоойлу-дүрүмнү быжыглаарының айтырыгларын районнуң партия эге организациялары доктаамал кичээнгейже ап, бо талазы-биле чамдык дуржулганы чедип алган. «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтар, Чадаананың ыяш ажыл-агыйы, тараа хүлээп алыр пункт, суггарылга системаларының эргелели, орук-септелге эргелели хөй-ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын, социалистиг ниити чурттакчының нормаларын болгаш чурумун кижилер сагаан турарын чедип ап келген. Ол черлерниң партия организациялары, чер-черде совет органнар, улусчу дружиналар, эш хуу судтары, профилактика чөвүлелдери идей-кижизидилгелиг, профилактиктиг ажылдарны күштелдирип, корум-чурумну болгаш хоойлу-дүрүмнү быжыглап турар.

Ылаңгыя «Большевик» совхоз, Шеми кодээ Соведи ажыл-ишчилерниң ортузунга кижизидилге ажылын чорударда бригадалар, салбырлар база чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле кылып турар. Бо ажыл-агыйда удуртукчуларының, ортумак звено ажылдакчыларының кижизидилге ажылынга харыысалгазын партия организациязы бедиткен. Школа, культура албан черинин, күш-ажылчы коллективтерниң кижизидилге ажылынга киржилгезинин улуг-хуузун партия комитеди хуваай тургускан. Белгүмнер, агитбригадаларның ажылының шынары багай эвес. Тематиктиг кежээлерниң эртип турары солун. Өг-бүлелер отчёттары болгаш отчёт-концерттери көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алган.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылга удуртукчу кадрларның киржилгези кайда идепкейлиг болдур, ол черлерде күш-ажылдың чуруму быжыг, корум-чурум камгалалы үлегерлиг болуп турарын амыдырал бадыткаан. Районнуң иштинге болган корум-чурум үрээшкиннерин сайгарарга, оон чүгле ийи хире хуузу Шеми кодээ Совединиң девискээринге болган. Корум-чурумну моон-даа соңгаар быжыглаар талазы-биле хемчеглерни «Большевик» совхозтуң коммунистери ап турар.

Районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партия организациязы администрацияның, кодээ Советтиң күүскомунуң, хөй-ниити организацияларының күженишкинин кижилер-биле кижизидилге ажылын күштелдирериниң тодаргай хемчеглерин алырынче доктаамал угландырып турарын СЭКП райкомунуң V пленумунга чугулалап демдеглээн. Хөй-ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларын партия, профэвилел, комсомол хуралдарынга, бүдүрүлге хуралдарынга болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар.

Совхозтуң партия комитеди коммунистерни болгаш комсомолчуларны бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга шын таарыштыр тургузуп, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле кижилерниң тус-тузу-биле ажылды чорударынче хаара тудкан. Парткомнуң, кодээ Советтиң күүскомунуң кежигүннери хөй-ниити организацияларын удуртур талазы-биле тодаргай даалгаларлыг.

Профэвилел, комсомол, өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын идепкейжидерин мында партком чедип ап турар. Эки тураның улусчу дружиназы суурда хөй-ниитиниң корум-чурумун тудуп, а эш хуузунуң суду болгаш профилактика чөвүлели сагылга-чурум үрекчилерин, арагачыларны, содаачыларны, ажыл кылбас кижилерни доктаамал шыңгыы чугаалажып көрүп турар. 5—6 кижи составтыг улусчу дружина кежигүннери дежурныйлаашкынче хүннүң-не үнүп турар. Ол чурттакчылыг черлерге, совхозтуң девискээринге кем-херек үүлгедиишкиннерниң болу бээр чоруун баш удур болдурбас арганы берип келген.

Корум-чурум үрээшкиннери болу берген таварылгада, ооң изиг дээрезинде-ле чугула хемчеглерни алыры чаңчыл апарган. Хөй-ниитиниң чурумун үрээннерни эртенги шактарда кодээ Советке келдиртип, чок болза, чон мурнунга тургузуп, эш хуу судунга дамчыдып бээр болгаш өске-даа хемчеглерни оларга онаап турар. Бир ай эртенгеле, ол үениң дургузунда «Алдан-Маадыр» совхозтуң девискээриниң оперативтиг байдалын 13 кижиден тургустунган профилактика чөвүлелинге анализтеп, дараазында айда чүү чүвеже кичээнгей салырын планга киирер.

Совхозта комсомол комитедин аныяктарны совхоз бүдүрүлгезинче, культура-массалыг, спортчу хемчеглерни организастаарынче идепкейлиг хаара тудуп, корум-чурум үрелки дег ээзеди оолдар-биле тус-туста ажылды чорудуп турар. Чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг, агитация-массалыг ажылга кодээ интеллигенция идепкейлиг киржип келген. Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары чоннуң хостуг үезиниң дугайында сагыш салып, суурга бот-тывынгыр урал чүүл көрүлделерин, спортчу маргылдааларны доктаамал эрттирип турар.

Ылаңгыя байырлал, кудадой, хөөрүкүдүлге дээн чижектиг хелдээзиниг хүннерде кодээ Советтиң күүсекчи комитеди тускай комиссияны тургузуп, оон кежигүннеринге даалгаларны берип турар. Олар ол хүн эртер янзы-бүрү чүүлдерни организастаарын боттарынга хүлээнип ап, дүжекиниң 1—2 шакка чедир контроль, хайгааралды уламчылаарлар.

Совхозтуң ажылчыннарының хөй кезии аныяктар. Доозукчулар школа соонда төрээн черинге артып каап, кодээ ажыл-агыйның адырларынга төлептиг үлүүн киирип чоруур. Кайда-ла аныяктар көвей болдур, ында кудадой үзүлбес. Чалыыларның амыдыралынга албан болур уттундурбас бо болуушкуннуң организакчылары корум-чурум үрээшкинин болдурбазының хемчеглерин ап турар. Олар куда эрттирериниң сценарийин баш удур-ла тургузуп, аңаа көргүзер оюн-тоглаанын, ыры-хөглээшкиниң белеткелин кылып алыр. Чижээ, бо чылдың сентябрь 26-да дөрт куда эрткен. Өглениишкен аныяктарның шайлалгалары солун, хөглүг болган, куда-төрелдер «ийи-бирни ижип алгаш, ишти-хөңнүн хөөрешкен-даа». Эп-найыралдыг чугаа-соот, хүндүлежиишкин соонда чон тарап чанган. Ындыг болур-даа ужурлуг.

Партком, совхозтуң дирекциязы, кодээ Советтиң күүскому суурнуң социал болгаш культура хөгжүлдезинче, чоннуң ниити культуразын бедидеринче улуг кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде Алдан-Маадыр суур чылдан чылче улам чаагайжып, кижилерниң культуразы болгаш амыдыралы улам экижип олурар.

«Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтар болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларның партия организацияларының аажы-чаң, эрге-хоойлу кижизидилгезиниң талазы-биле чедип алган дуржулгазын СЭКП райкомунуң V пленуму үнелеп, оон түңнелдерин үндүрген. Кайда-ла партия организациялары кижилерниң бүгү талалыг сайзыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларны ниитилел мурнунга бедик харыысалгалыг болурунга кижизидеринче доктаамал сагыш салып турар болдур, мында бүдүрүлгениң бедик көргүзүглери чедип алдынып, күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыгып, ниитилелге удур үүлгедиишкиннер болу бээр байдалдар чок, таарымчалыг болуп турар.

Корум-чурумну быжыглаар талазы-биле сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдар чорутпушаа-даа, Чадаана хоорайның КМК—468, хлеб заводу, автобаазазы, саржаг заводу, болгаш «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Сут-Хөл», «Хөндергей» совхозтар болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларда кем-херек үүлгедиишкиннери бар болуп артпышаан. Бо черлерде хөй-ниитиниң корум-чурумун, профилактика ажылын чогуур деңнелге тургузуп болур чогуур күштер болгаш аргалар барын илеткелчи Т. Ш. Сарыглар, санал берген коммунистер Чадаананың хооркүүсском даргазы К. Х. Бай-Кара, суггарылга системаларының эргелелиниң начальниги Н. Н. Мөнге, район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Куулар демдеглээннер.

Республикада, районнуң иштинде бар дуржулганы партия организациялары долузу-биле ажыглап, аажы-чаң, эрге-хоойлу кижизидилгезин доктаамал кичээнгейге алыры чугула. Ылаңгыя Чадаана хоорайның бүдүрүлге коллективтери хожудап чыдып калыр туржук, харын районнуң совхозтарынга, ажыл-агыйларынга үлегер-майык болурунуң бүгү-ле барымдаалары бар. Пленумга коммунистерниң киирген саналдарын бугаар, хоорай Совединиң күүсекчи комитеди профилактика чөвүлелин херек кырынга тургузуп, Чадаана хоорайны микрорайоннарга үзүп, мөзү-шынар, эрге-хоойлу кижизидилгезин күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черлеринге күштелдирери чугула.

Илеткелчи, санал берген коммунистер хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга эки тура дружинаның, комсомолчу оперативтиг отрядтарның, эрге-хоойлу камгалалының хөй-ниити пунктуларының, милицияның патруль албанының ролю улуг. Ылаңгыя корум-чурум быжыглалынга үстүкү класстың өөреникчилерин, Чадаананың профессионал-техниктиг училищениң сургуулдарын калбаа-биле хаара тударын чедип алырын пленум чугулалап демдеглээн.

СЭКП райкомунуң пленуму социалистиг өнчү-хөреңгиниң бүдүн турар чоруун хандырарының, арагалаашкынга удур демиселдиң, арагалаар чорук-биле холбашкан автотранспортка озал-ондактың айтырыгларынга калбаа-биле доктааган.

А. ОКСУР.

Бөгүн — Югославияның национал байырлалы

ДАГЛАРДА ЧАА ТУДУГЛАР

Босния болгаш Герцеговина — даг-даштыг югослав республика. Ооң девискээриниң чүгле 10 хуузу оргу-дески черлер. Артында шөлдерин баалыктар, даглар элеткери ээлээн. Республиканың кол хоорайы Сараево — Югославияның географтыг төвү деп санаттырып турар черинден 30 километрде тургустунган.

Боснияның болгаш Герцеговинаның улуг хуузун салым-чолунга аар-берге шылгалда таваржып чораан. Олар дөрт чүс чылдың дургузунда бүгү-ле славян аажы-чаңчылды узуткааш, исламны күш-биле албадап, чүдүлер дээш оралдажып турган феодалдыг Туркияның кадыг-дошкун дарлалының адаанга турган. Ол караңгы-бүдүүлүк, кадыг-дошкун үениң хөй санныг хүрээ-хииттери, турк чунарбажыңнар болгаш феодалдарның каас-шиник өргээлери артып калган.

Турк чагырыкчыларның соонда австри эжелекчилер келген. Олар ук чуртка меңгези-биле артар дээш эрге-чагырга черлериниң улуг бажыңнарын болгаш казармаларны тудуп турганнар. Ынчалза-даа олар аңаа 40 чыл шыдажыр аргалыг болган. «Млада Босна» дээр чажыт патриотчу организацияның кежигүннериниң Сараевога австри хаан дүжүлгезиниң салгакчызы Франц Фердинандының амы-тынынче халдааның империалистиг күрүнелер делегейниң бирги дайынын өөскүдүп үндүрериниң чылдагааны кылдыр ажыглааны билдингир.

Делегейниң ийиги дайынының үезинде Босния болгаш Герцеговина И. Броз Титога командылаткан югослав улусчу-хосталгалыг армияның гитлерчи эжелекчилерге удур эң-не кадыг-дошкун тулчуушкуннарының төвү боор турган. Амгы республиканың девискээринге ол үеге чедир тудуп тургускулаан хөй эвес санныг үлетпүр бүдүрүлге черлерин хайын халавы узуткаан азы дыка үрегдээн турган.

Гитлерчи эжелекчилерден Югославияны хостааның соонда Боснияның болгаш Герцеговинаның амыдыралынга чаа үе-чада эгелээн. Республика дайынның узуткап, чок кылганы оруктарны, шахталарны, рудниктерни болгаш фабрикаларны катап тургускаш, индустриализастаашкынның оруунче кирген. Оон үлетпүрү бүгү чурттуң деңнелинден-даа шапкын темп-биле хөгжүп турар. Боснияның болгаш Герцеговинаның заводтары автомобильдерни, моторларны, атомнуг электри станцияларынга тургузар сепараторларны, подшипниктерни, каустиктиг соданы, мебельди, саазынны, өске-даа хөй-хөй продукцияны кылып үндүрүп турар апарган. Ооң улус ажыл-агыйының үндезини кара болгаш өңнүг металлургия, электри энергиязын бүдүрери, хөмүр-даш казылдазы, химия үлетпүрү боор турар.

Боснияның болгаш Герцеговинаның бойдус байлактарын ажыглаарга киирерин болгаш экономиказын хөгжүдеринге Югославияның өске-даа республикаларында ышкаш, социалистиг чурттар, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзаалар улуг рольду ойнап турар. Ооң эң тодаргай көргүзүү болза, Боснияның Зеница хоорайында металлургия комбинады болур.

Босна дээр даг хеминиң эриинде турар югослав кара металлургияның баштайгызының корпустарының аразында алюминий калбактар-биле шап каан бедик бажың онзаланып көстүр. Ол болза Зениканың металлургтарының чоргааралы — чылда-ла бир миллион тонна каңны эзилдирер күчүлүг кислород-конвертор цеги-дир. Оон конверторларында болгаш өске-даа дериг-херекселдеринде совет машина тудуушкунунуң заводтарының маркалары көстүп турар. Ында барык бүгү ажылдарны шупту механизастаан. Эриг металл каң ууж-соксаал чокка кезек кудар херекселче төктүп бадып турар. Ону ССРЭ-ден алган. Совет дериг-херексел кайгамчыктыг-ла эки ажылдап турар деп, кислород-конвертор цехиниң кол инженери С. Тарабар чугаалаар.

Комбинатта эрги домналарны болгаш мартен суугуларны совет техниктиг дузаламчы-биле чаарткан. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле агломерация фабриказын болгаш Югославияда база Балканыда эң улуг дээн, бир миллион тонна шой бээр күчүлүг домна суугузун тудуп тургускан. Комбинатта прокат станнарын ЧССР-ниң болгаш ГДР-ниң дузазы-биле дериш тургускан.

Динар дагларының эдектеринде Каракай деп черде Боснияның Зворник дээр хоорайының чанында Европада эң улуг дой-довурак болбаазырадыр заводтуң корпустары чаптылган. Аңаа 40 хире аңгы-аңгы цехтер болгаш дериг-херекселдерни эптеп тургускулаан. Кызыл бокситтерни аңаа дыка нарын херекселдер ак порошок кылдыр болбаазырадып, кылганының соонда ам совет алюминий бүдүрүлге черлеринче чүдүрүп чорудар. Заводту Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп тургускан. Ында 50 муң тонна ажыт янзы-бүрү дериг-херекселдерни эптеп тургускан, 50 километр хире чер иштиниң дамчыдыкчы хоолайларын салган.

Амгы үеде Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Боснияда болгаш Герцеговинада чылыг күжү-биле ажылдаар ийи улуг электри станцияларын, күчүлүг кокс батареязын, демир рудазы казып алыр рудникти база тудуп турар.

Ол республикадан ССРЭ-же дой-довурактан аңгыда совет атомнуг станцияларга тургузар сепараторларны, арматураны, электротехниктиг кылыгларны, мебельди болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдерни чорудуп берип турар.

Бүгү Югославияга ышкаш, ноябрь 29-та, Боснияга болгаш Герцеговинага төөгү талазы-биле ийи чугула болуушкуннарны демдеглээри-биле Республика хүнүн байырлап эрттирер. Ол хүн 1943 чылда, Югославияның улусчу хосталгазының антифашистиг вечезиниң ийиги сессиязынга чаа югослав күрүнениң үндезиннерин салган шиитпирни хүлээп алган, а таптыг-ла ийи чыл эрткенде — тургузукчу хуралдың шиитпири-биле Югославияны улусчу федеративтиг республика кылдыр чарлаан.

Д. ДЫМОВ,
СЭТА-ның корр.
Белград.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр. Б. Чехонин). Декабрьда болур кайгамчыктыг ийи хүнге — эш Л. И. Брежневтиң Индияга эң баштай чораан хүнүнден бээр 20 чылынга база 1980 чылда Делиге дээди деңнелге совет-индий ужуражыышкынның бир чыл оюнга тураскаатказ индий-совет найырал айы Индияда бурунгу хүн эгелээн. Ийи чурттуң аразында быжыг найыралды, бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң дугайында төөгүлүг документилерге оз ужуражыышкын үезинде Л. И. Брежнев биле Индира Ганди ат салган. Айның ап чорудар хемчеглери кайгамчык улуг. Аңаа миллион-миллион индийлер киржир. Совет-индий харылзааларның төөгүзүнге болгаш бөгүнгү хүнүнге, ийи улуг улустарның найыралын быжыглаарынга Л. И. Брежневтиң шылгараңгай ролюнга тураскааткан чүс-чүс митингилерни, лекцияларны, чыыштарны, фото-чуруктар делгелгелерин, кинофестивальдарны Совет Эвилелиниң өңнүктери ниитилел болгаш индий-совет культура ниитилели эрттирер.

Делегейниң улустары Л. И. Брежневти бодунуң чуртунга хөй чүүлдерни кылган политиктиг ажылдакчы, удуртукчу кылдыр эки билир. Индий улус база совет удуртукчуну хүндүткел-биле көрүп, ону бодунуң өңнүү кылдыр санап турар деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди индий-совет найырал айының ажыттынарының бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Индий-совет найыралды делегей амыдыралының чугула, чогумчудукчу факторы болдурар дээш совет удуртукчу аажок хөй чүүлдерни кылган деп И. Ганди чугаалаан. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар, делегейге бүзүрежилгени болгаш таарымчалыг байдалды быжыглаар сорулга-биле Президент Л. И. Брежневтиң мерген угаанныг удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниң кылган бүгү базымнарынга Индияның улустары моон соңгаар-даа байыр чедирер.

ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускан хүнден бээр 35 чылының чоокшулап орарынга холбаштыр Индияның премьер-министри ооң төөгүзүнге база доктааган.

Хамаарышпас чоруувусту чаалап алганывыстың болгаш ССРЭ-биле дипломаттыг харылзааларны тургусканының соонда 35 чыл дургузунда ийи чурттуң улустарының найыралы чайгылыш чок быжыгып келген. Индияның хамаарышпас политиказын, ылаңгыя кана-даа каттышпастың шимчээшкининге Индияның бердингенин билир чоруун Совет Эвилели көргүскен деп, ол демдеглээн.

Индияның болгаш Совет Эвилелиниң ниити сорулга-болдалдарының дугайын чугаалап тура И. Ганди колониализмге, расизмге, кандыг-даа ылгай көрүүшкүнге удур демиселдиң янзы-бүрү хевирлиг делегей шуулганнарынга оларның демниг күженишкиннерин онзалап демдеглээн. Колониализмге, оон идерээшкиннеринге удур демиселдиң айтырыгларынга Совет Эвилелиниң деткимчезинге Азияның, Африканың, Кариб кавызының хосталган чурттары кезээде идегеп болур.

Бистиң чурттарывыс янзы-бүрү политиктиг системалардыг. Ынчалза-даа оларның аразында найыралдың бүгү төөгүзү политиктиг системалар ылгалдыг туразжок, улустарның тайбың кожа-хелбээ доругушкынының, кады ажылдажылгазының үнелиин бүзүреддир бадыткап турар деп, премьер-министр уламчылаан. Ол факторну Чер кырынга тайбыңның болгаш оожургалдың чугу[illegible] магадылалы кылдыр санаар бис.

Совет Эвилелиниң Индия-биле найыралының идегелдиин, ак сеткилдиин И. Ганди демдеглээн. Бергелерлиг дыка хөй үелерниде бистиң чуртувуе Совет Эвилелиниң шиитпирлиг дузаламчызын кезээде ап келген.

Ийи күрүнениң аразында улам өзүп орар экономиктиг кады ажылдажылганы премьер-министр бедик-биле үнелээн. Совет Эвилели бөгүн Индияның даштыкы садыының эң кол чурту. Күрүне секторунуң үлетпүрүнүң бистиң чуртувуска кол болгаш эргежок чугула адырларын хөгжүдеринге ССРЭ-ниң дузаламчызын үнелээр бис. Хөгжүлдениң өске-даа янзы-бүрү программаларын боттандырарынга база Совет Эвилели биске дузалаан. Индий-совет техниктиг кады ажылдажылганың үре-түңнелдериниң тодаргай херечизи болу берген хөй-хөй объектилер бүгү чуртта тудуунган. Черниң индий спутнигин совет космодромдан чаа салып үндүргени, ол ышкаш бистиң чурттарывыстың аразынга тропосфера харылзаазының шугумун ажытканы эртемге индий-совет кады ажылдажылганың чаа хевирлериниң үлегери болур.

Ийи талалыг культура харылзааларынга премьер-министр доктааган.

Индияга национал-хосталгалыг шимчээшкинге Октябрьның социалистиг Улуг революциязының аажок улуг салдарын индий чазактың баштыңы онзалап демдеглээн. Мээң ачам Джавахарлал Неруну сагыш-сеткилин Улуг Октябрь сорук киир хайныктырган. Ону кижи төрелгетениниң төөгүзүнге үндезин эргилде кылдыр көргеш, ачам аңаа байыр чедирип чораан. Хамаарышпас Индияның баштайгы премьер-министри амыдыралының бүгү дургузунда Совет Эвилелинде социал чаартылгаларга сонуургалдыг чораан. Ийи социал система тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр кады ажылдаап турар төлээде, Барыын жук Совет Эвилели-биле ниити дылды тывар ужурлуг дээрениң дугайында идеяның ол чайгылыш чок талалакчызы чораан.

Совет Эвилелиниң удуртукчулары Индияның даштыкы политиказын шын үнелеп шаан, ачам-биле хууда найыралдың сырый харылзааларын тургускан. Бөгүн совет удуртукчулар-биле хууда найыралдың харылзааларын тудар кежик-чолдуг болганымга өөрүүр мен. Ылаңгыя Президент Л. И. Брежнев-биле бодумнуң хууда харылзажылгаларымны онза үнелээр мен деп, Индияның премьер-министри онзалап демдеглээн.

Американың негр чоннуң ден эргези дээш сураглыг демиселчи чораан Мартин Лютер Кингтиң тураскаалын АКШ-тың депшилгелиг хөй-ниитизи ыдыктыы-биле камгалап турар.

Негр чоннуң сураглыг оглунуң сөөк-язы ылгавас, аш-чут чок, хостуг болгаш чептүг ниитилелди АКШ-ка тургузар дээн изиг күзели мынчага чедир боттанмайн турар. Түрегделге алыскан кижилерниң чыскаалы америк хоорайларда болуп эртип, ооң тураскаалын сактып, ёзулап турар. 1968 чылдың апрель 4-те сөөк-язы ылгакчыларының огундан өлбээн болза, доктор Кинг бо үеде 52 харлыг турар ийик.

ЧУРУКТА: америк найысылал Вашингтонда Кингке тураскааткан митингиниң киржикчилери.
ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

КИЖИ БОЛГАШ ХООЙЛУ

ӨСКЕ ОРУК-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези № 275 «Шында»).

Үүлгедикчилерниң бичези Вячеслав Шивит-Дамба бо чылын чаа 16 харлаан. Ол база-ла адазы чок, чартык өскүс арткан сес уругнуң бирээзи. Вячеславтан биче беш кижи бар, оларның эң бичези дөрт харлыг. Авазы Тоорук Кыргысовна улуг уруглары-биле Арыскан фермазында саанчылап ажылдап турар. Слава бо чылын сески классты дооскаш, авазының аайы-биле фермага аар-саар ажылдар кылып эгелээн. Кызылдың кодээ профтехучилищезинче өөренип кирерин бе белеткенип турган.

Школага өөренип чораан, ол бодунуң эки-даа, багай-даа талаларын көргүспээн. Кижилер үзер, башкыларынга сүрдүрер, эш-өөрү-биле шоолуг чугаалашпас, хагдынчак. Бодунуң шак ындыг кызымаккай эвези-биле сески класстың колдуунда «үштерлиг» дооскан.

Ооң өг-бүлеге кижизидилгезинде база-ла эки чүве чок деп болур.— Авазы урут-дарын бут кырынга тургузуп, өстүр азырап каар дээш хөй күжүн, үе-шагын олче үндүрүп чоруур. Ынчалза-даа оларны өөредири, кижизидери дээрге чүгле школаның, башкыларның херээ-дир дээр шын эвес хөөннүг. Уругларының канчаар өөренип турарын сонуургап, башкылар-биле эптиг-таптыг чугаалажыр, арга-сүме айтырар дээш оон школага чедип келгени черле көзүлбээн. Ол хамаанчок, ада-ие хуралдарынга келдиртирге безин келбес. Оолдарының, уругларының хостуг үелерде чүнү кылып, кандыг кижилер-биле эштежип, эдержип турарын-даа ол сонуургап көрбээн. Оларның талазындан сеткилинге таарышпас кандыг-бир чүве эскерген болза, хөректеп, аттынып-аттынып каар ол-ла. Ынчангаш назы четпээн оглу кем-херек үүлгедип турган бөлүк оолдарга каттыжып алган, оорлаап аъттарын өскээр шуудуп, сайгарар дээш хонук-хонуу-биле чиде бээрге, ол кайын, кымдан-даа айтырып, дилевээнинде кижи кайгаар чүве чок.

Вячеславты даштындан көөрге, холчок чазык, томаанныг ышкаш сагындырар. Чүве чугаалаары безин дыңналыр-дыңналбас, оожум. Ону кем-херек үүлгедикчизи деп бүзүрээри безин берге. Ынчалза-даа улустуң «чымыраарган чаңы-ла хөй» деп чугаазы бар болгай. Бо база ындыг «хөй чаңныг», доң сеткилдиг, дерзии кижи болганын ооң үүлгеткен херектери көргүзүп турар.

Черле ынчаш, Саржат-оолдуң үүлгедикчи бөлүүнүң бичии-даа ындыр арын, кээргээр сеткил чогуң кижи кайгап хаймас. Оларның туразында ходелип турган үезинде болган мындыг таварылганы Хаялдай байысаакчыга өттээн... «...Арыг-Бажы суурдан ырак эвесте өгге чеде берген бис. Баглаашта аът баглап каан турган. Саржат-оол тургаш: «Аътты оорлаар дээш манаар болзувусса, орайтай бээр бис, хунаап алыылы» дээн. Оон өгге кирип келгеш, чугаалажып олурувуста, өгнүң херээжен ээзи бисти шайладып, чемгерип каан. Саржат-оол чемненип, толуп алгаш, хойлап чораан чолдак боозунуң чамыын аңдаргаш, корга берген ашак, кадайже углааш, «аъдынар бериңер!» дээн. Өгнүң эр ээзи тургаш: «Чаңгыс аъттыг улус бис, оглум. Хой чүдүрүп чоруур деп тур бис, берип шыдавас мен» дээн. Оон мен база хойлап чораан боомну үштүп, оларже арны берген мен. Саржат-оол даштын баглаашта аътты ээртевит дээн. Мен үнгеш, баглап каан турган кара бели ээртептеримге, Саржат-оол үне халып келгеп. Оон ийилээн аъттангаш, дезипкен бис».

«...Чорупп орарывыска, орук кыдыында бир аал көстүп келди. Аңаа чедип кээривиске, чаңгыс ашак кижи бызаалар кажаалап тур. Ол бисти көрүп кааш: «Аъттан дүжүп, өгже киргеш, шайланар» дээн. Ашактың каап берген аъш-чемин чип алгаш, Саржат-оол ап чораан чолдак боозун уштуп келгеш: «Олур. Ол черинден турба!»—деп, демги ашакка дүжааган. Мен орун бажында турган дүүрге боону, октап каан холаларны шкафтан ап алган мен. Аңаа чыткан, хлеб кезер бижекти алгаш, ашакты коргудуп, солагай талакы өштүнче шашпылап турган мен».

Маңаа хөй тайылбырның херээ чок. Ол аныяк оолдарның кижи мозузун ышкынган турганын бо ийи таварылгада көргүзүп турар-дыр.

Олар шак ынчаар элээн каш аъттарны оорлап, хунаап алгаш, өске черлерде таныштарынче шуудуп чорудуп, өске-даа янзы-бүрү аар кемниг херектерни үүлгеткеннер. «Хенди чеже-даа шейлүрге, ужу черле көстү бээр» деп чугаа бар. Саржат-оолдуң үүлгедикчи бөлүүнүң «ужураалдары» база-ла удавайн доозулган.

Бо үүлгедикчи бөлүк чогумна Улуг-Хемге, ооң бир улуг суурнуу — Арысканга канчап тургустунар аргалыг болганыл? Мында элээн каш чылдагааннар бар. Бирээде, Арыскан суур чоннуң чоон оруундан хайыы черде турар. Иштинче чеже-даа малды киир сүрүптерге, көзүлбейн баар улуг арыг суурнуң бир талазындан бүзээлээн. Бирээр чугаалаарга, хөйнүң карааңдан ажыт, «ыржым булуң». Оолдар оорлап, хунаап алган аъттарын чогум-на ол арыгга чажырып турганнар.

Арысканда 30 хар чедир назылыг аныяк кижилерниң саны хөй, 80 ажып турар. Ол дээрге совхозтуң, салбырның экономиказын хөгжүдеринге ажыглаар улуг курлавыр күш-түр. Ынчалзажок оларның чартык кезииңден хөйү ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, кайда-даа өөренмейн, ол-бо суурлар аразында тоянып, арагалап чорупп турары, кымны-даа дүвүретпейн турары кайгамчык. Сөөлгү үелерде Арыскан, Арыг-Үзүү, Ак-Туруг суурларга болгулаан онза айыылдыг кемниг херектерни чогум-на ындыг кижилер үүлгеткени таварылга эвес болбайн аан. Үүлгедикчи бөлүктүң баштакчызы Александр Саржат-оол база ындыгларының бирээзи-дир.

Хоойлу-дүрүм пропагандазының кошкааңдан (бо чылдың эрткен кварталдарында ук темага чүгле 53 лекция, беседа районга кылдынган) база арагачыларга, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турарларга, кем-херек үүлгедикчилеринге шыдажыр аргажок байдалды чер бүрүзүнге, коллектив санынга тургуспааныңдан Шагаан-Арыг хоорайда, Чаа-Хөл, Кара-Тал, Арыг-Үзүү, Арыскан, Торгалыг суурларда кем-херек үүлгедир чоруктарының деңнели ам-даа бедик болуп артпышаан. Ылаңгыя онза айыылдыг херектер үүлгедир чоруктарның, орукка озал-ондактарның саны көвүдеп, аныяктарның болгаш назы четпээннерниң корум-чурум үрээр чоруктары эвээжевейн турар. Ооң кадында, бүгү кемниг херектерниң хөй кезиин кижилер эзирик тургаш үүлгедип турар. Ол дээрге районнуң чамдык суурларында арагалаашкынга удур демиселдиң кошкааның база бир тодаргай херечизи-дир. Ылаңгыя Арыскан суурга бо талазы-биле байдал чоокка чедир дүвүренчиг турган.

Чамдык ада-иелер урут-дарының кижизидилге, хайгааралын, Арысканга ышкаш, ынчаар кошкаткан турда, чер-черлерде хөй-ниити организациялары аныяктарның күш-ажыл, мөзү-шынар кижизидилгезинче, маңгысталчак амыдыралдыг кижилерни ажылдадыр, өөредир хемчеглерни алырынче, хостуг үе-шакты чөп ажыглаарын организастаарынче чогуур кичээнгей салбайн турда, оор, үүлгедикчи бөлүктү Саржат-оолдуң тургузуп алыр аргалыг болганында кижи кайгаар чүве чок, кана, чүнү-даа чедир көрбейн барган болдур бис, аңаа хос чер тургустуна бээр. Ол чамдык таварылгаларда шак мындыг, Саржат-оол ышкаш, кижилерниң чиңгинчиг хөделиишкиннериниң күзенчиг эвес түңнелдери-биле долдуна бээрин бистиң дүвүретпес аргажок.

Ооң-биле чергелештир үетүнде адааныңыс оолдарның ада-иелери оолдарының Саржат-оолдуң салдарынга алысканын оларны көгүдүп, коргудуп турган, холга киирип алганы-биле тайылбырлап турарлар. Ынчалзажок бүгү чүвени олче чая каап, боттарын агартыңар дээш оралдажылгызы ажы-төлүнүң төлептиг кижизидилгези дээш оларның боттарының ада-ие харыысалгазын, хамааты хүлээлгезин чедир медерел билбейн турарын херечилеп турар. Оолдарыңар бажы эъттенип, кемниг херектер үүлгедип турда, кайнаар көрүп, чүнү кылып турган силер деп олардан катап-катап айтырыксанчыг апаар-дыр.

Амыдыралдың өске, доора оруунче кирген бөлүк бо оолдарның кемниг үүлгедиглери шак ынчаар, ыглаксанчыг түңнел-биле доозулган. Олар удавас судтадыр, үүлгеткенниң хемчээли-биле кезедиче херээвге онаажырлар. Ооң-биле кады оларның ада-иелери, чаңгыс чер чурттуглары бо таварылгадан чогуур түңнелди үндүрер ужурлуг.

М. САГДЫ.

Аңчыларның болгаш балыкчыларның Бүгү-россия съездизи

БАШТАЙ АЖЫЛДААР, ООН АҢНААР

Кижилерниң бүрүн шагдан бээр кылып келген эң сонуурганыг ажылы — аңнаашкын болгаш балыктаашкын бистиң үеде улам сайзырап, тораан бойдусту камгалаары база оон байлактарын көвүделдирип калбарган. Ол дугайында аңчыларның болгаш балыкчыларның VII Бүгү-россия съездизинге чугаалашкан. Ук съезд Москвага, ноябрь 26-да бодунуң ажылын дооскан.

Ук ниитилелдиң баштаар черинин даргазы А. И. Корольков кылган илеткелинге ол хөй-ниити организациязының хуралденинде 2,2 миллион кижи хаара туттунганын чугаалаан. Олар 190 миллион гектар черге аңнап, 2,7 миллион гектар түрүм сугларга болгаш 25 муң километр хемнерде балыктап турар.

Ол хире улуг девискээрде 4,8 муң балык болгаш аңныыр ажыл-агыйы черлери организастаттынган. Сөөлгү дөрт чыл дургузунда оларның ажыл-чорудулгазы бүдүн чартык катап калбарган. Оон баштай ажылдаар, ооң соонда аңнаар деп принципти кайда-даа калбарган. Аңнаар черлерни экижидер, ында аңнарның улам өөбекшидер, а ол ышкаш ажылчы чоннарның аңнап база балыктап чорааш массалыы-биле дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш чоргуур хемчеглер алдынган.

Бойдусту кам-хайыра чок көөр чоруктар-биле демиселде чамдык четпестер, шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга санал бергеннер доктааганнар. Ёзулуг аңчыларның ат-алдарын браконьерлер баксырадып турар. Оларның чамдыызы кандыг-даа харыысалгага онаашпайн баар чоруктар база бар. Чамдык черлерде аңнаарынга болгаш балыктаарынга сонуургалдыгларның ажылын организастап турарында четпестер хөй. Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте, Европаның соңгу чүгүнде биотехниктиг курлавырларны ажыглап турары ам-даа четпес. Бөрүлерни аңнаарының чурумнары үрелип турар. Күрүнеге аң-өзүк дужаалары кудулаан.

Шиитпирлеттинмээн айтырыгларны дарый шиитпирлээриниң чамдык оруктарын съезд тып, 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде Россияның аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын көрген болгаш бадылаан.

Аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң уставынга өскерилгелерни киирип, ону ниитилелдиң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче, оон ажыл-чорудулгазын организастаарын экижидеринче угландырган.

Эвилелдешкен республикаларның аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелдериниң төлээлери социалистиг калы ажылдажылга чурттарының база Финляндияның делегациялары съездиге киришкен.

Съездиге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. П. Орлов чүве чугаалаан.

А. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корр.

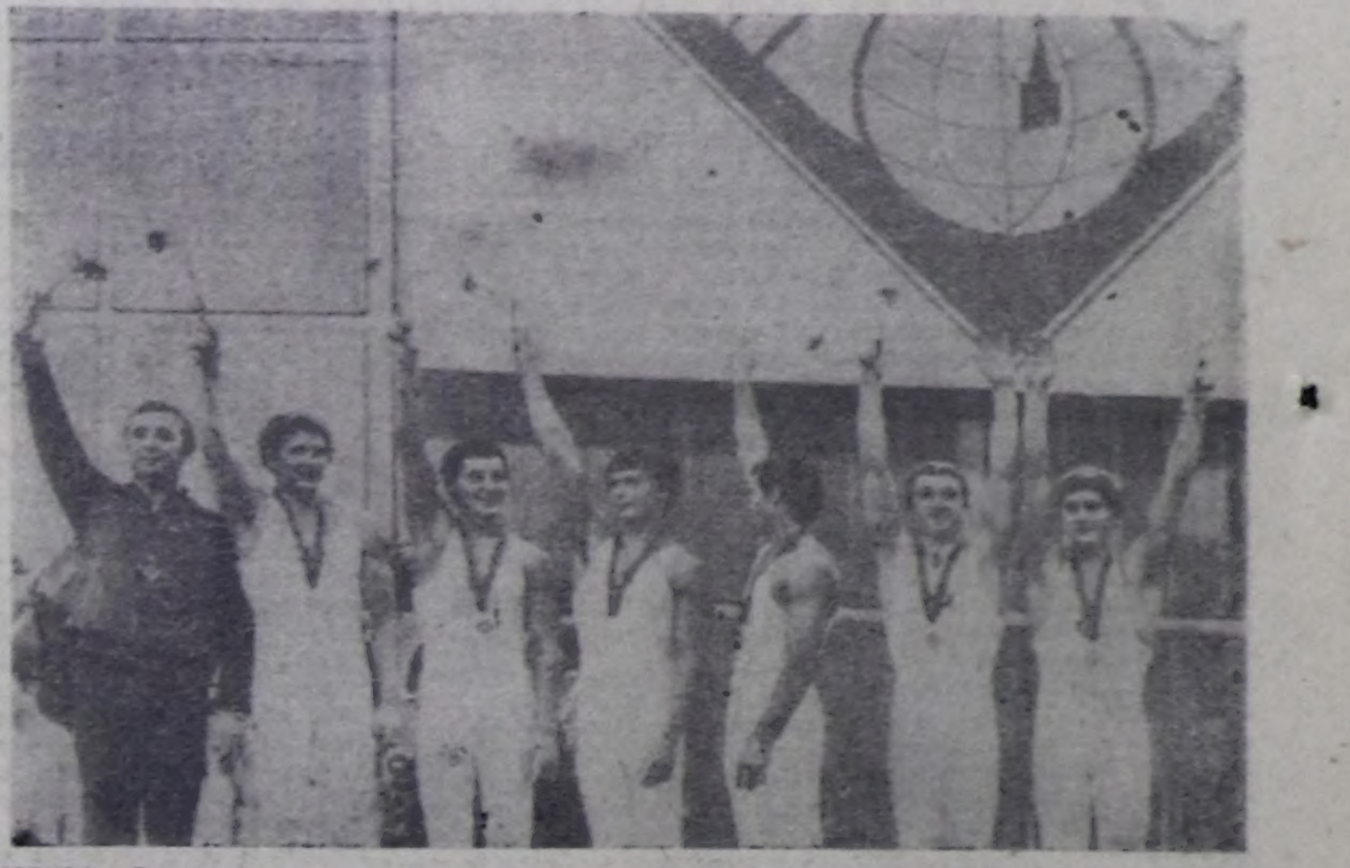

МОСКВА. Спортчу гимнастикага делегей чемпиону болган ССРЭ-ниң шилиндек командазы.

СЭТА-ның фотозу.
(Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

Чогаадыкчы ажылдакчы болгаш беш чыл

ЧОНГА БАРААЛГАДЫР ДЭЭШ

НИИТИЛЕЛДИҢ экономика болгаш угаан-бодал күчүзүбиле деңге литература болгаш уран чүүлдүн ролю улам бедип турар. Уран чүүл моральдыг улуг күш болурундан аңгыда, кижилерни мобилизастаарының күчүлүг чепсээ болур. Партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке чогаадыкчы ажылдакчыларның харыысалгазы кончуг улуг.

Уран чүүл ажылдакчылары, бистер, бүгү совет улус-биле бир дөмей, эрткен үеде чоруткан ажыл-херектеривисти түңневаан, хайлыышкыныг даартагы хүнче тодаргай сорулгаларны салып алган ажылдап турар бис.

Чогаадыкчы интеллигенция бистерниң кол-ла сорулгавыс — бедик утка-шынарлыг, чоннуң сеткилинге эргим, ажыл-ижинге дөгүм болур чаа-чаа чогаалдарны бараалгадырывыс. Ол улуг сорулганы боттандырарда бистиң чон-биле ханы харылзаавыс, оларның ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы-биле чоок таныжарывыс чогаадылгага улуг деткимче болуру билдингир.

Бо улуг эвес чүүлге Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң бо чылын чоруткан чамдык ажылдары-биле номчукчуларны таныштырар бодадым. Бистиң эвилелдиң кежигүннери чаа-чаа чогаалдарны бижип, чон-биле ужуражылгаларны эрттирип, тускай чыындылар белеткээр ажылдарны чорудуп турарлар.

Бистиң хоочун композиторувус, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Ростислав Кенденбиль — симфония оркестринге концертти, С. Козлованың сөзүнге «Бөлүк ырлар» деп эгелиг он шаа ырлар сюитазын, школачыларга тураскааткан болгаш К-Э. Кудажының «Дээрде дааңгына» деп хөгжүмнүг шиизинге музыка чогааткан. Тудугжу аныяктарның ажыл-ижинге тураскааткан «Дээрде дааңгыназы» хөгжүм-шиин театрының артистериниң күжү-биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Оюн белеткеп турар.

Тываның комсомол шаңналының лауреады, композитор Хүреш-оол Дамба — музыка өөредилге черлеринге ойнаар кылдыр виолончельге база симфония оркестринге чаа чогаалды бижип доозуп турар.

Аныяк композитор Борис Пухов — ийиги чаа симфонияны бижип дооскан болгаш ону бистиң симфония оркестривис күүседир деп белеткенип турар.

Музыковед Витольд Сапельцев — «Тыва композиторларның ырлар справочнигин» тургускаш доозар деп турар. Ол «Справочник» уран чүүл бөлгүмнериниң удуртукчуларынга дыка ажыктыг ном болур. Чүге дизе эстрада күүселделериниң чамдыкта ырларның аттары хамаанчок, авторларның аттарын безин будаптар чоруктар ам-даа таваржып турар болгай.

Бодум хуумда — фортепианога таарыштыр бижээн үш кезектиг сонатаны, С. Б. Пюрбюнуң сөзүнге «Ленинниң дириг чүрээ», А. Арапчорнуң сөзүнге «Ленинниң тугу» дээш өске-даа хөгжүм чогаалдарын бижидим.

БИСТИҢ профессионал композиторларывыс сөөлгү чылдарда уругларның музыка школаларының, Кызылдың уран чүүл училищезиниң өөреникчилеринге тыва музыка чогаалдарын кол программага немелде кылдыр бижип турарлар: чүгле фортепианога безин 40 ажыг янзы-бүрү улуг эвес аялгаларны чогаатканнар.

Эвилелдиң кежигүннери бо чылын республиканың Ыраажылар ниитилелиниң эрттирген ыры байырлалынга, Таңды районнуң Кочетово суурга болган Улусчу революцияның байырлалынга болгаш Барыын-Хемчикке эрткен уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражылгага киришкеннер. Аңаа Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң харыысалгалыг секретары Владимир Борисенко идепкейлиг киришкен. Композитор Хүреш-оол Дамба бөлүк ыраажылар-биле кады Эрзин, Тес-Хем районнарының чурттакчылары-биле ужуражылгаларны эрттирер деп белеткенип турар.

Республиканың эртем-методиктиг төвүнүң планын ёзугаар бот-тывынгыр авторларның чаа ажылдары-биле таныжып, боттуг арга-сүмелерни берип турган бис.

Эвилелдиң дилээн ёзугаар бот-тывынгыр композитор Владимир Тока чоокта чаа Ивановода Чогаадылга бажыңының семинарынга чорааш, үш кезектиг симфонияны бижип дооскан. Бот-тывынгыр композитор Альберт Тановтуң «Тыва школаларның 4—7 класстарынга музыка кичээли» деп номну тургусканы база-ла өөрүнчүг. Ол ном А. Тановтуң үр чылдар дургузунда тыва школага ыры, музыка башкылап келген дуржулгазының түңнели дээрзи билдингир. Ыры болгаш музыка башкыларынга ажыктыг бо номну ам-даа сайгарып көргеш, чоокку үеде парладырын Тыва АССР-ниң Чырыдылгаң министерствозундан дилеп турар бис.

Ооң-биле чергелештир Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкылары Вячеслав Фирсов «Баянга таарыштырган чыынды», Виктор Баскаков «Фортепианога таарыштырган чыынды» деп өөредилге номнарын база тургусканнар.

БОТ-ТЫВЫНГЫР композиторлар Александр Ондар, Кан-оол Баазан-оол, Юрий Сундуй боттарының ырларының чыындыларын белеткээш, Композиторлар эвилелинге дужааганнар. Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң бо чылын чоруткан ажылын допчулаарга мындыг-дыр.

Чамдык ажылдар-биле чергелештир четпестеривис эвээш эвес дээрзин миннир апаар. Чижээлээрге, авторлар концерттерин районнарга эрттирер дижип, чылдың-на планнап турзувусса-даа, херек кырында бүтпейн турар. Ооң кол-ла чылдагааны гастрольдап үнер автобустар тывылбайн баарында. Оларны автотранспорт органнарындан таварыштыр хөлезилээр акшахөреңги бистинде көрдүнмээн.

Композитор кижи күүседикчи чокта «ун чок кижи-биле дөмей» дижир. Шынап-ла, бистерниң ниити ырга бижээн азы тускай хөгжүмнерге бижээн чогаалдарывыс «портфельдер» ээлеп чыдары хомуданчыг: скрипкага, флейтага, трубага бижээн чогаалдар күүседде чок чыдар.

ЭВИЛЕЛДИҢ ниити хуралынга композитор бүрүзү тайбың болгаш эп-найырал дугайында чаа ырларны чогааткаш, оларның телевиирин Тайбың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн бис. Ол ажыл эки шынарлыг сөстер чок болганындан соңгаарлаттынып келген. Ол база-ла чогаалчылар-биле харылзаавыстың кошкаан илередип турар.

Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң хоочун шүлүкчүлеривис сөөлгү чылдарда чаа, онзагай ыры сөстери биживейн турары хомуданчыг-дыр. Ооң ужун чараш, чалгыннаачак ырлар чоорту ховартап турары илдең. Ооң дугайын Чогаалчылар эвилели тускай чугаалажы бээр боор деп идегедивис.

Ажылывыста бар четпестерни эдип чайладыры келир чылдың сорулгаларынга база кирер болгаш 1982 чылда Тываның композиторларының III пленуму эртер болганда, ооң белеткелинге бүгү-ле чогаадыкчы күжүвүстү бараалгадыр бис.

А. ЧЫРГАЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черниң даргазы.

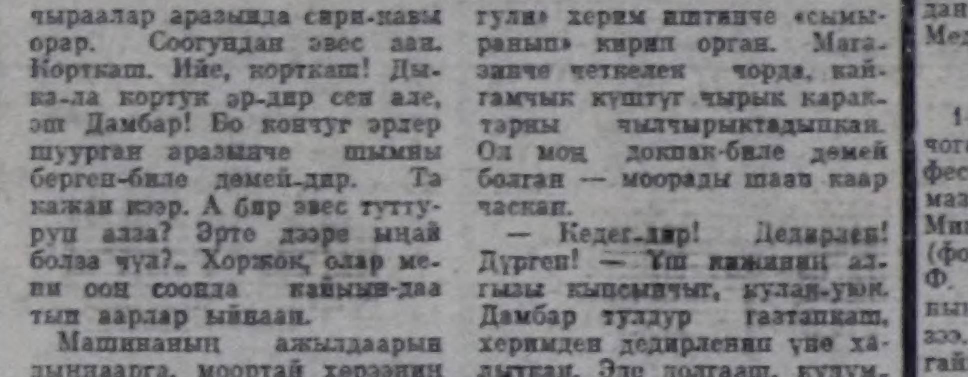

«Жигули» асфальтыга халып орда, чүгле орук шывараңнаар. Дамбар өөрүнүң чугаазындан ийи-чаңгыс сөстерни илип ап чораан, кол-ла кичээнгейи — машинада, орукта, бодалдары — «тайга бажында».

— Ыяштап кел, оглум. Кээриңге шаңнаар мен — деп, авазы бо-ла чугаалаар. Дамбар — кежээ оол. Ол чажам дивес. Терек чөвүрээзин карттааш, шоодайлап аар. Сыдымның ужунга мерге баглап алгаш, кургаг будук шалбадаар, долгап-долгап тыртарта, дырс-ла дээр, черге келир. Ол дег аваангыр, эрес кижи чок. Өгге кээрге, өөрүшкү: адыш ишти чыгы шоколад сенде.

— Бүгү-ле чурттаалгам ыштынде ажылдап келдим. Ынды аа, кадай? — деп, ачазы ында-хаая аалга келген кижилерге хөөрээн орар. — Эки чурттап чор мен бе? Шын харын, колхозка-даа, совхозка-даа бөтай малчын дидиртпедим. Акша-көпеектен-даа куруглавадым. Азырап өстүрүп алган малым база бар-дыр. Ынчалза-даа улус хоорайда, от салбас. изиг-соок суглуг, чырык бажыңнарда чурттап, кыпоо, чаатыр барып, шактыг ажылдап чоруур-дур. Беш хүн шак санап ажылдааш, ийи хүн хөлестеп, хоорай, сеселлик кезип, ойнап-хөглеп чоруур-дур. А мен? Че, ол-даа канчаар. Мен хамаан ийик мен бе. Оглум-на эки чорза.

Дамбар бичиизинден-не бир тоолга ынаан. Балыкчы болгаш Алдын балык дугайында аан. Магалыг чүвени, чүнү күзей-дир сен, дораан бүдер. Чүгле тенчузунге арай таарзынмас. «Чарык деспи...» Че, ол ажырбас, тоол ышкажыл, амыдыралда оон өске.

Ачазының анаа органын ол көрбээн. Шагдан бээр-ле ол ачазындан эрте турар дээш чадап каан. Кыштың соогу, чайның изии— аңаа хамаан чок. Авазы база олут орбас. Колхоз малындан аңгыда база сүрүг бар, саваздыраар, ажаап-зыраар. Бүүрек иштинде чаг дег Дамбар база ажылдап билир.

— Үшкү классты эки дооссуңза, чадаг-терге садып бээр мен, оглум.

Адазы хей черге чүве чугаалавас. Дандар база болунуун салбас. Эштери адааргап пат болгулаар. Чок, ол харам эвес: «Ма, мунуңар, оолдар!»

Чеди классты дооскаш, Дамбар суурда онзагай оол апарган. Ынчаапмайн, оол өске ымда (пацаннардан аан) «Урал» барыл, чээ? Эх, хөглүг-ле турган ийин. Беш-алды кижи ушкажыптарга, күжүрүң тоор эвес. Балыктаар, аңнаар, черге хонар. Кожа суурларга барып таппылаар. Өөрү оолдар, уругларны өттүнүп, арага-даа ижип шенеп көрген. Чайын аалынга шоолуг көзүлбээн, ада-иезин суурда угбазынче бо-ла соглеткилээр. Чай чок!

Чай ынчаар эрткен. Күзүн Дамбар школаже барбаан: ам база-ла парта артынга олуруп, бичии оолдар дег, хүннүң-не шакка чагыртып өөренири, ном номчууру чалгааранчыг ышкаш сагындырган...

— Чаа, хөй чүве чугаалава, Дензин — дээп дыңзыг үнден Дамбар сырбаш дээп. — Чаңгыс удаа эвес. Ыңдыг але, Хувай? Бир катап канчалчык бис...? Адыр, баштай бирээ-бирээден ток кылыыл. Мурнунда орган Хирлиг-оол шилдиң ак демир аксын эжик көзензээп ажыткаш, үндүр октапкан. Стаканга үш катап доддур куткан соонда, шил база ооң соондан барган.

— Чүү болчук? База-ла коргуп-иргип чордуң. Таңныыл чок кажаадан анаа-ла үндүр чеде бердивис чоп?

Кезек ытташпааннар. Оон хенертен Хирлиг-оол көргүреди каттырып үнген. «Буга, буга» дээни-ле билдинер. Өөрү база-ла тадыңайны бергеннер.

— А, сен ону дыңнаваан сен — дээш, Хирлиг-оол Дамбарже ээгип келген, оон таакпы, арага холушкан тынышының чеексинчиг холчок. — Чоокта чаа Хөлчүк фермазынга хап четтивис. Караңгызы ужур чок, хар ынчап чагбаап турган чүве. Бо Дензинни машиназының чанынга каапкаш, кедениш четтивис. Шимээн чок. Чадагай кажаа иштинде инектерниң бирээзин үндүр чедип бар чор бис. Хенертен-не «шүүшшүш, мө-мө-о!» дээн соонда, улуг буга бо-ла келди. Мен-даа инектиң мойнунче кедире каап алган хендиримни ушта шелип алгаш, бурт-ла дидим. А бо кижи... ха-ха... кээп душкен, демгизи кырында-ла келген. Оон тура халааш ыдыпканда, көрген болзуңза, хөктүг, кара баар кадап чүве боор.

Шынап-ла каттырынчыг болган хевирлиг. Ынчалза-даа Дамбар, болунун бо байдалын ам-на хенертен билип каап, хөглээр шаа чок болган...

Олар магазин чанынга ужуражы бергеннер. Хар-назызы Дамбардан орайчок улуг, мешпек мага-боттуг Хирлиг-оол:

— Бичии херек бар, сарыым — дээш, өске ийи эжи-биле кады бир бажынга чеде бергеннер. Бир шилди божуткан, ийини... Оларның машиназы үрелген, чугула чоруктар бар, даарта. Кандыг чорук дээрзин база чажырбааннар. Ажырбас чүве, каш-даа катап бүдүрген херек-тир.

— Белен эвес эрниң бирээзи болгай сен, Дамбар Чаштыгович. Бодап көр даан. Хей чүве ышкажыл. Эътти магазинге дужааптар бис. Хөлге ээзи кижи сенээ хөй улуг онаажыры билдингир болгай.

Ээзирий берген Дамбар, ол сөстер соонда, чоруушпейн барган. Совхозта кезек ындыг «кайгалдар» бар деп ол бир-ле черге дыңнаан. Кым билир оларны чорууп чогудуп бербесе, та канчаптар чүвези...

— Ам солагай талаже ээвит. Чырыын оөгүр. Дыка газтава, шимээн үндүрбе — деп, Хирлиг-оол айтыышкыны берип эгелээн.

Чок, бо-даа болбаан херек-тир! Чүге-ле чөпшээрежи бердим. Ол-дур ам, бо үш дүн ортузунда, хем кыдыында чыраалар аразында сири-навы орар. Соогундан эвес аан. Корткаш. Ийе, корткаш! Дыка-ла кортук эр-дир сен але, эш Дамбар! Бо кончуг эрлер шуурган аразынче шымны берген-биле дөмей-дир. Та кажан кээр. А бир эвес туттуруп алза? Эрте дээре ыңай болза чүл?.. Хоржок, олар мени оон соонда кайын-даа тып аарлар ыйнаан.

Машинаның ажылдаарын дыңнаарга, моортай хөрээниң хирилээни-ле. Эки-ле эт! Ийи чыл иштинде кана четпээн, чүну кылбаан дээр. Ам-даа чаа хевээр: «эъттиң экизи ээзинде». Аалга ында-хаая хөй кадаржып, ада-иезиниң ыңай-бээр чорууң кылып берип турарга, база ажыл-ладыр. Амыдыралга четчир акша-көпеек бар. Авам харын: «Эки келин болза, кырың келдим, дуза-дөмек-даа болгай» деп каап орар апарган де.

— Олур-ла сен бе? Эр-хей! — дизе-ле, Хирлиг акый эжик ажыдып кирип орган. Ол чораан уидан эвес, а сыр дедир таладан келген, кылажы безин даашт чок болган.

— Хамык чүве белеп, хайгылдап келгеним ол-дур. Эрлерни кый дептейн, шоодайларны чүдүрүп алгаш, караш дээр ол-ла.

Ам база орук. Машина аартаан. Сагышка база-ла аар. Оор херекке ажытлаан дээш, машинаны хавыра бээр чүве дээни кай. «Сөөлгү харааль» дээр ийикпе, ол арткан. Дужаапкан соонда, херек өске. Халдып чана бергеш (хар «колап-майыктай» берген, ес турбас, амыр-ла), машинаны аштап, арыглап каантар. Акшаны алган соонда, шуут-ла чугаалап каар, моон соңгаар мындыг чүвеңерге кириппес мен деп.

...Чырыын кывыспаан «Жигули» херим иштинче «сымыранып» кирип орган. Магазинче четкелек чорда, кайгамчык күштүг чырык карактарны чылчырыктадыпкан. Ол моң докпак-биле дөмей болган — моорады шаап каар часкан.

— Кедег-дир! Дедирлеп! Дүргеп! — Үш кижиниң алгызы кыпсынчыг, кулаң-уюк. Дамбар туллдур газтапкаш, херимден дедирленип үне халыткан. Эде долгааш, кудумчуну өрү карак-кулак чок туттупкан. Соонда сарыг машина чырыын көгеренцедип, тускай, ыңгылыг медээзин алгыртып халдып орган. Караңгы соңгалар чырып, ыттар ээрип хөлзеп үнген. Дамбар туллдур базыпкан. Холдар, буттар машинада тудуш апарган дег болган. Машина баштарып турда, Дамбар эрес-ле эр, кыстар ону «Шулбус» деп шолалап кааны анаа эвес. Келир үең, хосталган чаагай амыдыралың холунда-дыр, Шулбус. Четтирбейн баар, чиде халды бээр. Ооң соонда дилеп турзуннар. Дугаарлар көзүлбес, хар шывалган. Бензин четчир.

Ээр чер. Эх, арай-ла дүргендир, канчаар-ла ирги?.. Машинаның соо хенертен доораланы бергеш, тайгактап чоруп каап, рульду дедир долгаан, эттилбээн. Ээтпекте кадап каап шокар чагылар каракка шывараш дээп. Машинаның соо оларның бирээзинге деткен соонда, дирсдарс дээн шимээн үнген, «кайгалдар» бот-боттарынга чүдүрлү бергилээн. «Жигули» орукка хая көрүндүр доктаай берген.

— Ол боор, чарык деспини — деп, аныяк чолаачы шаг-даа «УАЗ» иштиндиен үнүп ора химиренген.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ЧАЗЫЙ «АҢЧЫЛАР»

— Бир катап эзим кыдыында орукка чораан «бөрү» көрүп кагдым. Дораан-на боолаптым. Ам топтап көөрүмге, белыгланган... буур маңнап бар чор — деп, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң кежигүнү А. Стерниекс эдепсиниң чугаалаан. Ол — балык камгалалының штаттыг ажылдакчызы, бойдус камгалалының хөй-ниитичи инспектору болуп турган. Ооң эштери П. Кникст болгаш П. Яниш Латвияның Балеск районунда улус судунга А. Стерниекстиң чугаазын өттүнүп, катаптааннар.

Хөй-ниитичи инспекторларның шынзылгаларын олар ажыглавышаан, аңныыр чурумун каржызы-биле үреп, күрүнеге улуг когаралды чедирип, бойдус болгаш ооң ач байлааның камгалалынга хора чедирип турганы илерээн. Оларның кем-буруулуг үүлгедиглериниң түңнелинде чүгле бойдус байлаа эвес, харын-даа балык ажыл-агыйлары база когарган. Чижээ, «активчилер» түс чериниң балык ажыл-агыйы совхозунуң четкизин дүрүм чок ёзу-биле хавырып алгаш, боттарынга шиңгээдип ажыглаан. Аңныыр органнарының чөпшээрели-биле тывыш ажылын дүрүм ёзугаар кылып турган хөй аңчыларның бооларын олар база хавырганнар.

Кем-буруулуг А. Стерниексти, П. Кникети, Я. Яништи суд эдип-чазаар ажылдарга шииткен болгаш оларның чиик автомашиназын хавырган, хөй түңнүг торгаалга онаатан. Бойдус камгалалының организациялары хөй-ниити активин ёзу-барымдаалап шилип алганын, оларга чогуур контрольду боттандырбаанын судтуң шиитке-линде тускай айыткан.

В. ГАПЛИШ,
СЭТА-ның корр.
Рига хоорай.

Суд залындан

АРАГАНЫҢ УРЖУУ

Улуг-Хем районнуң улус суду хамааты Иван Барыымааның хергээн сайгарып көргеш, хоойлу ёзугаар үр хуусаада хосталгазын казып ниитткен.

П. Барыымаа 1959 чылда торуттунган. Ол Улуг-Хем районнуң № 6 автотранспорт колоннаңынга чолаачылап турган. Ол кандыг чылдагаан-биле судтаттырганыл?

Бо чылдың май 22-де Торгалыг суурга Иван Барыымаа эзиртир арагалап алгаш, кудумчуга чораан М. Санчат-оолга хулиганныг чорууш бооп, бижек-биле кемдээтинге таварыштырган.

И. В. Барыымааның адынга кирген бүдүрүлге характеристиказы багай эвес болган. Ындыг-даа болза эзиртир арага ижикениниң уржуу ону херек үүлгедиинге чедирген.

Б. БОРИСОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!». 9.05 — «Эки сеткил-сагыш». Концерт. 9.30 — «Будильник». 10.00— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». 11.45— «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Көдээден дамчыдылга». 13.15—«Музыкалыг киоск». 13.45 —«Николай Лемаевтиң ажыл-херектери» (Казань). «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15— М. Горький. «Достигаев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 16.35—«Спортчу гимнастикага делегей чемпионады». Хөй хевир. Херээженнер. Туннел. 17.40—Югослав Социалистиг Федеративтиг Республиканың национал байырлалы — Республика хүнүнге. Югославияның телевидение программазы. 18.30 — 18.45— Чапсар. 18.45— «Делегей панорамазы». 19.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфониктиг оркестриниң концерти. 20.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 21.00—Информастыг программа. 21.35— ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Ковалева ырдаар. 22.00 — 23.50 — Футболга делегей чемпионадының шилилге ужуражылгазы. ЧССР-ниң шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Чехословакиядан дамчыдылга. Төнгенде— Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Челәэш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Кышкы дуб», «Кандай Мишка». 15.30—Л. Синцев (фортепьяно) ойнаар. 16.45— Ф. М. Достоевский—«Даайының дүжү». Телешии. 2-ги кезээ. 18.45—«Бо бүгү ооң дугайында». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Кулакчыгаш болгаш дишчигеш». Мультфильм. (ЧССР). 20.15— Документалдыг фильмнер программазы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.35 — «Дузак». Уран-чечен телефильм.

НОЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Уругларга фильм. «Кызыл аксыр-дагаа Плимутрок». 10.10 — Национал байырлал — Бенин Улус Республиканың чарлааныныц хүнүнге. БУР-нуң национал ансамблиниң концерти. 10.40 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.40 — «Махтраның музыкантылары». Фильм-концерт. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Бедээ хүннер». Кинопрограмма: «Даартагы хүннүң дугайында сагыш салыышкын», «Карпаттың сервизи». 15.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Е. Белашова. Торуттунган хүнүнден бээр 75 харлаарынга. 15.45 — Классиктиг хурешке делегей кубогу. 16.15 — «Авам школазы». 16.45 — «Аныяктар адрестери». 17.15 — ЙУДР-ниң хамаарышпас чоруун чарлаан Хүнге уткуштур. «Аден — Йемен Улус-Демократтыг Республиканың найысылалы». Кинопрограмма. 18.00 — Спорт программазы: гимнастика уран чүүлүнге Интервидение кубогу. ГДР-ден дамчыдылга. Классиктиг хурешке делегей кубогу. Софиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга). 18.45 — «Ажыктыг болгаш шынарлыг кылдыр ажылдаар».

МОСКВАДАН

19.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Мангышлактың нефтизи. 1-ги дамчыдылга. Дамчыдылгага Казахстанның КП Мангышлак обкомунуң бирги секретары С. М. Мукашев киржир. 19.45 — «Бо таалапчыг үнер». Фильм-балеттиң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Спортчу гимнастикага делегей чемпионады. Хөй хевирлерге маргылдааларның чамдык кезектериниң түңнели. Төнгенде — Бөгүн делегейде деп үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.45 — В. В. Маяковский. «Владимир Ильич Ленин». Шүлүглел». 10-гу класс. 13.15 — «Эртем амыдыралы». 14.00 — Төөгү. 8-ки класс. Италияга национал-хосталга дээш шимчээшкин. 14.30 — 19.45 — Чапсар. 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.20 — «Мээң эргим кижим». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27 градус, чадык черлерге 15—20 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар хүндүс 26—28 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ханның сөөлгү дамдызынга чедир» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.00, 20.00, «Кариб куржаандан репортаж» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ызыгуурттан куу куштар» 9.30, 13.50, «Дүне дыңнаан тоол» 10.50, 15.10, Киночыынды 12.30, «Кактустуң чечээ» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Министр болукеап тур мен» 11.00, «Чаагай сеткилдиглер» 13.40, «Кыдат аарыгның ниити демдээ» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

НОЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кеекен хлеб» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Бузуурээр бодаан мен» 15.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Херээженнер шынап-ла баштактаның турлар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыдат аарыгның ниити демдээ» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Профэвилелдерниң Тыва область чөвүлели биле республиканың Чурукчулар эвилели бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң делгелгезин бо чылдың декабрь 23—24-те организастап эрттирерлер. Эң тергиин болган ажылдарны ССРЭ-ниң УАЧД-те киирер, ону ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XXII съездизиниң ажылының үезинде делгээр.

Ынчангаш, бот-тывынгыр чурукчуларны база уран чүүл мастерлерин ук делгелгеге киржири-биле профоблчөвүлел чалап тур.

Аңаа киржирин күзээннер Профоблчөвүлелдерниң культура-массалыг килдизинге келирин азы 2-22-73 дугаарлыг телефонче долгаарын дыңнатты.

Редакцияның адрези: 687000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2583

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01786